

НОВИ САД

ШКОЛСКИ ПРОГРАМ

2024/2028

Нови Сад

На основу члан 119, а у вези са чланом 61 Закона о основама система образовања и васпитања („Сл. гласник РС, бр. 88/2017, 27/2018 – др. закон, 10/2019, 27/2018 – др. закон и 6/2020, 129/2021 и 92/2023) и члан 27 и 28 Закона о основном образовању и васпитању („Сл. гласник РС, бр. 55/2013, 101/2017, 10/2019 и 27/2018 – др. Закон, 129/2021 и 92/2023), члан 53 Статута школе бр.761 од 28. 11. 2019. и резултата самовредновања школе, Школски одбор доноси

ОДЛУКУ

Усваја се Школски програм Основне школе «Жарко Зрењанин» Нови Сад, за период 2024-2028. година.

У Новом Саду, ____ јуна 2024.

директор школе

председник Школског одбора

мр Жарко Мушицки

Слађана Радуловић

Уводна реч

Школски програм је стратешки документ којим свака школа истиче своје посебности и оквире рада. Заједно са оним делом који је законом прописана обавеза, то чини начин развоја сваке школе у односу на локалну заједницу којој школа припада.

Имати стратегију значи имати визију напретка, план пута којим желимо да идемо и решења која тражимо. Ми смо нашу стратегију правили дуго и темељно. Проценили смо сопствене снаге, препознали слабости и заједнички дошли до предлога решења како би требало да радимо и ка којим циљевима да стремимо. Узели смо у обзир и околности у којима смо завршили ову наставну годину и шта све може да чини одступања од планираног. Ситуација је много и питања је безброј. Међутим, оно на шта можемо да утичемо је воља – да дамо све од себе и да останемо школа у коју родитељи радо уписују своју децу. Без обзира како ће почети следећа школска година, дужни смо да нашим ђацима обезбедимо најбоље могуће образовање.

Као и до сада, циљеви су нам високи, планови амбициозни, а ми ћемо дати све од себе да се они и остваре. Позивамо родитеље да се укључе у планирање школског живота. Локалној заједници нудимо заједничке пројекте. Конкуришемо на међународне пројекте. Колико ће неко учествовати у школском животу, ствар је њиховог избора и интересовања. Ми ћемо наш део посла обавити, сигуран сам, најбоље што можемо. Оно што не зависи од нас, не можемо да променимо, али можемо да се прилагодимо што је могуће боље и лакше.

У сваком пројекту и свакој иновацији у школи водимо се искључиво интересима ученика, родитеља и наставника. Поклонићемо посебну пажњу и талентима зато што можемо више и боље - увек: **„Другачији, зато што је различитост снага!“**.

директор мр Жарко Мушицки, с. р.

1.	Циљеви школског програма	стр. 4
1.1	Оквир за доношење Школског програма	стр. 4
1.2.	Циљеви	стр. 5
2.	Наставни план и програм основног образовања и васпитања	стр. 6
2.1.	Програм обавезних и изборних предмета по разредима, са начинима и поступцима за њихово остваривање	стр. 6
2.1.1.	Програм првог разреда	стр. 6
2.1.2.	Програм другог разреда	
2.1.3.	Програм трећег разреда	стр. 28
2.1.4.	Програм четвртог разреда	стр. 38
2.1.5.	Програм петог разреда	стр. 50
2.1.6.	Програм шестог разреда	стр. 76
2.1.7.	Програм седмог разреда	стр. 103
2.1.8.	Програм осмог разреда	стр. 131
2.1.9.	Програм продуженог боравка	стр. 149
2.1.10.	Програм матерњег језика са елементима нац. Културе	стр. 152
2.2.	Наставни планови	стр. 190
2.2.1.	Први разред	стр. 190
2.2.2.	Други разред	стр. 190
2.2.3.	Трећи разред	стр. 190
2.2.4.	Четврти разред	стр. 191
2.2.5.	Пети разред	стр. 191
2.2.6.	Шести разред	стр. 192
2.2.7.	Седми разред	стр. 192
2.2.8.	Осми разред	стр. 193
3.	Програм допунске, додатне и припремне наставе	стр. 194
3.1.	Програм допунске наставе	стр. 194
3.2.	Програм додатне наставе	стр. 199
3.3.	Програм припремне наставе	стр. 206
4.	Програм културних активности школе	стр. 208
5.	Програм школског спорта и спортских активности	стр. 214
6.	Програм заштите од насиља, злостављања и занемаривања и програми превенције других облика ризичног понашања	стр. 217
7.	Програм слободних (ваннаставних) активности ученика	стр. 219
8.	Програм професионалне оријентације	стр. 223

9.	Програм здравствене заштите	стр. 224
10.	Програм социјалне заштите	стр. 227
11.	Програм заштите животне средине	стр. 227
12.	Програм сарадње са локалном самоуправом и сарадња са другим школама	стр. 232
13.	Програм сарадње са породицом	стр. 238
14.	Програм излета, екскурзија и наставе у природи	стр. 240
15.	Програм рада школске библиотеке	стр. 243
16.	Начин остваривања других области развојног плана школе који утичу на образовно-васпитни рад	стр. 247
17.	Индивидуални образовни планови свих ученика који се образују по индивидуалном образовном плану	стр. 248
18.	Програм безбедности и здравља на раду	стр. 249
19.	Програм за стицање елементарних знања из српског језика за децу која су школу похађала, односно живела у иностранству	стр. 252
20.	Правилник о безбедности	стр. 253
21.	Правилник о награђивању и похваљивању ученика и запослених	стр. 261
22.	Модернизација наставног процеса и увођење модерних наставних метода и облика рада	стр. 263
23.	Пројектне активности школе	стр. 264
24.	Програм стручног усавршавања	стр. 265
25.	Самовредновање школе	стр. 266
26.	Евалуација школског програма	стр. 272
27.	Завршне одредбе	стр. 272
28.	Индивидуални образовни планови: ИОП ₁ , ИОП ₂ , ИОП ₃ (прилог који се чува у школи)	

1. Циљеви Школског програма

1.1. Оквир за доношење Школског програма:

Школски програм Основне школе „Жарко Зрењанин“ Нови Сад за период 2015-2019. (у даљем тексту Школски програм) има циљеве, исходе и принципе на којима је заснован.

Оквир за доношење Школског програма:

➤ **Закон о основама система образовања и васпитања** („Сл. гласник РС, бр. 88/2017, 27/2018 – др. закон, 10/2019, 27/2018 – др. закон и 6/2020) чл. 61: Школским програмом обезбеђује се остваривање принципа, циљева и стандарда постигнућа, према потребама ученика и родитеља, односно старатеља и локалне заједнице.

➤ **Закон о основном образовању и васпитању** („Сл. гласник РС, бр. 55/2013, 101/2017, 10/2019 и 27/2018 – др. закон) члан 27 чл. 3: Школа обавља делатност основног образовања и васпитања остваривањем школског програма, у школском и другом простору, организовањем издвојеног одељења школе.

➤ **Закон о основном образовању и васпитању** („Сл. гласник РС, бр. 55/2013, 101/2017, 10/2019 и 27/2018 – др. закон) члан 27: Школски програм утемељен је на начелима:

- 1) усмерености на процесе и исходе учења;
- 2) заснованости на стандардима, уз систематско праћење и процењивање квалитета програма;
- 3) уважавања узрасних карактеристика у процесу стицања знања и вештина, формирања ставова и усвајања вредности код ученика;
- 4) хоризонталне и вертикалне повезаности у оквиру предмета и између различитих наставних предмета;
- 5) поштовања индивидуалних разлика међу ученицима у погледу начина учења и брзине напредовања, као и могућности личног избора у слободним активностима;
- 6) заснованости на партиципативним, кооперативним, активним и искуственим методама наставе и учења;
- 7) уважавања искуства, учења и знања која ученици стичу ван школе и њихово повезивање са садржајима наставе;
- 8) развијања позитивног односа ученика према школи и учењу, као и подстицања учениковог интересовања за учење и образовање у току целог живота;
- 9) коришћења позитивне повратне информације, похвале и награде као средства за мотивисање ученика;
- 10) уважавање узрасних карактеристика у процесу психофизичког развоја обезбеђивањем услова за живот и рад у школи.

- Развојни план школе
- Резултати самовредновања
- Анкетирање родитеља
- Интервјуи са ученицима
- Планови школских тимова
- Пројекти које је предложио директор

1.2. Циљеви

Циљеви основног образовања и васпитања су:

- 1) обезбеђивање добробити и подршка целовитом развоју ученика;
- 2) обезбеђивање подстицајног и безбедног окружења за целовити развој ученика, развијање ненасилног понашања и успостављање нулте толеранције према насиљу;
- 3) свеобухватна укљученост ученика у систем образовања и васпитања;
- 4) развијање и практиковање здравих животних стилова, свести о важности сопственог здравља и безбедности, потребе неговања и развоја физичких способности;
- 5) развијање свести о значају одрживог развоја, заштите и очувања природе и животне средине и еколошке етике, заштите и добробити животиња;
- 6) континуирано унапређивање квалитета процеса и исхода образовања и васпитања заснованог на провереним научним сазнањима и образовној пракси;
- 7) развијање компетенција за сналажење и активно учешће у савременом друштву које се мења;
- 8) пун интелектуални, емоционални, социјални, морални и физички развој сваког ученика, у складу са његовим узрастом, развојним потребама и интересовањима;
- 9) развијање кључних компетенција за целоживотно учење, развијање међупредметних компетенција за потребе савремене науке и технологије;
- 10) развој свести о себи, развој стваралачких способности, критичког мишљења, мотивације за учење, способности за тимски рад, способности самовредновања, самоиницијативе и изражавања свог мишљења;
- 11) оспособљавање за доношење ваљаних одлука о избору даљег образовања и занимања, сопственог развоја и будућег живота;

- 12) развијање осећања солидарности, разумевања и конструктивне сарадње са другима и неговање другарства и пријатељства;
- 13) развијање позитивних људских вредности;
- 14) развијање компетенција за разумевање и поштовање права детета, људских права, грађанских слобода и способности за живот у демократски уређеном и праведном друштву;
- 15) развој и поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрасне равноправности, развој толеранције и уважавање различитости;
- 16) развијање личног и националног идентитета, развијање свести и осећања припадности Републици Србији, поштовање и неговање српског језика и матерњег језика, традиције и културе српског народа и националних мањина, развијање интеркултуралности, поштовање и очување националне и светске културне баштине;
- 17) повећање ефикасности употребе свих ресурса образовања и васпитања, завршавање образовања и васпитања у предвиђеном року са минималним продужетком трајања и смањеним напуштањем школовања;
- 18) повећање ефикасности образовања и васпитања и унапређивање образовног нивоа становништва Републике Србије као државе засноване на знању.

Програми наставе и учења оријентисани на исходе

Структура програма свих предмета је конципирана на исти начин. На почетку се налази циљ учења предмета за први циклус образовања и васпитања. У табели која следи, у првој колони, дефинисани су предметни исходи за крај првог разреда, у другој колони дате су области и/или теме, а у трећој се налазе предметни садржаји. Иза табеле налазе се препоруке за остваривања наставе и учења конкретног предмета под насловом Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма.

Програми наставе и учења засновани су на општим циљевима и исходима образовања и васпитања и потребама и могућностима ученика првог разреда. Усмерени су на процес и исходе учења, а не на саме садржаје који сада имају другачију функцију и значај. Садржаји више нису циљ сами по себи, већ су у функцији остваривања исхода који су дефинисани као функционално знање ученика тако да показују шта ће ученик бити у стању да учини, предузме, изведе, обави захваљујући знањима, ставовима и вештинама које је градио и развијао током једне године учења конкретног предмета. Овако конципирани програми

подразумевају да оствареност исхода води ка развијању компетенција, и то како општих и специфичних предметних, тако и кључних.

Прегледом исхода који су дати у оквиру појединих програма наставе и учења може се видети како се постављају темељи развоја кључних и општих међупредметних компетенција које желимо да наши ученици имају на крају основног образовања. Та потреба да се образовање и васпитање усмере ка развијању компетенција један је од разлога увођења и пројектне наставе као облика образовно-васпитног рада. Пројектна настава се у данашње време све више фокусира на остваривање образовних стандарда и исхода и, како показују резултати најновијих истраживања, прати друштвене промене својом усмереношћу на развијање знања и способности ученика кроз активности планирања, истраживања и тимског рада у оквиру предметног и међупредметног повезивања садржаја. Поред тога, једна од битних особина савременог приступа пројектном раду у настави односи се на коришћење ИКТ у пројектним активностима што обезбеђује ефикасније учење и развијање знања, али и развијање понашања правилног и безбедног коришћења рачунара и интернета. Детаљније препоруке за планирање и остваривање пројектне наставе дате су у поглављу 7 – Упутство за реализацију пројектне наставе.

На путу остваривања циља и исхода кључна је улога наставника који добија значајан простор за слободу избора и повезивање садржаја, метода наставе и учења и активности ученика. Оријентација на процес учења и исходе брига је не само о резултатима, већ и начину на који се учи, односно како се гради и повезује знање у смислене целине, како се развија мрежа појмова и повезује знање са практичном применом.

Програми наставе и учења намењени су, пре свега, наставницима који непосредно раде са ученицима, али и онима који на посредан начин узимају учешће у образовању и васпитању. Зато треба имати у виду да терминологија, која је коришћена у програмима наставе и учења, није намењена ученицима и треба је приликом дефинисања конкретних наставних јединица, било за непосредан рад са ученицима, било за потребе уџбеничких и дидактичких материјала, прилагодити узрасту ученика. Програми наставе и учења су наставницима полазна основа и педагошко полазиште за развијање образовно-васпитне праксе: за планирање годишњих и оперативних планова, непосредну припрему за рад као и оквир за преиспитивање праксе развијања планова, остваривања и вредновања наставе и учења кроз сопствена промишљања и разговор са колегама.

Препоруке за планирање образовно-васпитне праксе

Образовно-васпитна пракса је сложена, променљива и не може се до краја и детаљно унапред предвидети. Она се одвија кроз динамичну спрегу међусобних односа и различитих активности у социјалном и физичком окружењу, у јединственом контексту конкретног одељења, конкретне школе и конкретне локалне заједнице. Зато, уместо израза реализовати програм, боље је рећи да се на основу датог програма планира и остварује настава и учење које одговара конкретним потребама одељења.

Рад са ученицима првог разреда захтева уважавање њихових узрасних карактеристика као и чињенице да је то њихов први сусрет са школом. Треба имати у виду да су та иста деца, сада ученици првог разреда, у предшколском периоду учила кроз игру, у интеракцији са социјалним и физичким окружењем. Они имају знања која су развили у свакодневним животним ситуацијама, умеју да изведу различите активности, умеју нешто да направе, неке задатке да реше, могу и желе да постављају питања, да саопште оно што знају, што су искусили и доживели. Та њихова спонтана искуствена знања треба повезивати са научним знањима која се садржајима школских предмета уводе у наставу. У том повезивању могуће је и потребно бирати садржаје и методе рада којима се стварају ситуације које су погодне да се ученик води кроз зону наредног развоја у различитим областима знања и функционисања. Настава треба да обезбеди сигурну, подстицајну и подржавајућу средину за учење у којој се негује атмосфера интеракције и однос уважавања, сарадње, одговорности и заједништва.

Полазећи од датих предметних исхода и садржаја од наставника се очекује да дати програм контекстуализује према потребама конкретног одељења имајући у виду карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже као и друге ресурсе школе и локалне средине.

Приликом планирања наставе и учења потребно је руководити се:

- индивидуалним разликама међу ученицима у погледу начина, темпа учења и брзине напредовања;
- интегрисаним приступом у којем постоји хоризонтална и вертикална повезаност унутар истог предмета и различитих предмета;
- партиципативним и кооперативним активностима које омогућавају сарадњу;
- превасходно активним и искуственим методама наставе и учења;
- уважавањем свакодневног искуства и знања које је ученик изградио ван школе, повезивањем активности и садржаја учења са животним искуствима ученика и подстицањем примене наученог и свакодневном животу;

- неговањем радозналости, одржавањем и подстицањем интересовања за учење и континуирано сазнавање;
- редовним и осмишљеним прикупљањем релевантних података о напредовању ученика, остваривању предметних исхода и постигнутом степену развоја компетенција ученика.

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре, као и до сада, креира свој годишњи (глобални) план рада из кога касније развија своје оперативне планове. Како су исходи дефинисани за крај наставне године, наставник треба да их операционализује прво у оперативним плановима, а потом и на нивоу конкретне наставне јединице. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу дефинише пирамиду исхода на три нивоа: оне које би сви ученици требало да достигну, оне које би већина ученика требало да достигне и оне које би требало само неки ученици да достигну. На овај начин постиже се индиректна веза са стандардима на три нивоа постигнућа ученика. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују. Неки се лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности (то се посебно односи на вештине).

Након искуства коришћења различитих дидактичких материјала у предшколском васпитању и образовању, ученици се у првом разреду по први пут сусрећу са уџбеницима. Зато је важно оспособљавати их од почетка за њихово правилно коришћење, као и упућивати их на друге изворе информација, а све у циљу достизања дефинисаних исхода.

Такође, први разред даје основу за изградњу компетенције за учење учења. Ученик коришћењем претходних знања и вештина постепено овладава и вештинама планирања, коришћења различитих информација као и применом знања и вештина у различитим ситуацијама.

Препоруке за праћење и вредновање образовно-васпитне праксе

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика, које је у првом разреду описно, само је део праћења и вредновања образовно-васпитне праксе. Резултате целокупног праћења и вредновања наставник узима као основу за планирање наредних корака у раду са ученицима и развијању своје образовно-васпитне праксе.

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању. Потребно је да наставник континуирано и на примерен начин указује ученику на квалитет његовог постигнућа тако што ће повратна информација бити прилагођена, довољно јасна и информативна како би имала улогу подстицајне повратне информације. Повратна информација треба да буде увремењена, дата током или непосредно након обављања неке активности; треба да буде конкретна, да се односи на активности и продукте ученика, а не на његову личност и да буде позитивно интонирана, односно да прво садржи оне елементе који су за похвалу, а тек потом оне које би ученик требало да развија и унапређује. Оно започиње иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази и у односу на који ће се процењивати његов даљи ток напредовања. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика.

Препоруке за припрему индивидуалног образовног плана за ученике којима је потребна додатна образовна подршка

Индивидуални образовни план за социјално ускраћене ученике и ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом

Индивидуални образовни план се припрема за ученике којима је услед социјалне ускраћености, сметњи у развоју, инвалидитета, каснијег укључивања у школовање, недовољног познавања језика и других разлога потребна додатна образовна подршка. Циљ индивидуалног образовног плана јесте постизање оптималног укључивања таквих ученика у редован образовно-васпитни рад и њихово осамостаљивање у вршњачком колективу. За сваког ученика појединачно, према његовим специфичним потребама и могућностима, припрема се прилагођен начин образовања који обухвата индивидуални

образовни план, програм и начин рада који садрже: 1) дневни распоред активности часова nastave у одељењу; 2) дневни распоред рада са лицем које пружа додатну подршку и учесталост те подршке; 3) циљеве образовно-васпитног рада; 4) посебне стандарде постигнућа и прилагођене стандарде за поједине или све предмете са образложењем за одступање; 5) програм по предметима, у коме је прецизирано који садржаји се обрађују у одељењу, а који у раду са додатном подршком; 6) индивидуализован начин рада наставника, избор адекватних метода и техника образовно-васпитног рада. Индивидуални образовни план доноси педагошки колегијум на предлог стручног тима за инклузивно образовање. Тим за инклузивно образовање чине наставник разредне nastave, стручни сарадник школе, родитељ/старатељ, а по потреби педагошки асистент и стручњак ван школе, на предлог родитеља/старатеља. Родитељ/старатељ даје сагласност за спровођење индивидуалног образовног плана. Наставник при планирању свог рада у одељењу усклађује свој план са индивидуалним образовним планом ученика. Спровођење индивидуалних образовних планова прати просветни саветник.

5.2. Индивидуални образовни план за ученике са изузетним способностима

За ученике са изузетним способностима припрема се индивидуални образовни план, програм и начин рада којим се утврђује обогаћен начин образовања и васпитања који садржи: 1) дневни распоред активности часова nastave у одељењу; 2) дневни распоред рада са лицем које пружа додатну подршку и учесталост те подршке; 3) циљеве образовно-васпитног рада; 4) посебне стандарде постигнућа и прилагођене стандарде за поједине или све предмете са образложењем за одступање; 5) програм по предметима, прецизирано који садржаји се обрађују у одељењу, а који у раду са додатном подршком; 6) индивидуализован начин рада наставника, избор адекватних метода и техника образовно-васпитног рада.

Индивидуални образовни план за ученике са изузетним способностима

За ученике са изузетним способностима, школа обезбеђује израду, доношење и остваривање индивидуалног образовног плана којим се врши проширивање и продубљивање садржаја учења (ИОП 3). Индивидуални образовни план је посебан акт који у овом случају има за циљ оптимални развој и задовољавање образовно-васпитних потреба ученика који постижу резултате који превазилазе очекивани ниво образовних постигнућа.

Индивидуални образовни план за ученике са изузетним способностима укључује:

1) податке о ученику и податке о тиму за додатну подршку 2) педагошки профил ученика, у којем су описане његове јаке стране и потребе за подршком; 3) план мера индивидуализације, којим се предлажу одређени видови прилагођавања наставе (простора и услова, метода рада, материјала и учила) специфичним потребама ученика и 4) персонализовани програм наставе и учења, којим се предвиђени облици додатне подршке операционализују у низ конкретних задатака и корака, и спецификује распоред, трајање, реализатори и исходи сваке активности, 5) податке о праћењу и вредновању ИОП-а и 6) сагласност родитеља.

Индивидуални образовни план доноси педагошки колегијум на предлог тима за инклузивно образовање, односно тима за пружање додатне подршке ученику. Тим за пружање додатне подршке чине: наставник предметне наставе, стручни сарадник школе, родитељ/старатељ, а по потреби и стручњак ван школе, на предлог родитеља/старатеља. Родитељ/старатељ даје сагласност за спровођење индивидуалног образовног плана. Наставник при планирању свог рада у одељењу усклађује свој план са индивидуалним образовним планом ученика, укључујући мере и активности предвиђене индивидуалним образовним планом. Он се остварује доминатно у оквиру заједничких активности у одељењу а у складу са потребама ученика.

Спровођење индивидуалних образовних планова прати просветни саветник.

НАЧИН ПРИЛАГОЂАВАЊА ПРОГРАМА

Начин прилагођавања програма предмета од значаја за националну мањину

У настави предмета од значаја за националну мањину (свет око нас, музичка култура и ликовна култура) изучавају се додатни садржаји који се односе на историјско и уметничко наслеђе одређене мањине. Од наставника се очекује да, у оквирима дефинисаног годишњег фонда часова, обраде и додатне садржаје, обезбеђујући остваривање циља предмета, стандарда постигнућа ученика и дефинисаних исхода. Да би се ово постигло веома је важно планирати и реализовати наставу на тај начин да се садржаји из културно-историјске баштине једне мањине не посматрају и обрађују изоловано, већ да се повезују и интегришу са осталим садржајима програма користећи сваку прилику да се деси

учење које ће код ученика јачати њихов осећај припадности одређеној националној мањини.

Реализација пројектне наставе

Планом наставе и учења у првом циклусу основног образовања и васпитања дефинисана је пројектна настава као облик образовно-васпитног рада којим се развијају опште међупредметне компетенције уз употребу информационо комуникационих технологија. Усмерена је на достизање исхода који се првенствено односе на логичко и критичко мишљење као и припрему ученика за лако сналажење у свету технике, технологије и рачунарства, како у свакодневном животу тако и у процесу учења. У складу је са општим исходима образовања и васпитања и у функцији је когнитивног, афективног и социјалног развоја ученика.

Потреба за увођењем пројектне наставе, већ у првом разреду основне школе, почива на савременим схватањима детета, наставе, функције образовања и сазнавања као социјалне конструкције подржане кроз сарадничко деловање, коришћењем различитих извора информација и активности. Применом оваквог облика рада долази до повезивања познатог и непознатог, учења помоћу примера, учења примењивањем, развоја процедуралних знања, коришћења информациононих технологија као и комбиновања конвергентног (логичког) и дивергентног (стваралачког) мишљења. Пројектна настава има елементе проблемске и истраживачке наставе али се у овом облику рада поред централног захтева, који се односи на тражење решења за неки проблем, потенцирају још и процедуре, планирање, евалуирање, презентовање резултата, коришћење савремених технологија на правилан начин и наравно, тимски рад, односно процес сарадње, који је изнад самог резултата у решавању проблема.

Пројектна настава је део целокупног образовно-васпитног рада и прати наставни процес уважавајући специфичности наставних предмета у првом разреду. Ослонци планирања и организације пројектне наставе су: уважавање узраста ученика и њихове природне радозналости са којом долазе у први разред; коришћење ваншколских знања, вештина и искустава ученика; укључивање свих ученика уз поштовање њихових различитости; повезивање садржаја свих наставних предмета и употреба савремених информационо-комуникационих технологија. Зато овај облик рада омогућава да наставни предмети буду смислено међусобно повезани као и доведени у везу са свакодневним животом ученика. На тај начин се обезбеђује разумевање сврхе онога што се учи, функционално повезивање знања, вештина и искустава и мотивација ученика.

Пројектна настава је драгоцени облик рада јер од ученика захтева бројне активности, међу којима су: самостално проналажење информација; способност решавања проблема; самостално учење; рад у групи, сарадњу; критички однос према властитом и туђем раду; доношење одлука; аргументовање; усвајање другачијих, нових начина рада; планирање; поштовање рокова и преузимање одговорности.

С обзиром на узраст ученика првог разреда и чињеницу да је то њихов први сусрет са оваквим начином рада, примерено је да се реализују пројектни задаци где је наставник главни организатор активности, а самосталност ученика се испољава у сегментима пројекта где је то могуће. Наставник пружа подршку свим ученичким активностима у току пројекта, а у првом разреду често и помоћ. Повремене тешкоће у комуникацији и сарадњи су очекиване јер се ради о ученицима који су у фази адаптације на школу и о групи која се тек формира. Култивисање сарадње и начина на који се комуницира у групи су увек важни циљеви пројектне наставе, а у првом разреду су, може се рећи, и приоритетни јер доприносе јачању одељењске кохезије. Такође, током реализације оваквог облика рада наставник има могућност да добро упозна ученике, њихове јаче и слабије стране и да осмисли процес индивидуализације за оне којима је то потребно.

Пројектну наставу треба планирати и организовати на начин да садржи све потребне кораке:

- дефинисање циља и исхода који се пројектом желе постићи;
- планирање активности које одговарају теми пројекта, односно циљу пројекта, подела активности, избор материјала и метода рада, дефинисање места и динамике рада;
- реализацију планираних активности;
- приказ добијених резултата и продуката пројекта;
- вредновање пројекта (процена остварености дефинисаних циљева и исхода, указивање на успехе и тешкоће у току реализације пројекта).

При планирању наставник треба да дефинише тип пројекта, да одреди његов циљ, очекиване исходе, област којом се бави пројекат и повезаност са наставним предметима, његове садржаје, активности ученика, потребна средства, динамику рада по фазама и све што је потребно за успешно спровођење пројектне наставе. Како је наведено, за први разред, најпримеренији је полуструктурирани тип пројекта где наставник даје ограничен избор тема, у великој мери дефинише методологију рада и сам одређује које ће материјале дати ученицима, а које ће они сами пронаћи. Све садржаје треба реализовати кроз различито тематско

повезивање у игри или функционалној активности која задовољава интересовање и потребе детета на млађем школском узрасту.

Кроз пројектну наставу треба започети са развијањем основа дигиталне писмености. На овом узрасту, употреба ИКТ-а треба да буде сведена на употребу најједноставнијих алата и упознавање са коришћењем интернета. На крају првог разреда ученик би требао да буде у стању да:

- правилно укључи рачунар, покрене програм за цртање, користи одговарајуће алатке овог програма, сачува свој цртеж и искључи рачунар.
- користи интернет за учење и проналажење информација уз помоћ наставника
- правилно седи при раду за рачунаром
- зна да наведе могуће последице на здравље услед неправилног коришћења дигиталних уређаја

Један од важних исхода реализације пројекта јесте оспособљавање ученика да добијене продукте учине видљивим и представе их другима. Бројни су начини да се то постигне (представе, изложбе, кратки филм, текст у новинама, наступ на локалној телевизији, представљање за родитеље...), а њихов квалитет није приоритет.

Пројектна настава јесте захтевнији облик рада који подразумева добру припрему наставника. Планом је предвиђено да се реализује са једним часом недељно али сам наставник ће проценити каква динамика рада највише одговара могућностима ученика и фази у којој је пројекат. То значи, да уколико је потребно пројектна настава се може организовати и на другачији начин (на пример као двочас сваке друге недеље).

Родитељи треба да буду упознати са сврхом пројектне наставе и њеним најважнијим исходима. Они треба да подрже самосталне активности своје деце, или њихов заједнички рад са другом децом, као и да разумеју зашто је важно да не преузимају њихове задатке у жељи да имају боље продукте.

Остваривање ваннаставних активности

Школа је у обавези да својим Школским програмом и Годишњим планом рада предвиди различите активности у складу са својим ресурсима и просторним могућностима. Поред организације излета, посета изложбама и сарадње са локалном самоуправом, ученицима треба понудити већи број друштвених, техничких, хуманитарних, спортских и културних активности. Те активности могу се реализовати по програму које је сама школа развила, али могу се користити и програми који су претходно донети као изборни (нпр. чувари

природе, рука у тесту, народна традиција). Сврха ових активности је подршка прилагођавању ученика првог разреда на школску средину и заједницу, као и задовољавање/проширивање њихових интересовања, дружење са вршњацима кроз заједничко делање, исказивање способности, осамостаљивање, развој неких вештина и друго. Активности треба тако организовати да ученици имају што више могућности за активно учешће, за креативно испољавање, за интеракцију са другим ученицима, коришћење различитих извора информација и савремених технологија. Резултате рада ученика у оквиру ваннаставних активности треба учинити видљивим јер се на тај начин обезбеђује мотивација и задовољство учесника активности. Бројни су начини на који је могуће то остварити као што су: организовање представа, изложби, базара, објављивање на сајту школе, кроз смотре стваралаштва, спортске сусрете и друго.

За ученике овог узраста важно је да родитељи буду упознати са активностима које школа нуди и помогну да њихова деца изаберу оне које им највише одговарају.

2. План наставе и учења основног образовања и васпитања

2.1. Програм наставе и учења обавезних и изборних предмета по разредима, са начинима и поступцима за њихово остваривање

2.1.1 Програм наставе и учења првог разреда

ОБАВЕЗНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ

Назив предмета **СРПСКИ ЈЕЗИК**

Циљ Циљ наставе српског језика јесте да ученици

овладају основним законитостима српског књижевног језика ради правилног усменог и писаног изражавања, негујући свест о значају улоге језика у очувању националног идентитета; да се оспособе за тумачење одабраних књижевних и других уметничких дела из српске и светске баштине, ради неговања традиције и културе српског народа и развијања интеркултуралности.

Годишњи фонд
часова 180 часова

ИСХОДИ - По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- разликује изговорени глас и написано слово; изговорене и написане речи и реченице;
- влада основном техником читања и писања ћириличног текста;
- разуме оно што прочита;
- активно слуша и разуме садржај књижевноуметничког текста који му се чита;
- препозна песму, причу и драмски текст;
- одреди главни догађај, време (редослед догађаја) и место дешавања у вези са прочитаним текстом;
- уочи ликове и прави разлику између њихових позитивних и негативних особина;
- изрази своје мишљење о понашању ликова у књижевном делу;
- препозна загонетку и разуме њено значење;
- препозна басну и разуме њено значење;
- разликује слово, реч и реченицу;
- правилно изговори и напише кратку и потпуну реченицу једноставне структуре са одговарајућом интонацијом, односно интерпункцијским знаком на крају;
- правилно употреби велико слово;
- учтиво учествује у вођеном и слободном разговору;
- обликује усмену поруку служећи се одговарајућим речима;
- усмено препричава; усмено прича према слици/сликама и о доживљајима;
- усмено описује ствари из непосредног окружења;
- бира и користи одговарајуће речи у говору; на правилан начин користи нове речи у свакодневном говору;
- напамет говори краће књижевне текстове;

- учествује у сценском извођењу текста;
- пажљиво и културно слуша саговорнике;
- слуша, разуме и парафразира поруку;
- слуша интерпретативно читање и казивање књижевних текстова ради разумевања и доживљавања;
- примењује основна правописна правила;
- пише читко и уредно;
- писмено одговара на постављена питања;
- спаја више реченица у краћу целину;
- пише реченице по диктату примењујући основна правописна правила;
- гласно чита, правилно и са разумевањем;
- тихо чита (у себи) са разумевањем прочитаног;
- пронађе информације експлицитно изнете у тексту

ОБЛАСТ/ТЕМА: ПОЧЕТНО ЧИТАЊЕ И ПИСАЊЕ - садржаји

Глас и слово; штампана и писана слова ћириличног писма.

Речи и реченице као говорне и писане целине.

Текстови засићени словима која се обрађују/текстови предвиђени за глобално читање.

Све врсте текстова који су написани штампаним или писаним словима.

Језичке игре.

Аналитичко-синтетичка вежбања; лексичка и синтаксичка вежбања; моторичке вежбе.

Писање (преписивање, самостално писање и диктат).

Читање (шчитавање/глобално читање, гласно и тихо читање); питања којима се проверава разумевање прочитаног.

Изговор и писање гласова који ученицима причињавају тешкоће (нпр.ђ,ћ;џ,ч;ј,љ)

ОБЛАСТ/ТЕМА: КЊИЖЕВНОСТ - садржаји

ШКОЛСКА ЛЕКТИРА: Поезија (Народна песма, Ја сам чудо видео, Јован Јовановић Змај, Зимска песма, Војислав Илић, Пролетња зора/Воја Царић, Пролеће/Мира Алечковић, Ветар сејач, Десанка Максимовић, Првак; Хвалисави зечеви/У гостима/Ливадско звонце, Гвидо Тартаља, Китова беба/Мрави/Постеља за зеку, Бранко Ћопић, Жежева кућица (читање у наставцима), Душан Радовић, Јесења песма/Срећна Нова година, Љубивоје Ршумовић, Ау што је школа згодна; Дете/Деца су украс света, Стеван

Раичковић, Цртанка/Бранислав Лазаревић, Сликари, Перо Зубац, Добар друг ти вреди више, Драгомир Ђорђевић, Није лако бити дете); **Проза** (Народна прича, Свети Сава и ђаци, Народна прича, Деда и репа /Голуб и пчела, Народна басна, Лисица и гавран, Доситеј Обрадовић, Два јарца; Две козе, Лав Николајевич Толстој, Два друга, Драган Лукић, Јоца вози тролејбус/Игор Коларов, Дум-дум Оливер и његов бубањ, Ђуро Дамјановић, Дан кад је јутро било слово/Весна Ђоровић Бутрић, Ноћни ћошак, Избор из народних и ауторских загонетки (Десанка Максимовић, Загонетке лаке за прваке ђаке, Загонетке Григора Витеза и Бране Цветковића)); **Драмски текстови** (Гвидо Тартаља, Зна он унапред, Душан Радовић, Тужибаба, Александар Поповић, Неће увек да буде први, Бора Ољачић, Први дан у школи, Популарни и информативни текстови), **Избор из илустрованих енциклопедија и часописа за децу о значајним личностима српског језика, књижевности и културе** (Свети Сава, Вук Стефановић Караџић, знаменита завичајна личност и др.); **ДОМАЋА ЛЕКТИРА** (Јован Јовановић Змај, Песме за децу (избор), Избор из басни и сликовница за децу).

Књижевни појмови: песма; прича; догађај; место и време збивања; књижевни лик, изглед, основне особине и поступци; драмски текст за децу; шаљива песма; басна; загонетка.

Област/тема: ЈЕЗИК Граматика, правопис и ортоепија - садржаји

Реченица; реч; слово. Улога гласа/слова у разликовању значења изговорене односно написане речи. Реченице као обавештење, питање и заповест. Велико слово на почетку реченице, у писању личних имена и презимена, имена насеља (једночланих) и назива места и улице у којој ученик живи, као и назив школе коју похађа. Правилно потписивање (име, па презиме). Тачка на крају реченице; место и функција упитника и узвичника у реченици.

Област/тема: ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА – говорење - садржаји

Вођени и слободни разговор. Говорни предлошци. Усмена порука. Причање, препричавање и описивање. Казивање књижевног текста. Драмски, драматизовани текстови, сценска импровизација. Сценско извођење текста (драмско и луткарско). Богаћење речника: лексичке и синтаксичке вежбе. Разговорне, ситуационе и језичке игре.

Област/тема: ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА – слушање – садржаји

Стварне и симулиране ситуације. Слушна порука. Аудио-визуелни записи. Игре за развијање слушне пажње.

Област/тема: ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА – писање - садржаји

Питања о сопственом искуству, бићима, предметима, појавама, сликама, о књижевном и некњижевном тексту. Писана порука. Краћа текстуална целина: о сопственом искуству, о доживљају, о сликама, поводом књижевног текста. Реченице/кратак текст погодан за диктирање.

Област/тема: ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА – читање – садржаји

Књижевни текстови. Текстови са практичном наменом: позивница, упутство, списак за куповину и др. Нелинеарни текстови: текст у табели, распоред часова, стрип, улазница и др. Информативни текстови: 1. уџбенички: Милан Шипка, Буквар; текстови о знаменитим личностима српске културе; 2. вануџбенички: о правилима учтивног понашања (бонтон); о месту у којем ученици живе; о животињама итд.

Кључни појмови: почетно читање и писање, књижевност, језик и језичка култура.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм предмета Српски језик у првом разреду основне школе чине четири предметне области: Почетно читање и писање, Књижевност, Језик и Језичка култура. Препоручена дистрибуција часова по предметним областима је следећа: Почетно читање и писање – 90 часова, Књижевност – 45 часова, Језик – 10 часова и Језичка култура – 35 часова. Све области се прожимају и ниједна се не може изучавати изоловано и без садејства са другим областима.

ПОЧЕТНО ЧИТАЊЕ И ПИСАЊЕ

Настава почетног читања и писања изводи се у првом полугодишту првог разреда основне школе, али, ако је потребно, наставља се и у другом полугодишту. Почетно читање и писање реализује се самостално, али обухвата и садржаје из Књижевности, Језика и Језичке културе.

Припремни период

У припремном периоду учитељи треба да испитају способности ученика, и то: причање, препричавање, познавање слова, познавање читања и писања, спретност у руковању прибором за писање и цртање. У току овог периода испитивање ученика се обавља кроз активности које се међусобно прожимају.

Усмено изражавање се изводи кроз игре и активности где се вежба комуникација (поздрављање у конкретним ситуацијама: добро јутро, добар дан и довиђења; захваљивање, извињавање). Ученици могу причати на основу посматрања слика и низа слика. Могу препричавати слушани текст, позоришне или луткарске представе разговетним природним говором и правилним изговором. Учитељи треба да воде рачуна о правилној артикулацији гласова и да са ученицима коментаришу одслушано.

Вежбе у посматрању се односе на уочавање целине и детаља, посматрање предмета, појава и околине. Треба их тематски организовати. Прво се посматра учионица, па се касније та активност проширује на околину. Ученици могу посматрати предмете, људе, животиње, догађаје, слике, слике у низу, фотографије, објекте из околине и сл. Пажњу ученика треба усмерити на целину, затим на најважније појединости и на крају на мање важне појединости. Опажају се: облици, боје, односи, покрети, мимика и гестови, скривени детаљи и сл.

Вежбе у слушању почињу слушањем онога што говоре учитељи, други ученици, глумци и спикери. Слушани говор се коментарише да би се одредиле говорне карактеристике говорника. Слушање треба да буде повезано са мимиком и гестовима који прате оно што се говори. Обавезно инсистирати на подражавању правилног говора. Током слушања одвајати битно од небитног, неговати пажњу и концентрацију. Слушају се и звукови ономатопејског типа, шумови, артикулисани и неартикулисани звукови.

Аналитичка вежбања треба да буду занимљива и подстицајна јер су један од најважнијих предуслова за учење читања и писања. Не изводе се изоловано већ су повезана са вежбама слушања и посматрања. Уочава се позиција гласова у речи која је изговорена и позиција слова у речи која је написана. Када ученици савладају уочавање гласова и њихову позицију у речима, прелази се на растављање речи на гласове. За почетак се препоручују речи од два гласа, а затим од три, четири и више.

Синтетичка вежбања се организују упоредо са аналитичким. Речи које су већ растављене на гласове опет се сливају у целину. Почиње се од најлакших и иде ка све тежим. Ученици се на тај начин припремају за читање и разумевање прочитаног.

Вежбе у отклањању дијалекатских и жаргонских карактеристика говора се изводе полако и систематично. Учитељи посебну пажњу треба да обрате на изговор гласова ђ, ћ; џ, ч; ј, љ.

Моторичке вежбе за развијање руке, шаке и прстију се развијају кроз игру. Препоручује се везивање чворова од канапа, везивање пертли, закопчавање дугмића, низање перлица (могу се изводити и на часовима физичког васпитања). Графомоторичке вежбе су веома важне у припреми за писање. Свака графомоторичка вежба треба да се повеже са неким догађајем, вежбом слушања, посматрања, причања и сл. Такве вежбе, односно писање елемената слова, изводе се на различите начине, кроз цртеже, рамове за слике у простору предвиђеном за писање. Ученике треба подстицати да употпуне цртеж додајући своје елементе (корелација са ликовном културом). Вежбе писања линија

изводити без подизања руке, из једног потеза. Ученике усмеравати на правилно држање оловке (графитне оловке, хемијске оловке, налив пера, фломастера). Употребу гумице треба свести на минимум, јер смањује одговорност ученика у писању. Пазити на правилно држање тела, удаљеност од стола, правилан положај тела у односу на сто и на угао писања. При писању учити ученике да не журе, да рука буде опуштена.

Учење читања и писања

Дидактичко-методичка организација наставе почетног читања и писања зависи од много фактора, а најважнији је онај који се односи на предзнања ученика. Учитељи бирају поступак који ће користити у настави почетног читања и писања – комбинацију монографског и групног поступка, групни или комплексни поступак.

Наставу почетног читања и писања треба изводити на више нивоа уз примену принципа индивидуализације. У сваком одељењу постоје ученици који знају да читају и они који само познају слова или не знају да читају. Садржаји, методе и облици рада треба да се прилагоде могућностима и потребама ученика.

У овом периоду ученици треба да вежбају читање одговарајућих текстова, правилно изговарају све гласове и правилно наглашавају речи и реченице. Треба обратити пажњу на индивидуалне способности ученика. Свако дете чита својим темпом и према својим способностима. Пожељно је често проверавати степен савладаности технике читања и разумевања прочитаног. При учењу читања могу се користити игре словима и речима, језичке игре (ребуси, испуњалке, укрштене речи). Ученици тако упознају нове садржаје, ситуације имају већу мотивисаност, а атмосфера је пријатна и опуштена. Подстицати ученике да свакодневно вежбају читање код куће. Сарађивати са родитељима ученика и пружити им неопходне информације везане за читање (мотивација деце, читање у свакодневним животним ситуацијама, удаљеност текста од очију је 30 центиметара и сл.).

Ученици уче да пишу појединачна штампана и писана слова, речи и реченице; цифре. Размак између штампаних слова у речима мора да буде равномеран. Код учења писаних слова посебну пажњу треба посветити графичком увезивању слова у речима. Слова треба да буду исте висине и дебљине, а размак између речи уједначен. Писање увежбавати кроз преписивање, допуњавање реченица, састављање реченица на основу слике, састављање реченица на основу низа слика, диктате и самостално писање реченица и краћих текстуалних целина. Поред усвајања облика слова, смера писања самог слова, посебну пажњу треба обратити на просторну оријентацију у свесци. Појединачно писање слова се

ограничава на један до два реда у свесци. Дневна оптерећеност писањем не треба да је дужа од 25 минута. Леворука деца пишу левом руком.

Усавршавање читања и писања

У овом периоду ученик треба да влада основном техником читања и писања. Усавршавање читања треба вежбати на текстовима који су кратки, динамични, интересантни и примерени узрасту ученика, као и на текстовима школске и домаће лектире. Посебну пажњу обратити на разумевање прочитаних речи, реченица и текстова. Редовним вежбањем ученици аутоматизују процес читања и писања.

КЊИЖЕВНОСТ

Препоручени садржаји из области Књижевност савладавају се током целе школске године, из буквара/почетнице и уз помоћ читанке као основних наставних средстава, тако што учитељ планира њихову реализацију у складу са индивидуалним карактеристикама ученика и укупним могућностима колектива, руководећи се исходима учења.

Приликом оспособљавања ученика да уз помоћ учитеља разумеју текстове из школске лектире, али и популарне, информативне текстове из часописа за децу, енциклопедија и сл. важно је настојати да се уоче догађаји, просторни и временски односи и битне појединости у описима бића и природе. Како се текстови из школске лектире користе за усавршавање читања и писања и увођење ученика у основне појмове о књижевности, тако се ученици подстичу да уоче ликове у књижевном делу, њихове особине и поступке; њихова емоционална стања (радосно, тужно, смешно) и да разликују појмове добра и зла.

У прописаним текстовима из школске лектире понуђен је избор, односно опредељивање учитеља да у неким случајевима изабере између два, односно три дела (нпр. бира се једна народна прича – Деда и репа или Голуб и пчела, бира се једна од три понуђене песме Гвида Тартаље, а од Љубивоја Ршумовића обавезно је обрадити песму Ау што је школа згодна, а поред ње бира се још једна од две које су понуђене – Дете или Деца су украс света, итд.).

Први пут се уводи читање текста у наставцима, на примеру Жежеве кућице Бранка Ћопића. То подразумева да учитељ, према плану који сам осмисли и одговарајућом динамиком, чита део по део Ћопићевог текста и разговара са ученицима о прочитаном на неколико планираних часова мотивишући их да дело прочитају и сами.

Пошто су текстови предвиђени програмом једноставни, кратки и засновани на хронолошком низању догађаја, ученик треба да одреди где се и када дешава радња и да разуме узрочно-последични распоред догађаја, односно шта се у

фабулативном тексту десило прво, а шта следеће, шта је претходило неком догађају а шта из њега следи.

Ученик треба да уочи формалну различитост поезије, прозе и драмског текста (разликовање стиха од прозног и драмског текста писаног по улогама) и њихове основне генолошке карактеристике (нпр. одсуство фабуле у лирском делу, ритмичност стихова или низање догађаја у епском и драмском делу), али не на нивоу дефинисања генолошких појмова. Ученик треба да разликује песму (и шаљиву песму – по тону певања) од приче (басне) и драмског текста, али без увођења дефиниција књижевнотеоријских појмова. Детаљније термилошко одређивање уводи се поступно у старијим разредима.

Ученик треба да буде у стању да разуме пренесено значење загонетке без формулисања у њој постојећих стилских поступака; да препознаје жанр басне као приче са пренесеним значењем (без увођења појма алегорије), да буде упознат са постојањем народне и ауторске басне (које могу бити у стиху или у прози), да у баснама ликови могу бити не само животиње, већ и биљке, предмети, антропоморфизована бића (Срећа, Нада) или људи и, коначно, да буде у стању да разуме њено пренесено значење и издвоји њену поуку. Пошто се у овом узрасту интегрални текст басне неретко адаптира, скраћује, у исходима нису наведени структурни жанровски елементи басне (фабула и поука), поготово што поука у народној басни и код неких аутора није издвојена (а наравоученија Доситеја Обрадовића су у неким адаптацијама скраћена или изостављена).

Ученици се оспособљавају да уоче непознате и мање познате речи у тексту и да питају учитеља за њихово објашњење како би што боље разумели значење текста. Вођени питањима (ко?, шта?, где?, када?, зашто?) о прочитаном садржају, ученици се оспособљавају да као одговоре формулишу: реченице, одељке, краће текстовне целине, зависно од индивидуалних способности. Током обраде књижевних текстова ученици стичу прва литерарно-естетска искуства и формирају своје ставове о делу које слушају или читају. Учитељ подстиче ученике да своје ставове и искажу.

Приликом читања лирских песама ученици поступно уче да препознају и доживе мелодичност песама и да их изражајно читају и рецитију (по избору). Успостављање разлике између дела у стиху и дела у прози не врши се на теоријском нивоу.

Приликом обраде драмских текстова за децу ученици се мотивишу на читав низ стваралачких активности које настају поводом дела (сценски наступ, драмска игра, луткрска игра, драмски дијалози, гледање дечје позоришне представе, снимање и коментарисање драматизованих одломака). Притом ученици усвајају и правила понашања у позоришту у оквиру васпитног деловања школе. Уз

активно слушање, а потом и самостално читање једноставних књижевних и осталих типова текстова ученици се оспособљавају да садржаје доводе у везу са илустрацијама које прате књижевни, популарни и информативни текст.

Од првог разреда садржајима програма се сугерише систематично и поступно усвајање књижевних појмова, а учитељима се препоручује да континуирано уводе нове речи у речнички фонд ученика, како би се он обогатио. Усвајање књижевних појмова не подразумева учење њихових дефиниција, већ њихово именовање и описно образлагање појма, уочавање његове улоге у књижевноуметничком тексту.

СТИЦАЊУ читалачких навика доприноси поновно враћање домаће лектире у школске програме. У првом разреду часови домаће лектире реализују се у другом полугодишту. У намери да се ученици од првог разреда навикавају на читање лектире у обавезном и слободном избору, успоставља се сарадња са школским библиотекарком, а неколико часова се током године може реализовати у школској библиотеци.

Вештина читања и разумевања прочитаног стиче се и у оквиру Језичке културе и при обради књижевноуметничких текстова. Ученици се подстичу да читају текстове у сликовницама (на пример, басне, бајке и приче).

ЈЕЗИК

У настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писмену комуникацију стандардним српским језиком. Отуда захтеви у овом програму нису усмерени само на језичка правила и граматичке норме већ и на њихову функцију. На пример, реченица се не упознаје само као граматичка јединица (са становишта њене структуре) већ и као комуникативна јединица (са становишта њене функције у комуникацији).

Граматика

Основни програмски захтев у настави граматике јесте да се ученицима језик представи и тумачи као систем. Ниједна језичка појава не би требало да се изучава изоловано, ван контекста у којем се остварује њена функција.

У оквиру вежби слушања, говорења, читања и писања ученици запажају језичке појаве без њиховог именовања. Тако се поставља основа за проширивање језичких садржаја у старијим разредима.

Потребно је указивати на разликовну функцију гласа у оквиру речи (нпр. ђак, џак). Тако се посредно скреће пажња на важност правилног писања слова, односно правилног изговарања гласова.

Елементарне основе из морфологије ученици стичу уочавајући реч као језичку јединицу између гласа и реченице. Речи увек треба уочавати и обрађивати у оквиру реченице. У писању треба скренути пажњу на то да је реч одвојена

белинама са обе стране, а у говору учитељ треба да нагласи правилан акценат неке речи (уколико је ученици погрешно изговарају).

Реченице треба уочавати, кад год је то могуће, у оквиру текста. У писању посебно треба скренути пажњу на то да реченице почињу великим словом и завршавају се тачком, знаком питања или знаком узвика (на овај начин се повезују граматика и правопис). Када се реченица изговара, ученицима се скреће пажња на њену интонацију, нарочито ако се ради о питању.

Вежбе за усвајање и утврђивање знања из граматике до нивоа његове практичне примене у новим говорним ситуацијама проистичу из програмских захтева, али су у великој мери условљене конкретном ситуацијом у одељењу – говорним одступањима од књижевног језика, колебањима, грешкама које се јављају у писменом изражавању ученика. Стога се садржај вежбања у настави језика мора одређивати на основу систематског праћења говора и писања ученика.

Правопис

Правописна правила ученици треба да савладају путем систематских вежбања (елементарних и сложених). Ова вежбања треба да буду што разноврснија и треба их организовати што чешће.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Област Језичка култура обухвата развијање основне писмености ученика, односно усавршавање говорења, слушања, читања и писања. Ове четири програмске подобласти усмерене су на неговање културе говора, писменог изражавања, богаћење речника и, у ширем смислу, на развијање комуникативних способности ученика. Наставни рад у области Језичка култура реализује се у прожимању са другим областима предмета, као и кроз самосталне наставне јединице.

Говорење ученика развија се у разговору у којем их учитељ усмерава да усавршавају своју комуникацију. У вођеном разговору о књижевном тексту или о одређеној теми, ученици одговарају на питања, постављају питања, износе своја мишљења и ставове. Слободни, односно друштвени разговор, основа је свакодневне комуникације и зато је потребно ученике усмеравати како да учтиво започну разговор, размењују информације и користе основне форме учтивости. У току разговора могу се издвајати ситуациони говорни предлошци који се користе у свакодневним комуникативним ситуацијама. Ученици се охрабрују да обликују усмену поруку у којој ће изнети информације на примерима из свакодневног школског живота. У току сваког разговора ученици се подстичу да говоре, односно да износе информације, своја мишљења, именују осећања, уз одабир одговарајућих речи.

Препоручени облици усменог изражавања јесу причање, препричавање и описивање. То су садржаји програма, односно садржаји учења. Ученик се постепено уводи у усмено изражавање и учи како да преприча текст, како да прича или како да описује. Изражавање се реализује кроз говорне вежбе уз помоћ датог или заједничког плана. План помаже ученицима да осмисле садржину говора, али не треба спутавати оне који могу да говоре самостално са индивидуалним планом, па и без њега. Усмено се препричава краћи текст, део позоришне представе или филма. Препоручене врсте причања су: причање о слици или по низу слика (прича у сликама), причање о доживљајима и догађајима. Описују се годишња доба, биљке и животиње, најбољи друг или другарица, чланови породице, кућни љубимци и сл. Ученици се упућују на правилно говорно изражавање.

Учење напамет и говорење одабраних текстова или њихових кратких одломака усмерено је на богаћење речника и правилан говор. Говоре се напамет научене одабране песме, уз увођење ученика у правила рецитовања. Такође, могу се напамет научити и говорити кратки одломци из прича и делови драмског текста (лице). Циљ ове врсте говорења је изражајни говор, а не само меморисање текста. Зато треба пажљиво одабрати шта ће деца учити напамет, а неки од критеријума су уметничка вредност текста и његова прилагођеност узрасту. Сценски се изводе драмски текстови из школске лектире и драматизовани текстови. Сценске игре најбоље је реализовати на основу књижевних дела која су погодна за сценску импровизацију.

Богаћење речника у функцији јасног изражавања реализује се кроз коришћење адекватних речи у говору, усвајање и коришћење нових речи, као и проширивање опсега значења у оквиру једне речи. Нове речи се усвајају из правилног говора и из књижевних и некњижевних текстова. Ученици се упућују да из свог активног речника, уз активирање пасивног, користе речи које што прецизније преносе жељену информацију, али и да речима могу говор учинити лепшим.

Језичка култура ученика негује се и кроз игровне активности, посебно кроз језичке игре. Врсте игара потребно је одабрати према интересовањима ученика или у контексту наставног садржаја. То могу бити разговорне игре, на пример, разговор са непослушном лутком, разговор са књижевним ликом, затим ситуационе игре, односно стварне ситуације, на пример, разговор у продавници, разговор код лекара. Такође, могу се одабрати и преметаљке, ребуси, палиндроми, уланчавање, допуњалке, једноставне укрштене речи.

Слушање је важна активност у комуникацији. Ученици се у разговору упућују да пажљиво и културно слушају саговорнике. У наставном контексту ученици

слушају шта други говоре и то потврђују репродуковањем или парафразиранјем слушне поруке, као и поступањем по молбама и усменим инструкцијама одраслих и вршњака. Пажљиво слушање практикује се и у симулираним ситуацијама (разговорне и ситуационе игре). Ученици слушају читање учитеља, вршњака, спикера.

Запис по слушању подразумева диктат, којим се вежба и писање. Међутим, први корак у реализацији диктата је слушање и уочавање границе између речи и реченица у зависности од интонације, чиме се развија језичко повезивање изговорене и записане речи.

Игре за развијање слушне пажње изводе се у наставном контексту: пажљиво слушање са задатком, на пример, Препознај ко говори, Слушај како говорим (тихо, брзо), Чујем глас т.

Писање и читање се увежбавају у настави почетног читања и писања, а затим у областима Књижевност, Језик и Језичка култура. У садржајима програма из области Језичка култура дати су основни елементи који се односе на писменост ученика, с тим да се они не могу посматрати изоловано, већ у садејству са исходима и препорученим садржајима у свим областима предмета. Дакле, читање и писање се не уче посебно у оквиру наставних области, већ кроз све наставне садржаје.

У првом разреду ученици пишу реченице и краће текстуалне целине. Посебно се води рачуна о индивидуалном приступу ученику, што подразумева подстицање према способностима и могућностима у писању. Ако дете има тешкоћа у писању, потребно је пажљиво и постепено га уводити у писање, док дете које напредује треба подстицати адекватним захтевима. Ученици писмено одговарају на једноставна питања о сопственом искуству, бићима, предметима, појавама, сликама, као и на питања о књижевном и некњижевном тексту. Осим тога, ученици самостално осмишљавају и пишу реченице о сопственом искуству, бићима, предметима, појавама. Такође, записују наслов слике или наслове слика у низу и реченице на основу слике или низа слика (прича у сликама).

Ученици се оспособљавају да запишу краћу писану поруку којом преносе информације и која има практичну намену. Ове поруке немају класичну форму, већ служе за свакодневне намене, на пример, информације о школским обавезама (информације о ваннаставним активностима, списак школског прибора, потребног материјала за школске предмете).

Учење самосталног писања текста почиње спајањем више реченица у целину. Ученици пишу о свом искуству, о доживљају, о слици или по низу слика (прича у сликама). Према својим способностима ученик ће написати две, три повезане реченице или краћи текст.

У писању се примењују научена правописна правила која се уче у оквиру области Језик. Потребно је да се правопис у писању доследно примењује од почетног читања и писања. Ученици се упућују да бирају адекватне речи и да их употребљавају нове док пишу.

Читање се увежбава на делима школске и домаће лектире, и на другим књижевним и некњижевним текстовима. Посебна пажња треба да је усмерена на читање информативних текстова, према интересовањима ученика и у друштвеном контексту, према препорученим садржајима програма. Потребно је практиковати следеће врсте читања: гласно читање (целог текста, штафетно, флексибилно, драмског текста по улогама); тихо читање (у себи). Разумевање текста показује се помоћу подстицаја или питања и исказивањем теме/поенте текста (у складу са предзнањем), као и представљањем кључних делова текста сликом (илустрација текста). Информације у тексту проналазе се вођено (одговарањем на репродуктивна питања ко?, где?, како?, када?) и самостално, без детаљно датих упутстава.

Назив предмета	ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК
Циљ	Циљ учења страног језика у основном образовању и васпитању је да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну усмену и писану комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.
Разред	Први
Годишњи фонд часова	72 часа

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- поздрави и отпоздрави, примењујући најједноставнија језичка средства;
- представи себе и другог;
- разуме јасно постављена једноставна питања личне природе и одговара на њих;
- разуме кратка и једноставна упутства и налоге и реагује на њих;
- даје кратка и једноставна упутства и налоге;

- разуме позив и реагује на њега;
- упути позив на заједничку активност;
- разуме кратке и једноставне молбе и реагује на њих;
- упути кратке и једноставне молбе;
- искаже и прихвати захвалност и извињење на једноставан начин;
- разуме једноставно исказане честитке и одговара на њих;
- упути једноставне честитке;
- препозна и именује жива бића, предмете и места из непосредног окружења;
- разуме једноставне описе живих бића, предмета и места;
- опише жива бића, предмете и места користећи једноставна језичка средства;
- разуме свакодневне исказе у вези са непосредним потребама, осетима и осећањима и реагује на њих;
- изрази основне потребе, осете и осећања кратким и једноставним језичким средствима;
- разуме једноставна обавештења о положају у простору и реагује на њих;
- тражи и пружи кратка и једноставна обавештења о положају у простору;
- разуме једноставне исказе којима се изражава припадање/неприпадање, поседовање/непоседовање и реагује на њих;
- тражи и даје једноставне исказе којима се изражава припадање/неприпадање, поседовање/непоседовање;
- разуме једноставне исказе за изражавање допадања/недопадања и реагује на њих;
- тражи мишљење и изражава допадање/недопадање једноставним језичким средствима

Област/тема - Комуникативне функције – поздрављање – садржаји:

Језичке активности у комуникативним ситуацијама

Реаговање на усмени импулс саговорника (наставника, вршњака, и слично); успостављање контакта при сусрету.

Садржаји: Hi! Hello. Good morning/afternoon/evening/night. How are you? I'm fine, thank you, and you? Goodbye. Bye. See you (later/tomorrow). Have a nice day/weekend! Thanks, same to you! (Интер)културни садржаји: Формално и неформално поздрављање; устаљена правила учтивости.

Област/тема - Комуникативне функције – представљање себе и других; давање основних информација о себи; давање и и тражење основних информација о другима – садржаји:

Језичке активности у комуникативним ситуацијама

Слушање кратких и једноставних текстова у којима се неко представља; представљање себе и других особа, присутних и одсутних.

Садржаји: My name's Maria/I'm Maria. What's your name? This is my friend. His name's/name is Marko. Maria, this is Barbara. Barbara, this is Maria. This is Miss Ivona. She's my teacher. That is Mr Jones. He's your teacher. How old are you? I'm seven. He's ten. Who's this/that? It's my father. Is Tom your brother/friend? Yes, he is/No, he isn't. Is Jane your sister/friend? Yes, she is/No, she isn't. Who's in the picture? It's my sister. her name's Susan. Личне заменице у функцији субјекта – I, you. Присвојни придеви – my, your... Показне заменице – this, that Глагол to be – the Present Simple Tense Питања са Who /How (old). Основни бројеви (1–10). (Интер)културни садржаји: Препознавање најосновнијих сличности и разлика у начину упознавања и представљања у нашој земљи и земљама енглеског говорног подручја.

Област/тема - Комуникативне функције – разумевање и давање једноставних упутстава и налога – садржаји:

Језичке активности у комуникативним ситуацијама

Слушање налога и упутстава и реаговање на њих; давање кратких и једноставних упутстава (комуникација у учионици – упутства и налози које размењују учесници у наставном процесу, упутства за игру и слично) Садржаји: Let's start. Quiet, please. Listen to me! Look! Look at me/the picture! Sit down. Stand up. Turn around. Jump. Say hello/goodbye to your friend. Open/Close your books/notebooks. Put down your pencils. Pick up the rubber. Wash your hands. Open the window, please. Come in. Come here/to the board. Give me your book, please. Don't do that. Listen and say/sing/do/number/match/draw/repeat... Cut out/stick/touch/point to... Colour the door yellow. Count from... to My turn now. Hurry up! Quick! Watch out! I understand/I don't understand. I'm finished. Императив (Интер)културни садржаји:

Поштовање основних норми учтивости; дечје песме одговарајућег садржаја.

Област/тема - Комуникативне функције – позив и реаговање на позив за учешће у заједничкој активности – садржаји:

Језичке активности у комуникативним ситуацијама

Слушање кратких једноставних позива на заједничку активност и реаговање на њих (позив на рођендан, игру, дружење...); упућивање и прихватање/одбијање позива на заједничку активност, уз коришћење најједноставнијих израза. Садржаји: Let's play football/the memory game/go to the park/sing. Come and play

with me! Come to my birthday party. Cool! Super! Great! OK. All right. Sorry, I can't. Императив (Интер)културни садржаји: Прикладно прихватање и одбијање позива; прослава рођендана, игре, забава и разонода.

Област/тема - Комуникативне функције – исказивање молбе, захвалности и извињења – садржаји:

Језичке активности у комуникативним ситуацијама

Слушање једноставних исказа којима се тражи помоћ, услуга или обавештење; давање једноставног, усменог одговора на исказану молбу; изражавање и прихватање молби, захвалности и извињења. Садржаји: Can I have an apple, please? Yes, here you are. Thank you/Thank you, Maria/Thanks. You're welcome. No, sorry/Not now/No, you can't. Can you help me, please? Can/May I have some water, please? Can/May I go to the toilet/go out/come in? Excuse me, Teacher, ...? I can't see. Can you move, please? Sorry, can you repeat that, please? I'm sorry I'm late. It's OK. No problem. Модални глаголи за изражавање молбе – can/may. (Интер)културни садржаји: Правила учтивне комуникације

Област/тема - Комуникативне функције – честитање – садржаји:

Језичке активности у комуникативним ситуацијама

Слушање кратких и једноставних устаљених израза којима се честита празник, рођендан; реаговање на упућену честитку и упућивање кратких пригодних честитки. Садржаји: Happy birthday to you! Merry Christmas! Happy New Year! Happy Easter! Thanks, same to you! (Интер)културни садржаји: Најзначајнији празници и начин обележавања/прославе и честитања; пригодне дечје песме и игре.

Област/тема - Комуникативне функције – описивање живих бића, предмета, места и појава – садржаји:

Језичке активности у комуникативним ситуацијама

Слушање краћих једноставних описа живих бића, предмета и места у којима се појављују информације о спољном изгледу, појавним облицима, димензијама и осталим најједноставнијим карактеристикама; давање кратких усмених описа живих бића, предмета и места. Садржаји: It's a/an... It's short/long/small/big/blue... It's a blue ruler. I can see one red apple and two yellow bananas/three blue and four orange balloons. Here's a crayon. What colour is it? It's blue/The crayon is blue. Глаголи have got, to be за давање описа. Правилна множина именица: book – books, apple – apples... Модални глагол can уз глагол see. (Интер)културни садржаји: Дечје песме и приче одговарајућег садржаја.

Област/тема - Комуникативне функције – исказивање потреба, осета и осећања – садржаји:

Језичке активности у комуникативним ситуацијама

Слушање исказа у вези са потребама, осетима, осећањима; саопштавање својих потреба, осета и осећања и (емпатично) реаговање на туђа. Садржаји: I'm thirsty/hungry. Here's a sandwich for you. Do you want some water? Yes, please. No, thank you. Are you happy/sad/hot/cold? The Present Simple Tense (be, want). Модални глагол цан за изражавање предлога. (Интер)културни садржаји: Правила учтиве комуникације

Област/тема - Комуникативне функције – исказивање положаја у простору – садржаји:

Језичке активности у комуникативним ситуацијама

Слушање кратких текстова у којима се на једноставан начин описује положај у простору; усмено тражење и давање информација о положају у простору. Садржаји: Where's my dad? Is he in the bedroom? No, he's in the bathroom. Where's your dog? It's in the garden. Where's my bag? It's on the chair. Where's the toilet? It's here/over there. Прилози и предлози за изражавање положаја и просторних односа – here, there, in, on. Питања са Where. (Интер)културни садржаји: Култура становања: село, град.

Област/тема - Комуникативне функције – изражавање припадања/неприпадања и поседовања/непоседовања – садржаји:

Језичке активности у комуникативним ситуацијама

Слушање кратких текстова с једноставним исказима за изражавање припадања/неприпадања и поседовања/непоседовања и реаговање на њих; усмено исказивање припадања/неприпадања и поседовања/непоседовања. Садржаји: This is my ball. Is that your bike? I've got a dog. Have you got a pet? He/She's got two brothers. Who's got a/an...? Присвојни придеви my, your... Хаве гот за изражавање припадања/поседовања. (Интер)културни садржаји: Породица, пријатељи, кућни љубимци, играчке.

Област/тема - Комуникативне функције – изражавање допадања/недопадања – садржаји:

Језичке активности у комуникативним ситуацијама

Слушање кратких текстова с једноставним исказима за изражавање допадања/недопадања и реаговање на њих; усмено исказивање слагања/неслагања, допадања/недопадања. Садржаји: Do you like ice cream? Yes, I do/No, I don't. I like apples and oranges. I don't like milk or cheese. Do you like games?

The Present Simple Tense глагола like. (Интер)културни садржаји: Храна и пиће.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм предмета страни језик у првом циклусу основне школе усмерен је на развој функционалних знања и заснован је на комуникативно дефинисаним исходима учења, односно активностима које ученик успешно реализује користећи страни језик. Језичке активности слушања, читања, (раз)говора и писања у програму посматрају се интегративно, као нераздвојиве компоненте аутентичне комуникације појединца у било којој говорној заједници. Полазећи од исхода, односно онога што је ученик у стању да оствари у различитим врстама и видовима комуникације (усмене, писане, делимично и оне невербалне), формално и садржински централну позицију програма заузимају управо комуникативне функције (нпр. поздрављање; представљање себе и других; давање основних информација о себи; давање и тражење основних информација о другима; разумевање и давање једноставних упутстава и налога; позив и реаговање на позив за учешће у заједничкој игри; исказивање молби, захтева, захвалности, планова, намера, саглашавања, противљења, допадања, недопадања, жеља, потреба и сл.). На основу комуникативних функција дефинисане су језичке активности помоћу којих се оне могу остварити, а које укључују постепено усавршавање способности разумевања говора, разумевања писаног текста (од трећег разреда), интерактивног усменог и писаног изражавања. Захваљујући цикличној и континуалној концепцији програма, комуникативне функције се преносе, усвајају и увежбавају током читавог образовног циклуса, с растућим степеном сложености. Исходи, комуникативне функције и језичке активности дефинисани су као опште лингвистичке категорије, и стога су за све стране језике идентични искази. Како би се, међутим, исходи, функције и активности операционализовали, понуђени су и примери реализације, и то за сваки појединачни страни језик. Њима се илуструју неке од најфреквентнијих и узрасно најадекватнијих могућности за вербалну реализацију комуникативних функција.

Комуникативна настава посматра језик као средство комуникације. Стога је и програм усмерен ка исходима који указују на то шта је ученик у процесу комуникације у стању да разуме и продукује. Табеларни приказ наставника

постепено води од исхода и комуникативне функције као области, преко активности које у настави оспособљавају ученика да комуницира и користи језик у свакодневном животу, у приватном, јавном или образовном домену. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

- циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике у атмосфери заједништва и међусобне сарадње;
- говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;
- наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке, укључујући њене културолошке и васпитне елементе, као и елементе социјализације;
- битно је значење језичке поруке;
- знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;
- са циљем да се унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;
- наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног (од трећег разреда) кода и њиховог међусобног односа;
- сви граматички садржаји уводе се индуктивном методом кроз разноврсне контекстуализоване примере у складу са нивоом, а без детаљних граматичких објашњења, осим уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се вреднује и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће категорије:

- усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;
- поимање програма као скупа динамичних, заједнички припремљених и прилагођених задатака и активности;
- наставник треба да омогући приступ новим идејама и њихово прихватање, као и креирање нових идеја;
- ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;
- наставни материјали представљају један од извора активности и морају бити праћени употребом додатних аутентичних материјала;

- учионица је простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;
- рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче развој когнитивних способности ученика (запажање, анализа, закључивање итд.);
- за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто, а нарочито на nižем узрасту треба користити интернационализме и речи које су им познате, као и визуализацију као средство семантизације.

Технике/активности

Током часа препоручује се динамично смењивање техника/активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.

Слушање и реаговање на упутства наставника на страном језику или са аудио-записа (слушај, пиши – од трећег разреда, повежи, одреди, пронађи, али и активности у вези са радом у учионици: нацртај, исеци, обој, отвори/затвори свеску, итд.)

Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.)

Мануелне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера и сл.)

Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио-записа повезати појмове, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.)

Игре примерене узрасту и дидактичком захтеву (за загревање, развијање пажње и концентрације, јачање мотивације, увођење нове језичке грађе или пак утврђивање).

Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...).

Решавање „текућих проблема” у разреду, тј. договори и мини-пројекти.

„Превођење” исказа у гест и геста у исказ.

Заједничко прављење илустрованих и писаних (од трећег разреда) материјала (планирање различитих активности, извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације).

Стратегије за унапређивање и увежбавање језичких вештина у првом и другом разреду основне школе

Предности наставе страног језика у првом и другом разреду основне школе у вези су са специфичностима усвајања језика на раном узрасту. Основна

карактеристика раног учења није аналитичко учење, већ усвајање језика на сличан начин на који се усваја матерњи језик – дете страни језик користи искључиво у комуникацији и у ситуацијама које су блиске његовим интересовањима. Вишеструке су предности учења језика у овом узрасту:

– неурофизиолошке: изузетна пластичност мозга омогућава лакше усвајање фонетских елемената, акцента, изговора, интонације, као и синтаксичких образаца;

– психолошке: код ученика се развија мотивација будући да не осећа страх од грешке приликом употребе новог језика, лако прихвата игру и спремније излаже пред групом;

– образовне: учење страног језика позитивно утиче на когнитивни развој детета и прихватање другог и другачијег.

Ранији почетак учења страног језика отвара пут за достизање виших нивоа језичке компетенције и развијање вишејезичности, који су релевантни за даље школовање и професионални живот.

С обзиром на то да се исходи операционализују преко језичких активности у комуникативним ситуацијама, важно је да се оне у настави страних језика перманентно и истовремено увежбавају. Само тако ученици могу да стекну језичке компетенције које су у складу са задатим циљем.

Пошто је програм учења страног језика у првом и другом разреду основне школе растерећен писања и читања, као и експлицитних објашњења граматичких правила, ово је драгоцен период за подстицање и навикавање ученика да у свакодневним ситуацијама у учионици и ван ње спонтано примењују научене речи и изразе у одговарајућим ситуацијама усмене комуникације (нпр. поздрављање наставника на страном језику у учионици, али и ван ње). Такво спонтано успостављање контакта помаже ученицима да се ослободе говорних блокада које могу настати изван услова симулираних у учионици, при сусрету са лицима са другог говорног подручја. То ће, такође, пружити и бројне прилике ученицима да експериментишу са употребом језика, растерећени страха од неуспеха у комуникацији. Због свега тога потребно је инсистирати на таквом моделу комуникације од самог почетка, јер уколико се ученици навикну на другачији модел, тј. искључиву примену матерњег језика приликом успостављања контакта и комуникације са наставником или вршњаком, то ће касније бити много теже променити.

Следећи корак, на којем такође треба инсистирати од самог почетка учења страног језика, јесте такозвани „језик учионице”. Сва кратка и једноставна упутства у настави која се често понављају треба да буду на страном језику уз обавезну одговарајућу гестикулацију (ако нпр. наставник каже слушај, пожељно

је да покаже ту активност стављајући руку иза уха). Нека упутства наставник у почетку може да изговара паралелно на страном и на матерњем језику са тенденцијом да постепено изоставља матерњи језик, пратећи да ли ученици препознају њихово значење на страном језику.

Поред ових спонтаних облика учења потребно је увести и језичке садржаје који нису део уобичајене интеракције на часу. За овакве облике учења потребно је користити предмете и бића из непосредног окружења, слике из наставних материјала, картице, постере и све друге расположиве материјале. За њихово савладавање потребно је инсистирати на заједничким групним комуникативним активностима. На овом узрасту се препоручују и активности усмене репродукције и контролисане продукције будући да су у питању садржаји који не представљају „језик учионице” и не понављају се сваког часа. На тај начин се ученицима омогућава већи број понављања ради лакшег и бржег меморисања и стицања поуздања за самостално коришћење језика. У том смислу, пожељне су вежбе говорне продукције са малим варијацијама модела у којима се мењају и комбинују лексички и граматички садржаји уз постепено усложњавање. Такође се подстиче интеракција са другим ученицима, која се може, као благи вид медијације, реализовати давањем упутстава на матерњем језику (нпр. питај друга или другарицу како се зове и колико година има, шта воли/не воли да једе, итд; одговори на питања друга/другарице), или увођењем покрета као невербалног средства комуникације.

Потребно је оспособити ученике за комуникативне функције наведене у програму за дати ниво учења, при чему предложени језички садржаји служе као препорука и могу бити замењени сличним садржајима или проширивани у складу са расположивим наставним материјалом, као и потребама и интересовањима ученика.

Важно је да имамо на уму да је, упркос почетном ентузијазму са којим ученици улазе у процес учења страног језика у основној школи, њима то ипак још један у низу обавезних предмета. Стога се, на овом нивоу, не може очекивати да они сами, спонтано, развију интересовање и ентузијазам за учење страног језика. Неопходно је приликом планирања активности имати у виду узраст ученика и њихове индивидуалне карактеристике. Неки ученици су интровертни, неки екстровертни, уче различитом брзином и на различите начине – свим чулима, имају различите потребе и интересовања. Већина ученика на том узрасту има проблем са пажњом, концентрацијом и памћењем током 45 минута. Стога је упутно да час почне неком кратком игром загревања која би позитивно утицала на развијање способности пажње, концентрације и памћења, као и да се

активности смењују одговарајућим логичним редоследом и да трају од 5 до 15 минута.

ПРЕЗЕНТОВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ САДРЖАЈА

С обзиром на различите стилове учења, разноврсност активности кључна је реч за презентовање нове лексичке грађе. Важно је да уважавамо предзнања ученика, јер нам она могу бити добра основа за рад и лакше разумевање теме.

Визуелна наставна средства (картице, постери, стварни предмети из непосредног окружења, како је у општим смерницама већ напоменуто) идеална су за увођење и увежбавање вокабулара. Када се ученицима покаже одређени појам – када га виде, важно је да неколико пута чују како се реч изговара и да је тек на крају изговоре. Хорско понављање корисно је за осећај сигурности ученика јер није јавно експониран, а страх од исмевања (који је на том узрасту неретко присутан) сведен је на минимум.

Пантомима (као врста драмских техника), као и метода потпуног физичког одговора, веома су омиљене и ефикасне, не само на овом узрасту већ и касније. Нарочито су погодне за ученике кинестетичког стила учења (превођење изговорене речи у покрет и обрнуто). Ове технике су погодне за увођење и увежбавање свих врста речи: именице – делови тела, животиње, играчке...; глаголи – устати, сести, подићи, спустити неки предмет...; придеви за описивање стања и осећања – срећан, тужан, гладан, жедан...

Одговарајући контекст (приче у сликама, песме, игре и сл.) битна је претпоставка успешног усвајања вокабулара, као и језика уопште. Усвајање лексике биће утолико ефикасније уколико се остварује у јасном ситуационом контексту. Примера ради, ако се усвајају речи које се односе на свет животиња, могуће је организовати стварни, симулирани или виртуелни обилазак зоолошког врта. Треба водити рачуна о томе да су ученици, током једног школског часа, у стању да усвоје 5 до 7 нових речи.

Дијалогски модели (као основа за „имитирање“) веома су ефикасни за развијање говора. У недостатку спонтане комуникације међу ученицима наставник може да користи лутке – обичне плишане, прављене од чарапа или папира – и тако направи одговарајући дијалогски модел. Наставник се може обраћати ученицима са лутком која пита. Ученици ће врло брзо и лако моћи да дају одговор, али и да поставе питања. Наравно, потребно је обезбедити одговарајући контекст који ће и стидљивијим ученицима омогућити да се охрабре и проговоре.

Пројектне активности повећавају мотивацију, јер пружају избор ученицима да одговорно у пару или у групи решавају задатак на свој начин у договору са другима, развијајући и јачајући одређене социјалне компетенције. Пројекат је

погодан за рад у одељењима мешовитог састава, има лични печат, подстиче кооперативни рад и завршава се увек неком врстом презентације како резултата, тако и процеса рада.

Драмске активности омогућавају ученицима да користе језик у одговарајућем контексту и тако „оживљавају” његову употребу. Њихов потенцијал огледа се, између осталог, и у томе што:

- ученици не само да уче страни језик на забаван начин, већ кроз интеракцију и различите улоге које преузимају сагледавају ствари из различитих углова (што доприноси развоју критичког и дивергентног мишљења);
- ученици сарађују и усвајају језик кроз смислену интеракцију на циљном језику и развијају све потребне вештине – когнитивне, комуникативне и социјалне;
- сви могу да учествују – свако добија улогу коју може да „изнесе” те су зато погодне за рад у одељењима мешовитог састава;
- одговарају свим стиловима учења – визуелни виде, аудитивни чују, кинестетични се изражавају кроз покрет;
- подижу мотивацију и самопоуздање;
- оријентисане су на ученика – наставник има мање доминантну улогу;
- развијају машту и креативност код ученика.

Пожељно је да се драмске активности попут играња улога, мини скечева, луткарских мини представа, импровизација и прича из стварног живота што више користе у настави, не само на овом узрасту, већ и касније.

Читање и писање су необавезне активности у другом разреду. С обзиром на то да се латинично писмо уводи у наставу српског језика у другом полугодишту другог разреда, иницијално писање и читање може се понудити као опција само за ученике који то желе и знају, на елементарном нивоу (читање појединачних речи и једноставних реченица, допуњавање речи словом и слично, нипошто самостално писање и диктати). Ова активност се не оцењује и на часу има споредну улогу.

Социокултурну компетенцију, као скуп знања о свету уопште, сличностима и разликама између културних и комуникативних модела сопствене говорне заједнице и заједнице/заједница чији се језик учи, треба уводити од самог почетка учења страног језика на најнижем узрасном нивоу, јер су та знања потребна за компетентну, успешну комуникацију у конкретним комуникативним активностима на циљном језику.

Посебан аспект социокултурне компетенције представља интеркултурна компетенција, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између светова, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција подразумева и

развијање толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене. Дакле, постепеним увођењем социокултурних садржаја на најнижем нивоу (поздрављање, певање пригодних празничних песама и сл.) доприноси се развоју интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања.

Граматички садржаји се на овом узрасном нивоу не обрађују експлицитно. Граматичке појаве треба посматрати са функционалног аспекта (примењујући елементе граматике који су неопходни за успешно остваривање комуникативне функције). У процесу наставе страног језика треба тежити томе да се граматика усваја путем језичких активности слушања и говора, према јасно утврђеним циљевима, исходима и стандардима наставе страних језика.

Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуникативне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са статусом језика и годином учења.

Назив
предмета

МАТЕМАТИКА

Циљ учења предмета математика је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештинама, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, способност комуникације математичким језиком и писмом и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова.

ИСХОДИ - По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- одреди међусобни положај предмета и бића и њихов положај у односу на тло;
- упореди предмете и бића по величини;
- уочи и именује геометријске облике предмета из непосредне околине;
- именује геометријска тела и фигуре;
- групише предмете и бића са заједничким својством;
- сложи/разложи фигуру која се састоји од познатих облика;
- разликује: криву, праву, изломљену, затворену и отворену линију;
- црта праву линију и дуж помоћу лењира;
- броји унапред и уназад и са прескоком;
- прочита, запише, упореди и уреди бројеве прве стотине и прикаже их на бројевној правој;
- користи редне бројеве;
- разликује парне и непарне бројеве, одреди највећи и најмањи број, претходника и следбеника;
- користи појмове: сабирак, збир, умањеник, умањилац, разлика;
- сабира и одузима два једноцифрена броја не записујући поступак;
- сабира и одузима до 100 без прелаза преко десетице;
- растави број на сабирке и примени замену места и здруживање сабирака ради лакшег рачунања;
- реши текстуални задатак са једном операцијом;
- разликује новчане апоене до 100 динара и упореди њихову вредност;
- уочи правило и одреди следећи члан започетог низа;
- прочита и користи податке са једноставнијег стубичног и сликовног дијаграма или табеле;
- измери дужину задатом, нестандартном јединицом мере;
- преслика тачке и фигуре у квадратној мрежи на основу задатог упутства.

Геометрија - положај, величина и облик предмета – садржаји:

Просторне релације.

Величина предмета и бића.

Геометријска тела: лопта, коцка, квадар, ваљак, пирамида и купа.

Геометријске фигуре: круг, правоугаоник, квадрат и троугао.

Геометрија - линије – садржаји:

Права, крива и изломљена линија.

Затворена и отворена линија.

Тачка и линија. Дуж.

Бројеви – садржаји:

Бројање, писање и читање бројева.

Приказивање бројева помоћу тачака на бројевној правој.

Упоредивање бројева.

Редни бројеви.

Сабирање и одузимање бројева у оквиру 20 и приказивање на бројевној правој.

Сабирање и одузимање бројева до 100 без прелаза преко десетице и приказивање на бројевној правој.

Својства сабирања.

Откривање непознатог броја у једнакостима с једном операцијом.

Динар, кованице и новчанице до 100 динара.

Мерење и мере – садржаји:

Мерење дужине нестандартним јединицама мере.

Кључни појмови: односи у простору, геометријски облици, број, сабирање и одузимање и мерење.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама (укупан број часова за тему, број часова за обраду новог градива + број часова за утврђивање, увежбавање и систематизацију градива). Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и увежбавање, понављање, проверавање и систематизација градива), водећи рачуна о циљу предмета и исходима.

Геометрија (27; 11 + 16)

Бројеви (146; 57 + 89)

Мерење и мере (7; 3 + 4)

Предложени редослед реализације тема:

1. Геометрија – Положај, величина и облик предмета;
2. Бројеви – Природни бројеви до 10 и нула, сабирање и одузимање до 10;
3. Геометрија – Линије;

4. Бројеви – Природни бројеви до 20, сабирање и одузимање до 20;
5. Мерење и мере;
6. Бројеви – Природни бројеви до 100, сабирање и одузимање до 100 (без преласка десетице).

Предложена подела тема и редослед реализације нису обавезни за наставнике, већ само представљају један од могућих модела. Овакав предлог је дат због тога што је пожељно комбиновати алгебарске и геометријске садржаје.

Основа за писање исхода и избор садржаја је чињеница да се учењем математике ученици оспособљавају за: решавање разноврсних практичних и теоријских проблема, комуникацију математичким језиком, математичко резонување и доношење закључака и одлука. Сам процес учења математике има своје посебности које се огледају у броју година изучавања и недељног броја часова предмета и неопходности континуираног стицања и повезивања знања.

Садржаји програма предмета математике представљају основу за остваривање исхода, јер је њима обухваћено све оно што ученик треба да изгради на нивоу знања.

Наставници у својој свакодневной наставној пракси, треба да се ослањају на исходе, јер они указују шта је оно за шта ученици треба да буду оспособљени током учења предмета у једној школској години. Остваривањем исхода, ученици усвајају основне математичке концепте, овладавају основним математичким процесима и вештинама, оспособљавају се за примену математичких знања и вештина и комуникацију математичким језиком. Кроз исходе се омогућава остваривање образовних стандарда и међупредметних компетенција као што су комуникација, дигитална компетенција, рад са подацима и информацијама, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење.

При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, да ученици самостално изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче, организује и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака.

Приликом планирања наставе, треба имати у виду да, у овом узрасту, различите игролике активности у функцији сазнавања и учења могу бити додатна мотивација за усвајање математичких садржаја. Игра је основна активност и контекст математичког сазнања у предшколском периоду. Поласком у школу код првака не нестаје потреба за игром. Због тога је важно да се у првом циклусу, а посебно у првом разреду, деци омогући да развијају математичко мишљење у контексту игроликих активности. Поред тога, игролике активности значајно

доприносе развијању интересовања за математику и позитивног става према математици.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој ефикасности наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и функционалнијом.

ГЕОМЕТРИЈА

Положај, величина и облик предмета

Развој опажања простора подразумева уочавање предмета и бића у окружењу и њихових међусобних односа. Основу сазнања чини посматрање и класификација облика на основу уочених особина. Међусобни односи предмета у простору исказани просторним релацијама изграђују се посматрањем различитих предмета у простору, манипулисањем објектима (практична просторна оријентација), именованом и мисаоним издвајањем уочених односа.

Положај предмета и бића – Ученици упоређују предмете по положају (испред, иза; испод, изнад; горе, доле; у, на, ван; између, лево, десно; са исте стране, са супротних страна; усправно, водоравно). Просторне релације ученици усвајају у односу на себе, у односу на друга бића и предмете (уз ротације тј. окретање) и у односу на тло. Уочавају се и истичу међусобно супротни односи: испред–иза, испод–изнад, горе–доле, лево–десно, са исте стране – са супротних страна. Игролике активности треба користити у циљу уочавања односа и увежбавања практичне оријентације ученика у простору, на мапи и у табели.

Величина предмета и бића – У делу који се односи на упоређивање предмета према дужини, висини и ширини, циљ је да ученици овладају употребом речи којима се изражавају релацијски односи између предмета, односно бића: краће – дуже, ниже – више и уже – шире. Поређење/процена се врши „одока” или упоређивањем реалних предмета (оловка, лењир и слично). Важно је указати на повезаност одговарајућих релација (нпр. оловка је дужа од гумице, а гумица је краћа од оловке). Поред тога, треба упоређивати и више предмета (нпр. одређивање најширег предмета).

Облик предмета – Почетно геометријско сазнање заснива се на систематском посматрању и описивању предмета у окружењу и на сликовном приказу, истицањем њихових својстава, облика, симетричности, величине и положаја. Уочавање сличности и разлика омогућава класификацију објеката. Ученици пропедевтички упознају геометријска тела и фигуре. На почетку увести облике који су ученицима тог узраста најближи и познати из свакодневног живота: облик лопте и коцке, затим квадрa и ваљка, и на крају пирамиде и купе. Треба користити очигледна наставна средства: играчке, предмете који се налазе у учионици и слично (нпр. лопта и коцка за игру, гумица, сунђер, креда,

фломастер). Уочавањем страна тродимензионалних предмета увести облике квадрата, правоугаоника, круга и троугла. Оваквим приступом, ученици прво упознају облике који су им блиски и познати, који се налазе у њиховом окружењу и постепено се, као делови претходно упознатих облика, уводе нови облици.

Корисне су практична манипулација (моделовање, сецкање, лепљење, преклапање фигура) и активности цртања геометријских фигура коришћењем шаблона (нпр. лењир са геометријским облицима) и слободном руком помоћу квадратне или тачкасте мреже.

Примери активности за остваривање појединих исхода

1. Описивање положаја објекта у односу на више других објеката у сложенијој реалистичној ситуацији на слици или у табели.
2. Описивање редоследа објеката у датом низу посматраном из различитих позиција, нпр. навођење објеката од последњег до првог у низу.
3. Описивање на мапи (у лавиринту) путање од једне до друге тачке, уцртавање путање на мапи (у лавиринту) или прелажење пута од једне до друге позиције према упутству.
4. Прављење модела геометријске фигуре од сламчица или модела геометријског тела помоћу штапића и куглица од пластелина.
5. Састављање одређене фигуре од задатих делова (танграм).
6. Допуњавање фигуре делом који недостаје.
7. Издвајање предмета са одређеним својством из колекције предмета.
8. Прекривање задате фигуре у равни плочицама квадратног, правоугаоног и троугаоног облика (без преклапања и шупљина).
9. Откривање следећег члана низа састављеног од геометријских облика, уз објашњење како се дошло до закључка.

Линије

Праве и криве линије треба увести као линије којима су оивичени уведени геометријски облици, а затим проширити на појмове отворене и затворене криве линије и изломљене линије. Тачку треба увести као пресек две линије, а дуж као део праве линије ограничен са две тачке. За обележавање тачака треба користити слова А, Е, О, Т, М и Ј. Ученике треба научити да разликују и цртају криву, праву, изломљену, затворену и отворену линију, уоче унутрашњу и спољашњу област ограничену затвореном линијом.

Као модел за праве и криве линије (отворене и затворене) можемо користити канап или конац. Нпр. затезањем канапа добијамо модел праве линије, а спајањем крајева канапа модел затворене криве линије. Кад укрстимо два конца или канапа, добијамо тачку.

Примери активности за остваривање појединих исхода

1. Моделовање положаја тачке у односу на линију помоћу траке и предмета. И обрнуто, цртање слике према реалној ситуацији.
2. Цртање слике или доцртавање започете слике у квадратној или тачкастој мрежи према датом упутству.

БРОЈЕВИ

Развој појма броја и бројевног низа је наставак сазнања о бројевима, које је стечено у предшколском програму. Изграђивање појма броја обухвата: визуелну представу, визуелну кореспонденцију једнакобројних колекција објеката, пребројавање, цифарски запис. Број до кога се долази пребројавањем визуализује се на различите начине (скуповно, дијаграмима, бројевним сликама, на бројевној правој) чиме се продубљује разумевање структуре броја. На почетку је значајна манипулација очигледним средствима (жетонима, штапићима, картицама, прстима). Бројеви се упознају у блоковима: до 5 (укључујући 0), прва десетица, друга десетица, прва стотина.

Формирање појма бројевног низа и место броја у бројевном низу развија се кроз активност пребројавања објеката и бића (конкретних или сликовних представа), бројања унапред и уназад, секвенцијално, у задатим интервалима, визуелизацијом на бројевној правој.

Пребројавање елемената треба искористити и за постепено упознавање ученика са мерењем запремине течности, без увођења стандардних јединица мере. На овом нивоу, ученици треба да пресипањем воде преброје колико мањих посуда воде је садржано у већој и обрнуто. Резултате пребројавања треба да упишу у табелу, како би се упознали са оваквим начином записивања података.

Сабирање и одузимање везују се за примере који се могу моделовати као пар дисјунктних скупова. Када су дати бројеви елемената тих скупова, а тражи се број елемената њихове уније, говоримо о задатку сабирања који прати ту схему. Када је дат број елемената уније и једног од подскупова, а тражи се број елемената другог од њих, кажемо да је то задатак одузимања који прати ту схему. Визуелно представљање сабирања на бројевној правој (добројавање, односно одбројавање), бројевним дијаграмима и бројевним сликама подстиче разумевање појмова сабирања и одузимања након чега се увежбава сабирање и одузимање у блоковима бројева.

Разматрају се и случајеви у којима је један од сабирака непознат број. На основу добро савладане таблице сабирања и одузимања ученици откривају непознати сабирак, умањилац, а затим и примере где је непознат умањеник. Ово је погодан тренутак за решавање задатака са теразијама, у којима је циљ успостављање равнотеже тасова. Разматрају се ситуације у којима су на тасовима: 1) исти

предмети; 2) различити предмети. Нпр. на првој слици је на једном тасу куглица, а на другом коцка. На другој слици су на једном тасу две куглице, а на другом ваљак. На трећој слици је на једном тасу ваљак, а на другом треба доцртати одговарајући број коцки. Оваквим задацима се постепено развија логичко мишљење и идеја решавања једначине, а представљају и увод у мерење масе, које се обрађује у наредним разредима.

Правила замене места сабирака и здруживање сабирака уводе се пре обраде бројева друге десетице јер се користе при извођењу сабирања у блоку до 20. За илустрацију правила користе се очигледна средства као и визуелни приказ. При обради сабирања и одузимања у блоку бројева до 20 упознају се случајеви са и без преласка десетице ($11 + 2$, $8 + 3$, $16 - 4$, $12 - 5$).

Један од важних циљева је спонтано запамћивање таблица сабирања и одузимања до 20, због чега треба предвидети довољно времена и различитих активности за увежбавање и стицање сигурности рачунања.

Сабирање и одузимање до 100 обухвата: сабирање и одузимање десетица, сабирање и одузимање десетица и јединица ($24 + 5$, $29 - 7$), сабирање и одузимање двоцифреног броја и вишеструке десетице ($57 + 30$, $57 - 30$), као и сабирање и одузимање двоцифрених бројева без преласка ($32 + 43$, $23 + 47$, $84 - 31$). Поступци се заснивају на већ упознатим поступцима у блоку бројева до 20.

Почевши од блока бројева до 10, ученици се подстичу да правилно користе математички језик користећи знаке $+$, $-$, $=$, $<$, $>$ и термине: сабирак, збир, умањеник, умањилац, разлика, претходник, следбеник, паран, непаран, мањи од и већи од. Појам месне вредности цифре (десетица и јединица) уводи се приликом обраде бројева друге десетице.

Математичке садржаје треба повезивати са садржајима и активностима других предмета као и животним ситуацијама. Нпр. пребројавање објеката или оријентација у простору са предметом свет око нас; увежбавање таблице сабирања или коришћење редних бројева може се реализовати и на часовима физичког и здравственог васпитања (нпр. урадити $6+5$ чучњева, после трећег чучња скочити 2 пута и слично).

Комбинаторни задаци или задаци одређивања следећег члана низа посебно су подстицајни за развој математичко логичког мишљења. Решавање проблемских задатака веома је важан сегмент наставе, јер омогућава повезивање и примену математичких знања у реалистичним ситуацијама. Моделовање проблема у математички запис, уз коришћење графичког приказа, омогућава ученицима да немеханички приступају задацима.

У оквиру ове теме, ученици треба да упознају и кованице и папирне новчанице (до 100 динара), што представља почетак оспособљавања за коришћење новца у

свакодневном животу. Увођење новчаних апоена треба да прати увођење блокова бројева: до 10, до 20 и до 100. Задачи са новцем из свакодневног живота помажу да се, поред исхода који се односе на новац, остваре и исходи који се односе на природне бројеве.

Већина исхода ове теме се остварује спирално, јер се исходи који се остваре у оквиру првог блока бројева, касније само проширују на остале блокове бројева.

Примери активности за остваривање појединих исхода

Почетне активности треба да се односе на пребројавање (бројање унапред, уназад и са прескоком), јер полазимо од формирања појма броја, а затим и формирања бројевног низа.

1. Пребројавање предмета исте врсте и приказивање дијаграмом или табелом (нпр. уписивањем „цртица” у табелу, односно бројева када науче запис бројева).
2. Читање података из једноставнијих стубичних и сликовних дијаграма и табела.
3. Повезивање редних бројева и просторних прилога, нпр. први одозго, трећи одоздо, други слева, први здесна, трећи спреда, други скраја.
4. Упоредивање и размена новца; рачунање са новцем, приказивање датог новчаног износа најмањим могућим бројем кованица/новчаница.
5. Разлагање броја на могуће сабирке у реалистичним ситуацијама (на пример: У кутији се налази 10 плавих и црвених куглица. Колико може бити црвених, а колико плавих куглица у кутији? Решење треба записати у табели.)
6. Одређивање следећег члана у задатом бројевном низу.

МЕРЕЊЕ И МЕРЕ

У оквиру ове теме, кроз практичне активности треба упознати ученике са концептом мерења, без увођења стандардних јединица мере. Ове активности обухватају мерење различитих предмета истом јединицом мере (нпр. сламком, спајалицом, корацима) и мерење једног предмета коришћењем различитих јединица мере. На овом нивоу, ученици треба да: измере задате дужине надовезивањем и пребројавањем јединичних мера, прикажу резултате мерења (табелом или дијаграмом) и упореде дужине.

Када ученици овладају идејом мерења дужине, треба прећи на задатке у којима се повезују различити садржаји. Решавају се задачи пресликавања (померања) тачке или фигуре у квадратној мрежи, на пример: 1) померање тачака или дужи у одређеном смеру (налево, надесно, нагоре, надоле) за дату дужину (нпр. две дужине квадрата); 2) ротирање фигуре на слици из усправног у водоравни положај и обрнуто (без употребе термина ротирање). Оваквим задацима се повезују знања о облицима, дужима и мерењу.

Одређени број часова на крају школске години треба одвојити за систематизацију и повезивање градива. На овим часовима треба задавати текстуалне, проблемске задатке, задатке са геометријским приказом аритметичких задатака, текстуалне задатке у којима су дати и подаци који нису битни за решавање задатка, логички задаци са одричним реченицама. Циљ оваквих часова је да се утврди и повеже градиво, да се код ученика развија способност решавања проблема и логичко-комбинаторно мишљење.

Назив предмета	СВЕТ ОКО НАС
Циљ	Циљ учења предмета свет око нас јесте упознавање себе, свог природног и друштвеног окружења и развијање способности за одговоран живот у њему.
Годишњи фонд часова	72 часа

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- препозна и исказе радост, страх, тугу и бес уважавајући себе и друге;
- правовремено и примерено ситуацији исказе своје основне животне потребе за храном, водом и одласком у тоалет;
- се понаша тако да уважава различитости својих вршњака и других људи;
- придржава се договорених правила понашања у школи и прихвата последице ако их прекрши;
- сарађује са вршњацима у заједничким активностима;
- одржава личну хигијену и адекватно се одева у циљу очувања здравља;
- чува своју, школску и имовину других;
- прати инструкције одраслих у опасним ситуацијама: поплава, земљотрес, пожар;
- својим речима опише пример неке опасне ситуације из свог непосредног окружења;
- примењује правила безбедног понашања на путу од куће до школе приликом кретања улицом са и без тротоара и преласка улице;
- снађе се у простору помоћу просторних одредница: напред-назад, лево-десно, горе-доле и карактеристичних објеката;

- одреди време својих активности помоћу временских одредница: делови дана, обданица и ноћ, дани у недељи, пре, сада, после, јуче, данас, сутра, прекјуче, прекосутра;
- посматрањем и опипавањем предмета одреди својства материјала: тврдо – меко, провидно – непровидно, храпаво – глатко;
- учествује у извођењу једноставних огледа којима испитује природне феномене;
- разликује природу од производа људског рада на примерима из непосредног окружења;
- препознаје облике појављивања воде у непосредном окружењу: потоци, реке, баре, језера;
- препознаје изглед земљишта у непосредном окружењу: равница, брдо, планина;
- идентификује биљке и животиње из непосредног окружења на основу њиховог спољашњег изгледа;
- уочава разноврсност биљака и животиња на основу спољашњег изгледа;
- препознаје главу, труп, руке и ноге као делове тела и њихову улогу у његовом свакодневном животу;
- препознаје улогу чула вида, слуха, мириса, укуса и додира у његовом свакодневном функционисању и сазнавању окружења;
- штеди воду и одлаже отпад на предвиђена места;
- се понаша тако да не угрожава биљке и животиње у непосредном окружењу;
- повезује резултате учења и рада са уложеним трудом

Област/тема непосредно окружење – Ја и други – садржаји:

Основна осећања (радост, страх, туга и бес).

Основне животне потребе (дисање, храна, вода, спавање и потреба за тоалетом).

Сличности и разлике по полу, старости, способностима и интересовањима.

Област/тема непосредно окружење – Породични дом, школа – садржаји:

Групе људи: породица, школска заједница, разред, одељење, суседи.

Права и обавезе чланова група.

Правила понашања појединаца и групе.

Празници: породични, школски

Област/тема непосредно окружење – Здравље и безбедност – садржаји:

Здрав начин живота: становање, одевање, исхрана, лична хигијена, рад, одмор.
Безбедно понашање у саобраћају на путу од куће до школе (кретање улицом са и без тротоара, прелажење преко улице, безбедно место за игру).

Опасне ситуације по живот, здравље и околину, превенција и правилно понашање (у дому и школској средини, саобраћају, током природних непогода).

Област/тема непосредно окружење – Оријентација у простору и времену – садржаји:

Кретање и сналажење у простору у односу на просторне одреднице: напред-назад, лево-десно, горе-доле и карактеристичне објекте.

Сналажење у времену у односу на временске одреднице: делови дана, обданица и ноћ, дани у недељи, пре, сада, после, јуче, данас, сутра, прекјуче, прекосутра.

Област/тема непосредно окружење – Човек ствара – садржаји:

Човек ради и ствара (материјали и средства за рад, производи људског рада).

Материјали за израду предмета (дрво, камен, метал, стакло, гума, пластика, папир, тканина) и њихова својства (тврдо-меко, провидно-непровидно, храпаво-глатко).

Област/тема непосредно окружење – разноврсност природе – садржаји:

Сунчева светлост и топлота.

Основна својства ваздуха: провидност, мирис, кретање.

Облици појављивања воде: потоци, реке, баре, језера, киша, снег.

Облици појављивања воде у непосредном окружењу.

Основна својства воде: укус, мирис, провидност, раствара поједине материјале.

Изглед земљишта: равница, брдо, планина.

Изглед земљишта у непосредном окружењу.

Основна својства земљишта: боја, растреситост, влажност;

Карактеристичне биљке и животиње у непосредном окружењу.

Изглед и делови тела биљака.

Изглед и делови тела животиња на примерима сисара, птица, риба, инсеката.

Човеково тело – делови тела (глава, труп, руке и ноге) и чула (вида, слуха, укуса, мириса и додира).

Значај воде, ваздуха, земљишта, сунчеве светлости и топлоте за живот биљака, животиња/човека.

Одговоран однос човека према животној средини (штедња воде, одлагање отпада на предвиђена места, брига о биљкама и животињама).

Кључни појмови: оријентација, култура живљења и друштвена стварност у непосредном окружењу.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм предмета Свет око нас задржао је постојећи оквир, фонд од два часа недељно, односно 72 часа годишње и досадашњи завичајни принцип.

Завичајни принцип (принцип животне близине) одређује просторну и временску блискост природних и друштвених појава и процеса и као такав представља једну од суштинских одлика овог предмета. У првом разреду се креће од просторно и временски најближих феномена за ученика, док се у старијим разредима просторни и временски оквир постепено шири. Конкретно, оквир унутар ког се остварују предметни исходи у првом разреду чине садржаји из најближег и непосредног окружења ученика – дома, школе, насеља/дела насеља у коме ученик живи. У II разреду просторни оквир се проширује на Насеље са околином, у трећем III разреду на Завичај (природно и друштвено окружење, крај односно крајина, а завршиће се у IV разреду државом Србијом.

Завичајни принцип овом предмету обезбеђује високу осетљивост на контекст у коме ученици живе, односно отвореност за садржаје из дететовог окружења и флексибилност за уважавање карактеристика и одлика најразличитијих средина у којима деца из Србије живе. У том смислу предмет свет око нас подразумева отвореност и за садржаје од значаја за националне мањине у складу са простором проучавања природних и друштвених појава у првом разреду – непосредно окружење. Поред тога, код свих ученика треба развијати осећај богатства у различитостима међу припадницима различитих националности указивањем на постојање људи који славе другачије празнике, имају различите обичаје, културу становања, исхрану, облачење и сл.

Уважавање окружења у којем ученици живе директно је у вези са уважавањем искустава и знања ученика. Ученици у школу долазе са идејама о свету, себи и свему другом што их окружује. Изградили су их личним ангажовањем у свакодневним активностима – играњем, слушањем, посматрањем, размишљањем, разговарањем, неки и читањем итд. Зато је веома важно да полазне тачке у развоју научних идеја о природним и друштвеним појавама и процесима у настави буду управо идеје и искуства са којима ученици долазе у школу. Кроз разноврсне активности којима се уважава средина у којој ученици живе и њихово непосредно свакодневно искуство из конкретне средине, ученицима се омогућава да доживе и разумеју сложеност, разноликост и међусобну повезаност свих чинилаца који делују у њиховом природном и

друштвеном окружењу. Истовремено се подстиче њихова радозналост за откривање појава и процеса у природној и друштвеној заједници.

Основна интенција наставе Света око нас усмерена је на развој интелектуалних, психофизичких, когнитивно-конативних и социјално-афективних сфера личности ученика, што се одражава у наведеном циљу за крај циклуса и датим предметним исходима.

Предметни исходи света око нас показују шта су ученици оспособљени да учине, предузму, изведу и обаве захваљујући знањима, ставовима и вештинама које су развили током године учења овог наставног предмета. Исходи се остварују у спрези садржаја, метода наставе и учења и активности ученика некад унутар једне теме, а најчешће кроз више тема. Зато границе међу темама проучавања треба схватити условно и флексибилно. Неки исходи су по својој природи међупредметни и оствариваће се кроз активности у оквиру више наставних предмета, као на пример исход: повезује резултате учења и рада са уложеним трудом. Треба, такође, имати у виду да је редослед програмских тема и груписаних садржаја унутар тема урађен искључиво ради прегледности препоручених програмских садржаја и не препоручује се као редослед приликом креирања годишњих и оперативних планова, већ као помоћ наставнику да их креира. Иста препорука се односи и на уџбенике. Није пожељно да структура садржаја уџбеника буде основ за планирање наставе.

Ученике треба оспособљавати да самостално истражују и анализирају природне и друштвене појаве и процесе. У зависности од исхода који се жели остварити, учитељ треба да подстакне ученике на различите врсте активности које ангажују како поједина чула, тако и више чула паралелно. Синхронизација чулних утисака даје целовиту слику објеката, процеса, појава и њихову интеграцију у комплексну слику света, а уважава различитости у склоностима ученика при упознавању света и процесу учења. Ипак, учење се не завршава на чулним утисцима, већ се наставља уопштавањем ученог кроз описивање, поређење, формулисање закључака итд. У наставном процесу се, дакле, полази од несистематизованих искуствених сазнања и иде се ка општим, научно заснованим, систематизованим знањима из области природе, друштва и културе. Активности ученика потребно је примерити предметним исходима, специфичностима изабраних садржаја и узрасту ученика. Постепено треба повећавати ниво захтева и самосталности ученика приликом упознавања природних и друштвених појава.

Стварност (природна и друштвена) која нас окружује и из које произилази садржај овог предмета, заснована је на повезаности различитих појава и процеса. Због тога садржаји Света око нас, а касније и Природе и друштва

морају да буду одраз те целовитости и повезаности појава које се изучавају. Ради формирања елементарних појмова и постављања мреже за систем појмова, при избору и распореду програмске грађе примењен је спирално-узлазни модел, а у складу са узрасним карактеристикама ученика. То значи да ће се иста тематика из разреда у разред проширивати, продубљивати и посматрати са различитих аспеката. Изградња система у настави, последица је постојања система у стварности. Улога учитеља је управо да код ученика осветли и креира ту целовиту слику, а не да наставне садржаје тумачи само као биолошке, географске, историјске и друге садржаје.

Поред тога, приступ настави и учењу треба да буде повезан и са логиком и методологијом научне дисциплине одакле произлази одређени садржај. Тако изучавање биолошких садржаја нужно треба да укључи посматрање и праћење биолошких феномена; изучавање садржаја хемије и физике – закључивање на основу спроведеног експеримента итд. Развијање система појмова подразумева континуиран рад учитеља на успостављању хоризонталне (унутар једног разреда) и вертикалне повезаности (између разреда) садржаја унутар Света око нас и, касније, Природе и друштва. Важно је да се кадгод је могуће приступи корелацији и интегрисаном приступу садржајима на међупредметном нивоу кроз наставне и ваннаставне облике рада и активности у школи и изван ње. Због природе садржаја предмета и датих исхода пожељно је активности организовати што чешће изван учионице, односно у ближем природном и друштвеном окружењу. За потребе овог предмета посебно су погодни: организоване посете, шетње, излети, настава у природи.

Поред коришћења званично одобрених уџбеничких комплекта, у остваривању програма предмета Свет око нас препоручује се коришћење шире литературе и осталих извора информација: штампаних, аудио-визуелних и електронских медија. Посебно се препоручује коришћење аутентичних природних и друштвених извора, као најверодостојнијих показатеља стварности, појава и процеса у конкретном непосредном окружењу, као и дидактичких материјала који одражавају посебности датог окружења/контекста у коме ученици живе.

Учитељ остварује постављени циљ и исходе кроз наставу и остале организационе форме рада у школи, без додатног оптерећења родитеља и њиховог обавезног ангажовања у остваривању програма. Родитељи могу бити добровољно ангажовани као расположиви потенцијал локалне средине, у зависности од њихових знања, могућности и хтења.

Однос циља, исхода, препоручених програмских садржаја, метода наставе и учења и активности ученика

При остваривању циља и предметних исхода света око нас мора се имати у виду да су садржаји, методе наставе и учења и активности ученика неодвојиви у наставном процесу. У програму су дефинисани исходи које треба развијати помоћу препоручених садржаја, адекватних метода наставе и учења и активности ученика. Концепт наставе засноване на исходима подразумева наставу чији превасходни циљ није преношење предметних садржаја, већ развој и овладавање знањима као основе на којој се развијају разноврсна умења. У том смислу, програм наставе и учења нуди садржински оквир, а учитељ има слободу да уместо њих изабере и неке друге садржаје уколико сматра да су ти садржаји примеренији средини у којој ученици живе, узрасним и развојним карактеристикама ученика и њиховим интересовањима. Суштина је у томе да садржаји буду у функцији остваривања исхода, а не сами себи циљ. Учитељ има значајан простор за слободу избора и повезивање садржаја, метода наставе и учења и активности ученика како би водио ученике ка остваривању датог исхода.

Већина предметних исхода постиже се кроз непосредну истраживачку активност деце и ненаметљив подстицај и подршку наставника. Пожељне су активности које омогућују интеракцију са физичком и социјалном средином, јер доприносе спознавању света око нас, тако што се откривају односи и упознају својства и карактеристике предмета, бића, појава и процеса и стичу се социјалне вештине. Најефикасније методе учења јесу оне методе које ученика стављају у адекватну активну позицију у процесу развијања знања. Потребно је стварање ситуација учења у којима ће доћи до изражаја различите активности ученика које омогућују различите начине учења. Значајне активности ученика у оквиру предмета Свет око нас су:

- Посматрање са усмереном и концентрисаном пажњом ради јасног запажања и уочавања света у окружењу (уочавање видних карактеристика);
- Описивање – вербално или ликовно изражавање спољашњих и унутрашњих запажања;
- Процењивање – самостално одмеравање;
- Груписање – уочавање сличности и различитости ради класификовања;
- Праћење – континуирано посматрање ради запажања промена;
- Бележење – записивање графичко, симболичко, електронско бележење опажања;
- Практиковање – у настави, свакодневном животу и спонтаној игри и раду;
- Експериментисање – намерно модификоване активности, огледи које изводи сам ученик;

- Истраживање – испитивање својстава и особина, веза и узрочно-последичних односа;
- Сакупљање – прављење колекција, збирки, албума из природног и друштвеног окружења;
- Стварање – креативна продукција;
- Играње – дидактичке, едукативне и спонтане игре;
- Активности у оквиру мини-пројекта – осмишљавање и реализација.

Ради прегледности препоручени садржаји су дати у темама.

У оквиру теме Ја и други налазе се садржаји интердисциплинарног карактера који се односе на ученика као друштвено биће, његова права и обавезе у окружењу и друштвеним групама којима припада (породица, школа, вршњаци). Без обзира о којим друштвеним групама је реч, неопходно је, на адекватним и ученицима блиским примерима, указивати на дуализам права и обавеза ученика. Када се говори о основним животним потребама, ту се првенствено мисли на физиолошке потребе заједничке за све људе, као и на одређена правила понашања која омогућавају задовољавање тих потреба. Размишљање и дискусија не само о својим потребама већ и уважавање потреба и осећања других, такође, представља једну од суштински важних васпитних компоненти предмета. У оквиру ове теме налазе се и садржаји који се односе на здравље и безбедност. Овде је акценат на развијању навика здравог живљења и оспособљавање ученика да препознају и адекватно реагују у потенцијално опасним ситуацијама по њихово здравље и живот. Посебну пажњу у овом сегменту потребно је обратити на безбедност ученика у саобраћају, првенствено на оспособљавање ученика за безбедно кретање од куће до школе.

Кретање и сналажење у простору и времену у оквиру теме Оријентација у простору и времену од кључног су значаја у првом разреду. Опажање односа у простору и времену (са налажењем референтног ослонца), овладање одговарајућим појмовима и њихова адекватна употреба у различитим активностима ван школе и у школи представљају основ учења и један од основних ослонаца сазнајном развоју ученика, најочигледније видљив за развој сложенијих појмова у настави географије, историје и физике у старијим разредима. Садржаји у оквиру ове теме, о којима ученици имају непосредно искуство, само су препоручени. Могу се појавити велике индивидуалне разлике међу ученицима у овладавању овим појмовима, па треба пажљиво одредити активности и одабрати садржаје који омогућавају напредак (у зони наредног развитка). Ово су садржаји о којима ученици имају искуства, а задатак наставника је да та несистематизована, искуствена знања буду структурисана и освешћена и да омогуће ученику безбедно кретање и сналажење у непосредном

окружењу. Садржаје који се односе на кретање и сналажење у простору коришћењем просторних одредница (напред-назад, лево-десно, горе-доле) и карактеристичних објеката пожељно је практично истраживати, како у учионици тако и ван ње. Сналажење у времену конципирано је тако да се полази од основних, временски ближих појмова (делови дана; сада, пре, после; прекјуче, јуче, данас, сутра, прекосутра; дани у недељи) који су потребни ученику за планирање и реализовање свакодневних активности. Важно је код ученика освестити цикличност у смењивању наведених временских одредница – смена: обданице и ноћи, делова дана и дана у седмици. Касније ће се појам цикличности јављати и у различитим природним појавама (животни циклус живих бића, ланац исхране, кружење воде у природи итд.), што је у складу са основним принципима и законима природних наука.

Област под називом Разноврсност природе односи се на елементе и узајамно дејство живе и неживе природе. Појмови који се односе на живи свет надограђују се постепено, од препознавања и именовања биљака и животиња које су карактеристичне за непосредно окружење ученика, преко класификација које су базиране на спољашњем изгледу, односно чулно доступним карактеристикама (делови тела у првом разреду), ка апстрактнијим формама у другом разреду (животни процеси заједнички за сва жива бића, функција делова биљака и животиња). Новина у програму је јасно увођење човека као дела живе природе, са посебним нагласком на чулима, односно њиховој улози у свакодневном животу и спознавању света који нас окружује.

Слична логика може се препознати и код изучавања неживе природе, без обзира да ли се елементима неживе природе приступа из угла географије, физике, хемије, екологије и сл. Тако се елементи неживе природе у првом разреду спознају уочавањем њихових појавних облика у непосредном окружењу и основних (чулима доступних својстава), а затим се иде ка сложенијим и апстрактнијим својствима у старијим разредима. Картографско описмењавање ученика млађих разреда основне школе започиње још у првом разреду, посматрањем околине и именовањем и упоређивањем географских појмова, објеката и појава у непосредном окружењу (брдо, равница, река, језеро...), као и оспособљавањем за сналажење у непосредној околини помоћу карактеристичних објеката.

Приликом изучавања природних феномена нужно је већ од првог разреда постепено уводити ученике у различите начине прикупљања података о окружењу, њихову анализу, сврставање у групе и категорије по различитим карактеристикама, вођење белешки и закључивање. Посматрање и учествовање

у једноставним огледима представља истраживачке активности примерене ученицима првог разреда.

Концепт одрживог развоја и активно учешће ученика у заштити животне средине заједнички су и за Свет око нас и за Природу и друштво. У првом разреду акценат треба да буде на подстицању ученика да у свакодневним активностима (у школи и ван ње) примењују неке од основних принципа рационалне потрошње – штеде воду, одлажу отпад на предвиђена места, не угрожавају биљке, брину о добробити животиња уз помоћ одраслих. Пуно разумевање концепта одрживог развоја могуће је тек на каснијем узрасту ученика, али је потребно да се континуирано развија, и то не само на нивоу знања, већ првенствено на нивоу усвојених вредности, ставова и навика. Ученике треба кроз активности које се организују у оквиру одељења или школе подстицати на учење кроз искуство. Тако дете развија не само навике брижљивог односа према околини и живом свету у њој, већ и здрављу и култури понашања која је неодвојиви део оваквог начина поступања. На тај начин се интегришу вредности и утиче на развој ставова важних за опстанак и будућност.

Човек ради и ствара је тема која о човеку говори из другог угла – као свесном бићу. Веза природа-материјал-производ показује целовитост природних и друштвених феномена. Исходи који се односе на материјале остварују се на исти начин као и исходи који се односе на живу и неживу природу. У првом разреду акценат је на препознавању, именовању, упоређивању материјала који се користе у свакодневном животу, и основних, непосредно чулно доступних својстава (тврдо–меко, провидно–непровидно, храпаво–глатко), док ће се у наредним разредима изучавати сложенија својства. Садржаји о материјалима су такви да омогућавају висок ниво активности ученика приликом њиховог савладавања, односно коришћење различитих чула за њихово упознавање, бележење ученог, извођење огледа, описивање итд. Ученике је неопходно доводити у везу са предметима направљеним од тих материјала, односно повезати својства која се изучавају са употребном вредношћу одређених предмета, као и пажљивом употребом и одлагањем употребљених производа и амбалаже на одговарајућа места.

Назив предмета **ЛИКОВНА КУЛТУРА**

Циљ Циљ учења предмета ликовна култура је да се ученик, развијајући стваралачко мишљење и естетичке критеријуме кроз практични рад, оспособљава за комуникацију и да изграђује позитиван однос према

Годишњи фонд
часова 36 часова

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- опише, својим речима, визуелне карактеристике по којима препознаје облике и простор;
- пореди своје утиске и утиске других о уметничким делима, изгледу објеката/предмета и облицима из природе и окружења;
- одреди, самостално и у сарадњи са другима, положај облика у простору и у равни;
- црта на различитим подлогама и форматима папира;
- користи материјал и прибор у складу са инструкцијама;
- обликује једноставне фигуре од меког материјала;
- одабере, самостално, начин спајања најмање два материјала;
- преведе једноставне појмове и информације у ликовни рад;
- изрази, материјалом и техником по избору, своје замисли, доживљаје, утиске, сећања и опажања;
- преобликује, сам или у сарадњи са другима, употребне предмете мењајући им намену;
- изрази познате појмове мимиком и покретом тела, без звука;
- повеже одабрану установу културе са њеном наменом;
 - поштује договоре и правила понашања и облачења приликом посете установама културе

Област /тема: ликовна култура и окружење - садржаји

Простор. Отворени и затворени простор, природа и простор који је човек обликовао. Карактеристичне визуелне одлике по којима се препознаје врста простора. Значај чувања споменика или значајних објеката у најближем окружењу. Значај уређења простора у коме ученик борави.

Уметничка занимања и производи. Слика – сликар, вајар – скулптура, фотограф – фотографија... Изглед употребних предмета које су дизајнирали уметници. Установе културе (биоскоп, музеј, галерија, позориште, библиотека...). Правила понашања и облачења у различитим установама културе, договорена правила понашања.

Област /тема: односи у видном пољу - садржаји

Облици. Облици из природе, облици које је створио човек, правилни и неправилни облици. Својства облика (цело, део, велико, мало, високо, ниско, краће, дуже, уско, широко, светло, тамно, обојено, безбојно, једнобојно, шарено, меко, тврдо, глатко, храпаво, обло, рогљасто). Положај облика у простору и у равни (горе, доле, између, испод, у, на, испред, иза, усправно, положено, косо, лево, десно). Кретање. Покретни и непокретни облици. Кретање бића и машина. Смер кретања облика (налево, надесно, нагоре и надоле). Безбедност у саобраћају – илузија величине покретних и непокретних објеката у односу на удаљеност од посматрача. Светлост и сенка. Природни и вештачки извори осветљења. Промена осветљености у току дана. Изглед облика и сенке у зависности од осветљења.

Област /тема: обликовање - садржаји

Материјал и прибор. Поступци правилног и безбедног руковања и одржавања материјала, прибора и радне површине, значај одржавања хигијене и безбедног руковања прибором. Обликовање скулптуре. Обликовање меких материјала поступком додавања. Спајање разноврсних материјала. Обликовање цртежа. Врсте линија (отворена, затворена, права, крива, светла, тамна, широка, уска, дугачка, кратка, непрекинута, испрекидана, груба, нежна, спирална, таласаста, степенаста...). Изражајна својства линија у односу на материјал и прибор. Обликовање слике. Боја природних облика и боја облика које је створио човек. Изражајна својства боје у односу на материјал и прибор. Преобликовање. Предмети и материјал погодни за преобликовање (оштећени предмети, амбалажа, остаци тканина и друго). Различите информације као мотивација за стваралачки рад. Природа и непосредно окружење; машта и стварни догађаји; приче, песме и текстови из књига и часописа за децу и уџбеника, уметничка дела и друго.

Област /тема: споразумевање - садржаји

Читање визуелних информација. Илустрација у деџим књигама и уџбеницима. Стрип. Цртани и анимирани филм – традиционално урађени (слободоручно обликовани или нацртани ликови) и савремени (урађени у апликативном програму). Прича у цртаном и анимираном филму. Изглед места и ликова. Знак. Графички знак (ноте, слова и цифре), гестовни и звучни знак. Лепо писање. Украсна слова. Традиција. Празници и украшавање. Невербално изражавање. Пантомима, игре, перформанс.

Кључни појмови: простор, облик и линија.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм предмета ликовна култура усмерен је на изградњу компетенција које су ученицима неопходне за живот у савременом свету. Програмска концепција није измењена, већ додатно подржава креативност наставника. Новине су исходи за крај разреда. Достизањем исхода ученик постепено развија компетенције. Улога наставника је да креира свој програм, при чему треба да буде фокусиран на исходе, односно да осмисли активности и одабере методе, технике и поступке који ће на најефикаснији начин омогућити достизање исхода.

Од бројних исхода које ученици достижу до краја године одабрани су они које сви ученици могу да достигну. Природа предмета је таква да ће се поједини исходи понављати и у другим разредима (исто или слично формулисани). Такве исходе наставник тумачи у односу на узраст ученика и препоручене, односно одабране садржаје. Предвиђено је да се већина исхода достиже постепено и континуирано током целе школске године, кроз разноврсне задатке и активности. Изузетак су они исходи који се достижу кроз периодичне активности, као што је одлазак у установу културе.

У трећој колони табеле налазе се препоручени садржаји, нема предлога задатака и активности. Поједини садржаји могу да се дефинишу само глаголом, али се формулација не односи на активност ученика, већ на програмски садржај (најчешће упућује на процесе или поступке које је потребно објаснити). У програму предмета ликовна култура садржаје чине кључни појмови и подпојмови, мотивациони садржаји и васпитни садржаји. Кључни појмови су неизоставни садржаји, а остале садржаје одређује наставник, бирајући оне који су најпогоднији за достизање исхода.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Структура програма је оквирна, тематске целине постоје искључиво ради прегледности (наставник планира структуру). Није пожељно да структура уџбеника буде основ за планирање наставе. Највећа вредност уџбеника је у визуелним садржајима и у објашњењу кључних појмова. Ученици могу и даље користити постојеће уџбенике, али није пожељно да наставник копира структуру уџбеника. Наставне јединице се планирају оквирно, а било би добро да назив упућује на тренутак када се кључни појам први пут уводи. По завршетку наставне јединице не завршава се учење појма. На пример, ако је назив прве наставне

јединице Простор, то не значи да ученици треба да уче о простору само током трајања те наставне јединице.

Приликом планирања часова, односно активности, треба имати у виду следеће напомене. Једна добро осмишљена активност обухвата више од једног исхода. На основу једног исхода може се осмислити више задатака/активности. Овако дефинисани исходи подржавају различите начине планирања. Важно је само избећи релацију један задатак/активност – један исход, јер се не ради о исходима који се достижу по завршетку једног задатка/активности.

Када се планира интегрисана настава, важно је водити рачуна о циљу и специфичностима предмета како ученици не би били ускраћени, јер сваки наставни предмет има специфичну методику и само примена свих методика омогућава целокупни развој ученика. У настави ликовне културе знања, умења и ставови изграђују се на јединствен начин у интеракцији програмских елемената (креативност– медијуми – садржаји) и активности наставника и ученика, па се од наставника очекује да адекватно подржи развој опажања, стваралачког мишљења и индивидуални потенцијал сваког ученика. У упутству је указано на тачке у интегрисаној настави где се методе битно разликују по предметима.

Програм је пројектован на мањи број часова него што је предвиђено планом наставе и учења како би и наставник и ученици имали времена да реализују сопствене креативне идеје. Када је реч о ученицима националних мањина који похађају наставу на матерњем језику, овај „вишак” часова је предвиђен за упознавање културе и уметничког наслеђа националне мањине, а у складу са програмом предмета свет око нас.

ПРЕПОРУКЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРОГРАМА

Ликовна култура и окружење

У овој целини су груписани васпитни садржаји који се реализују током целе године. Један од циљева је да ученици постепено уочавају везу уметности и уметника са свакодневним животом. Наставник ће током године, сваки пут када се укаже прилика, упућивати ученике на предмете које користе или виђају у свом окружењу (аутомобили, мобилни телефони, школски прибор, прибор за јело...), а чији изглед (дизајн) су осмислили уметници. Исто се очекује и у наредним разредима, тако да ове садржаје одређује наставник, водећи рачуна да не оптерети ученике информацијама. Оно што је примарно је да ученици пореде свој и утисак других, да постепено уче да образлажу (својим речима) оно што им се свиђа или не свиђа, да разумеју и поштују чињеницу да свако може имати другачији естетски доживљај (који се, с временом, мења). Када је реч о уметничким занимањима и продукцима, довољно је ученицима понудити неколико једноставних појмова које треба да повежу (на пример, сликар –

слика). Уколико постоје могућности, наставник током године води ученике у најмање две установе културе (на пример, у биоскоп и у позориште) и упућује их на правила понашања и облачења, на разлике у правилима понашања и на опажање уређења простора и карактеристичне атмосфере унутар установе. Важно је да се ови садржаји уче ненаметљиво и постепено, тако да развијају радозналост, осећај за естетичке вредности и интересовање за уметност и културу.

Када је реч о истраживању визуелних карактеристика најближег окружења и природе, часови ликовне културе могу да се интегришу са часовима предмета свет око нас, од којих се разликују по томе што нису стриктно везани за завичајни принцип. Ученици имају слободу да у ликовном раду изразе оно што им је значајно, а што може бити везано и за неки удаљени простор. На пример, свој доживљај током боравка на селу, на мору, на планини... Ученици се међусобно упознају када говоре о свом ликовном раду (зашто су одабрали баш ту тему/мотив, шта им је било значајно да прикажу...), а то може бити прилика да у радовима вршњака уоче визуелне одлике простора који им је непознат. Када се ликовно изражавање повезује са вербалним наставник се ослања на упутство за реализацију програма предмета српски језик, односно матерњи језик.

Односи у видном пољу

Облик је ликовни елемент који гради композицију, а ради се о појму из теорије обликовања који се у првом разреду учи искуствено. Све активности које се односе на истраживање својства облика (величина, боја, текстура...) и положај облика у простору могу да се реализују на интегрисаним часовима предмета ликовна култура, математика и свет око нас. Часови ликовне културе треба да се раздвоје од часова математике у тренутку када ученици почну да користе лењир. Појам кретање (киша, облаци, таласи, птице, инсекти, аутомобил, лифт, људи, кућни љубимци...) предложен је као подстицај за активности које ученицима омогућавају да самостално граде мрежу појмова. Наставник уобичајено подстиче ученике на размишљање техником асоцијација. Појмови које ученици самостално повезују са појмом кретања могу да се запишу на табли. На тај начин се долази до већег броја тема/мотива за ликовни рад, а сваки ученик бира тему/мотив који га највише мотивише да ствара. Кретање се може повезати са звуком, па је пожељно осмислити и часове који су интегрисани са часовима музичке културе и физичког и здравственог васпитања. Једна од могућности је игра у школском дворишту у којој ученици заузимају различите положаје и опцртавају бачене сенке. Ова игра повезује појмове кретање и сенка и може послужити као увод за разговор о извору светлости, о промени изгледа облика и

бачене сенке облика у току дана. Треба имати у виду да акценат није на развијању научног мишљења, већ стваралачког.

Ради безбедности у саобраћају пожељно је ученицима указати на чињеницу да удаљени објекти делују мањи него што јесу. Ако се аутомобил креће ка нама, што је ближи делује све већи. Наставник ове информације илуструје сликом из уџбеника, часописа, као и посматрањем објеката у окружењу. Ако је потребно, ученици могу и да покушају да прикажу ближе и даље објекте и бића у ликовном раду.

Обликовање

Наставник бира ликовне технике које ће се учити у првом разреду. Важно је да буду разноврсне, да ученици могу да их користе самостално или уз минималну помоћ и да су изводљиве у школи. Наставник објашњава технике у форми кратког упутства пре и у току рада. Пошто добију основне (неопходне) информације, ученици самостално истражују изражајне могућности ликовних техника док изражавају своје замисли.

Када је реч о прибору и материјалу, примарне су информације које се односе на безбедност и здравље, па тек онда информације о изражајним својствима (које се већим делом уче искуствено). Пример. 1. Здравље и безбедност. Цртеж урађен фломастером бледи на светлости (може се десити да с временом од њега остане само неколико бледих мрља). Перманентни фломастери не бледе, али могу бити отровни (родитељи треба да прочитају ознаке пре куповине). 2. Изражајна својства. Квалитетни фломастери имају интензивну боју, а у паковању има више тонова. Погодни су за цртање стрипова, али не и за сликање (јер се боје не могу мешати, не могу се добити многи тонови који постоје у природи и у окружењу...).

Када обликују разне врсте глина, ученици спонтано комбинују поступке додавање и одузимање, што је далеко лакше него обликовање само једним поступком. Обликовање само додавањем је предложено како би се подстакло развој ученика, нарочито развијање пажње. Наставник може прво да зада ученицима да заједно обликују једну скулптуру од глине (резултат није важан). Поступак спајање се примењује код обликовања разноврсним материјалом. Од ученика се очекује да размишљају, истражују, да се договарају и размењују идеје и искуства како би смислили како да ефикасно споје два или више материјала када обликују ликовни рад. Наставник води ове активности и, уколико је потребно, може да наведе начине спајања (лепком, везивањем, спајалицама, дечјом хефталицом, чачкалицама...), али ученик треба да одабере начин.

Веома је важно да ученици развијају осећај за линију (да не би продуковали круте, схематске цртеже). Постоје бројни начини да се развија осећај за линију, већином су у форми игре и наставник може пронаћи на интернету описе часова

и задатака (у овом упутству је могуће дати само кратку препоруку). Наставник треба да тражи од ученика да цртају комбинујући прибор (на пример, оловку и бојицу). Не очекује се да ће ученици по завршетку разреда бити оспособљени да свесно користе изражајна својства материјала. Сви ученици су достигли исход ако су у току године цртали разноврсним материјалом/прибором.

У првом разреду ученици углавном спонтано цртају и боје. Наставник ће, на основу процене могућности одељења и појединачних ученика, одлучити када и како ће ученике постепено уводити у сликање. Један од поступака је да се ученицима зада да „цртају и боје” само помоћу четке и боје (не користе оловку). У првом разреду то може да буде задатак који раде само једном (или ниједном). Поступак који подстиче размишљање и развија осећај за боје подразумева захтеве који су нешто изнад могућности ученика (а који нису нереални ако се уведу на време и постепено). На пример, задатак у коме се од ученика тражи да користе само три или само две омиљене боје.

Када је реч о рециклажи, потребно је осмислити активности које су припрема за оно што ће се учити у старијим разредима, што не значи да ученици не треба да добију једноставне информације. Важно је да знају да могу да преобликују материјал и предмете које желе да баце. На пример, амбалажу, поломљене или покварене играчке, остатке тканина... На тај начин се штеди, па се и неке књиге и свеске праве од старог (рециклираног) папира. То је довољно информација за овај разред.

Активности као што су цртање, вајање и сликање нису везане само за вежбање ликовних техника, већ много већи значај имају комуникација и креативност. Ученици кроз ликовни рад саопштавају своје идеје, расположења, размишљања, замишљања, емоције... Наставник планира мотивациони разговор који подстиче изражавање. Новина у програму су информације које до сада нису плански коришћене као мотивациони садржај, а препоручене су да би се ефикасније омогућило стицање општих компетенција. Такав садржај су уметничка дела, укључујући и она која ученици овог узраста не разумеју (на пример, дела Умберта Боћонија, Пабла Пикаса, Пола Сезана, Стојана Ђелића, Марка Шагала, Василија Кандинског...). Када се уметничка дела користе као мотивациони садржај, важно је одабрати одговарајућу методу/технику да би се подстакло развој креативности, а избегло имитирање. На пример, наставник не показује ученицима репродукцију уметничког дела, већ само један њен део (остало је прекривено), а на основу видљивог дела се не може наслутити како изгледа целина. Од ученика се тражи да „доврше” дело, свако како жели. По завршетку рада ученици пореде своја решења, као и своје радове са оригиналним делом (наставник показује целу композицију). Важно је пронаћи дело које ученици не

могу да виде у уџбенику. Поступак прати и одговарајући разговор, ученици треба да схвате да циљ задатка није да погађају тачан одговор, већ да креирају оригиналан рад. Ово је само једна од бројних могућности, од наставника се очекује да осмисли и друге. И за ученике националних мањина, који треба да упознају сопствено уметничко наслеђе, веома је важно да не буду оптерећени сувопарним излагањем и захтевом да меморишу податке или анализирају дело. У првом циклусу се сва уметничка дела и споменици културе користе као мотивација за стваралачки рад, а ученици ће лакше упамтити уметнике и њихова дела, ако се са тим делима повежу кроз неку занимљиву активност или задатак.

Споразумевање

У овој целини су предложени садржаји који се односе на читање (разумевање) информација, у првом реду визуелних, односно слике у најширем значењу (рекламе, илустрације у уџбеницима и дечјим часописима, изрази лица...) и различите начине споразумевања. Наставник бира активности и садржаје, водећи рачуна о томе да ће се ученици континуирано оспособљавати за читање визуелних информација, од првог разреда до краја основне школе. У првом разреду ученици треба да стекну свест о томе да се разне (и важне) поруке не преносе само говором и реченицом, већ и звуком (на пример, школско звоно), бојом (семафор), сложеним сликама, музиком, мимиком, гестом... Сложене приче у сликама (стрип, цртани филм) тумаче се на интегрисаним часовима предмета ликовна култура и српски језик, односно матерњи језик. Када је реч о графичким знацима (слово, цифра, нота) корисно је задати ученицима да украшавају одабрани знак. На тај начин се уводе у калиграфију и појмове које ће ближе упознати у старијим разредима. Активности везане за традицију и украшавање смишља наставник, у зависности од празника/свечаности. Игра Ледена краљица, као и пантомима су погодан увод у перформанс, који ће се радити и у наредним разредима. Није пожељно да се невербално споразумевање замени другим активностима (на пример, обликовањем сценографије за школску приредбу или за луткарско позориште), зато што су ове активности важне за развој, а помажу да се повучени ученици активирају. Невербално изражавање може да се учи на интегрисаним часовима предмета ликовна култура и физичко и здравствено васпитање (једна од бројних активности је обликовање слова и бројева телом).

Назив предмета **МУЗИЧКА КУЛТУРА**

Циљ Циљ учења предмета музичка култура је да код

ученика развије интересовање и љубав према музици кроз индивидуално и колективно музичко искуство којим се подстиче развијање креативности, естетског сензибилитета и духа заједништва, као и одговорног односа према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа.

Годишњи фонд
часова 36 часова

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- објасни својим речима утиске о слушаном делу, особине тона, доживљај прегласне музике и њеног утицаја на тело и зашто је тишина важна;
- разликује одабране звукове и тонове, певање/свирање; хор/један певач/група певача; оркестар/један свирач/група свирача, боју различитих певачких гласова и инструмената и музичке изражајне елементе;
- препозна музички почетак и крај и понављање теме или карактеристичног мотива у слушаном делу;
- повезује музичко дело у односу на њему блиске ситуације, врсту гласа и боју инструмента са карактером дела;
- поштује договорена правила понашања при слушању музике;
- користи самостално или уз помоћ одраслих, доступне носиоце звука;
- изговара у ритму уз покрет бројалице;
- пева по слуху песме различитог садржаја и расположења;
- пева по слуху уз покрет народне песме, музичке игре;
- примењује правилан начин певања и договорена правила понашања у групном певању и свирању;
- свира по слуху звучне ономотопеје и илустрације, ритмичку пратњу уз бројалице и песме, једноставне аранжмане, свирачке деонице у музичким играма;
- повезује почетне тонове песама-модела и једноставних наменских песама са бојама, ритам са графичким приказом;
- објашњава својим речима доживљај свог и туђег извођења;
- учествује у школским приредбама и манифестацијама;
- направи дечје ритмичке инструменте;

- ствара звучне ефекте, покрете уз музику, мању ритмичку целину помоћу различитих извора звука, ритмичку пратњу за бројалице, песме и музичке игре помоћу различитих извора звука, музичко питање и одговор на ритмичким удараљкама, једноставну мелодију на краћи задати текст;
- изабере према литерарном садржају одговарајући музички садржај

Област/тема: слушање музике – садржаји:

Уметничка музика у цртаним и анимираним филмовима. Однос звук – лик, музика – радња.

Композиције које илуструју различита осећања.

Звук и тон (извори).

Звуци тела (пулс, куцање срца, дисање...). Звуци из природе и окружења. Звучни знак (школско звоно, аутомобилска сирена...).

Тон: боја (различити гласови и инструменти), трајање (кратак – дуг), јачина (гласан – тих), висина (висок – дубок).

Тишина и одсуство звука.

Композиције које илуструју различите боје људског гласа и инструмената.

Музички дијалог (хор, глас и хор, глас и инструмент, два гласа, два инструмента, један свирач, група свирача, оркестар).

Различити жанрови везани за ситуације значајне за ученике (празници, приредбе, свечаности, рођендани, венчања, новогодишње и божићне песме...).

Музичка прича.

Карактер дела и елементи музичке изражајности (условљеност).

Музички бонтон.

Музика и здравље.

Носиоци звука (це-де плејер, ем пе 3 плејер, рачунар...).

Област/тема: извођење музике – садржаји:

Изговор бројалице у ритму уз покрет – плескање, пуцкетање прстима, корачање, дланом о надланицу, ударом о клупу.

Звучне ономотопеје и илустрације.

Држање тела и дисање – правилан начин певања.

Правилна дикција – изговарање брзалица и бројалица.

Певање песама по слуху различитог садржаја и карактера.

Певање песама уз покрет – песме уз игру и народне песме.

Певање модела и наменских песама и повезивање њихових почетних тонова уз боју (до-зелено, ре-браон, ми-жуто, фа-плаво и сол-црвено).

Дечји ритмички инструменти и начииа свирања на њима.

Свирање по слуху пратње уз бројалице и песме – пулс, ритам, груписање удара.

Певање и извођење музичких игара уз свирање на дечјим инструментима – песме уз игру, дидактичке игре, музичке драматизације.

Свирање инструменталних аранжмана на дечјим ритмичким инструментима и на алтернативним изворима звука.

Свирање графички представљеног ритма.

Музички бонтон.

Област/тема: музичко стваралаштво – садржаји:

Израда дечјих ритмичких инструмената од различитих материјала.

Стварање звукова из непосредне околине и природе спонтаном или договореном импровизацијом.

Креирање сопствених покрета уз музику која се изводи или слуша.

Стварање звучних ефеката и једноставне ритмичке пратње користећи различите изворе звука.

Бирање инструмената на основу звука и стварање једноставне ритмичке пратње уз бројалице, песме и музичке игре.

Стварање мањих ритмичких целина на основу музичког искуства – изговором у ритму, различитим покретима, предметима и дечјим ритмичким инструментима.

Стварање музичких питања и одговора на дечјим ритмичким инструментима у дијалогу.

Стварање једноставне мелодије на краћи текст.

Бирање познатих музичких садржаја, звучних ономотопеја и илустрација за стварање звучне приче – праћење литерарног текста.

Кључни појмови: тон, покрет, мелодија, ритам и извођење.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Природа саме музике, па и предмета музичка култура указује на стално прожимање и садејство свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област се не може изучавати изоловано од друге и бити сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике. Музику од почетка треба повезивати са што више догађаја у животу детета.

Настава је усмерена на остваривање исхода и даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена

рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике и музичко стваралаштво.

Паралелно одвијање различитих музичких активности подстиче фину менталну комбинаторику, драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика, као и одличну основу за интеграцију са другим предметима.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Музичке активности су говор у ритму, певање, свирање, покрет уз музику, слушање музике и видови стваралаштва. Препоручени музички садржаји (бројалице, песме, ритмички аранжмани, композиције за слушање музике) остављају простор за избор других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Да би постигао очекиване исходе васпитно-образовног процеса, наставник реализује наставу користећи глас, покрет и музичке инструменте. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз рад у групама и у одељењу, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања.

У оквиру саме организације часа преовлађује активност којом треба да се савлада нови музички садржај, али је она увек у комбинацији са другим музичким активностима. Полази се од централне теме (нпр. назива песме која се учи, или композицији која се слуша). Процес учења увек полази од што квалитетнијег избора музичких примера. Специфичност предмета се огледа у томе да се музичке активности одвијају паралелно или једна музичка активност логички води ка другој. На пример, извођење бројалице уз покрет води ка свирању на децјим ритмичким инструментима. Вежбе правилног држања тела, дисања и говорне артикулације претходе обнављању познатих песама, које су опет садржајно и/или музички сличне оној коју ће учити. Уз песму или бројалицу може се свирати ритмичка пратња. Слушање музике може се комбиновати са свим другим активностима.

Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Настава музичке културе остварује се кроз следеће области:

- Слушање музике,
- Извођење музике,
- Музичко стваралаштво.

СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ

Слушање музике је активан психички процес који подразумева емоционални доживљај, богат телесни доживљај и мисаону активност. Циљ наставног процеса у области слушања музике је да код ученика развије капацит пажње и способност активног слушања (са задатком) чиме се развија и музичка меморија, те не треба инсистирати на памћењу, а поготово не на провери слушаних дела. Уколико наставник у вези са слушаним делом, обезбеди квалитетно искуство ученику ученик ће се сам вратити на то дело и временом бити у стању да га препозна. Зато је од велике важности припрема наставника за ову активност у оквиру које ученицима треба да се укаже на релевантне изражајне елементе којима је остварен музички израз.

Композиције које се слушају, својим трајањем и садржајем треба да одговарају могућностима перцепције ученика.

Методички приступ процесу слушања музике треба да буде усмерен на ученичко откривање, тј. препознавање изражајних елемената. Ученици могу препознати изражајне елементе које им је наставник претходно представио и објаснио на начин сличан задатку који ће им потом поставити.

На пример:

Наставник одабере одређену краћу музичку целину (нпр. Слон – Сен-Санса), исприча ученицима шта је инспирисало композитора да напише музичко дело и поведе кратак разговор о карактеристикама ове животиње (величина, тежина, начин кретања и сл.). Након што су заједно послушали музички пример, наставник треба да скрене пажњу на композиторов избор одређених музичких изражајних елемената у вези са карактеристикама животиње о којима су претходно причали (веза између темпа композиције и избора инструмента и слона као животиње; начин на који се мелодија креће и утисак о слону...). Важно је да при сваком обраћању пажње на поједини изражајни елемент, наставник пусти музички пример и укаже на одређене карактеристике у самом музичком току. Такође је потребно у вези са сваким изражајним елементом поставити питање какав би карактер музике био уколико би било који од ових изражајних елемената био другачији. Наставник може ученицима да (на духовити начин) демонстрира и ову ситуацију, а са циљем да увиде колико је битно пажљиво вајање сваког од изражајних елемената за целокупни музички карактер и сам музички доживљај.

Уколико се овакво демонстрационо слушање постави правилно, након неколико месеци, област слушања музике може да буде остваривана само путем аналитичког слушања музике, а да се наставник враћа и на демонстрационо у случајевима када жели да представи неки нови изражајни елемент музике.

У оквиру аналитичког слушања музике наставник пре пуштања композиције, ученицима задаје задатак да прво обратe пажњу на карактер слушаног примера и обавезно им понуди опције одговора, од којих је пар нетачно (омеђивање термина), попут: „борбени”, „смирени”, „разиграни” карактер. Следећи задатак би био (пре слушања) да им усмери пажњу на везу између темпа и описаног карактера дела (опет уз понуђење опције одговора); у наредном слушању ће размишљати о избору инструмента, па мелодији итд.

Ученик треба да има јасно формулисана упутства на шта да усмери пажњу приликом слушања како би могао да прати музички ток (попут извођачког састава, темпа, начина на који је мелодија извајана, специфичних ритмичких карактеристика, понављање и промена и сл.). Постепено, ови елементи музичког тока постају „константа” у процесу ученичке перцепције/перцепције па наставник може да проширује опажајни капацитет код ученика усмеравајући њихову пажњу пре слушања на релевантне специфичности музичког дела.

Овако постављено слушање музике, које подстиче развој музичке пажње, способност праћења музичког тока са разумевањем и упознавање са изражајним елементима, који су у служби исказивања 'музичке поруке' или комуникације, од суштинске је важности и за музичко извођење и музичко стваралаштво.

ПРЕПОРУЧЕНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА СЛУШАЊЕ: Химне; Светосавска химна; Државна химна; Школска химна; Народне песме; Ерско коло; Васино коло; Копа цура виноград; Синоћ кад је пао мрак; Кад те видим на сокаку – староградска; Ој Бадњаче, Бадњаче; Чаробна фрула – Бора Дугић; Песме за децу; Како се прелази улица – Бранко Милићевић;

Седмица – Миња Субота; Ивин воз – Влада и Гиле; Ал је леп овај свет – Стеван Ст.

Мокрањац и Александар Кораћ; Учимо да бројимо – Бранко Милићевић; Слон лепотан Дондолан – Драган Лаковић; Бубамара – Никола Вукомановић; Заклео се бумбар – Мирко Шоуц; Страшан лав – С. Барић; Успорите поред школе – хор Чаролија; Пажљивко – хор Чаролија; Другарство – Драган Лаковић; Све је пошло наопачке – Миодраг Илић-Бели; Јануарске звезде – Миодраг Илић-Бели; Успаванка за Аћима – Миодраг Илић-Бели; Успаванка – Бранко Милићевић; Најлепша мама на свету – Александар Кораћ; Пролеће у шуми – дечја песма из Финске; Кад си срећан – дечја песма; Деца су украс света – Миња Субота; Лептирићу шаренићу – дечја песма; Ишли смо у Африку – Миња Субота; Нек свуд љубав сја – дечја песма из Белгије; Домаћи композитори: Медведова женидба – Л. Димитријевић; Смејалица – Дејан Деспић; У Будиму граду – Стеван Ст. Мокрањац; Песма о одјеку – Миодраг Илић-Бели; Страни композитори; Скерцандо – Карл Орф; Радецки марш – Јохан Штраус;

Хумореска – Антоњин Дворжак; Бумбаров лет – Николај Римски-Корсаков; Карневал животиња (Слон, Кенгури, Кавез за птице, Кокошке и петлови) – Камил Сен-Санс; Валцер, оп. 69 бр. 2 – Фредерик Шопен; Успаванка – Јоханес Брамс

Крчко Орашчић (Кинески плес, Игра шећерне виле) – Чајковски; Абецеда – Волфганг А. Моцарт; Пчелица – Франц Шуберт; Менует, Ге-дур – Бах; Док месец сја – Жан Батист Лили; Звончићи – Џејмс Пјерпонт.

ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ

Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Извођењем музике активира се велики број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење, осетљивост за друге учеснике у музичком догађају (тзв. тимски рад, толеранција) и fine моторичке радње. Посебну пажњу треба усмерити на спонтане покрете као одговор на музику.

Кроз извођење музике, а у оквиру индивидуалних могућности ученика, подстиче се и развијање личног стила изражавања. Циљ наставног процеса у области извођења музике је подстицање ученика да се музички изражавају и да истражују начине који су њима својствени. Мерило успеха је учешће и мотивисаност ученика.

Певање

Главни критеријум за избор песама је квалитет музичког дела као и примереност узрасту ученика у односу на тематику, ритам, артикулацију мелодијских скокова и сл. При избору песама за певање, наставник увек треба да има у виду и гласовне могућности ученика.

Пре почетка певања потребно је спровести кратке вежбе за распевање при чему посебно треба обратити пажњу на правилно држање тела, правилно дисање и дикцију.

Рад на песми почиње демонстрацијом. Песма се учи по деловима, а затим спаја у целину. Наставник увек треба да инсистира на изражајном извођењу песме.

Једноставни модели и наменске песме чији се почеци везују за боје служе за стварање звучног фонда и представљају основу за поставку музичке писмености (до–зелено, ре–браон, ми–жуто, фа–плаво и сол–црвено). На овом нивоу моделе треба учити по слуху.

У настави музичке културе пожељно је повезивати покрет и певање кроз извођење народних, музичких и дидактичких игара.

Свирање

Ова активност се реализује на дечјим ритмичким и алтернативним инструментима (тело, предмети из окружења, Орфов инструментаријум...).

Наставник треба да укаже на повезаност тонске боје инструмента са музичким садржајем. На пример: „Ево већ нам трамвај стиже – цин, цин, цин” – триангл, „Кестен пада, ток, ток, ток...” – штапићи...

Примери ритмичке пратње могу бити:

- извођење pulsa (проток основних ритмичких јединица),
- извођење ритма (који се поклапа са говорним ритмом бројалица и песама па се као такав једноставно учи по слуху),
- груписање удара – различитим покретима и различитим изворима звука се на један начин изводи наглашена прва у такту, а лакшим покретом и слабијим извором звука друга, односно остале слабије наглашене у такту. На пример, уз бројалицу „Гусен, гусеница” ударом о клупу изводити прву јединицу а плескањем другу, и/или инструментима – бубњићем прву, а штапићима, на пример, другу у такту.
- ономатопеја звучних илустрација – специфична места у тексту песама могу се звучно илустровати адекватним инструментом или неким другим предметом („Цин, цин, цин”, „ток, ток, ток”, „трас”, „бум”...).

У извођењу ритмичких аранжмана довољно је одељење поделити у две групе. На овом нивоу не треба залазити у објашњавање појмова.

ПРЕПОРУЧЕНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА ПЕВАЊЕ: Химне; Државна химна; Светосавска химна; Школска химна; Народне песме; На крај села жута кућа; Ми идемо преко поља; Игра коло; Ја посејох лан; Жеж; Ситна је киша падала; Божић, Божић благи дан; Дечје песме; Коњ има чет’ри ноге – Зорислава М. Васиљевић; Петлић – Емил Главник; Зец копа репу – Зорислава М. Васиљевић; Пекарчић – Љ. Шкарица; Жежева успаванка – Никола Вукомановић; Саобраћајац – Надежда Хиба; Рођенданска песма – непознати аутор; Авантуре малога Ју Ју – Петар Бергамо; Ау, што је школа згодна – Миња Субота; Није лако бубамарцу – Арсен Дедић; Брате Иво – непознати аутор; Букварци – Божидар Станчић; Ускршња песма – Светлана Милић; Ивин воз – Александар Кораћ; Звук и тон – Зорислава М. Васиљевић; Телефонијада – Јован Адамов; Деда Мразе, не скрећи са стазе – Александар Кораћ; Први снег – Божидар Станчић; Пада снежак – Станко Коруповић; Музичке игре; Рибар – Владимир Томерлин; Иде маца поред тебе – Зорислава М. Васиљевић; Зец и репа – Зорислава М. Васиљевић; Песма у колу – словачка народна песма

Берем, берем грожђе; Васино коло; Медвед бере јагоде; Коларићу панићу; Плива патка преко Саве; Дуње ранке; Бројалице; Мачка; Ишо меда у дућан; Лептир и цвет; Два се петла побише; Еци пеци пец; Ен тен тини; Ко ко ко ко да; Ластавица; Бумбари; Дечак и птица; Свирање на дечјим инструментима; Иде

мали меца – Д. Марковић; Пада Снежак – Станиша Коруновић; Боц, боц иглицама; На крај села жута кућа; Плива патка преко Саве
Пишем, пишем петнаест; Магарац и кукавица; Модели; Добро јутро, добар дан – Татјана Дробни; Ресаво, водо ладна; Ми идемо преко поља; Фабрика бомбона – Мирјана Живковић; Сол ми дај.

МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО

Дечје музичко стваралаштво представља виши степен активирања музичких способности које се стичу у свим музичким активностима, а резултат су креативног односа према музици. Оно подстиче музичку фантазију, обликује стваралачко мишљење, продубљује интересовања и доприноси трајнијем усвајању и памћењу музичких репродуктивних и стваралачких активности и знања.

Наставник треба да подстиче ученике да импровизују и истражују начине на који могу да изразе кроз музику сопствену инспирацију.

Стваралаштво може бити заступљено кроз:

- импровизацију игре/покрета на одређену музику,
- израду дечјих ритмичких инструмената од различитих материјала,
- музичке импровизације,
- музичка питања и одговоре,
- компоновање мелодије на задати текст,
- илустрацију доживљаја музике,
- одабир познатог музичког у односу на литерарни садржај.

МУЗИЧКИ БОНТОН

Музички бонтон чине правила прихватљивог понашања у различитим ситуацијама у домену музичке културе. Наставник треба да искористи сваку прилику у току слушања или извођења, да објасни ученицима како треба да се понашају, зашто и шта се од њих очекује. Да би ученици трајније прихватили и савладали ова правила када је у питању слушање музике, препоручљиво је да их наставник одведе на неки концерт (нпр. музичка школа), где ће им у контакту са живом музиком све бити много лакше да разумеју. Нека правила (тишина, аплауз при изласку извођача на бину и при завршетку концерта) ученици могу самостално применити а нека (изостанак аплауза између ставова музичког дела) могу применити уз помоћ наставника. Код извођења музике, правила понашања се могу најлакше објаснити у реализацији групног извођења а нарочито хора (међусобно слушање извођача, музички дијалог, одсуство причања...)

УТИЦАЈ МУЗИКЕ НА ЗДРАВЉЕ

Квалитетна настава музичке културе подразумева и потребу да се у савременим условима и организацији живота (присуство буке и тенденција њеног повећања)

ученицима скрене пажња на штетан утицај прегласне музике на здравље, физиолошки и психолошки одговор, односно реакцију организма на такву музику и директну рефлексiju на квалитет музичког дела које се слуша.

ПРОЦЕС ВРЕДНОВАЊА

Наставник треба да мотивише ученика на даљи развој, тако да ученик осети да је кроз процес вредновања виђен и подржан, као и да има оријентацију где се налази у процесу развоја у оквиру музике и музичког изражавања. Важно је укључити самог ученика у овај процес у смислу дијалога и узајамног разумевања, у вези са тим шта ученик осећа као препреке (вољне и невољне) у свом развоју, као и на које начине се, из ученикове перспективе, оне могу пребродити.

У процесу вредновања резултата учења наставник треба да буде фокусиран на ученичку мотивацију и ставове у односу на извођење и стваралаштво, способност концентрације, квалитет перцепције/аперцепције и начин размишљања приликом слушања.

Када је у питању вредновање области Музичко извођење и стваралаштво, ученичка постигнућа треба вредновати у смислу изражајног и стваралачког ангажовања ученика, а не према квалитету насталог дела, јер су и најскромније музичке импровизације, креативно размишљање и стварање, педагошки оправдане. Узимајући у обзир циљ предмета, неопходно је имати на уму да се оквир вредновања процеса и резултата учења одвија највише у ученичком живом контакту са музиком, тј. извођењу и стваралаштву, а такође и слушању музике.

Теоретско знање треба да има своју примену и функцију у ученичком изражавању кроз музику и у контакту са музиком. Како процес учења у оквиру сваког часа треба да обухвати све области, посматрање ученика у живом контакту са музиком је истовремено показатељ квалитета процеса учења, као и идеална сцена за вредновање остварености исхода. Сумативно вредновање треба да буде осмишљено кроз задатке и активности које захтевају креативну примену знања. Диктате не треба практиковати, ни задавати.

У смислу активности, постигнућа ученика треба проценити на основу учениковог контакта са музиком и то:

1. допринос ученика за време групног рада,
2. израда креативних задатака на одређену тему,
3. рад на пројекту (ученик даје решење за неки проблем и одговара на конкретне потребе),
4. специфичне вештине.
5. начин размишљања и ставови

Назив предмета	ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ
Циљ	Циљ учења предмета физичко и здравствено васпитање је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада.
Годишњи фонд часова	108 часова

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- примени једноставне, двоставне општеприпремне вежбе (вежбе обликовања);
- правилно изведе вежбе, разноврсна природна и изведена кретања;
- комбинује и користи усвојене моторичке вештине у игри и у свакодневном животу;
- одржава равнотежу у различитим кретањима;
- разликује правилно од неправилног држања тела и правилно држи тело;
- примењује правилну технику дисања приликом вежбања;
- изведе кретања, вежбе и кратке саставе уз музичку пратњу;
- игра дечји и народни плес;
- користи основну терминологију вежбања;
- поштује правила понашања на просторима за вежбање;
- поштује мере безбедности током вежбања;
- одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима у просторима за вежбање;
- поштује правила игре;
- навија фер и бодри учеснике у игри;
- прихвати сопствену победу и пораз;
- уредно одлаже своје ствари пре и након вежбања;
- наведе делове свога тела и препозна њихову улогу;
- уочи промену у расту код себе и других;
- уочи разлику између здравог и болесног стања;
- примењује здравствено-хигијенске мере пре, у току и након вежбања;

- одржава личну хигијену;
- учествује у одржавању простора у коме живи и борави;
- схвати значај коришћења воћа у исхрани;
- правилно се понаша за столом.

Област/тема: физичке способности - садржаји

Вежбе за развој снаге. Вежбе за развој покретљивости. Вежбе за развој издржљивости. Вежбе за развој брзине. Вежбе за развој координације.

Област/тема: моторичке вештине – ходање и трчање - садржаји

Ходање: кратким корацима, дугим корацима, у различитом ритму, ходање са реквизитом, ходање са променом, правца и смера.

Техника трчања: трчање преко препрека, трчање са променом правца и смера, брзо трчање 20 м са стартом из различитих почетних положаја, игре са коришћењем научених облика ходања и трчања.

Област/тема: моторичке вештине – скакање и прескакање - садржаји

Поскоци у месту. Поскоци у кретању. Скакања удаљ. Скакања увис. Прескакање дуге вијаче. Вежбе скакања и прескакања упором рукама. Игре уз коришћење различитих облика скакања и прескакања.

Област/тема: моторичке вештине – бацање и хватање - садржаји

Бацање лоптице из места у даљину и у циљ. Бацање лоптице из кретања. Бацање лопте увис. Вођење лопте. Додавање лопте. Игре са вођењем, додавањем лопте и гађањем у циљ.

Област/тема: моторичке вештине – пузања, вишења, упори и пењања

– **садржаји:** Пузања на тлу. Пењања. Провлачења. Вис лежећи опружено. Помицања улево и удесно у вису лежећем и вису слободном. Упори.

Област/тема: моторичке вештине – вежбе на тлу – садржаји:

Основни садржаји. Основни ставови и положаји. Поваљка на леђима. Став на лопатицама (свећа). Колут напред из чучња у чучањ. Поваљка на стомаку. Састав од научених елемената. Игре са усвојеним вежбама. Проширени садржаји. Колут назад из чучња у чучањ, низ косу површину. Одељењско такмичење са задатом комбинацијом вежби.

Област/тема: моторичке вештине – вежбе равнотеже – садржаји:
Ходање по линији. Ходање по шведској клупи. Лагано трчање на шведској клупи или ниској греди. Кратак састав на линији обележеној на тлу, шведској клупи и ниској греди.

Област/тема: моторичке вештине – вежбе са реквизитима – садржаји:
Вежбе обликовања са реквизитима. Трчања, поскоци и скокови уз коришћење реквизита. Дизање и ношење предмета и реквизита на различите начине. Елементарне игре са реквизитима. Игре са ластичом.

Област/тема: моторичке вештине – плес и ритмика – садржаји:
Ходање и трчање са променом ритма, темпа и динамике уз плесак и уз музичку пратњу. Галоп напред. Дечији поскок. Њихање и кружење вијачом или траком. Суножни скокови кроз вијачу са обртањем напред. Народно коло по избору.

Област/тема: моторичке вештине – полигони – садржаји: Комбиновани полигон од усвојених вештина (вежби).

Област/тема: физичка и здравствена култура – култура вежбања и играња – садржаји: Основни термини у вежбању. Вежбам безбедно. Чувам своје и туђе ствари. Правила елементарних игара. Некад изгубим, а некада победим. Навијам фер.

Област/тема: физичка и здравствена култура – здравствено васпитање – садржаји: Упознај своје тело. Растемо. Видим, чујем, осећам. Моје здравље. Ко све брине о мом здрављу. Лична хигијена. Хигијена простора у коме живим. Хигијена простора у коме вежбам. Животне намирнице и правилна исхрана. Заједно за столом.

Кључни појмови: васпитање, физичко вежбање, игра, здравље и култура.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм предмета физичког и здравственог васпитања састоји се од три предметне области:

- физичка способност,
- моторичка вештина,

– физичка и здравствена култура.

Програм првог разреда базиран је на континуитету усвојених знања, вештина, ставова и вредности из предшколског васпитања и образовања.

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОБЛИЦИ РАДА

Организациони облици рада који омогућавају остваривање планираних исхода су редовна настава и ваннаставне активности.

План и програм ваннаставних активности предлаже Одељенско веће првог разреда и саставни је део годишњег плана рада школе и школског програма. У оквиру њих постоје следећи облици рада:

- спортско-рекреативне активности,,
- недеља школског спорта,
- активности у природи (крос, спортски дан, излети, зимовање, летовање ...),
- школска такмичења,
- корективно-педагошки рад.

Часови физичког и здравственог васпитања

ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ

На свим часовима као и на другим организационим облицима рада, посебан акценат се ставља на:

- развијање физичких способности које се континуирано реализује у припремном делу часа. Део главне фазе користи се за развој основних физичких способности узимајући у обзир утицај који наставна тема има на њихов развој. Методе и облици рада бирају се у складу са потребама и могућностима ученика и материјално-техничким условима за рад;
- подстицање ученика на самостално вежбање;
- учвршћивање правилног држања тела.

МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ

Усвајање моторичких вештина, остварује се кроз примену основних и проширених програмских садржаја примењујући основне дидактичко-методичке принципе и методе рада неопходне за достизање постављених исхода.

Усвојене моторичке вештине треба да омогуће ученицима њихову примену у свакодневним и специфичним животним ситуацијама.

Ученицима који нису у стању да усвоје неке од садржаја, задају се слична али лакша вежбања од предвиђених или предвежбе.

Уколико ученик не достигне предвиђени исход, оставља се могућност да исти достигне у наредном периоду.

Усаваршавање неких моторичких задатака је континуирани процес без обзира на садржаје програма (техника ходања, трчања, примена научене игре итд.).

У раду са напреднијим ученицима реализују се проширени садржаји. Кроз процес реализације програма неопходно је пратити способности ученика за различите физичке активности.

ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА

Ова наставна област реализује се кроз све организационе облике рада, наставне области и теме уз практичан рад.

Достизањем исхода ове наставне области, ученици стичу знања, вештине, ставове и вредности о вежбању (основним појмовима о вежби, како се неко вежбање изводи и чему конкретна вежба и вежбање служи), физичком васпитању, спорту и здрављу.

Основне информације о вежбању и здрављу преносе се непосредно пре, током и након вежбања на часу.

Ова наставна област обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању и здрављу; развијање и неговање другарства; препознавање негативних облика понашања у игри и др.

Поред наведеног у овој области потребно је радити на: неговању патриотских вредности (народне традиције и мултикултуралности); формирању правилног односа према различитостима, чувању личне и школске имовине, неговању друштвених вредности итд.

Спортско-рекреативне активности

Реализују се према интересовању ученика. Сачињава се посебан програм при чему се узимају у обзир материјални и просторни услови рада, узрасне карактеристике и способности ученика.

Недеља школског спорта

Ради развоја и практиковања здравог начина живота, развоја свести о важности сопственог здравља и безбедности, о потреби неговања и развоја физичких способности, као и превенције насиља, наркоманије, малолетничке делинквенције, школа у оквиру Школског програма реализује недељу школског спорта.

Недеља школског спорта обухвата:

- физичке активности прилагођене узрасту и могућностима ученика;
- културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља (ликовне и друге изложбе, фолклор, плес, музичко-спортске радионице...);
- ђачке радионице (о здрављу, физичком вежбању, спорту и др.).

План и програм Недеље школског спорта сачињава Одељенско веће првог разреда заједно са Стручним већем предметних наставника који реализују наставу физичког и здравственог васпитања у другом циклусу, као и другим

Стручним већима (ликовне културе, музичке културе, историје, информатике...) и стручним сарадницима у школи, водећи рачуна да и ученици, који су ослобођени практичног дела наставе физичког и здравственог васпитања, буду укључени у организацију ових активности.

Активности у природи (излет, крос, зимовање, летовање...)

Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, школа организује активности у природи:

- излет;
- крос се организује минимум једном у току школске године;
- зимовање – организује се за време зимског распуста (физичке активности на снегу);
- летовање – организује се за време летњег распуста (камповање итд.).

План и програм ових активности сачињава Одељенско веће првог разреда у сарадњи са Стручним већем предметних наставника који реализују наставу физичког и здравственог васпитања у другом циклусу.

Школска такмичења

Школа за ученике првог разреда организује и спроводи такмичења из минимум једне елементарне игре или полигона у току школске године, као интегрални део процеса физичког и здравственог васпитања. План такмичења доноси Одељенско веће првог разреда у сарадњи са Стручним већем наставника физичког и здравственог васпитања.

Ученици могу да учествују и на такмичењима у систему школских спортских такмичења Републике Србије, која су у складу са планом и програмом наставе и учења, као и на такмичењима од интереса за локалну заједницу.

Корективно-педагошки рад

Ове активности организују се са ученицима који имају:

- потешкоће у савладавању градива;
- смањене физичке способности;
- лоше држање тела;
- здравствене потешкоће које онемогућавају редовно похађање наставе.

Рад са ученицима који имају лоше држање тела подразумева:

- уочавање постуралних поремећаја код ученика;
- саветовање ученика и родитеља;
- организовање додатног превентивног вежбања у трајању од једног школског часа недељно;
- организовање корективног вежбања у сарадњи са одговарајућом здравственом установом.

Рад са ученицима са здравственим потешкоћама организује се искључиво у сарадњи са лекаром специјалистом, који одређује врсту вежби и степен оптерећења, а спроводи их наставник физичког и здравственог васпитања уз присуство наставника који реализује разредну наставну у одељењу које ученик похађа.

ОСЛОБАЂАЊЕ УЧЕНИКА ОД НАСТАВЕ ФИЗИЧКОГ И ЗДРАВСТВЕНОГ ВАСПИТАЊА

Ученик може бити ослобођен само од практичног дела програма наставе за одређени период, полугодиште или целу школску годину на основу препоруке изабраног лекара.

Ученик ослобођен практичног дела у обавези је да присуствује часовима. За рад са ослобођеним ученицима наставник сачињава посебан програм рада базиран на усвајању теоријских и васпитних садржаја у складу са програмом и корелацији са садржајима других предмета.

Ослобођеним ученицима треба пружити могућност да:

- прате игру и усвајају правила игре, на часу или ваннаставним активностима,
- направе едукативни постер или цртеж са спортског догађаја,
- на други начин помажу у настави.

Пример исхода за ученике ослобођене од практичног дела наставе:

По завршетку теме ученик ће бити у стању да:

- наведе основна правила елементарне игре која се најчешће примењује у настави;
- примени основна здравствено-хигијенска правила;
- помогне у организацији активности предвиђених програмом.

ПЛАНИРАЊЕ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА

Број часова по наставним темама планира се на основу процене наставника, материјално-техничких и просторних услова. Наставне теме или поједини садржаји за које не постоје услови за реализацију могу бити замењени одговарајућим темама или садржајима програма за које постоје одговарајући услови.

Наставне теме Вежбе на тлу и Вежбе равнотеже остварују се реализацијом основних и проширених садржаја. Основни садржаји су они које је неопходно спровести у раду са ученицима узимајући у обзир способности ученика, материјално-техничке и просторне услове. Проширени садржаји су они које наставник бира и реализује у раду са ученицима (групама или појединцима), који су савладали основне садржаје, узимајући у обзир ниво достигнутог исхода, потребе ученика и услове за рад.

ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ

При планирању вежбања у припремној фази часа, треба узети у обзир утицај наставне теме на физичке способности ученика и применити вежбе чији делови биомеханичке структуре одговарају основном задатку главне фазе часа и служе за обучавање и увежбавање конкретног задатка. Методе вежбања које се примењују у настави су тренажне методе (континуирани, понављајући метод), прилагођене узрасним карактеристикама ученика. У раду са ученицима примењивати диференциране облике рада, доzirати вежбања у складу са њиховим могућностима и примењивати одговарајућу терминологију вежби. Време извођења вежби и број понављања, задају се групама ученика или појединцама у складу са њиховим способностима, водећи рачуна о постизању што веће радне ефикасности и оптимализацији интензитета рада.

Препоручени начини рада за развој физичких способности ученика.

1. Развој снаге:

- без реквизита и са реквизитима,
- на справама и уз помоћ справа.

2. Развој покретљивости:

- без реквизита и са реквизитима,
- уз коришћење справа,

3. Развој издржљивости:

- трчање,
- елементарне игре,
- вежбање уз музику,
- плес.

4. Развој координације:

- извођење координационих вежби у различитом ритму и у променљивим условима.

5. Развој брзине:

- једноставне и сложене кретне структуре изводити максималним интензитетом из различитих почетних положаја, изазване различитим чулним надражајима (старт из различитих положаја итд.),
- штафетне игре,
- извођење вежби максималном брзином.

За ученике који из здравствених разлога изводе посебно одабране вежбе, потребно је обезбедити посебно место за вежбање.

МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ

Ходање и трчање

Ходање са опружањем колена стајне ноге уз правилно држање тела и са радом руку, кратким и дугим корацима, у различитом ритму, уз правилно постављање

стопала (користити обележене линије на спортским теренима); на прстима, уз узручење са истезањем тела.

Трчање уз правилно постављање стопала и правилан рад руку, са подизањем колена (користити препреке – палице и вијаче поређане на једном делу сале или спољних терена), са забацивањем потколенице; брзо трчање са поласком из стајања, лежања, упора чучећег и другим начинима поласка.

Игре са различитим облицима ходања и трчања.

Скакања и прескакања

Поскоци у месту: суножним одскоком и суножним доскоком са опружањем тела, лево–десно, напред–назад, у доскок разножно и поново суножно; са вијачом (са међупоскоком и без међупоскока); једноножним одскоком и доскоком на једну ногу, са опружањем тела, лево–десно, напред–назад. Скок суножним одскоком пруженим телом са окретом за 90° и суножним доскоком. Суножни наскок на повишену површину (до висине шведске клупе), на наслане струњаче или горњу површину шведског сандука. Скок удаљ, уз правилан замах рукама, амортизацију и завршни положај.

Поскоци у кретању: после неколико корака, једноножни поскок једном, после неколико корака, једноножни поскок другом ногом и наизменично; после неколико корака једноножни одскок и меки суножни доскок до почучња („да се не чује”). Поновити исто после неколико трчећих корака. Једноножни наскок на повишену површину чеоним и бочним залетом (два оквира шведског сандука, ниска греда, коцка) и суножни доскок на меку површину. Скакање преко пореданих вијача једноножним и суножним одскоком. Школица, игра „ластиша”.

Скокови удаљ: повезати залет од неколико трчећих корака са једноножним одскоком са обележеног простора (шира површина, или линије) и доскок на меку површину (струњача за скок у вис, песак).

Скокови увис: из залета право једноножним одскоком прескочити вијачу или ластиш, ноге погрчити и меко суножно доскочити (у групи од три до четири ученика); прескочити ластиш (постављен по ширини) са истовременим поласком два до три ученика.

Вежбе (скакања и прескакања) упором рукама: боком поред шведске клупе, упор и суножним одскоком наскок у упор чучећи, исто, прескочити клупу.

Прескакање дуге вијаче која се окреће: појединачно из места, са уласком и изласком према могућностима ученика.

Игре уз коришћење различитих облика скакања и прескакања.

Бацања и хватања

Бацање лоптице (левом и десном руком) из места и у даљ и у циљ (оквир од шведског сандука, обележени циљ на зиду, квадрати од вијача на рукометном голу...). Вежбе поновити у ходању и у лаганом трчању.

Бацање лопте увис и после њеног одбијања од тла, хватање обема рукама: уз цео окрет, после плеска рукама, затварања очију, чучња, седа...; закотрљати лоту по тлу и хватањем је подићи обема рукама.

Вођење лопте у месту и у ходању (левом и десном руком).

Додавање лопте у паровима, у месту, са груди и изнад главе.

Игре са вођењем и додавањем лопте и гађањем у циљ.

Вишења, упори и пењања;

Пузања по струњачи на различите начине (лицем према тлу, леђима на тлу...)

Пењање: уз рибстол, уз морнарске лестве, чеоно, наизменичним прехватањем, пењање.

Провлачење кроз окна шведског сандука, клупе и реквизита (обруч) и др.

Пењање и спуштање на и са различитих справа.

Вишења: у вису лежећем опруженим телом, помицање улево и удесно.

Помицања у вису слободном. Вис активни на свим справама на којима се вис може извести.

Упор активни на тлу и на свим справама, на којима се упор може извести.

Вежбе на тлу

Реализују се кроз обавезне и пропоручене садржаје.

Основни садржаји

Клек, усправ без помоћи руку; клек суножни на струњаче, клек једноножни, усправ; кретање у упору чучећем и упору склоњено, лицем и леђима ка тлу; из чучња, малим одразом доскок прво на руке, а затим на стопала у упор чучећи („жабљи поскоци”). Клек, узручење, заклон.

Поваљка на леђима. Став на лопатицама („свећа”), грчењем и обухватом колена поваљка низ косу површину.

Колут напред, из чучња у чучањ, низ косу површину (на рипстолу окачене шведске клупе и прекривене струњачама).

Колут напред, из чучња у чучањ, и из чучња до става усправно и узручења.

Поваљка на стомаку (лежање на трбуху, обухватити рукама скочне зглобове – поваљка).

Комбинација на тлу од следећих вежби: најмање четири такта вежби обликовања, колут напред до става усправно, окрет у успону на обе ноге за 180°, чучањ, став на лопатицама, став усправно и два дечја поскока.

Проширени садржаји

Колут назад из чучња у чучањ, низ косу површину.

Одељењско такмичење са задатом комбинацијом вежби.

Вежбе равнотеже

Ходање по линији напред са правилним постављањем стопала (гимнастичким кораком), и уназад са опруженом упорном ногом, краћим корацама, корацама у успону и са различитим положајем руку (о бок, одручење, узручење).

Ходање по широком делу шведске клупе: напред – одручење; уназад са опружањем упорне ноге, узручење; устрану: из става спетног, руке о бок, ходање корацама са привлачењем до става спетног и узручења, зибом почучњем, корак устрану – одручити, став спетни, узручити.

Лагано трчање на предњем делу стопала са правилним држањем тела, рукама о бок или у одручењу (шведска клупа и ниска греда).

Научити комбинацију од вежби: из става спетног на почетку шведске клупе, трчање до половине клупе, одручити; став: једна нога иза друге, узручити, одручити; ходање до краја клупе, одручити, став: једна нога иза друге узручити; ходање уназад до половине клупе, једна нога иза друге, руке о бок; окрет за 90° ходање устрану корацама са привлачењем зибом почучњем, одручити; на крају греде став спетни, узручити, саскок, предручити, став спетни, приручити, завршити леђима према клупи. Ако школа нема клупу или греду, комбинацију научити на тлу, на линији.

Вежбе са реквизитима

Вежбе реквизитима користити приликом савладавања следећих садржаја:

Вежбе обликовања са палицом, обручем, вијачом и другим реквизитима

Трчања, поскоци и скокови – вијаче, палице и обручи поређани на краћем и дужем одстојању: прескакање кратке и дуге вијаче; ритмичке вежбе; коцке: пењање и силажење са коцке нагазним кораком и суножним доскоком у чучањ и почучањ; суножни наскок на коцку и доскок у чучањ и почучањ; чуњеви и обручи: вијугаво трчање.

Дизање и ношење: предмета и реквизита (коцка, медицинка...) на различите начине; постављање и скупљање предмета и реквизита.

Елементарне игре са коришћењем палица, вијача, обруча, коцки и чуњева.

Плес и ритмика

Ритмичко ходање и трчање са променом ритма, темпа уз плесак и одговарајућу музичку пратњу. Кретања са променом положаја руку, ногу и трупа. Галоп напред и странце. Дечји поскок. Сачинити састав од научених елемената уз музичку пратњу.

Вијача: њихање и кружење вијачом или траком у бочној и чеоној равни; суножни скокови кроз вијачу са обртањем напред. Повезати ова два елемента као обавезни састав.

Плесови: „Ја посејох лан” и „Дуње ранке”.

Једно коло по избору.

Полигони

Комбиновани полигон са задацима на тлу уз коришћење справа и ревизита (провлачења, ношења, котрљања...)

Комбиновани полигон са елементима пењања (на шведски сандук, рипстол, шведска клупа..)

Пливање

Наставну тему Пливање, реализују школе које за то имају услове у школи или објектима ван ње.

Програм наставе и учења пливања садржи:

– обуку непливача;

– игре на води.

Наставу пливања реализује наставник физичког и здравственог васпитања у сарадњи са наставником који спроводи разредну наставу том одељењу.

ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА

Ова наставна област реализује се кроз све друге наставне области и теме уз практичан рад и састоји се од две наставне теме Култура вежбања и играња и Здравствено васпитање.

Култура вежбања и играња

Основни термини у вежбању

У раду са ученицима постепено уводити терминологију вежби и упознати их са утицајем примењених вежби на организам.

Вежбамо безбедно

Упознати ученика са правилима понашања која важе у просторима за физичко вежбање како у школи, тако и ван ње. Истицати неопходност поштовања правила понашања током вежбања.

Чувам своје и туђе ствари

Формирање свести о потреби чувања како својих тако и туђих ствари.

Правила елементарних игара

Усвајање основних правила елементарних игара које се на часу реализују.

Развијање свести о потреби поштовања правила игара, као и последицама њиховог непоштовања.

Некад изгубим, а некада победим

Неговање такмичарског духа. Прихватање победе и пораза на социјално прихватљив начин (без ругања и ниподаштавања противника...).

Навијам фер

Подстицати ученике да приликом игре или такмичења поштују своју и противничку екипу и награде сваки леп потез и поступак учесника у игри.

Здравствено васпитање

Упознај своје тело

Ученици именују делове тела и схватају њихову улогу. Могућности свог тела ученици показују кроз вежбање. Нагласити значај физичке активности и физичког и здравственог васпитања као предмета.

И ја растем

Проширити ученичка знања о сопственом расту и развоју. Оспособити их да уоче одређене промене током досадашњег развоја.

Видим, чујем, осећам

Упознавање ученика са одређеним чулима и њиховим улогама, која у великој мери утичу на правилно извођење физичких вежби, али и њиховим улогама у свакодневном животу путем којих унапређујемо сопствено здравље.

Моје здравље

Развој свести о потреби да се буде здрав и шта значи здравље за човека. Неопходно је да уоче разлике између здравог и болесног стања организма.

Ко све брине о мом здрављу

Заједнички сагледати ко све и на који начин брине о њиховом здрављу.

Тражим помоћ

На основу претходних искустава ученика утврдити у којим околностима, када и од кога треба тражити помоћ.

Лична хигијена

Формирање свести о значају одржавања личне хигијене.

Стварање навике да се опрема за физичко вежбање уредно одржава и чува.

Хигијена простора простора у коме живим

Подићи свест о томе да о простору у коме живе треба самостално да брину (одржавају чистим и уредним) јер на тај начин чувају своје здравље.

Хигијена простора простора у коме вежбам

Формирање навике да се хигијена простора у коме ученик вежба уредно одржава и чува (сала, свлачионице, игралишта...)

Животне намирнице и правилна исхрана

Упознавати ученика са основама правилне исхране.

Заједно за столом

Правила понашања за столом током обедовања (постављање стола, правилно држање тела и руку током обедовања, правилно жвакање, понашање – гурање, бацање хране итд.).

Дидактичко-методички елементи

Основни принципи реализације nastave:

- јасноћа наставног процеса;
- оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита;
- избор рационалних облика и метода рада;
- избор вежби усклађен са програмским садржајима и исходима;
- функционална повезаност делова часа – унутар једног и више узастопних часова одређене наставне теме.

При избору облика рада узимају се у обзир просторни услови, број ученика на часу, опремљеност справама и реквизитима и планирана динамика рада.

Избор дидактичких облика рада треба да буде у функцији ефикасне организације и интензификације часа у циљу достизања постављених исхода.

У настави треба да преовладавају игре и садржаји који захтевају прецизност извођења. Свим вежбањима претходе тачна упутства наставника и приказ вежби. Наставник прати рад ученика, указује и исправља грешке.

ПРАЋЕЊЕ, ВРЕДНОВАЊЕ И ОЦЕЊИВАЊЕ

У циљу сагледавања и анализирања ефеката nastave, препоручује се да наставник подједнако, континуирано прати и вреднује:

- стање физичких способности;
- стање здравља и хигијенских навика;
- достигнути ниво савладаности моторичких вештина;
- однос према раду.

Оцењивање се врши описно, на три нивоа, на основу достигнутог предвиђених исхода.

Први ниво

1. Стање физичких способности

Ученик има висок степен развијености физичких способности на основу оцене:

а) координације:

- у цикличним кретањима и у повезивању једноставних покрета у целину;
- правилно изводи комплекс од осам вежби обликовања без реквизита; четири вежбе на рипстолу; и четири вежбе са палицом;
- на основу брзине учења: вежби на тлу; трчања преко поређаних препрека у једнаком ритму;
- вођење лопте без прекида (неколико пута);
- додавање лопте једном или обема рукама и хватање лопте;

б) гipкости:

- раменог појаса, кичме и у зглобу кука;
- покрете трупа, руку и ногу изводи меко у оптималним амплитудама (заклони, претклон, заножења, предножења и одножења...);

в) одржавања равнотеже:

– на суженим површинама (линијама, шведској клупи, ниској греди или ставовима на једној ноzi) покрете изводе без поремећаја тежишта тела;

г) експлозивне снаге, брзине и репетитивне снаге:

– скокове и прескакања изводи са већом висином и даљином;

– брзо трчи са и без промене правца;

– вежбе обликовања за снагу изводи са више понављања;

д) издржљивост:

– трчи и учествује у игри дуже време без замора.

2. Стање здравља и хигијенске навике

Ученик има висок степен развијености хигијенских навика и добар здравствени статус када:

– нема постуралне поремећаје ни телесне деформитете, има нормално развијен свод стопала, уредног је општег изгледа; не показује видљиве знаке умора приликом вежбања;

– његов телесни развој је у складу са узрастом;

– има уредну опрему за вежбање и у потпуности усвојене хигијенске навике.

3. Достигнути ниво савладаности моторичких вештина

Ученик има висок степен развијености моторичких вештина уколико је успешно савладао кретања и захтеве предвиђене основним и проширеним садржајима.

4. Однос према раду

Ученик има позитиван активан однос према раду уколико је редован и активан на часовима и ако се ангажује у ваннаставним активностима.

Ученик је у потпуности достигао предвиђене исходе за први разред.

Други ниво

Ученик има задовољавајући степен: развијености физичких способности, здравственог стања и хигијенских навика, савладаности моторичких вештина и однос према раду, ако значајно не одступа од критеријума наведених за први ниво.

Ученик на овом нивоу достигао је предвиђене исходе уз одређене потешкоће (навести најбитније), има позитиван однос према раду ако је редован и активан на свим, или на већини часова.

Трећи ниво

Ученик делимично или потпуно одступа од критеријума наведених за први и други ниво.

Не носи редовно и не одржава опрему за вежбање и има недовољно развијене хигијенске навике.

Делимично је достигао, или у потпуности није достигао већину предвиђених исхода (навести најбитније), није заинтересован за вежбање и не показује напредак.

На крају сваке описне оцене, наставник треба да наведе које су могуће препоруке за даљи напредак и укључи родитеље.

ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ

Назив предмета **ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ**

Циљ учења програма грађанско васпитање је подстицање развоја личности која је одговорна према својим правима и правима других, отворена за договор и сарадњу и спремна да активно учествује у животу школске заједнице, уважавајући принципе, процедуре и вредности демократског друштва.

Годишњи фонд часова
36 часова

ИСХОДИ – По завршеном разреду ученик ће бити у стању да:

- наведе у чему је успешан и у чему жели да напредује;
- уочава међусобне разлике и сличности са другим ученицима у одељењу;
- понаша се на начин који не угрожава потребе, права и осећања других;
- препозна код себе и других основна осећања;
- препознаје примере поштовања и кршења права детета у свом окружењу, причама, филмовима;
- преиспитује своје поступке и прихвата да не мора увек да буде у праву;
- тражи помоћ у ситуацијама кршења својих и туђих права;
- разликује добру и лошу комуникацију у сопственом искуству, ближем окружењу, књижевним делима, филмовима;
- комуницира слушајући саговорника и тражи објашњење онога што не разуме;
- слободно износи мишљење, образлаже идеје, даје предлоге и прихвата да други могу имати другачије мишљење;
- сарађује и преузима различите улоге у групи/тиму;
- договара се и одлучује у доношењу одељењских правила и да се понаша у складу са њима;
- својим речима образложи неопходност правила која регулишу живот у заједници;

- препозна добре стране свог одељења и оно што би требало променити/побољшати;
- заједно са вршњацима и наставником учествује у решавању проблема у одељењу;
- учествује у изради плана једноставне акције;
- са другим ученицима изводи и документује једноставну акцију;
- доприноси промоцији акције;
- на једноставан начин вреднује изведену акцију

Област/тема: људска права, ја и други у одељењу – садржаји:

Идентитет

Ко сам ја? Наше јаке стране, у чему смо успешни, у чему бисмо волели да напредујемо.

Таленти и интересовања која поседујемо.

Наше сличности и разлике.

Основна осећања (радост, страх, туга, бес) и како се препознају.

Област/тема: демократско друштво, одељење/група као заједница – садржаји:

Потребе и права. Разлике између жеља и основних животних потреба.

Права детета. Кршење и заштита права. Препознавање кршења права детета.

Коме се обратити у ситуацијама кршења права детета. Одговорност према себи и другима. Функционисање заједнице. Одељење/група као заједница. Вредности одељења/групе – равноправност, одговорност, солидарност, поштовање и брига

за друге, толерантност, праведност, поштење. Уважавање различитости. Правила у одељењу/групи и њихова функција. Одлучивање у одељењу/групи.

Одговорност деце и одраслих за функционисање заједнице

Област/тема: процеси у савременом свету; комуникација и сарадња – садржаји:

Комуникација. Слушање/неслушање. Кад разговарамо држимо се теме.

Изношење мишљења. Уважавање саговорника. Сарадња. Групни рад, договарање и сарадња са вршњацима и одраслима.

Област/тема: грађански активизам; акција одељења/групе – садржаји:

Планирање и извођење једноставне акције у одељењу/групи. Кораци у планирању и извођењу акције. Чиме се поносимо и чиме нисмо задовољни у

одељењу. Избор теме/проблема/активности којом ћемо се бавити. Одређивање циља и израда плана акције – подела улога, договор о роковима, начину реализације. Извођење и документовање акције – видео, фотографије, текстови и сл. Промоција акције на нивоу школе – приказивање другим одељењима, родитељима и сл., прављење постера или паноа, објављивање прилога у школском листу. Вредновање акције – чиме смо задовољни, шта је могло бити боље.

Кључни појмови: различитости, комуникација и права.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм грађанског васпитања, у првом циклусу основног образовања и васпитања, организован је по моделу спирале што значи да су садржаји у сва четири разреда дати у областима Људска права, Демократско друштво, Процеси у савременом свету и Грађански активизам. Тематске области се спирално развијају, односно садржаји се из разреда у разред проширују и продубљују, а многи исходи се надограђују или се, ако је у питању вештина, даље развијају. Типичан пример таквог исхода су они који се односе на комуникацију која ће се доследно развијати у свим разредима и кроз све садржаје. Слично је и са јачањем осетљивости за потребе и права других, препознавање дискриминације и другим исходима који се не могу брзо и лако остварити обрадом само једног програмског садржаја. Све четири области су једнако важне, а наставник их, у непосредном раду са ученицима, интегрише јер између њих постоји природна веза.

Област демократско друштво је конципирана аналогно предмету свет око нас где се ученици у процесу сазнавања полако воде од непосредног окружења (породица, одељење) ка широј друштвеној средини (школа, окружење, држава, свет).

У програму су наведени садржаји које наставник може да допуњује, проширује и мења према конкретним потребама и плану сопственог рада али увек имајући у виду исходе које треба остварити. Редослед наведених исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање општег циља предмета. Између исхода, како у оквиру једне, тако и у више области, постоји повезаност. Остваривање једног исхода доприноси остваривању других исхода. Многи исходи су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада, током дужег временског периода.

Остваривање исхода захтева примену различитих интерактивних облика рада као и одабир и коришћење одговарајућих метода и техника. Наставници су у

прилици да бирају: радионице, симулације, играње улога, студије случаја, дискусије, мини истраживања, једноставне акције као и да сами осмисле неке друге активности. Имајући у виду да ученици првог разреда долазе са искуством из припремног предшколског програма где је доминантно сазнавање кроз игру и овде треба методску окосницу предмета да чине интерактивне радионице, структуриране игровне активности обједињене око главне теме. Радионице треба да започињу причом која је блиска искуству ученика, а садржи неку врсту заплета (моралну дилему или сукоб потреба и/или вредности) као повод за дискусију у пару или у мањој групи, а завршава разменом у целој групи. Циљ је да се пружи могућност сваком ученику да преиспита своје мишљење и деловање због појаве конфликта између његове тачке гледишта и тачке гледишта која је различита од његове. Зато се може рећи да активности на часу треба тако да теку да обезбеде искуствено учење, тј. уобличавање и поимање личних, аутентичних доживљаја и ставова ученика кроз размену у групи, а не преношење готових знања, туђих увида или готових предлога. Наставник треба да нагласи да нема пожељних, очекиваних или тачних одговора, да је нагласак на процесу откривања и сазнавања о себи и другима кроз размену. Осим тога, важно је да постоји игровни контекст који помаже ученицима да се опусте и ослободе, да пробају различите видове изражавања и симболизације унутрашњих искустава, и да кроз игру истражују разноврсна, дивергентна решења за проблеме са којима се суочавају. С обзиром на узраст ученика добро је у току часа комбиновати различите активности и осмислити такву динамику рада којом се одржава њихова пажња и мотивација за учествовањем. За овај предмет важно је обезбедити такав начин седења ученика који омогућава свим учесницима да виде једни друге, окренути лицем у лице.

Посебну пажњу треба обратити на последњу област програма где се претходно стечена знања и вештине интегришу и практикују. Акције треба да буду мале и изводљиве, али да имају све кораке. Ученике треба охрабривати када наиђу на тешкоће и јасно указивати да си и неуспеле акције добре јер њиховом анализом долазимо до увида који су кораци били погрешни. Бројни су примери тема у оквиру којих се могу осмислити једноставне акције у корист права детета, а на нивоу одељења/групе. На пример, вршњачка подршка је важан сегмент укупне подршке инклузивног образовања, тако да је укљученост ученика у овај сегмент живота и рада школе веома значајан. Он се огледа управо у заједничком промишљању наставника и ученика на тему како осмислити план подршке, како га најуспешније реализовати, водећи рачуна о потребама сваког ученика обухваћеног инклузивним образовањем.

Грађанско васпитање, као програм, део је ширег концепта образовања за демократију и грађанско друштво и у том смислу је тесно повезано са другим предметима, ваннаставним активностима и етосом школе. Најјача корелација је са српским језиком и предметом свет око нас где се може користити тематско планирање.

Како је грађанско васпитање изборни програм, дешава се да се реализује у целом или у делу одељења, мада се често реализује и у групи састављеној од ученика из више одељења и зато се алтернативно користе оба израза одељење/група. Уколико је рад у групи потребно је уложити додатни напор да се направи групна кохезија. Многи садржаји програма су погодни за јачање добрих односа у групи, а посебно активности на планирању и извођењу заједничких акција.

У овом предмету продукти ученичких активности имају посебан значај. Они могу бити различите врсте као што су постери, аудио-визуелни записи, презентације, прикази резултата истраживања и друго. Они се могу користити при интеграцији или рекапитулацији обрађених садржаја, процени напредовања ученика, као и самопроцени наставника колико успешно ради. Продукти се могу користити и ван одељења/групе, на пример на изложби у холу школе, у школским новинама, сајту школе.

За реализацију предмета и остваривање дефинисаних исхода врло је важна улога наставника. Он је модел који својим понашањем доприноси стварању демократске атмосфере која је погодна за размену и аргументовање идеја и мишљења међу ученицима, он је тај који даје повратну информацију и подстиче ученике на разумевање односа у групи. Он подржава ученике када им је тешко да се изразе, помаже им у избору правих речи. Подстицајним питањима може да наведе ученике да сагледају ситуацију из друге перспективе што је озбиљан захтев за ученике првог разреда који су још увек у великој мери фокусирани на сопствене потребе, мисли, осећања. Конструктивна комуникација и демократске процедуре нису само циљ већ и начин да се остваре жељени исходи. Наставник треба да обезбеди да се на часу сваки ученик осећа уважено, прихваћено и добродошло у својој различитости уз обавезу поштовања и уважавања других и другачијих погледа и мишљења.

Оцењивање ученика у грађанском васпитању је усаглашено са Правилником о оцењивању у основној школи и ученицима блиско јер се описно оцењују из свих предмета.

Назив предмета	ВЕРСКА НАСТАВА – Православни катихизис
Циљ	Циљ учења програма је неговање љубави, толеранције, мира међу љидума и усвајање основних појмова о Богу, истини, човекољубљу, смислу живота и променама у животу од рађања до смрти.
Годишњи фонд часова	36 часова

ИСХОДИ – ученик ће по завршетку разреда бити у стању да:

- разуме основна сазнања о темама које ће се обрађивати на настави Православног катихизиса.
- ученик ће бити подстакнут да активно учествује на часовима верске наставе
- опише и објасни значење појма заједнице као и његов однос према њему блиским особама (породици)
- препозна да не можемо једни без других
- зна да нас љубав повезује са другима
- прихвата друге личности и њихове особине
- да се правилно осени крсним знаком
- зна да је Бог Света Тројица (Заједница)
- зна да крштењем постајемо чланови Божје породице (Цркве)
- ученик ће пожелети да чини добро другима (ближњима) у својој заједници
- ученик ће желети да изражава хришћанску љубав према Богу и ближњима сазнаје да заједница са Богом почива на слободи
- зна да је послушност израз љубави, да је даривање плод љубави, да је молитва разговор са Богом
- зна молитву Оче наш
- зна да је Бог Отац створио свет из љубави
- препозна да је наш живот Божји дар да зна да Бог жели да живимо у заједници са Њим
- код ученика ће се развити жеља да љубав показује на конкретан начин
- ученик ће бити мотивисан да љубав према Богу изражава молитвом
 - препознаје основне догађаје библијске приповести о Христовом рођењу
 - препознаје и именује главне личности из библијске приче о Христовом рођењу (уз помоћ иконе празника и по кључним симболима)

- препозна да је прослава празника догађај целе породице кроз који се остварује заједница љубави
- препозна да је Витлејемска пећина слика Цркве
- усвојио је текст (садржај) и мелодију песме (Божић, Божић)
- препозна да је Свети Сава посветио свој живот Богу због љубави према Њему
- код ученика ће се развити жеља да активно учествује у прослави Христовог рођења
- код ученика ће се развити жеља да према ближњима подражава пропише појединости библијске повести о стварању света
- разликује оно што је Бог створио од онога што је човек направио на примерима из непосредног окружења пример љубави Светога Саве
- зна зашто за Бога кажемо да је Творац
- на елементарном нивоу објасни повезаност људи и природе
- уочи да се у Цркви остварује јединство људи и природе са Богом
- да зна да у заједници са Богом учествујемо слободно – само ако то желимо (пример Светога Саве и његовог слободног избора)
- да се упозна са Литургијом као догађајем (заједничком трпезом)
- на којем се окупља Божја породица
- код ученика ће се развити жеља да својом послушношћу изражава своју љубав и слободу
- ученик ће желети да учествује у Литургији
- упознао је Христово учење као „учење“ о љубави и праштању (на примерима из јеванђељских прича)
- препозна и разуме да је права љубав када је показујемо делима
- усвоји садржај и мелодију песме „Знаш ли ко те љуби силно“
- опише појединости библијске повести о Христовом Васкрсењу
- препознаје и именује главне личности из библијске приче о Христовом Васкрсењу (уз помоћ иконе празника и по кључним симболима)
- опише прослављање Васкрса у својој породици , зна обичаје у вези са Васкрсом
- ученици ће развити потребу да делима исказују љубав
- код ученика ће се развити жеља да учествује у припремама за прославу овог највећег хришћанског празника
- преприча одабране приче које говоре о Христовој љубави према свету и човеку
- на елементарном нивоу објасни међусобну повезаност свих људи и природе
- препознаје и именује поступке људи који су прожети љубављу према природи, људима и Богу

- уочи у којој мери је напредовао и савладао градиво Православног катихизиса
1. разреда основне школе
- код ученика ће се развити жеља да се брине о биљкама и животињама и целокупној природи

Садржаји: I Увод 1. Уводни час - Учимо о нашој вери II Заједница као основ живота 1. Моја породица 2. Моја школа и другари 3. Ми смо део Божје породице (Цркве) III Заједница љубави бога, човека и природе 1. Када волим онда и слушам 2. Даривање је израз љубави 3. Цео свет на дар (Бог све ствара из љубави) 4. Оче наш IV Неизмерна љубав божја - Христос се роди! 1. Бог долази у овај свет 2. Христос се роди – Божић у мом дому 3. Како је Растко постао Свети Сава (опис н.ј. - Свако од нас љубављу и кроз заједницу са Богом иде путем Светог Саве) 4. Свети Сава, слава у школи и породици V црква - заједница са Богом 1. Бог ствара свет 2. Свет је наш дом (опис н. ј. - живот првих људи – жеља Божја да свет буде Црква) 3. Прихватимо дарове Божје (опис н. ј. - човек не прихвата дар, непослушност, себичност) 4. Где је љубав ту је Бог (опис н. ј. - у Цркви остварујемо јединство људи и природе са Богом) 5. Христова вечера са ученицима (опис н. ј. - Христови ученици - апостоли) 6. Литургија - окупљање Божје породице 7. Пост – стаза љубави VI Христова љубав према човеку и свету 1. Христова љубав према човеку и свету (садржај н. ј. – Милостиви Самарјанин; песма „Знаш ли ко те љуби силно“) 2. Препознајемо Христову љубав (садржај н. ј. – прича: „Добро дрво“, Ш. Силверстејн) 3. Христос васкрсе! (опис н. ј. – новозаветна сведочанства) VII Наша брига о свету (творевини божјој) 1. Човек домаћин у свету (опис н. ј. - свештеник твари - природе) 2. Радост служења 3. Љубав према људима и природи је љубав према Богу 4. Христос је узор свима 5. Научили смо у првом разреду (систематизација)

2.1.2 Програм наставе и учења другог разреда

Назив предмета	СРПСКИ ЈЕЗИК
Циљ	Циљ наставе српског језика јесте да ученици овладају основним законитостима српског књижевног језика ради правилног усменог и писаног изражавања, негујући свест о значају улоге језика у очувању националног идентитета;

	да се оспособе за тумачење одабраних књижевних и других уметничких дела из српске и светске баштине, ради неговања традиције и културе српског народа и развијања интеркултуралности.
Број часова	180

Исходи – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- разликује књижевне врсте: песму, причу, басну, бајку, драски текст;
 - одреди главни догађај, време, место дешавања у прочитаном тексту;
 - одреди редослед догађаја у тексту;
 - уочи главне и споредне ликове и разлику њихове позитивне и негативне особине;
 - разликује стих и строфу;
 - уочи стихове који се римују;
 - објасни значење пословица и поука које уочаваш у басни;
 - Наведете једноставне примере поређења изтекстова и свакодневног живота;
 - чита текст поштујући интонацију реченице/стиха;
 - изражајно чита песму;
- Изводи драмске текстове;
- износи своје мишљење о тексту;
 - разликује глас и сог и препозна самогласнике и сугласнике
- Разликује врсте речи;
- одређује основне граматичке категорије именица и глагола;
 - разликује реченице по облику и значењу;
 - поштује и примењује основна правописна правила;
 - влада основном техником читања и писања латиничног текста;
 - пронађе експлицитно исказане информације у једноставном тексту (линеарном или нелинеарном);
 - користи различите облике писменог и усменог изражавања: препричавање, причање, описивање;
 - правилно састави дужу и потпуну реченицу и споји више реченица у краћу целину;
 - учествује у разговору и пажљиво слуша саговорника;
 - разликује основне делове текста (наслов, пасус, име аутора, садржај);
- Изражајно чита ћирилични текст

Област/тема - књижевност - садржаји:

Поезија Народна поезија: да вам певам што истина није/мишија моба, Народне песме: Мајка Јову у ружи родила/ санак иде кроз улицу, Јован Јовановић Змај: Пролећница/ хвала, Војислав Илић: први снег, Бранко Ћопић: Огласи, , шумских новина“ (одломци), болесник на три спрата, -Душан Радовић: лепо је све што је мало, мама, Драган Лукић: школа, равнотежа, Мирослав Мика Антић: Тајна, Душко Трифуновић: два јарца, Григор Витез: дохвати ми, тата, мјесец, Александар Сергејевић Пушкин: бајка о рибару и рибици(Читање и проза), Народна прича: Свети Сава, отац и син/ Свети сава и отац и мати са малиом дететом, Седам пругова, Народна басна: Бик и зец/ коњ и магарац, Доситеј Обрадовић: Пас и његова сенка / коњ и магаре, Десанка Максимовић: бајка о лабуду, Гроздана Олујић: Шаренорепа, Градимир Стојковић: деда Милоје Мирјана Стефановић: златне рибице неправе штету, Ђани Родари: Кад дедица не зна да прича приче, Су Ју Ђин: Свитац тражи пријатеља, Феликс Салтен: Бамби (одломак по избору), Драмски текстови: Александар Поповић: Два писма, Ана Миловановић: слатка математика, Гвидо Тартаља: оцене, Тоде Николетић: Шума живот значи, Популарни и информативни текстови, Избор из илустрованих енциклопедија и часописа за децу о значајним личностима српског језика, књижевности и културе (Доситеј Обрадовић(басно писац), Никола Тесла (приче из детињства), знаменита завичајна личност и др.)

ДОМАЋА ЛЕКТИРА Избор из народних умотворина(загонетке, пословице, брзалице, разбрајалице), Ханс Кристиан Андерсен: принцеза на зрну грашка, царево ново одело, девојчица са шибицама; Десанка Максимовић Ако је веровати мојој баки, прстен на морском дну, бајка о трешњи, сликара зима, како су пужу украли кућу, 3 патуљка, чика мраз, боижић, батин цртеж, траве говоре, бакиним гласом, орашчић-палчићи, кћи вилиног коњица (три бајке по избору ученика); Љубивоје Ршумовић: избор из збирке песама ма шта ми рече(једног дана, др, 10 љутих гусара, ишли смо у африку, ако желиш мишице, уторак вече ма шта ми рече, има један, телефонијада, дете, вуче вуче, вук и овца). Драгомир Ђорђевић: извор песама (кад сам био мали, бабе су нам сјајне, рецепт за деду, све су мајке, ја сам био срећно дете, једном давно ко зна када, првоаприлска песма, ми имамо машту, тајанствена песма, бити пекар то није сајно, успон једног лава, стонога, вештице су само трик) Избор из кратких песама за децу Бранко Стефановић, прича из ормана, Весна Видојевић Гајевић, брикњача, Дејан Алексић, Једном је један дечак зевао. Књижевни појмови: стих, строфа, рима. Народна успаванка; басна; бајка; тема, место и време збивања, редослед догађаја. Главни и споредни лик (изглед, основне особине и поступци);

Лица у драмском тексту за децу.

Област/тема – језик (граматика, правопис и ортоепија) – садржаји:

Глас и слог; самогласници и сугласници. Врсте речи: именице (властите и заједничке); Род и број именица; Глагололи; глаголска времена: прошло, садашње, будуће време; Потврдни и одрични глаголски облици; Придеви(описни); Бројеви(основни, редни). -реченице: обавештајне, упитне, заповедне и узвичне, потврдне и одричне реченице. Велико слово: писање држава, градова и села(једночланих и вишечланих) и једночланих географских назива Спојено и одвојено писање речи: писање речце ли и речце не уз глаголе Интерпункција: тачка (на крају реченице и на крају редног броја) и, у набрајању; писање датума арапским и римским цифрама Писање скраћеница: (мерне јединице и опште скраћеница ОШ, бр. итд. стр. и нпр.)

Област/тема – језичка култура – садржаји:

Друго писмо (латиница): штампана и писана слова разумевање прочитаног кроз одговоре на питања план за препричавање кратких текстова (лирских, епских, драмских) састављен од уопшених питања план описивања на односу непосредног посматрања .

Правописне вежбе: преписивање, диктат и самостално писање. Језичка вежба: загонетке, ребуси, укрштене речи, осмосмерке, асоцијације, састављање реченица, проширивање задатих реченица. Лексичко-семантичких вежби: добуњавање рченица, опис бића и предмета сценско приказивање, драмског/ драматизованог текста.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења за стране језике у првом циклусу основног образовања и васпитања усмерен је на развој функцио- налних знања и заснован је на комуникативно дефинисаним исходама учења, односно активностима које ученик успешно реализу- је користећи страни језик. Језичке активности слушања, читања, (раз)говора и писања у програму наставе и учења посматрају се интегративно, као нераздвојиве компоненте аутентичне комуника- ције појединца у било којој говорној заједници. Полазећи од исхо- да, односно онога што је ученик у стању да оствари у различитим врстама и видовима комуникације (усмене, писане и невербалне), формално и садржински централну позицију програма наставе и учења заузимају управо комуникативне функције. На основу кому- никативних функција дефинисане су језичке активности помоћу којих се оне могу остварити, а које укључују постепено усаврша- вање способности разумевања говора, разумевања писаног текста (од

трећег разреда), интерактивног усменог и писаног изражавања. Захваљујући цикличној и континуалној концепцији програма, комуникативне функције се преносе, усвајају и увежбавају током читавог образовног циклуса, с растућим степеном сложености. Исходи, комуникативне функције и језичке активности дефинисани су као опште лингвистичке категорије, и стога су за све стране језике идентични искази. Како би се, међутим, исходи, функције и активности операционализовали, понуђени су и примери језичких садржаја, и то за сваки појединачни страни језик. Њима се илуструју неке од најфреквентнијих и узрасно најадекватнијих могућности за вербалну реализацију комуникативних функција.

Програм усмерен ка исходима указује на то шта је ученик у процесу комуникације у стању да разуме и продукује. Табеларни приказ постепено води наставника од исхода и комуникативне функције као области, преко активности које у настави оспособљавају ученика да комуницира и користи језик у свакодневном животу, у приватном, јавном или образовном домену. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и **примењују** следећи **ставови**: илни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике у атмосфери заједништва и међусобне сарадње; говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика; наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруче, укључујући њене културолошке и васпитне елементе, као и елементе социјализације; битно је значење језичке поруке; знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник; са циљем да се унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива на социјалној интеракцији у учионици и ван ње, и спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем; сви граматички садржаји уводе се индуктивном методом кроз разноврсне контекстуализоване примере у складу са нивоом и без детаљних граматичких објашњења, а њихово познавање се вреднује и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту. комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће: усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину; поимање програма наставе и учења као скупа динамичних, заједнички припремљених и прилагођених задатака и активности; наставник треба да омогући приступ новим идејама и њихово прихватање, као и креирање нових идеја; ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину; наставни материјали представљају један од извора актив-

ности и треба да буду праћени употребом додатних аутентичних материјала; учионица је простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан; рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче развој когнитивних способности ученика (планирање, запажање, анализа, вредновање, закључивање итд.); за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто, а нарочито на nižем узрасту треба користити интернационализме и речи које су им познате, као и визуализацију као средство семантизације.

Технике/активности

Током часа, препоручује се динамично смењивање техника/ активности које не би требало да трају дуже од 15 минута. Слушање и реаговање на упутства наставника на страном језику или са аудио-записа (слушај, пиши – од трећег разреда, повежи, одреди, пронађи, али и активности у вези са радом у учионици: нацртај, исеци, обој, отвори/затвори свеску, итд.) Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације, итд.) Мануелне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера и сл.) Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио-записа повезати појмове, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.) Игре примерене узрасту и дидактичком захтеву (за загревање, развијање пажње и концентрације, јачање мотивације, увођење нове језичке грађе или пак утврђивање). Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...). Решавање „проблем-ситуација” у разреду, тј. договори и мини-пројекти. „Превођење” исказа у гест и геста у исказ. Заједничко прављење илустрованих материјала (планирање различитих активности, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације).

СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ ЈЕЗИЧКИХ ВЕШТИНА У ПРВОМ И У ДРУГОМ РАЗРЕДУ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Предности наставе страног језика у првом и другом разреду основне школе у вези су са специфичностима усвајања језика на раном узрасту. Основна карактеристика раног учења није аналитичко учење, већ усвајање језика на сличан начин на који се усваја матерњи језик – дете страни језик користи искључиво у комуникацији и у ситуацијама које су блиске његовим интересовањима. Рани почетак учења страног језика отвара пут за развијање вишејезичности и достизање виших нивоа језичке компетенције који су релевантни за даље школовање и професионални живот.

С обзиром на то да се исходи **операционализују** преко језичких

активности у комуникативним ситуацијама, важно је да се оне у настави страних језика перманентно и истовремено увежбавају. Само на тај начин ученици могу да стекну језичке компетенције које су у складу са задатим циљем учења страног језика.

Пошто је програм учења страног језика у првом и другом ра- зреду основне школе растерећен писања и читања, као и експлицитних објашњења граматичких правила, ово је драгоцен период за подстицање и навикавање ученика да у свакодневним ситуацијама у учионици и ван ње спонтано примењују научене речи и изразе у одговарајућим ситуацијама усмене комуникације (нпр. поздрављање наставника на страном језику у учионици, али и ван ње). Такво спонтано успостављање контакта помаже ученицима да се ослободе говорних блокада које могу настати изван услова симулираних у учионици, при сусрету са лицима другог говорног подручја. То ће пружити бројне прилике ученицима да експериментишу са употребом језика, растерећени страха од неуспеха у комуникацији. Због свега тога, треба инсистирати на таквом моделу комуникације од самог почетка, јер уколико ученици навикну на другачији модел, тј. искључиву примену матерњег језика приликом успостављања контакта и комуникације са наставником или вршњаком, тешко ће ту навику касније променити. Сва кратка и једноставна упутства у настави која се често понављају треба да буду на страном језику уз обавезну одговарајућу гестикулацију (ако нпр. наставник каже слушај, пожељно је да покаже ту активност стављајући руку иза уха). Нека упутства наставник у почетку може да изговара паралелно на страном и на матерњем језику с тенденцијом да постепено изоставља матерњи језик, пратећи да ли ученици препознају њихово значење на страном језику. Потребно је што више користити предмете и бића из непосредног окружења, слике из наставних материјала, картице, постере и сл. За садржаје који не представљају „језик учионице” и не понављају се сваког часа препоручују се активности усмене репродукције и контролисане продукције; на тај начин ученицима се омогућава већи број понављања ради лакшег и бржег меморисања и стицања поуздања за самостално коришћење језика. У том смислу, пожељне су вежбе говорне продукције са малим варијацијама модела у којима се мењају и комбинују лексички и граматички садржаји уз постепено усложњавање. Такође се подстиче интеракција с другим ученицима, која се може, као благи вид медијације, реализовати давањем упутстава на матерњем језику (нпр. питај друга или другарицу како се зове и колико година има, шта воли/не воли да једе, итд.; одговори на питања друга/другарице), или увођењем покрета као невербалног средства комуникације.

Ученици се оспособљавају за комуникативне функције на- ведене у програму за дати ниво учења, при чему **предложени језички садржаји служе као препорука** и могу бити замењени сличним садржајима или проширивани у складу са расположи- вим наставним материјалом, као и потребама и интересовањима ученика.

Важно је да имамо на уму да је, упркос почетном ентузијазму с којим ученици улазе у процес учења страног језика у основној школи, њима то ипак још један у низу обавезних предмета. Сто- га се, на овом нивоу, не може очекивати да они сами, спонтано, развију интересовање и ентузијазам за учење страног језика. Не- опходно је приликом планирања наставе имати у виду узраст уче- ника и њихове индивидуалне карактеристике. Неки ученици су интровертни, неки екстровеертни, уче различитом брзином и на ра- зличите начине – свим чулима, имају различите потребе и интере- совања. Већина ученика на том узрасту има проблем са пажњом, концентрацијом и памћењем током 45 минута. Стога је упутно да час почне неком кратком игром загревања која би позитивно ути- цала на развијање способности пажње, концентрације и памћења, као и да се активности смењују одговарајућим логичним редосле- дом и да трају од 5 до 15 минута.

ПРЕЗЕНТОВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ САДРЖАЈА

С обзиром на различите стилове учења, разноврсност актив- ности кључна је реч за презентовање нове лексичке грађе. Важно је да уважавамо предзнања ученика, јер нам она могу бити добра основа за рад и лакше разумевање теме.

Визуелна наставна средства (картице, постери, стварни предмети из непосредног окружења, како је у општим смерницама већ напоменуто) идеална су за увођење и увежбавање вокабулара. Када се ученицима покаже одређени појам – када га виде, важно је да неколико пута чују како се реч изговара и да је тек на крају изговоре. Хорско понављање корисно је за осећај сигурности уче- ника јер није јавно експониран, а страх од исмевања (који је на том узрасту неретко присутан) сведен је на минимум.

Пантомима (као врста драмских техника), као и метода пот- пуног физичког одговора, веома су омиљене и ефикасне, не само на овом узрасту већ и касније. Нарочито су погодне за ученике ки- нестетичког стила учења (превођење изговорене речи у покрет и обрнуто). Ове технике су погодне за увођење и увежбавање свих врста речи: именице – делови тела, животиње, играчке...; глаголи устати, сести, подићи, спустити неки предмет...; придеви за описивање стања и осећања срећан, тужан, гладан, жедан...**Одговарајући**

контекст (приче у сликама, песме, игре и сл.) битна је претпоставка успешног усвајања вокабулара, као и језика уопште. Усвајање лексике биће утолико ефикасније уколико се остварује у јасном ситуационом контексту. Примера ради, ако се усвајају речи које се односе на свет животиња, могуће је организовати стварни, симулирани или виртуелни обилазак зоолошког врта. Треба водити рачуна о томе да су ученици, током једног школског часа, у стању да усвоје пет до седам нових речи.

Дијалогски модели (као основа за „имитирање“) веома су ефикасни за развијање говора. У недостатку спонтане комуникације међу ученицима, наставник може да користи лутке – обичне плишане, прављене од чарапа или папира – и тако направи одговарајући дијалогски модел. Наставник се може обраћати ученицима са лутком која пита. Ученици ће врло брзо и лако моћи да дају одговор, али и да поставе питања. Наравно, потребно је обезбедити одговарајући контекст који ће и стидљивијим ученицима омогућити да се охрабре и проговоре.

Пројектне активности повећавају мотивацију, јер пружају избор ученицима да одговорно у пару или у групи решавају задатак на свој начин у договору са другима, развијајући и јачајући одређене социјалне компетенције. Пројекат је погодан за рад у одељењима мешовитог састава, има лични печат, подстиче кооперативни рад и завршава се увек неком врстом презентације како резултата, тако и процеса рада.

Драмске активности омогућавају ученицима да користе језик у одговарајућем контексту и тако „оживљавају“ његову употребу. Њихов потенцијал огледа се, између осталог, и у томе што: ученици не само да уче страни језик на забаван начин, већ кроз интеракцију и различите улоге које преузимају сагледавају ствари из различитих углова (што доприноси развоју критичког и дивергентног мишљења); ученици сарађују и усвајају језик кроз смислену интеракцију на циљном језику и развијају све потребне вештине когнитивне, комуникативне и социјалне; сви могу да учествују – свако добија улогу коју може да „изнесе“ те су зато погодне за рад у одељењима мешовитог састава; одговарају свим стиловима учења – визуелни виде, аудитивни чују, кинестетични се изражавају кроз покрет;

подижу мотивацију и самопоуздање; оријентисане су на ученика – наставник има мање доминантну улогу; развијају машту и креативност код ученика. Пожељно је да се драмске активности попут играња улога, мини скечева, луткарских мини представа, импровизација и прича из стварног живота што више користе у настави, не само на овом узрасту, већ и касније. **Читање и писање** су **необавезне активности** у другом реду. С обзиром на то да се

латинично писмо уводи у наставу српског језика у другом полугодишту другог разреда, иницијално писање и читање може се понудити као опција само за ученике који то желе и знају, на елементарном нивоу (читање појединачних речи и једноставних реченица, допуњавање речи словом и слично, нипошто самостално писање и диктати). Ова активност се не оцењује и на часу има споредну улогу. **Социокултурну компетенцију**, као скуп знања о свету уопште, сличностима и разликама између културних и комуникативних модела сопствене говорне заједнице и заједнице/заједница чији се језик учи, треба уводити од самог почетка учења страног језика на најнижем узрасном нивоу, јер су та знања потребна за компетентну, успешну комуникацију у конкретним комуникативним активностима на циљном језику. Посебан аспект социокултурне компетенције представља интеркултурна компетенција, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између светова, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција подразумева и развијање толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене. Дакле, постепеним увођењем социокултурних садржаја на најнижем нивоу (поздрављање, певање пригодних празничних песама и сл.) доприноси се развоју интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања. **Граматички садржаји** се на овом узрасном нивоу не обрађују експлицитно. **Граматичке појаве треба посматрати са функционалног аспекта** (примењујући елементе граматике који су неопходни за успешно остваривање комуникативне функције). У процесу наставе страног језика треба тежити томе да се граматика усваја путем језичких активности слушања и говора, према јасно утврђеним циљевима, исходима и стандардима наставе страних језика. Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуникативне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са статусом језика и годином учења.

Назив предмета	МАТЕМАТИКА
Циљ	Циљ наставе српског језика јесте да ученици овладају основним законитостима српског књижевног језика ради правилног усменог и писаног изражавања, негујући свест о значају улоге језика у очувању

	националног идентитета; да се оспособе за тумачење одабраних књижевних и других уметничких дела из српске и светске баштине, ради неговања традиције и културе српског народа и развијања интеркултуралности.
Број часова	180

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- одреди десетице најближе датом броју;
- усмено сабира и одузима бројеве до 100;
- користи појмове чинилац, производ, дељеник, делилац, количник, садржалац;
- примени замену места и здруживање сабирака и чинилаца ради лакшег рачунања;
- усмено множи и дели у оквиру прве стотине;
- израчуна вредност бројевног израза са највише две операције;
- реши текстуални задатак постављањем израза са највише две рачунске операције и провери тачност решења;
- одреди непознати број у једначини са једном аритметичком операцијом;
- одреди делове (облика $\frac{1}{n}$) дате величине;
- изрази одређену суму новца преко различитих апоена;
- прочита број записан римским цифрама и напише дати број римским цифрама;
- прикаже мањи број података у табlici и стубичастим дијаграмом;
- уочи правило и одреди следећи члан започетог низа;
- разликује дуж, полуправу и праву;
- одреди дужину изломљене линије (графички и рачунски);
- одреди обим геометријске фигуре;
- нацрта правоугаоник, квадрат и троугао на квадратној мрежи и тачкастој мрежи;
- уочи подударне фигуре на датом цртежу;
- уочи симетричне фигуре;
- допуни дати цртеж тако да добијена фигура буде симетрична у односу на дату праву;
- изрази дужину у различитим јединицама за мерење дужине;
- измери дужину дужи и нацрта дуж дате дужине

- чита и запише време са часовника;
- користи јединице за време у једноставним ситуацијама

Област/тема - бројеви - садржаји:

БРОЈЕВИ

Први део: Сабирање и одузимање са преласком. Замена места и здруживање сабирака. Веза сабирања и одузимања. Једначине са једном операцијом (сабирање или одузимање). Римске цифре I, V, X, L, C. Други део: Множење и дељење (таблично). Нула и јединица као чиниоци; нула као дељеник. Замена места и здруживање чинилаца. Трећи део: Редослед рачунских операција. Множење и дељење збира и разлике бројем. Веза множења и дељења. Једначине са једном операцијом (множење или дељење). Бројевни изрази. Формирање израза на основу реалистичних ситуација. Разломци облика $\frac{1}{n}$, $1 \leq n \leq 10$, визуелно и симболичко представљање.

ГЕОМЕТРИЈА

Први део: Дуж, права и полуправа. Тачка и права. Отворена и затворена изломљена линија. Графичко надовезивање дужи. Дужина изломљене линије. Обим геометријских фигура без употребе формула. Други део: Цртање правоугаоника, квадрата и троугла на квадратној мрежи, на тачкастој мрежи. Симетричне фигуре. Подударност фигура (интуитивно).

МЕРЕЊЕ И МЕРЕ

Мерење дужине стандардним мерним јединицама (m, dm, cm). Мерење времена (дан, месец, година, час, минут).

Кључни појмови садржаја: сабирање, одузимање, множење, дељење, једначина, део целине, мерење дужине и времена, правоугаоник, квадрат, дужина, обим, римске цифре.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Ради лакшег планирања наставе, даје се оријентациони пре-длог броја часова по темама (укупан број часова за тему, број часова за обраду новог градива + број часова за утврђивање, увежбавање и систематизацију градива). Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и увежбавање, понављање, проверавање и систематизација градива), водећи рачуна о циљу предмета и исходима. Бројеви (145; 55 + 90) Геометрија (22; 8 + 14) Мерење и мере (13; 5 + 8).

Предложени редослед реализације тема:

1. Бројеви – први део;

2. Мерење и мере;
3. Геометрија – први део;
4. Бројеви – други део;
5. Геометрија – други део;
6. Бројеви – трећи део.

Предложена подела тема и редослед реализације нису обавезни за наставнике, већ само представљају један од могућих модела. Овакав предлог је дат због тога што је пожељно комбиновати алгебарске и геометријске садржаје.

Основа за писање исхода и избор садржаја је чињеница да се учењем математике ученици оспособљавају за: решавање разноврсних практичних и теоријских проблема, комуникацију математичким језиком, математичко резонување и доношење закључака и одлука. Сам процес учења математике има своје посебности које се огледају у броју година изучавања и недељног броја часова предмета и неопходности континуираног развијања знања.

Наставници у својој свакодневној наставној пракси треба да се ослањају на исходе, јер они указују шта је то за шта ученици треба да буду оспособљени током учења предмета у једној школској години. Остваривањем исхода, ученици граде основне математичке концепте, основним математичким процесима и вештинама оспособљавају се за примену математичких знања и вештина и комуникацију математичким језиком. Кроз исходе се омогућава остваривање образовних стандарда и међупредметних компетенција

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици остваре исходе и да изабере одговарајуће методе, активности и технике за рад са ученицима. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине које су ученику потребне за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, дате исходе треба разложити на мање и на основу њих планирати активности за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за одређене исходе потребно више времена и активности, као и рада на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљеве којима се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција и не треба је усмерити само на остваривање појединачних исхода.

При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати да ученици самостално откривају математичке правилности

и изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака.

Приликом планирања наставе, треба имати у виду да, у овом узрасту, различите игролике активности, као и употреба едукативних софтверских алата, у функцији сазнавања и учења могу бити додатна мотивација за усвајање математичких садржаја. Због тога је важно да се ученицима првог циклуса омогући да развијају математичко мишљење у контексту игроликих активности и употребе едукативних апликација на интернету и других електронских материјала. Поред тога, игролике активности и употреба едукативних апликација и електронских материјала значајно доприносе развијању интересовања за математику и позитивног става према математици. На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Избор метода и облика рада зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Бројеви

Већина исхода теме Бројеви се остварује спирално (у сваком разреду се градиво из ове области надовезује и проширује), исходи који се остваре у оквиру једног блока бројева, касније се проширују на остале блокове бројева. Развој појма броја и бројевног низа наставак је сазнања о бројевима, стеченог у првом разреду.

Сабирање и одузимање до 100 обухвата све облике усменог поступка сабирања и одузимања. Потребно је темељно обнављање таблица сабирања и одузимања до 20, јер су оне основ за даље упознавање ових операција у блоку бројева до 100. Правила замене места сабирака и здруживања сабирака обнављају се кроз очигледне примере и описују реторички, без формулског записа. За илустрацију правила користе се манипулативна средства као и визуелни прикази. Ученике кроз примере наводити на логичко разумевање и функционалну примену замене места сабирака и здруживања сабирака. Овде пре свега треба водити рачуна о мисаоном процесу ученика који треба да буде у директној вези са оним што ученик записује приликом решавања проблема. Ученици ће кроз примере увидети сврсисходност замене места сабирака, као и њихово здруживање, а не постојање ових својстава ради њих самих.

При обради поступака сабирања и одузимања у блоку бројева до 100, поред већ упознатог, упознају се случајеви са преласком десетице ($25 + 7$, $25 + 37$, $45 - 8$, $45 - 38$). С обзиром да се поступци сабирања и одузимања заснивају на већ познатим поступцима, ученици могу бити охрабрени да сами откривају поступке рачунања уз употребу упознатих правила замене места сабирака и здруживања сабирака (Нпр. $25 + 7 = 25 + (5 + 2) = (25 + 5) + 2 = 30 + 2 = 32$). Потребно је одвојити довољно времена за активности рачунања без коришћења папира и оловке, уз подстицање разговора о различитим поступцима које су ученици применили. Омогућити ученицима слободу избора поступка рачунања. Писмени поступак рачунања није предвиђен у другом разреду.

Аритметичка операција множења упознаје се као поновљено сабирање (сабирање једнаких сабирака). Скуповно, производ је број елемената уније дисјунктних једнакобројних скупова. Посматрају се разни примери који представљају мултипликативну схему тј. описују се ситуације (речима, скуповима, визуелно $m \times n$ дијаграмима) када на m места имамо по n елемената.

По аналогiji, аритметичка операција дељења формира се кроз посматрање разбијања (растављања) скупова са коначним бројем елемената на дисјунктне једнакобројне подскупове (у случајевима када је то могуће). До таблице дељења се долази на основу везе множења и дељења. Нпр. $7 \cdot 3 = 21$ па је $21 : 3 = 7$. Након формирања таблице дељења, формира се појам дељивости броја, утврђује се који бројеви су дељиви датим бројем, односно који број је садржалац датих бројева. Нпр. број 12 је дељив бројевима 1, 2, 3, 4, 6 и 12, односно број 12 је садржалац бројева 1, 2, 3, 4, 6 и 12.

Један од важних циљева је памћење таблице множења и дељења до 100, због чега треба предвидети довољно времена и различитих активности за увежбавање и стицање сигурности рачунања.

Непотпуном индукцијом кроз примере и анализом сликовних представа долази се до правила замене места чинилаца, здруживања чинилаца, множења и дељења збира и разлике бројем као и множења бројевима 1 и 0, дељења нуле и дељења са 1, без симболичког записа правила. На основу наведених правила прелази се на случајеве вантабличног множења (односно дељења) једноцифреним бројем. На пример:

$$13 \cdot 2 = (10 + 3) \cdot 2 = 10 \cdot 2 + 3 \cdot 2 = 20 + 6 = 26$$

$$72 : 4 = (40 + 32) : 4 = 40 : 4 + 32 : 4 = 10 + 8 = 18.$$

У другом разреду се ради искључиво усмени поступак рачунања.

Разматрају се случајеви једначина – математичких реченица исказаних помоћу бројева, знака аритметичке операције и релаци- је једнакости у којима је један од елемената непознат број пред- стављен словом. На основу веза сабирања и одузимања, множења и дељења, као и добро савладаних таблица сабирања, одузимања,

множења и дељења, ученици одређују непознати сабирак, умањи- лац, умањеник, чинилац, дељеник и делилац (нпр. $7 = x + 5$, $12 : x = 4$). Користе се примери једначина које се решавају и проверава- ју искључиво директном применом таблица множења и дељења. Ученицима треба указати на значај провере тачности резултата и навикавати их да самостално врше проверу решења, али треба водити рачуна да пречеста употреба провере резултата доводи до аутоматизованог преписивања добијених бројева, чиме се губи смисао самог поступка. Решавање једначина помаже у утврђивању веза аритметичких операција и уочавања могућности да се разли- чите проблемске ситуације могу представити истом математичком реченицом, што представља развој концепта математичког моде- ловања. Задаци са теразијама треба да буду присутни и у другом разреду, у циљу разумевања концепта решавања једначина.

Израђивање појма разломка започиње повезивањем са иску- ством везаним за реалистичне ситуације деобе целине (јединице) на једнаке делове, почевши од половине, а надовезује се визуел- ним приказима фигура подељених на подударне делове. Разлом- ци се визуелизују на различите начине и записују симболички. На почетку је корисна манипулација очигледним средствима, нпр. прављење модела разломка пресавијањем папира. Половина датог броја јесте број чија удвостручена вредност даје дати број. Поло- вина, трећина, четвртина... десетина, односно n -ти део броја, где је $0 < n \leq 10$, одређује се на основу табличних случајева дељења (нпр. једна трећина броја 18 је 6 јер је $18 : 3 = 6$).

У оквиру ове теме, ученици упознају и други начин записа бројева, односно записивање бројева римским цифрима (I, V, X, L, C) и принцип читања и писања бројева помоћу њих. Решавање проблема са штапићима и сабирање бројева записаних помоћу I, V, X доприноси бољем разумевању овог бројевног система. По- казати ученицима на интернету програме који конвертују римске цифре у арапске и обрнуто. Такође је корисно и приказати краћи анимирани филм о историји бројева.

Решавање проблемских задатака датих у текстуалној форми веома је важан сегмент наставе, јер омогућава повезивање и приме- ну математичких знања у реалистичним ситуацијама. Моделовање проблема у математички запис омогућава ученицима да немеханич- ки приступају задацима и шире и примењују математичка знања. Наставник треба да подржи ученике у различитим

приступима и начинима решавања задатака. Потребно је дати ученицима довољно времена за решавање оваквих задатака. Корисно је тражити да се, где је прикладно, подаци дати у задатку или добијени у процесу решавања, прикажу у табели или стубичастим дијаграмом. Задаци са новцем нису издвојени у посебну тему, већ их треба обрађивати у оквиру ове теме. Идеја пресликавања се развија прављењем табела зависности. Нпр. приказивањем како се у зависности од промене вредности променљиве x , мења вредност израза $x + 2$. Комбинаторни задаци, задаци одређивања следећег члана низа или уочавање правила у делимично попуњеној табели и попуњавање остатка табеле посебно су подстицајни за развој математичко логичког мишљења. Нпр. одреди правило за формирање низа задатог почетним члановима или попуњавање започете табеле и обрнуто, на основу датог упутства одреди чланове низа или попуни табелу. Важно је размотрити различита решења, уколико их има.

При решавању задатака пажњу усмерити на анализу услова задатака и састављање плана његовог решења: операције које треба обавити, бројеви над којима се обављају операције и редослед којим се извршавају те операције. Ученицима треба показати најрационалнији начин решавања задатка, али не треба инсистирати на таквом решавању задатака. Коришћење дијаграма, схема и других средстава приказивања може помоћи при решавању проблемских задатака.

Ученици се подстичу да правилно користе математички језик и употребљавају термине: десетица, јединица, сабирак, збир, умањеник, умањилац, разлика, чинилац, производ, дељеник, делилац, количник, садржалац. Развој писане комуникације подстиче се увежбавањем писања поступка рачунања, представљања информација и описа поступка решавања задатка. Математички диктат, на пример, користан је за увежбавање коришћења одговарајуће терминологије. Усмена комуникација, посебно подстицање ученика да образложе поступак и решење проблема, помажу ученицима да развију способност математичке комуникације.

Геометрија

На почетку ове теме обновити градиво првог разреда које је повезано са овом темом: тачка, права, крива и изломљена линија, дуж, отворена и затворена линија. У другом разреду наставља се развој просторног сазнања. Права се уводи као права линија која нема ни почетак ни крај, а полуправа као део праве који је ограначен са једне стране. За означавање тачака, правих, полуправих и дужи користити правилну математичку нотацију (A , p , Ap и AB).

Разликују се отворене и затворене изломљене линије и уво- ди појам дужине изломљене линије (графички и рачунски) и њено обележавање. Упознаје се појам обима геометријске фигуре прво визуелно, као дужина линије добијене графичким надовезивањем дужи чије су дужине једнаке дужини страница посматране фигуре, а затим рачунски, без употребе формула. Мерењем дужине добије- не дужи ученици треба да се увере да је дужина добијене дужи јед- нака збиру дужина које су добили сабирањем дужина појединачних дужи. На овај начин одређивати и обим троугла, квадрата и право- угаоника, а одговарајуће формуле су предвиђене за следећи разред.

Цртају се правоугаоник и квадрат пратећи линије квадратне мреже односно спајањем тачака на тачкастој мрежи. Цртање ових фигура на квадратној и тачкастој мрежи помоћу лењира је добра ве- жба за развој фине моторике и развијање прецизности и уредности код ученика. Осим тога, корисни су и задаци у којима дати правоу- гаоник, квадрат или троугао треба померити у квадратној мрежи за задати број страница квадратића нагоре, надоле, надесно или налево, како би се овај део градива повезао са градивом претходног разреда.

На опажајном нивоу наставља се развијање појма фигуре симетричне у односу на дату линију на квадратној мрежи. Актив- ностима препознавања симетричних фигура или доцртавања запо- четог цртежа, показује се разумевање идеје „пресликавања у огле- далу” тј. симетричности.

Уводи се идеја подударности фигура на интуитивном нивоу манипулацијом и разматрањем да ли би се две посматране дводи- мензионе фигуре могле довести до преклапања.

Мерење и мере

У оквиру области мерења уводе се стандардне мерне једини- це за дужину метар, дециметар и центиметар (m, dm, cm), на супрот нестандардним јединицама мере које су ученици упознали у првом разреду. Стандардне јединице мере треба користити у практичним активностима које обухватају цртање дужи задате дужине, мерење и процењивање дужине објеката и растојања у непосредној околини.

Решавањем задатка израчунавања дужине развијају се спо- собности изражавања дужине у различитим мерним јединицама као и претварања већих мерних јединица у мање и обрнуто. При рачунању треба водити рачуна о правилном математичком запису.

Исто тако, неопходно је и да ученици вежбају да процењују ду- жине/растојања, провере тачност процене мерењем, а потом и анали- зирају значајност направљене

грешке. Овде треба ученике упознати са тим да се процењивање често користи у свакодневним ситуацијама.

У оквиру мерења времена уводе се мерне јединице за време (дан, месец, година, час, минут). У једноставним свакодневним ситуацијама користе се јединице за мерење времена, чита и записује време са часов- ника. Ученицима задавати задатке у којима треба да допуне реченице одговарајућим јединицама за време, као и једноставније проблемске за- датке са рачунањем времена (без претварања јединица мере), укључу- јући и задатке „планирања времена”. Информације се у задацима дају на различите начине: текстуално, графички или табеларно.

Математичке садржаје треба повезивати са садржајима и ак- тивностима других предмета (нпр. бројевну полуправу са времен- ском лентом или мерење времена са оријентацијом у времену из Света око нас). Одређени број часова на крају школске години тре- ба одвојити за систематизацију и повезивање градива. На овим ча совима треба задавати текстуалне, проблемске задатке, задатке са геометријским приказом аритметичких задатака, текстуалне задат- ке у којима су дати и подаци који нису битни за решавање задатка, логички задаци са одричним реченицама. Циљ оваквих часова је да се утврди и повеже градиво, да се код ученика развија способ- ност решавања проблема и логичко-комбинаторно мишљење.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Саставни део процеса развоја математичких знања у свим фазама наставе је и праћење и процењивање степена остварености исхода, које треба да обезбеди што поузданије сагледавање развоја и напредовања ученика. Тај процес започети иницијалном проце- ном нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у гру- пи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака актив- ност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а важно је ученике оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у учењу.

Назив предмета	СВЕТ ОКО НАС
Циљ	Циљ наставе и учења Света око нас јесте упознавање себе, свог природног и друштвеног окружења и развијање

	способности за одговоран живот у њему.
Годишњи фонд часова	72 часа

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- идентификује групе људи којима припада и своју улогу у њима;
- оствари права и изврши обавезе у односу на правила понашања у групама којима припада;
- се понаша тако да уважава различитости других људи;
- прихвати последице када прекрши правила понашања групе;
- сарађује са другима у групи на заједничким активностима;
- разликује потребе од жеља на једноставним примерима из сопственог живота;
- препозна грб, заставу и химну Републике Србије и примерено се понаша према симболима;
- одреди тип насеља на основу његових карактеристика;
- повеже личну хигијену, боравак у природи, физичку активност и разноврсну исхрану са очувањем здравља;
- одржава личну хигијену – руку, зуба и чулних органа;
- примени правила културног и безбедног понашања у саобраћају и превозним средствима у насељу са околином;
- безбедно поступа пре и током временских непогода;
- истезањем, савијањем и сабијањем одреди својства материјала;
- одабере материјале који својим својствима највише одговарају употреби предмета;
- пронађе нову намену коришћеним предметима;
- наводи примере различитих облика кретања у окружењу;
- одабере начин кретања тела, узимајући у обзир облик тела, врсту подлоге и средину у којој се тело креће;
- измери растојање које тело пређе током свог кретања;
- пронађе тражени објекат у насељу помоћу адресе/карактеристичних објеката;
- именује занимања људи у свом насељу са околином;
- одреди време помоћу часовника и календара користећи временске одреднице: сат, дан, седмицу, месец, годину;
- забележи и прочита податке из личног живота помоћу ленте времена;
- разликује облике рељефа у свом насељу и околини;
- разликује облике и делове површинских вода у свом насељу и околини;
- идентификује заједничке особине живих бића на примерима из окружења;

- повеже делове тела живих бића са њиховом улогом/улогама;
- разврста биљке из окружења на основу изгледа листа и стабла;
- разврста животиње из окружења на основу начина живота и начина исхране;
- наведе примере који показују значај биљака и животиња за човека;
- штедљиво троши производе које користи у свакодневним ситуацијама;
- разврста отпад на предвиђена места;
- негује и својим понашањем не угрожава биљке и животиње у окружењу;
- препозна примере повезаности живих бића са условима за живот;
- повеже промене у природи и активности људи са годишњим добрима;
- изведе једноставне огледе пратећи упутства;
- повеже резултате рада са уложеним трудом.

Област/тема – Насеље са околином, садржаји:

Друг и ја (Групе људи: родбина, (ван)школска заједница, становници насеља. Права и обавезе чланова група. Однос потреба и жеља. Правила понашања појединаца и група. Породични, школски и празници насеља).

Култура живљења (Симболи Републике Србије: грб, застава и химна. Типови насеља: село, град. Здрав начин живота: хигијена тела, разноврсна исхрана, број obroka, боравак у природи и физичка активност. Врсте саобраћаја (копнени, водни и ваздушни и одговарајућа превозна средства).

Безбедно понашање у саобраћају у насељу (кретање улицом и путем без тротоара, прелажење улице и пута без пешачког прелаза. Правила понашања у превозним средствима (аутомобил и јавни превоз). Временске непогоде (олуја, град, мећава) и безбедно понашање у затвореном и на отвореном простору)

Човек ствара (Материјали (дрво, камен, метал, стакло, гума, пластика, папир, тканина, глина/пластелин) и производи људског рада. Еластичност материјала. Својства материјала одређују њихову употребу. Нова намена предмета направљених од различитих материјала. Занимања људи у граду и селу).

Кретање и оријентација у простору и времену (Различити облици кретања тела (хода, скаче, трчи, пада, лети, плива, котрља се, клизи. Утицај облика тела, подлоге и средине на кретање по равној подлози и пређено растојање тела. Сналажење у насељу помоћу адресе (улица, кућни број) и карактеристичних објеката. Сналажење у времену у односу на временске одреднице: минут, сат, дан, седмица, месец, година, датум, годишња доба. Средства за мерење времена: часовник, календар, лента времена).

Разноврсност природе (Рељеф и облици рељефа: узвишења, (брдо, планина) удубљења (долине, котлине) и равнице. Рељеф у насељу и околини. Облици

појављивања воде: површинске воде (текуће, стајаће) и њихови делови (извор, ток, корито, обала). Површинске воде у насељу и околини. Заједничке особине живих бића (дисање, исхрана, раст, остављање потомства). Функције (улога) делова тела живих бића. Разноврсност биљака у окружењу (зељасте и дрвенасте; лишћарске и четинарске). Разноврсност животиња у околини (домаће и дивље; биљоједи, месоједи и сваштоједи). Значај биљака и животиња за човека. Улога човека у очувању природе (штедња производа који се користе у свакодневном животу, разврставање отпада на предвиђена места, брига о биљкама и животињама). Сунчева светлост и топлота, вода, ваздух и земљиште – неопходни услови за живот. Промене у природи и активности људи у зависности од годишњих доба).

Кључни појмови садржаја: природа, оријентација у простору и времену, кретање, култура живљења

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења Света око нас задржао је постојећи оквир од два часа недељно, односно 72 часа годишње и досадашњи завичајни принцип.

Завичајни принцип (принцип животне близине) одређује просторну и временску блискост природних и друштвених појава и процеса и као такав представља једну од суштинских одлика овог предмета. У првом разреду се креће од просторно и временски најближих феномена за ученика, док се у старијим разредима просторни и временски оквир постепено шири. Конкретно, оквир унутар ког се остварују предметни исходи у првом разреду чине садржаји из најближег и непосредног окружења ученика – дома, школе, насеља/дела насеља у коме ученик живи. У другом разреду просторни оквир се проширује на Насеље са околином, у трећем разреду на Завичај (природно и друштвено окружење, крај односно крајина), а завршиће се у четвртном разреду државом Србијом. Завичајни принцип овом предмету обезбеђује високу осетљивост на контекст у коме ученици живе, односно отвореност за садржаје из дететовог окружења и флексибилност за уважавање карактеристика и одлика најразличитијих средина у којима деца из Србије живе. У том смислу, предмет Свет око нас подразумева отвореност и за садржаје од значаја за националне мањине у складу са простором проучавања природних и друштвених појава у првом разреду – непосредно окружење. Поред тога, код свих ученика треба развијати осећај богатства у различитостима међу припадницима различитих националности указивањем на постојање људи који славе другачије празнике, имају различите обичаје, културу становања, исхрану, облачење и сл.

Уважавање окружења у којем ученици живе директно је у вези са уважавањем искустава и знања ученика. Ученици у школу долазе са идејама о свету, себи и свему другом што их окружује. Изградили су их личним ангажовањем у свакодневним активно-стима – играњем, слушањем, посматрањем, размишљањем, разговарањем, неки и читањем итд. Зато је веома важно да полазне тачке у развоју научних идеја о природним и друштвеним појавама и процесима у настави буду управо идеје и искуства са којима ученици долазе у школу. Кроз разноврсне активности којима се уважава средина у којој ученици живе и њихово непосредно свакодневно искуство из конкретне средине, ученицима се омогућава да доживе и разумеју сложеност, разноликост и међусобну повезаност свих чинилаца који делују у њиховом природном и друштвеном окружењу. Истовремено се подстиче њихова радозналост за откривање појава и процеса у природној и друштвеној заједници.

Основна интенција наставе Света око нас усмерена је на развој интелектуалних, психофизичких, когнитивно-конативних и социјално-афективних сфера личности ученика, што се одражава у наведеном циљу за крај циклуса и датим предметним исходима.

Предметни исходи Света око нас показују шта су ученици оспособљени да учине, предузму, изведу и обаве захваљујући знањима, ставовима и вештинама које су развили током године учења овог наставног предмета. Исходи се остварују у спрези садржаја, метода наставе и учења и активности ученика некад унутар једне теме, а најчешће кроз више тема. Зато границе међу темама проучавања треба схватити условно и флексибилно. Неки исходи су по својој природи међупредметни и оствариваће се кроз активности у оквиру више наставних предмета, као на пример исход: По завршетку разреда ученик ће бити у стању да повезује резултате учења и рада са уложеним трудом. Треба, такође, имати у виду да је редослед програмских тема и груписаних садржаја унутар тема урађен искључиво ради прегледности препоручених програмских садржаја и не препоручује се као редослед приликом креирања годишњих и оперативних планова, већ као помоћ наставнику да их креира. Иста препорука се односи и на уџбенике. Није пожељно да структура садржаја уџбеника буде основ за планирање наставе.

Ученике треба оспособљавати да самостално истражују и анализирају природне и друштвене појаве и процесе. У зависности од исхода који се жели остварити, учитељ треба да подстакне ученике на различите врсте активности које ангажују како поједина чула, тако и више чула паралелно. Синхронизација чулних утисака даје целовиту слику објеката, процеса, појава и њихову интеграцију у комплексну слику света, а

уважава различитости у склоности- ма ученика при упознавању света и процесу учења. Ипак, учење се не завршава на чулним утисцима, већ се наставља уопштава- њем уоченог кроз описивање, поређење, формулисање закључака итд. У наставном процесу се, дакле, полази од несистематизова- них искуствених сазнања и иде се ка општим, научно заснованим, систематизованим знањима из области природе, друштва и култу- ре. Активности ученика потребно је прилагодити предметним исходима, специфичностима изабраних садржаја и узрасту ученика. Постепено треба повећавати ниво захтева и самосталности учени- ка приликом упознавања природних и друштвених појава.

Стварност (природна и друштвена) која нас окружује и из које произлази садржај овог предмета, заснована је на повезано- сти различитих појава и процеса. Због тога садржаји Света око нас, а касније и Природе и друштва морају да буду одраз те це- ловитости и повезаности појава које се изучавају. Ради формира- ња елементарних појмова и постављања мреже за систем појмова, при избору и распореду програмске грађе примењен је спирално- -узлазни модел, а у складу са узрасним карактеристикама ученика. То значи да се иста тематика из разреда у разред проширује, про- дубљује и посматра са различитих аспеката. Изградња система у настави, последица је постојања система у стварности. Улога учи- теља је управо да код ученика осветли и креира ту целовиту слику, а не да наставне садржаје тумачи само као биолошке, географске, историјске и друге садржаје.

Поред тога, приступ настави и учењу треба да буде повезан и са логиком и методологијом научне дисциплине одакле произла- зи одређени садржај. Тако изучавање биолошких садржаја нужно треба да укључи посматрање и праћење биолошких феномена; из- учавање садржаја хемије и физике – закључивање на основу спро- веденог огледа или експеримента, итд. Развијање система појмова подразумева континуиран рад учитеља на успостављању хоризон- талне (унутар једног разреда) и вертикалне повезаности (између разреда) садржаја унутар Света око нас и, касније, Природе и дру- штва. Важно је да се кадгод је могуће приступи корелацији и ин- тегрисаном приступу садржајима на међупредметном нивоу кроз наставне и ваннаставне облике рада и активности у школи и из- ван ње. Због природе садржаја предмета и датих исхода пожељно је активности организовати што чешће изван учионице, односно у ближем природном и друштвеном окружењу. За потребе овог предмета посебно су погодни: организоване посете, шетње, изле- ти, настава у природи.

Поред коришћења званично одобрених уџбеничких ком- плета, у остваривању програма за Свет око нас препоручује се коришћење шире литературе и осталих извора информација: штампаних, аудио-визуелних и

електронских медија. Посебно се препоручује коришћење аутентичних природних и друштвених извора, као најверодостојнијих показатеља стварности, појава и процеса у конкретном непосредном окружењу, као и дидактичких материјала који одражавају посебности датог окружења/контекста у коме ученици живе.

Учитељ остварује постављени циљ и исходе кроз наставу и остале организационе форме рада у школи, без додатног оптерећења родитеља и њиховог обавезног ангажовања у остваривању програма. Родитељи могу бити добровољно ангажовани као расположиви потенцијал локалне средине, у зависности од њихових знања, могућности и хтења.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање обухвата креирање годишњег и оперативних планова, као и развијање припрема за час/дан/седмицу. Годишњи план креира се у форми гантограма и садржи број часова по темама распоређених по месецима, а у складу са школским календаром, планираним фондом часова по темама и годишњим фондом часова.

Полазећи од датих предметних исхода и препоручених садржаја од наставника се очекује да дати програм контекстуализује према потребама конкретног одељења имајући у виду карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже као и друге ресурсе школе и локалне средине.

Приликом планирања наставе и учења потребно је руководити се:

– индивидуалним разликама међу ученицима у погледу начина, темпа учења и брзине напредовања;

– интегрисаним приступом у којем постоји хоризонтална и вертикална повезаност унутар истог предмета и различитих наставних предмета;

– партиципативним и кооперативним активностима које омогућавају сарадњу;

– превасходно активним и искуственим методама наставе и учења;

– уважавањем свакодневног искуства и знања које је ученик изградио ван школе, повезивањем активности и садржаја учења са животним искуствима ученика и подстицањем примене наученог и свакодневном животу;

– неговањем радозналости, одржавањем и подстицањем интересовања за учење и континуирано сазнавање;

– редовним и осмишљеним прикупљањем релевантних података о напредовању ученика, остваривању предметних исхода и постигнутом степену развоја компетенција ученика.

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре, као и до сада, креира свој годишњи (глобални) план рада из кога касније развија своје оперативне планове. Како су исходи дефинисани за крај наставне године, наставник треба да их операционализује прво у оперативним плановима, а потом и на нивоу конкретне наставне јединице.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Однос циља, исхода, препоручених програмских садржаја, метода наставе и учења и активности ученика

При остваривању циља и предметних исхода Света око нас мора се имати у виду да су садржаји, методе наставе и учења и активности ученика неодвојиви у наставном процесу. У програму су дефинисани исходи које треба развијати помоћу препоручених садржаја, адекватних метода наставе и учења и активности ученика. Концепт наставе засноване на исходима подразумева наставу чији превасходни циљ није преношење предметних садржаја, већ развој и овладавање знањима као основе на којој се развијају разноврсна умења. У том смислу, програм наставе и учења нуди садржински оквир, а учитељ има слободу да уместо њих изабере и неке друге садржаје уколико сматра да су ти садржаји примеренији средини у којој ученици живе, узрасним и развојним карактеристикама ученика и њиховим интересовањима. Суштина је у томе да садржаји буду у функцији остваривања исхода, а не сами себи циљ. Учитељ има значајан простор за слободу избора и повезивање садржаја, метода наставе и учења и активности ученика како би водио ученике ка остваривању датог исхода.

Већина предметних исхода постиже се кроз непосредну истраживачку активност деце и ненаметљив подстицај и подршку наставника. Пожељне су активности које омогућују интеракцију са физичком и социјалном средином, јер доприносе спознавању света око нас, тако што се откривају односи и упознају својства и карактеристике предмета, бића, појава и процеса и стичу се социјалне вештине. Најефикасније методе учења јесу оне методе које ученика стављају у адекватну активну позицију у процесу развијања знања. Потребно је стварање ситуација учења у којима ће доћи до изражаја различите активности ученика које омогућују различите начине учења. Значајне активности ученика у оквиру предмета Свет око нас су:

- посматрање са усмереном и концентрисаном пажњом ради јасног запажања и уочавања света у окружењу (уочавање видних карактеристика);
- описивање – вербално или ликовно изражавање спољашњих и унутрашњих запажања;
- процењивање – самостално одмеравање;

- груписање – уочавање сличности и различитости ради класификовања;
- праћење – континуирано посматрање ради запажања промена;
- бележење – записивање графичко, симболичко, електронско бележење опажања;
- практиковање – у настави, свакодневном животу и спонтаној игри и раду;
- експериментисање – намерно модификоване активности, огледи које изводи сам ученик;
- истраживање – испитивање својстава и особина, веза и узрочно-последичних односа;
- сакупљање – прављење колекција, збирки, албума из природног и друштвеног окружења;
- стварање – креативна продукција;
- играње – дидактичке, едукативне и спонтане игре;
- активности у оквиру мини-пројекта – осмишљавање и реализација.
- Ради прегледности, препоручени садржаји су дати у темама. Потребно је приликом тумачења исхода учења и препоручених садржаја у другом разреду стално имати у виду да се садржаји и одговарајући примери истражују и проналазе у оквиру насеља у коме ученици живе и његовој околини. Још једну карактеристику Света око нас у другом разреду чини истраживање феномена/појма кретање у различитим контекстима и кроз различите теме – кретање и оријентација у насељу и времену; кретање, односно физичка активност као један од предуслова за развијање здравих животних навика; кретање тела различитих облика по различитим подлога- ма и кроз различите средине; различити начини (по)кретања живих бића; кретање превозних средстава и класификација саобраћаја у складу са средином кроз коју се крећу превозна средства.

У оквиру теме Други и ја налазе се садржаји интердисципли- нарног карактера који се односе на ученика као друштвено биће, његова права и обавезе у окружењу и друштвеним групама којима припада. У односу на први разред, када су у фокусу били права и обавезе у оквиру породице, школе и вршњачких група, сада су то: родбина, (ван)школске заједнице, односно права и обавезе становника насеља. Појам (ван)школске заједнице односи се, како на припадност, улоге и односе унутар школе, тако и на припадност, улоге и односе ученика у различитим групама у које се ученик укључује у складу са својим интересовањима и склоностима – спортски тимови, позоришне и фолклорне групе, групе за учење страних језика, математички клубови и сл.

Наставак изучавања животних потреба наставља се у прав- цу разликовања потреба и жеља ученика, на ученицима блиским примерима (нпр. да ли су нове

патике заиста потребне или су само последица жеље ученика за новим и актуелним моделом). Кроз разматрање таквих примера ученицима се приближава концепт рационалне и штедљиве потрошње, што је повезано и са исходом који се односи на подстицање ученика на дуготрајнију употребу предмета кроз проналажење нове намене за већ коришћене пред- мете. И даље је потребно подстицати размишљање и дискусију не само о својим потребама већ и уважавање потреба и осећања дру- гих, што представља једну од суштински важних васпитних компоненти, не само овог предмета, већ и свих осталих.

И у овом разреду налазе се исходи и садржаји који се односе на здравље и безбедност. И даље је акценат на развијању навика здравог живљења (хигијена тела, разноврсна и редовна исхрана, боравак у природи и физичка активност), али и на оспособљава њу ученика да препознају и адекватно реагују у потенцијално опасним ситуацијама по њихово здравље и живот. Посебну пажњу у овом сегменту потребно је обратити на оспособљавање ученика за безбедно учешће у саобраћају (кретање пешака кроз насеље и правила понашања у превозним средствима) и адекватно понашање током временских непогода.

Захваљујући концепцији развоја садржаја по спирално-узла- зном моделу, наставља се изучавање човека као друштвеног бића које ради и ствара, бира и користи различите материјале због њихових својства која су важна приликом израде различитих предмета. У том смислу, пожељно је бавити се анализом ученицима блиских предмета и тумачењем разлога због којих су направљени од одређеног/одређених материјала, као и разматрањем других могућих материјала од којих може да буде направљен одређени предмет, а да његова сврха остане иста. Осим базичних својстава материјала која су уведена у првом разреду, у другом разреду уводи се испитивање еластичности као сложенијег својства неких материјала. Садржаји о материјалима су такви да омогућавају висок ниво активности ученика – коришћење различитих чула, непосредно (механичко) деловање на материјале, бележење ученог, извођење огледа, описивање, итд.

Кретање и сналажење у простору и времену је тема од великог значаја и у другом разреду. Ученици већ имају развијена ис- куства везана за ову тему , а задатак наставника је да та несисте- матизована, искуствена знања буду структурисана и освешћена и да омогуће ученику безбедно кретање и сналажење у непосредном окружењу. Приликом истраживања кретања као физичког феномена (облици кретања, утицај облика тела на кретање...) пожељно је да се кретање тела по равној подлози изучава кроз практичне активности (огледе или експерименте). Утицај облика тела и подлоге по којој се тело креће разматра се кроз удаљеност коју тела прелазе у различитим ситуацијама, при чему је пожељно укључити не само процену растојања, већ и њено прецизно мерење уз коришћење мерних

јединица за дужину које се уводе у математици у другом разреду. Ученике II разреда је потребно оспособљавати да ове и друге практичне активности реализују пратећи упутства (наставника или учбеника), бележећи уочено и да, на крају, уз мању или већу помоћ наставника формулишу једноставне закључке.

С обзиром на просторни оквир садржаја у другом разреду, истражују се карактеристике насеља у којем ученик живи са становишта базичне типологије насеља (село/град), односно уочавања карактеристика које одређено насеље сврставају у сеоско или градско (укључујући и занимања људи у њима). Посебан значај има оспособљавање ученика за сналажење у насељу помоћу адресе, кућног броја и карактеристичних објеката, што је пожељно реализовати кроз практичне активности, како у учионици тако и ван ње. Наставља се и припрема за картографско описмењавање ученика млађих разреда основне школе увођењем појмова рељеф и облици рељефа кроз посматрање насеља и околине и упоређивањем географских објеката и појава у окружењу (узвишења, удубљења и равнице, површинске воде).

Сналажење у времену конципирано је тако да се надовезује на основне појмове усвојене у првом разреду (делови дана; сада, пре, после; прекјуче, јуче, данас, сутра, прекосутра; дани у недељи), који се сада проширују временским одредницама: минут, сат, дан, седмица, месец, година, датум, годишња доба. Овакав редослед увођења временских одредница представља пример поштова-ња дидактичког правила од познатог ка непознатом и од ближег ка даљем. Нове временске јединице уводе се тако да се мањом (већ познатом) мерном јединицом објашњава већа (нова) мерна јединица. Један од кључних задатака учитеља у овом сегменту је да оспособи ученике да правилно користе средства за мерење време-на: часовник, календар и ленту времена. Лента времена предста- вља средство за разумевање хронологије догађаја и уводи се кроз приказивање различитих временских периода из личног живота ученика (редослед дневних или недељних активности, кључни догађаји из живота ученика – са колико година је научио/ла да вози бицикл, пошао/ла у први разред, научио/ла да плива и сл.). И даље је важно указивати на цикличност временских одредница и појава у природи (дан, седмица, година, годишња доба). Касније ће се појам цикличности јављати и у другим појавама (животни циклус живих бића, ланац исхране, кружење воде у природи итд.), што је у складу са основним принципима и законима природних наука.

Област под називом Разноврсност природе односи се на узајамно дејство живе и неживе природе. Појмови који се односе на живи свет надограђују се на први разред кроз уочавање и ап-страховање заједничких карактеристика живих бића и повезивање делова тела живих бића са њиховим улогама. Нове класификаци-

је биљака и животиња односе се на делове тела биљака (стабло и лист), начин исхране животиња (што представља припрему за уво- ђење ланца исхране у трећем разреду) и начин живота животиња (домаће/дивље). Однос човека и живог света разматра се из различитих углова – значаја које биљке и животиње имају за опстанак и лакши живот људи, уз препознавање и практиковање понашања које не угрожава биљке и животиње у окружењу. У складу са интересовањима ученика, могу се детаљније истражити улоге неких делова тела човека, тако да се ученици не оптерећују фактограф- ским знањем, него сагледавањем улоге тих делова тела у свакод- невим активностима, нези и бризи о њима. Другу димензију од- носа у природи представља повезаност живих бића са елементима неживе природе као основним условима за живот.

Концепт одрживог развоја и активно учешће ученика у за- штити животне средине заједнички су и за Свет око нас и за При- роду и друштво. У разреду акценат треба да буде на подстицању ученика да у свакодневним активностима (у школи и ван ње) при- мењују неке од основних принципа рационалне потрошње – рационално троше производе, односно материјале које користе у свакодневном животу; ако су у прилици, разврставају отпад на предвиђена места; брину се о биљкама и животињама. Допринос развоју овог концепта представља и раније објашњена разлика између потреба и жеља. Пуно разумевање концепта одрживог развоја могуће је тек на каснијем узрасту ученика, али је потребно да се континуирано развија, и то не само на нивоу знања, већ првенствено на нивоу усвојених вредности, ставова и навика. На тај начин се интегришу вредности и утиче на развој ставова важних за опстанак и будућност.

Приликом изучавања природних и друштвених феномена нужно је и даље примењивати истраживачки приступ и оспособљавати ученике за различите начине прикупљања података о окружењу, њихову анализу, сврставање у групе и категорије по различитим карактеристикама, вођење белешки и закључивање. Посматрање се проширује праћењем појава које се понављају у одређеним временским периодима (нпр. током годишњих доба). Учествовање у једноставним огледима, које је било наглашено у првом разреду, сада се усложњава реализацијом огледа/експери- мента на основу упутства – индивидуално, у пару или групи.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика само је део

праћења и вредновања образовно-васпитне праксе. Резултате целокупног праћења и вредновања наставник узима као основу за планирање наредних корака у раду са ученицима и развијању своје образовно-васпитне праксе.

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању. Потребно је да наставник континуирано и на примерен начин указује ученику на квалитет његовог постигнућа тако што ће повратна информација бити прилагођена, довољно јасна и информативна како би имала улогу подстицајне повратне информације. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика.

Назив предмета	ЛИКОВНА КУЛТУРА
Циљ	Циљ наставе и учења Ликовне културе је да се ученик, развијајући стваралачко мишљење и естетичке критеријуме кроз практични рад, оспособљава за комуникацију и да изграђује позитиван однос према култури и уметничком наслеђу свог и других народа.
Годишњи фонд часова	72 часа

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- користи материјал и прибор на безбедан и одговоран начин;
- изрази, одабраним материјалом и техникама своје емоције, машту, сећања и замисли;
- користи једноставне информације и одабрана ликовна дела као подстицај за стваралачки рад;
- изражава, светлим или тамним бојама, свој доживљај уметничког дела;
- идентификује истакнути део целине и визуелне супротности у свом окружењу;
- преобликује, самостално или у сарадњи са другима, материјале и предмете за рециклажу;
- тумачи једноставне визуелне информације које опажа у свакодневном животу;
- изражава мимиком и/или телом различита расположења, покрете и кретања;
- упоређује свој и туђ естетски доживљај простора, дизајна и уметничких дела;

- повезује уметничко занимање и одговарајуће продукте;
- пружи основне информације о одабраном музеју;
- разматра, у групи, шта и како је учио/ла и где та знања може применити.

Област/тема – облици, садржаји:

Облици (светлост као услов за опажање облика; визуелне карактеристике природних и вештачких облика; дизајн предмета за свакодневну употребу).

Супротности (обојено и безбојно, једноставно и сложено, испупчено и удубљено, ближе и даље...). Облик и целина (истакнути део целине; везивање и спајање облика).

Област/тема – споразумевање, садржаји:

Тумачење (невербално и визуелно изражавање; садржај визуелних информација). Слика и реч (редослед радње у стрипу; знаци; лепо писање; честитке).

Област/тема – ликовне игре, садржаји:

Боја (светле и тамне боје; боја и облик; боја и звук). Замишљања (стварност и машта).

Област/тема – простор, садржаји:

Простор (обликовање простора – школа, учионица, соба; музеј). Кретање (кретање једног облика у простору; кретање више облика у простору). Сцена (маске, костими, реквизити).

Кључни појмови садржаја: простор, облик, линија, боја.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

У другом разреду ученици се развијају и уче кроз разноврсне активности и задатке који подстичу радозналост и задовољство у истраживању, експериментисању, размишљању, повезивању, изражавању, стварању, дружењу и сарадњи.

Кључни појмови

Кључни појмови чине конструкцију, основу за развијање програма. Централни појам је простор, јер се све што видимо и доживљавамо налази у простору. Из

овог појма су изведени остали кључни појмови. У првом разреду кључних појмова има три: простор

– облик, линија; у другом разреду четири: простор – облик, линија, боја; у трећем пет: простор – облик, линија, боја, текстура и од че- твртог шест: простор – облик, линија, боја, текстура, светлина.

Централни појам, простор, указује на то да програм није усмерен на ускостручне садржаје, већ на свет у коме ученик живи и одраста и који треба свесно да опажа, доживљава и истражује из различитих углова. Сви садржаји везани за визуелну уметност (укључујући и уметничка остварења из ближе и даље прошлости) у блиској су вези са савременим светом и ученици треба постепено, до краја школовања, да истражују и откривају те везе.

Кључни појмови су међусобно чврсто повезани и могу се повезати са појмовима из свакодневног живота, уметности и других програма. Приликом планирања интегрисане наставе наставник одређује кључне појмове и потпојмове наставне јединице тако што их бира из програма свих предмета. На пример, полази се од централног појма „простор” за који се везује појам „природа”. За појам „природа” везује се појам „рељеф”. За појам „рељеф” везује се појам „облик”, са којим су повезани потпојмови „испупчено”,

„удубљено”, „узвишења” и „удубљења”. Овако одабрани појмови и потпојмови обезбеђују да ученици граде знања постепено. На пример, појам „природа” обезбеђује да се појам „рељеф” не повезује одмах са појмовима из уметности. Ученици могу да обликују испупчене и удубљене облике у глини, као и да самостално надограђују појмове путем асоцијација, али наставник нуди само објашњења појмова који су одабрани за ту наставну јединицу. У следећим наставним јединицама појмови се постепено надограђују и појмовима из уметности.

Опште међупредметне компетенције

У другом разреду се нарочито развијају: компетенција за комуникацију, естетичка компетенција, компетенција за рад са подацима и информацијама, компетенција за учење и компетенција за сарадњу.

Компетенција за рад са подацима и информацијама развија се на јединствени начин. Ученици користе информације и податке (визуелне, аудитивне, аудиовизуелне, текстуалне, вербалне, тактичне...) као подстицај (мотивацију) за стварање.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Називи, број и редослед наставних тема нису фиксни (прописани или препоручени) да би се омогућило планирање интегрисане и пројектне наставе.

Наставник планира број и редослед наставних тема, као и број часова за реализацију сваке теме. У настави треба да доминирају ликовни задаци који циљају више исхода и међупредметних компетенција.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ОБЛИЦИ

Наставник прво показује ученицима како да истражују, а затим их подстиче да то раде самостално. Облици се истражују посматрањем предмета из свих углова и/или са свих страна. Наставник пита ученике по чему препознају облик, на пример, флаше. Затим, тражи да поставе флашу у одговарајући положај тако да се види само дно. Ученици разговарају о томе да ли би препознали предмет да су видели само дно. Истраживање се током године наставља тако што ученици окрећу предмете за свакодневну употребу или облике из природе све док не пронађу положај када предмет/облик више не може да се препозна. Исто може да се ради са текстуром. Када се увелича фотографија текстуре, да ли се препознаје облик? На пример, када се посматрају увеличане шаре на крилима лептира или годови на пању? Наставник може да организује игру трагања за познатим облицима. Ученици посматрају мрље на поду, шаре на тлу, испупчења и удубљења на зидовима... и у њима траже познате облике. Ако у најближем окружењу има облутака, могу да цртају и сликају на њима лица или шаре... Могу да истражују облик и боју бачене сенке. Наставник може да покаже ученицима фотографије неколико дизајнираних предмета исте намене. На пример, торбе уметника Теда Нотена (Ted Noten), Мери Френсис (Mary Frances) или Катлин Дастин (Kathleen Dustin). Ученици треба да уоче како је уметник дошао до такве идеје, где је пронашао подстицај за стварање... Ове активности подстичу ученике да размишљају о облицима, да пажљивије посматрају и да самостално проналазе мотивацију за ликовни рад.

Симетрија се учи искуствено. Ученици могу да савијају јед- ноставне оригами фигуре. Почиње се од најједноставнијих: вртешка, писмо, обележивач страница... Важно је да вежбају прецизно савијање папира на пола (по дужини, ширини и дијагонали). Треба да испробају колико пута могу да пресавију папир различитих димензија. Додатни захтеви који могу да се поставе (уколико наставник процени да су реално изводљиви у конкретном одељењу) је истовремено цртање левом и десном руком или сликање одраза предела у води (као припрема, јер ће у старијим разредима учити о асиметричној равнотежи).

Предлог тема за разговор: По чему препознајемо неки облик? У ком положају облик изгледа чудно? Како нам изгледају предмети када их осветљавамо из различитих углова? Да ли можемо да препознамо облик на основу његове сенке?

Да ли постоје линије у облицима? Да ли облици могу да буду досадни и занимљиви? Да ли су лева и десна страна нашег лица исте? Како можемо да користимо облике из природе? Да ли неки предмети личе на жива бића?...

Супротности Парови очигледних визуелних супротности уче се искуствено. Уочавање, поређење и приказивање супротности су активности везане за принцип компоновања, контраст, који ће се учити у старијим разредима. У другом разреду се не нуди стручни термин. Један од задатака може да буде заједнички цртеж на натрон-папиру постављеном на зид или цртање на школској табли. Ученици се деле у две групе. Један ученик из прве групе црта неки познати облик. Друга група се договара шта би била очигледна супротност том облику, а затим један ученик из друге групе црта договорени облик поред првог. Игра се наставља све док има места на папиру/табли. Рад се бележи фотографијом. Основна сврха ове игре је самостална изградња мреже појмова путем асоцијација и сарадња. Међутим, ако је ученицима игра занимљива и желе да је понове, наставник треба да повећа захтеве (квалитет линије и цртежа, организација композиције, повезивање мотива у причу и сл.).

Предлог тема за разговор: О чему мислимо када кажемо: супротно? Шта значи: различито, а шта супротно? Да ли је бела овца супротност црној овци? Да ли бели предмет поцрни када искључимо светло? Да ли прво примећујемо црну фигуру или белу позадину?...

Облик и целина

Принцип компоновања, доминанта, учи се опажањем истакнутог дела неке целине без њеног дефинисања. Наставник може да покаже ученицима неки непознати садржај (рекламну фотографију, фреску, илустрацију, кадар стрипа...) на кратко, да уклони садржај и провери шта су ученици упамтили, шта су прво видели. Наставник поново приказује садржај, тражи од ученика да уоче шта све нису одмах запазили, пита их шта мисле да је најважније на слици.

У ликовним задацима ученици спајају различите материјале и предмете комбинованим поступцима који укључују и везивање чвора и/или машинске. Могу да уче како да пакују поклоне, како да ушију дугме, спајају суве гранчице концем у скулптуру коју ће касније осликати темперама. Предлог тема за разговор: Шта смо данас прво угледали када смо изашли из куће? Шта прво видимо када посматрамо нечије лице? Шта прво видимо када посматрамо уметничко дело? Шта значе речи везивање и повезивање? Да ли смо везани за место у коме живимо? Да ли се уметници везују за своја дела? Како можемо да повежемо предмете у нову целину?

СПОРАЗУМЕВАЊЕ

Тумачење

Невербално изражавање се реализује на интегрисаним часо- вима или у корелацији са часовима Физичког и здравственог васпитања (драматизација вежбања). Наставник прича причу коју ученик прати одговарајућим покретима, мимиком и кретањем. На пример, опонаша кретање животиња (зеца, змије, кокошке...); радње (махање, руковање, дириговање, чишћење...); кретање услед струјања ваздуха (њихање крошње...) и слично. Ове активности су важне за целокуп- ни развој, за укључивање интровертних ученика, као припрема за сценски наступ и за касније презентовање радова и пројеката.

Тумачење слике учи се постепено. Користе се стрип и анимирани филм за одређивање редоследа радње, главних јунака, особина и изгледа јунака... Уводи се и разговор о теми, односно (једноставном) садржају ликовног дела, при чему наставник не нуди тумачења, већ дозвољава да ученици слободно исказују мишљење.

Ученици треба да обраћају више пажње на знаке у окружењу, почев од важних саобраћајних знака за пешаке, до ознака на зградама поште, ресторана, апотеке... Могу да добију основне информације о томе како се знаци смишљају и ко их смишља.

Предлог тема за разговор: Зашто је важно да се разумемо? Како саопштавамо оно што нам је важно? Да ли можемо да причамо без речи? Шта нам слике говоре? Да ли сваки знак нешто значи? Да ли свако може да разуме знак? Зашто људи праве печате и грбове?...

Слика и реч

Предлог је везан за значај учтиве и добронамерне комуникације. Ученици треба да повезују речи и реченице које изговарају и одговарајућу мимику и гест. Такође, треба да усклађују текст и слику. На крају полугодишта могу да дизајнирају честитке. Додатни захтеви су, као и у првом разреду, украшавање слова (иницијала), које ће нацртати или насликати и на мањем и на већем формату папира.

Предлог тема за разговор: Шта је учтива комуникација и зашто је важна? Шта је најлепше што смо икада чули? Шта је најлепше што смо данас неком рекли? Како можемо да нацртамо лепу реч? Ко смишља изглед украсних слова? Како да смислимо позитивне поруке за честитке?...

ЛИКОВНЕ ИГРЕ

У овој целини су груписани предлози који се односе на индивидуално изражавање и истраживање изражајних могућности материјала и техника.

Боја

Ученици још увек уче о боји истраживањем, наставник не нуди дефиниције и објашњења шта су основне боје и како да направе изведене боје. Уколико то већ знају, наставник може да тражи да експериментом провере да ли мешањем различитих боја могу да добију основне боје. Тонове које добију треба да нанесу на папир, једне до других (папир касније могу да употребе за колаж). У току године се планира више задатака везаних за изражавање утиска или расположења светлим или тамним бојама, односно за повезивање светлих и тамних боја са неким појмом (радост, одмор, туга, смиреност, брзина, бука, детињство...). Боја се повезује и са звуком. Наставник бира композиције без текста и тражи од ученика да насликају светлим или тамним бојама свој доживљај музичког дела. На исти начин могу светлим или тамним бојама да изразе доживљај књижевног, ликовног или филмског дела. Било би добро да се ликовни задаци не реализују само сликањем, већ и отискивањем (импровизованим печатима, згужваном кесом, дном пластичне флаше...).

Предлог тема за разговор: Које боје називамо светлим, а које тамним бојама? Када користимо светле, а када тамне боје? Да ли се неке боје лепо слажу? Зашто нам се нека боја више свиђа од других? Да ли постоје боје за дечаке и боје за девојчице? Да ли постоје боје за децу и боје за одрасле? Да ли постоје јестиве боје? Како природа мења боју? Која бића мењају боју? Која је разлика између бојења и сликања? Чиме можемо да бојимо, а не можемо да сликамо? Ако насликамо љубичасту банану, да ли смо погрешили? Шта све можемо да отискујемо?

Замишљања

Сврха задатака који се раде на основу разноврсних и непотпуних информација (фотографија, део текста, музичка вињета...), а које ученици треба да допуне и изразе у ликовном раду је развој маште. Од другог разреда и надаље ученици смишљају називе својих радова, јер се и на тај начин развија креативност. Предлог тема за разговор: Шта је стварност, а шта машта? Када јесте, а када није пожељно да измишљамо? Како себе замишљамо у будућности? О чему размишљамо када посматрамо непознату фотографију? Шта замишљамо када слушамо музичко дело?...

ПРОСТОР

У овој целини су предложени пројекти везани за обликовање простора, који могу да се реализују било када у току године.

Простор

О амбијенту се учи тако што се ученицима постављају питања: какав утисак неки простор оставља на њих, како се осећају у том простору, шта им привлачи пажњу, а шта им смета, шта би променили и сл. Не нуде се дефиниције и не наводе елементи који чине амбијент. О амбијенту (утиску о простору) разговара се у свакој прилици која се укаже.

Ученике би требало упознати са једним одређеним музејом, не само са изгледом зграде и локацијом, већ са ентеријером и врстом експоната, са сврхом чувања експоната, са активностима, односно шта могу да очекују у музеју (тематске изложбе, едукативни програм...), на шта је потребно обратити пажњу...

Пројекти везани за обликовање простора могу да буду обликовање макета и обликовање дела простора у школи. Најједноставније макете обликују се техником клуаж. Ученици обликују куће, зграде и друге делове насеља од разноврсне амбалаже (кутијице од лекова, кутије од кекса...), појединачне елементе лепе на картонску подлогу и премазују белом бојом (еколошка боја за зидове). Касније могу фломастерима да доцртају детаље (прозоре, врата...), али је важно да композиција не буде шарена. Осим насеља које им је познато, могу да обликују и насеља из прошлости, насеља других култура или насеље из маште. Основна сврха овог пројекта је организација композиције у простору и сарадња.

Предлог тема за разговор: Шта нам се највише свиђа у нашој околини? Како се живело некад, а како сад? Како изгледају насеља у неким културама? Шта можемо да научимо у музеју? Како можемо сами да украсимо своју собу?...

Кретање

Ученици треба да опажају кретање бића и машина. На пример, како лети једна птица, а како јато птица; како се креће један пешак, а како група пешака... Затим, које материјале може да покрене струјање ваздуха у затвореном простору (лишће, папир, картон, камен, пластика...). Обликовање дела простора у школи може да буде израда мобилне скулптуре (и да се веже за кретање услед струјања ваздуха). Идеје за планирање пројекта могу се пронаћи на интернету ако се у претраживач унесе: „mobile art lesson plans” или „hanging art in school”. Предлог тема за разговор: Шта се све креће у природи? Шта могу да покрену вода и ваздух? Шта се све само креће? ...

Сцена

Обликовање елемената сцене, маски и костима за школску представу реализује се у пројектној настави (није нужно да представа буде реализована, важно је припремање). Ученици обликују маске, костиме и реквизите према садржају одабраног текста (бај-ке, песме, драмског текста...) Предлог тема за разговор: Шта је сцена? Од чега све можемо да направимо маске? Како од старе одеће можемо да направимо костим за представу? Ко и како шминка глумце? Како можемо да уредимо сцену у школи?...

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави Ликовне културе исходи су процесни. Формулисани су тако да до краја разреда сви ученици могу да их достигну (у мањој или већој мери) уколико су радили разноврсне задатке од којих сваки циља више исхода.

Могући елементи за процењивање напредовања и оцењивање постигнућа су:

– Однос према раду (ученик је припремљен за час, одговорно користи материјал, прибор и алатке, одржава прибор и радни простор...);

– Однос према себи (поставља питања, труди се, учи на грешкама, самосталан је у индивидуалном раду, истрајан је...);

– Однос према другима (поштује договорена правила понашања, спреман је да помогне и да сарађује, уважава туђе радове, начин размишљања, доживљавања, опажања...);

– Разумевање (разуме задатак, разуме појмове, разуме процес, разуме визуелне информације...);

– Повезивање (повезује и пореди познате и нове информације, људе, места, догађаје, идеје, дела...);

– Оригиналност (оригиналан је у односу на туђе радове, оригиналан је у односу на своје претходне радове...);

– Вербално изражавање (учтиво комуницира, кратко и јасно образлаже свој рад, замисао, утисак, опажање, емоције...);

– Употреба техника (примењује одговарајући процес, контролише однос воде и боје, бира подлогу у односу на технику)...

Елементи могу и другачије да се формулишу. Бирају се према типу ликовног задатка и циљевима задатка. На пример, када се уче временске одреднице ученици могу да обликују сат од картонских тањира, амбалаже за топљени сир, сламчица за сок... Неизоставни елементи за процењивање су разумевање концепта (мерања времена) и однос према раду, а наставник може да процењује и друге елементе, уколико је ученицима поставио јасне захтеве. На пример, да не копирају једни друге (у ликовном раду).

Самопроцена радова је вербална и писана, а захтеви се уводе постепено.

Наставник прво тражи од ученика да усмено опише свој рад, а касније и да напише две до три реченице о свом раду.

Уколико наставник процени да су ученици спремни, може да користи прилагођену методу 3, 2, 1. У интегрисаној настави ученик на листићу пише: 3 ствари које сам научио/научила на часу, 2 примера која илуструју то што сам научио/научила и 1 ствар која ми није јасна или питање које бих поставио/поставила. Када се ученик ликовно изражава, може да напише на листићу: 3 ствари о којима сам размишљао током рада; 2 ствари које ми се свиђају

на мом раду и 1 ствар коју бих променио или бих урадио другачије. На листићу се уписује име и презиме и назив рада, а листић се лепи на полеђину рада или се чува у блоку. Ученик не треба да наводи више од једне нејасноће или грешке, ни у случају када му ништа није јасно или сматра да је рад упропашћен. Издвајање само једне нејасноће или грешке постепено оспособљава ученика да идентификује најважнији пропуст и да се фокусира на његово уклањање. Листићи за самопроцену омогућавају наставнику потпунију слику о напредовању ученика.

Назив предмета	МУЗИЧКА КУЛТУРА
Циљ	Циљ наставе и учења Музичке културе је да код ученика развије интересовање и љубав према музици кроз индивидуално и колективно музичко искуство којим се подстиче развијање креативности, естетског сензибилитета и духа заједништва, као и одговорног односа према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа.
Годишњи фонд часова	36 часова

ИСХОДИ – По завршеној теми/области ученик ће бити у стању

да:

- објасни својим речима утиске о слушаном делу, особине тона, доживљај прегласне музике и њеног утицаја на тело;
- разликује различите инструменте по боји звука и изражајним могућностима;
- издвоји основне музичке изражајне елементе;
- препозна музичку тему или карактеристични мотив који се понавља у

слушаном делу;

- повезује карактер дела са изражајним музичким елементима и инструментима;
- изговара бројалице у ритму, уз покрет;
- пева по слуху песме различитог садржаја и расположења;
- изводи уз покрет музичке и традиционалне игре;
- примењује правилан начин певања и договорена правила понашања у групном певању и свирању;
- свира по слуху ритмичку пратњу уз бројалице и песме, једноставне аранжмане, свирачке деонице у музичким играма;
- повезује почетне тонове песама-модела и једноставних наменских песама са бојама;
- повезује ритам са графичким приказом;
- објашњава својим речима доживљај свог и туђег извођења;
- учествује у школским приредбама и манифестацијама;
- направи децје ритмичке инструменте;
- осмисли покрете уз музику;
- осмисли ритмичку пратњу за бројалице, песме и музичке игре помоћу различитих извора звука;
- осмисли одговор на музичко питање;
- осмисли једноставну мелодију на краћи задати текст;
- према литерарном садржају изабере од понуђених, одговарајући музички садржај;
- поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике;
- користи самостално или уз помоћ одраслих, доступне носиоце звука.

Област/тема – слушање музике, садржаји:

Уметничка музика у цртаним и анимираним филмовима. Однос звук-лик, музика-радња.

Композиције које илуструју различита осећања. Звук и тон (извори) – звуци из природе и окружења. Тон: боја (различити гласови и инструменти), трајање (кратак-дуг), јачина (гласан-тих), висина (висок-дубок). Композиције које илуструју различите боје људског гласа и инструмената. Музички дијалог (хор, глас и хор, глас и инструмент, два гласа, два инструмента, један свирач, група свирача, оркестар). Различити жанрови везани за ситуације значајне у животу ученика. Музичка прича. Композиције различитог карактера и елементи музичке изражајности (мелодијска линија, темпо, ритам, динамика). Музички бонтон. Музика и здравље. Носиоци звука (цд плејер, рачунар...)

Област/тема – извођење музике, садржаји:

Изговор бројалице у ритму уз покрет. Звучне ономатопеје и илустрације. Правилан начин певања – држање тела и дисање. Правилна дикција – изговарање брзалица и бројалица. Певање песама по слуху различитог садржаја и карактера. Певање песама уз покрет – песме уз игру и народне песме. Певање модела и наменских песама и повезивање њихових почетних тонова уз боју (а¹ бела, ха¹ љубичаста боја). Дечји и алтернативни инструменти и начини свирања на њима. Инструментална пратња по слуху уз бројалице и песме – пулс, ритам, груписање удара. Певање и извођење музичких игара уз свирање на дечјим инструментима – песме уз игру, дидактичке игре, музичке драматизације. Свирање инструменталних аранжмана на дечјим ритмичким инструментима и на алтернативним изворима звука. Музички бонтон.

Област/тема –музичко стваралаштво, садржаји:

Израда дечјих ритмичких инструмената од различитих материјала. Креирање сопствених покрета уз музику. Стварање једноставне ритмичке пратње коришћењем различитих извора звука. Музичка питања и одговори и музичка допуњалка. Стварање звучне приче од познатих музичких садржаја, звучних ономатопеја и илустрација на краћи литерарни текст.

Кључни појмови садржаја: звук, тон, певање, свирање, слушање, музичке игре, музички бонтон.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА**УВОДНИ ДЕО**

Природа саме музике, па и предмета музичка култура указује на стално прожимање и садејство свих области и програмских садржаја. Ниједна област не може да се изучава изоловано од друге и да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике. Музику од почетка треба повезивати са што више догађаја из живота ученика.

Паралелно одвијање различитих музичких активности подстиче фину менталну комбинаторику, драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала детета, као и одличну основу за интеграцију са другим предметима. Настава је усмерена на остваривање исхода при чему се даје предност

искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике и музичко стваралаштво.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Музичке активности су говор у ритму, певање, свирање, покрет уз музику, слушање музике и видови стваралаштва. Препоручени **музички садржаји** (бројалице, песме, музичке игре, ритмички аранжмани, композиције за слушање музике) остављају простор за избор других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Да би постигао очекиване исходе васпитно-образовног процеса, наставник остварује наставу користећи глас, покрет и музичке инструменте. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз рад у групама и у одељењу, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање. Програм наставе и учења омогућава да се, поред наведених композиција за слушање и извођење, могу користити и композиције које нису наведене, односно, наставник има могућност да максимално до 30%, по слободном избору, одабере композиције. За слушање и извођење водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим могућностима и интересовањима, естетским захтевима, исходима и локалитету на коме се налази школска установа. Однос између понуђених композиција и примера из друге литературе треба да буде најмање 70% у корист понуђених. Из поменутог разлога, у програму наставе и учења се налази већи избор наставног материјала (за слушање и извођење) у односу на годишњи фонд часова предмета Музичка култура.

Музика у функцији здравља и музички бонтон

На сваком часу, ученике треба упућивати да правилно седе, а вежбе дисања организовати кроз интересантну причу и игре (нпр. лева шака представља цвет, а скупљени прсти десне пчелу. Након што дубоко уздахну, имитирају зујање пчеле које се чује јаче када се приближи цвету, а утишава се када се од цвета удаљава; испрекидано дување у замишљену свећу, опонашање пробушеног балона, итд).

Вежбе за сугласнике (Ш – шуштање лишћа, Ф – фијук ветра, Р – зујање мотора, З – зујање пчеле, П – хлађење нечег врућег, С – опонашање оглашавања змије). Лепота певања зависи од јасноће и разговетности текста. Вежбе за правилну дикцију најпримереније је остварити изговором брзалица. Извођењем брзалица, поред јасног изговора, развија се пажња и концентрација – пожељни пратиоци сваког музичког извођења. Брзалицу изабрати према гласовима који их очекују у песми коју ће потом учити.

Поред пажљивог избора што квалитетнијих музичких садржаја, ученике треба стално упућивати на неопходност неговања гласовног и слушног апарата. Упозорења да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма, треба да се спроводе у континуитету.

Од велике важности је да се ученици упознају са правилима понашања (музичким бонтоном) при слушању и извођењу музике. Важно је обезбедити тишину и пажњу у току слушања музике и упутити их када треба извођаче да поздраве аплаузом. Овај модел понашања ученици треба да задрже на концертима и различитим музичким приредбама, било да се налазе у активној (као извођачи) или пасивној (само слушају) улози.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду годишњег плана наставе и учења, оперативних планова (на нивоу месеца) и планирање часова, односно припреме за час. Годишњи план креира се у форми гантограма и садржи број часова по областима распоређених по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план садржи рубрику са операционализованим исходима, дефинисаним наставним јединицама, рубрику за планирану међупредметну повезаност, евалуацију квалитета испланираног и друге елементе према процени наставника. Приликом креирања годишњег и оперативних планова неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе. Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, дефинисање исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на циљ и дефинисане исходе, планиране начине провере остварености исхода, избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити развијање знања и вештина предвиђених дефинисаним исходима).

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Процес учења базира се на избору најупечатљивијих музичких примера (за слушање или извођење музике), који имају задатак да активирају свесну активност, фокусирају пажњу ученика, иницирају процес мишљења и креирају одговарајући емоционални доживљај. На часу треба да преовлађују активности којима се развијају знања, вештине и ставови садржани у дефинисаним исходима за конкретан час.

СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ

Слушање музике је активан психички процес који подразумева емоционални доживљај и мисаону активност. Композиције које се слушају својим трајањем и садржајем треба да одговарају опажајним могућностима ученика. Композиција се први пут увек слуша у целини (демонстративно слушање), са унапред постављеним задатком за слушање музике – уочавање извођачког медија: инструментално или вокално (соло, групно) или оркестарско музицирање. Свако следеће слушање (три до четири пута) је фрагментарно у оквиру кога се издвајају упечатљиве целине и анализирају носећи елементи музичког дела – у случају литерарног садржаја (текстуална анализа), понављања, мелодија, темпо, ритам (аналитичко слушање). Повезујући постепено елементе музичког дела са карактером самог дела, ученик се развија у смеру активног слушања музике, а квалитетном комуникацијом између наставника и ученика долази до постепеног утицаја на развој естетске осетљивости, музичког укуса и интересовања и припремају се услови за развијање естетског процењивања. Ученичка знања из различитих области треба повезати и ставити у функцију разумевања слушаног дела.

ИЗБОР КОМПОЗИЦИЈА ЗА СЛУШАЊЕ: **Химне** (Светосавска химна, Државна химна, Химна школе) **Народне песме** (Кад се Ђира оженио, Чардаш, Ој Мораво, Банатско коло, Дивна, Дивна, Моравач коло); **Песме за децу** (П. Ступел: Пахуљице, А. Кораћ: Молимо за фину тишину, А. Кораћ: Радост Европе, М. Субота: Другарство, Н. Херцигоња: Шапутање, М. Шоуц: Заклео се бумбар, Б. Коцкица: Ласте, Хор Колибри: Тротинет, Хор Колибри: Љубав је то, Д. Лаковић: Дај ми крила један круг, Хор Колибри: Најлепша је земља моја, Хор Колибри: Какви су моји тата и мама, С. Барић: Трепти звезда плавим оком, Р. Милосављевић: Примили смо вести тазе, Л. Вукомановић: Свети Саво, мудра главо, М. Бајагић: Мали слоновци, Д. Лаковић и хор Колибри: Здравница); **Домаћи композитори** (С. Христић: Грлица, Охридска легенда, С. Бинички: Марш на Дрину, П. Коњовић: Сељачка игра, М. Ђурђевић: Анђели певају, Љ. Манасијевић:

Од Бога је речено); **Страни композитори** (Н. Римски Корсаков: Бумбаров лет (The King`s Singers), Ј. Штраус: Анина полка, Ф. Ж. Госек: Гавота, К. Сен Санс: Карневал животиња (Марш лавова, Акваријум, Птице, Магарци), П. И. Чајковски: Валцер, Успавана лепотица, Ј. Брамс: Мађарска игра бр. 5, Л. Андерсон: Синкопирани сат, П. И. Чајковски: Шпанска игра, Лабудово језеро, 9. П. И. Чајковски: Игра свирала, А. Бородин: Половецке игре, Кнез Игор, А. Понкијели: Игра сатова, Ђоконда, Е. Григ: У дворани планинског краља, Х. Манцини: Пинк Пантер, тема, Р. Шуман: Дивљи јахач) **Видео примери:** К. Сен Санс: Карневал животиња, Фламингоси, <https://www.youtube.com/watch?v=OvPjtolaJZk>; К. Сен Санс: Карневал животиња, Акваријум, https://www.youtube.com/watch?v=9h_J5601Q_o <https://www.youtube.com/watch?v=dMfXBY35LXo>; К. Сен Санс: Карневал животиња, Марш лавова, <https://www.youtube.com/watch?v=8y-KBlDFZOo>; К. Сен Санс: Карневал животиња, Кенгури, https://www.youtube.com/watch?v=Ae_ObzvOXeI; Чајковски: Игра шећерне виле, <https://www.youtube.com/watch?v=mQqbnMSm2aQI> like to move it move it, <https://www.youtube.com/watch?v=hdcTmrvDOoI>, П. И. Чајковски: Игра свирала, <https://www.youtube.com/watch?v=tsr9178bDBo>, Ј. Брамс: Мађарска игра бр. 5, <https://www.youtube.com/watch?v=vos4eXSM9qA>, Н. Римски Корсаков: Бумбаров лет, <https://www.youtube.com/watch?v=TZG8bN8tAws>

ИЗВОЂЕЊЕ

Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Извођењем музике активира се велики број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење и фине моторичке радње. Посебну пажњу треба усмерити на спонтане покрете као одговор на музички доживљај.

Бројалице

Бројалице су драгоцен музички садржај у настави музичке културе за развијање ритмичких способности ученика. Слогови бројалице изговарају се у ритму, прецизно и увек праћени одговарајућим покретом. Покрет који прати бројалицу представља извођење пулса, ритма или груписање удара. Учењем и извођењем бројалица, развијају се ритмичке способности и припрема свирање на дечјим инструментима, због чега је извођење бројалице добра уводна активност пре учења песме или свирања на дечјим ритмичким инструментима. Певане бројалице подразумевају мелодију малог обима од неколико тонова, па су погодне за почетак наставе и као уводна активност пре певања песама, уколико садржај бројалице

корелира са садржајем текста нове песме. Правилан исход учења бројалице видљив је добијањем ритмички уједначеног покрета целе групе.

Певање

Избор песме треба да буде примерен узрасту ученика и њиховим интересовањима (тематика, ритмичка конструкција, форма, артикулација мелодијских скокова, садржај, мелодија и ритам). Вежбе правилног држања тела, дисања и говорне артикулације треба да претходе обнављању познатих песама, које су опет садржајно и/или музички сличне оној коју ће учити.

Рад на песми почиње обрадом литерарног текста (мотивациони разговор), а након тога следи звучна демонстрација. Песма се учи по деловима, а затим спаја у целину. Важно је увек обратити пажњу на правилну дикцију и инсистирати на изражајном извођењу песме. Једноставни модели и наменске песме чији се почеци везују за боје служе за стварање звучног фонда и представа. На овом нивоу модели се уче по слуху.

Музичке игре

У настави музичке културе пожељно је што чешће повезивати покрет и певање извођењем различитих врста музичких игара. Поред музичких игара са певањем, музичких игара са певањем уз инструменталну пратњу, инструменталних музичких игара, традиционалних музичких игара са певањем и без певања (само уз инструменталну пратњу), дидактичких музичких игара, музичку игру може да представља и било која песма чији литерарни садржај може да буде исказан покретом. Музичка игра се обрађује као песма по слуху, након чега следи усвајање покрета. Циљ извођења сваке игре је постизање уједначеног покрета целе групе. Група се формира слободним избором, тако што се води рачуна о броју ученика који чине групу (ако није другачије прецизирано, група максимално треба да има до шест ученика). Сви ученици учествују у извођењу музичке игре, међусобним смењивањем група, све док игру не изведе цело одељење.

Свирање

Ова активност се реализује на дечјим и алтернативним инструментима (тело, предмети из окружења, инструменти које деца направе по узору на Орфове). Тонску боју инструмената треба повезивати са музичким садржајем. Примери ритмичке пратње могу бити:

– извођење пулса (основне ритмичке јединице),

- извођење ритма (који се поклапа са говорним ритмом бројалица и песама па се као такав једноставно учи по слуху),
 - груписање удара – различитим покретима и различитим изворима звука се на један начин изводи наглашена прва у такту, а лакшим покретом и слабијим извором звука друга, односно остале слабије наглашене у такту,
 - ономатопеја звучних илустрација – специфична места у тексту песама могу се звучно илустровати адекватним инструментом или неким другим предметом.
- У извођењу инструменталних аранжмана ученике делити у две групе.

ИЗБОР КОМПОЗИЦИЈА ЗА ПЕВАЊЕ

Химне (Државна химна Светосавска химна Школска химна), **Народне песме и традиционалне дечје игре (уз певање)** (Дуње ранке, Дечја поскакуша, Шетња, Зелени се јагодо Коларићу Панићу Лепа Анка, Вишњичица род родила С' оне стране Дунава Медвед бере јагоде, Седи Ћира на врх сламе, Ој, Јело, Јелице Кад смо били бебе Божићна песма, Ој, Бадњаче, Бадњаче, Помози нам Вишњи Боже), **Дечје песме** (М. Милојевић: На ливади, Л. Вукомановић: Свети Саво, мудра главо, М. Бајагић: Мали слоновци М. Субота: Телефонијада З. Христић: Бус, Д. Лаковић: Ечке, течке, Хор Колибри: Какви су моји тата и мама, Ст. Коруновић: Јесен, Ст. Коруновић: Ала веје, веје, Хор Колибри: Преко брда, преко брега, Ц. Пјерпонт: Звончићи, Ж. Б. Лили: Док месец сја, Р. Томерлин: Рибар Б. Мандић: Свиња Б. Мандић: Јелен, Б. Мајданац: Имитатори, Ст. Коруновић: Пролећна песма, В. Астрацијева: Пролеће (Висибаба мала) В. А. Моцарт: Француска песма). **Музичке игре** (Перпетум цезиле: Киша, Н. Хиба: Лептир, М. Петров: Загонетка, В. Томерлин: Семафор). **Свирање на дечјим инструментима** (Народна песма: С оне стране Дунава, Народна песма из Шумадије: Шетња (Пођи Миле у наш крај), Српска народна песма из Хрватске: Ој, Јело, Јелице, Народна песма: Седи Ћира на врх сламе, Ж. Б. Лили: Док месец сја, В. А. Моцарт: Француска песма, Ст. П. Коруновић: Јесен (Нестало је лета), Ц. Пјерпонт: Звончићи, В. Астрацијева: Пролеће (Висибаба мала), М. Милојевић: На ливади). **Модел** (Народна песма: Дошла ми бака Народна песма: Ресаво водо 'ладна Народна песма: Ми идемо преко поља Народна песма: Фалила ми се).

Назив предмета	ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ
Циљ	Циљ наставе и учења Физичког и здравственог

	<p>васпитања је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада.</p>
<p>Годишњи фонд часова</p>	<p>108 часова</p>

Исходи – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- примени једноставне, двоставне општеприпремне вежбе (вежбе обликовања);
- правилно изводи вежбе, разноврсна природна и изведена кретања;
- комбинује усвојене моторичке вештине у игри и свакодневном животу;
- одржава равнотежу у различитим кретањима;
- разликује правилно од неправилног држања тела;
- успостави правилно држање тела;
- правилно дише током вежбања;
- изведе кретања, вежбе и кратке саставе уз музичку пратњу;
- изведе дечји и народни плес;
- користи основну терминологију вежбања;
- поштује правила понашања у и на просторима за вежбање;
- поштује мере безбедности током вежбања;
- одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима у просторима за вежбање;
- поштује правила игре;
- навија и бодри учеснике у игри на начин којим никога не вређа;
- прихвати победу и пораз као саставни део игре и такмичења;
- уредно одлаже своје ствари пре и након вежбања;
- уочава улогу делова тела у вежбању;
- уочи промене у расту код себе и других;
- препозна сопствено болесно стање и не вежба када је болестан;
- примењује здравствено-хигијенске мере пре, у току и након вежбања;
- одржава личну хигијену;
- учествује у одржавању простора у коме живи и борави;
- наведе врсте намирница у исхрани;

- препознаје везу вежбања и уноса воде;
- повеже ходање и трчање са позитивним утицајем на здравље;
- препозна лепоту покрета у вежбању;
- се придржава правила вежбања;
- вреднује успех у вежбању

Област/тема – физичке способности – моторичке вештине, садржаји:

Ходање: кратким корацима, дугим корацима, у различитом ритму, ходање опружањем стајне ноге, ходање са реквизитом, ходање са променом правца и смера, ходање комбиновано са различитим покретима, ходање преко ниских препрека, елементарне игре са ходањем. Техника трчања: трчање преко препрека, трчање са променом ритма, трчање са променом правца и смера, брзо трчање стартом из различитих почетних положаја, трчање 30 m, елементарне игре са трчањем. Скакање и прескакање: прескакање вијача, палица и других реквизита поређаних на тлу једноножним и суножним одскоком. Комбинације скокова, Скок удаљ и увис из места и залета. Скок са повишене површине. Припремне вежбе за прескок: игре уз коришћење различитих облика скакања и прескакања. Бацање и хватање: Ходање и трчање са котрљањем лопте. Бацање лоптице из места у даљину и у циљ. Бацање лоптице из кретања. Бацање лопте увис без и са окреом за 360°. Вођење лопте једном и другом руком у месту и кретању. Додавање лопте једном и другом руком. Вођење лопте у ходању и трчању. Гађање лоптом у импровизовани кош, ниски кош и гол. Елементарне игре са вођењем, додавањем и гађањем лоптом у циљ. Штафетне игре и друге елементарне игре лоптом (вођење, хватање, додавање). Пузања, вишења, упори и пењања: Помицање на дохватном вратилу са погрченим ногама у вису предњем. Помицање у вису предњем окретањем за 180°, са укрштеним хватом. Њихање уз помоћ. Проширени садржаји - Узмак корацима уз косу површину. Бочно пењање уз лестве са наизменичним прехватањем и опирањем истовремено обема ногама. Вежбе на тлу: Основни садржаји - Два повезана колута напред. Колут напред и скок пруженим телом. Колут назад из чучња у чучањ, низ косу површину. Колут назад. Састав од научених елемената. Игре усвојених вежби. Проширени садржаји - Колут напред из упора стојећег опружених ногу. Колут преко лопте. Одељењско такмичење са задатом комбинацијом вежби. Вежбе равнотеже: Основни садржаји - Мала вага на тлу, клупи и ниској греди. Ходање привлачењем на целом стопалу и успон. Ходање опружањем стајне и предножењем замајне ноге. Ходање уназад на греди. Састав из првог разреда допунити наученим вежбама. Проширени садржаји - Наскок кораком на греду. Чучањ и окрет у чучњу

за 90° и 180°. Састав из првог разреда допунити вежбама ходањем уназад и окретом у чучњу за 180°. Одељенско такмичење. Вежбе са реквизитима: Вежбе обликовања сареквизитима. Трчања, поскоци и скокови уз коришћење реквизита. Прескакање вијаче на различите начине. Дизање и ношење предмета и реквизита на различите начине. Елементарне игре са реквизитима. Игре са ластисом. Полигон и елементарне игре уз коришћење реквизита. Плес и ритмика: Основни садржаји Народно коло и дечији плес по избору. Повезивање елемената из првог разреда у композицију – састав. Основни ритмички покрети са реквизитима. Проширени садржаји - Прескакање вијаче уназад. Комбиновано прескакање вијаче напред-назад. Ходање и трчање са бацањем и хватањем лопте и обруча. Вежба са вијачом. Полигон: Кобиновани полигон од усвојених вештина (вежби). Физичка и здравствена култура - Култура вежбања и играња: Основни термини у вежбању. Вежбам безбедно. Чувам своје и туђе ствари. Правила елементарних игара. Некад изгубим, а некада победим. Навијам пристојно. Здравствено васпитање: Моје здравље и вежбање. Мишићи, зглобови и кости мога тела. Телесни развој. Лична хигијена. Хигијена простора за вежбање. „Шарени-разноврсни оброк” – правилна исхрана. Значај воде за организам и вежбање.

Кључни појмови садржаја: базична кретања, вежбање, игра, здравље, васпитање

ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ

Назив предмета	ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ
Циљ	Циљ учења програма грађанско васпитање је подстицање развоја личности која је одговорна према својим правима и правима других, отворена за договор и сарадњу и спремна да активно учествује у животу школске заједнице, уважавајући принципе, процедуре и вредности демократског друштва.
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ – По завршеном разреду ученик ће бити у стању да:

- разликује понашања појединаца која доприносе или ометају функционисање и напредовање групе;
- успоставља, гради и чува успешне односе са члановима групе којој припада;

- искаже своја осећања и потребе на начин који не угрожава друге;
- препозна и уважи осећања и потребе других;
- наведе и својим речима објасни основна права детета садржана у Конвенцији о дечјим правима;
- прихвата и образлаже на примерима из живота да свако дете има иста права без обзира на различитости;
- препозна ситуације кршења својих и туђих права и показује спремност да тражи помоћ;
- се договара и одлучује у доношењу правила групе и да се понаша у складу са њима;
- наводи примере међусобне повезаности права и одговорности;
- разликује ненасилну од насилне комуникације међу члановима групе на примерима из свакодневног живота, из књижевних дела које чита и филмова које гледа;
- саслуша излагање саговорника без упадица и са уважавањем;
- даје и прихвата предлоге водећи рачуна о интересу свих страна у сукобу;
- представи шта садржи и чему служи Правилник о безбедности ученика његове школе;
- се понаша у складу са Правилником о безбедности ученика;
- наводи примере одговорности одраслих и ученика за безбедност у школи;
- препознаје предности, ризике и опасности по себе и друге и одговорно поступа при коришћењу мобилног телефона и интернета;
- сарађује и преузима различите улоге на основу договора у групи;
- износи мишљење, образлаже идеје, даје предлоге који могу унапредити безбедност ученика у школи;
- учествује у изради плана једноставне акције;
- са другим ученицима изводи и документује једноставну акцију;
- доприноси промоцији акције;
- на једноставан начин вреднује изведену акцију.

ОБЛАСТ/ТЕМА – људска права, садржаји:

Групни идентитет Ко смо ми – сличности и разлике? Групе којима припадамо (породица, одељење, школа, спортски клуб, музичка школа...). Од чега зависи функционисање и напредак групе: комуникација, сарадња, узајамно подржавање, блискост. Понашања појединаца која ојачавају или ометају односе у групи.

Осећања Изражавање сопствених осећања. Осећања других, како их препознајемо и уважавамо. Веза осећања са мислима и понашањима.

Потребе и права Моје потребе и потребе других. Осећања, потребе, вредности и

начин њиховог остваривања. Веза са правима.

Права детета Конвенција о дечјим правима. Различити смо, али су нам права иста. Људска права важе свуда и за сваког.

Кршење и заштита права Нисам посматрач, реагујем на ситуације кршења права деце у одељењу и школи. Знам како и коме да се обратим за помоћ.

ОБЛАСТ/ТЕМА – демократско друштво, садржаји:

Школа као заједница

Вредности школе као заједнице – равноправност, одговорност, солидарност, брига за друге, толерантност, праведност, поштење. **Правила** у школи и њихова функција. **Одговорности** ученика и одраслих за функционисање школе као заједнице. **Односи у заједници** Како радим сам, а како у групи? Шта у школи радимо заједно? У чему смо добри? У чему бисмо могли бити бољи? Како комуницирамо у групи? Насилна и ненасилна комуникација.

Сукоби Узроци сукоба и шта са њима. Сукоб из угла оног другог. Посредовање у сукобу. Конструктивно решавање сукоба.

Безбедност ученика у школи

Ученици имају право на заштиту и безбедност. Правилник школе о безбедности ученика.

Безбедност ученика у школи и школском дворишту, на путу између куће и школе, ван школе – на излету и на настави у природи. Безбедност ученика је одговорност свих – запослених у школи, ученика, родитеља, институција ван школе. Безбедно и небезбедно понашање на интернету. Одговорна употреба мобилног телефона.

Како учинити школу безбедним местом за све – планирање и извођење једноставне акције. Кораци у планирању и извођењу акције. Избор теме/проблема/активности којом ћемо се бавити. Одређивање циља и израда плана акције – подела улога, договор о роковима, начину реализације. Извођење и документовање акције – видео-снимци фотографије, текстови и сл. Промоција акције на нивоу школе – приказивање другим одељењима, родитељима и сл., прављење постера или паноа, објављивање прилога у школском листу. Вредновање акције – чиме смо задовољни, шта је могло бити боље.

Кључни појмови садржаја: група, школа као заједница, безбедност у школи.

Назив предмета	Верска настава – православни катихизис
----------------	---

Циљ	Циљ наставе православног катихизиса (веронауке) у основном образовању и васпитању јесте да пружи целовит православно поглед на свет и живот, уважавајући две димензије: историјски хришћански живот (историјску реалност цркве) и есхатолошки (будући) живот (димензију идеалног).
Годишњи фонд часова	36 часова

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- стекне основна сазнања о темама које ће се обрађивати у настави Православног катихизиса током другог разреда
- уочи какво је његово предзнање из градива обрађеног у претходном разреду школовања
- ученик ће желети да активно учествује на часовима верске наставе
- да зна да се Крштењем постаје члан Цркве
 - да зна да је Црква заједница потпуно другачија од свих
 - да зна да је Црква заједница са Богом
 - разликује значења појмова Црква (заједница) и храм (место на којем се сабирамо)
 - на елементарном нивоу опише зашто се подижу храмови
- да уочи да је Литургија догађај Цркве
- да зна да у Литургији учествује само онај ко је крштен и ко то жели
- код ученика ће се развити жеља да посети храм и боље упозна основна обележја православних храмова
 - препозна и именује основне службе које постоје на Литургији
 - зна да свако у Цркви има своју службу
 - уочи међусобну повезаност

служби у Цркви

- уочи од коликог је значаја за неку заједницу окупљање свих њених чланова
- уочи да је и он сам важан и посебан у животу Цркве
- објасни службу Епископа у Цркви
- увиди сличност службе Епископа са првосвештеником Христом
- да уочи да Епископ предводи молитву Цркве
- објасни ко су монаси и шта су манастири
- ученик ће бити подстакнут да размишља о својој служби у Цркви
- да уочи разлог нашег великог поштовања према Богородици
- да зна да је Богородица много волела Бога и желела да му служи и да много воли нас

уочи да Богородицу сматрамо светијом од свих светих

- да зна молитву Богородице

Дјево

Усвоји текст и мелодију песме „Витлејеме славни граде“

- да зна да се приликом Крштења Христовог, Бог открива као Света Тројица

• да зна да је Свети Сава наш први Архиепископ

- да зна ко је подигао манастир

ученик ће пожелети да радо учествује у прослављању празника

ученик ће пожелети да

стваралачки (кроз песму,
молитву, цртеж), искаже
своју љубав и поштовање
према БогородициХиландар

- увиди и каже зашто приносимо
дарове природе Богу
- уочи да су дарови које
приносимо Богу, свет у малом
- на елементарном нивоу
препозна и именује литургијске
предмете
- уочи да је заједничка трпеза
израз љубави
- зна да је Литургија заједничка
трпеза око које се окупљају
чланови Цркве
- уочи разлику између Светог
Причешћа и друге хране
- уочи сличности елемената
Литургије и славе
- код ученика ће се развити жеља
да учествује у Литургији
- препозна значај празновања
Васкрса
- прошири своја знања о
Христовом Васкрсењу
- да уочи да је Христово
Васкрсење изузетан догађај у који
је укључена читава природа
- зна да је Христос увек са нама
- ученик ће исказати свој
доживљај Христовог Васкрсења
кроз самостални креативни израз
- да зна да наброји основне
делове храма
- уочи да је унутрашњост храмова
уређена за служење Литургије
- да зна да објасни ко су

светитељи

- исприча ко су и шта су све чинили светитељи које славимо
 - уоче да постоје светитељи и у данашње време
 - сазна о неким светитељима новијег доба
- ученик ће бити подстакнут на поштовање и правилан однос према храму и иконама
- ученик ће бити подстакнут да воли природу и друге људе
 - ученик ће бити подстакнут да у свим људима види пријатеље
- Божје

I УВОД 1. Ми смо Црква - уводни час II МОЈЕ МЕСТО У ЦРКВИ 1. Крштењем постајемо чланови Цркве 2. Црква - заједница (садржај н. ј.– народна приповетка: „Седам прUTOва“) 3. Храм - место окупљања (опис н. ј.- свака заједница има своје место окупљања) 4. Литургија – догађај Цркве (садржај н. ј. – из књиге Јеванђеље препричано за децу: „Прича о позванима на свадбу“) 5. Заједница радости (опис н. ј. - слобода у заједници - садржај н. ј.молитва Царе небески – Бог као Цар) III ЛИТУРГИЈСКЕ СЛУЖБЕ И ЊИХОВ СМИСАО 1. Народ Божји, различите службе (опис н. ј. – службе у свету и њихова важност) 2. Литургијске службе: Епископ, свештеник, ђакон и народ Божји 3. Многе службе, једна Црква 4. Епископ - слика Христована Литургији 5. Ко су монаси? IV ЖИВОТ У ЦРКВИ - ЛЕПОТА ПРАЗНИКА 1. Богородица – мајка Христова (Ваведење и Благовести; молитва "Богородице Дјево") 2. Божић – Христос се роди! (обрада песме: „Витлејеме славни граде“) 3. Богојављење -Христос је Син Божји 4. Свети Сава и Свети Симеон V ТРПЕЗА ГОСПОДЊА 1. Литургија наш дар Богу 2. Литургијски предмети 3. Причешће –храна за живот вечни 4. Слава у мојој породици VI СВЕТА ЛИТУРГИЈА - ПРОСЛАВА ВАСКРСЕЊА 1.Христос је са нама у Литургији 2. Причешће у мом животу 3. Празнујемо Васкрсење Христово 4. Христово Васкрсење - наше васкрсење VII ИКОНА - ПРОЗОР У ВЕЧНОСТ 1. Православни храм (садржај н. ј. - основни делови храма) 2. Икона - прозор у Царство Божје 3. Буди и ти иконописац 4. Царство Божје у светима

Ученици систематски упознају православну веру у њеној доктринираној, литургијској, социјалној и мисионарској димензији, при чему се излагање хришћанског виђења живота и постојања света обавља у веома отвореном, толерантном дијалогу са осталим наукама и теоријама о свету, којим се настоји показати да хришћанско виђење (литургијско, као и подвижничко искуство Православне Цркве) обухвата сва позитивна искуства људи, без обзира на њихову националну припадност и верско образовање. Све ово спроводи се како на информативно-сазнајном тако и на доживљајном и на делатном плану, уз настојање да се доктриниране поставке спроведу у свим сегментима живота (однос са Богом, са светом, са другим људима и са собом).

Задаци православног катихизиса (веронауке) јесу да код ученика: развије отвореност и однос према Богу као другој и друга чијој личности у односу на нас, као и отвореност и однос према другом човеку као икони Божијој, личности, такође, другачијој у односу на нас, те да се између ове две релације оствари узајамно зависна веза (свест о заједници); развије способност за постављање питања о целини и најдубљем смислу постојања човека и света, људској слободи, животу у заједници, феномену смрти, односу са природом која нас окружује и друго, као и одговарање на ова питања у светлу православне хришћанске вере и искуства Цркве; изграде способности дубљег разумевања и вредновања културе и цивилизације у којој живе, успона и падова у историји човечанства, као и достигнућа у разним областима стваралаштва (при чему се остварује комплементарност са другим наукама); помогне у одговорном обликовању заједничког живота са другима, у изналажењу равнотеже између властите личности и заједнице, у остварењу сусрета са светом (са људима различитих култура, религија и погледа на свет, са друштвом, са природом) и са Богом; изгради уверење да свет и све што је у њему створени су за вечност, да су сви створени да буду причасници вечног живота, те да из те перспективе код ученика развије способност разумевања, преиспитивања и вредновања сопственог односа према другом човеку као непоновљивом бићу и према творевини Божијој и изгради спремност на покајање.

Садржаји наставе православног катихизиса распоређени су по линеарно-концентричном (симбиотичком, спиралном) принципу. То значи да се у сваком разреду изабирају одређени раније уведени садржаји, а затим се у оквиру сваке теме, које ће се током дате године школовања низати у сукцесивном следу, врши се активизација претходно стечених знања и формираних умења. Наравно, у сваком разреду уводе се и потпуно нове теме, које ће послужити као ослонац за надограђивање знања у наредним разредима. След тема је у нижим разредима

силазни (десцендентни), односно базира се на излагању материје према психолошкој приступачности, док је у вишим разредима основне школе узлазни (асцендентни), дакле темељи се на начелима теолошке научне систематике.

Предмет треба да пружи могућност ученицима да постану активни учесници у процесу образовања и васпитања, и да изграде сазнања, умења, способности и вредности неопходне за формирање аутономне, компонентне, одговорне и креативне личности, отворене за договор и сарадњу, која поштује себе и друге. Разумеју сопствена осећања и потребе, и њихову међусобну повезаност и да штите и остварују своје потребе на начин који не угрожава друге. Речник осећања. Како се ко осећа. О стиду и срамоти. Љубомора. Кривица. Ја и љубав. Моје потребе. Развијање комуникативне способности, невербалне и вербалне комуникације, вештина ненасилне комуникације. Како да кажем. Слушање и неслушање. Да ли се чујемо. Чујем ти срце. Оспособљавање ученика за примену вештина ненасилне комуникације у решавању сукоба и вршњачком посредовању. Кад ја нећу. Посредовање у сукобу између дечака и девојчица. Посредовање у сукобу између ученика истог пола. Посредовање у сукобу између родитеља и деце. Оспособљавање ученика да упознају непосредно друштвено окружење и сопствено место у њему, и да активно доприносе развоју школе по мери детета. Породично стабло. Жирафе у учионици. Шта се коме допада. Шта можемо да урадимо. Оспособљавање ученика да упознају и уважавају дечја права и да буду способни да активно учествују у њиховом остваривању. Дечја права. Моја одговорност.

2.1.3 Програм трећег разреда

Обавезни наставни предмети:

Назив предмета	СРПСКИ ЈЕЗИК
Циљ	Циљ учења Српског језика јесте да ученици овладају основним законитостима српског књижевног језика ради правилног усменог и писаног изражавања, негујући свест о значају улоге језика у очувању националног идентитета; да се оспособе за тумачење одабраних књижевних и других уметничких дела из српске и светске баштине, ради неговања традиције и

	културе српског народа и развијања интеркултуралности.
Годишњи фонд часова	180 часова

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- чита са разумевањем различите текстове;
- опише свој доживљај прочитаних књижевних дела;
- изнесе своје мишљење о тексту;
- разликује књижевне врсте: лирску и епску песму, причу, басну, бајку, роман и драмски текст;
- одреди тему, редослед догађаја, време и место дешавања у прочитаном тексту
- именује главне и споредне ликове и разликује њихове позитивне и негативне особине;
- уочи основне одлике лирске песме (стих, строфа и рима);
- разуме пренесено значење пословице и басне и њихову поучност;
- разуме идеје књижевног дела;
- уочи основне одлике народне бајке;
- разликује народну од ауторске бајке;
- представи главне особине јунака;
- уочи основне одлике народне епске песме;
- уочи поређење у књижевном делу и разуме његову улогу;
- разликује опис од приповедања у књижевном делу;
- покаже примере дијалога у песми, причи и драмском тексту;
- уочи хумор у књижевном делу;
- чита текст поштујући интонацију реченице/стиха;
- изражајно рецитије песму и чита прозни текст;
- изводи драмске текстове;
- разликује врсте (и подврсте) речи у типичним случајевима;
- одреди основне граматичке категорије именица, придева и глагола;
- примењује основна правописна правила;
- јасно и разговетно изговори обавештајну, упитну и заповедну реченицу, поштујући одговарајућу интонацију и логички акценат, паузе, брзину и темпо;

- споји више реченица у краћу и дужу целину;
- препричава, прича и описује и на сажет и на опширан начин;
- извештава о догађајима водећи рачуна о прецизности, тачности, објективности и сажетости;

Област/тема – књижевност, садржаји:

ШКОЛСКА ЛЕКТИРА: Лирска поезија (Душан Костић: Септембар, Григор Витез: Какве је боје поток /Десанка Максимовић: Вожња, Душан Васиљев: Зима, Мирослав Антић: Шта је највеће/Ф. Г. Лорка: Луцкаста песма, Драган Лукић: Свакога дана / Шта је отац, Бранислав Црнчевић: Љутито мече / Љубивоје Ршумовић: Аждаја своме чеду тепа, Милован Данојлић: Љубавна песма, Љубивоје Ршумовић: Домовина себрани лепотом, Химна Светоме Сави, Бранко Стевановић: Занимање Марка Краљевића, **Епска поезија** (Народне песме: Марко Краљевић и бег Костадин, Орање Марка Краљевића), **Проза** (Ла Фонтен: Цврчак и мрав / Езоп: Корњача и зец , Народна приповетка: Свети Сава и сељак без среће, Народна бајка: Чардак ни на небу ни на земљи, Народна приповетка: Свијету се не може угодити, Бранко Ћопић: Изокренута прича, Оскар Вајлд: Себични цин, Светлана Велмар Јанковић: Златно јагње, Бранко В. Радичевић: Прича о дечаку и Месецу, Ијан Макјуен: Реч-две о Питеру, Јохана Шпири: Хајди (одломак), Народна бајка: Баш-Челик (читање у наставцима), Јасминка Петровић: Од читања се расте (читање у наставцима)

Драмски текстови: Душан Радовић: А зашто он вежба, Александар Поповић: Лед се топи, Јованка Јоргачевић: Никад два добра, Лаза Лазић: Суђење.

Популарни и информативни текстови: Избор из илустрованих енциклопедија и часописа за децу о значајним личностима српског језика, књижевности и културе (Милева Ајнштајн, Михаило Пупин), знаменита завичајна личност и др. **ДОМАЋА ЛЕКТИРА:** Бранко Ћопић: Доживљаји Мачка Тоше, Избор из поезије Душана Радовића (Замислите, Да ли ми верујете, Страшан лав, Кад је био мрак, Тужне ёачке исповести, Здравница, Плави зец и друге песме), Браћа Грим: Бајке (три бајке по избору), Астрид Линдгрен: Пипи Дуга Чарапа.

Књижевни појмови: лирска песма, химна, епска песма, народна бајка, роман, поређење, персонификација (на нивоу препознавања), опис, дијалог, приповедање, епски јунак, драмска радња.

Област/тема – језик (граматика, правопис, ортоепија), садржаји:

Врсте речи: именице (градивне, збирне); придеви (присвојни, градивни); род и број придева; заменице (личне заменице); глаголи; лице и број глагола. Подела речи на крају реда (граница на самогласник). Управни говор (први и други

модел). Неуправни говор. Велико слово: писање имена народа, вишечланих географских назива (планина, река, језера, мора и сл.), празника, наслова књига и часописа; Писање присвојних придева изведених од властитих имена (суфикси: -ов, -ев, -ин; -ски, -чки, -шки). Речца не уз именице и придеве. Наводници (у управном говору, насловима дела, називима школа). Сугласник *j* (између самогласника *и-о* и *о-и*). Скраћенице (мерне јединице за масу, дужину, време и запремину течности).

Област/тема – језичка култура, садржаји:

Краћи и дужи текстови – књижевни и некњижевни, као и нелинеарни текстови. Причање о догађајима и доживљајима, стварним и измишљеним (усмено и писано). Описивање људи, животиња и природе (плански приступ) – усмено и писано. Различите комуникативне ситуације (комуникација са одраслима и са вршњацима; у школи, у продавници, телефонски разговор, поздрављања, честитања и сл.). Богаћење речника: речи истог или сличног значења; речи супротног значења; речи које значе нешто умањено и увећано (уз одговарајуће текстове из лектире). Правописне вежбе: вежбе допуњавања и избора правилног облика речи; диктат, аутодиктат. Језичке вежбе: проширивање и допуњавање реченица различитим врстама речи, промена реда речи у реченици, промена дужине реченице.

Лексичко-семантичке вежбе: речи који припадају различитим тематским скуповима; речи супротног значања али исте врсте и истог рода и броја, промена граматичког лица у тексту; основно и пренесено значење речи и друго.

Стилске вежбе: састављање прича на основу задатих речи; сажимање или проширивање познате приче (текста), мењање краја приче (текста); настављање приче на основу датог почетка; промена становишта (нпр. увести у текст нове ликове; сместити бајку у далеку будућност...).

Говорне вежбе: рецитовање, изражајно читање, сценско приказивање драмског / драматизованог текста и сл.

Кључни појмови садржаја: књижевност, језик, језичка култура

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења Српског језика заснован је на исходима, односно на процесу учења и ученичким постигнућима. Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности које ученик гради, проширује и продубљује кроз све три предметне области

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата креирање годишњег и оперативних планова, као и развијање припрема за час/дан/седмицу. Годишњи план садржи број часова по областима распоређених по месецима, а у складу са школским календаром, планирани фондом часова по областима и годишњим фондом часова.

Програм наставе и учења предмета Српски језик у трећем разреду основне школе чине три предметне области: Књижевност, Језик и Језичка култура. Препоручени број часова по предметним областима је: Књижевност – 80 часова, Језик – 60 часова и Језичка култура – 40 часова. Све области се прожимају и ниједна се не може изучавати изоловано и без садејства са другим областима.

Приликом креирања годишњег и оперативних планова неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе. Оперативни план садржи рубрику са операционализованим исходима, дефинисаним наставним јединицама, рубрику за планирану међупредметну повезаност и рубрику за евалуацију квалитета испланираног, као и друге елементе према процени наставника. Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, дефинисање исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на циљ и дефинисане исходе, планиране начине провере остварености исхода, избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања.

Уз годишњи план, формира се листа распоређених текстова по месецима, као и домаћа лектира. Дистрибуција текстова по месецима, као и до сада, заснована је на груписању и повезивању текстова према различитим критеријумима – природа и улога књижевног дела; врсте текстова; сврха текстова: за читање/разумевање/препричавање/тумачење; брзина напредовања ученика; годишња доба; значајни датуми и празници; посебности ученичког колектива, школе и локалне заједнице; предметна и међупредметна повезаност садржаја и исхода; међупредметне компетенције, итд. Дакле, корелативност је омогућена комбиновањем текстова у сродне тематско-мотивске целине према различитим критеријумима.

Могући примери функционалног повезивања текстова по сродности дела могу бити следећи (никако и једини):

- свет детињства (Светлана Велмар Јанковић: *Златно јагње* – Јохана Шпири: *Хајди* (одломак) – Астрид Линдгрен: *Пипи Дуга Чарапа* – Јасминка Петровић: *Од читања се расте* (читање у наставцима) – Душан Радовић: *А зашто он вежба* –

Александар Поповић: *Лед се топи* – Јованка Јоргачевић: *Никад два добра* – Лаза Лазић: *Суђење*);

- породица (Мирослав Антић: *Шта је највеће* или Ф. Г. Лорка: *Луцкаста песма* – Драган Лукић: *Свакога дана* или *Шта је отац* – Ијан Макјуен: *Реч-две о Питеру*);
- хумор (Бранислав Црнчевић: *Љутито мече* или Љубивоје Ршумовић: *Аждаја своје чеду тепа* – народна приповетка: *Свијету се не може угодити* – Бранко Ћопић: *Изокренута прича* и *Доживљаји Мачка Тоше* – избор из поезије Душана Радовића (*Замислите, Да ли ми верујете, Страшан лав, Кад је био мрак, Тужне ёачке исповести, Здравница, Плави зец* и друге песме);
- описивање (Душан Костић: *Септембар* – Григор Витез: *Какве је боје поток* или Десанка Максимовић: *Вожња* – Душан Васиљев: *Зима*);
- бајколики свет (Бранко В. Радичевић: *Прича о дечаку и Месецу* – народна бајка: *Чардак ни на небу ни на земљи* – Оскар Вајлд: *Себични џин* – народна бајка: *Баш-Челик* (читање у наставцима) – Браћа Грим: *Бајке* (избор);
- знаменити епски јунак (Бранко Стевановић: *Занимање Марка Краљевића*; Народне песме: *Марко Краљевић и бег Костадин, Орање Марка Краљевића*);
- значајне личности српског језика, књижевности, науке и културе (Свети Сава, Милева Ајнштајн, Михаило Пупин): Химна Светоме Сави – М. Пупин: *Са пашњака до научењака*.

Наведени примери показују како се књижевноуметнички текст може повезивати са другима на различите начине, према различитим мотивима или тону приповедања.

Избор лектире за трећи разред је веома битан јер ученици треба даље да улазе у свет књижевности, да воле да читају и да у томе буду мотивисани, што се за почетак првенствено постиже успехом у читању (отуда у списку лектире има доста кратких текстова и дела, али и дужих у односу на други разред, а ученику тематски и стилски врло блиских, да би се даље неговала и истрајност у читању). Са друге стране, на овом узрасту важно је да ученици још више упознају текстове различитих жанрова, као и дела различита по времену настанка. Тако се сада у лектири, и у оквиру књижевнотеоријских појмова, налазе традиционалне врсте (народна бајка и народна јуначка песма).

У лектири су две народне бајке *Чардак ни на небу ни на земљи* и *Баш-Челик* (за читање у наставцима), како би ученици упоређујући ове две типичне народне бајке лакше упознавали одлике ове књижевне врсте. Нешто слично имамо и код епских песама о Марку Краљевићу.

Упоређујући их, ученици могу градити слику епског јунака, односно Марков портрет и његове особине које су на различите начине представљене у ове две песме: у једној типично епској (односно за ученике овог узраста *народној*

јуначкој), *Орање Марка Краљевића*, у којој имамо борбу за ослобођење и бојеве јунака, и у другој, нетипичној епској песми *Марко Краљевић и бег Костадин*, у којој се одвија борба речима, а не оружјем, и борба на моралном, а не на бојном пољу. Ту је и песма савременог песника Бранка Стевановића, која на занимљив и духовит начин пева о Марку Краљевићу, како би ученици могли да је пореде са традиционалном врстом и да полако схватају да је народна књижевност жива и данас – по својим универзалним моралним вредностима и као извориште модерног стваралаштва.

У трећем, као и у првом и другом разреду, читају се текстови у наставцима, а то подразумева да се на неколико планираних часова, према плану који учитељ/учитељица самостално осмисле и одговарајућом динамиком, читају и анализирају наведена дела. У трећем разреду у питању су два текста: репрезентативна народна бајка *Баш-Челик* и прича за децу *Од читања се расте* Јасминке Петровић (чија се радња одвија у осам дана – од понедељка до понедељка, те се текст може лако поделити и у самој настави, тако што би се, на пример, на часу читала два „дана“, односно два дела приче или би се два/три дела задавала ученицима за читање код куће, како би на часу било довољно времена за њихову обраду и повезивање са претходно прочитаним). Током читања у наставцима ученици негују истрајност у читању и у усвајању доминантних естетских и васпитних вредности књижевноуметничких текстова.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

КЊИЖЕВНОСТ

У настави књижевности најважније је код ученика развијати способност читања књижевних текстова са разумевањем, подстицати љубав према читању, градити осећај за лепо и вредно, васпитавати укус и неговати истрајност у читању и доживљавању књижевног дела. Ученике треба навикавати да опишу доживљај прочитаних књижевних дела и изнесу мишљење о њима. Читање захтева време, истрајност и посвећеност, а неговање ових карактеристика представља основ за сва даља учења. Кроз читање књижевноуметничких текстова и у разговору о њима на часу гради се критичко мишљење, јер ученици треба да имају суд о поступцима и особинама ликова, као и о различитим догађајима у тексту. Посебно је важно што књижевност код ученика интензивно развија емпатију, тиме што од читалаца тражи да се ставе на место другог и да разумеју најразличитије особине и поступке ликова. Настава књижевности јача национални и културни идентитет ученика, кроз упознавање своје књижевности и културе, као и књижевности и културе других народа.

Школска лектира је разврстана по књижевним родовима – лирска и епска поезија, проза, драмски текстови за децу и обogaћена избором научнопопуларних и информативних текстова. Обавезни део школске лектире састоји се, углавном, од дела која припадају основном националном корпусу, али и репрезентативна дела за децу из светске књижевности (Оскар Вајлд: *Себични цин*, Ијан Макјуен: *Реч-две о Питеру*, Јохана Шпири: *Хајди* (одломак).

Домаћа лектира обухвата значајна поетска и прозна дела дечје књижевности (Браћа Грим: *Бајке* (три бајке по избору), Бранко Ћопић: *Доживљаји Мачка Тоше*, Астрид Линдгрен: *Пипи Дуга Чарапа*, избор из поезије Душана Радовића.

Избор дела школске и домаће лектире примерен је узрасту ученика. Поједина дела из обавезног корпуса су изборна. Учитељу се пружа могућност да изабере да ли ће на часовима обрађивати: Ла Фонтенову басну *Цврчак и мрав* или Езопову басну *Корњача и зец*; *Шта је највеће* Мирослава Антића или *Луцкасту песму* Ф. Г. Лорке; *Свакога дана* или *Шта је отац* Драгана Лукића; *Какве је боје поток* Григора Витеза или *Вожња* Десанке Максимовић; *Љутито мече* Бранислава Црнчевића или *Аждаја своме чеду тепа* Љубивоја Ршумовића.

Изборност допушта наставнику већу креативност у достизању исхода. Програмом се подстиче упознавање ученика са значајним личностима српског језика, књижевности, науке и културе (Свети Сава, Милева Ајнштајн, Михајло Пупин).

Током обраде књижевних текстова ученици развијају прва литерарно-естетска искуства и формирају своје ставове о делу које слушају или читају. Учитель подстиче ученике да износе своје ставове и аргуменују их примерима из текста.

Поређење као стилску фигуру ученик овог узраста треба првенствено да уочи, а потом и да разуме његову улогу у тексту. Ученици усвајају основне облике казивања (форме приповедања) тумачећи текстове из школске и домаће лектире. Ученик треба да разликује опис од приповедања у књижевном делу и уочи дијалог у песми, причи и драмском тексту.

Приликом обраде лирских, епских и драмских текстова за децу ученици се мотивишу на читав низ стваралачких активности које настају поводом дела (изражајно рецитовање лирске песме, читање прозног текста интерпретативно, сценски наступ – извођење драмског текста, драмска игра, драмски дијалози, гледање дечје позоришне представе, снимање и коментарисање драматизованих одломака).

Развијање књижевних појмова код ученика не подразумева учење дефиниција, већ именовање и описно образлагање појма; уочавање улоге одређеног појма у књижевноуметничком тексту.

Важно је нагласити да ученици треба да читају оригиналне текстове аутора, а не оне који су из разних разлога и на различите начине прекрајани и мењани претходних деценија, као што је то био случај са бајком „Себични цин“ Оскара Вајлда. Ова бајка завршава се смрћу цина у дубокој старости, уз хришћанске мотиве који су битни за разумевање и самог краја и дела у целини.

Књижевна дела која су доживела екранизацију (*Хајди*, *Пупи Дуга Чарана*, *Баш-Челик* и друге народне и ауторске бајке) могу послужити за компаративну анализу и уочавање разлике између књижевности и филма, чиме ученици могу доћи до закључка о природи два медија и развијати своју медијску писменост. Часови књижевности могу се употпунити коришћењем дигиталних садржаја. Наставницима и ученицима могу бити од велике помоћи аудио записи, на којима се чује како глумци изражајно и интерпретативно казују изабране текстове. Такође, у наставу треба увести разноврсне стваралачке активности којима се врши систематизација обрађених садржаја (игре асоцијација, креативне слагалице, интерактивни задаци и квизови).

ЈЕЗИК

Граматика

У програму су наведени само нови садржаји из граматике, али се подразумева да се градиво повезује са садржајима обрађеним у првом и другом разреду.

Основна знања из морфологије проширују се у вези са именицама, придевима и глаголима, а уводи се нова врста речи: заменице (само личне). Две нове именичке подврсте, градивне и збирне именице, треба увести тек пошто се понове властите и заједничке именице. Нову подврсту придева – градивне и присвојне треба увести тек пошто се понове описни придеви. Важно је да ученици повежу градивне именице као основу за извођење градивних придева, а да не мешају ове две врсте речи. Кад су у питању присвојни придеви, градиво из граматике треба што више повезивати са правописом. Да би се одредио род и број придева, треба поновити род и број именица и указати ученицима на слагање придева са именицом у роду и броју, без увођења нових термина. Увођење личних заменица подразумева само основне облике и њихово повезивање са глаголским лицем, односно бројем, што ће представљати основу за уочавање слагања субјекта и предиката у наредном разреду.

Врсте речи уочавати најпре на изолованим примерима (у основном облику), а затим увежбавати и у оквиру реченице.

Наставу граматике треба повезивати са наставом књижевности тако што књижевни текстови из *Читанке* могу послужити за граматичку анализу и послужити као пример употребе врста речи у реченици и различитих врста

реченица по облику и значењу. Водити рачуна о томе да примери буду једноставни за анализу. Учитељ може и прилагодити текст, тако да примери буду типични.

Правопис

Правописна правила ученици треба да усвајају постепено, уз понављање и вежбање већ наученог и уз усвајање нових садржаја, и то путем различитих вежбања како на нивоу речи тако и на нивоу реченице.

Писање вишечланих географских назива потребно је повезати са наставом придрде и друштва – завичајном географијом.

Пожељно је направити корелацију са наставом математике у вези са писањем скраћеница за мерне јединице. Пошто се градиво из математике проширује великим бројем јединица мере, требало би, на овом нивоу, скренути пажњу на њихово писање само латиничким писмом.

Језичка култура

Област *Језичка култура* обухвата усмено и писмено изражавање.

Усмено изражавање ученика треба развијати у разговору у којем их учитељ усмерава да јасно, прецизно и разговетно изговарају реченице, поштујући интонацију и правилно акцентовање у реченицама. У вођеном разговору о књижевном или неуметничком тексту или о одређеној теми, ученици одговарају на питања, постављају питања, износе своја мишљења и ставове. Ученици се охрабрују да обликују усмену поруку у којој ће изнети информације на примерима из свакодневног живота. Учитељ треба да ствара прилике и подстиче ученике да говоре, износе информације, своја мишљења, осећања итд.

У трећем разреду требало би подстицати ученике да препричавају, причају и описују и на сажет и на опширан начин како усмено, тако и писмено.

Препричавање мора да има свој циљ и да буде плански и усмерено. Потребно је усмеравати ученике како да одаберу чињенице, како да одвоје главно од споредног и мање битног и како да следе хронолошки ток садржаја. Требало би водити рачуна о томе да се препричавају само они садржаји који испуњавају програмске захтеве и који су ученицима претходно протумачени/анализирани, предочени, објашњени.

Причање представља стваралачко изражавање без обзира на то да ли је у питању стварност или фантазија, тј. да ли је реч о репродуковању неког доживљаја, догађаја и замишљеног садржаја (из света дечије маште). Најчешће се почиње са причањем доживљаја, па потом догађаја. Потребно је указати ученицима да занимљиво причање треба да буде динамично, као и да могу слободније да износе личне доживљаје, ставове, да буду маштовити и оригинални, да се емоционално и сликовито изражавају.

Описивање – треба оспособљавати ученике да пажљиво посматрају, уочавају, откривају, запажају, упоређују, па тек онда дату предметност да мисаоно заокруже и језички уобличе. Ученици би требало да локализују оно што описују (временски, просторно, узрочно), да одаберу битна својства (однос спољашњег и условно унутрашњег) и да изнесу лични став/однос према датој појавности. Будући да се описивање често доводи у блиску везу са читањем и тумачењем текста (посебно књижевноуметничког), потребно је стално усмеравати пажњу ученика на она места у овој врсти текстова која обилују описним елементима (опис предмета, ентеријера, биљака и животиња, књижевних ликова, пејзажа и сл.), јер су то и најбољи обрасци за спонтано усвајање описивања као трајне вештине у језичком испољавању. Циљеве и задатке ове врсте вежбања требало би постепено усложњавати – од једнолинијске дескрипције видљивог до промишљеног, аналитичког изражавања доживљаја стварности у којој ће бити истакнута самосталност и индивидуалност ученика.

Извештавањем се на јасан, објективан и сажет начин говори о неком догађају. На овом узрасту је потребно само указати ученицима на основне одлике овог облика изражавања: на тачност преношења података, на аутентично презентовање чињеница, на једноставност, на одсуство личног коментара, субјективног доживљаја и имагинарног. Није потребно задати ученицима да напишу извештај, већ би их требало подстицати да сажето усмено известе о себи (нпр. о обављеном задатку код куће) у виду одговора на питања која ће учитељ поставити. На овај начин ће ученици вежбати да буду економични и прецизни приликом изражавања.

Варирање језичког израза односи се на специфичан одабир и комбинацију језичких средстава. Помоћу књижевних и некњижевних текстова ученицима би требало указати на различите могућности употребе речи, синтагми и реченица у формалним/неформалним језичким ситуацијама, као и на промену њиховог значења у зависности од контекста. Током практичне наставе језичке културе ученицима би требало указати да је неопходно говорити онако како то захтева комуникативна ситуација и са њом ускладити језичке механизме.

Током наставе језичке културе требало би оспособити ученике да правилно попуне различите једноставне обрасце; на пример, образац за учлањивање у библиотеку или у спортски клуб, писање позивнице за рођендан и слично.

На овом узрасту реализују се различите програмске вежбе (правописне, језичке, лексичко-семантичке и говорне вежбе).

Правописне вежбе представљају најбољи начин да се правописна правила науче, провере, као и да се уочени недостаци отклоне. У овом узрасту требало би примењивати просте правописне вежбе које су погодне за савлађивање само

једног правописног правила из једне правописне области. Приликом савлађивања правописних начела погодне могу бити следеће правописне вежбе: диктат, аутодиктат, вежбе допуњавања и избора правилног облика речи.

Језичка култура ученика негује се и кроз игровне активности, посебно кроз *језичке вежбе*, на пример, разговор са књижевним ликом, затим ситуационе игре, односно стварне ситуације, на пример, разговор у продавници, разговор код лекара и слично. Могу се одабрати и проширивање и допуњавање реченица различитим врстама речи, промена реда речи у реченици, промена дужине реченице и слично.

Применом *лексичко-семантичких вежби* код ученика се ствара навика да промишљају и траже адекватан језички израз за оно што желе да искажу (у зависности од комуникативне ситуације) и повећава се фонд таквих израза у њиховом речнику. Развијању смисла за прецизно изражавање и разумевање значења речи и израза доприносе различите вежбе, на пример: навести речи који припадају различитим тематским скуповима; речи супротног значања али исте врсте и истог рода и броја; промена граматичког лица у тексту; основно и пренесено значење речи и друго.

Говорне вежбе код ученика подстичу машту и креативност због чега би их требало чешће примењивати у настави језичке културе. Говорне вежбе су у функцији изграђивања доброг језичког укуса, елоквентности и флуентности у изражавању. На овом узрасту најпогодније могу бити следеће говорне вежбе: рецитовање, изражајно читање, сценско приказивање драмског / драматизованог текста и слично. Ниједан школски писмени задатак се не израђује у трећем разреду.

Праћење и вредновање наставе и учења

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са *Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању*. Оцењивање би требало да буде усмерено на добијање информација о обрасцима мишљења и условима под којим ученик може да примени знање стечено током наставе језичке културе у свакодневной формалној и неформалној комуникацији.

Процес праћења и вредновања једног ученика треба започети иницијалном проценом нивоа постигнућа ученика. Акцент би требало да буде на учениковим способностима – на ономе што ученик може или покушава да учини. Током процеса наставе и учења учитељ континуирано и на примерен начин указује ученику на квалитет његовог постигнућа тако што ће повратна информација бити довољно јасна и информативна, како би била подстицајна за даље

напредовање ученика. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика.

Назив предмета	ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК
Циљ	Циљ учења Страног језика у основном образовању и васпитању јесте да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну усмену, а од трећег разреда и писану комуникацију, и да стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.
Годишњи фонд часова	72 часа

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- поздрави и отпоздрави, примењујући једноставна језичка средства;
- представи себе и другог;
- разуме једноставна питања личне природе и одговара на њих;
- разуме једноставна упутства и налоге и реагује на њих;
- саопшти једноставна упутства и налоге;
- разуме позив на заједничку активност и на прикладан начин реагује на њега;
- упути позив на заједничку активност;
- разуме кратке и једноставне молбе и реагује на њих;
- упути кратке и једноставне молбе;
- искаже и прихвати захвалност и извињење на једноставан начин;
- разуме једноставно исказане честитке и одговори на њих;
- упути једноставне честитке
- разуме и, примењујући једноставна језичка средства, наведе најуобичајеније активности које се односе на прославе рођендана и празника;
- препозна и именује бића, предмете и места из непосредног окружења;

- разуме једноставне описе бића, предмета и места;
- опише бића, предмете и места користећи једноставна језичка средства;
- разуме свакодневне исказе у вези са непосредним потребама, осетима и осећањима и реагује на њих;
- изрази основне потребе, осете и осећања једноставним језичким средствима;
- разуме једноставна обавештења о положају у простору и реагује на њих;
- тражи и пружи једноставна обавештења о положају у простору;
- разуме и саопшти једноставне исказе који се односе на хронолошко и метеоролошко време;
- разуме једноставне исказе којима се изражава припадање / неприпадање, поседовање / непоседовање и реагује на њих;
- тражи и даје једноставне исказе којима се изражава припадање / неприпадање
- поседовање / непоседовање;
- разуме једноставне исказе за изражавање допадања / недопадања и реагује на њих;
- тражи мишљење и изражава допадање / недопадање једноставним језичким средствима;
- разуме једноставне текстове у којима се описују радње и способности у садашњости;
- размени информације које се односе на дату комуникативну ситуацију;
- опише радње и способности користећи једноставна језичка средства;
- разуме и саопшти једноставне исказе који се односе на бројеве и количине.

Језичка активност у комуникативној функцији и садржаји

Поздрављање: Реаговање на усмени и писани импулс саговорника (наставника, вршњака, и слично); усмено и писано изражавање прикладних поздрава. Hi/Hello, how are you today? I'm fine, thank you, and you? I'm very well, thanks./Not great. Good morning/afternoon/evening/night. Goodbye./Bye. See you later/tomorrow/on Monday. Have a nice day /weekend/holiday! Thanks, same to you! Личне заменице – I, you ... Глагол to be – the Present Simple Tense. Императив. (Интер)културни садржаји: Формално и неформално поздрављање; устаљена правила учтивости.

Представљање себе и других; давање основних информација о себи; давање и тражење основних информација о другима: Слушање

једноставних текстова у којима се неко представља; представљање себе и других особа, присутних и одсутних. Hi, I'm Andrija. Hello, I'm Alex. How old are you? I'm (nine). I'm in Year 3. Where are you from? I'm from Serbia. How do you spell your name? It's A-N-D-R-I-J-A. Have you got any brothers or sisters? Yes, I have/I've got one sister. No, I'm an only child. How many aunts/uncles have you got? This is my cousin/sister Vanja. Nice to meet you. Nice to meet you, too. What's your/his/her/their address? It's 12, Zvezdarskih jelki Street, Belgrade. What's your/his/her/their phone number? It's oh/zero-six-four-double five/five-five... I'm 10 today. How old is your mum/dad? She/He's 32. Where are your parents today? Are they at work? No, they're at home. Are your friends at school now? Yes, they are. This is my friend Ana. She's/She is in my class. That's Tea's dog. Its name is Spot. This is our teacher, Mr/Miss/Mrs Jones. That is Mr Turner. He's/He is a policeman. Who are those children? They're our neighbours. What are their names? Pavle and Milica. Who's the boy in the picture? It's my Brazilian pen pal, Bruno. Tell me about your family/country. Write soon!

Личне заменице – I, you... Присвојни придеви – my, your... Показне заменице – this/that, these/those. Have got/Have за изражавање поседовања. Питања са Who/What/Where/How (old/many). Предлози за изражавање места – from, in... Саксонски генитив са именицама у једнини. Употреба чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом. Императив. Основни бројеви (0-100). Алфabet. (Интер)културни садржаји: устаљена правила учтивости; конвенције у писању личних заменица; конвенције у саопштавању телефонских бројева и адреса; употреба титула уз презимена (Mr, Mrs, Miss); разлике између српске азбуке и енглеског алфабета; конвенције у писању разгледница и писама.

Разумевање и давање једноставних предлога и налога: Слушање налога и упутстава и реаговање на њих; давање једноставних упутстава (комуникација у учионици – упутства и налози које размеђују учесници у наставном процесу, упутства за игру и слично). Listen, point and repeat. Listen again. Match the words with the things/people in the picture. Order the lines. Ask and answer questions about the photo on page 38. Spell your name. Ask your friend to spell his/her name. Write/Circle the letters/numbers. Write/Say true or false. Complete the sentences/dialogue. Complete the table with ticks and crosses. Read the story. Read and check. Think of a place/person. Come and help! Wait and see! Watch out! Hurry up! Close/Open the door/a window, please! Smile! It's my/your/Oliver's turn!

Императив. Присвојни придеви – my, your... Алфabet. Бројеви 0-100. (Интер)културни садржаји: Поштовање основних норми учтивости.

Позив и реаговање на позив за учешће у заједничкој активности: Слушање једноставних позива на заједничку активност и реаговање на њих (позив на рођендан, игру, дружење...); упућивање и прихватање / одбијање позива на заједничку активност коришћењем најједноставнијих израза. Can we meet on Saturday and play football? I'm sorry, I've got a music class on Saturday, but we can meet on Sunday. Really? Sunday is ok for me too! Great! See you at the park! It's hot today. Let's go to the beach! Sorry, but I can't swim! I'm very tired. Let's go home! Come and meet my friends! Listen to the music! Модални глагол can за изражавање предлога и способности Императив. (Интер)културни садржаји: прикладно позивање и прихватање/одбијање позива; прослава рођендана, игре, забава и разонода.

Исказивање молбе, захвалности и извињења: Слушање једноставних исказа којима се тражи помоћ, услуга или обавештење; давање усменог и писаног одговора на исказану молбу коришћењем најједноставнијих језичких средстава; упућивање молби, исказивање захвалности и извињења. Can you spell that again, please?/ Can you write it on the board, please? Can /May I read the story? Of course you can. Can/May I sit here, please? No, it's Nina's seat. Can/May I borrow your dictionary? Yes, here you are. Thank you/Thanks. You're welcome. Thanks for your help. Модални глаголи за изражавање молбе – can/may. Саксонски генитив са именицама у једнини. (Интер)културни садржаји: Правила учтиве комуникације.

Честитање празника, рођендана и других значајних догађаја: Слушање једноставних устаљених израза којима се честита празник, рођендан; реаговање на упућену честитку и упућивање кратких пригодних честитки. Welcome to my birthday party! Happy birthday to you! Thanks! How many candles are there on your birthday cake? Happy New Year!/Merry Christmas!/Happy Valentine's Day!/Happy Easter! Thanks, same to you! Let's have a party. Let's celebrate! What do you do on New Year's Day? We open our presents and watch films about Santa Claus and his reindeer. At Easter we decorate Easter eggs. Children dress up for Halloween. Look at the fireworks! Императив. The Present Simple Tense за описивање уобичајених радњи (само као опција, рецептивно). Питања са What/How many. (Интер)културни садржаји: Најзначајнији празници и догађаји и начини обележавања/прославе.

Описивање бића, предмета, места и појава: Слушање једноставних описа бића, предмета и места у којима се појављују информације о спољном изгледу, појавним облицима, димензијама и осталим најједноставнијим карактеристикама; давање кратких описа бића, предмета и места; тражење и давање информација у вези са описом бића, предмета и места. Who's this? It's

Johnny Depp, my favourite actor. He's American. That's a photo of my family. Look, they're all smiling. How many teeth has your baby brother got? What colour are his eyes? I've/I have got two hands. She's/She has got black hair. He's/He has got big ears. She's/She is tall and slim. My dad's new car is fast and cool. What are these? They're my new felt tip pens. Belgrade is the capital of Serbia. Our city is old, but very nice. There are a lot of beautiful mountains and lakes in my country. What's the capital of England? London buses are red, but its taxis are black. Where are you in this photo? I'm in Sydney, it's a big city in Australia. There are a lot of strange animals and funny birds. Глаголи have got, to be за давање описа

Показне заменице – this/that, these/those. Егзистенцијално There is/are... Питања са Who/What/Where/How many... Правилна множина именица: pen – pens, bus – buses, city – cities... Неправилна множина основних именица: tooth – teeth... Употреба чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом. (Интер)културни садржаји: Познате личности из области спорта, глуме, музике...; престонице земаља енглеског говорног подручја; препознатљива обележја земаља енглеског говорног подручја.

Исказивање потреба, чула и осећања: Слушање једноставних исказа у вези са потребама, осетима, осећањима; саопштавање својих и туђих потреба, осета и осећања и (емпатично) реаговање на њих. She's tired/bored. She wants to go home. Is he hungry/thirsty? Does he want a sandwich/a glass of orange juice? They're not cold, they're hot! Are you OK? Is he happy? No, he's sad. His dog is lost. The Present Simple Tense (be, want). (Интер)културни садржаји: Правила учтиве комуникације.

Исказивање положаја у простору: Слушање текстова у којима се на једноставан начин описује положај у простору; усмено и писано тражење и давање информација о положају у простору коришћењем најједноставнијих језичких средстава. They're at the cinema/museum. Where's your brother? He's in bed. Where's my English dictionary? It's here on my desk. Where are my trainers? They are over there, under the bed. Where's the Statue of Liberty? It's in New York. The London Eye is next to the River Thames. Прилози и предлози за изражавање положаја и просторних односа: here, there, in, on, at, next to, under... Питања са Where. Употреба и изостављање одређеног члана у изразима at the park/beach/cinema/museum, at home/school/work, in bed... (Интер)културни садржаји: препознатљива обележја земаља енглеског говорног подручја.

Исказивање времена: Слушање једноставних исказа у вези са хронолошким временом и метеоролошким приликама; усмено и писано тражење и давање информација о хронолошком времену и метеоролошким приликама

коришћењем најједноставнијих језичких средстава. What time is it? It's twelve (o'clock). It's a quarter to/past twelve. It's half past twelve. What day is it today? It's Wednesday. It's a nice, sunny day. Is it snowy? No, but it's rainy and windy today. I've got a basketball game at a quarter to four/on Saturday. Питања са What/When. Предлози за изражавање времена: at, on, to, past... (Интер)културни садржаји: радна недеља и викенд.

Изражавање припадања/неприпадања и поседовања /непоседовања:

Слушање текстова с једноставним исказима за изражавање припадања/неприпадања и поседовања/непоседовања и реаговање на њих; усмено и писано исказивање припадања/неприпадања и поседовања/непоседовања коришћењем најједноставнијих језичких средстава. It's Alex's guitar. Is that Anna's bag? These are not their jackets. Sophie's mum and dad have got/have a big house. My friend hasn't got/doesn't have any brothers or sisters. Have you got/Do you have a bike? Присвојни придеви my, your... Показне заменице – this/that, these/those. Have got/Have за изражавање припадања/поседовања. Саксонски генитив са именицама у једнини. (Интер)културни садржаји: породица, пријатељи, однос према својој и туђој имовини.

Изражавање допадања/недопадања: Слушање текстова с једноставним исказима за изражавање допадања/недопадања и реаговање на њих; усмено и писано исказивање слагања/неслагања, допадања/недопадања коришћењем најједноставнијих језичких средстава. Does he like music? Yes, he loves it./No, he doesn't. Who's your favourite tennis player? What's your favourite hobby? It's an amazing poster! Those computer games are fantastic! The Present Simple Tense глагола be/like/love. Питања са Who/What. (Интер)културни садржаји: интересовања, хобији.

Описивање догађаја и способности у садашњости: Слушање једноставних исказа који говоре о радњама и способностима у садашњости; описивање радњи и способности у садашњости, постављање питања и одговарање на њих, усмено и писано, коришћењем најједноставнијих језичких средстава. My brother can play football, but he can't act. How many languages can your dad speak? Can you play the guitar? I can't ride a bike. We are late for our school bus. Look! She's/She is wearing a dress. Is he wearing jeans? Yes, he is. No, he isn't. What are you doing? I'm/I am eating a biscuit. What are they doing? They are not/aren't playing, they're watching TV. Модални глагол can за изражавање способности. The Present Continuous Tense за изражавање тренутних радњи. Питања са What/Where/When/How many... (Интер)културни садржаји: породични живот; живот у школи - наставне и ваннаставне активности.

Изражавање броја и количине: Слушање једноставних исказа који говоре о броју и количини нечега; саопштавање броја и количине, постављање питања и одговарање на њих, усмено и писано, коришћењем најједноставнијих језичких средстава. How many children are there in your class? There are 11 boys and 14 girls. How many classes have we got today? We've got four classes. Her granny is 65. Правилна множина именица: boy-boys, girl-girls, class-classes... Неправилна множина основних именица: child-children... Питања са How much/many. Основни бројеви 0-100. (Интер)културни садржаји: Конвенције у писању двоцифрених бројева. Новчане валуте у земљама енглеског говорног подручја и њихове ознаке.

Кључни појмови садржаја: комуникативни приступ, функционална употреба језика, интеркултурност.

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА ЗА ОСНОВНУ ШКОЛУ

Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда првог циклуса основног образовања и васпитања – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. Наставници обрађују теме у складу са интересовањима ученика, њиховим потребама и савременим токовима у настави страних језика, тако да свака тема представља одређени ситуацијски комплекс.

- 1) Лични идентитет
- 2) Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.)
- 3) Географске особености
- 4) Србија – моја домовина
- 5) Становање – форме, навике
- 6) Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине
- 7) Временско искуство и доживљај времена (прошлост – садашњост – будућност)
- 8) Школа и школски живот
- 9) Млади – живот деце и омладине
- 10) Здравље и хигијена
- 11) Емоције (љубав према породици, друговима)
- 12) Превозна средства
- 13) Временске прилике
- 14) Уметност за децу (нарочито модерна књижевност за децу; пригодне традиционалне и модерне песме)
- 15) Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници)

- 16) Слободно време – забава, разонода, хобији
- 17) Исхрана и гастрономске навике
- 18) Путовања
- 19) Мода и облачење
- 20) Спорт
- 21) Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења за стране језике у првом циклусу основног образовања и васпитања усмерен је на развој функционалних знања и заснован је на комуникативно дефинисаним исходима учења, односно активностима које ученик успешно реализује користећи страни језик. Језичке активности слушања, читања, (раз)говора и писања у програму наставе и учења посматрају се интегративно, као нераздвојиве компоненте аутентичне комуникације појединца у било којој говорној заједници. I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Приликом планирања наставе и учења треба имати у виду да се исходи разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за већину исхода потребно више времена, различитих активности и начина рада. У фази планирања наставе и учења веома је важно узети у обзир да је уџбеник наставно средство које не одређује садржаје предмета. Садржајима у уџбенику приступа селективно и у складу са предвиђеним исходима. С обзиром на то да уџбеник није једини извор знања, наставник треба да упути ученике на друге изворе информисања и стицања знања и вештина. Полазећи од исхода, односно онога што је ученик у стању да оствари у различитим врстама и видовима комуникације (усмене, писане и невербалне), формално и садржински централну позицију програма наставе и учења заузимају управо комуникативне функције. На основу комуникативних функција дефинисане су језичке активности помоћу којих се оне могу остварити, а које, од трећег разреда, укључују постепено усавршавање способности разумевања говора, разумевања писаног текста, интерактивног усменог и писаног изражавања. Захваљујући цикличној и континуалној концепцији програма, комуникативне функције се преносе, усвајају и увежбавају током читавог образовног циклуса, с растућим степеном сложености. Исходи, комуникативне функције и језичке активности дефинисани су као опште лингвистичке категорије, и стога су за све стране језике идентични искази. Како би се, међутим, исходи, функције и активности операционализовали, понуђени су и примери језичких садржаја, и то за сваки појединачни страни језик. Њима се илуструју неке од најфреквентнијих и

узрасно најадекватнијих могућности за вербалну реализацију комуникативних функција.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерен ка исходима указује на то шта је ученик у процесу комуникације у стању да разуме и продукује. Табеларни приказ постепено води наставника од исхода и комуникативне функције као области, преко активности које у настави оспособљавају ученика да комуницира и користи језик у свакодневном животу, у приватном, јавном или образовном домену. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

- циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике у атмосфери заједништва и међусобне сарадње;
- говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;
- наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке, укључујући њене културолошке и васпитне елементе, као и елементе социјализације;
- битно је значење језичке поруке;
- знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;
- са циљем да се унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива на социјалној интеракцији у учионици и ван ње, и спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;
- сви граматички садржаји уводе се индуктивном методом кроз разноврсне контекстуализоване примере у складу са нивоом и без детаљних граматичких објашњења, а њихово познавање се вреднује и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће:

- усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;
- поимање програма као скупа динамичних, заједнички припремљених и прилагођених задатака и активности;
- наставник треба да омогући приступ новим идејама и њихово прихватање, као и креирање нових идеја;
- ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;

- наставни материјали представљају један од извора активности и треба да буду праћени употребом додатних аутентичних материјала;
- учионица је простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;
- рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче развој когнитивних способности ученика (планирање, запажање, анализа, вредновање, закључивање итд.);
- за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто, а нарочито на nižем узрасту треба користити интернационализме и речи које су им познате, као и визуализацију као средство семантизације.

Технике / активности

Током часа препоручује се динамично смењивање техника / активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.

Слушање и реаговање на упутства наставника на страном језику или са аудио-записа (слушај, пиши, повежи, одреди, пронађи, али и активности у вези са радом у учионици: нацртај, исеци, обој, отвори / затвори свеску, итд.)

Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.)

Мануелне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера и сл.)

Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио-записа повезати појмове, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.)

Игре примерене узрасту и дидактичком захтеву (за загревање, развијање пажње и концентрације, јачање мотивације, увођење нове језичке грађе или пак утврђивање).

Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим / не волим, компарације...).

Решавање „проблем-ситуација” у разреду, тј. договори и мини-пројекти.

„Превођење” исказа у гест и геста у исказ.

Заједничко прављење илустрованих материјала (планирање различитих активности, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације).

СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ ЈЕЗИЧКИХ ВЕШТИНА У ТРЕЋЕМ РАЗРЕДУ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

На избор стратегија за унапређивање и увежбавање језичких вештина у настави страног језика у трећем разреду основне школе утичу, пре свега, психолошки и

когнитивни фактори, карактеристични за наведени узрасни период. У првом и другом разреду учење страног језика било је аудио-вербалног карактера, засновано на имитацији и репродукцији онога што ученици чују од наставника (или са аудио записа). Од трећег разреда се постепено уводе активности које омогућавају веће когнитивно укључивање ученика. Ученици су током претходног школског периода овладали основном техником читања и писања на матерњем језику, па усвојене законитости могу користити и у настави страног језика. Ученик на овом узрасту страни језик користи у комуникацији и у ситуацијама које су блиске његовим интересовањима, показујући креативност, оригиналност у одговорима, активан однос према наставним садржајима. Одабиром одговарајућих стратегија за унапређивање и увежбавање језичких вештина осигурава се континуитет у развијању вишејезичности и достизању виших нивоа језичке компетенције релевантних и неопходних за даље школовање, живот и рад.

С обзиром на то да се исходи операционализују преко језичких активности у комуникативним ситуацијама, важно је да се оне у настави страних језика континуирано и истовремено увежбавају. Настава страног језика у трећем разреду основне школе подразумева индуктивно усвајање граматичких и лексичких садржаја, како у усменом, тако и у писаном контексту. Само тако ученици могу да стекну језичке компетенције које су у складу са задатим циљем учења страног језика.

Ученици су већ навикли да сва упутства у настави која се често понављају буду на страном језику. Нова упутства, нарочито она за која наставник процени да су сложенија и тежа за разумевање, могу се у почетку давати паралелно на страном и на матерњем језику. Потребно је што више користити предмете и бића из непосредног окружења, слике, картице, постере, као и аудио и видео записе. За најважније комуникативне садржаје препоручује се учестало понављање ради лакшег и бржег меморисања и стицања поуздања за самостално коришћење језика. У том смислу, пожељне су вежбе говорне продукције с варијацијама модела у којима се мењају и комбинују лексички и граматички садржаји уз постепено усложњавање. Подстицање интеракције с другим ученицима реализује се као вид медијације и укључује давање једноставних упутстава на страном језику (нпр. питај друга или другарицу; одговори на питања друга/другарице).

Ученици се оспособљавају за комуникативне функције наведене у програму за дати ниво учења, при чему предложени језички садржаји служе као препорука и могу бити замењени сличним садржајима или проширивани у складу са

распоживим наставним материјалом, као и потребама и интересовањима ученика.

Важно је да имамо на уму да је, упркос почетном ентузијазму с којим ученици улазе у процес учења страног језика у основној школи, њима то ипак још један у низу обавезних предмета. Стога се, на овом нивоу, не може очекивати да они сами, спонтано, развију интересовање и ентузијазам за учење страног језика. Неопходно је приликом планирања наставе имати у виду узраст ученика и њихове индивидуалне карактеристике. Неки ученици су интровертни, неки екстровеертни, уче различитом брзином и на различите начине – свим чулима, имају различите потребе и интересовања. Упутно да час почне неком кратком игром загревања која би позитивно утицала на развијање способности пажње, концентрације и памћења, као и да се активности смењују одговарајућим логичним редоследом и да трају од 5 до 15 минута.

ПРЕЗЕНТОВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ САДРЖАЈА

С обзиром на различите стилове учења, разноврсност активности кључна је реч за презентовање нове лексичке грађе. Важно је да уважавамо предзнања ученика, јер нам она могу бити добра основа за рад и лакше разумевање теме.

Визуелна наставна средства (картице, постери, стварни предмети из непосредног окружења, како је у општим смерницама већ напоменуто) идеална су за увођење и увежбавање вокабулара. Када се ученицима покаже одређени појам – када га виде, важно је да неколико пута чују како се реч изговара и да је тек на крају изговоре. Хорско понављање корисно је за осећај сигурности ученика јер није јавно експониран, а страх од исмевања (који је на том узрасту неретко присутан) сведен је на минимум.

Пантомима (као врста драмских техника), као и метода потпуног физичког одговора, веома су омиљене и ефикасне, не само на овом узрасту већ и касније. Нарочито су погодне за ученике кинестетичког стила учења (превођење изговорене речи у покрет и обрнуто). Ове технике су погодне за увођење и увежбавање свих врста речи.

Одговарајући контекст (приче у сликама, песме, игре и сл.) битна је претпоставка успешног усвајања вокабулара, као и језика уопште. Усвајање лексике биће утолико ефикасније уколико се остварује у јасном ситуационом контексту. Примера ради, ако се усвајају речи које се односе на свет животиња, могуће је организовати стварни, симулирани или виртуелни обилазак зоолошког врта. Треба водити рачуна о томе да су ученици, током једног школског часа, у стању да усвоје до 10 нових речи. Дијалошки модели веома су ефикасни за развијање говора. Овладавање дијалогом се почиње од једноставне упитно-одговорне форме. Добро организован дијалог представља снажан

подстицај за учење и напредовање, нарочито ако се има у виду да се учење страног језика одвија изван аутентичне говорне средине. Наравно, потребно је обезбедити одговарајући контекст, симулирати ситуацију која би одговарала аутентичној говорној средини, и која ће и стидљивијим ученицима омогућити да се охрабре и проговоре. Дидактичке игре попут „У продавници“, „У библиотеци“ и сл. представљају стимулативно средство за извођење динамичких, језичких и комуникативних вежби.

Пројектне активности повећавају мотивацију јер пружају избор ученицима да одговорно у пару или у групи решавају задатак на свој начин у договору са другима, развијајући и јачајући одређене социјалне компетенције. Пројекат је погодан за рад у одељењима мешовитог састава, има лични печат, подстиче кооперативни рад и завршава се увек неком врстом презентације како резултата, тако и процеса рада.

Драмске активности омогућавају ученицима да користе језик у одговарајућем контексту и тако „оживљавају“ његову употребу. Њихов потенцијал огледа се, између осталог, и у томе што:

- ученици не само да уче страни језик на забаван начин, већ кроз интеракцију и различите улоге које преузимају сагледавају ствари из различитих углова (што доприноси развоју критичког и дивергентног мишљења);
- ученици сарађују и усвајају језик кроз смислену интеракцију на циљном језику и развијају све потребне вештине – когнитивне, комуникативне и социјалне;
- сви могу да учествују – свако добија улогу коју може да „изнесе“ те су зато погодне за рад у одељењима мешовитог састава;
- одговарају свим стиловима учења – визуелни виде, аудитивни чују, кинестетични се изражавају кроз покрет;
- подижу мотивацију и самопоуздање;
- оријентисане су на ученика – наставник има мање доминантну улогу;
- развијају машту и креативност код ученика.

Пожељно је да се драмске активности попут играња улога, мини скечева, луткарских мини представа, импровизација и прича из стварног живота што више користе у настави, не само на овом узрасту, већ и касније.

Код увежбавања читања на овом узрасту препоручује се гласно читање текстуалних врста дијалогског карактера које је блиско говору и представља ефикасно средство за развијање опште језичке компетенције. Наративне текстуалне врсте захтевају читање у себи, чији је циљ издвајање информација из прочитаног текста. У циљу развоја разумевања прочитаног текста могу се применити и различите стратегије и технике усвајање и проширивање лексике

коришћењем конвенционалних и електронских дидактичких средстава (нпр. картица са натписима и сликама, постера и сл.)

Писање је тесно повезано са говором. За увежбавање писања могу се користити различите фонетско-ортографске игре (нпр. на задато слово ученици пишу што више речи); ортографске игре (нпр.: исписивање речи са изостављеним самогласницима/сугласницима, где ученици имају задатак да попуне празна места и правилно напишу задате речи; наставник изговори једну реч, а ученици добијају задатак да напишу што више речи које почињу сваким словом речи коју је изговорио наставник); игре за развој писања (Погоди реч! – ученицима се даје текст на познату тему у коме недостају неке речи, а њихов задатак је да се досете које речи треба уметнути, при чему се уписивање може обављати и појединачно и групно). Социокултурна компетенција, као скуп знања о свету уопште, сличностима и разликама између културних и комуникативних модела сопствене говорне заједнице и заједнице/заједница чији се језик учи у учењу страног језика је веома значајна јер су та знања потребна за компетентну, успешну комуникацију у конкретним комуникативним активностима на циљном језику.

Посебан аспект социокултурне компетенције представља интеркултурна компетенција, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између средина, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција подразумева и развијање толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене. Дакле, постепеним увођењем социокултурних садржаја на најнижем нивоу (поздрављање, певање пригодних празничних песама и сл.) доприноси се развоју интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања.

Граматички садржаји се на овом узрасном нивоу не обрађују експлицитно. Граматичке појаве треба посматрати са функционалног аспекта (примењујући елементе граматике који су неопходни за успешно остваривање комуникативне функције). У процесу наставе страног језика треба тежити томе да се граматика усваја путем језичких активности слушања и говора, према јасно утврђеним циљевима, исходима и стандардима наставе страних језика.

Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуникативне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са статусом језика и годином учења.

За ученике који у редовној настави теже савладавају делове програма, организује се допунска настава, поготову у светлу чињенице да се од трећег разреда ученици оспособљавају за читање и писање. Наставник треба благовремено да уочи све недостатке у знању ученика и предузме мере допунског објашњавања, кориговања грешака и увежбавања како би сви ученици постигли задовољавајући успех и остварили програмом дефинисане резултате учења.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује не само постигнућа ученика, процес наставе и учења, већ и сопствени рад како би перманентно унапређивао наставни процес.

Процес праћења остварености исхода почиње проценом нивоа знања ученика на почетку школске године како би наставници могли да планирају и наставни процес и процес праћења и вредновања ученичких постигнућа и напредовања. Тај процес се реализује формативним и сумативним вредновањем. Док се код формативног оцењивања током године прате постигнућа ученика различитим инструментима (дијагностички тестови, самоевалуација, језички портфолио, пројектни задаци и др.), сумативним оцењивањем прецизније се процењује оствареност исхода или стандарда на крају одређеног временског периода (крај полугодишта, године, циклуса образовања). Формативно вредновање није само праћење ученичких постигнућа, већ и праћење начина рада и средство које омогућава наставнику да у току наставног процеса мења и унапређује процес рада. Током оцењивања и вредновања ученичких постигнућа треба водити рачуна да се начини на које се оно спроводи не разликује од уобичајених активности на часу јер се и оцењивање и вредновање сматрају саставним делом процеса наставе и учења, а не изолованим активностима које стварају стрес код ученика и не дају праву слику њихових постигнућа. Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање. То се постиже оцењивањем различитих елемената као што су језичке вештине (читање, слушање, говор и писање), усвојеност лексичких садржаја и језичких структура, ангажованост и залагање у раду на часу и ван њега. Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду познати ученицима односно

усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности које су примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација процеса вредновања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуникацију на релацији ученик – наставник, као и ученик – ученик.

Назив предмета	МАТЕМАТИКА
Циљ	Циљ учења Математике је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештинама, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, способност комуникације математичким језиком и писмом и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова.
Годишњи фонд часова	180 часова

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- прочита, запише и упореди бројеве прве хиљаде и прикаже их на бројевној правој;
- прочита број записан римским цифрама и напише дати број римским цифрама (до 1000);
- изврши четири основне рачунске операције, писмено и усмено (до 1000); одели број бројем прве десетице, са и без остатка, и провери резултат; процени вредност израза са једном рачунском операцијом; израчуна вредност бројевног израза са највише три рачунске операције; одреди десетице и стотине најближе датом броју; реши једначину са једном рачунском операцијом; одреди и запише скуп решења неједначине са сабирањем и одузимањем; реши проблемски задатак користећи бројевни израз или једначину; уочи делове целине и запише разломке;

- упореди разломке са једнаким имениоцима;
- резултат мерења дужине запише децималним бројем са једном децималом;
- уочи и речима опише правило за настајање бројевног низа;
- чита и користи податке представљене табеларно или графички (стубичасти дијаграм и сликовни дијаграм);
- црта паралелне и нормалне праве, правоугаоник и квадрат;
- конструише троугао и круг;
- именује елементе угла, правоугаоника, квадрата, троугла и круга;
- разликује врсте углова и троуглова;
- одреди обим правоугаоника, квадрата и троугла, применом обрасца;
- опише особине правоугаоника и квадрата;
- преслика геометријску фигуру у квадратној или тачкастој мрежи на основу задатог упутства;
- користи геометријски прибор и софтверске алате за цртање;
- чита, упореди и претвара јединице за мерење дужине, масе, запремине течности и времена;
- упореди величине (дужина, маса, запремина течности и време);
- измери површину геометријске фигуре задатом мером (правоугаоником, квадратом и троуглом);
- примењује концепт мерења у једноставним реалним ситуацијама.

Област/тема БРОЈЕВИ, садржаји:

Бројеви прве хиљаде. Сабирање и одузимање (усмени и писмени поступак). Множење једноцифреним бројевима и бројем 10 и дељење бројевима прве десетице са и без остатка (усмени и писмени поступак). Зависност резултата од промене компонената. Једначине облика: $a + x = b$, $a - x = b$, $x - a = b$, $a \cdot x = b$. Неједначине облика: $a \pm x < b$, $a \pm x > b$, $x - a < b$, $x - a > b$. Римске цифре D, M. Разломци облика n/m . Упоређивање разломака са једнаким имениоцима. Децимални запис броја са једном децималом.

Област/тема ГЕОМЕТРИЈА, садржаји:

Узајамни положаји правих (паралелне праве и праве које се секу). Угао, врсте углова. Троугао, врсте троуглова. Кружница и круг. Правоугаоник и квадрат. Обим троугла, квадрата и правоугаоника. Цртање паралелних и нормалних правих помоћу лењира. Конструкције троугла и кружнице. Пресликавање геометријских фигура на квадратној мрежи.

Област/тема МЕРЕЊЕ И МЕРЕ, садржаји:

Мерење масе (kg, g, t). Мерење времена (деценија, век, секунд). Мерење дужине (mm, km). Мерење запремине течности (l, dl, cl, ml, hl). Мерење површине геометријских фигура задатом мером.

Кључни појмови садржаја: бројеви прве хиљаде, разломак, децимални запис броја, круг, троугао, правоугаоник, квадрат, угао, паралелне праве, нормалне праве, појам површине, једначине и неједначине, мерење дужине, масе, времена и запремине течности.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама (укупан број часова за тему, број часова за обраду новог градива + број часова за утврђивање, увежбавање и систематизацију градива). Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и увежбавање, понављање, проверавање и систематизација градива), водећи рачуна о циљу предмета и исходима. Бројеви (136; 53 + 83). Геометрија (32; 12 + 20). Мерење и мере (12; 5 + 7). Предложени редослед реализације тема: 1. Бројеви – први део (бројеви до 1000, усмени поступци рачунања и римске цифре); 2. Геометрија – први део (праве и углови); 3. Бројеви – други део (писмени поступци рачунања, једначине и неједначине); 4. Геометрија – други део (геометријске фигуре); 5. Мерење и мере; 6. Бројеви – трећи део (разломци).

Предложена подела тема и редослед реализације нису обавезни за наставнике, већ само представљају један од могућих модела. Овакав предлог је дат због тога што је пожељно комбиновати алгебарске и геометријске садржаје.

Основа за писање исхода и избор садржаја је чињеница да се учењем математике ученици оспособљавају за: решавање разноврсних практичних и теоријских проблема, комуникацију математичким језиком, математичко резонување и доношење закључака и одлука.

Исходи представљају основ за избор наставних садржаја, доприносе и лакшем избору наставних стратегија, метода и поступака, чиме се олакшава дидактичко-методичко креирање процеса поучавања и учења. Достицањем исхода, ученици усвајају основне математичке концепте, овладавају основним математичким процесима и вештинама, оспособљавају се за примену математичких знања и вештина и комуникацију математичким језиком. Кроз исходе се омогућава остваривање образовних стандарда и међупредметних компетенција као што су

комуникација, дигитална компетенција, рад са подацима и информацијама, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици достигну исходе и да изабере одговарајуће методе, активности и технике за рад са ученицима. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, дате исходе треба разложити на мање и на основу њих планирати активности за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже достићи, док је за одређене исходе потребно више времена и активности, као и рада на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљеве којима се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција и не треба је усмерити само ка достизању појединачних исхода.

При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, да ученици самостално откривају математичке правилности и изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака.

Приликом планирања наставе, треба имати у виду да, у овом узрасту, различите игролике активности, као и употреба едукативних софтверских алата, у функцији сазнавања и учења могу бити додатна мотивација за усвајање математичких садржаја. Због тога је важно да се ученицима првог циклуса омогући да развијају математичко мишљење у контексту игроликих активности и употребе едукативних апликација на интернету и других електронских материјала. Поред тога, игролике активности и употреба едукативних апликација и електронских материјала значајно доприносе развијању интересовања за математику и позитивног става према математици.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Избор метода и облика рада зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Бројеви

У трећем разреду наставља се развој појма броја, бројевног низа и поступака рачунања у оквиру блока бројева до 1000. Исходи ове теме се углавном остварују спирално, тако да се исходи који су остварени у оквиру блока бројева до 100 проширују на блок бројева до 1000. Бројеви се представљају визуелно и разложени на стотине, десетице и јединице. Касније се бројеви представљају као зборови вишеструких декадних јединица ($234 = 200 + 30 + 4$). Визуелизација бројева и места броја у бројевном низу помаже разумевању декадног бројевног система. Посебно, проблеми уочавања и описивање речима правила за настајање бројевног низа подстичу развијање математичко логичког мишљења. Упознају се усмени и писмени поступци сабирања и одузимања у блоку бројева до 1000 као и множења једноцифреним бројевима и бројем 10 и дељења бројевима прве десетице. Појам дељивости се сада проширује и уводи се појам остатка при дељењу. Ученици се подстичу да дођу до закључка који су бројеви дељиви са 2, 5 и 10.

Усмени поступци рачунања упознати су у претходним разредима те је потребно обновити ове поступке у оквиру блока бројева до 100 пре проширене примене у оквиру блока бројева до 1000. Усмени поступци рачунања осим у писаној форми, увежбавају се усменим рачунањем (без записивања) у циљу практичне примене у реалним ситуацијама везаним за рачунање са новцем и др. Након усвајања усменог поступка рачунања уводе се писмени поступци рачунања који се изводе: записивањем бројева у форми збира вишеструких декадних јединица, коришћењем таблица месних вредности и скраћено, са потписивањем. Облици писменог рачунања се упознају наведеним редоследом у циљу разумевања поступка писменог рачунања. Потребно је одвојити довољно времена за увежбавање технике рачунања, како би ученици стекли сигурност и спретност при усменом и писменом рачунању. Ученике треба упућивати на коришћење едукативних софтвера и апликација за увежбавање основних рачунских операција. Решавање задатака у реалистичним и проблемским ситуацијама је контекст за утврђивање и проширивање знања о својствима рачунских операција и примени аритметичких правила као олакшици у рачунању. Зависност резултата од промене компоненти операција, као важна особина, обрађује се кроз примере у циљу стицања функционалних знања. Символички запис аритметичких правила се не ради у трећем разреду. Ученике треба навикавати да, пре израчунавања, процењују вредности бројевних израза. То је вештина која им помаже да уоче да су направили грешку приликом рачунања и има примену у свакодневном животу (нпр. процена рачуна у продавници, процена потребне количине материјала и слично). Процењивање вредности

израза заснива се на познавању својстава аритметичких операција и зависности резултата од промена компоненти операција. Посебна пажња се поклања вези операција и зависности резултата од промена компоненти као основе за решавање једначина и неједначина. Решавају се једначине облика $a + x = b$, $a - x =$

b , $x - a = b$, $a \square x = b$ на основу веза операција сабирања и одузимања и множења и дељења. Подстиче се навика провере решења и анализа „логичности“ решења с обзиром на контекст проблема. Решавају се неједначине облика: $a \pm x < b$, $a \pm x > b$, $x - a < b$, $x - a > b$. Бирати примере неједначина код којих је лако сагледати скуп решења (погађањем или коришћењем табела). Увести начин записивања решења уз коришћење симбола \square , $\{$ и $\}$. Визуелизација бројева и својстава аритметичких операција на бројевној правој или као површи одговарајућих димензија припрема је за геометријско решавање аритметичких проблема. Овакве активности доприносе развоју способности математичког моделовања, примене математике у решавању проблема из реалних животних ситуација или других предметних области. У том смислу, решавање текстуалних задатака није значајно само као контекст за увежбавање техника рачунања већ и за уважавање значаја математичких знања у свакодневним животним ситуацијама. Поред текстуалне форме задавања задатака, потребно је код ученика развијати способност уочавања проблема анализом ситуације задате сликом, табелом или графиком (стубичастим дијаграмом и сликовним дијаграмом у коме један симбол може представљати више од једног објекта). У овим примерима, од посебног значаја је селекција значајних информација за решавање проблема и уочавање односа између познатих и непознатих компоненти. Бирање задатака у складу са принципом поступности оснажиће ученике у решавању проблема у којима је критичан корак формирање математичког записа (израза или једначине) на основу проблемске ситуације. Усмено и писмено образлагање поступка решавања задатка помаже ученицима у развијању способности математичко логичког резонувања и математичке комуникације. Даље се развија појам разломка, увођењем разломака облика n/m . У оквиру бављења разломцима ученици анализирају и креирају визуелне представе разломака и упоређују разломке са истим имениоцем. Бољем разумевању појма разломка доприносе практичне активности деобе и спајања, лепљења и сечења погодних дидактичког материјала.

Уводи се децимални запис броја у контексту мерења дужине, при чему се бирају искључиво случајеви где је резултат децимални број са једном децималом.

Скуп римских цифара се проширује цифрама D и M чиме се омогућава записивање бројева до 1000 римским цифрама. Пре увођења нових цифара

потребно је обновити римске цифре из претходног разреда и концепт записивања и читања бројева записаних римским цифрама. Увођењем ове две цифре, заокружује се целина и ученици ће, када упознају бројеве веће од 1000, бити у стању да користе римске цифре и за записивање година.

Геометрија

У трећем разреду наставља се упознавање геометријских фигура у равни и њихових својстава, развој перцепције простора и просторног резоновања. Бављење геометријским садржајима у трећем разреду ослања се на до тада већ уведене појмове.

Анализирају се и цртежом представљају узајамни положаји правих: паралелне праве и праве које се секу. Паралелне праве ученици цртају помоћу лењира и троугаоника или два троугаоника.

Посматрањем модела углова уочава се да угао образују две полуправе са заједничком почетном тачком. Анализирањем већ упознатих геометријских фигура ученици уочавају различите углове. Уводе се термини теме и крак, као и одговарајуће ознаке везане за угао (A , Aa , $\sphericalangle aAb$, $\sphericalangle BAC$). Увођење појма правог угла започиње анализирањем односа између хоризонталних и вертикалних положаја објеката у окружењу, посматрањем правоугаоника и квадратне мреже. Нормални положај правих уводи се преко појма правог угла. Прав угао, односно нормалне праве ученици цртају помоћу лењира и троугаоника или два троугаоника.

Кружница се уводи као затворена крива линија чије су све тачке једнако удаљене од једне тачке – центра кружнице. Круг се описује као равна фигура ограничена кружницом. Уводе се термини центар, полупречник и пречник, као и одговарајуће ознаке за центар и полупречник. Ученици кружницу/круг конструишу шестаром и увиђају да су круг и кружница одређени центром и полупречником.

Ученици су у претходним разредима класификовали и цртали геометријске фигуре (троугао, квадрат, правоугаоник). У трећем разреду анализирају се основна својства упознатих геометријских фигура (број страница, дужина страница, подударност и паралелност страница, врсте углова) и групишу у односу на уочена својства. Упознаје се класификација врста троуглова према дужинама страница. Цртају се квадрат и правоугаоник и конструише троугао када су познате дужине свих страница. Ученици се подстичу да откривају формуле. Обим геометријских фигура (троугла, квадрата, правоугаоника) се одређује са и без формула. Пресликавају се једноставне геометријске фигуре на квадратној мрежи или тачкастој мрежи симетрично у односу на дату праву,

померањем у одређеном смеру за дату дужину или на основу задатог визуелног упутства.

Активности које подстичу развој геометријског мишљења су: посматрање, прављење модела, цртање, склапање и растављање делова фигуре. Ове активности помажу ученицима да уоче својства фигура и просторне односе. Код конструкција и цртања је важно подстицати прецизност.

Мере и мерење

У оквиру ове теме упознају се стандардне мерне јединице за мерење масе (kg, g, t), времена (деценија, век, секунд), дужине (mm, km) и запремине течности (l, dl, cl, ml, hl). За усвајање основних знања о мерама и јединицама мере потребно је користити очигледна средства и давати ученицима да процењују и мере различите предмете из окружења. Важно је да ученици овладају претварањем мерних јединица из већих у мање и обрнуто, као и претварањем вишеименованих у једноименоване и обрнуто. Ученици се упознају са концептом мерења површине геометријских фигура без увођења стандардних јединица за мерење површине. Са ученицима се решавају једноставнији проблеми у којима је потребно поплочати одређену површину различитим задатим геометријским фигурама (правоугаоник, квадрат и троугао). Задаци у реалном контексту основа су за бављење овим садржајима.

Вишеименовани бројеви као резултат мерења дужине пружају контекст за увођење децималног записа броја, при чему се раде само случајеви записа са једним децималним местом. Полази се од сазнања да је дециметар десети део метра и да се зато може записати да је $1 \text{ dm} = 0,1 \text{ m}$.

Опште напомене

Приликом увођења нових појмова важан је избор модела. За увођење појма хиљаде пожељно је коришћење модела коцке димензије $10 \times 10 \times 10$. За анализирања својстава геометријских фигура важан је избор погодних модела на којима је лакше уочити својства. На пример, жичани модели геометријских фигура погодни су при обради појма обима фигуре док су за уводна разматрања појма површине прикладнији модели фигура од картона.

Промене у свим сферама живота увелико су условљене употребом информационих технологија. Савремене наставне методе укључују и употребу различитих софтверских апликација. Ученике треба упознати са употребом калкулатора ради провере тачности рачуна. Наставник ученике може упућивати на различите апликативне софтвере и бесплатне едукативне игре на мобилним телефонима, таблетима и рачунарима. Употреба ИКТ-а доприноси развијању општих међупредметних компетенција као што су рад са подацима, дигитална

компетенција, решавање проблема и др. На пример, у областима Геомерија и Мерење и мере за развијање основних геометријских концепата и њихову употребу у реалном контексту ученици могу користити Геогебру (цртање троугла, праве кроз две тачке, кружнице), Гугл Мапе (улице које се секу или су паралелне, растојања између објеката, полупречник и пречник кружног тока) и сл. Ученике треба упућивати на апликације које развијају логичко-комбинаторно размишљање.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Саставни део процеса развоја математичких знања у свим фазама наставе је и праћење и процењивање степена остварености исхода, које треба да обезбеди што поузданије сагледавање развоја и напредовања ученика. Тај процес започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а важно је ученике оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у учењу.

Назив предмета	ПРИРОДА И ДРУШТВО
Циљ	Циљ учења Природе и друштва јесте упознавање себе, свог природног и друштвеног окружења и развијање способности за одговоран живот у њему.
Годишњи фонд часова	72 часа

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- идентификује облике рељефа и површинских вода у свом крају;
- одреди положај задатог објекта у односу на истакнуте облике рељефа и површинске воде у свом крају;
- илуструје примерима како рељеф и површинске воде утичу на живот људи у крају;
- примени правила друштвено прихватљивог понашања поштујући права, обавезе и различитости међу људима;
- повеже различита занимања и делатности са потребама људи у крају у коме живи;
- повеже врсте и значај саобраћаја у свом крају са потребама људи;

- примени правила безбедног понашања у саобраћају;
- разликује чврсто, течно и гасовито стање воде у природи и свакодневном животу;
- повеже температурне промене са променама запремине и кретања ваздуха;
- очита вредности температуре воде, ваздуха и тела помоћу термометра;
- прикаже везе међу живим бићима у различитим животним заједницама помоћу ланаца исхране;
- илуструје примерима одговоран и неодговоран однос човека према животној средини;
- примени поступке (мере) заштите од заразних болести;
- се оријентише у простору помоћу компаса и оријентира из природе/окружења;
- опише пут којим се може стићи од једне до друге тачке помоћу плана насеља;
- идентификује географске објекте у свом крају користећи географску карту Републике Србије;
- користи временске одреднице (година, деценија, век) у свакодневним ситуацијама и приликом описивања догађаја из прошлости;
- прикупи и представи податке о прошлости породице и краја;
- повеже јачину деловања на тело са његовим пређеним растојањем;
- доводи у везу брзину падања тела са његовим обликом;
- разликује природне и вештачке изворе светлости;
- повеже промену величине и положаја сенке са променом положаја извора светлости;
- повеже промену јачине звука са променом удаљености од његовог извора;
- разликује повратне и неповратне промене материјала;
- уочи сличности и разлике међу течностима – тече, променљивост облика; провидност, боја, густина;
- одабере материјале који по тоplotној проводљивости највише одговарају употреби у свакодневном животу;
- објасни како рециклажа помаже очувању природе;
- изведе једноставне огледе/експерименте и повеже резултат са објашњењем/закључком;
- сарађује са другима у групи на заједничким активностима;
- представи резултате истраживања (писано, усмено, помоћу ленте времена, Power Point презентацијом и/или цртежом и др);
- повеже резултате рада са уложеним трудом.

Област/тема- МОЈ КРАЈ – природа, човек, друштво, садржаји:

Облици рељефа: узвишења (подножје, стране, обронци, врх), равнице и удубљења. Релјеф у мом крају. Површинске воде: река и њене притоке (лева и десна обала); бара и језеро. Површинске воде у мом крају. Групе људи: становници и народи краја (права и обавезе; обичаји; суживот). Производне и непроизводне делатности и њихова међузависност. Село и град, њихова повезаност, зависност и међуусловљеност. Значај и улога саобраћаја. Путнички, теретни и информациони саобраћај. Безбедно понашање ученика на саобраћајницама у крају. Опрема за безбедну вожњу ролера, тротинета и бицикла. Течно, гасовито и чврсто стање воде. Кружење воде у природи. Промене при загревању и хлађењу ваздуха (промена температуре, запремина и кретање ваздуха). Мерење температуре воде, ваздуха и тела.

Услови за живот, ланац исхране и међусобни утицаји у животним заједницама:

- Копнене животне заједнице: шуме, ливаде и пашњаци;

- Водене животне заједнице: баре, језера и реке.

Култивисане животне заједнице: воћњаци, повртњаци, њиве и паркови. Значај и заштита земљишта и копнених животних заједница. Значај и заштита вода и водених животних заједница. Животне заједнице у мом крају и човеков однос према њима. Начини преношења и мере заштите од заразних болести (грип, заразна жутица, варичеле) и болести које преносе животиње (крпељи, вашке).

Област/тема- МОЈ КРАЈ – оријентација у простору и времену, садржаји:

Главне стране света. Умањено приказивање објеката и приказивање из „птичије“ перспективе. План насеља. Географска карта Републике Србије: картографске боје, картографски знаци). Мој крај на географској карти Републике Србије. Временске одреднице (датум, година, деценија и век).

Област/тема- МОЈ КРАЈ – прошлост, садржаји:

Историјски извори (материјални, писани и усмени). Садашњост, прошлост, будућност: догађаји, људи и промене у мом крају. Породична прошлост (преци и потомци) и знаменити људи краја. Начин живота данас и у прошлости – занимања, одевање, исхрана, дечије игре.

Област/тема- МОЈ КРАЈ – кретање, садржаји:

Кретање тела по путањи (правилнијско и криволинијско). Утицај јачине деловања на пређено растојање тела. Дејство Земљине теже – падање тела. Утицај облика тела на брзину падања. Извори светлости (природни и вештачки). Како настаје сенка – облик и величина сенке. Кретање производи звук: треперење затегнуте жице, гласних жица; различити звуци у природи. Звук као информација. Заштита од буке.

Област/тема- МОЈ КРАЈ – материјали, садржаји:

Промене материјала: повратне (истезање, савијање, ширење/скупљање; испаравање, кондензовање, топљење/очвршћавање) и неповратне (сагоревање, рђање). Сличности и разлике међу течностима (вода, уље, детерџент за прање судова, мед, млеко, сок од лимуна). Вода и друге течности као растварачи. Зависност брзине растварања од уситњености материјала, температуре течности и мешања. Топлотна проводљивост материјала. Ваздух као топлотни изолатор у природи и свакодневном животу (крзно и перје; слојевито облачење, вунене рукавице, грађевински блокови, термос-боца). Значај рециклаже. Разврставање отпада од пластике, стакла, папира, метала. Рационална потрошња. Међусобни утицај човека и окружења (начин на који човек мења окружење), утицај на здравље и живот кроз правила понашања који доприносе одрживом развоју.

Кључни појмови садржаја: крај, човек, животне заједнице, оријентација у времену и простору, прошлост краја, кретање, материјали.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм предмета Природа и друштво задржао је постојећи оквир, план наставе и учења од два часа недељно, односно 72 часа годишње и досадашњи завичајни принцип.

Принцип животне близине, тзв. завичајни принцип, одређује просторну и временску блискост природних и друштвених појава и процеса, и као такав представља једну од суштинских одлика овог предмета. У првом разреду се креће од просторно и временски најближих феномена за ученика, док се у старијим разредима просторни и временски оквир постепено шири. Конкретно, оквир унутар ког се остварују предметни исходи у првом разреду чине садржаји из најближег и непосредног окружења ученика – дома, школе, насеља/дела насеља у коме ученик живи, у II разреду просторни оквир се проширује на Насеље са околином, у трећем III разреду на Крај у коме ученици живе, а завршиће се у IV разреду државом Србијом.

Принцип животне близине овом програму обезбеђује високу осетљивост на контекст у коме ученици живе, односно отвореност за садржаје из учениковог окружења и флексибилност за уважавање карактеристика и одлика најразличитијих средина у којима деца из Србије живе. У том смислу предмет Природа и друштво подразумева отвореност и за садржаје од значаја за националне мањине у складу са простором проучавања природних и друштвених појава у трећем разреду – крај у коме ученици живе. Поред тога, код

свих ученика треба развијати осећај богатства у различитостима међу припадницима различитих националности указивањем на постојање људи који славе другачије празнике, имају различите обичаје, културу становања, исхрану, облачење и сл.

Уважавање окружења у којем ученици живе директно је у вези са уважавањем искустава и знања ученика. Ученици у процес наставе и учења улазе са идејама и представама о свету, себи и свему другом што их окружује. Изградили су их личним ангажовањем у свакодневним активностима, како у школи, тако и ван школе у другим образовним, културним и свакодневним животним активностима – учењем, читањем, писањем, играњем, слушањем, посматрањем, размишљањем, разговарањем, итд. Зато је веома важно да полазне тачке у развоју научних идеја о природним и друштвеним појавама и процесима буду управо идеје и искуства са којима ученици долазе у школу и улазе у процес учења. Кроз разноврсне активности којима се уважава средина у којој ученици живе и њихово свакодневно искуство из конкретне средине, ученицима се омогућава да доживе и разумеју разноликост и међусобну повезаност свих чинилаца који делују у њиховом природном и друштвеном окружењу. Истовремено се подстиче њихова радозналост за откривање појава и процеса у природној и друштвеној заједници.

Основна интенција наставе Природа и друштво усмерена је на развој интелектуалних, психофизичких, когнитивно-конативних и социјално-афективних сфера личности ученика, што се одражава у наведеном циљу за крај циклуса и датим предметним исходима.

Предметни исходи Природе и друштва показују шта су ученици оспособљени да учине, предузму, изведу и обаве на крају разреда захваљујући знањима, ставовима и вештинама које су развили учењем овог предмета. Исходи се остварују у спрези садржаја, метода наставе и учења и активности ученика некад унутар једне теме, а најчешће кроз више тема. Зато границе међу темама проучавања треба схватити условно и флексибилно. Неки исходи су по својој природи међупредметни и оствариваће се кроз активности у оквиру више наставних предмета, као на пример исход: По завршетку разреда ученик ће бити у стању да презентује другима информације о прикупљеним подацима (писано, усмено, помоћу ленте времена, презентацијом и/или цртежом). Треба, такође, имати у виду да је редослед програмских тема и груписаних садржаја унутар тема урађен искључиво ради прегледности препоручених програмских садржаја и не препоручује се као редослед приликом креирања годишњих и оперативних планова, већ као помоћ наставнику да их креира. Иста препорука се односи и на

уџбенике. Није пожељно да структура садржаја уџбеника буде основ за планирање наставе.

Ученике треба оспособљавати да самостално истражују и анализирају природне и друштвене појаве и процесе. У зависности од исхода који се жели остварити, учитељ треба да подстакне ученике на различите врсте активности које ангажују како поједина чула, тако и више чула истовремено. Синхронизација чулних утисака даје целовиту слику објеката, процеса, појава и њихову интеграцију у комплексну слику света, а уважава различитости у склоностима ученика при упознавању света и процесу учења. Ипак, учење се не завршава на чулним утисцима, већ се наставља уопштавањем ученог кроз описивање, поређење, формулисање закључака итд. У наставном процесу се, дакле, полази од несистематизованих искуствених сазнања и иде се ка општим, научно заснованим, систематизованим знањима из области природе, друштва и културе. Активности ученика потребно је прилагодити предметним исходима, специфичностима изабраних садржаја и узрасту ученика. Постепено треба повећавати ниво захтева и самосталности ученика приликом упознавања природних и друштвених појава.

Стварност (природна и друштвена) која нас окружује и из које произилази садржај овог програма, заснована је на повезаности различитих појава и процеса. Због тога садржаји Природе и друштва морају да буду одраз те целовитости и повезаности појава које се изучавају. Ради формирања елементарних појмова и постављања мреже за систем појмова, при избору и распореду програмске грађе примењен је спирално-узлазни модел, у складу са узрастним карактеристикама ученика. То значи да се иста тематика из разреда у разред проширује, продубљује и посматра са различитих аспеката. Изградња система у настави, последица је постојања система у стварности. Улога учитеља је да ствара прилике за учење, а не да наставне садржаје тумачи само као биолошке, географске, историјске и друге садржаје. Поред тога, приступ настави и учењу треба да буде повезан и са логиком и методологијом научне дисциплине одакле произлази одређени садржај. Тако изучавање биолошких садржаја нужно треба да укључи посматрање и праћење биолошких феномена; изучавање садржаја хемије и физике – закључивање на основу спроведеног огледа или експеримента; изучавање прошлости – анализу историјских извора итд. Развијање система појмова подразумева континуиран рад учитеља на успостављању хоризонталне (унутар једног разреда) и вертикалне повезаности (између разреда) појмова унутар програма Природе и друштва. Важно је да се кад год је могуће приступи корелацији и интегрисаном приступу садржајима на међупредметном нивоу кроз наставне и ваннаставне облике рада и активности у

школи и изван ње. Због природе садржаја предмета и датих исхода пожељно је активности организовати што чешће изван учионице, односно у ближем природном и друштвеном окружењу. За потребе овог предмета посебно су погодни: организоване посете, шетње, излети, настава у природи.

Поред коришћења званично одобрених уџбеничких комплета, у остваривању програма за Природу и друштво препоручује се коришћење шире литературе и осталих извора информација: штампаних, аудио-визуелних и електронских медија. Посебно се препоручује коришћење аутентичних природних и друштвених извора, као најверодостојнијих показатеља стварности, појава и процеса у конкретном непосредном окружењу, као и дидактичких материјала који одражавају посебности датог окружења и краја у коме ученици живе.

Учитељ остварује постављени циљ и исходе кроз наставу и остале организационе форме рада у школи, без додатног оптерећења родитеља и њиховог обавезног ангажовања у остваривању програма. Родитељи могу бити добровољно ангажовани као расположиви потенцијал локалне средине, у зависности од њихових знања, могућности и хтења.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање обухвата креирање годишњег и оперативних планова, као и развијање припрема за час/дан/седмицу. Годишњи план креира се у форми гантограма и садржи број часова по темама распређених по месецима, а у складу са школским календаром, годишњим фондом часова, планираним фондом часова по темама.

Полазећи од датих предметних исхода и препоручених садржаја од наставника се очекује да дати програм контекстуализује према потребама конкретног одељења имајући у виду карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже као и друге ресурсе школе и локалне средине.

Приликом планирања наставе и учења потребно је руководити се:

- индивидуалним разликама међу ученицима у погледу начина, темпа учења и брзине напредовања;
- интегрисаним приступом у којем постоји хоризонтална и вертикална повезаност унутар истог предмета и различитих наставних предмета;
- партиципативним и кооперативним активностима које омогућавају сарадњу;
- превасходно активним и искуственим методама наставе и учења;
- уважавањем свакодневног искуства и знања које је ученик изградио ван школе, повезивањем активности и садржаја учења са животним искуствима ученика и подстицањем примене наученог у свакодневном животу;

- неговањем радозналости, одржавањем и подстицањем интересовања за учење и континуирано сазнавање;
- редовним и осмишљеним прикупљањем релевантних података о напредовању ученика, остваривању предметних исхода и постигнутом степену развоја компетенција ученика.

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре, као и до сада, креира свој годишњи (глобални) план рада из кога касније развија своје оперативне планове. Како су исходи дефинисани за крај наставне године, наставник треба да их операционализује прво у оперативним плановима, а потом и на нивоу конкретне наставне јединице.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Однос циља, исхода, препоручених програмских садржаја, метода наставе и учења и активности ученика

При остваривању циља и предметних исхода Природе и друштва мора се имати у виду да су садржаји, методе наставе и учења и активности ученика неодвојиви у наставном процесу. Концепт наставе засноване на процесу и исходима учења подразумева наставу чији превасходни циљ није преношење предметних садржаја, већ изградња и развој знања као основе на којој се развијају разноврсна умења. У том смислу, програм наставе и учења нуди садржински оквир, а учитељ има слободу да уместо њих изабере и неке друге садржаје уколико сматра да су ти садржаји примеренији средини у којој ученици живе, узрасним и развојним карактеристикама ученика и њиховим интересовањима. Суштина је у томе да садржаји буду у функцији остваривања исхода, а не сами себи циљ. Учитељ има значајан простор за слободу избора и повезивање садржаја, метода наставе и учења и активности ученика како би водио ученике ка остваривању датог исхода.

Већина предметних исхода постиже се кроз непосредну истраживачку активност ученика уз континуирану подршку и подстицај од стране учитеља. Пожељне су активности које омогућавају интеракцију са физичком и социјалном средином, јер доприносе спознавању света који окружује ученике, тако што се откривају односи и упознају својства и карактеристике предмета, бића, појава и процеса и стичу се социјалне вештине. Најефикасније методе учења јесу оне методе које ученика стављају у адекватну активну позицију у процесу развијања знања. Потребно је стварање ситуација учења у којима ће доћи до изражаја различите активности ученика које омогућају различите начине учења. Значајне активности ученика у оквиру предмета Природа и друштво су:

- Посматрање са усмереном и концентрисаном пажњом ради јасног запажања и уочавања света у окружењу (уочавање видљивих карактеристика);

- Илустровање појава и процеса из свакодневног живота – навођење, показивање, објашњавање примера из природног и друштвеног окружења;
- Описивање – вербално или ликовно изражавање спољашњих и унутрашњих запажања;
- Процењивање – самостално одмеравање;
- Груписање – уочавање сличности и различитости ради класификовања;
- Праћење – континуирано посматрање ради запажања промена;
- Бележење – записивање графичко, симболичко, електронско бележење опажања;
- Практиковање – у настави, свакодневном животу и спонтаној игри и раду;
- Експериментисање – намерно модификоване активности, огледи које изводи сам ученик;
- Истраживање – испитивање својстава и особина, веза и узрочно-последичних односа;
- Сакупљање – прављење колекција, збирки, албума из природног и друштвеног окружења;
- Стварање – креативна продукција;
- Играње – дидактичке, едукативне и спонтане игре;
- Активности у оквиру мини-пројекта – осмишљавање и реализација.

Ради прегледности препоручени садржаји су дати у темама.

Потребно је приликом тумачења исхода учења и препоручених садржаја у трећем разреду стално имати у виду да се садржаји и одговарајући примери истражују и проналазе у оквиру краја у коме ученици живе. Крај, простор проучавања природних и друштвених појава и процеса, је територијална целина која се поклапа са границом општине. Општински центар је насеље у коме становници свих осталих насеља унутар граница општине остварују своје животне потребе као што су здравство, образовање, трговина, саобраћај, финансије, запослење, забава, итд. Унутар краја постоје природни, друштвени, економски, културни и историјски садржаји који су утицали на успостављање односа и веза између њега и његових житеља. На основу територијалног обухвата краја можемо закључити да је задовољен и принцип упознавања простора од ближег (познатог) ка даљем (мање познатом) простору.

Традиционално до сада се за овај територијални ниво користио појам завичај. Проблем употребе појма завичаја произилази из непостојања јасних просторних и временских критеријума за његово издвајање. Најопштије, завичај се одређује као „место са ближом околином где се неко родио и где је одрастао”. Из тога даље произилази да је завичај више субјективна категорија која почива на емоцијама.

Тема Природа, човек, друштво бави се узајамним дејством природних и друштвених фактора у окружењу. У том смислу креће се од облика рељефа и површинских вода у крају. Ови појмови су познати ученицима из претходних разреда, али се сада изучавају у ширем простору, уз додавање нових сегмената који се односе на елементе узвишења (подножје, стране, обронци, врх) и одређивање десне и леве обале текућих вода у циљу оријентације у простору. Кроз исходе учења и препоручене садржаје јасно је видљива потреба разматрања утицаја географских фактора на начин живота људи (људи су се насељавали тамо где су имали повољне географске услове, плодно земљиште и воду, правили су утврђења на узвишењима и сл.). Специфичност краја чине и групе људи који у њему живе (становници и народи краја). У том смислу наставља се разматрање дуализма права и обавеза, али сада становника краја, уз упознавање обичаја других народа у крају, а све у циљу хармоничног суживота. Разматрања започета у другом разреду кроз типологију насеља (село, град), сада се настављају разматрањем повезаности села и града, њихове зависности и међуусловљености кроз различите послове којима се баве становници у насељима краја. Ово представља и основу за прво груписање сличних послова (којима се задовољавају животне потребе људи у крају) у делатности (пољопривреда, образовање, здравство и сл.). У контексту поменутих делатности уводи се и појам сабраћаја и његове улоге у превозу путника и терета, односно преносу информација. И даље се ради на оспособљавање ученика за безбедно учешће у саобраћају (на саобраћајницама у крају).

Садржаји о својствима воде проширују се на различита агрегатна стања ове течности, као и на упознавање ученика са процесом који обједињује сва три стања воде – кружењем воде у природи.

Разматрају се и промене које настају при загревању и хлађењу још једног елемента неживе природе – ваздуха. У том смислу, путем једноставних практичних активности ученици уочавају да се ваздух на топлоти шири, а на хладноћи сабија (промена запремине), што у природи доводи до кретања ваздуха, односно ветра.

Услови за живот (сунце, вода, ваздух и земљиште) сада се уводе у новом контексту, као специфични услови за живот у животним заједницама (копненим и воденим). Уводи се појам ланац исхране као основни однос међу живим бићима у животним заједницама, ослањајући се на сазнања из другог разреда о подели животиња према начину исхране. Посебну пажњу треба дати животним заједницама специфичним за крај у коме ученици живе, као и њиховој заштити. Садржаји о човеку, односно о људском телу сада се односе на уобичајене заразне болести деце (грип, заразна жутица, варичеле) које се лако шире у колективу,

као и болести које преносе животиње (крпељи, вашке). Акценат је на упознавању ученика са основним мерама заштите против ових болести и одговорном односу према сопственом здрављу и здрављу људи из окружења (на пример, не треба долазити у школу уколико смо болесни ради сопственог здравља и очувања здравља осталих ученика и запослених у школи).

Тема Оријентација у простору и времену односи се на оспособљавање ученика за оријентацију у простору и надовезује са на начине оријентисања из прва два разреда (оријентација у насељу помоћу карактеристичних објеката и адресе). У трећем разреду уводи се оријентација помоћу главних страна света. Акценат је на оспособљавању ученика да одреде стране света помоћу компаса, Сунца и оријентира из природе/окружења (маховине, годови на пању, цркве и сл.) у складу са оним што је доступно у окружењу у коме ученик живи. Препоручљиво је да ученици спознају простор непосредним посматрањем, шетњом по насељу и околини или кретањем превозним средствима, односно да се ови исходи учења и настави садржаји реализују у ванучионичком окружењу.

У трећем разреду започиње процес картографског описмењавања. Оспособљавање ученика да разумеју информације приказане на географској карти засновано је на три изазова које је потребно превазићи:

- однос величине простора на карти у односу на величину реалног простора – на географској карти приказ реалног простора је вишеструко умањен;
- перспектива из које су приказани објекти на географској карти („птичија перспектива“);
- овладавање новим „језиком“ кроз разумевање значења боја и симбола помоћу којих су приказани реални географски објекти на карти.

Да би лакше разумели како се објекти приказују на карти, препоручљиво је помоћу једноставних активности показати шта је умањено приказивање објеката и приказивање из „птичије“ перспективе. Потреба за умањењем површина које се преносе на папир је блиска ученицима, јер на цртежима на којима приказују, на пример, природу у јесен умањују природне величине (бића, предмете...) до величине формата папира. У том смислу, а у складу и са оним што се ради на Математици, учитељ може планирати умањено приказивање предмета правилних облика из непосредног окружења ученика у размери 1:10 (на пример, школска клупа је димензија 120X60 cm, када је умањимо 10 пута, ученици у свескама цртају правоугаоник димензија 12X6 cm). На сличан начин, али на папиру већег формата може се представити план учионице. Препоручљиво је за ове активности изабрати такве предмете које ученици могу посматрати „одозго“ како би стекли увид, на пример, зашто школска клупа на умањеном приказу учионице има изглед правоугаоника, резач у облику ваљка има изглед круга и

сл. На сличан начин може се израдити макета насеља а затим је ученици могу посматрати (и фотографисати) из „птичије перспективе" како би уочили како из ваздуха изгледа то насеље, а затим се та фотографија може лако „превести" у скицу плана тог насеља. Уколико постоје техничке могућности, за приказивање познатог окружења из различитих перспектива (реални, фотографски приказ, картографски приказ) може послужити апликација Google Maps.

Прва карта са којом се ученици сусрећу је план насеља у коме они живе. Креће се од оспособљавања ученика да пронађу улицу или објекат на плану насеља, опишу пут којим се може стићи од једне до друге тачке помоћу плана насеља, што ће у будућности довести до крајњег циља – оријентисања помоћу плана насеља тако да се дође од једне до друге локације у насељу.

Након плана насеља, ученици су спремни да разумеју апстрактнији приказ (често потпуно непознатог) простора, односно општегеографску карту. У трећем разреду креће се од посматрања краја у коме ученик живи на географској карти Србије. Дакле, полазиште је простор који је ученицима познат, па они могу да успоставе везу између опаженог окружења и његовог графичког приказа на географској карти. Оспособљавање ученика да разумеју географску карту подразумева сусрет ученика са трећим изазовом – значењем картографских боја (облици рељефа и површинске воде) и картографских знакова. Није потребно оптерећивати ученике учењем напамет изгледа и значења картографских знакова, већ је препоручљиво користити легенду у функцији трагања за њиховим значењем. Методички приступ географској карти треба да се креће у правцу третирања карте као извора информација, а не да карта буде место на коме ученици само показују задате географске појмове. У том смислу се ученику може задати, на пример, да помоћу географске карте одреди положај свога краја у Србији у односу на главни град Републике Србије. Када ученик наводи шта све може да сазна о одређеном простору посматрајући географску карту тог простора и легенду која се на њој налази, треба га подстицати да у том приказу користе и знања о странама света.

Увођење временских одредница надовезује се на оне које су већ уведене у прва два разреда и проширује се новим одредницама – деценија и век. Као и у претходним разредима, нове временске јединице уводе се тако да се мањом (већ познатом) мерном јединицом објашњава већа (нова) мерна јединица. Ученике треба стављати у ситуацију да користе наведене временске одреднице (посебно годину, деценију и век) у свакодневним ситуацијама и приликом описивања догађаја из прошлости.

Тема Прошлост започиње у трећем разреду увођењем историјских извора као основних извора сазнања о прошлости. У том смислу, увођење поделе

историјских извора (материјални, писани и усмени) није само себи циљ, већ указује на различите изворе информација о прошлим временима. Ученици упознају историјске изворе и истражују теме из породичне и прошлости краја за које су заинтересовани. Када је реч о породичној прошлости, продукт истраживања може да буде приказ породичног стабла, уз увођење значења појмова преци и потомци. У том смислу, ученик користећи породично стабло описује ближе чланове породице из „угла“ предака и потомака (Мој деда је предак мог тате. Тата је дедин потомак. Ја сам татин, мамин, бабин, дедин потомак). Прошлост краја се истражује у односу на специфичности краја у коме ученици живе, на значајне догађаје за становнике тог краја (о којима често сведоче и споменици), и знамените људе који су рођени или живели у том крају. Истражују се ученицима блиске и релевантне теме из свакодневног живота (на пример, занимања људи у крају, одевање, исхрана, дечије игре) уз стално поређење начина живота у прошлости и садашњости (као ученицима блиске и познате). Није потребно да се истраже сви наведени аспекти свакодневног живота него они за које су ученици највише заинтересовани и за које постоје доступни историјски извори примерени ученицима овог узраста. Податке прикупљене малим историјским истраживањима ученик може да представи на неки од начина које одабере (усмено, помоћу ленте времена, породичног стабла, презентације, постера...).

Тема Кретање представља сегмент о коме ученици имају богато искуство, а задатак наставника је да та несистематизована, искуствена знања буду структурисана и освешћена и да омогуће ученику боље спознавање света који их окружује. Ученици препознају и наводе примере за различите облике кретања тела према њиховој путањи – праволинијско и криволинијско. Истраживање утицаја јачине деловања на пређено растојање тела природно се реализује кроз практичну активност (експеримент). Утицај јачине деловања разматра се кроз удаљеност коју тела прелазе (као и у другом разреду), при чему је пожељно укључити не само процену растојања, већ и њено прецизно мерење уз коришћење мерних јединица за дужину које су уведене у математици у другом разреду. Уводи се и падање као специфичан начин кретања тела условљен дејством Земљине теже, чему се приступа феноменолошки, без улажења у детаљнија објашњења. Посебну пажњу потребно је обратити на испитивање утицаја облика тела на брзину падања практичним проверавањем брзине падања два тела који имају све исте карактеристике (материјал, маса), осим облика (на пример, згужван и исправљен папир).

Још један аспект кретања представљају садржаји о светлости и звуку. Светлост се изучава из два аспекта: извори светлости (природни и вештачки) и сенка

(облик и величина сенке). Ученици треба да разликују природне и вештачке изворе светлости, као и да путем практичне активности уоче повезаност промене величине и положаја сенке са променом положаја извора светлости (природног или вештачког). Такође, ученици се упознају са различитим изворима чијим покретањем (треперењем) настаје звук – треперење затегнуте жице, гласних жица; различити звуци у природи (звук инсеката, фијукање ветра и сл.). Звукови се истражују из два аспекта – информативног (на основу звука знамо од кога/чега потиче и оријентишемо се на основу те информације) и безбедносног (звуци који упозоравају, заштита од буке). Пожељно је организовати практичне активности (огледе) којима се доказује да се јачина звука мења са променом удаљености од извора звука, што је посебно важно из безбедносних разлога.

Исходи учења и садржаји који се односе на промене материјала фокусирани су на уочавање повратних (истезање, савијање, ширење/скупљање; испаравање, кондензовање, топљење/очвршћавање) и неповратних (сагоревање, рђање) промена материјала. Наведене промене не треба учити напамет већ подстаћи ученике да их уоче у свакодневном животу и/или помоћу огледа. Разликовање неповратних од повратних промена материјала своди се на настајање или ненастајање материјала који имају другачија својства након механичког или топлотног деловања.

У прва два разреда једина течност која је изучавана била је вода. Сада се уводи први општији појам – течност. Приликом практичног истраживања користе се течности које су безбедне за ученика и лако доступне (вода, уље, детерџент за прање судова, мед, млеко, сок од лимуна). У овом смислу, у фокусу је уочавање сличности и разлика између воде и других течности (тече, променљивост облика; провидност, боја, густина). Посебно се истражује својство течности као растварача. Путем експеримента испитује се зависност брзине растварања од уситњености материјала, температуре течности и мешања. Ову активност најлакше је урадити на примеру воде.

Топлотна проводљивост материјала представља нови аспект изучавања материјала. На примеру свакодневних активности и претходних искустава, ученици класификују и бирају материјале који по топлотној проводљивости највише одговарају одређеној употреби (металне шерпе за кување, дрвене клупе за седење у парку и сл). У овом смислу, разматра се и ваздух као топлотни изолатор у природи и свакодневном животу (крзно и перје животиња; слојевито облачење, вунене рукавице, грађевински блокови, термос-боца).

Исходи учења и садржаји о материјалима завршавају се упознавањем ученика са значајем рециклаже, као и потребом разврставања отпада од пластике, стакла,

папира и метала. У складу са овим, повезана је и проблематика рационалне потрошње материјала и предмета која подразумева подстицање ученика да дају предност употреби: производа који се вишеструко користе у односу на производе за једнократну употребу, као и рециклираних и производа који могу да се рециклирају. Проблематика одрживог развоја приметна је и кроз указивање на међусобне утицаје човека и окружења кад год је то могуће и актуелно у конкретним условима у којима се реализује настава. Пуно разумевање концепта одрживог развоја могуће је тек на каснијем узрасту ученика, али је потребно да се континуирано развија, и то не само на нивоу знања, већ првенствено на нивоу развијања вредности, ставова и навика. На тај начин се утиче на развој ставова важних за опстанак и будућност.

Приликом изучавања природних и друштвених феномена нужно је и даље примењивати истраживачки приступ и оспособљавати ученике за различите начине прикупљања података о окружењу, њихову анализу, сврставање у групе и категорије по различитим карактеристикама, вођење белешки и закључивање. Учествовање у једноставним огледима/експериментима који се реализују на основу упутства – индивидуално, у пару или групи, усложњава се кроз повезивање резултата огледа/експеримента са објашњењем или закључком. Значајно је радити на оспособљавању ученика да јасно презентује резултате својих истраживања на начин који је примерен проблему који се истражује и интересовању ученика (писано, усмено, помоћу ленте времена, Power Point презентацијом и/или цртежом и др).

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика само је део праћења и вредновања образовно-васпитне праксе. Резултате целокупног праћења и вредновања наставник узима као основу за планирање наредних корака у раду са ученицима и развијању своје образовно-васпитне праксе.

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању. Потребно је да наставник континуирано и на примерен начин указује ученику на квалитет његовог постигнућа тако што ће повратна информација бити прилагођена, довољно јасна и информативна како би имала улогу подстицајне повратне информације. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика.

Назив предмета	ЛИКОВНА КУЛТУРА
Циљ	Циљ учења Ликовне културе је да се ученик, развијајући стваралачко мишљење и естетичке критеријуме кроз практични рад, оспособљава за комуникацију и да изграђује позитиван однос према култури и уметничком наслеђу свог и других народа.
Годишњи фонд часова	72 часа

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- поштује инструкције за припремање, коришћење, одржавање и одлагање материјала и прибора; – повеже уметничко занимање и уметнички занат са одговарајућим продуктом;
- преобликује, самостално или у сарадњи са другима, амбалажу и предмете за рециклажу мењајући им употребну функцију;
- изрази своје доживљаје, емоције, имагинацију и запажања одабраним материјалом, прибором и техникама;
- користи одабране податке и информације као подстицај за стваралачки рад;
- протумачи једноставне визуелне информације и поруке из свакодневног живота;
- укаже на сличности и разлике које опажа у уметничким делима и традицији различитих народа;
- изрази одабране садржаје изразом лица, положајем тела, покретима или кретањем;
- распореди облике, боје, линије и/или текстуре креирајући оригиналне композиције;
- разговара са вршњацима о доживљају простора, дизајна, уметничких и ученичких радова, уважавајући различитости;
- учествује у обликовању и уређењу простора у школи, код куће или у окружењу;
- разматра, у групи, шта и како је учио/ла и где та знања може применити.

Област/тема – МАТЕРИЈАЛИ, садржај:

Својства материјала. Својства материјала за ликовно обликовање – тврдоћа, еластичност, растворљивост или постојаност (промене у току сушења, у контакту са светлошћу, у контакту са различитим супстанцама и подлогама...), материјали који могу да се користе као алатке (пера, крзно, длака, лишће, дрвца...). Изглед материјала – основне и изведене боје, природне и створене текстуре. Технике.

Однос материјала, ликовне технике и идеје. Производи уметничких заната (накит, уметничке лутке, шешири, таписерије, ћилими, осликани текстил, собне светиљке и сенила, грнчарија, дуборез, гравуре...). Значај рециклирања, уметничка рециклажа.

Област/тема – СПОРАЗУМЕВАЊЕ, садржај:

Говор тела. Поглед, израз лица, држање тела, гест и кретање, однос вербалне и невербалне комуникације. Тумачење визуелних информација. Визуелне карактеристике биљака и животиња, знаци, симболи, униформе, заставе, ношње... Пејзаж, портрет, аутопортрет. Слика, текст, звук. Кратки анимирани филмови, рекламе, билборди... Лепо писање – плакат, позивнице, честитке...

Област/тема – КОМПОЗИЦИЈА, садржај:

Композиција. Дводимензионалне и тродимензионалне композиције, организација композиције, равнотежа. Орнамент. Традиционална и савремена употреба орнамената, симетрија.

Област/тема – ПРОСТОР, садржај:

Облици у простору. Непокретни објекти у отвореном и затвореном простору (споменици, уметничка дела, експонати...). Композиција у простору – поставка изложбе, уређење просторије, уређење школе, уређење околине у локалној заједници... Оптичке илузије на дводимензионалној подлози, специјални ефекти на сцени, у филмовима, игрицама... Кретање. Покрет и кретање у природи, окружењу и уметничким делима.

Кључни појмови садржаја: простор, облик, линија, боја, текстура.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Ученици се развијају и уче кроз разноврсне активности и задатке који подстичу радозналост и задовољство у истраживању, експериментисању, размишљању, повезивању, изражавању, стварању, дружењу и сарадњи.

Кључни појмови су међусобно чврсто повезани и чине конструкцију, основу за развијање програма. Централни појам је простор, јер се све што видимо и доживљавамо налази у простору. Из овог појма су изведени остали кључни појмови. У првом разреду их има три: простор – облик, линија; у другом разреду четири: простор – облик, линија, боја; у трећем пет: простор – облик, линија,

боја, текстура и од четвртог шест: простор – облик, линија, боја, текстура, светлина.

Централни појам, простор, указује на то да програм није усмерен на ускостручне садржаје, већ на свет у коме ученик живи и одраста и који треба свесно да опажа, доживљава и истражује из различитих углова. Сви садржаји везани за визуелну уметност (укључујући и уметничка остварења из ближе и даље прошлости) у блиској су вези са савременим светом и ученици треба постепено да истражују и откривају те везе.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У првој колони табеле дати су исходи који се достижу до краја школске године. Исходи воде ка постепеном развијању компетенција. Достижни су за сваког ученика, у мањој или већој мери. Наставник у току године прати, процењује и подстиче развијање индивидуалних потенцијала сваког ученика.

У другој колони табеле предложени су називи целина, а у трећој појмови, подпојмови и теме за разговор и истраживање. Нови модел наставе и учења није фокусиран на садржаје. Наставник има слободу да осмисли називе, број и редослед наставних тема и наставних јединица, а у складу са дидактичким принципима и условима у школи. Настава се не планира према структури уџбеника, јер ученици не уче лекције по реду, већ истражују уџбеник како би развијали међупредметне компетенције – у зависности од задатка/теме траже одговарајуће визуелне и/или текстуалне податке и информације, повезују их, пореде, стављају у нови контекст, користе их као подстицај за стварање...

У настави треба да доминирају проблемски задаци који циљају више исхода и међупредметних компетенција. Задаци и активности треба да буду разноврсни и да омогуће сваком ученику да се развија у складу са својим интересовањима, искуством, потребама и потенцијалима. Осим стваралачког рада значајан је и разговор. Наставник планира питања која подстичу ученике на размишљање и на развијање креативних идеја (модел подстицајних питања се може видети у програму за други разред).

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Материјали

Материјали, прибор, технике и савремена технологија су средства која се користе у процесу визуелног описмењавања. Наставник кратко објашњава и показује како се припремају, користе, чисте, одлажу или преносе и пружа друге неопходне информације. Одабрани садржаји ове целине интегришу се са садржајима других целина.

Својства материјала

Ученици треба да добију само кључне информације о својствима материјала које користе. Ако користе употребљену амбалажу, материјале или објекте које су пронашли у природи потребно је да их, уз помоћ укућана, припреме пре доношења на час (прање, термичка обрада, дезинфиковање асепсолом, алкохолном... у зависности од материјала). У току године самостално припремају лепак или масу за обликовање од материјала који се користе у домаћинству (кукурузно брашно, кукурузни штирак, сода бикарбона, сирће, млеко, со, шећер...). Водене боје могу да направе од истрошених фломастера. Рецепт се могу пронаћи на интернету, наставник бира оне који одговарају узрасту ученика. Важно је и да сви ученици до краја првог циклуса развију навику да заједно распремају и чисте простор по завршетку рада.

Имајући у виду да се технологија материјала развија великом брзином, наставник може да информише ученике о неким иновативним материјалима које користе дизајнери одеће, амбалаже, намештаја... На пример, материјал који се прави од папира и пластике (Partic), материјал који се прави од рециклиране одеће (варијанта материјала Karta-Pack)... Тродимензионално (3D) штампање и паметни материјали могу да се помену у следећем разреду.

Подела боја на основне (примарне) и изведене (секундарне) односи се на пигментне боје за сликање. Ученици треба да знају да мешањем две основне боје у односу 1:1 неће увек добити тон који су очекивали, јер се материјал различитих произвођача разликује. Било би добро да истражују мешање боја тако што ће размењивати прибор/материјал. Није потребно да меморишу називе боја, јер школске боје или немају називе или се називи разликују од једног до другог произвођача. Међутим, када почну да користе белу боју наставник треба да их мотивише да експериментишу. На пример, може да пита: „Како бисте описали ове две боје?“, показујући цинобер и кармин црвену. Затим, да тражи да помешају обе боје са белом и упореде тонове које су добили. Даље ученици сами истражују. Боје трећег реда (терцијерне) се објашњавају у четвртом разреду. Примарне и секундарне боје се повезују са природним и вештачким облицима, емоцијама, утисцима, простором... Наставник објашњава текстуру на најједноставнији начин (изглед површине материјала), иако објашњење неће бити потпуно. Важније је да се ученици не збуне и да искуствено истражују текстуру. Истражује се стварна (физичка) текстура материјала, која има изражене тактилне квалитете, а наставник планира више разноврсних задатака. На пример, ученици могу да компонују лепећи на картон лишће, комадиће чипке, текстил, канап, рафију..., да обложе рад алуминијумском фолијом за домаћинство, пажљиво трљајући тупим врхом оловке или прстима. Уколико

немају фолију, могу да премажу рад белом бојом како би се фокусирали само на текстуру. Када вајају у меком материјалу треба да креирају текстуре плански (глачањем, урезивањем, утискивањем...). Наставник указује на то да понекад физичка текстура највише утиче на утисак о делу, нарочито када је реч о скулптури и дизајну ентеријера (показати примере). Визуелна текстура се још увек не објашњава, али се истражује искуствено – ученици могу да цртају текстуре разноврсним линијама, да осликају папир (разливањем боје, прскањем, дувањем кроз сламчицу...), да користе технике колаж, фротаж, гратаж, суминагаши или ебру.

Технике

На основу сопствене процене наставник у трећем или четвртном разреду објашњава да су акварел боја и папир материјали за ликовно обликовање, а акварел техника начин на који се тај материјал обликује. Ученици могу да испробају сликање акварел бојом на сувом папиру и сликање на влажном папиру. Уобичајено уче гваш технике (влажни нанос, полусуви нанос, испирање, гребање...) пре него што почну да користе темпере, али то није правило. У штампање графика се уводе прављењем импровизованих матрица. Најједноставнија се припрема на употребљеној стиропор (полистирен) тацни за паковање хране. На полеђини тацне цртеж се лако урезује фломастерима, а боја се наноси широком четком или комадићем чврстог картона. Осим оловкама и четкицама било би добро да цртају и импровизованим прибором (згужваним папиром/кесом/фолијом, гранчицама, боровим иглицама...), јер то помаже да „ослободе руку“ и да боље организују композицију. Скулптуре могу да обликују од папира, картона, лако савитљиве жице, тканине, комбиновањем разноврсних материјала... Затим, од меких материјала: глинамола, школске глине, полимерне глине која се не пече („FIMO AIR“), „магичне глине“ (пенаста глина са гранулама стиропора, кинетичка глина, „Mad Mattr“...) или масе коју су сами направили. Треба имати у виду следеће. Неке масе се споро суше, па је тешко пренети рад од школе до куће без оштећења. Боље је да не користе пластелин, јер има врста које се уопште не суше, као и миришљавих које садрже алергене. Неке масе не прљају руке и радну површину. Скулптуре се обликују белом масом или масом у боји природних материјала, а која може и да се „патинира“ бојом. Наставник може да покаже и корисне технике које нису кључне за достизање исхода. На пример, може да демонстрира како се од мараме или комада платна обликује торба/завежљај савијањем и везивањем („фурошики“ техника), како се од омота за бомбоне обликују торбе, футроле..., како се плете прстима, како се обликују корпе од папира, како се савијају оригами фигуре, како се пакују поклони, како се савијају украсне машине, како се праве лампиони, како се

праве/декоришу сенила... Ученици могу да вежбају те технике и код куће, али је важно да на часу осмисле или договоре намену тих радова (украс за собу, украс за учионицу/школу, лични предмет, поклон за некога, радови за школски продајни сајам...).

Ученици упознају неколико уметничких заната које наставник бира у складу са темама и задацима које је планирао, локалном традицијом или интересовањима ученика. Одабрани садржаји се интегришу са одговарајућим садржајима овог и других програма. Учење може да се реализује у одабраном етнографском музеју. Уколико наставник планира радионицу или пројекат који укључује прављење уметничких рукотворина у школи препорука је да се користи материјал за рециклажу.

Уметничка рециклажа је важна тема. Наставник може да покаже примере уметничких пројеката у нашој земљи, као што су: „Убади лименку доврши скулптуру“, скулптура „Ђубровиште са Великог ратног острва“ (Београд), „Екомрав“ (Суботица), „Птица робот“ (Бор, Београд)... и примере уметничких дела направљених од предмета за рециклажу (на пример, унети у претраживач називе уметничких група: „FigJamStudio“, „Skeleton Sea“ или „Guerra de la Paz“ и имена уметника:Augora Robson,Subodh Gupta,Moaffak Makhoul или Sean E. Avery).

Школе које имају средстава и планирају набавку дигиталне технологије треба да имају у виду и ону која одговара настави Ликовне културе. На пример, мултимедијална лабораторија „i-Theatre“ произвођача „Edutech“ погодна је за интегрисану наставу Српског језика и Ликовне културе у првом циклусу. Дигиталне табле за цртање произвођача „Wascom“, као и ајпед таблети (iPadPro) подржавају стваралачки рад. Интерактивна школска табла „SMART Board“ са пројектором (на пример, серија 7000) има вишеструку намену (проучавање ликовног језика, компоновање, лоцирање уметничких дела...). У школама које имају савремену опрему и средства, ученици треба да уче о заштити здравља и правилној употреби уређаја, као и о значају сарадње са школама које немају такве услове. У школама које не могу да набаве одговарајућу опрему и средства, ученици могу да користе помагала која се једноставно праве. На пример, када се настава одржава у учионицама опште намене које немају одговарајуће столове ученици могу да направе од картона стони „штафелај“ (унети у претраживач: „DIY cardboard easel“). „Светлосне столове“ као што је, на пример, APH Light Box наставници могу да направе у сарадњи са родитељима (унети у претраживач: „DIY lighttabletutorials“).

Све одабране садржаје је потребно повезати са причом о томе како се развијају креативне идеје, односно шта све може подстаћи (мотивисати) визуелне

уметнике (и ученике) да стварају. Како би се освестио процес развијања идеја, наставник може да зада ученицима једноставну вежбу – да три пута преобликују исти троугао тако да креирају три различита сложена облика из маште. Вежба може да се понови са другим обликом, мрљом или шаром. Ученици треба да знају и то да савремена технологија утиче на начин изражавања визуелних уметника. Наставник може да покаже један очигледан пример (унети у претраживач име графичког дизајнера: Canyon Shijirbat или Шижирбат – финал).

СПОРАЗУМЕВАЊЕ

Циљ учења предложених садржаја је оспособљавање ученика за правилну, учтиву, добронамерну, ефектну и ефикасну комуникацију.

Говор тела

Предложене вежбе су фокусиране на невербално изражавање мимиком и телом. Наставник објашњава да се и без говора, лицем и телом, може пренети порука, испричати прича или насликати слика. Као пример може да послужи инсерт наступа мађарске трупе „Attraction“ (унети у претраживач: Attraction Shadow Theatre Group). Уколико ученици до трећег разреда нису вежбали пантомиму треба да почну од читања израза лица и изражавања емоција. Затим, да тумаче и изражавају поруке које шаљемо неким општепознатим (у нашој култури) жестом или држањем тела (стани, крени, приђи, слажем се, нећу, извини и сл.) и неке једноставне радње (чисти метлом, свира...). Ученици који су то већ радили вежбају невербално исказивање неке ситуације (на пример, сусрет два пријатеља, пробирљиви купац и сл.). Важно је да сви ученици буду укључени да би се ослободили треме и несметано развијали креативност, заједништво и међусобно уважавање. Ако је потребно, ученици могу да погледају и неки смешан снимак (на пример, унети у претраживач: Mr.Bean's Holiday Dance Scene). Наставник повезује одабране вежбе са одговарајућим садржајима овог и других програма (имајући у виду да се програмски циљеви и методика разликују). На пример, може да формира тимове и подели задужења – док неки чланови тима глуме или рецитују, други их прате покретима, мимиком или „специјалним ефектима“ (осветљавају глумце, померају делове сценографије, формирају облик рукама или телима, производе звучне ефекте...).

Тумачење визуелних информација

Тумачење визуелних информација је континуирана активност која се не планира као посебан час, већ као део задатака. Предложени садржаји се односе на тумачење слика независно од додатних информација као што су звук, текст и др. Сваки пут када ученицима покаже неку слику, наставник поставља питање: „Шта ово значи?“, како би се навикли да размишљају о садржају. Наставник

прво указује на то да неки облици, боје, шаре и текстура у природи саопштавају неку поруку (показати примере). На пример, тамно сиви облаци најављују кишу, тамнија и храпавија кора дрвета указује на север, рогови јелена супарнику указују на његову снагу, када се осећа угрожено једна врста гусенице (*Nemeroplanes triptolemus*) заузима положај у коме личи на отровну змију. Нека бића комуницирају само визуелно. На пример, карипска гребенска лигња (*Seripteuthis serpioidea*) „разговара“ тако што мења боје и шаре. Визуелни знаци у природи омогућавају живим бићима да преживе. Визуелни језик који користе људи је најсложенији – слике користимо и да бисмо нешто продали, забавили друге, изазвали одређене емоције, помогли угроженима, навели друге да размишљају о важним темама... Наставник показује познате знаке које ученици виђају у окружењу, а затим и оне који се често виђају на амбалажама и производима и разговара са ученицима о томе зашто је важно да разумеју те слике. Затим се разговара о сложенијим знацима и симболима (заставе, грбови, амблеми). Садржаји из хералдике се усклађују са узрастом ученика. На пример, наставник може да покаже заставе из целог света и да тражи од ученика да процене (без пребројавања) која боја се највише користи на заставама, затим, која комбинација боја се најчешће користи, које заставе су сличне, које заставе су сличне нашој, које заставе се битно разликују од осталих... Потребно је да размишљају и о томе како се споразумевамо одећом. Ко и зашто носи униформу, ко дизајнира униформе? Затим, шта је народна ношња, у којим приликама се некада носила, да ли се још увек носи и када, како изгледају ношње њиховог краја... Наставник одређује количину информација о ношњама у зависности од броја етничких група у општини (део може да се планира за следећи разред). Уметничка дела се и даље користе као мотивација за стваралачки рад, али су појачани захтеви који се односе на доживљај и тумачење садржаја. На пример, наставник може да покаже репродукцију слике „Шетња. Дама са сунцобраном“ Клода Монеа, да пита ученике шта је приказано, шта мисле да се дешавало пре тренутка који је приказан, а шта после, ученици могу да напишу или да насликају причу према овом делу (или неком другом). Наставник показује неколико значајних дела српске уметности, бирајући она чији садржај је усклађен са сазнајним способностима и предзнањима ученика. Листа музеја се може наћи на адреси: <http://muzejirade.com>.

Слика, текст, звук

Предложени садржаји омогућавају медијско описмењавање. Препорука је да се почне од мултимедијалних садржаја, који су сложенији, али су ближи искуству ученика. Наставник може да укаже на то да рекламе на телевизији и на интернету, билборди, брендирана аутобуска стајалишта, кратки анимирани

филмови... најчешће нису намењени деци или нису увек добронамерни. Међутим, превише разговора о негативним странама савремене медијске културе може бити контрапродуктивно или без икаквог ефекта, па је боље да се фокус помери на позитивне аспекте. Затим, да тражи од ученика да се распитају коме је најпотребнија помоћ у њиховој општини, у каквој акцији би могли да учествују да би помогли... Већина квалитетних кратких анимираних филмова не одговара узрасту ученика, али поједини могу послужити као увод у васпитне теме (на пример, Пиксаров „For The Birds“ или серија „Minuscule“ или „Tuurngait“, дипломски рад студената из Арла). Када је реч о маркетингу, као пример могу да послуже рекламе „The Power Of Teamwork“, белгијске компаније „Линија“ (De Lijn), билборд који рекламира млеко произвођача „Anando“ (у Индији), а у нашој земљи билборд који рекламира Манчмелоу, агенције „Ovation BBDO“. Савремени билборди и рекламни панои могу да буду и корисни свим грађанима. У нашој земљи је развијен систем паметних клупа и аутобуских стајалишта која се напајају соларном енергијом и имају више функција, а тим научника из Перуа развија билборде који пречишћавају ваздух у градовима. Ученици треба да разговарају о порукама, оригиналности и доживљају приказаних примера. Наставник указује на то да визуелни уметници креирају мултимедијалне садржаје тимски. Није предвиђено да ученици уче о фазама продукције у првом циклусу, важније је да развијају креативност тако што ће се трудити да дизајнирају карактере (осмисле изглед и особине јунака). Најлакше је да нацртају јунака у боји (јунак може да буде фантастично биће, човек, животиња, биљка, предмет...). Наставник може да помогне питањима: Како се зове? Како се креће? Шта је на твом јунаку посебно, по чему се истиче? Да ли је добар или лош? Шта воли да једе? (ученици записују најважније особине на маргини поред цртежа). Јунак се затим смешта у неку причу или рекламу.

Плакат је мање сложена форма оглашавања и ученици могу да га раде више пута у току године, уколико постоји потреба. Основна карактеристика плаката је да садржи саопштење за јавност на већем формату папира, а школски плакати могу да садрже само интерна обавештења (на пример, обавештење о школској забави), образовне садржаје (на пример, азбуку/абецеду) или васпитне (на пример, правила понашања). Наставник и ученици се договарају шта ће саопштити, да ли ће плакат садржати само текст или текст и слику, да ли ће се реализовати као одељенски рад (један плакат) или рад више тимова (више плаката), која техника/технике ће се користити и на ком формату (уобичајени формат за школу је 100x70cm, али то није правило). Ученицима не треба постављати превише захтева везаних за ликовно-графичко обликовање плаката (захтеви ће се постепено повећавати у старијим разредима). Лепо писање се

примењује на часу када се раде плакати, честитке, позивнице... Сви ученици могу да дизајнирају слова свог имена, било којом техником. Заинтересовани ученици могу да вежбају код куће калиграфско писање једног или неколико слова договореног словолика (фонта), на формату А4, А5 или А6, користећи фломастере широког равног врха.

Композиција

Ученици треба да знају да је ликовна композиција целина коју је створио уметник и да се делови композиције називају ликовни елементи (ученици су упознати са обликом, линијом, бојом и текстуром). Уколико сами затраже додатна објашњења, наставник пружа најједноставнија. На пример, текстура листа није ликовни елемент, јер лист није створио уметник, већ природа. Али, ако осушени лист залепимо на ликовни рад, његова текстура ће постати део композиције (ликовни елемент). Наставник не објашњава врсте композиција и принципе компоновања, али разговара са ученицима о уметничким делима и ученичким радовима (који елементи су слични, а који потпуно различити, шта се највише истиче, шта се понавља...). Током године прати како ученик напредује, да ли увек распоређује елементе на исти начин, да ли црта мање фигуре и оставља превише празног простора на папиру, да ли су фигуре у предњем и задњем плану истих димензија... Наставник не исправља ученике и не објашњава однос простора и композиције, перспективу, скраћења, димензије и планове, већ прилагођава задатке и активности како би подстакao напредовање свих ученика. На пример, може да зада ученицима да заједно или у тимовима цртају на већем формату папира или кредама у боји у школском дворишту. Сликање аутопортрета, градског и сеоског пејзажа, цртање четком и бојом (без употребе оловке) на различитим форматима папира, компоновање само бојом, распоређивање разноврсних облика колаж техником... помаже да ученици боље организују елементе. Равнотежа се објашњава као баланс, на примерима из свакодневног живота (клацкалица, стајање на једној нози...), а ученици проналазе тежиште тела искуствено, док обликују или конструишу тродимензионалне радове. Организација композиције се примењује у свим задацима и повезује се са осталим садржајима овог програма.

Орнамент

У току године наставник планира најмање два задатка. Један задатак је везан за наслеђе – ученици на мањем формату папира прецизно цртају орнамент за вез, чипку, филигран, ћилим, чарапе, прекривач... Могу да користе милиметарски папир или папир на квадратиће, лењир, шестар, паус папир, јер треба да воде рачуна о томе да шара буде симетрична. Пре него што осмисле орнамент, потребно је да одреде за који предмет/објекат је намењен. Орнаменте могу да

раде и када обликују празничне украсе. Овај задатак/задачи се интегришу са садржајима других програма. Други задатак је дизајн орнамента за било који предмет који користе (патике, мајица, обележивач за књиге, шнала за косу, шоља...), а на који могу да пренесу нацрт одговарајућим перманентним маркерима (уз помоћ старијих). Или, могу да дизајнирају предмет/објекат који је украшен орнаментом (орман, столица, камион, воз, капут, торба, саксија...) било којом техником коју сами одаберу. Као подстицај наставник може да покаже фотографије, на пример, аутомобила украшених орнаментима (унети у претраживач: „vochol“). Други задатак се везује за развијање креативних идеја.

Простор

Предложени садржаји су везани за истраживање и обликовање простора.

Облици у простору

Ученици треба да разговарају о отвореном и затвореном простору у којем су изложена уметничка дела, колико је значајно да прилаз уметничком делу буде уређен, да дело буде осветљено на одговарајући начин, да буде постављено на одговарајуће место, да буде заштићено ако је потребно... Било би добро да наставник припреми фотографије различитих простора (плажа, њива, воћњак, шума, депонија, градски трг, улица, парк, пијаца, учионица...) и слику познатог споменика (изрезану по контурној линији), да тражи од ученика да „поставе“ споменик у сваки од тих простора и процене како се мења утисак о споменику у зависности од окружења. Исто може да се уради са уметничким сликама и музејским експонатима. Наставник подстиче ученике да на креативан и ефектан начин изложе своје радове. Може да покаже један пример (качење штипаљкама или излагање на спојеним картонским кутијама у виду „тотема“ или формирање „фриза“...), ученици се надовезују предлозима.

Наставник бира примере, задатке и активности везане за оптичке илузије (планирајући део и за следећи разред). На пример, добри примери симетрије су Ешерови радови (унети у претраживач: www.mcescher.com/gallery/symmetry/), за вежбе опажања добри примери су (одабрани) радови Олега Шупљака (Oleg Shuplyak), за илузије на фасадама зграда и у ентеријеру очигледан пример су радови Леандра Ерлиха (Leandro Erlich), а већи избор се може наћи на интернету (унети у претраживач: „optical illusions“). Оп-арт на равној подлози ствара илузије кретања и илузије испупчених и удубљених објеката. Наставник указује и на то да у свету, а и у нашој земљи постоје музеји илузија. Ученици могу да раде једноставне оптичке илузије (на пример, оп-арт вртешке) или да раде сложени школски пројекат: да обликују сценски простор користећи ЛЕД траке, фолије, огледала, декор изрезан од лепенке... Идеје за сценски дизајн се

могу пронаћи на интернету (на пример, унети у претраживач: Alice in Wonderland scenic design).

Кретање

Приказивање покрета и кретања је садржај који се реализује током целе године у оквиру различитих задатака и активности. Аналитичко посматрање покрета и кретања се у најмањој мери вежба на примерима уметничких дела и то само на очигледним и једноставним. На пример, наставник може да покаже неколико пејзажа Саве Шумановића, а да ученици уоче да ли неке од приказаних облика покреће ветар, затим, дело „Под јабуком“ (Гружанка са дететом), Ђорђа Крстића, на којој треба да уоче и протумаче покрете мајке и детета... Вежбе опажања су делотворније када ученици свесно обраћају пажњу на покрете и начин кретања у простору у коме се налазе. Наставник их упућује да и ван наставе посматрају кретање (како се њишу гране, како ветар покреће суво лишће на тлу, како пада киша...). У првом циклусу ученици углавном компоњују на основу памћења покрета и кретања, али напредни ученици могу да раде и по природи (моделу). Ученици могу да креирају кинетичке скулптуре (уколико то нису радили у претходном разреду). Када раде перформанс, могу да користе провидну фолију или старе чаршаве и ЛЕД батеријске лампе (одабрати најнижу цену) стварајући композиције светла и сенке (наставник снима перформанс).

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На почетку сваког задатка/активности наставник кратко информисе ученике шта ће учити и зашто то уче. То је нарочито важно зато што се учење одвија кроз игролике, забавне задатке и активности, па се може десити да ученици не обратe пажњу на процес учења и стварања. По завршетку рада излажу се сви радови како би ученици могли да пореде решења и уче једни од других.

Самопроцена радова је вербална или писана. Наставник тражи од ученика да усмено опишу свој рад или да напишу нешто о свом раду. Уколико наставник процени да су ученици спремни, може да користи прилагођену методу 3, 2, 1. У интегрисаној настави ученици на листићу пишу: 3 ствари које сам научио/научила на часу, 2 примера која илуструју то што сам научио/научила и 1 ствар која ми није јасна или питање које бих поставио/поставила. Када се ученици ликовно изражавају, могу да напишу: 3 ствари о којима сам размишљао/размишљала током рада; 2 ствари које ми се свиђају на мом раду и 1 ствар коју бих променио/променила или бих урадио/урадила другачије. На листићу се уписује име, презиме и назив рада (може и датум), а листић се лепи на полеђину рада или се чува у блоку. Ученици не треба да наводе више од једне нејасноће или грешке, ни у случају када им ништа није јасно или сматрају да је рад упропашћен. Издвајање само једне нејасноће или грешке постепено

оспособљава ученике да идентификују најважнији пропуст и да се фокусирају на његово уклањање. Листићи за самопроцену дају наставнику потпунију слику о напредовању ученика.

Могући елементи за процењивање напредовања и оцењивање постигнућа су:

- Однос према раду (ученик је припремљен за час, одговорно користи материјал, прибор и алатке, одржава прибор и радни простор...);
- однос према себи (поставља питања, труди се, учи на грешкама, самосталан је у индивидуалном раду, истрајан је...);
- однос према другима (поштује договорена правила понашања, спреман је да помогне и да сарађује, уважава туђе радове, начин размишљања, доживљавања, опажања...);
- разумевање (разуме задатак, разуме појмове, разуме процес, разуме визуелне информације...);
- повезивање (повезује и пореди познате и нове информације, људе, места, догађаје, идеје, дела...);
- оригиналност (оригиналан је у односу на туђе радове, оригиналан је у односу на своје претходне радове...);
- вербално изражавање (учтиво комуницира, кратко и јасно образлаже свој рад, замисао, утисак, опажање, емоције...);
- употреба техника (примењује одговарајући процес, контролише однос воде и боје, бира подлогу у односу на технику, бира материјал и технику у односу на идеју).

Елементи могу и другачије да се формулишу. Бирају се према типу ликовног задатка и циљевима задатка.

Наставни предмет	МУЗИЧКА КУЛТУРА
Циљ	Циљ учења Музичке културе је да код ученика развије интересовање и љубав према музици кроз индивидуално и колективно музичко искуство којим се подстиче развијање креативности, естетског сензибилитета и духа заједништва, као и одговорног односа према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа.
Годишњи фонд часова	36 часова

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:

- опише своја осећања у вези са слушањем музике;

- примењује правилан начин држања тела и дисања при певању;
- изговара бројалице у ритму, уз покрет;
- пева по слуху и са нотног текста песме различитог садржаја и расположења;
- наведе особине тона и основне музичке изражајне елементе;
- разликује инструменте по боји звука и изражајним могућностима;
- повезује карактер дела са избором инструмента и музичким изражајним елементима;
- препозна музичку тему или карактеристични мотив који се понавља у слушаном делу;
- повезује почетне тонове песама–модела и једноставних наменских песама са тонском висином;
- комуницира са другима кроз извођење традиционалних и музичких игара уз покрет;
- свира по слуху и из нотног текста ритмичку и мелодијску пратњу;
- осмисли и изведе једноставну ритмичку и мелодијску пратњу ;
- осмисли музички одговор на музичко питање;
- осмисли једноставну мелодију на краћи задати текст;
- изабере одговарајући музички садржај(од понуђених) према литерарном садржају;
- поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике;
- коментарише своје и туђе извођење музике;
- самостално или уз помоћ одраслих, користи предности дигитализације;
- учествује у школским приредбама и манифестацијама.

Област/тема – слушање музике, садржаји:

Композиције различитог карактера и елементи музичке изражајности (мелодијска линија, темпо, ритам, динамика). Особине тона: боја (различити гласов и инструменти), трајање, јачина, тонске висине. Музички дијалог (хор, глас и хор, глас и инструмент, два гласа, два инструмента, један свирач, група свирача, оркестар). Различити жанрови везани за уобичајене ситуације у животу. Музичка прича. Филмска музика. Музички бонтон. Музика и здравље. Дигитализација.

Област/тема – извођење музике, садржаји:

Дидактичке музичке игре. Правилан начин певања – држање тела и дисање. Правилна дикција. Певање песама по слуху различитог садржаја и карактера. Певање песама уз покрет. Певање модела и наменских песама и повезивање њихових почетних тонова у тонском опсегу од ха до це. Певање и свирање

песама из нотног текста. Дечји и алтернативни инструменти и начини свирања на њима. Инструментална пратња по слуху. Певање и извођење музичких игара уз свирање на дечјим инструментима – песме уз игру, дидактичке игре, музичке драматизације. Свирање инструменталних аранжмана на дечјим ритмичким инструментима и на алтернативним изворима звука. Музички бонтон. Особине тона: боја (различити гласов и инструмен ти), трајање (нотна трајања), јачина (динамичке ознаке пиано, форте, крешендо и декрешендо), тонске висине (од це до ге). Елементи музичког писма: линијски систем, виолински кључ, трајање тонова (половина, четвртина, осмина ноте и одговарајуће паузе) у такту 2/4. Јединица бројања. Тактирање у 2/4 такту.

Област/тема – музичко стваралаштво, садржаји:

Стварање једноставне ритмичке и мелодијске (једноставне) пратње. Музичка питања и одговори и музичка допуњалка. Стварање звучне приче од познатих музичких садржаја, звучних ономотопеја и илустрација на краћи литерарни текст (учење у контексту)

Кључни појмови садржаја: певање, свирање, слушање, музичке игре, музички бонтон, нотно писмо.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Природа саме музике, па и предмета Музичка култура указује на стално прожимање свих области и програмских садржаја. Нагласак у свакој од области је на развоју способности код ученика да комуницирају са другима кроз слушање, извођење и стварање музике као и способности да изражавају своје мисли и осећања кроз музику.

Инсистирање на развоју критичко-аналитичког мишљења има за циљ да помогне ученицима да превазиђу површно расуђивање и да развију лично гледиште (засновано на адекватним информацијама) као и да науче како да артикулишу своје креативне и уметничке изборе. Ученицима треба дати могућност да буду инвентивни и маштовити у свом размишљању, а не само да пронађу тачан одговор.

Учење о музичкој уметности не може се посматрати само као учење музичке писмености и извођење музичких композиција. Учење, поред нужне концентracије на развијању знања и вештина код ученика сходно њиховом узрасту и годинама проведеним у учењу музике, треба да развије његову комплетну личност негујући принципе вршњачког учења, одговорности и лидерства, великодушности и посвећености другима и појединачног доприноса у остваривању циљева у заједничким активностима. Поред тога, музичке

активности имају функцију социјалне кохезије и спасавања од друштвене маргинализације.

Програм наставе и учења усмерен је на остваривање исхода при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике и музичко стваралаштво.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Музичке активности су говор у ритму, певање, свирање, покрет уз музику, слушање музике и видови стваралаштва. Препоручени музички садржаји (песме, музичке игре, ритмички и мелодијски аранжмани, композиције за слушање музике) остављају простор за избор других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Да би достигао програмске исходе, наставник реализује наставу користећи слушање, глас, покрет и музичке инструменте. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз рад у групама и у одељењу, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Наставни програм омогућава да се, поред наведених композиција за слушање и извођење, могу користити и композиције које нису наведене, односно, наставник има могућност да максимално до 30%, по слободном избору, одабере композиције за слушање и извођење водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим могућностима и интересовањима, естетским захтевима, исходима и локалитету на коме се налази школска установа. Однос између понуђених композиција и примера из друге литературе треба да буде најмање 70% у корист понуђених. Из поменутог разлога, у програму наставе и учења се налази већи избор наставног материјала (за слушање и извођење) у односу на годишњи фонд часова предмета Музичка култура.

Музика у функцији здравља и музички бонтон

На сваком часу ученике треба упућивати да правилно седе, а вежбе дисања организовати кроз интересантну причу и игру. Вежбе за сугласнике (Ш – шуштање лишћа, Ф – фијук ветра, Р – зујање мотора, З – зујање пчеле, П –

хлађење нечег врућег, С – опонашање оглашавања змије). Лепота певања зависи од јасноће и развојности текста. Вежбе за правилну дикцију најпримереније је остварити изговором брзалица. Извођењем брзалица, поред јасног изговора, развија се пажња и концентрација – пожељни пратиоци сваког музичког извођења. Брзалицу изабрати према гласовима који их очекују у песми коју ће потом учити.

Поред пажљивог избора што квалитетнијих музичких садржаја, ученике треба стално упућивати на неопходност неговања гласовног и слушног апарата. Упозорења да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма, треба да се спроводе у континуитету. Обратити пажњу и на позитиван ефекат музике, у смислу опуштања, подизања пажње, емоционалних и физичких одговора, когнитивне стимулације и развијања меморије.

Од велике важности је да се ученици упознају са правилима понашања (музичким бонтоном) при слушању и извођењу музике. Важно је обезбедити тишину и пажњу у току слушања музике и упутити их када треба извођаче да поздраве аплаузом. Овај модел понашања ученици треба да примењују на концертима и различитим музичким приредбама, било да се налазе у активној (као извођачи) или пасивној (као слушаоци) улози.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова по областима/темама, по месецима а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца, дефинисање наставних јединица и осталих важних елемената.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима).

На часу треба да преовлађује активност којом се савладава нови музички садржај и она је увек повезана са другим музичким активностима. Специфичност предмета се огледа у томе да се музичке активности одвијају паралелно или једна музичка активност логично води ка другој.

У планирању активности, наставници треба да, имају у виду да су области уско повезане, а да су знања и вештине описане у исходима у свакој области међусобно зависна и комплементарна.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Процес учења базира се на избору најупечатљивијих музичких примера (за слушање или извођење музике), који имају задатак да активирају свесну активност, фокусирају пажњу ученика, иницирају процес мишљења и креирају одговарајући емоционални доживљај.

Слушање музике

Током слушања филмске музике посебно треба обратити пажњу на однос звук–лик и музика–радња уочавањем изражајних музичких средстава који су коришћени у тумачењу драмске радње и карактерних особина главних актера.

Слушање музике је активан психички процес који подразумева емоционални доживљај и мисаону активност. Композиције које се слушају својим трајањем и садржајем треба да одговарају опажајним могућностима ученика. Композиција се први пут увек слуша у целини (демонстративно слушање), са унапред постављеним задатком за слушање музике – уочавање извођачког медија: инструментално или вокално (соло, групно) или оркестарско музицирање. Свако следеће слушање (три до четири пута) је фрагментарно у оквиру кога се издвајају упечатљиве целине и анализирају носећи елементи музичког дела – у случају литерарног садржаја (текстуална анализа), понављања, мелодија, темпо, ритам (аналитичко слушање). Повезујући постепено елементе музичког дела са карактером самог дела, ученик се развија у смеру активног слушања музике, а квалитетном комуникацијом између наставника и ученика долази до постепеног утицаја на развој естетске осетљивости, музичког укуса и интересовања и припремају се услови за развијање естетског процењивања. Ученичка знања из различитих области треба повезати и ставити у функцију разумевања слушаног дела.

Избор композиција за слушање: Химне (Државна химна, Светосавска химна, Школска химна), Народне песме и традиционалне дечје игре (Народно коло, Нишки вез, Зелени се, јагодо, Девојчица платно бели (игра), Еј, дуку, дуку, Ми смо браћа терзије, Посакауша, Немања Радуловић, Нишка бања, Бора Дућић, Чаробна фрула - избор), Песме за децу (Станојло Рајичић, Бумбари и пчеле, Немачка дечја песма, Клепеће млин, Традиционална песма из Финске, Пролећна песма, Зоран Христић, Бус, Драгана Михајловић Бокан, Гурманска

песма, Сунцокрети, Текла вода, Хор Колибри, Писмо Деда Мразу, Леонтина Вукомановић, Све што деца расту више, Драган Лаковић, Нема земље Дембелије Хор Колибри, Најлепша мама на свету, Влада и Гиле, Јуца и куца., Бранко Милићевић, Жеж, Бранко Милићевић, Успаванка, Драган Лаковић, Бака, Хор Колибри, Репа, Миро Унгар, Тата ти ме волиш, Мића и Аћим, Песма о одјеку, Бранко Милићевић, Слатки геније, Бранко Милићевић, Бранкови гусари). Домаћи композитори (Александар Обрадовић, Свита кроз свемир, Стеван Ст. Мокрањац, II руковет, Златан Вауда, Жежева кућа - дечја опера). Страни композитори (Николај Римски Корсаков, Бумбаров лет, Габријел Форе, Лептир, Петар Илич Чајковски, Игра малих лабудова, Роберт Шуман, На дрвеном коњу, Роберт Шуман, Дивљи јахач, Петар Илич Чајковски, Валцер цвећа, Камиј Сен-Санс, Карневал животиња (Лабуд, Антилопе, Фосили, Корњаче), Лудвиг ван Бетовен, За Елизу, Антонио Вивалди, Пролеће, први став, Антонио Вивалди, Зима, трећи став). Филмска музика (разни сајтови на јутјубу и друго).

Извођење

Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Извођењем музике активира се велики број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење и fine моторичке радње. Посебну пажњу треба усмерити на спонтане покрете као одговор на музички доживљај.

Бројалице су драгоцен музички садржај у настави музичке културе за развијање ритмичких способности ученика. Слогови бројалице изговарају се у ритму, прецизно и увек праћени одговарајућим покретом. Покрет који прати бројалицу представља извођење пулса, ритма или груписање удара. Учењем и извођењем бројалица развијају се ритмичке способности и припрема свирање на дечјим инструментима, због чега је извођење бројалице добра уводна активност пре учења песме или свирања на дечјим инструментима. Певане бројалице подразумевају мелодију малог обима од неколико тонова, па су погодне за почетак наставе и као уводна активност пре певања песама, уколико је садржај бројалице повезан са садржајем текста нове песме. Правилан исход учења бројалице видљив је добијањем ритмички уједначеног покрета целе групе.

Певање

Избор песме треба да буде примерен узрасту ученика и њиховим интересовањима (тематика, ритмичка конструкција, форма, артикулација мелодијских скокова, садржај, мелодија и ритам). Вежбе правилног држања тела, дисања и говорне артикулације треба да претходе обнављању познатих песама, које су опет садржајно и/или музички сличне оној коју ће учити.

Певање модела и наменских песама и повезивање њихових почетних тонова у тонском опсегу од ха до це 2 Песме модели уче се и певају по слуху. Следећи задатак је слушно идентификовање почетног слога/тона. Тонска висина се пева, записује и свира. Пожељно је свирање песама модела. Учитељ обрађује песме по слуху у тонском опсегу од ха до це. Пр иликом обраде песме из нотног текста обрађују се песме у тонском опсегу од це до ге. Обрада песме из нотног текста – методски кораци. Рад на песми увек почиње обрадом литерарног текста (мотивациони разговор) у оквиру чега ученици анализирају нотни текст и уочавају ознаке за такт, темпо, нотне вредности, динамику и друго. Обрада ритма: ритам се најпре изводи на неутрални слог та, уз обавезно тактирање (по деловима), након чега следи обрада ритма парлато (ритмичко читање). Након ритмичког читања следи обрада тонских висина (солмизацијом). Последњи корак чини певање песме са текстом где посебну пажњу треба обратити на правилну дикцију и инсистирати на изражајном певању. Сви наведени елементи савладавају се по деловима (двотакт, фраза), а затим спајају у логичну целину. Традиционалне и песме других народа и жанр овапевају се по слуху или нотном тексту у опсегу предвиђеном у делу Певање. Извођење ових песама упознаје нас са културом других народа и народности.

Музичке игре

У настави музичке културе пожељно је што чешће повезивати покрет и певање извођењем различитих врста музичких игара. Поред музичких игара са певањем, музичких игара са певањем уз инструменталну пратњу, инструменталних музичких игара, традиционалних музичких игара са певањем и без певања (само уз инструменталну пратњу), дидактичких музичких игара, музичку игру може да представља и било која песма чији литерарни садржај може да буде исказан покретом. Музичка игра се обрађује као песма по слуху, након чега следи усвајање покрета. Циљ извођења сваке игре је постизање уједначеног покрета целе групе. Група се формира слободним избором, водећи рачуна о броју ученика који чине групу. Сви ученици учествују у извођењу музичке игре, међусобним смењивањем група, све док игру не изведе цело одељење.

Свирање

Ова активност се реализује на дечјим и алтернативним инструментима (тело, предмети из окружења, ручни звончићи, бумвекери). Тонску боју инструмената треба повезивати са музичким садржајем. Примери ритмичке и мелодијске пратње могу бити:

- извођење пулса (основне ритмичке јединице),

- извођење ритма (који се поклапа са говорним ритмом бројалица и песама па се као такав једноставно учи по слуху),
 - груписање удара – различитим покретима и различитим изворима звука се на један начин изводи наглашена прва у такту, а лакшим покретом и слабијим извором звука друга, односно остале слабије наглашене у такту,
 - свирање једноставне мелодијске пратње,
 - ономатопеја звучних илустрација – специфична места у тексту песама могу се звучно илустровати адекватним инструментом или неким другим предметом.
- Једноставне композиције и модели за певање могу се и свирати. У извођењу инструменталних ара нжмана ученик е делити у две или више група.

Избор композиција за певање и свирање: Химне (Државна химна, Светосавска химна, Школска химна), Народне песме и традиционалне дечје игре (уз певање): Разгранала грана јоргована, Савила се бела лоза винова, Ја посејох лубенице, Дивна, Дивна, Девојчица платно бели/Овако се, У ливади под јасеном, Лепе ли су, нано, На крај села жута кућа, Људи ликујте). Дечје песме: Никола Херцигоња, Шапутање, Бора Мајданац, Имитатори, Хор Колибри, Лептирићу, шаренићу, Божидар Станчић, Вејавица, Александар Кораћ, Питала деца медведа Брунда, Константин Бабић, Гаца, Александар Обрадовић, Хвалисави зечићи, Симеон Мишев, Дино Саурус, Никола Петин, Бере медвед јагоде, Мирко Шоуц, Деда Мраз, Мирко Шоуц, Сањалица маца, Хор Колибри, Сервис за прање зуба, Миња Субота, Ишли смо у Африку, Миодраг Илић Бели, Здраво војско, Вера Миланковић, Ми, до и река, Вера Миланковић, Сирене, Миња Субота, Поврћијада, Поздрав из Србије, Јован Адамов, Сила ником није мила, Бранко Милићевић, Чисте руке, Бранко Милићевић, Лет, лет бубамаро). Музичке игре: Девојчица платно бели/Овако се коло игра, Владимир Томерлин, Кукавица, Станко Коруновић, Бака Мара, Дечја песма из Енглеске, Шта радимо ујутру, Габријела Грујић Жаба и жир, Надежда Вукомановић, Буји паји, Народна игра, Ми смо браћа терзије, Владимир Томерлин, Брзојав, Драган Лаковић, Песма о млеку, Седморица младих, Јуца и куца. Свирање на дечјим инструментима: Народно коло, Ерско коло, Црногорска народна песма, Под оном, Џејмс Пјерпонт, Звончићи, Народна песма, Жута кућа, Станко Коруновић, Иду, иду мрави, Божидар Станчић, Школско звоно. Модели: Синоћ је куца лајала, До, до, шта је то, Ресаво, водо 'ладна, Ми идемо преко поља, Фабрика бомбона /Фалила ми се, Сол ми дај, Лазара мајка учила/грдила, Синоћ мајка оженила Марка, Мирјана Живковић: Сиѐимацо, Ричард Роџерс, Солмизација, Дорина Радичева, Дорица, Рената, Милица.

СТВАРАЛАШТВО

Дечје музичко стваралаштво подстиче музичку машту, утиче на развој стваралачког мишљења, продубљује интересовања и тако доприноси квалитетнијем остваривању позитивних исхода наставе.

Стваралаштво може бити заступљено кроз:

- импровизацију игре/покрета на одређену музику;
- израду дечјих ритмичких инструмената од различитих материјала;
- стварање једноставне ритмичке и мелодијске пратње;
- музичке импровизације;
- музичка питања и одговоре;
- музичка допуњалка;
- компоновање мелодије на задати текст;
- илустрацију доживљаја музике;
- одабир познатог музичког садржаја у односу на литерарни.

Сви видови музичког стваралаштва реализују се искључиво по слуху, без записивања.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима музичке културе најбитније је развијање музичких способности и вештина. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка тумачењу. Из тих разлога не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Назив предмета	ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ
Циљ	Циљ учења Физичког и здравственог васпитања је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада.
Годишњи фонд часова	108 часова

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- примени једноставне, двоставне општеприпремне вежбе (вежбе обликовања);
- правилно изводи вежбе, разноврсна природна и изведена кретања;

- комбинује усвојене моторичке вештине у игри и свакодневном животу;
- одржава равнотежу у различитим кретањима;
- коригује сопствено држања тела на основу савета наставника;
- правилно држи тело;
- правилно подиже, носи и спушта терет;
- изведе кретања, вежбе и саставе уз музичку пратњу;
- изведе дечји и народни плес;
- користи терминологију вежбања;
- поштује правила понашања на вежбалиштима;
- поштује мере безбедности током вежбања;
- одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима;
- примени правила игре;
- навија и бодри учеснике у игри на начин којим никога не вређа;
- прихвати победу и пораз као саставни део игре и такмичења;
- уредно одлаже своје ствари пре и након вежбања и у другим ситуацијама;
- правилно изводи и контролише покрете у различитим кретањима;
- прати промене у тежини и висини код себе и других;
- препозна здравствено стање када не треба да вежба;
- примењује хигијенске мере пре, у току и након вежбања и другим животним ситуацијама;
- уредно одржава простор у коме живи и борави;
- користи здраве намирнице у исхрани;
- повезује различита вежбања са њиховим утицајем на здравље;
- препозна лепоту покрета у вежбању;
- се придржава правила вежбања;
- вреднује сопствена и туђа постигнућа у вежбању.

Област/тема – физичке способности, садржаји:

Основни садржаји: Вежбе за развој снаге са и без реквизита. Вежбе за развој покретљивости са и без реквизита. Вежбе за развој аеробне издржљивости. Вежбе за развој брзине и експлозивне снаге. Вежбе за развој координације. Примена националне батерије тестова за праћење физичког развоја и моторичких способности.

Област/тема – моторичке вештине, спорт и спортске способности, садржаји:

Атлетика: Техника трчања. Истрајно трчање. Скок удаљ згрчном техником. Бацање лоптице из залета. Скок увис прекорачном техником.

Спортска гимнастика: Вежбе на тлу: вежбе и комбинације. Прескоци и скокови. Вежбе у вису, вежбе у упору и вежбе и вежбе променама висова и упора. Вежбе равнотеже на шведској клупи и ниској греди.

Основе тимских, спортских, елементарних игара: Између четири ватре. Мини-рукомет. Футсал – „мали фудбал“.

Плес и ритмика: Вежбе са вијачом. Вежбе са лоптом. Народно коло „Савила се бела лоза винова“. Народно коло из краја у којем се школа налази.

Пливање: Прилагођавање на водену средину и основна обука пливања.

Полигони: Полигон у складу са реализованим моторичким садржајима.

Култура вежбања и играња: Основна правила: Између четири ватре, Мини-рукомета и Футсала. Понашање према осталим учесницима у игри (према судији, играчима супротне и сопствене екипе). Чување и одржавање материјалних добара. Постављање, склањање и чување справа и реквизита неопходних за вежбање. „Ферплеј“ (навијање, победа, пораз). Породица и вежбање. Вежбање као део дневних активности.

Здравствено васпитање: Моје срце – пулс. Дисање и вежбање. Хигијена простора за вежбање. Значај воћа и поврћа у исхрани. Значај воде за организам и вежбање. Поступање у случају повреде.

Кључни појмови садржаја: физичке способности, моторичке вештине, здравље, плес и игра.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Концепција Физичког и здравственог васпитања заснива се на јединству наставних, ваннаставних и ваншколских организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља кроз достизање исхода овог васпитно-образовног подручја које се састоји из три предметне области:

- физичке способности,
- моторичке вештине, и
- физичке и здравствене културе.

Већина исхода у програму је развојног карактера и протежу се кроз цео први циклус основног образовања и васпитања, узимајући у обзир узраст ученика и сензитивне периоде развоја физичких способности.

Програм трећег разреда базиран је на континуираном развијању знања, вештина, ставова и вредности.

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОБЛИЦИ РАДА

А. Часови Физичког и здравственог васпитања.

Б. Слободне активности.

В. Недеља школског спорта.

Г. Активности у природи (крос, спортски дан, излети, зимовање, летовање

Д. Школска такмичења.

Ђ. Корективно-педагошки рад и допунска настава.

А. Часови физичког и здравственог васпитања

Наставне области:

ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ

На свим часовима као и у другим организационим облицима рада, посебан акценат се ставља на:

- развијање физичких способности које се континуирано реализује у припремном делу часа. Део главне фазе користи се за развој основних физичких способности узимајући у обзир утицај који наставна тема има на њихов развој. Методе и облици рада бирају се у складу са потребама и могућностима ученика и материјално-техничким условима за рад;
- подстицање ученика на самостално вежбање;
- правилно држања тела.

Програм развоја физичких способности је саставни део годишњег плана рада наставника.

Праћење, вредновање и евидентирање физичких способности ученика спроводи се на основу Приручника за праћење физичког развоја и развоја моторичких способности ученика у настави физичког васпитања, (Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, 2016).

МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ, СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ

Учење моторичких вештина остварује се кроз различите активности применом основних дидактичко-методичких приципа и метода рада неопходних за достизање постављених исхода. Моторичке вештине треба да омогуће ученицима сналажење у свакодневним и специфичним животним ситуацијама у којима се очекује њихова примена. Ученицима који имају потешкоће са одређеним моторичким вештинама задају се вежбања слична али лакша од предвиђених или предвежбе. Ученицима који имају потешкоће да достигну предвиђени исход, оставља се могућност да исти достигне у наредном периоду. У раду са напреднијим ученицима могу се користити додатни садржаји у складу са његовим способностима. Кроз процес остваривања програма неопходно је пратити способности ученика за различите физичке активности.

Усавршавање моторичких вештина је континуирани процес без обзира на садржаје програма (техника ходања, трчања, примена научене игре итд). Пре

учења нових моторичких вештина у трећем, неопходно је поновити развијене моторичке вештине из првог и другог разреда.

ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА

Ова наставна област реализује се кроз све организационе облике рада, наставне области и теме уз практичан рад.

Достизањем исхода ове наставне области, ученици развијају знања, вештине, ставове и вредности о вежбању (основним појмовима о вежби, како се неко вежбање изводи и чему конкретна вежба и вежбање служи), физичком васпитању, спорту и здрављу. Основне информације о вежбању и здрављу преносе се непосредно пре, током и након вежбања на часу.

Ова наставна област обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању и здрављу; развијање и неговање другарства; препознавање негативних – неприхватљивих облика понашања у игри и др.

Поред наведеног у овој области потребно је радити и на: неговању патриотских вредности (народне традиције и интеркултуралности); формирању правилног односа према различитостима, чувању личне и школске имовине, неговању друштвених вредности итд.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Дефинисани исходи су важан део и незаобилазан елемент процеса планирања наставе и учења. Дефинисани исходи представљају резултат учења на крају сваког разреда, па је при планирању рада потребно одредити временску динамику у односу на остваривање одређених исхода током школске године.

Неопходно је посебну пажњу обратити на исходе које није могуће достићи током једног или више часова, већ је у ту сврху потребно реализовати различите активности током године. Предмет се реализује кроз 108 часова практичне наставе. Број часова датих наставних тема планира се на основу процене наставника, материјално-техничких и просторних услова. Наставне теме или поједини садржаји за које не постоје услови за реализацију могу бити замењени одговарајућим темама или садржајима програма за које постоје одговарајући услови.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ

При планирању вежбања у припремној фази часа, треба узети у обзир утицај наставне теме на физичке способности ученика и применити вежбе чији делови биомеханичке структуре одговарају основном задатку главне фазе часа и служе за обучавање и увежбавање конкретног задатка. Методе вежбања које се примењују у настави су тренажне методе (континуирани, понављајући метод), прилагођене узрасним карактеристикама ученика. У раду са ученицима треба

примењивати диференциране облике рада, доzirати вежбања у складу са њиховим могућностима и примењивати одговарајућу терминологију вежби. Време извођења вежби и број понављања задају се групама ученика или појединцима у складу са њиховим способностима, водећи рачуна о постизању што веће радне ефикасности и оптимализацији интензитета рада.

Препоручени начини рада за развој физичких способности ученика.

1. Развој снаге: без и са реквизитима, на справама и уз помоћ справа.
2. Развој покретљивости: без и са реквизитима, уз коришћење справа.
3. Развој издржљивости: трчање, елементарне игре, вежбање уз музику, плес.
4. Развој координације: извођење координационих вежби у различитом ритму и променљивим условима.
5. Развој брзине: вежбе изводити максималном брзином из различитих почетних положаја на одређени знак – старт из различитих положаја; трчање са убрзањем; штафетне игре.

За ученике који из здравствених разлога изводе посебно одабране вежбе, потребно је обезбедити посебно место за вежбање.

Моторичке вештине

Атлетика

Поновити различите варијанте ходања и трчања из претходних разреда. Трчање уз правилно постављање стопала и правилан рад руку, са подизањем колена, трчање преко препрека, трчање са променом ритма, трчање са променом правца и смера, брзо трчање 40 m са стартом из различитих почетних положаја, елементарне игре са трчањем. Спринтерско трчање: вежбе технике трчања, (ниски скип, високи скип, бацавање потколенице, итд), ниски старт и фазе трчања. Истрајно трчање: вежбе технике кроз континуирано трчање. Скок удаљ основни елементи згрчне технике. Бацање лоптице у даљ: усвајање вежбе у целини. Скок увис прекорачном техником; Обучавање технике врши се у целини а по потреби рашчлањивањем на фазе.

Спортска гимнастика: Вежбе на тлу: Основни садржаји колут напред из упора стојећег опружених ногу, колут напред преко препреке, два повезана колута назад, став на лопатицама „свећа“ – опружање и издржај, мост из лежања на леђима уз помоћ, припремне вежбе за вагу претклоном и занужењем, припремне вежбе за став на шакама. Проширени садржаји: комбинације две и више савладаних вежби. Одељењско такмичење са задатом комбинацијом вежби.

Прескок -- специфичне припремне вежбе: Основни садржаји: суножни одскок и доскок на повишену површину, на одскочној дасци (држећи се за руке помагача) узастопни суножни скокови, са неколико корака залета једноножни

одскок испред даске, доскок суножно на даску, одскок, фаза лета и доскок, упором о козлић неколико узастопних одскока са подизањем кукова (суножно и са разножењем, доскок на даску суножно (уз помоћ испред и иза справе).
Проширени програм: мали козлић, разношка.

Одељењско такмичење: суножни одскок и доскок на повишену површину.

Вежбе у вису и упору и променама висова и упора (одређене вежбе се могу реализовати и на другим погодним справама, уколико су безбедне). Основни садржаји: вратило или двовисински разбој – прилагодити висину: наскок у вис предњи, померања улево и удесно; њих у вису предњем, наскок у упор предњи на различитим справама; померања у упору, дочелно вратило или нижа притка разбоја: узмак корацима уз косу површину до упора предњег активног, паралелни разбој: упор, њих, предњихом упор разножно пред рукама, дохватни кругови: суножним одривом вис узнето (кроз згиб – уз помоћ), спуст напред до суножног става (кроз згиб, уз помоћ). Проширени садржаји: одривом једне ноге узмак до упора предњег и сп. зањихом саскок.

Вежбе равнотеже: шведска лупа и ниска греда: Основни садржаји: лицем према клупи – греди бочно: залети одразом једне ноге наскок у став на другој ноzi, слободном заножити, различити начини ходања: у успону, са згрченим предножењем, са заножењем, са одножењем, са високим предножењем, различити начини ходања уназад, скок суножним одскоком, суножни доскок на место одскока, издржаји на једној ноzi са различитим положајима слободне ноге, окрети на греди усправно, у чучњу за 900 и 1800, - саскок згрчено. Проширени садржаји: са шведског сандука кораком на високу греду, ходање корацима у складу са способностима ученика; саскок пруженим телом на високо наслгане струњаче (све уз надзор и помоћ наставника).

Основе тимских и спортских игара

Између четири ватре – Предвежбе: Гађање лоптом у циљ (део зида, медицинка, шведски сандук, клупа итд) једном руком; Рука је у висини рамена или главе. Хватање лопте обема рукама у наручје, на груди. Игра уз примену правила. Основи тактике: Кретање играча у пољу. Пребацивање лопте (највише два пребацивања). Гађање (у ноге, избор играча који се гађа, правац гађања у односу на положај саиграча и играча који се гађа и друга).

Мини–рукомет: Додавање лопте једном руком у месту и кретању. Хватање лопте обема рукама у висини груди у месту и кретању. Вођење лопте левом и десном руком (у месту и кретању). Шутирање из места и кретања – бочни и чеони шут. Тактика – игра „човек на човека“.

Футсал – „мали фудбал“: Додавање лопте у месту унутрашњим делом стопала. Примање лопте унутрашњим делом стопала. Додавање и примање лопте у

кретању унутрашњим делом стопала (дупли пас). Шут унутрашњим делом стопала. Игра на два гола.

Плес и ритмика: Вежбе са вијачом: њихање вијаче у бочној равни (једном и другом руком, обема рукама) напред–назад, кружење, отворити вијачу у предручењу, два суножна поскока са међупоскоком, два суножна поскока без међупоскока са окретањем вијаче напред. Зауставити вијачу у предручењу и наставити четири поскока са ноге на ногу. Поновити вежбе са окретањем вијаче уназад. Народно коло из краја у коме се школа налази.

Вежбе са лоптом: Кружење са лоптом у чеоној и бочној равни са обе и једном руком; из одручења зибом почучњем, прехват лопте у предручењу и зибом почучњем до одручења (лопта у другој руци). Бацање и хватање: у задатом ритму у месту и кретању, са почучњем, са окретом за 1800.

Пливање: Наставну тему Пливање, реализују школе које за то имају услове у школи или објектима ван ње. Вежбе: Правила понашања на пливалишту. Вежбе прилагођавања на водену средину (квашење делова тела). Вежбе дисања. Вежбе плутања (на леђима стомаку и згрчено). Вежбе клизања (на стомаку и леђима). Рад ногама у води (краул и леђни краул); Рад рукама (краул и леђни краул са даском). Игре у води. Наставу пливања реализује наставник физичког и здравственог васпитања у сарадњи са учитељем одељења.

Полигони: Полигони се примењују након неколико обрађених тематских целина (наставних тема или области) и састављају се од усвојених вежби у складу са условима за извођење наставе.

ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА

Ова наставна област реализује се кроз све друге наставне области и теме уз практичан рад и састоји се од две наставне теме Култура вежбања и играња и Здравствено васпитање.

Култура вежбања и играња

У раду са ученицима постепено уводити терминологију вежбања и упознати их са утицајем примењених вежби на организам. Упознати ученике са основним правилима Мини-рукомета, Футсала, игре Између четири ватре.

Подсетити ученике на правила понашања која важе у просторима за физичко вежбање како у школи, тако и ван ње. Истицати неопходност поштовања правила понашања током игре и вежбања.

Развијање свести о потреби чувања својих и туђих ствари, справа и реквизита које користе.

Упућивати ученике да информишу родитеље о вежбању на наставним и ваннаставним активностима.

Указивати на значај вежбања и подстицати ученике на вежбање у слободно време.

Навикавати ученике да приликом игре или такмичења уважавају све учеснике у игри, њихова постигнућа и међусобне разлике.

Здравствено васпитање

Моје срце – пулс

На начин прилагођен ученику објаснити повезаност интензитета вежбања и вредности пулса. Мерење пулса на вратној артерији.

Дисање и вежбање

Објаснити ученицима значај правилног дисања током вежбања (пешачења, трчања, вежби снаге...). Мерење фреквенције дисања (мери се удах и издах током једног минута) приликом вежбања различитог интензитета.

Значај воћа и поврћа у исхрани

Указивати ученицима на значај редовног конзумирања воћа и поврћа ради нормалног функционисања организма и обезбеђивања неопходних хранљивих материја за вежбање (витамини и минерали, угљени хидрати...).

Значај воде за организам и вежбање

обавештавања наставника, родитеља и других одраслих у случају повреде.

Дидактичко-методички елементи

Основне карактеристике реализације наставе:

- јасноћа наставног процеса;
- оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита;
- избор рационалних облика и метода рада;
- избор вежби усклађен са програмским садржајима и исходима;
- функционална повезаност делова часа – унутар једног и више узастопних часова одређене наставне теме.

При избору облика рада узимају се у обзир просторни услови, број ученика на часу, опремљеност справама и реквизитима и планирана динамика рада.

Избор дидактичких облика рада треба да буде у функцији ефикасне организације и повећања радне ефикасности на часу у циљу достизања постављених исхода.

У настави треба да преовладавају игре и садржаји који захтевају прецизност извођења. Свим вежбањима претходе тачна упутства наставника и приказ вежби. Наставник прати рад ученика, указује и исправља грешке.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У циљу сагледавања и анализирања ефеката наставе физичког и здравственог васпитања, препоручује се да наставник подједнако, континуирано прати и вреднује:

- Ниво ангажованости (активност) и однос ученика према обавезама у Физичком и здравственом васпитању који обухвата:
 - вежбање у адекватној спортској опреми;
 - активно учествовање на часовима Физичког и здравственог васпитања;
 - вежбање и играње у слободно време.
- Приказ два комплекса усвојених општеприпремних вежби (вежби обликовања), без реквизита.
- Постигнућа у моторичким вештинама.
- Индивидуални напредак ученика.

Индивидуални напредак сваког ученика процењује се у односу на претходно проверено стање. Приликом оцењивања неопходно је узети у обзир способности ученика, степен спретности и умешности. Уколико ученик нема развијене посебне способности, приликом вредновања (оцењивања) узима се у обзир његов индивидуални напредак у односу на претходна достигнућа и могућности као и ангажовање ученика у наставном процесу.

Праћење, вредновање и оцењивање ученика ослобођених од практичног дела наставе, врши се на основу посебног ангажовања у настави.

Праћење, вредновање и оцењивање ученика са инвалидитетом врши се на основу њиховог индивидуалног напретка.

ВАННАСТАВНЕ И ВАНШКОЛСКЕ АКТИВНОСТИ

План и програм ових активности предлаже Одељенско веће трећег разреда и саставни је део Годишњег плана рада школе и школског програма.

Слободне активности

Реализују се према интересовању ученика. Сачињава се посебан програм при чему се узимају у обзир материјални и просторни услови рада, узрасне карактеристике и способности ученика.

Недеља школског спорта

Ради развоја и практиковања здравог начина живота, схватања важности сопственог здравља и безбедности, о потреби неговања и развоја физичких способности, као и превенције насиља, наркоманије, малолетничке делинквенције, школа у оквиру Школског програма реализује недељу школског спорта.

Недеља школског спорта обухвата:

- физичке активности прилагођене узрасту и могућностима ученика;
- културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља (ликовне и друге изложбе, фолклор, плес, музичко-спортске радионице...);
- ђачке радионице (о здрављу, физичком вежбању, спорту и др...).

План и програм Недеље школског спорта сачињава Одељенско веће трећег разреда заједно са Стручним већем предметних наставника који реализују наставу Физичког и здравственог васпитања у другом циклусу, као и другим Стручним већима (ликовне културе, музичке културе, историје, информатике...) и стручним сарадницима у школи, водећи рачуна да и ученици који су ослобођени од практичног дела наставе Физичког и здравственог васпитања, буду укључени у организацију ових активности.

Активности у природи (излет, крос, зимовање, летовање...)

Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, школа може да организује активности у природи:

- излет;
- крос се организује минимум једном у току школске године;
- зимовање – организује се за време зимског распуста (физичке активности на снегу);
- летовање – организује се за време летњег распуста (камповање итд.).

План и програм ових активности сачињава Одељенско веће трећег разреда у сарадњи са Стручним већем предметних наставника који реализују наставу Физичког и здравственог васпитања у другом циклусу.

Школска тамичења

Школа за ученике трећег разреда организује и спроводи такмичења из минимум једне елементарне или спортске игре (у складу са програмом), полигона у току школске године, као интегрални део процеса физичког и здравственог васпитања. План такмичења доноси Одељенско веће трећег разреда у сарадњи са Стручним већем наставника Физичког и здравственог васпитања.

Ученици могу да учествују и на такмичењима у систему школских спортских такмичења Републике Србије, која су у складу са планом и програмом наставе и учења, као и на такмичењима од интереса за локалну заједницу.

Корективно-педагошки рад и допунска настава

Ове активности организују се са ученицима који имају: потешкоће у остваривању исхода; смањене физичке способности; лоше држање тела; здравствене потешкоће које онемогућавају редовно похађање наставе.

За ученике који имају потешкоће у савладавању градива и ученике са смањеним физичким способностима организује се допунска настава која подразумева савладавање оних програмских садржаја, које ученици нису успели да савладају на редовној настави, као и развијање њихових физичких способности;

Рад са ученицима који имају лоше држање тела подразумева: уочавање постуралних поремећаја код ученика; саветовање ученика и родитеља; организовање додатног превентивног вежбања у трајању од једног школског

часа недељно; организирање корективног вежбања у сарадњи са одговарајућом здравственом установом.

Рад са ученицима са здравственим потешкоћама организује се искључиво у сарадњи са лекаром специјалистом, који одређује врсту вежби и степен оптерећења, а спроводи их наставник Физичког и здравственог васпитања у сарадњи са наставником који реализује разредну наставу у одељењу које ученик похађа.

Ослобађање ученика од наставе Физичког и здравственог васпитања

Ученик може бити ослобођен само од практичног дела програма наставе за одређени период, полугодиште или целу школску годину на основу препоруке изабраног лекара.

Ученик ослобођен практичног дела у обавези је да присуствује часовима. За рад са тим ученицима наставник сачињава посебан програм рада базиран на усвајању теоријских и васпитних садржаја у складу са програмом и корелацијом са садржајима других предмета.

Ослобођеним ученицима треба пружити могућност да: прате игру и усвајају правила игара, направе едукативни цртеж са спортског догађаја, на други начин помажу у настави.

Пример исхода за ученике ослобођене од практичног дела наставе:

По завршетку теме ученик ће бити у стању да: наведе основна правила елементарне игре која се најчешће примењује у настави; примени основна здравствено-хигијенска правила; помогне у организацији активности предвиђених програмом.

ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ

Наставни предмет	ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ
Циљ	Циљ наставе и учења Грађанског васпитања је подстицање развоја личности која је одговорна према својим правима и правима других, отворена за договор и сарадњу и спремна да активно учествује у животу школске и локалне заједнице, уважавајући принципе, процедуре и вредности демократског друштва.
Годишњи фонд часова	36 часова

ИСХОДИ По завршеном разреду ученик ће бити у стању да:

- својим понашањем показује да прихвата различитост других;

- препознаје у свом окружењу примере неједнаког поступања према некој особи или групи на основу неког њиховог личног својства;
- се понаша на начин који уважава сопствене и туђе потребе, права и осећања у свакодневним ситуацијама;
- препознаје примере солидарности у свом окружењу, причама, филмовима;
- укаже вршњацима на особе или групе у свом окружењу којима је потребна помоћ и подршка;
- објасни разлику између саосећања, солидарности и сажалења на датом примеру;
- укаже на упрошћено, поједностављено, генерализовано и најчешће нетачно приказивање некога на ситуацијама кршења својих или туђих права;
- наведе једно удружење грађана у свом окружењу и опише чиме се бави;
- опише на које све начине деца његових/њених година могу да брину о својој локалној заједници;
- пажљиво слуша саговорника, слободно износи мишљење, образлаже идеје, даје предлоге и прихвата да други могу имати другачије мишљење;
- испољава заинтересованост за сарадњу и учешће у групном раду;
- заједно са осталим ученицима учествује у проналажењу особа којима је потребна помоћ, у изради плана и реализацији акције, њеној промоцији и вредновању.

Област/тема – људска права, садржаји:

Различитост

Живот у заједници у којој би сви људи били исти (по полу, узрасту, вери, националности, образовању, интересовању). Различитост као богатство једне друштвене заједнице. Отвореност и затвореност за различитости. Различитости у нашој локалној заједници. Равноправност мушкараца и жена. Уважавање разлика уз једнака права, одговорности и могућности. Дечаци и девојчице – сличности и разлике, иста права и могућности. Осетљиве друштвене групе. Групе којима је услед специфичних разлика потребна додатна подршка како би имале исте шансе и могле равноправно да се укључе у живот заједнице и остваре своје потребе и права. Стереотипи и предрасуде. Упрошћено, поједностављено, генерализовано и најчешће нетачно приказивање некога (сви дечаци су, све девојчице су, сви Роми су). Негативно мишљење појединаца о некоме ко се не познаје довољно. Стереотипи и предрасуде као основ за дискриминацију. Дискриминација. Неједнако поступање према особи или некој групи на основу неког њиховог личног својства (пол, узраст, вера, националност, образовање, инвалидитет), што за последицу има нарушавање њихових права и достојанства.

Једнако поступање према неједнакима као вид дискриминације. Етикетирање, ружни надимци као вид дискриминације.

Област/тема – демократско друштво, садржаји:

Локална заједница. Место где грађани задовољавају највећи број својих потреба и остварују највећи број својих права. Потребне и права које деца задовољавају у локалној заједници – за образовањем, здравственом заштитом, одмором, игром, учествовањем у спортским, културним и уметничким активностима. Комуналне услуге. Услуге од општег интереса за све грађане локалне заједнице – вода, превоз, путеви, паркинг, отпад, осветљење, паркови, пијаци, димничари. Институције и организације Локалне заједнице у области образовања, културе, здравља, спорта и рекреације, очувања околине, безбедности, верске организације. Активности и допринос удружења грађана у локалној заједници. Наша локална заједница. Брига наше локалне заједнице о потребама и правима својих грађана. Брига наше локалне заједнице о деци различитих својстава (пол, узраст, сиромаштво, здравље). Доступност садржаја у нашем окружењу слепим или глумим особама, родитељима са дечијим колицима или особама у инвалидским колицима (пешачки прелази, школа, дом здравља, продавница, превоз). Брига деце о својој локалној заједници – о отпаду, биљкама и животињама, споменицима културе, уметничким делима, потрошњи воде, пружање помоћи онима којима је то потребно. Удружење грађана у нашем окружењу некад и сад.

Област/тема – процеси у савременом свету, садржаји:

Солидарност. Потреба узајамне бриге и одговорности међу људима. Лажна солидарност. Разлика између саосећања, сажаљења и солидарности. Примери акција солидарности у нашој локалној заједници (мобе, добровољно давање крви и хуманитарне акције за лечење болесних, СМС акције прикупљања новца). Ситуације у којима свакоме може бити потребна помоћ (болест, сиромаштво, ратови, поплаве, земљотреси, пожари, миграције). Медији као подршка солидарности. Волонтирање. Добровољно ангажовање појединаца и група у пружању помоћи људима, животињама, биљкама. Мотиви волонтера – веровање у снагу узајамне помоћи, човекољубље и хуманост. Волонтерске акције ученика/ученица школе у локалној заједници (чишћење јавних површина, сађење биљака, помоћ старим људима, удомљавање напуштених кућних љубимаца). Активности волонтера Црвеног крста у нашој локалној заједници.

Област/тема – грађански активизам, садржаји:

Планирање и извођење акције солидарности у локалној заједници. Утврђивање коме је у заједници потребна помоћ. Одређивање циља акције. Припрема плана акције – подела улога, договор о роковима, начину реализације. Извођење и

документовање акције – видео, фотографије, текстови и сл. Промоција акције на нивоу школе – приказивање другим одељењима, родитељима и сл., прављење постера или паноа, објављивање прилога у школском листу. Вредновање акције – чиме смо задовољни, шта је могло бити боље.

Кључни појмови садржаја: равноправност, стереотипи и предрасуде, дискриминација, локална заједница, солидарност, волонтирање.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Изборни програм Грађанско васпитање за трећи разред организован је, као и програми за претходна два разреда, по моделу спирале што значи да су садржаји дати у исте четири области (Људска права, Демократско друштво, Процеси у савременом свету и Грађански активизам) али се они проширују и продубљују, а исходи се надограђују или се, ако је у питању вештина, даље развијају. Све четири области су једнако важне, а наставник их, у непосредном раду са ученицима, интегрише јер између њих постоји природна веза.

Програми Грађанског васпитања у првом циклусу, по свом циљу и концепцији, најближи су програмима обавезног предмета Свет око нас, односно Природа и друштво. Како ученици расту, повећавају се и њихове когнитивне, емотивне и социјалне способности да упознају појаве у свету који их окружује. Зато се у првом разреду проучавају појаве из најближег окружења (породица, одељење), затим у другом то је школа, а у трећем разреду програми оба предмета предвиђају проучавање појава из ширег окружења, односно локалне заједнице како се она назива у овом изборном програму. Сам појам локалне заједнице, у овом програму, се посматра као простор у коме грађани у највећој мери задовољавају своје потребе и остварују своја права, а не као дефинисана територијална површина у оквиру организације државне управе.

У трећем разреду ученици проширују свој радијус кретања и сваким даном све боље упознају своју локалну заједницу. Знају где је пошта или где су спортски терени, где се иде код лекара или у куповину. Међутим, недовољно познају ко је обезбедио воду, направио пут или организовао превоз људи, одношење ђубрета, сређивање парка или чишћење снега на улицама. Садржај овог програма треба да омогући ученицима да се упознају и са тим аспектом комуналног живота грађана у некој локалној заједници, а које се међусобно могу врло разликовати (сеоска, приградска, градска) о чему ће наставник свакако водити рачуна и прилагођавати садржај и активности. Од ученика се очекује не само да упознају локалну заједницу већ и да имају критички однос према њој, у смислу да промишљају шта све недостаје или није довољно развијено како би она у што већој мери задовољавала потребе свих грађана који ту живе (више паркова,

пешачких прелаза, биоскоп, базен, тржни центар, играоница...). У тим активностима ученике треба подстицати да мисле и о потребама других, а не само о сопственим, и да јачају свест и осетљивост за специфичне разлике међу људима у заједници по полу, узрасту, здравственом стању, образовању, националности, вери. Да та осетљивост постоји показују њихови одговори у којима се залажу да у њиховој локалној заједници буде амбуланта, звучни семафори за слепе, паркинг за инвалиде, црква или библиотека. Програм предвиђа да ученици боље упознају и различита удружења грађана којих има велики број чак и у сасвим малим срединама. Нека од њих су настала недавно (нпр. удружење љубитеља видео игара), нека имају трајање и више од једног века (нпр. удружење пчелара), нека су за забаву и задовољење неких интересовања (нпр. хор), а нека су основана из хуманих разлога (нпр. удружење Живимо заједно за помоћ особама са сметњама у развоју). Прича о удружењима грађана има за циљ подстицање осећаја припадности заједници и спремности за удруживање са другима како би боље функционисали и боље се осећали у својој заједници. Упознавање ученика са солидарношћу и волонтирањем треба да обезбеди јачање вредности заједништва, хуманости, личне одговорности и поштовања различитости у оквиру локалне заједнице којој природно припадамо. Ученицима ће посебно бити интересантно уколико буду у прилици да се упознају са особама које су својим понашањем то и показале. На пример, може се организовати разговор са особом која је велики број пута дала добровољно крв и са особом која је примила туђу крв што јој је спасло живот. Такође, ученицима би био интересантан и сусрет са особом/особама које су на свом поседу изградиле азил за незбринуте животиње и о њима брину док их не удоме. Програм пружа велике могућности да се ученици током целе школске године укључују у различита дешавања у локалној заједници (традиционални вашари, посела, изложбе, дружења, смотре, фестивали, такмичења, сусрети...) и јачају везе са другим грађанима (старијим, болесним, друге вере, друге нације...). Кроз различите активности и примере потребно је ојачати ученике да разликују саосећање, сажаљење и солидарност. Као илустрацију наводимо пример односа према слепим особама где ученицима треба да буде јасно да је саосећање кад осећамо колико им је тешко да се самостално крећу улицама уз помоћ белог штапа, да је солидарност када осмишљавамо како помоћи тим лицима да се лакше крећу самостално, а да је сажаљење вид дискриминације у коме се слепе особе доживљавају као мање способне, другачије, мање вредне или јадне. Многи су примери где се дискриминација по различитом основу може довести у везу са предрасудама и стереотипима али је на овом узрасту најпогодније о томе говорити на примеру дечака и девојчица, мушких и женских послова, односа

према Ромима, деци која похађају школу по индивидуалном образовном плану или имају било коју сметњу у развоју. Није неопходно да ученици у свом речнику имају речи дискриминација, етикетирање, предрасуде и стереотипи али је потребно да достигну исходе наведене у програму као што су препознаје у свом окружењу примере неједнаког поступања према особи или некој групи на основу неког њиховог личног својства или на примеру препознаје упрошћено, поједностављено генерализовано и најчешће нетачно приказивање некога или нечега. Ови исходи су врло важни јер подржавају развој осетљивости ученика за различите видове неуважавања и непоштовања што је основ за постизање исхода програма у следећим разредима, а који имају за циљ даље неговање друштвене свести и одговорности. Из тог разлога програм за трећи разред предвиђа акцију солидарности у локалној заједници која захтева да ученици „изађу“ из школе, пронађу особе или групе којима је потребан неки вид помоћи и осмисле на који начин ће исказати своју солидарност с њима. То не морају бити велике акције, довољно је организовати да ученици наизменично посећују неку старију особу о којој нема ко да брине и доносе јој неопходне намирнице, проводе време у разговору са њом, обележе рођендан и празнике или помогну око кућних послова, одласка лекару... Своју активност треба да прате и да је документују. Смисао оваквих акција је не само да ученици боље препознају потребе других који често живе, више или мање, невидљиво ту око нас, већ и да осете ефекте заједничког рада и задовољство у пружању помоћи. Као погодан мотив оваквих акција може се користити позната мисао Душка Радовића: „Наше мало може бити много онима који немају ни мало“. Осим тога, са ученицима треба тако радити да постану свесни да свако од нас може доћи у ситуацију да му буде потребна нечија помоћ и солидарност. Зато као идеју наводимо и могућност да уместо спровођења акције ученици обаве истраживање о некој раније спроведеној акцији солидарности у локалној заједници (у ситуацији болести, сиромаштва, земљотреса, поплаве, бомбардовања, доласка већег броја миграната, класичне мобе и др.). То могу урадити тако што ће питати своје родитеље, баке и деке шта се тада дешавало, ко се све укључио у акцију, како се завршила.... Истраживање може бити окончано припремом изложбе која би садржала фотографије и текстове из новина, књига о том догађају.

У програму су наведени садржаји које наставник може да допуњује, проширује и мења према конкретним потребама и плану сопственог рада али увек имајући у виду исходе које треба достићи. Они су тако дати да одговарају узрасту ученика и да су мерљиви, проверљиви, односно наставник може, пратећи активности ученика, лако да утврди да ли их они остварују и у којој мери. Најчешће су на нивоу примене што значи да се знање и разумевање подразумевају јер без тога

нема примене. Такав приступ одговара концепту Грађанског васпитања од кога се очекује да код ученика развија конативну, вољну компоненту која долази до изражаја у понашању. Редослед наведених исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање општег циља програма и развоја међупредметних компетенција. Између исхода постоји повезаност. Остваривање једног исхода доприноси остваривању других исхода. Многи исходи су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада, током дужег временског периода што се препознаје у томе да се неки исходи у истој или сличној формулацији налазе у програмима за више разреда.

Како је планом предвиђено да се и у трећем разреду остварује пројектна настава, то је добра прилика да се повеже са активностима Грађанског васпитања. Пројектна настава по свом концепту у потпуности одговара природи овог изборног програма. Заједничко им је што доприносе когнитивном, афективном и социјалном развоју ученика, као и развоју међупредметних компетенција. Пројектна настава има елементе проблемске и истраживачке наставе који се односе на тражење решења за неки проблем кроз тимски рад и коришћење савремених технологија. Заједничко им је и то што се предност даје процесу рада и сарадњи наспрам самих резултата. Пројектна настава од ученика захтева самостално проналажење информација, способност решавања проблема, рад у групи, критичко мишљење, доношење одлука, аргументовање, преузимање одговорности, поштовање рокова, планирање што су све захтеви и програма Грађанског васпитања, посебно у области Грађански активизам. Пројектна настава подразумева унапређивање компетенције ученика да користе савремене технологије у образовне сврхе на одговоран и безбедан начин што се уклапа са очекиваним исходима програма за Грађанско васпитање у другом разреду (безбедност у коришћењу интернета), а који треба и даље неговати.

У овом програму продукти ученичких активности имају посебан значај. Они могу бити различите врсте: постери, аудио-визуелни записи, презентације, прикази резултата истраживања и друго. Они се могу користити у току рада на неком садржају као вид документовања процеса учења и активности ученика, при интеграцији или рекапитулацији обрађених садржаја, процени напредовања ученика, као и самопроцени наставника колико успешно ради. Продукти се могу користити и ван одељења/групе, на пример на изложби у холу школе, у школским новинама, сајту школе, локалним новинама, блогу и друго.

Назив предмета	Православни катихизис – верска настава
Циљ	Циљ наставе православног катихизиса (веронауке) у

	основном образовању и васпитању јесте да пружи целовит православно поглед на свет и живот, уважавајући две димензије: историјски хришћански живот (историјску реалност цркве) и есхатолошки (будући) живот (димензију идеалног).
Годишњи фонд часова	36 часова

Исходи – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- стекне основна о темама које ће се обрађивати у настави Православног катихизиса током трећег разреда
- уочи какво је његово предзнање из градива обрађеног у претходном разреду школовања
- ученик ће бити мотивисан да активно учествује на часовима верске наставе
- познаје неке елементе библијске повести о стварању света
- на основу библијске повести препозна и именује иконе на којима су представљени дани стварања света
- увиди да је свет скуп конкретних врста живих бића која су уједињена, једна другима потребна и да она чине велику заједницу љубави - Цркву
- објасни да је свет створен љубављу Божјом
- разуме да се права слобода изражава као љубав према другим људима, природи и Богу
- уочи да је човек сличан Богу
- ученик ће бити подстакнут да развија љубав према ближњима, природи и Богу
- код ученика ће се развити жеља и свест о важности бриге према ближњима и природи
- зна да је Бог створио свет из љубави и да објасни како зна да Бог воли свет
- препозна да Бог брине о свету и да наведе примере Божјег старања о свету
- увиди кроз своје креативне способности да је човек сличан Богу
- увиди да Бог жели да свет постоји вечно
- увиди да су Бог, људи и природа различити, али да нису потпуно раздвојени
- увиди различитост која постоји између Бога и створеног света
- зна да је Бог из бриге према свету и човеку послао свога Сина у свет
- увиђа улогу анђела као сарадника Божјих у старању о свету
- уочи да је свет смртан ван заједнице са Богом
- да се упознају са молитвом Анђелу чувару
- усвоји текст и мелодију песме „Анђели певају“

- ученик ће бити подстакнут да развија свест о томе да је важан зато што га воли Бог и његови ближњи
- ученик ће бити подстакнут да се труди да воли све људе (чак и оне од којих је веома различит)
- уочи да је човек посредник између Бога и природе и да Бог са природом разговара преко човека
- прошири своје знање о служењу Светога Саве Богу и нашем народу
- уочи да нема љубави без служења ближњима
- упозна библијску повест о Христовом служењу Апостолима
- уочи да је човек посредник између Бога и природе и да Бог са природом разговара преко човека
- зна да кроз чињење дела љубави према ближњима, постаје сличан Христу и светитељима
- препозна да је Литургија захвалност Богу
- уочи се захвалност Богу показује кроз наше дарове
- уочи да наши дарови хлеб и вино представљају свет у малом
- увиди везу Литургије и спасења човека и света
- прошири своја знања о празнику Васкрсења
- увиди шта за створену природу значи Христово Васкрсење
- да усвоји текст и мелодију песме Људи ликујте...
- Ученик ће бити подстакнут да учествује на Литургији како би показао Богу да жели да буде у заједници са Њим
- ученик ће бити подстакнут да у себи развија осећај захвалности према Богу и својим ближњима
- препозна личну одговорност за творевину
- увиди да се загађењем наше околине, загађује цео свет
- увиди да се на православним иконама стварања света и човека, приказује зависност природе од човека
- препозна представе које приказују догађаје везане за стварање света
- уочи у којој мери је напредовао и савладао градиво Православног катихизиса трећег разреда основне школе
- ученик ће бити подстакнут на очување природе и своје животне средине
- ученик ће бити подстакнут да гледа на природу као на Божју творевину
- Ученици ће бити подстакнути да уреде школски простор изабраним радовима везаним за стварање и очување света

План наставе и учења за трећи разред: I УВОД 1. Уводни час – Свет је створен за тебе, чувај га! II БОГ СТВАРА СВЕТ И ЧОВЕКА 1. Свето Писмо нам сведочи о

настанку света (садржај н. ј. – појам Светога Писма као књиге откривења) 2. Света некада уопште није било (садржај н. ј. - 1. и 2. дан) 3. Сво је биље створено и Сунцем обасјано (садржај н. ј.- 3. и 4. дан) 4. Све врви од живота (садржај н. ј.- 5. и 6. дан) 5. Створен сам да личим на Бога III БОГ НАС ВОЛИ 1. Бог ствара свет из љубави 3. Бог, људи и природа (садржај н. ј.-различитост и разделеност) 4. Свет не може без Бога 5. Бог се брине о свету 6. Божићни весници IV ЗАЈЕДНИЦА БОГА И СВЕТА КРОЗ ЧОВЕКА 1. Човек домаћин и свештеник у свету 2. Свети Сава 3. Свети Сава брине о нама (опис н. ј. – подизање задужбина) 4. Радост служења (садржај н. ј. – прање ногу и Тајна Вечера) V ЛИТУРГИЈА - ПРЕОБРАЖЕНИ СВЕТ 1. Наши дарови благодарности (опис н. ј. - твар у Литургији) 2. Литургија – преображај света 3. Литургија – молитва за спасење човека и света 4. Васкресење Лазарево 5. Васкресење Христово VI ЧОВЕК И ПРИРОДА 1. Све чека на љубав човека 2. Чувамо дарове Божје љубави 3. Стварање света у православној иконографији 4. Икона света створеног за мене .

2.1.4. Програм четвртог разреда

Обавезни наставни предмети:

Српски језик

Оперативни задаци: проширивање знања о простој реченици и њеним деловима; савладавање основних појмова о променљивим и непроменљивим речима; оспособљавање за изражајно читање и казивање; поступно оспособљавање ученика за самостално тумачење основне предметности књижевног текста и сценских дела (осећања, фабула, радња, ликови, поруке, стилогеност сценског израза); навикавање на сажето и јасно усмено и писмено изражавање према захтевима програма; савладавање основа методологије израде писмених састава.

ЈЕЗИК. Граматика. Обнављање и утврђивање знања усвојених у претходним разредима. Уочавање речи које у говору и писању мењају свој основни облик (променљиве речи) - без дефиниција и захтева за променом по падежима и временима. Уочавање речи које задржавају свој основни облик у свим ситуацијама (непроменљиве речи) без именована врста тих речи. *Реченица* - појам глаголског предиката (лични глаголски облик); уочавање речи и групе речи (синтагма) у функцији објекта и прилошких одредаба за место, време и начин. Појам субјекта; уочавање речи у функцији атрибута уз именицу и именичког скупа речи (именичка синтагма). Ред реченичних чланова у реченици. *Именице* - збирне и градивне; род и број - појам и препознавање. *Придеви* - присвојни и градивни - уочавање значења, рода и броја у реченици. *Заменице* - личне; род и број личних заменица; лична заменица у функцији субјекта у реченици - појам и препознавање. *Бројеви* - главни (основни) и редни - појам и препознавање у реченици. *Глаголи* - појам и основна значења презента, перфекта и футура; вежбе у реченици заменом глаголских облика у времену, лицу и броју. Управни и неуправни говор. Утврђивање и систематизација садржаја обрађених од I до IV разреда. Правопис .Употреба великог слова у писању: имена држава и покрајина и њихових становника; имена насеља (градова, села) и њихових становника. Писање управног и неуправног говора (сва три модела). Наводници. Заграда. Писање присвојних придева изведених од властитих имена (-ов/-ев, -ин/-ски). Писање сугласника ј у придевским облицима на -ски, и у личним именима и презименима. Писање скраћеница типа: итд., сл., нпр. и скраћеница које означавају имена држава. Понављање, увежбавање и проверавање оспособљености ученика за примену обрађених правописних правила. Ортоепија. Уочавање наглашених и ненаглашених речи: вежбе у изговарању акценатских целина. Вежбе за отклањање грешака које се јављају у говору ученика. Изговор свих сугласника и гласовних група у складу са књижевнојезичком нормом ч, ћ, џ, њ, х; - дс - (људских), - ио, - ао итд. Вежбе за отклањање грешака које се јављају у говору и писању ученика. Уочавање диференцијалне (дистинктивне) функције акцента у речима истог гласовног састава, а различитог акцента.

КЊИЖЕВНОСТ. Лектира. *Лирика*: народна песма: *Наджњева се момак и девојка*; народна песма: *Јеленче*; Јован Јовановић Змај: *Циганин хвали свога коња*; Војислав Илић: *Јесен*; Десанка Максимовић: *Пауково дело*; Душан Радовић: *Плави зец*; Драган Лукић: *Друг другу*; Мирослав Антић: *Јуначка песма*; Бранислав Црнчевић: *Мрав добра срца*; Бранко Ћопић: *Мјесец и његова бака*; Стеван Раичковић: *Ка да то буде*; Милован Данојлић: *Трешња у цвету*; Добрица Ерић: *Свитац пшеничар и воденичар*; Љубивоје Ршумовић: *Аждаја своје чеду тепа*; избор из поезије Милована Данојлића; Федерико Гарсија Лорка: *Луцкаста песма*.

Епика: народна песма: *Јетрвица адамско колено*; народна песма: *Стари Вујадин*; народна приповетка: *Међед, свиња и лисица*; народна бајка: *Пепељуга*; народна прича: *Најбоље задужбине*; Јанко Веселиновић: *Град*; Исидора Секулић: *Позно јесење јутро*; Мирослав Демак: *Виолина*; Бранислав Нушић: *Прва љубав*; Бранко В. Радичевић: *Прича о дечаку и Месецу*; Бранислав Црнчевић: *Босоноги и небо*; Гроздана Олујић: *Олданини вртови* и друге бајке (избор); Светлана Велмар-Јанковић: *Књига за Марка (Златно јагње, Стефаново дрво)*; Ханс Кристијан Андерсен: *Ружно паче*; Рене Гијо: *Бела Грива*; Луис Керол: *Алиса у земљи чуда*; Браћа Грим: *Трнова ружица*; Антоан де Сент Егзипери: *Мали принц* (одломак); Михаел Енде: *Бескрајна прича* (одломак);

Драма: Гвидо Тартаља: *Подела улога*; Александар Поповић: *Пепељуга*; Добрица Ерић: *Чик, да погодите због чега су се посвађали два златна брата*.

Допунски избор. Поред наведених дела, наставник и ученици слободно бирају најмање три, а највише још пет дела за обраду.

Научно-популарни и информативни текстови : Милутин Миланковић: *Кроз васиону и векове* (одломак); Михајло Пупин: *Од пашњака до научењака* (одломак).

Избор из књига, енциклопедија и часописа за децу.

Читање текста. Читање наглас и у себи као увод у разговор о тексту. Усмерено читање (с претходно датим задацима): откривање карактеристика ликова (поступци, речи, изглед, особине), радњи, догађаја, природних појава и описа; уочавање језичко-стилских слика. Читање усклађено с врстом и природом текста (лирски, епски, драмски, научно-популарни, новински итд.). Подстицање ученика на варијације у темпу, јачини и интонацији гласа и на логичко паузирање при читању. Усмерено читање у себи: брзо схватање садржине, тражење одговарајућих података о лику, опису, осећањима и начину њиховог приказивања. Казивање напамет научених поетских и прозних целина и одломака. Сценске импровизације. Тумачење текста. Уочавање и тумачење песничких слика, тока радње, главних ликова и основних порука у књижевном делу. Уочавање значајних појединости у опису природе (откривање чулних дражи: визуелних, акустичких, кинетичких, тактилних, мирисних и других). Указивање на значајна места, изразе и речи којима су изазвани поједини утисци у поетским, прозним и драмским текстовима. Уочавање и именовање садржинских целина у прозним текстовима; стварање плана. Запажање чинилаца који у разним ситуацијама делују на поступке главних јунака (спољашње и друштвене околности, унутрашњи подстицаји - осећања, намере, жеље). Уочавање и тумачење израза, речи и дијалога којима су приказани поступци, сукоби, драматичне ситуације и њихови узроци, решења и последице.

Књижевни појмови. *Лирика*: Основни мотив и споредни мотиви у лирској песни. Визуелни и аудитивни елементи у песничкој слици. Песничка слика као чинилац композиције лирске песме. Дужина стиха према броју слогова - препознавање. Понављања у стиху, строфи, песни - функција. Персонификација као стилско средство. Сликовитост као обележје песничког језика. Обичајне народне лирске песме - основна обележја. Лирска песма - основна обележја.

Епика: Тема и идеја у епском делу. Фабула: хронолошки редослед догађаја, елементи фабуле (увод, заплет, расплет). Односи међу ликовима; основни типови (врсте) карактеризације. Приповедач, приповедање; дијалог, монолог, опис у епском делу. Прича и роман - разлике. Роман за децу - основна обележја.

Драма: Ликови у драмском делу. Ремарке (дидаскалије). Драмска радња - начин развијања радње. Драмски текстови за децу.

Функционални појмови. Подстицање ученика да схватају и усвајају појмове: главно, споредно, машта, збиља, утисак, расположење, интересовање, околност, ситуација, испољавање; подстрек, услов, поређење, процењивање, тврдња, доказ, закључак; дивљење, одушевљење, љубав (према човеку, домовини, раду, природи); привлачност, искреност, правичност, племенитост.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА: Основни облици усменог и писменог изражавања. **Препричавање** текста са променом граматичког лица. Препричавање са изменом завршетка фабуле. Препричавање текста у целини и по деловима - по датом плану, по заједнички и самостално сачињеном плану. **Причање** у дијалошкој форми; уношење дијалога, управног говора у структуру казивања - по заједнички и самостално сачињеном плану. Причање према самостално одабраној теми. Настављање приче инспирисане датим почетком. Састављање приче по слободном избору мотива. **Описивање** слика које приказују пејзаже, ентеријере, портрете. Описивање сложенијих односа међу предметима, бићима и појавама.

Извештавање о обављеном или необављеном задатку у школи или код куће - у облику одговора на питања. **Усмена и писмена вежбања**. *Ортоепске вежбе*: увежбавање правилног изговора речи, исказа, реченица, пословица, брзалица, загонетака, питалица, краћих текстова; слушање звучних записа, казивање напамет лирских и епских текстова; снимање казивања и читања, анализа снимка и вредновање. *Диктати*: са допуњавањем, изборни, слободни, контролни диктат. *Лексичке и семантичке вежбе*: грађење речи - формирање породица речи; изналажење синонима и антонима, уочавање семантичке функције акцента; некњижевне речи и туђице - њихова замена језичким стандардом; основно и

пренесено значење речи. *Синтаксичке и стилске вежбе*: састављање и писање реченица према посматраним предметима, слици и заданим речима; састављање и писање питања о тематској целини у тексту, на слици, у филму; писање одговора на та питања.

Преписивање реченица у циљу савладавања правописних правила. Коришћење уметничких, научнопопуларних и ученичких текстова као подстицаја за сликовито казивање. Вежбе за богаћење речника и тражење погодног израза. Уопштено и конкретно казивање. Промена гледишта. Уочавање и отклањање безначајних појединости и сувишних речи у тексту и говору. Отклањање празнословља и туђица. Отклањање нејасности и двосмислености. Увежбавање технике израде писменог састава: анализа теме, одређивање њеног тежишта; посматрање, уочавање и избор грађе; распоређивање појединости; елементи композиције. Осам домаћих писмених задатака и њихова анализа на часу. Четири школска писмена задатка - по два у првом и другом полугодишту. Један час за израду и два часа за анализу задатака и писање побољшане верзије састава.

Математика

Оперативни задаци. Ученици треба да: успешно савладају читање и писање природних бројева у декадном бројевном систему; упознају скуп природних бројева; науче да природне бројеве приказују тачкама бројевне полуправе; умеју да читају и записују помоћу слова основна својства рачунских операција; упознају и уочавају зависност између резултата и компонената операције (на примерима); примењују упозната својства рачунских операција при трансформисању израза и у случају рачунских олакшица; знају да читају, састављају и израчунавају вредност израза са више операција; знају да решавају једноставније једначине и неједначине (упознатих облика) у скупу природних бројева;

успешно решавају задатке дате у текстуалној форми; упознају разломке (наведене у програму), њихово читање, писање и значење, уз коришћење одговарајућих термина; знају

да цртају мреже и праве моделе коцке и квадрата; упознају јединице за површину и примењују их при израчунавању површине квадрата, правоугаоника, квадрата и коцке.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА : Скуп природних бројева. Писање и читање природних бројева у декадном систему. Бројевна полуправа. Разломци. Рачунске операције у скупу природних бројева и њихова основна својства (изражена формулом). Зависност збира, разлике и производа од чланова. Изрази са више операција. Једначине и неједначине

раније упознатих облика. Решавање текстуалних задатака. Мерење и мере. Мере за површину.

Површина. Површина правоугаоника и квадрата. Површина коцке и квадра.

Основни захтеви у погледу математичких знања и умења ученика. Знати: низ природних бројева; својства рачунских операција; понашање нуле при сабирању и множењу и јединице при множењу; јединице за површину; формуле за површину квадрата, правоугаоника, коцке и квадра.

Умети: читати, записивати и упоређивати природне бројеве; придруживати природним бројевима тачке бројевне полуправе; читати и састављати изразе са више операција и израчунавати њихову вредност; вршити четири основне рачунске операције у скупу природних бројева; користити при обављању рачунских операција упозната својства тих операција ради лакшег и бржег рачунања; уочавати зависност између резултата и компонената рачунских операција; читати и писати разломке (наведене у програму); решавати једначине и неједначине упознатих облика; самостално проверити тачност извршене рачунске операције, као и решење једначине или решење неједначине; решавати текстуалне задатке (састављањем израза, односно помоћу једначине); израчунавати површину квадрата, правоугаоника, коцке и квадра; коректно записивати решење задатка (у свесци или на табли); користити уџбеник.

Природа и друштво

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА: Моја домовина део света. Основне одреднице државе (територија, становништво, симболи ...). Основне одреднице државе Србије (територија, границе, становништво, главни град, симболи). Развој модерне српске државе (период деветнаестог и двадесетог века). Стратешки положај Србије - физичко-географски и саобраћајно-географски (у државној заједници СЦГ, на Балканском полуострву, Европи и свету). Природно-географске одлике Србије: *рељеф*, *воде* и *клима* наше домовине. *Рељеф* (Панонска низија, низије у долинама река и котлина, брдско-планински предели, највеће планине) *воде* (најдуже реке, сливови, природна и вештачка језера, бање) *клима* (одлике умерене климе). Угрожена и заштићена подручја у Србији (национални паркови, резервати споменици природе). Становништво Србије: природно кретање становништва (број, густина насељености, миграције); структуре становништва (старосна, образовна; национална, верска, језичка ...). Грађење демократских односа (упознати правила која регулишу узајамна права и обавезе државе и грађана). Очување националног идентитета и уграђивање у светску културну баштину (неговање идентитета, развијање толеранције и свести о припадности мултиетничком, мултикултуралном и мултиконфесионалном свету). Ми смо деца једног Света - *Конвенција о правима детета* (ОУН, УНИЦЕФ, УНЕСКО, САВЕТ ЕВРОПЕ "Радост Европе"...). Сусрет са природом. *Биљни и животињски свет у*

Србији. Груписање живог света на основу сличности и разлика (подела на царства). Флора наше земље (значај, типичне, ретке и угрожене биљке; разноврсност, богатство, заштита, ревитализација). Фауна наше земље (значај, типичне, ретке и угрожене животиње; разноврсност, богатство, заштита, ревитализација). Домаће животиње и гајене биљке (значај, потребе и могућности; потенцијали за производњу здраве хране). Природне појаве,

прилагођавање: посматрање, запажање, праћење и бележење на различите начине неких адаптивних промена и понашања (рађање, цветање, плодношење, лињање - митарење, сеобе...). *Човек део природе*. Човек, део природе - свесно и друштвено биће. Спознаја себе, уочавање полне различитости. Основи здравог живљења - како могу да утичем на квалитет живота (исхрана, хигијена, одевање, становање, здравствена култура...). Одговоран однос према себи и другима (вршњацима, старим лицима, болесним лицима, кућним љубимцима, напуштеним животињама...). Истражујемо природне појаве. *Истраживање и уочавање узрочно-последичних веза*, издвајање параметара, њихов међусобни однос, оглед. Правила која важе за сва кретања (покретање, заустављање, промена брзине...); систематизација досадашњих знања и провера параметара. Шта и како утиче на пређено растојање неког предмета; падање различитих предмета; клизање и котрљање наниже; шта утиче на брзину кретања клатна? Од чега зависи величина сенке? Како висина ваздушног стуба (ниво воде у чаши) утиче на висину звука? *Испитивање својстава материјала*. Материјали и њихова својства: *механичка, топлотна, електрична, магнетна, растворљивост*. Који се предмети (материјали) најбоље наелектришу, а који најбоље проводе електричну струју. Како то утврдити? Како повећати или смањити дејство магнета? Материјали и светлосна пропустљивост. Који материјали најбоље проводе топлоту? Испитивање растворљивости материјала (уочавање разлика у растворљивости чврстих, течних и гасовитих материјала у води). Смеше - идентификовање и описивање смеша у окружењу (вода у природи, ваздух, земљиште, храна...). Раздвајање састојака смеше различитим поступцима, који се бирају на основу својстава састојака (просејавањем, цеђењем, испаравањем воде из раствора...). *Промене материјала*.

Повратне и неповратне промене материјала. Идентификовање промена материјала при којима настају други материјали, различитих својстава (сагоревање, рђање, труљење, кување...). Сагоревање материјала - ваздух (кисеоник), запажање промена при сагоревању. Запаљиви материјали, ознаке за запаљиве материјале; опасност и заштита од пожара, гашење пожара. *Где све запажамо и користимо оно што смо научили* о: различитим облицима кретања, електричним појавама, магнетима, светлосним појавама, различитим својствима и променама материјала. Рад, енергија,

производња и потрошња. Рад - свесна активност човека (поредити рад људи и активности различитих животиња). Утицај природних и друштвених фактора на живот и рад људи. Природна богатства и њихово коришћење (ресурси, технологије, производи, рационална производња и потрошња, рециклажа, ревитализација). Ресурси: воде, горива, руде и минерали, земљиште, шуме, биљни и животињски свет. Природне сировине - примена: (кухињска со, гипс, мермер...). Прерада природних сировина - технологије добијања метала, папира, гуме... Прерада воде и добијање здраве хране. Сунце, ваздух, вода - обновљиви извори енергије. Угаљ, нафта, гас - необновљиви извори енергије, заштита животне средине. Недовољно искоришћени и еколошки извори енергије. Делатности људи у различитим крајевима Србије (равничарским, котлинским, брдско-планинским; селу и граду). Производња и услуге, пласман и тржиште, понуда и потражња, трговина и потрошња (маркетинг). Рад, производња, потрошња и одрживи развој (увидети везе између коришћења ресурса, примењених технологија и одрживог развоја). Осврт уназад – прошлост. Трагови прошлости (пратити трагове прошлости: своје и своје породице, насеља - краја у коме живим). Временска лента (временски одредити векове, констатовати неке типичне карактеристике векова). Лоцирање догађаја - датума (сналазити се на временској ленти: лоцирати догађаје, датуме; одредити време, животно доба својих родитеља и њихових предака; одредити неке познате савременике, на временској ленти обележити животни

период неких знаменитих (познатих) личности и одредити њихове савременике из истих и различитих области као и претходнике и следбенике из истих области (ликовне ствараоце, музичке, књижевнике, спортисте, глумце...). Хронологија различитих научних открића (рецимо из области медицине у прошлом веку). Начин живота у средњем веку - информисати се о различитим животним ситуацијама људи у средњем веку на територији Србије: село - град, живот некад и сад (становање, исхрана, рад, дечије игре, школовање, понашање, ратовање...). Прошлост српског народа (упознати се са значајним догађајима из националне прошлости: сеобе Срба, простор на коме су Срби живели, Први и Други српски устанак...). Уочити везу између историјских збивања у свету и код нас (Први и Други светски рат...). Стварање што објективније слике о догађајима из прошлости коришћењем различитих историјских извора. На временској ленти хронолошки одредити развој (*континуитет* и *дисконтинуитет*) државе Србије и упознати се са њеним владарима, почев од лозе Немањића па све до данас.

Ликовна култура

Оперативни задаци. Ученици треба да: разликују и повезују дводимензионалне и тродимензионалне облике; граде искуства и критеријуме према захтевима програма, ликовних уметности и ликовних појава у животу; усвоје знања о боји, ликовним техникама и креативно практично раде са односима боја; ускладе ликовни рад са другим медијима

(звучком, покретом, литерарним изразом и сценским амбијентима); препознају ликовне технике.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА: Колаж, фротаж, деколаж и асамблаж: (површински и тродимензионални колаж). Колаж (дводимензионални - површински колаж). Појмови: колаж, фротаж, деколаж, асамблаж. Фротаж (површинске игре). Деколаж (наслојавање, доцртавање, досликавање...). Асамблаж (тродимензионални колаж, инсталације, проширени медији...). Везивање облика у тродимензионалном простору и у равни. Компоновање апстрактних облика у простору према положеној, косој или усправној линији. Организација бојених облика у односу на раван у простору. Организација тродимензионалних облика у простору и на равни. Појмови: акварел, пастел, темпера.

Сликарски материјали и технике. Карактеристике акварел технике. Карактеристике пастелних боја и креда у боји (суви пастел и воштани пастел). Карактеристике темпера боја. Појмови: материјали и технике. Основне и изведене боје. Појмови: основне боје, изведене боје. Линија, површина, волумен, боја, простор. Линија – простор. Површина – простор. Волумен – простор. Боја – простор. Линија, површина, волумен, боја – простор.

Појмови: волумен. Амбијент - сценски простор. Идејна решења за израду маски. Израда маски. Израда сцене. Предлог за кореографију, музику, костим. Израда сцене. Реализација по групама или у целини. Појмови: амбијент и сценски простор.

Музичка култура

Оперативни задаци. Ученици треба да: певају песме по слуху; певају песме солмизацијом; обраде просте и сложене тактове; усвајају основе музичке писмености; свирају на дечјим музичким инструментима; изводе дечје, народне и уметничке игре; импровизују мелодије на задани текст; упознају звуке разних инструмената; слушају вредна дела уметничке и народне музике.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА: Извођење музике. Певање .Певање песама (учење по слуху и учење песме са нотног текста) различитог садржаја и расположења, традиционалне и уметничке музике, које су примерене гласовним могућностима и узрасту ученика.

Пожељно је повезивање садржаја песама са садржајима осталих наставних предмета (ученици и школа, годишња доба, празници и обичаји, завичај и домовина, природа и околина, животиње...). Певање и извођење музичких игара (игре уз покрет, дидактичке игре). Певање наменских песама као звучна припрема за поставку музичке писмености.

Свирање. Свирање пратње за бројалице, песме, игре на ритмичким дечјим инструментима. Свирање песама на мелодијским инструментима Орфовог инструментаријума. На основу искуства у извођењу музике, препознати и свирати делове песама. Слушање музике. Слушање вокално-инструменталних композиција за децу и кратких инструменталних композиција различитог садржаја, облика и расположења, као и музичких прича. Слушање народних песама и игара. У слушаним примерима препознати различите тонске боје (гласове и инструменте), различит темпо, динамичке разлике, различита расположења на основу изражајних елемената, као и композицију коју су слушали, а на основу карактеристичног одломка. Оспособљавати ученике да уоче вредности и улогу музике у свакодневном животу. Стварање музике. Ритмичким и звучним ефектима креирати једноставне пратње за бројалице, песме, приче, стихове, музичке игре, користећи при том различите изворе звука (глас, тело, Орфов инструментаријум). Креирање покрета уз музику коју певају или слушају ученици. Смишљање музичких питања и одговора, ритмичка допуњалка, мелодијска допуњалка, мелодијска допуњалка са потписаним текстом, састављање мелодије од понуђених двотактних мотива. Импровизација мелодије на задани текст. Импровизовање дијалога на мелодијским инструментима Орфовог инструментаријума.

Физичко васпитање

Оперативни задаци: усмерени развој основних моторичких способности, првенствено брзине и координације; усмерено стицање и усавршавање моторичких умења и навика предвиђених програмом физичког васпитања; примена стечених знања, умења и навика у сложенијим условима (кроз игру, такмичење и сл.); задовољавање социјалних потреба за потврђивањем, групним поистовећивањем и сл. ; естетско изражавање кретњом и доживљавање естетских вредности; усвајање етичких вредности и подстицање вољних особина ученика.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА: Општи заједнички програм : овладати природним и изведеним, елементарним (правилним) кретањима, у различитим условима извођења. Атлетика. Техника трчања: Рад на техници трчања у месту и у кретању. Рад руку са савијеним лактовима (напред, напред шака до висине браде, а назад 5 до 10 cm иза зглоба кука). Стопала паралелна и трчи се на предњем делу стопала. Труп усправан, глава подигнута и дисање слободно (на нос и на уста). Варијанта трчања: напред,

бочно и леђима окренути у правцу кретања. Трчање краћим и дужим кораком (уз нагиб трчи се кратким кораком и на предњем делу стопала). Код крос трчања и на слободним површинама (трава, шума и сл.) обратити пажњу на неравнине због могућих повреда.

Савлађивање брзог трчања кроз убрзања (2 до 3 убрзања на 30-40 m). Техника високог и ниског старта. Спринт на деоницама до 50 m. За развој издржљивости користити интервални метод рада, умереног интензитета (нпр. на стази дужине највише до 800 метара наизменично 100 m трчања, 100 m ходања, или у укупном трајању од 5 до 10 минута). Скок увис. Усавршавање прекорачене технике на већим висинама. Скок удаљ. Усавршавање технике згрчне и предвежбе за технику увинућа. Бацање . Бацање лоптице од 200 грама у даљ јачом и слабијом руком, техником из места и техником из залета. Бацање медицинке од 2 kg. Са две и једном руком на различите начине (напред, увис и

назад преко главе). Штафетно трчање. Игре, деонице до 20 m са додиром (рука додирне раме, леђа, руку).

Вежбе на тлу и справама. У реализовању програма вежби на справама значајно је искористити све справе које су на располагању, на којима се, **без обзира на пол**, могу извести вежбе у вису и упору, вежбе на смањеној површини ослонца и прескоци. Одређене вежбе, које су предвиђене за ученике могу изводити и ученице (паралелни разбој, кругови, коњ са хваталкама). Индивидуални приступ ученицима постиже се диференцираним приступом, на свакој справи посебно. Тло (ученици и ученице): поновити обавезни састав (комбинацију вежби) из трећег разреда; колут напред до чучња, окрет у чучњу за 180 и спојено (у даљем тексту и сл.) колут назад до чучња; суножним одразом колут напред преко препреке; став на шакама уз помоћ; предвежбе за прамет упором странце; из лежања на леђима мост и поново лећи на леђа (уз помоћ - после мостова урадити претклоне); вага претклоном и заножењем. Комбинације савладаних вежби (обавезни састав из првог, другог и трећег разреда допунити новим вежбама, диференцирано према полу и способностима ученика. *За напредније ученике и ученице*, поред претходних вежби, додати: из става раскорачног колут назад до става раскорачног; колут летећи (на сунђер струњаче); прамет упором странце; мост заклоном и усклон уз помоћ.

Прескок (ученици и ученице): поновити припремне вежбе за прескок, прво фазу доскока; припремне вежбе за разношку и разношка преко козлића 110 cm. *За напредније ученике и ученице*: удаљити даску.

Двовисински разбој (уколико школа нема справу, ученице могу вежбати на једној притки разбоја, вежбе у вису извести на вратилу, а вежбе у упору на дочелном

вратилу): одразом једне ноге узмак до упора предњег и сп. зањихом саскок; испод више притке, лицем према нижој притки наскок у вис предњи (уз помоћ); клим и трећим климом премах десном (левом) у вис лежећи јашући; прехват разноручно до седа јашућег; потхватом десне (леве) саскок одношка са окретом за 90, завршити десним боком према разбоју. *За напредније ученице*: обавезан састав за школско такмичење од првог до четвртог разреда.

Греда (ученице): поновити комбинације вежби и саставе из претходних разреда. У састав укомпоновати кораке уназад зибом почучњем, слободна нога поред греде; окрет у успону за 90° и саскок пруженим телом (чеоно). *За напредније ученице* саскок увитим телом; делови из обавезног састава за школско такмичење од првог до четвртог разреда. Ученици: ходањем, трчањем, окретима и издржајима у одређеном положају треба да развијају осећај за равнотежу).

Паралелни разбој (ученици): поновити вежбе из трећег разреда; предњихом сед разножно пред рукама; приножити једном (левом) ногом до седа ван (удесно); саскок удесно десноручке са окретом за 180 (уз помоћ), доскок десним боком према разбоју, њих у упору; предњихом упор седећи разножно пред рукама; саседом њих у упору предњем. *За напредније ученике* обавезан састав за школско такмичење од првог до четвртог разреда.

Ученице: њих у упору; предњихом упор седећи разножно пред рукама; саседом њих у упору предњем.

Вратило (ученици): поновити вежбе из трећег разреда: дочелно вратило: наскок у упор предњи активни (са повишене површине или одскоком), зањихом саскок. *За напредније ученике* обавезан састав за школско такмичење од првог до четвртог разреда.

Кругови (ученици и ученице): дохватни кругови: суножним одривом вис узнето, вис стражњи, саскок; ученици: доскочни кругови: вис прости предњи, њих у вису уз помоћ. *За напредније ученике* делови обавезног састава за школско такмичење од првог до четвртог разреда.

Коњ са хватаљкама (ученици и ученице): упор предњи активни; упор стражњи активни; упори мешовито одножно; ученици: из упора предњег (стражњег) одножити једном са преносом тежине у другу страну - исто са одножењем друге ноге - повезано (замаси). *За напредније ученике*: из упора предњег премах одножно у упор јашући (назначити), премах другом ногом у упор стражњи и делови обавезног састава за школско такмичење од првог до четвртог разреда.

Ритмичка гимнастика и народни плесови. Обновити програм из претходног разреда. Повезати различите покрете руку, тупа и ногу у комплекс вежби обликовања.

Равнотеже успоном на две и једној ноzi. **Окрети** за 180° и 360° ослопцем на две и једној ноzi. **Скокови**: високо-далеки скок и повезивање са галопом. **Вијача**: повезивање галопса дечјим поскоком и елементима из претходног разреда. **Лопта**: бацања и хватања повезати са равнотежама, окретима и скоковима и допунити обавезни састав из трећег разреда овим елементима. **Обруч**: замаси у бочној и чеоној равни са прехватањем и ниским избацавањем из руке у руку у месту и кретању (коракком, трчећи коракком и дечјим поскоком). Плесови: Српско коло. Једно коло из краја у којем се налази школа.

Основи спортских игара. Поновити вежбе основних ставова из претходног разреда и комбиновати са разним варијантама ситуација игре: рукомет, кошарка, одбојка, фудбал.

Здравствено васпитање: твоја физичка форма, лична хигијена и хигијена здравља, правилна исхрана, правилан ритам рада и одмора, прва помоћ.

Енглески језик

Теме и ситуације. Школа: склоности према предметима, активности и теме по предметима, школски дан, ја и моји другови, хоби, заједничке активности, солидарност и толеранција (помоћ другу/другарици, позајмљивање ствари, ужине, подела одговорности)

Породица и блиско окружење: слободно време у породици, породична путовања и излети подела послова и обавеза у породици, опис и особине животиња; однос према животињама

Празници: прославе и манифестације у оквиру школе и ван ње (Дан школе, такмичења, ревије...). Мој дом: дневни распоред активности током радних дана и викендом (учење, игре, обавезе...). Исхрана: оброци ван куће (ресторан, ужина у школи, куповина у супермаркету...). Одећа: одевни предмети за одређене прилике (формално и неформално одевање), народна ношња земаља чији се језик изучава. Окружење: суседски односи екологија, однос према човековој околини . Остало: знаменитости земаља чији се језик учи, пригодна дечја прича или бајка, бројеви до 1.000, исказивање времена (детално), коришћење новца.

Програм за четврти разред подразумева комуникативне функције као и у претходном разреду. Оне се усложњавају лексичким и граматичким садржајима предвиђеним наставним програмом.

Садржај комуникативних функција може бити једноставан или сложен у зависности од циљне групе (узраст, ниво језичких компетенција, ниво образовања). У настави страних језика садржај комуникативних функција зависиће од наставног програма.

Иако су комуникативне функције исте као у претходном разреду, оне су структурално и лексички у складу са програмом за стране језике за четврти разред основне школе.

Комуникативне функције: представљање себе и других; поздрављање; идентификација и именовање особа, објеката, делова тела, животиња, боја, бројева итд. (у вези са темама); разумевање и давање једноставних упутстава и команди; постављање и одговарање на питања; молбе и изрази захвалности; примање и давање позива за учешће у игри / групној активности; изражавање допадања/недопадања; изражавање физичких сензација и потреба;

именовање активности (у вези са темама); исказивање просторних односа и величина (*Идем, Долазим из..., Лево, десно, горе, доле...*); давање и тражење информација о себи и другима; тражење и давање обавештења; описивање лица и предмета; изрицање забране и реаговање на забрану; изражавање припадања и поседовања; тражење и давање обавештења о времену на часовнику; скретање пажње; тражење мишљења и изражавање слагања/неслагања; исказивање извињења и оправдања.

Изборни наставни предмети

Православни катихизис (веронаука)

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА: Циљ због кога је Бог створио свет (да свет постане црква), црква је конкретна литургијска заједница. Литургија је заједница многих људи и природе с богом оцем преко једног човека – Христа. Структура литургије (епископ, свештеници, ђакони и народ). Црква као икона будућег царства. Одбијање првог човека Адама да сједини створену природу с Богом, односно да сарађује на остварењу Божијег плана о свету (човеков пад и последице тога - првородни грех). Црква у хришћанској архитектури (православни храм и литургијска структура).

Наставни предмет	Верска настава
Циљ	Циљ наставе православног катихизиса (веронауке) је да пружи ученицима неопходно знање да постојање света има свој циљ – да постане Црква, развијање свести ученика да је све створено да постоји у заједници са Богом у основном образовању и васпитању јесте да пружи целовит православно поглед на свет и живот, уважавајући две димензије: историјски хришћански живот (историјску реалност

	цркве) и есхатолошки (будући) живот (димензију идеалног).
Годишњи фонд часова	36 часова

Исходи - ученик ће бити у стању да:

- стекне основна сазнања о темама које ће се обрађивати у настави Православног катихизиса током четвртог разреда
- уочи какво је његово предзнање из градива обрађеног у претходном разреду школовања
- ученик ће желети да активно учествује на часовима верске наставе
- уочи важност постојања заједнице
- уочи разлику између Цркве и сваке друге заједнице
- уочи да је Црква слободна заједница у којој учествују само они који то желе
- да зна да се они који су у заједници са Христом називају хришћани и да је Црква њихова заједница
- да зна да се заједница Бога, људи и природе зове Црква
- уочи да изван Цркве свет не може постојати вечно
- ученик ће бити подстакнут да активно учествује у животу Цркве
- ученик ће бити подстакнут да препознаје живот као дар Божји
- ученик ће бити подстакнут да препознаје Живот Вечни као дар Божји,
- уочи да нас Христос позива у лични однос - заједницу љубави
- увиди да су апостоли људи који су слични нама
- уочи да је вера основ заједнице са Богом
- увиди да су Апостоли позивали људе у заједницу љубави са Христом
- разуме значај Христовог оваплоћења (рађања)
- Усвоји текст и мелодију песме „Звезда се засја“
- ученик ће бити подстакнут да доживети Христа као Личност која нам иде у сусрет
- поступно изграђује свест о томе ко су светитељи
- увиди да су сви позвани да буду светитељи
- уоче важност светитеља као наших узора за остваривање личног јединства са Богом
- да зна какву важност Савине речи и дела имају за нас данас
- уочи да је за остваривање јединства са Богом потребна искрена жеља
- зна да је Литургија начин на који сви остварујемо заједницу са Богом
- препозна да у нашу заједницу са Богом уводимо све оне (и све оно) што

ВОЛИМО

- ученик ће бити подстакнут да следује светитељима Божјим и да буде добар човек
- ученик ће бити подстакнут да препознаје љубав као највећу врлину
- увиди да се грех јавља као последица одсуства истинске љубави
- уочи да је грех наш погрешан избор
- увиди шта је самољубље и по чему се оно разликује од љубави
- увиди да без врлина нема љубави
- уоче да је само врлинама могуће остварити однос љубави са Богом и људима
- ученик ће упознати најважније хришћанске врлине
- ученик ће увидети да врлине нису човеку дате, већ да се за њих треба трудити
- ученик ће увидети да се и врлине усавршавају
- ученик ће бити подстакнут да следује светитељима Божјим
- ученик ће бити подстакнут да се труди да у себи развија хришћанске врлине
- уочи да служењем Литургије постајемо учесници Царства Божијег и сједињујемо се са Богом
- упозна молитву «Царе небески»
- увиди да сам изглед православног храма изображава јединство Неба и земље
- уочи у којој мери је напредовао и савладао градиво Православног катихизиса четвртог разреда основне школе
- код ученика ће се развијати жеља за очувањем природе
- ученици ће бити подстакнути да уреде школски простор најуспешнијим радовима
- ученик ће бити подстакнут да и наредне године похађа часове Православног катихизиса

ДИДАКТИЧКО-ОБРАЗВНИ АСПЕКТИ

Оперативни задаци. Ученици треба да: стекну свест о томе да је личност заједница слободе с другом личношћу; буду свесни разлике између природе и личности; запазе да је личност носилац постојања природе; уоче да у хришћанској онтологији нема сукоба и искључивости између једног и многих.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА: Учење о личности на основу православне триадологије. Разлика између природе и личности у Богу. Онтолошке последице православне триадологије по човека и створени свет (личност као носилац постојања природе). Човек као личност (личност као заједница). Сједињење тварне и нетварне природе у једној личности Христовој (Халкидонски, Четврти Васељенски. сабор и његове одлуке). Обожење створене природе у Христовој

личности (личност као носилац постојања природе може имати више природа у себи). Црква као Тело Христово (литургијска пројава Цркве). Будуће Царство Божије као узрок Цркве (последњи догађај Царства Божијег даје истинитост историјским догађајима). Светост и Царство Божије у православној иконографији.

Грађанско васпитање - сазнање о себи и другима

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА: Дечја права су универзална, једнака за све. *Дрво дечијих права* - увођење људских и дечјих права у разред, подсећање на оно што већ знају о правима и разматрање значаја ових права за сопствени живот. *Правимо рекламни штанд конвенције о дечијим правима* - ученици детаљно проучавају једно право за које се определе договарањем, анализирају текст, истражују начин симболичког приказивања. Уче се да објасне свој избор, да га јавно презентују у стварној ситуацији. *Сви различити - сви једнаки* - ученици ће научити да се упознају међусобно и да разлике прихвате као богатство. *Неправда је кад...* - кроз игру састављања слагалице симулирају неправду. Постају свесни своје реакције на неправду и схватају значај сарадње за решење проблема.

Ставови о правди - повезивање права са дужностима; прихватање да праведно за једног није увек нужно праведно и за другог. Заједно стварамо демократску атмосферу у нашем разреду, школи. *Права, дужности, правила* - увођење ученика у демократски начин договарања око заједничких правила, схватање међусобне повезаности права, дужности, правила, закона. *Улога правилника, кућног реда школе* - подстицање ученика да одаберу вредности у оквирима људских/дечјих права; да их разматрају, упоређују, да их се придржавају. Помоћи деци да дођу до решења: кад је тешко да поштују правила. *Сви ми имамо предрасуде* - ученици преиспитују постојање предрасуда и стереотипа везаних за узраст, пол, националност. Уче се да увиде узрочно-последичну везу између постојања предрасуда и кршења права других. Уче се да препознају сукоб различитих вредности. *Да сам чаробњак, ја бих* - подстаћи ученике да стварају визије са значењем, да креирају свет у којем се поштују права, у којем се прихватају одговорности, превазилазе стереотипи, прихватају различитости као богатство. *Ставови о моћи* - помоћи ученицима да препознају вредности које подржавају дечја/људска права и развијају демократске односе. Помоћи ученицима да препознају наметање воље једнога или групице у односу на заједничко договарање и да сагледају последице једног и другог начина понашања по заједнички живот. Живим демократију, демократска акција. *Сукоби и превазилажење сукоба, преговарање* - упознавање ученика са конструктивним начином за решавање међуљудских сукоба, који је применљив у разним ситуацијама. *Тимски рад* - стављање

ученика у ситуацију у којој увиђају предност тимског рада, начин функционисања у тиму, улоге сваког од чланова тима. *Да се чује наш глас* - охрабрити ученике да излистају ситуације у школи за које сматрају да не подржавају или крше њихова права на игру, развој, здравље. *Делујемо јединствено* - упознавање и вођење ученика са и кроз демократске процедуре одлучивања, ради долажења до заједничког решења проблема за који се сви залажу. *Аргументујемо и заступамо наше интересе* - уче се прикупљању података/аргумената, заступању, јавном наступању. *Тражимо закон за...* - планирање и спровођење акције за решавање проблема који су одабрали. Људско биће је део целог света, развијање еколошке свести. *Међузависност* - разумевање света као система у коме су сви елементи - људи, догађаји, места - међусобно повезани. *Мрежа живота* - међузависност постоји и у природи. *Бринемо о биљкама и животињама* - како бринемо о биљкама и животињама, каква је наша одговорност према њима. Евалуација. *Ја пре, ја после* - ученици се подстичу да сами процене програм који су прошли, као и сопствено напредовање.

Народна традиција

У четвртном разреду ради се и даље на продубљивању, проширивању и систематизовању знања која су ученици понели од куће и/ или стекли у претходна три разреда преко изучавања овог изборног предмета. У овом наставном програму тежиште је на новим носећим мотивима. То су: *Традиционални облици транспорта и транспортна средства* и *Народни музички инструменти*, са пратећим фолклорним обележјима простора и времена у којима су настали. Ученици ће такође, моћи да упознају начине преношења садржаја народне традиције са једне на другу генерацију. Преко изучавања ових тема, ученици ће упознати многе, већ заборављене облике транспорта и транспортних средстава, као и народне музичке инструменте и моћи ће да се приближе једном сасвим другачијем начину живота који је, већини њих, данас непознат. Одлуку о избору наставних садржаја доноси учитељ у складу са могућностима које нуди окружење-амбијент. Наставни садржаји могу бити:

Традиционални облици транспорта и транспортна средства: сувоземни унутрашњи саобраћај (пешачки саобраћај, колски саобраћај, занимања у сувоземном саобраћају); трасирање, изградња и одржавање путева; пратећи објекти (ханови, караван - сараји...); значајни путеви у прошлости; поштански саобраћај (голубови писмоноше, писмоноше - татари, телали...); саобраћај на води (транспорт водом, од балвана до брода, прелаз преко воде - брвно, скела, корпе, мостови...)

Народни музички инструменти: врсте народних музичких инструмената (гусле, фрула, гајде, свирала од сламе, свирала од перја црног лука, пиштаљка од врбове гране, "виолина" од кукурузовине, свирала од кукуте, тиква...); материјали од којих су

израђени музички инструменти; улога музичких инструмената у обележавању годишњег циклуса обичаја (обреди и празници) и животног циклуса обичаја (рађање, крштење, свадба, испраћај у војску).

Носиоци народне традиције: начини преношења народне традиције (усмени, писани и материјални садржаји); начини чувања традицијске културе; науке, установе и друштва које се баве чувањем и неговањем традицијске културе; преношење садржаја народне традиције из садашњег времена на наредна поколења.

Избор садржаја за овај предмет препушта се учитељу, уз препоруку да поведе рачуна о директној повезаности носећих тема са темама у оквиру обавезних наставних предмета: *Српски (матерњи) језик, Природа и друштво, Музичка култура и Ликовна култура.* Ова

непосредна корелација садржаја обавезних и изборног предмета може се искористити као предност при интегрисаном тематском планирању у реализацији разредне наставе. Осим интегрисаног тематског планирања, пожељно је користити феноменолошки приступ при изучавању наведених садржаја.

Чувари природе

Животна средина. Сналажење у природи (повратак природи, стазе у природи, знаци оријентације и исхрана у природи). Истраживање узрочно-последичних веза у животној средини (ваздух, вода, земљиште и бука). Активно упознавање стања животне средине извођењем једноставних огледа у учионици.

Природне појаве и промене у животној средини. Разноврсност живог света као услов за опстанак (биодиверзитет). Нестајање врста (најчешће угрожене биљке и животиње). Кружење материје и протикање енергије кроз односе исхране. Природне појаве и промене у животној средини. Заштита животне средине. Активна заштита животне средине кроз организовање разних акција чувара природе ван учионице (штедња, рециклажа, озелењавање...). Одговоран однос према животињама и биљкама. Право на здраву животну средину, квалитет живота. Одговоран однос према себи и животној средини у целини. Критички и отворен став и сарадња са локалном средином, друштвом за заштиту животне средине, за заштиту животиња...

Од играчке до рачунара

Цртамо и пишемо: цртање и писање текста; цртање по слободном избору и по задатој теми сложенијих цртежа комбинованих са текстом; комбиновање појединих алата за цртање и писање у решавању конкретних проблема; покретање програма; чување цртежа; штампање.

Правимо одељењске новине: припрема материјала за новине, уређивање текста и цртежа .

Играмо се и снимамо: web - камера ; прикључивање камере на рачунар; покретање програма за снимање; меморисање и уређивање снимака.

Креирамо, стварамо: креирамо одељењски CD - комбинација снимака web - камером, музике, текста, фотографија из разних ситуација и активности одељења; електронска пошта, покретање програма, креирање поште, слање и примање; пригодне активности (Нова година, Дан жена, рођендани) креирање писма, постера, транспарента, позивнице, честитке, календара, албума... користећи једноставан програм и лако обрадив материјал (папир, картон, текстил и сл.).

2.2. План наставе и учења за други циклус основног образовања и васпитања

А. ОБАВЕЗНИ ПРЕДМЕТИ	пети разред		шести разред		седми разред		осми разред	
	нед	год	нед	нед	нед	год	нед	год
Српски језик и књижевност	5	180	4	144	4	144	4	136
Енглески језик	2	72	2	72	2	72	2	68
Историја	1	36	2	72	2	72	2	68
Географија	1	36	2	72	2	72	2	68
Биологија	2	72	2	72	2	72	2	68
Математика	4	144	4	144	4	144	4	136
Физика	/	/	2	72	2	72	2	68
Хемија	/	/	/	/	2	72	2	68
Информатика и рачунарство	1	36	1	36	1	36	1	34
Техника и технологија	2	72	2	72	2	72	2	68
Ликовна култура	2	72	1	36	1	36	1	34
Музичка култура	2	72	1	36	1	36	1	34

Физичко и здрав. васпитање (и ОФА)	2	72+54	2	72+54	3	108	3	102
УКУПНО	24	864+54	25	900+54	28	1008	28	918

Б. ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ	пети разред		шести разред		седми разред		осми разред	
	нед	год	нед	год	нед	год	нед	год
Грађанско васпитање	1	36	1	36	1	36	1	34
Верска настава	1	36	1	36	1	36	1	34
Немачки / француски језик	2	72	2	72	2	72	2	68
Матерњи јез.са елементима националне културе	2	72	2	72	2	72	2	68
УКУПНО	4+2	144+72	4+2	144+72	4+2	144+72	4+2	136+68

Облици образовно-васпитног рада којима се остварују обавезни предмети, изборни програми и активности:

ОБЛИК ОБРАЗОВНО ВАСПИТНОГ РАДА	пети разред		шести разред		седми разред		осми разред	
	нед	год	нед	год	нед	год	нед	год
Редовна настава	24	864+54	25	900+54	27	972+54	28	918
Слободне наставне активности	1	36	1	36	1	36	1	34
Допунска настава	1	36	1	36	1	36	1	34
Додатна настава	1	36	1	36	1	36	1	34

ОСТАЛИ ОБЛИЦИ ОБРАЗОВНО ВАСПИТНОГ РАДА	пети разред		шести разред		седми разред		осми разред	
	нед	год	нед	год	нед	год	нед	год
Час одељењског старешине	1	36	1	36	1	36	1	34
Ваннаставне активности	1	36	1	36	1	36	1	34
Екскурзија	до 2 д/г		до 2 д/г		до 2 д/г		до 2 д/г	

Форму и изглед припреме сачињава сам наставник уважавајући: временску артикулацију остваривања, циљ часа, исходе који се реализују, конзистентну дидактичку структуру часова, запажања након часа. Радни картон наставник води за сваког ученика. Радни картон садржи: податке о стању физичких способности са тестирања, оспособљености у вештинама напомене о специфичностима ученика и остале податке неопходне наставнику. Педагошку документацију наставник сачињава у писаној, а по могућности и електронској форми.

2.2.1 Програм петог разреда

Правилник:

<https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/pg/ministarstva/pravilnik/2018/15/2/reg>

Назив предмета	СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ
Циљ	Циљ учења српског језика и књижевности је да се ученик оспособи да правилно користи српски језик у различитим комуникативним ситуацијама, у говору и писању, тако што ће овладати сновним законитостима српског књижевног језика, да стиче основна знања о улози и значају језика у националној култури и изградњи националног идентитета; да кроз читање и тумачење књижевних дела из српске и светске баштине развија читалачке компетенције које, уз књижевно знање, обухватају емоционално и фантазијско уживљавање, живо памћење, истраживачко посматрање,

	подстичу имагинацију и уметнички сензибилитет, естетско доживљавање и критичко мишљење, морално просуђивање и асоцијативно повезивање; да се одговарајућим врстама читања оспособљава да усмерено приступа делу и приликом тумачења открива различите слојеве и значења; да стиче основна знања о месту, улози и значају језика и књижевности у српској и светској култури, негује љубав према српском језику и књижевности; да стиче и развија најшира хуманистичка знања и да научи како функционално да повезује садржаје предметних области.
Годишњи фонд часова	144 часа

ОБЛАСТ/ТЕМА: КЊИЖЕВНОСТ

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

разликује књижевни и некњижевни текст;

- упоређује одлике фикционалне и нефикционалне књижевности;
- чита са разумевањем и опише свој доживљај различитих врста књижевних дела;
- чита са разумевањем одабране примере осталих типова текстова;
- одреди род књижевног дела и књижевну врсту;
- разликује карактеристике народне од карактеристика уметничке књижевности;
- разликује реалистичну прозу и прозу засновану на натприродној мотивацији;
- анализира елементе композиције лирске песме (строфа, стих); епског дела у стиху и у прози (делови фабуле – поглавље, епизода; стих); драмског дела (чин, сцена, појава);
- разликује појам песника и појам лирског субјекта; појам приповедача у односу на писца;
- разликује облике казивања;
- увиђа звучне, визуелне, тактилне, олфакторне елементе песничке слике;
- одреди стилске фигуре и разуме њихову улогу у књижевно-уметничком тексту; процени основни тон певања, приповедања или драмске радње (шаљив, ведар, тужан и сл.);
- развија имагинацијски богате асоцијације на основу тема и мотива књижевних дела;
- одреди тему и главне и споредне мотиве;
- анализира узрочно-последично низање мотива;

- илуструје особине ликова примерима из текста;
- вреднује поступке ликова и аргументовано износи ставове;
- илуструје веровања, обичаје, начин живота и догађаје у прошлости описане у књижевним делима;
- уважава националне вредности негује српску културно историјску баштину;
- наведе примере личне добити од читања;
- напредује у стицању читалачких компетенција;
- упореди књижевно и филмско дело, позоришну представу и драмски текст.

САДРЖАЈИ

ЛИРИКА: Лектира (Народна песма: Вила зида град, Народне лирске песме о раду(избор); народне лирске породичне, песме (избор), Бранко Радичевић: Певам дању, певам ноћу, Милица Стојадиновић Српкиња: Певам песму, Душан Васиљев: Домовина/ Алекса Шантић: Моја отаџбина, Војислав Илић: Зимско јутро, Милован Данојлић: Шљива / Десанка Максимовић: Сребрне плесачице, Пеђа Трајковић: Кад књиге буду у моди, Књижевни термини и појмови, Песник и лирски субјекат. Мотиви и песничке слике као елементи композиције лирске песме. Врста строфе према броју стихова у лирској песми: катрен; врста стиха по броју слогова (десетерац и осмерац). Одлике лирске поезије: сликовитост, ритмичност, емоционалност. Стилске фигуре: епитет, оноματοпеја. Врсте ауторске и народне лирске песме: описне (дескриптивне), родољубиве (патриотске); митолошке, песме о раду (посленичке) и породичне).

ЕПИКА: Лектира (Народна песма: Свети Саво, Народна песма: Женидба Душанова(одломак о савладавању препрека заточника Милоша Војиновића), Еро с онога свијета, Дјевојка цара надмудрила, Милован Глишић: Прва бразда, Стеван Сремац: Чича Јордан (одломак), Бранко Ћопић: Поход на Мјесец, Иво Андрић: Мостови, Данило Киш: Дечак и пас, Горан Петровић: Месец над тепсијом - први одломак приче „Бели хлеб од претеривања” и крај приче који чине одељци „Можеш сматрати да си задобио венац славе” и „Мрави су вукли велике трошице тишине”). Књижевни термини и појмови: Писац и приповедач. Облици казивања: приповедање у првом и трећем лицу. Фабула: низање догађаја, епизоде, поглавља. Карактеризација ликова – начин говора, понашање, физички изглед, животни ставови, етичност поступака. Врсте епских дела у стиху и прози: епска народна песма, бајка (народна и ауторска), новела (народна и ауторска), шаљива народна прича. Врста стиха према броју слогова: десетерац.

ДРАМА: Лектира (Бранислав Нушић: Кирија, Душан Радовић:Капетан Џон Пиплфокс, Љубиша Ђокић: Биберче) Књижевни термини и појмови: Позоришна

представа и драма. Чин, појава, лица у драми, драмска радња. Сцена, костим, глума, режија. Драмске врсте:једночинка, радио-драма.

НАУЧНОПОПУЛАРНИ И ИНФОРМАТИВНИ ТЕКСТОВИ: (бирати до 2 дела - Вук Ст. Караџић: Моба и прело (одломак из дела Живот и обичаји народа српскога), Доситеј Обрадовић: О љубави према науци, М. Петровић Алас:У царству гусара (одломци), Милутин Миланковић: Успомене, доживљаји, сазнања (одломак), Избор из енциклопедија и часописа за децу.

ДОМАЋА ЛЕКТИРА: Епске народне песме (о Немањићима и Мрњавчевићима – преткосовски тематски круг), Народне бајке, новеле, шаљиве народне приче (избор); кратке фолклорне форме (питалице, брзалице, пословице, загонетке), Бранислав Нушић: Хајдуци, Данијел Дефо: Робинсон Крусо (одломак о изградњи склоништа), Марк Твен: Доживљаји Хаклберија Фина / Краљевић и просјак / Доживљаји Тома Сојера, Избор ауторских бајки (Гроздана Олујић; Ивана Нешић: Зеленбабини дарови (одломци), Игор Коларов: Аги и Ема, Избор из савремене поезије за децу (Александар Вучо, Мирослав Антић, Драгомир Ђорђевић, Владимир Андрић, Дејан Алексић...)

Допунски избор лектире (бирати до 3 дела): Јован Јовановић Змај: Песмо моја (из Ђулића), Стеван Раичковић: Велико двориште (избор) / Мале бајке (избор), Иван Цанкар: Десетица, Љубивоје Ршумовић:Ујдурме и зврчке из античке Грчке (избор) /, Густав Шваб: Приче из старине, Џон Р. Р. Толкин: Хобит (одломци), Никол Лезије: Тајна жутог балона, Корнелија Функе: Господар лопова(одломак), Вида Огњеновић: Путовање у путопис (одломак), Владислава Војновић: Приче из главе - избор, осим приче Позориште, Дејан Алексић: Музика тражи уши (избор) / Кога се тиче како живе приче (избор), Јован Стерија Поповић: Лажа и паралажа (одломак о Месечевој краљици) и Едмон Ростан: Сирано де Бержерак - одломак о путу на Месец, Дело завичајног аутора по избору, Антон Павлович Чехов: Шала).

ОБЛАСТ/ТЕМА: ЈЕЗИК

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- разликује променљиве речи од непроменљивих;
- разликује категорије рода, броја, падежа речи које имају деклинацију;
- разликује основне функције и значења падежа;
- употребљава падежне облике у складу са нормом;
- употребљава глаголске облике у складу са нормом;
- разликује основне реченичне чланове (у типичним случајевима);
- доследно примењује правописну норму у употреби великог слова; састављеног и растављеног писања речи; интерпункцијских знакова;

- користи правопис (школско издање);
- правилно изговара речи водећи рачуна о месту акцента и интонацији реченице;
- говори јасно поштујући књижевнојезичку норму;
- течно и разговетно чита наглас књижевне и неуметничке текстове;
- користи различите облике казивања: дескрипцију (портрет и пејзаж), приповедање у 1. и 3. лицу, дијалог;
- издваја делове текста (наслов, пасусе) и организује га у смислене целине (уводни, средишњи и завршни део текста);
- саставља говорени или писани текст о доживљају књижевног дела и на теме из свакодневног живота и света маште;
- проналази експлицитно и имплицитно садржане информације у једноставнијем књижевном и некњижевном тексту;
- напамет говори одабране књижевне текстове или одломке.

САДРЖАЈИ

ГРАМАТИКА (морфологија синтакса): Променљиве речи: именице, заменице, придеви, бројеви (с напоменом да су неки бројеви непроменљиви), глаголи; непроменљиве речи: прилози (с напоменом да неки прилози могу имати компарацију) и предлози. Именице – значење и врсте (властите, заједничке, збирне, градивне; мисаоне, глаголске). Промена именица (деклинација): граматичка основа, наставак за облик, појам падежа. Основне функције и значења падежа (с предлозима и без предлога): номинатив (субјекат); генитив (припадање и део нечега); датив (намена и усмереност); акузатив (објекат); вокатив (дозивање, обраћање); инструментал (средство и друштво); локатив (место). Придеви – значење и врсте придева (описни, присвојни, градивни; месни и временски); род, број, падеж и компарација придева. Слагање придева са именицом у роду, броју и падежу. Заменице – личне заменице: промена, наглашени и ненаглашени облици, употреба личне заменице сваког лица себе, се. Бројеви – врсте и употреба: главни (основни, збирни бројеви, бројне именице на -ица) и редни бројеви. Глаголи – глаголски вид (несвршени и свршени); глаголски род (прелазни, непрелазни и повратни глаголи); глаголски облици (грађење и основно значење): инфинитив (и инфинитивна основа), презент (презентска основа, наглашени и ненаглашени облици презента помоћних глагола), перфекат, футур I. Предикатска реченица – предикат (глаголски; именски); слагање предиката са субјектом у лицу, броју и роду; прави и неправи објекат; прилошке одредбе (за место, за време, за начин; за узрок и за меру и количину); апозиција.

ПРАВОПИС: Велико слово у вишечланим географским називима; у називима институција, предузећа, установа, организација (типични примери); велико и мало слово у писању присвојних придева. Заменица Ви из поштовања. Одрична речца не уз именице, придеве и глаголе; речца нај у суперлативу; вишечлани основни и редни бројеви. Интерпункцијски знаци: запета (у набрајању, уз вокатив и апозицију); наводници (наслови дела и називи школа); црта (уместо наводника у управном говору).

ОРТОЕПИЈА: Место акцента у вишесложним речима (типични случајеви). Интонација и паузе везане за интерпункцијске знакове; интонација упитних реченица. Артикулација: гласно читање брзалица, најпре споро, а потом брже (индивидуално или у групи).

Облас/тема - језичка култура

САДРЖАЈИ

Препричавање, причање, описивање – уочавање разлике између говорног и писаног језика; писање писма (приватно, имејл) Богаћење речника: синоними и антоними; некњижевне речи и туђице – њихова замена језичким стандардом; уочавање и отклањање безначајних појединости и сувишних речи у тексту и говору. Техника израде писменог састава (тежиште теме, избор и распоред грађе, основни елементи композиције и груписање грађе према композиционим етапама); пасус као уже тематске целине и његове композицијско-стилске функције. Осам домаћих писмених задатака. Четири школска писмена задатка.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења Српског језика и књижевности чине три предметне области: Књижевност, Језик и Језичка култура. Препоручена дистрибуција часова по предметним областима је следећа: Књижевност – 70 часова, Језик – 70 часова и Језичка култура – 40 часова. Све три области се прожимају и ниједна се не може изучавати изоловано и без садејства са другим областима. Програм Српског језика и књижевности заснован је на исходима, односно на процесу учења и ученичким постигнућима. Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности које ученик гради, проширује и продубљује кроз све три предметне области овог предмета.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника јесте да дати програм

прилагоди, имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе ло калне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, најпре се креира годишњи, тј. глобални план рада, из кога ће касније развијати своје оперативне планове. исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на нивоу конкретних наставних јединица. Од наставника се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише исходе. Током планирања треба, такође, имати у виду да се неки исходи остварују брже и лакше, али је за већину исхода (посебно за предметну област Књижевност) потребно више времена, више различитих активности и рад на различитим текстовима. Поред тога што ученике треба да оспособи за коришћење уџбеника, као једног од извора знања, наставник ваља да их упути у начине и облике употребе других извора сазнавања.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

КЊИЖЕВНОСТ

Окосницу програма књижевности чине текстови из лектире. Лектира је разврстана по књижевним родовима – лирика, епика, драма и обogaћена избором нефикционалних, научнопопуларних и информативних текстова. Обавезни део лектире састоји се, углавном, од дела која припадају основном националном корпусу, али је обogaћен савременим, актуелним делима. Избор дела је у највећој мери заснован на принципу прилагођености узрасту. Уз текстове које је потребно обрадити на часу дат је и списак домаће лектире. Циљ поновног увођења домаће лектире је формирање, развијање или неговање читалачких навика код ученика. Обимнија дела ученици могу читати преко распуста чиме се подстиче развијање континуиране навике читања. Уз обавезни списак дела за обраду додат је допунски избор текстова. Изборни део допушта наставнику већу креативност у достизању исхода. Такође, програмом се подстиче упознавање ученика са завичајном, локалном (или регионалном) културом и стваралаштвом, пошто је омогућено да сваки наставник обради дело по избору писца из завичајног (регионалног) корпуса. Уз доминантан корпус текстова канонских писаца којим се утиче на формирање естетског укуса ученика, изграђује и богати свест о природи националне књижевности (и вредностима класика светске књижевности), али и културном и националном идентитету, у избору лектире и допунском избору дата је могућност наставницима да одаберу и извештан број књижевних дела савремених писаца, чиме се ученици упознају са репрезентативним примерима савремене књижевности и у прилици су да

критички самеравају поетику њихових дела са канонским вредностима. Циљ увођења савремених књижевних дела која још нису постала део канона јесте да се по својој мотивској или тематској сродности вежу за постојеће теме и мотиве у оквиру наставног програма и да се таквим примерима покаже како и савремени писци промишљају епску народну традицију или теме пријатељства, етичности, развијају има гинацију и емпатију, чиме ће се богатити вертикално читалачко искуство ученика и осавременили приступ настави. Овакав избор дела омогућава већу могућност примене компаративног приступа проучавању литерарног стваралаштва, уз одабир различитих нивоа обраде: интерпретације, приказа или осврта. Избор дела треба да буде усклађен са могућностима, потребама и интересовањима конкретног ђачког колектива. Разлике у укупној уметничкој и информативној вредности појединих текстова утичу на одговарајућа методичка решења (прилагођавање читања врсти текста, опсег тумачења текста у зависности од сложености његове структуре, повезивање и груписање са одговарајућим садржајима из других предметних подручја – граматике, правописа и језичке културе и сл.). Текстови из допунског дела програма треба да послуже наставнику и при обради наставних јединица из граматике, као и за обраду и утврђивање садржаја из језичке културе. Дела која неће обрађивати наставник треба да препоручи ученицима за читање у слободно време. Нови програм наставе и учења заснован је на уочавању природе и улоге књижевног дела, као и уочавању разлике књижевних и некњижевних текстова, односно њиховој већој корелативности. Ученици треба да буду оспособљени да разликују особености књижевног текста (фикционалност, конотативност, књижевни поступци, сликовитост, ритмичност и сл.) у односу на денотативност, информативност и казивање засновано на чињеницама и подацима у различитим видовима некњижевних текстова. Корелативност је омогућена адекватним комбиновањем обавезних и изборних дела. Са списка допунског избора наставник бира она дела која ће, уз обавезни део лектире, чинити тематско-мотивске целине. Наставник може груписати и повезивати по сродности дела из обавезног и допунског програма на много начина. Могући примери функционалног повезивања наставних јединица могу бити следећи (никако и једини): тема пријатељство: Нушићеви Хајдуци – Твенови Доживљаји Тома Сојера / Доживљаји Хаклберија Фина – Кишов Дечак и пас – Раичковићево Велико двориште – Господар лопова К. Функе; социјални мотиви и проблеми у одрастању: Кишов Дечак и пас –Цанкарова Десетица – Г. Олујић, Село изнад облака – Коларовљев роман Аги и Ема – Глишићева Прва бразда; родољубље: Душан Васиљев, Домовина или Алекса Шантић, Моја отаџбина – народне епске песме о Немањићима и Мрњавчевићима; савремено детињство: Трајковићева

песма Кад књиге буду у моди – роман Аги и Ема – Г. Олујић Црвена жаба; детињство у прошлости: Нушићеви Хајдуци – Твенови Доживљаји Тома Сојера / Доживљаји Хаклберија Фина – Миланковићеве Успомене, доживљаји, сазнања – Кишов Дечак и пас – Раичковићево Велико двориште – Ђопићев Поход на Мјесец – Глишићева Прва бразда; детињство великих научника и писаца: о Николи Тесли – Миланковићеве Успомене, доживљаји, сазнања; љубав према науци и књижевности: Д. Обрадовић, О љубави према науци (по потреби прилагодити узрасту ученика) – Алексићеве приче Музика тражи уши или Кога се тиче како живе приче – Миланковићеве Успомене, доживљаји, сазнања – Трајковићева песма Кад књиге буду у моди; описивање: Илићево Зимско јутро – Данојлићева Шљива – Андрићеви Мостови – Сребрне плесачице Д. Максимовић – Путовање у путопис В. Огњеновић; обрада портрета: Чича Јордан – Миона – хајдуци – хобит Билбо Багинс – бака Ема – Том Сојер / Хаклбери Фин – Шипио; хумор и пародија: Еро с онога свијета – Нушићеви Хајдуци – Радовићев Капетан Џон Пиплфокс; митологија: митолошке народне лирске песме – Ршумовићева обрада грчких митова у књизи Ујдурме и зврчке из античке Грчке; авантуре: Дефоов Робинсон Крусо – проза М. Петровића Аласа о гусарима, пиратима и путовању на „Робинсоново” острво – Радовићев Капетан Џон Пиплфокс – Твенови Доживљаји Тома Сојера / Доживљаји Хаклберија Фина. Наведени примери показују како се исти текст може повезивати са другима на различите начине, према различитим мотивима или тону приповедања. Књижевна дела која су доживела екранизацију (Хајдуци, Аги и Ема, Доживљаји Тома Сојера, Хобит, Робинсон Крусо, Господар лопова) могу послужити за компаративну анализу и уочавање разлике између књижевне и филмске (адаптиране, измењене) фабуле и израза, чиме ученици могу доћи до закључка о природи два медија и развијати своју медијску писменост. Ученици се могу упутити и на друге филмове са сличном тематиком (дечје авантуре или авантуре у фантастичном свету, одрастање усамљеног детета и сл.) и додатно повезати обраду једне тематско-мотивске целине. Са појединим елементима медијске писмености ученике треба упознати такође кроз корелацију: појам дечји часопис упознати на конкретном тексту из часописа по избору (садржај текста треба да буде у вези са лектиром); појам радио упознати уз обраду текста Капетан Џон Пиплфокс Душка Радовића. Поред корелације међу текстовима, неопходно је да наставник успостави вертикалну корелацију. Наставник мора бити упознат са садржајима српског језика претходних разреда ради поштовања принципа поступности и систематичности. Наставник, такође, треба да познаје садржаје предмета природа и друштво за 3. и 4. разред (пример: приликом обраде преткосовских песама у уводном делу часа или приликом мотивације, ученике треба подсетити

на оно што су учили о Немањићима и Мрњавчевићима из овог предмета...).

Хоризонталну корелацију наставник успоставља, пре свега, са наставом историје, ликовне културе, музичке културе, верске наставе и грађанског васпитања. Увођење ученика у свет књижевности, али и осталих, тзв. некњижевних текстова (популарних, информативних), представља изузетно сложен наставни задатак. Управо на овом ступњу школовања стичу се основна и врло значајна знања, умења и навике од којих ће зависити ученичка књижевна култура, али и естетске компетенције. Ученици треба да разумеју фикционалну природу књижевног дела и његову аутономност (односно да праве разлику између лирског субјекта и песника, приповедача и писца), као и чињеницу да књижевно дело обликује једну могућу слику стварности. При обради текста примењиваће се у већој мери јединство аналитичких и синтетичких поступака и гледишта. У складу са исходима, ученике треба навикавати да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживачку делатност и заузимање критичких ставова. Проучавање књижевноуметничког дела у настави је сложен процес који започиње наставниковим и учениковим припремањем (мотивисање ученика за читање, доживљавање и проучавање уметничког текста, читање, локализовање уметничког текста, истраживачки припремни задаци) за тумачење дела, своје најпродуктивније видове добија у интерпретацији књижевног дела на наставном часу, а у облицима функционалне примене стечених знања и умења наставља се и после часа: у продуктивним обнављањима знања о обрађеном наставном градиву, у поредбеним изучавањима књижевноуметничких дела и истраживачко-интерпретативним приступима новим књижевноуметничким остварењима. Средишње етапе процеса проучавања књижевноуметничког дела у настави јесу методолошко и методичко заснивање интерпретације и њено развијање на наставном часу. Обрада књижевног дела треба да буде проткана решавањем проблемских питања која су подстакнута текстом и уметничким доживљавањем. Многи текстови, а поготову одломци из дела, у наставном поступку захтевају умесну локализацију, често и вишеструку. Ситуирање текста у временске, просторне и друштвено-историјске оквире, као и обавештења о битним садржајима који претходе одломку – све су то услови без којих се у бројним случајевима текст не може интензивно доживети и правилно схватити. Приликом тумачења текста ученике треба навикавати да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживачку делатност и заузимање критичких ставова, уз уважавање индивидуалног разумевања смисла књижевног текста и исказивање различитих ставова. У наставној

интерпретацији књижевноуметничког дела обједињавајући и синтетички чиниоци могу бити: уметнички доживљаји, текстовне целине, битни структурни елементи (тема, мотиви, песничке слике, фабула, односно сиже, књижевни ликови, смисао и значење текста, мотивациони поступци, композиција), форме приповедања (облици излагања), језичко-стилски поступци и литерарни (књижевноуметнички) проблеми. Књижевнотеоријске појмове ученици ће упознавати уз обраду одговарајућих текстова и помоћу осврта на претходно читалачко искуство. У програму нису наведени појмови и врсте књижевних дела предвиђени за усвајање у претходним разредима првог основношколског циклуса, али се очекује ће се наставник наклонити на стечено знање ученика, обновити га и продубити на примерима, сходно старијем узрасту. Такав случај је са стилским фигурама (поређењем (компарацијом) и персонификацијом) које се усвајају у трећем и четвртном разреду; појму приповедања и облицима казивања у епском књижевном делу (дијалог, монолог, описивање)... Језичко-стилским изражајним средствима прилази се с доживљајног становишта; полазиће се од изазваних уметничких утисака и естетичке сугестије, па ће се потом истраживати њихова језичко-стиљска условљеност. Током обраде књижевних дела, као и у оквиру говорних и писмених вежби, настојаће се да ученици откривају што више особина, осећања и душевних стања појединих ликова, као и да изражавају своје ставове о поступцима ликова. Приликом повезивања књижевних (фикционалних), граничних, односно нефикционалних текстова (путописна и аутобиографска проза) и некњижевних текстова (енциклопедије, речници, часописи и сл.), треба реализовати исходе везане за уочавање разлике између фикционалне и нефикционалне књижевности (засноване на личном сведочењу и проверљивим подацима), као и књижевног и некњижевног текста и упућивати ученика да увиде разлику у књижевном поступку између наведених врста. Иако ученик усваја појмове народне и ауторске бајке у претходним разредима, сада треба да буде у стању да детаљније познаје одлике народне бајке и њене разлике у односу на ауторску бајку (композиција, (не)постојање стереотипног почетка и завршетка, ликови – човек као главни лик народне бајке и животиње и натприродна бића као јунаци ауторске бајке, поремећај равнотеже као узрок потраге јунака у народној бајци / потрага за идентитетом и животном срећом у ауторској бајци, коришћење (и измена) мотива народне бајке у ауторској бајци), као и у односу на драмску или сценску бајку (адаптација мотива, односно прилагођавање радње драмском облику). Такође, ученик треба да уочава разлике у особеностима народне и уметничке новеле на примерима из лектире. Загонетке и пословице уводе се у наставу српског језика и књижевности од првог разреда, па се знања о овим

врстама обнављају и проширују. Исто важи и за причу о животињама и њену дистинкцију у односу на басну – наставник се наслања на знање из првог циклуса образовања, обнавља га и проширује. Исходи везани за наставну област књижевност засновани су на читању. Кроз читање и тумачење књижевних дела ученик развија читалачке компетенције које подразумевају не само истраживачко посматрање и стицање знања о књижевности већ подстичу и развијају емоционално и фантазијско уживљавање, имагинацију, естетско доживљавање, богате асоцијативне моћи, уметнички сензибилитет, критичко мишљење и изграђују морално просуђивање. Разни облици читања су основни предуслов да ученици у настави стичу сазнања и да се успешно уводе у свет књижевног дела. У петом разреду негује се, пре свега, доживљајно читање, а ученици се поступно уводе у истраживачко читање (читање према истраживачким задацима, читање из различитих перспектива и сл.) и оспособљавају да искажу свој доживљај уметничког дела, увиде елементе од којих је дело сачињено и разумеју њихову улогу у изградњи света дела.

ЈЕЗИК

У настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писану комуникацију стандардним (књижевним) српским језиком. Отуда захтеви у овом програму нису усмерени само на усвајање језичких правила и граматичке норме, већ и на разумевање њихове функције и правилну примену у усменом и писменом изражавању. Када се у садржајима програма наводе наставне јединице које су ученици већ обрађивали у нижим разредима, подразумева се да се степен усвојености и способност примене раније обрађеног градива проверава, а понављање и увежбавање на новим примерима претходи обради нових садржаја, чиме се обезбеђује континуитет рада и систематичност у повезивању новог градива са постојећим знањима. Нужно је да наставник увек има на уму пресудну улогу умесних и систематских вежбања, односно да наставно градиво није усвојено док се добро не увежба. То значи да вежбања морају бити саставни чинилац обраде наставног градива, примене, обнављања и утврђивања знања.

ГРАМАТИКА

Основни програмски захтев у настави граматике јесте да се ученицима језик представи и тумачи као систем. Ниједна језичка појава не би требало да се изучава изоловано, ван контекста у којем се остварује њена функција (у свакој погодној прилици могу се знања из граматике ставити у функцију тумачења текста, како уметничког тако и научнопопуларног). Један од изразито функционалних поступака у настави граматике јесу вежбања заснована на коришћењу примера из непосредне говорне праксе, што наставу граматике приближава животним потребама у којима се примењени језик појављује као

свестрано мотивисана људска активност. Језичке појаве не треба наводити нити приказивати као изоловане (нпр. неповезане речи и смисаоно некореспондентне реченице), већ их увек ваља контекстуализовати везивањем за говорне ситуације у којима се могу јасно препознати, издвојити и објаснити њихове карактеристике и функције. Наставни приступ падежима и вежбе усмерене на утврђивање знања о употреби правилних облика именских речи треба повезивати с одступањима од књижевног језика, колебањима и типичним грешкама које се јављају у усменом и писменом изражавању ученика. Стога се садржај вежбања падежа у настави мора одређивати на основу континуираног праћења језичког испољавања ученика (нпр. током дијалога на часу, а такође и на примерима из домаћих и писмених задатака ученика). Тако ће настава језика бити у функцији оспособљавања ученика за правилно комуницирање савременим књижевним српским језиком. Обрада предлога не може се сматрати окончаном на једном часу, указивањем на њихову непроменљивост, већ основна знања треба поступно проширивати током обраде падежа, и то наводећи најфреквентније примере и њихову типичну употребу. Исто важи и за прилоге, чију поделу по значењу треба повезати са прилошким одредбама, а функцију показивати у реченици и у тексту. И променљиве врсте речи треба повезивати са њиховим типичним функцијама у реченици да би ученици уочили реч као јединицу на морфолошком и синтаксичком нивоу.

ПРАВОПИС

Правописна правила се усвајају путем систематских вежбања (правописни диктати, исправка грешака у датом тексту, тестови са питањима из правописа итд.). У оквиру правописних вежби пожељно је повремено укључити и питања којима се проверава графика (писана слова: велико и мало ћирилично Ћ, Ђ; велико и мало латиничко Ђ, велико Г, С, Ш итд.). Такође, треба подстицати ученике да сами уочавају и исправљају правописне грешке у СМС комуникацији, као и у различитим типовима комуникације путем интернета. Поред тога, ученике треба упућивати на служење правописом и правописним речником (школско издање). Пожељно је да наставник доноси примерак Правописа на час кад год се обрађују правописне теме (тако би могао појединачно ученицима задавати да пронађу реч у правописном речнику и одреде њен правилан облик или правилно писање).

ОРТОЕПИЈА

Наставник стално треба да указује на важност правилног говора, који се негује спровођењем одређених ортоепских вежби. Ортоепске вежбе не треба реализовати као посебне наставне јединице, већ уз одговарајуће теме из

граматике: нпр. уочавање места акцента у речи може се повезати са обрадом и утврђивањем знања

о падежима (именице време, раме, теме и сл. у генитиву једнине и номинативу множине немају акценат на истом слогу итд.); реченична интонација може се с једне стране повезати са правописом, а са друге са синтаксом итд. Уз коришћење аудио снимака, ученике треба навикавати да препознају, репродукују и усвоје правилно акцентован говор, а у местима где се одступа од акценатске норме, да разликују стандардни акценат од свога акцента, тј. од дијалекатске акцентуације. Неке ортоепске вежбе могу се спроводити и уз одговарајуће теме из књижевности: нпр. артикулација се може вежбати из говарањем брзалица, онда када се оне обрађују као део народног стваралаштва; акценат речи, темпо, ритам, реченична интонација и паузе могу се вежбати гласним читањем одломака из изборне лектире (по избору наставника или ученика) итд. Као ортоепску вежбу треба спроводити и говорење напамет научених одломака у стиху и прози (уз помоћ аудитивних наставних средстава).

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Развијање језичке културе један је од најважнијих задатака наставе матерњег језика. Ова наставна област, иако је програмски конституисана као посебно подручје, мора се повезивати с обрадом књижевних текстова као репрезентативних образаца изражавања, а такође и са наставом граматике и правописа. Исто тако, обрада књижевног текста и рад на граматичици и правопису књижевног језика мора укључивати и садржаје који доприносе неговању културе усменог и писменог изражавања. Језичка култура се негује спровођењем лексичко-семантичких и стилских вежби, које имају за циљ богаћење речника и развијање способности и вештине изражавања. Све врсте тих вежбања, чији је циљ развијање језичког мишљења, изводе се на тексту или у току говорних вежби. Када су у питању домаћи задаци, препоручује се да се четири задатка пишу ћирилицом, а четири латиницом (наизменично). Годишње се ради четири школска писмена задатка – по два у сваком полугодишту (један час за израду задатка и два за анализу и писање побољшане верзије састава). Школске писмене задатке требало би писати ћирилицом, а два исправка латиницом. Приликом реализације програма предмета српски језик и књижевност наставници треба да користе и савремене технологије (нпр. видео-бим, паметну таблу и сл.). Осавремењивање часова може се постићи и коришћењем електронских уџбеника и других наставних средстава.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење и вредновање резултата напредовања ученика је у функцији остваривања исхода, а започиње иницијалном проценом достигнутог нивоа

знања. Сваки наставни час и свака активност ученика је прилика за формативно оцењивање, односно регистровање напретка ученика и упућивање на даље активности. Формативно вредновање је саставни део савременог приступа настави и подразумева процену знања, вештина, ставова и понашања, као и развијања одговарајуће компетенције током наставе и учења. Резултат оваквог вредновања даје повратну информацију и ученику и наставнику о томе које компетенције су усвојене, а које нису, као и о ефикасности одговарајућих метода које је наставник применио ради остваривања циља. Резултати формативног вредновања на крају наставног циклуса треба да буду исказани и бројчаном оценом. Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања, праћења и вредновања. Важно је да наставник, поред постигнућа ученика, континуирано прати и вреднује властити рад. Све што се покаже добрим и ефикасним, наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а оно што буде процењено као недовољно делотворно, требало би унапредити.

Назив предмета	ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК
Циљ	Циљ учења страног језика је да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну писмену и усмену комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.
Годишњи фонд часова	72 часа

ОБЛАСТ / ТЕМА - Комуникативне функције: Поздрављање и представљање себе и других и тражење / давање основних информација о себи и другима у ширем друштвеном контексту

ИСХОДИ – По завршеном разреду ученик ће бити у стању да:

- разуме краће текстове који се односе на поздрављање, представљање и тражење / давање информација личне природе;
- поздрави и отпоздрави, представи себе и другог користећи једноставна језичка средства;
- постави и одговори на једноставнија питања личне природе;
- у неколико везаних исказа саопшти информације о себи и другима.

САДРЖАЈИ

Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање краћих, једноставнијих текстова који се односе на дате комуникативне ситуације (дијалози, наративни текстови, формулари и сл.); реаговање на усмени или писани импулс саговорника (наставника, вршњака и сл.) и иницирање комуникације; усмено и писано давање информација о себи и тражење и давање информација о другима (СМС, имејл, формулари, чланске карте, опис фотографије и сл.). Hello. Hi. I'm Maria. What's your name? I'm / My name is... Tony is 11. How old are you? I live in (town, city, village). Where do you live? I live at number 46 Black Street. My best friend lives next door. What's your address? What's your phone number? Have you got/Do you have an email address? These are my parents. Their names are ... I can't play tennis, but I can do karate. Can you play the guitar? My birthday is on the 21st of May. When is your birthday? This is Miss May. She's my teacher. This is Mr Crisp. He's my tennis coach. The Present Simple Tense за изражавање сталних радњи. Have got/Have за изражавање поседовања. Личне заменице у функцији субјекта – I, you ... Присвојни придеви – my, your... Показне заменице – this/these, that/those Питања са Who/What/Where/When/How(old)... Основни бројеви (1-1000). Предлози за изражавање места – in, at... Предлози за изражавање времена –in, on, at... Употреба неодређеног члана са именицама у једнини. Изостављање члана испред назива спортова. Употреба одређеног члана уз називе музичких инструмената. (Интер)културни садржаји: устаљена правила учтивости; титуле уз презимена особа (Mr, Miss, Mrs, Ms, Sir); имена и надимци; начин писања адресе.

ОБЛАСТ / ТЕМА – Описивање карактеристика, живих бића, предмета, појава и места.

ИСХОДИ:

- разуме једноставнији опис особа, биљака, животиња, предмета, појава или места;
- упореди и опише карактеристике живих бића, предмета, појава и места, користећи једноставнија језичка средства

САДРЖАЈИ:

Језичке активности у комуникативним ситуацијама: Слушање и читање једноставнијих описа живих бића, предмета, појава и места и њиховог поређења; усмено и писано описивање / поређење живих бића, предмета, појава и места; израда и презентација пројеката (постера, стрипова, ППТ-а, кратких аудио / видео записа, радио емисија и слично). Садржаји: Who's the boy with short fair hair and a black jacket? What's Maria wearing? She's wearing a nice white T-shirt and dark blue jeans. My brother is clever, but lazy. My best friend is kind and fiendly. There

is / isn't a cinema / hospital in my town. There are two big bookshops in my town. What's this / that over there? It's a sports centre. How far is it? Zebras are white wild animals with black and white stripes. A cheetah is a fast, dangerous animal. How deep is the Adriatic Sea/the Pacific Ocean? How long is the Danube/the Thames River? Layla is prettier than Susan. Who's the best student in your class? This car is more expensive than that one. London is larger than Belgrade. About eight million people live there. Belgrade is much smaller, but...

ОБЛАСТ / ТЕМА – Позив и реаговање на позив за учешће у заједничкој активности:

ИСХОДИ

- разуме једноставније предлоге и одговори на њих;
- упути једноставан предлог;
- пружи одговарајући изговор или одговарајуће оправдање.

САДРЖАЈИ

Језичке активности у комуникативним ситуацијама: Слушање и читање једноставнијих текстова који садрже предлоге; усмено и писано преговарање и договарање око предлога и учешћа у заједничкој активности; писање позивнице за прославу / журку или имејла / СМС-а којим се уговара заједничка активност; прихватање /одбијање предлога, усмено или писано, уз поштовање основних норми учтивости и давање одговарајућег оправдања / изговора. Садржаји: I think we can go out this afternoon. Why not? Let's do it. Sorry. I can't. I must do my homework. Sorry, I think that's boring. Let's do something else. How about going to the cinema? Great. What time? See you then. Let's make pancakes. That's a good idea. What shall we do? Let's play Monopoly. Why don't we meet at the sports centre? What time? Half past two. Fine. I'll see you at the sports centre at half past two. Would you like to come to my birthday party on Sunday? I'm sorry, but I can't make it. I'd love to, thanks. Императив. How about + глаголска именица. Why don't we + инфинитивна основа глагола. Would you like + инфинитив глагола. Модални глаголи за изражавање предлога – can/could/shall. Глагол will за изражавање одлука. (Интер)културни садржаји: прикладно позивање и прихватање/одбијање позива.

Област/тема – Изражавање молби, захтева, обавештења, извињења, и захвалности:

ИСХОДИ

- разуме и једноставне молбе и захтеве и реагује на њих;
- упути једноставне молбе и захтеве;
- затражи и пружи кратко обавештење;

- захвали и извине се на једноставан начин;
- саопшти кратку поруку (телефонски разговор, дијалог уживо, СМС, писмо, имејл) којом се захваљује;

САДРЖАЈИ

Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање једноставнијих исказа којима се тражи /нуди помоћ, услуга, обавештње или се изражава жеља, извињење, захвалност; усмено и писано тражење и давање обавештења, упућивање молбе за помоћ / услугу и реаговање на њу, изражавање жеља, извињења и захвалности. Садржаји: Can I help you? It's OK, I can do it. May I ask a question? Sure. What do you want? Do you want an orange? Yes, please. No, thank you. Can you pass me an orange, please? Of course, here you are. Thank you very much / so much. I want an apple. Can I have this one? Anything else? Can I borrow your pen? Sorry, you can't. I want to go home. Can we buy lemonade there? No, we can't. Oh no. I'm sorry. When does the movie start? It starts at 8. Модални глаголи за изражавање молбе и захтева – can/could/may. (Интер)културни садржаји: правила учтиве комуникације.

Област/тема – Разумевање и давање упутстава

ИСХОДИ

- разуме и следи једноставнија упутства у вези с уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота (правила игре, рецепт за припремање неког јела и сл.) са визуелном подршком без ње;
- да једноставна упутства (нпр. може да опише како се нешто користи / прави, напише рецепт и сл.).

САДРЖАЈИ

Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање текстова који садрже једноставнија упутства (нпр. за компјутерску или обичну игру, употребу апарата, рецепт за прављење јела и сл.) са визуелном подршком и без ње; усмено и писано давање упутстава. Садржаји: Drag (the word) and drop it in the correct place. Throw the dice. Move your token... Press the button and wait. Insert the coin in the slot. Peel the onions and chop them. Put the saucepan on the stove. Императив. Личне заменице у функцији објекта – me, her, him... (Интер)културни садржаји: традиционалне / омиљене врсте јела.

Област/тема - Описивање и честитање празника, рођендана и значајних догађаја, честитање на успеху и изражавање жаљења:

ИСХОДИ

Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање једноставнијих текстова у којима се описују и честитају празници, рођендани и значајни догађаји; описивање празника, рођендана и значајних догађаја; реаговање на упућену честитку у усменом и писаном облику; упућивање пригодних честитки у усменом и писаном облику; израда и презентација пројеката у вези са прославом празника, рођендана и значајних догађаја. Садржаји: Children in Britain usually have their birthday parties at home. Everybody sings Happy Birthday! In Britain, people open their presents on Christmas Day. On Easter Sunday children often hunt for eggs. Happy Valentine's Day! Same to you! Roses are red, violets are blue, my heart is full of love for you. In my country we celebrate a lot of different festivals, but my favourite is... Good luck! Congratulations! Well done! Lucky you! I'm so happy for you! I'm sorry to hear that/about that! It's a pity! The Present Simple Tense за изражавање уобичајених радњи. Изостављање члана испред назива празника. Изостављање члана испред именица употребљених у општем смислу. (Интер)културни садржаји: значајни празници и догађаји и начин обележавања / прославе; честитање.

Област/тема – Описивање догађаја и способности у садашњости:

ИСХОДИ

- разуме једноставније текстове у којима се описују сталне, уобичајене и тренутне радње и способности;
- размени информације које се односе на дату комуникативну ситуацију;
- опише сталне, уобичајене и тренутне догађаје / активности и способности користећи неколико везаних исказа;

САДРЖАЈИ

Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање описа и размењивање исказа у вези са сталним, уобичајеним и тренутним догађајима / активностима и способностима; усмено и писано описивање сталних, уобичајених и тренутних догађаја / активности и способности (разговор уживо или путем телефона, разгледница, СМС порука, имејл и сл.). Садржаји: I live in a flat on the first floor. What do you usually do on Sundays? Do you live in a house or in a flat? My sister doesn't go to school. What time do you go to bed / does she get up? He never tidies his room. I can clean my dad's car. When do Americans celebrate Halloween? When does winter start? Where do penguins live? What are you doing at the moment? I'm feeding my cat. We're going on a school trip today. They're having dinner now. I normally go to school by bus, but today I'm going on foot. I'm doing my homework. I always do it after dinner. I can speak three languages, but now I'm speaking English. I am good at maths. The Present Simple Tense за изражавање

уобичајених и сталних радњи The Present Continuous Tense за изражавање тренутних и привремених радњи Модални глагол can за изражавање способности Прилози за учесталост – usually, often... Предлози за изражавање правца кретања – to, from... Предлози за описивање начина кретања – by (car), on (foot)... (Интер)културни садржаји: породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања.

Област/тема – Описивање догађаја и способности у прошлости:

ИСХОДИ

- разуме краће текстове у којима се описују догађаји и способности у прошлости;
- размени информације у вези са догађајима и способностима у прошлости;
- опише у неколико краћих, везаних исказа догађај у прошлости;
- опише неки историјски догађај, историјску личност и сл.

САДРЖАЈИ

Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање описа и усмено и писано размењивање исказа у вези са догађајима / активностима и способностима у прошлости; усмено и писано описивање догађаја / активности и способности у прошлости; израда и презентација пројеката о историјским догађајима, личностима и сл. Садржаји: Where were you at eight o'clock last Saturday? I was at home. What was on TV last night? What time was it on? I watched / didn't watch TV last night. I played volleyball on Monday. What did you do? We went to Paris in July. We travelled by plane. Where did you spend your summer holiday? How did you travel? I lost my passport yesterday. Did you have a good time on holiday? Yes, we did. / No, we didn't. I could swim when I was five. I couldn't ski last year. The Past Simple Tense правилних и најчешћих неправилних глагола Модални глагол could за изражавање способности у прошлости (Интер)културни садржаји: историсјки догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости (историјска личност, писац,

Област/тема – Исказивање жеља, планова и намера:

ИСХОДИ

- разуме жеље планове и намере и реагује на њих;
- размени једноставне исказе у вези са својим и туђим жељама, плановима и намерама;
- саопшти шта он/ она или неко други жели, планира, намерава.

САДРЖАЈИ

Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање краћих текстова у вези са жељама, плановима и намерама; усмено и писано договарање о жељама, плановима и намерама (телефонски разговор, разговор уживо, СМС,

имејл и сл.). Садржаји: I would like/want to be a doctor when I grow up. He would like a new mobile phone/to go out with his friends. I'm going to do my homework in the afternoon. What are you going to do this afternoon? My parents are going to visit their friends this evening, so I'm going to play all my favourite computer games. Oh! Are you? The Present Simple Tense (want) Would like + именица/инфинитив глагола. Going to за изражавање будућних планова. Употреба неодређеног члана уз називе занимања. (Интер)културни садржаји: свакодневни живот и разонода; породични односи.

Област/тема – Исказивање жеља, планова и намера:

ИСХОДИ

– разуме и реагује на свакодневне изразе у вези са непосредним и конкретним потребама, осетима и осећањима;

– изрази, основне потребе, осете и осећања једноставнијим језичким средствима

САДРЖАЈИ

Језичке активности у комуникативним ситуацијама: Слушање и читање исказа у вези са потребама, осетима и осећањима; усмено и писано договарање у вези са задовољавањем потреба; предлагање решења у вези са осетима и потребама; усмено и писано исказивање, својих осећања и реаговање на туђа. Садржаји: I'm hot / cold / hungry / thirsty... Take off / Put on your coat. Why don't you take a sandwich / a glass of water? Do you want some juice/biscuits too? Yes, please. Would you like some fruit? I'm tired. What shall we do? Why don't we stop and take some rest? How about going home? I'm happy to see you. I'm glad / sorry to hear that. Oh dear! It's a pity! The Present Simple Tense (be, want) Императив: Why don't we /you + инфинитивна основа глагола. How about + глаголска именица. Would like + именица/инфинитив глагола. (Интер)културни садржаји: мимика и гестикулација; употреба емотикона.

Област/тема – Исказивање просторних односа и величина:

ИСХОДИ

– разуме једноставнија питања и одговори на њих;

– разуме обавештења о простору и величинама;

– опише специфичније просторне односе и величине једноставним, везаним исказима.

САДРЖАЈИ

Језичке активности у комуникативним ситуацијама: Слушање и читање краћих текстова у вези са специфичнијим просторним односима и величинама; усмено и писано размењивање информација у вези са просторним односима и

величинама; усмено и писано описивање просторних односа и величина. Садржаји: Which room is it in? Where's the library? It's on the left / right. Is the sofa by the door? What's next to/ near the table? Where are the (books)? They're on the top / bottom shelf. It's in front of / behind the wardrobe. Where do you do your homework? Where is she? She's at the supermarket / in / at the park... The bakery is between the school and the supermarket. How wide / long / deep is the river? It's 45 metres wide / 2 kilometres long. An elephant is bigger than a hippo. The Blue whale is the biggest animal in the world. What is the largest room in your house / flat? The room above / below. My town is in the north-east of Serbia. Предлози за изражавање положаја и просторних односа – in front of, behind, between, opposite... Питања са What/Where/Which/How (far, deep, long...) Поређење придева (правилно и неправилно поређење). Употреба одређеног члана са суперлативом придева. (Интер)културни садржаји: јавни простор; типичан изглед школског и стамбеног простора; локалне мерне јединице (инч, стопа...); природа.

Област/тема – Исказивање времена (хронолошког и метеоролошког) :

ИСХОДИ

- разуме, тражи и даје једноставнија обавештења о хронолошком времену и метеоролошким приликама у ширем комуникативном контексту;
- опише дневни / недељни распоред активности;
- опише метеоролошке прилике и климатске услове у својој земљи и једној од земаља циљне културе једноставним језичким средствима.

САДРЖАЈИ

Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са хронолошким временом, метеоролошким приликама и климатским условима; усмено и писано тражење и давање информација о времену дешавања неке активности, метеоролошким приликама и климатским условима у ширем комуникативном контексту; израда и презентација пројеката (нпр. о часовним зонама, упоређивање климатских услова у својој земљи са климатским условима једне од земаља циљне културе и сл.). Садржаји: What time is it? It's five o'clock. It is half past six. It's (a) quarter to/ past seven. It's ten past/to eleven. When do your lessons start? At (a) quarter to nine. When do you have your dance classes? On Monday and Wednesday. I was born in January/on the first of January/ January the first.. ...on Christmas/Easter Day... Columbus discovered America in 1492 / in the 15th century. What is the weather like? It's cold/ sunny... The wind is blowing. What was the weather like yesterday? It was foggy / cloudy/windy... It didn't rain, it snowed. It is usually warm in spring/hot in summer/freezing in winter. It's wetter in the west than in the east. It is much drier in

Australia than in Serbia. The Present Simple Tense за изражавање утврђених програма, планова и распореда (ред вожње, ТВ/ биоскопски програм и сл.) и уобичајених радњи. The Present Continuous Tense за изражавање тренутних и привремених радњи

The Past Simple Tense Предлози за изражавање времена – in, on, at, to, past, after... Питања са When, What (time/day)... Редни бројеви до 100. (Интер)културни садржаји: климатски услови у Великој Британији; разлика у часовној зони (Београд – Лондон).

Област/тема – Изрицање дозвола, забрана, правила понашања и обавеза :

ИСХОДИ

- разуме и реагује на једноставније забране, своје и туђе обавезе;
- размени једноставније информације које се односе на забране и правила понашања у школи и на јавном месту (у превозном средству, спортском центру, биоскопу, зоолошком врту и сл.) као и на своје и туђе обавезе;
- представи правила понашања, забране и листу својих и туђих обавеза користећи одговарајућа језичка средства.

САДРЖАЈИ

Језичке активности у комуникативним ситуацијама Слушање и читање исказа у вези са забранама, правилима понашања и обавезама; постављање питања у вези са забранама, правилима понашања и обавезама и одговарање на њих; усмено и писано саопштавање забрана, правила понашања и обавеза (нпр. Креирање постера са правилима понашања, списка обавеза и сл.). Садржаји: Remember to bring your membership card. You can't sit here, the seat isn't free. Can you use your phone in class? No, we can't. You mustn't use your phone in class. You must write in ink. Do you have to wear uniforms at school? They have to/don't have to wear uniforms at school. I must study today. I have to feed our dog every morning. I must/have to go now. Модални глаголи за изражавање дозволе, забране, правила понашања и обавезе – can/can't, must/mustn't (Not) Have to за изражавање обавезе и одсуства обавезе. (Интер)културни садржаји: понашање на јавним местима; значење знакова и симбола.

Област/тема – Изражавање припадања и поседовања :

ИСХОДИ

- разуме и формулише једноставније изразе који се односе на поседовање и припадност;
- пита и каже шта неко има / нема и чије је нешто.

САДРЖАЈИ

Језичке активности у комуникативним ситуацијама: Слушање и читање једноставнијих текстова с исказима у којима се говори шта неко има/нема или чије је нешто; постављање питања у вези са датом комуникативном ситуацијом и одговарање на њих. Is this your dog? No, it's Steve's dog. Whose house is this? It's Jane and Sally's house. They're Jane's and Sally's bags. These are the children's toys. That's my parents' car. This is my blanket. This blanket is mine. This isn't your card. It's hers. I've got/I have a ruler. Have you got/Do you have a pen? Sally hasn't got /doesn't have an umbrella. Садржаји: Саксонски генитив са именицом у једнини и множини (правилна и неправилна множина) – my friend's/friends'/ children's books Присвојни придеви my, your... Присвојне заменице mine, yours... Have got/Have за изражавање поседовања Питања са Whose. (Интер)културни садржаји: породица и пријатељи; однос према својој и туђој имовини.

Област/тема – Интересовања, допадања и недопадања :

ИСХОДИ

- разуме и реагује на једноставније исказе који се односе на описивање интересовања, хобија и изражавање допадања и недопадања;
- опише своја и туђа интересовања и хобије и изрази допадање и недопадање уз једноставно образложење.

САДРЖАЈИ

Језичке активности у комуникативним ситуацијама: Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са нечијим интересовањима, хобијима и стварима које воли / не воли, које му / јој се свиђају / не свиђају; размена информација о својим и туђим интересовањима, хобијима, допадању и недопадању (телефонски разговор, интервју, обичан разговор са пријатељима у школи и сл.); усмено и писано описивање интересовања, допадања и недопадања (писање имејла о личним интересовањима, хобијима, допадању и недопадању, листе ствари које му / јој се свиђају / не свиђају и сл.); истраживачке пројектне активности (нпр. колики број ученика у одељењу воли / не воли пливање, скијање, тенис и сл.) графичко приказивање и тумачење резултата. Садржаји: I'm interested in (swimming). What (sports) are you interested in? My hobby is (collecting bagdes). What's your hobby? I love swimming because I'm good at it. I don't like skiing. I'm bad at it. What do you like doing? Peter dosen't like football. Sally is crazy about dancing. My favourite sport is tennis. What's your favourite sport? What are your hobbies and interests? Fifteen out of thirty people like tennis – eight boys and seven girls. Придевско-предлошке фразе – interested in, good/bad at, crazy about... Глаголи like/love/hate + глаголска именица. Питања са What, Who, Why...

(Интер)културни садржаји: интересовања, хобији, забава, разонода, спорт и рекреација; уметност (књижевност за младе, стрип, музика, филм).

Област/тема – Изражавање мишљења, слагања, неслагања:

ИСХОДИ

– разуме и формулише једноставније исказе којима се тражи мишљење, изражава слагање/неслагање

САДРЖАЈИ

Језичке активности у комуникативним ситуацијама: Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са тражењем мишљења и изражавањем слагања/неслагања; усмено и писано тражење мишљења и изражавање слагања и неслагања. Садржаји: What do you think of / about...? How do you like it? Please tell me about... Do you agree with (me)? I think / feel it's OK/Okay. You're right / wrong! That's true. Exactly. That's not true. I'm not sure. I like / don't like it because it's boring. The Present Simple Tense (think, like, agree...) Питања са What, Why, How... (Интер)културни садржаји: поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима.

Област/тема – Изражавање количине бројева и цена:

ИСХОДИ

- разуме једноставније изразе који се односе на количину нечега;
- пита и каже колико нечега има/ нема, користећи једноставнија језичка средства;
- на једноставан начин затражи артикле у продавници једноставним изразима за количину, наручи јело и/или пиће у ресторану и пита/ каже/ израчуна колико нешто кошта;
- састави списак за куповину – намирнице и количина намирница (две векне хлеба, пакет тестенине, три конзерве туњевине и сл.)
- изрази количину у мерама – 100 гр шећера, 300 гр брашна и сл.

САДРЖАЈИ

Језичке активности у комуникативним ситуацијама: Слушање и читање једноставнијих текстова који говоре о количини нечега; постављање питања у вези с количином и одговарање на њих, усмено и писано; слушање и читање текстова на теме поруџбине у ресторану, куповине, играње улога (у ресторану, у продавници, у кухињи ...); писање списка за куповину; записивање и рачунање цена. Садржаји: How many people are there in the park? There are two men/women and three children in the park. How much milk does he need? Is there any butter in the fridge? No, there isn't any butter, but there's some margarine. I haven't got any food for you. I've got some lemonade / strawberries. There isn't much fruit in the bowl.

There aren't many biscuits left in the cupboard. There are a lot of spoons and forks and some / six knives on the table. I need a hundred grams of sugar (100 g) / a bottle of (fizzy) water/2 kilos of potatoes. Can I have a sandwich and a glass of juice please? That's £7.80. Shopping list: a packet of butter, two loaves of bread, three pots of yoghurt, a bunch of bananas... Основни бројеви до 1000. Правилна множина именица. Множина именица које се завршавају на -y, -f/fe: strawberries, shelves, knives... Множина именица које се завршавају на -o: kilos, potatoes... Синкретизам једине и множине: sheep, fish... Најчешћи облици неправилне множине (men, women, children, people, feet, teeth, mice....). Бројиве и небројиве именице – rounds, money... Детерминатори – some, any, no. Квантификатори – much, many, a lot of. Питања са How much / many. (Интер)културни садржаји: друштвено окружење; локална мерна јединица за тежину (фунта); валута, намирнице и производи специфични за циљну културу.

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА ЗА ОСНОВНУ ШКОЛУ

Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда другог циклуса основне школе. Аутори уџбеника и наставници обрађују их у складу са интересовањима ученика и актуелним збивањима у свету.

- 1) Лични идентитет
- 2) Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.)
- 3) Географске особености
- 4) Становање – форме, навике
- 5) Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине, еколошка свест
- 6) Историја, временско искуство и доживљај времена (прошlost – садашњост – будућност)
- 7) Школа, школски живот, школски систем, образовање и васпитање
- 8) Професионални живот (изабрана – будућа струка), планови везани за будуће занимање
- 9) Млади – деца и омладина
- 10) Животни циклуси
- 11) Здравље, хигијена, превентива болести, лечење
- 12) Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи
- 13) Транспорт и превозна средства
- 14) Клима и временске прилике
- 15) Наука и истраживања
- 16) Уметност (нарочито модерна књижевност за младе; савремена музика)
- 17) Духовни живот; норме и вредности (етички и верски принципи); ставови, стереотипи, предрасуде, толеранција и емпатија; брига о другоме
- 18) Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници)

- 19) Слободно време – забава, разонода, хобији
- 20) Исхрана и гастрономске навике
- 21) Путовања
- 22) Мода и облачење
- 23) Спорт
- 24) Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења
- 25) Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже
- 26) Живот у иностранству, контакти са странцима, ксенофобија

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује програм према потребама конкретног одељења имајући у виду састав одељења и карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, као и ресурсе и могућности локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода, садржаја и препоручених језичких активности у комуникативним ситуацијама наставник креира свој годишњи (глобални) план рада на основу кога ће касније развити оперативне планове. Исходи дефинисани по областима, тј. комуникативним функцијама, усмеравају наставника да операционализује исходе на нивоу једне или више наставних јединица. Наставник за сваку област има дефинисане исходе и од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и припреме часа, дефинише исходе имајући у виду ниво постигнућа ученика. То значи да исходе треба класификовати од оних које би сви ученици требало да достигну, преко оних које остварује већина па до оних које достиже мањи број ученика са високим степеном постигнућа. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за већину исхода потребно више времена, различитих активности и начина рада. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство које не одређује садржаје предмета и зато се садржајима у уџбенику приступа селективно и у складу са предвиђеним исходима. С обзиром на то да уџбеник није једини извор знања, наставник треба да упути ученике на друге изворе информисања и стицања знања и вештина.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Комуникативна настава језик сматра средством комуникаци је. Стога је и програм усмерен ка исходима који указују на то шта је ученик у комуникацији у стању да разуме и продукује. Табеларни приказ наставника постепено води од

комуникативне функције као области, преко активности које у настави оспособљавају ученика да комуницира и користи језик у свакодневном животу, у приватном, јавном или образовном домену. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

- циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери;
- говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;
- наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе;
- битно је значење језичке поруке;
- знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;
- са циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;
- наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа;
- сви граматички садржаји уводе се индуктивном методом кроз разноврсне контекстуализоване примере у складу са нивоом, а без детаљних граматичких објашњења, осим, уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се вреднује и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће категорије:

- усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;
- поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;
- наставник треба да омогући приступ и прихватање нових идеја;
- ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;
- уџбеници представљају извор активности и морају бити праћени употребом додатних аутентичних материјала;

- учионица је простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;
- рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад;
- за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто.

Технике / активности

Током часа се препоручује динамично смењивање техника / активности које не би требало да трају дуже од 15 минута. Слушање и реаговање на команде наставника на страном језику или са аудио записа (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/ затвори свеску, итд.). Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.). Мануелне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера и сл.). Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио-записа повезати појмове, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.). Игре примерене узрасту Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...). Решавање „текућих проблема” у разреду, тј. договори и мини-пројекти. „Превођење” исказа у гест и геста у исказ. Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или, пак, именовање наслова. Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (планирање различитих активности, извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације).

Разумевање писаног језика: уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...); препознавање везе између група слова и гласова; одговарање на једноставна питања у вези са текстом, тачно/нетачно, вишеструки избор; извршавање прочитаних упутстава и наредби.

Писмено изражавање: повезивање гласова и групе слова; замењивање речи цртежом или сликом; проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење „уљеза”, осмосмерке, укрштене речи, и слично); повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама; попуњавање формулара пријава за курс, налепнице нпр. пртљак); писање честитки и разгледница; писање краћих текстова. Увођење дечије књижевности и транспоноване у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз. Предвиђена је израда два писмена задатка у току школске године.

Стратегије за унапређивање и увежбавање језичких вештина

С обзиром на то да се исходи операционализују преко језичких вештина, важно је да се оне у настави страних језика перманентно и истовремено увежбавају. Само тако ученици могу да стекну језичке компетенције које су у складу са задатим циљем. Стога је важно развијати стратегије за унапређивање и увежбавање језичких вештина. Слушање. Разумевање говора је језичка активност декодирања дословног и имплицитног значења усменог текста; поред способности да разазнаје фонолошке и лексичке јединице и смисаоне целине на језику који учи, да би успешно остварио разумевање ученик треба да поседује и следеће компетенције: дискурзивну (о врстама и карактеристикама текстова и канала преношења порука), референцијалну (о темама о којима је реч) и социокултурну (у вези са комуникативним ситуацијама, различитим начинима формулисања одређених говорних функција и др.). Тежина задатака у вези са разумевањем говора зависи од више чинилаца: од личних особина и способности онога ко слуша, укључујући и његов капацитет когнитивне обраде, од његове мотивације и разлога због којих слуша дати усмени текст, од особина онога ко говори, од намера с којима говори, од контекста и околности – повољних и неповољних – у којима се слушање и разумевање остварују, од карактеристика и врсте текста који се слуша, итд. Прогресија (од лакшег ка тежем, од простијег ка сложенијем) за ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је, стога,

на више равни. Посебно су релевантне следеће: присуство/одсуство визуелних елемената (на пример, лакшим за разумевање сматрају се они усмени текстови који су праћени визуелним елементима због обиља контекстуалних информација које се аутоматски уписују у дуготрајну меморију, остављајући пажњи могућност да се усредсреди на друге појединости); дужина усменог текста; брзина говора; јасност изговора и евентуална одступања од стандардног говора; познавање теме; могућност/немогућност поновног слушања и друго. Читање: Читање или разумевање писаног текста спада у тзв. визуелне рецептивне језичке вештине. Том приликом читалац прима и обрађује тј. декодира писани текст једног или више аутора и проналази његово значење. Током читања неопходно је узети у обзир одређене факторе који утичу на процес читања, а то су карактеристике читалаца, њихови интереси и мотивација као и намере, карактеристике текста који се чита, стратегије које читаоци користе, као и захтеви ситуације у којој се чита. На основу намере читаоца разликујемо следеће врсте читања: читање ради усмеравања; читање ради информисаности; читање ради праћења упутстава; читање ради задовољства.

Током читања разликујемо и ниво степена разумевања, тако да читамо да бисмо разумели: глобалну информацију; посебну информацију, потпуну информацију; скривено значење одређене поруке. Писање: Писана продукција подразумева

способност ученика да у писаном облику опише догађаје, осећања и реакције, пренесе поруке и изрази ставове, као и да резимира садржај различитих порука (из медија, књижевних и уметничких текстова итд.), води белешке, сачини презентације и слично. Тежина задатака у вези са писаном продукцијом зависи од следећих чинилаца: познавања лексике и нивоа комуникативне компетенције, капацитета когнитивне обраде, мотивације, способности преношења поруке у кохерентне и повезане целине текста. Прогресија означава процес који подразумева усвајање стратегија и језичких структура од лакшег ка тежем и од простијег ка сложенијем. Сваки виши језички ниво подразумева циклично понављање претходно усвојених елемената, уз надоградњу која садржи сложеније језичке структуре, лексику и комуникативне способности. За ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је прогресија на више равни. Посебно су релевантне следеће: теме (ученикова свакодневница и окружење, лично интересовање, актуелни догађаји и разни аспекти из друштвено-културног контекста, као и теме у вези са различитим наставним предметима); текстуалне врсте и дужина текста (формални и неформални текстови, резимирање, личне белешке); лексика и комуникативне функције (способност ученика да оствари различите функционалне аспекте као што су описивање људи и догађаја у различитим временским контекстима, да изрази претпоставке, сумњу, захвалност и слично у приватном, јавном и образовном домену); степен самосталности ученика (од вођеног/усмераваног писања, у коме се ученицима олакшава писање конкретним задацима и упутствима, до самосталног писања).
Говор: Говор као продуктивна вештина посматра се са два аспекта, и то у зависности од тога да ли је у функцији монолошког излагања, при чему говорник саопштава, обавештава, презентује или држи предавање једној или више особа, или је у функцији интеракције, када се размењују информације између два или више саговорника са одређеним циљем, поштујући принцип сарадње током дијалога. Активности монолошке говорне продукције су: јавно обраћање (саопштења, давање упутстава и информација); излагање пред публиком (предавања, презентације, репортаже, извештавање и коментари о неким догађајима и сл.) Ове активности се могу реализовати на различите начине и то: читањем писаног текста пред публиком; спонтаним излагањем или излагањем уз помоћ визуелне подршке у виду табела, дијаграма, цртежа и др. реализацијом увежбане улоге или певањем. Интеракција подразумева сталну примену и смењивање рецептивних и продуктивних стратегија, као и когнитивних и дискурзивних стратегија (узимање и давање речи, договарање, усаглашавање, предлагање решења, резимирање, ублажавање или заобилажење неспоразума или посредовање у неспоразуму) које су у функцији што успешнијег остваривања

интеракције. Интеракција се може реализовати кроз низ активности, на пример: размену информација, спонтану конверзацију, неформалну или формалну дискусију, дебату, интервју или преговарање, заједничко планирање и сарадњу. Социокултурна компетенција и медијација Социокултурна компетенција и медијација представљају скуп теоријских знања (компетенција) која се примењују у низу

језичких активности у два основна језичка медијума (писаном и усменом) и уз примену свих других језичких активности (разумевање говора, говор и интеракција, писање и разумевање писаног текста). Дакле, представљају веома сложене категорије које су присутне у свим аспектима наставног процеса и процеса учења. Социокултурна компетенција представља скуп знања о свету уопште, као и о сличностима и разликама између културних и комуникативних модела сопствене говорне заједнице и заједнице/заједница чији језик учи. Та знања се, у зависности од нивоа општих језичких компетенција, крећу од познавања основних комуникативних принципа у свакодневной комуникацији (основни функционални стилови и регистри), до познавања карактеристика различитих домена језичке употребе (приватни, јавни и образовни), паралингвистичких елемената, и елемената културе/култура заједница чији језик учи. Наведена знања потребна су за компетентну, успешну комуникацију у конкретним комуникативним активностима на циљном језику. Посебан аспект социокултурне компетенције представља интеркултурна компетенција, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између светова, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција такође подразумева и развијање толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене, то јест, развој интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања. Медијација представља активност у оквиру које ученик не изражава сопствено мишљење, већ функционише као посредник између особа које нису у стању да се директно споразумевају. Медијација може бити усмена и писана, и укључује сажимање и резимирање текста и превођење. Превођење се у овом програму третира као посебна језичка активност која никако не треба да се користи као техника за усвајање било ког аспекта циљног језика предвиђеног комуникативном наставом. Превођење подразумева развој знања и вештина коришћења помоћних средстава (речника, приручника, информационих технологија, итд.) и способност изналажења

структуралних и језичких еквивалената између језика са кога се преводи и језика на који се преводи. Упутство за тумачење граматичких садржаја Настава граматике, с наставом и усвајањем лексике и других аспеката страног језика, представља један од предуслова овладавања страним језиком. Усвајање граматике подразумева формирање граматичких појмова и граматичке структуре говора код ученика, изучавање граматичких појава, формирање навика и умења у области граматичке анализе и примене граматичких знања, као прилог изграђивању и унапређивању културе говора. Граматичке појаве треба посматрати са функционалног аспекта (функционални приступ). У процесу наставе страног језика у што већој мери треба укључивати оне граматичке категорије које су типичне и неопходне за свакодневни говор и комуникацију, и то кроз разноврсне моделе, применом основних правила и њиховим комбиновањем. Треба тежити томе да се граматика усваја и рецептивно и продуктивно, кроз све видове говорних активности (слушање, читање, говор и писање, као и превођење), на свим нивоима учења страног језика, према јасно утврђеним циљевима, стандардима и исходима наставе страних језика. Граматичке категорије су разврстане у складу са Европским референтним оквиром за живе језике за сваки језички ниво који подразумева прогресију језичких структура према комуникативним циљевима: од простијег ка сложенијем и од рецептивног ка продуктивном. Сваки виши језички ниво подразумева граматичке садржаје претходних језичких нивоа. Цикличним понављањем претходно усвојених елемената надограђују се сложеније граматичке структуре. Наставник има слободу да издвоји граматичке структуре које ће циклично понављати у складу са постигнућима ученика, као и потребама наставног контекста. Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуникативне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са статусом језика и годином учења. С тим у вези, уз одређене граматичке категорије стоји напомена да се усвајају рецептивно, док се друге усвајају продуктивно.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује не само постигнућа ученика, процес наставе и учења, већ и сопствени рад како би перманентно унапређивао наставни процес. Процес праћења остварености исхода почиње проценом нивоа знања ученика на почетку школске године како би наставници могли да планирају наставни процес и процес праћења и вредновања ученичких постигнућа и напредовања. Тај процес се реализује формативним и сумативним вредновањем. Док се код формативног оцењивања током године прате постигнућа ученика различитим инструментима

(дијагностички тестови, самоевалуација, језички портфолио, пројектни задаци и др.), сумативним оцењивањем (писмени задаци, завршни тестови, тестови језичког нивоа) прецизније се процењује оствареност исхода или стандарда на крају одређеног временског периода (крај полугодишта, године, циклуса образовања). Формативно вредновање није само праћење ученичких постигнућа, већ и праћење начина рада и средство које омогућава наставнику да у току наставног процеса мења и унапређује процес рада. Током оцењивања и вредновања ученичких постигнућа треба водити рачуна да се начини на које се оно спроводи не разликује од уобичајених активности на часу јер се и оцењивање и вредновање сматрају саставним делом процеса наставе и учења, а не изолованим активностима које стварају стрес код ученика и не дају праву слику њихових постигнућа. Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање. То се постиже оцењивањем различитих елемената као што су језичке вештине (читање, слушање, говор и писање), усвојеност лексичких садржаја и језичких структура, примена правописа, ангажованост и залагање у раду на часу и ван њега, примена социолингвистичких норми. Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности које су примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација процеса вредновања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуникацију на релацији ученик – наставник, као и ученик – ученик.

Наставни предмет	ИСТОРИЈА
Циљ	Циљ учења Историје је да ученик, изучавајући историјске догађаје, појаве, процесе и личности, стекне основна историјска знања и компетенције неопходне за разумевање савременог света, развије вештине критичког мишљења и одговоран однос

	према себи, сопственом и националном идентитету, културно-историјском наслеђу, друштву и држави у којој живи.
Годишњи фонд часова	36 часова

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- разликује основне временске одреднице (годину, деценију, век, миленијум, еру);
- лоцира одређену временску одредницу на временској ленти;
- разликује начине рачунања времена у прошлости и садашњости;
- именује периоде прошлости и историјске периоде и наведе граничне догађаје;
- разврста историјске изворе према њиховој основној подели;
- повеже врсте историјских извора са установама у којима се чувају (архив, музеј, библиотека);
- наведе главне проналаске и опише њихов утицај на начин живота људи у праисторији;
- разликује основне одлике каменог и металног доба;
- лоцира на историјској карти најважније цивилизације и државе Старог истока;
- користећи историјску карту, доведе у везу особине рељефа и климе са настанком цивилизација Старог истока;
- одреди место припадника друштвене групе на графичком приказу хијерархије заједнице;
- пореди начин живота припадника различитих друштвених слојева на Старом истоку;
- наведе најважније одлике државног уређења цивилизација Старог истока;
- идентификује основна обележја и значај религије у цивилизацијама Старог истока;
- разликује врсте писама цивилизација Старог истока;
- илуструје примерима важност утицаја привредних, научних и културних достигнућа народа Старог истока на савремени свет;
- користећи дату информацију или ленту времена, смести историјску појаву, догађај и личност у одговарајући миленијум или век;
- изложи, у усменом или писаном облику, историјске догађаје исправним хронолошким редоследом;
- прикупи и прикаже податке из различитих извора информација везаних за одређену историјску тему;

- визуелне и текстуалне информације повеже са одговарајућим историјским периодом или цивилизацијом;
- опише особености природних услова и географског положаја античке Грчке;
- лоцира на историјској карти најважније цивилизације и државе античке Грчке;
- приказује друштвену структуру и државно уређење грчких полиса на примеру Спарте и Атине;
- пореди начин живота припадника различитих друштвених слојева у античкој Грчкој,
- идентификује узроке и последице грчко-персијских ратова и Пелопонеског рата;
- истражи основна обележја и значај религије старих Грка;
- разликује легенде и митове од историјских чињеница;
- наведе значај и последице освајања Александра Великог;
- илуструје примерима важност утицаја привредних, научних и културних достигнућа античке Грчке и хеленистичког доба на савремени свет;
- користећи дату информацију или ленту времена, смести историјску појаву, догађај и личност из историје античке Грчке и хеленизма у одговарајући миленијум, век или деценију;
- израчуна временску удаљеност између појединих догађаја;
- користи основне историјске појмове;
- лоцира на историјској карти простор настанка и ширења Римске државе;
- наведе основне разлике између античке римске републике и царства;
- разликује узроке од последица најзначајнијих догађаја у историји античког Рима;
- истражи основна обележја и значај религије античког Рима;
- илуструје примерима важност утицаја привредних, научних и културних достигнућа античког Рима на савремени свет;
- пореди начин живота припадника различитих друштвених слојева у античком Риму;
- наведе најзначајније последице настанка и ширења хришћанства;
- лоцира на карти најважније римске локалитете на територији Србије;
- користећи дату информацију или ленту времена, смести историјску појаву, догађај и личност из историје античког Рима у одговарајући миленијум, век или деценију.

Област/тема – основи проувавања прошлости, садржаји:

Основни садржаји: Појам прошлости и историја као наука о прошлости људског друштва. Хронологија – рачунање времена. Подела прошлости и периодизација

историје. Историјски извори – дефиниција, основна подела и установе у којима се чувају. Проширени садржаји: Сродне науке и помоћне историјске науке. Историја око нас. Историјско наслеђе – тековине.

Област/тема – праисторија, садржаји:

Основни садржаји: Основне одлике праисторије (начин живота људи, проналасци). Подела праисторије (камено, метално доба). Проширени садржаји: Најважнији праисторијски локалитети у Европи и Србији (Ласко, Алтамира, Лепенски Вир, Винча...).

Област/тема – Стари исток, садржаји:

Основни садржаји: Појам Старог истока – географске одлике, најзначајније цивилизације (Месопотамија, Египат, Јудеја, Феникија). Друштвени односи (робовласничко и теократско друштво) и државно уређење (монархија – царства/краљевства) у цивилизацијама Старог истока. Основне одлике привреде и свакодневни живот – обичаји, занимања, култура исхране и становања. Култура и историјско наслеђе народа Старог истока – религија (монотеизам и политеизам), писмо, књижевност, уметност, наука, цивилизацијске тековине (математика, архитектура, календар, иригациони систем, саобраћајна средства, медицина, закони...). Проширени садржаји: Специфичности египатске религије. Специфичности религија цивилизација Месопотамије. Основне одлике јудаизма. Најважније цивилизације Далеког истока (Индија, Кина).

Област/тема – Античка Грчка, садржаји:

Основни садржаји: Појам античке Грчке – географске одлике. Најстарији период грчке историје (Критска и Микенска цивилизација). Грчки митови (појам, примери) и хомерски епови. Колонизација и основне одлике привреде. Полиси – Спарта и Атина (појам полиса, структура друштва, државно уређење). Грчко-персијски ратови. Пелопонески рат – узроци и последице. Култура и свакодневни живот (религија, олимпијске игре, митологија, уметност, наука, обичаји, занимања). Хеленистичко доба и његова култура. Историјско наслеђе (институције, закони, књижевност, позориште, филозофија, демократија, медицина, уметност, архитектура, беседништво, олимпијске игре). Проширени садржаји: Пелопонески рат (ток рата, најважнији догађаји и личности). Најистакнутије личности: Драконт, Перикле, Филип II, Аристотел, Архимед. Грчка митологија, пантеон. Седам светских чуда античког доба.

Област/тема – Античка Рим, садржаји:

Основни садржаји: Појам античког Рима – географске одлике и периодизација. Оснивање Рима (легенда о Ромулу и Рему). Структура друштва и уређење Римске републике. Ширење Римске државе (освајања и провинције, привреда). Рим у доба царства – принципат и доминат. Култура и свакодневни живот (религија, уметност, наука, обичаји, занимања). Хришћанство – појава и ширење. Пад Западног римског царства (почетак Велике сеобе народа, подела царства и пад Западног царства). Историјско наслеђе (абецеда, календар, медицина, уметност, архитектура, путеви, водовод, канализација, терме, римски бројеви, хришћанство, римско наслеђе на територији Србије). Проширени садржаји: Етрурци. Римска војска. Римски градови на територији Србије. Најистакнутије личности: Ханибал, Цицерон, Јулије Цезар, Клеопатра, Октавијан Август, Константин Велики...).

Римски пантеон. Гладијаторске борбе.

Кључни појмови садржаја: историјски извори, хронологија, друштво, држава, стари век.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења је конципиран тако да су за сваку од пет тематских целина (Основи проучавања прошлости, Праисторија, Стари исток, Античка Грчка и Антички Рим), дати исходи, основни и проширени садржаји. Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи историју. Они омогућавају да се циљ наставе историје достигне у складу са предметним и међупредметним компетенцијама и стандардима постигнућа. Тако дефинисани исходи помажу наставнику у планирању и реализовању непосредног рада са ученицима, олакшавајући му одређивање обима и дубине обраде појединих наставних садржаја. Основне и проширене садржаје чине најважнији догађаји, појаве и процеси, као и знамените личности које су обележиле најстарији период историје. Обим проширених садржаја прилагођава се могућностима и интересовањима ученика. Програм се може допунити и садржајима из прошлости завичаја, чиме се код ученика постиже јаснија представа о историјској и културној баштини у њиховом крају (археолошка налазишта, музејске збирке). Сви садржајису у функцији остваривања исхода предвиђених програмом. Главна карактеристика наставе усмерене на остваривање исхода је та да је фокусирана на учење у школи, што значи да ученик треба да учи: смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из историје и других предмета; проблемски: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи

и другима; развијањем плана решавања задатог проблема; дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине; критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената; кооперативно: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи омогућавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Наставник за сваки час планира и припрема средства и начине провере остварености пројектованих исхода. Препорука је да планира и припрема наставу самостално и у сарадњи са колегама због успостављања корелација међу предметима. У планирању и припремању наставе, наставник планира не само своје, већ и активности ученика на часу. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Ученици у пети разред улазе са знањем о основним историјским појмовима, са одређеним животним искуствима и уобличеним ставовима и на томе треба пажљиво градити нова знања, вештине, ставове и вредности. Да би сви ученици достигли предвиђене исходе, потребно је да наставник упозна специфичности начина учења својих ученика и да према њима планира и прилагођава наставне активности. Наставник има слободу да сам одреди распоред и динамику активности за сваку тему, уважавајући циљ предмета и дефинисане исходе. Редослед исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета. Многи од исхода су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада, током дужег временског периода и обраде различитих садржаја. Примера ради, исход који гласи: ученик

ће бити у стању да прикупи и прикаже податке из различитих извора информација везаних за одређену историјску тему, важан је у реализацији сваке теме, како у петом, тако и у наредним разредима. Битно је искористити велике могућности које историја као наративни предмет пружа у подстицању ученичке радозналости, која је у основи сваког сазнања. Наставни садржаји треба да буду представљени као „прича” богата информацијама и детаљима, не зато да би оптеретили памћење ученика, већ да би им историјски догађаји, појаве и процеси били предочени јасно, детаљно, живо и динамично. Посебно место у настави историје имају питања, како она која поставља наставник ученицима, тако и она која долазе од ученика, подстакнута оним што су чули у учионици или што су сазнали ван ње користећи различите изворе информација. Добро осмишљена питања наставника имају подстицајну функцију за развој историјског мишљења и критичке свести, не само у фази утврђивања и систематизације градива, већ и у самој обради наставних садржаја. У зависности од циља који наставник жели да оствари, питања могу имати различите функције, као што су: фокусирање пажње на неки садржај или аспект, подстицање поређења, трагање за појашњењем. Настава би требало да помогне ученицима у стварању што јасније представе не само о томе „како

је уистину било”, већ и зашто се нешто десило и какве су последице из тога проистекле. Да би схватио догађаје из прошлости, ученик треба да их „оживи у свом уму”, у чему велику помоћ може пружити употреба различитих историјских текстова, карата и других извора историјских података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музејски експонати, илустрације), обилажење културно-историјских споменика и посете установама културе. Коришћење историјских карата изузетно је важно јер омогућава ученицима да на очигледан и сликовит начин доживе простор на коме се неки од догађаја одвијао, помажући им да кроз време прате промене на одређеном простору.

Треба искористити и утицај наставе историје на развијање језичке и говорне културе (вештине беседништва), јер историјски садржаји богате и оплемењују језички фонд ученика. Неопходно је имати у виду и интегративну функцију историје, која у образовном систему, где су знања подељена по наставним предметима, помаже ученицима да постигну целовито схватање о повезаности и условљености географских, економских и културних услова живота човека. Пожељно је избегавати фрагментарно и изоловано учење историјских чињеница јер оно има најкраће трајање у памћењу и најслабији трансфер у стицању других знања и вештина. У настави треба, кад год је то могуће, примењивати дидактички концепт мултиперспективности. Одређене теме, по могућности, треба реализовати са одговарајућим садржајима из сродних предмета, а посебну

пажњу треба посветити оспособљавању ученика за ефикасно коришћење информационо-комуникационих технологија (употреба интернета, прављење Powerpoint презентација, коришћење дигиталних аудио-визуелних материјала и израда реферата).

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања започиње иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази и у односу на шта ће се процењивати његов даљи рад. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика. Сваки наставни час и свака активност ученика су, у том смислу, прилика за регистровање напретка ученика и упућивање на даље активности. Наставник треба да подржи саморефлексију (промишљање ученика о томе шта зна, уме, може) и подстакне саморегулацију процеса учења кроз постављање личних циљева напредовања. У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се процес и продукти учења. Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је ускладити нивое циљева учења и начине оцењивања. Потребно је, такође, ускладити оцењивање са његовом сврхом. У вредновању наученог, поред усменог испитивања, користе се и тестови знања. У формативном оцењивању се користе различити инструменти, а избор зависи од врсте активности која се вреднује. Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, може се обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање). Како ниједан од познатих начина вредновања није савршен, потребно је комбиновати различите начине оцењивања. Једино тако наставник може да сагледа слабе и јаке стране сваког свог ученика. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења. Потребно је да наставник резултате вредновања постигнућа својих ученика континуирано анализира и користи тако да унапреди део своје наставне праксе. Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад.

Наставни предмет	ГЕОГРАФИЈА
Циљ	Циљ учења Географије је да ученик појмовно и структурно овлада природно-географским, демографским, насеобинским, политичко-географским, економско-географским, интеграционим и глобалним појавама и процесима у Србији и свету уз неговање вредности мултикултуралности и патриотизма.
Годишњи фонд часова	36 часова

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- повеже постојећа знања о природи и друштву са географијом као науком;
- повеже географска знања о свету са историјским развојем људског друштва и научно-техничким прогресом;
- на примерима покаже значај учења географије за свакодневни живот човека;
- разликује одговорно од неодговорног понашања човека према природним ресурсима и опстанку живота на планети Земљи;
- разликује појмове васиона, галаксија, Млечни пут, Сунчев систем, Земља;
- објасни и прикаже структуру Сунчевог система и положај Земље у њему;
- разликује небеска тела и наводи њихове карактеристике;
- одреди положај Месеца у односу на Земљу и именује месечеве мене;
- помоћу глобуса опише облик Земље и наведе доказе о њеном облику;
- помоћу карте опише распоред копна и воде на Земљи и наведе називе континената и океана;
- примерима објасни деловање Земљине теже на географски омотач;
- разликује и објасни Земљина кретања и њихове последице;
- повеже смер ротације са сменом дана и ноћи;
- повеже нагнутост земљине осе са различитом осветљеношћу површине Земље;
- повеже револуцију Земље са сменом годишњих доба на северној и јужној полулопти и појавом топлотних појасева;
- разликује деловање унутрашњих сила (сила Земљине теже, унутрашња топлота Земље);
- разликује основне омотаче унутрашње грађе Земље;
- наведе спољашње силе (ветар, вода) Земље;

- помоћу карте и цртежа опише начине и последице кретања литосферних плоча (вулканизам, земљотреси, набирање и раседање);
- разликује хипоцентар и епицентар и наведе турсне зоне у свету и у Србији;
- наведе поступке које ће предузети за време земљотреса;
- опише процес вулканске ерупције и њене последице;
- помоћу фотографија или узорка стена разликује основне врсте стена, описује њихов настанак и наводи примере за њихово коришћење;
- помоћу карте, цртежа и мултимедија објашњава настанак планина и низија и разликује надморску и релативну висину;
- разликује ерозивне и акумулативне процесе;
- наведе примере деловања човека на промене у рељефу (броне, насипи, копови);
- опише структуру атмосфере;
- наведе временске промене које се дешавају у тропосфери (ветрови, падавине, облаци, загревање ваздуха...);
- разликује појам времена од појма клима;
- наведе климатске елементе и чиниоце и основне типове климе;
- графички представи и чита климатске елементе (климадијаграм) користећи ИКТ;
- користи дневне метеоролошке извештаје из медија и планира своје активности у складу са њима;
- наводи примере утицаја човека на загађење атмосфере и предвиђа последице таквог понашања;
- наводи примере о утицају атмосферских непогода на човека (екстремне температуре и падавине, град, гром, олуја);
- уочава и разликује на географској карти океане, већа мора, заливе и мореузе;
- наведе и опише својства морске воде;
- помоћу карте прави разлику између речне мреже и речног слива;
- наведе и опише елементе реке (извор, ушће, различити падови на речном току);
- разликује типове језерских басена према начину постанка;
- наведе узроке настанка поплава и бујица и објасни последице њиховог дејства;
- наведе поступке које ће предузети за време поплаве и након ње;
- наведе примере утицаја човека на загађивање вода и предвиђа последице таквог понашања;
- помоћу карте повеже климатске услове са распрострањеношћу живог света на Земљи;
- помоћу карте наведе природне зоне и карактеристичан живи свет у њима;
- опише утицај човека на изумирање одређених биљних и животињских врста;

– наведе примере за заштиту живог света на Земљи.

Област/тема – човек и географија – садржаји:

Ширење географских хоризоната и велика географска открића. Одговорност човека према планети Земљи.

Област/тема – васиона – садржаји:

Васиона, галаксија, Млечни пут, звезде, сазвезђа. Сунчев систем: Сунце, планете, сателити, Месец, месечеве мена, астероиди, комете, метеори.

Област/тема – планета Земља – садржаји:

Облик и димензије Земље, распоред копна и воде на Земљи. Сила Земљине теже, глобус, екватор, полови. Ротација Земље и последица ротације: смена обданице и ноћи, привидно кретање Сунца, локално време. Револуција Земље и последице револуције: неједнака дужина обданице и ноћи током године, смена годишњих доба, календар, тоplotни појасеви. Постанак и унутрашња грађа Земље, литосферне плоче: кретање плоча, промена положаја континената. Вулканизам и земљотреси: елементи, настапак, зоне појава у свету и Србији, последице и шта радити у случају земљотреса. Стене: магматске, седиментне, метаморфне. Постанак рељефа процесима набирања и раседања, планине, низије, надморска и релативна висина. Обликовање рељефа дејством воде (радом река, таласа, леда, растварање стена) и ветра. Човек и рељеф (позитивни и негативни утицаји). Атмосфера (састав, структура и значај). Време и клима: климатски елементи и појаве (температура, притисак, влажност ваздуха, падавине, облачност, ветар). Климатски чиниоци, основни типови климе. Човек и клима (атмосферске непогоде, утицај човека на климу). Светско море и његова хоризонтална подела, својства морске воде (сланост, температура, боја, провидност), кретање морске воде (таласи, цунами, плима и осека, морске струје). Воде на копну: подземне воде и извори, реке, језера и ледници. Човек и вода – поплаве и бујице, заштита вода од загађења. Распростирање биљног и животињског света на Земљи. Угроженост и заштита живог света.

Кључни појмови садржаја: географија, васиона, Земља.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења географије који је пред вама представља програм оријентисан на исходе. Суштинска промена овог програма, у односу на претходни, је у томе да је он оријентисан на процес учења и ученичка постигнућа, а не на наставне садржаје. Исходи дефинисани програмом представљају

ученичка постигнућа и као takvi су основна водиља наставнику који креира наставу и учење. Програм наставе и учења је тематски конципиран. За сваку област/тему дати су садржаји. Како је сада у први план стављен исход, а не садржај предмета, наставни садржаји дати у програму представљају само препоручене садржаје наставнику. Наставник је креатор наставе и учења и он има пуну слободу у планирању, осмишљавању и коришћењу садржаја којима ће остварити дефинисане исходе. Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи географију. Они омогућавају да се циљ наставе географије достигне у складу са предметним и међупредметним компетенцијама и стандардима постигнућа. Тако дефинисани исходи помажу наставнику у планирању и реализовању непосредног рада са ученицима, олакшавајући му одређивање обима и дубине обраде појединих наставних садржаја. Сви препоручени садржаји су у функцији остваривања исхода предвиђених програмом. Главна карактеристика наставе усмерене на остваривање исхода је та да је фокусирана на учење у школи, што значи да ученик треба да учи: смислено повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем онога што учи са оним што је већ учио из других предмета; проблемски: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема; дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине; – критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената; кооперативно: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи (глобални) план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Јако је важно да при планирању за конкретан час

наставник, поред својих, испланира и активности ученика. У фази планирања наставе и учења треба имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Акцент наставе географије у петом разреду је да ученик увиди значај изучавања географије за њега лично и да изучавањем предвиђених наставних области, развије знања, вештине, ставове и вредности за одговоран однос према себи, природи и будућности планете Земље. Програм се ослања на савремена достигнућа и перспективе развоја географске науке, корелативан је и примерен интересовањима и развојним способностима ученика. Он уважава дефинисане стандарде постигнућа за крај основног образовања и васпитања, као и међупредметне компетенције.

Програмску структуру чине три области:

1. Човек и географија
2. Васиона
3. Планета Земља

На првом наставном часу наставник уводи ученике у наставни предмет, односно, упознаје ученике са значајем географије, не улазећи у терминологију географских дисциплина. На овом часу је потребно помоћи ученицима да повежу постојећа знања о природи и друштву са географијом као науком. Заједно са ученицима навести примере и разлоге зашто се изучава географија. Такође је потребно упознати ученике са садржајем наставног програма и дати им јасна упутства за рад. Програмску област Васиона чине најосновнија математичко-географска и астрономска знања о васиони, Сунчевом систему, облику и величини Земље, њеном положају у васиони и о небеским телима Сунчевог система. Кроз ову наставну област потребно је информисати ученике о основним карактеристикама осталих небеских тела, без фактографских података о планетама: величина, удаљеност до Земље и слично. Препоручује се наставнику, ако има могућности, да са ученицима посети Планетаријум и Народну опсерваторију у Београду и да за време ведрих ноћи у локалној средини покаже ученицима видљива сазвежђа и оријентацију помоћу звезде Северњаче. Трећу програмску област Планета Земља чине садржаји физичке географије и разврстани су у шест тема. Посебан значај имају исходи који се односе на облик и величину Земље и распоред континената и океана. За достизање исхода предвиђених овом темом најбоље је користити демонстративно-илустративне

методе и методе експеримента уз употребу модела Земљеглобуса и географске карте. Имајући у виду оријентацију програма предмета и његов фокус на развијање функционалних знања ученика, географска карта и њено коришћење током просеца учења и подучавања је обавезна. Упознавање ученика са картом и са основним појмовима картографске писмености према програму наставе и учења започиње у првом циклусу основног образовања и васпитања и представља основу развијања функционалних знања. Зато треба радити на даљем унапређивању сналажења ученика на карти током петог разреда, што представља основу за касније изучавање картографског градива у шестом разреду. За ученике овог узраста посебно може бити тешко разумевање Земљине ротације, револуције и последица ових кретања. Због тога је потребно посебну пажњу посветити обради и утврђивању ових садржаја. Наставнику се препоручује примена очигледних наставних средстава (глобус, батеријска лампа, телуријум, видео записи, анимације...) и демонстративно-илустративне методе и методе експеримента како би се могао постићи висок степен разумевања и достизања предвиђених исхода. То ће бити предуслов за касније усвајање низа других појмова који су у вези са сменом обданице и ноћи, сменом годишњих доба, формирањем климатских појасева, односно свих појмова који су у вези са временом и климом и уопште, појавама и процесима у атмосфери, као и у хидросфери и биосфери. При обради наставних садржаја Револуција Земље и Топлотни појасеви треба објаснити термине, као што су екватор, Гринич, северни и јужни повратник и северни и јужни поларник. Не треба улазити у терминологију географске ширине, дужине и часовних зона, јер ће то бити предмет изучавања у шестом разреду. Наставна област Планета Земља има посебан значај јер у оквиру ње ученици упознају објекте, појаве и процесе, гранске и међугранске везе, као и посебне физичко-географске законитости. Акцент треба ставити на достизање исхода који се односе на функционално знање ученика (како се понашати у случају земљотреса, екстремних температура, атмосферских непогода, бујица и поплава...) и треба навести примере позитивног и негативног деловања човека на природу. Природна средина је у суштини сплет тесно повезаних и међусобно условљених компонената које представљају јединствену целину. Имајући у виду нарушавање равнотеже у природној средини, потребно је указивати на превенцију и на заштиту природе. Потребно је код ученика развијати одговорност о очувању биљних и животињских врста и рационалном коришћењу природних ресурса као услови опстанка на Земљи. Један од значајних исхода петог разреда је да се од ученика очекује да опише одговорност коју човек има према планети Земљи, планети коју настањујемо. Препорука је да се прилом планирог излета ученици упознају са

објектима геонаслеђа и развију правилне ставове о његовом значају и очувању. Поједини препоручени садржаји могу бити тешки и апстрактни ученицима, па се зато препоручује задржавање на основним појмовима, појавама и процесима уз обилато коришћење дидактичког материјала, разноврсних метода и облика рада. Једна од основних вештина која се препоручује је правилно географско посматрање и уочавање природних објеката, појава и процеса у локалној средини чиме се подстиче природна радозналост деце, самостално истраживање и њихова правилна интерпретација. Садржаји физичке географије дају могућност стицања знања, вештина и навика коришћењем статистичког материјала који је систематизован у табелама, као и руковањем различитим мерним инструментима, регистравањем и обрадом података које они показују. Предлаже се, уколико за то има могућности да за обраду података ученици користе ИКТ. На овај начин повезују се и интерпретирају квантитативни показатељи и утврђују узрочно-последичне везе и односи. У оквиру ове теме сви физичко-географски објекти, појаве и процеси не могу се потпуно обрадити, што и није циљ овог програма наставе и учења.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања ученика је у функцији развоја ученика у достизању исхода. Праћење и вредновање ученика започиње иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази и у односу на то ће се процењивати његов даљи ток напредовања. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика. У ту сврху, сваки наставни час и свака активност ученика је прилика за формативно оцењивање, односно регистравање напретка ученика и упућивање на даље активности. Наставник треба да подржи саморефлексију (промишљање ученика о томе шта зна, уме, може) и подстицање саморегулације процеса учења кроз постављање личних циљева напредовања и планирања како да их остваре. Оцењивање је саставни део процеса наставе и учења којим се обезбеђује стално праћење остваривања прописаних циљева, исхода и стандарда постигнућа ученика у току савладавања школског програма. Ученик се оцењује на основу усмене провере постигнућа, писмене провере и практичног рада. Ученик се оцењује и на основу активности и његових резултата рада: писању и излагању презентација, различитим облицима групног рада, рад на пројектима и сл. Критеријуми бројчаног оцењивања (сумативно оцењивање) су дефинисани Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању. Од ученика не захтевати меморисање фактографског и статистичког материјала како би знања била применљива, а ученици оспособљени да сами истражују и

анализирају одређене географске објекте, појаве и процесе. Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад.

Наставни предмет	БИОЛОГИЈА
Циљ	Циљ учења Биологије је да ученик изучавањем живих бића у интеракцији са животном средином развије одговоран однос према себи и природи и разумевање значаја биолошке разноврсности и потребе за одрживим развојем.
Годишњи фонд часова	72 часа

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- истражује особине живих бића према упутствима наставника и води рачуна о безбедности током рада;
- групише жива бића према њиховим заједничким особинама;
- одабира макро-морфолошки видљиве особине важне за класификацију живих бића;
- идентификује основне прилагођености спољашње грађе живих бића на услове животне средине, укључујући и основне односе исхране и распрострањење;
- једноставним цртежом прикаже биолошке објекте које посматра и истражује и означи кључне детаље;
- прикупља податке о варијабилности организама унутар једне врсте, табеларно и графички их представља и изводи једноставне закључке;
- разликује наследне особине и особине које су резултат деловања средине, на моделима из свакодневног живота;
- поставља једноставне претпоставке, огледом испитује утицај срединских фактора на ненаследне особине живих бића и критички сагледава резултате;
- користи доступну ИКТ и другу опрему у истраживању, обради података и приказу резултата;
- доведе у везу промене у спољашњој средини (укључујући утицај човека) са губитком разноврсности живих бића на Земљи;
- направи разлику између одговорног и неодговорног односа према живим бићима у непосредном окружењу;

- предлаже акције бриге о биљкама и животињама у непосредном окружењу, учествује у њима, сарађује са осталим учесницима и решава конфликте на ненасиљан начин;
- илуструје примерима деловање људи на животну средину и процењује последице таквих дејстава;
- идентификује елементе здравог начина живота и у односу на њих уме да процени сопствене животне навике и избегава ризична понашања.

Област/тема – порекло и разноврсност живота – садржаји:

Жива бића, нежива природа и биологија. Особине живих бића: ћелијска грађа, исхрана, дисање, излучивање, надражљивост, покретљивост, размножавање, раст и развиће. Једноћелијски и вишећелијски организми. Основе класификације: главни (морфолошки) карактери и особине важне за класификацију. Формирање скупова карактера који се уклапају једни у друге (груписање живих бића). Исхрана. Храна као извор енергије и градивних супстанци потребних за обављање свих животних процеса. Дисање као размена гасова у различитим срединама. Излучивање. Надражљивост. Покретљивост – кретање. Размножавање: бесполно и полно. Раст и развиће. Дужина живота. Промене које човек пролази током развића; пубертет и полна зрелост.

Област/тема – јединство грађе и функције као основ живота – садржаји:

Живот у воденој и копненој средини – изглед, прилагођености на начин живота. Живот у води – изглед, прилагођености на начин живота. Живот на копну – изглед, прилагођености на начин живота. Живот под земљом – изглед, прилагођености на начин живота.

Област/тема – наслеђивање и еволуција – садржаји:

Преношење особина са родитеља на потомке. Разлике родитеља и потомака. Разлике полног и бесполног размножавања у настанку варијабилности. Јединке унутар једне врсте се међусобно разликују (варијабилност) – узроци варијабилности: наслеђивање и утицај средине на развиће сваке јединке. Варијабилност организама унутар врсте је предуслов за еволуцију.

Област/тема – живот у екосистему – садржаји:

Жива бића из непосредног окружења. Позитиван и негативан утицај људи на жива бића и животну средину. Заштита живих бића и животне средине. Пројекат очувања природе у мом крају. Дивље животиње као кућни љубимци – да или не.

Значај врста за човека (самоникло јестиво, лековито, отровно биље; животиње као храна и могући преносиоци болести, отровне животиње).

Област/тема – човек и здравље – садржаји:

Здрава исхрана и унос воде. Енергетски напаци. Штетност дуванског дима и псхоактивних супстанци. Физичка активност и здравље. Промене у пубертету и последице прераног ступања у сексуалне односе.

Кључни појмови садржаја: истраживање, разноврсност живих бића, прилагођеност на услове животне средине, варијабилност у оквиру врсте, наследне особине, брига о живим бићима и животној средини.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења Биологије за пети разред је део спиралног програма Биологије за основну школу и оријентисан је на остваривање исхода.

Спирални програм подразумева да у сваком разреду из сваке области ученик усваја мању количину информација, до којих долази самостално уз подршку наставника. У сваком наредном разреду количина информација – знања се по мало повећава, при чему се ново знање повезује са знањем и искуством стеченим у претходном разреду, уз постепено појачавање захтева, у смислу логичких и методолошких операција. На тај начин се знање постепено проширује и продубљује, односно гради. Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи биологију. Представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика у пет области предмета: порекло и разноврсност живота, јединство грађе и функције као основа живота, наслеђивање и еволуција, живот у екосистему и човек и здравље. (Исходи за шесту област посматрање, мерење и експеримент у биологији су распоређени у претходних пет, сходно планираним активностима.) Исходи омогућавају да се циљ наставе биологије достигне у складу са предметним и међупредметним компетенцијама и ревидираним стандардима. Они не прописују структуру, садржаје и организацију наставе, као ни критеријуме и начин вредновања ученичких постигнућа. За израду исхода коришћена је ревидирана Блумова таксономија. Исходи су формулисани на нивоу примене. Главна карактеристика наставе усмерене на остваривање исхода Биологије је настава усмерена на учење у школи, што значи да ученик треба да учи: смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из биологије и других предмета; проблемски: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем

релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема; дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине; критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената; кооперативно: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника. Учећи на овај начин, ученик стиче нове вредности јер наставник поставља другачије захтеве. Нове вредности

Захтеви које наставник поставља ученику у настави

- Употреба знања
- Анализа знања
- Синтеза знања (стваралачко мишљење)
- Вредновање знања (критичко мишљење)
- Искористи у новој ситуацији
- Уреди по задатом критеријуму
- Планирај решење
- Реши проблем
- Сисли нову примену
- Какав је твој став
- Наведи аргументе за свој став

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм према потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи-глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Потребно је да наставник за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за дату наставну јединицу. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

Препорука је да наставник планираи припрема наставу самостално и у сарадњи са колегама због успостављања корелација међу предметима (нпр. представљање група организама Веновим дијаграмима, писање есеја на матерњем истраном језику који уче, цртање итд.).

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Ученици у пети разред улазе са знањем основних биолошких појмова, са одређеним животним искуствима и уобличеним ставовима, по томе се разликују и на томе треба пажљиво градити новазнања, вештине, ставове и вредности. Док се не појаве уџбеници који одговарају овом програму, препоручује се да наставници израђују материјале за учење Акценат наставе Биологије у петом разреду је на разумевању концепта разноврсности живог света и његовог значаја за природу човека, значаја процеса који карактеришу живот и односа којима успостављају у природи. То би требало да буде добра основа за даље учење биологије и осталих предмета из природне групе и развој научног и критичког приступа биолошким феноменима. Област: Порекло и разноврсност живог света. За достизање исхода: истражује особине живих бића премапутствима наставника и води рачуна о безбедности током рада, групише жива бића према њиховим заједничким особинама и одабира макро-морфолошки видљиве особине важне за класификацију живих бића, у изучавању ћелије, акценат је на томе да је ћелија основна јединица грађе свих живих бића, да има своје основне делове (ћелијску мембрану, цитоплазму са органелама и једро са наследним материјалом, као и да постоје ћелије чији се наследни материјал налази слободан у цитоплазми, као у случају бактерија) и да према броју ћелија разликујемо једноћелијска и вишећелијска жива бића. Није потребно детаљно изучавати грађу ћелије, нити помињати поједине органеле. Процедуре за истраживање и елементе безбедног рада одређује наставник и упознаје ученике. Препорука је да се микроскоп не користи, већ да ђаци током вежбе самостално користе лупу посматрајући крупне ћелије које су им

доступне сходно окружењу у коме се школа налази, као нпр. ћелије паренхима поморанце, јаје птице, икра рибе, јаја водоземаца...

Изучавање заједничких особина живих бића треба обрадити кроз огледе (потребе за водом, одговарајућом температуром за раст, дисање, развој и размножавање и исхрана се могу пратити на квасцу; дисање, у смислу размене гасова, се може пратити огледом сасвећом; кретање се може пратити огледом са кишном глистом на папиру итд.). Потребно је заједничке особине обрађивати упоредо, на представницима свих великих група, али би увек требало кренути од човека као бића које је овом узрасту најближе. Особине које се не могу обрадити огледом, могу се обрадити кроз истраживачки рад ученика. Препорука је да ученици овог

узроста све задатке обављају у пару, чиме развијају способности сарадње и ненасилне комуникације, а наставник може да оствари много бољи увид у активности ученика. Све што ученици посматрају или истражују битребало да прикажу цртежом и на њему обележе кључне детаље. После истраживања заједничких особина, ученици би требало самостално да изводе груписање организама, према задатом критеријуму. Наставник може самостално одабрати једну или више група (на примеру биљака и животиња) погодних за савладавање научног принципа класификације организама. Треба више пажње посветити карактеристичним особинама (морфологији), а не ономе што жива бића раде (нпр. расту целог живота, могу да пливају...), како изгледају (нпр. имају одређену боју), или зато штоа ригорі знамо припадност групи (нпр. цветнице, бескичмењаци, сисари...). Овакав начин на који се жива бића класификују путем успостављања хијерархије главних „атрибута” (карактера) које имају и уклапања у поједине скупове (групе), омогућује увођење научног приступа и разумевање биолошке еволуције. Не препоручује се увођење нижих систематских категорија, осим врсте због наслеђивања особина. Слично као и код обраде заједничких особина живих бића, све што ученици посматрају или истражују битребало да прикажу цртежом и на њему обележе кључне детаље, као и да направе речник основних појмова, при чему на овом узрасту не инсистирати на употреби појмова као што су морфологија, анатомија, хијерархија... Препоручени број часова за реализацију ове области је: 16 за обраду, 8 за утврђивање, 9 за вежбе и 1 час за систематизацију. Област: Јединство грађе и функције као основа живота За достизање исхода: идентификује основне прилагођености спољашње грађе живих бића на услове животне средине, укључујући и основне односе исхране и распрострањење и једноставним цртежом прикаже биолошке објекте које посматра и истражује и означи кључне детаље, акценат је на ученичком истраживању спољашњих особина живих бића из непосредног окружења и њиховом односу са условима средине у којој живе (нпр. за животу воденој и копненој средини жаба, комарац, вилин коњиц итд; за живот у води речна шкољка, речни рак, шаран, штука, локвањ, дрезга, нека алга итд; за живот на копну човек, срна, пас, мачка, јазавац, слепи миш, сова ушара, кокошка, шумски мрав, стрижибуба, храст, смрча, дивља ружа, љубичица, хајдучка трава, камилица, ливадарка итд; за живот под земљом кртица, ровац, кишна глиста итд;) због чега у препорученим садржајима нема морских организама. Ако су ученици заинтересовани за њих, јер их срећу у нпр. географији или научно-популарним емисијама, наставник треба да одговори њиховим образовним потребама. Треба имати у виду да су примери дати у табели само препоручени садржаји, тј. наставник може користити све или само неке од примера, а може

увести и нове адекватне примере, сходно окружењу у коме се школа налази, структури одељења и интересовању ученика. Резултате истраживања би требало искористити за генерализацију и увођење новог појма – прилагођеност (адаптација). Часови утврђивања и фактора на ненаследне особине живих бића и критички сагледава резултате и користи доступну ИКТ и другу опрему у истраживању, обради података и приказуреултата, доприносе промени концептуалне основе учења биологије јер уводе филогенетско-еволутивни приступ који повезује све области знања у биологији. Такође, савремена сазнања из области наслеђивања и еволуције (генетика, молекуларна биологија, биотехнологија, медицина) су већ део опште (медијске) културе, што ове садржаје чини неопходним у свакодневном животу. У овој области акценат је на преносу особина са родитељана потомке размножавањем, разликама бесполог и полног размножавања у погледу наслеђивања особина и разликовању наследних и ненаследних утицаја у развићу особина јединки. Потребноје разјаснити да се особине једне јединке развијају под утицајем наследних фактора које је она добила од родитеља и, истовремено, под утицајем животних услова у којима се њено развиће одвија. Трeбало би нагласити да варијабилност (различитост јединки) унутар једне врсте настаје кроз садејство ових фактора. Наведене феномене би требало обрадити кроз ученичко истраживање варијабилности унутар једне врсте (нпр. разлике између деце у одељењу, у димензијама и боји плодова на пијаци, између говеда у истом домаћинству; уочавање разлика у висини стабла, броју листова и цветова биљака које расту у хладу и оних који расту на сунцу, или биљака које расту у близини саобраћајница и даље од њих) и кроз оглед са пелцерима или листовима афричке љубичице (биљкеса истим наследним материјалом различито изгледају када расту под различитим условима). Огледу треба да претходи постављање хипотезе која ће бити огледом испитана (шта очекујем да ће се десити ако резнице исте биљке гајим у различитим условима осветљености и слично). Закључци о наслеђивању, утицају фактора животне средине и индивидуалној варијабилности могу бити генерализовани и повезани са питањима из свакодневног живота. На овај начин се постиже разумевање различитости између људи са акцентом на то да је свака особа јединствена и непоновљива (чиме се доприноси фундаменталној изградњи осећања прихватања и толеранције јер сви смо међусобно различити). Такође, на овај начин намеће се суштинско разумевање разлога због којих животни стил сваког од нас (исхрана, физичка активност, пушење, наркоманија и сл.) утиче на наше особине (нпр. раст и формирање тела током одрастања и касније) и на потенцијална обољевања. Табеларно и графичко приказивање резултата, са обавезним извођењем закључака, би требало практиковати увек када се

прикупљају подаци. Препорука је да се ИКТ опрема користи за прикупљање, обраду података и представљање резултата истраживања или огледа, када се ученици оспособе за њено коришћење на часовима предмета информатика и рачунарство и техника и технологија. У петом разреду, неопходно је увести само појам наследног материјала као узрока уочене различитости и појам врсте због варијабилности. Не препоручује се увођење појмова ген, хроматин, хромозом, Менделових правила наслеђивања и слично. Препоручени број часова за реализацију ове области је: 3 часа за обраду, 1 за утврђивање, 2 за вежбе и 1 за систематизацију. Област: Живот у екосистему Исходи у овој области: доведе у везу промене у спољашњој средини (укључујући утицај човека) са губитком разноврсности живих бића на Земљи, направи разлику између одговорног и неодговорног односа према живим бићима у непосредном окружењу, предлаже акције бриге о биљкама и животињама у непосредном окружењу, учествује у њима, сарађује са осталим учесницима и решава конфликте на ненасиљан начин и илуструје примерима деловање људи на животну средину и процењује последице таквих дејстава, омогућавају да се жива бића проучавају у амбијенту у којем реално живе и да се код ученика развија осећање одговорности за заштиту природе и биолошке разноврсности, као и свест о властитом положају у природи и потреби одрживог развоја. Препорука је да се часови намењени реализацији исхода из ове области изводе што чешће ван учионице у природном окружењу (школском дворишту или на неком другом терену), где би ђаци самостално или у групама проучавали жива бића, прикупљали податке, осмишљавали и реализовали еколошке пројекте. Пројекте могу да осмисле на почетку школске године, да их реализују током читаве године, а на часовима предвиђеним за ову област да представе резултате. Препоручени број часова за реализацију ове области је: 4 часа за обраду, 3 за утврђивања, 4 за вежбе и 1 за систематизацију. Област: Човек и здравље За достизање исхода у овој области идентификује елементе здравог начина живота и у односу на њих уме да процени сопствене животне навике и избегава ризична понашања, акценат је на основним чињеницама о здравој исхрани (ужина спремна код куће), води као најздравијем пићу, штетности енергетских пића и дуванског дима. Промене у и на телу, као последице пубертета, требало би повезати са потребом одржавања личне хигијене и хигијене животног простора и опасностима од ступања у преране сексуалне односе. Препорука је да се за обраду ових појмова повремено доведу стручњаци или одведу ученици у одговарајуће установе. Свакако би требало обраду прераног ступања у сексуалне односе обрадити заједно са школским психологом. Препоручени број часова за реализацију ове области је: 4 часа за обраду, 2 за

утврђивање (један је за дебату), 1 за вежбу и 1 за систематизацију. У настави оријентисаној на постизање исхода предност имају групни начин рада и индивидуализована настава. Ови начини организације наставе помажу ученицима да науче како се учи, да напредују у учењу сопственим темпом, да развијају унутрашњу мотивацију (потребу за сазнавањем) и иницијативу, да развијају вештину комуникације, аргументовани дијалог, толерантно понашање и солидарност. Користе се активни начини учења, као што је комбинација програмиране наставе (програмиран материјал многинаставници остављају на друштвеним мрежама или сајтовима школа, па се њихови ученици служе њима и уче темпом који им одговара) и проблемске наставе (на часу ученици, користећи стечена знања, решавају проблем који наставник формулише) или учење путем открића (наставник инструкцијама усмерава ученике који самостално истражују, структуришу чињенице и извлаче закључке; тако сами упознају стратегије учења и методе решавања проблема, што омогућава развој унутрашње мотивације, дивергентног мишљења, које отвара нове идеје и могућа решења проблема). На интернету, коришћењем речи WebQuest, project-based learning, thematic units, могу се наћи примери који се, уз прилагођавање условима рада, могу користити. Да би сви ученици достигли предвиђене исходе, потребно је да наставник упозна специфичности начина учења својих ученика и да према њима планира и прилагођава наставне активности. Проблеми су решиви уз сарадњу са стручним сарадницима и колегама из одељенских већа и стручног већа.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују сепроцес и продукти учења. Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је ускладити нивое циљева учења и начине оцењивања.

Ниво циља учења	Одговарајући начин оцењивања
Памтити (навести, препознати, идентификовати...)	Објективни тестови са допуњавањем кратких одговора, задаци са означавањем, задаци вишеструког избора, спаривање појмова.
Разумети (навести пример, упоредити, објаснити, препричати...)	Дискусија на часу, мапе појмова, проблемски задаци, есеји.
Применити (употребити,	Лабораторијске вежбе, про-

спровести, демонстрирати...)	блемски задаци, симулације.
Анализирати (систематизовати, приписати, разликовати...)	Дебате, истраживачки радови, есеји, студије случаја, решавање проблема
Евалуирати (проценити, критиковати, проверити...)	Дневници рада, студије случаја, критички прикази, проблемски задаци.
Креирати (поставити хипотезу, конструисати, планирати...)	Експерименти, истраживачки пројекти.

Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, се може обавити са групом тако да се од сваког члана тражимишљење о сопственом раду и о раду сваког члана по наособ (тзв.вршњачко оцењивање).У процесу оцењивања добро је користити портфолио (збирка докумената и евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатељао напредовању ученика. Предности коришћења потрфолија сувишеструке: омогућава континуирано и систематично праћење напредовања, подстиче развој ученика, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља, подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика. Употребу портфолија отежавају недостатак критеријума за одабир продуката учења, материјално-физички проблеми, време, финансијска средства и велики број ученика. Већи број ометајућих фактора је решив успостављањем сарадње наставника са стручним сарадником у прикупљању прилога и успостављању критеријума оцењивања, уз коришћење Блумове таксономије. Такође, потребно је ускладити оцењивање са његовом сврхом.

Сврха оцењивања	Могућа средства оцењивања
Оцењивање наученог (сумативно)	Тестови, писмене вежбе, извештаји, усмено испитивање, есеји.
Оцењивање за учење (формативно)	Посматрање, контролне вежбе, дијагностички тестови, дневници рада, самоевалуација, вршњачко оцењивање, практичне вежбе.

У вредновању наученог, поред усменог испитивања, најчешће се користе тестови знања. На интернету, коришћењем кључних речи outcome assessment (testing, forms, descriptiv/numerical), могу се наћи различити инструменти за оцењивање и праћење. У формативном оцењивању се користе различити инструменти, а избор зависи од врсте активности која се вреднује. Када је у питању нпр. практичан рад (тимски рад, пројектна настава, теренска настава и слично) може се применити табела у којој су приказани нивои постигнућа ученика са показатељима испуњености. Наставник треба да означи показатељ који одговара понашању ученика. Како ни један од познатих начина вредновања није савршен, потребно је комбиновати различите начине оцењивања. Једино тако наставник може да сагледа слабе и јаке стране сваког свог ученика. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења. Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад. Све што се покаже добрим и корисним наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а све што се покаже као недовољно ефикасним и ефективним требало би унапредити.

Наставни предмет		МАТЕМАТИКА
Циљ		Циљ учења Математике је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештинама, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, способност комуникације математичким језиком и писмом и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова.
Годишњи часова	фонд	144 часа

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- израчуна вредност једноставнијег бројевног израза и реши једноставну линеарну једначину или неједначину (у скупу природних бројева)
- реши једноставан проблем из свакодневног живота користећи бројевни израз, линеарну једначину или неједначину (у скупу природних бројева)
- примени правила дељивости са 2, 3, 4, 5, 9, 25 и декадним јединицама
- разликује просте и сложене бројеве и растави број на просте чиниоце
- одреди и примени НЗС и НЗД
- изводи скуповне операције уније, пресека, разлике и правилно употребљава одговарајуће скуповне ознаке
- правилно користи речи и, или, не, сваки у математичко-логичком смислу
- анализира односе датих геометријских објеката и запише их математичким писмом
- опише основне појмове у вези са кругом (центар, полупречник, тангента, тетива) и одреди положај тачке и праве у односу на круг – нацрта праву паралелну датој правој користећи геометријски прибор – упореди, сабира и одузима дужи, конструктивно и рачунски – преслика дати геометријски објекат централном симетријом и транслацијом
- правилно користи геометријски прибор
- идентификује врсте и опише својства углова (суседни, упоредни, унакрсни, углови на трансверзали, углови са паралелним крацима) и примени њихове узајамне односе
- нацрта праву нормалну на дату праву користећи геометријски прибор
- измери дати угао и нацрта угао задате мере – упореди, сабере и одузме углове рачунски и конструктивно
- реши једноставан задатак применом основних својстава паралелограма (једнакост наспрамних страница и наспрамних углова)
- прочита, запише, упореди и представи на бројевној полуправој разломке у оба записа и преводи их из једног записа у други
- одреди месну вредност цифре у запису децималног броја
- заокругли број и процени грешку заокругљивања;
- израчуна вредност једноставнијег бројевног израза и реши једноставну линеарну једначину и неједначину
- реши једноставан проблем из свакодневног живота користећи бројевни израз, линеарну једначину или неједначину
- одреди проценат дате величине
- примени размеру у једноставним реалним ситуацијама
- примени аритметичку средину датих бројева

- сакупи податке и прикаже их табелом и кружним дијаграмом и по потреби користи калкулатор или расположиви софтвер
- идентификује осносиметричну фигуру и одреди њену осу симетрије
- симетрично преслика тачку, дуж и једноставнију фигуру користећи геометријски прибор
- конструише симетралу дужи, симетралу угла и примењује њихова својства
- конструише праву која је нормална на дату праву или паралелна датој прави

Област/тема – природни бројеви и дељивост – садржаји:

Први део Својства операција сабирања, множења, одузимања и дељења у скупу \mathbb{N}_0 . Дељење са остатком у скупу \mathbb{N}_0 (једнакост $a = bq + r$, $0 \leq r < b$). Својства дељивости; чиниоци и садржаоци природног броја. Дељивост са 2, 5 и декадним јединицама. Дељивост са 4 и 25. Дељивост са 3 и 9. Скупови и скуповне операције: унија, пресек и разлика. Други део Прости и сложени бројеви. Ератостеново сито. Растављање природних бројева на просте чиниоце. Заједнички делилац и највећи заједнички делилац. Еуклидов алгоритам за налажење НЗД. Заједнички садржалац и најмањи заједнички садржалац. Веза између НЗД и НЗС.

Област/тема – основни појмови геометрије – садржаји:

Тачке и праве; односи припадања и распореда. Однос правих у равни; паралелност. Мерење дужине и једнакост дужи. Кружница и круг. Кружница и права. Преношење и надовезивање дужи. Централна симетрија. Вектор и транслација.

Област/тема – угао – садржаји:

Угао, централни угао; једнакост углова. Надовезивање углова (суседни углови, конструктивно упоређивање, сабирање и одузимање углова). Упоредни углови; врсте углова. Мерење углова, сабирање и одузимање мере углова. Угао између две праве; нормалне праве; унакрсни углови. Углови на трансверзали. Транслагација и углови.

Област/тема – разломци – садржаји:Први део

Појам разломка облика a/b ($a, b \in \mathbb{N}$). Придруживање тачака бројевне полуправе разломцима. Проширивање, скраћивање и упоређивање разломака. Децимални запис разломка и превођење у запис облика a/b ($b \neq 0$). Упоредивање бројева у децималном запису. Заокругљивање бројева. Други део Основне рачунске операције с разломцима (у оба записа) и њихова

својства. Изрази. Једначине и неједначине у скупу разломака. Трећи део Примене разломака (проценти, аритметичка средина, размера). Основна неједнакост $p < (p+q)/2 < q$.

Област/тема – осна симетрија – садржаји:Први део

Осна симетрија у равни и њене особине. Оса симетрије фигуре. Симетрала дужи и конструкција нормале. Симетрала угла.

Кључни појмови садржаја: операције са природним бројевима, скуповне операције, НЗС и НЗД, врсте угла и операције са угловима, операције са разломцима, проценат, симетрије и транслација.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО

ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Основне карактеристике програма математике су: усклађеност са програмом математике за први циклус основног образовања и васпитања, логичка повезаност садржаја и настојање, где год је то могуће, да садржаји претходе садржајима других предмета у којима се примењују. При избору садржаја и писању исхода за предмет математика узета је у обзир чињеница да се учењем математике ученици оспособљавају за: решавање разноврсних практичних и теоријских проблема, комуникацију математичким језиком, математичко резонување и доношење закључака и одлука. Такође, у обзир је узета и чињеница да сам процес учења математике има своје посебности које се огледају броју година изучавања и недељног броја часова предмета и неопходности стицања континуираних знања. Наставници у својој свакодневной наставној пракси, треба да се ослањају на исходе, јер они указују шта је оно за шта ученици треба да буду оспособљени током учења предмета у једној школској години. Исходи представљају очекиване и дефинисане резултате учења и наставе. Остваривањем исхода, ученици усвајају основне математичке концепте, овладавају основним математичким процесима и вештинама, оспособљавају се за примену математичких знања и вештина и комуникацију математичким језиком. Кроз исходе се омогућава остваривање и међупредметних компетенција као што су комуникација, рад са подацима и информацијама, дигитална компетенција, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење. Предлог за реализацију програма Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама (укупан број часова за тему, број часова за обраду новог градива + број часова за утврђивање и систематизацију градива). Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број

часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и увежбавање, понављање, проверавање и систематизација знања), водећи рачуна о циљу предмета и исходима. Природни бројеви и дељивост (34; 16+18) Основни појмови геометрије (17;7+10) Угао (17;7+10) Разломци (55; 23+32) Осна симетрија (13; 5+8) У програму су садржаји појединих тема подељени на два или три дела, због тога што је пожељно комбиновати алгебарске и геометријске садржаје. Предложени редослед реализације тема: 1. Природни бројеви и дељивост – први део;

2. Основни појмови геометрије;

3. Природни бројеви и дељивост – други део;

4. Разломци – први део;

5. Угао;

6. Разломци – други део;

7. Осна симетрија;

8. Разломци – трећи део.

Предложена подела тема и редослед реализације нису обавезни за наставнике, већ само представљају један од могућих модела.

Напомена: за реализацију 4 писмена задатака (у трајању од по једног часа), са исправкама, планирано је 8 часова.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици остваре планиране исходе, које методе и технике да примени, као и које активности ће за то одабрати. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, исходе предвиђене програмом треба разложити на мање који одговарају активностима планираним за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за друге потребно

више времена, више различитих активности и рад на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљ коме се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција, и не треба је усмерити само на остваривање појединачних исхода. При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, где год је то могуће, да ученици самостално изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче, организује и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за

примену у решавању разноврсних задатака. На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Избор метода и облика рада зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Природни бројеви и дељивост – Ова тема представља природну везу са градивом првог циклуса и у оквиру ње треба проширити и продубити знања која су ученици раније стекли. Обновити својства скупова N и N_0 (претходник и следбеник) и подсетити се придруживања бројева тачкама бројевне полуправе. Кроз разноврсне задатке са изразима, једначинама и неједначинама из свакодневног живота, наставити са изграђивањем појмова бројевни израз, променљива, израз с променљивом и придруживање, користећи при томе и термине израз, формула, исказ. Код једначина и неједначина задржати се на једноставнијим облицима, у циљу усвајања концепта решавања датог проблема. Уочавати примере једноставнијих (функцијских) зависности у разним областима (придруживање по датом правилу бројева – бројевима, бројева – дужима, бројева – површинама и др.). При томе је важно коришћење дијаграма и табела (дијаграм тока алгоритма, табела резултата неког пребројавања или мерења и др). У овом делу треба користити и примере са геометријским облицима, у којима се појављује зависност међу величинама. У делу који се односи на дељивост, подсетити ученике да дељење у скупу природних бројева без остатка није увек могуће.

Увести дељење са остатком, једнакост $a=bq+r$, $0 \leq r < b$ и скуп могућих остатака. Истаћи својства дељивости и анализирати дељивост збира, разлике и производа. Правила дељивости декадним јединицама и бројевима 2, 5, 4 и 25 увести тако да ученици сами откривају законитости и активно се укључују у процес истраживања и учења, док за правила дељивости са 3 и 9 треба ученике добро изабраним примерима водити до правила. Такође, ученици треба да уоче и везе између ових правила (нпр. ако је број дељив са 10, дељив је и са 2 и са 5). На овом узрасту, нагласак треба да буде на примени, а не на формалном начину излагања. На конкретним примерима подскупова N_0 , увести различити те начине записивања скупова уз увођење појма празног скупа и бесконачног скупа. Увести основне појмове о скуповима и математичком изражавању: скуп, елементи, подскуп, једнакост скупова, празан скуп, са одговарајућим знацима; скуповне операције: унија, пресек, разлика и одговарајуће ознаке. Коришћењем примера

из текућих садржаја, посебно аритметичких и касније геометријских, даље осмишљавати појам скупа, изграђивати математички језик и уносити прецизност у изражавању. На подесним примерима илустровати математичко-логичку употребу речи: сваки, неки, или, и, не, следи (ако...онда). Скуповне операције над два скупа треба илустровати разноврсним примерима са природним бројевима, уз коришћење Венових дијаграма и без њих. Поред тога, ученици треба да решавају задатке у којима се скуповне операције примењују на скупове делилаца, односно садржалаца бројева, што представља добар увод за увођење појмова највећи заједнички делилац и најмањи заједнички садржалац. Увести појмове простог и сложеног броја, објаснити поступак Ератостеновог сита и поступак растављања природних бројева на просте чиниоце и одређивања највећег заједничког делиоца и најмањег заједничког садржаоца, Еуклидов алгоритам (на конкретним примерима) и везу између НЗД и НЗС, и оспособити ученике за њихови примену у проблемским задацима. Основни појмови геометрије – Главни циљ теме јесте да успостави природни прелаз на више нивое разумевања геометрије, са нивоа визуелизације (на коме су базирани садржаји геометрије у првом циклусу), на нивое анализирања и апстракције (одн. неформалне дедукције). Нови ниво подразумева описивање и репрезентације геометријских објеката на природном и формалном језику, анализирање односа међу објектима. Ученици усвајају елементе дедуктивног закључивања (правилно формулисање тврђења; правилно закључивање, правилно коришћење везника и, или, а нарочито ако...онда). Садржаје треба да прате задаци у којима се истиче правилно изражавање, договорено означавање, коректно цртање, и којима се подстиче логичко-комбинаторно размишљање. Полазећи од појмова тачке и праве и односа припадања и распореда увести појам дужи и појам полуправе и начине њиховог обележавања. Неформално истаћи очигледне истине које се односе на наведене појмове и односе. Разматрати однос две праве у равни; формулисати као очигледну истину да за сваку праву и тачку ван ње постоји јединствена права која пролази кроз дату тачку и паралелна је датој правој; заједно са овом чињеницом показати цртање (обичним и троуга-оним лењиром) праве паралелне датој правој кроз тачку која јој не припада. Кроз задатке истаћи симетричност и транзитивност паралелности (без увођења тих појмова), као и области на које је подељена раван задатим правима. Као посебно важне области (заједно са границом) истаћи троуглове и паралелограме и начине њиховог означавања.

Објаснити практичан значај стандарних јединица мере и потребу за деловима јединице мере. Изражавати дужине вишеименованим бројевима и истаћи претварање у једноимене најнижих јединица. Једнакост дужи увести као

једнакост њихових дужина (уз истицање да се једнакост не односи на једнакост дужи као скупова тачака). Увести појмове: кружница, круг, центар, полупречник, пречник, лук, тетива и тангента. Однос две кружнице, односно два круга разматрати на конкретним примерима и задацима. Користити шестар као геометријски инструмент за цртање кружница, упоређивање дужи и операције над њима. Конструктивно упоређивање, сабирање и одузимање дужи повезати са мерењем. У задацима користити изломљене линије (отворене и затворене) без експлицитне дефиниције и увести појам обима затворене изломљене линије. Централном симетријом пресликавати тачке, дужи, кружнице, троуглове, квадрате и правоугаонике. Истаћи основне особине централне симетрије и повезати их са особинама паралелограма. Увести појмове усмерених дужи и вектора (интензитет, правац, смер). Транслацијом („паралелним преношењем“) пресликавати тачке, дужи, кружнице, троуглове, квадрате и правоугаонике и остале једноставне фигуре, користећи при томе геометријски прибор. Истаћи основне особине транслације и повезати их са особинама паралелограма.

Угао – Угаону линију увести као унију две полуправе са заједничким почетком. Истаћи разлику између конвексне и неконвексне области. Угао увести као унију угаоне линије и једне од поменутих области, али даља разматрања ограничити само на конвексне углове. Увести и означавање углова малим словима грчког алфабета. Користећи се механичким моделима (кретање клатна, лепеза и сл.) мотивисати придруживање кружних лукова (и одговарајућих тетива) угловима. Једнаке углове увести као углове чије су одговарајуће тетиве у круговима једнаких полупречника једнаке. На ово објашњење надовезати конструктивно преношење углова помоћу шестара и лењира, а затим и конструктивно упоређивање, сабирање и одузимање углова. Развити код ученика вештину мерења и цртања угла помоћу угломера. Повезати једнакост углова са једнакошћу њихових мера. Увести делове степена (минуте и секунде) и поступке сабирања и одузимања мера углова. Објаснити једнакост унакрсних углова и увести нормалност правих. Ученике треба оспособити да цртају нормалу на праву из дате тачке употребом троугаоног лењира, а након истицања нормалности тангенте и одговарајућег полупречника, и за цртање тангенте на кружницу у задатој тачки кружнице. Објаснити шта се подразумева под растојањем тачке од праве. Под углом између правих које нису међусобно нормалне подразумевати одговарајући оштар угао. Истаћи углове које образује трансверзала две паралелне праве. Када трансверзала није нормална на паралелним правима, добијене углове поделити на оштре и тупе и истаћи да су сви углови исте врсте међусобно једнаки. Обновити једнакост наспрамних страница паралелограма, и извести једнакост наспрамних углова паралелограма. Објаснити шта се

подразумева под растојањем између две паралелне праве. Истаћи односе углова са паралелним крацима. Разломци – Појам разломка, као дела целине, ученици су упознали у првом циклусу. На почетку увести појмове правога односно неправог разломка, као и мешовитог броја. Претварање мешовитог броја у неправи разломак и обрнуто, повезати са поступком дељења са остатком. Геометријску интерпретацију ненегативних рационалних бројева уводимо помоћу бројевне полуправе. Примери за то треба да буду разноврсни, имениоци разломака не треба да буду већи од 10, а ученици треба да схвате важност избора јединичне дужи за прецизно приказивање датих разломака. Бројевна полуправа се може користити и за упоређивање разломака. Проширивање и скраћивање разломака уводити на основу особине количника да се он не мења када се и дељеник и делилац помноже, односно поделе истим бројем различитим од нуле. Скраћивање разломка до несводљивог повезати са познатим поступком налажења највећег заједничког делиоца бројиоца и имениоца. На примерима показати да се скраћивање може извести и поступно, али да је претходни поступак ефикаснији. Упознати ученике са различитим начинима упоређивања разломака. Примере који се користе треба илустровати помоћу кружних исечака или фигура у квадратној мрежи и на тај начин повезати овај део теме са темама из геометрије (нпр. угао и мерење угла). Увођење децималног записа разломка и њихово приказивање на бројевној полуправој повезати са мерењем дужине, масе и запремине течности, коришћењем примера из свакодневног живота. Превођење разломака у децимални запис започети са разломцима који се могу свести на децималне разломке, а након тога увести и појам периодичног децималног записа. Сабирање и одузимање разломака увести свођењем на заједнички именилац, с тим што на почетку не треба инсистирати на најмањем заједничком садржаоцу. Множење разломака најлакше је илустровати у квадратној мрежи нпр. преко површине правоугаоника. Пре дељења разломака упознати ученике са појмом реципрочне вредности разломка и природног броја. Само дељење увести помоћу једноставних примера дељења разломка природним бројем и на крају уопштити да је дељење разломком исто што и множење његовом реципрочном вредношћу. Код сабирања, одузимања и множења децималних бројева користити аналогију са извођењем истих операција са природним бројевима. Код дељења увести прво дељење децималног броја природним, а након тога, кроз добро одабране примере, показати како се дељење децималних бројева своди на претходни случај. Упознати ученике са чињеницом да особине рачунских операција које су важиле у скупу природних бројева, важе и у скупу разломака. Код израза се треба задржати на примерима који нису сувише сложени, јер је циљ увежбавање извођења рачунских операција и

примена њихових особина. Приликом обраде једначина и неједначина треба се задржати на једноставнијим примерима и користити аналогију са решавањем једначина и неједначина у скупу природних бројева. Треба имати у виду да су исходи који се односе на изразе, једначине и неједначине развојног типа, односно исходи који се развијају и током наредних разреда. Веома важан део ове теме су проблемски – текстуални задаци у којима се користе разломци и децимални запис разломака, помоћу којих се подстиче развој логичког начина мишљења. Могу се обрадити и разни проблеми из свакодневног живота, нпр. планирање кућног буџета којим се, поред увежбавања операција са децималним записом бројева, ствара и основа за развој финансијске писмености, а има и своју васпитну улогу. У делу који се односи на примену, потребно је ученике оспособити да процентни запис разломка, аритметичку средину и размеру повежу са проблемима из свакодневног живота (попусти, поскупљења, подела новца у одређеној размери, израчунавање просечне оцене, висине или примена аритметичке средине у спорту). Увођење процентног записа разломка пожељно је обрадити кроз визуелне представе на дијаграмима (најпре квадрата подељеног на стотине, а затим произвољног правоугаоника, правилног многоугла или круга) и кроз ситуације у којима се проценат појављује, као што су израчунавања снижења или поскупљења неког производа, најпре за 25%, 50% и 75%, а након разумевања појма и концепта, и за било коју другу вредност. Кроз ове примере уједно се може увежбавати и превођење разломка у децимални и процентни запис, кроз примере који изискују овакву врсту записа броја. Аритметичку средину је пожељно обрадити и вежбати на конкретним примерима (оцене у дневнику, спорт, кроз истраживачке задатке и сл.). Важно је правилно формирање и разумевање појма размере. Оспособити ученике за њено коришћење у пракси: при цртању и читању разних планова и графикана; при одређивању растојања; при решавању проблема поделе у датој размери и при повећавању и смањивању слика. Обраду овог градива подредити практичном циљу, уз повезивање с већ упознатим садржајима математике и других предмета. Ова област је погодна за развијање разних других компетенција, кроз задатке који би од ученика изискивали различите врсте истраживања. Резултате истраживања ученици треба да представљају графички и на тај начин стекну осећај за упоређивање разломака у различитим записима. За исход који се односи на прикупљање података и приказивање података у табели и кружном дијаграму не постоји одговарајући садржај, јер је предвиђено да се на остваривању овог исхода ради током реализације целе теме. Осна симетрија – Код увођења појма осне симетрије од велике важности су: примери који се ученицима дају на непосредно

посматрање и експериментисање и питања која ученицима постављамо како би дошли до њихових основних представа о најважнијим карактеристикама осне симетрије. Примере са осном симетријом започети на квадратној мрежи са осама симетрије које су идентичне са линијама мреже, са циљем да ученици самостално дођу до основних особина осне симетрије, а затим прећи на примере без квадратне мреже. Осном симетријом пресликавати тачку, дуж, круг, троугао, квадрат и правоугаоник, а приликом цртања користити геометријски прибор. Појам осносиметричне фигуре се такође усваја интуитивно, што значи да се низом примера указује да постоје фигуре које имају једну или више оса симетрија и фигуре које немају ту особину. Ученике научити да користећи геометријски прибор, конструишу симетралу дужи, симетралу угла, нормалу из тачке на праву и примене њихове особине у проблемским задацима.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Саставни део процеса развоја математичких знања у свим фазама наставе треба да буде и праћење и процењивање степена остварености исхода, које треба да обезбеди што поузданије сагледавање развоја и напредовања ученика. Тај процес треба започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета.

Наставни предмет	ТЕХНИКА И ТЕХНОЛОГИЈА
Циљ	Циљ учења Технике и технологије је да ученик развије техничко-технолошку писменост, да изгради одговоран однос према раду и производњи, животном и радном окружењу, коришћењу техничких и технолошких ресурса, стекне бољи увид у сопствена професионална интересовања и поступа преузимаљиво и иницијативно.
Годишњи фонд часова	72 часа

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- описује улогу технике, технологије и иновација у развоју заједнице и њихово повезивање;
- разликује основна подручја човековог рада, производње и пословања у техничко-технолошком подручју;
- наводи занимања у области технике и технологије;
- процењује сопствена интересовања у области технике и технологије;
- организује радно окружење у кабинету;
- правилно и безбедно користи техничке апарате и ИКТ уређаје у животном и радном окружењу;
- процени како би изгледао живот људи без саобраћаја;
- класификује врсте саобраћаја и саобраћајних средстава према намени;
- наводи професије у подручју рада саобраћај;
- направи везу између савременог саобраћаја и коришћења информационих технологија;
- разликује безбедно од небезбедног понашања пешака, возача бицикла и дечијих возила;
- правилно се понаша као пешак, возач бицикла и дечијих возила у саобраћају;
- користи заштитну опрему за управљање бициклом и дечијим возилима;
- аргументује неопходност коришћења сигурносних појасева на предњем и задњем седишту аутомобила и увек их користи као путник;
- повеже место седења у аутомобилу са узрастом ученика;
- одговорно се понаша као путник у возилу;
- показује поштовање према другим учесницима у саобраћају;
- анализира симулирану саобраћајну незгоду на рачунару и идентификује ризично понашање пешака и возача бицикла;
- самостално црта скицом и техничким цртежом једноставан предмет;
- правилно чита технички цртеж;
- преноси податке између ИКТ уређаја;
- примењује основне поступке обраде дигиталне слике на рачунару;
- користи програм за обраду текста за креирање документа са графичким елементима;
- користи Интернет сервисе за претрагу и приступање online ресурсима;
- преузима одговорност за рад;

- представи идеје и планове за акције које предузима користећи савремену информационо-комуникациону технологију и софтвер;
- повезује својства природних материјала са применом;
- објасни технологије прераде и обраде дрвета, производњу папира, текстила и коже;
- сече, спаја и врши заштиту папира, текстила, коже и дрвета;
- правилно и безбедно користи алате и прибор за ручну механичку обраду (маказе, моделарска тестера, брусни папир, стега);
- направи план израде једноставног производа и план управљања отпадом;
- самостално израђује једноставан модел;
- самостално проналази информације потребне за израду предмета/модела користећи ИКТ и Интернет сервисе;
- одабира материјале и алате за израду предмета/модела;
- мери и обележава предмет/модел;
- ручно израђује једноставан предмет/модел користећи папир и/или дрво, текстил, кожу и одговарајуће технике, поступке и алате;
- користи програм за обраду текста за креирање документа реализованог решења;
- самостално представља пројектну идеју, поступак израде и решење/производ;
- показује иницијативу и јасну оријентацију ка остваривању циљева и постизању успеха;
- планира активности које доводе до остваривања циљева укључујући оквирну процену трошкова;
- активно учествује у раду пара или мале групе у складу са улогом и показује поштовање према сарадницима;
- пружи помоћ у раду другим ученицима;
- процењује остварен резултат и развија предлог унапређења.

Област/тема – животно и радно окружење, садржаји:

Појам, улога и значај технике и технологије на развој друштва и животног окружења. Подручја човековог рада и производње, занимања и послови у области технике и технологије. Правила понашања и рада у кабинету. Организација радног места у кабинету и примена мера заштите на раду. Коришћење техничких апарата и ИКТ уређаја у животном и радном окружењу.

Област/тема – саобраћај, садржаји:

Улога, значај и историјски развој саобраћаја. Врсте саобраћаја и саобраћајних средстава према намени. Професије у подручју рада саобраћај. Употреба информационих технологија у савременом саобраћају Саобраћајна сигнализација – изглед и правила поступања. Правила и прописи кретања пешака, возача бицикла и дечијих возила (ролери, скејт, тротинет) у саобраћају – рачунарска симулација и саобраћајни полигон. Обавезе и одговорност деце као учесника у саобраћају. Заштитна опрема потребна за безбедно управљање бициклом и дечијим возилима.

Област/тема – техничка и дигитална писменост, садржаји:

Прибор за техничко цртање (оловка, гумица, лењир, троугаоници, шестар). Формати цртежа (А3, А4). Размера. Типови и дебљине линија (пуна дебела линија; пуна танка линија; пуна танка линија извучена слободном руком; испрекидана танка линија; црта-тачка-црта танка линија). Геометријско цртање (цртање паралелних правих, цртање нормале на дату праву, цртање углова помоћу лењира и троугаоника). Елементи котирања (помоћна котна линија, котна линија, показна линија, котни завршетак, котни број – вредност). Цртање техничког цртежа са елементима (типови линија, размера и котирање). Пренос података између ИКТ уређаја (рачунар, таблет, smartphone, дигитални фотоапарат). Апликација за дигиталну обраду слике. Операције подешавања осветљености и контраста слике. Промена величине/резолуције слике, издвајање дела слике. Креирање документа у програму за обраду текста. Форматирање текста, уметање слике и графике. Интернет претрага и приступ online ресурсима.

Област/тема – ресурси и производња, садржаји:

Природни ресурси на Земљи: енергија и материјали. Управљање отпадом (рециклажа; заштита животне средине). Врсте, својства и примена природних материјала. Технологија прераде и обраде дрвета. Технологија прераде и обраде коже. Текстилна технологија. Технологија производње папира. Поступци ручне обраде и спајања папира, текстила, коже и дрвета – сечење/резање, спајање (лепљење) и заштита (лакирање). Коришћење алата и прибора за ручну обраду и спајање наведених материјала – маказе, моделарска тестера, брусни папир, стега.

Област/тема – конструктивно моделовање, садржаји:

Израда предмета/модела ручном обрадом и спајањем папира и/или дрвета, текстила, коже коришћењем одговарајућих техника, поступака и алата. Приказивање идеје, поступка израде и решења/производа. Тимски рад и подела задужења у тиму.

Кључни појмови садржаја: техничко цртање, технички апарати и ИКТ уређаји, природни ресурси на Земљи, безбедност у саобраћају, предузимљивост и иницијатива.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Предмет техника и технологија намењен је развоју основних техничких компетенција ученика ради његовог оспособљавања за живот и рад у свету који се технички и технолошки брзо мења. Један од најважнијих задатака је да код ученика развија свест о томе да примена стечених знања и вештина у реалном окружењу подразумева стално стручно усавршавање и целоживотно учење, као и да је развијање предузимљивости један од важних предуслова личног и професионалног развоја. Програм наставе и учења за пети разред оријентисан је на остваривање исхода. Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи предмет техника и технологија. Представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика у пет наставних тема: животно и радно окружење, саобраћај, техничка и дигитална писменост, ресурси и производња и конструкторско моделовање.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи-глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Сада наставник за сваку област има дефинисане исходе. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања. С обзиром да је настава теоријско-практичног карактера, часове треба реализовати поделом одељења на 2 (две) групе (одељења која имају до 30, а не мање од 25 ученика се деле на групе). Наставник је у планирању, припреми и остваривању наставе и учења аутономан. За сваки час треба планирати и припремити средства и начине провере остварености пројектованих исхода. Посете музејима технике, сајмовима и обиласке производних и техничких објеката треба остваривати увек када за то постоје услови, ради показивања савремених техничких достигнућа, савремених уређаја, технолошких процеса, радних операција и др. Када за то не постоје одговарајући

услови, ученицима треба обезбедити мултимедијалне програме у којима је заступљена ова тематика.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Ученици у пети разред долазе са извесним знањем из области технике и технологије која су стекли у оквиру предмета свет око нас и природа и друштво, као и са одређеним животним искуствима у коришћењу различитих уређаја и учествовања у саобраћају. На томе треба градити даље стицање знања, овладавање вештинама водећи рачуна да су изузетно важни исходи овог предмета формирање правилних ставова према техници и технологији где је човек лично одговоран за њихову употребу и злоупотребу, као и за заштиту животне средине. Код ученика узраста 11, 12 година постоји природна радозналост за технику и технологију, као и потреба да нешто сами стварају својим рукама. То треба искористити на прави начин и учинити реализацију овог предмета што више повезаним са свакодневним животом ученика. Реализацијом вежби ученици откривају и решавају једноставне техничке и технолошке проблеме, упознају примену природних законитости у пракси, формирају свест о томе како се применом технике и технологије мења свет у коме живе. Они уочавају како на околинду техника утиче позитивно, а како понекад нарушава природни склад и како се могу смањити штетни утицаји на природно окружење чиме развијају свест о потреби, значају и начинима заштите животне средине.

Животно и радно окружење

Упознавање подручја човековог рада и производње, занимања и послова у области технике и технологије треба реализовати уз активну улогу ученика и примену одговарајућих медија. Омогућити ученицима да идентификују одређена занимања којима се људи баве и послове који се обављају у оквиру тих занимања као и техничка средства која се при томе користе. Тако ће упознати основна подручја човековог рада, производње и пословања у техничко-технолошком подручју и развити критички однос који укључује разматрање ширег контекста технике и њеног утицаја на човека и планету Земљу с еколошког, економског, културолошког и социолошког аспекта. Упознати ученике са техником, техничким достигнућима и значајем технике и технологије. Указати на значај наставе технике и технологије у циљу стицања техничке културе, тј. техничке писмености и неопходност усвајања одређених знања о техничким уређајима који нас окружују, добробитима која доносе, начину рада, могућим опасностима, развијањем вештина које омогућују креативност и иновативност у дизајнирању и изради техничких

средстава као и сигурно и правилно њихово коришћење. Тако ученици стичу и одређена сазнања о разним професијама што ће им касније помоћи при

професионалном усмеравању и опредељивању. С обзиром да се кабинет за технику и технологију и рад у њему разликује од других кабинета у школи, ученици треба да упознају специфичност рада, распоред и организацију радних места као и правила понашања и рада у кабинету. Посебну пажњу треба посветити безбедности на раду приликом коришћења алата и прибора. Указати на ситуације које могу због непоштовања правила понашања или неправилне употребе алата и прибора бити потенцијалне опасности, као и на примену мера заштите на раду. Коришћење техничких апарата и ИКТ уређаја у животном и радном окружењу, ученици углавном упознају скоро свакодневно у својим домовима. Уз активну улогу ученика и примену мултимедија указивати на правилну употребу и евентуалне последице у случају непридржавања упутстава за коришћење и неисправности техничких апарата у домаћинству (усисивач, миксер, разне грејалице и др). Препоручени број часова за реализацију ове наставне теме је 6. Саобраћај

Ова област је изузетно важна јер се ученици петог разреда осамостаљују и шире радијус свог кретања, а статистика говори да у нашој земљи још увек велики број деце страда у саобраћају. По природи њиховог узраста још увек нису довољно пажљиви у саобраћају где могу бити пешаци, путници, возачи бицикла и дечијих возила. Зато је тежиште исхода на безбедном понашању и

преузимању личне одговорности ученика за понашање у саобраћају. Употреба заштитне опреме при вожњи бицикла и других дечијих возила, као и коришћење сигурносних појасева у возилу је најважнији исход који треба постићи. Ученици треба да се на интересантан и очигледан начин упознају са правилима и прописима кретања пешака и бициклиста у саобраћају, начинима регулисања саобраћаја и безбедном кретању од школе до куће, да упознају хоризонталну, вертикалну и светлосну сигнализацију. За реализацију ових наставних садржаја треба користити одговарајуће мултимедије, а за практично увежбавање могу се користити полигони у оквиру школе или саобраћајне макете које могу израдити и ученици на редовним часовима или у раду слободних активности, као и коришћењем рачунарске симулације. Ученици имају прилику да упознају разне професије у области регулисања друмског саобраћаја и могућности и процене сопствених потенцијала и интересовања у вези са тим професијама. Препоручени број часова за реализацију ове области је 14. Техничка и дигитална писменост Циљ наставне теме је да ученици овладају вештинама употребе информационо-комуникационих технологија у техници и схвате њихову природну повезаност. У оквиру препорученог броја часова планирано је да се ученици упознају са техничким цртежом и обрадом дигиталне слике на рачунару. Техничко цртање представља универзални језик и основу техничке писмености у графичким

комуникацијамау свим подручјима технике и свакодневном животу. Технички цртеж је средство размене информација у техници, од његовог настанка до производње тј. од идеје до реализације. Ученици развијају вештине читања и израде једноставнијих техничких цртежа и израду техничке документације. Ученике треба научити како се скицом може изразити идеја и како се применом правила (стандарда) израђује технички цртеж. Ученици треба да упознају формате папира и основни прибор за техничко цртање. Инсистирати на правилном коришћењу прибора за техничко цртање увежбавањем приликом геометријског цртања (паралелне линије, нормалне линије, кружнице). Потребно је да сваки ученик самостално нацрта једноставан технички цртеж у одређеној размери користећи одговарајуће врсте линија као и елементе котирања. Планирани исходи у области употребе и примене информационо-комуникационих технологија у техници у петом разреду се првенствено односе на правилно и безбедно коришћење дигиталних уређаја (рачунар, лаптоп, таблет, мобилни телефон, тв, дигитални фотоапарат, веб камера) а потом и на овладавање вештинама обраде дигиталне слике на рачунару у циљу стицања одговарајућих компетенција које се односе на документовање и дизајн. Ово је једна од основних вештина које су неопходне у стицању општих предузетничких компетенција. Препоручује се наставницима да са ученицима у пару вежбају пренос података између рачунара и екстерних уређаја (мобилни телефон, фотоапарат) а да сваки ученик самостално реализује процедуре током рада на рачунару. Такође је препорука да сваки ученик (користећи знања и вештине које је стекао на часовима информатике и рачунарства) реализује једноставну вежбу уметања фотографије у одговарајући програм за обраду текста и уређивање документа. Где год је то могуће, треба користити Интернет претрагу и приступ online ресурсима. Препоручени број часова за реализацију ове области је 16. Ресурси и производња Ученике треба упознати са појмом природних ресурса на Земљи и са значајем њиховог очувања. Тежиште ове теме је на енергији и материјалима. Назначити основне изворе енергије као важан ресурс за живот људи, технолошке процесе и производњу без улажења у детаље. Упознати ученике са начином коришћења и претварања у неке корисне облике њима већ познатих извора енергије воде, ветра и Сунца. Други важан ресурс су материјали. Упознати ученике са појмом и поделом материјала (природни, вештачки). Врсте и својства материјала (физичка, хемијска и механичка): дрво, папир, текстил, кожа објаснити на елементарном нивоу. Начин обраде материјала (принципи деловања алата за механичку обраду материјала, испитивање материјала). Припрема за обраду. Приказати правилно коришћење алата за ручну обраду материјала, извођење операција и заштита на раду: обележавање, сечење,

завршна обрада (бушење, равнање, брушење). Избор материјала, операција и алата и редоследа њихове примене. Рециклажа материјала и заштита животне средине. Поступно увођење ученика у рад са алатом при извођењу разних операција мења суштински карактер наставе технике и технологије – обрада материјала тако постаје средство креативног изражавања, а не циљ у настави технике и технологије. Програм се реализује у форми предавања (теоретска настава) и вежби. Приликом вежбања са алатима и при обради материјала потребно је да ученици своје идеје исказују самостално. Препорука је да ученици, на крају ове области, направе план израде и самостално израде најмање три једноставна модела. Препоручени број часова за реализацију ове области је 20. Конструкторско моделовање У овом делу програма ученици реализују заједничке пројекте примењујући претходно стечена знања и вештине из области обликовања и обраде материјала, употребе ИКТ-а у техници и техничког цртања. Циљ наставне теме је постављање циљева и приоритета, планирање, доношење одлука, тимски рад, комуникацијске вештине, као и развијање упорности, позитивног односа према раду, способностима решавања проблема, самопроцењивања и критичког мишљења. Препорука је да се пројекти реализују у паровима или малим групама. Наставник упознаје ученике са правилима рада у групи, поделом посла и одговорностима, са динамиком и роковима за реализацију пројектних активности. Ученици се сами опредељују за одређену активност у оквиру групе. Пружа им се могућност да реализују своју идеју која је у складу са њиховим интересовањима и способностима при чему се постиже потпуна диференцијација и индивидуализација наставе. Ученици самостално истражују информације за пројектни задатак користећи информационо-комуникационе технологије, налазе решење, формирају идеју, израђују техничку документацију, планирају и реализују сопствени производ. Идентификација и избор материјала и алата за реализацију пројекта врше се уз подршку наставника. У том процесу, ученици усвајају и примењују знања, развијају вештине, ставове, одговорност и самосталност. Препорука је да се користе материјали и технологије које су ученици упознали у претходној области. Ученици самостално врше мерење и обележавање. Обрада материјала може се вршити индивидуално али је препорука да ученици раде у пару, чиме развијају способност сарадње и социјалних вештина. По завршетку, ученици самостално представљају производ/модел, усмено образлажући ток реализације, процењујући оствареност резултата и предлог унапређења. Тежиште оваквог рада није на квалитету коначног продукта већ на процесу који има своје кораке и на сарадничким односима у раду у групи. Наставник је ту пажљиви посматрач, помагач када је то потребно, давалац

повратне информације и неко ко охрабрује. Ученицима јасно треба указати да се и на неуспелим продуктима може много научити ако се схвати где су грешке направљене. Дискутовати са ученицима и о цени понуђених решења. Нагласити важност доброг планирања буџета потребног за његову реализацију као и негативних последица лоших прорачуна. На тај начин ученике полако оспособљавати да размишљају предузетнички и развијати им основне компетенције везане за финансијску писменост. Препоручени број часова за реализацију ове области је 16.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују сепроцес и продукти учења. У процесу оцењивања потребно је узети у обзир све активности ученика (уредност, систематичност, залагање, самоиницијативност, креативност и др). Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, може се обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање). Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

Наставни предмет	ИНФОРМАТИКА И РАЧУНАРСТВО
Циљ	Циљ учења Информатике и рачунарства је оспособљавање ученика за управљање информацијама, безбедну комуникацију у дигиталном окружењу, производњу дигиталних садржаја и креирање рачунарских програма за решавање различитих проблема у друштву које се развојем дигиталних технологија брзо мења.
Годишњи фонд часова	36 часова
Разреди	пети и шести

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- наведе примену информатике и рачунарства у савременом животу;
- правилно користи ИКТ уређаје;
- именује основне врсте и компоненте ИКТ уређаја;

- прави разлику између хардвера, софтвера и сервиса;
- прилагоди радно окружење кроз основна подешавања;
- креира дигитални слику и примени основне акције едитовања и форматирања (самостално и сараднички);
- креира текстуални документ и примени основне акције едитовања и форматирања (самостално и сараднички);
- примени алате за снимање и репродукцију аудио и видео записа;
- креира мултимедијалну презентацију и примени основне акције едитовања и форматирања (самостално и сараднички);
- сачува и организује податке;
- разликује основне типове датотека;
- реагује исправно када дође у потенцијално небезбедну ситуацију у коришћењу ИКТ уређаја;
- доводи у везу значај правилног одлагања дигиталног отпада и заштиту животне средине;
- разликује безбедно од небезбедног, пожељно од непожељног понашања на Интернету;
- реагује исправно када дођу у контакт са непримереним садржајем или са непознатим особама путем Интернета;
- приступа Интернету, самостално претражује, проналази информације у дигиталном окружењу и преузима их на свој уређај;
- информацијама на интернету приступи критички;
- спроводи поступке за заштиту личних података и приватности на Интернету;
- разуме значај ауторских права;
- препознаје ризик зависности од технологије и доводи га у везу са својим здрављем;
- рационално управља временом које проводи у раду са технологијом и на Интернету;
- изводи скуповне операције уније, пресека, разлике и правилно употребљава одговарајуће скуповне ознаке;
- схвати математичко-логички смисао речи „и”, „или”, „не”, „сваки”, „неки”, израза „ако...онда”;
- зна алгоритме аритметике (сабирања, множења, дељења с остатком, Еуклидов алгоритам) и интерпретира их алгоритамски;
- наведе редослед корака у решавању једноставног логичког проблема;
- креира једноставан рачунарски програм у визуелном окружењу;
- сврсисходно примењује програмске структуре и блокове наредби;
- користи математичке операторе за израчунавања;

- објасни сценарио и алгоритам пројекта;
- анализира и дискутује програм;
- проналази и отклања грешке у програму;
- сарађује са осталим члановима групе у одабиру теме, прикупљању и обради материјала у вези са темом, формулацији и представљању резултата и закључака;
- одабира и примењује технике и алате у складу са фазама реализације пројекта;
- наведе кораке и опише поступак решавања пројектног задатка;
- вреднује своју улогу у групи при изради пројектног задатка и активности за које је био задужен;
- поставља резултат свог рада на Интернет, ради дељења са другима, уз помоћ наставника.

Област/тема – ИКТ, садржаји:

Предмет изучавања информатике и рачунарства. ИКТ уређаји, јединство хардвера и софтвера. Подешавање радног окружења. Организација података. Рад са сликама. Рад са текстом. Рад са мултимедијом. Рад са презентацијама.

Област/тема – дигитална писменост, садржаји:

Употреба ИКТ уређаја на одговоран и сигуран начин. Правила безбедног рада на Интернету. Претраживање Интернета, одабир резултата и преузимање садржаја. Заштита приватности личних података. Заштита здравља, ризик зависности од технологије и управљање временом.

Област/тема – рачунарство, садржаји:

Увод у логику и скупове: унија, пресек, разлика; речи „и”, „или”, „не”, „сваки”, „неки”, „ако...онда” Увод у алгоритме аритметике: писмено сабирање, множење, дељење с остатком, Еуклидов алгоритам. Увод у тему програмирања. Радно окружење изабраног софтвера за визуелно програмирање.

Алати за рад са графичким објектима, текстом, звуком и видеом. Програм – категорије, блокови наредби, инструкције. Програмске структуре (линијска, циклична, разграната).

Област/тема – пројектна настава, садржаји:

Фазе пројектног задатка од израде плана до представљања решења. Израда пројектног задатка у групи у корелацији са другим предметима. Представљање резултата пројектног задатка. **Кључни појмови садржаја:** ИКТ, ИКТ уређаји, датотека, мултимедијална презентација, дигитална писменост, Интернет, рачунарство, алгоритам.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм предмета Информатика и рачунарство, у другом циклусу основнообразовања и васпитања, организован је по спиралном моделу и оријентисан је на остваривање исхода. Исходи говоре о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи овај предмет. Представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика у три тематске целине: ИКТ, Дигитална писменост и Рачунарство. У настави оријентисаној на постизање исхода потребно је уважити стечене дигиталне вештине ученика. У планирању и припремању наставе, наставник полази од исхода које треба остварити и планира, не само своје, већ, превасходно активности ученика на часу. Наставник треба да буде више оријентисан ка менторској улози, а мање ка предавачкој. Потребно је да наставник програмске исходе, који треба да се достигну до краја петог разреда, разложи на исходе – кораке за сваки час, било да се ради о часовима обраде или утврђивања, а које треба да оствари сваки ученик. Такође, треба да за сваки час планира и припреми средства и начине провере остварености пројектованих исхода. Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално и у сарадњи са колегама из разредног већа због успостављања корелација међу предметима.

Потребно је радити на развоју алгоритамског начина мишљења у поступку решавања проблема и задатака, развоју логичког мишљења и изградњи личних стратегија за учење уз примену ИКТ-а. Да би сви ученици достигли предвиђене исходе, потребно је активности осмислити тако да укључују практичан рад, уз примену ИКТ-а, повезивање различитих садржаја из других тема унутар самог предмета, као и са другим предметима. Пожељно је да планиране активности на часу прати сажето и јасно упутство ученику за реализацију задатка, уз демонстрацију поступка. Оставити простор за ученичку иницијативу и креативност, односно да се кроз дискусију са ученицима одаберу најадекватнији алати, концепти и стратегије за реализацију одређених активности. У току реализације планираних активности радити на успостављању и неговању навика и понашања као што су поступност, истрајност, аналитичност, самосталност у раду и спремност на сарадњу. Достизање дефинисаних исхода може се остварити уз одређени степен слободе наставника како у избору метода рада, програмских алата и технологија (рачунар, дигитални уређај...), тако и у редоследу и динамици реализације елемената различитих тематских области. На интернету се могу се наћи примери добре праксе који се, уз прилагођавање условима рада и поштовањем ауторских права, могу користити. С обзиром да је настава овог предмета теоријско-практичног карактера изводи се са половином одељења (одељења која имају до 30, а не мање од 25 ученика се деле на групе). Школе које не поседују просторне и техничке могућности и чији је број ученика у одељењу

мањи од 25, могу да изврше поделу одељења на групе уз сагласност Министарства, односно надлежне Школске управе. Настава се реализује у рачунарском кабинету/дигиталној учионици. Информационо-комуникационе технологије (9) Реализацију ове тематске целине започети навођењем примера примене ИКТ-а. Мотивисати ученике да дискутују о могућности примене ИКТ-а из њихове перспективе, да опишу искуства у коришћењу дигиталних уређаја и наведу оно шта је њима важно код дигиталних уређаја: добар звук, боља фотографија, интернет, игрице, запажања како њихови родитељи користе ИКТ уређаје и слично. Ученике информативно упознати са предметом изучавања информатике и рачунарства и то навођењем примера који би њима били познати. Објаснити појам информационо-комуникационе технологије (ИКТ). Увести појмове хардвер и софтвер. Навести врсте рачунара и дигиталних уређаја које ученици користе, делове из којих се састоје: тастатура, миш, екран, екран осетљив на додир, кућиште, звучници и сл., наводећи њихову функцију. Дискутовати са ученицима о њиховом искуству са хардвером и ИКТ уређајима. Циљ је да ученици буду у стању да разумеју намену основних делова дигиталних уређаја које користе. Напоменути да у рачунару постоји меморија у којој се памте бројеви којима су описани текст, слика, звук... Показати на примеру како би се нека слика кодирала бројевима. Скренути пажњу на правилно руковање ИКТ уређајима. Појам оперативни систем увести кроз повезивање претходног искуства ученика у коришћењу различитих дигиталних уређаја (кроз дискусију: нпр. који ОС користи мобилни телефон, навести примере: Android, Windows...). Нагласити који оперативни систем користе рачунари на којима ће радити у школи. Описати

укратко улогу ОС, нагласити да препознаје и повезује делове рачунара и омогућава да користимо рачунар и друге дигиталне уређаје. На сличан начин увести и појам кориснички програми. Кроз демонстрацију и личну активност ученика, скренути пажњу на правила која важе у кабинету и у раду са рачунарима и опремом (правилно укључивање, пријављивање, коришћење, одјављивање и искључивање рачунара). Увести појам „радна површина” оперативног система (направити паралелу код рачунара и других дигиталних уређаја). Објаснити појмове икона, пречица, трака са задацима (навести елементе и њихову намену). Увести појам „Контролна табла”, појаснити намену и начин покретања. Без улажења у све детаље контролне табле, са ученицима у овом разреду урадити само најосновнија подешавања уређаја (миша, монитора...) и радног окружења (регионална језичка подешавања ОС-а, језик тастатуре СР ћирилица и латиница, јачина звука...). Овде паралелно урадити све активности, према могућностима, и кроз основна подешавања на телефону јер су такви

уређају ученицима блиски. Кроз конкретне примере објаснити појам датотеке и неопходност организације датотека у рачунару: чување и проналажење, премештање или брисање (поменути „Корпу за отпатке”). Дискутовати са ученицима о врстама датотека (текст, бројеви, слике, звук, видео и мултимедија). За креирање, измене, чување и приказивање резултата рада у форми датотека, одабрати доступне корисничке програме (лиценциране или бесплатне), као што су програми за: цртање, обраду текста, израду мултимедијалних презентација, снимање звука и видео-записа помоћу других уређаја (мобилни телефон, камера, микрофон...), репродукцију звука и видео материјала који могу бити инсталирани у рачунару или на „облаку”. Наставник може по својој процени одабрати и друге програме који ће такође утицати на стицање жељеног, функционалног ИКТ знања и вештина у раду са наведени мултимедијалним елементима. У петом разреду ученик треба да креира и уреди дигиталне слике/цртеже коришћењем расположивих алата изабраног програма (селектовање, копирање, лепљење, промену величине слике, додавање и брисање облика, одсецање дела слике, чување, затварање, проналажење, дораду и чување продукта, као и алате за зумирање, унос текста, употребу „четкице”, „гумице” и сл.). При раду са текстом применити основне алате за уређивање и обликовање текста (унос текста, додавање, брисање, копирање, селектовање, поравнање, промена фонта, боје, величине слова, уметање слика...). Наглашавати потребу одабира одговарајућег писма (кодног распореда: ћирилица, латиница...) и инсистирати на примени правописа. Увежбати чување и штампање документа. Рад са табелама и сложенијим алатима обрадити у старијим разредима. Паралелно са српском терминологијом поменути и изворне енглеске термине. Снимање звука и видео-записа, сходно могућностима, започети демонстрацијом употребе уређаја: камера, микрофон, звучници, мобилни телефони, итд. Обухватити најосновније технике у процесу снимања (покрени, заустави, сачувај, обриши) и репродукције (покрени, паузирај, заустави, пусти од почетка, подеси јачину звука). У вежби чувања аудио/видео записа скренути пажњу на различите типове датотека у конкретном програму (нпр. mp3, mp4, avi, midi...). При изради мултимедијалних презентација применити основне алате за уређивање и обликовање садржаја. У програму за израду мултимедијалних презентација користити раније креиране звучне и видео записе. Прилагодити тип датотеке изабраном програму (користити неки од расположивих програма за конверзију података). Кроз разговор са ученицима и кроз примере развити појам добре презентације и начине представљања (колико је битан садржај а не само форма). Дигитална писменост (5) При реализацији тематске целине Дигитална писменост појаснити ученицима шта значи коришћење ИКТ уређаја на

одговоран и сигуран начин, и нагласити да то није обавеза само ИТ стручњака већ свих корисника. Демонстрирати функције антивирусног програма и заштитног зида. Анализирати са ученицима од каквог су материјала направљени ИКТ уређаји, да ли се такви материјали могу рециклирати и на које све начине се могу одлагати дигитални уређаји који нису у употреби, у циљу заштите животне средине. Проверити са ученицима њихова досадашња искуства у коришћењу веб-прегледача (читача, браузера). Разговарати о сајтовима претраживачима и начинима претраге, увести појмове аутор и ауторска права и навести основне лиценце. Претрагу интернета и одабир релевантних страница из приказаних резултата претраге. (Како проналазимо, бирамо и преузимамо информације? Како стварамо (онлајн апликације)? Како размењујемо информације и сарађујемо на интернету?) На унапред припремљеном скупу веб-страница кроз дискусију о процени информација пронађених на интернету (публика којој је сајт намењен, аутор, тачност/прецизност, објективност, актуелност и интернет адреса) подстицати развој критичког мишљења ученика. Упознати ученике са правилима понашања на интернету (енг. Netiquette). За утврђивање и појашњавање ове теме, организовати квизове и радионице (на теме безбедно– небезбедно, пожељно –непожељно понашање на интернету) као и симулације небезбедних ситуација са акцентом на то како је пожељно реаговати у датим ситуацијама (кроз играње улога и сл.). Једна од активности за ученике, ради повезивања знања, може бити израда текстуалних докумената на тему: Моја правила понашања на интернету, Пет најважнијих правила за безбедан интернет, Како да интернет постане сигурнији за децу, и сл. У корелацији са другим предметима (физичко и здравствено васпитање) велику пажњу посветити томе како уређаји које свакодневно користе (рачунар, телефон, таблет...) могу лоше да утичу на њихово здравље при чему их треба водити ка ситуацијама на које их родитељи свакодневно подсећају (лоше држање, дуго гледање у екран,.....). Посебну пажњу посветити развоју свести код ученика о времену у току дана, утрошеном на рад са технологијом и могућим развојем зависности од технологије. Рачунарство (16) Реализација теме може се започети приказивањем мотивационих филмова о програмирању. Увести појмове: програм и програмирање. Демонстрирати готове анимације и рачунарске игре ради развијања свести и побуђивања мотивације да ученици сами могу да креирају своје игрице. Одабрати пример игрице за анализу (на пример са портала www.code.org), као и друге мотивационе материјале из сличних образовних извора) са циљем упознавања ученика са корацима у решавању једноставних проблемских задатака. Увести појам алгорита при решавању најједноставнијег проблема. Искористити искуство које ученици имају као корисници технологије

(рачунара, паметних телефона...) да би се направила јасна веза између процеса програмирања и коначног производа, игрица или анимација. Поред тога, истицати да се кроз учење програмирања и алгоритама, развијају стратегије за решавања животних проблема, сваки задатак који себи постављамо у свакодневном животу се решава корак по корак, тј. алгоритамски. У међупредметној координацији са предметом математика, увести математичко-логичке појмове које леже у основи информатике и рачунарства: скуп, елементи, подскуп, једнакост скупова, празан скуп (са одговарајућим знацима); Венови дијаграми; скуповне операције: унија, пресек, разлика и одговарајуће ознаке; речи: „и”, „или”, „не”, „сваки”, „неки”; одговарајуће логичке везнике и њихову интерпретацију скуповним операцијама и релацијама. Коришћењем примера из текућих садржаја, даље се осмишљава појам скупа, изграђује математичко-информатички језик и уноси прецизност у изражавању. Потребно је на разноврсним примерима користити одговарајуће симболе (знаке) и уочавати законитости скуповних и логичких операција. На подесним примерима илустровати математичко-логичку употребу речи: сваки, неки, или, и, не, следи (ако...онда). Ученици усвајају елементе дедуктивног закључивања (правилно формулисање тврђења; правилно закључивање, правилно коришћење везника „и”, „или”, а нарочито „ако...онда”). Наставити са даљим изграђивањем појмова: бројевни израз, променљива, израз с променљивом и придруживање, користећи при томе и термине израз, формула, исказ, алгоритам. Уочавати примере једноставнијих (функцијских) зависности у разним областима (придруживање по датом правилу бројева – бројевима, бројева – дужима, бројева – површинама и др.), као и једноставнијих алгоритамских процедура (основни алгоритми за извођење рачунских операција сабирања, множења, дељења с остатком, Еуклидовог алгоритма). При томе је важно коришћење дијаграма и табела (дијаграм тока алгоритма, табела резултата неког пребројавања или мерења и др.). Објаснити проблем речима, дефинисати сваку појединачну инструкцију (корак) и поступак ређања блокова, представити дејство наредбе „покрени” и описати какво дејство има на понашање објекта. Напоменути да се једном поређани блокови инструкција могу више пута покренути. Преласком на наредне нивое сложености објаснити зашто је погодно заменити кораке који се понављају одговарајућом блок наредбом (петља–блок „понављај”) или ако проблемски задатак садржи неки задати услов, објаснити потребу раздвајања (гранање–блок „ако је”) на наредбе које ће се извршити ако је испуњен услов.

Изабрати програмско окружење за визуелно програмирање (Scratch, Stencyl, AppInventor, Alice, ...) које треба да омогући алгоритамско решавање проблема и основе програмирања. Програмско окружење бирати тако да омогућава

једноставну анимацију објеката, односно, да алати омогућавају ученицима да се одмах, без много теоријског увода и објашњења сложених програмерских концепата, активно укључе у програмирање. У зависности од изабраног програмског окружења прилагодити сва следећа објашњења специфичностима тог алата. Кроз активну наставу и укљученост у процес креирања програма од првих часова, ученици ће поступно усвојити потребне појмове, знања и вештине. Указати на сличности и разлике са примерима и радним окружењем приказаним на првом часу, као што су ограничења у избору објеката, ограничења у инструкцијама у задатку и навести које могућности нуди изабрано програмско окружење. Погодан пример, приликом упознавања са радним окружењем, је да ученици за конкретан лик и конкретну сцену, поређају блокове наредби тако да се кликом на лик појави нека порука (нпр. „Здраво ја сам...”). Демонстрирати поступке: избор објеката (нагласак на библиотеке), слагање блокова по принципу „превуци–и–пусти” и покретање програма. Указати ученицима на могућност измене појединачних особина објеката који су доступни у библиотекама и галеријама одабраног софтвера у форми 2Д односно 3Д модела. Упознати ученике кроз овај једноставни пример са појмом наредбе и концептом писања програма кроз ређање блок–наредби. Подизати ниво сложености у складу са појмовима који се уводе: пројекат и сценарио и направити везу са појмовима задатак и пи сање приче. Довести у везу поступак решавања задатка са писањем програма, и повезати појмове сценарио и алгоритам. Увести појмове: Објекат–лик (библиотека објеката, подешавање особина и својства за изабрани објекат), Објекат–позорница (библиотека позорница, подешавање позадине позорнице, координатни систем сцене), алати (умножи, исеци–обриши, увећај, умањи) и датоте ка програма (најчешће се користи термин – пројекат). За изабрано радно окружење за визуелно програмирање (за рад код куће) пожељно је припремити кратко писано упутство (проналажење, преузимање, инсталирање...), демонстрирати и појаснити (поступак: преузимања, чувања и инсталирања изабраног програмског окружења, напоменути могућност коришћења онлајн апликације, уколико таква могућност постоји). Сваки од објеката ученик може креирати самостално, уместо да користи предефинисане објекте из библиотека. Демонстрирати на сваком примеру следеће технике: креирање пројекта (нови пројекат, изабрати објекат чије се активности дефинишу, као и објекте који дефинишу његову околину, дефини сати почетни положај објекта и својства објекта – у неким окружењима информација о објекту), једноставна подешавања (употребу алата: увећај, умањи, умножи, исеци, окрени, промени боју...), задавање изабраног кретања или понашања (из палете блокова: управља догађајем, за задате акције одговарајући догађај...), чу

вање пројекта (именовање, избор локације), поновно отварање (за тварање, проналажење, покретање) и модификацију пројекта (измену неког елемента: оријентацију, боју, величину и сл., проналажење и исправљање грешака, чување измена у пројекту). Демонстрирати и указивати на разноврсне функционалности до ступне у палетама блокова, за: кретања, изглед и активности коју објекат треба да реализује (предвиђених сценаријом) преко примера као што су: кретање објаката да се избегну препреке, разговор два лика о појмовима које су учили у претходној лекцији и сл. Упознати ученике са категоријама блокова и начином задавања параметара (трајање догађаја, број понављања, промену угла, промену положаја...). Унос података преко тастатуре користити за промену параметара у оквиру блок-наредбе. Применом различитих функционалности објеката ученици треба да уоче информације о близини објеката, њиховој величини и просторним односима. На конкретном примеру демонстрирати утицај промене параметара на извршавање програма. Демонстрирати функције едитовања објеката, едитовања и управљања програмом (измене у редоследу блокова, обједињавање блокова који се понављају у петље илигранање), тестирање и праћење сваког корака приликом извршавања програма. Појам променљиве увести на конкретном примеру који једноставним рачунским операцијама и њиховим извршавањем доводи до решавања конкретног проблема. Обухватити појмове и поступке за креирање променљивих, доделу вредности и коришћење оператора. Нпр. сходно узрасту и у корелацији са математиком за пети разред креирати програм за израчунавање обима и површине правоугаоника. При томе креирати променљиве: дужина, ширина, обим и површина и скренути пажњу да су оператори који се користе у овом примеру основне рачунске операције (сабирање, множење). Поступно кроз примере увести појмове: линијска, циклична и разграната структура, као што су: промена позадине или лика у односу на догађај, креирање реченице од речи и слика, разврставање објеката у скупове (жива и нежива природа, планете, реке...), упоређивање вредности две променљиве, понављање кретања и мелодије док се не додирне други објекат, одређивање просечне температуре на основу пет бројева који представљају измерене температуре од понедељка до петка, налажење најлакшег ранца од дата три, одређивање просечне висине или тежине дечака и девојчица у групи (за напредније...) и слично. Без обзира на примере који се одаберу требало би свакако обавезно обрадити мале серије од коначно много елемената и за њих израчунати: број, збир, просек, минимум, максимум. Анализирати са ученицима карактеристике појединих структура и оправданост примене у појединим ситуацијама. Поступак корак по корак до решења проблема, треба да послужи за систематизацију поступка израде пројекта. Она треба да обухвати разумевање

појма пројекта, израду сценарија и алгорита, ређање блок-наредби, проверу грешака, исправљање програма, дељење са другима преко Интернета. Нагласити да се алгоритми

могу описати на разне начине: дијаграмом тока, псеудокодом, препричано обичним језиком, као и кроз програм креиран у једном од визуелно оријентисаних програмерских алата. Демонстрирати поступак постављања пројекта на Интернет. Указати на могућност преузимања готових пројеката са Интернета, ради проналажења најбољег решења за сопствени пројекат, уочавање туђих и својих грешака, као и за добијање идеја и развијања креативности. Пројектна настава (6) Наставницима се препоручује да у току петог разреда, ради развијања међупредметних компетенција и остваривања корелације са другим предметима, реализују са ученицима најмање два пројектна задатка. Време реализације пројектних задатака од којих је један из области ИКТ и Дигитална писменост и други из области Рачунарство одређује наставник у договору са ученицима и са наставницима других предмета, који покривају област изабране теме. При избору тема, сходно интересовањима извршити поделу ученика на групе/парове. При реализацији првог пројектног задатка ставити нагласак на разради пројектног задатка – од израде плана до представљања решења. Наставник планира фазе пројектног задатка у складу са временом, сложеношћу теме, расположивим ресурсима (знања, вештине и ставови које су ученици усвојили након тематских целина ИКТ и Дигитална писменост, техничке опремљености школе и других релевантних фактора). Ученици заједно са наставником пролазе кроз све фазе рада на пројектном задатку, при чему наставник наглашава сваки корак, објашњава, иницира дискусију и предлаже решења. При представљању фаза пројекта може послужити следећи пример: Фаза 1: представљање тема, формирање група и одабир теме; Фаза 2: Одабир материјала и средстава, разматрање додатне подршке предметног наставника у зависности од теме; Фаза 3: Планирање времена и избор стратегије за решавање задатка у складу са роком за предају рада; Фаза 4: Прикупљање и проучавање материјала, израда задатка и припрема за излагање; Фаза 5: Представљање резултата пројектног задатка, дискусија и процена/ самопроцена урађеног (наставник обезбеђује услове за што успешније излагање, усмерава дискусију и врши евалуацију урађеног са прецизном повратном информацијом). Пројектни задаци се баве реалним темама из школског или свакодневног живота. За предвиђени број часова ове тематске целине и са добро испланираним активностима, може се очекивати

да ученици успешно израде и представе решење пројектног задатка. Акцент је на подстицању иницијатива и креативности, успостављању сарадничких и

вредносних ставова код ученика. Циљ је развијање и неговање: поступности, повезивања и изградње сопствених стратегија учења, вршњачког учења, вредновања и самовредновања постигнућа. Пројектни задаци подразумевају корелацију и сарадњу са наставницима осталих предмета, која се може остварити на оваквим и сличним примерима: – израда интервју-а или чланака (на теме: занимљивости из света спорта, уметности, науке, ...); израда упутства или туторијала (типа: „како да подесите”, „како да измените”, „како да решите овај задатак”, „како да користите програм ...”); израда правилапонашања (на теме: у спортској сали, у кабинету..., за безбеднији рад на интернету, за креирање сигурне лозинке, заштите рачунара од злонамерних програма, заштите здравља...). Додатна мотивација за ученике може бити избор најбољих радова за: школски часопис, сајт школе, огласну таблу (одељење гласа – вредновање, самовредновање) а да остале радове постављају на пано у кабинету информатике и рачунарства...Добар пример сумирања научених поступака је израда пратеће документације у виду фајлова различитог типа, као што су: текстуални фајлови, слике, видео материјали и сл. Други пројектни задатак се реализује по фазама које су већ описане. За пример могу послужити следеће теме: Направи калкулатор или Креирај програм за израчунавање...(математика), Прича из космоса, Испричај причу о месту у коме живиш или Туристички водич кроз... (географија), Интервјуиши другаре о будућим за нимањима (у форми стрипа), Замеси хлеб (од њиве до трпезе)... Ученици такође, могу позајмити већ урађени пројекат, преузети га са интернета и прилагодити свом сценарију. Идеја за пројектни задатак може бити и израда квиза и теста за проверу знања, понављање, утврђивање, систематизацију градива из целог предмета. Ученици пре прикупљања материјала израђују сценарио (причу или алгоритам за конкретан задатак), разрађују кораке и описују поступак решавања пројектног задатка. Део задатка је и чување материјала употребљеног за решавање пројектног задатка. Очекивани продукт пројектног задатка је мултимедијални садржај у форми: стрипа, анимације, игрице и сл., а напреднији ученици могу израдити алгоритам и програм за решавање конкретног проблемског задатка.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У процесу вредновања потребно је континуирано пратити рад ученика. Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, се може обавити са групом тако да се од сваког члана тражимишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв.вршњачко оцењивање). Препоручује се и оцењивање базирано на практичним радовима и вежбањима. Квизове, тестове знања и слично користити за увежбавање и утврђивање појмова и чињеничних знања, као и за формирање коначних оцена. Препоручено је комбиновање

различитих начина оцењивања да би се sagледале слабе и јаке стране сваког свог ученика. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Потребно је да наставник резултате вредновања постигнућа својих ученика континуирано анализира и користи своје наставне праксе. У оквиру плана рада наставника, у делу ваннаставних активности, поред додатне и допунске наставе, планирати секцију и време за менторски рад са ученицима који учествују на такмичењима из овог предмета. Препоручује се да се избор тема за рад на секцији изврши у сарадњи са другим наставницима, а да се почетна иницијатива препусти ученицима и њиховим интересовањима. Теме као што су израда и одржавање школског сајта, блога или неке друге школске веб странице, креирање и израда школског електронског часописа или летописа школе могу бити добре почетне идеје које ће повезати знања и вештине стечене у овом предмету са другим знањима, уз активно учешће у животу школе.

Наставни предмет	ЛИКОВНА КУЛТУРА
Циљ	Циљ учења Ликовне културе је да се ученик развијајући стваралачко и креативно мишљење и естетичке критеријуме кроз практични рад, оспособљава за комуникацију и решавање проблема и да изграђује позитиван однос према уметничком наслеђу и културној баштини свог и других народа.
Годишњи фонд часова	72 часа

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- опише ритам који уочава у природи, окружењу и уметничким делима;
- пореди утисак који на њега/њу остављају различите врсте ритма;
- гради правилан, неправилан и слободан визуелни ритам, спонтано или с одређеном намером;
- користи, у сарадњи са другима, одабране садржаје као подстицај за стварање оригиналног визуелног ритма;
- разматра, у групи, како је учио/ла о визуелном ритму и где та знања може применити;
- направи, самостално, импровизовани прибор од одабраног материјала;
- искаже своје мишљење о томе зашто људи стварају уметност;
- опише линије које уочава у природи, окружењу и уметничким делима;
- пореди утисак који на њега/њу остављају различите врсте линија;

- гради линије различитих вредности комбинујући материјал, угао и притисак прибора/материјала;
- користи одабране садржаје као подстицај за стварање оригиналних цртежа;
- црта разноврсним прибором и материјалом изражавајући замисли, машту, утиске и памћење опаженог;
- разматра, у групи, како је учио/ла о изражајним својствима линија и где се та знања примењују;
- искаже своје мишљење о томе како је развој цивилизације утицао на развој уметности;
- пореди облике из природе, окружења и уметничких дела према задатим условима;
- гради апстрактне и/или фантастичне облике користећи одабране садржаје као подстицај за стваралачки рад;
- наслика реалне облике у простору самостално мешајући боје да би добио/ла жељени тон;
- обликује препознатљиве тродимензионалне облике одабраним материјалом и поступком;
- преобликује предмет за рециклажу дајући му нову употребну вредност;
- комбинује ритам, линије и облике стварајући оригиналан орнамент за одређену намену;
- објасни зашто је дизајн важан и ко дизајнира одређене производе;
- разматра, у групи, како је учио/ла о облицима и где та знања примењује;
- искаже своје мишљење о томе зашто је уметничко наслеђе важно;
- пореди различите начине комуницирања од праисторије до данас;
- обликује убедљиву поруку примењујући знања о ритму, линији, облику и материјалу;
- изрази исту поруку писаном, вербалном, невербалном и визуелном комуникацијом;
- тумачи једноставне визуелне информације;
- објасни зашто је наслеђе културе важно.

Област/тема – Ритам – садржаји

Поступци за безбедно и одговорно коришћење и одржавање прибора и радне површине. Материјал из природе, вештачки материјал, материјал за рециклажу, рециклирани материјал, импровизовани прибор, школски прибор и материјал, професионални прибор. Ритам у природи (смена дана и обданице, смена годишњих доба, таласи, падавине...). Ритам у простору (распоред тродимензионалних облика у природи, урбаним срединама и у ближем

окужењу ученика). Ритам у структури (грађи) облика. Ритам у текстури природних и вештачких материјала. Врсте ритма. Правилан и неправилан ритам. Слободан ритам. Спонтани ритам (ритам линија, облика, мрља). Функције ритма – понављање боја, линија и/или облика да би се постигла динамичност (живост) или ред. Утисак који различите врсте ритма остављају на посматрача. Субјективни утисак кретања и оптичка илузија кретања. Ритам као принцип компоновања у делима ликовних уметности. Ритам у другим врстама уметности. Примена визуелног ритма у свакодневном животу. Различити ритмови као подстицај за стваралачки рад – звуци из природе и окужења, музика, кретање у природи и окужењу, плес.... Уметничко наслеђе – значај праисторијског наслеђа на простору Србије и у свету.

Област/тема – Ритам – линија

Врсте линија и изражајна својства линија. Линије у природи и окужењу. Линија као ивица тродимензионалних облика. Изражајна својства линија у односу на прибор, материјал, притисак и угао под којим се држи прибор/материјал. Савремена средства за цртање – дигитална табла и оловка за цртање, 3Д оловка, апликативни програми за цртање...Својства линије у апликативном програму за цртање. Цртање светлом; Уметнички цртеж, аматерски цртеж, дечји цртеж, схематски цртеж, технички цртеж, научне илустрације... Врсте уметничког цртежа – скица, студија, илустрација, стрип, карикатура, графити... Занимања у којима је неопходна вештина слободоручног цртања. Поступци грађења цртежа додавањем и одузимањем линија. Лавирани цртеж. Линеарни цртеж. Цртеж у боји. Текстура (ликовни елемент). Поступци грађења текстуре линијама. Ритам линија. Различити садржаји као подстицај за стваралачки рад (облици из природе и окужења, звуци из природе и окужења, музика, кретање у природи и окужењу, текст, писмо...). Читање (декодирање) цртежа, стрипа, карикатуре, графита, рекламних порука... Уметничко наслеђе – значај наслеђа првих цивилизација.

Област/тема – облик, садржаји:

Дводимензионални и тродимензионални облици. Правилни геометријски облици (геометријске фигуре и тела). Правилни облици у природи и у ликовној уметности. Неправилни облици. Својства облика. Величина облика. Боја облика. Реална и имагинарна функција облика. Карактеристични детаљи и својства по којима је облик препознатљив. Светлост као услов за опажање облика. Изглед облика посматраног из различитих углова. Стилизовање облика. Статични облици. Кретање облика (кретање статичних облика помоћу ветра и воде, карактеристично кретање бића и машина). Распоред облика у простору и њихово

дејство на посматрача. Положај облика у равни – линија хоризонта, планови и величина облика у односу на растојање од посматрача. Преклапање, прожимање, додиривање облика. Поступци грађења апстрактних и фантастичних облика (превођење реалних облика у апстрактне одузимањем карактеристичних детаља, превођење реалних облика у фантастичне додавањем неочекиваних детаља, грађење имагинарних и апстрактних облика на основу једне, две и три информације...). Луминообјекти. ЛЕД технологија у савременој уметности. Обликовање простора светлом. Обликовање (дизајн) употребних предмета. Преобликовање материјала и предмета за рециклажу. Различити садржаји као подстицај за стваралачки рад (облици из природе и окружења, кретање у природи и окружењу, уметничка дела, етно наслеђе, садржаји других наставних предмета...). Орнамент и орнаментика. Функција орнамента. Симетрија. Ритам линија, боја и облика у орнаменту. Уметничко наслеђе

Област/тема – визуелно споразумевање, садржаји:

Различите врсте комуникације од праисторије до данас. Невербална комуникација – читање информација. израз лица и карактеристичан положај тела. Читање визуелних информација (декодирање). Визуелно изражавање. Уметничко наслеђе – значај наслеђа за туризам и за познавање сопственог порекла.

Кључни појмови садржаја: простор, облик, линија.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Имајући у виду специфичност наставног предмета Ликовна култура, програм је оријентисан на процес (учења) и на исходе. Под учењем се подразумевају сва дешавања на часу која воде ка стицању функционалних знања и умења и развијању способности, навика и вредносних ставова, а који омогућавају целовит развој ученика и припремају их за живот у савременом свету. Осим у наставном програму, очекивана знања, умења, навике и ставови одређени су и: стандардима постигнућа за крај основног образовања и васпитања; међупредметним компетенцијама; циљевима образовања и васпитања и општим исходима и стандардима образовања и васпитања (Закон о основама система образовања и васпитања). Часови се одржавају у специјализованој учионици (кабинету намењеном настави предмета ликовна култура, информатика и рачунарство, техника и технологија или другог наставног предмета, а у зависности од опреме која је потребна за реализацију часа), учионици опште намене, простору школе, установама културе, локалном окружењу... Место реализације часова одређује се

у складу са могућностима и потребама школе и локалне заједнице, као и са планираним начином реализације часа или наставне јединице. Садржаји програма од петог до осмог разреда нису промењени, већ су организовани у четири тематске целине и допуњени. Груписање садржаја у четири тематске целине (по две за свако полугодиште) неопходно је да би сви ученици, у мањој или већој мери, достигли исходе теме. Четири тематске целине омогућавају и тимско планирање интегрисане тематске наставе. Оваква организација садржаја омогућава и коришћење постојећих уџбеника, без потребе за реорганизацијом или допуном њихових садржаја (кључни садржаји су обрађени у свим одобреним уџбеницима). Садржаји уџбеника не треба да буду водиља за формирање месечног и индивидуалног плана рада наставника, већ неопходно средство и ослонац у раду (имајући у виду и то да су приступачан извор репродукција уметничких дела). Исходи теме су искази о томе за шта је сваки ученик (у мањој или већој мери) оспособљен по завршетку учења теме. Исходе тема не треба изједначавати са исходима задатака, активности или наставне јединице, који се дефинишу прецизније (уобичајено их дефинише наставник како би могао лакше да процењује и прилагођава сопствену праксу). Један исход задатка достиже се по завршетку једног задатка/активности. Један исход теме достиже се по завршетку више разноврсних активности, односно тек по завршетку теме. Приликом планирања активности и задатака пожељно је да сваки води ка достизању више од једног исхода теме. У моделу курикулума који је усмерен на процес, фокус није на садржајима, па су сви садржаји програма препоручени. Програм је осмишљен тако да уважава и образовање, искуство, креативност и интегритет наставника. Наставник, самостално или у тиму, планира наставне јединице и одређује број часова за њихову реализацију, место и начин реализације, односно бира наставне методе, технике и поступке. Приликом планирања наставних јединица, наставник прави избор и редослед садржаја водећи рачуна да се одабрани садржаји постепено и логично надовезују. Фокус је на процесу, односно наставним методама, техникама и поступцима који на најефикаснији начин воде ученике ка развоју индивидуалних способности и достизању исхода. У колони Садржаји нема предложених задатака, активности, материјала, ликовних техника, наставних метода и поступака. Ова колона садржи само предложене теоријске садржаје које наставник може да одабере и објасни. На пример, ако је предложен садржај материјал за рециклажу, не ради се о препорученом материјалу за рад, већ о теми за разговор (коришћење материјала за рециклажу у практичном раду прописано је исходима, а у складу са Националном стратегијом одрживог развоја, тако да није потребно и у садржајима истицати материјал који ученици користе). Наставник може да

одлучи да ученицима објасни значај рецикли рања у савременом свету или да говори о уметности рециклирања и доприносу уметника одрживом развоју или да говори о безбедности, хигијени и очувању здравља приликом обликовања употребљене амбалаже... Наставник није у обавези да поведе разговор о овој теми, могуће је да зада ученицима да преобликују материјал за рециклажу, без пратећег објашњења. Међутим, треба имати у виду да такав приступ не омогућава смислено учење и развој компетенција. Уколико ученици не знају због чега раде неки задатак, мало је вероватно да ће у овом узрасту сами закључити где све могу да примене стечено знање и искуство. Наставник са положеном лиценцом зна да се теоријски садржаји могу обрадити кроз пар реченица (информативно), кроз дијалог (питања која наводе ученика на размишљање), кроз мотивациони разговор, кроз необавезан разговор током рада на задатку, кроз игру...; уме да испланира време за објашњења тако да се не губи драгоцено време за стваралачки рад и зна да процени важност садржаја. Наставници који немају потребно искуство пролазе кроз менторски рад са искусним колегама и могу да добију помоћ од колега и на обукама. Очекује се и да се наставник самостално усавршава, у установи и ван ње, да чита стручне текстове и литературу и са колегама размењује искуства из праксе. Имајући у виду да садржаји нису прописани, садржаји програмских тема које су се до сада обрађивале допуњени су предлозима који треба да послуже као почетни подстицај, подршка наставнику да самостално обogaђује програм. Предложени садржаји нису организовани као предлог наставних јединица, нити по утврђеној структури (редоследу), јер се водило рачуна о томе да се избегне нуђење готовог решења које би усмерило фокус на садржаје. Овај приступ је проверен у пракси и искуство је показало да је наставницима потребно извесно време да се навикну на већу самосталност у креирању програма. Из тог разлога се наставницима препоручује да приликом планирања наставних јединица по новом програму у почетку не одступају значајно од досадашње праксе и да у наредним годинама постепено уводе само оне измене које су претходно испитали у пракси. Програм садржи и две новине. Једна се односи на употребу савремене технологије, посебно апликативних програма. У петом разреду ова новина није видљива у исходима, јер се водило рачуна о томе да ученици претходно треба да савладају програм новог предмета информатика и рачунарство, али и основе ликовног језика у оквиру наставе предмета ликовна култура. Наставник може да потражи на интернету примере употребе савремене технологије у уметности и да о томе кратко информише ученике, како би ученици постепено развијали свест о томе да је напредак технологије утицао и на уметност. Уколико жели, наставник може да планира и стваралачки рад (цртање, сликање) на рачунару, а у договору са

наставником информатике и рачунарства. Друга новина је да програм не садржи препоручена уметничка дела и споменике културе. Приликом избора дела наставник може да се ослони на претходни програм, на уџбенике и на друге изворе. Свака тематска целина садржи и посебан део, Уметничко наслеђе. Препоручени садржаји овог дела нису прецизирани, јер се водило рачуна о специфичностима наслеђа свих националних мањина. Садржаје овог дела одређује наставник, односно савети националних мањина. Исходи тема су дефинисани уопштено како би наставник имао могућност да осмисли разноврсне задатке и активности. Од бројних могућих исхода теме одабрани су они које сваки ученик може да достигне. Уколико наставник жели да приликом планирања наставне јединице, активности или задатка дефинише прецизније исходе може да користи следећу схему: Уводни исказ (по завршетку задатка/наставне јединице ученик ће бити у стању да/умети да) + један глагол (наслика) + објекат (пејзаж) + критеријум (на основу имагинације). Исход задатка се формулише на основу циљева задатка. У наведеном примеру циљ би био да ученици на основу сопствене имагинације креирају оригиналан ликовни рад. Један задатак по правилу има више циљева и исхода. На пример, наставник може да очекује од ученика и да по завршетку рада вербално опишу свој рад, да упореде радове осталих ученика (на пример, да анализирају композицију према задатим критеријумима). Коначно, треба имати у виду да је програм, укључујући и упутство, само помоћ наставнику у процесу осамостаљивања. Већа количина информација у програму не подразумева и већу оптерећеност ученика и наставника. Напротив, наставник треба да испланира наставне јединице тако да предвиди довољно времена да ученици реализују своје идеје и уживају у раду, као и да рачуна на неочекиване прилике и могућности које се јављају у пракси.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм није организован по предметним областима, јер није пожељно, а често ни могуће, одвојено изучавати садржаје различитих предметних области (ни стандарди постигнућа за крај школовања нису организовани по предметним областима). Из тог разлога је на овом месту само дат опис предмета (без стриктне поделе на предметне области или области учења). Развој ученика. Настава ликовне културе је индивидуализована и усмерена на целокупан развој ученика, а пре свега на развијање опажања и памћења, креативности, стваралачког мишљења, еманципације, емпатије, свести о општем и личном добру, толеранције, способности сарадње и разумевања различитости, естетичких критеријума, моторике и индивидуалних способности. Повезаност циља и садржаја наставе ликовне културе огледа се у повезаности опажања креативног изражавања и вредновања. Све почиње опажањем: креативно изражавање,

посматрање уметничког дела и вредновање. Посматрање, истраживање и стварање изрази су надахнућа, али и примене знања о ликовним елементима, њиховим односима, како би се могле задовољити одговарајуће потребе ученика и развијати ликовни говор. Нужно је развијати и побуде као што су: знатижеља; мотивисаност; отвореност за стицање нових искустава; осетљивост за проблеме; преузимање ризика; толеранција према нејасноћама и самопоуздање, а од спознајних функција: флексибилност; оригиналност; спознају и памћење. Креативност Креативност се не везује само за уметност и даровите ученике. Сваки ученик има потенцијал који може да развије уколико му се пружи прилика. У складу са тим, све се чешће истиче потреба за учењем креативности и у настави се већ примењују неке технике за развој креативности (на пример, олуја идеја). Настава предмета ликовна култура има огроман потенцијал за развијање креативности сваког ученика (не само ученика који су даровити за уметност).

Због тога је важно да ученици постепено стичу свест о томе на који начин су долазили до идеја за рад, шта их је мотивисало, као и да та искуства могу применити и у другим ситуацијама. Основни услов за развој креативности су мотивациони садржаји који подстичу интересовање, одушевљење, имагинацију и позитивну емотивну реакцију, као и настава која ученику (али и наставнику) обезбеђује задовољство у раду. Уобичајени поступак је мотивациони разговор који омогућава да сваки ученик осмисли своју идеју (тему) за рад. Наставник може да испроба у пракси и следеће технике и поступке: постављање ликовног проблема (на пример, кретање облика) и нуђење више тема за рад од којих ученик треба да одабере ону која по његовом мишљењу одговара постављеном проблему (неке од тема треба да буду везане за појмове који нису у вези са кретањем, а може се десити да ученик пронађе неочекивану везу, односно оригинално решење); извлачење цедуља (2–3) на којима су исписани наизглед неспојиви појмови које треба повезати у смислену ликовну целину/ликовну причу; симулација ситуације у којој су ученици „дизајнери”, а наставник је „купац” који наручује продукт и поставља услове (на пример, тражи комбинацију три боје или једну боју која доминира...); асоцијације (од ученика се тражи оригиналан рад мотивисан једним појмом или сликом, звуком, појавом, поруком, текстом...). Опажање Опажање се темељи на знању и осећајима ученика. Наглашава се ликовно-естетска перцепција, дакле ликовни и тактилни опажаји, спознаја и осећаји у којима ученици проналазе смисао у комуникацији с околином и уметничким ликовним делима. Задаци сваке наставне јединице развијају способност посматрања и уочавања карактеристика ликовних елемената. Треба увек осигурати пуно ликовних примера и подстицати ученике

да изразе оно што су истраживали, подједнако речима као и ликовно-техничким средствима. Ликовне технике и материјал

Ликовне технике и материјал обрађују се кроз кратко упутство и савете током рада, у оној мери која је неопходна, јер се учење заснива на самосталном (и у сарадњи са другима) истраживању изражајних могућности техника, прибора и материјала. Наставник указује ученицима и на основне карактеристике неког материјала или прибора. На пример, уколико ученик црта и боји фломастерима његов рад ће с временом бледети и нестати, а уколико користи перманентне маркере треба да их користи према инструкцијама, јер су поједини маркери токсични. Ученици могу да буду демотивисани уколико покушају да добију секундарне боје или жељени тон мешајући водене боје које садрже мању количину (неквалитетног) пигмента. Једно од решења је да заједно експериментишу позајмљујући једни другима материјал. Употребљена амбалажа, уколико није припремљена (опрана, термички обрађена и сл.) садржи штетне микроорганизме.

Теорија обликовања

Договорена теорија не постоји, већ се у литератури срећу различите поделе и тумачења. Од наставника се очекује да буде упознат са различитим тумачењима и да их критички процени и одабере. У програму је предвиђено тумачење простора и тумачење композиције (врсте композиција, ликовни елементи и принципи компоновања), међутим, свесно је избегнуто истицање једног од могућих тумачења. Теорија обликовања се може посматрати као отворени дијалог када је реч о уметничкој школи или факултету. Имајући у виду да би овакав приступ само збунио ученике основне школе најбоље је задржати се на једноставним, основним информацијама. Појмови из теорије обликовања објашњавају се на примерима уметничких дела и на примерима из природе и урбаног окружења. Знања из теорије обликовања нису примењива само у ликовном раду и настави других предмета, већ и у свакодневном животу ученика. На пример, распоред ствари према одређеном

ритму у соби ученика може да омета или да подстиче концентрацију, одређене боје подстичу агресивност... Теорија обликовања се од петог до осмог разреда постепено учи и примењује, а предвиђено је да ученици буду упознати са могућом применом стечених знања у свакодневном животу, наставку школовања и у различитим занимањима. Медијска писменост и комуникација Као и до сада, садржаји који омогућавају стицање медијске писмености планирају се у корелацији са садржајима предмета српски језик и односе се на читање (разумевање) садржаја слике, текста и мултимедијалних садржаја. Имајући у виду да су ученици све раније изложени различитим садржајима на интернету,

као и штетним (негативним) порукама које се провлаче кроз рекламе, игрице, музичке спотове, мимове и др. потребно је успоставити и корелацију са садржајима предмета информатика и рачунарство, техника и технологија, грађанско васпитање или веронаука, као и са осталим предметима који предвиђају медијско описмењавање.

Медијска писменост подразумева и способност визуелног споразумевања, односно комуницирање медијумима ликовних уметности. Осим слободног и спонтаног изражавања, које је заступљено у највећем проценту, ученици се оспособљавају и да изражавају своје идеје, замисли, поруке, ставове, емоције... различитим медијумима ликовних уметности.

Уметничко наслеђе

Садржаји уметничког наслеђа обухватају ликовна дела и споменике културе из прошлости и уметничка дела настала у 20. и 21. веку, епохе, стилове, правце, појаве, трендове, уметнике и уметничке групе, значајне споменике културе, манифестације, установе културе, установе за заштиту културне баштине... Приликом обраде ових садржаја фокус није на меморисању података, већ на развијању сензибилитета за доживљавање и разумевање дела, као и на сагледавању развоја уметности кроз историју и међусобног утицаја уметности и друштва. Неизоставни садржаји су најзначајнија дела из светске културне баштине, а посебна пажња се посвећује баштини на тлу Србије. Ови садржаји се планирају у корелацији са садржајима предмета историја и музичка култура, а могу да се обраде кроз интегрисану наставу, пројектне задатке, играње улога, *insitu*...

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Оцењивање се врши према Правилнику о оцењивању. Процењивање напредовања ученика и оствареност исхода врши се такозваном алтернативном (или аутентичном) методом, која се и до сада користила у пракси. Напредак ученика се прати да би наставник подржао развој потенцијала сваког ученика. Наставник може и да састави чек-листе за процену и самопроцену напретка. Међутим, ако се има у виду однос фонда часова и неопходног времена за неспутани развој ученика, као и искуство из света, пожељно је да се чек-листе не користе често. Уколико их наставник користи, препорука је да се користе на тромесечју и да садрже мањи број индикатора, кратко и јасно формулисаних (детаљнија објашњења могу се наћи у стручној литератури и на интернету). Треба имати у виду да су се до сада као најефикаснији вид подршке напредовању ученика показали савети које наставник даје у току практичног рада, као и питања која наводе ученике на промишљање и развијање идеја. Други вид ефикасне подршке је одељенска изложба (по завршетку задатка) на којој су

заступљени сви радови ученика. Поређењем свих решења истог ликовног проблема ученици ефикасно уче на разликама и умеју да процене сопствени напредак. Коначно, ученички портфолио (мапа радова) омогућава ученику да и ван наставе самостално процењује сопствени напредак. Програм подржава индивидуални развој ученика. По завршетку прве теме, Ритам, не завршава се учење о ритму. У наредним темама и разредима ученици ће примењивати стечено искуство и знања о ритму у различитим контекстима, прошириваће и продубљивати знања и искуства на различите начине. То значи да ће многи ученици по завршетку прве теме достићи исходе теме на основном нивоу, а да ће до краја године напредовати и исте исходе остварити на средњем или напредном нивоу. Због тога је за закључну процену најважније сагледати целокупни напредак и крајњи резултат, односно доказ о томе да је ученик напредовао.

Назив предмета	МУЗИЧКА КУЛТУРА
Циљ	Циљ учења Музичке културе је да код ученика, развијајући интересовања за музичку уметност, стваралачко и критичко мишљење, естетске критеријуме, формира естетску перцепцију и музички укус, као и одговоран однос према очувању музичког наслеђа и култури свога и других народа.
Годишњи фонд часова	72 часа

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- наведе начине и средства музичког изражавања у праисторији и античком добу;
- објасни како друштвени развој утиче на начине и облике музичког изражавања;
- искаже своје мишљење о значају и улози музике у животу човека;
- реконструише у сарадњи са другима начин комуникације кроз музику у смислу ритуалног понашања и пантеизма;
- идентификује утицај ритуалног понашања у музици савременог доба (музички елементи, наступ и сл.);
- класификује инструменте по начину настанка звука;

- опише основне карактеристике удараљки;
- препозна везу између избора врсте инструмента и догађаја, односно прилике када се музика изводи;
- изражава се покретима за време слушања музике;
- вербализује свој доживљај музике;
- идентификује ефекте којима различити елементи музичке изражајности (мелодија, ритам, темпо, динамика) утичу на тело и осећања;
- анализира слушано дело у односу на извођачки састав и инструменте;
- илуструје примере коришћења плесова и музике према намени у свакодневном животу (војна музика, обредна музика, музика за забаву...);
- критички просуђује лош утицај прегласне музике на здравље;
- понаша се у складу са правилима музичког бонтона;
- пева и свира самостално и у групи;
- примењује правилну технику певања (правилно дисање, држање тела, артикулација);
- кроз свирање и покрет развија сопствену координацију и моторику;
- користи различита средства изражајног певања и свирања у зависности од врсте, намене и карактера композиције;
- искаже своја осећања у току извођења музике;
- примењује принцип сарадње и међусобног подстицања у заједничком музицирању;
- учествује у школским приредбама и манифестацијама;
- користи могућности ИКТ-а за слушање музике и извођење;
- користи музичке обрасце у осмишљавању музичких целина кроз певање, свирање и покрет;
- изражава своје емоције осмишљавањем мањих музичких целина;
- комуницира у групи импровизујући мање музичке целине гласом, инструментом или покретом;
- учествује у креирању школских приредби, догађаја и пројеката.

Област/тема- човек и музика, садржаји:

Човек у праисторији. Улога музике у првобитном друштву. Човек и ритуал: улога музике у ритуалу (музичко-антрополошка истраживања). Магијска моћ музике. Елементи музичког тока: покрет, ритам (ритам као основа ритуала), коло/групни плес. Покрет: порекло плеса. Слушање/дживљај ритма телом. Најстарија фолклорна музичка традиција у Србији и светске баштине. Човек Антикe. Божанска природа музике: митолошка свест античког човека; музички атрибути

богова; музика и држава. Музика у храму и музика на двору; Примери различитих инструмената и музичких облика у античким цивилизацијама. Улога и место музике у античким цивилизацијама: Индија, Сумер/Вавилон, Кина, Египат, Грчка, Рим. Појава првих нотација, пентатоника.

Област/тема- музички инструменти, садржаји:

Најстарији инструменти: тело, ударалке, дувачки, жичани. Ударалке – настанак, првобитни облик и развој. Ритмичке ударалке као најједноставнија група инструмената. Мелодијске ударалке.

Област/тема- слушање музике, садржаји:

Елементи музичке изражајности – темпо, динамика, тонске боје различитих гласова и инструмената. Слушање вокалних, вокално-инструменталних и кратких инструменталних композиција, домаћих и страних композитора. Слушање дела најстарије фолклорне традиције српског и других народа. Слушање народних и уметничких дела инспирисаних фолклором народа и народности, различитог садржаја, облика и расположења, као и музичких прича.

Област/тема- извођење музике, садржаји:

Певање песама по слуху самостално и у групи. Певање песама из нотног текста солмизацијом. Извођење једноставних ритмичких и мелодијских мотива (у стилу) музике старих цивилизација певањем. Певање песама у комбинацији са покретом. Свирање песама и лакших инструменталних дела по слуху на инструментима Орфовог инструментарија и/или на другим инструментима. Свирање дечјих, народних и уметничких композиција из нотног текста. Извођење дечијих, народних и уметничких игара. Извођење једноставних ритмичких и мелодијских мотива (у стилу) музике старих цивилизација на инструментима или покретом.

Област/тема- музичко стваралаштво, садржаји:

Креирање пратње за песме ритмичким и звучним ефектима, користећи притом различите изворе звука. Креирање покрета уз музику коју ученици изводе. Осмишљавање музичких питања и одговора, ритмичка допуњалка, мелодијска допуњалка са потписаним текстом, састављање мелодије од понуђених мотива. Импровизација мелодије на задати текст; Импровизација дијалога на инструментима Орфовог инструментарија и другим инструментима. Израда

једноставних музичких инструмената. Реконструкција музичких догађаја у стилу старих цивилизација.

Кључни појмови садржаја: покрет, ритам, мелодија, темпо, динамика.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Природа саме музике, па и предмета музичка култура указује на стално прожимање и садејство свих области и тема које су предвиђене наставним програмом. Све области се прожимају и ниједна се не може изучавати изоловано и без садејства са другим областима. Настава је усмерена на остваривање исхода и даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање ученика и музичко стваралаштво у оквиру којих ученик користи теоријска знања као средства за партиципацију у музици. У том смислу основни методски приступ је од звука ка теорији. Исходи по холистичком принципу обухватају различите сфере феномена музике и заједно рефлектују музичко биће у нама, те као такви јесу остварљиви за сваког ученика. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у под стицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање. Да би постигао очекиване исходе васпитно-образовног процеса, наставник остварује наставу и учење користећи глас и по крет, музичке инструменте, елементе информационих технологија као и развијених модела мултимедијалне наставе. Корелација из међу предмета може бити полазиште за бројне пројектне предлоге у којим ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати вештине приступања и коришћења информација (интернет, књиге...), сараднички рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Рад у групама и радионицама је користан у комбинацији са осталим начинима рада, поготово када постоји изазов значајнијег (нпр. емотивног) експонирања ученика, као вид премошћавања стидљивости или анксиозности.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује овај дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа

располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи–глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Сада наставник за сваку област има дефинисане исходе. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава музичке културе остварује се кроз следеће области: човек и музика, музички инструменти, слушање музике, извођење музике, музичко стваралаштво.

ЧОВЕК И МУЗИКА

Знање о музици кроз различите епохе има за циљ разумевање улоге музике у друштву, упознавање музичких изражајних средстава, инструмената, жанрова и облика. У начину реализације ових садржаја увек треба кренути од музичког дела, слушања или извођења. Час треба да буде оријентисан на улогу и природу музике, однос човека у датом периоду према њој и њеној намени, као и промишљању да ли је музика (и ако јесте, на које начине) била уметност какву је данас познајемо или и нешто друго. Информације које се тичу контекста (на пример историјске, антрополошке, културолошке природе) треба да буду одабране и пренесене у служби разумевања света музике у датом духу времена. Хронолошки аспект Музичке културе за пети разред доприноси корелацији знања и треба имати на уму да одређени предмети покривају информисаност о немусичким аспектима праисторије и антике на детаљнији и специфичнији начин.

МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

Музички инструменти су незаобилазни елемент свих области Музичке културе. Како су, поред људског тела и гласа, једно од најстаријих средстава изражавања човека, информације о првим музичким инструментима треба да проистекну непосредно из историјског контекста и свакодневног живота. У том смислу треба посебно обратити пажњу на везу између избора инструмената и догађаја, односно прилике када се и на који начин музика изводила некада и сада.

Инструменти Орфовог инструментаријума могу бити полазна тачка за класификацију инструмената у зависности од начина стварања звука (ударалке, дувачки и жичани). Посебан фокус је на инструментима из групе ударалки, као најједноставнијим и присутним од самог почетка музичког изражавања. Информације треба да буду сведене и усмерене на настанак, првобитан облик и развој, као и основне карактеристике, изражајне могућности и примену ритмичких и мелодијских ударалки. У настави треба максимално тежити да се до знања о инструментима дође из непосредног искуства свирања, слушања и анализе, а не фактографским набрајањем података. У томе, као и у примени знања из ове области, могу помоћи и доступне ИКТ апликације.

СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ

Слушање музике је активан психички процес који подразумева емоционални доживљај и мисаону активност. Ученик треба да има јасно формулисана упутства на шта да усмери пажњу приликом слушања како би могао да прати музички ток (попут извођачког састава, темпа, начина на који је мелодија извајана, специфичних ритмичких карактеристика и сл.). Постепено, ови елементи музичког тока постају „константа” у процесу ученичке а/перцепције па наставник може да проширује опажајни капацитет код ученика усмеравајући њихову пажњу пре слушања на релевантне специфичности музичког дела. У контексту праисторије и антике, посебно треба обратити пажњу на везу између природе музичког тока и намене слушаног дела – описати специфичност одређених елемената музичког дела и звучни и карактерни ефекат који је њима постигнут, потом повезати са контекстом настанка дела и намене. Композиције које се слушају својим трајањем и садржајем треба да одговарају могућностима перцепције ученика. Вокална, инструментална и вокално-инструментална дела треба да буду заступљена равноправно. Код слушања песама посебно треба обратити пажњу на везу музике и текста, а код инструменталних дела на извођачки састав и изражајне могућности инструмената. Елементи музичке писмености су у служби горе наведеног. Ученичка знања из различитих области треба повезати и ставити у функцију разумевања дела које су ученици слушали, подстичући креативност и критичко мишљење. Препоручене композиције за слушање: Химне, Народне песме и игре, Ј. Јовичић – Војвођанска свита, С. Стевић – Бела вило (избор), Коледарска песма, Играј, играј Лазаро – Лазаричка, Крстоноше крста носе – Крстоношке, Орач оре равно поње – Краљичка, Додолска песма.

Човек и музика

Песме примитивних племена – Worldmusic, Афрички бубњеви, Vanuatu Women's Water Music <https://www.youtube.com/watch?v=vUUVEvffzSI>, Ритуална игра

северноамеричких Индијанаца, Композиције старог века: Byzantine Hymns Good Friday, Звуци реконструисаних старогрчких инструмената– лира, аулос, Грчка музика, Епитаф деи Секилос(EpithedeiSeikilos), AtriummusicaedeMadrid, Кинеска музика, ZhengQu (Планине и воде), Кинеска мелодија заснована на пентатоници, NamMyohoRengeKyo – TheLotusSutra,<https://www.youtube.com/watch?v=r364h19dXio>

Композиције инспирисане музиком старих епоха: Жан Филип Рамо, LesIndesGalantes: LesSauvages (балет опера), Дворжак, Симфонија из Новог света 3. став, А. Хачатурјан, Игра сабљама из балета „Гајана”, Бела Барток, Алегро Барбаро, Игор Стравински, Посвећење пролећа, Рихард Штраус, опера Салома: Dance of the seven veils<https://www.youtube.com/watch?v=bL2fGdfG3Xo>, Оливије Месијан, композиције инспирисане звуцима птица, Клод Дебиси, Danses sacree et profane<https://www.youtube.com/watch?v=f51LBBLzS8M>

Домаћи композитори: С. Мокрањац – II руковет, С. Мокрањац – V руковет, П. Коњовић – Велика чочечка игра из опере „Коштана”, М. Тајчевић – Балканске игре (избор), С. Христић – игра „Грлица”, „Биљана платно белеше” из балета „Охридска легенда”, Љубица Марић, Бранково коло, Љубица Марић, Праг сна, Вера Миланковић, Сењачка рапсодија <https://www.youtube.com/watch?v=bf1rvfmlNPo>, Вера Миланковић, Eine kleine Popmusic, Трио Бора Дугић – Чаробна фрула (избор), Бора Дугић, Игра скакаваца, Месечина.

Страни композитори: А. Вивалди – „Годишња доба” (Пролеће, Лето, Јесен, Зима), Жан Филип Рамо, Hippolyte and Aricie: A la Chasse, Јозеф Хајдн, „Коњаник”, Гудачки квартет, г-мол, оп.74, бр. 3, III став, Лудвиг ван Бетовен, Шеста симфонија, Л. В. Бетовен – Менует из II става Сонатине у Г-дуру оп. 49 В. А. Моцарт – Мала ноћна музика I и III став, МозАртквартет Eine kleine World music, Јоханес Брамс, Симфонија бр. 3, трећи став, Рихард Вагнер, Танхојзер: Први чин, друга сцена „У Венерином брду”, Е. Григ – Буђење пролећа, Едвард Григ, Пер Гинт, свита бр. 1, А. Дворжак – Хумореска, Б. Сметана – Влтава, М. Мусоргски – Сlike са изложбе (избор), Арам Хачатуријан, „Адађо” из Спартакуса, К. Орф – 4 кратка комада за ксилофон, Лирој Андерсон Писаћа машина, Хауард Шор, Господар прстенова (Isengard; UrukHai), Видео примери за композиције: П.И. Чајковски – Игра малих лабудова из балета Лабудово језеро и друге.

ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ

Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Научна истраживања указују да читање с листа једноставног ритмичког записа активира највећи број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење,

осетљивост за друге учеснике у музичком догађају (тзв. тимски рад, толеранција) и fine моторичке радње. Квалитетно музичко изражавање има значајан утицај на психу ученика, а самим тим и на капацитет и могућност свих видова изражавања. Уједно је важно да се кроз извођење музике, а у оквиру индивидуалних могућности ученика, подстиче и развијање личног стила изражавања. С обзиром на то да ће певање и свирање произилазити и из историјског контекста, важно је имати на уму да начин извођења треба прилагодити у односу на дати контекст. Посебну пажњу треба усмерити на спонтане покрете као одговор на музику (плес) и покрете који имају одговарајуће значење у музичком чину (обред). Кроз примену на одговарајућим примерима музичких вежби и композиција, обрадити елементе музичке писмености. То су разлике између дура и мола, а-мол лествица (природна и хармонска), појам предзнака – повисилица и разрешилица, прости и сложени тактови, шеснаестина ноте у групи и предтакт.

Певање

Главни критеријум за избор песама је квалитет музичког дела. Ученике не треба потцењивати у смислу поједностављеног литерарног и музичког садржаја. Што је музичко дело квалитетније, то је већи потенцијал природне позваности ученика да учествује у музичком догађају. Пре почетка певања потребно је спровести кратке вежбе за правилно дисање и распевање. Посебно треба обратити пажњу на правилну дикцију. Рад на песми почиње фрагментима. У току рада треба указати на грешке, исправити их колико је то могуће, па тек на крају извести композицију у целини. Наставник треба да узме у обзир гласовне могућности ученика преодабира песама за певање. Уколико је у питању извођење песама најстарије музичке фолклорне традиције, треба неговати нетемперовани начин певања и дозволити природним бојама гласа да дођу до изражаја. То се може подстакнути пратњом која укључује природни инструмент (нетемперовани инструмент, као и људски глас). Такође, одређене песме ће карактерисати специфичан стил извођења (нпр. грлено певање).

Свирање

Приликом инструменталног музицирања користити ритмичке и мелодијске инструменте (Орфов инструментаријум, као и друге доступне инструменте). Пошто су ученици описмењени, свирање на мелодијским инструментима биће олакшано јер се могу користити нотни примери појединих песама које су најпре солмизационо обрађене. Примењујући принцип активног учешћа ученика на часу, свирањем се, поред осталог, развијају моторичке вештине, координација и опажајне способности.

Препоручене композиције за певање и свирање: Химне, Народне песме и игре, Густа ми магла паднала (по слуху), Ајде, Јано (по слуху), Банатско коло
Повела је Јела, Девојачко коло, Ти једина, У ливади под јасеном, Пред Сенкином кућом, Ми смо деца весела, Коларићу, панићу, Овим шором, јагодо
Девојчица платно бели овако, Шетња, Дечје песме, Бајоне, Срећна Нова свој деци света, К. Орф, Динг, донг, Д. Деспих, Шума на киши, М. Милојевић, На ливади, Песма из Русије, Нека увек буде сунце, Песма из Финске, Пролеће у шуми, Песма из Белгије, Нек свуд љубав сја, Песма из Италије, Сад зиме више нема, Р. Роџерс, Солмизација, К. Бабић, Веверица, Стеван Шром, Јагње моје, М. М. Протић, Циц, Свирање на Орфовим инструментима, Вишњичица род родила, Дивна, Дивна, Дед` поиграј, медо, Миодраг Илић Бели, Све је пошло наопачке,

МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО

Дечије музичко стваралаштво представља виши степен активирања музичких способности које се стичу у свим музичким активностима, а резултат су креативног односа према музици. Оно подстиче музичку фантазију, обликује стваралачко мишљење, продубљује интересовања и доприноси трајнијем усвајању и памћењу музичких репродуктивних и стваралачких активности и знања. Стваралаштво може бити заступљено кроз: музичка питања и одговоре, компоновање мелодије на задати текст, састављање ритмичке вежбе или мелодије од понуђених мотива, импровизација игре/покрета на одређену музику, илустрацију доживљаја музике, израду музичких инструмената (функционалних или нефункционалних), музичко-истраживачки рад, осмишљавање музичких догађаја, програма и пројеката, осмишљавање музичких квизова, осмишљавање музичких дидактичких игара, игара са певањем, игара уз инструменталну пратњу или музичких драматизација, креативну употребу мултимедија: ИКТ, аудио снимци, сликовни материјал, мобилни телефони...

Уколико има могућности, могу се осмислити и реализовати тематски пројекти на нивоу одељења или разреда (племенска музика, музика на двору, у храму, пригодна музика...).

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава музичке културе подразумева учешће свих ученика, а не само оних који имају музичке предиспозиције. Како је предмет музичка култура синтеза вештина и знања, полазна тачка у процесу оцењивања треба да буду индивидуалне музичке способности и ниво претходног знања сваког ученика. Битни фактори за праћење музичког развоја и оцењивање сваког ученика су ниво његових постигнућа у односу на дефинисане исходе као и рад, степен ангажованости, кооперативност, интересовање, став, умешност и

креативност. Тако се у настави музичке културе за исте васпитно-образовне задатке могу добити различите оцене, као и за различите резултате исте оцене, због тога што се конкретни резултати упоређују са индивидуалним ученичким могућностима.

Начин провере и оцена треба да подстичу ученика да напредује и активно учествује у свим видовима музичких активности. Главни критеријум за процес праћења и процењивања је начин ученичке партиципације у музичком догађају, односно да ли је у стању да прати музичко дело при слушању и како односно, да ли и како изводи и ствара музику користећи постојеће знање. У зависности од области и теме, постигнућа ученика се могу

оценити усменом провером, краћим писаним проверама (до 15 минута) и проценом практичног рада и уметничког и стваралачког ангажовања. Поред ових традиционалних начина оцењивања, треба користити и друге начине оцењивања као што су:

1. допринос ученика за време групног рада,
2. израда креативних задатака на одређену тему,
3. рад на пројекту (ученик даје решење за неки проблем и одговара на конкретне потребе),
4. специфичне вештине.

У процесу вредновања резултата учења наставник треба да буде фокусиран на ученичку мотивацију и ставове у односу на извођење и стваралаштво, способност концентрације, квалитета перцепције и начин размишљања приликом слушања, као и примену тероетског знања у музицирању. Наставник треба да мотивише ученика на даљи развој, тако да ученик осети да је кроз процес вредновања виђен и подржан, као и да има оријентацију где се налази у процесу развоја у оквиру музике и музичког изражавања. Важно је укључити самог ученика у овај процес у смислу дијалога и узајамног разумевања у вези са тим шта ученик осећа као препреке (вољне и невољне) у свом развоју, као и на које начине се, из ученикове перспективе, оне могу пребродити. Када је у питању вредновање области Музичко стваралаштво, оно треба вредновати у смислу стваралачког ангажовања ученика, а не према квалитету насталог дела, јер су и најскромније музичке импровизације, креативно размишљање и стварање, педагошки оправдане. Узимајући у обзир циљ предмета неопходно је имати на уму да се оквир вредновања процеса и резултата учења одвија највише у учениковом живом контакту са музиком, тј. извођењу и стваралаштву, а такође и слушању музике. Теоретско знање треба да има своју примену и функцију у ученичком изражавању кроз музику и у контакту са музиком. Како процес учења у оквиру сваког часа треба да обухвати све области, посматрање ученика у живом контакту

са музиком је истовремено показатељ квалитета процеса учења, као и идеална сцена за вредновање остварености исхода. Сумативно вредновање треба да буде осмишљено кроз задатке и активности које захтевају креативну примену знања. Диктате не треба практиковати, ни задавати. Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад. Све што се покаже добрим и корисним наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а све што се покаже као недовољно ефикасним и ефективним требало би унапредити.

Назив предмета	ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ
Циљ	Циљ учења Физичког и здравственог васпитања је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада.
Годишњи фонд часова	72 часа + 54 часа (обавезне физичке активности ученика)

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- примени једноставне комплексе простих и општеприпремних вежби;
- изведе вежбе (разноврсна природна и изведена кретања) и користи их у спорту, рекреацији и различитим животним ситуацијама;
- упореди резултате тестирања са вредностима за свој узраст и сагледа сопствени моторички напредак;
- комбинује и користи достигнути ниво усвојене технике кретања у спорту и свакодневном животу;
- доводи у везу развој физичких способности са атлетским дисциплинама;
- одржава стабилну и динамичку равнотежу у различитим кретањима, изводи ротације тела;
- користи елементе гимнастике у свакодневним животним ситуацијама и игри;
- процени сопствене могућности за вежбање у гимнастици;
- користи елементе технике у игри;
- примењује основна правила рукомета у игри;

- учествује на унутародељенским такмичењима;
- изведе кретања, вежбе и кратке саставе уз музичку пратњу;
- игра народно коло;
- изведе кретања у различитом ритму;
- изведе основне кораке плеса из народне традиције других култура;
- контролише и одржава тело у води;
- преплива 25m слободном техником;
- скочи у воду на ноге;
- поштује правила понашања у и око водене средине;
- објасни својим речима сврху и значај вежбања;
- користи основну терминологију вежбања;
- поштује правила понашања у и на просторима за вежбање у школи и ван ње, као и на спортским манифестацијама;
- примени мере безбедности током вежбања;
- одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима у просторима за вежбање;
- примени и поштује правила тимске и спортске игре у складу са етичким нормама;
- навија и бодри учеснике на такмичењима и решава конфликте на социјално прихватљив начин;
- користи различите изворе информација за упознавање са разноврсним облицима физичких и спортско-рекреативних активности;
- прихвати сопствену победу и пораз у складу са „ферплејом”;
- примењује научено у физичком и здравственом васпитању у ванредним ситуацијама;
- препозна лепоту покрета и кретања у физичком вежбању и спорту;
- направи план дневних активности;
- наведе примере утицаја физичког вежбања на здравље;
- разликује здраве и нездраве начине исхране;
- направи недељни јеловник уравнотежене исхране уз помоћ наставника;
- примењује здравствено-хигијенске мере пре, у току и након вежбања;
- препозна врсту повреде;
- правилно реагује у случају повреде;
- чува животну средину током вежбања.

Област/тема – физичке способности, садржаји:

Обавезни садржаји Вежбе за развој снаге. Вежбе за развој покретљивости. Вежбе за развој аеробне издржљивости. Вежбе за развој брзине. Вежбе за развој координације. Примена националне батерије тестова за праћење физичког развоја и моторичких способности.

Област/тема – моторичке вештине, спорт и спортске дисциплине, садржаји:

АТЛЕТИКА: Обавезни садржаји Техника истрајног трчања. Истрајно трчање – припрема за крос. Техника спринтерског трчања. Техника високог и ниског старта. Скок увис (прекорачна техника). Бацање лоптице (до 200 г). Препоручени садржаји Техника штафетног трчања. Скок удаљ. Бацања кугле 2 kg. Бацање „вортекс-а”. Тробој. **СПОРТСКА ГИМНАСТИКА:** Обавезни садржаји Вежбе на тлу. Прескоци и скокови. Вежбе у упору. Вежбе у вису. Ниска греда. Гимнастички полигон. Препоручени садржаји Вежбе на тлу (напредне варијанте). Висока греда. Трамболина. Прескок. Коњ са хватаљкама. Вежбе у упору (сложенији састав). Вежбе у вису (сложенији састав).

ОСНОВЕ ТИМСКИХ И СПОРТСКИХ ИГАРА: Обавезни садржаји

Рукомет/минирукомет: Основни елементи технике и правила; – вођење лопте, – хватања и додавања лопте, – шутирања на гол, – финтирање, – принципи индивидуалне одбране – основна правила рукомета/минирукомета

Спортски полигон. Препоручени садржаји Напредни елементи технике, тактике и правила игре: – хватања котрљајућих лопти, – дриблинг, шутирања на гол, – финтирање, – основни принципи колективне одбране.

ПЛЕС И РИТМИКА: Обавезни садржаји Покрети уз ритам и уз музичку пратњу. Ритмичка вежба без реквизита. Скокови кроз вијачу. Народно коло „Моравац”. Народно коло из краја у којем се школа налази. Основни кораци друшвених плесова. Препоручени садржаји Вежбе са обручем. Вежбе са лоптом. Сложенији скокови кроз вијачу. **ПЛИВАЊЕ:** Обавезни садржаји Предвежбе у обучавању пливања. Игре у води. Самопомоћ у води. Препоручени садржаји Плива једном техником. Рођење у дужину.

Област/тема – физичка и здравствена култура (Реализује се кроз све наставне области и теме уз практичан рад), садржаји:

ФИЗИЧКО ВЕЖБАЊЕ И СПОРТ: Циљ и сврха вежбања у физичком и здравственом васпитању. Основна правила. Рукомета/минирукомета и Малог фудбала. Понашање према осталим субјектима у игри (према судији, играчима супротне и сопствене екипе). Чување и одржавање материјалних добара која се користе у физичком и здравственом васпитању. Уредно постављање и склањање справа и реквизита неопходних за вежбање. Упознавање ученика са најчешћим облицима насиља у физичком васпитању и спорту. „Ферплеј” (навијање, победа,

пораз решавање конфликтних ситуација). Писани и електорнски извори информација из области физчког васпитања и спорта. Значај развоја физичких способности за сналажење у ванредним ситуацијама (земљотрес, поплава, пожар...). Физичко вежбање и естетика (правилно обликовање тела). Планирање дневних активности. **ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ:** Физичка активност, вежбање и здравље. Основни принципи вежбања и врсте физичке активности. Одржавање личне опреме за вежбање и поштовање здравствено-хигијенских мера пре и после вежбања. Лична и колективна хигијена пре и после вежбања. Утицај правилне исхране на здравље и развој људи. Исхрана пре и после вежбања Прва помоћ: значај прве помоћи, врсте повреда. Вежбање и играње на чистом ваздуху – чување околине приликом вежбања.

Кључни појмови садржаја: физичко вежбање, рукомет, игра, здравље, васпитање.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Достизање циља и исхода наставе и учења физчког и здравственог васпитања заснива се на јединству наставних и ваннаставних организационих облика рада, као основне претпоставк за остваривање циља кроз достизање исхода и стандарда овог васпитно-образовног подручја. Главна промена у савременој концепцији и пракси образовања и васпитања, па тако и у програму предмета физичко и здравствено васпитање, је померање тежишта са наставних садржаја на јасно дефинисане исходе, односно са наставних садржаја на процес учења и његове резултате. Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли у предмету физичко и здравствено васпитање, и учешћем у обавезним физичким активностима. Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика у три предметне области: физичке способности,

– моторичке вештине, спорт и спортске дисциплине и физичка и здравствена култура. Они омогућавају да се циљ учења овог предмета достигне у складу са предметним и међупредметним компетенцијама и стандардима постигнућа. Исходи не прописују структуру, садржаје и организацију наставе, као ни критеријуме и начин вредновања ученичких постигнућа. Циљ и исходи предмета се остварују кроз наставу физчког и здравственог васпитања (у трајању од 2 школска часа недељно) и обавезне физичке активности сваког ученика (у трајању од 1,5 школски час недељно). Програм петог разреда базиран је на континуитету усвојених знања, вештина, ставова и вредности из првог циклуса основног образовања и васпитања. Настава физчког и здравственог васпитања усмерена је према индивидуалним разликама ученика, које се узимају

као критеријум у диференцираном приступу, па самим тим неопходно је упутити ученика или групу ученика, на олакшане или проширене садржаје у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада. Где је неопходно, програмске садржаје потребно је реализовати према полу. Обавезни организациони облици рада:

А. часови физичког и здравственог васпитања; А1. обавезне физичке активности ученика; Остали облици рада (ванчасовне и ваншколске активности): Б. слободне активности – секције, В. недеља школског спорта, Г. активности у природи (кросеви, зимовање, летовање камповање...), Д. школска и ваншколска такмичења Ђ. корективно-педагошки рад.

ОБАВЕЗНИ ОРГАНИЗАЦИОНИ ОБЛИЦИ РАДА

А. Часови физичког и здравственог васпитања Наставне области: I. Физичке способности На свим часовима као и на другим оргназационим облицима рада, посебан акценат се ставља на: – развијање физичких способности које се континуирано рализује у уводном и припремном делу часа путем вежби обликовања. Део главне фазе часа може се користити за развој основних физичких способности узимајући у обзир утицај који наставна тема има на њихов развој. Методе и облике рада наставник бира у складу са потребама и могућностима ученика и материјално-техничким условима за рад; подстицање ученика на самостално вежбање; учвршћивање правилног држања тела. Програм развоја физичких способности је саставни део годишњег плана рада наставника. Праћење, вредновање и евидентирање физичких способности ученика спроводи се на основу Приручника за праћење физичког развоја и развоја моторичких способности ученика у настави физичког васпитања (Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, 2016). II. Моторичке вештине, спорт и спортске дисциплине Усвајање моторичких знања, умења и навика, остварује се кроз примену обавезних и препоручених програмских садржаја атлетике, гимнастике, спортских игара, плеса, ритмичке гимнастике, пливања, примењујући основне дидактичко-методичке приципе и методе рада неопходне за достизање постављених исхода. Усвојена знања, умења и навике треба да омогуће ученицима њихову примену у спорту, рекреацији и специфичним животним ситуацијама. Стицање знања, умења и навика је континуирани процес индивидуалног напредовања ученика у складу са његовим психоизичким способностима. Ученицима који нису у стању да усвоје неке од садржаја, задају се вежбања слична али лакша од предвиђених или предвежбе. Уколико ученик не достигне предвиђени исход, оставља се могућност да исти достигне у наредном периоду. Усавршавање неких моторичких задатака је континуирани процес без обзира на садржаје програма (техника ходања, трчања, примена научене игре

итд.). У раду са напреднијим ученицима реализују се препоручени садржаји или садржаји из наредних разреда. Кроз процес реализације програма неопходно је пратити способности ученика за поједине спортове. III. Физичка и здравствена култура Достицањем исхода ове наставне области, ученици стичу знања, вештине, ставове и вредности о вежбању (основним појмовима о вежби, како се неко вежбање изводи и чему конкретна вежба и вежбање служи), физичком васпитању, спорту, рекреацији и здрављу. Посебно планиране и осмишљене информације о вежбању и здрављу преносе се непосредно пре, током и након вежбања на часу. Ова наставна област остварује се кроз све организационе облике рада у физичком и здравственом васпитању и обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању, здрављу и раду; развијање и неговање фер-плеја; препознавање негативних облика понашања у спорту и навијању; вредновање естетских вредности у физичком вежбању, рекреацији и спорту; развијање креативности у вежбању; очување животне средине, као и развијање и неговање здравствене културе ученика. Поред наведеног у овој области потребно је радити на: неговању патриотских вредности (народне традиције и мултикултуралности); формирању правилног односа према различитостима, чувању материјалних добара, неговању друштвених вредности итд. А1. Обавезне физичке активности ученика Физичке активности ученика доприносе остваривању постављеног циља и исхода физичког и здравственог васпитања. Ове активности организују се у оквиру редовног распореда или према посебном распореду у складу са просторним могућностима школе и потребама ученика у трајању од 1,5 часова недељно. План рада ових активности је саставни део планирања у физичком и здравственом васпитању. Школа се може одредити за један од понуђених начина организације ових активности на предлог Стручног већа. Начин организације ових активности је саставни део Школског програма и Годишњег плана рада школе. Начини организације рада обавезних физичких активности ученика: Реализују се у трајању од 45 минута, једном у току недеље. У школама које имају одговарајуће материјално-техничке и просторне услове, фонд од $\frac{1}{2}$ школског часа односно 22,5 минута, на недељном нивоу, може се реализовати тако што ће ученици сваке друге недеље имати још један час ових активности, или на други начин који предложи Стручно веће физичког и здравственог васпитања. Ради ефикаснијег рада и обухваћености свих ученика дозвољено је спајање два одељења истог разреда. Два наставника раде истовремено са два одељења. Реализују се у трајању од 45 минута, једном у току недеље. Фонд од $\frac{1}{2}$ школског часа односно 22,5 минута, на недељном нивоу, реализује се кумулативно, једном у тромесечју, у укупном трајању од 6 школских часова односно 4,5 сата. Стручно веће може предложити неки други начин

организације ових активности, посебно уколико се школа определи да ове активности реализује изван школе (пливање, скијање, клизање, оријентиринг итд.). Програмски садржаји обавезних физичких активности Обавезни програмски садржаји ових активности су: Кондиционо вежбање ученика у трајању од најмање 20 минута; Мали фудбал: 1. Вођење и контрола лопте, 2. Примање лопте и додавање лопте различитим деловима стопала, 3. Шутирање на гол и основе игре у нападу (откривање), 4. Одузимање лопте и основе игре у одбрани (покривање), 5. Вежбе са два и три играча, 6. Игра са применом основних правила за мали фудбал. Препоручени програмски садржаји ових активности: Обучавање и усавршавање елемената предвиђених препорученим наставним садржајима: 1. Атлетике; 2. имнастике; 3. Пlesa и ритмике; 4. Других активности предвиђених програмом школских такмичења. Мали фудбал: 1. колективна игра у одбрани и нападу, 2. техника игре голмана, 3. игра уз примену правила Пливање; Скијање; Клизање; Бадминтон; Стони тенис; Оријентиринг; Друге активности по избору Стручног већа школе.

ВАННАСТАВНЕ АКТИВНОСТИ

План и програм ових активности предлаже Стручно веће и саставни је део годишњег плана рада школе и школског програма. Б. Слободне активности секције Формирају се према интересовању ученика. Наставник сачињава посебан програм узимајући у обзир материјалне и просторне услове рада, узрастне карактеристике и способности ученика. Уколико је неопходно, секције се могу формирати према полу ученика. Ученик се у сваком тренутку може се укључити у рад секције. В. Недеља школског спорта Ради развоја и практиковања здравог начина живота, развоја свести о важности сопственог здравља и безбедности, о потреби неговања и развоја физичких способности, као и превенције насиља, наркоманије, малолетничке деликвенције, школа у оквиру Школског програма реализује недељу школског спорта. Недеља школског спорта обухвата: такмичења у спортским дисциплинама прилагођеним узрасту и могућностима ученика; културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља (ликовне и друге изложбе, фолклор, плес, музичко-спортске радионице, слет...); ђачке трибине и радионице (о здрављу, историји физичке културе, спорту, рекреацији, „ферплеју”, последицама насиља у спорту, технолошким достигнућима у вежбању и спорту и др.). План и програм Недеље школског спорта сачињава Стручно веће физичког и здравственог васпитања у сарадњи са другим стручним већима (ликовне културе, музичке културе, историје, информатике...) и стручним сарадницима у школи, водећи рачуна да и ученици који су ослобођени од практичног дела наставе физичког и здравственог васпитања, буду укључени у организацију ових активности. Г.

Активности у природи (кросеви, зимовање, летовање) Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, школа организује активности у природи: пролећни крос (дужину стазе одређује стручно веће); зимовање организује се за време зимског распуста (обука скијања, клизања, краћи излети са пешачењем или на санкама, идр.); летовање организује се за време летњег распуста у трајању од најмање седам дана (логоровање, камповање итд.). Д. Школска и ваншколска такмичења Школа организује и спроводи обавезна унутаршколска спортска такмичења, као интегрални део процеса физичког васпитања према плану Стручног већа и то у: спортској гимнастици (у зимском периоду); атлетици (у пролећном периоду), најмање једној спортској игри (у току године). Школа може планирати такмичења из других спортских грана или игара уколико за то постоје услови и интересовање ученика (плес, оријентиринг, бадминтон, између две или четири ватре, полигони итд.). Ученици могу да учествују и на такмичењима у систему школских спортских такмичења Републике Србије, која су у складу са планом и програмом наставе и учења. Ђ. Корективно-педагошки рад и допунска настава Ове активности организују се са ученицима који имају: потешкоће у савладавању градива; смањене физичке способности; лоше држање тела; здравствене потешкоће које онемогућавају редовно похађање наставе. За ученике који имају потешкоће у савладавању градива и ученике са смањеним физичким способностима организује се допунска настава која подразумева савладавање оних обавезних програмских садржаја, које ученици ни успели да савладају на редовној настави, као и развијање њихових физичких способности; Рад са ученицима који имају лоше држање тела подразумева: очаване постуралних поремећаја код ученика; саветовање ученика и родитеља; организовање додатног превентивног вежбања у трајању од једног школског часа недељно; организовање корективног вежбања у сарадњи са одговарајућом здравственом установом. Рад са ученицима са здравственим потешкоћама организује се искључиво у сарадњи са лекаром специјалистом, који одређује врсту вежби и степен оптерећења. Ослобађање ученика од наставе физичког и здравственог Васпитања Ученик може бити ослобођен само од практичног дела програма наставе за одређени период, полугодиште или целу школску годину на основу препоруке изабраног лекара. Ученик ослобођен практичног дела у обавези је да присуствује часовима. За рад са ослобођеним ученицима наставник сачињава посебан програм рада базиран на усвајању теоријских и васпитних садржаја у складу са програмом и у корелацији са садржајима других предмета. Ослобођеним ученицима треба пружити могућност да: суде, воде статистику, региструју резултат или прате ниво активности ученика на часу или школском такмичењу, направе едукативни

постер или електронску презентацију, припреме репортажу са спортског догађаја, прате и евидентирају активност ученика на часу уз помоћ наставника и на други начин помажу у организацији наставних и ваннаставних активности. Исходи за ученике ослобођене од практичног дела наставе По завршетку теме ученик ће бити у стању да: Наведе основна правила гимнастике, атлетике, спортске игре, пливања; Дефинише основна здравствено-хигијенска правила вежбања; Презентује и анализира информације о физичком вежбању, спорту, здрављу, историји спорта, актуелним спортским подацима итд.); Учествује у организацији Недеље школског спорта и школских такмичења. Планирање васпитно-образовног рада Дефинисани исходи су важан део и незаобилазан елемент процеса планирања наставе и учења. Дефинисани као резултати учења на крају сваког разреда, током планирања рада потребно је одредити временску динамику у односу на бављење појединим исходима током школске године. Неопходно је посебну пажњу обратити на исходе које није могуће достићи током једног или више часова, већ је у ту сврху потребно реализовати различите активности током године. Облици наставе Предмет се реализује кроз следеће облике наставе теоријска настава (до 4 часа); практична настава (68–72 часа). Теоријска настава Посебни теоријски часови могу се организовати само у оним ситуацијама када не постоје услови за реализацију наставе у просторима за вежбање или алтернативним објектима, и као први час у полугодишту. На тим часовима детаљније се обрађују садржаји предвиђени темама Физичко вежбање и спорт и Здравствено васпитање уз могући практичан рад у складу са условима. Максималан број часова без практичног рада не би требало да буде већи од четири (4) у току школске године. При планирању теоријских садржаја неопходно је узети у обзир: садржај програма, претходна искуства ученика, садржаје других предмета (корелацију – међупредметне компетенције). Практична настава Број часова по темама планира се на основу, процене наставника, материјално-техничких и просторних услова. Наставне теме или поједини садржаји за које не постоје услови за реализацију могу бити замењени одговарајућим темама или садржајима програма за које постоје одговарајући услови. Оквирни број часова по темама: 1. Атлетика (16); 2. Гимнастика (16); 3. Основе тимских и спортских игара: Рукомет – минируко-мет; (16) 4. Ритмика и плес (4); 5. Пливање (12); 6. Тестирање и мерење (6–8). Програм физичког и здравственог васпитања остварује се реализацијом обавезних и препоручених садржаја. Обавезни садржаји су они које је неопходно спровести у раду са ученицима узимајући у обзир способности ученика, материјално-техничке и просторне услове. Препоручени садржаји су они које

наставник бира и реализује у раду са ученицима (групама или појединцима), који су савладали обавезне садржаје, узимајући у обзир ниво достигнутог исхода, потребе ученика и услове за рад. Физичке способности При планирању кондиционог вежбања у главној фази часа, треба узети у обзир утицај наставне теме на физичке способности ученика и применити вежбе чији делови биомеханичке структуре одговарају основном задатку главне фазе часа и служе за обучавање и увежбавање (обраду и утврђивање) конкретног задатка. Методе вежбања које се примењују у настави су тренажне методе (континуирани, понављајући и интервални метод, кружни тренинг, и др.), прилагођене узрасним карактеристикама ученика. У раду са ученицима примењивати диференциране облике рада, доzirати вежбања у складу са њиховим могућностима и примењивати одговарајућу терминологију вежби. Време извођења вежби и број понављања задају се групама ученика или појединцима у складу са њиховим способностима, водећи рачуна о постизању што веће радне ефикасности и оптимизацији интензитета рада. Акцент се ставља на оне моторичке активности којима се најуспешније супротставља последицама хипокинезије. Препоручени начини рада за развој физичких способности ученика. 1. Развој снаге без и са еквизита, на справама и уз помоћ справа. 2. Развој покретљивости – без и са реквизитима, уз коришћење справа, уз помоћ сувежбача. 3. Развој аеробне здржљивости истрајно и интервално трчање, вежбање уз музику аеробик, тимске и спортске игре, други модели вежбања. 4. Развој координације извођење координационих вежби у различитом ритму и променљивим условима (кретање екстремитетима у две равни). 5. Развој брзине и експлозивне снаге једноставне и сложене структуре кретања изводити максималним интензитетом из различитих почетних положаја, изазване различитим чулним надражајима (старт из различитих положаја итд.), штафетне игре, извођење вежби различитом максималном брзином (бацања, скокови, акробатика, шутирања, ударци кроз атлетику, гимнастику, тимске и спортске игре). За ученике који из здравствених разлога изводе посебно одабране вежбе, потребно је обезбедити посебно место за вежбање. Моторичке вештине, спорт и спортске дисциплине 1. Атлетика Садржаји атлетике се реализују у јесењем и пролећном периоду. Обавезни садржаји Истрајно трчање: вежбе технике; континуирано и интервално трчање; Спринтерско трчање: вежбе технике трчања (ниски скип, високи скип, забацивање потколенице, гребајући корак, итд), ниски старт и фазе трчања; Скок увис прекорачном техником; техника скока увис кроз фазе (залет, отскок, прелазак летвице и доскок). Обучавање технике врши се у целини а по потреби рашчлањивањем на фазе. Бацање лоптице у даљ: обучавање кроз фазе (залет и избачај) и усвајање вежбе у целини. Корелација са вежбама из рукомета

(доножни корак, замах и техника избачаја дугим замахом). Препоручени садржаји: Ови садржаји се примењују у раду са ученицима који су савладали обавезне садржаје применом одговарајуће методике рада. Техника штафетног трчања (штафетне игре, начини измене палице и др.); Скок удаљ основни елементи згрчне технике реализовати кроз фазе; Бацања кугле 2 kg – из места и бочна техника; Бацање „вортекс-а” у даљ; Тробој – кроз одељенско такмичење применити три дисциплине које су ученици савладали (трчање, бацања и скокови).

2. Спортска гимнастика Садржаји се реализују у зимском периоду. Обавезни садржаји Ученике је неопходно поделити по полу и према способностима. Поставити више радних места. На сваком часу увести нови задатак уз понављање претходних. Док једна група обрађује нови садржај, остале групе понављају обрађене садржаје. Промена радних места врши се након одређеног броја понављања. Нпр. Група које није прошла неки задатак на часу исти ће реализовати на сле дећем часу. Ученику који не може да изведе задату вежбу даје се олакшани задатак. Након неколико обрађених наставних јединица ове наставне теме, планом предвидети садржаје других наставних тема (спортска или тимска игра и др) у циљу интензификације наставе. Гимнастички полигон осмислити према степену усвојености обрађених садржаја и претходних знања.

Вежбе на тлу: колут напред, колут назад, став о плећима „свећа”, мост из лежања на леђима; вага претклоном и заножењем; став на шакама уз помоћ; прамет упором странце „звезда”. Прескок: разношка (до 110 цм); Вежбе у упору паралелни разбој наскок у упор, издржај, њих у упору, предњихом сед разножно пред рукама, приножити једном до седа ван, саскок; Вежбе у вису (доскочно вратило, кругови њих и саскок у зањиху; љуљање и саскоци); Пењања (шипка, канап, морнарске лестве до 4 м висине); Ниска греда: боком поред греде; суножним одскоком наскок на греду суножно (једна нога мало испред друге); различити начини ходања: у успону, са згрченим предножењем, са заножењем, са одножењем, са високим предножењем; скок суножним одскоком, суножни доскок на место одскока; вага претклоном и заножењем; саскок згрчено.

гимнастички полигон састављен од обрађених програмских садржаја. Препоручени садржаји Могу се реализовати кроз часове на којима се реализују обавезни садржаји, диференцирани облик рада са напредним ученицима који нпр. прескачу козлић по дужини уместо по ширини, раде летећи колут након колута напред. Овакве моделе могуће је применити на све садржаје спортске гимнастике. Вежбе на тлу: колут напред и назад варијанте (нпр: из става раскорачног колут напред до става раскорачног, из става раскорачног колут назад до става раскорачног); Колут летећи; Мост заклоном; Висока греда: наскок у упор предњи, упор одножно десном (левом) окретом за 90 степени удесно и

прехватом бочно (палчеви су окренути један према другом), упор клечећи на десној са заножењем леве (мала вага); основна кретања из претходних разреда на ниској греди извести на средњој или високој греди; Трамболина или одскочна даска: скокови предњи пружени и згрчени; Прескок „разношка” козлић постављен по дужини (110 цм); Коњ са хваталкама упори и издржаји; Вежбе у упору паралелни разбој – наскок у упор, њих и предњихом сед разножно пред рукама, саседом сножити, њих и предњихом саскок предношка; Коњ са хваталкама – упори и издржаји; Вежбе у вису: дохватно вратило вис завесом о потколено, наупор јашући и саскок одношка. 3. Основе тимских и спортских игара Садржаји рукомета реализују се на часовима физичког и здравственог васпитања, а малог фудбала на обавезним физичким активностима ученика. 3.1. Рукомет – минирукомет Обавезни садржаји Обучавање елемената технике и тактике са лоптом: држање лопте: једном и обема рукама, плитки и дубоки хват; вођење лопте: у месту са променом висине вођења, променом руке, променом положаја; вођење лопте бочним и дубинским кретањем; праволинијски, са променом брзине и руке којом се води; променом правца кретања; вођење у кретању са заустављањем у два корака; дриблинг над пасивним и активним противником (игра „1 на 1”); додавање лопте: једном руком „кратким замахом” (смер напред, укосом, у страну); „дугим замахом” уз примену неког од залета (бочни–доножни, бочни–заножни); хватање лопте: у висини груди и главе; хватање непрецизно бачених лопти (бочних, изнад висине главе, у висини колена); хватање котрљајућих лопти; хватање и додавање лопте у кретању; шутирање: чеони шут и скок шут у даљ и вис; финтирање: (једнострука финта у јачу страну). Обучавање индивидуалних елемената технике и тактике без лопте: у фази напада – позиционирање играча, утрчавање у празне просторе, промена смера кретања, откривање за пријем лопте; у фази одбране одбрамбени став и кретање у ставу; заустављање нападача, одузимање лопте од противничког нападача, пресецање путање лопте код додавања, блок; елементи технике голмана – (основни став, кретање на голу, одбрана високих и ниских лопти, одбрана шутева са позиције крила, одбрана седмерца). Обучавање групних и колективних елемената тактике игре: Игра уз индивидуалну одбрану „човек на човека” (пресинг); позиционирање играча у нападу и одбрани 6:0; игра на два гола (3 на 3, 4 на 4); игра уз примену основних правила уважавајући усвојени ниво претходно обучаваних елемената. Препоручени садржаји Обучавање елемената технике и тактике играча са лоптом: вођење лопте: вежбе вођења са радом ногу (кроз ноге, поред и испред тела); вођење две лопте; додавање лопте: додавање „дугим замахом” чеони залет; додавање лопте изведеним начинима; додавања са изменом места; хватање лопте: хватање једном руком; шутирање:

бочни шут са отклоном, шутирање пивотмена, шут са крилне позиције; финтирање: једнострука финта у „слабију страну”. Обучавање групних и колективних елемената тактике игре: извођење слободног ударца; укрштања играча у фази напада, игра 5:1 и 5+1 4. Плес и ритмика Обавезни садржаји Планирати вежбе које је неоподно поновити из програма млађих разреда (докорак, галоп, дечији поскоци, полкин корак...). Дати могућност ученику или групи ученика да изабере музику и осмисли ритмичку вежбу на основу усвојених елемената. Са вијачом применити „скокове кроз вијачу”, прескакање вијаче галопом и суножним поскоцима. Обрадити прве две варијанте народног кола „Моравац”. Препоручени садржаји Вежбе са вијачом усложити наизменичним прескоцима на левој и десној нози и у кретању. Планирати вежбе са обручем које садрже окретања око разних делова тела, котрљања по тлу и провлачења. Вежбе са лоптом превасходно треба да обухвате манипулацију са њом, бацања. Основне варијанте народног кола из краја у коме се школа налази. 5. Пливање Наставна тема Пливање, реализује се у школама у којима за то постоје услови, у оквиру редовне наставе или обавезних физичких активности ученика. Школе које се определе за реализацију програмских садржаја пливања на објектима изван школе, ове часове организују у оквиру обавезних физичких активности ученика. Уколико не постоји могућност реализације наставе пливања у овом разреду, број часова намењен овој наставној теми распоређује се другим наставним темама предвиђених програмом. Приликом реализације садржаја Пливања формирати групе пливача и непливача. Обавезни садржаји Вежбе дисања, рад ногу, пловак, одржавање у месту, завеслаји (краул и леђни краул), скок на ноге и изрон, самопомоћ у води (окретањем на леђа). Препоручени садржаји Пливање техником краула или леђног краула; Роњење по дужини.

6. Тестирање и мерење Праћење физичког развоја и моторичких способности спроводи се на почетку и крају школске године, из простора кардиореспираторне издржљивости (процена аеробног капацитета), телесног састава (посебно телесне масноће), мишићне снаге, издржљивости у мишићној снази, глпкости и агилности. Модел континуираног праћења физичког развоја и моторичких способности у настави физичког и здравственог васпитања, батерија тестова, критеријумске референтне вредности и начин њиховог тумачења, организација и протокол тестирања као педагошке импликације детаљно су објашњени у наведеном приручнику.

Тестирање ученика могуће је спровести на часовима обавезних физичких активности. Оквирни број часова по темама обавезних физичких активности

1. Основе тимских и спортских игара: Мали фудбал; (18) 2. Друге активности предвиђене програмом стручног већа (36). Дидактичко-методички елементи

Основне карактеристике часова: – јасноћа наставног садржаја; оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита; избор рационалних облика и метода рада; избор вежби оптималне образовне вредности; функционална повезаност свих делова часа унутар једног и више узастопних часова једне наставне теме. Уколико на часу истовремено вежбају два одељења, настава се спроводи одвојено за ученике и ученице. Приликом избора облика рада неопходно је узети у обзир просторне услове рада, број ученика на часу, број справа и реквизита и динамику обучавања и увежбавања наставног задатка. Избор дидактичких облика рада треба да буде функцији рационалне организације и интензификације часа, као и достизања постављених исхода. Праћење и оцењивање Исходи представљају добру основу за праћење и процену постигнућа ученика, односно креирање захтева којима се може утврдити да ли су ученици достигли оно што је описано одређеним исходом. Исходи помажу наставницима у праћењу, прикупљању и бележењу постигнућа ученика. Како ће у процесу вредновања искористити исходе наставник, сам осмишљава у односу на то који се начин праћења и процене њему чини најрационалнијим и најкориснијим. Поред тога, постојање исхода олакшава и извештавање родитеља о раду и напредовању ученика. У процесу оцењивања пожељно је користити лични картон ученика (евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења личног картона ученика су вишеструке: омогућава континуирано и систематично праћење напредовања, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља, подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика. У циљу сагледавања и анализирања ефеката наставе физичког и здравственог васпитања, препоручује се да наставник подједнако, континуирано прати и вреднује: Активност и однос ученика према физичком и здравственом васпитању који обухвата: вежбање у адекватној спортској опреми; редовно присуствовање на часовима физичког и здравственог васпитања и обавезним физичким активностима; учествовање у ванчасовним и ваншколским активностима и др. Приказ једног од усвојених комплекса општеприпремних вежби (вежби обликовања), Достигнут ниво постигнућа моторичких знања, умења и навика (напредак у усавршавању технике): Атлетика: Приказ технике спринтерског и истрајног трчања; приказ технике, скока увис прекорачна техника (маказе); Спринтерско трчање 30–50 m на време, бацање лоптице до 200 g у даљ. Истрајно трчање у трајању од 6 минута. Трчање школског кроса. Спортска гимнастика: Вежбе на тлу: колут у напред, колут у назад, став о шакама уз помоћ, мост из лежања, став на плећима „свећа”: Прескок: разношка уз помоћ;

Вежбе у упору: паралелни разбој: наскок у упор са повишења (шведска клупа, сандук, столица...), предњихом сед разножно, приножити једном и саскок, ниско вратило: упор одскоком, издржај, саскок у почетни положај; Вежбе у вису (вратило/кругови): њих и саскок предњихом.

Пењања: приказ технике пењања уз шипку и конопац. Рукомет: Контрола лопте у месту и кретању (вођење); Вођење лопте прволинијски са променом правца кретања (левом и десном руком); Хвата и додаје лопту у висини главе и рамена; Шутира једном техником; Мали фудбал: Додавање унутрашњом страном стопала и примање лопте ђоном и унутрашњом страном стопала; Вођење и шут на гол једном техником; Додавање, примање лопте у и шут на гол у кретању. Плес и ритимка: Замаси, кружења, трчања, поскоци и скокови без реквизита. Поскоци и скокови кроз вијачу. Народно „Моравац” коло уз музику (прва и друга варијанта). Пливање: Контролише и одржава тело у води. Самопомоћ у води. Индивидуални напредак моторичких способности сваког ученика процењује се у односу на претходно проверено стање. Приликом оцењивања неопходно је узети у обзир способности ученика, степен спретности и умешности. Уколико ученик нема развијене посебне способности, приликом оцењивања узима се у обзир индивидуални напредак његов индивидуални напредак у односу на претходна достигнућа и могућности као и ангажовање ученика у наставном процесу. Код ученика ослобођених од практичног дела наставе, наставник прати и вреднује: ниво остварености исхода из области Физичка и здравствена култура; учешће у организацији ваннаставних активности. Педагошка документација Дневник рада за физичко и здравствено васпитање; Планови рада физичког и здравственог васпитања и обавезних физичких активности ученика: план рада стручног већа, годишњи план (по темама са бројем часова), месечни оперативни план, план ваннаставних активности и праћење њихове реализације. Писане припреме: форму и изглед припреме сачињава сам наставник уважавајући: временску артикулацију остваривања, циљ часа, исходе који се реализују, конзистентну дидактичку структуру часова, запажања након часа; Радни картон: наставник води за сваког ученика. Радни картон садржи: податке о стању физичких способности са тестирања, оспособљености у вештинама напомене о специфичностима ученика и остале податке неопходне наставнику. Педагошку документацију наставник сачињава у писаној, а по могућности и електронској форми.

ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ

Назив предмета	ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ
Циљ	Циљ наставе и учења програма Грађанског васпитања је да ученик изучавањем и практиковањем основних принципа, вредности и процедура грађанског друштва постане свестан својих права и одговорности, осетљив за потребе појединаца и заједнице и спреман да активно делује у заједници уважавајући демократске вредности.
Годишњи фонд часова	36 часова

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- разликује жеље од потреба и наведе примере везе између потреба и људских права;
- штити своја права на начин који не угрожава друге и њихова права;
- аргументује потребу посебне заштите права детета;
- на примеру препозна уграђеност права детета у основним документима која уређују рад школе;
- наведе чиниоце који утичу на остваривање дечијих права;
- препозна ситуације кршења дечијих права у свакодневном животу и на примерима историјских догађаја;
- искаже свој став о значају поштовања правила у функционисању заједнице;
- учествује у доношењу правила рада групе и поштује их;
- понаша се у складу са правилима и дужностима у школи;
- наведе начине демократског одлучивања;
- објасни улогу појединца и група у заштити дечијих права;
- реално процени сопствену одговорност у ситуацији кршења нечијих права и зна коме да се обрати за помоћ;
- прихвата друге ученике и уважава њихову различитост;

- у медијима и књигама које чита проналази примере предрасуда, стереотипа, дискриминације, нетолеранције по различитим основама као и примере поштовања различитости;
- наведе врсте насиља;
- анализира сукоб из различитих углова учесника и налази конструктивна решења прихватљива за све стране у сукобу;
- аргументује предности конструктивног начина решавања сукоба;
- учествује у идентификацији проблема у вези са остварењем права детета у својој школи;
- учествује у осмишљавању акције, процењивању њене изводљивости и предвиђању могућих ефеката;
- учествује у извођењу акције, прикупљању и обради података о изабраном проблему користећи различите изворе и технике;
- презентује, образлаже и аргументује изабрану акцију и добијене резултате;
- у дискусији показује вештину активног слушања, износи свој став заснован на аргументима, комуницира на неугрожавајући начин.

Област/тема – људска права, садржаји:

Потребе и права. Потребе и жеље. Потребе и права. Права и правила у учионици. Правила рада у учионици, доношење групних правила. Права детета у документима о заштити права. Посебност права детета и људска права. Конвенција о правима детета. Врсте права. Показатељи остварености и кршења дечијих права. Конвенција о правима детета у документима која се односе на школу.

Област/тема – демократско друштво, садржаји:

Права и функционисање заједнице. Моје заједнице. Школа као заједница. Одлучивање у учионици и школи. Гласање и консензус као демократски начини одлучивања. Одговорности и обавезе у заједници. Одговорност деце. Одговорности одраслих (родитеља, наставника). Кршење и заштита права. Понашање ученика у ситуацијама кршења права детета. Кома се могу обратити за помоћ.

Област/тема – процеси у савременом друштву, садржаји:

Наши идентитети. Наше сличности и разлике. (раса, пол, национална припадност, друштвено порекло, вероисповест, политичка или друга уверења, имовно стање, култура, језик, старост и инвалидитет). Стереотипи и предрасуде. Дискриминација. Толеранција. Сукоби и насиље. Сукоби и начини решавања сукоба. Предности конструктивног решавања сукоба. Врсте насиља: физичко,

активно и пасивно, емоционално, социјално, сексуално, дигитално. Реаговање на насиље. Начини заштите од насиља.

Област/тема – грађански активизам, садржаји:

Планирање и извођење акција у школи у корист права детета. Избор проблема. Тражење решења проблема. Израда плана акције. Анализа могућих ефеката акције. Планирање и извођење акције. Завршна анализа акције и вредновање ефеката. Приказ и анализа групних радова.

Кључни појмови садржаја: потребе и права, одговорности и обавезе, идентитет, сукоби и насиље, грађански активизам.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Изборни програм Грађанско васпитање, у другом циклусу основног образовања и васпитања, организован је по моделу спирале и оријентисан је на остваривање исхода. Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу онога што су стекли проучавајући овај програм. Они представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика у четири области (Људска права, Демократско друштво, Процеси у савременом свету и Грађански активизам) које се налазе у свим програмима другог циклуса. Теме по областима се спирално развијају што значи да се постојећи садржаји из разреда у разред проширују и продубљују, а многи исходи се надограђују или се, ако је у питању вештина, унапређују. Типичан пример таквог исхода су они који се односе на комуникацију. Активно слушање и конструктивно реаговање су исходи који се постепено унапређују кроз бројне активности и садржаје. Слично је и са јачањем осетљивости за потребе и права других, препознавање дискриминације и многе друге исходе који се не могу брзо и лако остварити обрадом само једног програмског садржаја. Све четири области су једнако важне, а наставник их, у непосредном раду са ученицима, интегрише јер између њих постоји природна веза. У програму су наведени садржаји које наставник може да допуњује, проширује и мења према конкретним потребама и плану сопственог рада али увек имајући у виду исходе које треба остварити. Редослед наведених исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање општег циља предмета и развој међупредметних компетенција, пре свега одговорно учешће у демократском друштву. Између исхода, како у оквиру једне, тако и више области, постоји повезаност. Остваривање једног исхода доприноси остваривању других исхода. Многи исходи су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада, током дужег временског периода. Посебност грађанског васпитања је у томе што је оно део ширег концепта образовања за

демократију и грађанско друштво и у том смислу је тесно повезано са другим предметима, ваннаставним активностима и уопште етосом школе.

По врсти, исходи могу бити:

- а) сазнајни (нпр. објасни улогу појединца и група у заштити дечијих права);
- б) емоционални (нпр. препозна туђе емоције);
- в) вољни (нпр. учествује у извођењу акције).

Сазнајни исходи се најлакше остварују, али тек кад су исходи све три врсте остварени општи циљ предмета је достигнут у потпуности. Зато није довољно познавати принципе конструктивне комуникације већ и комуницирати на такав начин. У овом програму постоје многи исходи који су вољни и манифестују се у понашању ученика али треба имати у виду да је за њихово остварење потребно више времена и више прилика да се научено непосредно

практикује. Образовање за демократију није исто што и образовање о демократији. Зато овај програм тежиште не ставља на знања, већ на вештине применљиве у свакодневном животу у демократској заједници, на демократске ставове и вредности о универзалности права, једнакости, слободи и одговорности, социјалној осетљивости и припадности заједници, уз спремност да се активно делује за сопствену добит као и добит других.

Остваривање овако постављених исхода захтева примену различитих интерактивних облика рада као и одабир и коришћење одговарајућих метода и техника рада са ученицима. Наставници су у прилици да користе: радионице, симулације, играње улога, студије случаја, дебате, дискусије, пројекте, истраживања, промоције, покретање акција као и да сами осмисле неке друге активности. За ученике петог разреда неке од ових техника рада су новина те их треба постепено навикавати на начин рада где су и они активни креатори наставе.

Програм Грађанског васпитања има природну везу са другим наставним предметима. То се види у исходима који се односе на препознавање добрих примера, као и кршења људских права у садржајима који се обрађују у оквиру предмета Историја или у књижевним делима која ученици читају у оквиру Српског језика и књижевности, односно Матерњег језика. Из тог разлога, међупредметно планирање је велика подршка остварењу циља овог програма.

Посебну пажњу треба обратити на последњу област програма где се претходно стечена знања и вештине интегришу и практикују. Акције треба да буду мале и изводљиве али да имају све неопходне кораке. Ученике треба охрабривати када наиђу на тешкоће и јасно указивати да су и неуспеле акције такође добре, јер њиховом анализом долазимо до увида који су кораци били погрешни. Бројни су примери тема у оквиру којих се могу осмислити акције у школи у корист права

детета. На пример, вршњачка подршка је важан сегмент укупне подршке инклузивног образовања, тако да је укљученост младих људи у овај сегмент живота и рада школе веома зачајан. Он се огледа управо у заједничком промишљању наставника и ученика на тему како осмислити план подршке, како га најуспешније реализовати, водећи рачуна о потребама сваког ученика обухваћеног инклузивним образовањем.

У програму Грађанско васпитање продукти ученичких активности имају посебан значај. Они могу бити различите врсте као што су постери, аудио-визуелни записи, презентације, прикази резултата истраживања, представе и друго. Они се могу користити при интеграцији или рекапитулацији обрађених садржаја, процени напредовања ученика, као и самопроцени наставника колико успешно ради.

Продукти се могу користити и ван групе, на пример на

изложби у холу школе, у школским новинама, сајту школе, у локалној заједници или локалним медијима. За реализацију наставе овог програма и остваривање дефинисаних исхода, врло је важна улога наставника. Он је модел који својим понашањем даје пример и доприноси стварању демократске атмосфере која је погодна за размену и аргументовање идеја и мишљења међу ученицима; он је тај који даје повратне информације и подстиче ученике на разумевање односа у групи. Коструктивна комуникација и демократске процедуре нису само циљ већ и начин да се остваре жељени исходи. Битно је да наставник обезбеди равноправну укљученост сваког ученика (уважавајући различитост како у стилевима учења тако и у типу личности). Реализација програма треба да се одвија у складу са принципима

интерактивних односа (активне, проблемске и истраживачке наставе), са сталним рефлесијама на одговарајуће појаве из друштвеног контекста (прошлости и још више садашњости). Посебан захтев за наставнике представља потреба за припремом нових, актуелних материјала који најбоље одговарају садржају и исходима. Они се могу наћи у различитим изворима информација. За реализацију појединих тема могу се користити филмови јер активирају когнитивну и афективну страну личности и подстицајно делују на

ученике да искажу мисли, осећања и ставове. Не треба занемарити ни интернет и различите социјалне мреже јер су то облици комуникације који су блиски младима и на којима се могу препознати и анализирати многи проблеми живота у савременом свету, али и разговарати о говору мржње, нетолеранцији, другим облицима кршења права, као и дигиталном насиљу. Подразумева се да наставник има потпуни увид у материјале који се користе у раду са ученицима (филмови, видео клипови, текстови из новина и др.) како би се заштитили од неодговарајућих садржаја. Наставник треба да обезбеди да се на часу сваки

ученик oseћа уважено, прихваћено и dobroдошло у својој различитости, уз обавезу да поштује и уважи друге и другачије погледе и мишљења. Наставник треба да подстиче код ученика способност да разумеју сопствену одговорност у ситуацијама дискриминације и насиља, као и да бирају конструктивне начине реаговања на њих.

Због изборног статуса програма сасвим је извесно да ће група у петом разреду бити хетерогена по искуству у области грађанског васпитања (најчешће промене изборног програма дешавају се на преласку у други циклус). Зато је важно на почетку школске године пажљиво и уз поштовање процедура донети правила рада јер група без реда и основних правила не може бити демократска. Битно је и да сви ученици учествују у доношењу правила како би свима била разумљива њихова функција. А да би се поштовала правила важно је да се договоре и прихвате начини њихове контроле (ученици одлучују о мерама за њихово непоштовање). Неколико првих часова су прилика да се ученици подсети шта су научили, да размене сопствена знања, ставове, вредности и вештине као и да се уведу у садржаје којима ће се бавити. Посебну пажњу треба обратити на ученике који се по први пут у петом разреду сусрећу са овим предметом. На основу утврђених потреба ученика, наставник ће планирати реализацију наставе за сваку конкретну групу. Таква ситуација неуједначеног предзнања је прилика за вршњачко учење јер током часа Грађанског васпитања ученици уче једни од других и доприносе активностима својим искуствима, знањима и способностима. Значај програма налази се и у чињеници да исходи Грађанског васпитања у великој мери доприносе развоју неколико међупредметних компетенција и да се његови садржаји врло добро уклапају у различите ваннаставне активности. Посебно је значајан допринос развоју међупредметне компетенције комуникација јер се при раду на свим садржајима инсистира на исказивању сопственог мишљења, осећања, ставова и то на начин који не угрожава друге, као и међупредметне компетенције решавање проблема јер се ученици у свакој тематској целини оснажују да препознају проблеме али и да активно траже решења. Чињеница да се програм описно оцењује не умањује потребу да се континуирано прати напредовање ученика у достизању исхода које започиње иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази и у односу на шта ће се процењивати његово даље напредовање. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика. Грађанско васпитање пружа изузетну могућност за неговање саморефлексије (промишљање ученика о томе шта зна, уме, може) и подстицање саморегулације процеса учења.

Назив предмета	ВЕРСКА НАСТАВА
Циљ	Циљ
Годишњи фонд часова	36 часова

Назив предмета	ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК – НЕМАЧКИ ЈЕЗИК
Циљ	Циљ учења страног језика је да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну писмену и усмену комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.
Годишњи фонд часова	72 часа

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- поздрави и отпоздрави, примењујући најједноставнија језичка средства;
- представи себе и другог;
- разуме јасно постављена једноставна питања личне природе и одговара на њих;
- разуме упутства и налоге и реагује на њих;
- разуме једноставна и пажљиво исказана правила понашања (сугестије, препоруке, забране) и реагује на њих, уз визуелну подршку (знакови, симболи и слично) и без ње;
- разуме позив и реагује на њега;
- упути позив на заједничку активност;
- разуме кратке и једноставне молбе и захтеве и реагује на њих;
- упути кратке и једноставне молбе и захтеве;
- искаже и прихвати захвалност на једноставан начин;
- разуме једноставно исказане честитке и одговара на њих;
- упути једноставне честитке;
- разуме једноставан опис живих бића, предмета, места и појава;
- опише жива бића, предмете и места и појаве једноставним језичким средствима;

- разуме једноставне исказе о уобичајеним и тренутним активностима и способностима и реагује на њих;
- опише и планира уобичајене и тренутне активности кратким једноставним језичким средствима;
- опише шта уме/не уме да (у)ради;
- разуме свакодневне исказе у вези с непосредним потребама, осетима и осећањима и реагује на њих;
- изрази основне потребе, осете и осећања кратким и једноставним језичким средствима;
- разуме једноставна обавештења о простору и оријентацији у простору и реагује на њих;
- тражи и пружи кратка и једноставна обавештења о оријентацији у простору;
- опише непосредни простор у којем се креће;
- разуме једноставна обавештења о хронолошком/метеоролошком времену и реагује на њих;
- тражи и даје кратка и једноставна обавештења о хронолошком / метеоролошком времену;
- разуме једноставне исказе којима се изражава припадање/неприпадање, поседовање/непоседовање и реагује на њих;
- тражи и да једноставне исказе којима се изражава припадање/неприпадање, поседовање/непоседовање;
- разуме једноставне исказе за изражавање допадања/недопадања, слагања/неслагања и реагује на њих;
- тражи мишљење и изражава допадање/недопадање једноставним језичким средствима;
- разуме једноставне изразе који се односе на количину (број особа, животиња и предмета количина приликом куповине и сл.) и реагује на њих;
- тражи и пружи основне информације у вези са количинама и бројевима;
- изрази присуство и одсуство некога или нечега;

Област/тема комуникативне функције – поздрављање, садржаји:

Језичке активности у комуникативним ситуацијама Реаговање на усмени или писани импулс саговорника (наставника, вршњака, и слично) и иницирање упознавања; успостављања контакта (нпр. при сусрету, на разгледници, у имејлу, СМС-у). Садржаји: Guten Morgen / Guten Tag / Guten Abend / Hallo! Gute Nacht / Auf Wiedersehen / Auf Wiederschauen/ Tschüs! Bis dann. Bis später. Wie geht`s? Wie geht es Ihnen? Danke, gut. Und dir? / Und Ihnen? / Und selbst/selber?

(Интер)културни садржаји: формално и неформално поздрављање; устаљена правила учтивости, име и презиме, надимци.

Област/тема комуникативне функције – Представљање себе и других; давање основних информација о себи; давање и тражење основних информација о другима, садржаји: Језичке активности у комуникативним ситуацијама. Иницирање упознавања, посредовање у упознавању и представљање. других особа, присутних и одсутних, усмено и писано; слушање и читањекратких и једноставних текстова којим се неко представља; попуњавање формулара основним личним подацима (пријава на курс, претплата. на дечји часопис, налепница за пртљаг, чланска карта и слично). Садржаји: Mein Name ist Petra Novak. Ich heiße Petra (Novak). Ich bin Petra (Novak). Wie heißt du? Wie heißen Sie? Wie heißt ihr? Wer ist das? Das ist Markus. Das ist meine Lehrerin, Frau Simin. /Freut mich. Meine Eltern heißen Zorica und Drago. Woher kommst du? Woher kommt ihr? Woher kommen Sie? Ich komme aus Serbien. Ich wohne in Smederevo. Wo wohnst du? Wie ist deine Adresse/Telefonnummer? Презент слабих глагола и најфреквентнијих јаких глагола (schlafen, fahren, essen, lesen, geben, nehmen, sprechen). Употреба одређеног, неодређеног, негационог, присвојног члана у номинативу и акузативу. Употреба нултог члана. Употреба упитних заменица и прилога (wer, was; wo, wie, wann). Употреба показне заменице das. Исказна и упитна реченица – положај глагола/ред речи. (Интер)културни садржаји: формално и неформално представљање, именовање сродства, име и презиме, земље немачког говорног подручја.

Област/тема комуникативне функције – Разумевање и давање једноставних упутстава и налога, садржаји: Језичке активности у комуникативним ситуацијама. Слушање и читање налога и упутстава и реаговање на њих (комуникација у учионици – упутства и налози које размењују учесници у наставном процесу, упутства за игру и слично). Садржаји: Komm her! Kommt an die Tafel! Setz dich! Setzt euch! Mach(t) das Buch auf/zu! Lies/Lest vor! Hör(t) zu! Sing(t) mit! Sprich/Sprecht nach! Hör/Hört zu! Steh(t) auf! Pass(t) auf! Gib dein Buch an Petra! Gebt mir eure Hausaufgaben! Kannst du mir dein Heft geben? Kann ich dein Heft bekommen? Императив – потврдни и одрични облици 2. лица једине и множине. Употреба негационе партикуле nicht. Императив глагола са наглашеним префиксом. (рецептивно) Модални глаголи у љубазно формулисаним молбама, упутствима и предлозима.(рецептивно) Ред речи у реченицама са императивом. (Интер)културни садржаји: поштовање основних норми учтивости, песме.

Област/тема комуникативне функције – Исказивање правила понашања, садржаји:

Језичке активности у комуникативним ситуацијама: Слушање и читање једноставних исказа у вези са правилима понашања. Садржаји: Kann ich mich hier hinsetzen? Leider nicht, es ist besetzt. Hier darf man nicht sprechen. Du musst dein Handy ausschalten. Die Teire darf man nicht füttern. Неодређена заменица man у номинативу и акузативу. Презент модалних глаголи у формулисаним молбама, упутствима и предлозима.(рецептивно) Ред речи у реченицама са императивом. (Интер)културни садржаји: понашање на јавним местима, значење симбола.

Област/тема комуникативне функције – Позив и реаговање на позив за учешће у заједничкој активности, садржаји:

Језичке активности у комуникативним ситуацијама: Слушање и читање кратких једноставних позива на заједничку активност и реаговање на њих, усмено или писано (позив на рођендан, журку, на игру, у биоскоп...); упућивање и прихватање /одбијање позива на заједничку активност, усмено или писано, користећи најједноставније изразе молби, захвалности, извињења. Садржаји: Spielen wir Fußball/Tischtennis/ Monopoly? Komm, wir spielen Schach! Wir spielen Basketball. Spielst du mit? Möchtest du zu meiner Party kommen? Komm zu mir! Gehen wir ins Kino? Ja, gerne. /Leider kann ich nicht. Ich muss lernen. /Nien, ich habe keine Lust. Употреба глагола кретања са акузативом. Употреба предлога (an, in, auf). (Интер)културни садржаји: прикладно прихватање и одбијање позива, рођендани, прослава рођендана, игре.

Област/тема комуникативне функције – Исказивање молбе, захтева и захвалности, садржаји:

Језичке активности у комуникативним ситуацијама: Слушање и читање једноставних исказа којима се тражи помоћ, услуга или обавештење; давање једноставног, усменог и писаног одговора на исказану молбу или захтев; изражавање и прихватање захвалности у усменом и писаном облику. Садржаји: Kann ich dir/Ihnen helfen?/ Ich habe eine Bitte. Möchtest du eine Orange? Kannst du mir bitte eine Orange geben? Ich möchte eine Tasse Tee.Kannst du mir ein Stück Torte geben?Danke. Vielen Dank. Ich danke dir. / Bitte. Nichts zu danken./Gern geschehen. Употреба неодређеног члана у номинативу и акузативу. Употреба модалних глагола у презенту. (Интер)културни садржаји: правила учтиве комуникације.

Област/тема комуникативне функције – честитање, садржаји:

Језичке активности у комуникативним ситуацијама: Слушање и читање кратких и једноставних устаљених израза којима се честита празник, рођендан или неки други значајан догађај; реаговање на упућену честитку у усменом и писаном облику; упућивање кратких пригодних честитки у усменом и писаном облику. Садржаји: Alles Gute zum Geburtstag! Liebe Lina, zum Geburtstag Viel Glück ... Ich gratuiere dir/Ihnen zum Jubileum. Frohe Weihnachten/Ostern. Употреба личних заменица у номинативу, дативу и акузативу. (Интер)културни садржаји: најзначајнији празници и начин обележавања / прославе.

Област/тема комуникативне функције – Описивање живих бића, предмета, места и појава, садржаји:

Језичке активности у комуникативним ситуацијама: Слушање и читање краћих једноставних описа живих бића, предмета, места и појава у којима се појављују информације о спољном изгледу, појавним облицима, димензијама и осталим најједноставнијим карактеристикама; давање кратких усмених и писаних описа живих бића, предмета, места и појава.

Садржаји: Meine Schwester ist groß und schlank. Wie sind deine Augen? Blau oder grün Ihr Hund ist 2 Jahre alt, klein und schwarz. Er frisst gern Kekse. Das ist mein Zimmer. Es ist klein aber schön. Es gefällt mir sehr. Anna ist meine beste Freundin. Sie ist nett und freundlich. Sie hilft mir gern. Ich wohne in Bonn. Bonn ist eine schöne Stadt am Rhein. Употреба придева и прилога као именског дела предиката уз глагол sein. Присвојни детерминативи у номинативу, дативу и акузативу. Ред речи у исказној упитној реченици. Предлози уз глаголе мировања. (Интер)културни садржаји: култура становања, однос према живој и неживој природи.

Област/тема комуникативне функције – Описивање уобичајених и тренутних активности, планова и способности, садржаји:

Језичке активности у комуникативним ситуацијама: Слушање и читање описа у вези са уобичајеним и тренутним активно-стима, плановима и способностима у породичној и школској средини; састављање порука и спискова у вези са уобичајеним и тренутним активностима, плановима и способностима. Садржаји: Was machst du jetzt/heute Nachmittag? Ich mache meine Hausaufgaben. Ich wohne ganz oben im Haus/im fünften Stock. Hast du eine Wohnung oder ein Haus? Wann gehst du schlafen? Hast du freitags immer Deutsch. Ich gehe dreimal der Woche zum Training. Употреба прилога за време и место (donnerstags/da, dort, hier). Ред речи

у исказној, упитној и узвичној реченици. (Интер)културни садржаји: радно време, разонода, живот породице.

Област/тема комуникативне функције – исказивање потреба, осета и осећања, садржаји:

Језичке активности у комуникативним ситуацијама: Слушање и читање исказа у вези са потребама, осетима, осећањима; саопштавање потреба и осета и предлагање решења у вези с њима; усмено и писано исказивање својих осећања и (емпатично) реаговање на туђа. Садржаји: Ich bin durstig. Ich habe Hunger. Mir ist kalt/heiß. Ich bin müde/tautrig/ froh. Möchtest du schlafen? Etwas Wasser trinken? Möchtest du ein Käsebrod? Личне заменице у номинативу, дативу и акузативу. (Интер)културни садржаји: мимика и гестикулација; употреба емотикона.

Област/тема комуникативне функције – Исказивање просторних односа и величина, садржаји:

Језичке активности у комуникативним ситуацијама: Слушање и читање краћих текстова у којима се на једноставан начин описују просторни односи и оријентација у простору; усмено и писано тражење и давање информација о сналажењу / оријентацији у простору; усмено и писано описивање просторних односа у приватном и јавном простору (соба, стан, кућа, учионица, школа, музеј, биоскоп). Садржаји: Wo ist dein Sportzeug? Wo liegt die Schweiz auf der Landkarte? Wo ist die Bank? Ich bin vor /neben / hinter der Garage. Meine Mutter ist auf dem Markt/ im Supermarkt / bei ihrer Frisörin. Die Bäckerei ist neben der Schule. Meine Stadt ist in Nordserbien. Entschuldigung, wie kommen ich zum Theater? – Gehen Sie nur geradeaus, etwa 50m. Употреба датива и акузатива уз глаголе мировања и кретања у простору. Прилози за место: geradeaus, links, rechts. (Интер)културни садржаји: јавни простор, култура становања.

Област/тема комуникативне функције – Исказивање времена (хронолошког и метеоролошког), садржаји:

Језичке активности у комуникативним ситуацијама: Слушање и читање кратких текстова који се односе на тачно време, дан, месец или део дана (разглас/план вожње на аутобуској/железничког станици, аеродрому; биоскопски програм, договор за неку активност) или на метеоролошко време (тренутне или уобичајене временске прилике); усмено и писано тражење и давање информација о времену дешавања неке активности или метеоролошким приликама. Садржаји: Wie spät ist es? Es ist Viertel nach neun. Es ist einundzwanzig Uhr fünfzehn. Wann beginnt die Schule? Am ersten September. Am Donnerstag. Um 8 Uhr. Wie ist das Wetter? Es

regnet/scheit. Die Sonne scheint. Es ist kalt/warm/heiß. Употреба фразе за званично и незванично исказивање сатнице. Употреба предлога (am, um, nach, vor). Безлични глаголи (рецептивно). (Интер)културнисадржаји: клима, разговор о времену, географске дестинације.

Област/тема комуникативне функције – Изражавање припадања/ неприпадања и поседовања/ непоседовања, садржаји:

Језичке активности у комуникативним ситуацијама: Слушање и читање краћих текстова с једноставним исказима за изражавање припадања / неприпадања и поседовања / непоседовања и реаговање на њих; усмено и писано, исказивање припадања / неприпадања и поседовања / непоседовања.

Садржаји: Ist das deine Katze? Nein, das ist Marias Katze. Mein Hund ist nicht da.

Das ist das Haus von meinen Eltern. Mimi ist die Katze von Barbara. Hast du einen Kugelschreiber? Ich brauche einen Regenschirm. – Hier ist mein Kugelschreiber.

Употреба присвојних чланова. Изражавање припадности предлогом von + датив. (Интер)културни садржаји: породица и пријатељи, однос према животињама, кућни љубимци.

Област/тема комуникативне функције – Изражавање допадања/ недопадања, садржаји:

Језичке активности у комуникативним ситуацијама: Слушање и читање краћих текстова с једноставним исказима за изражавање допадања / недопадања и реаговање на њих; усмено и писано исказивање слагања / неслагања, допадања / недопадања. Садржаји: Ich mag Rockmusik. Ich liebe meine Familie und meine Freunde. Ich schwimme gern. Mein Lieblingssport ist Volleyball. Skifahren finde ich doof. Wie findest du die neue Mathelehrerin? Ich finde sie nett. Презент модалног глагола mögen. Сложенице – род и грађење: (рецептивно). Глагол finden за изражавање допадања/недопадања. (Интер)културни садржаји: уметност (књижевност за младе, стрип, филм, музика...), храна, спорт.

Област/тема комуникативне функције – Изражавање количине и бројева, садржаји:

Језичке активности у комуникативним ситуацијама: Слушање и читање једноставних исказа које садрже информације у вези са количином и бројевима (новчани износ, узраст, време, број телефона и слично); усмено и писано коришћење једноставних исказа са бројевима до 100. Садржаји: Wie viele Menschen stehen da? Wieviel Butter brauchst du für den Kuchen? 200 Gramm. Gibt es etwas Butter im Kühlschrank? Nein, wir brauchen Butter. Ich kaufe vier Flaschen Öl,

eine Packung Salz, einen Becher Joghurt, zwei Schachteln Pralinen. Was kostet das? Das macht 15,50 Euro. Meine Einkaufsliste: zwei Kilo Äpfel, drei Liter Milch, ein Pfund Kaffee. Употреба језичких средстава квантификације. Употреба лексике којом се именује амбалажа. Исказивање количине и цене. Бројеви до 100. (Интер)културни садржаји: друштвено окружење, путовања.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује програм према потребама конкретног одељења имајући у виду састав одељења и карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, као и ресурсе и могућности локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода, садржаја и препоручених језичких активности у комуникативним ситуацијама наставник креира свој годишњи (глобални) план рада на основу кога ће касније развити оперативне планове.

Исходи дефинисани по областима, тј. комуникативним функцијама, усмеравају наставника да операционализује исходе на нивоу једне или више наставних јединица. Наставник за сваку област има дефинисане исходе и од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и припреме часа, дефинише исходе имајући у виду ниво постигнућа ученика. То значи да исходе треба класификовати од оних које би сви ученици требало да достигну, преко оних које остварује већина па до оних које достиже мањи број ученика са високим степеном постигнућа. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за већину исхода потребно више времена, различитих активности и начина рада. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство које не одређује садржаје предмета и зато се садржајима у уџбенику приступа селективно и у складу са предвиђеним исходима. С обзиром на то да уџбеник није једини извор знања, наставник треба да упути ученике на друге изворе информисања и стицања знања и вештина.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Комуникативна настава језик сматра средством комуникације. Стога је и програм усмерен ка исходима који указују на то шта је ученик у комуникацији у стању да разуме и продукује. Табеларни приказ наставника постепено води од комуникативне функције као области, преко активности које у настави оспособљавају ученика да комуницира и користи језик у свакодневном животу, у приватном, јавном или образовном домену. Примена овог приступа у настави

страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

- циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери;
- говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;
- наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе;
- битно је значење језичке поруке;
- знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;
- са циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;
- наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа;
- сви граматички садржаји уводе се индуктивном методом кроз разноврсне контекстуализоване примере у складу са нивоом, а без детаљних граматичких објашњења, осим, уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се вреднује и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту. Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће категорије:
- усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;
- поимање програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;
- наставник треба да омогући приступ и прихватање нових идеја;
- ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;
- уџбеници представљају извор активности и морају бити праћени употребом додатних аутентичних материјала;
- учионица је простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;
- рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад;

– за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто.

Технике / активности

Током часа се препоручује динамично смењивање техника / активности које не би требало да трају дуже од 15 минута. Слушање и реаговање на команде наставника на страном језику или са аудио записа (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/ затвори свеску, итд.). Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.).

Мануелне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера и сл.).

Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио-записа повезати појмове, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.). Игре примерене узрасту. Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...). Решавање „текућих проблема” у разреду, тј. договори и мини-пројекти. „Превођење” исказа у гест и геста у исказ. Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или, пак, именовање наслова. Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (планирање различитих активности, извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације).

Разумевање писаног језика:

- уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...);
- препознавање везе између група слова и гласова;
- одговарање на једноставна питања у вези са текстом, тачно/нетачно, вишеструки избор;
- извршавање прочитаних упутстава и наредби.

Писмено изражавање:

- повезивање гласова и групе слова;
- замењивање речи цртежом или сликом;
- проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење „уљеза”, осмосмерке, укрштене речи, и слично);
- повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама;
- попуњавање формулара (пријава за курс, налепнице нпр. За пртљаг);
- писање честитки и разгледница;
- писање краћих текстова.

Увођење дечије књижевности и транспоновање у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз.

Предвиђена је израда једног писменог задатка у току школске године.

СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ

ЈЕЗИЧКИХ ВЕШТИНА

С обзиром на то да се исходи операционализују преко језичких вештина, важно је да се оне у настави страних језика перманентно и истовремено увежбавају. Само тако ученици могу да стекну језичке компетенције које су у складу са задатим циљем. Стога је важно развијати стратегије за унапређивање и увежбавање језичких вештина.

Слушање

Разумевање говора је језичка активност декодирања дословног и имплицитног значења усменог текста; поред способности да разазнаје фонолошке и лексичке јединице и смисаоне целине на језику који учи, да би успешно остварио разумевање ученик треба да поседује и следеће компетенције: – дискурзивну (о врстама и карактеристикама текстова и канала преношења порука),

– референцијалну (о темама о којима је реч) и

– социокултурну (у вези са комуникативним ситуацијама, различитим начинима формулисања одређених говорних функција и др.).

Тежина задатака у вези са разумевањем говора зависи од више чинилаца:

– од личних особина и способности онога ко слуша, укључујући и његов капацитет когнитивне обраде, – од његове мотивације и разлога због којих слуша дати усмени текст,

– од особина онога ко говори,

– од намера с којима говори,

– од контекста и околности – повољних и неповољних – у којима се слушање и разумевање остварују,

– од карактеристика и врсте текста који се слуша, итд.

Прогресија (од лакшег ка тежем, од простијег ка сложенијем) за ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је, стога, на више равни. Посебно су релевантне следеће:

– присуство/одсуство визуелних елемената (на пример, лакшим за разумевање сматрају се они усмени текстови који су праћени визуелним елементима због обиља контекстуалних информација које се аутоматски уписују у дуготрајну меморију, остављајући пажњи могућност да се усредсреди на друге појединости);

– дужина усменог текста;

– брзина говора;

– јасност изговора и евентуална одступања од стандардног говора;

- познавање теме;
- могућност/немогућност поновног слушања и друго.

Читање

Читање или разумевање писаног текста спада у тзв. визуелне рецептивне језичке вештине. Том приликом читалац прима и обрађује тј. декодира писани текст једног или више аутора и проналази његово значење. Током читања неопходно је узети у обзир одређене фактоге који утичу на процес читања, а то су карактеристике читалаца, њихови интереси и мотивација као и намере, карактеристике текста који се чита, стратегије које читаоци користе, као и захтеви ситуације у којој се чита.

На основу намере читаоца разликујемо следеће врсте читања:

- читање ради усмеравања;
- читање ради информисаности;
- читање ради праћења упутстава;
- читање ради задовољства.

Током читања разликујемо и ниво степена разумевања, тако да читамо да бисмо разумели:

- глобалну информацију;
- посебну информацију,
- потпуну информацију;
- скривено значење одређене поруке.

Писање

Писана продукција подразумева способност ученика да у писаном облику опише догађаје, осећања и реакције, пренесе поруке и изрази ставове, као и да резимира садржај различитих порука (из медија, књижевних и уметничких текстова итд.), води белешке, сачини презентације и слично. Тежина задатака у вези са писаном продукцијом зависи од следећих чинилаца: познавања лексике и нивоа комуникативне компетенције, капацитета когнитивне обраде, мотивације, способности преношења поруке у кохерентне и повезане целине текста. Прогресија означава процес који подразумева усвајање стратегија и језичких структура од лакшег ка тежем и од простијег ка сложенијем. Сваки виши језички ниво подразумева циклично понављање претходно усвојених елемената, уз надоградњу која садржи сложеније језичке структуре, лексику и комуникативне способности. За ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је прогресија на више равни. Посебно су релевантне следеће:

- теме (ученикова свакодневница и окружење, лично интересовање, актуелни догађаји и разни аспекти из друштвено-културног контекста, као и теме у вези са различитим предметима);

- текстуалне врсте и дужина текста (формални и неформални текстови, резимирање, личне белешке);
- лексика и комуникативне функције (способност ученика да оствари различите функционалне аспекте као што су описивање људи и догађаја у различитим временским контекстима, да изрази претпоставке, сумњу, захвалност и слично у приватном, јавном и образовном домену);
- степен самосталности ученика (од вођеног/усмераваног писања, у коме се ученицима олакшава писање конкретним задацима и упутствима, до самосталног писања).

Говор

Говор као продуктивна вештина посматра се са два аспекта, и то у зависности од тога да ли је у функцији монолошког излагања, при чему говорник саопштава, обавештава, презентује или држи предавање једној или више особа, или је у функцији интеракције, када се размењују информације између два или више саговорника са одређеним циљем, поштујући принцип сарадње током дијалога.

Активности монолошке говорне продукције су:

- јавно обраћање (саопштења, давање упутстава и информација);
- излагање пред публиком (предавања, презентације, репортаже, извештавање и коментари о неким догађајима и сл.)
- Ове активности се могу реализовати на различите начине и то:
- читањем писаног текста пред публиком;
- спонтаним излагањем или излагањем уз помоћ визуелне подршке у виду табела, дијаграма, цртежа и др.
- реализацијом увежбане улоге или певањем.

Интеракција подразумева сталну примену и смењивање рецептивних и продуктивних стратегија, као и когнитивних и дискурзивних стратегија (узимање и давање речи, договарање, усаглашавање, предлагање решења, резимирање, ублажавање или заобилажење неспоразума или посредовање у неспоразуму) које су у функцији што успешнијег остваривања интеракције. Интеракција се може реализовати кроз низ активности, на пример:

- размену информација,
- спонтану конверзацију,
- неформалну или формалну дискусију, дебату,
- интервју или преговарање, заједничко планирање и сарадњу.

Социокултурна компетенција и медијација Социокултурна компетенција и медијација представљају скуп теоријских знања (компетенција) која се примењују у низу језичких активности у два основна језичка медијума (писаном и усменом) и уз примену свих других језичких активности (разумевање говора,

говор и интеракција, писање и разумевање писаног текста). Дакле, представљају веома сложене категорије које су присутне у свим аспектима наставног процеса и процеса учења. Социокултурна компетенција представља скуп знања о свету уопште, као и о сличностима и разликама између културних и комуникативних модела сопствене говорне заједнице и заједнице/заједница чији језик учи. Та знања се, у зависности од нивоа општих језичких компетенција, крећу од познавања основних комуникативних принципа у свакодневној комуникацији (основни функционални стилови и регистри), до познавања карактеристика различитих домена језичке употребе (приватни, јавни и образовни), паралингвистичких елемената, и елемената културе/култура заједница чији језик учи. Наведена знања потребна су за компетентну, успешну комуникацију у конкретним комуникативним активностима на циљном језику.

Посебан аспект социокултурне компетенције представља интеркултурна компетенција, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између светова, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција такође подразумева и развијање толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене, то јест, развој интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања.

Медијација представља активност у оквиру које ученик не изражава сопствено мишљење, већ функционише као посредник између особа које нису у стању да се директно споразумевају. Медијација може бити усмена и писана, и укључује сажимање и резимирање текста и превођење. Превођење се у овом програму третира као посебна језичка активност која никако не треба да се користи као техника за усвајање било ког аспекта циљног језика предвиђеног комуникативном наставом. Превођење подразумева развој знања и вештина коришћења помоћних средстава (речника, приручника, информационих технологија, итд.) и способност изналажења структуралних и језичких еквивалената између језика са кога се преводи и језика на који се преводи. Упутство за тумачење граматичких садржаја Настава граматике, с наставом и усвајањем лексике и других аспеката страног језика, представља један од предуслова овладавања страним језиком. Усвајање граматике подразумева формирање граматичких појмова и граматичке структуре говора код ученика, изучавање граматичких појава, формирање навика и умења у области

граматичке анализе и примене граматичких знања, као прилог изграђивању и унапређивању културе говора.

ГраMATичке појаве треба посматрати са функционалног аспекта (функционални приступ). У процесу наставе страног језика у што већој мери треба укључивати оне граматичке категорије које су типичне и неопходне за свакодневни говор и комуникацију, и то кроз разноврсне моделе, применом основних правила и њиховим комбиновањем. Треба тежити томе да се граматика усваја и рецептивно и продуктивно, кроз све видове говорних активности (слушање, читање, говор и писање, као и превођење), на свим нивоима учења страног језика, према јасно утврђеним циљевима, стандардима и исходима наставе страних језика.

ГраMATичке категорије су разврстане у складу са Европским референтним оквиром за живе језике за сваки језички ниво који подразумева прогресију језичких структура према комуникативним циљевима: од простијег ка сложенијем и од рецептивног ка продуктивном. Сваки виши језички ниво подразумева граматичке садржаје претходних језичких нивоа. Цикличним понављањем претходно усвојених елемената надограђују се сложеније граматичке структуре. Наставник има слободу да издвоји граматичке структуре које ће циклично понављати у складу са постигнућима ученика, као и потребама наставног контекста. Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуникативне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са статусом језика и годином учења. С тим у вези, уз одређене граматичке категорије стоји напомена да се усвајају рецептивно, док се друге усвајају продуктивно.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује не само постигнућа ученика, процес наставе и учења, већ и сопствени рад како би перманентно унапређивао наставни процес. Процес праћења остварености исхода почиње проценом нивоа знања ученика на почетку школске године како би наставници могли да планирају наставни процес и процес праћења и вредновања ученичких постигнућа и напредовања. Тај процес се реализује формативним и сумативним вредновањем. Док се код формативног оцењивања током године прате постигнућа ученика различитим инструментима (дијагностички тестови, самоевалуација, језички портфолио, пројектни задаци и др.), сумативним оцењивањем (писмени задаци, завршни тестови, тестови језичког нивоа) прецизније се процењује оствареност исхода или стандарда на крају одређеног временског периода (крај полугодишта, године, циклуса образовања). Формативно вредновање није само праћење ученичких постигнућа, већ и праћење начина рада и средство које омогућава наставнику да у току

наставног процеса мења и унапређује процес рада. Током оцењивања и вредновања ученичких постигнућа треба водити рачуна да се начини на које се оно спроводи не разликује од уобичајених активности на часу јер се и оцењивање и вредновање сматрају саставним делом процеса наставе и учења, а не изолованим активностима које стварају стрес код ученика и не дају праву слику њихових постигнућа. Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање. То се постиже оцењивањем различитих елемената као што су језичке вештине (читање, слушање, говор и писање), усвојеност лексичких садржаја и језичких структура, примена правописа, ангажованост и залагање у раду на часу и ван њега, примена социолингвистичких норми. Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности које су примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација процеса вредновања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуникацију на релацији ученик – наставник, као и ученик – ученик.

Матерњи језик са елементима националне културе

Назив предмета	Мађарски језик са елементима националне културе
Циљ	A magyar nyelvoktatásának és tanulásának célja, hogy a tanuló ápolja vagy idegen nyelvként tanulja a magyar nyelvet, helyesen használja a különféle kommunikációs szituációkban, beszédben és írásban. Ismerje meg, értékelje és becsülje a magyar nemzeti értékeket és hagyományokat, elfogadja a különböző kultúrákat és fejlessze az interkulturális kommunikációt; fejlessze a kulcskompetenciákat.
Годишњи фонд часова	72 часа

KIMENET – A tematikai egység/terület feldolgozását követően a diák képes lesz a következőkre:

- Felismeri az irodalmi mű jellemző vonásait;
- Megismeri egyes magyar irodalmi szövegek szerb, illetve délszláv műfordításait és néhány délszláv alkotó művének magyar fordítását;
- Megismeri néhány magyar író életrajzát;
- Felismeri és megkülönbözteti a prózai és verses formákat;
- Megérti az irodalmi mű témáját, felismeri szereplőit, összefoglalja, reprodukálja a cselekményt;
- Megkülönbözteti a népköltészetet a műköltészettől, a szépirodalmi szöveget a nem szépirodalmi szövegektől;
- Felismeri az epikai, drámai és lírai szövegek beszélőjét;
- Meg tudja állapítani a cselekmény helyét és idejét;
- Felismeri a költői jelzót, megszemélyesítést, hasonlatot;
- Képes a következő szépirodalmi szövegek meghatározására és példákkal való illusztrálására: téma, a cselekmény helye és ideje, főszereplő, mellékszereplő stb;
- Ismeri és megnevezi a következő fogalmakat: monda, mese, tájleíró költemény, elbeszélés, regény, levél, mesejáték;
- Megnevezi és a gyakorlatban is alkalmazza a leírás formáit: személyleírás, tárgy-leírás, tájleírás;
- Felismeri és értelmezi az egyszerű szövegek konfliktushelyzeteit, a hősök jellemvonásait, s velük kapcsolatban megállapít, véleményt formál;
- Képes vázlat készítésére, és a vázlat alapján beszélni a szövegről;
- Nyelvtudásának szintje alapján eljut a rövidebb és/vagy hosszabb szövegek megértéséig;
- A szépirodalmi művek tudatos, igényes olvasója;
- Képes esztétikai élmény átélésére;
- Tiszteli a nemzeti irodalom és kultúra hagyományait.
- Különböző beszédhelyzetekben
nyelvtudásának megfelelően képes egyszerű és/vagy összetettebb/bonyolult információkat kérni és adni;
- Képes megérteni az alapvető információkat, amelyek a mindennapi kommunikációs helyzetekben hangzanak el;
- Nyelvtudásának megfelelően képes a szituatív kódváltás alkalmazására;
- Használja a megfelelő udvariassági formákat;
- Megérti a hangzó, multimédiás anyagok lényeges információit;
- Részt vesz szerepjátékokban.

- Tudatosul benne, hogy a magyar nyelv agglutináló nyelv;
- Képes alapszintű kontrasztív gondolkodásra, összevetésre;
- Felismeri és megnevezi a mondatfajtákat a beszélő szándéka szerint;
- Felismeri és megnevezi az alapszófajokat (ige, főnév, melléknév, személyes, birtokos, kérdő és mutató névmás);
- Ismeri és alkalmazza az igeidőket és igemódokat;
- Ismeri és alkalmazza az alanyi és tárgyas ragozást;
- Ismeri és alkalmazza a melléknevek fokozását;
- Felismeri és a gyakorlatban alkalmazza a fő mondatrészeket, tárgyat, hely-, idő-, mód-, eszköz- és társhatározót, minőség-, mennyiség és birtokos jelzőt;
- Megkülönbözteti az egyszerű és összetett szavakat;
- Képes az elsajátított nyelvi modellek alkalmazására.
- Képes többszöri olvasás után megérteni az egyszerű és/vagy összetettebb szövegeket;
- Tud rövidebb és/vagy hosszabb szövegeket hangosan olvasni és reprodukálni, ügyelve a helyes artikulációra, hangsúlyra, hanglejtésre, valamint mondatformálásra;
- Képek, kérdések, vázlat és kulcsszavak alapján képes összefoglalni a szöveg lényeges információit;
- Képes megfogalmazni a szöveghez kapcsolódó egyéni élményeket;
- Képes a nem lineáris szövegek befogadására;
- Megismeri a vajdasági magyar gyermekszóját.
- Ismeri és alkalmazza a helyesírási alapelveket;
- Képes rövid szövegek másolására;
- Képes rövid szövegek alkotására (képeslap, meghívó, SMS stb;)
- Ismeri és alkalmazza az elválasztás szabályait;
- Képes 10-12 mondatos és/vagy hosszabb fogalmazás írására;
- Hangalak és jelentés alapján felismeri a rokon értelmű, többjelentésű, ellentétes jelentésű szavakat;
- Felismeri a közmondásokat, szólásokat, jeles ünnepeket;
- Szókincsét kb.250–300 további új lexikai egységgel gazdagítja.

TERÜLET / TEMATIKAI EGYSÉG

Irodalmi ismeretek: Irodalmi alapfogalmak A szöveg formája: vers, próza. Műnemek: líra, epika, dráma. LÍRA. Feldolgozásra szánt szövegek 1. Tamkó Sirató Károly: Tengerecki Pál 2. Fehér Ferenc: Őszi vers és őszi-versek a magyar irodalomban 3. Petőfi Sándor: Szülőföldemen és/vagy valamelyik szerelmes verse 4. Petőfi Sándor: Arany Lacinak 5. Kosztolányi Dezső: A játék 6. Kosztolányi Dezső: A doktor bácsi 7. József Attila: Betlehemi királyok (zenei feldolgozása is)

8. Tandori Dezső egy verse Kiegészítő, választható szövegek 1. Ady Endre: Balzsam tündér postája 2. Domonkos István: Tessék engem megdicsérni; Béci 3. Tolnai Ottó: Puccs 4. Varró Dániel: Miért üres a postaláda mostanába? Irodalmi alapfogalmak A költő és a lírai én. Lírai műfajok. A lírai formanyelv jellemzői: képiség, ritmus, szerkezet. Rím. Stílusesszéközök: hasonlat, megszemélyesítés, költői jelző. EPIKA. Feldolgozásra szánt szövegek 1. Egy kortárs magyar szöveg feldolgozása pl. Tóth Krisztina novellája vagy tárcája, Darvasi László Trapiti, avagy a nagy tökfőzelékháború (részlet), Berg Judit egy meséje stb. 2. Egy világirodalmi szövegrészlet feldolgozása magyar nyelven pl. Exupéry: A kis herceg, J. K. Rowling: Harry Potter és a bölcsek köve, Pamela Lyndon Travers: A csudálatos Mary stb. 3. Egy kortárs vajdasági magyar novella feldolgozása 4. Tamási Áron: Vándormadár lennék 5. Janikovszky Éva: Kire ütött ez a gyerek? (részlet) 6. Egyszer volt Budán kutyavásár 7. Mátyás és a bolond (Mátyás-mesék a Vajdaságban; délszláv vonatkozások) 8. Márkus szekrénye 9. A kis fánkocská (láncmese) 10. Nagy Lajos: A macska (részlet) 11. A csodaszarvas (monda) 12. Mikszáth Kálmán: A bágyi csoda vagy Bede Anna tartozása (részlet) – anyanyelvápolói szinten 13. Gárdonyi Géza: Egri csillagok (részlet) – anyanyelvápolói szinten 14. Lázár Ervin: A Hétfejű Tündér vagy A kisfiú meg az oroszánok (részlet) 15. Néhány magyar író életrajzának és délszláv kapcsolatainak feldolgozása: Petőfi Sándor, Kosztolányi Dezső, József Attila stb. Kiegészítő, ismeretterjesztő választható szövegek 1. Érdekességek a tűzhányókról 2. A rózsákról 3. Néhány szó Erdélyről 4. Minecraft 5. Mátyás király 6. Az udvari bolond 7. A farsangi fánk története 8. A macska mint szakács 9. A macskákról 10. A betlehemezés 11. Régi falusi lakodalmi szokások 12. A Nagy Könyv 13. Karinthy Frigyes: Fejtörő Irodalmi alapfogalmak Szerző és elbeszélő. Epikai műfajok. Az elbeszélésmód sajátosságai: egyes szám harmadik személyű és egyes szám első személyű elbeszélés; jellemzés; párbeszéd. Leírások (táj-, epikai művek szerkezeti egységei. A szereplők jellemzésének eszközei: beszéd, tettek, külső tulajdonságok, életfelfogás. Néhány magyar vers és/vagy szöveg megtanulása fejből.

Projektmunka:

- falújság, poszter készítése,
- magyar és szerb műfordítások elemzése, összevetése az eredeti szöveggel,
- évszak- és ősz-versek a magyar irodalomban,
- játékmotívumot középpontba állító szövegek a magyar és a délszláv irodalomban.

DRÁMA ÉS FILM. Népszokásokkal kapcsolatos dramatikus játékok Választható filmek Lúdas Matyi, Vuk, Mindenki, A légy c. animációs film, Abigél (részlet) stb.

Kommunikáció nyelvi ismeretek: Egyirányú és kétirányú kommunikáció.

Témakörök:

család, iskola, környezet és lakóhely, szabadidő tevékenységek, bolt, kórház, vásárlás, tudomány és technika (magyar tudósok és találmányok) stb. A hallásértés kialakítása és fejlesztése. Udvariassági formák: köszönés, bemutatkozás, bemutatás, elköszönés, megköszönés, bocsánatkérés, telefonálás, útbaigazítás, értesítés, meghívó, születésnap gratuláció, jókívánság kifejezése stb. Részvétel rövid interakciókban, a beszédzándékok nonverbális elemekkel támogatott kifejezése. Kommunikáció begyakorolt beszédfordulatokkal. A diákok anyanyelve hatására előállt interferencia jelenségek javítására irányuló képességek fejlesztése.

A hangzó és multimédiás anyagokban bizonyos információk lokalizálása. Szerepjátékok. A mondatfajták és kifejezőeszközök; helyes használatuk. Alany, állítmány, tárgy, hely-, idő-, mód-, eszköz- és társhatározó, minőség-, mennyiség és birtokos jelző (csak alapszinten). Az irányhármasság: a hol?, hová?, honnan? kérdésre válaszoló helyhatározóragok, névutók, -kor időhatározórag). Ige. Igeragozás. Igeidők. Igemódok. Igekötők. Főnév, tulajdonnév, köznév, a főnév többes száma, a főnév tárgyesete. Melléknév. A melléknév fokozása. Személyes, birtokos, kérdő és mutató névmás (csak a legegyszerűbb alapesetek). A szavak szerkezete (egyszerű, összetett).

Olvasás és szövegértés: Tanári minta alapján a szavak, szó szerkezetek, mondatok helyes felolvasása. Az ismert szavak néma olvasása és megértése. Az új szövegben az ismeretlen elemek azonosítása, jelentésük tisztázása. Szövegfeldolgozó feladatok megoldása. Nem lineáris szövegek feldolgozása (pl. állatkerti belépőjegyek, menetrendek, képregények, nyelvtani táblázatok, gondolattérképek, pókhálóábrák, diagramok, grafikonok stb.) Egy-egy cikk feldolgozása a vajdasági magyar gyermekszajtából (Mézeskalács, Jó Pajtás). **Helyesírás:** Írott, majd nyomtatott minta alapján szavak, szókapcsolatok, később

mondatok másolása. Rövid szavak leírása tollbamondás alapján. Rövid szavak, mondatok leírása emlékezetből (pl. képekhez kapcsolva). Rövid szövegek másolása. Mintaszöveg alapján egyszerű, rövid szövegek: pl. képeslap, meghívó, SMS írása. Helyesírási alapelvek. Tulajdonnevek helyesírása. Elválasztás szabályai.

Magán- és mássalhangzók időtartama. J-hang kétféle jelölése. A múlt idő jele és a tárgyrag írása. **Szókészlet:** Szóalkotás. Rokon értelmű, többjelentésű, ellentétes jelentésű szavak a választott szövegben. Állandósult szókapcsolatok. Jeles ünnepek. Megismerkedés az életkornak megfelelő szinten a magyar kultúra alapvető műveltségelemeivel (híres emberek, helyek, szokások, ünnepek stb.). Kulcsfogalmak: artikuláció, prozódia, interakció, kérdés-válasz, bemutatkozás, helyesírás, állandósult szókapcsolatok, ünnepek, szituációs szövegek, ismeretterjesztő szövegek, szépirodalmi szövegek, film. Házi olvasmány A tanulók tudásszintjéhez mérten válasszunk ki egy-egy szöveget házi olvasmányként, egyetegyét mindkét félévben (pl. kortárs Magyar szövegeket). Iskolai dolgozat A tanulók mindkét félévben egy-egy írásbeli dolgozatot

írnak. Az első félévben a kezdő nyelvtanulókkal tollbamondást írassunk, az anyanyelvápolás képzésében részesülők pedig fogalmazást írjanak megadott témára, a második félévben pedig megadott kulcsszavak, képek, vázlat stb. alapján írjanak fogalmazást nyelvtudásuknak megfelelő szinten.

TANTERVI UTASÍTÁS

A tantárgy keretében a tanulók nyelvismerete alapján differenciáljuk a célokat és kimeneteket, valamint az oktatási feladatokat. Meg kell különböztetnünk az anyanyelvápolást a magyar nyelv idegenként való tanulásától. A kitűzött célok csakis a differenciált oktatás keretében valósítható meg. Javasoljuk a diákok nyelvismeretének felmérését az első órán, amely a nyelvismeret szerinti csoportok kialakításának alapját képezi. A készségek fejlesztése komplex módon történik, úgy, ahogy azok a valós kommunikációs helyzetekben természetes módon összekapcsolódnak. A nyelv elsajátítása továbbra is minden esetben kontextusba ágyazva, konkrét beszédhelyzetekben valósul meg, melyekben a verbális és a nem verbális elemek, a szociokulturális tudás természetes egységet alkotnak. Ezért az oktatás is komplex módon folyik. A motiváció fenntartása miatt fontos, hogy a tanuló a fejlettségi szintjének megfelelő, változatos, érdekes és értelmes, kihívást jelentő tevékenységek során sajátítsa el a nyelvet, és a feldolgozásra kerülő témakörök megfeleljenek a tanulók érdeklődésének, igényeinek és szükségleteinek. A nyelvtani szerkezeteket továbbra is kontextusba ágyazva sajátítják el, majd fokozatosan megfigyeljük a nyelv szabályrendszerét és az anyanyelvükhöz hasonló, illetve attól eltérő nyelvi jelenségeket. A magyar nyelv agglutináló jellegéből fakadóan a sikeres tanulás feltétele a grammatikai jelenségek tudatosítása. Ebben a szakaszban is fontos célkitűzés, hogy a tanulók nyelvi kompetenciájának fejlesztése szoros összefonódásban és kölcsönhatásban történjen a fejlesztési szakaszra vonatkozó nevelési célokkal és más kulcskompetenciák fejlesztésével, így a szociális kompetenciával, az esztétikai-művészeti tudatossággal és kifejezőképességgel, valamint az önálló tanulással. Fokozatosan egyre nagyobb szerepet kap a digitális kompetencia, hiszen az IKT-eszközök használata az információszerzés és az információcsere korszerű és hatékony eszköze. A tanulók attól függően, hogy anyanyelvápolásként vagy idegen nyelvként tanulják a nyelvet:

- gyakorolják a mindennapi témáról szóló beszélgetésbe való bekapcsolódást,
- gyakorolják a kérdésmegértést és (rövid) – megválaszolást,
- gyakorolják az állítás, tagadás, tiltás, felszólítás, kérés, köszönet megértését és kifejezését,
- fejlesztik a tárgyleírásnak, a személyek, állatok bemutatásának/ bemutatkozásának az eseménymondásnak és megértésnek a készségét,
- beszélgetnek az emberek közti különbségekről, más kultúrákról, nyelvekről,

- felfogják az irodalmi szöveg globális jelentését, az ismeretlen szavakra rákérdeznek, vagy megkeresik őket a szótárban,
- kérdések segítségével megállapítják a szereplőket, a helyet és az időt,
- verseket, dalokat, mondókákat, meséket (meserészleteket), történeteket hallgatnak meg,
- hallás és olvasás után megtanulnak rövidebb verseket, dalokat, mondókákat, összehasonlítják a magyar és a társadalmi környezet nyelvének mesehőseit, dalait, szokásait,
- alkalmazzák a szövegekben előforduló új lexikát,
- új szavak tanulásával gazdagítják szókincsüket, szókincsgyarapító gyakorlatokat végeznek, szóképzéssel szavakat alkotnak (kb. 250–300 új szó),
- sajátítsák el a legalapvetőbb nyelvi-nyelvtani ismereteket: tudják kifejezni az egyes és többes számot, használják a tárgyragot, ragozzák jelen, múlt, jövő időben az igéket, gyakorolják az alanyi és tárgyas ragozást,
- fejlesztik helyesírási készségüket: szótagolnak, elsajátítják és gyakorolják az elválasztás szabályait, gyakorolják a tulajdonnevek helyesírását, a magán- és mássalhangzók időtartamának jelölését a begyakorolt szavakban, a j- hang kétféle jelölését, az egybe- és különírás egyszerűbb eseteit,
- begyakorolják az elsajátított nyelvi modelleket: meghatározott mondat típusok elsajátítása, mondatbeli kapcsolatok, szószerkezetek elsajátítása, transzformálási gyakorlatok, mondatalkotási gyakorlatok megadott elemek és szavak felhasználásával, a nyelvtani egységek kontrasztív (szerb-magyar) módszerekkel történő összehasonlítása,
- alkalmazzák a helyesírási alapelveket,
- magyar filmeket, gyermekfilmeket és rajzfilmeket tekintenek meg, segítséggel megállapítják a témát, a szereplőket, a helyet, az időt,
- válaszolnak a szöveg (rajzfilm, film) cselekményére vonatkozó kérdésekre, maguk is tesznek fel kérdéseket,
- megkülönböztetik a köznevet és a tulajdonnevet, melléknevet,
- megismerik a tulajdonnév fajtáit (személynév, állatnév, földrajzi név, intézménynév, címek, márkanevek),
- megnevezik környezetük személyeinek, tárgyainak tulajdonságait, ki tudják fejezni a különbségeket a melléknév fokozásával,
- használják a személyes névmásokat és azok ragos alakjait (engem, téged, őt stb.)
- használják a birtokos névmásokat (enyém, tied...),

- használják a kérdő névmásokat és a mutató névmások tárgyragos és határozóragos alakjait (ki?, mi?, kik?, mik?, milyen?, mennyi? hány? hova?, mikor?, ez, az, ilyen, olyan, ennyi, annyi, ettől, attól, ezt, azt stb.)
- alkalmazzák az egyeztetés egyszerűbb eseteit,
- ápolják nemzeti hagyományokat, megismerkednek az ünnepi szokásokkal: Mikulás, karácsony, újév, farsang, húsvét, anyák napja, népi hagyományok, ünnepek – ezekhez kapcsolódó dramatikus játékokban vesznek részt,
- megismerkednek a magyar művészet és tudomány egyes képviselőinek nevével és képviselőivel, a műfordítások jelentőségével és a kulturális kapcsolatok egyéb vonatkozásaival.

Назив предмета	Русински језик са елементима националне културе
Циљ	Циљ настави руског језика то же би шкољар витворио комуникацију на руским језику у складзе зоз фонетичним, граматичним и семантичним законитосцама руског језика у усней и писаней комуникацији, здобувал спознања о традицијней култури и сучасней књижевности на тим језику, як и о традицијних и сучасних вредносцох, же би хасновал здобути знања и способности и розвивал власни потенцияли, особни висловни можљивосци и социјални схопносци.
Годишњи фонд часова	72 часа

ВИХОДИ – По законченей обласци/теми, шкољар годзен:

- розликовац лирику, епику, драму
- розликовац књижевни род од књижевней файти
- препознац и знац потолковац природу сказки, басни, приповедки
- драматизовац текст з прекладаньом на дијалог
- препознац розлични угли патрени и видзени истих подійох
- виражиц својо дожице и становиско о описаней події
- розликовац увод, заплет, розришене
- замерковац заплет и околносци котри до ньго привели
- розликовац дословне и пренешене значене
- анализовац причиново и пошлїдково одношенија у књижевним дїлу на прикладох з тексту

- препознає водзаци мотив и побочни мотиви
- анализоває елементи композиції лирскей писні (строфа, стих)
- препознає поетску слику
- анализує елементи композиції епского діла як часц фабули
- преприповедує текст з розличних углох патрєня
- виражиц дожице з полним виречєньом, правилним вигваряньом и интонацію,
- розликоває букви рускей кирилки од сербскей кирилки, – правилно вигваря дзвонке г,
- препознає прости, прєширєне и зложєне виречєнє,
- прости виречєнє прєшириц з додатками ,
- одредзиц состав слова и творєнє словох з додаваньом прєфиксох и суфиксох,
- розликоває значєнє словох достатих з прєфиксами и суфиксами на прикладох.
- провадзи и розуми директну и индиректну бєшєду. розуми викладанє, сообщєнє, поволанку, упутствє,
- розуми прєнєшєнє значєнє словох и виразох,
- обачоває вязу вєцєй информацийох,

Повязає текст зоз власним искуством. Ясно артикуловає свою думку, заключєнє, прєдкладанє, чувствє.

- провадзиц и розумиц викладанє, сообщєнє, обвисцєнє и упутства на стандартним язикун на розлични теми
- препознає и розумиц директну и индиректну бєшєду и прєнєшєнє значєнє словох и виразох
- Замерковає вязу вєцєй информацийох
- повязає текст зоз власним искуством и дожицом
- ясно виражиц думку, идею, становиско, чувствє
- бєшєдоває з полнима виречєньями
- хасноває шицки форми висловйованя: приповєданє, прєприповєдованє, описованє
- участвоває у диялогу и прилагодиц свой вираз теми и учашнїком
- применїц правопис за стандартни ситуації
- направиц свой план викладаня и писаня
- скрациц текст на найменши остаток информацийи и прєдлужиц текст як свой додаток
- исти слова зна написає з руску кирилку котри ше розликую од сербскей кирилки; хасноває двозначни вокалски букви
- розликоває бєшєду у терашнїм чашє од рєтроспєктиви
- замерковює хронологию; исти текст зна виражиц у прєшлим, терашнїм и будущим чашє

- препознава деталі на общей слики
- приповеда и пише по тезох
- описує екстериєр и ентериєр
- применює техніку писаня составу (чежиско теми, вибор и розпорядок поєдиносцох, основи композиції текста и ґрупованє поєдиносцох)
- писмо (позна правила писаня приватного писма и правила електронских порученьох на мобилних телефонох и явних дружтвених мрежах.

Подруче/тема – кніжовносц, змисти:

Обачованє основних розликох медзи усну традицию и уметніцку. творчосцу.

Епска и лирска писня. Проза: Поняце поезиї и прози и розликованє. Приповеданє и описованє. Лектира: М. Канюх, Пчолка смолка, М.М. Кочиш, Владко ше веже на госцину, Вл Кочиш, На струнох гушлі, Дж. Лондон, Били кловак, М. Майтенї, Незвичайни дарунок, Ш. Чакан, Стари и млади вовк, Рус. нар. прип., Побожни шестри, Рус. нар. прип., Хто шме есц на лежацо, Рус. нар. прип., Здогадліви скравец, Сербска нар. прип. Еро з гевтого швета, М. Скубан, Шамла, М.М. Кочиш, Летні вечар, Тема и мотив. Обачованє и розуменє, основного мотива. План діла. Вяза медзи часцами текста. Основни етапи у композиції епского діла. Обачованє техніки формованя подобох: опис вонкашнього випатрунку, писательов коментар, характерни прикмети подоби. Поезия: Г. Костельник, Моя писня, М. Колошняї, Здогадованє на войну, Г. Надь, Чи ши чул, сину, М. Павлович, Єст една нїтка, М. Рамач, Дращка на салаш, Д. Тадиянович, Високи жовти жита, Руска нар. писня, Младосц преходзи, Українска нар. дума, Козак Голота, Толкованє язично-стилских средствох з котрима ше формую поетски слики и виволую уметніцки упечатки у лирскей писні. Обачованє поетских сликох виволаних зоз поровнаньом, епитетом, персонификацию и ономатопоєу. Розликованє и толкованє пренешеного значеня словох, виразох, фразох. Композиция лирскей писні, файти стилох и мотиви. Драма: Мирон Канюх, Пчолка Смолка (драматизация) Характеристики драмского текста и диялог як главна прикмета. Етапи у розвою драмскей дії. Заплет и розришенє у драмским тексту. Театер и характеристични термини. Домашня лектира: Р. Киплинг, Кніжка о джунґли, И. Г. Ковачевич, Тисяч радосци, Вибор поезиї за дзеци по руски, Вибор прози за дзеци по руски, Кніжовни термини и поняца, Приповедач и автор, народна писня и приповедка и авторска. Приповеданє, описованє, диялог. Фабула, цек дії, виражованє чувствох. Характеризация подобох, спрам випатрунку, справованя, одношеньох, дійствованя. Бешедка у першим и трецим ліцу. Становиска о красним и добрим.

Подруччє/тема – язык, граматика и правопис, змисти:

Фонетика. Гласи, вокали и консонанти. Вигваряне по горизонталней и вертикалней лениї. Подзелене по дзвонкосци, месту твореня и способу твореня. Єдначене по дзвонкосци. Розлика ть и дь од сербского ђ и ћ. Синтакса. Просте виречене, субект и предикат. Вяза словох у виреченю. Преширене виречене, субектова и предикатова група. Додатки субекту и предикату. Єдночлени виреченя, безсубектни и номинативни виреченя. Наглашка на слову и наглашка виреченя. Зложене виречене, поняце и препознаване. Творене словох. Корень, основа, префикс, суфикс. Приклади зложених и виведзених словох. Правопис. Правила котри важни за наставну материя у пиятей класи. Писане негациї ведно и окреме. Навиковане на хасноване правопису и правописного словниїка.

Подруччє/тема – висловйоване, змисти:

Култура усного и писаного висловйованя Приповедане о правдивих и видуманих подйїох. Описоване нукашнього и вонкашнього простору, поєдиносцох з природи, людзох и животиньох у мированю и рушаню з наглашеньом на виразних прикметох и деталюх. Описоване цека роботи, руралного и городского пейзажу у розличних климатских условийох, микро и макро обектох заеднїцкей и особней намени.

Преприповедоване своїх и цудзих дожицох и текстох. Обачоване структури приповеданя, хронолочиї, наглашоване ключних хвилькох. Статични и динамични сцени. Портрет. Виразоване намири, дзеки, процивеня, согласносци, култура справованя. Преношене информациейох спрам пейц правилох за вистку. Критичне одношене гу информации. Писани питаня и одвити. Писане истих словох з руску и сербску кирилку. Пеедходни план викладаня и писаня. Розликоване бешеди у скорейшим и терашнїм чаше. Обачоване хронологїї подйїох. Препознаване деталюх на общей слики.

Ключни термини и поняца: Хронология подйїох, вистка, пейц правила формованя вистки, портрет, пейзаж, статични и динамични опис.

ВИТВОРЙОВАНЕ ПРОГРАМИ

Наставна програма руского языка за пияту класу ма три медзисобно повязани целосци: Кнїжовносц, Язык и Култура висловйованя (усного и писаного). Наведзени целосци функционално повязани. У даедних жемох то одвоєни целосци (обласци) як наставни предмети з окременим фондом годзинох. У наставней пракси у нас тоти целосци интегровани до єдного наставного предмету з укупним фондом 180 годзини у пиятей класи. Тот принцип интеграциї за уровень основней школи функционални бо указує медзизависносц кнїжовносци и языка и з тим ше указує як виразоване у ровнї комуникациї та шицко у ровнї розуменя и дожица швета и живота виразене з языком. Исте подзелене на три

цалосци провадзи ше по вертикали у шицких класох основней школи. Фонд годзинох за каждую обласц флексибилни и руша ше коло 60 до 70 годзини за каждую цалосц, а предклада ше же би наставнік зоз своїм рочним планом направел дистрибуцию наставних годзинох по цалосцох (обласцох) и конкретних наставних єдинкох. При тим наставнік будзе мац у оглядзе предходни знаня школярох як и потребу за повторйованьом и вежбаньом же би ше у цалосци дошло до результату вираженого зоз виходами односно крайнім цильом. Програмска обласц Кніжовносц ма погледованя котри корелативни зоз погледованями у цалей вертикали по осму класу. При тим ше ма у оглядзе способносци школяра же би розумел, препознал, похопел и похасновал даєдни поняца характеристични за кніжовносц не лем як писане слово але и як уметносц словох. Програма не ма виражени параметри исторії кніжовносци понеже то будзе интерес аж стредней школи. Дотля, настава ма функцию уводзєня школярох до дожица и розуменя кніжовного дїла як и упознаванє даєдних поняцох з котрима наука о кніжовносци описує кніжовносц. Кніжовна продукция на руским язике за дзеци досц скромна по обсягу та прето список насловох обовязней школкей лектири звекшани у одношеню на други язики. То прето же за велїх школярох то будзе перше и остатне место дзе упознаю авторох и дїла на руским язике. Три основни школи з руским наставним язиком (у Руским Керестуре, Коцуре и Дюрдьове) то валалски стредки, з тим же єдна єдноязична а два двоязични. И то фактори, звонкашколски але присутни, котри уплїваю на укупну суму насловох котри предвидзени з тоту програму. Програмска обласц Язык (граматика и правопис) опера ше на заокружени систем знаньох заключно зоз штварту класу. Школяре у стандартней бешедней комуникації з бизовносцу хасную три дїєсловни часи, не гриша у хаснованю припадкох, шицки тестованя указали же з бизовносцу складаю виречєне, хасную и виражую просторни одношеня, заменовніки, складанє словох у виречєню итд. У граматики руского язика єст минималне число винїмкох, дублетох и подобни зявеня котри би учєне руского язика творели зложеншим. Акцент стайомни на предостатнім складу та ше акцент лем констатує як черстве правило. Пре шицко тото прєширєне знаня з граматики будзе интензивнєйше у шестей и седмей класи. Поняца ше уводза и вообщє робота на граматики ше вше одвива на кніжовним тексту котри напредок познати. Робота наставніка подроумює не лем учєне о правилним вигваряню и хаснованю словох у виречєню але и стайомне вежбанє на нових прикладах. Правопис руского язика засновани на морфологійно-фонетичним принципу та є у основи єдноставни бо потребне замерковац и научиц лем даскельо зявеня писаня букви д опрез букви с и писанє негациї ведно и окреме. Правопис зложени у часци писаня вокалох тє. двозначних вокалских буквох и мєгкого

знака (я, є, ї, ю, ъ), що вшелїяк треба непрерывно вежбац у условїях медийного окруженя з язиками котри маю латиничне писмо и вше менше хасноване кирилского писма у медийней и иншей комуникації. Програмска обласц Култура усного и писаного висловїюваня то медзиобласц у котрей ше преплетаю и кнїжовносц и граматика. Источашне то обласц чийо змисти найвецей унапрямени на комуникацию, на бешедни язык, дзе шицки змисти маю свой практични смисел. Поєдинец ма думку котру жада пренесц дакому а питанє же кельо му ше удава пренесц порученє котре найвецей закрива тоту думку, без завадзаньох. Прето потребне же би наставнїк пошвецел найвецей часу праве култури висловїюваня, усного и писаного, непрерывно указуюци на ниянси у висловїюваню и значенє тих ниянсох и можлївосци же би як собешеднїк бул похопени. То простор у котрим школяр може указац свою способносц за квалитетну комуникацию з окруженьом и указац свойо язични способносци. Поєдинец може будовац свой власни вираз и з тим указац свою индивидуалносц. Знанє и хаснованє ниянскох у висловїюваню ше вежба на вше нових прикладох а наставнїк ма надосц можлївосци найсц реални животни ситуації котри треба и мож цо лєпше формуловац же би тоти ситуації мали исти приєм при собешеднїкови. Култура висловїюваня ше будує не лєм зоз ученьом нових словох як богаценє словнїка але и зоз ширеньом обсягу значеня уж познатих словох у нових околносцох. У двоязичним стредку интерференция велька та барз важне же би ше у настави дошло до векшого ступня согласносци у розуменю обсягу значеня слова.

Зоз рижних вигледованьох познате же кед маме зявенє котре ше може меновац з вецей розличнима словами а з истим значеньом а од того даскельо слова заєднїцки за обидва язики, школяр найчастейше у каждодньовой бешеди хаснує переважно слова котри заєднїцки за обидва язики. З тим ше доприноши лєпшому розуменю але ше источашне траца велї висловни можлївосци у єдним язiku. Прето огромна улога наставнїка же би з планованьом роботи малу оглядзе унапредзенє висловних можлївосцох школяра на взаємни хасен каждого собешеднїка. Прето значне же би ше з усвойованьом нових словох и виразох у словнїку школяра источашне робело и на преширеню обсягу значеня уж познатих словох и виразох.

То вшелїяк ма корелацию зоз обласцу кнїжовносци бо би без розуменя пренешеного, метафоричного значеня словох и виразох скоро каждая работа на кнїжовним дїлу була даремна.

2.2.1. Програм шестог разреда

Правилник:

<https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/pg/ministarstva/pravilnik/2018/15/2/reg>

Назив предмета	СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ
Циљ	Циљеви учења Српског језика и књижевности јесу да се ученик оспособи да правилно користи српски језик у различитим комуникативним ситуацијама, у говору и писању; да кроз читање и тумачење књижевних дела развија читалачке компетенције које, уз књижевно знање, обухватају емоционално и фантазијско уживљавање, живо памћење, истраживачко посматрање; подстичу имагинацију и уметнички сензибилитет, естетско доживљавање и критичко мишљење, морално просуђивање и асоцијативно повезивање; да се одговарајућим врстама читања оспособљава да усмерено приступа делу и приликом тумачења открива различите слојеве и значења; да стиче основна знања о месту, улози и значају језика и књижевности у култури, као и о медијској писмености; да стиче и развија најшира хуманистичка знања и да научи како функционално да повезује садржаје предметних области.
Годишњи фонд часова	144 часа

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- повеже књижевне термине и појмове обрађиване у претходним разредима са новим делима која чита;
- чита са разумевањем; парафразира прочитано и описује свој доживљај различитих врста књижевних дела и научно-популарних текстова;
- одреди род књижевног дела и књижевну врсту;
- прави разлику између дела лирског, епског и драмског карактера;
- разликује ауторску приповетку од романа;
- анализира структуру лирске песме (строфа, стих, рима);
- уочава основне елементе структуре књижевноуметничког дела: тема, мотив; радња, време и место радње;

- разликује заплет и расплет као етапе драмске радње;
- разликује појам песника и појам лирског субјекта; појам приповедача у односу на писца;
- разликује облике казивања;
- увиђа звучне, визуелне, тактилне, олфакторне елементе песничке слике;
- одреди стилске фигуре и разуме њихову улогу у књижевноуметничком тексту;
- анализира узрочно-последичне односе у тексту и вреднује истакнуте идеје које текст нуди;
- анализира поступке ликова у књижевноуметничком делу, служећи се аргументима из текста;
- уочава хумор у књижевном делу;
- разликује хумористички и дитирамбски тон од елегичног тона;
- илуструје веровања, обичаје, начин живота и догађаје у прошлости описане у књижевним делима;
- уважава националне вредности и негује културноисторијску баштину;
- препоручи књижевно дело уз кратко образложење;
- упореди књижевно и филмско дело, позоришну представу и драмски текст;
- повеже граматичке појмове обрађене у претходним разредима са новим наставним садржајима;
- препозна делове речи у вези са њиховим грађењем;
- разликује гласове српског језика по звучности и месту изговора;
- разликује врсте гласовних прмена у једноставним примерима и примењује књижевнојезичку норму;
- одреди врсте и подврсте заменица, као и њихов облик;
- препознаје глаголска времена и употребљава их у складу са нормом;
- разликује реченице по комуникативној функцији;
- доследно примењује правописну норму;
- користи правопис (школско издање); разликује дуги и кратки акценат у изговореној речи;
- употребљава различите облике усменог и писменог изражавања:
 - препричавање различитих типова текстова, без сажимања и са сажимањем, причање (о догађајима и доживљајима) и описивање;
- разликује и гради аугментативе и деминутиве;
- саставља обавештење, вест и кратак извештај;
- разуме основна значења књижевног и неуметничког текста;
- проналази, повезује и тумачи експлицитно и имлицитно садржане информације у краћем, једноставнијем књижевном и неуметничком тексту;
- драматизује одломак одабраног књижевноуметничког текста;

- говори јасно, поштујући стандарднојезичку норму;
- изражајно чита обрађене књижевне текстове.

Област/тема - књижевност, садржаји:

Лектира: Обредне лирске народне песме (избор), Ђура Јакшић: Вече, Јован Дучић: Село, Мирослав Антић: Плава звезда, Вељко Петровић: Ратар / Алекса Шантић: О, класје моје, Десанка Максимовић: Грачаница / Војислав Илић: Свети Сава, Стеван Раичковић: Хвала сунцу, земљи, трави, Милован Данојлић: Овај дечак зове се Пепо Крста, Сергеј Јесењин: Песма о керуши, Књижевни термини и појмови: Врста строфе према броју стихова у лирској песми: дистих; терцет; врста стиха по броју слогова (лирски и епски десетерац). Одлике лирске поезије: нагласак речи и ритам; рима – парна, укрштена, обгрљена; улога риме у обликовању стиха. Стилске фигуре: контраст, хипербола. Врсте ауторске и народне лирске песме: социјалне песме, дитирамб, елегија; обредне песме (коледарске, краљичке, додолске, божићне).

ЕПИКА

Лектира: Народна песма: Смрт Мајке Југовића, Народна песма: Марко Краљевић укида свадбарину, Петар Кочић: Јаблан, Исидора Секулић: Буре (одломак)/Бранко Ђопић: Чудесна справа, Иво Андрић: Аска и вук, Антон Павлович Чехов: Вањка/Итало Калвино: Шума на ауто-путу (из збирке прича Марковалдо или годишња доба у граду), Светлана Велмар Јанковић: Сирото ждребе (из Књиге за Марка). Књижевни термини и појмови: Основна тема и кључни мотиви. Облици казивања: нарација (хронолошко приповедање), описивање, дијалог, монолог. Фабула/радња, редослед догађаја. Врсте епских дела: приповетка, роман. Културно-историјско предање (нпр. Смрт Марка Краљевића).

ДРАМА Лектира: Коста Трифковић: Избирачица (одломак), Миодраг Станисављевић: И ми трку за коња имамо (одломак), Бранислав Нушић: Аналфабета (одломак). Књижевни термини и појмови. Драмске врсте: комедија – основне одлике. Монолог и дијалог у драми. Дидаскалије, реплика. Етапе драмске радње (заплет и расплет).

НАУЧНОПОПУЛАРНИ И ИНФОРМАТИВНИ ТЕКСТОВИ (бирати 2 дела)

Вук Караџић: Живот и обичаји народа српскога: Божић (одломак); Ђурђевдан (одломак); Додоле, прпоруше и чароице (одломци), Владимир Хулпах: Легенде о европским градовима (избор), Никола Тесла: Моји изуми (поглавље по избору), Жан-Бернар Пиј, Серж Блок, Ан Бланшар: Енциклопедија лоших ђака, бунтовника и осталих генијалаца (избор), Гроздана Олујић: Били су деца као и ти (избор).

ДОМАЋА ЛЕКТИРА 1. Епске народне песме о Косовском боју (избор) 2. Епске народне песме о Марку Краљевићу (избор) 3. Бранислав Нушић: Аутобиографија 4. Анђела Нанети: Мој дека је био трешња 5. Весна Алексић: Каљави коњ (Прича о богињи Лади – Звездана вода; Прича о богу Сварогу – Небески ковач и Прича о богу Стрибору – Сеченско светло) 6. Бранко Ћопић: Орлови рано лете 7. Ференц Молнар: Дечаџи Павлове улице Допунски избор лектире (бирати 3 дела) 1. Добрица Ерић: Месечеви миљеници (песме о свицима) (избор) 2. Бранислав Петровић: избор из антологија песама за децу (Морава, Влашићи, Дунав, Говор дрвећа, Грађење куће, Па шта, па шта и друге) 3. Владимир Стојиљковић: Писмописац (Писмо Бранку Ћопићу) 4. Владимир Андрић: Пустолов 5. Тиодор Росић: Приче старог чаробњака (једна прича по избору) 6. Борислав Пекић: Сентиментална повест Британског царства („Велика повеља слободе у земљи без устава” – одломци) 7. Вилијем Саројан: Зовем се Арам 8. Хенрик Сјенкијевич: Кроз пустињу и прашуму 9. Џејмс Крис: Тим Талир или Продати смех 10. Џек Лондон: Зов дивљине/Бели очњак 11. Реј Бредбери: Маслачко вино (избор) 12. Ивана Брлић Мажуранић: Приче из давнина (избор) 13. Владислава Војновић: Приче из главе (прича Позориште – одломци) 14. Јасминка Петровић: Ово је најстрашнији дан у мом животу 15. Александар Поповић: Снежана и седам патуљака, драмска бајка

Област/тема - језик (граматика, правопис, ортоепија), садржаји:

ГРАМАТИКА

Подела речи по настанку: прости речи и творенице; породица речи, уочавање корена речи. Саставни делови твореница (творбене основе, префикси и суфикси). Граматичка основа и граматички наставци у поређењу са творбеном основом и суфиксима. Настанак гласова и говорни органи; подела гласова: самогласници и сугласници (прави сугласници и сонанти); Подела сугласника по звучности и по месту изговора. Подела речи на слоге; слоготворно р. Гласовне промене – уочавање у грађењу и промени речи: непостојано а; промена л у о; палатализација; сибиларизација; јотовање; једначење сугласника по звучности; једначење сугласника по месту изговора; губљење сугласника. Заменице: неличне именичке заменице (односно-упитне, неодређене, опште, одричне); придевске заменице: присвојне (с нагласком на употребу заменице свој, показне, односно-упитне, неодређене, опште, одричне). Граматичке категорије заменица: род, број, падеж и лице. Грађење и основна значења глаголских времена: аорист, имперфекат (само на нивоу препознавања; имперфекат глагола бити); плусквамперфекат. Независне предикатске реченице

– појам комуникативне функције; подела на обавештајне, упитне, заповедне, жељне и узвичне реченице.

ПРАВОПИС

Писање имена васионских тела. Растављање речи на крају реда (основна правила). Правописна решења у вези са гласовним променама. Писање именичких и придевских одричних заменица са предлозима. Писање заменице Ваш великим почетним словом. Правописна решења у вези са писањем обрађених глаголских облика.

ОРТОЕПИЈА

Правилан изговор гласова ч, ћ, ц, ч, р. Дуги и кратки акценти.

Област/тема - језичка култура, садржаји:

Текстови у функцији унапређивања језичке културе. Анализирање снимљених казивања и читања (звучна читанка). Говорне вежбе на унапред одређену тему. Учтиве форме обраћања. Лексикологија: аугментативи (са пејоративима), деминутиви (са хипокористцима). Правописне вежбе: диктат; допуњавање текста; уочавање и објашњавање научених правописних правила у тексту. Богаћење речника: лексичко-семантичке вежбе (нпр. избегавање сувишних речи и туђица; фигуративна значења речи; проналажење изостављених реченичних делова); стилске вежбе: (нпр. текст као подстицај за сликовито казивање; ситуациони предложак за тражење погодног израза). Писмене вежбе и домаћи задаци и њихова анализа на часу. Четири школска писмена задатка – по два у сваком полугодишту (један час за израду задатка и два за анализу и писање унапређене верзије састава).

Кључни појмови садржаја: књижевност, језик, језичка култура.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења Српског језика и књижевности чине три предметне области: Књижевност, Језик и Језичка култура. Препоручена дистрибуција часова по предметним областима је следећа: Књижевност – 54 часа, Језик – 52 часа и Језичка култура – 38 часова. Укупан фонд часова, на годишњем нивоу, износи 144 часа. Све три области програма наставе и учења се прожимају и ниједна се не може изучавати изоловано и без садејства са другим областима. Програм наставе и учења Српског језика и књижевности заснован је на исходима, односно на процесу учења и ученичким постигнућима. Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности које

ученик гради, проширује и продубљује кроз све три предметне области овог предмета.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника јесте да начине реализације подучавања и учења прилагоди потребама сваког одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој годишњи, тј. глобални план рада, из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију

исхода на нивоу конкретних наставних јединица. Од наставника се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час прилагоди исходима учења. Током планирања треба, такође, имати у виду да се неки исходи остварују брже и лакше, али је за већину исхода (посебно за предметну област Књижевност) потребно више времена, више различитих активности и рад на различитим текстовима. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред тога што ученике треба да оспособи за коришћење уџбеника, као једног од извора знања, наставник ваља да их упути у начине и облике употребе других извора сазнавања.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

КЊИЖЕВНОСТ

Окосницу програма књижевности чине текстови из лектире. Лектира је разврстана по књижевним родовима – лирика, епика, драма и обogaћена избором нефикционалних, научнопопуларних и информативних текстова. Обавезни део лектире састоји се, углавном, од дела која припадају основном националном корпусу, али је обogaћен актуелним делима. Избор дела је у највећој мери заснован на принципу прилагођености узрасту. Уз текстове које је потребно обрадити на часу, дат је и списак домаће лектире. Циљ увођења домаће лектире је формирање, развијање или неговање читалачких навика код ученика. Обимнија дела ученици могу читати преко распуста, чиме се подстиче развијање континуиране навике читања. Уз обавезни списак дела за обраду додат је допунски избор текстова. Изборни део допушта наставнику већу креативност у

достизању исхода. Уз доминантан корпус текстова канонских писаца којим се утиче на формирање естетског укуса ученика, изграђује и богати свест о природи националне књижевности (и вредностима класика светске књижевности), али и културном и националном идентитету, у избору лектире и допунском избору дата је могућност наставницима да одаберу и извештајан број књижевних дела савремених писаца, чиме се ученици упознају са репрезентативним примерима савремене књижевности и у прилици су да критички самеравају поетику њихових дела са канонским вредностима. Циљ увођења савремених књижевних дела која још нису постала део канона јесте да се по својој мотивској или тематској сродности вежу за постојеће теме и мотиве у оквиру програма и да се таквим примерима покаже како и савремени писци промишљају епску народну традицију или теме пријатељства, етичности, развијају имагинацију и емпатију, чиме ће се богатити вертикално читалачко искуство ученика и осавременили приступ настави. Овакав избор дела омогућава већу могућност примене компаративног приступа проучавању литерарног стваралаштва, уз одабир различитих нивоа обраде: интерпретације, приказа или осврта. Избор дела треба да буде усклађен са могућностима, потребама и интересовањима конкретног ђачког колектива. Разлике у укупној уметничкој и информативној вредности појединих текстова утичу на одговарајућа методичка решења (прилагођавање читања врсти текста, опсег тумачења текста у зависности од сложености његове структуре, повезивање и груписање са одговарајућим садржајима из других предметних подручја – граматике, правописа и језичке културе и сл.). Текстови из допунског дела програма треба да послуже наставнику и при обради наставних јединица из граматике, као и за обраду и утврђивање садржаја из језичке културе. Дела која неће обрађивати, наставник треба да препоручи ученицима за читање у слободно време. Нови програм заснован је на уочавању природе и улоге књижевног дела, као и уочавању разлике књижевних и некњижевних текстова, односно њиховој већој корелативности. Ученици треба да буду оспособљени да разликују особености књижевног текста (конотативност, књижевни поступци, сликовитост, ритмичност и сл.) у односу на денотативност, информативност и казивање засновано на чињеницама и подацима у различитим видовима некњижевних текстова. Корелативност је омогућена адекватним комбиновањем обавезних и изборних дела. Са списка допунског избора наставник бира она дела која ће, уз обавезни део лектире, чинити тематско-мотивске целине. Наставник може груписати и повезивати по сродности дела из обавезног и допунског програма на много начина. Могући примери функционалног повезивања наставних јединица могу бити следећи (никако и једини): Словенска митологија: обредне

народне лирске песме; Вук Стефановић Караџић: Живот и обичаји народа српскога (Божић, Ђурђевдан, Додоле, прпоруше и чаролице); Весна Алексић: Каљави коњ; песма Влашићи Бранислава Петровића; Тиодор Росић: Приче старог чаробњака (избор); Миодраг Станисављевић: И ми трку за коња имамо; Ивана Брлић Мажуранић: Приче из давнина (избор), у корелацији нпр. са филмом Чудотворни мач Војислава Нановића. Марко Краљевић: народне епске песме о Марку Краљевићу (Марко Краљевић укида свадбарину); предање Смрт Марка Краљевића; Светлана Велмар Јанковић: Књига за Марка (прича Сирото ждребе); Владислава Војновић: Приче из главе (одломци приче Позориште). Авантуре и дружине: Хенрик Сјенкијевич: Кроз пустињу и прашуму (одломци); Џек Лондон: Зов дивљине или Бели очњак; Ференц Молнар: Дечаци Павлове улице; Бранко Ћопић: Орлови рано лете; Владимир Андрић: Пустолов; Жан-Бернар Пиј, Серж Блок, Ан Бланшар: Енциклопедија лоших ђака, бунтовника и осталих генијалаца – одломак о Џеку Лондону, прича о Џеку Лондону из Били су деца као и ти Гроздане Олујић. Дела заснована на хумору и животном оптимизму: Коста Трифковић: Избирачица; Бранислав Нушић: Аутобиографија; Владимир Андрић: Пустолов; Влада Стојиљковић: Писмо Бранку Ћопићу (из Писмописца); Стеван Раичковић: Хвала сунцу, земљи, трави; Добрица Ерић Месечеви миљеници (избор); Александар Поповић: Снежана и седам патуљака. Слике детињства у различитим епохама и срединама: Исидора Секулић: Буре; Бранко Ћопић: Чудесна справа; Влада Стојиљковић: Писмо Бранку Ћопићу (из збирке Писмописац); Милован Данојлић: Овај дечак зове се Пепо Крста; Сергеј Јесењин: Песма о керуши; Ференц Молнар: Дечаци Павлове улице; Гроздана Олујић: Били су деца као и ти (одабране приче); Јасминка Петровић: Ово је најстрашнији дан у мом животу; Реј Бредбери: Маслачково вино (избор); Џејмс Крис: Тим Талир или Продати смех; Анђела Нанети: Мој дека је био трешња; Никола Тесла: Моји изуми (одломци о детињству) уз приче о Тесли, Ћопићу и Исидори Секулић из Били су деца као и ти. Социјална тематика: Алекса Шантић: О, класје моје; Вељко Петровић: Ратар; Петар Кочић: Јаблан; Антон Павлович Чехов: Вањка; Итало Калвино: Шума на ауто-путу (из збирке прича Марковалдо или годишња доба у граду); Вилијем Саројан: Зовем се Арам; уз приче о Петру Кочићу и Чехову из Били су деца као и ти Г. Олујић. Родољубива тематика: Ђура Јакшић: Вече; народне епске песме о Косовском боју; Смрт Мајке Југовића; народне епске песме о Марку Краљевићу; Десанка Максимовић: Грачаница; Војислав Илић: Свети Сава; песме Морава, Дунав Бранислава Петровића. Лепота маштања, певања и приповедања: Добрица Ерић: Месечеви миљеници (избор); Мирослав Антић: Плава звезда; Иво Андрић: Аска и вук; песме Па шта, па шта, Говор дрвећа Бранислава Петровића; Владимир Андрић:

Пустолов; Анђела Нанети: Мој дека је био трешња; Владимир Хулпах: Легенде о европским градовима (избор); Тиодор Росић: Приче старог чаробњака (избор). Животиње и људи: Петар Кочић: Јаблан; Вилијем Саројан: Зовем се Арам; Сергеј Јесењин: Песма о керуши; Иво Андрић: Аска и вук; Добрица Ерић: Месечеви миљеници (избор); Џек Лондон: Бели очњак или Зов дивљине. Међупредметне корелације – наставу историје могуће је допунити одломцима: Борислав Пекић: Сентиментална повест Британског царства („Велика повеља слободе у земљи без устава”). Исти текст може се повезивати са другима на различите начине, према различитим мотивима или тону приповедања, у склопу пројектне наставе, која се базира на исходима, а не на садржајима учења. Предложени обавезни, књижевни, научнопопуларни и информативни текстови и садржај обавезне домаће лектире, као и примери из допунског избора, приликом осмишљавања годишњег плана рада, а потом и при обликовању оријентационих, месечних планова рада, могу се тематски повезивати. Поред тога, неопходно је успоставити и уравнотежену дистрибуцију наставних јединица везаних за све подобласти предмета, функционално повезати садржаје из језика и књижевности (где год је то могуће) и оставити довољно часова за утврђивање и систематизацију градива. Књижевна дела која су доживела позоришно извођење или екранизацију могу послужити за компаративну анализу и уочавање разлике између књижевне и позоришне/филмске (адаптиране, измењене) фабуле и израза (рецимо, на примеру Поповићеве сценске бајке може се закључити како драмски писац мења познату причу и смешта је у савремено доба), чиме ученици могу доћи до закључка о природи различитих медија и развијати своју медијску писменост. Препоручује се читање бар једног целовитог драмског текста (од три одређена Програмом). Ученици се могу упутити и на филмове са тематиком сличном прочитаним књижевним текстовима (дечје авантуре или авантуре у фантастичном свету, одрастање усамљеног детета и сл.) и додатно повезати обраду једне тематско-мотивске целине. Са појединим елементима медијске писмености ученике треба упознати такође кроз корелацију: појам дечји часопис или енциклопедија за децу упознати на конкретном тексту из часописа/енциклопедије по избору (садржај текста треба да буде у вези са лектиром). Поред корелације међу текстовима, неопходно је да наставник успостави вертикалну корелацију. Наставник се претходно обавезно упознаје са садржајима Српског језика и књижевности из претходних разреда ради успостављања принципа поступности и систематичности. Наставник, такође, треба да познаје садржаје других предмета обрађиваних у млађим разредима и у петом разреду основне школе, који

корелирају с предметом Српски језик и књижевност. Тако, хоризонталну корелацију наставник успоставља, пре свега, са наставом историје, ликовне културе, музичке културе, верске наставе и грађанског васпитања. Увођење ученика у свет књижевности, али и осталих, тзв. некњижевних текстова (популарних, информативних), представља изузетно сложен наставни задатак. Управо на овом степену школовања стичу се основна и врло значајна знања, умења и навике од којих ће зависити ученичка књижевна култура, али и естетске компетенције. Ученици треба да разумеју фикционалну природу књижевног дела и његову аутономност (односно да праве разлику између лирског субјекта и песника, приповедача и писца), као и чињеницу да књижевно дело обликује једну могућу слику стварности. При обради текста, примењиваће се у већој мери јединство аналитичких и синтетичких поступака и гледишта. У складу са исходима, ученике треба навикавати да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживачку делатност и заузимање критичких ставова. Обрада књижевног дела пожељно је да буде проткана решавањем проблемских питања која су подстакнута текстом и уметничким доживљавањем. Многи текстови, а поготову одломци из дела, у наставном поступку захтевају умесну локализацију, често и вишеструку. Ситуирање текста у временске, просторне и друштвено-историјске оквире, као и обавештења о битним садржајима који претходе одломку – све су то услови без којих се у бројним случајевима текст не може интензивно доживети и правилно схватити. Приликом тумачења текста ученике треба навикавати да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживачку делатност и заузимање критичких ставова, уз уважавање индивидуалног разумевања смисла књижевног текста и исказивање различитих ставова. У наставној интерпретацији књижевноуметничког дела, обједињавајући и синтетички чиниоци могу бити: уметнички доживљаји, текстовне целине, битни структурни елементи (тема, мотиви, песничке слике, фабула, односно сиже, књижевни ликови, смисао и значење текста, мотивациони поступци, композиција), форме приповедања (облици излагања), језичко-стилски поступци и литерарни (књижевноуметнички) проблеми. Књижевнотеоријске појмове ученици ће упознавати уз обраду одговарајућих текстова и помоћу осврта на претходно читалачко искуство. У програму нису наведени сви појмови и врсте књижевних дела предвиђени за усвајање у претходним разредима, али се очекује ће се наставник наклонити на стечено знање ученика, обновити га и продубити на примерима, сходно старијем узрасту. Такав случај је са стилским фигурама

(поређењем/компарацијом и персонификацијом) које се усвајају у трећем и четвртном разреду, а потом им се додају епитет, оноματοпеја, контраст и хипербола; са појмом приповедања и облицима казивања у епском књижевном делу (дијалог, монолог, описивање: портрет и пејзаж); са појмовима везаним за драмско дело којима се додају заплет и расплет, као елементи драмске радње. Обнављање и повезивање знања из првог циклуса образовања и петог разреда основне школе је обавезно. Језичко-стилским изражајним средствима прилази се с доживљајног становишта; полазиће се од изазваних уметничких утисака и естетичке сугестије, па ће се потом истраживати њихова језичко-стиљска условљеност. Током обраде књижевних дела, као и у оквиру говорних и писмених вежби, настојаће се да ученици откривају што више особина, осећања и душевних стања појединих ликова, као и да изражавају своје ставове о поступцима ликова. Ученик се подстиче да уочава смисао смешног и хумористичног на примерима из лектире, као и да разликује хумористички или оптимистички, дитирамбски тон у певању/приповедању/драмској радњи од елегичног тона. Теоријско савладавање појма културноисторијско предање није обавезно. Предање Смрт Марка Краљевића уводи се као пример, уз описно образлагање ове врсте предања у оквиру категорије народне прозе. Обнављају се и проширују знања о родољубивој поезији, савладава се појава и смисао социјалних мотива у предложеним песмама или причама, уче се дитирамб и елегија као врсте лирске поезије. Исходи везани за наставну област књижевност засновани су на читању. Кроз читање и тумачење књижевних дела ученик развија читалачке компетенције које подразумевају не само истраживачко посматрање и стицање знања о књижевности већ подстичу и развијају емоционално и фантазијско уживљавање, имагинацију, естетско доживљавање, богате асоцијативне моћи, уметнички сензибилитет, критичко мишљење и изграђују морално просуђивање. Разни облици читања су основни предуслов да ученици у настави стичу сазнања и да се успешно уводе у свет књижевног дела. И у шестом разреду негује се, пре свега, доживљајно читање, а ученици се поступно уводе у истраживачко читање (читање према истраживачким задацима, читање из различитих перспектива и сл.) и оспособљавају да искажу свој доживљај уметничког дела, увиде елементе од којих је дело сачињено и разумеју њихову улогу у изградњи света дела. Повећан број допунског избора лектире указује на могућност обраде појединих предложених садржаја (књижевних дела) на часовима додатне наставе. Препоручује се да ученици у настави користе електронски додатак уз уџбеник, уколико за то постоји могућност у школи. ЈЕЗИК

У настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писану комуникацију стандардним српским језиком. Отуда захтеви у овом програму нису усмерени само на усвајање језичких правила и граматичке норме, већ и на разумевање њихове функције и правилну примену у усменом и писменом изражавању. Када се у садржајима програма наводе наставне јединице које су ученици већ обрађивали у нижим разредима, подразумева се да се степен усвојености и способност примене раније обрађеног градива проверава, а понављање и увежбавање на новим примерима претходи обради нових садржаја, чиме се обезбеђује континуитет рада и систематичност у повезивању новог градива са постојећим знањима. Нужно је да наставник увек има на уму пресудну улогу умесних и систематских вежбања, односно да наставно градиво није усвојено док се добро не увежба. То значи да вежбања морају бити саставни чинилац обраде наставног градива, примене, обнављања и утврђивања знања.

Грамматика

Основни програмски захтев у настави граматике јесте да се ученицима језик представи и тумачи као систем. Ниједна језичка појава не би требало да се изучава изоловано, ван контекста у којем се остварује њена функција (у свакој погодной прилици могу се знања из граматике ставити у функцију тумачења текста, како уметничког тако и научнопопуларног). Један од изразито функционалних поступака у настави граматике јесу вежбања заснована на коришћењу примера из непосредне говорне праксе, што наставу граматике приближава животним потребама у којима се примењени језик појављује као свестрано мотивисана људска активност.

Настава творбе речи подразумева пре свега поделу речи по настанку на просте и творенице (у оквиру твореница уочавају се речи настале суфиксацијом, префиксацијом и слагањем). На школским примерима (нпр. певач, школски, школовати се, праунук, превелик, научити, Београд, пароброд) ученици треба да уоче саставне делове твореница: творбене основе, префиксе и суфиксе. На примерима породице речи, ученици треба да уочавају корен речи. Тиме се поставља основ за проширивање знања из творбе речи у старијим разредима. На часовима утврђивања градива треба нагласити разлику између граматичке основе и граматичких наставака у поређењу са творбеном основом и суфиксима (нпр. школ-а, школар-ац и сл.). Ученици су се већ раније срели са појмом гласа, а сада проширују своја знања из фонетике основним информацијама о настанку гласова и говорним органима који у овом процесу учествују. На основу изговора гласови се деле на самогласнике и сугласнике (а сугласници на праве сугласнике и сонанте). Сугласници се деле по звучности и по месту изговора (овде је пожељно направити корелацију са наставом страних језика – нпр. различито

место изговора неких гласова у српском и енглеском језику и сл.). Подела речи на слоге подразумева проширивање знања у односу на млађе разреде: треба увести и примере слогова који се завршавају на сонант, с посебним нагласком на позицију слоготворног р. Ово градиво треба повезати са основним правописним правилима за растављање речи на крају реда. Пошто се ученици у шестом разреду први пут срећу са термином гласовне промене, није потребно правити разлику у односу на гласовне алтернације. Ову разлику ће усвојити у градиву за средњу школу. Препорука је да се, ради лакшег анализирања примера, гласовне промене предају следећим редоследом: непостојано а, промена л у о, палатализација, сибиларизација, јотовање, једначење сугласника по звучности, једначење сугласника по месту изговора, губљење сугласника. Гласовне промене треба учавати у грађењу и промени речи (а на одступања указати у примерима). Настава морфологије подразумева проширивања знања о заменицама (у петом разреду су биле обрађене само личне заменице).

Сада се уводи подела заменица на именичке и придевске. У оквиру именичких обрађују се: односно-упитне, неодређене, опште и одричне; у оквиру придевских: присвојне (с нагласком на употребу заменице свој), показне, односно-упитне, неодређене, опште и одричне. Такође, треба указати и на граматичке категорије заменица: род, број, падеж и лице. Знања о глаголским облицима ученици проширују тако што усвајају грађење осталих глаголских времена изузев презента, перфекта и футура I, с тим што се имперфекат обрађује само на нивоу препознавања, а посебно се наводи имперфекат помоћног глагола бити. Препорука је да се глаголска времена уводе овим редоследом: аорист, имперфекат, плусквамперфекат. Посебно треба нагласити правописна решења у вези са писањем глаголских облика. Знања из синтаксе ученици проширују поделом независних предикатских реченица према комуникативној функцији. Потребно је посебно скренути пажњу на употребу знака узвика, као и на остале интерпункцијске знаке.

Правопис

Правописна правила се усвајају путем систематских вежбања (правописни диктати, исправка грешака у датом тексту, тестови са питањима из правописа итд.). У оквиру правописних вежби пожељно је повремено укључити и питања којима се проверава графија (писана слова: велико и мало ћирилично Ћ, Ђ; велико и мало латиничко Ћ, велико Г, С, Ш итд.). Такође, треба подстицати ученике да сами учављају и исправљају правописне грешке у СМС комуникацији, као и у различитим типовима комуникације путем интернета. Поред тога, ученике треба упућивати на служење правописом и правописним речником (школско издање). Пожељно је да наставник доноси примерак Правописа на час

кад год се обрађују правописне теме (тако би могао појединачно ученицима задавати да пронађу реч у правописном речнику и одреде њен правилан облик или правилно писање).

Ортоепија

Наставник стално треба да указује на важност правилног говора, који се негује спровођењем одређених ортоепских вежби. Ортоепске вежбе не треба реализовати као посебне наставне јединице, већ уз одговарајуће теме из граматике: нпр. уочавање дужине акцента у речи може се повезати са обрадом и утврђивањем знања о врстама речи (именица скуп има кратак акценат, а придев скуп има дуг акценат итд.). На овом нивоу ученици треба само да уоче разлику у дужини акцента, без разликовања интонације и без употребе акценатских знакова. Уз коришћење аудио снимака, ученике треба навикавати да препознају, репродукују и усвоје правилно акценатован говор, а у местима где се одступа од акценатске норме, да разликују стандардни акценат од свога акцента, тј. од дијалекатске акцентуације.

Неке ортоепске вежбе могу се спроводити и уз одговарајуће теме из књижевности: нпр. артикулација се може вежбати изговарањем брзалица, онда када се оне обрађују као део народног стваралаштва; акценат речи, темпо, ритам, реченична интонација и паузе могу се вежбати гласним читањем одломака из изборне лектире (по избору наставника или ученика) итд. Као ортоепску вежбу треба спроводити и говорење напамет научених одломака у стиху и прози (уз помоћ аудитивних наставних средстава).

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА (УСМЕНО И ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ)

Развијање и унапређивање језичке културе ученика представља један од најзначајнијих задатака наставе Српског језика. Један од основних задатака наставе језичке културе односи се на усавршавање језичкоизражајних средстава код ученика, а њен крајњи циљ је да ученици буду оспособљени за успостављање квалитетне и сврсисходне комуникације. Област Језичка култура обухвата усмено и писмено изражавање. Наставни рад у овој области реализује се у садејству са другим областима предмета Српски језик, као и кроз самосталне наставне јединице. У повратном смеру, обрада књижевног текста и рад на граматички морају укључивати и садржаје за неговање културе усменог и писменог изражавања ученика. Настава ће бити очигледнија и ефикаснија ако се анализирају снимљена казивања и читања. Приликом реализације наставних садржаја пожељно је користити и савремене информационо-комуникационе технологије (нпр. паметну таблу, рачунар и видео-бим и сл.). Свака од програмских вежби (говорне, правописне, лексичко-семантичке, стилске вежбе)

планира се и реализује у наставном контексту у коме постоји потреба за функционалним усвајањем и функционалном применом датих језичких законитости и појава у новим комуникативним ситуацијама, као и потреба за утврђивањем, обнављањем или систематизовањем знања стеченог током наставе језика и наставе књижевности. Све врсте вежби, чији је циљ развијање језичког мишљења, изводе се на тексту или током говорних вежби. Циљ говорних вежби јесте унапређивање културе усменог изражавања. Детаљна организација, вешто осмишљене садржајне структуре и мотивисање ученика за разговор водиће ка правилности, лакоћи, јасности, једноставности, прецизности и флуентности у усменом излагању ученика. Ове вежбе би требало да приближе учеников говор стандарднојезичком изговору. Форме учтивости, односно посебна језичка средства којима се исказује учтивост представљају важан сегмент у реализацији наставе језичке културе. Потребно је код ученика развијати свест о неопходности и значају језичке учтивости, тј. учтивног комуникативног понашања, односно истакнути значај неговања правилног и учтивног говора и писања. Ученицима треба указати на то да су у домену конвенција учтивости најтипичније форме усмене и писмене етикеције: употреба заменице Ви, етикете за исказивање уважавања приликом ословљавања у јавном и службеном комуницирању (господине, госпођо/госпођице, Ваша екселенцијо, Ваша светости...), као и говорни чинови експресивног типа (формуле учтивости): извињавање, захваљивање, честитање, молба. Лингвометодички текстови који садрже дијалошку форму у којој се испољава језичка учтивост могу послужити за уочавање форми учтивости. Такође, требало би подстицати ученике да износе своје мишљење и сопствена запажања о (не)учтивном комуникативном понашању. Велики део лексике српског језика сачињавају лексеме настале творбом речи. Она представља продуктиван процес којим се свакодневно богати наш лексички фонд. Стога, у настави језичке културе би лексикологији, односно творби речи требало приступити, најпре, као начину за настајање нових речи, како би ученици схватили њен практични значај. Потребно је оспособити ученике да граде и разликују аугментативе (са пејоративима) и деминутиве (са хипокористцима), тако што обрада теме неће бити само описана, тј. требало би се задржати што краће на формалном приступу теми. Стваралачки и истраживачки приступ може позитивно утицати на мотивацију ученика да упознају ову тематику. Пожељно је навести само најчешће суфиксе и за један и за други творбени модел. Требало би подстицати ученике да објасне значење датих изведеница и указати им на њихову улогу у свакодневном

језичком изражавању (нпр. експресивно значење и стилска обојеност изведеница, попут мајчица, сестрица, људина и сл.).

Правописне вежбе омогућавају ученицима да посебно обратe пажњу на правописне захтеве и на њихову улогу у тексту. Системска примена адекватних правописних вежби омогућава да теоријско правописно знање благовремено пређе у умење, као и да се стечена навика примене правописних правила испољи у практичној и спонтаној намени. Правописне вежбе представљају најпогоднији начин да се правописна правила науче, провере, као и да се уочени недостаци отклоне. Најбоље је примењивати и просте и сложене правописне вежбе које су погодне за савлађивање како само једног правописног правила из једне правописне области, тако и више правописних правила из неколико правописних области. Правописне вежбе је потребно најпре припремити. Притом је пожељно поштовати принцип поступности, систематичности, јединства теорије и праксе. Приликом савлађивања правописних начела погодне могу бити следеће правописне вежбе: диктат, самостално писање, допуњавање текста. Може бити подстицајно и организовање квиза на часовима посвећеним систематизовању градива из правописа (нпр. препознај правописну област, пронађи грешку, да ли су тврдње о употреби, нпр. великог слова, тачне и сл.), а требало би и проверавати да ли су ученици у стању да објасне научена правописна правила у одређеном тексту.

Циљ примењивања лексичко-семантичких вежби јесте богаћење речника ученика и упућивање на различите могућности приликом избора речи и израза и указивање на њихову сврсисходнију употребу. Применом лексичко-семантичких вежби код ученика се ствара навика да промишљају и траже адекватан језички израз за оно што желе да искажу (у зависности од комуникативне ситуације) и повећава се фонд таквих израза у њиховом речнику. Врсте ових вежби треба усагласити са интересовањима ученика и наставним садржајима. Развијању смисла за прецизно изражавање и подстицању ученика да размишљају о речима и о њиховим значењима доприносе вежбе којима се ученици упућују на избегавање сувишних речи, поштапалица и туђица. Подстицајне су и вежбе које се односе на фигуративна значења речи, као и вежба проналажење изостављених реченичних делова која подстиче ученике да пронађу адекватну реч, али и да у складу са контекстом прошире

скалу дозвољених значењских и лексичких могућности.

Применом стилских вежби, ученици се упућују на то да на другачији начин од уобичајеног повезују речи и изразе и да истражују њихове семантичке потенцијале. Њихов циљ није да се само отклоне учињене грешке, већ да ученици стекну адекватне навике да говоре и пишу ваљано, односно да примењују стваралачке поступке у језику. Знања о стилу и изражајним могућностима језика ученици углавном стичу увидом у књижевноуметничке текстове, због чега је неспорна повезаност са наставом књижевности, али се не сме поистоветити са језичко-стилском анализом ових текстова. Стилске вежбе је потребно што непосредније повезивати и са наставом граматике. Може се креирати ситуациони предложак за развијање и унапређивање језичко-стилског знања ученика у складу са узрастом и начелом систематичности и условности. Стваралачки облик рада на развијању стилског умења ученика може се, на пример, заснивати на тексту као подстицају за сликовито казивање, с обзиром на то да се на различитим књижевноуметничким текстовима лако увиђа изражајност стилског поступка који може да буде примењен приликом уобличавања језичке грађе у новим комуникативним ситуацијама.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење и вредновање резултата напредовања ученика је у функцији остваривања исхода, а започиње иницијалном проценом достигнутог нивоа знања, у односу на који ће се одмеравати даљи напредак и формирати оцена. Сваки наставни час и свака активност ученика је прилика за формативно оцењивање, односно регистровање напретка ученика и упућивање на даље активности.

Формативно вредновање је саставни део савременог приступа настави и подразумева процену знања, вештина, ставова и понашања, као и развијања одговарајуће компетенције током наставе и учења. Формативно мерење подразумева прикупљање података о ученичким постигнућима, при чему се најчешће примењују следеће технике: реализација практичних задатака, посматрање и бележење ученикових активности током наставе, непосредна комуникација између ученика и наставника, регистар за сваког ученика (мапа напредовања) итд. Резултати формативног вредновања на крају наставног циклуса треба да буду исказани и бројчаном оценом.

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања, праћења и вредновања. Важно је да наставник, поред постигнућа ученика, континуирано прати и вреднује властити рад. Све што се покаже добрим и ефикасним, наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а оно што буде процењено као недовољно делотворно, требало би унапредити.

Назив предмета	ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК
Циљ	Циљ учења Страног језика је да се ученик усвајањем ункционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну писмену и усмену комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.
Годишњи фонд часова	72 часа

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- разуме једноставније текстове који се односе на поздрављање, представљање и тражење/давање информација личне природе;
- поздрави и отпоздрави, представи себе и другог користећи једноставнија језичка средства;
- размени једноставније информације личне природе;
- у неколико везаних исказа саопшти информације о себи и другима;
- разуме једноставније текстове који се односе на опис особа, биљака, животиња, предмета, места, појава, радњи, стања и збивања;
- опише и упореди жива бића, предмете, места, појаве, радње, стања и збивања користећи једноставнија језичка средства;
- разуме једноставније предлоге, савете и позиве на заједничке активности и одговори на њих уз одговарајуће образложење;
- упути предлоге, савете и позиве на заједничке активности користећи ситуационо прикладне комуникационе моделе;
- затражи и пружи додатне информације у вези са предлозима, саветима и позивима на заједничке активности;
- разуме уобичајене молбе и захтеве и реагује на њих;
- упути уобичајене молбе и захтеве;
- честита, захвали се и извини се користећи једноставнија језичка

средства;

- разуме и следи једноставнија упутства у вези с уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота;
- пружи једноставнија упутства у вези с уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота;
- разуме једноставније текстове у којима се описују радње и ситуације у садашњости;
- разуме једноставније текстове у којима се описују способности и умећа;
- размени појединачне информације и/или неколико информација у низу које се односе на радње у садашњости;
- опише радње, способности и умећа користећи неколико везаних исказа;
- разуме једноставније текстове у којима се описују искуства, догађаји и способности у прошлости;
- размени појединачне информације и/или неколико информација у низу о искуствима, догађајима и способностима у прошлости;
- опише у неколико краћих, везаних исказа искуства, догађај из прошлости;
- опише неки историјски догађај, историјску личност и сл.
- разуме једноставније исказе који се односе на одлуке, обећања, планове, намере и предвиђања и реагује на њих;
- размени једноставније исказе у вези са обећањима, одлукама, плановима, намерама и предвиђањима;
- саопшти шта он/она или неко други планира, намерава, предвиђа;
- разуме уобичајене изразе у вези са жељама, интересовањима, потребама, осетима и осећањима и реагује на њих;
- изрази жеље, интересовања, потребе, осете и осећања једноставнијим језичким средствима;
- разуме једноставнија питања која се односе на оријентацију/положај предмета и бића у простору и правац кретања и одговори на њих;
- затражи и разуме обавештења о оријентацији/положају предмета и бића у простору и правцу кретања;
- опише правац кретања и просторне односе једноставним, везаним исказима;
- разуме једноставније забране, правила понашања, своје и туђе обавезе и реагује на њих;
- размени једноставније информације које се односе на забране и

правила понашања у школи и на јавном месту, као и на своје и туђе обавезе;

- саопшти правила понашања, забране и листу својих и туђих обавеза користећи одговарајућа језичка средства;
- разуме једноставније изразе који се односе на поседовање и припадност;
- формулише једноставније исказе који се односе на поседовање и припадност;
- пита и каже шта неко има/нема и чије је нешто;
- разуме једноставније исказе који се односе на изражавање допадања и недопадања и реагује на њих;
- изрази допадање и недопадање уз једноставно образложење;
- разуме једноставније исказе којима се тражи мишљење и реагује на њих;
- изражава мишљење, слагање/неслагање и даје кратко образложење;
- разуме једноставније изразе који се односе на количину и цену;
- пита и саопшти колико нечега има/нема, користећи једноставнија језичка средства;
- пита/каже/израчуна колико нешто кошта.

Област/тема - поздрављање и представљање себе и других и тражење / давање основних информација о себи и другима, садржаји:

Слушање и читање једноставнијих текстова који се односе на поздрављање и представљање (дијалози, наративни текстови, формулари и сл.); реаговање на усмени или писани импулс саговорника

(наставника, вршњака и сл.) и иницирање комуникације; усмено и писано давање информација о себи и тражење и давање информација о другима. What's your first/last name/surname?

Jack, this is Andrew. He's the new boy in our class. Hi Andrew. Nice to meet you. I'm glad to meet you too. What's your nickname? It's Andy. Where do you live? I live in Sunny Street. How do you go to school? I walk there/take the bus...

What does your father do? He's a science teacher. Have you got/Do you have any brothers or sisters? No, I'm an only child, but my mum's got two sisters, Sophia and Lily. Aunt Lily is the eldest. She says I am her favourite nephew.

This is my cousin, Bob. Where does he come from? He lives in Brisbane now, but he was born in London. Where were you born? When did you move there? We moved there when I was four.

Where were you living when you started school?

Who do you usually go out with? How long have you known Susan? For one year. Since last year.

The Present Simple Tense за изражавање сталних и уобичајених радњи.

The Past Simple Tense глагола to be и осталих глагола (правилних и неправилних).

The Past Continuous Tense.

The Present Perfect Tense учесталијих глагола (правилних и неправилних).

Питања са Who/What/Where/When/Why...

Питања са препозиционим глаголима.

Употреба и изостављање чланова при ближем одређивању лица, у фиксним изразима (go to school/by car/on foot...), са основним

географским појмовима (називима улица, градова, држава...)

(Интер)културни садржаји: устаљена правила учтиве комуникације; имена и надимци; родбина, породични односи и родбинске

везе; већи градови у земљама циљне културе.

Област/тема - описивање бића, предмета, места, појава, радњи, стања и збивања, садржаји:

Слушање и читање једноставнијих текстова који се односе на опис

бића, предмета, места, појава, радњи, стања и збивања; усмено и

писано описивање/поређење бића, предмета, појава и места. What does Emma look like? She looks gorgeous. She's the prettiest girl in our class.

What's he like? He's smart and hard-working.

Noah doesn't care about anyone. He's is selfish. My friend is sporty and good-looking, but he is very shy.

Her clothes are cool!

Samuel is as tall as his brother/not as(so) tall as his father.

This laptop is less expensive than that one. It's the least expensive laptop in the shop.

Jacob's room is usually tidy, but Michael's is often untidy/messy. You can find his clothes everywhere.

Why is he exhausted? Because the trip was exhausting.

The party was really exciting. Everybody was excited.

She looks really unhappy.

How does he swim? He swims well.

We worked hard. He was running fast.

It is raining heavily.

Are they listening carefully?

Ten minutes from here is the biggest wheel of its kind in the world – the London Eye.

The buildings are amazing /fantastic.

That's the cafe where my sister works.

Is that the message which/that Tom sent?

There's somebody/nobody/no one in the street.

There was nothing strange in his voice. Everything was OK.

This chair's uncomfortable. That's impossible!

The Present Simple Tense и The Present Continuous Tense за изражавање појава, радњи, стања и збивања у садашњости, The Past

Simple Tense и The Past Continuous Tense за изражавање појава, радњи, стања и збивања у прошлости.

Поређење придева по једнакости as...as, not so/as...as.

Поређење придева са less и the least.

Придеви са наставцима –ed и –ing.

Творба и употреба прилога за начин (beautifully, quickly, happily, well, badly, fast, hard...)

Употреба одређеног члана уз суперлатив придева.

Употреба/изостављање одређеног члана уз називе места. (споменици, музеји, улице, паркови...).

Релативне заменице who, which, that, whose, where...

Неодређене заменице (somebody, something, anybody, anything, nobody, no one, nothing, everything...).

Питања са What...like, How, Why...

Негативни префикси un-, im-...

(Интер)културни садржаји: особености наше земље и земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике и сл.)

Област/тема - изношење предлога и савета, упућивање позива за учешће у заједничкој активности и реаговање на њих, садржаји:

Слушање и читање једноставнијих текстова који садрже предлоге;

усмено и писано преговарање и договарање око предлога и учешћа

у заједничкој активности; писање позивнице за прославу/журку или

имејла/СМС-а којим се уговара заједничка активност; прихватање/одбијање предлога, усмено или писано, уз поштовање основних норми

учтивости и давање одговарајућег оправдања/ зговора. I'm going to the swimming pool. Would you like to come? Yes, please. I like swimming.

Would you like a cup of tea? No, thank you/thanks.

What are you doing next weekend? Do you want to come to my party? Yes, I'd love to.
When is it? At 7.30 on Saturday.

Do you fancy/How about a game of tennis this afternoon? Sorry. I can't. I've got a dance class.

Shall we go to the sports centre today? Good idea. See you there at 6.00 pm. That's no good for me. What about 5.30? Yes, sure. How about trying my new computer game this morning? I'm afraid I can't. I'm looking after my little sister.

Why don't we go to the park?

Let's get out of here. That sounds good. The music is too loud.

We could/ may/might stay here and watch DVDs. That's boring.

If it is cold, put on your jacket. If you hurry, you won't miss the bus.

If you don't feel well, you should see a doctor.

I've got the flu. You must stay in bed and drink lots of hot drinks.

If you don't stay up late, you won't feel tired.

You shouldn't eat too much chocolate.

Don't give your real name on the Internet.

The Present Continuous Tense за унапред договорене радње.

Заповедни начин.

Изрази: How about...? What about...? Why don't we...? Would you like...? Do you want...? Shall we...? Let's...

Модални глаголи за изражавање предлога – can/could/may/might.

Модални глаголи should за давање савета.

Први кондиционал.

(Интер)културни садржаји: прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве.

Област/тема – изражавање молби, захтева, обавештења, извињења, честитања и захвалности, садржаји:

Слушање и читање једноставнијих исказа којима се нешто честита, тражи/нуди помоћ, услуга, обавештење или се изражава извињење, захвалност; усмено и писано честитање, тражење и давање обавештења, упућивање молбе за помоћ/услугу и реаговање на њу, изражавање извињења и захвалности. Can/Could you help me with these bags, please? They're too heavy.

Could I have a glass of water, please?

Could I see your exercise book, please? Yes, just a minute. Oh, no. I can't find it.

May I see your tickets, please? Here you are, sir. Thank you.

Will you open the door for me? Sure.

I'm so sorry for... It's all my fault. Sorry, it was an accident. I didn't mean to (break your skateboard). That's all right/OK. Never mind. It doesn't matter.

Thank you for (your help). Thank you from the bottom of my heart. That's very kind of you.

That means a lot to me. Don't mention it. It's nothing. You're welcome.

Well done. Congratulations! Happy (festival).

When does the train for Glasgow leave? It leaves at 7.38. School starts at 8.45.

Which book do you want? The red one. Can I try on those trousers, please? Which ones? The blue ones.

Модални глаголи за изражавање молбе и захтева – can/could/may.

Would you like...?

Will за изражавање молби.

The Present Simple Tense за изражавање утврђених програма, реда возње, распореда и сл.

Заменице one, ones.

(Интер)културни садржаји: правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања.

Област/тема – разумевање и давање упутстава, садржаји:

Слушање и читање текстова који садрже једноставнија упутства (нпр. за израду задатака, пројеката и сл.) с визуелном подршком и без ње; усмено и писано давање упутстава. Read the explanation and circle the correct words.

State your problem and describe how you feel about it.

Use the expressions below.

Make a project about an important city in your town. Make a map and label the important places.

To end the call, tap the „end call” button (typically a red button on the left side of your cell phone) or close your phone.

Do not touch the adapter with wet hands.

Заповедни начин.

(Интер)културни садржаји: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом.

Област/тема – описивање радњи у садашњости, садржаји:

Слушање и читање описа и размењивање исказа у вези са сталним,

уобичајеним и тренутним догађајима/активностима и способностима; усмено и писано описивање сталних, уобичајених и тренутних

догађаја/активности и способности. She rarely takes the bus to school.

They usually play games in their free time.

Does James play any musical instruments? Yes, he does. No, he doesn't.

How many languages do you speak? What time do you usually wake up on school days?

My sister doesn't eat fish.

Water freezes at zero degrees Celsius. If /When you heat ice, it melts. What are you looking for? I am looking for my glasses. I can't find them.

Shhh! I am trying to concentrate. What are you thinking about? Who are you talking to?

Sorry, she can't come to the phone right now. She's having a shower. She is studying French in Paris.

We are very busy these days. We are decorating the school hall. Look! It's raining. It doesn't usually rain here in summer. Does it rain a lot in your hometown?

We normally grow vegetables, but this year we aren't growing any.

I can't see anybody/anyone.

How long has he played the guitar? For five years./Since last summer.

The Present Simple Tense за изражавање сталних и уобичајених радњи.

The Present Continuous Tense за изражавање тренутних и привремених радњи.

Разлике у употреби глаголских облика The Present Simple Tense и The Present Continuous Tense.

The Present Perfect Simple Tense за изражавање радњи које су почеле у прошлости и још увек трају.

Нулти кондиционал.

Питања са препозиционим глаголима.

Модални глагол can за изражавање способности.

(Интер)културни садржаји: породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања.

Област/тема - описивање радњи у прошлости, садржаји:

Слушање и читање описа и усмено и писано размењивање иказа у вези са искуствима, догађајима/активностима и способностима у прошлости; усмено и писано описивање искустава, догађаја/активности и способности у прошлости; израда и презентација

пројеката о историјским догађајима, личностима и сл. When did Columbus discover America? Who invented the telephone? People lived in caves a long time ago.

We saw a good film last week.

She used to wear glasses.

Did he use to drink tea every morning? No, he didn't. What did you do when you heard the noise? First, I called the police.

What were you doing when you heard the noise? I was watching TV.

At ten o'clock yesterday morning, I was cycling to school. I fell off my bike and hurt my knee. I couldn't stand up. Was there anyone to help? No, there wasn't.

I was walking down the lane when I saw a beautiful lady.

She was wearing a red dress and a big red hat.

While I was sleeping, my brother was helping our father in the garden.

She was sleeping when we came in.

As soon as I saw them, I started to run.

They have finished their project. They finished it yesterday.

Who did you get the letter from?

Have you ever been to London? Yes, I have. I was there last year./ No, I haven't. I have never been to London.

He has just arrived.

I've already learnt to use that program.

Have they arrived yet?

They haven't finished their dinner yet.

The Past Simple Tense правилних и неправилних глагола, све употребе.

The Past Continuous Tense, све употребе

Used to.

Контрастирање употребе и значења глаголских облика The Past Simple Tense и The Past Continuous Tense.

The Present Perfect Simple Tense за изражавање искустава и радњи у неодређеној прошлости и са ever, never, just, already, yet...

Контрастирање употребе и значења глаголских облика The Past Simple Tense и The Present Perfect Simple Tense.

Модални глагол could за изражавање способности у прошлости

Linking words and phrases (first, then, next, as soon as, after that, finally...).

Питања са Who/What/Where/When/Why...

Питања са препозиционим глаголима.

(Интер)културни садржаји: историсјки догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости

Област/тема - описивање будућих радњи (планова, намера, предвиђања), садржаји:

Слушање и читање краћих текстова у вези са одлукама, плановима, намерама и предвиђањима; усмено и писано договарање/извештавање о одлукама, плановима, намерама и предвиђањима. When I grow up, I would like/I'm going to be a web designer. What about you? I really want to be a programmer.

I can't find my keys anywhere. I'll/I will help you look for them. I'll take it, please. I'll leave it, thanks.

I promise I won't be late.

I believe he will be a great pianist. I don't think he will make it.

It will be rainy tomorrow.

Why are you putting on your coat? I'm going to take my dog for a walk.

It's my birthday next Saturday. I'm going to have a big party.

Look at those cars! They're going to crash!

What are you doing tonight? We're playing football with friends.

Would like + именица/инфинитив глагола.

Stative verbs (want, promise, believe, think...)

The Future Simple Tense за изражавање одлука донетих у тренутку говора, обећања и предвиђања на основу знања, искуства и веровања.

Going to за изражавање планова, намера и предвиђања на основу чулних опажања.

The Present Continuous Tense за изражавање унапред договорених/испланираних радњи.

(Интер)културни садржаји: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом.

Област/тема - исказивање жеља, интересовања, потреба, осета и осећања, садржаји:

Слушање и читање исказа у вези са жељама, интересовањима, потребама, осетима и осећањима; усмено и писано договарање у вези са задовољавањем жеља и потреба; предлагање решења у вези са осетима и потребама; усмено и писано исказивање својих осећања и реаговање на туђа. I'd like to try bungee jumping. I'm interested in swimming. What sports are you interested in?

My hobby is collecting badges. What's your hobby?

I'm starving. Shall I make a sandwich for you? Yes, please. I'm thirsty. Would you like some lemonade?

What's wrong/the matter? I'm tired of/sick of/fed up with/bored with playing this game.

Are you tired? I'm exhausted.

I'm cold/hot. I don't feel well. I feel sick. Why don't you go to bed? I'm nervous / frightened /upset /scared... Don't worry. Everything will be all right/just fine. It's going to be all right.

Are you happy with your new friends? Oh, yes. I am so glad/happy to hear that.

I've got/ I have a terrible headache. Take a painkiller.

My ear hurts. I'm sorry to hear that.

Oh dear! My finger is bleeding. Why don't you put a plaster on it? I've sprained my ankle. Put some ice on it.

I'm in trouble. I don't know what to do.

Stative verbs (be, want, hurt, have, feel, know...)

Заповедни начин.

Why don't we/you + инфинитивна основа глагола.

Would like + именица/инфинитив глагола.

Употреба придевско-предлошких израза tired of / sick of / fed up with / bored with.

The Present Perfect Simple Tense

(Интер)културни садржаји: мимика и гестикулација; интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација.

Област/тема – исказивање просторних односа и упутстава за оријентацију у простору, садржаји:

Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са смером кретања и специфичнијим просторним односима; усмено и писано размењивање информација у вези са смером кретања и просторним односима;

усмено и писано описивање смера кретања и просторних односа. Excuse me. How do I get to...? What's the best way to...? Could you tell me the way to...? Go straight on until you get to (a bridge). Cross

(the bridge). Turn back. Go back. Turn left/right into... Take the first/second turning on the right/left. Go along... It's on the left/right. It's

opposite/behind/between/in front of/near/next to/at the corner/just around the corner...

Заповедни начин.

Предлози за изражавање положаја и просторних односа – in front of, behind, between, opposite...

(Интер)културни садржаји: јавни простор; типичан изглед места.

Област/тема - изрицање дозвола, забрана, правила понашања и обавеза, садржаји:

Слушање и читање једноставнијих исказа у вези са забранама, правилима понашања и обавезама; постављање питања у вези са забранама, правилима понашања и обавезама и одговарање на њих; усмено и писано саопштавање забрана, правила понашања и обавеза. Don't throw litter around. Save energy. Turn off lights when not in use.

You can/can't sit here. The seat is/isn't free.

Can I use your mobile phone? Sure.

You mustn't use calculators during the exam.

Students must turn off their phones in the classroom.

Do you have to wear a uniform at your school?

John can't come because he has to work.

I must get up early tomorrow morning.

I don't have to take my dog for a walk every day/tomorrow.

My parents let me go out at weekends.

They won't let us feed the animals.

Our head teacher made us clean our classroom last Friday.

John couldn't come because he had to work.

He didn't have to come early yesterday.

You should slow down, you shouldn't run down the corridor.

Заповедни начин.

Модални глаголи за изражавање дозволе, забране, правила понашања и присуство/одсуство обавезе – can/can't, must/mustn't, have to/don't/doesn't have to, had to/didn't have to, should/shouldn't.

Let/Make + инфинитивна основа глагола.

(Интер)културни садржаји: понашање на јавним местима; значење знакова и симбола.

Област/тема – изражавање припадања и поседовања, садржаји:

Слушање и читање једноставнијих текстова с исказима у којима се говори шта неко има/нема или чије је нешто; постављање питања у

вези са припадањем и одговарање на њих. Is this your dog? No, it's Steve's dog.
Whose house is this? It's Jane and Sally's house.

They're Jane's and Sally's bags. These are the children's toys. That's my parents' car.

This is my blanket. This blanket is mine.

This isn't your card. It's hers.

I've got/I have a ruler. Have you got/Do you have a pen? Sally hasn't got /doesn't have
an umbrella.

Саксонски генитив са именицом у једнини и множини (правилна и неправилна
множина) – my friend's/ friends'/ children's books.

Присвојне заменице mine, yours...

Питања са Whose.

(Интер)културни садржаји: породица и пријатељи; однос према својој и туђој
имовини.

Област/тема – изражавање допадања и недопадања, садржаји:

Слушање и читање једноставнијих текстова који се односе на изражавање
допадања/неподања; усмено и писано изражавање допадања/
недопадања. I love working with people. I don't like skiing. I'm bad at it. What
do/don't you like doing?

Peter hates watching horror films. He enjoys playing video games. I can't/couldn't
stand the heat.

My favourite sport is tennis. What's your favourite sport?

What are your hobbies and interests?

Fifteen out of thirty people like tennis – eight boys and seven girls.

Придевско-предлошке фразе – interested in, good/bad at, crazy about...

Глаголи like/love/hate/enjoy/can't stand + глаголска именица

Питања са What, Who, Why ...

(Интер)културни садржаји: уметност, књижевност за младе, стрип, музика,
филм.

Област/тема – изражавање мишљења, садржаји:

Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са тражењем мишљења и
изражавањем слагања/неслагања; усмено и писано тражење
мишљења и изражавање слагања и неслагања. Tea is better than coffee. Of course.
That's true. You are right.

The food was great! I disagree/don't agree with you. It was awful.

I think we should help him. Yes, I agree with you. He always helps his friends.

I enjoy skiing. Me too.

I don't think he will win the race. Well, I do. No chance! I don't believe it! That's right!
That's wrong!

Stative verbs (think, like, agree, believe...)

Питања са What, Why, How ...

(Интер)културни садржаји: поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима.

Област/тема – количине, бројева и цена, садржаји:

Слушање и читање једноставнијих текстова који говоре о количини и цени; постављање питања у вези с количином и ценом и одговарање на њих, усмено и писано; слушање и читање текстова на теме поруџбине у ресторану, куповине, играње улога (у ресторану, у продавници, у кухињи ...); записивање и рачунање цена.

How many people are there (in the park)? There are two men/women and three children (in the park).

How much fruit do we have? There isn't much fruit in the bowl. There aren't many books on the shelves.

A lot of/Lots of people went to the match.

A lot of/Lots of snow falls in winter.

There were loads of apples on the table.

There is a little lemonade in the bottle. There are a few apples. How much is this? It's € 2,365 (two thousand, three hundred and sixty-five euros). That's £ 245 (two hundred and forty-five pounds)/ \$300 (three hundred dollars).

In my school, 60% of children eat junk food.

Основни бројеви преко 1000.

Правилна множина именица.

Множина именица које се завршавају на -y, -f/fe: strawberries, shelves, knives...

Множина именица које се завршавају на -o: kilos, potatoes...

Синкретизам једнине и множине: sheep, fish...

Најчешћи облици неправилне множине (men, women, children, people, feet, teeth, mice....).

Бројиве и небројиве именице – pounds, money...

Квантификатори – much, many, a lot of, lots of, loads of, a few, a little.

Питања са How much/many.

(Интер)културни садржаји: друштвено окружење; валуте циљних култура

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе, наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује програм према потребама конкретног одељења, имајући у виду састав одељења и карактеристике ученика, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, уџбенике и друге наставне материјале, као и ресурсе и могућности локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода, комуникативних функција и препоручених језичких активности, наставник креира свој годишњи (глобални) план рада на основу кога ће касније развити оперативне планове. Исходи су дефинисани за крај разреда и усмеравају наставника да их операционализује на нивоу једне или више наставних јединица имајући у виду ниво постигнућа ученика. Исходи се разликују, тако да се неки могу лакше и брже остварити, док је за већину исхода потребно више времена, различитих активности и начина рада. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство које не одређује садржаје предмета и зато се садржајима у уџбенику приступа селективно и у складу са предвиђеним исходима. С обзиром на то да уџбеник није једини извор знања, наставник треба да упути ученике на друге изворе информисања и стицања знања и вештина.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерен ка исходима указује на то шта је ученик у процесу комуникације у стању да разуме и продукује. Структуриран је тако да наставника постепено води од исхода, преко комуникативне функције као области, до препоручених језичких активности и садржаја у комуникативним функцијама. Применом оваквог приступа у настави страних језика, ученик се оспособљава да комуницира и користи језик у свакодневном животу, у приватном, јавном или образовном домену. Овај приступ подразумева уважавање следећих ставова:

- циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери;
- говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;
- наставник треба да буде сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе;

- битно је значење језичке поруке;
- знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;
- настава се заснива и на социјалној интеракцији с циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;
- наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа;
- сви граматички садржаји уводе се индуктивном методом кроз разноврсне контекстуализоване примере у складу са нивоом, а без детаљних граматичких објашњења, осим, уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се вреднује и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће:

- усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;
- поимање програма наставе и учења као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;
- наставник треба да омогући приступ и прихватање нових идеја;
- ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;
- уџбеници представљају извор активности и морају бити праћени употребом додатних аутентичних материјала;
- учионица је простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;
- рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад;
- за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто.

Технике/активности

Током часа се препоручује динамично смењивање техника/ активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.

Слушање и реаговање на команде наставника на страном језику или са аудио записа (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/ затвори свеску, итд.).

Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.).

Мануелне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера и сл.).

Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио-записа повезати појмове, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.).

Игре примерене узрасту.

Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...).

Решавање „проблем-ситуација” у разреду, тј. договори и мини-пројекти.

„Превођење” исказа у гест и геста у исказ.

Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или, пак, именовање наслова.

Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (планирање различитих активности, извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације).

Разумевање писаног језика:

- уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...);
- препознавање везе између група слова и гласова;
- одговарање на једноставна питања у вези са текстом, тачно/ нетачно, вишеструки избор;
- извршавање прочитаних упутстава и наредби.

Писмено изражавање:

- повезивање гласова и групе слова;
- замењивање речи цртежом или сликом;
- проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење „уљеза”, осмосмерке, укрштене речи, и слично);
- повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама;
- попуњавање формулара (пријава за курс, налепнице нпр. за пртљаг);
- писање честитки и разгледница;
- писање краћих текстова.

Увођење децје књижевности и транспоновање у друге медије:

игру, песму, драмски израз, ликовни израз.

Предвиђена је израда два писмена задатка у току школске године.

СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ ЈЕЗИЧКИХ ВЕШТИНА

С обзиром на то да се исходи остварују преко језичких вештина, важно је да се оне у настави страних језика перманентно и истовремено увежбавају. Само тако ученици могу да стекну језичке

компетенције које су у складу са задатим циљем. Стога је важно развијати стратегије за унапређивање и увежбавање језичких вештина.

Слушање

Разумевање говора је језичка активност декодирања дословног и имплицитног значења усменог текста; поред способности да

разазнаје фонолошке и лексичке јединице и смисаоне целине на језику који учи, да би успешно остварио разумевање ученик треба да поседује и следеће компетенције:

– дискурзивну (о врстама и карактеристикама текстова и канала преношења порука),

– референцијалну (о темама о којима је реч) и

– социокултурну (у вези са комуникативним ситуацијама, различитим начинима формулисања одређених говорних функција и др.).

Тежина задатака у вези са разумевањем говора зависи од више чинилаца:

– од личних особина и способности онога ко слуша, укључујући и његов капацитет когнитивне обраде,

– од његове мотивације и разлога због којих слуша дати усмени текст,

– од особина онога ко говори,

– од намера с којима говори,

– од контекста и околности – повољних и неповољних – у којима се слушање и разумевање остварују,

– од карактеристика и врсте текста који се слуша, итд.

Прогресија (од лакшег ка тежем, од простијег ка сложенијем)

за ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је, стога,

на више равни. Посебно су релевантне следеће:

– присуство/одсуство визуелних елемената (на пример, лакшим за разумевање сматрају се они усмени текстови који су праћени визуелним елементима због обиља контекстуалних информација које се аутоматски уписују у дуготрајну меморију, остављајући

могућност да се пажња усредсреди на друге појединости);

- дужина усменог текста;
- брзина говора;
- јасност изговора и евентуална одступања од стандардног говора;
- познавање теме;
- могућност/немогућност поновног слушања и друго.

Читање

Читање или разумевање писаног текста спада у тзв. визуелне рецептивне језичке вештине. Том приликом читалац прима и обрађује тј. декодира писани текст једног или више аутора и проналази његово значење. Током читања, неопходно је узети у обзир одређене факторе који утичу на процес читања, а то су карактеристике читалаца, њихови интереси и мотивација као и намере, карактеристике текста који се чита, стратегије које читаоци користе, као и захтеви ситуације у којој се чита.

На основу намере читаоца разликујемо следеће врсте читања:

- читање ради усмеравања;
- читање ради информисаности;
- читање ради праћења упутстава;
- читање ради задовољства.

Током читања разликујемо и ниво степена разумевања, тако да читамо да бисмо разумели:

- глобалну информацију;
- посебну информацију,
- потпуну информацију;
- скривено значење одређене поруке.

Писање

Писана продукција подразумева способност ученика да у писаном облику опише догађаје, осећања и реакције, пренесе поруке и изрази ставове, као и да резимира садржај различитих порука (из медија, књижевних и уметничких текстова, итд.), води белешке, сачини презентације и слично.

Тежина задатака у вези са писаном продукцијом зависи од следећих чинилаца: познавања лексике и нивоа комуникативне компетенције, капацитета когнитивне обраде, мотивације, способности преношења поруке у кохерентне и повезане целине текста.

Прогресија означава процес који подразумева усвајање стратегија и језичких структура од лакшег ка тежем и од простијег ка сложенијем. Сваки виши језички ниво подразумева циклично понављање претходно усвојених елемената, уз надоградњу која садржи сложеније језичке структуре, лексику и комуникативне способности. За ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је

прогресија на више равни. Посебно су релевантне следеће:

- теме (ученикова свакодневница и окружење, лично интересовање, актуелни догађаји и разни аспекти из друштвено-културног контекста, као и теме у вези са различитим наставним предметима);
- текстуалне врсте и дужина текста (формални и неформални текстови, резимирање, личне белешке);
- лексика и комуникативне функције (способност ученика да оствари различите функционалне аспекте као што су описивање људи и догађаја у различитим временским контекстима, да изрази претпоставке, сумњу, захвалност и слично у приватном, јавном и образовном домену);
- степен самосталности ученика (од вођеног/усмераваног писања, у коме се ученицима олакшава писање давањем конкретних задатака и упутстава, до самосталног писања).

Говор

Говор као продуктивна вештина посматра се са два аспекта, и то у зависности од тога да ли је у функцији монолошког излагања, при чему говорник саопштава, обавештава, презентује или држи предавање једној или више особа, или је у функцији интеракције, када се размењују информације између два или више саговорника са одређеним циљем, поштујући принцип сарадње током дијалога.

Активности монолошке говорне продукције су:

- јавно обраћање (саопштења, давање упутстава и информација);
- излагање пред публиком (предавања, презентације, репортаже, извештавање и коментари о неким догађајима и сл.)

Ове активности се могу реализовати на различите начине и то:

- читањем писаног текста пред публиком;
- спонтаним излагањем или излагањем уз помоћ визуелне подршке у виду табела, дијаграма, цртежа и др.;
- реализацијом увежбане улоге или певањем.

Интеракција подразумева сталну примену и смењивање рецептивних и продуктивних стратегија, као и когнитивних и дискурзивних стратегија

(узимање и давање речи, договарање, усаглашавање, предлагање решења, резимирање, ублажавање или заобилажење неспоразума или посредовање у неспоразуму) које су у функцији што успешнијег остваривања интеракције. Интеракција се може реализовати кроз низ активности, на пример:

- размену информација,
- спонтану конверзацију,
- неформалну или формалну дискусију, дебату,
- интервју или преговарање, заједничко планирање и сарадњу.

Социокултурна компетенција и медијација

Социокултурна компетенција и медијација представљају скуп теоријских знања (компетенција) која се примењују у низу језичких активности у два основна језичка медијума (писаном и усменом) и уз примену свих других језичких активности (разумевање говора, говор и интеракција, писање и разумевање писаног текста). Дакле, представљају веома сложене категорије које су присутне у свим аспектима наставног процеса и процеса учења.

Социокултурна компетенција представља скуп знања о свету уопште, као и о сличностима и разликама између културних и комуникативних модела сопствене говорне заједнице и заједнице/заједница чији језик учи. Та знања се, у зависности од нивоа општих језичких компетенција, крећу од познавања основних комуникативних принципа у свакодневной комуникацији (основни функционални стилови и регистри), до познавања карактеристика различитих домена језичке употребе (приватни, јавни и образовни), паралингвистичких елемената, и елемената културе/култура заједница чији језик учи.

Наведена знања потребна су за компетентну, успешну комуникацију у конкретним комуникативним активностима на циљном језику.

Посебан аспект социокултурне компетенције представља интеркултурна компетенција, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између светова, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција такође подразумева и развијање толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене, то јест,

развој интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања.

Медијација представља активност у оквиру које ученик не изражава сопствено мишљење, већ функционише као посредник између особа које нису у стању да се директно споразумевају.

Медијација може бити усмена и писана, и укључује сажимање и резимирање текста и превођење. Превођење се у овом програму третира као посебна језичка активност која никако не треба да се користи као техника за усвајање било ког аспекта циљног језика предвиђеног комуникативном наставом. Превођење подразумева развој знања и вештина коришћења помоћних средстава (речника, приручника, информационих технологија, итд.) и способност изналажења структуралних и језичких еквивалената између језика са кога се преводи и језика на који се преводи.

УПУТСТВО ЗА ТУМАЧЕЊЕ ГРАМАТИЧКИХ САДРЖАЈА

Настава граматике, напоредо с наставом и усвајањем лексике и других аспеката страног језика, представља један од предуслова овладавања страним језиком. Усвајање граматике подразумева формирање граматичких појмова и граматичке структуре говора код ученика, изучавање граматичких појава, формирање навика и умења у области граматичке анализе и примене граматичких знања, као прилог изграђивању и унапређивању културе говора.

Улога граматике у процесу овладавања језиком је пре свега практична и састоји се у постављању основе за развијање комуникативне компетенције. Граматичке појаве треба посматрати са функционалног аспекта (функционални приступ). У процесу наставе страног језика у што већој мери треба укључивати оне граматичке категорије које су типичне и неопходне за свакодневни говор и комуникацију, и то кроз разноврсне моделе, применом основних правила и њиховим комбиновањем. Треба тежити томе да се граматика усваја и рецептивно и продуктивно, кроз све видове говорних активности (слушање, читање, говор и писање, као и превођење), на свим нивоима учења страног језика, према јасно утврђеним циљевима, стандардима и исходима наставе страних језика.

Граматичке категорије су разврстане у складу са Европским референтним оквиром за живе језике за сваки језички ниво који

подразумева прогресију језичких структура према комуникативним циљевима: од простијег ка сложенијем и од рецептивног ка продуктивном. Сваки виши језички ниво подразумева граматичке садржаје претходних језичких нивоа. Цикличним понављањем претходно усвојених елемената надограђују се сложеније граматичке структуре. Наставник има слободу да издвоји граматичке структуре које ће циклично понављати у складу са постигнућима ученика, као и потребама наставног контекста.

Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуникативне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са статусом језика и годином учења. С тим у вези, уз одређене граматичке категорије стоји напомена да се усвајају рецептивно, док се друге усвајају продуктивно.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује не само постигнућа ученика, процес наставе и учења, већ и сопствени рад како би перманентно унапређивао наставни процес. Процес праћења остварености исхода почиње проценом нивоа знања ученика на почетку школске године како би наставници могли да планирају наставни процес и процес праћења и вредновања ученичких постигнућа и напредовања. Тај процес се реализује формативним и сумативним вредновањем. Док се код формативног оцењивања током године прате постигнућа ученика различитим инструментима (дијагностички тестови, самоевалуација, језички портфолио, пројектни задаци и др.), сумативним оцењивањем (писмени задаци, завршни тестови, тестови језичког нивоа) прецизније се процењује оствареност исхода или стандарда на крају одређеног временског периода (крај полугодишта, године, циклуса образовања). Формативно вредновање није само праћење ученичких постигнућа, већ и праћење начина рада и средство које омогућава наставнику да у току наставног процеса мења и унапређује процес рада. Током оцењивања и вредновања ученичких постигнућа треба водити рачуна да се начини на које се оно спроводи не разликује од уобичајених активности на часу јер се и оцењивање и вредновање сматрају саставним делом процеса наставе и учења, а не изолованим активностима које стварају стрес код ученика и

не дају праву слику њихових постигнућа. Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање. То се постиже оцењивањем различитих елемената као што су језичке вештине (читање, слушање, говор и писање), усвојеност лексичких садржаја и језичких структура, примена правописа, ангажованост и залагање у раду на часу и ван њега, примена социолингвистичких норми. Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности које су примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација процеса вредновања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуникацију на релацији ученик – наставник, као и ученик – ученик, а уједно помажу ученику да разуме важност и смисленост вредновања и подстичу га на преузимање одговорности за властито планирање и унапређивање процеса учења.

Назив предмета	ИСТОРИЈА
Циљ	Циљ учења Историје је да ученик, изучавајући историјске догађаје, појаве, процесе и личности, стекне знања и компетенције неопходне за разумевање савременог света, развије вештине критичког мишљења и одговоран однос према себи, сопственом и националном идентитету, културно-историјском наслеђу, друштву и држави у којој живи.
Годишњи фон часова	72 часа

ИСХОДИ – по завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

– образложи узроке и последице историјских догађаја на конкретним примерима;

- пореди историјске појаве;
- наведе најзначајније последице настанка и развоја држава у Европи и Средоземљу у средњем и раном новом веку;
- на основу датих примера, изводи закључак о повезаности националне историје са регионалном и европском (на плану политике, економских прилика, друштвених и културних појава);
- сагледа значај и улогу истакнутих личности у датом историјском контексту;
- приказује на историјској карти динамику различитих историјских појава и промена;
- на историјској карти лоцира правце миграција и простор насељен Србима и њиховим суседима у средњем и раном новом веку;
- идентификује разлике између типова државног уређења у периоду средњег и раног новог века;
- изводи закључак о значају српске средњовековне државности и издваја најистакнутије владарске породице;
- пореди положај и начин живота жена и мушкараца, различитих животних доби, припадника постојећих друштвених слојева, у средњем и раном новом веку;
- разликује основна обележја и идентификује најзначајније последице настанка и ширења различитих верских учења у средњем и раном новом веку;
- на понуђеним примерима, разликује легенде и митове од историјских чињеница, као и историјске од легендарних личности;
- образлаже најважније последице научно-техничких открића у периоду средњег и раног новог века;
- идентификује основне одлике и промене у начину производње у средњем и раном новом веку;
- илуструје примерима значај прожимања различитих цивилизација;
- разликује споменике различитих епоха, са посебним освртом на оне у локалној средини;
- илуструје примерима важност утицаја политичких, привредних, научних и културних тековина средњег и раног новог века у савременом друштву;
- користећи ИКТ, самостално или у групи, презентује резултате елементарног истраживања заснованог на коришћењу одабраних историјских извора и литературе;

- повеже визуелне и текстуалне информације са одговарајућим историјским контекстом (хронолошки, политички, друштвени, културни);
- учествује у организовању и спровођењу заједничких школских активности везаних за развој културе сећања.

Област/тема – основи проучавања прошлости, садржаји:

Основне одлике периода средњег века и новог века (појмови средњи век, нови век, преиндустријско доба, хронолошки и просторни оквири).

Историјски извори за историју средњег века и раног новог века и њихова сазнајна вредност (писани и материјални).

Област/тема – Европа, Средоземље и српске земље у раном средњем веку, садржаји:

Велика сеоба народа и стварање нових држава у Европи (германска и словенска племена, Бугари, Мађари, Викинзи).

Најзначајније државе раног средњег века (Франачка држава, Византијско царство, Арабљани).

Религија у раном средњем веку (христијанизација и хришћанска црква, Велики раскол, ислам).

Феудално друштво (структура, друштвене категорије, вазални односи).

Српске земље и Балканско полуострво (досељавање Срба и Хрвата, односи са староседеоцима и суседима, формирање српских земаља, христијанизација, ширење писмености).

Истакнуте личности: Јустинијан, Карло Велики, кнез Властимир, цар Симеон, Јован Владимир, Василије II, краљ Михаило, Ћирило и Методије.

Област/тема – Европа, Средоземље и српске земље у позном средњем веку, садржаји:

Државно уређење (типови европских монархија; република).

Сусрети и прожимања цивилизација и народа (хришћанство, ислам, јудаизам, Крсташки ратови, најзначајнији путописци и њихова путовања – Марко Поло, Ибн Батута и др).

Српске земље и суседи (краљевина и царство, деспотовина, аутокефална црква, односи са Византијом, Угарском, Бугарском, Венецијом, османска освајања у југоисточној Европи).

Свакодневни живот у Европи и српским земљама (двор и дворски живот, живот на селу и граду – занимања, родни односи, правоверје и јереси, куга).

Опште одлике средњовековне културе (верски карактер културе, витешка култура, културне области, школе и универзитети, проналасци; писана и визуелна култура код Срба, легенде – Косовска, о краљу Артуру...).

Истакнуте личности: Фридрих Барбароса, Ричард Лавље Срце, Саладин, Стефан Немања, Стефан Првовенчани, Сава Немањић, краљ Милутин, Стефан Душан, кнез Лазар и кнегиња Милица, Твртко I Котроманић, Стефан Лазаревић, деспот Ђурађ, султанија Мара, Ђурађ Кастриот Скендербег, Балшићи, Црнојевићи, Мехмед II Освајач.

Област/тема – Европа, свет и српске земље у раном новом веку, садржаји:

Преиндустријско доба (хронолошки оквири, научна и техничка открића, штампа, промене у начину производње, банкарство, успон градова – примери Фиренце, Венеције, Антверпена...).

Велика географска открића и колонизација (истакнути морепловци и њихова путовања, сусрет са ваневропским цивилизацијама – Северна и Јужна Америка, Индија, Африка, Кина, Јапан, Аустралија; последице).

Опште одлике културе раног новог века (основна обележја хуманизма и ренесансе; књижевност, политичка мисао, промене у свакодневном животу, обичаји и веровања – прогон „вештица” ...).

Реформација и противреформација (узроци, протестантизам, католичка реакција – улога језуита; верски сукоби и ратови).

Појава апсолутистичких монархија (промене у државном уређењу, централизација државе, положај владара).

Врхунац моћи Османског царства (освајања, држава и друштво).

Живот Срба под османском, хабзбуршком и млетачком влашћу (обнова Пећке патријаршије; мењање верског и културног идентитета – исламизација, покатоличавање, унијаћење; учешће у ратовима, отпори и сеобе, положај и привилегије, Војна крајина).

Истакнуте личности: Јохан Гутенберг, Изабела Кастиљска, Кристифор Колумбо, Фернандо Магелан, Леонардо да Винчи, Микеланђело Буонароти, Николо Макијавели, Никола Коперник, Исак

Њутн, Мартин Лутер, Карло V и Филип II Хабзбуршки, Елизабета I, Вилијам Шекспир, Луј XIV, Сулејман Величанствени, Мехмед-паша

Кључни појмови садржаја: феудализам, преиндустријско доба, монархија, градска комуна, Црква, религија, хуманизам и ренесанса, географска открића, научна открића и технички проналасци, сеобе, прожимање цивилизација, индивидуални и колективни идентитети.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм је конципиран тако да су уз дефинисане исходе за крај разреда и кључне појмове, за сваку од четири тематске целине (Основи проучавања прошлости; Европа, Средоземље и српске земље у раном средњем веку; Европа, Средоземље и српске земље у позном средњем веку и Европа, свет и српске земље у раном новом веку – преиндустријско доба), дати и садржаји.

Приступ настави заснован на процесу и исходима учења подразумева да ученици развијају не само основна знања, већ да их искористе у развоју вештина историјског мишљења и изградњи ставова и вредности. Програм, у том смислу, нуди садржински оквир, а наставник има могућност да изабере и неке додатне садржаје уколико сматра да су примерени средини у којој ученици живе, или да одговарају њиховим интересовањима (програм се, на пример, може допунити и садржајима из прошлости завичаја, чиме се код ученика постиже јаснија представа о историјској и културној баштини у њиховом крају – археолошка налазишта, музејске збирке). Сви садржаји су дефинисани тако да буду у функцији остваривања исхода предвиђених програмом. Наставник има значајан простор за избор и повезивање садржаја, метода наставе и учења и активности ученика.

Важна карактеристика наставе и учења усмерених на остваривање исхода је та да су фокусирани на учење у школи. Ученик треба да учи:

- смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из Историје и других предмета;
- проблемски: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема;

- дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;
- критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;
- кооперативно: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на процес и исходе учења наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења.

Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Од њега се очекује и да, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише исходе за сваку наставну јединицу. При планирању треба имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Наставник за сваки час планира и припрема средства и начине провере остварености пројектованих исхода. У планирању и припремању наставе и учења, наставник планира не само своје, већ и активности ученика на часу. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Ученици у шести разред улазе са знањем о основним историјским појмовима, са одређеним животним искуствима и уобличеним ставовима и на томе треба пажљиво градити нова знања, вештине, ставове и вредности.

Наставник има слободу да сам одреди распоред и динамику активности за сваку тему, уважавајући циљ учења предмета и дефинисане исходе. Редослед исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета. Између исхода постоји повезаност и остваривање једног исхода доприноси остваривању других исхода. Многи од исхода су процесни и представљају

резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада, током дужег временског периода и обраде различитих садржаја. Битно је искористити велике могућности које Историја као наративни предмет пружа у подстицању ученичке радозналости, која је у основи сваког сазнања. Наставни садржаји треба да буду представљени као „прича” богата информацијама и детаљима, не зато да би оптеретили памћење ученика, већ да би им историјски догађаји, појаве и процеси били предочени јасно, детаљно, живо и динамично. Посебно место у настави Историје имају питања, како она која поставља наставник ученицима, тако и она која долазе од ученика, подстакнута оним што су чули у учионици или што су сазнали ван ње користећи различите изворе информација. Добро осмишљена питања наставника имају подстицајну функцију за развој историјског мишљења и критичке свести. У зависности од циља који наставник жели да оствари, питања могу имати различите функције, као што су: фокусирање пажње на неки садржај или аспект, подстицање поређења, трагање за појашњењем. Учење историје би требало да помогне ученицима у стварању што јасније представе не само о томе „како је уистину било”, већ и зашто се нешто десило и какве су последице из тога проистекле. Да би схватио догађаје из прошлости, ученик треба да их „оживи у свом уму”, у чему велику помоћ може пружити употреба различитих историјских текстова, карата и других извора историјских података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музејски експонати, илустрације), обилажење културно-историјских споменика и посете установама културе. Коришћење историјских карата изузетно је важно јер омогућава ученицима да на очигледан и сликовит начин доживе простор на коме се неки од догађаја одвијао, помажући им да кроз време прате промене на одређеном простору. Треба искористити и утицај наставе Историје на развијање језичке и говорне културе (вештине беседништва), јер историјски садржаји богате и оплемењују језички фонд ученика. Неопходно је имати у виду и интегративну функцију Историје, која у образовном систему, где су знања подељена по наставним предметима, помаже ученицима да постигну целовито схватање о повезаности и условљености географских, економских и културних услова живота човека. Пожељно је избегавати фрагментарно и изоловано

учење историјских чињеница јер оно има најкраће трајање у памћењу и најслабији трансфер у стицању других знања и вештина.

У настави треба, кад год је то могуће, примењивати дидактички концепт мултиперспективности. Одређене теме, по могућности, треба реализовати са одговарајућим садржајима из сродних предмета, а посебну пажњу треба посветити оспособљавању ученика за ефикасно коришћење информационо-комуникационих технологија (употреба интернета, прављење презентација, коришћење дигиталних аудио-визуелних материјала и израда реферата).

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања започиње иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази и у односу на шта ће се процењивати његов даљи рад. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба

оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика.

Сваки наставни час и свака активност ученика су, у том смислу, прилика за регистровање напретка ученика и упућивање на даље активности.

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се и процес и продукти учења. У вредновању наученог, поред усменог испитивања, користе се и тестови знања. У формативном оцењивању се користе различити инструменти, а избор зависи од врсте активности која се вреднује.

Вредновање активности, нарочито ако

је тимски рад у питању, може се обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање).

Назив предмета	ГЕОГРАФИЈА
Циљ	Циљ учења Географије је да ученик појмовно и структурно овлада природно-географским, демографским, насеобинским, политичко-географским, економско-географским, интеграционим и глобалним појавама и процесима у Србији и свету уз неговање вредности мултикултуралности и патриотизма.
Годишњи фон часова	72 часа

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- успоставља везе између физичко-географских и друштвено-географских објеката, појава и процеса;
- одређује математичко географски положај на Земљи;
- анализира, чита и тумачи општегеографске и тематске карте;
- оријентише се у простору користећи компас, географску карту и сателитске навигационе системе;
- доводи у везу размештај светског становништва са природним карактеристикама простора;
- анализира компоненте популационе динамике и њихов утицај на формирање укупних демографских потенцијала на примерима Србије, Европе и света;
- анализира различита обележја светског становништва и развија свест о солидарности између припадника различитих социјалних, етничких и културних група;
- анализира географски положај насеља;
- објашњава континуиране процесе у развоју насеља и даје примере у Србији, Европи и свету;
- доводи у везу типове насеља и урбане и руралне процесе са структурама становништва, миграцијама, економским и глобалним појавама и процесима;
- уз помоћ географске карте анализира утицај природних и друштвених фактора на развој и размештај привредних делатности;
- доводи у везу размештај привредних објеката и квалитет животне средине;
- вреднује алтернативе за одрживи развој у својој локалној средини, Србији, Европи и свету;
- објасни политичко-географску структуру државе;
- представи процесе који су довели до формирања савремене политичко-географске карте света;
- објасни како се издвајају географске регије;
- илуструје уз помоћ карте најважније географске објекте, појаве и процесе на простору Европе.

Област/тема – друштво и географија, садржаји:

Друштвена географија, предмет проучавања и подела.

Област/тема – географска карта, садржаји:

Географска/картографска мрежа.

Географска ширина и географска дужина, часовне зоне.

Појам карте и њен развој кроз историју.

Елементи карте (математички, географски и допунски).

Картографски знаци и методе за представљање рељефа на карти.

Подела карата према садржају и величини размера.

Оријентација у простору и оријентација карте, мерење на карти,

сателитски навигациони системи.

Област/тема – становништво, садржаји:

Основни појмови о становништву: демографски развитак и извори података о становништву.

Број и распоред становништва на Земљи.

Природно кретање становништва.

Миграције становништва.

Структуре становништва: биолошке и друштвено-економске.

Савремени демографски процеси у Србији, Европи и свету.

Област/тема – насеља, садржаји:

Појам и настанак првих насеља.

Положај и географски размештај насеља.

Величина и функције насеља.

Типови насеља.

Урбанизација.

Град – унутрашња структура и односи са околним простором.

Село и рурални процеси.

Област/тема – привреда, садржаји:

Привреда, привредне делатности и сектори привреде.

Пољопривреда и географски простор.

Индустрија и географски простор.

Саобраћај, туризам и географски простор.

Ванпривредне делатности.

Развијени и неразвијени региони и државе и савремени геоекономски односи у свету.

Концепт одрживог развоја.

Област/тема – држава и интеграциони процеси, садржаји:

Појам и настанак првих држава.

Географски положај државе.

Величина и компактност територије државе.

Појам и функција државних граница.

Главни град.

Облик владавине.

Политичко-географска карта Европе после Другог светског рата.

Политичко-географска карта света после Другог светског рата.

Територијални интегритет и спорови.

Интеграциони процеси.

Област/тема – географија Европе, садржаји:

Географске регије и регионална географија.

Положај и границе Европе.

Природне карактеристике Европе.

Становништво Европе.

Насеља Европе.

Привреда Европе.

Географске регије Европе.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО

ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на процес и исходе учења наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању процеса наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и препоручених садржаја, образовних стандарда за крај обавезног образовања, циљева и исхода образовања и васпитања, кључних компетенција за целоживотно учење, предметних и општих међупредметних компетенција наставник најпре креира свој годишњи (глобални) план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Наставник има слободу да сам одреди број часова за дате теме у годишњем плану.

Предметни исходи су дефинисани у складу са ревидираном Блумовом таксономијом и највећи број њих је на нивоу примене. Редослед исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета. Од наставника се очекује да операционализује дате исходе у својим оперативним плановима за конкретну тему, тако да тема буде једна заокружена целина која укључује могућа међупредметна повезивања. У фази планирања и писања припреме за час наставник дефинише циљ и исходе часа.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Дати садржаји су препоручени и распоређени у седам тематских целина: Друштво и географија, Географска карта, Становништво, Насеља, Привреда, Држава и интеграциони процеси и Географија Европе.

У раду са ученицима препоручује се наставнику да на почетку школске године упути ученике на самостални рад тако што ће

сваки ученик добити задатак да обради по једну европску државу.

Кроз све теме друштвене географије које изучавају у шестом разреду, самостално, у паровима или у групама, ученици ће уз помоћ наставника, расположивих статистичких извора, картографске

грађе и средстава ИКТ-а (интернет извори, презентације: Power Point, Prezi, Edmodo, Kahoot квизове, и др.) обрађивати појединачне државе Европе (нпр. природни прираштај, миграције, велики градови, рударство, пољопривреда Русије, Немачке, Словеније, итд.). До краја школске године, ученици ће имати детаљан преглед друштвених одлика по одабраним државама, а онда ће добијене материјале удруживати како би добили регионално-географске приказе. На овај начин ученици ће бити у могућности да сагледају синтетички карактер регионалне географије у односу на појединачне дисциплине опште (физичке и друштвене) географије које карактерише примена аналитичких научних метода.

ДРУШТВО И ГЕОГРАФИЈА

У обради прве теме Друштво и географија, ученици треба да се упознају са општим предметом проучавања ове, веома широке области географије. Друштвена географија представља систем географских дисциплина, које се, свака из свог угла, баве односом човека (друштва) и географског простора (географске средине) у

најширем смислу. С тим у вези, треба да се упознају са друштвено-географским дисциплинама и њиховим предметима проучавања (нпр. географија становништва, географија насеља – у оквиру ње урбана и рурална географија, економска, политичка географија итд.), као и са њиховим везама са другим географским дисциплинама и другим наукама. На реализацији првог исхода, који се односи на успостављање веза између физичко-географских и друштвено-географских објеката, појава и процеса, ради се током читаве године, а исход се остварује на крају шестог разреда.

ГЕОГРАФСКА КАРТА

Тема Географска карта чини скуп знања и вештина којима ученици треба да овладају у настави географије, а односе се на познавање географске карте, њено практично коришћење и начине оријентисања у простору.

На првим часовима потребно је објаснити и усвојити појмове меридијани (подневци), паралеле (упоредници), екватор и гринич.

При обради садржаја о картографској/географској мрежи неопходно је користити глобус, индукциони глобус и карту света. Након усвајања ових појмова и демонстрације на глобусу и географској карти света акценат се ставља на одређивање географске ширине и географске дужине, односно угаоно растојање неке тачке на Земљиној површини у односу на екватор и гринички меридијан. Од изузетног је значаја оспособити ученике да самостално одређују географску ширину и дужину задатих тачака на глобусу, географској карти света и Србије. При обради ових садржаја логична је корелација са математиком, посебно када одређујемо угаоно растојање тачке на Земљиној површини у односу на почетни меридијан и почетну паралелу.

На наредним часовима потребно је да ученици усвоје и разумеју појам географске карте, а затим истаћи да свака географска карта мора да садржи математичке, географске и допунске елементе. Када је реч о математичким елементима карте посебно је важно објаснити како се помоћу размера карте и размерника одређује однос растојања на карти и стварних растојања у природи, како се врше различита мерења на карти и како се деле карте према величини размера. Треба истаћи да се у обради ових садржаја успоставља корелација са математиком.

При обради препоручених садржаја о географским елементима карте неопходно је објаснити да се они на географској карти

представљају картографским знацима (линијским, контурним и ванразмерним) и да се њихово објашњење налази у легенди карте. Треба оспособити ученике да тумаче различите картографске знаке. Нарочито је битно објаснити како се представља рељеф на географским картама, применом различитих метода (изохипси, боја, сенчења и шрафирања). Потребно је научити шта су изохипсе, како се нагиб терена доводи у везу са растојањем међу изохипсама, шта су изобате, који облици рељефа се представљају различитим нијансама зелене, браон и плаве боје, чему служи висинско-дубинска скала у легенди карте. Комбинацијом различитих метода за представљање рељефа ученици стичу представу о његовој конфигурацији, а истиче се трећа димензија у простору. Од изузетног је значаја оспособити ученике да читају, тумаче и анализирају општегеографске и тематске карте. На тај начин долази до изражаја самосталност у раду ученика и усавршава се вештина практичне примене географске карте. При обради садржаја везаних за оријентацију у простору неопходно је повезати већ постојеће знање о начинима оријентације помоћу Сунца, звезде Северњаче, маховине на дрвету, година итд., и усвојити нова знања о оријентацији помоћу компаса, географске карте и компаса, Глобалних сателитских система (GPS и Галилео).

СТАНОВНИШТВО

Тему Становништво чине садржаји који третирају основне појаве и процесе у развоју становништва и њихове просторне карактеристике. Ученике треба упознати са одликама и факторима демографског развоја, распоредом становништва на Земљи, као и његовим структурним обележјима. На уводном часу посвећеном овој теми препоручује се да нагласак буде на обради основних појмова о становништву, значају његовог проучавања, као и основним изворима података. У наставној јединици која обрађује број становника на Земљи неопходно је указати на основне карактеристике популационе динамике у прошлости и данас, уз издвајање карактеристичних простора са популационим порастом и падом. Приликом обраде теме која се односи на распоред становништва на Земљи ученике је потребно упознати са појмовима екумена и анекумена, као и са појмом густина насељености, уз издвајање области велике и мале густине

насељености у свету, Европи и Србији. Како је распоред становништва условљен различитим физичко-географским карактеристикама средине, код ученика треба развијати свест о значају улоге човека у простору у којем живи, али и обратно.

Када је реч о садржајима који се односе на компоненте популационе динамике (природно и миграционо кретање) препоручује се да се поред основних термина и процеса, ученици упознају и са одређеним показатељима. Наиме, неопходно им је представити начине израчунавања стопа наталитета, морталитета и природног прираштаја, али на један једноставан, њима прихватљив и разумљив начин, кроз примере из света и Србије. Обрадом садржаја о миграцијама становништва препоручује се да се нагласак стави на појам, врсте, узроке и последице ових кретања, као и на значај ових процеса за савремени демографски развитак.

На наредним часовима ученике треба упознати са поделом становништва према одређеним карактеристикама, односно основним структурним обележјима. Препоручује се да се ова обимна целина о структурама становништва подели на две подцелине ради лакше обраде и разумевања и то на биолошке и на друштвено-економске структуре. Приликом обраде садржаја који се односи на биолошке структуре, неопходно је објаснити старосно-полну (бројчани однос мушкараца и жена у свету, старост становништва, као и њен графички приказ – старосно-полну пирамиду) и расну структуру становништва (основне и мешовите типове раса и њихово географско распрострањење). Приликом обраде садржаја који се односи на друштвено-економске структуре неопходно је ученике упознати са економском структуром, затим образовном структуром (писменост, завршени степен формалног образовања), етничком структуром (најбројнији народи света и њихово географско распрострањење), верском структуром (највеће светске религије, њихова основна обележја и географско распрострањење религија), језичком структуром (најзаступљенији језици света, географско распрострањење језика у свету). Кроз обраду садржаја о структурама становништва ученицима се указује на различитости социјалних, етничких и културних група што је важан корак у подстицању толеранције и солидарности.

При обради садржаја о становништву ученике не треба оптерећивати квантитативним вредностима и фактографским материјалом, већ више инсистирати на појавама и процесима који утичу на демографски развитак света уз адекватне примере из Србије. С обзиром на комплексност проблематике, наставницима се препоручује да уз помоћ географске карте, различитих тематских карата, дијаграма, графичких приказа, објасне основне демографске процесе, издвоје карактеристичне регионе и укажу на позитивне и негативне трендове у развоју становништва у свету и у Србији. Неопходно је да ученици усвоје и правилно одреде појмове као што су популациона експлозија, неравномеран размештај становништва, пренасељеност, недовољно рађање, депопулација, бела куга, имиграционе и емиграционе области, процес старења становништва, а све у циљу разумевања савремених популационих процеса. Обрадом садржаја о демографским карактеристикама потребно је допринети да ученици правилно разумеју односе становништва и географског простора, уз коришћење адекватних примера у локалној средини. Значајно је указати ученицима на постојање публикације Републичког завода за статистику: Попис и основци (<http://popis2011.stat.rs/?p=3397>), чији је циљ да на сликовит начин прикаже историјат, процес припреме и спровођења пописа становништва, као најзначајнијег и најобимнијег статистичког истраживања.

Предлог пројектног задатка за ученике: Израда постера о одређеним демографским карактеристика становништва Србије, Европе и света. Ученици у паровима израђују постере на којима су приказне одређене демографске карактеристике (нпр. области високе и ниске густине насељености, простори или државе са порастом и падом броја становника, простори са позитивним и негативним природним прираштајем, имиграциони и емиграциони простори), односно структурна обележја (најбронији народи света, распоред језика, распоред светских религија, распоред раса на Земљи). За поједине задатке се могу користити неке карте, на којима се могу издвојити методом боја карактеристични простори и државе. Ако постоје техничке могућности, ученици могу припремити и Power Point презентацију. На тај начин ученици ће бити у стању да кроз визуелизацију садржаја самостално анализирају и доносе закључке о одређеним демографским питањима и проблемима савременог света и Србије.

НАСЕЉА

У оквиру ове теме предвиђено је да се ученици упознају са основним појавама и процесима (законитостима) у развоју насеља у Србији, Европи и свету. У првим наставним јединицама потребно је дефинисати појам насеља, а затим и направити преглед најстаријих насеља на свету, али и на тлу Србије. У обради ових садржаја логична је корелација са историјом, посебно када се помињу најстарија насеља у свету (нпр. градови у долинама река, у Палестини, Месопотамији, Египту и сл.), али и на територији Србије (нпр. Лепенски вир, Винча и винчанска култура). Проблематика географског положаја насеља неодвојива је од њиховог постанка, јер на положај и генезу насеља утичу пре свега природни услови и фактори (вода, земљиште и сл.), али и историјске околности, као и функције.

У наставним јединицама које се баве величином насеља најважније је скренути пажњу на популационе величине. Такође је смислено број становника повезати са површинама које различита насеља заузимају, са густином насељености, те направити разлике (нпр. разбијена села наспрам милионских градова). Иако ученике не треба оптерећивати фактографским подацима, потребно је да они стекну представе о основним квантитативним показатељима, као што је популациона величина градова. Тако нпр. Дивчибаре (141 становник), Куршумлијска бања (106) и Алексиначки рудник (1.300) су градска насеља у Србији (око 9 мил. ст.), а градско насеље је и Град Мексико (око 9 мил. ст.), чије шире градско подручје има преко 20 милиона становника.

Када је реч о функцијама насеља потребно је разликовати пољопривредну, индустријску, административну, културну, туристичку итд. Ове разлике могу се представити и као један од критеријума за разликовање типова насеља. У обради типова насеља важно је објаснити најосновнију поделу на села и градове. Кроз ову поделу акценат треба да буде на критеријумима разликовања села и градова: популациона величина, густина насељености, структуре становништва – старосна, образовна, социо-економска, изграђеност и физички изглед насеља, веза са природном средином, начин живота, административни значај, доминантне функције насеља. Подједнако је важно и указати им на то да постоје и прелазне форме насеља која су између ове две осневне категорије

(приградска насеља или општински центри или насеља са специфичним функцијама, нпр. туристичком и сл.).

Акцент треба ставити на процесе у развоју насеља (урбанизација уз паралелне процесе депопулације и деаграризације села).

Препоручује се упознавање ученика са појмовима урбанизације и депопулације, док се појам деаграризације може обрадити само као напуштање пољопривреде. Кроз читаву тему важно је нагласити да се сва насеља мењају временом – развијају се, нестају (гасе се) или мењају своје функције.

Процес урбанизације потребно је сагледати кроз његове елементе – демографске, функционалне и сл., а посебно довести у везу са миграцијама из руралних насеља и напуштањем пољопривреде у њима. У склопу процеса урбанизације треба поменути и мегаполисе и конурбације.

У вези са овим процесима јесу и унутарградске просторне и социо-економске разлике, које су последица урбанизације. Ове разлике односе се на издвајање централне пословне зоне (центра града, урбаног језгра) и слабије урбанизоване периферије, која личи на село. У великим градовима посебно на западу постоје сламови – сиротињске четврти, наспрам богатих делова града, који су често у непосредном суседству. Ово је последица стихијског развоја.

Под појмом односа града са околним простором мисли се на утицај града на окружење. Он опслужује окружење разним функцијама (нпр. административна, здравствена, културна итд.), али истовремено и привлачи елементе окружења – радну снагу – сталне или дневне миграције, сировине, шири изграђене просторе...).

Мањи градови утичу на мањи околни простор. За разлику од њих, светски (глобални) градови утичу на регије, континенте, свет (нпр. Њујорк и Лондон у којима су светске берзе на којима се одређују цене пољопривредних производа у читавом свету).

Важно је нагласити да су процеси урбанизације у вези са руралним процесима. Под руралним процесима мисли се на процесе напуштања (депопулације) руралних насеља, напуштања пољопривреде у њима (деаграризације), као и на преображај руралних насеља у близини градова, тако да све више добијају одлике града.

За ученике шестог разреда може бити тешко разумевање појмова „критеријума за поделу насеља” и „функција” насеља, али им

се они могу приближити различитим примерима – у традиционалном српском селу већина становника се бавила земљорадњом и сточарством, а данас више не, већ се становници руралних насеља или пресељавају у град, где раде друге послове (најчешће услужне делатности), или свакодневно путују на посао из села у суседни град. Пример могу бити и индустријски градови, где велики део становника ради у доминантној производњи (нпр. у аутомобилској индустрији у Крагујевцу), док су Београд и Нови Сад градови услуга (терцијарног и квартарног сектора). У том смислу, могу се поменути и туристички градови или рударски и слично.

Акцент ове наставне теме треба да буде на законитостима процеса који мењају насеља. Овим процесима требало би да се обједине сви елементи ове наставне теме. Такође, корелације са претходном темом – Становништво, као и са осталим темама које следе (Привреда, Држава и интеграциони процеси, Географија Европе) су незаобилазне. Након што усвоје основне појмове и законитости, од ученика се очекује да препознају и описују појаве и процесе у развоју насеља кроз примере из локалне средине, Србије, Европе и света.

1. предлог пројектног задатка: Проучимо насеље

Ученици раде у групама, а свакој групи се задаје по једно насеље из Србије или света. Задатак групе је да открије и објасни:

положај насеља, његову величину, значај, функције, изглед (физиономију простора), начин живота, као и ком типу припада.

2. предлог пројектног задатка: Пресељавање из села у град

Ученици раде у групама (на часу или као домаћи задатак),

тако да свака група тражи одговоре на по једно питање:

1. група: Који су узроци ових миграција?

2. Које су последице ових миграција у селу?

3. Које су последице овог процеса у граду?

4. Какве су структуре становништва које учествују (старосно-полне, образовне, економске и сл.)?

5. Какве су функције села, а какве града?

6. Какав је начин живота у селу и у граду?

Радећи овај задатак, ученици примењују знања о узрочно-

-последичним везама у процесу миграција становништва из села

у градове, а тиме уче и о законитостима процеса урбанизације и

депопулације села.

ПРИВРЕДА

Тему Привреда чине садржаји из области економске географије у оквиру којих ученици треба да се упознају са основним појмовима о привреди, факторима развоја привреде и појединих привредних делатности, утицајем привреде на географски простор,

концептом одрживог развоја и да се уведу у регионалне разлике у развоју светске привреде.

На уводном часу посвећеном овој теми препоручује се обрада појмова привреде, привредних делатности и сектора привреде

као и појмова природна и географска средина. На наредним часовима ученици ће се упознати са структуром привредних сектора,

природним и друштвеним факторима њиховог развоја и утицајима на географски простор (животну средину) најважнијих привредних грана у склопу сваког сектора (пољопривреде у склопу

примарног сектора, индустрије у склопу секундарног, саобраћаја и туризма у склопу терцијарног сектора). У обради непривредних

делатности (квартарни сектор) ученицима треба истаћи да услед

развоја информационо-комуникационих технологија и аутоматизације индустријских процеса све већи број људи у свету прелази

да ради у овом сектору и да је број запослених у њему показатељ економске развијености државе.

У обради економско-географских садржаја, осим разјашњења

природних и друштвених фактора развоја привреде, важно је да

ученици разумеју да су велике разлике у степену економске развијености држава и појединих регија у оквиру једне државе узроци

просторне покретљивости (миграција) становништва.

Настава географије треба да допринесе да ученици правилно

разумеју односе привреде и географског простора. У том смислу

треба избећи погрешно разумевање привреде као фактора нужне

деградације природе. Где год постоје могућности, треба искористити поучне примере у локалној средини (нпр. испуштање у

реке загађујућих материја из фабричких постројења, пречишћавање воде, површински копови угља, рекултивација, ветропаркови, дивље депоније, адекватно збрињавање комуналног отпада –

постројења за сепарацију, рециклажу, итд.). У светлу концепције

одрживог развоја треба показати да се правилним односом према

географској средини постиже и економска развијеност уз истовремено побољшање стања квалитета животне средине и смањење

социјалних разлика у друштву и тај став илустровати примерима из развијених европских земаља.

У обради привредно развијених и неразвијених региона и држава у свету ученицима треба разјаснити услове природне средине (географски положај, постојање привредних ресурса, итд.) и друштвено-историјске и савремене узроке ових (политичких и економских) односа.

Предлог пројектног задатка: Применом групног облика рада ученици уз помоћ наставника могу да прикажу како се збрињава комунални отпад у њиховој средини, да ли је реч о санитарној депонији или о сметлишту, где се она налази, ко и како живи на њеном ободу, да ли је то (еколошки) прихватљив начин решавања проблема отпада и како се он исправно решава (на неком примеру у Европи).

ДРЖАВА И ИНТЕГРАЦИОНИ ПРОЦЕСИ

Тема Држава треба ученика да упозна са политичко-географским карактеристикама државе, дефинише појам државе, њене елементе и укаже на време и место настанка првих држава у свету.

Приликом проучавања државне границе, као линије која раздваја суверене државе, треба указати на ефекте које оне остварују у простору у зависности од функције (баријерна, филтрирајућа, контактна, интеграциона). Анализа територије државе треба да се заснива на посматрању њене површине и компактности као и ефектима

који произилазе из тих карактеристика. Према површини територије треба извршити класификацију држава од оних највећих (гигантских), до најмањих (микро државе). Битна напомена је да не постоји опште прихваћена класификација, тако да је на наставнику да

сам изабере. У случају компактности треба да се узме у обзир да ли су у питању државе које имају компактну или фрагментирану (издељену) територију. У оквиру садржаја који говори о државама са

фрагментираном територијом треба дефинисати појмове енклава и ексклава и навести примере. Свака држава има своју престоницу (главни град). За ученика је важно да се упозна са појмом и функцијама главног града, разлосима зашто се премештају као и типовима престоница (европски и амерички). Када се говори о географском положају државе, важно је да се дефинише појам географског

положаја, наведу његове компоненте (математичко-географски положај, физичко-географски положај, економско-географски положај, саобраћајно-

географски положај, друштвено-географски положај). Важна карактеристика државе, са којом би требало упознати ученика, је и начин на који она бира свог председника као и који облици владавине постоје (монархије, републике). Посредством географских карата ученик би требало да се упозна са настанком нових самосталних држава након Другог светског рата као и процесима који су довели до тога. На нивоу од неколико примера упознати ученика са примерима нарушавања територијалног интегритета државе где треба поред изабраних примера из света (Тајван, Арапско-израелски спор, Кашмир, итд.) навести и пример Косова и Метохије. Интеграциони процеси издвојени су као посебан појам с обзиром на њихов значај који имају за државу. У склопу ове јединице, важно је ставити акценат на мотиве (интересе) интеграционих процеса – економске, политичке, војно-стратегијске итд. Указати на значајне међународне организације које су пример интеграционих процеса (ЕУ, УН, НАТО пакта и сл.).

ГЕОГРАФИЈА ЕВРОПЕ

Након обраде друштвено-географских појава и процеса, ученици се уводе у садржаје регионале географије као трећег субсистема географских наука. На првом часу у склопу ове наставне теме ученици уче шта је предмет проучавања регионалне географије и које је њено место у систему географских наука. Ученици треба да увиде да знања која су стицали из опште (физичке и друштвене) географије сада налазе примену у регионалној географији будући да су географске регије јединствене (непоновљиве), континуиране (непрекинуте) и ограничене просторне целине које су одређене (детерминисане) склопом природних и друштвених објеката, појава и процеса.

У програму наставе и учења за шести разред основне школе планирано је да се направи увод у регионалну географију Европе. Наставна тема Географија Европе обухвата основне појмове о континенту: географски положај, границе и величину, природне одлике и друштвене одлике и то према шеми како су проучаване друштвено-географске теме: Становништво, Насеља, Привреда и Географске регије Европе. Географске регије Европе појединачно, карактеристичне државе Европе и Европска Унија обрађиваће се током седмог разреда који је цео посвећен регионалној географији света.

Будући да су ученици још на почетку школске године добили задатак да самостално, у пару или групама обрађују друштвено-географске појаве и процесе, крај школске године, односно време када се обрађује наставна тема Географија Европе је право време када ће они да презентују резултате свога рада (нпр. у виду реферата, мини енциклопедијских чланака, тематских атласа, статистичких / табеларних приказа, фото-албума, постер презентација, видео-клипова са својих путовања,...). Врло је важно да наставник током целе школске године прати рад ученика на њиховим истраживачким задацима, усмерава их на релевантне изворе и литературу, како би током обраде наставне теме Географија Европе могли да се презентују кључни подаци (закључци), изведу најбоља поређења држава (нпр. у величини природног прираштаја или производњи угља или стању загађености и заштите животне средине у изабраним географским регијама) и издвоје географске регије. Ученицима треба указати да је могуће да се географски простор Европе подели на различите начине према различитим географским критеријумима те да географске регије нису некакве објективне датости где једна географска подела простора Европе искључује било коју другу.

III ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Оцењивање је саставни део процеса наставе и учења којим се обезбеђује стално праћење и процењивање резултата постигнућа ученика, а у складу са Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању. Праћење и вредновање ученика започиње иницијалном проценом нивоа знања на коме се ученик налази. Свака активност на часу служи за континуирану процену напредовања ученика. Неопходно је ученике стално оспособљавати за процену сопственог напретка у остваривању исхода предмета.

Како ниједан од познатих начина вредновања није савршен, потребно је комбиновати различите начине оцењивања. Једино тако наставник може да сагледа слабе и јаке стране сваког свог ученика. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог

рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења. На почетку школске године наставници географије треба да направе план временске динамике и садржаја оцењивања знања и умења (процењивања постигнућа) ученика водећи рачуна о адекватној заступљености сумативног и формативног оцењивања. Будући да се у новим програмима наставе и учења инсистира на функционалним знањима, развоју међупредметних компетенција и пројектној настави, важно је да наставници на почетку школске године добро осмисле и са ученицима договоре како ће се обављати формативно оцењивање. Оно за циљ има да укаже ученику на чему треба и колико додатно да ради, као и да развија мотивацију код ученика. У том смислу препоручује се наставницима да на нивоу стручних већа договоре критеријуме и елементе формативног оцењивања (активност на часу, допринос групном раду, израда домаћих задатака, кратки тестови, познавање географске карте,...). Потребно је да наставник резултате вредновања постигнућа својих ученика континуирано анализира и користи тако да унапреди део своје наставне праксе. Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад.

Назив предмета	БИОЛОГИЈА
Циљ	Циљ учења Биологије је да ученик, изучавањем биолошких процеса и живих бића у интеракцији са животном средином, развије одговоран однос према себи и природи и разумевање значаја биолошке разноврсности и потребе за одрживим развојем.
Годишњи фон часова	72 часа

- ИСХОДИ** – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:
- упореди грађу животиња, биљака и бактерија на нивоу ћелија и нивоу организма;
 - повеже грађу и животне процесе на нивоу ћелије и нивоу организма;

- одреди положај органа човека и њихову улогу;
- цртежом или моделом прикаже основне елементе грађе ћелије једноћелијских и вишећелијских организама;
- користи лабораторијски прибор и школски микроскоп за израду и посматрање готових и самостално израђених препарата;
- хумано поступа према организмима које истражује;
- направи разлику између животне средине, станишта, популације, екосистема и еколошке нише;
- размотри односе међу члановима једне популације, као и односе између различитих популација на конкретним примерима;
- илуструје примерима међусобни утицај живих бића и узајамни однос са животном средином;
- истражи утицај средине на испољавање особина, поштујући принципе научног метода;
- идентификује примере природне и вештачке селекције у окружењу и у задатом тексту/илустрацији;
- повеже еволутивне промене са наследном варијабилношћу и природном селекцијом;
- групише организме према особинама које указују на заједничко порекло живота на Земљи;
- одреди положај непознате врсте на „дрвету живота”, на основу познавања општих карактеристика једноћелијских и вишећелијских организама;
- прикупи податке о радовима научника који су допринели изучавању људског здравља и изнесе свој став о значају њихових истраживања;
- одржава личну хигијену и хигијену животног простора у циљу спречавања инфекција;
- доведе у везу измењено понашање људи са коришћењем психоактивних супстанци;
- збрине површинске озледе коже, укаже прву помоћ у случају убода инсеката, сунчанице и топлотног удара и затражи лекарску помоћ кад процени да је потребна;
- повеже узроке нарушавања животне средине са последицама по животну средину и људско здравље и делује личним примером у циљу заштите животне средине;
- користи ИКТ и другу опрему у истраживању, обради података и приказу резултата.
- табеларно и графички представи прикупљене податке и изведе

одговарајуће закључке;

– разматра, у групи, шта и како је учио/учила и где та знања може да примени.

Област/тема - јединство грађе и функције као основа живота, садржаји:

Грађа живих бића – спољашња и унутрашња. Грађа људског тела: хијерархијски низ од организма до ћелије.

Једноћелијски организми – бактерија, амеба, ћелија квасца. Удруживање ћелија у колоније. Вишећелијски организми – одабрани примери гљива, биљака и животиња.

Основне животне функције на нивоу организма: исхрана, дисање, транспорт и елиминација штетних супстанци, размножавање.

Разлике у грађи биљака, гљива и животиња и начину функционисања, као и сличности и разлике у обављању основних животних процеса.

Откриће ћелије и микроскопа.

Основна грађа ћелије (мембрана, цитоплазма, једро, митохондрије, хлоропласти).

Разлика између бактеријске, и биљне и животињске ћелије. Ћелијско дисање, стварање енергије, основне чињенице о фотосинтези.

Област/тема - живот у екосистему, садржаји:

Популација, станиште, екосистем, еколошке нише, адаптације, животне форме, трофички односи – ланци исхране.

Абиотички и биотички фактори. Значај абиотичких и биотичких фактора. Антропогени фактор и облици загађења.

Угрожавање живих бића и њихова заштита.

Област/тема - наслеђивање и еволуција, садржаји:

Наследни материјал (ДНК, гени). Телесне и полне ћелије. Пренос наследног материјала.

Наследне особине (веза између гена и особина, утицај спољашње средине).

Индивидуална варијабилност.

Природна селекција на одабраним примерима. Вештачка селекција.

Значај гајених биљака и припитомљених животиња за човека.

Област/тема - порекло и разноврсност живота, садржаји:

Постанак живота на Земљи (прве ћелије без једра, постанак ћелија са једром и појава вишећеличности).

„Дрво живота” (заједничко порекло и основни принципи филогеније, сродност и сличност).

Организми без једра. Организми са једром.

Положај основних група једноћелијских и вишећелијских организама на „дрвету живота”.

Област/тема – човек и здравље, садржаји:

Обољења која изазивају, односно преносе бактерије и животиње.

Бактерије и антибиотици.

Путеви преношења заразних болести.

Повреде и прва помоћ: повреде коже, убоди инсеката и других бескичмењака, тровање храном, сунчаница, топлотни удар. Превенција и понашање у складу са климатским параметрима.

Последице болести зависности – алкохолизам.

Кључни појмови садржаја: научни метод, грађа живих бића, животне функције, популација, екосистем, еколошки фактори, еколошка ниша, наследни материјал, селекција, „дрво живота”, хигијена, болести зависности, здравље, заштита животне средине.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм Биологије за шести разред је део спиралног програма Биологије за основну школу и оријентисан је на достизање исхода.

Спирални програм подразумева да у сваком разреду из сваке области ученик усваја мању количину информација, до којих долази самостално уз подршку наставника. У сваком наредном разреду количина информација – знања се по мало повећава, при чему се ново знање повезује са знањем и искуством стеченим у претходном разреду, уз постепено појачавање захтева. На тај начин се знање постепено проширује и продубљује, односно гради.

Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи Биологију и друге предмете. Представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности

ученика у пет области предмета: Јединство грађе и функције као основа живота, Живот у екосистему, Наслеђивање и еволуција, Порекло и разноврсност живота и човек и здравље. (Исходи за шесту област Посматрање, мерење и експеримент у биологији су

распоређени у претходних пет, сходно планираним активностима.) Достицање исхода води развоју предметних, свих кључних, општих међупредметних компетенција и остваривању образовних стандарда. Исходи не прописују структуру, садржаје и организацију наставе, као ни критеријуме и начин вредновања ученичких постигнућа.

За израду исхода коришћена је ревидирана Блумова таксономија.

Исходи су формулисани на нивоу примене као минимуму.

Важна карактеристика наставе усмерене на остваривање исхода је да је настава усмерена на учење у школи. Ученик треба да учи:

- смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из Биологије и других предмета;
- проблемски: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема;
- дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;
- критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;
- кооперативно: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм према потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи-глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Потребно је да наставник за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за дату наставну јединицу. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и

да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања као нпр. сајтове релевантних институција, писану научно популарну литературу, мапе, шеме, енциклопедије... Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално и у сарадњи са колегама због успостављања корелација међу предметима (нпр. представљање група организама Веновим дијаграмима, одређивање климатских услова у зависности од географског положаја, писање есеја, тј. приказ података /малих истраживања на матерњем и страном језику који уче, цртање итд.).

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У остваривању наставе потребно је подстицати радозналост, аргументовање, креативност, рефлексивност, истрајност, одговорност, аутономно мишљење, сарадњу, једнакост међу половима.

Препоручује се максимално коришћење ИКТ решења јер се могу превазићи материјална, просторна и друга ограничења (платформе за групни рад нпр. Pworks, платформа Moodle, сарадња у „облаку” као Гугл, Офис 365...; за јавне презентације могу се користити веб решења нпр. креирање сајтова, блогова – Weebly, Wordpress...; рачунарске симулације као нпр. <https://phet.colorado.edu/sr/> и апликације за андроид уређаје; домаћи и међународни сајтови и портали, нпр. www.cpn.rs, www.scientix.eu, www.go-lab-project.eu, www.scienceinschool.org, www.science-on-stage.eu и други).

Област: Јединство грађе и функције као основа живота

За достизање исхода: упореди грађу животиња, биљака и бактерија на нивоу ћелија и нивоу организма; повеже грађу и животне процесе на нивоу ћелије и нивоу организма; одреди положај органа човека и њихову улогу, цртежом или моделом прикаже основне

елементе грађе ћелије једноћелијских и вишећелијских организама;

користи лабораторијски прибор и школски микроскоп за израду и

посматрање готових и самостално израђених препарата; хумано

поступа према организмима које истражује, акценат треба ставити на ученичко истраживање основних сличности и разлика спољашње и унутрашње грађе и функционисања различитих живих

бића. Препоручује се да се хијерархијски низ сложености обради

од нивоа организма ка ћелији, на примеру грађе човека, с обзиром

да је грађа људског тела најпогоднија за разумевање на овом узрасту. Ученици треба да разумеју да се наше тело састоји од органа, међусобно повезаних у системе, да системи обављају животне функције, да се органи састоје од група повезаних ткива, а ткива од група ћелија. Дакле, у објашњавањима грађе живих бића требало би се кренути од макронивоа, тј. видљивог (уз опис функције органа), ка саставним деловима (до ћелије). При обради хијерархијског низа не препоручује се обрада типова ћелија и подела ткива на типове. Потребно је само да се разуме хијерархија грађе вишећелијског организма и да ученици схвате разлику између ћелије и ткива, и органа и система органа, и то на блиским примерима (на пример, систем органа за дисање, варење, итд. – код човека).

За упоредни преглед спољашње грађе човека и других животиња и биљака, кад год је могуће треба обрађивати примере из непосредног окружења (парк, школско двориште, место становања...). Потребно је водити рачуна да се ученици хумано опходе према живим бићима које истражују. Уколико се ради о животињама, треба поступати у складу са Законом о добробити животиња (Закон о добробити животиња, Службени гласник Републике Србије, члан 44. „Огледи на животињама у образовне сврхе могу се спроводити само ако не проузрокују бол, патњу, страх, стрес, повреду или смрт животиња. У основним и средњим школама дозвољено је обављати вежбе на живим животињама које су опсервативног карактера”).

Разлике у грађи и начину функционисања и сличности и разлике у обављању основних животних функција вишећелијских организама требало би обрадити упоредно на одабраним представницима биљака, гљива и животиња. Приликом обраде биљних органа потребно је посветити пажњу улогама, а грађом и типовима органа (листова, стабала...) не треба се бавити детаљно. Ђаци, кроз вежбе, могу да уочавају разлике између тих органа на примерцима биљака различитих врста. Важно је да ученик што више самостално „открива”, на пример успостави везу између грађе и облика зуба са начином исхране, установи путеве тока воде кроз биљку кроз извођење огледа (биљка у обојеној води) итд. Израдом упоредног прегледа грађе различитих организама ученици ће моћи лакше да уоче сличности и разлике спољашње грађе. На сличан начин се могу поредити и основне животне функције биљака, животиња и гљива. Потребно је пажљиво описати вишећелијност, тј. направити

разлику између „удруживања ћелија у колоније” (присутна и код појединих прокариотских ћелија и код неких примарно једноћелијских еукариота) и правих вишећелијских организама код којих постоје ткива (и органи). Најбољи начин да се ова разлика подвуче јесте објашњење да код примарно једноћелијских облика, свака ћелија може самостално да обавља све животне функције, као и да самостално опстане у животној средини, док код вишећелијских организама постоји „подела посла” међу ћелијама, па стога појединачне ћелије, изван целог организма, не могу опстати. Појавом епитела, спољашњег слоја ћелија, у еволуцији вишећелијности, успоставља се разлика између организма (индивидуе) и колоније, и јасно разграничава унутрашњост тела од околне средине. Препорука је да се уместо термина „колонијални организми”, користити термин „удруживање ћелија у колоније”.

За изучавање грађе ћелија и ткива треба користити школски микроскоп. У складу са могућностима, потребно је фаворизовати индивидуални ангажман ученика у изради микроскопских препарата и микроскопирању. Препорука је да се грађа ћелије обрађује путем самостално израђених, као и виртуелних модела ћелије (коришћењем ИКТ-а, разних едукативних платформи на интернету, youtube...). Потребно је нагласити улогу и значај мембрана у ћелији, као и да вакуоле постоје и у биљној и у животињској ћелији. Осим тога, треба обрадити и цитоплазму, једро, митохондрије и хлоропласте. При обради једра, требало би, као наследни материјал, поменути ДНК и гене (без залажења у детаље), да би се у оквиру области Наслеђивање и еволуција довели у везу са наслеђивањем особина током размножавања. При обради хлоропласта, треба поменути зелени пигмент хлорофил и његову основну улогу. Након обраде грађе ћелије треба обрадити основне процесе који се одвијају у ћелији: ћелијско дисање, стварање енергије, основне чињенице о фотосинтези. Фотосинтезу треба обрадити на примеру биљака, док организме, као нпр. алге и модро-зелене бактерије, треба само поменути као фотосинтетичке организме. При обради ћелијског дисања и фотосинтезе треба имати у виду да ученици овог узраста нису још учили хемију, па у том смислу треба прилагодити и ниво обраде ових садржаја.

Организми који су задржали једноћелијски облик организације могу се обрадити на примерима: модрозелена бактерија, амеба и ћелија квасца.

Достизање исхода је могуће кроз различите вежбе и практичне активности ученика као нпр. израда плаката (људско тело, упоредни преглед спољашње грађе: човек, један кичмењак, један бескичмењак, биљка, гљива), квиз (нпр. Чији су зуби?), мерење пулса

при мировању и физичкој активности, испитивање тока воде кроз биљку, дисековање цвета, размножавање биљака семеном и пелцером, микроскопирање ћелија квасца/инфузоријума/самостално направљених препарата, употреба едукативних филмова (нпр. Живот у капи воде) итд.

Препоручени број часова за реализацију ове области је: 36 (15 часова за обраду, 9 за вежбе, 12 за утврђивање и систематизацију.

Област: Живот у екосистему

У достизању исхода у овој области: направи разлику између животне средине, станишта, популације, екосистема и еколошке нише; размотри односе међу члановима једне популације, као и односе између различитих популација на конкретним примерима; илуструје примерима међусобни утицај живих бића и узајамни однос са животном средину, знања и искуства ученика стечена у првом циклусу и претходном разреду, треба проширити и надоградити појмовима: животна средина, популација, екосистем и еколошка ниша. Ученици треба да их јасно разликују. Не препоручује се обрада особина популације (бројност, густина...) и подела екосистема на типове. Обрада може да буде праћена радионичарским, односно групним радом. Ученицима се могу понудити велики цртежи различитих и репрезентативних екосистема попут језера, ливаде и шуме и мале слике карактеристичних врста и њихових адаптација на одређена станишта које су истражили у петом разреду, са задатком да мале слике залепе на велике, како би се дочарале еколошке нише. Простор који те врсте насељавају у екосистему се може обележити и бојама (слично немим картама у географији). На истом материјалу стрелицама могу да дочарају и ланце исхране. Може се обрадити и спратовност (вертикална и хоризонтална) са узроцима распоређивања по спратовима. Препорука је да се теме обрађују уз више вежби теренског типа (школско двориште, оближњи парк...). На пример: ученици у школском дворишту, на скици површине дворишта, обележавају договореним симболима уочене организме, животне форме и/или адаптације, а на следећем часу раде на приказивању резултата. Сумирањем резултата свих

парова/група стичу целовиту слику о значењу еколошких појмова које изучавају. Задаци за ученике/парове/групе типа Истражи и прикажи могу да буду добар показатељ у којој мери су ученици разумели основне еколошке појмове. Истраживање може да подразумева неким ученицима познат терен, научно популарну литературу, интернет. Начин приказа резултата може бити задат или по слободном избору. Важно је да се обезбеди час за презентовање резултата истраживања, као и да ученици сами процене квалитет и добију повратну информацију од наставника. Акцент треба ставити на односе размножавања када су у питању јединке исте популације и трофичке односе када су у питању јединке различитих популација.

Приликом обраде абиотичких фактора, не треба инсистирати на груписању у едафске, орографске и климатске, већ пажњу треба усмерити на њихов утицај на раст и развиће. Ученици би могли да гаје биљке под одређеним условима, нпр. засеју зрна пшенице на различите подлоге (песак, црница – земља за цвеће), па једну биљку заливају превише, другу премало, једну изложе расту без светла, друга расте на светлу, итд. Резултати огледа представљају очигледан утицај абиотичких фактора. Значај абиотичких и биотичких фактора се може обрадити и кроз истраживање адаптација животиња, сличних оним који су обрађивани у петом разреду, а кроз примере односа исхране и конкуренције.

Антропогени фактор треба обрадити кроз различите облике загађења, без улажења у хемијске процесе јер ученици немају потребна знања из ове области. Као један од биотичких фактора, антропогени фактор може имати негативан и позитиван ефекат. Негативан ефекат би се могао проучити на пшеници израслој у оптималним условима, коју би заливали нпр. сирћетом, раствором детерџента, уљем, посипали лишће песком (или пудером), са задатком да посматрају последице таквог третмана, упоређују са контролом и изведу закључак. Негативан антропогени ефекат би се могао обрадити и у саставу области Човек и здравље кроз оглед „прављење вештачког смога у тегли”. Уз помоћ батеријске лампе лако може да се дочара загађење ваздуха, које се може понекад видети у сумрак испод сијалице бандере, а може се повезати са утицајем на здравље органа за дисање. Позитиван антропогени ефекат се може повезати, између осталог, и са вештачком селекцијом.

Требало би укључивати ученике у активности за заштиту животне средине, мотивисати их да предлажу акције и да на своје вршњаке делују личним примером.

Препоручени број часова за реализацију ове области је: 16 (8 часова за обраду, 4 за вежбе и 4 за утврђивање и систематизацију).

Област: Наслеђивање и еволуција

Исходи ове области: истражи утицај средине на испољавање особина, поштујући принципе научног метода; идентификује

примере природне и вештачке селекције у окружењу и у задатом тексту/илустрацији; повеже еволутивне промене са наследном

варијабилношћу и природном селекцијом, доприносе надограђивању претходно стечених знања о узроцима различитости јединки у

једној популацији. Додатно, у шестом разреду ће ова знања бити употребљена за разумевање улоге индивидуалне варијабилности у

адаптирању организама на услове животне средине и, последично, еволуцији живог света.

Будући да је у петом разреду започета тема о наслеђивању,

тј. о томе да потомци личе на своје родитеље, као и да је у шестом разреду планирано да се обрађује грађа ћелија, требало би увести

појмове ген и ДНК (у једру или ван једра код прокариота). Осим појмова ДНК, ген и наследна особина, не препоручује се увођење

појмова као што су хромозом, нуклеотид, генотип, фенотип. Гени се могу представити као делови ДНК који носе информације о

особинама, а деобу ћелија, без било каквих детаља о митози и мејози, као начин преноса и расподеле наследног материјала оличеног у ДНК и генима. Довољно

је нагласити да у деобама телесних ћелија настају „ћерке” ћелије које су идентичне ћелији од које су настале (по садржају наследног материјала) и да је

деоба телесних ћелија нужна за развиће вишећелијског организма. С друге стране, ћелијска деоба при којој настају гамети (специјализоване ћелије у

вишећелијском организму), подразумева да се количина наследног материјала преполови. Спајањем два гамета, поново се успоставља дупла количина

наследног материјала који ће имати телесне ћелије потомачког организма. С обзиром да родитељи имају различите варијанте гена, потомак ће имати нову

комбинацију гена и другачије особине. За размножавање једноћелијских организама, у поређењу са вишећелијским, треба поменути само сличност

садеобом телесних ћелија вишећелијских организама. Комбиновање различитих гена родитеља у потомству треба повезати са индивидуалном варијабилношћу,

која је обрађена и у петом разреду. У овом контексту поменути да особине

јединке зависе и од наслеђених гена и од животне средине (примери су већ дати и у петом разреду, а овде их треба проширити нпр. већа количина хране коју узима нека јединка доводи до веће телесне масе и димензија, без обзира на наслеђене гене). Индивидуалну варијабилност организама у популацији (појам популације је обрађен у области Живот у екосистему) овде треба повезати са механизмом природне селекције, као еволуционим механизмом који доводи до адаптирања организама на услове животне средине (повезати са темама у области Живот у екосистему). С обзиром да у једној популацији постоје разлике између јединки у бројним особинама, оне јединке са особинама које им омогућавају да у датим условима животне средине боље преживљавају и, самим тим, више се репродукују, више ће својих гена пренети у наредну генерацију (имаће више потомака) у односу на јединке које имају другачије особине. Примери се могу односити на дебљину крзна код организама у хладним пределима (јединке у популацији са дебљим крзном боље преживљавају од оних са танким крзном) или еволуцију мимикрије (јединке са обојеношћу тела која их боље камуфлира у животној средини, биће мање уочљиве за предаторе). Потребно је подстицати ученике да сами пронађу примере о деловању природне селекције. У оквиру обраде вештачке селекције, препорука је да ученици сами истраже које су биљке и животиње људи почели припитомљавати у прошлости и због чега. Овим се ученицима скреће пажња да је вештачка селекција пре свега занимљив биолошки феномен, али да је такође имала и историјски, социолошки и културолошки значај важан за развој људске заједнице. Обрада теме на овај начин допринеће не само повећању знања из биологије, већ и подизању нивоа опште културе и информисаности ученика. При обради ове теме, посебно нагласити користи праксе вештачке селекције за данашње људе и животну средину. Препорука је да природну и вештачку селекцију треба реализовати кроз обраду и табеларно и графичко приказивање неколико различитих примера, са обавезним извођењем закључака. Потребно је ученике подстицати да истражују нове примере индивидуалне варијабилности и резултате прикажу одељењу. Препоручени број часова за реализацију ове области је: 6 (3 часа за обраду, 1 за вежбу и 2 за утврђивање). Област: Порекло и разноврсност живог света У достизању исхода: групише организме према особинама које указују на заједничко порекло живота на Земљи; одреди положај непознате врсте на „дрвету живота” на основу познавања општих карактеристика једноћелијских и вишећелијских организама, основна идеја коју ученици треба да усвоје је да су сви организми који данас живе на Земљи потомци заједничког претка, који је био једноћелијски организам без формираног једра (нагласити чињеницу да и данас постоје слични организми). Требало би поменути само оквирни период за

који се везује постанак живота на Земљи (од пре 3,8 до 4,5 милијарди година), без помињања назива геолошких доба, јер ће се она обрађивати у старијим разредима. Користећи већ усвојена знања ученика о грађи једноћелијских организама (у области Јединство грађе и функције као основа живота), требало би обрадити улогу ћелија без једра и ћелија са једром у појави вишећелијности (и појаву биоенергетских органела, митохондрија и хлоропласта, у ћелијама). Пажљиво би требало описати вишећелијност, јер се она односи на ткива, али и на удруживање појединих прокариотских ћелија (не треба помињати термине биофилмови и плаке) и удруживање еукариотских ћелија у колоније, често са поделом рада међу ћелијама, или у једноставне организме на ћелијском нивоу организације (нпр. сунђери). Потребно је нагласити да се важним догађајем у еволуцији вишећелијности сматра појава епитела, који прави разлику између организма (индивидуе) и колоније. При разврставању и груписању живог света, треба користити филогенетски приступ, односно заједничко порекло, принцип сродности и сличности. Положај основних група једноћелијских и вишећелијских организама на „дрвету живота” треба да има логички след, који произилази из знања о грађи ћелија. Полазећи од заједничког претка у основи дрвета, треба издвојити грану која води ка данашњим организмима без једра (нпр. бактерије и модрозелене бактерије из домена Bacteria) и грану која представља организме са једром (домен Eucarya). У оквиру организама са једром, треба издвојити гране једноћелијских (са хлорофилом – нпр. Алга хлорела и без хлорофила – нпр. амеба), као и вишећелијских организама. Како се вишећелијност у току еволуције појавила у оквиру неколико посебних група, неке групе организама имају хлорофил (биљке, вишећелијске алге), а друге су без хлорофила (гљиве и животиње). Не треба улазити у детаљнија гранања која постоје у оквиру сваке од поменутих главних група на „дрвету живота”. Алге треба третирати као несистематску групу и не представљати их као посебну таксономску категорију. На овај начин, упућивањем да се организми класификују на основу јасно дефинисаних критеријума, одн. биолошких одлика, ученик ће бити у стању да одреди положај било које врсте на „дрвету живота”, на основу познавања општих карактеристика једноћелијских и вишећелијских организама. Не треба улазити у детаљну грађу организама, већ само искористити сличности и разлике (једноћелијски или вишећелијски, имају хлоропласте или не, сличности/разлике у хабитусу...). Само на нивоу информације, може се поменути да постоји и трећа велика група организама (Archaea) слична бактеријама, која ће се обрађивати у старијим разредима. Препоручени број часова за реализацију ове области је: 6 (3 часа за обраду, 1 за вежбу и 2 часа за утврђивање). Област: Човек и здравље За достизање исхода у

овој области прикупе податке о радовима научника који су допринели изучавању људског здравља и изнесе свој став о значају њихових истраживања; одржава личну хигијену и хигијену животног простора у циљу спречавања инфекција; доведе у везу измењено понашање људи са коришћењем психоактивних супстанци; збрине површинске озледе коже, укаже прву помоћ у случају убода инсеката, сунчанице и топлотног удара и затражи лекарску помоћ кад процени да је потребна; повеже узроке нарушавања животне средине са последицама по животну средину и људско здравље и делује личним примером у циљу заштите животне средине, акценат је на превенцији и заштити од, пре свега, бактеријских инфекција. Препоручује се да ученици прикупе податке о радовима истакнутих научника који су се бавили истраживањем здравља човека (како су дошли до идеје, на који начин су радили истраживања и друге занимљивости), како би разумели пут ка великим открићима. Требало би обрадити начине на које се људи могу заразити бактеријама изазивачима болести: директним контактом (додиривањем или коришћењем истог прибора за хигијену и одеће) или индиректно (ваздухом, преко хране или воде, или преко инсеката и других животиња) и које су мере превенције које треба предузети (оштећења коже и ране су улаз за бактерије). Добра лична хигијена, хигијенско спремање хране, коришћење воде из проверених извора, су мере превенције које ученици треба да примењују свакодневно, како би смањили могућност инфекције (редовно прање руку, заштиту хране од контакта са животињама, остављање хране на ниској температури...). Посебно треба обратити пажњу на антибиотике: откриће антибиотика, улога организама у њиховој производњи, зашто их је потребно узимати искључиво уз савет лекара и зашто је потребно довршити комплетну терапију антибиотцима. Ова тема се може повезати са селекцијом и резистенцијом бактерија на антибиотике. Ученици би требало да препознају ситуације када треба да се обрате лекару (односно старијој особи), а када могу и сами да реагују и пруже помоћ (збрину површинску озледу коже и укажу прву помоћ у случају блаже сунчанице и топлотног удара). Не препоручује се увежбавање имобилизације и коришћења завоја. Потребно је да ученик зна да је алкохолизам најчешћа болест зависности, колико алкохол штети организму, функционисању породице и друштву, како да препозна знаке зависности код људи у непосредном окружењу (породици) и коме се обратити за помоћ.

Ову тему треба обрадити неутрално и пажљиво Препоручени број часова за реализацију ове области је: 8 (4 часа за обраду, 2 за вежбе и 2 за утврђивање и систематизацију). Исходи користи ИКТ и другу опрему у истраживању, обради података и приказу резултата; табеларно и графички представи прикупљене податке и изведе одговарајуће закључке; разматра, у групи, шта и како је

учио/учила и где та знања може да примени, су развојни и међупредметни и треба их планирати и радити на њиховом достизању уз остале исходе. Током рада, ученици би требало да користе лабораторијски прибор (пинцете, капаљке, лабораторијске чаше, сахатно стакло и сл.) у мери у којој је школа опремљена. У случају да прибор не постоји, може се надоместити предметима за свакодневну употребу (пинцете, капалице са флашице од капи за нос...). Табеларно и графичко приказивање резултата са обавезним извођењем закључака би требало практиковати увек када се прикупљају подаци. Препорука је да се ИКТ користи за прикупљање, обраду података и представљање резултата истраживања или огледа, када се ученици оспособе за њено коришћење на часовима предмета информатика

и рачунарство и техника и технологија. У настави оријентисаној на постизање исхода, предност имају групни начин рада, рад у пару и индивидуализована настава. Ови начини организације наставе помажу ученицима да науче како се учи, да напредују у учењу сопственим темпом, да развијају унутрашњу мотивацију (потребу за сазнавањем) и иницијативу, да развијају вештину комуникације, аргументовани дијалог, толерантно понашање и солидарност. Користе се активни начини учења, као што је комбинација програмиране наставе (програмиран материјал многи наставници остављају на друштвеним мрежама или сајтовима школа, па се њихови ученици служе њима и уче темпом који им одговара) и проблемске наставе (на часу ученици, користећи стечена знања, решавају проблем који наставник формулише) или учење путем открића (наставник инструкцијама

усмерава ученике који самостално истражују, структуришу чињенице и извлаче закључке; тако сами упознају стратегије учења и методе решавања проблема, што омогућава развој унутрашње мотивације, дивергентног мишљења, које отвара нове идеје и могућа решења проблема). На интернету, коришћењем речи WebQuest, project-based learning, thematic units, могу се наћи примери који се, уз прилагођавање условима рада, могу користити. Да би сви ученици достигли предвиђене исходе, потребно је да наставник упозна специфичности начина учења својих ученика и да према њима планира и прилагођава наставне активности. III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА У настави оријентисаној ка достизању исхода прате се и вреднују процес наставе и учења, постигнућа ученика (продукти учења) и сопствени рад. Наставник треба континуирано да прати

напредак ученика, који се огледа у начину на који ученици партиципирају, како прикупљају податке, како аргументују, евалуирају, документују итд. Да би

вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је ускладити нивое исхода и начине оцењивања, као и оцењивање са његовом сврхом.

Назив предмета	МАТЕМАТИКА
Циљ	Циљ учења Математике је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештинама, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, способност комуникације математичким језиком и писмом и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова.
Годишњи фон часова	144 часа

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- прочита, запише, упореди и представи на бројевној правој целе и рационалне бројеве (записане у облику разломка или у децималном запису);
- одреди супротан број, апсолутну вредност и реципрочну вредност рационалног броја;
- израчуна вредност једноставнијег бројевног израза и реши једноставну линеарну једначину и неједначину у скупу рационалних бројева;
- реши једноставан проблем из свакодневног живота користећи бројевни израз, линеарну једначину или неједначину;
- примени пропорцију и проценат у реалним ситуацијама;
- прикаже податке и зависност између две величине у координатном систему (стубичасти, тачкасти и линијски дијаграм);
- тумачи податке приказане табелом и графички;
- класификује троуглове односно четвороуглове на основу њихових својстава;
- конструише углове од 90° и 60° и користи њихове делове за конструкције других углова;
- уочи одговарајуће елементе подударних троуглова;
- утврди да ли су два троугла подударна на основу ставова подударности;
- конструише троугао, паралелограм и трапез на основу задатих

елемената (странице и углови троуглова и четвороуглова и дијагонала четвороугла);

- примени својства троуглова и четвороуглова у једноставнијим проблемским задацима;
- сабира и одузима векторе и користи их у реалним ситуацијама;
- одреди центар описане и уписане кружнице троугла;
- примењује особине централне и осне симетрије и транслације у једноставнијим задацима;
- израчуна површину троугла и четвороугла користећи обрасце или разложиву једнакост.

Област/тема – цели бројеви, садржаји:

Скуп целих бројева (Z). Супротан број. Апсолутна вредност целог броја. Приказ целих бројева на бројевној правој. Упоредивање целих бројева. Основне рачунске операције у скупу Z и њихова својства. Изрази са целим бројевима.

Област/тема – рационални бројеви, садржаји:

Први део Скуп рационалних бројева. Супротан број. Апсолутна вредност рационалног броја. Приказ рационалних бројева на бројевној правој. Упоредивање рационалних бројева. Основне рачунске операције у скупу Q и њихова својства. Изрази са рационалним бројевима. Једначине и неједначине: $ax + b = c$; $ax + b \leq c$; $ax + b < c$; $ax + b \geq c$; $ax + b > c$ ($a, b, c \in Q, a \neq 0$). Други део Координатни систем. Приказ података у координатном систему. Приказ зависности међу величинама. Размере, пропорције и проценти. Директна пропорционалност. Обрнута пропорционалност

Област/тема - троугао, садржаји:

Први део Појам троугла. Обим троугла. Једнакократи и једнакостранични троуглови. Висина троугла. Углови троугла. Збир углова троуглова. Врсте троуглова према угловима. Однос између страница и углова троугла. Неједнакост троугла. Конструкције неких углова ($60^\circ, 120^\circ, 30^\circ, 45^\circ, 75^\circ, 135^\circ$) Други део Основне конструкције троуглова. Појам подударности и ставови подударности. Централна симетрија и подударност. Осна симетрија и подударност. Центар описане и уписане кружнице троугла.

Област/тема - четвороугао, садржаји:

Четвороугао. Углови четвороугла. Збир углова четвороугла. Паралелограм. Особине паралелограма. Услови да четвороугао буде паралелограм. Ромб, правоугаоник и квадрат. Конструкција паралелограма. Сабирање и одузимање вектора. Множење вектора бројем. Трапез. Особине трапеза. Средња линија троугла и трапеза. Конструкције трапеза. Делтоид.

Област/тема – површина четвороугла и троугла, садржаји:

Појам површине фигуре, површина правоугаоника и квадрата. Једнакост површина подударних фигура. Површина паралелограма, троугла, трапеза.

Површина четвороугла с нормалним дијагоналама.

Кључни појмови садржаја: цео број, апсолутна вредност, рационалан број, изрази, једначине и неједначине, координатни систем, пропорција, конструкције углова, троуглова и четвороуглова, паралелограм, ромб, трапез, делтоид, центар описаног и уписаног круга, површине троуглова и четвороуглова.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

При избору садржаја и писању исхода за предмет Математика узета је у обзир чињеница да се учењем математике ученици оспособљавају за: решавање разноврсних практичних и теоријских проблема, комуникацију математичким језиком, математичко резонување и доношење закључака и одлука. Такође, у обзир је узета и чињеница да сам процес учења математике има своје посебности које се огледају у броју година изучавања и недељног броја часова предмета и неопходности стицања континуираних знања. Наставници у својој свакодневној наставној пракси, треба да се ослањају на исходе, јер они указују шта је оно за шта ученици треба да буду оспособљени током учења предмета у једној школској години. Исходи представљају очекиване и дефинисане резултате учења и наставе. Остваривањем исхода, ученици усвајају основне математичке концепте, овладавају основним математичким процесима и вештинама, оспособљавају се за примену математичких знања и вештина и комуникацију математичким језиком. Кроз исходе се омогућава остваривање и међупредметних компетенција као што су комуникација, рад са подацима и информацијама, дигитална компетенција, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење. Предлог за реализацију програма Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама (укупан број часова за тему, број часова за обраду новог градива + број часова за утврђивање и систематизацију градива). Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и увежбавање, понављање, проверавање и систематизација знања), водећи рачуна о циљу предмета и исходима. Цели бројеви (24; 9 + 15) Рационални бројеви (50; 18 + 32) Троугао (24; 9 + 15) Четвороугао (22; 8 + 14) Површине фигура (16; 6 + 10) У програму су садржаји појединих тема подељени на два дела, због тога што је пожељно комбиновати алгебарске и геометријске садржаје. Предложени редослед реализације тема: 1. Цели бројеви; 2. Троугао – први део; 3. Рационални бројеви – први део; 4. Троугао – други део; 5.

Рационални бројеви – други део; 6. Четвороугао; 7. Површина четвороугла. Предложена подела тема и редослед реализације нису обавезни за наставнике, већ представљају само један од могућих модела. Напомена: за реализацију 4 писмена задатака (у трајању од по једног часа), са исправкама, планирано је 8 часова.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици остваре исходе, и да изабере одговарајуће методе, активности и технике за рад са ученицима. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, исходе предвиђене програмом треба разложити на мање и на основу њих планирати активности за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за одређене исходе потребно више времена, активности и рада на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљеве којима се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција, и не треба је усмерити само на остваривање појединачних исхода. При обради нових садржаја, треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, где год је то могуће, да ученици самостално откривају математичке правилности и изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака. На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Избор метода и облика рада зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Цели бројеви Проширивањем система \mathbb{N}_0 , природних бројева са нулом, настаје систем целих бројева \mathbb{Z} , као скуп који је допуњен негативним целим бројевима и на који се, са \mathbb{N}_0 , такође проширује значење операција и релација.. Први корак у овом проширењу чини додавање негативних целих бројева скупу \mathbb{N}_0 , а природни бројеви у том ширем скупу слове као позитивни цели бројеви. Уз то треба истаћи значење тих бројева које они имају на разним скалама (термометарској, табли лифта, приказивању прихода и расхода...). Указати на температуре – 50 C, тастер лифта који носи ознаку – 1, стање на личном рачуну које има ознаку 40 000 динара и – 40 000 динара. У том смислу, пожељно је, на

конкретним примерима, на разним скалама приказати неке позитивне и негативне температуре, нека позитивна и негативна финансијска стања, надморску висину... Ако је n ознака за природне бројеве, онда ће $-n$ бити ознака за негативне целе бројеве и при том: n и $-n$ чине пар супротних бројева, n је апсолутна вредност за оба броја: n и $-n$. Броју $-n$ супротан је број n , тј. $-(-n) = n$. Поређење целих бројева ослања се интуитивно на њиховом представљању тачкама на бројевној правој и прати представу о распореду тих тачака. Уз ту представу иде и она о усмереној дужи као „ходу” од тачке нула до тачке која представља тај број. Треба нагласити да, када се бројевна права позитивно оријентише, кретање у супротном правцу генерише негативне бројеве. У том контексту треба указати и на геометријско тумачење апсолутне вредности целог броја и потенцирати апсолутну вредност целог броја као одстојање тачке од (координатне) нуле, истичући да цео број и њему супротан број имају једнаке апсолутне вредности, тј. Једнака одстојања од (координатне) нуле. Сабирање у скупу Z интерпретира се као настављање „ходава” тј. надовезивање усмерених дужи, у смислу да $3 + 5$ представљање наставак „кретања” у истом смеру, а да $3 + (-5)$ представља кретање за 3 јединице у позитивном смеру и потом 5 јединица у негативном смеру. После рада са конкретним примерима (који би били систематски груписани и записивани, као на пример, $7 + 5$, $7 + (-5)$, $(-7) + 5$, $(-7) + (-5)$) треба прећи на формалну дефиницију збира целих бројева. Та формализација може уследити и касније, када ученици у потпуности овладају сабирањем целих бројева. Много је важније да ученици суштински схвате алгоритам сабирања и да тачно извршавају сабирање, него да знају да искажу дефиницију, а не знају да је примене. Особине сабирања целих бројева (комутативност и асоцијативност) такође треба приказати кроз конкретне примере. Једноставно треба показати да $7 + (-5)$ има једнаку вредност као и $(-5) + 7$, тј. да је потпуно свеједно да ли се „крећемо” прво у позитивном смеру за 7 јединичних дужи или у негативном смеру за 5 јединичних дужи. Одузимање у скупу Z дефинише се као сабирање са супротним бројем, па је потребно истаћи да је у скупу Z та операција увек изводљива, тј. да више није неопходно да умањеник буде већи или једнак од умањеоца. Приликом увођења множења у скупу Z , први корак је опет интуитиван. То, на пример, значи да проблем множења 3×2 поново сводимо на продужено сабирање, тј. на релацију $3 \times 2 = 2 + 2 + 2$. Аналогно и проблем $3 \times (-2)$ сводимо на релацију $3 \times (-2) = (-2) + (-2) + (-2)$ и кроз низ сличних примера долазимо до правила за множење позитивног и негативног целог броја. Али и до важних последица, а то је да је $n \times (-1) = (-1) \times n = 1 \times (-n) = (-n) \times 1 = -n$. тј. да је $n \times (-m) = n \times (-1) \times m = -n \times m$. Остаје да се објасни случај множења два негативна цела броја па производ $(-3) \times (-2)$

записујемо као $(-3) \times (-2) = -3 \times (-2) = -(-6) = 6$ (на основу већ познате једнакости $-(-n) = n$). Уопштеније $(-n) \times (-m) = -n \times (-m) = -(-n \times m) = n \times m$. Свуда прво долазе конкретни примери множења, па се после њих дају опште формулације. Својства комутативности и асоцијативности множења илуструју се прво на конкретним примерима, а тек потом се и формално изводе на основу дефиниције множења. На сличан начин, преко примера и кроз задатке, треба илустровати и својство дистрибутивности. Кроз примере треба и показати да скуп Z није затворен за дељење, тј. да количник два цела броја није увек цео број. Уврстимо и ову важну напомену: наративно изражавање дефиниција и својстава је дидактички врло оправдано, али тек када ученици стекну искуство кроз примере и задатке треба дати прецизну математичку формулацију (а не да се прво искажу правила, а потом да се на основу датих правила решавају задаци). На крају ове теме треба дати преглед основних својстава операција у скупу Z користећи a, b, c итд. као ознаке за променљиве (а не оне којима се истиче знак целог броја). Рационални бројеви Проширивање скупа ненегативних рационалних бројева тече на потпуно аналоган начин као и проширивање скупа \mathbb{N}_0 , при чему се треба позивати на одговарајуће поступке примењене у случају конструкције система Z и тиме скраћивати излагање. Када је $r \in \mathbb{Q}^+$, негативне рационалне бројеве треба означавати пишући $-r$ и избегавати непотребно нагомилавање заграда. Дељење у систему рационалних бројева \mathbb{Q} осмишљава се као множење реципрочним бројем, па треба истаћи да је сад та операција увек изводљива (сем дељења нулом, кад треба рећи да такво дељење нема смисла). На крају, систематизују се основна својства операција у скупу \mathbb{Q} . Решавање линеарних једначина и неједначина обрађивати после проширења бројевних система до скупа \mathbb{Q} рационалних бројева. Тек у овом скупу је то решавање изводљиво без познатих ограничења. Позната правила решавања једначина и неједначина наведеног облика треба повезати и објаснити одговарајућим особинама операција у скупу \mathbb{Q} : ако је $a = b$, онда је $a + c = b + c$, ако је $a < b$ онда је $a + c < b + c$ итд. На пример, неједначина $5 - 3x < 6$ се може решавати следећим корацима: $5 < 6 + 3x$ (обема странама додато $3x$), $-1 < 3x$ (обема странама додато -6), $3x > -1$, $x > -\frac{1}{3}$ (обе стране помножене са $\frac{1}{3}$). Пожељно је приликом објашњавања користити модел теразија. Кад се бирају нешто сложенији примери једначина и неједначина, непозната треба да фигурише само једанпут (на пример, $3 \cdot (7x - 4) = 25$). Решавајући текстуалне проблеме састављањем и решавањем одговарајућих једначина и неједначина, утврђују се научени поступци и сагледава њихова примена. У делу који се односи на примену, најпре увести појам координатног система (апсцисна и ординатна оса, јединична дуж, квадранти), као и појам координата као уређеног пара који

одређује положај тачке у координатној равни. У овом делу постоји могућност за понављање појмова из претходне године, одређивање осно и централно симетричних тачака и објеката у координатном систему у односу на координатне осе и координатни почетак, као и транслације тачака или познатих геометријских објеката за задати вектор. Обрадити одређивање растојања између две тачке само када оне имају једнаке вредности апсциса или ордината, а одређивање средишта дате дужи у координатном систему повезати са појмом аритметичке средине из петог разреда. Након усвајања основних појмова, ученици могу да прошире знања из петог разреда и приказују податке о зависним величинама табелама, тачкастим, линијским или стубичастим дијаграмима (и са вишеструким стубићима). Важно је да се ученици оспособе да „читају” графиконе и уочавају зависности међу величинама и у случајевима када оне нису приказане директно на графикону или табели (пређени пут – брзина, број килограма – цена и сл.). У овом делу ученици би на једном делу часова, када савладају основне појмове, могли да се оспособе за елементарно коришћење неког од бесплатних динамичких софтвера за приказивање објеката у координатном систему и за цртање дијаграма. Након понављања о појму размере из претходног разреда, увести појам пропорције и коефицијента пропорционалности. Обраду овог градива подредити практичном циљу, уз повезивање са већ познатим садржајима Математике (проценти) и других предмета (Физика, Географија, Биологија, Информатика) у циљу израчунавања непознатог члана пропорције. Кроз практичне примере, увести појам директне и обрнуте пропорционалности уз приказ зависности директне пропорционалности у координатном систему. Директну пропорционалност приказивати графички у координатном систему и условом $y = kx$, при чему се не уводи општи појам функције, а може се поменути назив график линеарне функције. График линеарне функције повезати са практичним примерима из свакодневног живота и других предмета. Троугао Основни циљ наставе геометрије је да се настави прелаз, започет у петом разреду, са нивоа визуелизације на ниво анализирања и апстракције са првим корацима према дедукцији. Због тога треба инсистирати на правилним формулацијама, закључивању, коришћењу логичких везника (и, или, ако...онда), али не треба претеривати у строгости код појединих дефиниција и доказа. Изузетно је значајно да се садржаји повезују са познатим појмовима и тврђењима из претходних разреда. У неким једноставнијим ситуацијама дати потпуне доказе тврђења. Појам троугла повезати са познатим појмом затворене изломљене линије, а обим троугла повезати са збиром дужина дужи. Повезати тврђење о збиру унутрашњих углова троугла са познатим својствима трансверзалних

углова и анализирати својства спољашњих углова троугла. Ученике навикавати да систематски и прецизно користе одговарајуће ознаке при обележавању страница, темена и углова троугла. Инсистирати да класификацију троуглова на оштроугле, правоугле и тупоугле усвоје сви ученици. Појмове једнакокраког и једнакостраничног троугла повезати са осном симетријом и инсистирати да ученици прихвате да се наспрам једнаких углова у троуглу налазе једнаке странице и обрнуто. Објаснити чињеницу да се наспрам дуже странице у троуглу налази већи угао и обрнуто, као и теорему о неједнакости троугла. Увести висину троугла као дуж која садржи теме троугла и нормална је на праву одређену наспрамном страницом, али не помињати ортоцентар, који је предвиђен за седми разред. Конструкције висине лењиром и шестаром повезати са знањима из петог разреда – конструкцијом нормале из тачке на праву. Објаснити најпре конструкције углова од 90° и 60° , а затим увежбати конструкцију симетрале угла лењиром и шестаром и подсетити ученике на конструктивно сабирање и одузимање углова. На овај начин конструисати углове од 30° , 15° , $7^\circ 30'$, 75° , $22^\circ 30'$, $52^\circ 30'$ и друге углове. Указати на разлику између конструкције неког угла и цртања помоћу угломера. Јасно истаћи да је у (геометријским) конструкцијама дозвољена употреба само обичног лењира и шестара. Важно је са ученицима поновити конструкције нормале на праву из дате тачке и паралеле дате праве кроз тачку која не припада тој правој. Након претходних уводних садржаја о троуглу, обрадити основне конструкције троуглова: (СУС) конструкција троугла када су дате дужине две странице и величина угла између њих; (УСУ) конструкција троугла када је дата дужина једне странице и мера углова који на њу належу; (ССС) конструкција троугла када су дате дужине све три странице; (ССУ) конструкција троугла када су дате дужине две странице и величина угла наспрам веће од њих. Сваку од основних конструкција треба да прати одговарајуће тврђење о одређености страница и углова троугла. Нпр. тврђење за СУС конструкцију треба да гласи: ако су дате две странице троугла и угао између њих, онда су одређене величине свих углова и свих страница тог троугла. На примерима илустровати ситуације када није могуће конструисати одговарајући троугао: у случају УСУ ако је збир датих углова већи од 180° ; у случају ССС ако дате дужи не задовољавају неједнакости троугла. На примерима показати да у случају када су задате две странице и угао наспрам краће од њих постоје три могућности (задатак има два решења, једно решење или нема решења), али не инсистирати на оваквим задацима. На часовима вежбања, кроз задатке истицати специфичности у вези са конструкцијама једнакокраких, једнакостраничних и правоуглих троуглова. (Сложеније конструкције троуглова планиране су за седми разред.) Обрада појма подударности међу троугловима

природно се дели на три фазе. У првој фази увести појам подударности ослањајући се на визуелну перцепцију и геометријску интуицију ученика. Два троугла сматрамо подударним ако се један од њих може пренети тако да потпуно поклопи други, односно ако се ти троуглови разликују само по свом положају (у равни) и осим тога не постоји било каква друга разлика међу њима (по облику и димензијама). У овој фази, најважније је да ученици уочавају парове одговарајућих страница и парове одговарајућих углова два подударна троугла. Друга фаза је упознавање са ставовима подударности. Тврђења СУС, УСУ, ССС, ССУ, раније формулисана у вези са основним конструкцијама, треба да послуже за формулацију одговарајућих ставова. Нпр. тврђење СУС треба да буде преформулисано у став СУС: Ако су две странице и њима захваћени угао једнаки двема страницама и њима захваћеним углом другог троугла, онда су ти троуглови подударни. У другој фази од ученика захтевати примену ставова само у најједноставнијим случајевима. Прецизније, треба се ограничити искључиво на задатке: – у којима су дата (нацртана или описана) два троугла за које се непосредно (са слике или из текста) могу уочити једнакости из услова неког става; – у којима се захтева од ученика да уочи који став се може применити и да одреди једнакост осталих парова одговарајућих страница, односно углова. Кроз задатке наведеног типа истицати специфичности у случајевима када треба утврдити подударност једнакокраких, једнакостраничних, односно правоуглих троуглова. У трећој фази обраде подударности, применом ставова треба извести особине централне и осне симетрије које су ученицима познате из петог разреда. Оваква примена ставова подударности пре свега се односи на детаљна објашњења наставника, кроз која ће ученици постепено усвајати дедуктивни начин закључивања. Доказати најважнија тврђења о симетрали дужи и симетрали угла и из њих касније извести одговарајуће закључке о центру описане и уписане кружнице троугла. (У седмом разреду биће обрађени појмови ортоцентар, тежишна дуж и тежиште, особине у вези са њима, као и сложеније примене ставова подударности.) Четвороугао У овој области треба обрадити дефиниције и основна својства четвороуглова: паралелограма, квадрата, правоугаоника, ромба, трапеза и делтоида. Истицати и логичку повезаност ових фигура (квадрат је правоугаоник, правоугаоник је паралелограм, ромб је паралелограм). Посебно је важно нагласити да све особине паралелограма задовољавају и квадрат, правоугаоник и ромб, али да и сваки од њих има своје специфичне особине. Велики број особина троуглова треба поновити и искористити приликом откривања особина четвороуглова. Запазити да се четвороугао разлаже на два троугла (дијагоналном), ослањајући се на теореме о угловима троуглова доћи до одговарајуће теореме о угловима четвороуглова.

Паралелограму посветити највећу пажњу и пре свега обновити научено о паралелограму у петом разреду. На основу наученог о паралелограму у петом разреду као и наученог о подударности троуглова и централној симетрији, осној симетрији и транслацији у шестом разреду, изводе се особине паралелограма и услови да четвороугао буде паралелограм. Важно је доказати својства паралелограма. Нагласити да су тачни и обрати неких теорема у вези са паралелограмом. Треба се ослањати на карактеристична (и изведена) својства при извођењу једноставнијих конструкција поменутих геометријских фигура и конструкције са њима повезаним елементима (дужима, угловима и дијагоналама). Сваки задатак са конструкцијом искористити за обнављање основних особина четвороугла који се конструише. Обновити појам усмерених дужи и вектора (интезитет, правац, смер, једнакост вектора). Увести појам супротног вектора и множења вектора бројем. Објаснити поступак сабирања вектора надовезивањем вектора. Повезати сабирање вектора са паралелограмом, дијагоном паралелограма. Одузимање вектора увести као сабирање вектора при чему се један вектор сабира са супротним вектором другог вектора. Траpez дефинисати као четвороугао који има тачно један пар паралелних страница. Разлагањем трапеza на паралелограм и троугао или паралелограм и два троугла проучити његова својства. Такође, иста разлагања применити приликом конструкције трапеza и тако извођење конструкције трапеza свести на оне конструкције које су ученицима већ познате. Код увођења појма средње линије троугла и трапеza и њихових својстава треба се ослонити на знања о векторима. Увести појам и особине делтоида. Није предвиђена конструкција делтоида. Површина четвороугла и троугла Појам површине, којој је посвећено доста пажње, ученици су упознали у првом циклусу. Важно је обновити јединице које се користе за мерење површине. Показати и израчунавање површине неких једноставнијих фигура нацртаних у квадратној мрежи, при чему је један квадрат те мреже изабран за јединицу мере. Једначење површина геометријских фигура осмишљава се на класични начин, ослањајући се на појмове разложиве једнакости. При томе се узима да су површине подударних троуглова једнаке. Полазећи од формуле за површину правоугаоника, допуњавањем и разлагањем, изводе се формуле за површину паралелограма, троугла и трапеza. Обрадити израчунавање површине четвороуглова са нормалним дијагоналама: квадрат, ромб, делтоид, као и израчунавање површине произвољног четвороугла разлагањем на познате геометријске фигуре. Укључити практичне примене рачунања површина реалних објеката, и кроз ту примену константно обнављати јединице за мерење дужине и површине. Осим тога, важно је обрадити и ситуације у којима се

рачуна површина фигура задатих у координатном систему. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Саставни део процеса развоја математичких знања у свим фазама наставе је и праћење и процењивање степена остварености исхода, које треба да обезбеди што поузданије сагледавање развоја и напредовања ученика. Тај процес започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а важно је ученике оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у учењу.

Назив предмета	ФИЗИКА
Циљ	Циљ учења Ликовне културе је да се ученик, развијајући стваралачко мишљење и естетичке критеријуме, кроз практични рад оспособљава за комуникацију и да изграђује позитиван однос према култури и уметничком наслеђу свог и других народа.
Годишњи фон часова	72 часа

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- разликује врсте кретања према облику путање и према промени брзине и одређује средњу брзину;
- објашњава узајамно деловање тела у непосредном додиру (промена брзине, правца и смера кретања, деформација тела) и узајамно деловање тела која нису у непосредном додиру (гравитационо, електрично и магнетно деловање);
- разликује деловање силе Земљине теже од тежине тела;
- повезује масу и инерцију, разликује масу и тежину тела, препознаје их у свакодневном животу и решава различите проблемске задатке (проблем ситуације);
- демонстрира утицај трења и отпора средине на кретање тела и примењује добре и лоше стране ових појава у свакодневном животу;
- демонстрира појаву инерције тела, деформације тела под дејством силе, узајамно деловање наелектрисаних тела и узајамно деловање магнета, притисак чврстих тела и течности;

- разликује преношење силе притиска кроз чврста тела и течности и наводи примере примене (хидраулична преса, кочнице аутомобила, ходање по снегу...);
- познаје примену хидростатичког притисака (принцип рада водовода, фонтане);
- изражава физичке величине у одговарајућим мерним јединицама међународног система (SI) и разликује основне и изведене физичке величине, претвара веће јединице у мање и обрнуто (користи префиксе микро, мили, кило, мега);
- процењује вредност најмањег подеока код мерних инструмената (односно, тачност мерења);
- мери тежину, дужину, време, запремину у и масу и на основу мерених вредности одређује густину и притисак;
- одређује средњу вредност мерене величине и грешку мерења;
- решава квалитативне, квантитативне и графичке задатке (брзина, тежина, густина, притисак чврстих тела и течности...).

Област/тема – увод у физику, садржаји:

Физика као природна наука. Физика и математика. Физика и техника.

Физика и медицина.

Методе истраживања у физици (посматрање, мерење, оглед...).

Огледи који илуструју различите физичке појаве (из свакодневног живота).

Демонстрациони огледи: Како савити млаз воде?

- Мехури од сапунице имају облик сфере, зашто?
- Када настаје електрично пражњење?
- Направи дугу.

– Опишимо лик предмета у равном и сферном огледалу.

Улога мерења у физици и у свакодневном животу (мерење времена, дужине, површине и запремине...).

Област/тема - кретање, садржаји:

Кретање у свакодневном животу. Релативност кретања. Појмови и величине којима се описује кретање (путања, пут, време, брзина, правац и смер кретања).

Векторски карактер брзине. Подела кретања према облику путање и брзини тела. Зависност пређеног пута и брзине од времена код равномерног праволинијског кретања. Променљиво праволинијско кретање. Средња брзина.

Демонстрациони огледи: Кретање куглице по Галилејевом жљебу. Кретање

мехура ваздуха (или куглице) кроз вертикално постављену дугу провидну цев са течномшћу. Лабораторијска вежба 1. Одређивање средње брзине променљивог кретања тела и сталне брзине равномерног кретања помоћу стаклене цеви са мехуром (или куглицом).

Област/тема - сила, садржаји:

Узајамно деловање два тела у непосредном додиру и последице таквог деловања: покретање, заустављање и промена брзине тела, деформација тела (истезање, сабијање, савијање), трење при кретању тела по хоризонталној подлози и отпор при кретању тела кроз воду и ваздух. Узајамно деловање два тела која нису у непосредном додиру (гравитационо, електрично, магнетно). Сила као мера узајамног деловања два тела, правац и смер деловања. Векторски карактер силе. Слагање сила истог правца. Процена интензитета силе демонстрационим динамометром. Сила Земљине теже. Тежина тела као последица деловања силе Земљине теже. Демонстрациони огледи. Истезање и сабијање еластичне опруге. Трење при клизању и котрљању. Слободно падање. Привлачење и одбијање наелектрисаних тела. – Привлачење и одбијање магнета.

Област/тема - мерење, садржаји:

Основне и изведене физичке величине и њихове јединице (префикси микро, мили, кило, мега). Међународни систем мера. Мерила и мерни инструменти (опсег и тачност). Директно и индиректно мерење. Појам средње вредности мерене величине и грешке мерења при директним мерењима. Демонстрациони огледи. – Мерење дужине (метарска трака, лењир), запремине (мензура) и времена (часовник, хронометар). Приказивање неких мерних инструмената (вага, термометри, електрични инструменти). Лабораторијске вежбе 1. Мерење димензија тела лењиром са милиметарском поделом. 2. Мерење запремине чврстих тела неправилног облика помоћу мензуре. 3. Мерење еластичне силе при истезању и сабијању опруге. 4. Мерење силе трења при клизању или котрљању тела по равној подлози.

Област/тема – маса и густина, садржаји:

Инертност тела. Закон инерције (Први Њутнов закон механике). Маса тела на основу појма о инертности и о узајамном деловању тела. Маса и тежина као различити појмови. Мерење масе тела вагом. Густина тела. Средња густина тела. Одређивање густине чврстих тела. Одређивање густине течности мерењем њене масе и запремине. Демонстрациони огледи. Илустровање инертности тела. Судари двеју кугли (а) исте величине, истог материјала, (б) различите величине, истог материјала, (в) исте величине, различитог материјала. Мерење масе вагом. Течности различитих густина у истом суду – „течни сендвич” Суво

грожђе у газираној води. Мандарина са кором и без коре у води. Лабораторијске вежбе 1. Одређивање густине чврстих тела правилног и неправилног облика. 2. Одређивање густине течности мерењем њене масе и запремине. 3. Калибрисање еластичне опруге и мерење тежине тела динамометром.

Област/тема - притисак, садржаји:

Притисак чврстих тела. Притисак у мирној течности. Хидростатички притисак. Спојени судови. Атмосферски притисак. Торичелијев оглед. Зависност атмосферског притиска од надморске висине. Барометри. Преношење спољњег притиска кроз течности и гасове у затвореним судовима. Паскалов закон и његова примена. Демонстрациони огледи. Зависност притиска чврстих тела од величине додирне површине и од тежине тела. Стаклена цев са покретним дном за демонстрацију хидростатичког притиска. Преношење притиска кроз течност (стаклена цев с мембраном, Херонова боца, спојени судови). Хидраулична преса (нпр. два медицинска инјекциона шприца различитих попречних пресека спојена силиконским цревом). Огледи који илуструју разлику притисака ваздуха (како се ваздух може „видети”, како свећа може да гори под водом) . Огледи који илуструју деловање атмосферског притиска. Лабораторијска вежба 1. Одређивање зависности хидростатичког притиска од дубине воде

Кључни појмови садржаја: кретање, мерење, сила, маса, густина, притисак

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Полазна опредељења при дефинисању исхода и конципирању програма наставе и учења Физике били су усвојени стандарди постигнућа ученика у основној школи. Ученици шестог разреда треба да науче основне појмове и законе физике на основу којих ће разумети појаве у природи и значај Физике у образовању и свакодневном животу. Они треба да стекну основу за праћење програма Физике у следећим разредима. Полазна опредељења утицала су на избор програмских садржаја и метода логичког закључивања, демонстрационих огледа и лабораторијских вежби, оријентисаних на очекиване исходе. Из физике као научне дисциплине одабрани су они садржаји које на одређеном нивоу, у складу са образовним стандардима и исходима, могу да усвоје сви ученици шестог разреда.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

При планирању наставног процеса наставник, на основу дефинисаног циља предмета и исхода, самостално планира број и редослед часова обраде и осталих типова часова, као и методе и облике рада са ученицима. Наставник може у одређеној мери (водећи рачуна да се не наруши логичан след учења Физике) прерасподелити садржаје према својој процени. Улога наставника је да при

планирању nastave води рачуна о саставу одељења и резултатима иницијалног теста, степену опремљености кабинета за Физику, степену опремљености школе (ИТопрема, библиотека,...), уџбенику и другим наставним материјалима које ће користити. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој годишњи/глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за дату наставну јединицу. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Од метода логичког закључивања, које се користе у физици као научној дисциплини (индуктивни, дедуктивни, закључивање по аналогији, итд.), ученицима шестог разреда најприступачнији је индуктивни метод (од појединачног ка општем) при проналажењу и формулисању основних закона физике. Зато програм предвиђа да се при проучавању макрофизичких појава претежно користи индуктивни метод. Увођење једноставних експеримената за демонстрирање физичких појава има за циљ развијање радозналости и интересовања за физику и истраживачки приступ у природним наукама. Једноставне експерименте могу да изводе и сами ученици на часу или да их понове код куће, користећи многе предмете и материјале из свакодневног живота.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Препоручени садржаји nastave оријентисане на исходе за шести разред доследно су приказани у форми која задовољава основне методске захтеве nastave Физике: Поступност (од једноставног ка сложеном) при упознавању нових појмова и формулисању закона. Очигледност при излагању наставних садржаја (уз сваку тематску целину наведено је више демонстрационих огледа, а у недостатку наставних средстава могуће је користити и симулације). Повезаност наставних садржаја са појавама у свакодневном животу. Програмски садржаји на основу исхода се могу реализовати: 1. излагањем садржаја теме уз одговарајуће демонстрационе огледе; 2. решавањем квалитативних и квантитативних проблема као и проблем-ситуација; 3. лабораторијским вежбама; 4. коришћењем других начина рада који доприносе бољем разумевању садржаја теме (домаћи задаци, пројекти, допунска настава, додатни рад...); 5. систематским праћењем рада сваког ученика. Да би се циљеви и задаци nastave Физике остварили у целини, неопходно је да ученици активно учествују у свим облицима наставног процеса. Имајући у виду да сваки од наведених облика

наставе има своје специфичности у процесу остваривања, то су и методска упутства прилагођена овим специфичностима. Методска упутства за предавања Како уз сваку тематску целину иду демонстрациони огледи, ученици ће спонтано пратити ток посматране појаве, а на наставнику је да наведе ученика да својим речима, на основу сопственог расуђивања, опише појаву коју посматра. После тога, наставник, користећи прецизни језик физике, дефинише нове појмове (величине) и речима формулише закон појаве. Када се прође кроз све етапе у излагању садржаја теме (оглед, учеников опис појаве, дефинисање појмова и формулисање закона), прелази се, ако је могуће, на презентовање закона у математичкој форми. Методска упутства за решавање рачунских задатака При решавању квантитативних (рачунских) задатака из физике, у задатку прво треба на прави начин сагледати физичке садржаје, па тек после тога прећи на математичко формулисање и израчунавање. Наиме, решавање задатака одвија се кроз три етапе: физичка анализа задатка, математичко израчунавање и дискусија резултата. У првој етапи уочавају се физичке појаве на које се односи задатак, а затим се набрајају и речима исказују закони по којима се појаве одвијају. У другој етапи се, на основу математичке форме закона, израчунава вредност тражене величине. У трећој етапи тражи се физичко тумачење добијеног резултата. У циљу развијања природно-научне писмености наставник треба да инстистира на систематском коришћењу јединица мере физичких величина SI (међународни систем јединица). Методска упутства за извођење лабораторијских вежби Лабораторијске вежбе чине саставни део редовне наставе и организују се на следећи начин: ученици сваког одељења деле се у две групе, тако да свака група има свој термин за лабораторијску вежбу. Опрема за сваку лабораторијску вежбу умножена је у више комплета, тако да на једној вежби (радном месту) може да ради два до три ученика. Час експерименталних вежби састоји се из: уводног дела, мерења и записивања података добијених мерењима, анализе и дискусије добијених резултата, извођења закључака. У уводном делу часа наставник: обнавља делове градива који су обрађени на часовима предавања, а односе се на дату вежбу (дефиниција величине која се одређује и метод који се користи да би се величина одредила), обраћа пажњу на чињеницу да свако мерење прати одговарајућа грешка и указује на њене могуће изворе, упознаје ученике с мерним инструментима и обучава их да пажљиво рукују лабораторијским инвентаром, указује ученицима на мере предострожности, којих се морају придржавати ради сопствене сигурности. Док ученици врше мерења, наставник активно прати њихов рад, дискретно их надгледа и, кад затреба, објашњава им и помаже. При уношењу резултата мерења у ћачку свеску, процену грешке треба вршити само за

директно мерене величине (дужину, време,...), а не и за величине које се посредно одређују (нпр. притисак чврстог тела). Процену грешке посредно одређене величине наставник може да изводи у оквиру додатне наставе. Методска упутства за друге облике рада При одабиру домаћих задатака наставник треба да води рачуна о нивоу сложености задатака, али и о њиховој мотивационој функцији. С обзиром да кроз израду домаћег задатка ученици проверавају степен разумевања усвојеног садржаја, коректност урађеног домаћег задатка треба да буде проверена на наредном часу. Праћење рада ученика Наставник је дужан да континуирано прати рад сваког ученика кроз непрекидну контролу његових усвојених знања, стечених на основу свих облика наставе: демонстрационих огледа, предавања, решавања квантитативних и квалитативних задатака и лабораторијских вежби. Такође је у обавези да уредно води евиденцију о раду и напредовању сваког ученика. Оцењивање ученика само на основу резултата које је он постигао на писменим вежбама непримерено је ученичком узрасту и физици као научној дисциплини. Неопходно је да наставник од ученика, који се први пут среће са физиком, не тражи само формално знање већ да га подстиче на размишљање и логичко закључивање. Ученик се кроз усмене одговоре навикава да користи прецизну терминологију и развија способност да своје мисли јасно и течно формулише. Будући да је програм оријентисан на исходе, по садржају и обиму, прилагођен психофизичким могућностима ученика шестог разреда, сталним обнављањем најважнијих делова из целокупног градива постиже се да стечена знања, вештине и ставови буду трајнији и да ученик боље уочава повезаност разних области физике. Допунска настава и додатни рад Додатна настава из Физике организује се у шестом разреду са по једним часом недељно. Ова врста наставе обухвата нове садржаје, који се надовезују на програм редовне наставе, али се односе на сложеније физичке појаве или на појаве за које су ученици показали посебан интерес. Редослед тематских садржаја у додатној настави прати редослед одговарајућих садржаја у редовној настави. Уколико у школи тренутно не постоје технички услови за остваривање неких тематских садржаја из додатне наставе, наставник бира оне садржаје који могу да се остваре. Поред понуђених садржаја, могу се реализовати и теме за које ученици покажу посебно интересовање. Допунска настава се такође организује са по једним часом недељно. Њу похађају ученици који у редовној настави нису били успешни. Циљ допунске наставе је да ученик, уз додатну помоћ наставника, стекне минимум основних знања из садржаја које предвиђа програм Физике у шестом разреду. Слободне активности ученика, који су посебно заинтересовани за физику и друге природне науке, могу се организовати кроз разне секције.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се остварени ниво постигнућа и напредовање током процеса учења. Да би вредновање било објективно, потребно је да буде усклађено са принципима оцењивања (Правилник о оцењивању у основној школи из 2019. године). Наставник је дужан да континуирано прати рад сваког ученика кроз непрекидно проверавање његових усвојених знања, стечених на основу свих облика наставе: демонстрационих огледа, предавања, решавања квантитативних, квалитативних и графичких задатака, лабораторијских вежби, пројеката... У сваком разреду треба континуирано пратити и вредновати знања, вештине и ставове ученика помоћу усменог испитивања, кратких писмених провера, тестова на крају већих целина, контролних вежби и провером експерименталних вештина. Наставник треба да омогући ученицима да искажу сопствена размишљања о неким физичким појавама и да то адекватно вреднује. На почетку школске године, потребно је спровести иницијални тест. Овај тест је инструмент провере предзнања и потенцијала

ученика. На крају школске године, такође, треба спровести часове систематизације градива и проверити ниво постигнућа ученика. Назив предмета	ИНФОРМАТИКА И РАЧУНАРСТВО
стр.	у оквиру садржаја петог разреда
Годишњи фон часова	72 часа

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

Назив предмета	ТЕХНИКА И ТЕХНОЛОГИЈА
Циљ	Циљ наставе техничког и информатичког образовања

	јесте да се ученици упознају са техничко-технолошким развијеним окружењем, кроз стицање основне техничке и информатичке писмености, техничке културе, радних вештина и културе рада
Годишњи фон часова	72 часа

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- препознаје појам и историју архитектуре
- препознаје врсте грађевинских објеката и њихову намену
- зна технике грађења
- зна конструктивне елементе грађевинског објекта
- зна је основне поступке и фазе у реализацији грађевинског објекта
- зна карактеристике грађевинског техничког цртања и основне грађевинске симболе
- чита и користи једноставније грађевинске цртеже – документацију за изградњу, адаптацију и уређење стан
- користи једноставне софтверске алате за цртање
- зна како се користи ЦД-ром, флеш меморија и штампач
- успешно отвара интернет апликације и користи их
- зна је основне врсте грађевинских материјала
- препознаје природне материјале, зна њихова својства и намену
- препознаје вештачке грађевинске материјале, зна њихова својства и намену
- зна мере за рационално коришћење

топлотне енергије у грађевинарству
(изолација, коришћење сунчеве
енергије

- ствара навику за рационално коришћење материјала и енергије
- зна и примењује битне карактеристике алата и машина у грађевинарству
- зна и уме да примењује мере заштите на раду
- зна грађевинске објекте у саобраћају (ауто-пут, станице, луке, аеродороми)
- зна функционисање и организацију саобраћаја у саобраћајним објектима
- стекао је и развија културу становања у савременим условима
- зна функционисање кућне инсталације
- зна основне принципе уређења стамбеног простора (удобност, функционалност, складност у уређењу)
- научио је да примењује једноставније техничке цртеже и поступке рада у пројектовању модела или макета према сопственом избору: грађевинских или саобраћајних објеката, грађевинских или пољопривредних машина и уређаја, детаља из уређења стана...
- зна основне процесе у пољопривредној производњи
- зна техничка средства, машине и уређаје у пољопривредној производњи

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА:

1. Увод у архитектуру и грађевинарство. Историја архитектуре, врсте и конструктивни елементи грађевинских објеката
2. Техничко цртање у грађевинарству Поступци и фазе, техничка документација, технички цртеж, графичко представљање
3. Информатичке технологије Програм за једноставно цртање, ЦД и флеш меморија, штампач, Интернет
4. Грађевински материјали Подела и врсте, природни и вештачки материјали
5. Енергетика У грађевинарству, мере за рационално коришћење енергије
6. Техничка средства у грађевинарству Алати и машине
7. Саобраћајни системи Грађевински објекти у саобраћају
8. Култура становања Етика становања, план и уређење стана
9. Конструкторско моделовање – модули Рад на сопственом пројекту
10. Техничка средства у пољопривреди Организација рада, техничка средства, машине и алати у пољопривреди

Назив предмета	ЛИКОВНА КУЛТУРА
Циљ	Циљ учења Ликовне културе је да се ученик, развијајући стваралачко мишљење и естетичке критеријуме, кроз практични рад оспособљава за комуникацију и да изграђује позитиван однос према култури и уметничком наслеђу свог и других народа.
Годишњи фон часова	72 часа

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- користи одабране информације као подстицај за стваралачки рад;
- прави разноврсне текстуре на подлогама, облицима или у апликативном програму;
- користи изражајна својства боја у ликовном раду и свакодневном животу;
- обликује, самостално, или у сарадњи са другима, употребне предмете од материјала за рециклажу;
- изрази своје замисли и позитивне поруке одабраном ликовном техником;
- опише свој рад, естетски доживљај простора, дизајна и уметничких дела;
- идентификује теме у одабраним уметничким делима и циљеве једноставних визуелних порука;

- повезује карактеристичан експонат и одговарајући музеј;
- разматра са другима шта и како је учио и где та знања може применити

Област/тема – боја, садржај:

Пигментне боје (хроматске и ахроматске боје; основне и изведене боје). Дејство боја (утисак који боја оставља на посматрача; топле и хладне боје; комплементарне боје). Светлост и боја (светлост као услов за опажање боје, разлике у опажању боја; валер; градација и контраст). Примена боја (технике и средства: акварел, темпера, мозаик, витраж, апликативни програми...; изражајна својства боја у керамици, скулптури, графици, таписерији, дизајну одеће и обуће, индустријском дизајну...; примена у свакодневном животу ученика). Уметничко наслеђе (музеји и експонати).

Област/тема – комуникација, садржај:

Комуникативна улога уметности (теме, мотиви и поруке у визуелним уметностима; улога уметности у свакодневном животу). Уметничко наслеђе (уметност некад и сад).

Област/тема – текстуре, садржај:

Текстура (врсте текстура – тактилна и визуелна; текстуре у природи и уметничким делима, материјали и текстура, облик и текстура, линија и текстура, ритам и текстура). Уметничко наслеђе (грађевине, скулптуре и паркови).

Област/тема – уобразиља, садржај:

Стваралачка уобразиља (стварност и машта, значај маште; разноврсне информације као подстицај за стварање – снови, бајке, митови, легенде...).

Уметничко наслеђе (необична уметничка остварења).

Област/тема – простор, садржај:

Амбијент (елементи који чине амбијент – дизајн ентеријера, атмосфера, орисници; утицај амбијента на расположење, активност и учење; обликовање школског простора; поставка изложбе). Кључни појмови садржаја: простор, боја, текстура

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Кључни појмови су међусобно чврсто повезани и чине конструкцију, основу за развијање програма. Централни појам је простор, јер се све што видимо и доживљавамо налази у простору. Из овог појма су изведени остали кључни појмови. У првом разреду их има три: простор облик, линија; у другом разреду четири: простор – облик, линија, боја; у трећем пет: простор облик, линија, боја, текстура и од четвртог шест: простор облик, линија, боја, текстура, светлина. Понављање истих кључних појмова из разреда у разред не подразумева

повнављање истих садржаја и активности. У сваком разреду кључни појмови се разматрају из другог угла и надограђују новим појмовима и подпојмовима. У програму су назначени кључни појмови који се нарочито надограђују у датом разреду (испод табеле). Централни појам, простор, указује на то да програм није усмерен на ускостручне садржаје, већ на свет у коме ученик живи и одраста и који треба свесно да опажа, доживљава и истражује из различитих углова. Сви садржаји везани за визуелну уметност (укључујући и уметничка остварења из ближе и даље прошлости) у блиској су вези са савременим светом и ученици треба постепено, до краја школовања, да истражују и откривају те везе. I.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У првој колони табеле дати су исходи који се достижу до краја школске године. Исходи воде ка постепеном развијању компетенција. Достижни су за сваког ученика, у мањој или већој мери. Наставник у току године прати, процењује и подстиче развијање индивидуалних потенцијала сваког ученика. Да би се омогућили услови за напредовање ученика, у настави треба да доминирају задаци (ликовни, пројектни, истраживачки), који циљају више исхода и међупредметних компетенција. У другој колони табеле предложени су називи целина, а у трећој појмови, подпојмови и теме за разговор и истраживање. Нови модел наставе и учења није усмерен на садржаје, па структура програма није прописана. Наставник има слободу да осмисли називе, број и редослед наставних тема и наставних јединица, а у складу са дидактичким принципима и условима у школи.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Боја

У овој целини предложени су појмови, подпојмови и теме за разговор, а које су везане за изражајне могућности материјала и техника које ученик користи. Наставник нуди само основне информације и корисне савете. Ученици треба да знају да понекад не могу да добију жељени тон зато што сликарске боје које се производе као школски прибор садрже мање пигмента. Ако ученици не могу да набаве квалитетан школски прибор, решење може да буде додавање течних тонера за фасадне боје, који се набављају у фарбари. Тонери и паковање беле еколошке боје за зидове довољни су за одељење. Цртеже и слике које сматрају неуспелим могу да искористе за колаж. У шестом разреду раде и једноставне пројекте. Наставник може да понуди две или више техника, а да ученици гласају коју ће учити или да се поделе на групе према одабраној техници. Скице се раде и бирају у школи, а пројекти могу да се доврше код куће. Уколико ученици желе да раде чворовану таписерију не морају да користе вуну, могу да исеку траке од пластичних кеса. Витраж могу да праве од папира и фолија у боји, а

могу и да сликају на пластичним флашама. Најједноставније је да код куће, уз помоћ одраслих, одсеку дно и део флаше тако да добију посуду за оловке. Пластика се лако осликава акварел бојама. Ако желе да имитирају витраж могу да користе и црни перманентни маркер. За мозаик могу да користе пластичне чепове... Наставник може да подстакне ученике на размишљање и истраживање питањима и одабраним информацијама. На пример, причом о томе шта значе боје у неким културама, да ли животиње умеју да сликају, да ли постоји веза између тонова у музици и тонова у визуелној уметности, које две боје би употребили да изразе одређену емоцију, како су боје добиле своје називе... Није пожељно оптерећивати ученике проширеним информацијама (о валерским кључевима, адитивном мешању боја...); боље

је да се о томе разговара у следећим разредима, када буду имали више предзнања и када буду више користили савремену технологију. Ученици треба да добију само елементарне информације о утицају светлости на опажање боја. Важније је да знају да је нормално да постоје разлике у опажању тонова – постоје незнатне разлике у грађи ока, на опажање утичу и околне боје, на различитим мониторима иста слика има другачије тонове (остало ће учити касније). Ако желе да одштапају на мајици слику коју су урадили у апликативном програму потребно је да слику из RGB система (црвена, зелена, плава) пребаце у СМЈК систем (цијан, магента, жута и кључ, односно катран/црна), који се користи у штампи (остале информације могу да добију од наставника Информатике). У оквиру целине, предложена је и додатна тема за разговор, „Музеји и експонати”, везана за музеје и карактеристичне експонате који се у њима чувају. Пожељно је да се ученици прво упознају са музејима у Србији, а ученици који наставу слушају на матерњем језику треба да добију основне информације о најзначајнијим музејима у матичној држави. Разговор прате одговарајући визуелни садржаји, а заинтересовани ученици могу да раде и истраживачке задатке.

Комуникација

У овој целини су предложене теме за разговор о садржају уметничких дела и рекламних (визуелних и аудиовизуелних) порука. Наставник не нуди анализу дела коју ученици записују и меморишу без разумевања. Смисао учења је да ученици доживе уметничко дело, да размишљају о њему и слободно изражавају своје мишљење. Наставник их само подстиче питањима. Ученици треба да разговарају и о томе колико су рекламе на телевизији и интернету ефикасне, колико могу да их заинтересују, а на који начин их одбијају... Наставник може да подстакне ученике да самостално истражују тако што ће поставити одговарајуће питање. На пример: да ли има скривених порука у уметничким делима? У

ликовном раду ученици бирају материјал и технику којом ће најефикасније изразити неки садржај (идеју, поруку, став...). У оквиру целине, предложена је и додатна тема за разговор, „Уметност некад и сад”, односно поређење неке теме (садржаја ликовног дела) кроз епохе.

Текстуре

У овој целини су груписани предлози везани за истраживање изражајних могућности традиционалних цртачких, вајарских и сликарских техника. Уколико ученици желе да цртају или сликају текстуру у апликативном програму, то могу да раде као пројекат. У додатној теми за разговор, „Грађевине, скулптуре и паркови”, фокус није на текстури, већ на значајним грађевинама, скулптурама у пленеру и парковима у нашој земљи. Наставник може да прикаже презентацију и да упореди наше наслеђе са светским, нарочито значај за културни туризам и идентитет краја или земље. Уобразиља

У овој целини су груписани предлози везани за разговор о значају маште (уобразиље, имагинације) у уметности, науци и свакодневним ситуацијама када је потребно пронаћи решење за неки проблем. И у шестом разреду ученици уче о томе како да пронађу подстицај за развијање креативних идеја. Наставник прво показује репрезентативна остварења светских и домаћих уметника заснована на сновима, бајкама, митовима и легендама. Ученици треба самостално да одаберу податке (снове, бајке, митове или легенде) који их подстичу на рад. Додатну тему, „Необична уметничка остварења”, потребно је везати за самостално истраживање и формирање дигиталне збирке „необичних” савремених остварења. Збирка може да буде индивидуална или одељенска. Наставник може да подстакне ученике приказивањем неколико визуелних примера (хидропонична лампа дизајнера Марка Вучковића, радови Сесилије Вебер из серије Natural Humans, уличне слике Џулијана Бивера, подводни музеј у Канкуну, хотел од леда у Шведској...). Ученици бирају врсту уметничких радова које ће истраживати (куће за становање, ципеле, одећа, накит, скулптуре, аутомобили...).

Простор

У овој целини су груписани предлози везани за пројектну наставу и обликовање простора у школи. Уколико школа има могућности, ученици могу да обликују башту у школском дворишту. Идеје се могу пронаћи на интернету ако се у претраживач унесе: „bottle tower gardening”, „plastic bottles art”, „school garden projects”, „recycled garden ornaments” или „garden ornaments for schoolyard”. Уколико школа нема таквих могућности, могу да обликују део учионице или хола. Сврха ових активности је да ученици науче како да од доступних материјала направе нешто што ће им користити у свакодневном животу. На

пример, од пластичних флаша се могу направити фотеле, клупе, сточићи, полице, жардињере, вазе, лампе, лустери... Употребни предмети које ученици праве самостално или у заједничком раду не треба да имају само употребну, већ и естетичку вредност. Други предлог је симулација музејске поставке или изложбе. Ученици треба да осмисле поставку, да сами распоређују експонате, дизајнирају позивнице за родитеље... Сврха ових активности је да се оспособљавају за презентовање радова.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Исходи су формулисани тако да до краја разреда сви ученици могу да их достигну (у мањој или већој мери) уколико су радили разноврсне задатке од којих сваки циља више исхода и међупредметних компетенција.

Могући елементи за процењивање напредовања и оцењивање постигнућа су:

- Однос према раду (припремљен је за час; одговорно користи материјал, прибор и алатке; одржава прибор и радни простор; потписује радове; чува радове у мапи...);
- Однос према себи (истражује информације; поставља питања; предлаже; истрајан је у раду, труди се; преузима одговорност; поштује себе и своје радове; учи на грешкама; спреман је да испроба своје способности у новим активностима...)
- Однос према другима (довршава рад у договореном року; поштује договорена правила понашања; спреман је да помогне и да сарађује; уважава туђу културу, радове, начин размишљања, доживљавања, опажања, изражавања...)
- Разумевање (разуме задатак; разуме појмове; разуме процес; разуме концепт; разуме визуелне информације...; раздваја битно од небитног...)
- Повезивање (повезује и пореди познате и нове информације, људе, места, догађаје, феномене, идеје, дела...)
- Оригиналност (оригиналан је у односу на туђе радове; оригиналан је у односу на своје претходне радове...)
- Организација композиције (примењује одговарајуће принципе компоновања, знања о перспективи, правцу, смеру...)
- Вербално изражавање (учтиво комуницира; аргументовано, кратко и јасно образлаже свој рад, идеју, доживљај, опажање, емоције...)
- Употреба техника (бира одговарајућу технику у односу на идеју; примењује одговарајући процес; бира одговарајући материјал/подлогу; истражује могућности технике и материјала)...

Елементи могу и другачије да се формулишу. Бирају се према типу ликовног задатка и циљевима задатка. Самопроцена радова је вербална и писана, а

захтеви се уводе постепено. Најефикаснија је метода 3, 2, 1. Ученик сам припрема листић на коме уписује име, презиме, датум. Затим кратко наводи: 3 ствари које сам научио на часу, 2 примера која илуструју то што сам научио, 1 ствар која ми није јасна или питање које бих поставио. Када се разговара о ликовним делима, ученик пише: 3 речи којима бих описао дело, 2 ствари које ми се највише допадају на делу, 1 ствар коју не разумем. Када се разговара о уметнику: 3 ствари због којих је уметник значајан, 2 дела која ми се највише свиђају, 1 питање које бих поставио уметнику. Листићи се предају наставнику, да би имао потпунији увид у напредовање ученика, а наставник их враћа ученику следећег часа. Листићи могу да се лепе у свеску

(ликовни дневник) или чувају у блоку. Када се ученик ликовно изражава: 3 ствари о којима сам размишљао током рада, 2 ствари које ми се свиђају на мом раду, 1 ствар коју бих променио. Или: 3 речи којима бих описао свој рад, 2 разлога због којих је мој рад оригиналан, 1 ствар коју бих урадио другачије. Листићи се лепе на полеђину рада, а садрже и назив рада. Важно је да ученик не наводи више од једне нејасноће или грешке, ни у случају када му ништа није јасно или сматра да је рад упропашћен. Издвајање само једне нејасноће или грешке постепено оспособљава ученика да идентификује најважнији пропуст и да се фокусира на његово уклањање или да дође до бољих идеја. Ученике је потребно навикавати да листиће попуњавају брзо. Понекад је најважније оно чега се првог сете. Вербална самопроцена подразумева излагање свих радова и поређење ликовних решења.

Назив предмета	МУЗИЧКА КУЛТУРА
Циљ	Циљ учења Музичке културе је да код ученика, развијајући интересовања за музичку уметност, стваралачко и критичко мишљење, формира естетску перцепцију и музички укус, као и одговоран однос према очувању музичког наслеђа и култури свога и других народа.
Годишњи фонд часова	36 часова

ИСХОДИ- По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

– повеже различите видове музичког изражавања са друштвеноисторијским амбијентом у коме су настали;

- наведе изражајна средства музичке уметности карактеристична за период средњег века и ренесансе;
- уочи основне карактеристике музичког стваралаштва у средњем веку и ренесанси;
- опише улогу музике у средњовековној Србији;
- уочи разлике између духовних и световних вокалних композиција средњег века и ренесансе;
- издвоји начине коришћења изражајних средстава у одабраним музичким примерима;
- објасни како је музика повезана са другим уметностима и областима ван уметности (музика и религија; технологија записивања, штампања нота; извођачке и техничке могућности инструмената);
- одреди врсту музичког инструмента са диркама по изгледу и звуку;
- опише разлику у начину добијања звука код инструмената са диркама;
- препозна инструмент или групу према врсти композиције у оквиру датог музичког стила;
- разликује вокално-инструменталне и инструменталне облике средњег века и ренесансе;
- коментарише слушано дело у односу на извођачки састав и инструменте ;
- идентификује репрезентативне музичке примере најзначајнијих представника средњег века и ренесансе;
- уочи сличности и разлике између православне и (римо)католичке духовне музике;
- идентификује елементе средњовековне музике као инспирацију у музици савременог доба;
- изводи музичке примере користећи глас, покрет и традиционалне и/ или електронске инструменте, самостално и у групи; – примењује правилну технику певања;
- примењује различита средства изражајног певања и свирања у зависности од врсте, намене и карактера композиције;
- развије координацију и моторику кроз свирање и покрет;
- примењује принцип сарадње и међусобног подстицања у заједничком музицирању;
- користи музичке обрасце у осмишљавању музичких целина кроз певање, свирање и покрет;
- комуницира у групи импровизујући мање музичке целине гласом, инструментом или покретом;
- учествује у креирању школских приредби, догађаја и пројеката;

- изрази доживљај музике језиком других уметности (плес, глума, писана или говорна реч, ликовна уметност);
- учествује у школским приредбама и манифестацијама;
- понаша се у складу са правилима музичког бонтона у различитим музичким приликама;
- критички просуђује лош утицај прегласне музике на здравље;
- користи могућности ИКТ-а за самостално истраживање, извођење и стваралаштво

Област/тема – човек и музика, садржаји:

Средњи век: Ранохришћанска музика. Византијско певање. Грегоријански корал. Рани облици вишегласја – мотет. Световна музика средњег века: трубадури, трувери минезенгери. Духовна и световна музика у средњовековној Европи и Србији. Музика средњег века као инспирација за уметничку и популарну музику. Ренесанса. Развој духовног и световног вишегласја. Мотет, миса, мадригал. Највећи представници ренесансне вокалне музике: Ђ. П. да Палестрина, О. ди Ласо. Инструментална музика ренесансе.

Област/тема – музички инструменти, садржаји:

Инструменти са диркама: оргуље, чембало, клавир, хармоника, челеста. Народни инструменти.

Област/тема – слушање музике, садржаји:

Елементи музичке изражајности: темпо, динамика, тонске боје различитих гласова и инструмената. Слушање световне и духовне средњовековне и ренесансне музике. Слушање вокалних, вокално-инструменталних и инструменталних композиција, домаћих и страних композитора. Слушање дела традиционалне народне музике. Слушање дела инспирисаних фолклором.

Област/тема – извођење музике, садржаји:

Певање песама по слуху самостално и у групи. Певање песама из нотног текста солмизацијом. Извођење (певање или свирање) једноставних ритмичких и мелодијских мотива у стилу музике средњег века и ренесансе. Певање песама у комбинацији са покретом. Свирање по слуху дечјих, народних и уметничких композиција на инструментима Орфовог инструментарија и/или на другим инструментима. Свирање из нотног текста дечјих, народних и уметничких композиција на инструментима Орфовог инструментарија и/или на другим

нструментима. Извођење једноставнијих музичких примера у вези са обрађеном темом.

Област/тема – музичко стваралаштво, садржаји:

Креирање пратње за песме ритмичким и звучним ефектима, користећи притом различите изворе звука. Креирање покрета уз музику коју ученици изводе. Стварање мелодије на задати текст. Импровизација дијалога на инструментима Орфовог инструментарија и другим инструментима. Реконструкција музичких догађаја у стилу средњег века и ренесансе.

Кључни појмови садржаја: световна музика, духовна музика, вишегласје, народна музичка традиција, музички инструменти.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Природа саме музике, па и предмета Музичка култура указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене програмом наставе и учења. Ниједна област се не може изучавати изоловано од друге и бити сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике. Музику од почетка треба повезивати са што више догађаја из живота ученика. Паралелно одвијање различитих музичких активности подстиче мисаону активност, драгоцену за развијање укупног менталног и психомоторног потенцијала ученика, и представља одличну основу за интеграцију са другим предметима. Настава усмерена на остваривање исхода даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање (певање и свирање) ученика и музичко стваралаштво у оквиру којих ученик користи теоријска знања као средства за партиципацију у музици. Основни методски приступ се темељи на звучном утиску, по принципу од звука ка нотној слици и тумачењу. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање. Настава Музичке културе остварује се кроз следеће области:

- Човек и музика,
- Музички инструменти,
- Слушање музике,
- Извођење музике,

– Музичко стваралаштво.

Да би постигао очекиване исходе nastave и учења, наставник користи глас и покрет, музичке инструменте, елементе информационих технологија као и развијене моделе мултимедијалне nastave. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне пројектне предлоге у којим ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати вештине приступања и коришћења информација (интернет, књиге...), сараднички рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Рад у групама и радионицама је користан у комбинацији са осталим начинима рада, поготово када постоји изазов значајнијег (нпр. емотивног) експонирања ученика, као вид премошћавања стидљивости или анксиозности. Програм nastave и учења омогућава да се, поред наведених композиција за слушање и извођење, могу користити и композиције које нису наведене, односно, наставник има могућност да максимално до 30%, по слободном избору, одабере композиције за слушање и извођење водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим могућностима и интересовањима, естетским захтевима, исходима и локалитету на коме се налази школа. Однос између понуђених композиција и примера из друге литературе треба да буде најмање 70% у корист понуђених. Из поменутог разлога, у програму nastave и учења се налази већи избор наставног материјала (за слушање и извођење) у односу на годишњи фонд часова предмета Музичка култура. Музика у функцији здравља и музички бонтон Поред пажљивог избора што квалитетнијих музичких садржаја, ученике треба стално упућивати на неопходност неговања гласовног и слушног апарата. Упозорења да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма, треба да се спроводе у континуитету. Упућивање ученика на правила понашања при слушању музике и извођењу музике чини део васпитног утицаја који наставник има у обликовању опште културе понашања. Овај модел понашања ученик треба да пренесе касније на концерте и различите музичке приредбе.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању nastave и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм имајући у виду: састав и карактеристике ученика у одељењу, уџбенике и остали дидактички материјал који користи за реализацију наставних садржаја, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи-глобални план рада из кога ће

касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима). На часу треба да преовлађује активност којом се савладава нови музички садржај, али је она увек повезана и са другим музичким активностима. Специфичност предмета се огледа у томе што се музичке активности одвијају паралелно или једна музичка активност логично води ка другој.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Процес учења базира се на перцепцији најупечатљивијих музичких примера (за слушање или извођење музике), који имају задатак да активирају свесну активност, фокусирају пажњу ученика, иницирају процес мишљења и креирају одговарајући сазнајно--емоционални доживљај.

Човек и музика

Стицање знања о музици у различитим епохама има за циљ разумевање улоге музике у друштву, упознавање музичких изражајних средстава, инструмената, жанрова и облика. У начину реализације ових садржаја увек треба кренути од музичког дела, слушања или извођења. Час треба да буде оријентисан на улогу и природу музике, однос човека у датом периоду према њој и њеној намени, као и промишљању да ли је музика (и ако јесте, на које начине) била уметност какву данас познајемо или и нешто друго. Информације које се тичу контекста (на пример историјске, антрополошке, културолошке природе) треба да буду одабране и пренесене у служби разумевања света музике у датом духу времена. Хронолошки аспект Музичке културе за шести разред доприноси корелацији знања и треба имати на уму да одређени предмети покривају информисаност о немусичким аспектима средњег века и ренесансе на детаљнији и специфичнији начин.

Музички инструменти

Музички инструменти су незаобилазни елемент свих области Музичке културе. Како су, поред људског тела и гласа, значајно средство музичког изражавања човека, информације о музичким инструментима треба да проистекну

непосредно из историјског и стваралачког контекста. У том смислу, треба посебно обратити пажњу на везу између избора инструмената и догађаја, односно прилика када се и на који начин музика изводила. Као и све друге, инструменте са диркама треба обрадити кроз одговарајуће слушне примере који на упечатљив начин презентују њихове основне карактеристике. Информације о инструментима са диркама (клавијатуром) треба да буду сведене и усмерене на начин добијања тона, тонску боју, изражајне и основне техничке могућности и примену.

Инструменте средњег века и ренесансе потребно је аудитивно и визуелно приказати кроз најосновније информације у оквиру предвиђеног наставног садржаја. Народне инструменте појединих крајева треба слушно представити и повезати са обрадом народне песме одређеног краја. До знања о инструментима ученици треба да дођу из непосредног искуства путем слушања и опажања, а не фактографским набрајањем, односно меморисањем података. У томе, као и у примени знања из ове области, могу помоћи и доступне ИКТ апликације.

Слушање музике

Слушање музике је активан психички процес који подразумева емоционални доживљај и мисаону активност. Ученик треба да има јасно формулисана упутства на шта да усмери пажњу приликом слушања како би могао да прати музички ток (попут извођачког састава, темпа, начина на који је мелодија извајана, специфичних ритмичких карактеристика и сл.). Постепено, ови елементи музичког тока постају ‚константа‘ у процесу ученичке перцепције па наставник може да проширује опажајни капацитет код ученика усмеравајући њихову пажњу пре слушања на релевантне специфичности музичког дела. У контексту средњег века и ренесансе, посебно треба обратити пажњу на везу између природе музичког тока и намене слушаног дела – описати специфичност одређених елемената музичког дела и звучни и карактерни ефекат који је њима постигнут, потом повезати са контекстом настанка дела и намене. Композиције које се слушају, својим трајањем и садржајем треба да одговарају могућностима перцепције ученика. Вокална, инструментална и вокално-инструментална дела треба да буду заступљена равноправно. Код слушања песама посебно треба обратити пажњу на везу музике и текста, а код инструменталних дела на извођачки састав и изражајне могућности инструмената. Елементи музичке писмености су у служби горе наведеног. Ученичка знања из различитих области треба повезати и ставити у функцију разумевања слушаног дела, подстичући код ученика креативност и критичко мишљење. Слушање дела инспирисаних фолклором, свог и других народа и народности треба представити у контексту

разумевања различитог садржаја, облика и расположења слушаних композиција.

ИЗБОР КОМПОЗИЦИЈА ЗА СЛУШАЊЕ

Химне, Народне песме и игре Ансамбл Ренесанс: избор (Скомрашка игра, Ситан бибер) Човек и музика, Средњи век: Византијско певање, Дивна Љубојевић: Тебе појем, Грегоријански корал, Кир Стефан Србин: Ниња сили

Кир Стефан Србин: Ниње сили, Д. П. Аксентијевић, Никола Србин: Херувимска песма, глас други, Д. П. Аксентијевић, Осмогласник: Бог Господ, глас четврти; Алилуја, глас шести; Д. П. Аксентијевић, Исаија Србин: Agios o teos (Свети Боже), Исаија Србин, Алилуја, Божићни тропар Рождество твоје

Тропар Светом Сави, Адам де ла Ал: Игра о Робену и Мариони. Ренесанса: В. Бирд, The Bells. FVB I/69. Роберт Хил, чембало, П. Пасеро, Мадригал Il est bel et bon, commere, mon mari. Непознати аутор, Greensleeves, О. ди Ласо, Ехо, М. Преториус, Кокошји плес (Ballet des coqs), Ђ. П. да Палестрина, Миса папе Марчела (Кирие), Миса Бревис (Глориа), К. Жанекен, Певање птица, Композиције инспирисане музиком средњег века и ренесансе, Ера, Амено, Никло Винсент и хор Црвене армије, Амено, К. Орф, Кармина Бурана (O Fortuna; Veni, veni, venias), Музички инструменти, оргуље: Ј. С. Бах, Токата и Фуга де-мол, чембало: Ј. С. Бах, Добро темперовани клавир, Прелудијум и фуга Це-дур, Ј. Пахелбел: Канон (верзија на чембалу), клавир: Д. Деспих, Музички речник, В. Миланковић, Концертино на српске теме, О. Месијан, Petites esquisses d'oiseaux (композиције инспирисане звуцима птица), Ф. Лашини, Клавирске композиције инспирисане звуцима, природе Е. Сати, Gymnopédie No.1 (клавир), Ф. Лист, Мађарска рапсодија бр. 5, М. Мусоргски, Стари замак, К. Дебиси, Дечји кутак, Арабеска бр.1, Н. Паганини, Ла кампанела, Л. ван Бетовен, За Елизу, хармоника: В. А. Моцарт, Турски марш (Соната за клавир а-мол), аранжман за хармонику, гитару и контрабас (Золтан Орос трио), Љ. Павковић, Народна песма и народно оро (хармоника), у извођењу Љубише Павковића, Ј. Дербенко, Рок Токата, челеста: П. И. Чајковски, Игра шећерне виле, Елементи музичке писмености

6/8 такт: Градска песма: Бледи месец загрлио, Н. Грбић: Ово је Србија, Ге-дур: В. А. Моцарт: Мала ноћна музика, I став, Ђ. Верди: Корачница (из опере Аида), С. Ст. Мокрањац: Цанум насред села, Осма руковет, де-мол: С. Ст. Мокрањац: Текла вода текелија, Трећа руковет. Канон. Видео примери.

ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ

Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Читање с листа једноставног ритмичког записа активира највећи број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење, осетљивост за друге учеснике у

музичком догађају (тзв. тимски рад, толеранција) и fine моторичке радње. Квалитетно музичко изражавање има значајан утицај на психу ученика, а самим тим и на капацитет и могућност свих видова изражавања. Уједно је важно да се кроз извођење музике, а у оквиру индивидуалних могућности ученика, подстиче и развијање личног стила изражавања.

С обзиром на то да ће певање и свирање произићи и из историјског контекста, начин извођења треба прилагодити у односу на дати контекст. Посебну пажњу треба усмеравати на спонтане покрете као одговор на музику (игра) и покрете који имају одговарајуће значење у музичком чину.

Певање

Главни критеријум за избор песама је квалитет музичког дела. Посебну пажњу треба обратити на тонски опсег композиција за певање због физиолошких промена певачког апарата (мутирање). Приликом извођења песама најстарије музичке фолклорне традиције, треба неговати нетемперовани начин певања и дозволити природним бојама гласа да дођу до изражаја. Песме се обрађују по слуху и из нотног текста. Приликом обраде песама из нотног текста након текстуалне, следи анализа нотног текста, савладавање ритма, певање солмизацијом и на крају певање са литерарним текстом. Са ученицима је неопходно постићи изражајно певање.

Свирање

Узвођење свирањем треба реализовати на ритмичким и мелодијским инструментима. Свирање на мелодијским инструментима је олакшано чињеницом да су ученици музички описмењени те могу користити нотне примере појединих песама које су најпре анализирани и солмизационо обрађени. Свирањем се поред осталог развијају моторичке вештине, координација и опажајне способности.

Елементи музичке писмености

Елементе музичке писмености треба обрађивати кроз одговарајуће музичке примере и композиције, од звука ка нотној слици и тумачењу. То су:

- обрада осминске триоле и синкопе;
- пунктирани ритам;
- такт 6/8;
- Г-дур, Ф-дур, Г-мол лествица (природна и хармонска);
- канон (основне карактеристике).

ИЗБОР КОМПОЗИЦИЈА ЗА ПЕВАЊЕ И СВИРАЊЕ

Химне. Човек и музика: А. де ла Ал: Игра Робина и Марион, Д. Љубојевић: Црквена химна Статије, Божићни тропар, Ђакон Петар Којић: Молитва

Господња Оче наш, Ј. Преторијус: Канон Живела музика, В. Ђорђевић: Канон Сви петлићи лепо поје, Елементи музичке писмености: Такт 6/8: Б. Трудих: На студенцу; М. Ђурђевић: Анђели певају.Пунктирани ритам:В. А. Моцарт: Гле, игре ли красне; К. Станковић: Сећаш ли се оног сата; Ђорђевић/Милосављевић: Примили смо вести тазе. Шеснаестине: Б. Станчић: Вејавица вејала. Синкопа: Д. Краљић: Чамац на Тиси, Лествица Ге-дур:А. Моцарт: Мала ноћна музика, I став; Р. Роцерс: Рунолист; Дечја песма из Италије: Сад зиме више нема; Ја посејох лубенице (двоглас). Лествица де-мол:Источниче живоносни; Тавна ноћи; Све птичице запјевале; Расти, расти мој зелени боре; Небо је тако ведро; Ђ. Б. Перголези: Где је онај цветак жути ; Ж. Ф. Рамо: Тамбурин ; Заспо Јанко (двоглас); Растко (двоглас), аранжман
Предраг Миодраг. Лествица Еф-дур:Шкрипи ћерам; Л. ван Бетовен: Ода радости; Ј. С. Бах: Ах што волим; С. Ст. Мокрањац: Ал је леп овај свет.

МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО

Дечје музичко стваралаштво представља виши степен активирања музичких способности које се развијају у свим музичким активностима, а резултат су креативног односа према музици. Оно подстиче музичку фантазију, обликује стваралачко мишљење, продубљује интересовања и доприноси трајнијем усвајању и памћењу музичких вештина и знања.

Стваралаштво може бити заступљено кроз:

- музичка питања и одговоре
- компоновање мелодије на задати текст
- састављање ритмичке вежбе или мелодије од понуђених мотива
- импровизација игре/покрета на одређену музику
- илустрацију доживљаја музике
- израду музичких инструмената (функционалних или нефункционалних)
- музичко-истраживачки рад
- осмишљавање музичких догађаја, програма и пројеката
- осмишљавање музичких квизова
- осмишљавање музичких дидактичких игара, игара са певањем, игара уз инструменталну пратњу или музичких драматизација
- креативну употребу мултимедија: ИКТ, аудио снимци, сликовни материјал, мобилни телефони...

Уколико има могућности, могу се осмислити и реализовати тематски пројекти на нивоу одељења или разреда.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава Музичке културе подразумева учешће свих ученика, а не само оних који имају музичке предиспозиције. Како је предмет Музичка култура синтеза вештина и знања, полазна тачка у процесу оцењивања треба да буду индивидуалне музичке способности и ниво претходног знања сваког ученика. Битни фактори за праћење музичког развоја и оцењивање сваког ученика су његово знање, рад, степен ангажованости, кооперативност, интересовање, став, умешност и креативност, али и напредовање у односу на претходна постигнућа. Тако се у настави Музичке културе за исте васпитно-образовне задатке могу добити различите оцене, као и за различите резултате исте оцене, због тога што се конкретни резултати упоређују са индивидуалним ученичким могућностима. Начин провере и оцена треба да подстичу ученика да напредује и активно учествује у свим видовима музичких активности. Главни критеријум за процес праћења и процењивања је начин ученичке партиципације у музичком догађају, односно да ли је у стању да прати музичко дело при слушању и како односно, да ли и како изводи и ствара музику користећи постојеће знање.

У зависности од области и теме, постигнућа ученика се могу оценити усменом провером, краћим писаним проверама (до 15 минута) и проценом практичног рада и стваралачког ангажовања. Поред ових традиционалних начина оцењивања, треба користити и друге начине оцењивања као што су:

- допринос ученика за време групног рада,
- израда креативних задатака на одређену тему,
- рад на пројекту (ученик даје решење за неки проблем и одговара на конкретне потребе),
- специфичне вештине.

У процесу вредновања резултата учења, наставник треба да буде фокусиран на ученичку мотивацију и ставове у односу на извођење и стваралаштво, способност концентрације, квалитет перцепције и начин размишљања приликом слушања, као и примену теоретског знања у музицирању. Наставник треба да мотивише ученика на даљи развој, тако да ученик осети да је кроз процес вредновања виђен и подржан, као и да има оријентацију где се налази у процесу развоја у оквиру музике и музичког изражавања. Важно је укључити самог ученика у овај процес у смислу дијалога и узајамног разумевања у вези са тим шта ученик осећа као препреке (вољне и невољне) у свом развоју, као и на које начине се, из ученикове перспективе, оне могу пребродити.

Када је у питању вредновање области Музичко стваралаштво, њу треба вредновати у смислу стваралачког ангажовања ученика, а не према квалитету

насталог дела, јер су и најскромније музичке импровизације, креативно размишљање и стварање педагошки оправдане.

Узимајући у обзир све циљеве које процес учења, краткорочно и дугорочно, треба да постигне, неопходно је имати на уму да се оквир вредновања процеса и резултата учења одвија највише у учениковом живом контакту са музиком, тј. извођењу и стваралаштву, а такође и слушању музике. Теоретско знање треба да има своју примену и функцију у ученичком изражавању кроз музику и у контакту са музиком. Како процес учења у оквиру сваког часа треба да обухвати све области, посматрање ученика у живом контакту са музиком је истовремено показатељ квалитета процеса учења, као и идеална сцена за вредновање резултата учења. Сумативно вредновање треба да буде осмишљено кроз задатке и активности које захтевају креативну примену знања. Диктате не треба практиковати ни задавати.

ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ

Назив предмета	ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ
Циљ	Циљ учења Грађанског васпитања је да ученик изучавањем и практиковањем основних принципа, вредности и процедура грађанског друштва постане свестан својих права и одговорности, осетљив за потребе појединаца и заједнице и спреман да активно делује у заједници уважавајући демократске вредности.
Годишњи фон часова	36 часова

ИСХОДИ- По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- образложи везу права и одговорности на примеру;
- наведе примере за групу права слобода да и заштита од;
- аргументује значај инклузивног образовања, права и потребе за образовањем свих ученика;
- штити своја права на начин који не угрожава друге и њихова права;
- идентификује показатеље кршења права детета у свакодневном животу, примерима из прошлости, литературе;
- сврсисходно користи кључне појмове савременог демократског друштва: демократија, грађанин, власт;
- образложи улогу грађана у друштвеном систему и систему власти на примеру;

- разликује стварну партиципацију ученика у одељењу и школи од симболичке и декоративне;
- позитивно користи интернет и мобилни телефон за учење, информисање, дружење, покретање акција;
- образложи могући утицај друштвених мрежа на ставове и деловање појединца;
- примени / правила за сигурно четовање и коришћење СМС порука;
- препознаје ситуације дигиталног насиља и зна како да реагује и коме да се обрати за помоћ;
- учествује у избору теме, узорка и инструмента истраживања;
- учествује у спровођењу истраживања, прикупљању и обради добијених података и извођењу закључака;
- презентује спроведено истраживање и добијене резултате;
- процењује ефекте спроведеног истраживања и идентификује пропусте и грешке;
- у дискусији показује вештину активног слушања, износи свој став заснован на аргументима, комуницира на конструктиван начин;
- учествује у доношењу правила рада групе и поштује их;
- проналази, критички разматра и користи информације из различитих извора.

Област/тема – људска права, садржаји:

Назив предмета	БЕРСКА НАСТАВА
Циљ	☐ Упознавање ученика са садржајем предмета, планом и програмом и начином реализације наставе Православног катихизиса; ☐ Установити каква су знања стекли и какве ставове усвојили ученици у претходном разреду школовања. Упознати ученике са културно-историјским

	<p>приликама у Палестини пред Христово рођење; ☐ Указати ученицима на старозаветна пророштва везана за долазак Спаситеља – Месије; ☐ Објаснити ученицима улогу и значај Светог Јована Претече; ☐ Развити свест код ученика о значају покајања и врлинског живота; Упознати ученике са настанком новозаветних књига; ☐ Објаснити ученицима кључне новозаветне појмове; ☐ Пружити ученицима основ за разумевање смисла новозаветних догађаја; ☐ Подстаћи ученике да самостално читају Свето Писмо. Пружити ученицима основно знање о личности Пресвете Богородице; ☐ Објаснити ученицима хришћанско поимање слободе; ☐ Пружити ученицима основно знање о јеванђељским казивањима о Господу Исусу Христу; ☐ Објаснити ученицима</p>
--	---

	<p>разлог оваплоћења Сина Божијег; ☐ Подстаћи ученике да у описима Христових чуда увиде љубав Божију</p>
Годишњи фонд часова	36 часова

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- моћи да сагледа садржаје којима ће се бавити настава Православног катихизиса у току 6. разреда основне школе;
- моћи да уочи какво је његово предзнање из градива Православног катихизиса обрађеног у претходном разреду школовања.
- бити мотивисан да похађа часове Православног катихизиса.
- моћи да каже да су Јевреји пред долазак Месије били под Римском окупацијом и да су међу њима постојале поделе - моћи да препозна да су Јевреји очекивали Месију на основу старозаветних пророштава
- моћи да преприча живот Светог Јована Претече и Крститеља Господњег и каже да је он припремао народ за долазак Христа
- моћи да доживи врлински живот и покајање као припрему за сусрет са Христом;
- моћи да закључи да је доласком Исуса Христа Бог склопио Нови Завет са људима.
- моћи да наведе неке од новозаветних књига и околности њиховог настанка;
- моћи да пронађе одређени библијски одељак;
- моћи да каже да се Библија користи на богослужењима;
- моћи да именује Јеванђелисте и препозна њихове иконографске симболе;
- бити подстакнут на читање Светог Писма.
- моћи да преприча догађај Благовести и да препозна да је то „почетак спасења“;
- моћи да препозна службу анђела као гласника и служитеља Божијих;
- моћи да препозна Богородичино прихватање воље Божије као израз слободе;
- моћи да уочи да је за разлику од Еве, Богородица послушала Бога
- моћи да преприча неке од догађаја из живота Пресвете Богородице и повеже их са Богородичиним празницима;
- моћи да преприча библијски опис Рођења Христовог;
- моћи да препозна да је Христос дошао на свет да сједини Бога и човека
- моћи да преприча библијски опис Христовог Крштења, поста и кушања;

- моћи да препозна да су Христова чуда израз Његове љубави према људима;
- моћи да увиди разлику између старозаветног закона и новозаветних заповести о љубави;
- бити подстакнут да прихвати Христа за свој животни узор;
- моћи да преприча догађаје Васкрсења Лазаревог и Уласка у Јерусалим;
- моћи да увиди контрадикторност између очекивања јеврејског народа спрам Христове личности;
- моћи да хронолошки наведе догађаје Страсне седмице;
- моћи да преприча библијски опис Тајне Вечере и у приносу хлеба и вина препозна Свету Литургију;
- моћи да преприча библијски опис Христовог Страдања и Васкрсења
- моћи да кроз тумачење тропара Христовог Васкрсења препозна да је Христос победио смрт и омогућио свима васкрсење из мртвих;
- моћи да преприча догађаје Вазнесења и Педесетнице;
- моћи да каже да је силаском Духа Светог на апостоле рођена Црква Христова;
- моћи да именује неколико светих апостола и наведе неке од догађаја из њиховог живота;
- моћи да уочи да су у Римском царству хришћани били гоњени и наведе неке од примера мучеништва;
- моћи да објасни значај доношења Миланског едикта;
- моћи да усвоји вредност толеранције међу људима различитих верских убеђења;
- моћи да уочи у којој мери је напредовао и савладао градиво Православног катихизиса у 6. разреду.

ПРЕПОРУЧЕНИ САДРЖАЈИ ПО ТЕМАМА:

Упознавање са садржајем програма и начином рада – Историјске околности пред долазак Христов, Старозаветна пророштва о доласку Месије, Свети Јован Претеча, Нови Завет је испуњење Старог Завета, Новозаветни списи (настанак, подела, функција, аутори...), Јеванђелисти, Пресвета Богородица, Благовести, Богородичини празници, Рођење Христово, Христос је Богочовек, Крштење Христово, Христова чуда, Новозаветне заповести и Беседа на гори, Христос – Онај који је наш „пут, истина и живот“, Лазарева Субота и Цвети, Тајна Вечера – прва Литургија, Страдање Христово, Васкрсење Христово

КОРЕЛАЦИЈА С ДРУГИМ ПРЕДМЕТИМА / МОДУЛИМА:

1. Српски језик и књижевност
2. Историја

3. Географија
4. Ликовна култура
5. Музичка култура
6. Грађанско васпитање

Информатика и рачунарство

Задаци образовно-васпитног рада: упознавање основних појмова из информатике и рачунарства; развијање интересовања за примену рачунара у свакодневном животу и раду; подстицање креативног рада са рачунаром; оспособљавање за рад на рачунару.

Оперативни задаци: упознавање ученика са радом са табелама у програму за обраду текста; упознавање ученика са применом рачунара у области информација и комуникација; упознавање ученика са основним елементима програма за графику и анимацију; упознавање ученика са основним елементима програмирања; упознавање ученика са различитим образовним софтверима.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА:

Рад са текстом. Рад са табелама (креирање табела, унос текста, форматирање, рад са текстом у табели, кретање по табели, уметање редова и колона, брисање редова и колона, спајање и дељење ћелија, ширина и висина редова и колона). Оквири и сенчење табеле. Уметање табела у стране са текстом и сликама. Уметање заглавља и подножја стране, броја стране, датума и времена. Прелом стране. Позадина стране. Подешавање формата папира и маргина. Преглед пре штампања. Штампање.

Интернет. Појам глобалне и локалне рачунарске мреже. Повезивање на Интернет. Рад са основним услугама Интернета. Претраживање Интернета. Преузимање текста и слика са Интернета. Понашање на мрежи и заштита личних података. Сигурност на Интернету.

Графика. Извори дигиталних слика (цртање, сликање екрана, скенирање, фотографисање, преузимање са Интернета). Обрада слика. Типови записа дигиталних слика. Конверзија између формата. Припрема слика за штампу, екрански приказ и објављивање на Интернет странама.

Анимација. Основе анимације. Израда једноставне анимације.

Изборни модули. Одабрана поглавља из програмирања или интерактивне графике.

Програмирање. Увод у програмирање. Типови података и декларисање променљивих. Основне команде програмског језика. Демонстрација могућности програмског језика.

Интерактивна графика. Упознавање ученика са програмима за рад са графиком и њихова употреба у реализацији и савладавању градива других предмета (математика, физика, Техника и технологија).

2.2.2. Програм седмог разреда

Правилник:

<https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/pg/ministarstva/pravilnik/2019/5/4/reg>

Обавезни наставни предмети

Назив предмета	СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ
Циљ	Циљеви учења Српског језика и књижевности јесу да се ученик оспособи да правилно користи српски језик у различитим комуникативним ситуацијама, у говору и писању; да кроз читање и тумачење књижевних дела развија читалачке компетенције које, уз књижевно знање, обухватају емоционално и фантазијско уживљавање, живо памћење, истраживачко посматрање; подстичу имагинацију и уметнички сензибилитет, естетско доживљавање и критичко мишљење, морално просуђивање и асоцијативно повезивање; да се одговарајућим врстама читања оспособљава да усмерено приступа делу и приликом тумачења открива различите слојеве и значења; да стиче основна знања о месту, улози и значају језика и књижевности у култури, као и о медијској писмености; да стиче и развија најшира хуманистичка знања и да научи како функционално да повезује садржаје предметних области.
Годишњи фонд часова	144 часа

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- користи књижевне термине и појмове обрађиване у претходним разредима и повезује их са новим делима која чита;

- истакне универзалне вредности књижевног дела и повеже их са сопственим искуством и околностима у којима живи;
- чита са разумевањем различите врсте текстова и коментарише их, у складу са узрастом;
- разликује народну од ауторске књижевности и одлике књижевних родова и основних књижевних врста;
- разликује основне одлике стиха и строфе –укрштену, обгрљену и парну риму; слободни и везани стих; рефрен;
- тумачи мотиве (према њиховом садејству или контрастивности) и песничке слике у одабраном лирском тексту;
- локализује књижевна дела из обавезног школског програма;
- разликује етапе драмске радње;
- разликује аутора књижевноуметничког текста од наратора, драмског лица или лирског субјекта;
- разликује облике казивања (форме приповедања);
- идентификује језичко-стилска изражајна средства и разуме њихову функцију;
- анализира идејни слој књижевног дела служећи се аргументима из текста;
- уочи разлике у карактеризацији ликова према особинама: физичким, говорним, психолошким, друштвеним и етичким;
- разликује хумористички од ироничног и сатиричног тона књижевног дела;
- критички промишља о смислу књижевног текста и аргументовано образложи свој став;
- доведе у везу значење пословица и изрека са идејним слојем текста;
- препозна националне вредности и негује културноисторијску баштину;
- размотри аспекте родне равноправности у вези са ликовима књижевноуметничких текстова;
- препоручи књижевно дело уз кратко образложење;
- упореди књижевно и филмско дело настало по истом предлошку, позоришну представу и драмски текст;
- разликује глаголске начине и неличне глаголске облике и употреби их у складу са нормом;
- одреди врсте непроменљивих речи у типичним случајевима;
- уочи делове именичке синтагме;
- разликује граматички и логички субјекат;

- разликује сложени глаголски предикат од зависне реченице са везником да;
- препозна врсте напоредних односа међу реченичним члановима и независним реченицама;
- идентификује врсте зависних реченица;
- искаже реченични члан речју, предлошко-падежном конструкцијом, синтагмом и реченицом;
- примени основна правила конгруенције у реченици;
- доследно примени правописну норму;
- разликује дугосилазни и дугоузлазни акценат;
- говори на задату тему поштујући књижевнојезичку норму;
- разликује књижевноуметнички од публицистичког функционалног стила;
- састави кохерентан писани текст у складу са задатом темом наративног и дескриптивног типа;
- напише једноставнији аргументативни текст позивајући се на чињенице;
- користи технички и сугестивни опис у изражавању;
- препозна цитат и фусноте и разуме њихову улогу;
- пронађе потребне информације у нелинеарном тексту;
- напише електронску (имејл, SMS) поруку поштујући нормативна правила;
- примени различите стратегије читања (информативно, доживљајно, истраживачко и др.);
- састави текст репортажног типа (искуствени или фикционални);
- правилно употреби фразеологизме и устаљене изразе који се јављају у литерарним и медијским текстовима намењеним младима.

Област/тема – књижевност, садржаји:

ЛЕКТИРА

ЛИРИКА

1. Јован Дучић: Подне
2. Милан Ракић: Божур
3. Владислав Петковић Дис: Међу својима
4. Милутин Бојић: Плава гробница
5. Десанка Максимовић: Крвава бајка
6. Стеван Раичковић: После кише
7. Јован Јовановић Змај: Јутугунска јухахаха
8. Рабиндранат Тагоре: Папирни бродови
9. Вислава Шимборска: Облаци

ЕПИКА

1. Народна бајка (једна по избору): Међедовић / Чудотворни прстен / Златоруни ован
2. Стефан Митров Љубиша: Кањош Мацедоновић (одломак)
3. Радоје Домановић: Вођа (одломак)
4. Петар Кочић: Кроз међаву

ЛЕКТИРА

ЛИРИКА

1. Јован Дучић: Подне
2. Милан Ракић: Божур
3. Владислав Петковић Дис: Међу својима
4. Милутин Бојић: Плава гробница
5. Десанка Максимовић: Крвава бајка
6. Стеван Раичковић: После кише
7. Јован Јовановић Змај: Јутутунска јухахаха
8. Рабиндранат Тагоре: Папирни бродови
9. Вислава Шимборска: Облаци

ЕПИКА

1. Народна бајка (једна по избору): Међедовић / Чудотворни прстен / Златоруни ован
2. Стефан Митров Љубиша: Кањош Мацедоновић (одломак)
3. Радоје Домановић: Вођа (одломак)
4. Петар Кочић: Кроз међаву
5. Иво Андрић: Јелена, жена које нема (одломак)
6. Данило Киш: Прича о печуркама / Еолска харфа
7. Алфонс Доде: Последњи час / Владимир Набоков: Лош дан
8. Дневник Ане Франк (одломак)
9. Ефраим Кишон: Код куће је најгоре (једна прича по избору)
10. Афоризми (Душан Радовић и други)

ДРАМА

1. Бранислав Нушић: Власт (одломак)
2. Вида Огњеновић: Кањош Мацедоновић (одломак о сусрету Кањоша и Фурлана)

НАУЧНОПОПУЛАРНИ И ИНФОРМАТИВНИ ТЕКСТОВИ Обавезна дела

1. Михајло Пупин: Са пашњака до научењака (одломак)
2. Јелена Димитријевић:
Седам мора и три океана (одломак) / Милош Црњански: Наша небеса („Крф,
плава гробница“ – одломак)
Једно дело по избору

1. Јован Цвијић: Охридско језеро (одломак) / Пеђа Милосављевић: Потера за пејзажима
2. Светлана Велмар Јанковић: Српски Београд деспота Стефана (Капија Балкана)
3. Уметнички и научнопопуларни текстови о природним лепотама и културноисторијским споменицима завичаја
4. Избор из енциклопедија и часописа за децу

ДОМАЋА ЛЕКТИРА

1. Епске народне песме покосовског тематског круга (Смрт војводе Пријезде, Диоба Јакшића и песма по избору)
 2. Епске народне песме о хајдуцима и ускоцима (Мали Радојица, Стари Вујадин, Старина Новак и кнез Богосав; Иво Сенковић и ага од Рибника, Ропство Јанковић Стојана)
 3. Свети Сава у књижевности:
 - одломак из Житија Светог Симеона (о опроштају оца од сина);
 - избор из народних прича и предања (на пример Свети Сава и ђаво, легенде о Светом Сави);
 - избор из ауторске поезије о Св. Сави (на пример Матија Бећковић: Прича о Светом Сави)
 4. Мирослав Антић: Плави чуперак и Шашава књига (избор)
 5. Антоан де Сент Егзипери: Мали Принц; Момо Капор: Мали Принц
 6. Јован Стерија Поповић: Покондирена тиква
 7. Душан Ковачевић: Свемирски змај
 8. Дејан Алексић: Ципела на крају света / Игор Коларов: Дванаесто море
- ДОПУНСКИ ИЗБОР ЛЕКТИРЕ (бирати 3 дела)

1. Милорад Павић: Руски хрт (одломак)
2. Тургењев: Шума и степа
3. Антон Павлович Чехов: Чиновникова смрт
4. Јанко Веселиновић: Хајдук Станко (одломак из првог дела романа)
5. Гордана Малетић: Катарке Београда (прича Зебња и друге)
6. Урош Петровић: Загонетне приче
7. Александар Манић: У свитање света
8. Јасминка Петровић: Лето кад сам научила да летим
9. Градимир Стојковић: Хајдук у Београду
10. Корнелија Функе: Срце од мастила
11. Душица Лукић: Земља је у квару (избор)
12. Гордана Брајовић: из збирке песама Индија, Индија (Пролази слон пун мириса, Пролази слон пун Хималаја)

13. Душан Поп Ђурђевић: Лет лионског Икара

КЊИЖЕВНИ ТЕРМИНИ И ПОЈМОВИ

Опкорачење. Рефрен. Цезура. Везани и слободни стих. ауторске лирске песме: рефлексивна и сатирична песма. Језичко-стилска изражајна средства: метафора, алегорија, градација, словенска антитеза, фигуре понављања (асонанца и алитерација). Функција мотива у композицији лирске песме. Песма у прози. Фабула и сиже. Статички и динамички мотиви.

Композиција. Епизода. Идејни слој књижевног текста. Хумор, иронија и сатира. Врсте карактеризације књижевног лика. Унутрашњи монолог. Хронолошко и ретроспективно приповедање. Дневник. Путопис. Аутобиографија. Легендарна прича. Предања о постанку бића, места и ствари. Афоризам. Пословице, изреке; питалице; загонетке. Драмска радња; етапе драмске радње: увод, заплет, врхунац, перипетија, расплет. Драмска ситуација. Драма у ужем смислу.

Област/тема – језик, садржаји:

ГРАМАТИКА:

Грађење и основна значења глаголских облика: футур II, императив, потенцијал; трпни гл. придев, гл. прилог садашњи и гл. прилог прошли. Подела глаголских облика на просте и сложене и на личне (времена и начини) и неличне.

Непроменљиве врсте речи: везници, речце, узвици.

Појам синтагме (главни члан и зависни чланови); врсте синтагми: именичке, придевске, прилошке и глаголске. Атрибут у оквиру синтагме.

Логички субјекат. Сложени глаголски предикат.

Напоредни односи међу реченичним члановима – саставни, раставни и супротни.

Појам комуникативне и предикатске реченице.

Независне предикатске реченице – напоредни односи међу независним реченицама (саставни, раставни, супротни).

Зависне предикатске реченице (изричне, односне, месне, временске, узрочне, условне, допусне, намерне, последичне и поредбене).

Реченични чланови исказани речју, предлошко-падежном конструкцијом, синтагмом и реченицом.

Конгруенција – основни појмови.

ПРАВОПИС

Правописна решења у вези са обрађеним глаголским облицима.

Интерпункција у вези са зависним реченицама (запета, тачка и запета). Писање скраћеница. правописних знакова.

ОРТОЕПИЈА

Дугоузлазни и дугосилазни акценат.

Област/тема – језичка култура, садржаји:

Књижевни и остали типови текстова у функцији унапређивања језичке културе. Књижевноуметнички и публицистички текстови. Усмени и писмени састави према унапред задатим смерницама (ограничен број речи; задата лексика; одређени граматички модели и сл.). Текст заснован на аргументима. Технички и сугестивни опис. Репортажа. Цитати и фусноте из различитих књижевних и неуметничких текстова. Нелинеарни текстови: табеле, легенде, графикони, мапе ума и друго. Говорне вежбе: интерпретативно-уметничке (изражајно читање, рецитовање); вежба аргументовања (дебатни разговор). Правописне вежбе: диктат, исправљање правописних грешака у тексту; запета у зависносложеним реченицама; глаголски облици; електронске поруке. Језичке вежбе: допуњавање текста различитим облицима променљивих речи; допуњавање текста непроменљивим речима; обележавање комуникативне реченице у тексту; исказивање реченичног члана на више начина (реч, синтагма, предлошко-падежна конструкција, реченица); фразеологизми (разумевање и употреба) и друге. Писмене вежбе и домаћи задаци и њихова анализа на часу. Четири школска писмена задатка – по два у сваком полугодишту.

Кључни појмови садржаја: књижевност, језик, језичка култура.

Поједини наставни садржаји за које наставник процени да се током године не могу реализовати на редовним часовима, могу се планирати за обраду на часовима пројектне наставе, амбијенталне, као и на часовима додатног рада и рада у секцијама.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења Српског језика и књижевности чине три предметне области: Књижевност, Језик и Језичка култура. Препоручена дистрибуција часова по предметним областима је следећа: Књижевност – 54 часа, Језик – 52 часа и Језичка култура – 38 часова. Укупан фонд часова, на годишњем нивоу, износи 144 часа. Све три области програма наставе и учења се прожимају и ниједна се не може изучавати изоловано и без садејства са другим областима.

Програм наставе и учења Српског језика и књижевности заснован је на исходима, односно на процесу учења и ученичким постигнућима. Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности које ученик гради, проширује и продубљује кроз све три предметне области овог предмета.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника јесте да начине реализације подучавања и учења прилагоди потребама сваког одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој годишњи, тј. глобални план рада, из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на нивоу конкретних наставних јединица. Од наставника се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час прилагоди исходима учења. Током планирања треба, такође, имати у виду да се неки исходи остварују брже и лакше, али је за већину исхода (посебно за предметну област Књижевност) потребно више времена, више различитих активности и рад на различитим текстовима. Препоручени исходи нису диференцирани према нивоима ученичких постигнућа. Они представљају обавезне делове описа стандарда и могу се уситњавати или ширити, у зависности од ученичких индивидуалних могућности и других наставних потреба.

У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред тога што ученике треба да оспособи за коришћење уџбеника, као једног од извора знања, наставник ваља да их упути у начине и облике употребе других извора сазнавања.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

КЊИЖЕВНОСТ

Окосницу програма књижевности чине текстови из лектире. Лектира је разврстана по књижевним родовима – лирика, епика, драма и обогаћена избором нефикционалних, научнопопуларних и информативних текстова. Избор дела је у највећој мери заснован на принципу прилагођености узрасту.

Уз текстове које је потребно обрадити на часу дат је и списак домаће лектире. Циљ обраде дела у оквиру домаће лектире је формирање, развијање или неговање читалачких навика код ученика. Обимнија дела ученици могу читати преко распуста, чиме се подстиче развијање континуиране навике читања.

Уз обавезни списак дела за обраду додат је допунски избор текстова. Изборни део допушта наставнику већу креативност у достизању исхода.

Уз доминантан корпус текстова канонских писаца којим се утиче на формирање естетског укуса ученика, изграђује и богати свест о природи националне књижевности (и вредностима класика светске књижевности), али и културном и националном идентитету. Циљ увођења савремених књижевних дела која још нису постала део канона јесте да се по својој мотивској или тематској сродности вежу за постојеће теме и мотиве у оквиру наставног програма и да се таквим примерима покаже како и савремени писци промишљају епску народну традицију или теме пријатељства, етичности, развијају имагинацију и емпатију, чиме ће се богатити вертикално читалачко искуство ученика и осавременити приступ настави. Преко извесног броја књижевних дела савремених писаца, ученици ће бити у прилици да критички самеравају поетику њихових дела са канонским вредностима

Избор дела омогућава примену компаративног приступа проучавању литерарног стваралаштва, уз одабир различитих нивоа обраде: интерпретације, приказа или осврта. Разлике у укупној уметничкој и информативној вредности појединих текстова утичу на одговарајућа методичка решења (прилагођавање читања врсти текста, опсег тумачења текста у зависности од сложености његове структуре, повезивање и груписање са одговарајућим садржајима из других предметних подручја – граматике, правописа и језичке културе и сл.).

Текстови из допунског дела програма треба да послуже наставнику и при обради наставних јединица из граматике, као и за обраду и утврђивање садржаја из језичке културе. Дела која неће обрађивати наставник треба да препоручи ученицима за читање у слободно време.

Нови програм заснован је на уочавању природе и улоге књижевног дела, као и уочавању разлике књижевних и некњижевних текстова, односно њиховој већој корелативности. Ученици треба да буду оспособљени да разликују особености књижевног текста (конотативност, књижевни поступци, сликовитост, ритмичност и сл.) у односу на денотативност, информативност и казивање засновано на чињеницама и подацима у различитим видовима некњижевних текстова. Корелативност је омогућена адекватним комбиновањем обавезних и изборних дела.

Исти текст може се повезивати са другима на различите начине, према различитим мотивима или тону приповедања, у склопу пројектне наставе, која се базира на исходима, а не на садржајима учења.

Предложени обавезни, књижевни, научнопопуларни и информативни текстови и садржај обавезне домаће лектире, као и примери из допунског избора, приликом осмишљавања годишњег плана рада, а потом и при обликовању оријентационих, месечних планова рада, могу се тематски повезивати. Поред тога, неопходно је успоставити и уравнотежену дистрибуцију наставних јединица везаних за све подобласти предмета, функционално повезати садржаје из језика и књижевности (где год је то могуће) и оставити довољно часова за утврђивање и систематизацију градива.

Са списка допунског избора наставник бира она дела која ће, уз обавезни део лектире, чинити тематско-мотивске целине. Наставник може груписати и повезивати по сродности дела из обавезног и допунског програма на много начина. Могући примери функционалног повезивања наставних јединица могу бити следећи (никако и једини).

Јунаци/хероји, борци за слободу (хајдуци и ускоци): народне епске песме; С. Митров Љубиша, Кањош Мацедоновић; В. Огњеновић, Кањош Мацедоновић; Ј. Веселиновић, Хајдук Станко; М. Бојић, Плава гробница; М. Црњански, Наша небеса („Крф, плава гробница“ – одломак); Д. Максимовић, Крвава бајка.

Хероине (истакнути женски ликови у различитим епохама): Смрт војводе Пријезде, Диоба Јакшића; В. Петковић Дис, Међу својима; Дневник Ане Франк; лик мајке у Пупиновом делу Са пашњака до научењака; путописна перспектива путнице у Седам мора и три океана.

Судбине наставника и ђака – чувара језика и културе: А. Доде, Последњи час; Д. Максимовић, Крвава бајка; Дневник Ане Франк; М. Пупин, Са пашњака до научењака.

Размишљање о себи и свету: С. Раичковић, После кише; Р. Тагоре, Папирни бродови; В. Шимборска, Облаци; песме у прози Г. Брајовић; Дневник Ане Франк; Д. Киш, Еолска харфа; И. Андрић: Јелена, жена које нема; афоризми.

Одрастање у различитим временима и културама: А. Манић, У свитање света; Г. Малетић, Зебња и др.; М. Пупин, Са пашњака до научењака; В. Петковић Дис, Међу својима; Дневник Ане Франк; Е. Кишон, Код куће је најгоре; Д. Киш, Прича о печуркама, Еолска харфа; В. Набоков: Лош дан; М. Антић: Плави чуперак / Шашава књига; Г. Стојковић, Хајдук у Београду; Д. Ковачевић, Свемирски змај; Ј. Петровић, Лето кад сам научила да летим; М. Капор, Мали принц.

Дете и породица: М. Пупин, Са пашњака до научењака; П. Кочић, Кроз мећаву; В. Петковић Дис, Међу својима; Дневник Ане Франк; М. Антић: Плави чуперак / Шашава књига; Г. Стојковић, Хајдук у Београду; Д. Киш, Прича о печуркама, Еолска харфа; В. Набоков, Лош дан; Е. Кишон, Код куће је најгоре; Ј. Петровић, Лето кад сам научила да летим.

Описивање простора у различитим временским условима: Ј. Дучић, Подне; М. Ракић, Божур; С. Раичковић, После кише; П. Кочић, Кроз мећаву; П. Милосављевић: Потера за пејзажима; М. Павић, Руски хрт, Тургењев, Шума и степа; Ј. Димитријевић, Седам мора и три океана; Ј. Цвијић, Охридско језеро; Г. Малетић, Катарке Београда; Г. Брајовић, Пролази слон пун мириса.

Хумор, иронија и сатира: афоризми; Д. Ковачевић, Свемирски змај; Ј. Јовановић Змај, Јутутунска јухахаха; Б. Нушић, Власт; Р. Домановић, Вођа; Ј. Стерија Поповић, Покондирена тиква, А. Павлович Чехов, Чиновникова смрт; Д. Алексић: Ципела на крају света.

Књижевна дела која су доживела позоришно извођење или екранизацију могу послужити за компаративну анализу и уочавање разлике између књижевне и позоришне/филмске (адаптиране, измењене) фабуле и израза (у случају драматизације Кочићеве приче, драме Б. Нушића, В. Огњеновић, Д. Ковачевића, Дневника Ане Франк или екранизације Егзиперијевог Малог принца / романа Корнелије Функе), чиме ученици могу доћи до закључка о природи различитих медија и развијати своју медијску писменост. Ученици се могу упутити и на филмове са тематиком сличном прочитаним књижевним текстовима и додатно повезати обраду једне тематско-мотивске целине. Кроз упоредну анализу филма и књижевног дела, ученици треба да разумеју да је филм независно уметничко остварење а не препичавање књиге, односно да је књига само предложак за ново, оригинално уметничко дело.

Предвиђени часови у оквиру подобласти Језичка култура у одређеном обиму изједначени су са часовима утврђивања садржаја из подобласти Књижевност, што доприноси функционалном повезивању наставног градива.

Са појединим елементима медијске писмености ученике треба упознати такође кроз корелацију: са појмом дечји часопис или енциклопедија за децу упознати се на конкретном тексту из часописа / енциклопедије по избору (садржај текста треба да буде у вези са лектиром).

Поред корелације међу текстовима, неопходно је да наставник успостави вертикалну корелацију. Наставник се претходно обавезно упознаје са садржајима Српског језика и књижевности из претходних разреда ради успостављања принципа поступности и систематичности.

Наставник, такође, треба да познаје садржаје других предмета који се обрађују у петом, шестом и седмом разреду основне школе, који корелирају с предметом Српски језик и књижевност. Хоризонталну корелацију наставник успоставља, пре свега, са наставом историје, ликовне културе, музичке културе, верске наставе и грађанског васпитања.

Ученици треба да разумеју фикционалну природу књижевног дела и његову аутономност (односно да праве разлику између лирског субјекта и песника, приповедача и писца), као и чињеницу да књижевно дело обликује једну могућу слику стварности. Поређење књижевног и научнопопуларног текста о истој теми (нпр. средњовековни начин живота у Београду за време Деспота Стефана Лазаревића у књижевном тексту Гордане Малетић и научнопопуларном тексту Светлане Велмар Јанковић) омогућава ученику да лакше уочи ту врсту разлике. У седмом разреду уводе се и неки гранични, нефикционални жанрови: дневник, путопис и аутобиографија, па ученици треба да разумеју како се и у текстовима који почивају на стварносном искуству примењују књижевни поступци.

При обради текста примењиваће се у већој мери јединство аналитичких и синтетичких поступака и гледишта. У складу са исходима, ученике треба навикавати да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживачку делатност и заузимање критичких ставова.

Обрада књижевног дела пожељно је да буде проткана решавањем проблемских питања која су подстакнута текстом и уметничким доживљавањем. Многи текстови, а поготову одломци из дела, у наставном поступку захтевају умесну локализацију, често и вишеструку. Ситуирање текста у временске, просторне и друштвено-историјске оквире, као и обавештења о битним садржајима који претходе одломку – све су то услови без којих се у бројним случајевима текст не може интензивно доживети и правилно схватити.

Приликом тумачења текста ученике треба навикавати да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста (и то експлицитно и имплицитно садржане информације) и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживачку делатност и заузимање критичких ставова, с посебном пажњом на заузимање различитих позиција у односу на текст и уважавање индивидуалног разумевања смисла књижевног текста. Ученике у овом узрасту треба подстицати да актуелизују свет књижевног дела, односно да га доведу у везу са сопственим искуством, размишљањима и светом у којем живе (посебно у вези са рефлексивним песмама и сатиричним делима).

У наставној интерпретацији књижевноуметничког дела обједињавајући и синтетички чиниоци могу бити: уметнички доживљаји, текстовне целине, битни

структурни елементи (тема, мотиви, песничке слике, фабула, односно сиже, књижевни ликови, смисао и значење текста, мотивациони поступци, композиција), форме приповедања (облици излагања), језичко-стилски поступци и литерарни (књижевноуметнички) проблеми.

Књижевнотеоријске појмове ученици ће упознавати уз обраду одговарајућих текстова и помоћу осврта на претходно читалачко искуство. У програму нису наведени сви појмови и врсте књижевних дела предвиђени за усвајање у претходним разредима, али се очекује ће се наставник наклонити на стечено знање ученика, обновити га и продубити на примерима, сходно старијем узрасту. Обнављање и повезивање књижевних термина и појмова обрађиваних у претходним разредима са новим делима која се обрађују у овом разреду је обавезно. У погледу разумевања лирских књижевних дела на постојеће знање о врстама стихова, строфа и риме надовезују се појмови цезуре и опкорачења, уочавање разлике између везаног и слободног стиха, и песме у стиху и прози. Обнављају се и проширују знања о родољубивој поезији, савладава се смисао социјалних мотива у предложеним песмама или причама, усвајају се нове врсте лирских песама (рефлексивна и сатирична). Знање о стилским фигурама допуњава се контрастом, хиперболом, метафором, алегоријом, словенском антитезом, асонанцом и алитерацијом. Постојећа знања о елементима епског дела (појам мотива, разлика фабуле и сижеа), о композицији и облицима казивања / приповедања благо се усложњавају и продубљују (увођење појмова о статичким и динамичким мотивима, о епизоди, унутрашњем монологу, разликовање хронолошког и ретроспективног приповедања). Знање о народној епици проширује се увођењем легендарне приче и етиолошких и културно-историјских предања (која не треба термилошки именовати, због тога су само описно назначена у програму).

У претходним разредима ученик је подстицан да уочава смисао смешног и хумористичног на примерима из лектире и да разликује хумористички, дитирамбски и елегични тон у певању/приповедању/драмској радњи. Та умења треба продубити уочавањем разлика између хумористичког, иронијског и сатиричног тона у певању / приповедању и довођењем основног тона певања / приповедања у везу са идејним слојем текста. Такође, пошто овладају појмом мотивације, ученици треба да развију способност разликовања реалистичке и натприродне мотивације (и њених различитих видова: чудесне мотивације у народној бајци, фантастике и научне фантастике у уметничкој књижевности) на одабраним примерима из лектире.

Језичко-стилским изражајним средствима прилази се с доживљајног становишта; полазиће се од изазваних уметничких утисака и естетичке сугестије, па ће се потом истраживати њихова језичко-стилска условљеност.

Током обраде књижевних дела, као и у оквиру говорних и писмених вежби, настојаће се да ученици буду у стању да начине различите врсте карактеризације ликова: откривају што више особина, осећања и душевних стања књижевних ликова (према особинама: физичким, говорним, психолошким, друштвеним и етичким), да изражавају своје ставове о њиховим поступцима и да покушају да их сагледају из различитих перспектива.

Исходи везани за наставну област књижевност засновани су на читању. Кроз читање и тумачење књижевних дела ученик развија читалачке компетенције које подразумевају не само истраживачко посматрање и стицање знања о књижевности, већ подстичу и развијају емоционално и фантазијско уживљавање, имагинацију, естетско доживљавање, богате асоцијативне моћи, уметнички сензибилитет, критичко мишљење и изграђују морално просуђивање. Разни облици читања су основни предуслов да ученици у настави стичу сазнања и да се успешно уводе у свет књижевног дела. Осим доживљајног читања ученике све више треба усмеравати на истраживачко читање (читање према истраживачким задацима, читање из различитих перспектива и сл.) и оспособљавају да искажу свој доживљај уметничког дела, увиде елементе од којих је дело сачињено и разумеју њихову улогу у изградњи света дела.

Повећан број допунског избора лектире указује на могућност обраде појединих предложених садржаја (књижевних дела) на часовима додатне наставе.

Препоручује се да ученици у настави користе електронски додатак уз уџбеник, уколико за то постоји могућност у школи.

ЈЕЗИК

У настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писану комуникацију стандардним српским језиком. Отуда захтеви у овом програму нису усмерени само на усвајање језичких правила и граматичке норме, већ и на разумевање њихове функције и правилну примену у усменом и писменом изражавању.

Када се у садржајима програма наводе наставне јединице које су ученици већ обрађивали у претходним разредима, подразумева се да се степен усвојености и способност примене раније обрађеног градива проверава, а понављање и увежбавање на новим примерима претходи обради нових садржаја, чиме се обезбеђује континуитет рада и систематичност у повезивању новог градива са постојећим знањима.

Граматика

Основни програмски захтев у настави граматике јесте да се ученицима језик представи и тумачи као систем. Ниједна језичка појава не би требало да се изучава изоловано, ван контекста у којем се остварује њена функција (у свакој погодной прилици могу се знања из граматике ставити у функцију тумачења текста, како уметничког тако и научнопопуларног). Један од изразито функционалних поступака у настави граматике јесу вежбања заснована на коришћењу примера из непосредне говорне праксе, што наставу граматике приближава животним потребама у којима се примењени језик појављује као свестрано мотивисана људска активност. На овај начин се код ученика развија и свест о важности културе говора, која је неопходна за свакодневни живот као део опште културе, а не само као део наставног програма.

Настава морфологије подразумева заокруживање знања о грађењу глаголских облика. Као нови садржаји усвајају се: грађење и значење футура II, императива и потенцијала; трпног глаголског придева, глаголског прилога садашњег и глаголског прилога прошлог. Неопходно је повезати нове садржаје са градивом обрађеним у претходним разредима, па прегледом свих обрађених глаголских облика направити синтезу и поделити све глаголске облике најпре на личне и неличне, а потом личне глаголске облике на времена и начине. Такође, потребно је указати и на поделу свих глаголских облика на просте и сложене. Посебно треба обратити пажњу на футур I као сложени глаголски облик, који се само због правописног решења јавља у облику једне речи. Футур II треба првенствено сврставати у начине, али треба напоменути да се њиме могу изразити и временска значења (о чему ће више учити у средњој школи). Употребу трпног глаголског придева треба објаснити најтипичнијим примерима пасивних конструкција. Систематизовати поделу врста речи усвајањем нових садржаја: везника, речци и узвика.

Настава синтаксе подразумева увођење појма синтагме и уочавање главног и зависног члана у оквиру ње. На јасним и неспорним примерима ученици кроз вежбања уочавају главни и зависни члан, као и врсту синтагме. Уводи се атрибут и то као синтагматски, а не реченични члан. Важно је указати на то које врсте речи се јављају у оквиру атрибута. У ранијим разредима обрађен је граматички субјекат, а сада се уводи и појам логичког субјекта. Неопходно је повезивање са раније обрађеним градивом и на примерима показати разлику између граматичког и логичког субјекта. Прости глаголски предикат је усвојен у ранијим разредима, а сада се уводи и сложени глаголски предикат. Потребно је да ученици уоче разлику између сложеног предиката и зависних реченица са везником да. Уводи се појам комуникативне и предикатске реченице. Мора се

указати на надређени појам (комуникативна реченица) и показати однос ова два типа реченица (једна комуникативна реченица може садржати више предикатских реченица). У оквиру напоредних односа међу независним реченицама и реченичним члановима обрађују се само саставни, раставни и супротни однос. Усвајају се основни типови зависних реченица у једноставним примерима, а то се повезује са морфолошким знањима о везницима, с једне стране, а с друге са правописним решењима у вези са запетом. Нови садржаји из синтаксе могу да се систематизују и исказивањем реченичних чланова речју, предлошко-падежном конструкцијом, синтагмом и реченицом. Потребно је указати на разлику између синтагме и предлошко-падежне конструкције. Уводи се појам конгруенције који се илуструје једноставним примерима. На овом нивоу само се уводи појам, а типови конгруенције и друга сложена питања остају за обраду у средњој школи.

Правопис

Садржаје из правописа неопходно је повезивати са одговарајућим темама и на часовима граматике и на часовима књижевности. На пример, када се обрађује грађење глаголских облика, треба обрадити и правописна решења у вези са писањем глаголских облика. То подразумева и обнављање наученог и усвајање нових садржаја (нпр. писање негације уз глаголе, писање облика у футуру I, облици помоћног глагола у потенцијалу, облици императива и сл.). У вези са усвајањем типова реченица неопходно је обрадити интерпункцију, првенствено, запету као најважнији интерпункцијски знак. Потребно је јасно навести правила када се запета мора писати, а када је запета необавезни знак или одлика стила. Повезивање садржаја из граматике и књижевности врши се анализирањем употребе запете у издвојеним реченицама и уочавањем употребе запете у књижевним делима. У основним цртама потребно је указати на специфичност књижевноуметничког стила, где се понекад, као резултат пишчеве креативности, намерно не примењују правописна правила (нарочито у поезији). Комбиновање правописних знакова усваја се још у млађим разредима у вези са управним говором, али се сада указује на остале типове комбиновања правописних знакова, пре свега на употребу запете иза скраћеница и редних бројева. Писање скраћеница односи се на обнављање наученог у вези са скраћеницама, али и на проширивање типова скраћеница које се наводе у важећем правопису.

Правописна правила се усвајају путем систематских вежбања (правописни диктати, исправка грешака у датом тексту, тестови са питањима из правописа итд.). Такође, треба подстицати ученике да сами уочавају и исправљају правописне грешке у SMS комуникацији, као и у различитим типовима

комуникације путем интернета. Поред тога, ученике треба упућивати на служење правописом и правописним речником (школско издање). Пожељно је да наставник доноси примерак Правописа на час кад год се обрађују правописне теме (тако би могао појединачно ученицима задавати да пронађу реч у правописном речнику и одреде њен правилан облик или правилно писање).

Ортоепија

Ортоепске вежбе не треба реализовати као посебне наставне јединице, већ уз одговарајуће теме из граматике, али и на часовима из књижевности. На овом нивоу ученици треба да уоче разлику између дугосилазног и дугоузлазног акцента и да правилно обележе ове акценте у типичним случајевима. Уколико за то постоје могућности, наставник би требало да пушта снимке правилног изговора и указује на разлике у изговору. Ученике треба навикавати да препознају, репродукују и усвоје правилно акцентован говор, а у местима где се одступа од акценатске норме да разликују стандардни акценат од свога акцента, тј. од дијалекатске акцентуације.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Један од основних задатака наставе језичке културе односи се на усавршавање језичкоизражајних средстава код ученика, а њен крајњи циљ је да ученици буду оспособљени за успостављање квалитетне и сврсисходне комуникације. Иако је област језичке културе програмски конституисана као посебно подручје, предвиђено је да се у целокупној настави српског језика и књижевности повезује са другим двома областима: са књижевношћу и са језиком. Област Језичка култура обухвата усмено и писмено изражавање. Притом, једнаку пажњу би требало посветити усменом и писаном изражавању.

На овом узрасту требало би разматрати специфичности два функционална стила: књижевноуметничког и публицистичког. Ученике би требало подстицати да у задатом наменски креираном мешовитом тексту проналазе и разврставају реченице с обзиром на то да ли припадају књижевноуметничком или публицистичком стилу. Потом, да пронађу реченицу написану публицистичким стилем у тексту који је написан књижевноуметничким стилем и обрнуто. Требало би да објасне сличности и разлике између ова два функционална стила, да препознају и образложе елементе оба стила у адекватно одабраним текстовима, развијајући способност разумевања њихових особености.

Кохерентност представља значајно обележје текстуалне структуре и упућује на континуални карактер неког текста. Стога би у настави језичке културе требало оспособљавати ученике да у усменој и писменој форми конципирају саставе према смерницама које ће им бити задате. На пример, требало би да састављају

логички смислене текстове на основу задатих речи уз обавезну употребу ових речи; да састављају текстове чија ће дужина бити ограничена (ограничен број речи); да у тексту који састављају употребљавају искључиво одређене граматичке моделе или одређену лексику. Такође, требало би их подстицати да осмисле више различитих почетака текста на исту задату тему или да осмисле више различитих завршетака наменски припремљеног и према захтеву прилагођеног недовршеног текста; да мењају крај (или друге погодне делове) литерарног предлошка; да успостављају нарушен хронолошки или смислени поредак у задатом тексту и слично.

Веома важна компетенција – која се налази у основи виших нивоа разумевања текста, јесте вештина аргументације. Имајући у виду да развој аргументованог мишљења има значајну улогу у образовању јер може позитивно да утиче на усвајање знања, током наставе језичке културе требало би проверавати у којој мери су ученици у стању да разумеју аргументативне текстове. Требало би подстицати ученике да аргументовано образлажу свој став везан за проблемску ситуацију у књижевном делу; да аргументовано образлажу свој експлицитно изнети став о неком, за њих, значајном питању; да у низу образложења неког/нечијег става издвајају аргументе којима је тај став образложен и одбацују делове текста који нису повезани са аргументацијом; да аргументима искажу зашто се не слаже са аргументима других. Такође, требало би их оспособити да тумаче поступке јунака у књижевном делу, позивајући се на аргументе који проистичу из текста.

Један од основних облика усменог и писменог изражавања – описивање, представља темељан програмски садржај за усавршавање и неговање ваљане језичке културе ученика. На овом узрасту ученици би требало да користе обе врсте описа: технички и сугестивни, односно требало би их оспособити да описују одређени предмет, појам или биће, најпре објективно (технички опис), а потом изражавајући сопствене утиске (сугестивни опис). Такође, требало би их подстицати да смишљају паралелно обе врсте описа истог предмета описивања; да проналазе елементе оба описа у мешовитом тексту; да открију „уљеза” (технички опис залутао у сугестивни и обрнуто); да препознају ситуације у којима би требало употребити једну или другу врсту описа и да образложе своје мишљење; да на основу готовог техничког и сугестивног описа уочавају одлике једног и другог начина описивања.

Једна од форми изражавања која је у функцији оспособљавања ученика да свој језички израз унапреде, обогате и прилагоде одређеној комуникативној ситуацији може бити и репортажа. Ученике би требало упутити у основне

карактеристике овог новинарског жанра како би могли да напишу састав репортажног типа (на пример, репортажа о школи, екскурзији и слично).

Током наставе језичке културе на овом узрасту требало би указати ученицима, између осталог, и на методе приказивања извора и идеја, као и додатних појашњења која се користе у тексту. Требало би их подстицати да објашњавају разлоге и функције цитирања; да тумаче проблемске ситуације уочене у књижевним и другим текстовима помоћу цитата; да тумаче значај и смисао употребљене фусноте на задатом примеру; да разликују цитате и парафразе у задатим примерима. Такође, требало би има указати на правила која се тичу писања експонираних бројева којима се означавају фусноте на крају реченице.

Оспособљавање ученика за успешно читање, коришћење и разумевање нелинеарног текста један је од задатака наставе језичке културе на овом узрасту. Ученици би требало да направе једноставне табеле на основу задатог текста који садржи податке погодне за табеларни приказ; да читају податке из табеле и тумаче их; да праве једноставне дијаграме на основу задатих података, као и да тумаче податке из једноставнијих дијаграма и да изводе закључке на основу тих података. Требало би да смештају садржаје погодних граматичких јединица у табеларне приказе и да на основу података из нелинеарног текста саставе линеарни текст и друго.

Имајући у виду утицај медијских технологија на језик, током наставе језичке културе требало би подстицати ученике да примењују експлицитну норму и када комуницирају посредством савремених информационо-комуникационих технологија. Ученике би требало подстицати, на пример, да анализирају имејл/SMS поруке, уочавајући у њима огрешења о нормативна правила, да претварају имејл/SMS поруке у којима нису испоштована нормативна правила у оне у којима ће бити поштована, као и да на основу краћих задатих текстова пишу имејл или SMS поруку.

Примењивање различитих стратегија читања повезано је са разумевањем прочитаног и са успешним читањем текста. Стога би у настави језичке културе требало подстицати ученике, на пример, да уочавају разлике у функцији и квалитету различитих типова читања; да дефинишу ситуације у којима би требало употребити неку стратегију читања; да вежбају да брзо, временски ограничено пронађу информације у задатом тексту; да тумаче доживљај прочитаног текста; да разликују чињенице од коментара у склопу истраживачког читања; да аргументовано образлажу читалачки доживљај.

Да би говорна вежба у потпуности остварила своју улогу у настави језичке културе, потребно је да буде прецизно испланирана, ваљано припремљена и детаљно организована. Кроз говорне вежбе треба указивати и на основне

особине правилног и доброг говора (није важно само шта се каже већ и како се каже), као и на најчешћа огрешења као што су употреба поштапалица, непримерене лексике и сл. На овом узрасту најпогодније могу бити следеће говорне вежбе: интерпретативно-уметничке (изражајно читање, рецитоване); вежба аргуменовања (дебатни разговор).

Правописне вежбе представљају најбољи начин да се правописна правила науче, провере, као и да се уочени недостаци отклоне. На овом узрасту најбоље је примењивати и просте и сложене правописне вежбе које су погодне за савлађивање како само једног правописног правила из једне правописне области, тако и више правописних правила из неколико правописних области. Адекватне могу бити следеће правописне вежбе: диктат, исправљање правописних грешака у тексту; запета у зависносложеним реченицама; глаголски облици; електронске поруке.

Врсте језичких вежби потребно је одабрати према интересовањима ученика или у контексту наставног садржаја. То могу бити: допуњавање текста различитим облицима променљивих речи; допуњавање текста непроменљивим речима; обележавање комуникативне реченице у тексту; исказивање реченичног члана на више начина. Применом језичких вежби код ученика се ствара навика да промишљају и траже адекватан језички израз за оно што желе да искажу (у зависности од комуникативне ситуације) и повећава се фонд таквих израза у њиховом речнику, са нарочитим нагласком на фразеологизме и устаљене изразе (примере узимати из обрађених текстова).

У сваком полугодишту раде се по два писмена задатка (укупно четири годишње). Препоручује се да се ради осам домаћих задатака (писаних састава).

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење и вредновање резултата напредовања ученика је у функцији остваривања исхода, а започиње иницијалном проценом достигнутог нивоа знања, у односу на који ће се одмеравати даљи напредак и формирати оцена. Сваки наставни час и свака активност ученика је прилика за формативно оцењивање, односно регистровање напретка ученика и упућивање на даље активности.

Формативно вредновање је саставни део савременог приступа настави и подразумева процену знања, вештина, ставова и понашања, као и развијања одговарајуће компетенције током наставе и учења. Формативно мерење подразумева прикупљање података о ученичким постигнућима, при чему се најчешће примењују следеће технике: реализација практичних задатака, посматрање и бележење ученикових активности током наставе, непосредна комуникација између ученика и наставника, регистар за сваког ученика (мапа

напредовања) итд. Резултати формативног вредновања на крају наставног циклуса треба да буду исказани и бројчаном оценом.

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања, праћења и вредновања. Важно је да наставник, поред постигнућа ученика, континуирано прати и вреднује властити рад. Све што се покаже добрим и ефикасним, наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а оно што буде процењено као недовољно делотворно, требало би унапредити.

Назив предмета

ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Циљ

Циљ учења Страног језика јесте да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну писану и усмену комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.

Годишњи фонд часова **72**

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- разуме једноставније текстове који се односе на поздрављање, представљање и тражење/давање информација личне природе;
- поздрави и отпоздрави, представи себе и другог користећи једноставнија језичка средства;
- размени једноставније информације личне природе;
- у неколико везаних исказа саопшти информације о себи и другима;
- разуме једноставније текстове који се односе на опис особа, биљака, животиња, предмета, места, појава, радњи, стања и збивања;
- опише и упореди жива бића, предмете, места, појаве, радње, стања и збивања користећи једноставнија језичка средства;
- разуме једноставније предлоге, савете и позиве на заједничке активности и одговори на њих уз одговарајуће образложење;
- упути предлоге, савете и позиве на заједничке активности користећи ситуационо прикладне комуникационе моделе;
- затражи и пружи додатне информације у вези са предлозима, саветима и позивима на заједничке активности;
- разуме уобичајене молбе и захтеве и реагује на њих;
- упути уобичајене молбе и захтеве;
- честита, захвали и извини се користећи мање сложена језичка средства;

- разуме и следи једноставнија упутства у вези с уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота;
- пружи једноставнија упутства у вези са уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота;
- разуме једноставније текстове у којима се описују радње и ситуације у садашњости;
- разуме једноставније текстове у којима се описују способности и умећа;
- размени појединачне информације и/или неколико информација у низу које се односе на радње у садашњости;
- опише радње, способности и умећа користећи неколико везаних исказа;
- разуме једноставније текстове у којима се описују искуства, догађаји и способности у прошлости;
- размени појединачне информације и/или неколико информација у низу о искуствима, догађајима и способностима у прошлости;
- опише у неколико краћих, везаних исказа искуства, догађај из прошлости;
- опише неки историјски догађај, историјску личност и сл.;
- разуме једноставније исказе који се односе на одлуке, обећања, планове, намере и предвиђања и реагује на њих;
- размени једноставније исказе у вези са обећањима, одлукама, плановима, намерама и предвиђањима;
- саопшти шта он/она или неко други планира, намерава, предвиђа;
- разуме уобичајене изразе у вези са жељама, интересовањима, потребама, осећањима и реагује на њих;
- изрази жеље, интересовања, потребе, осете и осећања једноставнијим језичким средствима;
- разуме једноставнија питања која се односе на оријентацију/ положај предмета, бића и места у простору и правац кретања и одговори на њих;
- затражи и разуме обавештења о оријентацији/положају предмета, бића и места у простору и правцу кретања;
- опише правац кретања и просторне односе једноставнијим, везаним исказима;
- разуме једноставније исказе који се односе на дозволе, забране, упозорења, правила понашања и обавезе и реагује на њих;
- размени једноставније информације које се односе на дозволе, забране, упозорења, правила понашања и обавезе код куће, у школи и на јавном месту;
- разуме једноставније исказе који се односе на поседовање и припадање;
- формулише питања и једноставније исказе који се односе на поседовање и припадање;

- разуме једноставније исказе који се односе на изражавање допадања и недопадања и реагује на њих;
- изрази допадање и недопадање уз једноставније образложење;
- разуме једноставније исказе којима се тражи мишљење и реагује на њих;
- изражава мишљење, слагање/неслагање и даје кратко образложење;
- разуме једноставније исказе који се односе на количину, димензије и цене;
- размени информације у вези са количином, димензијама и ценама.

Област/тема - поздрављање и представљање себе и других и тражење/ давање основних информација о себи и другима, садржаји:

Слушање и читање једноставнијих текстова који се односе на поздрављање и представљање (дијалози, наративни текстови, формулари и сл.); реаговање на усмени или писани импулс саговорника (наставника, вршњака и сл.) и иницирање и проширивање комуникације; усмено и писано давање информација о себи и тражење и давање информација о другима (подаци о личности, приватним и школским активностима, друштвеним улогама и сл.).

Hi Sophie, how are you/ have you been? Fine!/ Pretty good!/Great!/ Never been better!/Not bad!/As usual./A little busy actually!/I've been busy studying, how about you?/Thanks for asking, and you? It was nice meeting you. It was nice/a pleasure meeting you as well/too./You as well/too./I hope to see you again./I look forward to meeting/seeing you again. Say hello/hi to your family. Is Dorian your first name? No, it's my middle name. My first name is David. What's your first/middle/last name/family name/surname? I was named after my great-grandfather, who was Russian. Who were you named after? My godparents chose this name for me. I grew up/was raised in Serbia, but my parents moved to Australia when I was ten. My paternal grandparents are still alive, but my maternal grandparents died when I was a child. These are my classmates, Vasilije and Neda; we've been friends for years. We belong to the the Drama Club, and we meet once a week/every Thursday afternoon. Which school club do you belong to?

Who's that girl on the right/left - the one in the leather jacket and plain T-shirt? The picture was taken a few years ago, but it must be Elena, a girl from my class. She plays the guitar in the school orchestra. What instrument do you play?

Luka and I go to the same school, but we aren't in the same class. We get on/along very well, although we don't always agree about everything. He doesn't live in my street; however, he lives very close to me, just round the corner. Who do you get on/along (well) in your class/school/family?

Phillip's quite brainy, and he's really good with computers, but he's been really bad-tempered since his parents got divorced. Who has he lived with since then?

The Present Simple Tense за изражавање сталних и уобичајених радњи The Past Simple Tense глагола to be и осталих глагола (правилних и неправилних) The Past Continuous Tense The Present Perfect Tense учесталијих глагола (правилних и неправилних) Питања са Who/What/Which/Where/When/Why... Питања са препозиционим глаголима. Употреба и изостављање чланова при ближем одређивању лица, у фиксним изразима (go to school/by car/on foot...), са основним географским појмовима (називима улица, градова, држава...) Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (must, can't, may...) Пасивни облик глагола у простим временима (Present Simple, Past Simple, Future Simple) (Интер)културни садржаји: устаљена правила учтиве комуникације; имена и надимци; родбина, породични односи и родбинске везе. Већи градови у земљама циљне културе.

Област/тема - описивање бића, предмета, места, појава, радњи, стања и збивања, садржаји:

What's he/she like? He's smart and confident, but he's slightly irresponsible at times. What does he/she look like? She's of medium height/build and she's got medium length straight/wavy/curly hair. She usually wears sporty clothes – she must love sports! My sister's too young to take the driving test. My brother isn't tall enough to play basketball. Fast food is unhealthy, isn't it? These potatoes are too salty, aren't they? Our results look great compared to theirs. We can't be worse than them. The lamp is broken! The news is fascinating/unbelievable.

What an enormous fish! What a lovely drawing! What lovely weather! How interesting/boring! You can see/There's a church in the middle/in the background/in front of the picture. I didn't enjoy the amusement park – it was too scary! It was -10 degrees on the mountain - it was freezing cold and snowy. It rained/ snowed more heavily than last night. What's the title of the book/film? It's a novel/film entitled... Serbia is situated at the crossroads of Central and Southeast Europe. Belgrade is located at the confluence of the Danube and Sava Rivers. The United Kingdom consists of four countries: England, Wales, Scotland and Northern Ireland. The UK national anthem is called "God Save the Queen", while the US national anthem is called "The Star Spangled Banner". What's Serbian national anthem called? It's "God of Justice".

What is/are the most endangered animal species in the world? What is/are the most popular teen TV series in your country? In Serbian tradition godparents are usually given the responsibility for naming a newborn child. The Present Simple Tense и The

Present Continuous Tense за изражавање појава, радњи, стања и збивања у садашњости, The Past Simple Tense и The Past Continuous Tense за изражавање појава, радњи, стања и збивања у прошлости. Поређење прилога. Придеви са наставцима –ed и –ing. Too (adjective) to... / (not) enough (adjective) to... Творба и употреба прилога за начин (beautifully, quickly, happily, well, badly, fast, hard...) Употреба одређеног члана код поређења придева/прилога. Употреба/изостављање одређеног члана са основним географским појмовима (називима градова, држава, река...) Релативне заменице who, which, that, whose, where... Неодређене заменице (somebody, something, anybody, anything, nobody, no one, nothing, everything...). Питања са What...like, How, Why... Негативни префикси un-, im-, ir-... Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (must, can't, may...) Пасивни облик глагола у простим временима (Present Simple, Past Simple, Future Simple) What (a/an) + adjective + noun. Question tags. (Интер)културни садржаји: особености наше земље и земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике и сл.)

Област/тема - изношење предлога и савета, упућивање позива за учешће у заједничкој активности и реаговање на њих, садржаји:

Have a slice of bread!

Help yourself/yourselfs to the sandwiches!

Less/More, please!

He should cut down on sweets, shouldn't he?

If you experience any form of bullying, you should immediately report it to the teachers.

What should/shall I do if my Facebook account gets hacked?

Are we meeting Pavle and Dorotea in front of the cinema?

Let's go sightseeing, shall we?

We'll play in the garden if the weather gets better, won't we?

I'm on the team, aren't I?

I'll keep my fingers crossed for you!

Why don't we download some music from the Internet?

Let me show you!

It's lesson/break/quiz time!

The game is over!

They asked me to join their team.

The doctor told me to stay in bed and drink plenty of fluids.

She advised us to take a bus downtown/not to drink the water.

Should за давање савета

Изрази: How about...? What about...? Why don't we...? Would you like...? Do you want...? Shall we...? Let's...

Модални глаголи за изражавање предлога - can/could/may/might

Заповедни начин

The Present Continuous Tense за унапред договорене радње

Question tags

Индириктни предлози и савети

Први кондиционал

Повратне заменице

(Интер)културни садржаји: прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве.

Област/тема - изражавање молби, захтева, обавештења, извињења, честитања и захвалности, садржаји:

Can I have my magazine back?

Can/Could we have some advice/information about the trip?

Could you speak a bit more slowly/speak up, please?

Mother told the children to stop arguing/fighting.

The flight attendant told the passengers to fasten their seat belts.

The librarian asked us not to make noise in the library.

Will you leave me alone, please? He asked me to leave him alone.

She promised/refused to let me use her laptop/dictionary.

I'm sorry for your loss!/I'm sorry to hear that! Thank you for your sympathy/kindness!

He thanked me for my help/support.

Sorry for being late. Thanks for coming. Thank you in advance!

I'll put it down so that I don't make the same mistake again!

Модални глаголи за изражавање молбе и захтева – can/could/may/will

Индириктне наредбе и молбе

Gerund/Infinitive

(Интер)културни садржаји: правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања.

Област/тема – разумевање и давање упутстава, садржаји:

If you want to help the charity, email... or call...

If you want to recycle, sort out/separate different materials and put them in recycling containers.

You can set up your account in just a few steps.

Once you have finished, you can save your work and share the link.

Make sure you check your essay for spelling mistakes before you hand it in!

Make/ Do a class survey on their reading habits/ media preferences. Compare/
Present the results.

The form must be completed in ink.

Write your name and address in block capitals.

Fill in the blanks.

Don't let go of the handlebar on that bike!

Keep your dog on a leash!

Hold on! Hold the line!

When a challenge is given don't step back. Step up!

Први кондиционал. Заповедни начин. Пасивни облик модалних глагола.
(Интер)културни садржаји: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом.

Област/тема – описивање радњи у садашњости, садржаји:

How long does it take you to get to school? It takes me half an hour if I go by bus, but this week Dad's driving me to school, so it's taking me only half the time.

Who's the teacher telling off?

What are the police looking for?

She's getting dressed for the party, isn't she? The children are dressed up for the celebration, aren't they?

My parents have been married since 2002.

Can you do a handstand/ a cartwheel/ a forward/backward roll/ a split/ a bridge?

We've been able to use the application for over a year now.

Teenagers don't watch TV as often as they used to.

My neighbours have got a very big house with a swimming pool - they must be rich!

Pavle can't be on holiday – I've just seen him!

In Serbian tradition, if you hiccup, someone is talking about you.

Plants die if they don't get enough water.

The novel/film is based on an oral folk story/a historic fact.

The Present Simple Tense за изражавање сталних и уобичајених радњи

The Present Continuous Tense за изражавање тренутних и привремених радњи.

Разлике у употреби глаголских облика The Present Simple Tense и The Present Continuous Tense. The Present Perfect Simple Tense за изражавање радњи које су почеле у прошлости и још увек трају. Нулти кондиционал. Питања са

препозиционим глаголима. Can за изражавање способности у садашњости. Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (must, can't, may...). Пасивни облик глагола у простим временима (Present Simple) Question tags. (Интер)културни садржаји: породични живот; живот у школи и у ширем окружењу – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања; традиција и обичаји.

Област/тема – описивање радњи у прошлости, садржаји:

It was very nice/kind of Nadja to help me with my homework.

Nicholas did very well in his test – better than in the previous one!

Lara was born in Canada, but her family moved to the USA two years ago. Which US state did they move to? Have you ever read this book? No, but I'd like to.

Has Marco finished his exams yet? She has already had supper, hasn't she?

It's been ages since we last met, hasn't it?

Everybody enjoyed themselves, didn't they?

We've won! They've lost! Have the police been able to find the criminals who robbed the bank? When we looked up we could see the stars.

I broke my glasses so I couldn't see the board at school.

It was raining when I left home this morning.

While we were watching TV, I fell asleep.

Who were you talking to when I saw you at the party?

What was Isaac Newton doing when he discovered the law of gravity? He was sitting in his garden when an apple fell on his head.

I didn't use to like animals, but I do now. What kind of TV programmes did you use to watch when you were a child?

Robin Hood used to take from the rich and give to the poor.

The Indians didn't use to hunt with guns, they used to hunt with bows and arrows.

The plane was late so we had to wait for ages.

It was very warm so we didn't have to wear jumpers.

Did you have to study hard for your maths test?

I was given a lot of useful advice/information about the project.

How many people were killed in the hurricane/flood/earthquake?

How many homes were destroyed by the hurricane/flood/earthquake?

What was the deadliest hurricane/flood/earthquake?

America was discovered in 1492. When was George Washington elected the first president of the United States? Peter I reigned as the last King of Serbia and as the first King of the Serbs, Croats and Slovenes. When was he proclaimed King of Serbia? Queen Elizabeth II has ruled Britain since 1952, when her father, King George VI,

died. When was she crowned? “The Bridge on the Drina“was written by Ivo Andrić. Who was “Oliver Twist“ written by?

The Past Simple Tense правилних и неправилних глагола, све употребе The Past Continuous Tense, све употребе Контрастирање употребе и значења глаголских облика The Past Simple Tense и The Past Continuous Tense. The Present Perfect Simple Tense за изражавање искустава и радњи у неодређеној прошлости и са ever, never, just, already, yet... Контрастирање употребе и значења глаголских облика The Past Simple Tense и The Present Perfect Simple Tense. Used to. Could и was/were able to за изражавање способности у прошлости. Питања са Who/What/Which/Where/When/Why... Питања са препозиционим глаголима. Пасивни облик глагола у простим временима (Past Simple). Question tags (Интер)културни садржаји: историјски догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости.

Област/тема – описивање будућих радњи (планова, намера, предвиђања), садржаји:

I'm going to the dentist's/doctor's tomorrow morning. Anja is spending the weekend at her grandparents'. My auntie Sara is getting married next month. My mum's flying to Rome this afternoon. What time does her plane leave? The project will/could/may/might be finished by the end of the month. Will you be able to hand in your project in time? I hope the rain will stop soon! Look at the bright sky – it's going to be a lovely day today! The car's going to hit the child! We're going to miss the train! Mina's going to take the final exam at the end of term - I'm sure she'll pass it. I'll let you know as soon as I get the results!

Let's cross that bridge when we come to it! The teacher will get angry if we don't finish our homework, won't he? If Nenad doesn't do any revision for his exam, he will get bad marks and fail it. I haven't heard from my cousins for ages - I'll text them to check if they're OK. What will happen if we don't stop polluting our planet? In Serbian tradition, if your left palm is itching, you will get money, but if it's the right one then you will give money.

The Present Continuous Tense за изражавање унапред договорених/испланираних радњи. The Present Simple Tense за изражавање будућих радњи које су део утврђених распореда/програма. The Future Simple Tense за изражавање одлука донетих у тренутку говора, обећања и предвиђања на основу знања, искуства и веровања. Модални глаголи за изражавање вероватноће: could/may/might. Going to за изражавање планова, намера и

предвиђања на основу чулних опажања. Временске зависне реченице за изражавање будућности и одговарајући везници (when, after, before, as soon as...) Stative verbs (promise, believe, think, hope...) Пасивни облик глагола у простим временима (Future Simple) Question tags. Will be able to за изражавање способности у будућности

(Интер)културни садржаји: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом; традиција и обичаји.

Област/тема – исказивање жеља, интересовања, потреба, осета и осећања, садржаји:

What's wrong/the matter with you? My knee/ankle hurts! / I've got a sore throat and a runny nose. That must be the flu. You need some medicine. Get well/better soon!

What do you want to talk about?

She's been very lonely since her best friend moved house last year.

Why's Sara angry with me? She might be jealous of you!

He's disappointed with his test results.

I'm (very) happy for you/about visiting my aunt in Dublin.

My heart sank/ I was over the moon when I heard the news.

My parents were very proud of me when I won the first prize.

The cake smells/tastes delicious. Can I taste your pie?

Teenagers aren't interested in reading the news.

The children are not hungry enough to eat a whole pizza.

I'm too tired to go out tonight.

Stative verbs (be, want, need, have, hurt, feel, smell, taste...)

Why don't we/you + инфинитивна основа глагола.

Would like + именица/инфинитив глагола.

Употреба придевско-предлошких израза tired of / sick of / fed up with / bored with / disappointed with/by / happy for/about / angry with / proud of / interested in...

The Present Simple / Past Simple / Present Perfect Simple Tense

Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (must, can't, may...)

Пасивни облик глагола у простим временима (Present Simple, Present Perfect Simple, Past Simple, Future Simple)

Заповедни начин

Gerund/Infinitive

too (adjective) to/(not) enough (adjective) to

(Интер)културни садржаји: мимика и гестикулација; интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација.

Област/тема – исказивање просторних односа и упутстава за оријентацију у простору, садржаји:

Could you tell me the way to a nearby/the nearest station?

The city hall is closer to/nearer the city centre than the cathedral.

The Modern Art Museum is the farthest from the centre.

They built their home in a forest on a mountain, among pine trees.

We put up our tent on a campsite by the lake, and we slept under the stars.

They went sledging down the steep hills.

We often go for long walks along the river bank.

You mustn't go across this road here.

The children were running past/through/around the park.

The plane was flying high above the clouds.

I placed the speakers right against the wall.

Can you wait outside/inside?

The cat jumped onto/off the roof/over the wall and into the garden.

Yuri Gagarin was the first human being to travel into space.

How can I find these places on the map?

Canada is north of, and Mexico is south of the United States.

The UK is bordered to the south by the English Channel, which separates it from continental Europe, to the east by the North Sea

and to the west by the Irish Sea and the Atlantic Ocean.

Tara Mountain is located in western Serbia, while the Djerdap Gorge is situated in eastern Serbia.

It's on the tip of my tongue!

I wrote off the top of my head.

Предлози за изражавање положаја и просторних односа: in front of, behind, between, opposite, along, above, against... Предлози са глаголима кретања: onto, into... Предлошки изрази са именицама за означавање страна света: north of, south of, to the south, to the west... Придеви изведени од именица за означавање страна света: western, eastern... Компаратив и суперлатив придева. Заповедни начин. Пасивни облик глагола у простим временима (Present Simple, Present Perfect Simple, Past Simple, Future Simple) Употреба/изостављање одређеног члана са основним географским појмовима (називима градова, држава, река, планина, мора, океана...)

(Интер)културни садржаји: јавни простор; типичан изглед места; географске карактеристике наше земље и земаља говорног подручја циљног језика; идиоматска/метафоричка употреба предлошких израза.

Област/тема – изрицање дозвола, забрана, упозорења, правила понашања и обавеза, садржаји:

The head teacher ordered us not to use our mobile phones in class.

They must be put away before the beginning of class. What are the rules about using cell phones in your school? The local council warned the people not to pollute the river. My parents told me not to leave the house without their permission. The animals mustn't be disturbed. Don't let the children feed them!

The teams cannot have more than 11 players on the field during a match.

The new Spiderman film is rated 12. This means we're allowed to watch it.

We're not allowed to talk during the performance. Don't go near Ljubica. She's got chicken pox. Look out! There's a car coming! Watch out! The floor/staircase/pavement is slippery. Be careful. You could burn yourself. Take care in the sun. You may/might get sunburnt. Keep off the grass! No entry! We should say good-bye now!

Заповедни начин. Модални глаголи и глаголски облици за изражавање дозволе, забране, правила понашања и присуство/одсуство обавезе: can/can't, must/mustn't, should/shouldn't, have to/don't/doesn't have to, had to/didn't have to, (not to) be allowed to. Модални глаголи за изражавање вероватноће: could/may/might. Let/Make + инфинитивна основа глагола. Индиректне наредбе и молбе. Пасивни облик глагола у комбинацији са модалним глаголима.

(Интер)културни садржаји: понашање у кући, школи и на јавним местима; значење знакова и симбола.

Област/тема – описивање радњи у прошлости, садржаји:

Област/тема – изражавање припадања и поседовања, садржаји:

That's your parents' car, isn't it?

These are my sunglasses, aren't they?

Is that Lazar's phone? I'm not sure, it could be Sanja's.

This can't be my book, it must be yours; I left mine at home.

Саксонски генитив са именицом у једнини и множини (правилна и неправилна множина) – my friend's/ friends'/ children's books. Присвојне заменице mine,

yours... Питања са Whose. Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (must, can't, may...) Question tags.

(Интер)културни садржаји: однос према својој и туђој имовини.

Област/тема – изражавање допадања / недовољавања, садржаји:

My most/least favourite outdoor/indoor activity is... Masha enjoys outdoor swimming, doesn't she? She can't be keen on skiing, she doesn't like winter sports. My sister prefers vanilla to chocolate ice-cream / traditional shopping to online shopping / downloading music to buying CDs. Which one do you prefer?

It's not my cup of tea! Придевско-предлошке фразе – interested in, good/bad at, crazy about, keen on... Глаголи like/love/hate/enjoy/prefer/can't stand + глаголска именица. Питања са What, Who, Why, Which... Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (must, can't, may...) Question tags. (Интер)културни садржаји: уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм, спорт.

Област/тема – изражавање мишљења, садржаји:

I don't think that mobile phones should be banned in schools. / In my opinion, students should be allowed to use cell phones in school for safety reasons. What do you think? What's your opinion? Who do you think will win/lose the match?

What do you mean by that? They must/can't be rich/poor/famous...

I agree/disagree with you on that! Stative verbs (think, like, agree, believe, mean...)

Питања са What, Why, How... Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (must, can't, may...) Пасивни облик глагола у простим временима (Present Simple, Past Simple, Future Simple) Пасивни облик модалних глагола.

(Интер)културни садржаји: поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима.

Област/тема – изражавање количине, димензија и цена, садржаји:

What's the population of Belgrade? It's nearly 1.7 million people. It lies 116.75 metres above sea level. The Dead Sea is the world's lowest point of land at 423 metres below sea level.

What's the height of the world's tallest building? It's a skyscraper in Dubai that reaches 829.8 m. My mum works on the 15th floor of a 29-storey building.

What's the length of the world's longest river? It's the Nile in Africa, and it's 6,853 km (4,258 miles) long. What's the weight of the world's heaviest animal? It's the blue whale, and it weighs about 200 tonnes. What are the length, width and depth of the pool? It's 6 metres long, 4 metres wide and 2 metres deep. What's its size? Its area is 24 square metres. What's the size of the image? It's 29.6 KB.

How much do these apples weigh? They're almost two and a half kilos/five and a half pounds. We need only 2 loaves of bread for the party.

That's a bargain! This costs a lot! They gave us a lot of useful advice/information.

I heard some amazing news this morning. How much homework did you have last night? We've got fewer subjects/ less homework this year. Neda got full marks in her test – ten out of ten!

Основни бројеви преко 1000. Небројиве именице: information, advice, news, homework... Грађење именица за изражавање димензија: high-height, long-length, deep-depth, wide-width...

(Интер)културни садржаји: друштвено окружење; валуте циљних култура; правописне конвенције при раздвајању хиљада, као и целих од децималних бројева; конвенције у изговору децималних бројева; метрички и неметрички систем мерних јединица.

Настава граматике, с наставом и усвајањем лексике и других аспеката страног језика, представља један од предуслова овладавања страним језиком. Усвајање граматике подразумева формирање граматичких појмова и граматичке структуре говора код ученика, изучавање граматичких појава, формирање навика и умења у области граматичке анализе и примене граматичких знања, као прилог изграђивању и унапређивању културе говора.

Граматичке појаве треба посматрати са функционалног аспекта (функционални приступ). У процесу наставе страног језика у што већој мери треба укључивати оне граматичке категорије које су типичне и неопходне за свакодневни говор и комуникацију, и то кроз разноврсне моделе, применом основних правила и њиховим комбиновањем. Треба тежити томе да се граматика усваја и рецептивно и продуктивно, кроз све видове говорних активности (слушање, читање, говор и писање, као и превођење), на свим нивоима учења страног језика, према јасно утврђеним циљевима, стандардима и исходима наставе страних језика.

Граматичке категорије су разврстане у складу са Европским референтним оквиром за живе језике за сваки језички ниво који подразумева прогресију језичких структура према комуникативним циљевима: од простијег ка сложенијем и од рецептивног ка продуктивном. Сваки виши језички ниво подразумева граматичке садржаје претходних језичких нивоа. Цикличним понављањем претходно усвојених елемената надограђују се сложеније граматичке структуре. Наставник има слободу да издвоји граматичке структуре које ће циклично понављати у складу са постигнућима ученика, као и потребама наставног контекста.

Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуникативне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са статусом језика и годином учења. С тим у вези, уз одређене граматичке категорије стоји напомена да се усвајају рецептивно, док се друге усвајају продуктивно.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује не само постигнућа ученика, процес наставе и учења, већ и сопствени рад како би перманентно унапређивао наставни процес.

Процес праћења остварености исхода почиње проценом нивоа знања ученика на почетку школске године како би наставници могли да планирају наставни процес и процес праћења и вредновања ученичких постигнућа и напредовања. Тај процес се реализује формативним и сумативним вредновањем. Док се код формативног оцењивања током године прате постигнућа ученика различитим инструментима (дијагностички тестови, самоевалуација, језички портфолио, пројектни задаци и др.), сумативним оцењивањем (писмени задаци, завршни тестови, тестови језичког нивоа) прецизније се процењује оствареност исхода или стандарда на крају одређеног временског периода (крај полугодишта, године, циклуса образовања). Формативно вредновање није само праћење ученичких постигнућа, већ и праћење начина рада и средство које омогућава наставнику да у току наставног процеса мења и унапређује процес рада. Током оцењивања и вредновања ученичких постигнућа треба водити рачуна да се начини на које се оно спроводи не разликује од уобичајених активности на часу јер се и оцењивање и вредновање сматрају саставним делом процеса наставе и учења, а не изолованим активностима које стварају стрес код ученика и не дају праву слику њихових постигнућа. Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање. То се постиже оцењивањем различитих елемената као што су језичке вештине (читање, слушање, говор и писање), усвојеност лексичких садржаја и језичких структура, примена правописа, ангажованост и залагање у раду на часу и ван њега, примена социolingвистичких норми. Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени

са техникама, типологијом вежби и врстама активности које су примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација процеса вредновања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуникацију на релацији ученик – наставник, као и ученик – ученик, а уједно помажу ученику да разуме важност и смисленост вредновања и подстичу га на преузимање одговорности за властито планирање и унапређивање процеса учења.

Назив предмета	ЛИКОВНА КУЛТУРА
Циљ	Циљ учења Ликовне културе је да се ученик, развијајући стваралачко мишљење и естетичке критеријуме кроз практични рад, оспособљава за комуникацију и да изграђује позитиван однос према култури и уметничком наслеђу свог и других народа.
Годишњи фонд часова	36

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- користи традиционалне технике и одабрана савремена средства за ликовна истраживања;
- изражава, одабраним ликовним елементима, емоције, стање или имагинацију;
- обликује композиције примењујући основна знања о пропорцијама и перспективи;
- користи, сам или у сарадњи са другима, одабране изворе, податке и информације као подстицај за стваралачки рад;
- разговара о одабраним идејама, темама или мотивима у уметничким остварењима различитих култура и епоха;
- уважава себе и друге када снима, обрађује и дели дигиталне фотографије;
- учествује у заједничком креативном раду који обједињује различите уметности и/или уметност и технологију;
- прави, самостално или у тиму, презентације о одабраним темама повезујући кључне текстуалне податке и визуелне информације;
- представи своје и радове других, кратко, аргументовано и афирмативно;
- предлаже идеје за уметничку рециклажу, хуманитарне акције кроз ликовно стваралаштво или обилазак места и установа културе;
- разматра своја интересовања и могућности у односу на занимања у визуелним уметностима.

Област/тема – простор и композиција, садржаји:

Композиција. Боје и емоције, стилизација облика. Композиција линија, композиција боја, композиција облика. Равнотежа, контраст, понављање и степеновање облика, варијације. Орнамент и арабеска. Пропорције. Пропорције главе и тела. Перспектива. Колористичка, ваздушна, линеарна перспектива.

Област/тема – комуникација, садржаји:

Теме. Историјска, религијска и митолошка тема. Оригинал, копија и плагијат. Дигитална фотографија. Кадар, селфи и аутопортрет. Анимација. Процес креирања, стори борд. Сцена. Обједињавање покрета, игре и звука. Презентације.

Област/тема – уметност око нас, садржаји:

Уметност и технологија. Уметничка занимања и производи. Савремена технологија и уметност. Уметност око нас. Уметничка рециклажа, уметнички пројекти, хуманитарне акције... Наслеђе.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Кључни појмови су међусобно чврсто повезани и чине конструкцију, основу за развијање програма. Централни појам је простор, јер се све што видимо и доживљавамо налази у простору. Из овог појма су изведени остали кључни појмови. У седмом разреду их има шест: простор – облик, линија, боја, текстура, светлина. Понављање истих кључних појмова из разреда у разред не подразумева понављање истих садржаја и активности. У сваком разреду кључни појмови се разматрају из другог угла и надограђују новим појмовима и подпојмовима.

Централни појам, простор, указује на то да програм није усмерен на ускостручне садржаје, већ на свет у коме ученик живи и одраста и који треба свесно да опажа, доживљава и истражује из различитих углова. Сви садржаји везани за визуелну уметност (укључујући и уметничка остварења из ближе и даље прошлости) у блиској су вези са савременим светом и ученици треба постепено, до краја школовања, да истражују и откривају те везе.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У првој колони табеле дати су исходи који се достижу до краја школске године. Исходи воде ка постепеном развијању компетенција. Достижни су за сваког ученика, у мањој или већој мери. У другој колони табеле предложени су називи целина, а у трећој појмови, подпојмови и теме за разговор и истраживање. Треба

имати у виду да предложени садржаји нису предлози наставних тема и наставних јединица.

У новом моделу наставе и учења фокус није на садржајима. Наставник креира програм на основу компетенција, предметног циља, исхода и кључних појмова. Једна наставна тема траје најмање четири часа. У оквиру теме се повезују појмови које наставник бира из свих целина. Да би се омогућили услови за напредовање ученика, у настави треба да доминирају сложени задаци који циљају више исхода и међупредметних компетенција. Осим стваралачког рада значајан је и разговор. Наставник планира питања која подстичу ученике на размишљање, истраживање и развијање креативних идеја.

Имајући у виду недовољан фонд часова и опремљеност кабинета/учионица у којима се одржава настава Ликовне културе, пожељно је да се настава планира тимски. Поједини задаци/активности могу да се реализују у кабинету за информатику, у интегрисаној настави, у настави других предмета, ван школе (на екскурзији, у музеју...) или као домаћи задатак (индивидуални или тимски пројекти).

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ПРОСТОР И КОМПОЗИЦИЈА

Наставник бира оне појмове и ликовне проблеме које ће ученици истраживати кроз стваралачки (ликовни) рад. Затим, планира теме и појмове које ученици могу да истраже сами (код куће), а према сопственим интересовањима.

Композиција

Када ученици сликају, наставник може да постави ликовни проблем који се односи на повезивање емоција и боја (изражавање сопственог расположења или планско коришћење боја да би се изазвале одређене емоције код посматрача). Ученици, ако желе, могу да одаберу и истраживачке теме везане за пигментну боју (на пример, по чему боје добијају називе, занимљивости о производњи боје током историје, психолошко дејство боје, боје и амбалажа производа, комбиновање боја приликом уређења просторије и утисак који комбинација оставља на посматраче...). Одабрану тему могу да истраже тако што ће истраживати податке код куће и/или кроз ликовни рад на часу. Када је реч о стилизовању облика, предлог се односи на то да ученици науче како да максимално поједноставе сложени облик, да га кроз фазе, поступно, сведу на знак. Потребно је да уоче по чему је облик препознатљив, да разликују његову битну карактеристику од мање важних детаља. Затим, да испробају неке поступке који ће им помоћи да стилизују облик (брисање детаља сложеног цртежа белом бојом, свођење сложеног облика на геометријске фигуре, опцртавање контуре, цртање контуре, истицање/преувеличавање

карактеристичног детаља...). Могу да ураде више нацрта на мањем формату папира. Касније, када буду стварали сложеније радове (на пример, портрет) могу да примењују поступак или поступке који им највише одговарају. Потребно је и да ученици разумеју разлику између тродимензионалног објекта и илузије тродимензионалности (која се постиже на дводимензионалној подлози традиционалним техникама или у апликативном програму). Ако процени да су ученици заинтересовани, наставник може да планира и креирање илузија (оп-арт или друге илузије), у супротном илузије могу да се планирају за осми разред. Предвиђено је да се о принципима компоновања више учи у осмом разреду. У седмом разреду фокус је на оригиналности. Једнако је важно да, када наставник постави ликовни проблем, ученици плански примене онај принцип или принципе компоновања о којима су учили, као и да искуствено и спонтано откривају оне о којима нису учили. Наставник повезује одабране појмове и ликовне проблеме са другим одабраним садржајима. На пример, композиција боја може да се повеже са колористичком перспективом, бојом и емоцијама, наслеђем, одабраним принципом компоновања на коме ће бити фокус (на пример, равнотежа или доминанта)... Орнамент и арабеска могу да се повежу са ритмом, наслеђем, уметничким занимањима...

Цртежи и текстуре се креирају традиционалним техникама, на часу. Мобилни уређаји могу да се користе за истраживање линија тако што ће ученици прво обликовати жичану скулптуру, затим је осветлити мобилним уређајем тако да сенка пада на папир, оловком пратити траг бачене сенке, а затим довршити апстрактни цртеж комбинованом техником.

Пропорције

Наставник нуди само основне податке о пропорцијама људске главе и тела, ученици уче кроз практични рад (златни пресек и ергономија могу да се помену у осмом разреду). Када обликују фигуре од меког материјала, могу и да користе жичану конструкцију. Ако приказују фигуре и предмете у простору, потребно је да обрате пажњу на однос величина више облика (на пример, људска фигура-пас-зграда или бокал-сто-јабука...) и на положај облика.

Перспектива

Наставник може да покаже графички приказ/приказе тродимензионалног објекта у отвореном простору и да говори о стајалишту, односно месту са кога посматрамо објекат или призор, о линији хоризонта и тачки нестајања/недогледа (прво једној). Ученици могу прво да вежбају приказивање једноставних облика (коцка, квадар, слово) у перспективи, на папиру мањег формата (могу да користе и папир на квадратиће). Међутим, треба имати у виду да се не ради о садржају из нацртне геометрије и пројектовања. Циљ је да

ученици развијају визуелно мишљење и да примењују перспективу без мерења, без лењира, без помоћних линија... Најважније је да их наставник научи како да опажају. Наставник показује и очигледне примере перспективе у уметничким делима. Треба водити рачуна о томе да се учење одвија постепено. Перспектива ће се учити и у осмом разреду, па наставник не треба да покаже ученицима све врсте перспектива.

КОМУНИКАЦИЈА

У овој целини су груписани садржаји који се односе на комуникацију – тумачење садржаја и изражавање (визуелно, вербално, писано и невербално). Ученици треба да до краја седмог разреда науче како да кратко, афирмативно и аргументовано говоре о својим радовима, радовима својих вршњака и о наслеђу, а до краја осмог разреда како да на прихватљив начин изразе критику или неслагање. Одабрани појмови/теме се повезују са одговарајућим појмовима других целина.

Садржај уметничког дела

Теме и мотиви које су ученици постепено упознавали претходних година (пејзаж, портрет, аутопортрет, мртва природа...) могу, према процени наставника, да се систематизују пре него што се покажу примери историјских, религијских и митолошких композиција. У разговору је неопходно повезати појмове/теме са садашњим временом и искуством ученика. Ученици се, постепено, уводе у разговор о намери уметника, о значају и утицају одабраних уметника и уметничких остварења у прошлости и данас, почев од примера из националног наслеђа. Ученици треба да разумеју и чему служе копије уметничких дела, шта је плагијат и какав је однос друштва (и закона) према плагирању, шта је оригиналност и због чега је важна. Када ученици обликују ликовне радове, фокус је на изражавању емоција, стања и/или имагинације.

Дигитална фотографија

О фотографији и филму ће се више учити у осмом разреду, а у седмом разреду је предвиђено да се ученици кроз практични рад и мотив близак њиховом искуству постепено уводе у начин комуницирања фотографијом. Елементарне податке о организацији композиције и основну терминологију потребно је повезати са одговарајућим садржајима прве целине и обезбедити да ученици прво изграде неопходну основу да би могли да се фокусирају на комуникацију – изражавање емоција, стања, порука... и утисак који фотографија оставља на посматрача. Разговор може да почне поређењем аутопортрета урађених традиционалним техникама, процењивањем како је уметник намеравао да се представи. У практичном раду, предлог је да ученици уче како да ураде занимљив селфи

примењујући основна знања о кадрирању, а без обраде у фото едиторима. Важно је и да науче како да направе избор, односно да се фокусирају на то да ли су успешно приказали оно што је договорено, уместо на то да ли су „лепо испали“. Уколико немају сви ученици фото апарате/мобилне уређаје, наставник планира рад у групи и коришћење школског фото апарата. Фотографије могу да се користе на часу за анализу, али се не излажу/објављују без дозволе ученика и родитеља/старатеља. Потребно је упозорити ученике да не фотографишу једни друге, мењају и објављују те фотографије без знања и дозволе.

Анимација

Предложени садржаји се односе на кратко упознавање ученика са начином креирања анимираних остварења. Довољно је рећи да је креирање анимације сложени посао који подразумева планирање, продукцију и продају. У току продукције (израде) анимације припрема се књига снимања и стори борд (често и аниматик). Наставник кратко објашњава функцију стори борда и истиче да се стори борд битно разликује од стрипа који је целовито остварење (о стрипу ће се више учити у осмом разреду). Ученици могу да скицирају на часу стори борд користећи традиционалну цртачку технику. Циљ је да ученици сазнају да у креирању појединих уметничких остварења учествује више тимова који међусобно сарађују, да се рад на таквим делима унапред планира, да се идеје разрађују на различите начине и да науче како да скицирају своју замисао у форми стори борда. Они ученици који су заинтересовани за индивидуални пројекат (домаћи рад) могу да ураде и дизајн карактера (изглед и особине јунака), затим причу или синопсис који су сами осмислили (индивидуални пројекат који се планира у договору са наставником Српског језика и књижевности), или могу да анимирају лик који су осмислили (индивидуални пројекат који се планира у договору са наставником Информатике и рачунарства).

Сцена

Предложени садржај се односи на обједињене уметности. Овај садржај се до сада у пракси реализовао различито. Предлог је да наставник прво покаже одабрана уметничка остварења (мултимедијално позориште, интерактивно позориште, сценски дизајн...), а затим да заједно са ученицима договори активност у којој ће сви ученици учествовати према својим афинитетима и способностима.

Презентације

Ученици треба да почну да уче како да из текста издвоје најбитније садржаје, највише десет теза (број теза је потребно постепено смањивати). Када раде дигиталну презентацију, наставник треба да поставља јасне захтеве. На пример, да презентација нема више од седам слајдова, да су текст и слика у равнотежи,

да контраст између боје подлоге и боје слова не замара очи... Затим, да су визуелне информације релевантне. Такође, потребно је разговарати о томе коме је презентација намењена и како држи пажњу публици. Потребно је водити рачуна о постепеном повећавању захтева (презентације ће се радити и у осмом разреду).

УМЕТНОСТ ОКО НАС

У овој целини су груписани садржаји који се односе на укључивање ученика у културне и уметничке активности у заједници и на развијање позитивних ставова према наслеђу свог и других народа.

Уметност и технологија

До краја седмог разреда ученици треба да упознају сва уметничка занимања за која се могу оспособити у средњим уметничким школама (остала занимања су предвиђена за осми разред). Ученици треба да размотре своја интересовања и могућности и да на време почну са припремањем за пријемни испит, уколико планирају да упишу уметничку школу.

Циљ разговора о новој технологији је да се ученици упознају са технологијом која се тренутно користи и да размотре на који начин технологија утиче на рад уметника. Наставник нуди минимум података, само онолико колико је потребно да се објасне основни појмови. На пример, израз „виртуелна реалност“ (VR) се односи на симулације облика и простора које су створене различитим технологијама (израз се не везује за традиционалне ликовне технике). Компјутерски генерисане слике (CGI) се користе у филму, анимираном филму, рекламама, игрицама. Апликативни програми омогућавају вајарима да за краће време обликују скулптуре, које остају као трајни записи, а не морају да се изведу у материјалу. Холограми су слике направљене помоћу ласерске технологије. У овом тренутку, 7D облици су холограми у реалном простору које видимо и без специјалних наочара. Јапански научници су произвели холограм који можемо и да додирнемо. Дигиталном оловком „Phree“ могуће је цртати скоро на свакој површини. Осим за фотографисање, дронови могу да се користе и за сликање. 3D штампа омогућава да се за кратко време „одштампа“ било шта: кућа, аутомобил, вештачки органи, скулптуре... Познате дизајнерске куће (Levi's, Nike, Ralph Lauren...) сарађују са великим корпорацијама које производе рачунаре и електронику, као што је Мајкрософт. Неким уметничким дисциплинама нова технологија пружа више могућности, док друге ограничава. Наставник планира како ће подстаћи ученике да развијају ставове.

Уметност око нас

Први предлог се односи на развијање позитивних ставова према себи, другима и друштву у целини, а кроз ангажовање у ликовном раду за хуманитарне

активности, у уметничким пројектима (рециклажа), у програмима у музејима, у културно-уметничким манифестацијама у свом месту. Уколико нема могућности да се ученици непосредно укључе у културно уметнички живот заједнице, могу да смишљају и предлажу пројекте, да се повежу са музејима путем видео конференције, да користе предности дигитализованог наслеђа.

Наставник прави избор садржаја из националног наслеђа. Имајући у виду фонд часова, одабрани садржаји се могу користити као пример за ликовне проблеме који се истражују, као подстицај (мотивација) за стварање, као истраживачке теме (креирање презентација), могу се реализовати у корелацији са другим програмима, у интегрисаној тематској настави. Наставник објашњава и зашто су одабрани примери значајно наслеђе, зашто су важни за развој културног туризма и на који начин су повезани са животом ученика. Препорука је да школа у току године најмање једном реализује учење у сарадњи са установом културе, по могућности у самој установи културе. Садржаји који се односе на промоцију наслеђа и на установе за заштиту наслеђа предвиђени су за осми разред.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставник у току године прати, процењује и подстиче развијање индивидуалних потенцијала сваког ученика. Могући елементи за процењивање напредовања и оцењивање постигнућа су:

- однос према раду (припремљен је за час; одговорно користи материјал, прибор и алатке; одржава прибор и радни простор; потписује радове; чува радове у мапи...);
- однос према себи (истражује информације; поставља питања; предлаже; истрајан је у раду, труди се; преузима одговорност; поштује себе и своје радове; учи на грешкама; спреман је да испроба своје способности у новим активностима...);
- однос према другима (довршава рад у договореном року; поштује договорена правила понашања; спреман је да помогне и да сарађује; уважава туђу културу, радове, начин размишљања, доживљавања, опажања, изражавања...);
- разумевање (разуме задатак; разуме појмове; разуме процес; разуме концепт; разуме визуелне информације...);
- повезивање (повезује и пореди познате и нове информације, људе, места, догађаје, феномене, идеје, дела...);
- оригиналност (оригиналан је у односу на туђе радове; оригиналан је у односу на своје претходне радове...);

- организација композиције (у складу са својом идејом примењује одговарајуће принципе компоновања, знања о простору, перспективи, пропорцијама, правцу, смеру...);
- вербално изражавање (учтиво комуницира; аргументовано, кратко и јасно образлаже свој рад, идеју, доживљај, опажање, емоције...);
- употреба техника и средстава (бира одговарајућу технику у односу на идеју; примењује одговарајући процес; бира одговарајући материјал/подлогу; истражује могућности технике и материјала; користи дигиталну технологију као помоћно средство у раду; обликује рад у одабраном апликативном програму).

Елементи могу и другачије да се формулишу. Бирају се према типу ликовног задатка и циљевима задатка.

Самопроцена радова је вербална и писана. Најефикаснија је метода 3, 2, 1. Ученик сам припрема листић на коме уписује име, презиме, датум и назив рада. Затим кратко наводи: 3 ствари које сам научио на часу, 2 примера која илуструју то што сам научио, 1 ствар која ми није јасна или питање које бих поставио. Када се разговара о ликовним делима, ученик пише: 3 речи којима бих описао дело, 2 ствари које ми се највише допадају на делу, 1 ствар коју не разумем. Када се разговара о уметнику: 3 ствари због којих је уметник значајан, 2 дела која ми се највише свиђају, 1 питање које бих поставио уметнику. Када се ученик ликовно изражава: 3 ствари о којима сам размишљао током рада, 2 ствари које ми се свиђају на мом раду, 1 ствар коју бих променио. Или: 3 речи којима бих описао свој рад, 2 разлога због којих је мој рад оригиналан, 1 ствар коју бих урадио другачије. Важно је да ученик не наводи више од једне нејасноће или грешке, ни у случају када му ништа није јасно или сматра да је рад упропашћен. Издвајање само једне нејасноће или грешке постепено оспособљава ученика да идентификује најважнији пропуст и да се фокусира на његово уклањање или да дође до бољих идеја. Ученике је потребно навикавати да листиће попуњавају брзо. Понекад је најважније оно чега се првог сете. Наставник може да прилагођава методу у складу са типом активности/задатка или да осмисли другачије чек-листе.

Назив предмета

МУЗИЧКА КУЛТУРА

Циљ

Циљ учења предмета Музичка култура је да код ученика, развијајући интересовања за музичку уметност, стваралачко и критичко мишљење, формира естетску перцепцију и музички укус, као и

одговоран однос према очувању музичког наслеђа и
култури свога и других народа.

Годишњи фонд 36
часова

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- препозна врсту жичаних инструмента по изгледу и звуку;
- опише начин добијања тона код жичаних инструмената;
- повеже различите видове музичког изражавања са друштвено-историјским амбијентом у коме су настали;
- наведе изражајна средства музичке уметности карактеристична за период барока и класицизма;
- уочи основне карактеристике музичког стваралаштва у бароку и класицизму;
- препозна инструмент или групу према врсти композиције у оквиру датог музичког стила;
- објасни како је музика повезана са другим уметностима и областима ван уметности (музика и религија; технологија записивања, штампања нота; извођачке и техничке могућности инструмената);
- разликује музичке форме барока и класицизма;
- идентификује репрезентативне музичке примере најзначајнијих представника барока и класицизма;
- идентификује елементе музике барока и класицизма као инспирацију у музици савременог доба;
- изводи музичке примере користећи глас, покрет и инструменте, самостално и у групи;
- користи музичке обрасце у осмишљавању музичких целина кроз певање, свирање и покрет;
- комуницира у групи импровизујући мање музичке целине гласом, инструментом или покретом;
- учествује у креирању школских приредби, догађаја и пројеката;
- изрази доживљај музике језиком других уметности (плес, глума, писана или говорна реч, ликовна уметност);
- учествује у школским приредбама и манифестацијама;
- примењује принцип сарадње и међусобног подстицања у заједничком музицирању;
- понаша се у складу са правилима музичког бонтонa у различитим музичким приликама;

- критички просуђује утицај музике на здравље;
- користи могућности ИКТ-а за самостално истраживање, извођење и стваралаштво.

Област/тема – човек и музика, садржаји:

Барок. Рођење опере. Клаудио Монтеверди. Облици вокално-инструменталне музике (ораторијум, кантата). Инструментална музика: солистичко, камерно и оркестарско музицирање. Инструментални облици: свита, кончерто гросо. Антонио Вивалди, Јохан Себастијан Бах и Георг Фридрих Хендл. Класицизам. Појам сонате и симфоније. Жанрови класичне музике – опера, црквени жанрови, симфонијска, концертантна, камерна (посебно гудачки квартет), солистичка музика. Јозеф Хајдн, Волфганг Амадеус Моцарт и Лудвиг ван Бетовен. Развој српске црквене музике.

Област/тема- музички инструменти, садржаји:

Жичани: трзачки и гудачки. Градитељске школе. Појам симфонијског оркестра. Српски народни музички инструменти.

Област/тема – слушање музике, садржаји:

Елементи музичке изражајности: темпо, динамика, тонске боје различитих гласова и инструмената. Слушање световне и духовне музике барока и класицизма. Слушање вокалних, вокално-инструменталних и инструменталних композиција, домаћих и страних композитора. Слушање дела традиционалне народне музике.

Област/тема – извођење музике, садржаји:

Певање песама по слуху и из нотног текста (солмизацијом) самостално и у групи. Певање песама у комбинацији са покретом. Певање и свирање из нотног текста народних и уметничких композиција на инструментима Орфовог инструментарија и/или на другим инструментима. Извођење једноставнијих музичких примера у вези са обрађеном темом. Извођење (певање или свирање) једноставних ритмичких и мелодијских репрезентативних примера (одломака/тема) у стилу музике барока, класицизма.

Област/тема – музичко стваралаштво, садржаји:

Креирање покрета уз музику коју ученици изводе. Креирање ритмичке пратње. Реконструкција музичких догађаја у стилу барока и класицизма.

Кључни појмови садржаја: барок, ораторијум, кантата, свита, концерто гросо, класицизам, соната, симфонија, камерна музика.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Природа саме музике, па и предмета музичка култура указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене програмом наставе и учења. Ниједна област се не може изучавати изоловано од друге и бити сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике. Музику од почетка треба повезивати са што више догађаја из живота ученика. Паралелно одвијање различитих музичких активности подстиче мисаону активност, драгоцену за развијање укупног менталног и психомоторног потенцијала ученика, и представља одличну основу за интеграцију са другим предметима.

Настава усмерена на остваривање исхода даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање (певање и свирање) ученика и музичко стваралаштво у оквиру којих ученик користи теоријска знања као средства за партиципацију у музици. Основни методски приступ се темељи на звучном утиску, по принципу од звука ка нотној слици и тумачењу.

Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Настава музичке културе остварује се кроз следеће области:

- Човек и музика.
- Музички инструменти.
- Слушање музике.
- Извођење музике.
- Музичко стваралаштво.

Да би постигао очекиване исходе образовног-васпитног процеса, наставник користи глас и покрет, музичке инструменте, елементе информационих технологија као и развијене моделе мултимедијалне наставе. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне пројектне предлоге у којим ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати вештине приступања информацијама и њиховог коришћења

(интернет, књиге...), сараднички рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Рад у групама и радионицама је користан у комбинацији са осталим начинима рада, поготово када постоји изазов значајнијег (нпр. емотивног) експонирања ученика, као вид премошћавања стидљивости или анксиозности.

Програм наставе и учења омогућава да се, поред наведених композиција за слушање и извођење, могу користити и композиције које нису наведене, односно, наставник има могућност да максимално до 30%, по слободном избору, одабере композиције за слушање и извођење водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим могућностима и интересовањима, естетским захтевима, исходима и локалитету на коме се налази школа. Однос између понуђених композиција и примера из друге литературе треба да буде најмање 70% у корист понуђених. Из поменутог разлога, у програму наставе и учења се налази већи избор наставног материјала (за слушање и извођење) у односу на годишњи фонд часова предмета Музичка култура.

Музика у функцији здравља и музички бонтон

Поред пажљивог избора што квалитетнијих музичких садржаја, ученике треба стално упућивати на неопходност неговања гласовног и слушног апарата. Упозорења да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма, треба да се спроводе у континуитету. Важно је стално указивати на позитиван ефекат музике, у смислу опуштања, подизања пажње, емоционалних и физичких одговора, когнитивне стимулације и развијања меморије.

Упућивање ученика на правила понашања при слушању музике и извођењу музике чини део васпитног утицаја који наставник има у обликовању опште културе понашања. Овај модел понашања ученик треба да пренесе касније на концерте и различите музичке приредбе.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм имајући у виду: састав и карактеристике ученика у одељењу, уџбенике и остали дидактички материјал који користи за реализацију наставних садржаја, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже као и потребе локалне средине у којој се школа налази.

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи – глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима).

На часу треба да преовлађује активност којом се савладава нови музички садржај, али је она увек повезана и са другим музичким активностима. Специфичност предмета се огледа у томе што се музичке активности одвијају паралелно или једна музичка активност логично води ка другој.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Процес учења базира се на перцепцији најупечатљивијих музичких примера (за слушање или извођење музике), који имају задатак да активирају свесну активност, фокусирају пажњу ученика, иницирају процес мишљења и креирају одговарајући сазнајно-емоционални доживљај.

Човек и музика

Знање о музици кроз различите епохе има за циљ разумевање улоге музике у друштву, упознавање музичких изражајних средстава, инструмената, жанрова и облика. У начину реализације ових садржаја увек треба кренути од музичког дела, слушања или извођења. Час треба да буде оријентисан на улогу и природу музике, однос човека у датом периоду према њој и њеној намени, као и промишљању да ли је музика (и ако јесте, на које начине) била уметност какву данас познајемо или и нешто друго.

Информације које се тичу контекста (на пример историјске, антрополошке, културолошке природе) треба да буду одабране и пренесене у служби разумевања света музике у датом духу времена. Хронолошки аспект Музичке културе за седми разред доприноси корелацији знања и треба имати на уму да одређени предмети покривају информисаност о немусичким аспектима барока и класицизма на детаљнији и специфичнији начин.

Музички инструменти

Музички инструменти су незаобилазни елемент свих области Музичке културе. Како су, поред људског тела и гласа, значајно средство музичког изражавања човека, информације о музичким инструментима треба да проистекну непосредно из историјског и стваралачког контекста. У том смислу треба посебно обратити пажњу на везу између избора инструмената и догађаја, односно прилика када се и на који начин музика изводила.

Као и све друге, жичане инструменте треба обрадити кроз одговарајуће слушне примере који на упечатљив начин презентују њихове основне карактеристике. Информације о жичаним инструментима (трзалачким и гудачким) треба да буду сведене и усмерене на начин добијања тона, тонску боју, изражајне и основне техничке могућности и примену.

Инструменте барока и класицима потребно је аудитивно и визуелно приказати кроз најосновније информације у оквиру предвиђеног наставног садржаја.

Карактеристичне народне инструменте, од севера до југа Србије, представити слушно и визуелно. Неопходно је наставне садржаје међусобно интегрисати – географско подручје повезати са народном песмом, игром, ношњом и обичајима обрађиваног локалитета.

До знања о инструментима ученици треба да дођу из непосредног искуства путем слушања и опажања, а не фактографским набрајањем, односно меморисањем података.

Слушање музике

Слушање музике је активан психички процес који подразумева емоционални доживљај и мисаону активност. Ученик треба да има јасно формулисана упутства на шта да усмери пажњу приликом слушања како би могао да прати музички ток (попут извођачког састава, темпа, начина на који је мелодија извајана, специфичних ритмичких карактеристика и сл.). Постепено, ови елементи музичког тока постају „константа“ у процесу ученичке перцепције па наставник може да проширује опажајни капацитет код ученика усмеравајући њихову пажњу пре слушања на релевантне специфичности музичког дела. У контексту барока и класицизма, посебно треба обратити пажњу на везу између природе музичког тока и намене слушаног дела – описати специфичност одређених елемената музичког дела и звучни и карактерни ефекат који је њима постигнут, потом повезати са контекстом настанка дела и намене.

Композиције које се слушају, својим трајањем и садржајем треба да одговарају могућностима перцепције ученика. Вокална, инструментална и вокално-инструментална дела треба да буду заступљена равноправно. Код слушања песама посебно треба обратити пажњу на везу музике и текста, а код инструменталних дела на извођачки састав, изражајне могућности инструмената и врсте вишегласја. Елементи музичке писмености су у служби горе наведеног. Ученичка знања из различитих области треба повезати и ставити у функцију разумевања слушаног дела, подстичући код ученика креативност и критичко мишљење. Слушање дела инспирисаних фолклором, свог и других народа и народности треба представити у контексту разумевања различитог садржаја, облика и расположења слушаних композиција.

ИЗБОР КОМПОЗИЦИЈА ЗА СЛУШАЊЕ

Химне. Народне песме и игре. Сјајна месечина мила нане (Бела Паланка)

Горанине, Ђафанине. Ваљевска подвала. Уродиле жуте крушке. Човек и музика. Барок. Марк Антоан Шарпантје, Те Деум. Георг Фридрих Хендл, Алелуја, ораторијум Месија. Жан Жозеф Муре, Рондо из Симфоније фанфара. Јохан Себастијан Бах, Бранденбуршки концерт бр. 3, финале. Јохан Себастијан Бах, Токата и фуга, де-мол. Јохан Себастијан Бах, Токата, Це-дур. Јохан Себастијан Бах, Ваздух. Антонио Вивалди, Четири годишња доба (избор). Антонио Вивалди, Арија *Agitata da due venti*. Георг Фридрих Хендл: Арија *Lascia ch'io pianga*, опера Риналдо. Георг Фридрих Хендл: Музика за ватромет. Јохан Пахелбел, Канон у Де-дуру. Класицизам. Волфганг Амадеус Моцарт, Мала ноћна музика. Волфганг Амадеус Моцарт, Турски марш. Волфганг Амадеус Моцарт, *Lacrimosa* из Реквијема. Волфганг Амадеус Моцарт, Клавирски концерт бр. 21 Елвира Мадиган, 2. Став. Лудвиг ван Бетовен, За Елизу. Лудвиг ван Бетовен, Месечева соната, 1. Став. Лудвиг ван Бетовен, V симфонија, 1. Став. Лудвиг ван Бетовен, IX симфонија, 4. став, финале. Франц Јозеф Хајдн, Симфонија изненађења. Волфганг Амадеус Моцарт, Арија краљице ноћи, опера Чаробна фрула. Композиције инспирисане музиком барока и класицизма и савремене обраде Томазо Албиниони, Адађо, ге-мол. Тони Бритен, Химна Лиге шампиона. Јохан Себастијан Бах, Токата и фуга, де-мол, изводи Ванеса Ме.

Музички инструменти

Гудачки: Антонио Вивалди, Четири годишња доба (избор), Антоњин Дворжак, „Амерички квартет“ оп. 96, бр.12, Еф-дур, Антоњин Дворжак, Багателе за гудачки трио и хармонијум, 5. Став, Бенџамин Бритн, *Simple Symphony for String*

Quartet Op. 4 , Хауард Шор, Господар прстенова (The Shire), Стив Јаблонски, тема из филма Трансформери: The Score – Arrival To Earth,

Виолина: Јохан Себастијан Бах: Партита бр.3, Гавота, BWV 1006, Јохан Себастијан Бах: Партита, Е-дур, Прелудијум, BWV 1006, Ђузепе Тартини, Ђавољи трилер, 3. Став, Франц Шуберт, Пчела, Феликс Менделсон, Виолински концерт, е-мол, оп. 64, 3. Став, Николо Паганини, Ла кампанела, 3. Став, Џон Вилијамс, тема из филма Шиндлерова листа

Виола: Јохан Кристијан Бах, Концерт за виолу, це-мол, Јоханес Брамс, Соната за , еф-мол, оп. 120, бр. 1, Ребека Кларк, Соната за виолу, Импетуозо

Виолончело: Јохан Себастијан Бах, Свита за виолончело бр.1, Прелудијум, Лудвиг ван Бетовен, V симфонија, 2. Став, Енио Мориконе, тема из филма Габриелова обоа, изводи Јо Јо Ма

Контрабас: Камиј Сен Санс, Слоп, Јохан Баптист Ванхал, Концерт за контрабас, Де-дур

Трзачки

Харфа: Георг Фридрих Хендл, Концерт за харфу и оркестар, Михаил Глинка, Варијације на Моцартову тему, Мануел де Фаља, Шпански плес, Вера Миланковић, Ноктурно,

Гитара: Франциско Тарег, Сећање на Алхамбру, Јохан Себастијан Бах, Бранденбуршки концерт бр. 3, Алегро, изводи Чет Еткинс, Ерик Клептон, Лејла, инструментал, Волфганг Амадеус Моцарт, Турски марш, изводи Ингвие Малмстен,

Тамбура: Јаника Балаж и Тамбурашки оркестар, Осам тамбураша, Тамбураши, Вратиће се роде, Народна песма, Саградићу шајку, изводе Звонко Богдан и Тамбурашки оркестар Јанике Балажа

Мандолина: Енио Мориконе и Нино Рота, Тема љубави из филма Кум, Лудвиг ван Бетовен, Сонатина за мандолину и фортепиано, Це-дур

Лаута: Јохан Себастијан Бах, Токата и fuga де-мол, изводи Ванеса Ме, Јохан Георг Конради, Свита за лауту, Душан Богдановић, Псалм, Пасакаља и Ричеркар, на тему старе босанске песме, изводи Един Карамазов

Цитра: Антонио Вивалди, Концерт за лауту, Де-дур, Роналд Бинге, Елизабетанска серенада,

Балалајка: Руска традиционална песма, Каљинка, Морис Жар, Ларина тема из филма Ларина песма,

Видео примери

Извођење музике

Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Читање с листа једноставног ритмичког записа активира највећи број

когнитивних радњи, развија дугорочно памћење, осетљивост за друге учеснике у музичком догађају (тзв. тимски рад, толеранција) и fine моторичке радње. Квалитетно музичко изражавање има значајан утицај на психу ученика, а самим тим и на капацитет и могућност свих видова изражавања. Уједно је важно да се кроз извођење музике, а у оквиру индивидуалних могућности ученика, подстиче и развијање личног стила изражавања.

С обзиром на то да ће певање и свирање произићи и из историјског контекста, начин извођења треба прилагодити у односу на дати контекст. Посебну пажњу треба усмеравати на покрете који имају одговарајуће значење у музичком чину.

Певање

Главни критеријум за избор песама је квалитет музичког дела. Посебну пажњу треба обратити на тонски опсег композиција за певање због физиолошких промена певачког апарата (мутирање). Приликом извођења песама најстарије музичке фолклорне традиције, треба неговати нетемперовани начин певања и дозволити природним бојама гласа да дођу до изражаја.

Песме се обрађују по слуху и из нотног текста. Приликом обраде песама из нотног текста након текстуалне, следи анализа нотног текста, савладавање ритма, певање солмизацијом и на крају певање са литерарним текстом. Са ученицима је неопходно постићи изражајно певање.

Свирање

Узвођење свирањем треба реализовати на ритмичким и мелодијским инструментима. Свирање на мелодијским инструментима је олакшано чињеницом да су ученици музички описмењени те могу користити нотне примере појединих песама које су најпре анализирани и солмизационо обрађени. Свирањем се поред осталог развијају моторичке вештине, координација и опажајне способности.

Елементи музичке писмености

Елементе музичке писмености треба обрађивати кроз одговарајуће музичке примере и композиције, од нотне слике и тумачења према звуку. Елементима који су обрађени у претходним разредима додати обраду Де-дур лествице кроз одговарајуће музичке примере.

Музичко стваралаштво

Дечје музичко стваралаштво представља виши степен активирања музичких способности које се развијају у свим музичким активностима, а резултат су креативног односа према музици. Оно подстиче музичку фантазију, обликује стваралачко мишљење, продубљује интересовања и доприноси трајнијем усвајању и памћењу музичких вештина и знања.

Стваралаштво може бити заступљено кроз:

- музичка питања и одговоре;
- компоновање мелодије на задати текст;
- састављање ритмичке вежбе или мелодије од понуђених мотива;
- импровизација игре/покрета на одређену музику;
- илустрацију доживљаја музике;
- израду музичких инструмената (функционалних или нефункционалних);
- музичко-истраживачки рад;
- осмишљавање музичких догађаја, програма и пројеката;
- осмишљавање музичких квизова;
- осмишљавање музичких дидактичких игара, игара са певањем, игара уз инструменталну пратњу или музичких драматизација;
- креативну употребу мултимедија: ИКТ, аудио снимци, сликовни материјал, мобилни телефони...

Уколико има могућности, могу се осмислити и реализовати тематски пројекти на нивоу одељења или разреда.

Пројектна настава се остварује реализацијом пројекта и тимским радом ученика. Тема пројекта се састоји од подтема које ученици могу да реализују у тиму, тандему или појединачно.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава музичке културе подразумева учешће свих ученика, а не само оних који имају музичке предиспозиције. Како је предмет музичка култура синтеза вештина и знања, полазна тачка у процесу оцењивања треба да буду индивидуалне музичке способности и ниво претходног знања сваког ученика. Битни фактори за праћење музичког развоја и оцењивање сваког ученика су његово знање, рад, степен ангажованости, кооперативност, интересовање, став, умешност и креативност, али и напредовање у односу на претходна постигнућа. Тако се у настави музичке културе за исте образовне-васпитног задатке могу добити различите оцене, као и за различите резултате исте оцене, због тога што се конкретни резултати упоређују са индивидуалним ученичким могућностима. Начин провере и оцена треба да подстичу ученика да напредује и активно учествује у свим видовима музичких активности. Главни критеријум за процес праћења и процењивања је начин ученичке партиципације у музичком догађају, односно да ли је у стању да прати музичко дело при слушању и како односно, да ли и како изводи и ствара музику користећи постојеће знање.

У зависности од области и теме, постигнућа ученика се могу оценити усменом провером, краћим писаним проверама (до 15 минута) и проценом практичног рада и стваралачког ангажовања. Поред ових традиционалних начина оцењивања, треба користити и друге начине оцењивања као што су:

допринос ученика за време групног рада; израда креативних задатака на одређену тему; рад на пројекту (ученик даје решење за неки проблем и одговара на конкретне потребе); специфичне вештине.

У процесу вредновања резултата учења наставник треба да буде фокусиран на ученичку мотивацију и ставове у односу на извођење и стваралаштво, способност концентрације, квалитета/перцепције и начин размишљања приликом слушања, као и примену теоретског знања у музицирању.

Наставник треба да мотивише ученика на даљи развој, тако да ученик осети да је кроз процес вредновања виђен и подржан, као и да има оријентацију где се налази у процесу развоја у оквиру музике и музичког изражавања. Важно је укључити самог ученика у овај процес у смислу дијалога и узајамног разумевања у вези са тим шта ученик осећа као препреке (вољне и невољне) у свом развоју, као и на које начине се, из ученикове перспективе, оне могу пребродити.

Када је у питању вредновање области Музичко стваралаштво, оно треба вредновати у смислу стваралачког ангажовања ученика, а не према квалитету насталог дела, јер су и најскромније музичке импровизације, креативно размишљање и стварање педагошки оправдане.

Узимајући у обзир све циљеве које процес учења, краткорочно и дугорочно треба да постигне, неопходно је имати на уму да се оквир вредновања процеса и резултата учења одвија највише у учениковом живом контакту са музиком, тј. извођењу и стваралаштву, а такође и слушању музике. Теоретско знање треба да има своју примену и функцију у ученичком изражавању кроз музику и у контакту са музиком. Како процес учења у оквиру сваког часа треба да обухвати све области, посматрање ученика у живом контакту са музиком је истовремено показатељ квалитета процеса учења, као и идеална сцена за вредновање резултата учења. Сумативно вредновање треба да буде осмишљено кроз задатке и активности које захтевају креативну примену знања. Диктате не треба практиковати ни задавати.

Назив предмета

ИСТОРИЈА

Циљ

Циљ учења Историје је да ученик, изучавајући историјске догађаје, појаве, процесе и личности, стекне знања и компетенције неопходне за разумевање савременог света, развије вештине

критичког мишљења и одговоран однос према себи, сопственом и националном идентитету, културно-историјском наслеђу, друштву и држави у којој живи.

Годишњи фонд часова **72**

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- доводи у везу узроке и последице историјских догађаја, појава и процеса на конкретним примерима;
- изводи закључак о повезаности националне историје са регионалном и европском, на основу датих примера;
- уочава везу између развоја српске државности током новог века и савремене српске државе;
- сагледа значај и улогу истакнутих личности у датом историјском контексту;
- наведе специфичности друштвених појава, процеса, политичких идеја, ставова појединаца и група насталих у новом веку;
- препознаје основне карактеристике различитих идеологија;
- анализира процес настанка модерних нација и наводи њихове основне карактеристике;
- уочава утицај и улогу књижевних и уметничких дела на формирање националног идентитета у прошлости;
- уочава утицај историјских догађаја, појава и процеса на прилике у савременом друштву;
- препознаје историјску подлогу савремених институција и друштвених појава (грађанска права, парламентаризам, уставност);
- анализирајући дате примере, уочава утицај научно-технолошког развоја на промене у друштвеним и привредним односима и природном окружењу;
- пореди положај и начин живота припадника различитих друштвених слојева и група у индустријско доба;
- приказује на историјској карти динамику различитих историјских појава и промена у новом веку;
- уочава историјске промене, поређењем политичке карте савременог света са историјским картама других епоха;
- пореди информације приказане на историјској карти са информацијама датим у другим симболичким модалитетима;
- повеже визуелне и текстуалне информације са одговарајућим историјским контекстом (хронолошки, политички, друштвени, културни);

- пореди различите историјске изворе и класификује их на основу њихове сазнајне вредности;
- анализира и процени ближе хронолошко порекло извора на основу садржаја;
- уочава специфичности у тумачењу одређених историјских догађаја и појава на основу поређења извора различитог порекла;
- уочи пристрасност, пропаганду и стереотипе у садржајима историјских извора;
- употреби податке из графикона и табела у елементарном истраживању;
- презентује, самостално или у групи, резултате елементарног истраживања заснованог на коришћењу одабраних историјских извора и литературе, користећи ИКТ;
- упоређује, анализира и уочава разлике између својих и ставова других;
- раздваја битно од небитног у историјској наративи;
- препознаје смисао и сврху неговања сећања на важне личности и догађаје из историје државе и друштва;
- идентификује историјске споменике у локалној средини и учествује у организовању и спровођењу заједничких школских активности везаних за развој културе сећања.

Област/тема – основи проучавања прошлости, садржаји:

Основне одлике, хронолошки и просторни оквири периода од Индустијске револуције до завршетка Првог светског рата. Историјски извори за изучавање периода од Индустијске револуције до завршетка Првог светског рата и њихова сазнајна вредност (материјални, писани, аудио и визуелни).

Област/тема – Европа, свет, српска држава и народ на почетку индустијског доба (до средине XIX века), садржаји:

Индустијска револуција (парна машина и њена примена; промене у друштву – јачање грађанске и појава радничке класе).

Политичке револуције (узроци, последице и обележја, европске монархије уочи револуција, просветитељске идеје, примери америчке и француске револуције; појмови уставности и поделе власти, Декларација о правима човека и грађанина, укидање феудализма).

Наполеоново доба (Наполеонова владавина, ратови, тековине, Бечки конгрес).

Свакодневни живот и култура (промене у начину живота).

Источно питање и балкански народи (политика великих сила, борба балканских народа за ослобођење).

Живот Срба под османском и хабзбуршком влашћу.

Српска револуција 1804–1835 (основна обележја, ток Првог и Другог српског устанка, последице и значај).

Развој модерне српске државе (аутономија Кнежевине Србије, успостава државе, оснивање образовних и културних установа).

Црна Гора у доба владичанства (основна обележја државног и друштвеног уређења).

Истакнуте личности: Џејмс Ват, Волтер, Катарина II, Марија Терезија, Робеспјер, Наполеон Бонапарта, вожд Карађорђе, кнез Милош, кнегиња Љубица, Доситеј Обрадовић, Вук Караџић, прота Матеја Ненадовић, Петар I и Петар II Петровић Његош, Сава Текелија, митрополит Стефан Стратимировић.

Област/тема - Европа, свет, српска држава и народ у другој половини XIX века, садржаји:

Рађање модерних држава, међународни односи и кризе (револуције 1848/49 – „пролеће народа”, политичке идеје, настанак модерне Италије и Немачке, успон САД и грађански рат, борба за колоније у Африци и Азији, Персија, Индија, Кина, опадање Османског царства). Промене у привреди, друштву и култури (Друга индустријска револуција, људска права и слободе – право гласа, укидање робовласништва, положај деце и жена; култура, наука, образовање, свакодневни живот).

Кнежевина и Краљевина Србија и њено окружење (развој државних установа и политичког живота, унутрашња и спољна политика, међународно признање – Берлински конгрес; културна и просветна политика, свакодневни живот; положај Срба под хабзбуршком и османском влашћу). Истакнуте личности: Ђузепе Гарибалди, Ото фон Бизмарк, Наполеон III, краљица Викторија, Абрахам Линколн, Карл Маркс, браћа Лимијер, Алфред Нобел, кнез Александар Карађорђевић, кнез Михаило, краљ Милан, краљица Наталија и краљ Александар Обреновић, књаз Никола Петровић, Илија Гарашанин, Јован Ристић, Никола Пашић, Стојан Новаковић, патријарх Јосиф Рајачић, Катарина Ивановић, Светозар Милетић, Бењамин Калај, Алекса Шантић.

Област/тема - Европа, свет, српска држава и народ на почетку XX века, садржаји:

Међународни односи и кризе (формирање савеза, сукоби око колонија, Руско-јапански рат, Мароканска криза, Анексиона криза, Либијски рат, балкански ратови).

Култура, наука и свакодневни живот (Светска изложба у Паризу, примена научних достигнућа, положај жена).

Краљевина Србија и њено окружење (Мајски преврат, политички живот, унутрашња и спољна политика; појава југословенства, наука, култура, свакодневни живот, положај Срба под аустроугарском и османском влашћу, Црна Гора – доношење устава, проглашење краљевине; учешће Србије и Црне Горе у балканским ратовима).

Велики рат (узроци и повод, савезништва и фронтови, Србија и Црна Гора у рату; преломнице, ток и последице рата; аспекти рата – технологија рата, пропаганда, губици и жртве, глад и епидемије; човек у рату – живот у позадини и на фронту; живот под окупацијом и у избеглиштву; Велики рат у сећању).

Истакнуте личности: Алберт Ајнштајн, Пјер и Марија Кири, Сигмунд Фројд, Михајло Пупин, Никола Тесла, Хенри Форд, Вилхелм II, Николај II Романов, Вудро Вилсон, краљ Петар и престолонаследник Александар Карађорђевић, Јован Цвијић, Надежда Петровић, Арчибалд Рајс, Милунка Савић, Флора Сендс, Радомир Путник, Степа Степановић, Живојин Мишић, Петар Бојовић, Јанко Вукотић, Драгутин Димитријевић Апис.

Кључни појмови садржаја: револуција, индустријско доба, Источно питање, људска права, уставност, Сретењски устав, уставна и парламентарна монархија, република, Кнежевина Србија, Краљевина Србија, Велики рат, либерализам, национализам, социјализам, империјализам, колонијализам, расизам.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм је конципиран тако да су уз дефинисане исходе за крај разреда и кључне појмове, за сваку од четири тематске целине (ОСНОВИ ПРОУЧАВАЊА ПРОШЛОСТИ; ЕВРОПА, СВЕТ, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД НА ПОЧЕТКУ ИНДУСТРИЈСКОГ ДОБА – до средине XIX века; ЕВРОПА, СВЕТ, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XIX ВЕКА и ЕВРОПА, СВЕТ, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД НА ПОЧЕТКУ XX ВЕКА), дати и садржаји.

Приступ настави заснован на процесу и исходима учења подразумева да ученици развијају не само основна знања, већ да их искористе у развоју вештина историјског мишљења и изградњи ставова и вредности. Програм наставе и

учења, у том смислу, нуди садржински оквир, а наставник има могућност да изабере и неке додатне садржаје уколико сматра да су примерени средини у којој ученици живе, или да одговарају њиховим интересовањима (програм се, на пример, може допунити и садржајима из прошлости завичаја, чиме се код ученика постиже јаснија представа о историјској и културној баштини у њиховом крају – археолошка налазишта, музејске збирке). Сви садржаји су дефинисани тако да буду у функцији остваривања исхода предвиђених програмом. Наставник има значајан простор за избор и повезивање садржаја, метода наставе и учења и активности ученика.

Важна карактеристика наставе и учења усмерених на остваривање исхода је та да су фокусирани на учење у школи. Ученик треба да учи:

- смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из Историје и других предмета;
- проблемски: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема;
- дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;
- критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;
- кооперативно: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на процес и исходе учења наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Од њега се очекује и да, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише исходе за сваку наставну јединицу. При планирању треба имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности.

Наставник за сваки час планира и припрема средства и начине провере остварености пројектованих исхода. У планирању и припремању наставе и учења, наставник планира не само своје, већ и активности ученика на часу. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Ученици у седми разред улазе са знањем о основним историјским појмовима, са одређеним животним искуствима и уобличеним ставовима и на томе треба пажљиво градити нова знања, вештине, ставове и вредности.

Наставник има слободу да сам одреди распоред и динамику активности за сваку тему, уважавајући циљ учења предмета и дефинисане исходе. Редослед исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета. Између исхода постоји повезаност и остваривање једног исхода доприноси остваривању других исхода. Многи од исхода су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада, током дужег временског периода и обраде различитих садржаја.

Битно је искористити велике могућности које Историја као наративни предмет пружа у подстицању ученичке радозналости, која је у основи сваког сазнања. Наставни садржаји треба да буду представљени као „прича” богата информацијама и детаљима, не зато да би оптеретили памћење ученика, већ да би им историјски догађаји, појаве и процеси били предочени јасно, детаљно, живо и динамично. Посебно место у настави Историје имају питања, како она која поставља наставник ученицима, тако и она која долазе од ученика, подстакнута оним што су чули у учионици или што су сазнали ван ње користећи различите изворе информација. Добро осмишљена питања наставника имају подстицајну функцију за развој историјског мишљења и критичке свести. У зависности од циља који наставник жели да оствари, питања могу имати различите функције, као што су: фокусирање пажње на неки садржај или аспект, подстицање поређења, трагање за појашњењем.

Учење историје би требало да помогне ученицима у стварању што јасније представе не само о томе „како је уистину било”, већ и зашто се нешто десило и какве су последице из тога проистекле. Да би схватио догађаје из прошлости, ученик треба да их „оживи у свом уму”, у чему велику помоћ може пружити употреба различитих историјских текстова, карата и других извора историјских података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музејски експонати, илустрације), обилажење културно-историјских споменика и посете

установама културе. Коришћење историјских карата изузетно је важно јер омогућава ученицима да на очигледан и сликовит начин доживе простор на коме се неки од догађаја одвијао, помажући им да кроз време прате промене на одређеном простору.

Треба искористити и утицај наставе Историје на развијање језичке и говорне културе (вештине беседништва), јер историјски садржаји богате и оплемењују језички фонд ученика. Неопходно је имати у виду и интегративну функцију Историје, која у образовном систему, где су знања подељена по наставним предметима, помаже ученицима да постигну целовито схватање о повезаности и условљености географских, економских и културних услова живота човека. Пожељно је избегавати фрагментарно и изоловано учење историјских чињеница јер оно има најкраће трајање у памћењу и најслабији трансфер у стицању других знања и вештина. У настави треба, кад год је то могуће, примењивати дидактички концепт мултиперспективности. Одређене теме, по могућности, треба реализовати са одговарајућим садржајима из сродних предмета, а посебну пажњу треба посветити оспособљавању ученика за ефикасно коришћење информационо-комуникационих технологија (употреба интернета, прављење презентација, коришћење дигиталних аудио-визуелних материјала и израда реферата).

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања започиње иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази и у односу на шта ће се процењивати његов даљи рад. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика. Сваки наставни час и свака активност ученика су, у том смислу, прилика за регистровање напретка ученика и упућивање на даље активности.

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се и процес и продукти учења. У вредновању наученог, поред усменог испитивања, користе се и тестови знања. У формативном оцењивању се користе различити инструменти, а избор зависи од врсте активности која се вреднује. Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, може се обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање).

Циљ Циљ учења Географије је да ученик појмовно и структурно овлада природно-географским, демографским, насеобинским, политичко-географским, економско-географским, интеграционим и глобалним појавама и процесима у Србији и свету уз неговање вредности мултикултуралности и патриотизма.

Годишњи фонд 72 часа
часова

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- дефинише границе континента и показује на карти океане и мора којима је проучавани континент окружен и лоцира највећа острва, полуострва, мореузе, земљоузе, пролазе, ртове;
- проналази на карти државе проучаване регије и именује их;
- приказује на некој карти: континенте, океане, мора, облике разуђености обала, низије, планине, реке, језера, државе, градове;
- класификује облике рељефа, водне објекте и живи свет карактеристичан за наведену територију;
- анализира утицај географске ширине, рељефа, односа копна и мора, морских струја, вегетације и човека на климу;
- објашњава настанак пустиња на територији проучаваног континента;
- проналази податке о бројном стању становништва по континентима, регијама и одабраним државама и издваја просторне целине са највећом концентрацијом становништва у свету;
- укаже на узроке и последице кретања броја становника, густине насељености, природног прираштаја, миграција и специфичних структура становништва по континентима, регијама и у одабраним државама;
- тумачи и израђује тематске карте становништва по континентима, регијама и одабраним државама;
- описује узроке и последице урбанизације на различитим континентима, регијама и у одабраним државама;
- доведе у везу природне ресурсе са степеном економске развијености појединих регија и одабраних држава;
- уз помоћ географске карте објашњава специфичности појединих просторних целина и описује различите начине издвајања регија;

- објасни формирање политичке карте света;
- објашњава узроке и последице глобалних феномена као што су сиромаштво, унутрашње и спољашње миграције, демографска експлозија и пренасељеност, болести и епидемије, политичка нестабилност;
- доводе у везу квалитет живота становништва са природним, демографским, економским и политичко-географским одликама простора;
- препознаје негативне утицаје човека на животну средину настале услед специфичности развоја пољопривреде, рударства, енергетике, индустрије, саобраћаја и туризма на проучаваним континентима, регијама и у одабраним државама;
- анализира примере позитивног утицаја човека на животну средину у државама које улажу напоре на очувању природе и упоређује их са сличним примерима у нашој земљи;
- изводи закључак о могућим решењима за коришћење чистих извора енергије у државама чија се привреда заснива највише на експлоатацији нафте и угља;
- истражује утицај Европске уније на демографске, економске и политичке процесе у Европи и свету;
- описује улогу међународних организација у свету.

Област/тема - регионална географија, садржаји:

Регионална географија, принципи регионализације. Хомогеност и хетерогеност географског простора.

Област/тема - географске регије, садржаји:

Јужна Европа – културно- цивилизацијске тековине, етничка хетерогеност, туризам, политичка подела.

Државе Јужне Европе: државе бивше СФРЈ, Италија, Шпанија и Грчка – основне географске карактеристике.

Средња Европа – културно-цивилизацијске тековине, савремени демографски процеси, природни ресурси и економски развој, урбанизација, политичка подела.

Немачка – основне географске карактеристике.

Западна Европа – културно-цивилизацијске тековине, савремени демографски процеси, природни ресурси и економски развој, урбанизација, политичка подела.

Француска и Уједињено Краљевство – основне географске карактеристике.

Северна Европа – природни ресурси и економски развој, народи, политичка подела.

Норвешка – основне географске карактеристике.

Источна Европа – културно-цивилизацијске тековине, етничка хетерогеност, природни ресурси и економски развој, политичка подела.

Руска Федерација – основне географске карактеристике.

Европска унија – пример интеграционих процеса.

Област/тема - Азија, садржаји:

Географски положај, границе и величина Азије. Природне одлике Азије. Становништво Азије. Насеља Азије. Привреда Азије. Политичка и регионална подела. Југозападна Азија – природни ресурси и економски развој, културно-цивилизацијске тековине, савремени демографски процеси, урбанизација, политичка подела. Јужна Азија – културно-цивилизацијске тековине, савремени демографски процеси, етничка хетерогеност, урбанизација, политичка подела. Југоисточна Азија – природни ресурси и економски развој, политичка подела. Источна Азија – културно-цивилизацијске тековине, савремени демографски процеси, етничка хетерогеност, природни ресурси и економски развој, урбанизација, политичка подела. Централна Азија – природни ресурси, политичка подела, насеља и становништво.

Област/тема - Африка, садржаји:

Географски положај, границе и величина Африке. Природне одлике Африке. Становништво Африке. Насеља Африке. Привреда Африке. Политичка и регионална подела. Афрички Медитеран и Сахарска Африка. Подсахарска Африка.

Област/тема - Северна Америка, садржаји:

Географски положај, границе, величина и регионална подела Северне Америке. Природне одлике Северне Америке. Становништво Северне Америке. Насеља Северне Америке. Привреда Северне Америке. Политичка подела.

Област/тема - Јужна Америка, садржаји:

Географски положај, границе и величина Јужне Америке. Природне одлике Јужне Америке. Становништво Јужне Америке. Насеља Јужне Америке. Привреда Јужне Америке. Политичка подела.

Област/тема - Аустралија и Океанија, садржаји:

Географски положај, границе и величина Аустралије и Океаније. Природне одлике Аустралије. Колонијални период и становништво Аустралије. Насеља Аустралије. Привреда Аустралије. Океанија – основна географска обележја. Политичка и регионална подела.

Област/тема - поларне области, садржаји:

Основне географске одлике Антарктика – откриће, назив, географски положај, природне одлике, природни ресурси и научна истраживања. Основне географске одлике Арктика – откриће, назив, географски положај, природне одлике, природни ресурси и савремена научна истраживања.

Кључни појмови садржаја: регије Европе, Азија, Африка, Северна Америка, Јужна Америка, Аустралија и Океанија, поларне области.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на процес и исходе учења наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању процеса наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и препоручених садржаја, образовних стандарда за крај обавезног образовања, циљева и исхода образовања и васпитања, кључних компетенција за целоживотно учење, предметних и општих међупредметних компетенција, наставник најпре креира свој годишњи (глобални) план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Наставник има слободу да сам одреди број часова за дате теме у годишњем плану.

Предметни исходи су дефинисани на нивоу разреда у складу са ревидираном Блумовом таксономијом и највећи број њих је на нивоу примене. Редослед исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета. Од наставника се очекује да операционализује дате исходе у својим оперативним плановима за конкретну тему, тако да тема буде једна заокружена целина која укључује могућа међупредметна повезивања. У фази планирања и писања припреме за час наставник дефинише циљ и исходе часа.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Дати садржаји су препоручени и распоређени у осам тематских целина: Регионална географија, Географске регије Европе, Азија, Африка, Северна Америка, Јужна Америка, Аустралија и Океанија, Поларне области.

У раду са ученицима препоручује се наставнику да на почетку школске године упути ученике на самостални рад тако што ће ученици приликом обраде нове тематске целине добити задатке да обраде по једну или више репрезентативних држава. Ученици ће уз помоћ наставника, расположивих статистичких извора, картографских и средстава информационо комуникационих технологија обрађивати појединачне државе света (географски положај, границе, величину, основне природно-географске и друштвено-економске одлике). До краја школске године, сви ученици ће имати регионално-географске приказе одабраних држава. На овај начин ученици ће бити у могућности да сагледају синтезни карактер регионалне географије у односу на појединачне дисциплине опште (физичке и друштвене) географије које карактерише примена аналитичких научних метода.

Регионална географија

На првим часовима наставник ће упознати ученике са предметом и задацима проучавања, као и поделом регионалне географије, ослањајући се на њихова већ стечена географска знања из 6. разреда о појму географске регије, а са циљем разумевања комплексних односа и веза између географских објеката, појава и процеса у географској средини. У обради садржаја о регионалној географији, требало би указати на то да светско копно није једноличан или хомоген географски простор, већ да га одликује заступљеност различитих физичко-географских и друштвено-географских елемената, које га чине хетерогеним. Објаснити да се регионална географија изучава са циљем да би ученици сазнали какви су односи и везе између природе и људи, као и да би постали свесни да опстанак живота на Земљи зависи од њиховог међусобног односа. Објаснити ученицима да су принципи регионализације (физичко-географски и друштвено-географски) правила на основу којих се врши подела хетерогене Земљине површине на хомогене географске регије, као нпр. геоморфолошке, климатске, хидрографске, педолошке, биогеографске, економске (рударске, аграрне, индустријске, туристичке), урбане, културне, историјске, политичке и друге регије. На крају обраде наставне теме Регионална географија, указати на то да одређене регије карактерише сличан географски изглед (физиономске регије), а да друге поседују једну или неколико функција (функционалне регије).

Обраду наставних јединица о континентима вршити по Керовом систему, који подразумева следећи редослед излагања: географски положај, границе и величина, рељеф, клима, воде, живи свет, становништво, насеља, привреда,

политичка и регионална подела континента. Истим редоследом анализирати и одабране државе.

При обради наставних јединица о географским регијама избећи Керов систем, јер се на тај начин непотребно, два пута понављају већ обрађени садржаји у оквиру континента (иста наставна тема). С обзиром на то да су друштвено-географски процеси знатно динамичнији од физичко-географских, као и то да утичу на различите начине на трансформацију географског простора и на укупан развој, њима је приликом обраде географских регија дат посебан значај.

У табеларном прегледу програма, у колони Садржаји, за сваку географску регију предложени су они географски садржаји који их чине специфичним, али то није коначни нити обавезујући попис садржаја за те географске регије.

Географске регије Европе

Реализацијом исхода друге теме Географске регије Европе ученици ће стећи знања о географским целинама Европе – Јужна, Средња, Западна, Северна и Источна Европа, као и њиховим географским специфичностима и развојним карактеристикама које их издвајају у односу на суседне географске регије, политичком поделом и одабраним државама. Избегавати понављање географских садржаја из теме Географија Европе, који су анализирани у шестом разреду.

При одбради Јужне Европе истаћи културно-цивилизацијске тековине регије (нпр. колевка европске цивилизације, период географских открића, хуманизам, ренесанса...), етно-лингвистичку хетерогеност (романски, јужнословенски и изоловане групе народа), привредне одлике кроз везу са природним условима и ресурсима, са освртом на туризам (позната туристичка регија света / краљица туризма) и политичку поделу. У оквиру Јужне Европе препоручује се обрада држава бивше СФР Југославије, Италија, Шпанија и Грчка. У оквиру Средње Европе обрадити културно-цивилизацијске тековине регије (процвет науке, културе и технологије захваљујући хуманизму и ренесанси, културно-уметнички правци, традиција народних фестивала, филмска индустрија и сл.), савремене демографске процесе, природне ресурсе и привредни развој, урбанизацију (велики градови, агломерације, конурбације и мегалополиси) и политичку поделу. Препоручује се обрада Савезне Републике Немачке у оквиру регије. Западну Европу обрадити кроз културно-цивилизацијске тековине регије (велика колонијална царства, индустријске револуције...), демографске процесе, природне ресурсе и привредни развој (најразвијенија европска регија), урбанизацију (индустријски градови, конурбације нпр. Ранштад, Велики Лондон, Париз, Фламански дијамант...), политичку поделу, као и географска обележја Републике Француске и Уједињеног Краљевства Велике Британије и

Северне Ирске. У оквиру Северне Европе посебно анализирати везу природних ресурса (енергенти, руде, минералне сировине) са привредним развојем (специјализована индустрија, висок животни стандард становништва) и анализирати етничка обележја, политичку поделу и основне географске карактеристике Норвешке. При обради Источне Европе истаћи културно-цивилизацијске тековине, етничку хетерогеност (Руси, Татари, Украјинци, Белоруси, Казаси, Јермени,..), природне услове и ресурсе, привредне карактеристике и политичку поделу. Обрадити Руску Федерацију, трансконтиненталну државу, која чини највећи део Источне Европе и Северне Азије. На крају наставне теме Географске регије Европе објаснити значај Европске уније у свету, као пример интеграционих процеса.

За цртање тематских карата о географским регијама Европе користити неме карте, на којима се могу издвојити карактеристичне регије и њихови географски садржаји. При цртању и тумачењу тематских карата долази до изражаја самосталност у раду ученика и усавршава се вештина практичне примене географске карте у настави. Уколико постоје техничке могућности, ученици могу припремити презентације, чиме се оспособљавају да кроз визуелизацију садржаја самостално анализирају и доносе закључке о одређеним специфичностима географских регија Европе.

Кроз читаву тему важно је нагласити да се временом географске регије Европе развијају и мењају функције. Важно је искористити велике могућности које географија као наративни предмет пружа у подстицању ученичке радозналости, која је у основи сваког сазнања. Географске регије Европе би требало да буду представљене као географска прича, богата информацијама и занимљивостима, како би географске појаве и процеси били предочени јасно, детаљно и динамично.

Ученике не оптерећивати квантитативним вредностима, већ инсистирати на појаве и процесе који утичу на развој европских регија. У циљу подстицања толеранције и солидарности код ученика, указати на постајање различитих социјалних, етничких и културних група у Европи.

Азија

На почетку наставне теме Азија обрађују општегеографске одлике овог континента, и то: географски положај, границе и величина, природне одлике, становништво, насеља, привреда и политичка и регионална подела, након чега се прелази на регионалне целине: југозападну, јужну, југоисточну, источну и централну Азију.

Приликом обраде положаја, границе и величине Азије, кључно је да се истакне да је Азија саставни део јединствене копнене целине Евроазија, да се овај

континент разграничи од Европе и од Африке, да ученици увиде да се Азија простире и на северној и на јужној, као и на источној и западној Земљиној полулопти. Даље, важно је да се ученицима објасни шта значи да је Азија део Старог света и да ова знања повежу са знањима која стичу на часовима историје (Велика географска открића). Код приказивања величине Азије важно је да ученици стекну представу о односима површине и броја становника у поређењу са осталим континентима, а посебно са Европом.

Разумевање природних одлика Азије кључно је за касније схватање просторне дистрибуције становништва, размештаја природних ресурса, развоја и размештаја појединих привредних грана (пољопривреде, индустрије, саобраћаја и туризма) на континенту. Као посебно значајне садржаје у овој области истичемо: настанак набраних планина и острвских архипелага, тумачење појава вулканизма и трусова у светлу теорија литосферних плоча, различите узроке постанка пустиња у југозападној, јужној и централној Азији, климатску и мозаичност живог света Азије, и др.

Приликом обраде становништва Азије пажњу би требало усмерити на разумевање просторне дистрибуције становништва, поларизованог демографског развоја, савремених миграција (нарочито из ратовима угрожених држава према Европи) и структуре становништва (групе народа, најмногљуднији народи). Адекватно коришћење статистичких извора овде је јако важно. Ученици не треба да памте податке из области демографске статистике, они треба да разумеју односе величина, без фактографског памћења података. У школама које су технички опремљене (постојање интернет прикључка, рачунара, таблет уређаја, паметних телефона), ученици треба на часовима да користе релевантне статистичке изворе, да их тумаче и сами или уз помоћ наставника представљају графиконима и тематским картама.

Насеља Азије представљају прави мозаик људских насебина што је условљено факторима природне средине, специфичностима привреде и културно-цивилизацијског развоја. Ученицима овде треба приказати контрасте руралних насеља (нпр. у пустињама Југозападне Азије, у Индији, на Тибету, рибарска насеља у Југоисточној Азији, итд.) и вишемилионских градова, центара глобалних политичких и економских процеса (нпр. Сингапур, Токио, Шангај...). Пажњи наставника и ученика препоручујемо и специфичности процеса урбанизације (сјај Токија са једне и псеудоурбанизација у Индији, сампани у Кини, итд. са друге стране).

Привредне одлике Азије могу се обрадити на различите начине: кроз приказ територијалног размештаја привредних грана, сагледавање утицаја природних и

друштвених фактора на развој привреде или кроз истицање регионалних специфичности развоја и размештаја привреде.

У програму наставе и учења дата регионална подела Азије је препоручена. Наставници, ученици и аутори уџбеника могу Азију да поделе и на друге начине, али је важно да ученици разумеју критеријуме просторне диференцијације.

Како би се остварио принцип очигледности и знања која се стичу на часовима географије учинила трајним, наставници у обради опште- и регионалногеографских садржаја треба да користе зидне географске карте, а ученици атласе и неме карте. Коришћење ових наставних средстава није само себи сврха, тачније њихова употреба не завршава се лоцирањем географских објеката на картама већ представља основу за даље тумачење каузалних и функционалних односа између проучаваних географских објеката, појава и процеса. То, на пример, значи да ученик треба да буде у стању да пошто покаже на карти Индијски океан, Хиндустанску низију, Хималаје и Тибет закључи зашто је на Тибету хладна и сува клима.

Употреба средстава информационо-комуникационих технологија у настави (нпр. организација виртуелне шетње Забрањеним градом помоћу апликације Google Maps, коришћење програма за израду квизова за утврђивање градива, итд.) додатно ће допринети реализацији принципа очигледности и учвршћивању трајности ученичких знања.

Африка

Приликом обраде положаја, границе и величине Африке важно је истаћи да се она пружа меридијански што за последицу има јасну диференцираност континента на природне зоне од екватора према југу и северу. Указати на границу Африке према Азији као и на припадајућа острва овом континенту.

Знања која ученици стичу изучавањем климе, хидрографије и рељефа Африке важна су за разумевање просторне дистрибуције становништва, положаја насеља, размештаја природних ресурса, развоја и размештаја пољопривреде, рударства и туризма на континенту. Значајно је истаћи хидрографске карактеристике Нила, Нигера и реке Конго и језера Викторија, Њаса и Тангањика, као места значајне концентрације становништва, насеља и пољопривреде. Приликом обраде флористичких и зоогеографских карактеристика континента указати и на географске факторе ендемизма фауне Мадагаскара.

Приликом обраде наставних садржаја о становништву Африке битно је разумевање просторне дистрибуције становништва (пренасељени, густо, ретко и ненасељени простори), природног прираштаја, савремених миграција (нарочито из ратовима угрожених држава према Европи) и структуре становништва.

У оквиру политичко-географских одлика Африке посебно се треба осврнути на процес колонизације и деколонизације као и на ефекте ових процеса у савременим економско-политичким односима афричких држава (неоколонијализам). Регионалну поделу Африке иницијално би требало посматрати кроз физичко-географску и културно-цивилизацијску поларизацију континента на Афрички Медитеран и Сахарску Африку на северу и Подсахарску Африку на југу. Поред климе као главног физичко-географског фактора други значајан фактор поларизације је Арапско-исламска цивилизација на северу и Негро-афричка цивилизација на југу. Као последица етничке и демографске хетерогености Подсахарске Африке, треба указати на одређене друштвено-политичке разлике унутар ње. Приликом обраде ове теме треба се осврнути на савремене географске проблеме Африке као што су дезертификација, екстремно високи природни прираштај, несташица хране, интензивне миграције ка Европи, прекомерну експлоатацију природних ресурса, итд. Обрада ових садржаја би требало да допринесе формирању ставова код ученика, према овим актуелним географским темама.

Северна Америка

За достизање исхода у оквиру ове теме важно је указати на положај овог континента између Атлантског и Тихог океана као и на повезаност/раздвојеност са суседним континентима. Ово је посебно значајно у контексту саобраћајно-географског положаја, економске повезаности са обалама других континената. У реализацији исхода који се односе на издвајање регија, потребно је нагласити постојање две културне целине на територији Северне Америке: Англоамерике (САД и Канада) и Латинске Америке (Средња Америка) и кроз корелацију са садржајима историје објаснити значај насељавања Америка.

При обради природних одлика Северне Америке битно је указати на генезу рељефа континента и издвојити карактеристичне рељефне целине. Овде треба објаснити настанак Канадског штита, Кордиљера, Апалача, Средишњих низија и других особених целина. Познавање рељефа овог континента веома је значајно и за разумевање његове климе и распореда природних зона. У том смислу потребно је нагласити меридијанску циркулацију ваздуха и морске струје. У регионализацији простора овог континента важно је применити и физичко-географски принцип регионализације.

При обради наставне јединице становништва Северне Америке потребно је указати на етапе насељавања континента (присуство староседелаца, утицај европских досељеника, тзв. претапање у једну нацију и сл.). У реализацији исхода који се односе на објашњења демографских процеса значајно је сагледати разлике у популационом развоју средњеамеричких и англоамеричких народа,

последичне миграције према САД и Канади, разлике у структурама становништва и слично.

За достизање исхода који се односи на разумевање процеса урбанизације препоручује се указивање на разлике у друштвено-економском развоју и културном наслеђу Англоамерике и Латинске Америке, степену урбанизације, физиономији села и градова, разликама између планског и стихијског развоја, миграцијама из села у градове, начину живота и слично.

Исходи који се односе на разумевања и објашњења економских процеса такође могу да се реализују кроз анализу диспаритета развоја између Англо и Латинске Америке. Они се могу обрадити анализом природних и друштвених фактора привредног развоја, анализом привредних сектора, посматрањем просторног размештаја делатности и сл. У остваривању исхода који се односе на утицаје човека на животну средину сврсисходно је указати на везу између експлоатације природних ресурса, квалитета живота, потрошње и утицаја на животну средину.

Исходи који се односе на регионалну поделу овог простора могу да се реализују применом различитих начина издвајања карактеристичних регија (физичко-географске или друштвено-економске регије). У погледу политичке поделе, такође је могуће препознати разлике између политичко-географске уситњености средњеамеричког простора с једне стране и постојање две популационо и територијално велике, а истовремено високоразвијене државе Англоамерике.

Јужна Америка

За достизање исхода који се односе на дефинисање географског положаја потребно је нагласити у којим топлотним појасевима се простире Јужна Америка, затим повољност положаја између Тихог и Атлантског океана, као и велику удаљеност од осталих континената. У погледу друштвено-географске компоненте положаја важно је истаћи колонизацију, латиноамеричко наслеђе, поделу на интересне сфере између Шпаније и Португалије и сл.

Природне одлике Јужне Америке могу се систематично обрадити почев од генетских типова рељефа и редоследа постанка појединих целина. Препоручује се да се климатске одлике континента анализирају кроз утицај климатских фактора, чиме се уједно објашњавају и типови климе. На тај начин се реализују исходи о утицају климатских фактора на климу и распоред природних зона. Исход који се односи на препознавање негативних утицаја човека на животну средину може да се реализује анализом значаја и неконтролисане сече амазонских селваса.

При обради садржаја Становништво Јужне Америке потребно је истаћи културно-цивилизацијске узроке велике етничке и расне разноликости. У остваривању исхода који се односе на развој насеља Јужне Америке препорука је да се акценат стави на узроке стихијских процеса урбанизације и на последично велики јаз који постоји између развоја милионских градова с једне стране и бројних сеоских насеља у Андима, Амазонији и слично. Важно је нагласити везу између рурално-урбаних миграција и великих контраста који постоје у простору јужноамеричких градова.

Препоручује се да се привреда Јужне Америке сагледа кроз анализу утицаја природних и друштвених фактора привредног развоја. У привредној структури потребно је указати на значај делатности примарног и секундарног сектора. У објашњењу политичке поделе простора Јужне Америке битно је указати на културно-цивилизацијске узроке поделе. Достизање исхода је могуће кроз практичне активности у оквиру самосталних или групних задатака, тако да ученици сами проуче и представе одлике одабраних регионалних целина или држава.

Аустралија и Океанија

За достизање исхода, наставник у оквиру географског положаја ученицима треба да укаже на димензије континента као и на просторни обухват Океаније (припадајућа острва Меланезији, Микронезији и Полинезији). Важно је указати на факторе географске изолованости Аустралијског континента у односу на остале континенте као и последице које се огледају у специфичним биогеографским и антропогеографским одликама. Физичко-географски садржаји треба да укажу на геотектонску еволуцију Аустралије (Пангеа, Гондвана), постанак планина као и на постанак острва Океаније (вулканска острва, атоли). Истаћи факторе који су довели до формирања пустиња, великог коралног гребена као и аутентичне аустралијске флористичке и зоогеографске области. Приликом обраде становништва Аустралије и Океаније указати на домицилно становништво (Аборицини, Маори) и придошло европско и азијско становништво. Извршити периодизацију етно-демографског развоја Аустралије и Океаније на предколонијални и колонијални период. Указати на савремене демографске процесе (природни прираштај, миграције) и насељеност континента (насељени и ненасељени простори). У политичко-географској анализи указати на процесе колонизације, деколонизације и формирања независних држава. Истаћи значај саобраћајно-географског и политичко-географског положаја острва Океаније у контексту савремених економских,

политичких и војних процеса. Приликом обраде насеља Аустралије указати на природне факторе формирања савремене мреже насеља.

Поларне области

За достизање исхода у оквиру наставне теме Поларне области препоручени садржај чине карактеристичне одлике ових простора. У том смислу, пажњу треба посветити специфичностима оријентације на половима (нпр. помоћу звезда, компаса, Сунца), дужини обданице и ноћи, висини Сунца над хоризонтом, односима копна и мора, историјату истраживања, садашњим истраживањима, као и међународној подели ових простора.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Оцењивање је саставни део процеса наставе и учења којим се обезбеђује стално праћење и процењивање резултата постигнућа ученика, а у складу са Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању. Праћење и вредновање ученика започиње иницијалном проценом нивоа знања на коме се ученик налази. Свака активност на часу служи за континуирану процену напредовања ученика. Неопходно је ученике стално оспособљавати за процену сопственог напретка у остваривању исхода предмета.

Како ниједан од познатих начина вредновања није савршен, потребно је комбиновати различите начине оцењивања. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање на тај начин постаје мотивациони фактор за ученике. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

На почетку школске године наставници географије треба да направе план временске динамике и садржаја оцењивања знања и умења (процењивања постигнућа) ученика водећи рачуна о адекватној заступљености сумативног и формативног оцењивања. Будући да се у новим програмима наставе и учења инсистира на функционалним знањима, развоју међупредметних компетенција и пројектној настави, важно је да наставници на почетку школске године добро осмисле и са ученицима договоре како ће се обављати формативно оцењивање. У том смислу препоручује се наставницима да на нивоу стручних већа договоре критеријуме и елементе формативног оцењивања (активност на часу, допринос групном раду, израда домаћих задатака, кратки тестови, познавање географске карте...).

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано спроводи евалуацију и самоевалуацију процеса наставе и учења.

Назив предмета	БИОЛОГИЈА
Циљ	Циљ учења Биологије је да ученик, изучавањем биолошких процеса и живих бића у интеракцији са животном средином, разуме значај биолошке разноврсности и потребу за одрживим развојем и развије одговоран однос према себи и природи.
Годишњи фонд часова	72 часа

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- прикупи и анализира податке о животним циклусима почевши од оплођења;
- упореди бесполно и полно размножавање;
- идентификује разлике између митозе и мејозе на основу промене броја хромозома и њихове улоге у развићу и репродукцији;
- одреди однос између гена и хромозома и основну улогу генетичког материјала у ћелији;
- шематски прикаже наслеђивање пола и других особина према првом Менделовом правилу;
- одреди положај организма на дрвету живота на основу прикупљених и анализираних информација о његовој грађи;
- упореди организме на различитим позицијама на „дрвету живота“ према начину на који обављају животне процесе;
- користи микроскоп за посматрање грађе гљива, биљних и животињских ткива;
- разврста организме према задатим критеријумима применом дихотомих кључева;
- повеже принципе систематике са филогенијом и еволуцијом на основу данашњих и изумрлих врста – фосила;
- идентификује основне односе у биоценози на задатим примерима;

- илуструје примерима однос између еколошких фактора и ефеката природне селекције;
- упореди прикупљене податке о изабраној врсти и њеној бројности на различитим стаништима;
- повеже утицај абиотичких чинилаца у одређеној животној области – биому са животним формама које га насељавају;
- анализира разлику између сличности и сродности организама на примерима конвергенције и дивергенције;
- идентификује трофички ниво организма у мрежи исхране;
- предложи акције заштите биодиверзитета и учествује у њима;
- анализира задати јеловник са аспекта уравнотежене и разноврсне исхране;
- идентификује поремећаје исхране на основу типичних симптома (гојазност, анорексија, булимија);
- планира време за рад, одмор и рекреацију;
- доведе у везу измењено понашање људи са коришћењем психоактивних супстанци;
- аргументује предности вакцинације;
- примени поступке збрињавања лакших облика крварења;
- расправља о различитости међу људима са аспекта генетичке варијабилности, толеранције и прихватања различитости.

Област/тема – наслеђивање и еволуција, садржаји:

Улога и значај једра у метаболизму ћелије. Деоба ћелије (хромозоми, настајање телесних и полних ћелија). ДНК и појам гена (алел, генотип, фенотип) Прво Менделово правило, крвне групе, трансфузија и трансплантација. Наслеђивање пола. Наследне болести. Животни циклуси биљака и животиња. Смена генерација. Једнополни и двопolni организми. Значај и улога полног размножавања.

Област/тема – јединство грађе и функције као основ живота, садржаји:

Основни принципи организације живих бића. Појам симетрије – типични примери код једноћелијских и вишећелијских организама; биолошки значај. Симетрија, цефализација и сегментација код животиња. Присуство/одсуство биљних органа, (симетрија и сегментација код биљака).

Ћелије са специфичном функцијом: мишићне, крвне, нервне, ћелије затварачице... Грађа и улога ткива, органа, органских система и значај за функционисање организма. Компаративни преглед грађе главних група

биљака, гљива и животиња – сличности и разлике у обављању основних животних процеса на методски одабраним представницима.

Област/тема – порекло и разноврсност живота, садржаји:

Основни принципи систематике (Карл Лине, биномна номенклатура). Приказ разноврсности живота кроз основне систематске категорије до нивоа кола и класе. Докази еволуције, фосили и тумачење филогенетских низова (предачке и потомачке форме, прелазни фосили).

Област/тема – живот у екосистему, садржаји:

Састав и структура популација. Популациона динамика (природни прираштај и миграције). Абиотички фактори и биотички односи као чиниоци природне селекције (адаптације). Мреже исхране. Животне области. Конвергенција и дивергенција животних форми. Заштита природе. Заштита биодиверзитета.

Област/тема – човек и здравље, садржаји:

Примери наследних болести. Особине и грађа вируса. Болести изазване вирусима. Имунитет, вакцине. Пулс и крвни притисак. Прва помоћ: повреде крвних судова (практичан рад). Принципи уравнотежене исхране и поремећаји у исхрани. Значај правилног чувања, припреме и хигијене намирница; тровање храном. Промене у адолесценцији. Здрави стилови живота (сан, кондиција, итд). Последице болести зависности – наркоманија.

Кључни појмови садржаја: правила наслеђивања особина, принципи грађе и функције, систематика, докази еволуције, структура популације, адаптације, мреже исхране, вируси, уравнотежена исхрана, прва помоћ, адолесценција, животне области, заштита биодиверзитета.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм Биологије за седми разред је део спиралног програма Биологије за основну школу и оријентисан је на достизање исхода.

Спирални програм подразумева да у сваком разреду из сваке области ученик усваја мању количину информација, до којих долази самостално уз подршку наставника. У сваком наредном разреду количина информација – знања се по мало повећава, при чему се ново знање повезује са знањем и искуством стеченим у претходним разредима и знањем стеченим неформалним образовањем, уз

постепено подизање захтева. На тај начин се знања постепено проширују и продубљују, односно граде.

Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи биологију и друге предмете. Исходи се односе на пет области предмета: наслеђивање и еволуција, јединство грађе и функције као основа живота, порекло и разноврсност живота, живот у екосистему и човек и здравље. (Исходи за шесту област посматрање, мерење и експеримент у биологији су распоређени у претходних пет, сходно планираним активностима.)

Достизање исхода води развоју предметних, свих кључних и општих међупредметних компетенција и остваривању образовних стандарда. Исходи не прописују структуру, садржаје и организацију наставе, као ни критеријуме и начин вредновања ученичких постигнућа. За израду исхода коришћена је Блумова таксономија. Исходи су формулисани на нивоу примене као минимуму. Важна карактеристика наставе усмерене на остваривање исхода је да је настава усмерена на учење у школи. Ученик треба да учи:

- смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из биологије и других предмета;
- проблемски: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема;
- дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;
- критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;
- кооперативно: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм према потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи-глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Потребно је да наставник за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише

исходе специфичне за дату наставну јединицу. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања као нпр. сајтове релевантних институција, писану научно популарну литературу, мапе, шеме, енциклопедије... Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално и у сарадњи са колегама због успостављања корелација међу предметима (нпр. представљање група организама Веновим дијаграмима, одређивање климатских услова у зависности од географског положаја, писање есеја, тј. приказ података /малих истраживања на матерњем и страном језику који уче, цртање итд.).

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У остваривању наставе потребно је подстицати радозналост, аргументовање, креативност, рефлексивност, истрајност, одговорност, аутономно мишљење, сарадњу, једнакост међу половима, уважавање и прихватање различитости. Препоручује се максимално коришћење ИКТ решења јер се могу превазићи материјална, просторна и друга ограничења (платформе за групни рад нпр. Pworks, платформа Moodle, сарадња у „облаку“ као Гугл, Офис 365...; за јавне презентације могу се користити веб решења нпр. креирање сајтова, блогова – Weebly, Wordpress...; рачунарске симулације као нпр. <https://phet.colorado.edu/sr/> и апликације за андроид уређаје; домаћи и међународни сајтови и портали, нпр. www.cpn.rs, www.scientix.eu, www.go-lab-project.eu, www.scienceinschool.org, www.science-on-stage.eu и други).

Током рада ученици би требало да користе лабораторијски прибор (пинцете, капаљке, лабораторијске чаше, сахатно стакло и сл.) и опрему за теренски рад у мери у којој је школа опремљена. У случају да прибор не постоји, може се надоместити предметима за свакодневну употребу (пинцете, капалице са флашице за лек...). Табеларно и графичко приказивање резултата, са обавезним извођењем закључака, би требало практиковати увек када се прикупљају подаци. Препорука је да се ИКТ користи за прикупљање, обраду података и представљање резултата истраживања или огледа, када се ученици оспособе за њено коришћење на часовима предмета Информатика и рачунарство и Техника и технологија.

У настави оријентисаној на постизање исхода користе се активни начини учења, као што је комбинација програмиране наставе (програмиран материјал многи наставници остављају на друштвеним мрежама или сајтовима школа, па се њихови ученици служе њима и уче темпом који им одговара) и проблемске наставе (на часу ученици, користећи стечена знања, решавају проблем који наставник формулише) или учење путем открића (наставник инструкцијама усмерава ученике који самостално истражују, структуришу чињенице и извлаче закључке; тако сами упознају стратегије учења и методе решавања проблема, што омогућава развој унутрашње мотивације, дивергентног мишљења, које отвара нове идеје и могућа решења проблема). На интернету, коришћењем речи WebQuest, project-based learning, thematic units, могу се наћи примери који се, уз прилагођавање условима рада, могу користити.

Да би сви ученици достигли предвиђене исходе, потребно је да наставник упозна специфичности начина учења својих ученика и да према њима планира и прилагођава наставне активности.

Област: Наслеђивање и еволуција

У оставаривању исхода увиђа везу између гена и хромозома и основну улогу генетичког материјала у ћелији, треба повезати знања ученика о појмовима гена и ДНК и њиховом положају у ћелији прокариота и еукариота. У овом разреду треба увести појам хромозома, (од чега се састоје, како изгледају у деоби и ван ње, улога хромозома у контроли метаболизма ћелије, при чему је појам метаболизма познат из претходног разреда). На примеру људског кариограма, објаснити парове хромозома и да хромозоми једног пара се називају хомологни хромозоми (навести њихово порекло – од оца и мајке). Последњи пар хромозома на кариограму чине полни хромозоми и да су код жена исти а код мушкараца различити. Остали хромозоми, осим полних, се називају телесни.

У остваривању исхода идентификује разлике митозе и мејозе на основу промене броја хромозома и њихове улоге у развићу и репродукцији је најприкладније користити моделе деоба које ученици могу самостално да направе (<https://www.youtube.com/watch?v=SdZfa5HyEUs>). На основу модела ученик може да опише ток сваке деобе, да их упореди и да направи табелу разлика митозе и мејозе (расподела наследног материјала, генетичка различитост и број ћелија које настају по завршетку деобе). Приликом описа ћелијских деоба не треба наводити имена појединачних фаза у деобама, већ је потребно фокусирати се на сам процес и његов резултат. Модел може да прикаже чак и комбиновање хромозома на почетку мејозе (што је важно за разумевање стварања разноврсних комбинација гена код потомака као извора варијабилности), што је суштински значај мејозе (и полног размножавања).

У остваривању исхода разматра предности и недостатке бесполог у односу на полно размножавање, важно је надовезати садржај о размножавању на садржај који се односи на ћелијске деобе. Бесполоно размножавање треба повезати са митозом и настанком идентичних ћелија, због чега су и потомци генетички идентични свом једином родитељу. Потребно је дати примере бесполог размножавања код биљака и животиња. Полно размножавање треба повезати са мејозом, деобом у којој настају гамети, чијим спајањем ће се гени родитеља искомбиновати, у јединствену комбинацију коју свака јединка (настала полным размножавањем) носи. Ученици би требало да на примерима уоче предности и недостатке бесполог размножавања. На пример, у случају гајења биљних култура је боље да нема варијација, јер се гаје на одређеним местима за која биљке морају бити добро адаптиране, али у случају промене услова средине све јединке би биле елиминисане.

Варијабилност која се постиже полным размножавањем, треба повезати са еволуционим механизмом – природном селекцијом и са еволуционим предностима које има популација организама која је генетички разноврсна, у смислу већег потенцијала за адаптирање на промене у животној средини. То се може односити, на пример, на отпорност према новим болестима.

У остваривању исхода прикупља и анализира податке о животним циклусима почевши од оплођења треба се надовезати на процес настајања гамета у мејози, чиме се количина наследног материјала преполови, а оплођењем се поново успоставља диплоидност код организама. Ток развића вишећелијских организама треба објаснити на моделу човека, а ученици самосталним истраживањем треба да дођу до података о животним циклусима животиња из непосредног окружења или да анализирају податке сакупљене на интернету (веза са области Јединство грађе и функције као основа живота).

У остваривању исхода шематски прикаже наслеђивање пола и других особина према првом Менделовом правилу потребно је објаснити појам генског алела и дати примере на особинама које се алтернативно испољавају у којима су алели или доминантни или рецесивни (слободна ушна ресица, способност кружног савијања језика). Објаснити појам генотипа кроз постојање два алела за један ген (генски локус) на хомологним хромозомима (један наслеђен од маме, други од тате), а фенотипа на видљивим особинама организама.

Треба дати шему наслеђивања неке особине (светле очи/тамне очи) у једној генерацији и на њој објаснити Менделово правило (Правило растављања и слободног комбиновања на једном генском локусу). За анализу резултата користити знања о пропорцијама из математике. Сличном шемом се може

приказати и наслеђивање пола, кроз комбинацију полних хромозома који се налазе у јајној ћелији и сперматозоиду приликом оплођења.

Као примере промена стања организма или наследних болести могу се навести болести које зависе: само од наслеђених гена (срасли прсти, једна врста патуљастог раста), од наслеђених гена и начина живота (дијабетес), оне које су везане за полне хромозоме (хемофилија), болести које су одређене већим бројем гена и такође зависне од начина живота (шизофренија), или су последица промене у броју хромозома (Даунов синдром).

Препоручен број часова је 8, по 3 за обраду и утврђивање и 2 за вежбе.

Област: Јединство грађе и функције као основа живота

За достизање исхода: одреди положај организма на дрвету живота на основу прикупљених информација о његовој грађи, пореди организме на различитим позицијама на „дрвету живота“ према начину на који обављају животне процесе, користи микроскоп за посматрање грађе гљива, биљних и животињских ткива, акценат треба да буде на ученичком истраживању основних принципа организације живих бића и значају ткива, органа и органских система и за функционисање организма. Симетричност тела треба обрадити као особину која се јавља у свим групама живих организама (једноћелијских и вишећелијских), са типичним примерима радијалне (зрачне), билатералне (двобочне) симетрије, и асиметрије. Код обраде симетрије/асиметрије једноћелијских организама користити примере познатих врста које су обрађиване у претходним разредима. Посебну пажњу треба обратити на појаву симетрије/асиметрије код биљака (симетрија цвета, листа...), као и на облике симетрије код животиња, како би се разумео значај симетрије тела за живот у воденој и копненој средини. Цефализацију код животиња (овај стручни појам не треба користити) би требало описати као груписање главних органа за пријем и спровођење информација у предњем делу тела, јер овај део тела први ступа у контакт са спољашњом средином (краћи пут/бржа реакција). Сегментираност тела треба обрадити на типичним, методски одабраним примерима биљака и животиња, са нагласком на биолошки значај појве сегментације за живот у воденој и копненој средини. Важно је да ученик кроз вежбање на различитим примерима што више самостално успоставља везу између типа симетрије и начина живота (брзина, покретљивост...) одређене јединке у датим условима спољашње средине. Тип симетрије, присуство/одсуство цефализације, као и присуство/тип сегментације треба такође користити и као важан критеријум за разврставање организама применом дихотомних кључева у оквиру области Порекло и разноврсност живог света. Појам телесне дупље, као и (ембрионалних) телесних слојева не треба помињати, јер ученици немају довољно знања о развићу на овом узрасту. Код

обrade ткива треба се бавити морфологијом (изгледом) појединих типова ћелија и њихове улоге, док ће њихова детаљнија унутрашња грађа бити обрађивана у наредном разреду. Такође, у оквиру одговарајућих наставних јединица, треба обрадити и ћелије са специфичним функцијама, нпр. мишићне, крвне, нервне, ћелије затварачице и др. За изучавање грађе ћелија и ткива треба користити школски микроскоп. У складу са могућностима, потребно је фаворизовати индивидуални ангажман ученика у изради микроскопских препарата и микроскопирању.

Главне групе једноћелијских еукариотских организама треба обрадити кроз упоредни преглед грађе и сличности/разлике основних животних функција код једноћелијске алге, амебе, бичара, трепљара. Не ићи у детаљније систематске поделе у оквиру групе Протиста.

Паралелно са компаративним прегледом грађе на методски одабраним представницима који су познати ученицима из ранијег образовања или непосредног окружења, треба обрадити и сличности и разлике у грађи и обављању основних животних процеса главних група биљака, гљива и животиња. Сличности и разлике у грађи ткива и органа значајних за обављање основних вегетативних процеса (исхране, дисања и излучивања) биљака обрадити паралелно, тј. компаративним прегледом грађе методски одабраних представника (вишећелијска алга, маховина, папрат, голосеменица, скривеносеменица). При обради теме транспорта воде и супстанци кроз биљку, обрадити и појам ћелија затварачица, као пример ћелија са специфичном функцијом у биљци. Сличности и разлике у грађи репродуктивних органа и размножавању биљака такође обрадити на методски одабраним представницима (вишећелијска алга, маховина, папрат, голосеменица, скривеносеменица) и повезати са значајем и улогом полног размножавања код биљака (исходи из области Наслеђивање и еволуција). Овде се може обрадити и тема животни циклуси биљака (такође из области Наслеђивање и еволуција), без улажења у детаље смене генерација сваке појединачне групе биљака. Потребно је ставити акценат на биолошки значај разноврсности цвета и цвасти у функцији размножавања (без детаљнијег улажења у типове цвасти): једнополни и двополни цветови и цвасти, симетрија, боја, мирис, нектар, анатомија цвета у функцији опрашивања итд. Раст биљака (нагласити да је заснован на митотичким деобама, које су обрађиване у оквиру области Наслеђивање и еволуција) треба обрадити на примерима код вишећелијске алге, зељасте и дрвенасте биљке). Изучавање покретљивости (покрета) биљака, као једне од заједничких особина живих бића по могућности обрадити кроз огледе, наслањајући се на већ познате примере помињане у претходним разредима у

оквиру обраде међусобних утицаја живих бића и животне средине, или на новим примерима из сопственог окружења.

Компаративни преглед грађе и функције животиња треба реализовати кроз обраду на методски одабраним представницима, који су од раније били познати ученицима: 1) Заштита тела (кроз упоредни преглед грађе и функције телесног покривача (интегумент, кожа) на методски одабраним представницима главних група животиња. Овде се могу обрадити и неке ћелије са специфичном функцијом, нпр. жарне ћелије. 2) Потпора и покретљивост – упоредни преглед телесних структура које обезбеђују потпору и покретљивост главних група животиња на методски одабраним представницима. Обрадити спољашњи и унутрашњи скелет животиња. Поменути да код животиња (нарочито оних без присуства чврстог скелета) и течност у телу може играти улогу скелета (хидроскелет). Обрадити мишићне ћелије као ћелије са специфичном функцијом, које својим радом делују на скелет, односно заједно са скелетом омогућавају покретљивост појединих делова тела/целог организма. 3) Пријем дражи и реаговање на дражи обрадити на посебним часовима, кроз упоредни преглед главних чула и упоредни преглед нервног система на методски одабраним представницима главних група животиња. При обради нервног система треба обрадити ћелије са специфичном грађом и функцијом – нервне ћелије, које омогућавају реаговање на дражи из спољашње и унутрашње средине. Такође, ученицима скренути пажњу да се код већине група животиња врши груписање нервних ћелија у појединим деловима тела (ганглије, мозак – повезати са предностима оваквог груписања и са цефализацијом), док се ређе појединачне нервне ћелије повезују у мреже (нпр. код медузе, што има везе са симетријом). 3) Обезбеђивање енергије за организам – врши се захваљујући исхрани и дисању. Иако се, због обимности, исхрана и дисање обрађују на посебним часовима, треба нагласити њихову нераскидиву улогу у обезбеђивању енергије за све животне функције. Кроз упоредни преглед треба обрадити разноврсност грађе органа за варење главних група животиња, у односу на њихов начин исхране (нпр. дужина црева код типичног карнивора/хербивора/омнивора, грађа кљуна, вољка и бубац, слепо црево...). Органе за дисање обрадити на типичним примерима водених и копнених животиња, као и кроз израду различитих модела/шема/стрипа... 4) Транспорт супстанци кроз тело приказати кроз упоредни преглед грађе и функције система органа за циркулацију главних група животиња, на методски одабраним представницима. Напоменути да и спољашња средина (вода) може бити у функцији транспортног медијума, као и да постоје посебне телесне течности (крв, лимфа, хемолимфа). Потребно је поменути постојање отвореног и

затвореног транспортног система, као и да у оквиру затвореног транспортног система циркулише течно ткиво – крв са крвним ћелијама, које имају одређене специфичне функције. Нагласити да се управо на крвним ћелијама налазе фактори важни за одређивање крвних група, које ученици треба да савладају кроз вежбања о наслеђивању АВО система крвних група. Осврнути се на значај поклапања крвних група при трансфузији и трансплантацији (веза са Наслеђивање и еволуција). У оквиру обраде затвореног транспортног (крвног) система кичмењака (човека) кроз практичне вежбе обрадити пулс и крвни притисак, као и демонстрацију/вежбу пружања прве помоћи у случају повреде крвних судова (из области Човек и здравље). 5) Излучивање треба обработити кроз упоредни преглед грађе и функције органа за излучивање, у контексту живота у води/на копну (проблем/решење), главних група животиња, на методски одабраним представницима водених и копнених организама. 6) Размножавање треба обработити кроз упоредни преглед начина размножавања главних група животиња на методски одабраним представницима, са примерима животиња одвојених полова и хермафродита. Треба обработити значај и улогу полног размножавања и поређење животних циклуса (потпуно и непотпуно развиће, спољашње и унутрашње оплођење, појам ларве) само на примерима инсеката и водоземаца (веза са оквиру области Наслеђивање и еволуција). Не треба обрађивати ендокрини систем, пошто ће његова грађа и функције бити обрађена у наредном разреду.

Компаративни преглед грађе главних група гљива: плесни, квасци, печурке треба обработити кроз преглед сличности и разлика у обављању основних животних процеса на методски одабраним представницима. Са гљивама треба обработити и лишајеве, као пример обострано корисне заједнице организама (нпр. једноћелијске алге и гљиве). Ученици би могли да буду укључени у реализацију мини истраживачког пројекта Гљиве и лишајеви мога краја. Препоручује се истраживање у непосредном окружењу и одређивање типичних врста гљива и лишајева уз употребу једноставних кључева и прављење забелешки на терену (веза са остваривањем исхода из области Порекло и разноврсност живог света). Ове активности треба изводити искључиво уз присуство наставника, као и родитеља – волонтера. Потребно је упозорити ученике да кидање и брање јединки није дозвољено због заштите диверзитета и сигурности ученика. Компаративни преглед главних група гљива може се повезати и са облашћу Човек и здравље, у оквиру обраде Значај правилног чувања, припреме и хигијене намирница; тровање храном. Уколико се приликом обраде теме о гљивама планира демонстрација/посматрање плесни (у петри шољи, на хлебу и

сл.), обратити пажњу да ли у одељењу има ученика који могу бити алергични на ове агенсе.

Уз одговарајуће примере упоредне грађе главних група биљака, гљива и животиња треба увести појмове конвергенције и дивергенције, као везу са исходима из области Живот у екосистему.

Препоручени број часова за реализацију ове области је 31:13 часова за обраду, 10 за утврђивања, 5 за вежбе и 1 за обраду са вежбама, и 2 за утврђивање са вежбама.

Област: Порекло и разноврсност живог света

У достизању исхода разврста организме према задатим критеријумима применом дихотомих кључева и повеже принципе систематике са филогенијом и еволуцијом на основу данашњих и изумрлих врста – фосила неопходно је ослањати се на област Јединство грађе и функције, будући да ученици треба да се баве системом класификације живих бића, који је заснован на еволуционом пореклу, односно сличностима и разликама између припадника различитих таксономских група. Увод у систематику би требало засновати на приказу основних принципа систематике, навођењем основних систематских категорија, као и спомињањем биномне номенклатуре (иако деца у овом узрасту не треба да уче латинска имена). На основу биномне номенклатуре може се демонстрирати принцип – врсте унутар једног рода, а затим се по истом принципу може појаснити припадност родова једној фамилији, фамилија реду, итд. Крупну слику разноврсности живота, на нивоу кола и класе, треба представити дрветом живота. Имајући у виду да су ученици са дрветом живота упознати у ранијим разредима, увођење употребе дихотомих кључева може се засновати на ранијим знањима (кроз вежбу). На пример, критеријум „има/нема једро“ је прва дихотомија коју могу да уоче на дрвету живота (прокариоти-еукариоти), затим, „једноћеличност/вишећеличност“ (код еукариота), „аутотрофија/хетеротрофија“ (код еукариота – алге, биљке, гљиве, животиње), „има/нема диференцирана ткива“ (код еукариота), „тип симетрије“ (код еукариота), итд.

Знања из упоредне грађе/телесне организације главних група биљака, гљива и животиња (из области Јединство грађе и функције), треба да представљају основ за разврставање организама према задатим критеријумима, применом дихотомих кључева, након обраде сваке од ових група. Дакле, систематику треба обрадити мање детаљно, а инсистирати на правилима примене, односно практичној примени дихотомог кључа, чиме би ученици, након демонстрације одговарајућих примера од стране наставника, били оспособљени да сами разврставају жива бића и на основу задатих критеријума одреде њихову позицију на дрвету живота. На пример, ученици могу кроз вежбу

на часу да групишу организме приказане на фотографијама, према задатим критеријумима (до нивоа кола/класе). Груписање треба да иде само до нивоа главних група уз истицање карактеристика на основу којих ће ученик моћи да неки организам из сопственог окружења (нпр. паука, птицу, инсекта, голосеменицу, скривеносеменицу...) сврста у одређену групу. Будући да би обрада систематике унутар сваке групе требало да укључује активно учешће ученика под вођством наставника, ови часови представљају и обраду и вежбе. У оквиру ових часова треба представити и примере конвергенције (на супрот дивергенцији), као очигледно одступање од принципа „сличност = сродност“ (нпр. крила инсеката и крила кичмењака, пераја китова и риба, млечике и кактуси, итд). Ове теме надовезују се на стечено знање о адаптацијама.

Основне принципе систематике, кроз порекло и диверзификацију група организама од заједничког претка, треба илустровати приказом прелазних фосила. На овај начин, ученици ће стећи увид у променљивост живог света, као и у чињеницу да садашња флора и фауна, које могу проучавати и класификовати, представљају резултат еволуције живог света током милијарди година на планети Земљи. Другим речима, живи свет пре више милиона година није изгледао као данас, нити живи свет пре 500 милиона година, итд. Ова знања су важна и за сагледавање будућности биодиверзитета на Земљи – последица антропогеног деловања, климатских промена, тектонских промена, и других процеса.

Област: Живот у екосистему

За достизање исхода ове области акценат је на односима организама у биоценози и популацијама (природни прираштај и миграције) и еколошким факторима као факторима природне селекције.

У достизању исхода пореди прикупљене податке о изабраној врсти и њеној бројности на различитим стаништима, препорука је да се користе теренска истраживања у паровима/групи. Ученици треба да прикупе податке о различитим врстама које живе на различитим стаништима. Није непоходно да знају назив врсте, довољно је да их разликују (пар/група прикупља податке о једној врсти). Податке могу да представе графички нпр. зависност бројности од неког еколошког фактора (рецимо осветљености). Иако на станишту делује комплекс фактора, треба изабрати онај који је у том тренутку ограничавајући. Сумирањем резултата свих парова/група ученици стичу целовиту слику о утицају одређеног еколошког фактора на бројност различитих врста.

Исход – илуструје примерима однос између еколошких фактора и ефеката природне селекције се ослања на област Наслеђивање и еволуција. Знања о еколошким факторима треба да повежу са природном селекцијом. Посебну

пажњу треба обратити на везу грађе опрашивача (не само инсеката) и грађе цветова. На пример дужина кљуна колибрија је у вези са „дубином“ на којој се налази нектар, облик цвета орхидеје изгледом и мирисом подсећа на женку бумбара, формирање цвасти повећава могућност опрашивања, облик кљуна зеба зависи од доступне хране... Деловање абиотичких фактора се може илустровати на примеру кактуса: адаптације на високе температуре и малу, неравномерно распоређену количину падавина,.

Исход – идентификује трофички ниво организма у мрежи исхране представља проширивање и продубљивање знања о трофичким односима и ланцима исхране. Обрада треба да буде праћена радионичарским, односно групним радом, нпр. од ланаца исхране ученици треба да направе мреже или обрнуто, на основу задатог текста који описује биоценозу треба да направе мреже исхране и слично. Не препоручује се обрада кружења супстанце и преноса енергије.

За достизање исхода повезује утицај абиотичких чинилаца у одређеној животној области – биому са животним формама које га насељавају потребно је обрадити комплекс еколошких фактора који одређују распрострањење 8 основних животних области на копну (тундре, тајге, лишћарске листопадне шуме, медитеранске шуме и макије, саване, кишне тропске шуме степе, пустиње) и обрадити комплекс еколошких фактора који одређују услове живота у воденим биомима (морима и океанима). Препорука је да час утврђивања буде истовремено и вежба. Ученицима се могу понудити слике организама које треба да групишу по задатим критеријумима и повежу како еколошки фактори делују на животну форму, на пример мајмуни који насељавају кишне тропске шуме имају дуг реп који им служи за прихватање, животиње које живе у хладним пределима морају имати скраћене периферне делове како не би одавали превише топлоте...

Исход – на примерима конвергенције и дивергенције анализира разлику између сличности и сродности организама је у вези са исходима области Порекло и разноврсност и Наслеђивање и еволуција. Ученици се могу и у оквиру тих тема упознати са појмовима конвергенције и дивергенције, а на карактеристичним примерима увиде да сличност не подразумева увек и сродност и обрнуто.

Грађа органа за варење/начин исхране може се повезати са актерима ланаца исхране/ мреже исхране. Слично је и са подударношћу грађе опрашивача и цветова, у оквиру исте области. Препорука је да ученици самостално траже примере конвергенције и дивергенције а да им се понуде материјали са упоредним прегледом биљних органа, упоредним прегледом скелета кичмењака, крила инсеката и крила кичмењака и слично. Дobar пример је

разноврсност грађе глодара у зависности од станишта (слепо куче, дабар, кашибара...).

За достизање исхода предлаже акције заштите биодиверзитета и учествује у њима, на основу позитивних примера деловања човека на животну средину, ученици треба да осмисле предлоге (који се односе на стање у свих 8 копнених животних области, као и у воденим биомима), уз напомену да није свака акција истовремено и добра акција. Пре планирања акција препорука је да се ученици упознају са примерима уништавања кишних тропских шума где је често видљив само губитак кисеоника а не и губитак врста и чињеница да се ове шуме много теже обнављају од неких других екосистема, да истраже како прехранбени производ Нутела уништава лемуре (веза употребе палминог уља у производњи прехранбених производа и претварање станишта лемура у плантаже палми.)

Ученицима се могу дати задаци да израчунају колико пластике поједу животиње или

колико угљен-диоксида емитује један аутомобил са возачем а колико аутобус пун путника. Једна од активности може бити пројекат Планета инсеката у оквиру кога ученици могу да истраже биодиверзитет инсеката, угроженост опрашивача и значај инсеката за екосистеме.

Препоручени број часова је 11:4 часа за обраду, 4 (6) за вежбе и 3 за утврђивање и систематизацију. Као и у другим областима подразумева се да ученици активно уче уз усмеравање (вођење) од стране наставника и да су часови обраде или утврђивања истовремено и вежбе.

Област: Човек и здравље

За достизање исхода аргументује предности вакцинације требало би обрадити особине и грађу вируса, као и начине преношења и превенције најчешћих вирусних болести. Пожељно је да то буду болести против којих постоји вакцина, било да су у обавезном или у препорученом програму имунизације. Истовремено, то је прилика да се ученици подсети путева преношења и начина превенције најчешћих бактеријских болести (6. разред). При обради имунитета и вакцинације требало би се задржати на основном објашњењу настанка имунитета без дубљег залажења у механизме настанка антитела (једна врста белих крвних зрнаца учествује у стварању имунитета, повезати са раније обрађиваним ћелијама крви у Јединство грађе и функције). Наставник би требало да на једноставан начин ученицима објасни разлике између урођеног/стеченог и пасивног/активног имунитета, као и да пасивни вештачки имунитет обради на информативном нивоу. Током објашњавања значаја вакцина пожељно је користити званичне статистичке податке и упутити ученике

где те податке могу и сами да пронађу (Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“, Удружење педијатара Србије...).

Током обраде правила чувања и припремања намирница наставник би требало да упути ученике да повежу сазнања са оним што им је познато о бактеријама (6. разред) и гљивама (раније, током 7. разреда). Током увежбавања анализирања задатог јеловника са аспекта уравнотежене и разноврсне исхране ученици ће допунити знања о правилној исхрани стечена у 5. разреду, делом у настави биологије, а делом кроз предмет Физичко и здравствено васпитање. Када ученици стекну знања о поремећајима исхране, моћи ће, у складу са тим, да процене сопствене животне навике. Стицање умења прављења плана дневних и недељних активности које ће посветити раду, одмору и рекреацији, а које се може обрађивати и кроз вршњачку едукацију, допринеће бољем процењивању сопствених животних навика. (Биолошки смисао адолесценције треба обрадити уз подсећање на промене кроз које пролази човек током одрастања, разлике међу људима у погледу изгледа, понашања. Отворена дискусија са ученицима у којем они излажу своје мишљење, ставове и животну искуство, могао би бити један од начина обраде градива.)

Потребно је да ученик зна да коришћење психоактивних супстанци доводи до физичке и психичке зависности, у којој мери је то штетно за појединца, породицу и друштво, као и да зна коме се треба обратити за помоћ и лечење од зависности. Могући начини за достизање исхода доведе у везу измењено понашање људи са коришћењем психоактивних супстанци су емитовање едукативних филмова, позивање бившег наркомана да исприча своје животну искуство или да ученици направе кратке драматизације/скетчеве на ову тему.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној ка достизању исхода прате се и вреднују процес наставе и учења, постигнућа ученика (продукти учења) и сопствени рад. Наставник треба континуирано да прати напредак ученика, који се огледа у начину на који ученици партиципирају, како прикупљају податке, како аргументују, евалуирају, документују итд.

Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је ускладити нивое исхода и начине оцењивања.

Наставни предмет	ФИЗИКА
Циљ	Циљ учења Физике јесте да ученици стекну базичну језичку и научну писменост, оспособе се да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, развијају способности за активно стицање знања о физичким појавама кроз истраживање, образложе своје мишљење у оквиру дискусије, упознају природне појаве и основне природне законе и њихову примену у свакодневном животу, развију мотивисаност за учење, развијају радне навике, одговорност и способност за самостални и тимски рад, напредују ка достизању одговарајућих образовних стандарда и формирању добре основе за даље образовање.
Годишњи фонд часова	108 часова

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- изводи основне операције са скаларним и векторским физичким величинама;
- користи и анализира резултате мерења различитих физичких величина и приказује их табеларно и графички;
- анализира зависност брзине и пређеног пута од времена код праволинијских кретања са сталним убрзањем;
- описује кретање тела у пољу силе Земљине теже и примењује на њих основне једначине за равномерно убрзано кретање;
- примени Њутнове законе динамике на кретање тела у свакодневном животу;
- покаже од чега зависи сила трења клизања и на основу тога процени како може променити њено деловање;
- примени основну једначину динамике транслације на реалне ситуације када на тело истовремено делује више сила (гравитациона сила, сила реакције подлоге, сила трења, инерцијална сила, ...)
- демонстрира појаве: инерције тела, кретање тела под дејством сталне силе, силе трења и сила акције и реакције на примерима из свакодневног живота;
- самостално изведе експерименте из области кинематике и динамике транслације (Атвудова машина, стрма раван, колица са теговима...), прикупи

- податке мерењем, обради резултате мерења и одреди тражену физичку величину и објасни резултате експеримента;
- разликује и анализира врсте и услове равнотеже материјалне тачке и чврстог тела;
 - анализира рад простих машина које се користе у свакодневном животу;
 - прикаже како сила потиска утиче на понашање тела потопљених у течност и наведе услове пливања, лебдења и тоњења тела у води;
 - повеже појмове: механички рад, енергија и снага и израчуна рад силе теже, силе еластичности и силе трења;
 - разликује кинетичку и потенцијалну енергију тела и повеже њихове промене са извршеним радом;
 - демонстрира и примењује важење закона одржања енергије на различитим примерима;
 - процени степен искоришћености уложене енергије;
 - решава квалитативне, квантитативне и графичке задатке (кинематика и динамика кретања тела, трење, равнотежа полуге, сила потиска, закони одржања...);
 - разликује појмове температуре, унутрашње енергије и количине топлоте и прикаже различите механизме преноса топлоте са једног тела на друго;
 - анализира утицај температуре на промене у чврстом, течном и гасовитом агрегатном стању; примењује једначину топлотне равнотеже;
 - наведе методе добијања топлотне енергије и укаже на примере њеног рационалног коришћења.

Област/тема – кретање и сила, садржаји

Основни појмови у физици: физичке појаве, материја, физичко поље, супстанција, физичко тело, својства физичких тела, физичке величине, физички закони. Појмови и величине којима се описује кретање (референтно тело, путања, пређени пут, померај, брзина, трансляторно и ротационо кретање, равномерна и неравномерна кретања, релативност кретања). Класични закон слагања брзина. Сила као узрок промене брзине тела. Појам убрзања. Успостављање везе између силе, масе тела и убрзања. Други Њутнов закон. Слагање и разлагање силе. Дефинисање појма импулса. Закони равномерно променљивог праволинијског кретања. Графичко приказивање зависности брзине и пута од времена код равномерно праволинијског кретања, као и зависности брзине од времена код равномерно променљивог кретања. Кретање

тела у пољу Земљине теже (вертикални, хоризонтални и коси хитац). Први Њутнов закон. Међусобно деловање два тела – силе акције и реакције. Трећи Њутнов закон. Трење (трење мировања, трење клизања, трење котрљања, сила отпора), гравитациона сила, сила реакције подлоге, инерцијална сила. Примена другог Њутновог закона у случајевима кад на тело делује више сила. Равномерно кружно кретање (појам центрипеталног убрзања и центрипеталне силе – са примерима, период и фреквенција).

Демонстрациони огледи:

- Илустровање инерције тела.
- Кретање куглице низ Галилејев жљеб.
- Кретање тела под дејством сталне силе.
- Мерење силе динамометром.
- Илустровање закона акције и реакције помоћу динамометара и колица, колица са опругом и других огледа (реактивно кретање балона и пластичне боце).

Лабораторијске вежбе

1. Одређивање сталног убрзања при кретању куглице низ жљеб.
2. Провера Другог Њутновог закона помоћу покретног тела (колица) или помоћу Атвудове машине.
3. Одређивање коефицијента трења клизања.

Област/тема – равнотежа тела, садржаји

Момент силе (као производ силе и крака силе или вектора положаја нападне тачке и нормалне компоненте силе). Појам тежишта тела. Услови и врсте равнотеже. Полука и њене примене. Стрма равна као проста машина. Демонстрациони огледи:

- Врсте равнотеже помоћу лењира или штапа или на други начин.
- Равнотежа полуге.

Област/тема – течности и гасови, садржаји

Сила притиска у течностима и гасовима, Паскалов закон. Сила потиска, Архимедов закон. Понашање тела у течности када на њега делују сила теже и сила потиска (пливање, лебдење и тоњење). Основни појмови динамике флуида (проток флуида, једначина континуитета и Бернулијева једначина на информативном нивоу уз илустрацију на једноставнијим примерима и огледима). Атмосферски притисак, Торичелијев барометар, сила потиска у ваздуху.

Демонстрациони огледи:

- Услови пливања тела (тегови и стаклена посуда на води, Картезијански гњурац, суво грозђе у минералној води, свеже јаје у води и воденом раствору соли, мандарина са кором и без коре у води, пливање коцке леда на води...).
- Пингпонг лоптица у ваздушној струји из фена, привлачење комада хартије када се дува између њих и сл.

Лабораторијска вежба

4. Одређивање густине чврстог тела применом Архимедовог закона.

Област/тема – гравитација, садржаји

Њутнов закон гравитације. Земљина тежа и убрзање слободног пада. Тежина тела (бестежинско стање). Појам гравитационог поља. Јачина поља.

Демонстрациони огледи:

- Њутнова цев за демонстрирање слободног пада разних тела у вакууму; папир и свеска као доказ да сва тела падају са истим убрзањем.
- Промена тежине при спуштању и подизању на ваги; промена тежине тела потопљеног у течност; бестежинско стање тела.

Област/тема – механички рад, енергија и снага, садржаји

Механички рад (рад силе, рад резултанте сила). Снага. Појам механичке енергије тела. Кинетичка енергија тела. Веза рада и кинетичке енергије. Гравитациона потенцијална енергија тела. Веза између промене механичке енергије тела и извршеног рада. Закон одржања механичке енергије. Коефицијент корисног дејства машине.

Демонстрациони огледи:

- Илустровање рада извршеног на савладавање силе трења при клизању тела по различитим подлогама уз коришћење динамометра.
- Коришћење потенцијалне енергије воде или енергије надуваног балона за вршење механичког рада.
- Закон одржања механичке енергије.

Лабораторијске вежбе

5. Одређивање рада силе под чијим дејством се тело креће по различитим подлогама.

6. Провера закона одржања механичке енергије помоћу колица.

Област/тема – топлотне појаве, садржаји

Молекули и атоми; кретање молекула; основне карактеристике чврстог, течног и гасног агрегатног стања. Топлотно ширење. Појам и мерење температуре. Унутрашња енергија. Количина топлоте. Специфична топлотна капацитивност. Топлотна равнотежа. Фазни прелази (основне карактеристике топљења и очвршћавања, испаравања и кондензовања и сублимације) Специфичне топлоте фазних прелаза. Топлотна проводљивост. Механизми провођења топлоте.

Демонстрациони огледи:

– Дифузија и Брауново кретање.

– Ширење чврстих тела, течности и гасова (надувани балон на стакленој боци и две посуде са хладном и топлим водом, Гравесандов прстен, издужење жице, капилара...).

Лабораторијска вежба

7. Мерење температуре мешавине топле и хладне воде после успостављања топлотне равнотеже.

Кључни појмови садржаја: Кретање, Сила, Убрзање, Њутнови закони, Сила теже, Трење, Равнотежа тела, Механички рад, Енергија, Снага, Топлотне појаве, Температура

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Полазна опредељења при дефинисању исхода и конципирању програма физике били су усвојени Стандарди постигнућа ученика у основној школи.

Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина и ставова које ученик стиче у процесу остваривања наставе у шест области предмета: Кретање и сила, Равнотежа тела, Течности и гасови, Гравитација, Механички рад и енергија. Снага, Топлотне појаве.

Обнављање дела градива из шестог разреда, које се односи на равномерно праволинијско кретање, силу као узрок промене стања

тела и инертност тела, треба да послужи као увод и обезбеди континуитет.

Ученици седмог разреда треба да наставе са учењем основних појмова и закона физике на основу којих ће разумети појаве у природи и значај физике у образовању и свакодневном животу. Они треба да стекну основу за праћење програма физике у следећим разредима.

Полазна опредељења утицала су на избор програмских садржаја и метода логичког закључивања, демонстрационих огледа и лабораторијских вежби, оријентисаних на очекиване исходе.

Из физике као научне дисциплине одабрани су они садржаји које на одређеном нивоу, у складу са образовним стандардима и исходима, могу да усвоје сви

ученици седmog разреда, који су са посебним способностима за математику и природне науке. То су нешто проширени и продубљени садржаји из програма физике за редовну основну школу. При овом проширивању и продубљивању градива имали смо у виду повећан број часова и способности ученика који се уписују у специјализована одељења. На оваквим садржајима ученици могу да упознају егзактност физичких закона и разноврсност физичких појава у макросвету, али и у микросвету који није директно доступан нашим чулима.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

При планирању наставног процеса наставник, на основу дефинисаног циља предмета, исхода и образовних стандарда, самостално планира број и редослед часова обраде и осталих типова часова, као и методе и облике рада са ученицима. Редослед проучавања појединих тема није потпуно обавезујући. Наставник може у одређеној мери (водећи рачуна да се не наруши логичан след учења физике) прерасподелити садржаје према својој процени.

Улога наставника је да при планирању наставе води рачуна о саставу одељења и резултатима иницијалног теста, степену опремљености кабинета за физику, степену опремљености школе (ИТ опрема, библиотека,...), уџбенику и другим наставним материјалима које ће користити. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију истих на ниво конкретне наставне јединице. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за дату наставну јединицу. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за остале исходе потребно више времена и више различитих активности.

Програм претпоставља коришћење разних метода логичког закључивања који су иначе присутни у физици као научној дисциплини (индуктивни, дедуктивни, закључивање по аналогији, итд.). Наставник сам треба да одабере најпогоднији приступ у обради сваке конкретне теме у складу са потребама и могућностима ученика, као и наставним средствима којима располаже.

Од метода логичког закључивања, које се користе у физици као научној дисциплини (индуктивни, дедуктивни, закључивање по аналогiji итд.), ученицима седмог разреда најприступачнији је индуктивни метод (од појединачног ка општем) при проналажењу и формулисању основних закона физике. Зато програм предвиђа да се при проучавању макрофизичких појава претежно користи индуктивни метод.

Демонстрациони огледи чине саставни део редовне наставе физике и посебно су значајни и неопходни у основној школи.

Уз наставна средства која су посебно прављена за такве намене, треба користити и једноставне експерименте. Осим што добро илуструју физичке појаве и законе, ови експерименти развијају радозналост и интерес за физику и истраживачки приступ природним наукама. Једноставне експерименте могу да изводе и сами ученици на часу, или да их понове код куће користећи предмете и материјале из свакодневног живота.

У настави треба користити и рачунаре (симулације експеримената и појава, обрада резултата мерења, самостални пројекти ученика у облику семинарских радова и сл.).

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програмски садржаји седмог разреда доследно су приказани у форми која задовољава основне методске захтеве наставе физике:

- Поступност (од једноставног ка сложеном) при упознавању нових појмова и формулисању закона.
- Очигледност при излагању наставних садржаја (уз сваку тематску целину наведено је више демонстрационих огледа, а у недостатку наставних средстава могуће је користити и видео симулације).
- Повезаност наставних садржаја са појавама у свакодневном животу. Стога, приликом остваривања овог програма било би пожељно да се свака тематска целина обрађује оним редоследом који је назначен у програму. Тиме се омогућава да ученик лакше усваја нове појмове и спонтано развија способност за логичко мишљење. Наставник може изабрати и другачији редослед, али мора водити рачуна о поступности и повезаности садржаја и потребама и могућностима ученика да их прихвате.

Програм предвиђа да се унутар сваке веће тематске целине, после поступног и аналитичног излагања појединачних наставних садржаја, кроз систематизацију и обнављање изложеног градива, изврши синтеза битних чињеница и закључака и да се кроз њихово обнављање омогући да их ученици у потпуности разумеју и трајно усвоје. Поред тога, програм предвиђа да свака тематска целина, на

пример у седмом разреду, почиње обнављањем дела градива из шестог разреда које се на њу односи. Тиме се постиже и вертикално повезивање наставних садржаја. Веома је важно да се кроз рад у разреду поштује овај захтев програма, јер се тиме наглашава чињеница да су у физици све области међусобно повезане тако да ученик сагледава физику као кохерентну научну дисциплину у којој се почетак проучавања нове појаве наслања на резултате проучавања неких претходних.

Програмски садржаји на основу исхода се могу реализовати:

1. излагањем садржаја теме уз одговарајуће демонстрационе огледе;
2. решавањем квалитативних и квантитативних проблема као и проблем – ситуација;
3. лабораторијским вежбама;
4. домаћим задацима;
5. коришћењем других начина рада који доприносе бољем разумевању садржаја теме (пројекти, допунска настава, додатни рад...);
6. систематским праћењем рада сваког ученика.

Да би се циљеви и задаци наставе физике остварили у целини, неопходно је да ученици активно учествују у свим облицима наставног процеса. Имајући у виду да сваки од наведених облика наставе има своје специфичности у процесу остваривања, то су и методска упутства прилагођена овим специфичностима.

Задацима се мора посветити довољно пажње и времена, јер њихова правилна израда значајно доприноси стицању функционалног знања, развијању логичког мишљења, самосталности у раду, навикавању на коришћење литературе. Задаци омогућавају ученику да покаже своју даровитост и оригиналност. Са сваким самостално решеним задатком (посебно оним који је сложенији) ученик стиче самопоуздање.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се остварени ниво постигнућа и напредовање током процеса учења. Да би вредновање било објективно потребно је да буде усклађено са принципима оцењивања (Правилник о оцењивању у основној школи из 2019. године). Наставник је дужан да континуирано прати рад сваког ученика кроз непрекидно проверавање његових усвојених знања, стечених на основу свих облика наставе: демонстрационих огледа, предавања, решавања квантитативних и квалитативних задатака, лабораторијских вежби, и пројеката...

У сваком разреду треба континуирано проверавати и вредновати компетенције (знања, вештине и ставове) ученика помоћу усменог испитивања, кратких писмених провера, тестова на крају већих целина, контролних вежби и провером

експерименталних вештина. Неопходно је да наставник од ученика не тражи само формално знање већ да га подстиче на размишљање и логичко закључивање. Ученик се кроз усмене одговоре навикава да користи прецизну терминологију и развија способност да своје мисли јасно и течно формулише. Будући да је програм, како по садржају, тако и по обиму, прилагођен психофизичким могућностима ученика седмог разреда, сталним обнављањем најважнијих делова из целокупног градива постиже се да стечено знање буде трајније и да ученик боље уочава повезаност различитих области физике. На почетку школске године потребно је спровести иницијални тест. Овај тест је инструмент провере предзнања и потенцијала ученика. На крају школске године, такође, треба спровести часове систематизације градива и проверити ниво постигнућа ученика и степен остварености образовних исхода.

Назив предмета	ХЕМИЈА
Циљ	Циљ учења Хемије је да ученик развије систем основних хемијских појмова и вештине за правилно руковање лабораторијским посуђем, прибором и супстанцама, да се оспособи за примену стеченог знања и вештина за решавање проблема у свакодневном животу и наставку образовања, да развије способности апстрактног и критичког мишљења, способности за сарадњу и тимски рад, и одговоран однос према себи, другима и животној средини.
Годишњи фонд часова	72 часа

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- идентификује и објашњава појмове који повезују хемију са другим наукама и различитим професијама, и принципима одрживог развоја;
- правилно рукује лабораторијским посуђем, прибором и супстанцама, и показује одговоран однос према здрављу и животној средини;

- експериментално појединачно и у групи испита, опише и објасни физичка и хемијска својства супстанци, и физичке и хемијске промене супстанци;
- повезује физичка и хемијска својства супстанци са применом у свакодневно животу и различитим професијама;
- налази потребне информације у различитим изворима користећи основну хемијску терминологију и симболику;
- објашњава основну разлику између хемијских елемената и једињења, и препознаје примере хемијских елемената и једињења у свакодневном животу;
- објашњава по чему се разликују чисте супстанце од смеша и илуструје то примерима;
- разликује хомогене и хетерогене смеше, наводи примере из свакодневног живота и раздваја састојке смеша;
- представља структуру атома, молекула и јона помоћу модела, хемијских симбола и формула;
- повезује распоред електрона у атому елемента с положајем елемента у Периодном систему елемената и својствима елемента;
- разликује хемијске елементе и једињења на основу хемијских симбола и формула;
- разликује типове хемијских веза, препознаје тип хемијске везе у супстанцама и повезује са својствима тих супстанци;
- објасни процес растварања супстанце и квантитативно значење растворљивости супстанце;
- изводи израчунавања у вези с масеним процентним саставом раствора;
- напише једначине хемијских реакција и објасни њихово квалитативно и квантитативно значење;
- квантитативно тумачи хемијске симболе и формуле користећи појмове релативна атомска и молекулска маса, количина супстанце и моларна маса;
- опише и објасни физичка и хемијска својства водоника и кисеоника;
- разликује оксиде, киселине, хидроксиде и соли на основу хемијске формуле и назива, и опише основна својства ових класа једињења;
- индикаторима испита и на рН скали процени киселост раствора;
- тумачи ознаке са амбалаже супстанци/комерцијалних производа.

Област/тема - хемија као експериментална наука и хемија у свету око нас, садржаји:

Предмет изучавања хемије. Везе између хемије и других наука. Примена хемије у различитим делатностима и свакодневном животу.

Супстанца. Врсте супстанци: хемијски елементи, хемијска једињења и смеше.
Демонстрациони огледи: демонстрирање узорака елемената, једињења и смеша.

Област/тема – хемијска лабораторија, садржаји:

Хемијска лабораторија и експеримент. Лабораторијско посуђе и прибор.

Физичка и хемијска својства супстанци.

Физичке и хемијске промене супстанци.

Демонстрациони огледи:

демонстрирање правилног руковања лабораторијским посуђем и прибором, и правилног извођења основних лабораторијских техника рада; испитивање физичких и хемијских својстава и промена супстанци.

Лабораторијска вежба I: основне лабораторијске технике рада: мешање, уситњавање и загревање супстанци.

Лабораторијска вежба II: физичка својства супстанци, мерење масе, запремине и температуре супстанце.

Лабораторијска вежба III: физичке и хемијске промене супстанци.

Област/тема – атоми и хемијски елементи, садржаји:

Атоми хемијских елемената. Хемијски симболи. Грађа атома: атомско језгро и електронски омотач. Атомски и масени број, изотопи. Распоред електрона по нивоима у атомима елемената. Периодни систем елемената (ПСЕ), закон периодичности и веза између броја и распореда електрона по нивоима у атомима елемената и положаја елемената у ПСЕ. Племенити гасови. Својства и примена. Демонстрациони огледи: формулисање претпоставке о честичној грађи супстанци. Вежба IV: одређивање валентног нивоа и броја валентних електрона.

Област/тема – молекули елемената и једињења, јони и јонска једињења, садржаји:

Ковалентна веза: молекули елемената и молекули једињења. Атомска и молекулска кристална решетка. Јонска веза и јонска кристална решетка. Валенца. Хемијске формуле и називи. Демонстрациони огледи: својства супстанци са ковалентном и јонском везом. Лабораторијска вежба V: упоређивање својстава супстанци са јонском и супстанци са ковалентном везом.

Област/тема – хомогене и хетерогене смеше, садржаји:

Смеше: хомогене и хетерогене. Раствори – хомогене смеше. Растварање и растворљивост. Вода и ваздух – хомогене смеше у природи. Масени процентни

састав смеша. Раздвајање састојака смеша: декантовање, цеђење и одвајање помоћу магнета. Демонстрациони огледи: састав и својства смеша; раствори и њихова својства; растворљивост; незасићени, засићени и презасићени раствори; раздвајање састојака смеша. Лабораторијска вежба VI: испитивање растворљивости супстанци. Лабораторијска вежба VII: раздвајање састојака смеша: декантовање, цеђење и одвајање помоћу магнета.

Област/тема – хемијске реакције и хемијске једначине, садржаји:

Хемијске реакције. Закон о одржању масе. Хемијске једначине. Демонстрациони огледи: мерење и упоређивање укупне масе супстанци пре и после хемијске реакције у отвореном и затвореном реакционом систему. Вежба VIII: састављање једначина хемијских реакција.

Област/тема – израчунавање у хемији, садржаји:

Релативна атомска и релативна молекулска маса. Количина супстанце и мол. Моларна маса. Закон сталних односа маса. Масени процентни састав једињења. Израчунавања на основу једначина хемијских реакција. Лабораторијска вежба IX: мерење масе супстанце и израчунавање моларне масе и количине супстанце.

Област/тема – водоник и кисеоник, и њихова једињења, соли, садржаји:

Водоник. Кисеоник. Оксидација, сагоревање и корозија. Оксиди: хемијске формуле, називи и основна својства. Киселине: хемијске формуле, називи и основна својства. Хидроксида (базе): хемијске формуле, називи и основна својства. Мера киселости раствора: рН-скала. Неутрализација – хемијска реакција киселина и хидроксида (база). Соли: формуле и називи. Демонстрациони огледи: испитивање кисело-базних својстава раствора помоћу индикатора; реакција неутрализације. Лабораторијска вежба X: испитивање кисело-базних својстава раствора помоћу индикатора.

Кључни појмови садржаја: хемија, супстанца, елемент, једињење, смеша, хемијска лабораторија, оглед, хемијско својство, хемијска промена/хемијска реакција, атом, молекул, јон, ковалентна веза, јонска веза, хемијски симбол, хемијска формула, хемијска једначина, Периодни систем елемената, масени процентни састав, количина супстанце, оксид, киселина, хидроксид, со, рН вредност.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења Хемије првенствено је оријентисан на процес учења и остваривање исхода. Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи хемију. Они омогућавају да се циљ наставе хемије достигне у складу са предметним и међупредметним компетенцијама и стандардима постигнућа. Исходи представљају ученичка постигнућа и као такви су основна водила наставнику који креира наставу и учење. Програм наставе и учења хемије је тематски конципиран. За сваку област/тему предложени су садржаји, а ради лакшег планирања наставе предлаже се оријентациони број часова по темама.

Главна карактеристика наставе усмерене на остваривање исхода Хемије је настава усмерена на учење у школи, што значи да ученик треба да учи:

- смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из хемије и других предмета;
- проблемски: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема;
- дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;
- критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;
- кооперативно: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. При планирању наставе и учења важно је имати у виду да се исходи разликују по потребном времену за њихово постизање. Неки се лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Потребно је да наставник за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за дату наставну јединицу. Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално и у сарадњи са колегама због успостављања корелација са предметима. У фази планирања наставе и учења треба имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Препоручен је број часова за реализацију сваке теме који укључује и предвиђене лабораторијске вежбе, вежбе и

демонстрационе огледе. Формирање појмова треба базирати на демонстрационим огледима и лабораторијским вежбама. Ако у школи не постоје супстанце предложене за извођење демонстрационих огледа и лабораторијских вежби, огледи се могу извести са доступним супстанцама.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Хемија као експериментална наука и хемија у свету око нас

Хемија као експериментална наука и хемија у свету око нас је тема у којој ученици идентификују појмове који повезују хемију са другим наукама и различитим професијама, кроз различите примере из савременог живота (на пример, производња и прерада хране, производња лекова, нових врста грађевинских и изолационих материјала, козметичких производа, средстава за хигијену, конзерванаса, боја, лакова). Ученици би требало да уоче да је развијеност хемијске производње значајан показатељ нивоа развијености друштва, да хемијски производи представљају стално окружење савременог човека, са свим добитима и ризицима. Хемија као природна наука, заједно са физиком и биологијом, пружа могућност комплексног сагледавања природе и доприноси да ученици формирају позитиван став према њеном очувању.

У оквиру теме ученици идентификују да је предмет изучавања хемије супстанца. На основу претходног знања разликују супстанцу и физичко тело, класификују супстанце према сложености састава на хемијске елементе и хемијска једињења, и сазнају да се елементи и једињења у природи могу наћи као чисте супстанце и као састојци меша. Зато је важно да у оквиру демонстрације ученици посматрају узорке хемијских елемената, једињења и меша, познатих из свакодневног живота. У овом периоду од њих се не може очекивати да прецизирају разлику у саставу различитих једињења.

Препоручени број часова за реализацију ове теме је 3.

Хемијска лабораторија

У оквиру ове теме ученици уочавају улогу експеримента у хемији, усвајају основна правила понашања у хемијској лабораторији, мере опреза при руковању супстанцама, лабораторијским посуђем и прибором, мере заштите себе и других, заштите животне и радне средине, и мере прве помоћи у случају повреде при раду. Ученици започињу учење о правилима понашања и мерама опреза у раду, а она се даље разрађују на садржајима наредних тема. Знања и вештине које ученици стичу на овим часовима неопходна су и за задовољавање свакодневних животних потреба.

Почев од ове теме, ученици се упознају са основним техникама рада у лабораторији (мешање, уситњавање и загревање супстанци), као и техникама:

посматрања, мерења, бележења и уочавања правилности међу прикупљеним подацима, формулисања објашњења, извођења закључака.

Ученици експериментално испитују и описују физичка и нека хемијска својства супстанци, на пример, запаљивост, као и физичке и хемијске промене супстанци и повезују их са применом у свакодневном животу и различитим професијама.

У демонстрационим огледима ученици уочавају које се лабораторијско посуђе и прибор користи у експерименталном раду, како се правилно њиме рукује, уочавају и разликују физичка и хемијска својства супстанци, и физичке и хемијске промене супстанци. Да би ученици препознали када је дошло до хемијске реакције, могу се демонстрирати огледи: издвајање гаса (реакција између цинка и хлороводоничне киселине, реакција између натријум-хидрогенкарбоната и етанске киселине), издвајање талога (реакција између раствора олово(II)-нитрата и калијум-јодида, бакар(II)-сулфата и натријум-хидроксида), промена боје реактаната (сагоревање хартије и сахарозе, разлагање амонијум-дихромата), појава светлости (сагоревање траке магнезијума). У овом периоду учења хемије важно је да ученици само уоче шта указује на хемијску промену (хемијску реакцију). У оквиру ове теме ученици први пут изводе лабораторијске вежбе. Потребно је да они претходно виде како се правилно рукује лабораторијским посуђем, прибором и супстанцама и зато је важно да посматрају демонстрације огледа пре сваке вежбе. То важи и за све остале теме. Препоручени број часова за реализацију ове теме је 7 и три лабораторијске вежбе.

Атоми и хемијски елементи

Учење шта је атом, о структури атома и субатомским честицама (протони, електрони, неутрони), ученици би требало да започну на примеру атома хелијума (с обзиром на то да атом најзаступљенијег изотопа водоника нема неутроне). Потребно је да ученици упореде наелектрисање и масу протона, неутрона и електрона, а потом наелектрисање, масу и величину атомског језгра и електронског омотача. Ученици би требало да примењују појмове атомски и масени број у описивању структуре атома. У овом периоду учења хемије ученици би требало да прошире дефиницију хемијског елемента тиме да хемијски елемент изграђује једна врста атома, тј. да сви атоми хемијског елемента имају исти број протона, односно атомски број.

Учећи о структури атома ученици би требало да користе различите моделе атома (слике, тродимензионалне и анимиране моделе атома доступне преко савремених информационо комуникационих технологија, ИКТ). При томе је важно да ученици критички посматрају моделе, уочавају информације о структури атома које модели пружају, као и њихова ограничења.

Учећи о изотопима важно је да ученици уоче да атоми једне врсте, тј. једног хемијског елемента, могу да се разликују према броју неутрона. Уз то, потребно је да уоче различиту заступљеност изотопа у природи и да познају каква је њихова практична примена.

У оквиру ове теме ученици први пут разликују врсте хемијских елемената: метале, неметале, металоиде и племените гасове. Они би требало да уоче: када је максимално попуњен валентни ниво, распоред електрона у атомима племенитих гасова, да шематски представљају распоред електрона по енергетским нивоима, и да повезују распоред електрона у атому елемената са положајем елемента у Периодном систему елемената.

Учећи о племенитим гасовима ученици би требало да повезују структуру атома са својствима елемената, применом, као и са заступљеншћу њихових слободних атома у природи.

Демонстрациони огледи: демонстрирање огледа за постављање претпоставке о честичној структури супстанце: растварање калијум-перманганата у води и разблаживање раствора калијум-перманганата.

Препоручени број часова за реализацију ове теме је 10 и једна вежба.

Молекули елемената и једињења, јони и јонска једињења

Током учења садржаја ове теме, ученици би требало да наставе повезивање својстава и структуре супстанци. При томе, важно је да уоче веома малу заступљеност слободних атома у природи, тј. да су само атоми племенитих гасова слободни. Удруживање атома у стабилне молекуле, односно грађење ковалентне везе, ученици би требало да уче на примерима: водоника, хлора, кисеоника, азота, хлороводоника, воде и амонијака, а о јонској хемијској вези на примерима: натријум-хлорида, натријум-оксида и магнезијум-хлорида. Ученици би требало да пишу формуле и називе супстанци користећи појам валенце. Учећи о хемијској вези могу користити моделе атома, молекула, јона, кристалних решетки доступних преко савремених ИКТ.

Посматрањем демонстрационих огледа ученици би требало да уоче разлике својстава супстанци са поларном и неполарном ковалентном везом – скретање млаза поларне супстанце у електричном пољу; поларност воде и етанола. Такође, као и да уоче разлике својстава супстанци са јонском и ковалентном везом: растворљивост, температура топљења, и агрегатно стање при стандардним условима.

Препоручени број часова за реализацију ове теме је 9 и једна лабораторијска вежба.

Хомогене и хетерогене смеше

Током учења садржаја теме ученици формирају појмове: хетерогена и хомогена смеша, раствори и растворљивост, разликују квалитативни и квантитативни састав смеша и представљају квантитативни састав смеша преко масеног процентног састава.

Ученици треба да овладају основним техникама раздвајања састојака смеша и да их самостално изводе: декантовање, цеђење и одвајање помоћу магнета. (Могу се информисати и о осталим техникама раздвајања састојака смеша).

Требало би да препознају воду за пиће, ваздух, али и речну воду или морску воду, као примере хомогених смеша. Упоређујући различите узорке вода у природи и разматрајући различите природне или деловањем човека изазване промене у њиховом саставу, треба да уоче када вода и ваздух представљају хомогене, а када хетерогене смеше. При томе, важно је да разликују воду као једињење (чиста супстанца), од примера вода у природи које су смеше (изворска, морска, речна, језерска, подземна, минерална вода, атмосферска и отпадна вода). Ученици би требало да објасне шта се раствара у води, да схвате значај воде за живот, и да је чувају од загађења. Важно је да знају су неке супстанце загађујуће за ваздух, али и да се могу предузети мере у циљу спречавања загађивања ваздуха.

Израчунавања у вези са масеним процентним саставом смеша ученици би требало да у највећој мери повезују са саставом комерцијалних производа (на пример, медицинска средства, прехранбени производи, средства за одржавање хигијене).

У демонстрационим огледима ученици би требало да уоче да је састав смеша произвољан, да састојци смеша не мењају својства у смешама и да својства смеша зависе од заступљености састојака у смешама. Они би требало да виде како се припремају раствори, на пример припремање презасићеног раствора натријум-ацетата и кристализацију растворене супстанце. Препоручује се и демонстрирање огледа којим се показује да у води има раствореног кисеоника, растварање калијум-перманганата и јода у води и неполарним растварачима („хемијски коктел”). Поред наведеног, пре лабораторијске вежбе намењене раздвајању састојака смеша, потребно је да наставник демонстрационим огледима покаже како се изводе поједини поступци.

Препоручени број часова за реализацију ове теме је 11 и две лабораторијске вежбе.

Хемијске реакције и хемијске једначине

У оквиру теме ученици треба да граде квалитативно и квантитативно значење хемијске једначине којом се представља одређена хемијска промена, да примењују значење коефицијента и да разликују коефицијент од индекса. Закон

о одржању масе ученици треба да разумеју са становишта честичне структуре супстанце, тј. да је маса супстанце пре и после хемијске реакције иста, јер је број атома пре и после хемијске реакције исти.

Ученици би требало да усмене и текстуалне описе хемијских реакција преводе у симболички запис, тј. да записују једначине хемијских реакција, разликују реактанте од производа хемијске реакције и одређују коефицијенте у хемијској једначини. Ученици би требало да уоче топлотне ефекте при физичким и хемијским променама супстанци, тј. да се током промена ослобађа или троши топлота на пример, при растварању натријум-хидроксида и растварању амонијум-хлорида у води.

При писању хемијских формула супстанци и записивању једначина хемијских реакција ученици уче и како се пишу хемијске формуле у програмима за обраду текста и посебним програмима креираним за ту сврху.

Велики значај у усвајању нових појмова у овој теми имају демонстрациони огледи: сагоревање свеће, реакција између натријум-хидрогенкарбоната и сирћетне киселине, реакција између натријум-хлорида и сребро-нитрата, и баријум-хлорида и натријум-сулфата.

Препоручени број часова за реализацију ове теме је 8 и једна вежба.

Израчунавања у хемији

У оквиру ове теме ученици формирају појмове: релативна атомска маса, релативна молекулска маса, количина супстанце, мол, моларна маса. Ученици на основу назива или хемијске формуле супстанце израчунавају релативне молекулске масе задатих супстанци користећи таблицу ПСЕ. Лабораторијска вежба предвиђа да ученици на техничкој ваги измере масу одређене супстанце, а затим да израчунају количину супстанце, и обрнуто, да за задату количину супстанце израчунају масу те супстанце, а онда и да је измере помоћу ваге. Важно је да током израчунавања ученици успостављају везе између масе супстанце, количине супстанце и броја честица, да изводе израчунавања на основу хемијских формула – израчунавање масеног елементарног процентног састава једињења, израчунавања на основу хемијских једначина, на основу односа количине, масе и броја честица учесника у хемијској реакцији.

Препоручени број часова за реализацију ове теме је 12 и једна лабораторијска вежба.

Водоник и кисеоник, и њихова једињења. соли

У последњој теми у 7. разреду ученици уче о водонику и кисеонику, и класама неорганских једињења (оксиди, киселине, хидроксида/базе и соли). У оквиру теме ученици детаљније сазнају о својствима и практичној примени ова два елемента, као и о њиховим једињењима учећи у наставку о класама неорганских

једињења. Тако ученици сазнају о заступљености водоника у природи, својствима водоника и повезују својства и примену водоника. Примењују Закон о одржању масе приликом писања хемијских једначина добијања водоника електролизом воде и сагоревања водоника. На тим примерима, ученици могу уочити разлику између хемијске реакције анализе и синтезе.

Заступљеност кисеоника у природи ученици повезују са значајем кисеоника за живи свет – дисање. Они би требало да знају да су својства O_2 и O_3 различита, и значај озона за заштиту живог света од зрачења из космоса.

Ученици треба да формирају појмове оксидација, сагоревање и корозија, и да уоче улогу кисеоника у овим процесима. Ученици треба да уоче да оксидација може бити бурна или тиха, и да се производи оксидације разликују по својим својствима. При томе могу се користити примери хемијских једначина реакције оксидације из теме ХЕМИЈСКЕ РЕАКЦИЈЕ И ХЕМИЈСКЕ ЈЕДНАЧИНЕ, и формуле оксида (писање на основу валенце кисеоника), из теме МОЛЕКУЛИ, ЈОНИ И ХЕМИЈСКА ЈЕДИЊЕЊА.

Потребно је да ученици кроз демонстрационе огледе и лабораторијску вежбу повежу састав и својства киселина, база и соли, да уоче шта је заједничко у саставу киселина (на пример, HCl , H_2SO_4 , CH_3COOH), и у саставу хидроксида/база ($NaOH$, $Ca(OH)_2$). Промену боје индикатора у растворима различитих киселина и база требало би да повежу с постојањем H^+ , односно OH^- јона у воденим растворима, што одређује и остала хемијска својства ових једињења. Важно је да то знање повежу са примерима из свакодневног живота.

Важно је да ученици испитују кисело-базна својстава комерцијалних производа (за уклањање каменца, одмашћивање рерни, чишћење сливника) и тако уоче везу између својстава и примене киселина и хидроксида.

Ученици уче о киселости раствора и рН-скали на примерима из свакодневног живота (на пример, средства за одржавање хигијене, козметички препарати, прехранбени производи, телесне течности), што им помаже у разумевању информација о рН вредности на етикетама тих производа.

Ученици на крају теме систематизују знање о киселинама, хидроксидима/базама и солима кроз демонстрациони оглед, испитивање електропроводљивости дестиловане воде, хлороводоничне киселине, раствора натријум-хидроксида и раствора натријум-хлорида, и разматрање зашто неке течности проводе електричну струју, а неке не проводе.

Препоручени број часова за реализацију ове теме је 12 и једна лабораторијска вежба.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднује се процес и продукти учења. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша учење и резултат. Свака активност је прилика за процену напредовања и давања повратне информације (формативно проверавање), а ученике треба оспособљавати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета. Тако, на пример, питања у вези с демонстрацијом огледа, ученичка запажања, објашњења и закључци, могу бити један од начина формативног проверавања. Анализа ученичких одговора пружа увид у то како они примају информације из огледа и издвајају битне, анализирају ситуације, повезују хемијске појмове и појмове формиране у настави других предмета у формулисању објашњења и извођењу закључака о својствима и променама супстанци. Таква пракса праћења напредовања ученика поставља их у позицију да повезују и примењују научне појмове у контекстима обухваћеним демонстрираним огледима, доприноси развоју концептуалног разумевања и критичког мишљења, и припрема ученике да на тај начин разматрају својства и промене супстанци с којима су у контакту у свакодневном животу.

Праћење напредовања ученика требало би да обухвати све нивое презентовања хемијских садржаја: макроскопски, честични и симболички ниво. Питањима би требало подстицати ученике да предвиде шта ће се десити, да оправдају избор, објасне зашто се нешто десило и како се десило, повежу различите области садржаја, препознају питања постављена на нови начин, извуку корисне податке, али и да процењују шта нису разумели. Ученике би требало охрабривати да презентују, објашњавају и бране стратегије које користе у решавању проблема. Тиме се они подстичу да реструктурирају и организују садржај на нов начин, издвајају релевантан део садржаја за решавање проблема, цртају дијаграме, анализирају везе између компоненти, објашњавају како су решили проблем или трагају за различитим начинима решавања проблема. Улога наставника је да води питањима или сугестијама резонување ученика, као и да пружа повратне информације. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења.

Оцењивање (сумативно проверавање) је саставни део процеса наставе и учења којим се обезбеђује стално праћење остваривања циља, исхода и стандарда постигнућа. Ученик се оцењује на основу усмене провере постигнућа, писмене провере и практичног рада. Важно је да активности ученика у процесу наставе и учења буду усаглашени са очекиваним исходима, и да се од ученика не очекују знања и вештине које у настави нису имали прилике да развију.

Наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад. Преиспитивање наставе према резултатима које постижу ученици је важна активност наставника и подразумева промену у методама наставе и учења, активностима и задацима ученика, изворима за учење, наставним средствима, тако да се ученицима обезбеди напредовање ка бољим постигнућима.

Наставни предмет	МАТЕМАТИКА
Циљ	Циљ учења Математике је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештинама, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, способност комуникације математичким језиком и писмом и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова.
Годишњи фонд часова	144 часа

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- израчуна степен реалног броја и квадратни корен потпуног квадрата и примени одговарајућа својства операција;
- одреди бројевну вредност рационалног израза са реалним бројевима;
- на основу реалног проблема састави и израчуна вредност бројевног израза са реалним бројевима;
- одреди приближну вредност реалног броја и процени апсолутну грешку;
- нацрта графике функција $y = kx$ и $y = k/x$;
- примени продужену пропорцију у реалним ситуацијама;
- трансформише збир, разлику и производ полинома;
- примени формуле за разлику квадрата и квадрат бинома;
- растави полином на чиниоце (користећи дистрибутивни закон и формуле за квадрат бинома и разлику квадрата);
- примени трансформације полинома на решавање једначина и доказивање дељивости;
- трансформише рационалне алгебарске изразе;
- примени канонску факторизацију природног броја при решавању једноставнијих задатака;

- реши једноставнију Диофантову једначину;
- примени пребројавање коначних скупова у реалним ситуацијама;
- примени Дирихлеов принцип у једноставнијим ситуацијама;
- одреди средњу вредност, медијану и мод;
- примени Питагорину теорему у рачунским и конструктивним задацима;
- примени својства страница, углова и дијагонала многоугла;
- израчуна површину многоугла користећи обрасце, разложиву једнакост и Питагорину теорему;
- конструише ортоцентар и тежиште троугла;
- примени ставове подударности при доказивању тврђења и у конструктивним задацима;
- примени својства изометријских трансформација при доказивању подударности у једноставнијим случајевима;
- примени својства централног и периферијског угла у кругу;
- користи својства тангентних и тетивних четвороуглова;
- израчуна обим и површину круга и његових делова;
- преслика дати геометријски објекат ротацијом;
- конструише тангенте круга;
- примени Талесову теорему у геометријским задацима и реалном контексту;
- примени сличност троуглова у геометријским задацима и реалном контексту;
- примени особине потенције тачке у геометријским задацима.

Област/тема – реални бројеви, садржаји

Квадрат рационалног броја. Решавање једначине $x^2 = a$, $a \geq 0$; постојање ирационалних бројева (на пример решења једначине $x^2 = 2$). Реални бројеви и бројевна права. Квадратни корен, једнакост. Децимални запис реалног броја; приближна вредност реалног броја; апсолутна грешка. Основна својства операција с реалним бројевима. Функција и њен график. Функција директне пропорционалности $y = kx$ и њен график. Функција обрнуте пропорционалности $y = k/x$ и њен график. Примене пропорције, пропорционална подела; рачун смеше; процентни рачун. Продужена пропорција.

Област/тема – цели и рационални алгебарски изрази, садржаји

Степен чији је изложилац природан број; операције са степенима. Алгебарски изрази. Рационални израз и његова бројевна вредност. Полиноми и операције (мономи, сређени облик, трансформације збира, разлике и производа полинома у сређени облик полинома). Квадрат бинома и разлика квадрата. Растављање полинома на чиниоце коришћењем дистрибутивног закона, формуле за квадрат

бинома и разлику квадрата. Примена полинома на једнакости и једначине, неједнакости и неједначине, дељивост целих бројева. Степен са целобројним изложиоцем.

Област/тема – елементарни задаци из теорије бројева, садржаји

Дељивост целих бројева. НЗД и НЗС. Еуклидов алгоритам (на примерима).

Прости бројеви; канонска факторизација природних бројева. Решавање неких Диофантових једначина.

Област/тема – логичко комбиновани задаци и обрада података, садржаји:

Пребројавање коначних скупова. Дирихлеов принцип. Средња вредност, медијана и мод.

Област/тема – Питагорина теорема, садржаји

Питагорина теорема (директна и обратна). Важније примене Питагорине теореме. Херонов образац. Конструкције применом Питагорине теореме. Растојање између две тачке у координатном систему

Област/тема – многоугао, садржаји

Појам многоугла. Врсте многоуглова. Збир углова многоугла. Број дијагонала многоугла. Правилни многоуглови (појам, својства, конструкције). Обим и површина многоугла. Тежишна дуж троугла. Ортоцентар и тежиште троугла. Сложеније примене ставова подударности.

Област/тема – круг, садржаји

Централни и периферијски угао у кругу. Тетивни четвороугао. Тангентни четвороугао. Тангентни угао. Теореме о тетивном и тангентном четвороуглу.

Ојлерова права и Ојлеров круг троугла. Обим круга, број π . Дужина кружног лука. Површина круга, кружног исечка, кружног одсечка и кружног прстена.

Конструкција тангенте. Конструкције заједничких тангенти два круга. Ротација.

Област/тема – сличност, садржаји

Пропорционалност. Талесова теорема. Конструкције помоћу Талесове теореме.

Појам сличности. Ставови о сличности троугла. Примене сличности на правоугли троугао. Потенција тачке у односу на круг и примене. Конструкције троугла применом сличности. Златни пресек.

Кључни појмови садржаја: реални број, степен, квадратни корен, дељивост, прост број, Дирихлеов принцип, Питагорина теорема, полином, многоугао, ортоцентар и тежиште, круг, број π , ротација, средња вредност и сличност.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

При избору садржаја и писању исхода за предмет математика узета је у обзир чињеница да се учењем математике ученици оспособљавају за: решавање разноврсних практичних и теоријских проблема, комуникацију математичким језиком, математичко резонување и

доношење закључака и одлука. Такође, у обзир је узета и чињеница да сам процес учења математике има своје посебности које се огледају у броју година изучавања и недељног броја часова предмета и неопходности стицања континуираних знања.

Наставници у својој свакодневној наставној пракси, треба да се ослањају на исходе, јер они указују шта је оно за шта ученици треба

да буду оспособљени током учења предмета у једној школској години. Исходи представљају очекиване и дефинисане резултате учења и

наставе. Остваривањем исхода, ученици усвајају основне математичке концепте, овладавају основним математичким процесима и вештинама, оспособљавају се за примену математичких знања и вештина и комуникацију математичким језиком. Кроз исходе се омогућава

остваривање и међупредметних компетенција као што су комуникација, рад са подацима и информацијама, дигитална компетенција, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење.

Предлог за реализацију програма

Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама (укупан број часова за тему, број часова за

обраду новог градива + број часова за утврђивање и систематизацију градива).

Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и увежбавање, понављање,

проверавање и систематизација знања), водећи рачуна о циљу предмета и исходима.

АЛГЕБРА (3 часа недељно, 108 часова годишње)

Реални бројеви (24; 12 + 12)

Цели и рационални алгебарски изрази (46; 16 + 30)

Елементарни задаци из теорије бројева(14; 7 + 7)

Логичкокомбинаторни задаци(7; 3 + 4)

Обрада података (7; 2 + 5)

Напомена: За иницијални тест и анализу резултата иницијалног теста, планирана су 2 часа, а за реализацију 4 писмена задатка (у трајању од по једног часа), са исправкама, планирано је 8 часова.

ГЕОМЕТРИЈА (3 часа недељно, 108 часова годишње)

Питагорина теорема (30; 14 + 16)

Многоугао (20; 8 + 12)

Круг (28; 14 + 14)

Сличност (20; 10 + 10)

Напомена: За иницијални тест и анализу резултата иницијалног теста, планирана су 2 часа, а за реализацију 4 писмена задатка (у трајању од по једног часа), са исправкама, планирано је 8 часова.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици остваре исходе, и да изабере одговарајуће методе, активности и технике за рад са ученицима. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа,

исходе предвиђене програмом треба разложити на мање и на основу њих планирати активности за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за одређене исходе потребно више времена, активности и рада на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљеве којима се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција, и не треба је усмерити само на остваривање појединачних исхода.

При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, где год је то могуће, да ученици самостално откривају математичке правилности и изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну

активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Избор метода и облика рада зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

АЛГЕБРА

Реални бројеви – Увести појам квадрата рационалног броја и илустровати га површином одговарајућег квадрата. Инсистирати на томе да је за сваки рационалан број његов квадрат ненегативан. При израчунавању обработити квадрирање бројева у запису p/q и у децималном запису.

Код решавања једначина облика x^2

$= a$, указати на чињеницу да једначина може имати једно ($a = 0$) или два решења ($a > 0$), али може

бити и без решења ($a < 0$). Приликом увођења ознаке за квадратни корен нагласити разлику између, на пример, вредности и решења једначине x^2

$= 4$.

У даљем раду доказати да неке једначине облика x^2

$= a$ (на пример x^2

$= 2$) немају решења у скупу рационалних бројева, тј. да се

у скупу рационалних мерних бројева не може израчунати мерни број странице квадрата чија је површина 2. На тај начин мотивисати

увођење ирационалних бројева, јер из претходног следи да осим рационалних бројева треба имати на располагању и неке друге бројеве

да би се могле измерити све дужине. Препоручује се увођење реалних бројева као бесконачних децималних записа, а затим разликовање

рационалних и ирационалних бројева у зависности од тога какав је одговарајући запис. Сада је природно и да се „рационална“ права

прошири у реалну праву и покаже како на таквој реалној правој постоје рационалне и ирационалне тачке. Нагласити, међутим, да скуп

(позитивних) ирационалних бројева, осим квадратних корена рационалних бројева, садржи и многе друге елементе, од којих ће неки

бити поменути касније (рецимо број π).

За све реалне бројеве, без обзира да ли имају коначну или бесконачну децималну репрезентацију, увести појам приближне вредности и појам апсолутне грешке. Правила заокругљивања реалних бројева описати на конкретним примерима.

Основна својства операција сабирања и множења реалних бројева посматрати и анализирати у поређењу с одговарајућим својствима у скупу рационалних бројева. Основна својства операције кореновања у R^+ треба такође приказати на примерима при чему се посебно

третирају збир, разлика, производ и количник корена и њихови односи са кореном збира, разлике, производа и количника. Притом посебну пажњу обратити на једнакост и њено тумачење.

У оквиру ове теме се обрађује и функција директне пропорционалности $y = kx$ коју треба увести на конкретним примерима (раст

дужине пута са временом путовања при константној брзини, смањење водостаја реке ако је дневни пад протока константан...) и конструисати графички приказ ових појава у координатном систему. Аналогно поступити код испитивања и графичког приказивања функције

обрнуте пропорционалности $y = k/x$.

На већем броју примера обрадити примене пропорција, пропорционалну поделу, рачун смеше, а посебно се задржати на увежбавању процентног рачуна.

Тематску јединицу продужена пропорција треба, такође, реализовати на конкретним примерима (подела дате

суме у датој размери, одређивање углова троугла ако је дат њихов однос, присуство метала у легурама...).

Цели и рационални алгебарски изрази – У овој теми најпре се уводи појам степена променљиве природним бројем и изводе се

основна својства те операције (множење и дељење степена једнаких основа, степеновање степена, као и правила за степен производа и

количника). Ученици треба у потпуности да овладају одговарајућим трансформацијама да би, између осталог, били припремљени за упознавање са операцијама са полиномима које следе.

Други део теме обухвата операције са целим алгебарским изразима (полиномима). Најпре се уводи појам полинома и увежбава израчунавање

вредности таквог израза за конкретне вредности променљивих које у њему учествују. Затим се дефинишу основне операције

са полиномима (сабирање, одузимање и множење) и увежбава довођење полинома на сређени облик. Притом се, по потреби, користи

дистрибутивни закон (у облику $(a + b)(x + y) = ax + ay + bx + by$) и формула за квадрат бинома (у облику $(a + b)^2$

$$= a^2$$

$$+ 2ab + b^2$$

).

У наставку ове теме ученици треба да, на погодним примерима, уоче потребу растављања полинома на чиниоце (посебно у циљу решавања једначина). Затим треба увежбати то растављање коришћењем претходно наведених формула (али сада записаних у облику $ax^2 + ay + bx + by = (a + b)(x + y)$, односно a^2

$$+ 2ab + b^2$$

$$= (a + b)$$

2

), као и формуле за разлику квадрата. Укључити и примере растављања тзв.

непотпуног квадратног тринома када је то могуће. Сем поменутих примене на решавање једначина (на пример, облика ax^2

$$+ bx = 0$$
 и x^2

$$- c^2$$

$= 0$), овде се могу приказати примери решавања геометријских проблема за које је потребно познавање операција са полиномима, затим

доказивање неких једноставних неједнакости, као и за доказивање дељивости целих бројева.

Такође, уводи се појам степена са изложницом који је нула или негативан цео број, као и операције с таквим степенима. Примери

обухватају краће записивање врло малих рационалних бројева (примене у физици), као и канонско представљање рационалних бројева у децималном запису.

Елементарни задаци из теорије бројева – Подсетити ученике на релацију дељивости у скупу целих бројева која је раније посматрана на конкретним примерима и извести њена основна својства. Посебно, увести појмове највећег заједничког делиоца и најмањег

заједничког садржаоца. На конкретним примерима демонстрирати Еуклидов алгоритам за одређивање НЗД. Подсетити ученике на појам

простог броја и доказати да простих бројева има бесконачно много. Став о канонској факторизацији навести без доказа, са примерима

његове примене (посебно за одређивање НЗД и НЗС). Показати како се коришћењем последње цифре решавају неки задаци. За решавање

неких Диофантових једначина користити, између осталог, алгебарске трансформације.

Логичко-комбинаторни задаци – Не користећи готове формуле, демонстрирати на примерима пребројавање коначних скупова

(тачака, фигура, бројева...). Користити на једноставним примерима правило производа и правило збира (тј. разликовање случајева), без

експлицитне формулације тих правила. Ученици треба да разумеју да се Дирихлеов принцип може успешно користити у разним ситуацијама.

Обрада података – Ученици треба да овладају појмовима средња вредност, медијана и мод и истовремено увере у применљивост обраде података у свакодневной пракси.

Наставну тему Обрада података треба реализовати као пројектни задатак. Циљ пројектног задатка је да ученици овладају појмовима средња вредност, медијана и мод и истовремено се увере у применљивост обраде података у свакодневной пракси. Препорука је да се

пројектни задатак реализује на конкретним примерима и предлог је да у седмом разреду то буде прикупљање, обрада и анализа података

добитених анкетом. Теме се могу одабрати из животног окружења и њихов садржај би требало да буде близак узрасту ученика (на пример: коришћење ИКТ од стране ученика, расподела слободног времена ученика, еколошка свест младих...). Број питања у анкети не мора

бити велики, највише 5–6, а истраживање треба реализовати тако да узорак не буде премали, али ни превелик и да се може реализовати у најближем окружењу (школа, породица, комшилук...).

ГЕОМЕТРИЈА

Питагорина теорема – Ова теорема има широке примене у рачунским и конструктивним задацима, па јој треба посветити одговарајућу пажњу (неколико доказа Питагорине теореме). Ученике треба оспособити за њену примену код разних фигура у којима се

појављује правоугли троугао (правоугаоник, квадрат, једнакокраки и једнакостранични троугао, једнакокраки и правоугли трапез, ромб

и делтоид), као и за препознавање неких троуглова с целобројним страницама (на пример 3, 4, 5 и 5, 12, 13) као правоуглих (Питагорине

тројке). Указати да је једна од последица ове теореме несамерљивост дијагонале квадрата и његове странице. Корисно је навести и неке

примере практичне примене (рецимо да провере да ли су два суседна зида просторије ортогонална или да помоћу конопца са чворовима на 3, 7. и 12. метру исцртају на тлу прав угао).

Херонов образац за површину троугла урадити са доказом и примерима примене, не само за израчунавање површине троугла, него

и за израчунавање неких његових елемената. Ученици такође треба да науче да конструишу тачке бројевне праве које одговарају неким

ирационалним бројевима. Познавање Питагорине теореме искористити и за извођење формуле за растојање две тачке у координатном

систему. Значајна је и примена Питагорине теореме у задацима који су повезани са површином троугла, односно многоугла.

Многоугао – Полазећи од раније стечених знања о појединим геометријским фигурама (област, изломљена линија, конвексна област, троугао, четвороугао), многоугао треба дефинисати као део равни ограничен многоугаоном линијом. Ученици треба да разликују конвексне и неконвексне многоуглове. Такође, треба обрадити зависност збира углова и броја дијагонала ма ког многоугла од броја његових страница, а затим зависност међу елементима правилног многоугла као и његову симетрију. Осим конструкција неких правилних многоуглова (са 3, 4, 6, 8, 12 страница), могу се цртати и други правилни многоуглови (са 7, 9, 11... страница) уз коришћење угломера.

При томе треба јасно разликовати конструкцију од приближног цртања. Обновити ставове подударности троуглова због примене у сложенијим ситуацијама, као и појам висине троугла, а затим доказати теорему о ортоцентру, дефинисати тежишну дуж и тежиште троугла и обрадити најважнија својства тежишта.

Круг – Осим увођења појмова централног и периферијског угла круга и уочавања и доказивања њиховог односа, централна тема треба да буде одређивање обима и површине круга. То треба започети кроз практичне аспекте проблема (пут који пређе точак...).

Добро је да се експерименталним путем осети, односно констатује, сталност односа обима и пречника круга уз увођење броја π и информативно упознају ученици с његовом (ирационалном) природом.

По обради обима и површине круга извести обрасце за дужину кружног лука, површину кружног исечка и површину кружног прстена, као и површине и обиме појединих сложених фигура.

У практичним израчунавањима за π не треба увек узимати приближну вредност 3,14, него повремено радити и с другим приближним вредностима (3,142; 3,1427; 22/7 или мање тачним 3,1).

Теореме о тангентним и тетивним четвороугловима, као и њихове основне последице, могу се дати са доказима. Треба оспособити ученике да дедуктивним начином размишљања долазе до решавања сложенијих задатака (примена подударности троуглова, Ојлерова права и Ојлеров круг...). Значајно је да се нова знања стално повезују са познатим чињеницама. Тако се, на пример, може извести формула за површину тангентног многоугла.

Ученике најпре подсетити на већ познате изометријске трансформације (осна и централна симетрија, транслација), а затим дефинисати централну ротацију као кретање код кога се нека тачка М пресликава у тачку N такву да је $OM = ON$ и $\angle MON$ једнак датом углу, при чему је дата тачка O центар ротације. Ученици треба да науче да једноставне фигуре (дуж, троугао, круг и сл.) ротирају око дате тачке за дати угао.

Сличност – Дефинисати појмове размере и пропорционалности дужи и објаснити да размера дужина не зависи од система мерења.

После увођења Талесове теореме (без доказа) може се мало пажње посветити не само применама у уобичајеним геометријским задацима, него и причи о Талесу и фараону, одређивању висине дрвета мерењем углава и дужине његове сенке, мерењу растојања до неприступачних места, итд. Сличне троуглове дефинисати као троуглове са једнаким угловима. Ученици треба да науче и ставове сличности,

као и разне конструкције применом сличности. Решавати и сложеније задатке у којима кроз примену сличности ученик мора да примени претходно стечено знање из геометрије (многоугао, круг...). Известити и Питагорину теорему применом сличности. Ученици би требало да науче основна својства потенције тачке у односу на круг и разумеју појам златног пресека. Треба направити корелацију између златног пресека у оквиру геометрије и његовог појављивања у природи, архитектури, алгебри.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Саставни део процеса развоја математичких знања у свим фазама наставе је и праћење и процењивање степена остварености исхода, које треба да обезбеди што поузданије сагледавање развоја и напредовања ученика. Тај процес започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а важно је ученике оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у учењу.

Биологија

Назив предмета	ИНФОРМАТИКА И РАЧУНАРСТВО
Циљ	Циљ учења Информатике и рачунарства је оспособљавање ученика за управљање информацијама, безбедну комуникацију у дигиталном окружењу, креирање дигиталних садржаја и рачунарских програма за решавање различитих проблема у друштву које се развојем дигиталних технологија брзо мења.
Годишњи фонд часова	36 часова

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- разликује визуелну презентацију и логичку структуру текста;
- користи алате за стилско обликовање документа и креирање прегледа садржаја у програму за обраду текста;
- објасни принципе растерске и векторске графике и модела приказа боја;
- креира растерску слику у изабраном програму;
- креира векторску слику у изабраном програму;
- користи алате за уређивање и трансформацију слике;
- креира гиф анимацију;
- креира видео-запис коришћењем алата за снимање екрана;
- разликује појмове URL, DNS, IP адреса;
- објасни појмове хипервеза и хипертекст;
- креира, форматира и шаље електронску пошту;
- обавља електронску комуникацију на сигуран, етички одговоран и безбедан начин водећи рачуна о приватности;
- препозна непримерени садржај, нежељене контакте и адекватно се заштити;
- сараднички креира и дели документе у облаку водећи рачуна о одговарајућим нивоима приступа;
- подешава хипервезе према делу садржаја, другом документу или веб локацији;
- уз помоћ програмске библиотеке текстуалног програмског језика исцртава елементе 2Д графике;

- употребљава петље и генератор насумичних бројева за исцртавање сложенијих облика;
- планира, опише и имплементира решење једноставног проблема;
- проналази и отклања грешке у програму;
- сарађује са осталим члановима групе у свим фазама пројектног задатка;
- креира, уређује и структурира дигиталне садржаје који комбинују текст, слике, линкове, табеле и анимације;
- креира рачунарске програме који доприносе решавању пројектног задатка;
- поставља резултат свог рада на Интернет ради дељења са другима уз помоћ наставника;
- вреднује своју улогу у групи при изради пројектног задатка и активности за које је био задужен.

Област/тема – ИКТ, садржаји

Обележавање логичке структуре и генерисање прегледа садржаја текстуалног документа. Карактеристике рачунарске графике (пиксел, резолуција, RGB и СМУК модели приказа боја, растерска и векторска графика). Рад у програму за растерску графику. Рад у програму за векторску графику. Израда гиф анимација. Коришћење алата за снимање екрана.

Област/тема – дигитална писменост, садржаји

URL, DNS, IP адреса. Хипервеза и хипертекст.

Електронска пошта, креирање налога, слање и пријем поште.

Електронска пошта (контакти, безбедност, нежељена пошта).

Рад на дељеним документима (текстуалним документима / презентацијама /упитницима...) у облаку.

Област/тема – рачунарство, садржаји

Рад са изабраним текстуалним програмским језиком у области 2Д графике.

Основне карактеристике изабране графичке библиотеке.

Методе за исцртавање основних геометријских облика.

Подешавање боја и положаја објеката.

Примена петљи и случајно генерисаних вредности на исцртавање геометријских облика.

Област/тема – пројектни задатак, садржаји

Фазе пројектног задатка од израде плана до представљања решења.

Израда пројектног задатка у корелацији са другим предметима.

Вредновање резултата пројектног задатка.

Кључни појмови садржаја: логичка структура и садржај документа, пиксел, резолуција, растерска и векторска графика, RGB и CMYK палете боја, gif анимација, хипервеза, URL, електронска пошта, текстуални програмски језик, 2Д графика.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења информатике и рачунарства, у другом циклусу основног образовања и васпитања, организован је по спиралном моделу и оријентисан је на остваривање исхода. Исходи су јасни и прецизни искази о томе шта ученик зна да уради и вредносно процени по завршетку процеса учења. Наставни програм предмета информатика и рачунарство се састоји из три тематске целине: Информационо-комуникационе технологије (скр. ИКТ), Дигитална писменост и Рачунарство.

Да би сви ученици остварили предвиђене исходе, потребно је да наставник упозна специфичности начина учења својих ученика и према њима планира и прилагођава наставне активности. Наставник треба да осмисли активности тако да укључују практичан рад уз примену ИКТ-а, повезивање различитих садржаја из других тема унутар самог предмета, као и других предмета. Пожељно је да планиране активности ученика на часу прати сажето и јасно упутство за реализацију задатка, уз евентуалну претходну демонстрацију поступка од стране наставника. Оставити простор за ученичку иницијативу и креативност – кроз дискусију са ученицима одабирати адекватне алате, концепте и стратегије за реализацију одређених активности. У току реализације планираних активности радити на успостављању и неговању навика и понашања као што су поступност, аналитичност, истрајност, самосталност у раду, али и спремност на сарадњу и одговоран приступ тимском раду.

Достизање дефинисаних исхода може се остварити уз одређени степен слободе наставника како у избору метода рада, програмских алата и технологија (рачунар, дигитални уређај...), тако и у редоследу и динамици реализације елемената различитих тематских области. На интернету и у литератури се могу се наћи примери добре праксе које, уз прилагођавање условима рада и поштовање ауторских права, треба користити у настави и учењу.

С обзиром на то да је настава овог предмета теоријско-практичног карактера часове треба остваривати са одељењем подељеним на групе. Подсетити ученике на значај поштовања правила која важе у кабинету и у раду са рачунарима и опремом, кроз демонстрацију и личну активност ученика (правилно укључивање, пријављивање, коришћење, одјављивање и искључивање рачунара).

Наставницима се препоручује да у току седмог разреда, ради развијања међупредметних компетенција и остваривања корелације са другим предметима, реализују са ученицима најмање два пројектна задатка који обухватају теме и из других предмета. Време реализације пројектних задатака (једног из области ИКТ и Дигитална писменост и другог из области Рачунарство) одређује наставник у договору са ученицима и са наставницима других предмета, који обухватају област изабране теме. При избору тема, понудити неколико пројектних тема и омогућити тимовима ученика да одаберу ону која највише одговара њиховим интересовањима.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставни програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да оствари исходе, које методе и технике да примени, као и које активности ће за то одабрати. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, исходе предвиђене програмом треба разложити на мање који одговарају активностима планираним за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за друге потребно више времена, више различитих активности и рад на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљ коме се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција, и не треба је усмерити само на остваривање појединачних исхода.

При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, где год је то могуће, да ученици самостално изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче, организује и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да, осим уџбеника, користе и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну

активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Избор метода и облика рада зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Информационо-комуникационе технологије

Наставну тему Информационо-комуникационе технологије започети радом на документу који представља својеврсну рекапитулацију онога што су ученици учили у претходна два разреда. Наставник припрема текстуални документ, даје инструкције о даљем раду и локацији на којој је документ постављен (Припремљени документ треба да се састоји од насловне и највише још 5 страница текста са сликама и табелама и треба да садржи најважније појмове и технике изучаване у претходна два разреда.). Ученици треба да пронађу и отворе овај документ у изабраном текст процесору, да прочитају текст и логички га уреде, доделе му одговарајуће стилове, идеално до 3 нивоа дубине (нпр. Heading 1, Heading 2, Heading 3). Наставник треба да представи технику израде прегледа садржаја текстуалног документа, а ученици да је примене на документу који су логички структурирали. На овај начин, ученици се осврћу на раније научено смислено користећи нову технику израде прегледа садржаја текстуалног документа.

У сегменту креирања и обраде дигиталне слике, ученицима треба објаснити карактеристике векторског и растерског представљања слике на рачунару. Представити RGB и CMYK палете боја, указати на везу избора палете у односу на намену: RGB – за приказивање на дигиталном уређају или на интернету, односно CMYK палете боја за припрему за штампање. На овом месту погодно је увести и питање одговарајуће резолуције (квалитета) графичке датотеке у контексту конкретне потребе – штампање или коришћење на дигиталном уређају, односно постављање на интернет. Код помињања резолуције слике, још једном подсетити ученике на појам пиксел, те однос квалитета слике и резолуције. Коментарисати количину меморијског простора који заузима иста дигитална слика припремљена за штампу и припремљена за приказивање на вебу или слање електронском поштом. Повезати са претрагом слика у оквиру интернет прегледача (претрага по „величини“ слике). Објаснити појам битмапе и најчешће технике компресије података (компресија редуковањем величине, компресија без губитка података и компресија са губитком квалитета слике), без уласка у техничке детаље самих алгоритама компресије.

Наставити рад на креирању растерске графике у програму који су ученици користили у претходним разредима. Увести појам и сврху слојева. Приказати

слику која садржи више слојева, од којих је један текст. Објаснити да је у неким програмима за растерску графику текст векторски слој у растерској слици. Демонстрирати увећавање слова док је слој векторски. Трансформисати слој са текстом у растер и увећати га. Тражити од ученика да уоче разлике. Показати технике: додавања и брисања слоја, видљивости и сакривања слоја, подешавања провидности, закључавања слоја за измену и стапања слојева...

Представити алате за селекцију и основне корекције дигиталних слика и фотографија као што су промена нивоа осветљености, контраста и обојености. Увести могућност примене Филтера. Издвојити филтере попут Blur (замућеност) и Sharpen (оштрина) и позвати ученике да осмисле ситуације у којима је пожељно користити један, односно други филтер (нпр. поштовање права приватности особа које сликамо...). Показати основне геометријске трансформације над сликом (опсецање, ротирање, смицање и превртање слике у целини...). Ученици могу на својим фотографијама да увежбавају технике основних корекција и обраде фотографије. Приказати могућности аутоматске обраде већег броја дигиталних слика (нпр. аутоматско смањење величине свих слика преузетих са дигиталног фото-апарата).

Упознати ученике са карактеристикама радног окружења одабраног програма (инсталираног локално на рачунару или у „облаку“) за креирање и обраду векторске графике. Посебну пажњу посветити: алатима за селекцију, пројектовању цртежа (подели на нивое, уочавању симетрије, објеката који се добијају померањем, ротацијом, трансформацијом или модификацијом и комбиновањем других објеката...), као и припреми за цртање (избор величине и оријентације папира, постављање јединица мере, размере, помоћних линија и мреже...).

Код цртања основних графичких елемената (дуж, изломљена линија, правоугаоник, квадрат, круг, елипса) објаснити принцип коришћења основних алата (означавање, брисање, копирање, груписање и разлагање, премештање, ротирање, симетрично пресликавање, поравнање...).

Поновити поступак векторизације, применити га на изабрану растерску слику. У договору са наставником ликовне културе, креирати текстуалне задатке који ће навести ученике да трагају за уметником, пронађу описано дело и векторизују га.

Разговарати са ученицима о појму „покретна слика“. Нагласити да покрет заиста не постоји. Објаснити да је филмска уметност настала захваљујући недостатку „спорости људског ока“. Увести појам „фрејм“ и дефинисати потребан број фрејмова који се смењују у једној секунди за стварање илузије непрекидног кретања. Разговарати са ученицима о видео камери – да ли камера снима покрет

или је у питању изузето брз фото-апарат. Упоредити традиционалан начин креирања анимираних слика са рачунарском анимацијом. У одабраном програму, демонстрирати поступак израде 2Д анимације. Представити карактеристике формата слике gif. Објаснити поступак чувања и приказа анимација (није их могуће прегледати у традиционалним програмима за преглед слика). Демонстрирати њихово уграђивање у мултимедијалну презентацију.

У одабраном алату за израду 2Д анимација, на већ припремљеној групи слика сачуваној у gif формату, омогућити ученицима да направе анимирану слику.

Разговарати са ученицима о изворима информација које користе док уче. Поред уџбеника, охрабрити их да испричају лична искуства везана за интернет као извор информација, видео-туторијале, разговоре са одраслим особама... Утврдити каква су искуства ученика када је учење коришћењем видео-туторијала у питању (формално и неформално). Коришћењем одабраног програма за снимање екрана демонстрирати снимање кратког видео-туторијала, приказати резултат ове активности и задати смернице за израду кратког видео-туторијала, који ученици треба самостално да сниме и сачувају (на пример: приказати поступак уметања прегледа садржаја у текстуални документ или креирања растерске или векторске слике). Уколико услови у учионици (шум, бука, слаба чујност) утичу на квалитет снимљеног звука, могуће је уз помоћ програма за обраду звука отклонити недостатке (на пример, преузети програм Audacity и приказати технике уклањања недостатака) или организовати снимање звука у бољим условима. Нагласити ученицима да звук може бити додат у видео-туторијал накнадно или чак замењен одговарајућим титлом.

Дигитална писменост

Подсетити ученике на значење појмова који су у претходним разредима представљени скраћеницама URL и IP адреса, затим појмова клијент и сервер у мрежном окружењу, као и на значење појмова: домен, назив интернет домена, веб-адреса и њихову узајамну везу. Укратко представити значење појмова: DNS сервис (на пример DNS -Domain Name System – као базни интернет сервис, који омогућава превођење текстуалних у нумеричке ознаке и обратно) и DNS сервер (на пример DNS Server – уређај који омогућава да се за тражене услуге на одређеном интернет домену добију одговарајуће IP адресе неопходне за комуникацију и размену података у мрежи) и објаснити њихову улогу у комуникацији између клијента и сервера у мрежном окружењу (на пример у ком су односу DNS сервис, URL и IP адреса у оквиру веб сервиса (World Wide Web). Објаснити појам хипервезе (hyperlink) и хипертекста (hypertext). Приказати хипертекст и хиперлинк у интернет прегледачу, а затим, у програмима за обраду

текста и израду мултимедијалних презентација демонстрирати додавање и подешавање хипервезе према делу текста у документу, другом документу или према неком садржају на инернету.

Представити интернет сервис електронска пошта (е-маил). Објаснити значење појма адреса електронске поште, описати и по потреби демонстрирати поступак креирања налога за електронску пошту. Представити поступак креирања и форматирања електронске поште, поступак уметања прилога и хипервеза. Нагласити важност форме саме поруке, проверу правописа и садржаја поруке пре слања. Објаснити одељке који се односе на: наслов поруке, адресе примаоца (коме, копија, скривена копија). Објаснити значење функција: проследи, одговори и одговори свима на већ примљену поруку, нагласити дејство сваке од њих. Представити организацију и начин складиштења порука за изабрани сервис у виду фасцикли (ако се ради о Gmail-у, напоменути да нема фасцикле, него ознаке – лабеле) у којима се чувају примљене поруке, послате поруке, недовршене, нежељена пошта, отпад, као и могућности изабраног сервиса за електронску пошту за архивирање, означавање порука по важности и сл. Посебну пажњу посветити правилима која важе у писаној електронској комуникацији а која подстичу стицање добрих навика код ученика, као што су: правилна примена традиционалног и дигиталног правописа и форми које важе у писаној комуникацији, подсетити на правила нетикеције у писаној електронској комуникацији (на пример да не треба писати све великим словима, да не треба прослеђивати примљену поруку без дозволе аутора, да треба водити рачуна о величини и броју прилога које шаљемо и сл.), на важност заштите личних података и контаката, питања безбедности, начинима заштите од нежељене поште и уобичајених поступака које треба применити у те сврхе.

Подсетити ученике на примере дељења садржаја који су описани и примењивани у претходним разредима и представити могућности које нуди рачунарство у облаку (Cloud Computing) путем дељеног диска за чување података, употребу апликација и алата доступних уз изабрани е-маил налог. Представити концепт рада изабраног дељеног диска (на пример: OneDrive, Google Drive...) за организацију података, демонстрирати рад у апликацијама и направити аналогију са офлајн апликацијама исте намене (процесор текста, програм за рад са слајд-презентацијама...). Представити поступак дељења и подешавање опција дељења садржаја (на пример, путем линка на конкретне мејл адресе). Описати и демонстрирати рад на дељеном тексту, презентацији или упитнику кроз активности на конкретном садржају. Указати на бројне предности и могуће недостатке сарадничког рада. Описати и приказати поступке рада на документу, преузимање и чување у одговарајућим форматима

намењеним за даљи рад, штампање или друге потребе. Објаснити поступак креирања, додавања (отпремања са уређаја на дељени диск) и преузимања садржаја (са дељеног дика на уређај). Приликом представљања концепта приступа дељеним садржајима по нивоима (уређивање, преглед и коментарисање) указати на важност поштовања правила безбедности, заштите података и ауторских права, која чланови групе треба да усвоје током рада на заједничком документу.

Ученицима задати да испробају креирање, дељење и сараднички рад на смисленим документима – текстовима, графици, презентацијама, упитницима. Иницирати дискусију о сличностима и разликама, предностима и недостацима у раду са апликацијама у офлајн у односу на онлајн варијанту (дискусија о овим питањима може се водити и у односу на организацију података и њихову безбедност на дељеном, преносивом и чврстом диску).

Пројектни задатак за теме ИКТ и Дигитална писменост

При реализацији првог пројектног задатка, наставник планира фазе пројектног задатка у складу са временом, сложеношћу теме, расположивим ресурсима (знања, вештине и ставови које су ученици усвојили након тематских целина ИКТ и Дигитална писменост, техничке опремљености школе и других релевантних фактора). Ученици заједно са наставником пролазе кроз све фазе рада на пројектном задатку, при чему наставник наглашава сваки корак, објашњава, иницира дискусију и предлаже решења.

Посебну пажњу посветити развоју међупредметних компетенција, подстицању иницијативе и креативности, успостављању сарадничких и вредносних ставова код ученика.

При представљању фаза пројекта (на начин већ описан у претходним разредима) понудити ученицима пројектне задатке који се баве реалним темама из школског или свакодневног живота. Циљ пројектног задатка је развијање и неговање: поступности, повезивања и изградње сопствених стратегија учења, вршњачког учења, вредновања и самовредновања постигнућа.

Пројектни задаци подразумевају корелацију и сарадњу са наставницима осталих предмета, која се може остварити на оваквим и сличним примерима:

– Објаснићу ти (Истраживање потреба вршњака када је вршњачко учење у питању (онлајн упитник) и анализа резултата; У складу са резултатима истраживања, израда видео-упутстава којима се демонстрира решавање задатака (математика, физика, хемија), објашњавају научни принципи, представљају уметнички правци (књижевност, музика, сликарство, дизајн) демонстрира правилно извођење вежби (колут, шпага, трокорак...), појашњава програмирање у текстуалном програмском језику, описују поступци рада у

изабраним апликацијама...; Постављање креираних видео-упутстава на youtube канал школе, обезбеђивање видљивости на школском сајту и промоција урађеног као аутентичног дидактичког средства намењеног свим ученицима школе);

– Школа је наша (Истраживање потреба вршњака када је школски живот у питању – шта нам недостаје: ученички клуб за вршњачко учење, секција, интерно такмичење... (онлајн упитник) и анализа резултата; У складу са резултатима истраживања, сараднички рад на дефинисању циља недостајуће школске активности, дефинисање годишњег програма рада, као и месечних активности, креирање логоа, избор потенцијалног простора у оквиру школе за реализацију предвиђеног програма, мапирање наставника–сарадника; Представљање идејног решења Ученичком парламенту и управи школе);

– Музеј који недостаје (Школа је део шире друштвене заједнице и као таква може да допринесе њеној научно-културној сцени. Сараднички рад на дефинисању циља пројекта; Испитивање потреба ученика и мештана (онлајн анкета објављена на сајту школе и сајту локалне самоуправе; Анализа резултата анкете; Дефинисање годишњег програма рада, као и месечних активности (ученици описују активности детаљно - ако је тема хемија наводе научнике, научне концепте...), креирање логоа, избор потенцијалног простора у оквиру школе за реализацију предвиђеног програма, мапирање наставника-сарадника; Израда графичког рекламног материјала; Представљање идејног решења Ученичком парламенту и управи школе; Комуникација са локалном заједницом у циљу заједничке промоције школе као научно-културног чворишта);

– Зато што смо одговорни (Истраживање о ставовима вршњака када је квалитет живота у локалној средини у питању (онлајн упитник о еколошким, културним, образовним потребама), анализа резултата и одабир проблема који вршњаци начешће наводе; Сараднички рад на изради предлога решења одабраног проблема, дефинисање плана акције; Представљање плана акције на нивоу школа (израђена мултимедијална презентација, постер и лого) и одабир особа (ученика и наставника) које ће бити задужене за његово спровођење; Представљање плана акције на нивоу локалне заједнице (комуникација путем електронске поште са јединицом локалне самоуправе, домом културе...); Спровођење акције.

Добар пример сумирања научених поступака је израда пратеће документације у виду фајлова различитог типа, као што су: текстуални фајлови, слике, видео материјали и сл. који су настали сарадничким радом у облаку.

У сарадњи са администратором школског сајта, идеје и продукте радове пројектних активности промовисати на сајту школе. Размотрити могућност учешћа на националним и међународним конкурсима.

Рачунарство

Креирање програма који користе графику обрађивати у истом програмском језику и окружењу које је коришћено за учење програмирања током 6. разреда. Пре преласка на обраду нових тема обновити технике програмирања у текстуалном програмском језику у 6. разреду (бар 4 школска часа).

Укратко упознати ученике са библиотеком за 2Д графику која ће бити коришћена у настави и, ако је то потребно, са начином њене инсталације. Подцртати везу између програмирања графичких апликација и програма за векторску графику (сваки цртеж се састоји од скупа геометријских облика описаних својим нумеричким параметрима).

Описати основну структуру графичког програма и потрудити се да се током наставе та структура што мање варира. Уколико графичка библиотека захтева нетривијалан програмски код за иницијализацију и деиницијализацију, ученицима понудити готову мустру од које могу да крену програмирање својих апликација, са што мање когнитивног оптерећења у вези са техничким детаљима одабране графичке библиотеке и са централним фокусом на технике заједничке већини графичких библиотека.

Увести појам координатног система прозора, описати сличности и разлике у односу на традиционални координатни систем који се користи у математици. Увести начине задавања боја (именоване боје, боје задате помоћу три броја у RGB систему).

Објаснити и демонстрирати исцртавање следећих основних примитива:

- дуж,
- испуњен и уоквирен правоугаоник,
- круг и кружница.

Описати и демонстрирати поступак цртања сложенијих облика састављених од ових примитива (нпр. кућица, глава робота, чича Глиша, сладолед, ...). Објаснити појмове апсолутне и релативне вредности координата. Описати и приказати поступак цртања помоћу задавања апсолутних вредности координата, али и помоћу задавања релативних координата у односу на неку истакнуту тачку и величине одређене у размери према некој датој мери (на пример нацртати чича Глишу, ако ми се центар главе налази у тачки чије су координате (x, y) и полупречник јој је r , при чему се величина и положај тела одређују у пропорцији са датим величинама). У корелацији са наставом математике цртати облике са интересантним математичким својствима (нпр. једнакостранични и

једнакокраки троугао, средња линија троугла, тежиште троугла, описана кружница око троугла, кругови који се додирују споља и изнутра, концентричне кружнице, цветови од шест кругова, итд.).

Уколико их одабрана графичка библиотека подржава, приказати и следеће, мало компликованије примитиве:

- испуњена и уоквирена елипса,
- кружни лук,
- испуњени и уоквирени многоугао (полигон).

Описати и демонстрирати поступак примене ових облика у цртању мало сложенијих цртежа, као и технику исписа текста на екрану, на датој позицији и са одабраним словним ликом (фонтом).

Приказати технике читавања и приказа слика, ако их одабрана графичка библиотека подржава и илустровати их кроз низ примера (слике могу да буду унапред припремљене од стране наставника, а ученицима се може задати да са интернета преузму одговарајуће слике, обраде их у програму за обраду слика и онда их увезу у своју апликацију).

Могуће је ученицима приказати и увоз и пуштање звука коришћењем одабране библиотеке.

Оставити ученицима дозу креативне слободе приликом избора цртежа који се програмски генерише.

У циљу вежбања итерације и алгоритамског начина размишљања приказати ученицима низ задатака у којима се цртају правилни облици уз помоћ петљи (низ подједнако размакнутих концентричних кружница, низ подједнако размакнутих паралелних линија, низ кружница истог пречника које се додирују, градијент боја, итд.). Подцртати корелацију са појмом линеарне функције који се обрађује у математици.

Приказати генерисање насумичних бројева и употребу насумично генерисаних бројева на цртање насумично распоређених облика и насумични избор боја.

Ако наставник процени да је могуће са одређеним ученицима урадити амбициозније пројекте (попут програмирања анимација и једноставних рачунарских игара), то може урадити било током додатне, пројектне наставе или редовне наставе тако да ти талентовани ученици раде групно или самостално по прилагођеном програму.

Приказати ученицима могућност употребе референтних приручника, туторијала, видео-туторијала и интернет форума у циљу налажења потребних информација о примени библиотечких функција, алгоритама и релевантних делова програмског кода.

Пројектни задатак из области Рачунарство

Пројектна настава у области Рачунарства је комплексан приступ настави и учењу који најчешће користи методе као што су проблемска настава и учење засновано на истрази (питањима).

Проблемска настава поставља пред ученике стварни проблем из живота који треба истражити и за који треба предложити могућа решења. Све врсте реалних животних проблема могу бити повод за проблемску наставу. Пронађена решења се могу тестирати и о њима се може расправљати.

Истрагу можемо да дефинишемо као „потрагу за истином, информацијама или знањем“. Учење засновано на истрази почиње постављањем питања, наставља са истраживањем и завршава се проналажењем решења, доношењем разумних закључака, одговарајућих одлука, или применом нових знања или вештина.

Обе наставне методе се фокусирају на развијање вештина за решавања проблема, критичко мишљење и обраду информација. Оне дају најбоље резултате када су почетна питања/проблеми довољно отворени (одговор није могуће наћи једноставним укуцавањем у претраживач) и када ученици раде у малим тимовима или групама. Ове две методе су уско повезане и често се преклапају. Изузетно је важно имати на уму да у оба приступа нема нужно тачних и нетачних одговора. Свако решење може имати мане и врлине, а ученици морају да их анализирају и процењују.

Наставни пројекат подразумева програмирање у текстуалном програмском језику или адаптацију унапред датог програма у циљу решавања пројектног задатка. За реализацију наставног пројекта могуће је користити рачунар или други програмабилни физички уређај.

Теме наставног пројекта треба осмислити тако да подржавају функционализацију знања ученика стечених учењем различитих предмета.

Могуће теме наставног пројекта:

- Да ли живим здраво? (Истраживање концепта „здрав начин живота“, утврђивање у којој мери лични начин живота ученика одговара овом концепту на основу података добијених програмирањем физичког уређаја да врши функцију бројача корака, креирањем програма за израчунавање индекса телесне масе...)

- Дигитална башта (Истраживање услова за узгој зачинског биља у затвореном простору, креирање дигитализоване баште – програмирање физичког уређаја да мери влажност земљишта и сигнализира да ли је заливање потребно или програмирање физичког уређаја да, на основу очитане влажности земљишта, покреће мотор који омогућава аутоматско заливање; програмирање физичког уређаја да мери ниво осветљености места на коме се башта налази и сигнализира да башту треба поставити на друго место...)

- Бицикл са сигнализацијом (Истраживање концепта „безбедност у саобраћају“ у контексту визуелне сигнализације, програмирање физичког уређаја да симулира рад мигаваца и других визуелних обележја бицикла)
- Интерактивни албум (израда програма у виду албума са: делима познатог уметника, архитектуре једне епохе, седам чуда Античког света... које се након клика увеличавају, неко време остају увећане а затим смањују на своје почетне димензије);
- Ово је кретање (креирање анимираних модела који приказују промене физичких величина, као на пример: брзина, убрзање, потенцијална и кинетичка енергија, а при задатом кретању објекта – вертикални хитац, кретање тела низ стрму раван).

Сви елементи пројектног задатка морају бити реални.

Напомена: На првом часу, заједно са ученицима, формирати листу критеријума на основу којих ће се процењивати квалитет решења проблемских задатака. На овај начин, ученицима ће бити потпуно јасно шта квалитетно решење подразумева. Листа мора бити свеобухватна – не сме да се односи само на квалитет креираних програма, већ и на квалитет представљања и образлагања предложених решења.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У процесу вредновања потребно је континуирано пратити рад ученика. У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се и процес и продукти учења.

Будући да предмет информатика и рачунарство у седмом разреду треба, првенствено да развије вештине, навике, вредносне ставове и стилове понашања, требало би и вредновање више усмерити ка праћењу и вредновању практичних радова и вежбања, а мање ка тестовима знања.

Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, се може обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање). Препоручује се да наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

У процесу оцењивања добро је користити портфолио (електронска збирка докумената и евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности

коришћења портфолија су вишеструке: омогућава континуирано и систематично праћење напредовања, подстиче развој ученика, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља, подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика. Употребу портфолија отежавају недостатак критеријума за одабир продуката учења, материјално-физички проблеми, време, финансијска средства и велики број ученика. Већи број ометајућих фактора, у прикупљању прилога и успостављању критеријума оцењивања, је решив успостављањем сарадње наставника са стручним сарадником, уз коришћење Блумове таксономије.

Препоручује се и оцењивање базирано на практичним радовима и вежбањима. Квизове, тестове знања и слично користити првенствено за увежбавање и утврђивање појмова и чињеничних знања, а мање за формирање коначних оцена. Креирање таквих инструмената за утврђивање градива, кад год је могуће, препустити самим ученицима, чиме се постиже вишеструки ефекат на усвајање знања и вештина.

Препоручено је комбиновање различитих начина оцењивања да би се сагледале слабе и јаке стране сваког свог ученика. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Потребно је да наставник резултате вредновања постигнућа својих ученика континуирано анализира и користи тако да промени део своје наставне праксе. Када је промени, потребно је да прикупи нове податке да би могао да види колико су те промене ефикасне.

У оквиру плана рада наставника, у делу ваннаставних активности, поред додатне и допунске наставе, планирати секцију и време за менторски рад са ученицима који учествују на такмичењима из овог предмета. Препоручује се да се избор тема за рад на секцији изврши у сарадњи са другим наставницима, а да се почетна иницијатива препусти ученицима и њиховим интересовањима. Теме као што су израда и одржавање школског сајта, блога или неке друге школске веб странице, креирање и израда школског електронског часописа или летописа школе могу бити добре почетне идеје које ће повезати знања и вештине стечене у овом предмету са другим знањима, уз активно учешће у животу школе.

Наставни предмет	ТЕХНИКА И ТЕХНОЛОГИЈА
Циљ	Циљ учења Технике и технологије је да ученик развије техничко-технолошку писменост, да изгради одговоран однос према раду и производњи, животном и радном окружењу, коришћењу техничких и технолошких ресурса, стекне бољи увид у сопствена професионална интересовања и поступа предузимљиво и иницијативно.
Годишњи фонд часова	72 часа

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- повеже развој машина и њихов допринос подизању квалитета живота и рада;
- повеже ергономију са здрављем и комфором људи при употреби техничких средстава;
- анализира да ли је коришћење одређене познате технике и технологије у складу са очувањем животне средине;
- истражи могућности смањења трошкова енергије у домаћинству;
- разликује врсте транспортних машина;
- повеже подсистеме код возила друмског саобраћаја са њиховом улогом;
- провери техничку исправност бицикла;
- демонстрира поступке одржавања бицикла или мопеда;
- самостално црта скицом и техничким цртежом предмете користећи ортогонално и просторно приказивање;
- користи CAD технологију за креирање техничке документације;
- управља моделима користећи рачунар;
- објасни улогу основних компоненти рачунара, таблета, паметних телефона и осталих савремених ИКТ уређаја;
- аргументује значај рационалног коришћења расположивих ресурса на Земљи;
- идентификује материјале који се користе у машинству и на основу њихових својстава процењује могућност примене;
- користи прибор за мерење у машинству водећи рачуна о прецизности мерења;
- врши операције обраде материјала који се користе у машинству, помоћу одговарајућих алата, прибора и машина и примени одговарајуће мере заштите на раду;

- објасни улогу одређених елемената машина и механизма на једноставном примеру;
- образложи значај примене савремених машина у машинској индустрији и предности роботизације производних процеса;
- објасни основе конструкције робота;
- класификује погонске машине – моторе и повеже их са њиховом применом;
- самостално/тимски истражи и реши задати проблем у оквиру пројекта;
- изради производ у складу са принципима безбедности на раду;
- тимски представи идеју, потупак израде и производ;
- креира рекламу за израђен производ;
- врши е-кореспонденцију у складу са правилима и препорукама са циљем унапређења продаје;
- процењује свој рад и рад других на основу постављених критеријума (прецизност, педантност и сл.).

Област/тема – животно и радно окружење, садржаји

Појам, улога и развој машина и механизма. Потрошња енергије у домаћинству и могућности уштеде. Утицај дизајна и правилне употребе техничких средстава на здравље људи. Зависност очувања животне средине од технологије.

Област/тема - саобраћај, садржаји

Машине спољашњег и унутрашњег транспорта. Подсистеми код возила друмског саобраћаја (погонски, преносни, управљачки, кочиони). Исправан бицикл/мопед као битан предуслов безбедног учешћа у саобраћају.

Област/тема – техничка и дигитална писменост, садржаји:

Специфичности техничких цртежа у машинству.

Ортогонално и просторно приказивање предмета.

Коришћење функција и алата програма за CAD.

Основне компоненте ИКТ уређаја.

Управљање и контрола коришћењем рачунарске технике и интерфејса.

Област/тема – ресурси и производња, садржаји

Рационално коришћење ресурса на Земљи и очување и заштита животне средине.

Материјали у машинству (пластика, метали, легуре и др.).

Мерење и контрола – појам и примена мерних средстава (мерила).

Технологија обраде материјала у машинству (обрада материјала са и без скидања струготине, савремене технологије обраде).

Елементи машина и механизма (елементи за везу, елементи за пренос снаге и кретања, специјални елементи). Производне машине: врсте, принцип рада, појединачна и серијска производња.

Појам, врсте, намена и конструкција робота (механика, погон и управљање).

Погонске машине – мотори (хидраулични, пнеуматски, топлотни).

Моделовање погонских машина и/или школског мини робота.

Област/тема – конструкторско моделовање, садржаји

Проналажење информација, стварање идеје и дефинисање задатка.

Самосталан/тимски рад на пројекту. Израда техничке документације изабраног модела ручно или уз помоћ рачунарских апликација. Реализација пројекта – израда модела коришћењем алата и машина у складу са принципима безбедности на раду. Представљање идеје, поступака израде и производа. Процена сопственог рада и рада других на основу постављених критеријума. Употреба електронске кореспонденције са циљем унапређења производа. Одређивање оквирне цене трошкова и вредност израђеног модела. Креирање рекламе за израђен производ. Кључни појмови садржаја: машинство, саобраћај, техничка документација, енергетика, заштита личне безбедности и животне средине, предузимљивост и иницијатива.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Наставни предмет Техника и технологија намењен је развоју основних техничких компетенција ученика ради његовог оспособљавања за живот и рад у свету који се технички и технолошки брзо мења. Један од најважнијих задатака је да код ученика развија свест о томе да примена стечених знања и вештина у реалном окружењу подразумева стално стручно усавршавање и целоживотно учење, као и да је развијање предузимљивости један од важних предуслова личног и професионалног развоја.

Програм наставе и учења за седми разред оријентисан је на остваривање исхода. Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи предмет техника и технологија. Представљају опис интегрисаних

знања, вештина, ставова и вредности ученика у пет наставних тема: животно и радно окружење, саобраћај, техничка и дигитална писменост, ресурси и производња и конструкторско моделовање.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи – глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Дефинисани исходи олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Настава се не планира према структури уџбеника јер ученици не треба да уче лекције по реду, већ да истражују уџбеник као један од извора података и информација како би развијали међупредметне компетенције. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

Наставник је у планирању, припреми и остваривању наставе и учења аутономан. За сваки час треба планирати и припремити средства и начине провере остварености пројектованих исхода.

Посете музејима технике, сајмовима и обиласке производних и техничких објеката треба остваривати увек када за то постоје услови, ради показивања савремених техничких достигнућа, савремених уређаја, технолошких процеса, радних операција и др. Када за то не постоје одговарајући услови, ученицима треба обезбедити мултимедијалне програме у којима је заступљена ова тематика.

С обзиром да је настава технике и технологије теоријско-практичног карактера, часове треба реализовати поделом одељења на 2 (две) групе, са највише 20 ученика. Програм наставне и учења треба остваривати на спојеним часовима.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Ученици у седмом разред долазе са извесним знањем из области технике и технологије која су стекли у претходним разредима, као и са одређеним животним искуствима у коришћењу различитих уређаја и учествовања у саобраћају. На томе треба градити даље стицање знања, овладавање вештинама водећи рачуна да су изузетно важни исходи овог предмета формирање правилних ставова према техници и технологији где је човек лично одговоран за њихову употребу и злоупотребу, као и за заштиту животне средине. Реализацијом вежби ученици откривају и решавају једноставне техничке и технолошке проблеме, упознају примену природних законитости у пракси, формирају свест о томе како се применом технике и технологије мења свет у

коме живе. Они учачају како на околинџ техника утиче позитивно, а како понекад нарушава природни склад и како се могу смањити штетни утицаји на природно окружење чиме развијају свест о потреби, значају и начинима заштите животне средине.

Животно и радно окружење

Да би се достигли исходи за ову област, потребно је повезивати садржаје осталих области са примерима са којима се ученици готово свакодневно срећу, стимулисати их да препознају утицај технологије на живот и рад у свом окружењу као и да стекну знања о томе како су људи до сада решавали проблеме у борби за преживљавање.

Појам и улогу машина и механизма и њихово коришћење у окружењу треба представити ученицима што је могуће више на практичним примерима користећи доступна наставна средства и мултимедије. Потребно је упутити ученике да проналазе и откривају предности и противречности убрзаног развоја технологије методом истраживачког рада у групама.

Посебну пажњу треба обратити утицају технологије на животну средину, а нарочито на експлоатацију сировина, загађење ваздуха производњу токсичних отпада и њихов утицај на климатске промене. Препорука је да се што више користе мултимедијални материјали, како готови, тако и они које су ученици сами урадили.

На животну средину веома утиче и енергетска ефикасност. Да би ученици што лакше усвојили појам уштеде енергије, потребно је упутити их да на примеру свог домаћинства истраже колика је потрошња енергије, који су највећи потрошачи и шта би било најбоље учинити да би се потрошња смањила. Ово је потребно остварити задајући ученицима да прикупе и обраде податке о потрошњи појединих доступних уређаја и укупној количини потрошене енергије на месечном нивоу. У зависности од средине, може се истраживати и потрошња горива (грејање, самостални превоз, пољопривредне машине) и могућности уштеде.

У оквиру активности у којима користе машине и алате ученици су готово свакодневно изложени утицају дизајна на конфорно и безбедно руковање машинама и уређајима. Без дубљег задирања у појам ергономије објаснити ученицима како је добар дизајн предуслов за квалитетнији и безбеднији рад, као и на који начин се треба прилагодити (став, правилно држање, безбедна растојања од машина, екрана) ради постизања комфора и очувања здравља.

Препоручени број часова је 6.

Саобраћај

Област која се односи на саобраћај се реализује у континуитету као важна компонента саобраћајног васпитања. На почетку реализације ове области подсетити ученике да су у претходним разредима учили о саобраћајним системима, намени, функционисању и организацији саобраћаја у оквиру саобраћајних објеката, као и о правилима и прописима за регулисање друмског саобраћаја која се, пре свега, односе на пешаке и бициклисте као учеснике у саобраћају. Посебно нагласити да је тежиште исхода у претходна два разреда било на безбедном понашању и преузимању личне одговорности ученика за понашање у саобраћају.

У седмом разреду тежиште је на саобраћајним средствима која се користе и њиховим најважнијим подсистемима (погонски, преносни, управљачки и кочиони). У складу са исходима ову област треба реализовати у два корака. У првом кораку фокус је на основним деловима саобраћајних средстава и њиховим најважнијим подсистемима друмског саобраћаја са безбедносног аспекта. Други део треба реализовати у области Ресурси и производња са аспекта елемената машина и механизма (елементи за пренос снаге и кретања, елементи за везу, специјални елементи) и са енергетског аспекта (погонске машине и мотори).

Уз помоћ мултимедије упознати ученике са машинама и њиховим главним карактеристикама спољашњег (бицикли, мопеди/мотоцикли, аутомобили, камиони, аутобуси, возови, бродови, авиони) и унутрашњег транспорта (дизалице, виљушкар, транспортери, лифтови).

При реализацији ових садржаја посебно назначити наведене подсистеме код бицикла, мопеда и аутомобила.

Оспособити ученике да самостално провере и подесе техничку исправност бицикла (упављачки, преносни и кочиони систем, пнеуматике, висину седишта, осветљење и др.) и демонстрирају поступке одржавања бицикла или мопеда. За остваривање ових исхода користити школски бицикл и постер мопеда. Препоручени број часова је 6.

Техничка и дигитална писменост

Ова област се ослања на усвојена знања ученика из техничког цртања у претходним разредима. Потребно је упознати и оспособити ученике за ортогонално и просторно представљање предмета и коришћење рачунарских апликација за CAD. У оквиру апликације ученици најпре креирају модел користећи 2D приказ на основу података које читају са техничког цртежа. Коришћењем 3D модела ученици активирају основне технике дизајна са циљем самосталног креирања техничког цртежа у складу са стандардима. Креирати вежбу у оквиру које ученици анализирају елемент сложеније геометрије, израђују модел користећи CAD и рендерују га.

Ученике треба упознати са наменом основних електронских компоненти рачунара и осталих ИКТ уређаја. Уколико временски оквир дозвољава, ученике упознати и са начином функционисања појединих компоненти, али на елементарном нивоу препоручено коришћењем рачунарских симулација и анимација. Код ученика треба развити свест о значају коришћења рачунарске технике у апаратима, уређајима и производним процесима и објаснити појам и улогу интерфејса у управљању и контроли. Уколико школа поседује одговарајућу опрему, реализовати вежбе у којима ће ученици управљати моделом користећи рачунар и интерфејс, у супротном исту активност реализујте коришћењем рачунарских симулација.

Препоручен број часова за реализацију ове области је 18.

Ресурси и производња

Упознати ученике са значајем рационалног коришћења ресурса и принципима очувања животне средине. Уколико има могућности, организовати посету установи или погону чија је делатност директно или индиректно везана за наведене принципе. Поставити ученицима задатак за самосталан рад у оквиру кога ће у свом домаћинству истражити у којој мери и на који начин се они остварују.

Уз практичне примере и реалне моделе навести ученике да закључе који се материјали најчешће користе у машинству и због којих њихових својстава. Демонстрирати правилно коришћење прибора за мерење и контролу у машинству и реализовати практичне вежбе са истима. Објаснити улогу елемената машина и механизма и демонстрирати њихов рад на моделу или путем рачунарске симулације. Потребно је увести ученике у карактеристике обраде материјала који се користе у машинству, практично демонстрирати операције и реализовати једноставну вежбу водећи рачуна о безбедности ученика. Илустровати савремене технологије обраде материјала и по могућности организовати посету производном погону који их користи. Упознати ученике са савременим производним машинама у машинској индустрији и значајем њихове примене у појединачној и серијској производњи.

Увести појам роботике и објаснити њен значај у савременој индустрији. Уколико постоји могућност, демонстрирати рад школског робота или користити рачунарску симулацију. Упознати ученике са основама конструкције робота и улогом појединих делова. Роботику повезати са наставним садржајима као што су информатичка технологија, машине и механизми, енергетика и технологија обраде материјала. Реализацију ових садржаја урадити уз корелацију са наставом Информатике и рачунарства.

Ученицима представити класификацију погонских машина – мотора и илустровати њихову примену на практичним примерима из учениковог окружења.

Препоручен број часова за реализацију ове области је 20.

Конструкторско моделовање

У овом делу програма ученици кроз практичан рад примењују претходно стечена знања и вештине. Садржаје треба реализовати кроз ученичке пројекте, од графичког представљања замисли, преко планирања, извршавања радних операција, маркетинга до процене и вредновања. Наставити са алгоритамским приступом у конструкторском моделовању посебно у приступу развоја техничког стваралаштва – од идеје до реализације.

Ова тема се односи на израду модела разних машина и уређаја који су засновани на основним елементима и принципима рада машина и механизма (елементима за везу, за пренос снаге и кретања, специјални елементи). То се односи на моделовање производних машина, саобраћајних средстава, транспортних машина и уређаја, претварача енергије и др.

Један од аспекта употребе рачунара и периферних уређаја је и у функцији управљања техничким системима и процесима (интерфејс – систем веза са рачунаром) и конструкцијом робота. Реализацију ових садржаја урадити уз корелацију са наставом Информатике и рачунарства.

Пошто се ученици слободно опредељују за одређену активност у оквиру дате теме, један од корака ка дефинисању свога пројекта је проналажење информација, стварање идеје и дефинисање задатка. Потребно је да ученици користе податке из различитих извора, самостално проналазе информације о условима, потребама и начину реализације макете/модела користећи ИКТ и адекватну литературу. Исто тако, мора се водити рачуна о принципу економичног искоришћења материјала и рационалног одабира алата и машина, примењујући процедуре у складу са принципима безбедности на раду. У пројекат се може укључити и више ученика (тимски рад) уколико је рад сложенији, односно ако се ученици за такав вид сарадње одлуче. У сврху боље координације чланова тима треба упутити ученике на употребу електронске кореспонденције са циљем унапређења рада на реализацији пројекта.

Избор модула активности прилагодити постојећим условима рада тј. опремљености кабинета за технику и технологију алатима и материјалом.

Приликом израде техничке документације изабраног модела, ручно или уз помоћ рачунарских апликација, примењивати научено: просторно приказивање предмета, ортогонално пројектовање као и специфичности техничког цртања у области машинства. Треба настојати да се остварује континуитет информатичке

писмености с циљем да ученици науче да користе рачунар за цртање и израду презентација.

По завршетку радова треба организовати представљање идеје од које се пошло, поступака израде и готовог производа. У овој етапи се врши и процена сопственог рада и рада других на основу постављених критеријума (уредност, систематичност, залагање, самоиницијативност, креативност и др.).

На основу утрошеног материјала, енергије и рада реализатори (појединац или тим) треба да искажу оквирне цене трошкова и вредност израђеног модела. У складу са предузетничким аспектима, реализатори треба да израде и одговарајуће материјале за рекламе за израђени производ.

Препоручен број часова за реализацију ове области је 22.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се процес и продукти учења.

У процесу оцењивања потребно је узети у обзир све активности ученика (уредност, систематичност, залагање, самоиницијативност, креативност и др).

Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, потребно је обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање).

Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је да наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу. На тај начин ученици ће бити подстакнути да промишљају о квалитету свог рада и начинима како га унапредити. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

Назив предмета **ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ**

Циљ **Циљ** учења Физичког и здравственог васпитања је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада.

Разред **Седми**

Годишњи фонд часова **108 часова**
часова

ИСХОДИ – По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- примени комплексе простих и општеприпремних вежби одговарајућег обима и интензитета у самосталном вежбању;
- сврсисходно користи научене вежбе у спорту, рекреацији и различитим ситуацијама;
- упоређује и анализира сопствене резултате са тестирања уз помоћ наставника са вредностима за свој узраст;
- примени достигнути ниво усвојене технике кретања у игри, спорту и свакодневном животу;
- примени атлетске дисциплине у складу са правилима;
- развија своје моторичке способности применом вежбања из атлетике;
- одржава равнотежу у различитим кретањима, изводи ротације тела;
- примени вежбања из гимнастике за развој моторичких способности;
- изведе елементе одбојкашке технике;
- примени основна правила одбојке;
- користи елементе технике у игри;
- примени основне тактичке елементе спортских игара;
- учествује на такмичењима између одељења;
- изведе кретања у различитом ритму;
- игра народно коло;
- изведе основне кораке плеса из народне традиције других култура;
- изведе кретања, вежбе и саставе уз музичку пратњу;
- преплива 25 m техником краула, леђног краула и прсном техником;
- процени своје способности и вештине у води;
- скочи у воду на ноге и на главу;
- рони у дужину у складу са својим могућностима;
- поштује правила понашања у води, и око водене средине;
- уочи ризичне ситуације у води и око ње;
- вреднује утицај примењених вежби на организам;
- процени ниво сопствене дневне физичке активности;
- користи различите вежбе за побољшање својих физичких способности;
- процени последице недовољне физичке активности;
- примени мере безбедности у вежбању у школи и ван ње;
- одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима;
- примени и поштује правила игара у складу са етичким нормама;
- примерено се понаша као учесник или посматрач на такмичењима;
- решава конфликти на друштвено прихватљив начин;

- пронађе и користи различите изворе информација за упознавање са разноврсним облицима физичких и спортско-рекреативних активности;
- прихвати победу и пораз;
- уважи различите спортове без обзира на лично интересовање;
- примени усвојене моторичке вештине у ванредним ситуацијама;
- повеже значај вежбања за одређене професије;
- вреднује лепоту покрета у физичком вежбању и спорту;
- подстиче породицу на редовно вежбање;
- повеже врсте вежби, игара и спорта са њиховим утицајем на здравље;
- коригује дневни ритам рада, исхране и одмора у складу са својим потребама;
- користи здраве намирнице у исхрани;
- разликује корисне и штетне додатке исхрани;
- примењује здравствено-хигијенске мере у вежбању;
- правилно реагује и пружи основну прву помоћ приликом повреда;
- чува животну средину током вежбања;
- препозна последице конзумирања дувана, алкохола и штетних енергетских напитака;
- води рачуна о репродуктивним ограничанима приликом вежбања.

Област/тема – физичка способност, садржаји

Основни садржаји

Вежбе за развој снаге.

Вежбе за развој гибкости.

Вежбе за развој аеробне издржљивости.

Вежбе за развој брзине.

Вежбе за развој координације.

Примена националне батерије тестова за праћење физичког развоја и моторичких способности.

Област/тема - , садржаји

Атлетика: Основни садржаји

Техника спринтерског трчања.

Истрајно трчање – припрема за крос.

Техника штафетног трчања

Скок удаљ.

Бацања кугле.

Скок увис.

Бацање „вортекс-а”.

Проширени садржаји

Скок увис (леђна техника).

Тробој.

Спортска гимнастика: Основни садржаји:

Вежбе и комбинације вежби карактеристичних за поједине справе:

Тло

Прескок

Трамполина

Вратило

Двовисински разбој

Паралелни разбој

Кругови

Коњ са хватаљкама

Греда.

Проширени садржаји:

На тлу и справама сложеније вежбе и комбинације вежби.

Основе тимских и спортских игара: Одбојка:

Основни елементи технике, тактике и правила игре.

Футсал:

Игра уз примену правила.

Рукомет:

Игра уз примену правила.

Кошарка:

Сложенији елементи технике, тактике и правила игре.

Активност по избору.

Плес и ритмика: Основни садржаји

Вежбе са вијачом.

Вежбе са обручем.

Вежбе са лоптом.

Народно коло „Моравац”.

Народно коло из краја у којем се школа налази.

Енглески валцер.

Проширени садржаји

Састав са обручем.

Састав са лоптом.

Састав са вијачом.

Основни кораци rock n roll.

Пливање и ватерполо: Основни садржаји

Пливање

Техника краула.

Техника прсног пливања.

Одржавање на води на разне начине и самопомоћ.

Роњење у дужину до 10 m.

Пливање 25 m одабраном техником на време.

Проширени садржаји

Мешовито пливање (две технике).

Ватерполо

Пливање са лоптом.

Хватање и додавање.

Шут на гол.

Проширени садржаји

Пливање

Мешовито пливање.

Игре у води.

Ватерполо

Основни елементи тактике и игра.

Полигони: Полигон у складу са реализованим моторичким садржајима.

Област/тема – физичка и здравствена култура, садржаји:

Физичко вежбање и спорт: Основни садржаји

Основна подела вежби.

Функција скелетно-мишићног система.

Основна правила одбојке.

Понашање према осталим субјектима у игри (према судији, играчима супротне и сопствене екипе).

Чување и одржавање материјалних добара која се користе у вежбању.

Облици насиља у физичком васпитању и спорту.

Навијање, победа, пораз решавање спорних ситуација.

Писани и електронски извори информација из области физчког васпитања и спорта.

Вежбање у функцији сналажења у ванредним ситуацијама.

Значај вежбања за одбрамбено-безбедносне потребе.

Повезаност физичког вежбања и естетике.

Породица и вежбање

Планирање вежбања.

Здравствено васпитање: Основни садржаји

Утицај аеробног вежбања (ходања, трчања и др.) на кардио-респираторни систем.

Здравствено-хигијенске мере пре и после вежбања.

Значај употребе воћа и поврћа и градивних материја (протеини и беланчевине) у исхрани.

Подела енергетских напитака и последице њиховог прекомерног конзумирања.

Прва помоћ након површинских повреда (посекотина и одеротина).

Вежбање у различитим временским условима.

Чување околине при вежбању.

Последице конзумирања дувана и алкохола.

Додаци исхрани – суплементи.

Вежбање и менструални циклус.

Значај заштите репродуктивних органа приликом вежбања.

Кључни појмови садржаја: физичко вежбање, плес, одбојка, здравље, васпитање.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Циљ и исходи предмета се остварују кроз јединство наставе Физичког и здравственог васпитања, ваннаставних и ваншколских активности у складу са програмом. Програм седмог разреда базиран је на континуитету усвојених знања, вештина, ставова и вредности из претходних разреда.

Настава Физичког и здравственог васпитања усмерена је према индивидуалним разликама ученика, које се узимају као критеријум у диференцираном приступу, па самим тим неопходно је упутити ученика или групу ученика, на олакшане или проширене садржаје у часовној, ваннаставној и ваншколској организацији рада.

Где је неопходно, програмске садржаје је потребно реализовати према полу.

Организациони облици рада

Концепција Физичког и здравственог васпитања заснива се на јединству наставних и ваннаставних организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља кроз достизање исхода и стандарда овог васпитно-образовног подручја.

А. Часови физичког и здравственог васпитања.

Б. Секције.

В. Недеља школског спорта.

Г. Активности у природи (кросеви, зимовање, летовање – камповање...).

Д. Школска и ваншколска такмичења.

Ђ. Корективно-педагошки рад.

НАСТАВНЕ АКТИВНОСИ

А. Часови физичког и здравственог васпитања

Наставне области:

Физичке способности

На свим часовима као и на другим организационим облицима рада, посебан акценат се ставља на:

- развијање физичких способности које се континуирано реализује у уводном и припремном делу часа путем вежби обликовања. Део главне фазе часа користи се за развој основних физичких способности узимајући у обзир утицај који наставна тема има на њихов развој. Методе и облике рада наставник бира у складу са потребама и могућностима ученика и материјално-техничким условима за рад;
- подстицање ученика на самостално вежбање;
- правилно држања тела.

Програм развоја физичких способности је саставни део годишњег плана рада наставника.

Праћење, вредновање и евидентирање физичких способности ученика спроводи се на основу Приручника за праћење физичког развоја и развоја моторичких способности ученика у настави физичког васпитања, (Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, 2016).

Моторичке вештине, спорт и спортске дисциплине

Усвајање моторичких знања, умења и навика, остварује се кроз примену основних и проширених програмских садржаја атлетике, гимнастике, спортских игара, плеса, ритмичке гимнастике, пливања и ватерпола, примењујући основне дидактичко- методичке приципе и методе рада неопходне за достизање постављених исхода.

Усвојена знања, умења и навика треба да омогуће ученицима њихову примену у спорту, рекреацији, свакодневним и специфичним ситуацијама.

СТИЦАЊЕ ЗНАЊА, УМЕЊА И НАВИКА ЈЕ КОНТИНУИРАНИ ПРОЦЕС ИНДИВИДУАЛНОГ НАПРЕДОВАЊА УЧЕНИКА У СКЛАДУ СА ЊИХОВИМ ПСИХОФИЗИЧКИМ СПОСОБНОСТИМА.

Ученицима који нису у стању да усвоје неке од садржаја, задају се вежбања слична али лакша од предвиђених или предвежбе.

Уколико ученик не достигне предвиђени исход, оставља се могућност да исти достигне у наредном периоду.

Усаваршавање неких моторичких задатака је континуирани процес без обзира на садржаје програма (техника ходања, трчања, примена научене игре итд).

У раду са напреднијим ученицима реализују се проширени садржаји или садржаји из наредних разреда. Кроз процес реализације програма неопходно је пратити способности ученика за поједине спортове.

Физичка и здравствена култура

Достизањем исхода ове наставне области, ученици стичу знања, вештине, ставове и вредности о вежбању (основним појмовима о вежби, како се неко вежбање изводи и чему конкретна вежба и вежбање служи), физичком васпитању, спорту, рекреацији и здрављу.

Посебно планиране и осмишљене информације о вежбању и здрављу преносе се непосредно пре, током и након вежбања на часу.

Ова наставна област остварује се кроз све организационе облике рада у Физичком и здравственом васпитању уз практичан рад и обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању, здрављу и раду; развијање и неговање фер-плеја; препознавање негативних облика понашања у спорту и навијању; вредновање естетских вредности у физичком вежбању, рекреацији и спорту; развијање креативности у вежбању; очување животне средине, као и развијање и неговање здравствене културе ученика.

Поред наведеног у овој области потребно је радити на: неговању патриотских вредности (народне традиције и мултикултуралности); формирању правилног односа према различитостима, чувању материјалних добара, неговању друштвених вредности итд.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Дефинисани исходи су основни и незаобилазни елементи процеса планирања наставе и учења. Дефинисани као резултати учења на крају сваког разреда, током планирања рада потребно је одредити временску динамику у односу на бављење појединим исходима током школске године. Неопходно је посебну пажњу обратити на исходе које није могуће достићи током једног или више часова, већ је у ту сврху потребно реализовати различите активности током школске године.

Облици наставе

Предмет се реализује кроз следеће облике наставе:

- теоријска настава (до 5 часова);
- практична настава (103–108 часова).

Теоријска настава

Посебни теоријски часови могу се организовати само у оним ситуацијама када не постоје услови за реализацију наставе у просторима за вежбање или алтернативним објектима и као први час у полугодишту. На тим часовима детаљније се обрађују садржаји предвиђени темема Физичко вежбање и спорт и Здравствено васпитање уз могући практичан рад у складу са условима.

При планирању теоријских садржаја неопходно је узети у обзир: садржај програма, претходна искуства ученика, садржаје других предмета (корелацију – међупредметне компетенције).

Практична настава

Број часова по темама планира се на основу: процене сложености садржаја за ученике и услова за реализацију наставе. Наставне теме или поједини садржаји за које не постоје услови за реализацију могу бити замењени одговарајућим темама или садржајима програма за које постоје одговарајући услови. Оквирни број часова по темама:

1. Атлетика (14);
2. Гимнастика (14);
3. Основе тимских и спортских игара:
Одбојка; (16)
Футсал (10)
Рукомет (10)
Кошарка (10)
Активност по избору ученика (10);
4. Ритмика и плес (4);
5. Пливање и ватерполо (10);
6. Полигони (5);
7. Тестирање и мерење (5).

Програм Физичког и здравственог васпитања остварује се достизањем предвиђених исхода реализацијом основних и проширених садржаја.

Основни садржаји су они које је неопходно спровести у раду са ученицима узимајући у обзир способности ученика, материјално-техничке и просторне услове.

Проширени садржаји су они који се бирају и реализују у раду са ученицима (групама или појединцима), који су савладали обавезне садржаје, узимајући у обзир ниво достигнутог исхода, потребе ученика и услове за рад.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Физичке способности

При планирању кондиционог вежбања у главној фази часа, треба узети у обзир утицај наставне теме на физичке способности ученика и применити вежбе чији делови биомеханичке структуре одговарају основном задатку главне фазе часа и служе за обучавање и увежбавање (обраду и утврђивање) конкретног задатка. Методе вежбања које се примењују у настави су тренажне методе (континуирани, понављајући и интервални метод, кружни тренинг, и др.), прилагођене узрасним карактеристикама ученика. У раду са ученицима примењивати диференциране облике рада, доzirати вежбања у складу са њиховим могућностима и примењивати одговарајућу терминологију вежби. Време извођења вежби и број понављања задају се групама ученика или поједницима у складу са њиховим способностима, водећи рачуна о постизању што веће радне ефикасности и интензитета рада. Акцент се ставља на оне моторичке активности којима се најуспешније супротставља последицама хипокинезије.

Препоручени начини рада за развој физичких способности ученика.

1. Развој снаге:

- без и са реквизитима,
- на справама и уз помоћ справа.

2. Развој покретљивости:

- без и са реквизитима,
- уз коришћење справа,
- уз помоћ сувежбача.

3. Развој аеробне издржљивости:

- истрајно и интервално трчање,
- вежбање уз музику – аеробик,
- тимске и спортске игре,
- пешачење у дужини од 10 km (организовати у оквиру недеље школског спорта или активности у природи – излет);
- други модели вежбања.

4. Развој координације:

- извођење координационих вежби у различитом ритму и променљивим условима (кретање екстремитетима у више равни).

5. Развој брзине и експлозивне снаге:

- једноставне и сложене кретне структуре изводити максималним интензитетом из различитих почетних положаја, изазване различитим чулним надражајима (старт из различитих положаја итд.),
- штафетне игре,

- извођење вежби различитом максималном брзином (бацања, скокови, акробатика, шутирања, ударци кроз атлетику, гимнастику, тимске и спортске игре).

За ученике који из здравствених разлога изводе посебно одабране вежбе, потребно је обезбедити посебно место за вежбање, а за оне са којима се програм реализује по индивидуално образовном програму (ИОП-у), неопходно је обезбедити одговарајуће услове, узимајући у обзир њихове могућности.

Моторичке вештине, спортови и спортске дисциплине

1. Атлетика

Препорука је да се садржаји атлетике реализују у јесењем и пролећном периоду, у складу са условима.

Основни садржаји

- Усавршавање технике спринтерског трчања и ниског старта. Трчање деоница до 60 m. Техника штафетног трчања (4 x 60 m).
- Усавршавање технике истрајног трчања и високог старта.
- Скок удаљ техника „увинуће” и предвежбе за корачну технику.
- Скок увис опкорачном техником.
- Бацања кугле 3 kg девојчице, 4 kg дечаца – бочна техника.
- Бацање „вортекс-а” у даљ.

Проширени садржаји:

Четворобој – кроз унутародељенско такмичење применити четири дисциплине које су ученици савладали (спринтерско трчање 60 m, бацање вортекса или кугле, скокови увис или удаљ, истрајно трчање 600 m ученице, 800 m ученици).

2. Спортска гимнастика

Препорука је да се садржаји реализују у оба полугодишта.

Основни садржаји

Ученике је неопходно поделити у радне групе према полу, према нивоу усвојености вежби из претходних разреда и њиховим способностима. Са ученицима, који нису савладали поједине вежбе из програма до шестог разреда, раде се оне предвежбе и вежбе које ће им омогућити њихово усвајање. Усвојене вежбе из шестог разреда надограђују се новим садржајима предвиђеним овим програмом. Поставити више радних места. На сваком часу увести нови задатак уз понављање претходних. Док једна група обрађује нови садржај, остале групе понављају усвојене садржаје, при чему је могуће организовати чување и помагање ангажовањем ученика. Промена радних места врши се након одређеног броја понављања. Група које није прошла неки задатак на часу, исти ће

реализовати на следећем часу. Ученику који не може да изведе задату вежбу даје се олакшани задатак.

Проширени садржаји

Могу се реализовати кроз часове на којима се реализују основни садржаји програмом који је диференциран према способностима ученика – за напредне ученике. Овакве моделе могуће је применити на све садржаје спортске гимнастике. Гимнастички полигон осмислити према степену усвојености обрађених садржаја и претходних знања.

1. Тло (ученице и ученици):

Основни садржаји

- став на шакама, колут напред уз помоћ,
- два повезана предмета странце упором („звезде”),
- предножењем предмет странце упором са окретом за 1800 до става на једној нози, другом заножити,
- колут летећи из места и залетом.

Састав на тлу комбинован од вежби из петог, шестог и усвојених вежби из седмог разреда. За ученице унети вежбе из ритмике (види вежбе на греди).

Проширени садржаји

- став на шакама, колут напред,
- залетом предмет странце упором са окретом за 1800 до става на једној нози и припремне вежбе за рондат.

2. Прескок (ученице и ученици):

Основни садржаји

коњ у ширину висине 110 цм (уз квалитетну даску висина коња 120 цм):

- згрчка и разношка – усавршавање фазе првог и фазе другог лета.

Проширени садржаји

коњ у ширину (120 за ученице и 125 см за ученике);

- припремне вежбе за прескоке са заножењем.

3. Трамполина или одскочна даска (ученице и ученици):

Основни садржаји

- скокови: пруженим телом; скок са згрченим предножењем.

Проширени садржаји

- скокови пруженим телом са окретом око уздужне осе за 1800; скок са предножним разножењем.

4. Вратило

Основни садржаји

- дочелно вратило: упор предњи, премаах одножно десном, премах одножно левом – нагласити упор стражњи,

- дохватно вратило: из упора предњег саскок подметно,
- доскочно вратило: њихање у вису предњем са повећавањем амплитуде, у зањиху саскок.

Проширени садржаји

- комбинација: узмак из виса стојећег, ковртљај назад у упору, саскок из упора предњег замахом ногама уназад (зањихом) до става на тлу.

5. Довисински разбој

Основни садржаји

- комбинација: лицем према н/п – суножним одскоком наскок у упор предњи, премах одножно десном, премах одножно левом – нагласити упор стражњи, прехват на в/п, предњих и спојено саскок у предњиху.

Проширени садржаји

- комбинација: узмак из виса стојећег, ковртљај назад у упору, саскок замахом ногама уназад (зањихом), до става на тлу.

6. Паралелни разбој

Основни садржаји

- комбинација: (из положаја бочно): наскок у упор, предњих, зањих, предњихом предношка са окретом (1800) према притци до става на тлу.

Проширени садржаји

- комбинација: из положаја бочно наскок у упор и спојено предњих и зањих у упору; предњихом упор седећи разножно пред рукама, прехват кроз узручење до упора седећег за рукама, занужењем сножити; њихање и саскок предњихом предношка са окретом за 1800 или зањихом заношка.

7. Кругови

Основни садржаји

дохватни кругови (ученици и ученице):

- комбинација: из виса стојећег згибом вис узнето, вис стрмоглави, вис узнето, саскок кроз згиб у вису предњем (уз помоћ).

Проширени садржаји

доскочни кругови (ученици):

- комбинација: вис, из замаха предњихом вис узнето, вис стрмоглави – издржај, вис узнето, вис стражњи и сп. саскок (уз помоћ).

8. Коњ са хваталкама

Основни садржаји

- комбинација: из упора предњег на хваталкама, премах одножно десном напред ван, премах одножно десном назад и спојено премах одножно левом напред ван, премах одножно левом назад, саскок назад или провлаком ногу између хваталки саскок напред.

Проширени садржаји

- метања: премаси одножно у сва три упора: предњи, јашући, стражњи, коло одножно, саскок: одношка премахом одножно из упора јашућег; заношка (или одбочка) из упора јашућег ван.

9. Греда

Вежбе прво научити на тлу, шведској клупи и ниској греди и на крају на високој греди.

Основни садржаји

ниска греда – поновити и допунити садржаје из претходног разреда (ниска греда):

- боком поред греде; суножним одскоком наскок на греду суножно (једна нога мало испред друге),
- различити начини ходања: у успону, са згрченим предножењем, са заножењем, са одножењем, са високим предножењем,
- окрет у успону на средини греде;
- суножним одскоком скок пружено и доскок на једну ногу, друга је у предножењу,
- вага претклоном и заножењем,
- саскок згрчено.

Висока греда – комбинација вежби: (чеоно према греди): из места или залетом наскок у упор одножно, окрет за 900 у упор клечећи на одножној нози, заножити слободном ногом (вага у у упору клечећем „мала вага”); клек искораком заножне и спојено усправ, одручити, лагано трчање или ходање на прстима, ходање докорацима, скок суножним одскоком и доскоком на једну ногу; саскок пруженим телом са окретом 900 или 1800 .

Проширени садржаји

Висока греда:

- наскоци (у упор чучећи; у упор предњи одножно; сед „амазон”);
- различити начини ходања и трчања;
- „галоп“; „дечији“ поскоци, „мачији“ скок;
- окрети за 1800 на једној нози;
- саскоци (предножно разножни; са окретом за 3600);
- комбинације вежби најмање две дужине греде.

3. Основе тимских и спортских игара

Садржаји одбојке, фудсала, рукомета, кошарке и активности по избору ученика реализују се на часовима Физичког и здравственог васпитања.

3. 1. Одбојка

Усвојене елементе технике треба применити у игри на часу. Континуитет у усвајању садржаја могуће је постићи тако што се претходно усвојени садржаји користе као уводни или специфично припремни на наредном часу.

Основни садржаји

- основни положај – техника одигравања лопте прстима,
- основни положај – техника одигравања лопте „чекићем”,
- игра преко мреже у три контакта – прстима и „чекићем”,
- доњи (школски) сервис,
- техника смечирања у олакшаним условима (нижа мрежа, подбацивање лопте и сл.),
- индивидуални блок,
- горњи сервис,
- елементи одбојкашке игре.

Проширени садржаји

- „лелујави“ сервис,
- групни блок (двојни и тројни),
- игра са задатком – тактика.

3.2. Футсал

- Са ученицима поновити усвојене елементе технике и тактике.
- Примена усвојених елемената у диригованој и ситуационој игри.
- Игра уз примену правила.

3.3. Рукомет

- Са ученицима поновити усвојене елементе технике и тактике.
- Примена усвојених елемената у диригованој и ситуационој игри.
- Игра уз примену правила.

3.4. Кошарка

Са ученицима поновити усвојене основне елементе технике и тактике и реализовати неке од наведених елемената, као и њихову примену у диригованој игри и игри уз примену правила:

- дриблинг (сложеније варијанте);
- повезивање елемената технике у акционе целине (хватање лопте, дриблинг, шутирање и др);
- финтирање;
- демаркирање;
- ситуациона игра 1:1;
- сарадња два и три играча у позиционој игри и контранападу (обука кроз игру);
- игра 3:3; 4:4 (игра на један кош);

- финте (продор, шут);
- игра „2:2 – pick and roll”;
- игра „2:2” по на принципу „додај и утрчи – back door”;
- позициона игра 3:3 и 5:5;
- игра са применом правила.

3.5. Активности по избору

У складу са просторно-техничким могућностима школе наставник у договору са учницима реализује неке од наведених активности:

- кондиционо вежбање (кружни тренинг, аеробик, елементи фитнеса и др.);
- обучавање, увежбавање и усавршавање елемената предвиђених проширеним наставним садржајима;
- пливање и ватерполо;
- скијање;
- клизање;
- бадминтон;
- стони тенис;
- оријентиринг;
- јацент;
- основни елементи борилачких спортова и самоодбране;
- друге активности по избору Стручног већа школе;
- активности од значаја за локалну заједницу.

4. Плес и ритмика

Основни садржаји

Њихања и кружења са вијачом у фронталној и сагиталној равни у месту и кретању (вежбе по избору наставника). Дупли провак кружењем вијаче унапред. Коло „Моравац“ четири варијанте, савладати 5. варијанту. Основни кораци енглеског валцера.

Проширени садржаји

- Састав са вијачом.
- Дупли провак кружењем вијаче уназад.
- Састав са обручем састављен од елемената обрађених у петом и шестом разреду.
- Састав са лоптом састављен од елемената обрађених у петом и шестом разреду.
- Усавршити коло из краја у коме се школа налази, усвојено у претходном разреду.
- Енглески Валцер – мешовити парови.

5. Пливање и ватерполо

Наставна тема Пливање и ватерполо реализује се у школама у којима за то постоје услови, у оквиру редовне наставе.

Школе које се одреде за реализацију програмских садржаја пливања и ватерпола на објектима изван школе, часове организују по посебном распореду. Уколико не постоји могућност реализације наставе пливања у овом разреду, број часова намењен овој наставној теми распоређује се другим наставним темама предвиђених програмом, па се самим тим исходи за ову тему не могу достићи у овом разреду.

5.1. Пливање

Приликом реализације садржаја Пливања формирати групе пливача и непливача.

Основни садржаји

Вежбе дисања, рад ногу, пловак, одржавање у месту, завеслаји (краул и леђни краул), техника прсног пливања, скок на главу и изрон.

Пливање техником краула или леђног краула; Пливање 25 m на време одабраном техником; Роњење по дужини у складу са способностима ученика до 10 m.

Проширени садржаји

Мешовито пливање техникама прсног и краул пливања

5.2. Ватерполо

Садржаји ватерпола реализују се са ученицима који припадају групи „пливача”:

- пливање са лоптом;
- хватање и додавање;
- шут на гол.

Основни садржаји

- одржавање на води;
- пливање са лоптом (вођење лопте);
- хватање и додавање лопте.

Проширени садржаји

- основни елементи тактике;
- диригована игра.

6. Полигони

Наставник након једне или више обрађених наставних тема може реализовати полигон у складу са усвојеним моторичким садржајима из:

- спортских игара;
- гимнастике и
- полигон са препрекама који садржи:

колутања и пузања, провлачења, промене правца, савладавања препреке одбочком, прескакања препрека увис и удаљ, прелажење високе греде, узмак на вратилу, пењање на шведске лестве и саскок, пењање уз шипку или конопац

7. Тестирање и мерење

Праћење физичког развоја и моторичких способности спроводи се на почетку и крају школске године, из простора кардио-респираторне издржљивости (процена аеробног капацитета), телесног састава (посебно телесне масноће), мишићне снаге, издржљивости у мишићној снази, гipкости и агилности. Модел континуираног праћења физичког развоја и моторичких способности у настави Физичког и здравственог васпитања, батерија тестова, критеријумске референтне вредности и начин њиховог тумачења, организација и протокол тестирања као педагошке импликације детаљно су објашњени у наведеном приручнику.

Физичка и здравствена култура

Ова наставна област реализује се кроз све друге наставне области и теме уз практичан рад и састоји се од две наставне теме Физичко вежбање и спорт и Здравствено васпитање.

Дидактичко-методички елементи

Основне карактеристике часова:

- јасноћа наставног процеса;
- оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита;
- избор рационалних облика и метода рада;
- избор вежби оптималне образовне вредности;
- функционална повезаност свих делова часа – унутар једног и више узастопних часова једне наставне теме.

Уколико на часу истовремено вежбају два одељења, настава се спроводи одвојено за ученике и ученице.

Приликом избора облика рада неопходно је узети у обзир просторне услове рада, број ученика на часу, број справа и реквизита и динамику обучавања и увежбавања наставног задатка.

Избор дидактичких облика рада треба да буде функцији рационалне организације и интензификације часа, као и достизања постављених исхода.

Ослобађање ученика од наставе физичког и здравственог васпитања

Ученик може бити ослобођен само од практичног дела програма наставе за одређени период, полугодиште или целу школску годину на основу препоруке изабраног лекара.

Ученик ослобођен практичног дела у обавези је да присуствује часовима. За рад са ослобођеним ученицима наставник сачињава посебан програм рада базиран

на усвајању теоријских и васпитних садржаја у складу са програмом и корелацији са садржајима других предмета.

Ослобођеним ученицима треба пружити могућност да:

- суде, воде статистику, региструју резултат или прате ниво активности ученика на часу или школском такмичењу;
- направе едукативни постер или електронску презентацију, припреме репортажу са спортског догађаја;
- прате и евидентирају активност ученика на часу уз помоћ наставника и на други начин помажу у организацији часовних, ваннаставних и ваншколских активности.

Неки од исхода за ученике ослобођене од практичног дела наставе

По завршетку теме ученик ће бити у стању да:

- наведе основна правила, гимнастике, атлетике, спортске игре, пливања;
- дефинише основна здравствено-хигијенска правила вежбања;
- презентује и анализира информације о физичком вежбању, спорту, здрављу, историји физичке културе, актуелним спортским подацима итд.);
- учествује у организацији Недеље школског спорта и школских такмичења.

Ученицима са инвалидитетом настава се прилагођава у складу са њиховим могућностима и врстом инвалидитета.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ

Исходи представљају добру основу за праћење и процену постигнућа ученика, односно креирање захтева којима се може утврдити да ли су ученици достигли оно што је описано одређеним исходом. Исходи помажу наставницима у праћењу, прикупљању и бележењу постигнућа ученика. Како ће у процесу вредновања искористити исходе наставник, сам осмишљава у односу на то који се начин праћења и процене њему чини најрационалнијим и најкориснијим. Поред тога, постојање исхода олакшава и извештавање родитеља о раду и напредовању ученика.

У процесу праћења и оцењивања пожељно је користити лични картон ученика (евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења личног картона ученика су вишеструке: омогућава континуирано и систематично праћење напредовања, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља, подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика.

У циљу сагледавања и анализирања ефеката наставе Физичког и здравственог васпитања, препоручује се да наставник подједнако, континуирано прати и вреднује:

1. Активност и однос ученика према физичком и здравственом васпитању који обухвата:
 - вежбање у адекватној спортској опреми;
 - редовно присуствовање часовима Физичког и здравственог васпитања;
 - учествовање у ваннаставним и ваншколским активностима и др.
2. Приказ три комплекса усвојених општеприпремних вежби (вежби обликовања), са и без реквизита.
3. Достигнут ниво постигнућа моторичких знања, умења и навика (напредак у усавршавању технике):

Атлетика:

Техника измене штафете; скока увис опкорачна техника;

Спринтерско трчање 60 m на време, бацање вортекса. Истрајно трчање у трајању од 8 минута. Техника бацања „вортекса”.

Трчање школског кроса.

Спортска гимнастика:

Вежбе на тлу:

- став на шакама, колут напред уз помоћ,
- летећи колут,
- два предмета странце „звезде” спојено,
- мост заклоном (ученице); мост из лежања на леђима (ученици).

Састав на тлу комбинован од елемената из петог, шестог и усвојених елемената из седмог разреда.

Прескок:

- разношка, згрчка (висина справе до 120 цм).

Трамполина или одскочна даска (ученице и ученици):

- скокови: пруженим телом; скок са згрченим предножењем.

Вратило:

- дочелно вратило: упор предњи, премаах одножно десном, премах одножно левом – нагласити упор стражњи;
- комбинација: узмак из виси стојећег, коврљај назад у упору, саскок из упора предњег замахом ногама уназад (зањихом) до става на тлу;
- доскочно вратило: њихање у вису предњем са повећавањем амплитуде, у зањиху саскок.

Двовисински разбој

- комбинација: лицем према н/п – суножним одскоком наскок у упор предњи, премах одножно десном, премах одножно левом – нагласити упор стражњи, прехват на в/п, предњих и спојено саскок у предњиху (уколико нема двовисинског разбоја саскок замахом ногама унапред – предношка).

Паралелни разбој

- комбинација: (из положаја бочно): наскок у упор, предњих, зањих, предњихом предношка са окретом (1800) према притци до става на тлу.

Кругови

дохватни кругови (ученици и ученице):

- комбинација: из виса стојећег згибом вис узнето, вис стрмоглави, вис узнето, саскок кроз згиб у вису предњем (уз помоћ).

Коњ са хватаљкама

- комбинација: из упора предњег на хватаљкама, премах одножно десном напред ван, премах одножно десном назад и спојено премах одножно левом напред ван, премах одножно левом назад, саскок назад или провлаком ногу између хватаљки саскок напред.

Греда

Ниска греда – поновити и допунити садржаје из претходног разреда (ниска греда):

комбинација вежби из основног програма (ученице саме комбинују две дужине ниске греде – обавезно са наскоком и саскоком).

Висока греда – комбинација вежби: (чеоно према греди): из места или залетом наскок у упор одножно, окрет за 900 у упор клечећи на одножној нози, заножити слободном ногом (вага у у упору клечећем „мала вага”); клек искоракм заножне и спојено усправ, одручити, лагано трчање или ходање на прстима, ходање докорацима, скок суножним одскоком и доскоком на једну ногу; саскок пруженим телом са окретом 900 или 1800.

Одбојка:

- одигравање лопте техникама прстима и „чекићем“;
- доњи сервис;
- смечирање у олакшаним условима;
- индивидуални блок;
- игра преко мреже.

Рукомет:

Примена елемената технике у игри. Придржавање тактичких упутстава и кретање у игри.

Кошарка:

Примена елемената технике у игри. Придржавање тактичких упутстава и кретање у игри.

Плес и ритимка:

- Вежба са вијачом, лоптом или обручем. Дупли провак кружењем вијаче унапред;
- народно „Моравац” коло уз музику (трећа, четврта и пета варијанта);
- енглески валцер.

Пливање и ватерполо:

- техника прсног пливања;
- пливање са лоптом.

4. Индивидуални напредак моторичких способности

Индивидуални напредак моторичких способности сваког ученика процењује се у односу на претходно проверено стање. Приликом оцењивања неопходно је узети у обзир способности ученика, степен спретности и умешности. Уколико ученик нема развијене посебне способности, приликом оцењивања узима се у обзир његов индивидуални напредак у односу на претходна достигнућа и могућности као и ангажовање ученика у наставном процесу.

Код ученика ослобођених од практичног дела наставе, наставник прати и вреднује:

- познавање основних правила, гимнастике, атлетике, спортске игре, пливања, ватерпола и основних здравствено-хигијенских правила вежбања;
- учешће у организацији ваннаставних активности.

Праћење, вредновање и оцењивање ученика ослобођених од практичног дела наставе, наставник може извршити усменим или писменим путем.

Праћење вредновање и оцењивање ученика са инвалидитетом врши се на основу њиховог индивидуалног напретка.

ВАННАСТАВНЕ АКТИВНОСТИ

План и програм ових активности предлаже Стручно веће и саставни је део годишњег плана рада школе и школског програма.

Б. Секције

Формирају се према интересовању ученика. Наставник сачињава посебан програм узимајући у обзир материјалне и просторне услове рада, узрасне карактеристике и способности ученика. Уколико је неопходно, секције се могу формирати према полу ученика. Ученик се у сваком тренутку може се укључити у рад секције.

В. Недеља школског спорта

Ради развоја и практиковања здравог начина живота, развоја свести о важности сопственог здравља и безбедности, о потреби неговања и развоја физичких способности, као и превенције насиља, наркоманије, малолетничке делинквенције, школа у оквиру Школског програма реализује недељу школског спорта.

Недеља школског спорта обухвата:

- такмичења у спортским дисциплинама прилагођеним узрасту и могућностима ученика;
- културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља (ликовне и друге изложбе, фолклор, плес, музичко-спортске радионице, слет...);
- ђачке трибине и радионице (о здрављу, историји физичке културе, спорту, рекреацији, „ферплеју“, последицама насиља у спорту, технолошка достигнућа у вежбању и спорту и др.).

План и програм Недеље школског спорта сачињава Стручно веће Физичког и здравственог васпитања у сарадњи са другим стручним већима (ликовне културе, музичке културе, историје, информатике...) и стручним сарадницима у школи, водећи рачуна да и ученици који су ослобођени од практичног дела наставе Физичког и здравственог васпитања, буду укључени у организацију ових активности.

Г. Активности у природи (кросеви, зимовање, летовање)

Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, школа организује активности у природи:

- пролећни крос (дужину стазе одређује стручно веће);
- излет са пешачењем (7 km)
- зимовање – организује се у току зимског периода у трајању од седам дана. Активности на зимовању обухватају обука скијања, клизања, краће излете са пешачењем или на санкама, и друге активности;
- летовање – организује се за време летњег распуста у трајању од најмање седам дана и обухвата боравак у природи са организованим образовним и физичким активностима).

Д. Школска и ваншколска такмичења

Школа организује и спроводи обавезна унутаршколска спортска такмичења, као интегрални део процеса физичког васпитања према плану Стручног већа и то у:

- спортској гимнастици (у зимском периоду);
- атлетици (у пролећном периоду),
- најмање једној спортској игри (у току године).

Школа може планирати такмичења из других спортских грана или игара уколико за то постоје услови и интересовање ученика (плес, оријентиринг, бадминтон, између две или четири ватре, полигони итд.).

Ученици могу да учествују и на такмичењима у систему школских спортских такмичења Републике Србије, која су у складу са планом наставе и учења. Како би што већи број ученика био обухваћен системом такмичења, на ваншколским такмичењима један ученик може представљати школу само у једном спорту или спортској дисциплини током школске године.

Ђ. Корективно-педагошки рад и допунска настава

Ове активности организују се са ученицима који имају:

- потешкоће у савладавању градива;
- смањене физичке способности;
- лоше држање тела;
- здравствене потешкоће које онемогућавају редовно похађање наставе.

За ученике који имају потешкоће у савладавању градива и ученике са смањеним физичким способностима организује се допунска настава која подразумева савладавање оних обавезних програмских садржаја, које ученици нису успели да савладају на редовној настави, као и развијање њихових физичких способности;

Рад са ученицима који имају лоше држање тела подразумева:

- уочавање постуралних поремећаја код ученика;
- саветовање ученика и родитеља;
- организовање додатног превентивног вежбања у трајању од једног школског часа недељно;
- организовање корективног вежбања у сарадњи са одговарајућом здравственом установом.

Рад са ученицима са здравственим потешкоћама организује се искључиво у сарадњи са лекаром специјалистом, који одређује врсту вежби и степен оптерећења.

Педагошка документација

- Дневник рада за Физичко и здравствено васпитање.
- Планови рада Физичког и здравственог васпитања и обавезних физичких активности ученика: план рада стручног већа, годишњи план (по темама са бројем часова), месечни оперативни план, план ванчасовних и ваншколских активности и праћење њихове реализације.
- Писане припреме: форму и изглед припреме сачињава сам наставник уважавајући: временску артикулацију остваривања, циљ часа, исходе који се реализују, конзистентну дидактичку структуру часова, запажања након часа.

– Радни картон: наставник води за сваког ученика. Радни картон садржи: податке о стању физичких способности са тестирања, оспособљености у вештинама напомене о специфичостима ученика и остале податке неопходне наставнику.

Педагошку документацију наставник сачињава у електронској или писаној форми.

ОБАВЕЗНИ ИЗБОРНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ

Назив програма

ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ

Циљ

Циљ учења Грађанског васпитања је да ученик изучавањем и практиковањем основних принципа, вредности и процедура грађанског друштва постане свестан својих права и одговорности, осетљив за потребе других и спреман да активно делује у заједници.

Годишњи фонд часова

36 часова

ИСХОДИ

По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- наведе и опише основне карактеристике људских права;
- својим речима опише везу између права појединца и општег добра;
- дискутује о односу права и правде и о сукобу права;
- образложи личну одговорност у заштити свог здравља;
- штити своја права на начин који не угрожава друге и њихова права;
- образложи сврху постојања политичких странака;
- аргументује потребу ограничења и контролу власти;
- наведе кораке од предлагања до усвајања закона;
- образложи на примеру могућност утицаја грађана на одлуке Народне скупштине;
- препозна и одупре се различитим облицима вршњачког притиска;
- препозна опасност када се нађе у великој групи људи и заштити се;

- учествује у организацији, реализацији и евалуацији симулације Народне скупштине;
- у дискусији показује вештину активног слушања, износи свој став заснован на аргументима, комуницира на конструктиван начин;
- проналази, критички разматра и користи информације из различитих извора.

Област/тема – људска права, садржаји:

Карактеристике људских права – урођеност, универзалност, неотуђивост, недељивост. Опште добро. Права појединца и опште добро. Сукоб појединачних права и општег добра. Права и правда. Социјална правда.

Област/тема – демократско друштво, садржаји:

Политичке странке у вишепартијском систему – владајуће и опозиционе. Народна скупштина – сврха и надлежности. Народни посланици, посланичке групе. Процедуре у раду Народне скупштине. Скупштинске дебате. Предлагање и доношење закона.

Област/тема – процеси у савременом свету, садржаји:

Припадност групи. Групни идентитет као део идентитета младих. Односи у вршњачкој групи и њен утицај на појединца. Вршњачки притисак. Конформизам. Приватност – обим и границе. Понашање људи у маси и угроженост права појединца.

Област/тема – грађански активизам, садржаји:

Симулација Народне скупштине. Одређивање улога и процедура у скупштини. Формирање посланичких група. Избор председника скупштине. Формулисање предлога закона. Скупштинска дебата. Гласање. Евалуација симулације.

Кључни појмови садржаја: социјална правда, Народна скупштина, конформизам, вршњачки притисак.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Изборни програм Грађанско васпитање за седми разред организован је, као и претходни програми, по моделу спирале што значи да су садржаји дати у исте четири области (Људска права, Демократско друштво, Процеси у савременом свету и Грађански активизам) али се они проширују и продубљују, а исходи се надограђују или се, ако је у питању вештина, даље развијају. Све четири области

су једнако важне, а наставник их, у непосредном раду са ученицима, интегрише јер између њих постоји природна веза.

У програму су наведени садржаји које наставник може да допуњује, проширује и мења према конкретним потребама и плану сопственог рада али увек имајући у виду исходе које треба остварити. Они су тако дати да одговарају узрасту ученика и да су мерљиви, проверљиви, односно наставник може, пратећи активности ученика, да утврди да ли их они остварују и у којој мери. Најчешће су исходи дати на нивоу примене што значи да се знање и разумевање подразумевају јер без тога нема примене. Такав приступ одговара концепту Грађанског васпитања од кога се очекује да код ученика развија конативну, вољну компоненту која долази до изражаја у понашању. Редослед наведених исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање општег циља програма и развој међупредметних компетенција. Између исхода постоји повезаност. Остваривање једног исхода доприноси остваривању других исхода. Многи исходи су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада током дужег временског периода, што се препознаје у томе да се неки исходи у истој или сличној формулацији налазе у програмима и за претходне разреде.

Посебност Грађанског васпитања је у томе што је оно део ширег концепта образовања за демократију и грађанско друштво и у том смислу је тесно повезано са другим предметима, ваннаставним активностима и уопште етосом школе. Садржај овог програма у великој мери корелира са предметом Историја у оквиру ког се проучава развој уставности, парламентаризма, грађанских права и слобода. У оквиру Српског језика и књижевности ученици имају прилику да упознају више књижевних дела која се односе на развој политичког живота у модерној српској држави што омогућава повезивање са садржајима Грађанског васпитања. Погодна књижевна дела из програма су: сатирична поезија Јована Јовановића Змаја Јутутунска јухахаха, сатирично иронична проза Радоја Домановића Вођа, драма Бранислава Нушића Власт. Овако богата корелација између ова три предмета пружа одличне могућности за тематско планирање.

У процесу планирања наставе и учења наставник се руководи, превасходно, исходима које ученици треба да достигну. Приликом осмишљавања активности, како наставника тако и ученика, треба имати у виду да свака од њих се може вишеструко искористити. На пример, у оквиру скоро свих активности на различитим садржајима могућ је допринос достизању исхода који се односе на комуникацију, осетљивост за различитост, емпатичност, улогу медија и др. То значи, да за такве исходе нису потребни посебни садржаји, активности и часови.

Њихово остваривање одвија се постепено и спонтано са тенденцијом да ученици аутенично развијају пожељне облике понашања.

У оквиру прве области ученици проширују своја знања о правима, а фокус је на њиховим карактеристикама (урођеност, универзалност, неотуђивост, недељивост) и вези са општим добро које има за циљ да осигура права појединца, као и добробит заједнице. За очекивати је да ученицима седмог разреда буде интересантно да промишљају и разговарају о односу између права и правде јер је то узраст појачане осетљивости на неправду. Тај садржај, као уосталом и све друге, треба ученицима приближити кроз конкретне примере из свакодневног живот као што су нпр. дилема да ли је праведно казнити особу која нема карту за превоз у аутобусу (то право има контролор јер превоз није бесплатан), а која за свој рад у предузећу није добила последња три месеца плату. Ученици овог узраста сасвим добро могу да износе своје ставове и да дискутују када се ставе у позицију супротстављених података, само је важно да наставник добро води активност и да је поентира на крају.

Како је концепција програма да се из разреда у разред проширује листа права, у седмом разреду ученици се упознају са социјалним правима што се логично надовезује на дискусију о правима и правди. Према Универзалној декларацији о људским правима и Пакту о економским, социјалним и културним правима, социјална права се третирају као елемент животног стандарда. Према таквој оријентацији, свако има право на стандард живота који обезбеђује здравље и благостање појединца и његове породице. У раду са ученицима требало би посебну пажњу посветити здрављу младих и то са становишта права и обавеза државе, родитеља али и самих ученика да сачувају своје здравље. Из тог разлога, програм садржи само један исход који је повезан са социјалним правима и односи се на личну одговорност ученика у заштити сопственог здравља јер су други аспекти овог права ученицима још увек недовољно блиски.

Садржаји из друге области програма обезбеђују наставак увођења ученика у функционисање демократског друштва са фокусом на парламент, његову функцију и надлежности, организацију и процедуре, а на примеру Народне скупштине Републике Србије. Ученицима треба приближити појмове са којима су се они свакако сусрели али им нису довољно познати као што су политичке странке, посланици, посланичке групе, опозиција. О овим појмовима ученици треба да стекну само основна знања, а њихова дубина и ширина одређена је исходима којих је само неколико из ове области и омогућавају даље разумевање функционисања демократског друштва. Ученике треба упознати са скупштинском расправом, њеним циљевима и процедурама (ко даје реч, колико дуго се може говорити, реплике) јер ће им то требати за активност у оквиру

четврте области овог програма. Осим тога, ученицима треба предочити кораке од предлагања закона до његовог усвајања и објављивања. За овај програм најважније је представити могућност да предлоге закона дају грађани својим потписима. У ту сврху могу се користити подаци из реалног политичког живота наше земље као што је на пример, гласање посланика у Народној скупштини о тзв. Тијанином закону који је резултат акције коју су грађани водили заједно са оцем отете, а затим убијене девојчице од 15 година. У питању је закон који прецизира процедуре за ангажовање полицијских снага у случају пријаве да је особа нестала чиме се повећава правна сигурност грађана. На том примеру може се видети како изгледа грађански активизам, коришћење друштвених мрежа за покретање акција и увођење захтева грађана у парламентарну процедуру.

Како је социјални живот ученика седмог разреда сваким даном све богатији садржај треће области се односи на вршњачке групе, конформизам и вршњачки притисак. Вршњаци утичу на вредности које ће млади настојати да остваре, на ставове које ће развити, на тежњу за самосталношћу, прихватање друштвених норми. Повезано са тим је и дилема где су границе између укључености у заједницу и приватности. За активности у оквиру ове области добро је консултовати психологе и педагоге у школи, односно користити њихове већ развијене радионице чији је циљ оснаживање ученика да се одупру конформизму и различитим врстама притиска вршњака. Понашање људи у маси добило је место у садржају јер се ученици овог узраста све чешће налазе у таквим ситуацијама (концерти, спортски догађаји) и могу бити угрожени. Зато је одговарајући исход дат на нивоу понашања.

Област Грађански активизам логично се надовезује на садржај и активности из друге области. Уз помоћ наставника ученици треба да припреме и спроведу симулацију рада Народне скупштине. Она би требала да садржи неке од постојећих процедура у раду скупштине, с тим да је њихов избор на самој групи. На пример, може се симулирати цео ток активности од предлагања до усвајања закона или симулација једним делом може да садржи процедуру посланичких питања премијеру и министрима у Влади. Да би се таква симулација остварила, ученици који ће бити у улози посланика треба да припреме питања која се тичу актуелних догађаја у нашој држави (најбоље би било унапред дефинисати тему нпр. повећање плата и пензија, обавезна средња школа и др.), што је само по себи вредан исход. Са друге стране, ученици који буду у улози премијера и министра такође треба да буду спремни да дају одговоре. Симулације се могу на различите начине организовати, а могу се допунити још неким аспектима као што је информисање грађана о раду скупштине. На пример, неколико ученика може добити задатак да буду у улози новинара и да припреме извештај о

симулацији рада Народне скупштине који ће презентовати. Остали ученици процењиваће извештаје са становишта веродостојности, тачности. Активност се може учинити богатијом и самим тим занимљивијом ако се на пример, унапред наложи појединим „новинарима“ у ком правцу треба да пишу извештај (сензационалистички, негативистички, оптимистички, објективно, увредљиво...) што остали учесници симулације неће знати. Након тога, треба пратити да ли су остали ученици у групи то препознали и како су реаговали.

Поред симулације у раду са ученицима садржаји програма и дефинисани исходи пружају велике могућности за примену и других интерактивних облика рада као што су: радионице, играње улога, студије случаја, дебате, дискусије, истраживања, промоције.

И у овом програму Грађанског васпитања, као и код претходних, производи ученичких активности имају посебан значај. Они могу бити различите врсте, с тим да је посебно пригодно да производ буде снимак симулације рада скупштине који се може касније користити у различите сврхе. Драгоцен је у евалуацији урађене симулације али и у интеграцији и рекапитулацији обрађених садржаја.

За остваривање овог програма, као и свих претходних, наставник је врло важан. Он је модел који својим понашањем и организацијом рада на часу даје пример и доприноси стварању демократске атмосфере која је погодна за размену и аргументовање идеја и мишљења међу ученицима; он је тај који даје почетни подстицај за садржај који се обрађује, ко и повратне информације о активности. Коструктивна комуникација и демократске процедуре нису само циљ већ и начин да се остваре жељени исходи. Наставник је тај који обезбеђује равноправну укљученост сваког ученика (уважавајући различитост у типу личности и стиловима учења). Реализација програма треба да се одвија у складу са принципима интерактивних односа (активне, проблемске и истраживачке наставе), са сталним рефлексацијама на одговарајуће појаве из друштвеног контекста (прошлости и још више садашњости). Посебан захтев за наставнике представља потреба за припремом нових, актуелних материјала који најбоље одговарају садржају и исходима. Они се могу наћи у различитим изворима информација. За реализацију појединих тема могу се користити филмови јер активирају когнитивну и афективну страну личности и подстицајно делују на ученике да искажу мисли, осећања и ставове. Не треба занемарити ни интернет и различите социјалне мреже јер су то облици комуникације који су блиски младима и на којима се могу препознати и анализирати многи проблеми живота у савременом свету, али и разговарати о говору мржње, нетолеранцији, облицима кршења права (на пример у самој Народној скупштини). Подразумева се да наставник има потпуни увид у материјале који се користе у раду са

ученицима (филмови, видео клипови, текстови из новина и сл.) како би се заштитили од неодговарајућих садржаја.

Наставник треба да обезбеди да се на часу сваки ученик осећа уважено, прихваћено и добродошло у својој различитости, уз обавезу да поштује и уважи друге и другачије погледе и мишљења.

Чињеница да се програм описно оцењује не умањује потребу да се континуирано прати напредовање ученика у достизању исхода, посебно оних који су кумулативни и који се не наводе у програму за седми разред, већ су у претходним програмима, али се подразумева да се они и даље подржавају и развијају. Како се ближи крај основног образовања и другог циклуса у оквиру њега, потребно је што чешће повезивати све оно што је рађено. Највећи број ученика похађа Грађанско васпитање континуирано током циклуса, многи од њих и свих осам разреда и зато је важан процес интегрисања обрађиваних садржаја и провера остварености исхода. Кључни показатељи напредовања у овом изборном програму, из разреда у разред, су све правилнија употреба термина који се односе на демократске појаве и процесе, исказивање ставова аргументацијом, ненасилна комуникација, прихватање различитости, емпатија, све чешће испољавање иницијативе, већа сарадљивост.

Назив предмета	ВЕРСКА НАСТАВА
Циљ	Развијање свести ученика о неопходности личног учествовања у светотајинском животу Цркве. Објаснити појмове јереси и догмата; Пружити ученицима основно знање о историјском контексту настанка Символа вере; Развијање свести Ученика о значају и месту Символа вере у Крштењу и Литургији; Пружити ученицима основ за разумевање основне истине о Тајни Богочовека Христа.
Годишњи фонд часова	36 часова

ИСХОДИ - По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- моћи да сагледа садржаје којима ће се бавити настава Православног катихизиса у току 7. разреда основне школе;
- моћи да уочи какво је његово предзнање из градива Православног катихизиса обрађеног у претходном разреду школовања.
- бити мотивисан да похађа часове Православног катихизиса.

- моћи да уочи да је Црква на Саборима решавала проблеме са којима се сусретала кроз историју;
- бити подстакнут да своје проблеме и несугласице са другима решава кроз разговор и заједништво;
- знати да је Символ вере установљен на Васељенским саборима;
- умети да интерпретира Символ вере;
- знати да се Символ вере изговара на Крштењу и Литургији;
- моћи да уочи да појам Богочовека описује Христа као истинитог Бога и истинитог Човека;
- моћи да увиди да Црква Светим Тајнама повезује човека са Богом у најважнијим моментима његовог живота (рођење и духовно рођење – Крштење, венчање и Брак, Црквена брига за болесне у јелеосвећењу...)
- моћи да увиди да је Литургија извор и циљ свих Тајни Цркве;
- знати да је Причешће врхунац светотајинског живота
- моћи да препозна Крштење и Миропомазање као Тајне уласка у Цркву;
- бити подстакнут да на покајање гледа као на промену начина живота;
- моћи да увиди да су брак и монаштво два пута која воде ка Богу;
- моћи да разликује и именује службе у Цркви (епископ, свештеник, ђакон и народ);
- моћи да препозна своју службу у Цркви;
- моћи да у молитвословљима уочи важност природних елемената (воде, грожђа, жита, светлости...)
- бити подстакнут на учествовање у светотајинском животу Цркве;
- моћи да препозна да култура и писменост Словена имају корен у мисионарској делатности просветитеља равноапостолних Кирила и Методија;
- моћи да објасни просветитељску улогу и значај Светога Саве за српски народ;
- бити подстакнут да доживи српске светитеље као учитеље хришћанских врлина;

САДРЖАЈИ ПО ТЕМАМА:

Упознавање са садржајем програма и начином рада. Процес сазнавања као дело целе личности: чула, Разум, слободна воља, искуство. Личносно познање, упознавање кроз љубав. Познање Бога. Бог је је Сабори као израз јединства Цркве. Васељенски Сабори. Символ вере. Христос је истинити Бог и истинити Човекдан, али није сам (Бог је заједница три личности: Отац, Син и Свети Дух). Светотајински живот Цркве. Света Литургија као светајна Цркве. Свете Тајне Крштења и Миропомазања. Света Тајна Исповести. Света Тајна брака (слика Христа и Цркве). Монашка заједница (искорак ка животу будућег века). Света Тајна Рукоположења. Молитвословља Цркве. Света браћа Кирило и Методије.

Свети Сава. Срби светитељи (вероучитељ ће на више часова описати живот и подвиге неколико светитеља Српске Цркве по избору: - Света лоза Немањића, Св. цар Лазар, Св. Василије Острошки, Св. Николај Жички и Охридски, Св. Петар Цетињски, Св. Вукашин из Клепаца)

Крсна слава и обичаји (лителије, храмовне и градске славе...). Српска црквена баштина.

НАЧИНИ ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Катихизација као литургијска делатност- заједничко је дело катихете (вероучитеља) и његових ученика. Катихета (вероучитељ) би требало стално да има науму да катихеза не постоји ради гомилања информација („знања о вери“), већ као настојање да се учење и искуство Цркве лично усвоје и спроведу у живот кроз слободно учешће у богослужбеном животу Цркве. На почетку сваке наставне теме ученике би требало упознати са циљевима и исходима наставе, садржајима по темама, начином остваривања програма рада, као и са начином вредновања њиховог рада.

Врсте наставе

Настава се реализује кроз следеће облике наставе:

- теоријска настава (34 часова)
- практична настава (2 часа)

Место реализације наставе

- Теоријска настава се реализује у учионици;
- Практична настава се реализује у цркви – учешћем у литургијском сабрању;

ДИДАКТИЧКО МЕТОДИЧКА УПУТСТВА ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ

Уводне часове требало би осмислити тако да допринесу међусобном упознавању ученика, упознавању ученика с циљевима, исходима, наставним садржајима, али и тако да наставник стекне почетни увид у то каквим предзнањима и ставовима из подручја Православног катихизиса, група располаже. Реализација програма требало би да се одвија у складу с принципима савремене активне наставе, која својом динамиком подстиче ученике на истраживачки и проблемски приступ садржајима тема. У току реализације стављати нагласак више на доживљајно и формативно, а мање на сазнајно и информативно. Квалитет наставе се постиже када се наставни садржаји реализују у складу са савременим педагошким захтевима у погледу употребе разноврсних метода, облика рада и наставних средстава.

Имаући у виду захтеве наставног програма и могућности транспонована наставног садржаја у педагошко дидактичка решења, наставник би требало да води рачуна и о психолошким чиниоцима извођења наставе – узрасту ученика, нивоу психофизичког развоја, интересовањима, склоностима, способностима и

мотивацији ученика. У остваривању савремене наставе наставник је извор знања, креатор, организатор и координатор ученичких активности у наставном процесу. Настава је успешно реализована ако је ученик спреман да Цркву схвати као простор за остваривање своје личности кроз заједничарење са ближњима и Тројичним Богом који постаје извор и пуноћа његовог живота. Евалуација наставе (процењивање успешности реализације наставе и остварености задатака и исхода наставе) наставник ће остварити на два начина: процењивањем реакције ученика или прикупљањем коментара ученика путем анкетних евалуационих листића; провером знања које ученици усвајају на часу и испитаивањем ставова; Оцењивање је непосредно описно, може се вршити кроз: усмено испитивање, писмено испитивање, посматрање понашања ученика.

Оквирни број часова по темама

Увод – 1

Богопознање – 5

Јединство Цркве Христове – 7

Светотајински живот Цркве – 11

Српска Црква кроз векове – 10

Евалуација – 1+1

Назив предмета	ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК - НЕМАЧКИ ЈЕЗИК	
Циљ	Циљ учења Другог страног језика је да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну писмену и усмену комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.	
Годишњи часова	фонд	72

ИСХОДИ - По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- разуме једноставније текстове који се односе на поздрављање, представљање и тражење/ давање информација личне природе;
- поздрави и отпоздрави, представи себе и другог користећи једноставнија језичка средства;
- размени једноставније информације личне природе;
- у неколико везаних исказа саопшти информације о себи и другима;

- разуме једноставније текстове који се односе на опис особа, биљака, животиња, предмета, места, појава, радњи, стања и збивања;
- опише и упореди жива бића, предмете, места, појаве, радње, стања и збивања користећи једноставнија језичка средства;
- разуме једноставније предлоге, савете и позиве на заједничке активности и одговори на њих уз одговарајуће образложење;
- упути предлоге, савете и позиве на заједничке активности користећи ситуационо прикладне комуникационе моделе;
- затражи и пружи додатне информације у вези са предлозима, саветима и позивима на заједничке активности;
- разуме уобичајене молбе и захтеве и реагује на њих;
- упути уобичајене молбе и захтеве;
- честита, захвали и извини се користећи једноставнија језичка средства;
- разуме и следи једноставнија упутства у вези с уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота;
- пружи једноставнија упутства у вези с уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота;
- разуме једноставније текстове у којима се описују радње и ситуације у садашњости;
- разуме једноставније текстове у којима се описују способности и умећа;
- размени појединачне информације и/или неколико информација у низу које се односе на радње у садашњости;
- опише радње, способности и умећа користећи неколико везаних исказа;
- разуме једноставније текстове у којима се описују искуства, догађаји и способности у прошлости;
- размени појединачне информације и/или неколико информација у низу о искуствима, догађајима и способностима у прошлости;
- опише у неколико краћих, везаних исказа искуства, догађај из прошлости;
- опише неки историјски догађај, историјску личност и сл.
- разуме једноставније исказе који се односе на одлуке, обећања, планове, намере и предвиђања и реагује на њих;
- размени једноставније исказе у вези са обећањима, одлукама, плановима, намерама и предвиђањима;
- саопшти шта он/ она или неко други планира, намерава, предвиђа;
- разуме уобичајене изразе у вези са жељама, интересовањима, потребама, осетима и осећањима и реагује на њих;
- изрази жеље, интересовања, потребе, осете и осећања једноставнијим језичким средствима;

- разуме једноставнија питања која се односе на оријентацију/ положај предмета и бића у простору и правац кретања и одговори на њих;
- затражи и разуме обавештења о оријентацији/ положају предмета и бића у простору и правцу кретања;
- опише правац кретања и просторне односе једноставним, везаним исказима;
- разуме једноставније забране, правила понашања, своје и туђе обавезе и реагује на њих;
- размени једноставније информације које се односе на дозволе, забране, упозорења, правила понашања и обавезе код куће, у школи и на јавном месту;
- разуме једноставније исказе који се односе на поседовање и припадност;
- формулише једноставније исказе који се односе на поседовање и припадност;
- пита и каже шта неко има/ нема и чије је нешто;
- разуме једноставније исказе који се односе на изражавање допадања и недопадања и реагује на њих;
- изрази допадање и недопадање уз једноставно образложење;
- разуме једноставније исказе којима се тражи мишљење и реагује на њих;
- изражава мишљење, слагање/ неслагање и даје кратко образложење;
- разуме једноставније изразе који се односе на количину и цену;
- пита и саопшти колико нечега има/ нема, користећи једноставнија језичка средства;
- пита/ каже/ израчуна колико нешто кошта.

Област/тема - поздрављање и представљање себе и других и тражење/ давање основних информација о себи и другима, садржаји:

Wie ist dein/Ihr Name/Vorname/Nachname? Das ist Herr/Frau...

Ich möchte dir/Ihnen meine Mutter vorstellen. Darf ich vorstellen? Das ist Robert, der neue Schüler in unserer Klasse. – Willkommen.

Wo wohnst du? Ich wohne in der Goethestraße 34. Ist das ein Einfamilienhaus oder ein Mehrfamilienhaus? – Eigentlich ein Reihenhaus.

Was ist deine Mutter von Beruf? Sie ist Ärztin.

Hast du Geschwister? – Ja, einen älteren Bruder. Er heißt Martin und ist verheiratet/ studiert Geografie/ wohnt in Wien.

Презент јаких и слабих, помоћних и модалних глагола. Упитне реченице

Личне заменице. Присвојни придеви. Бројеви (основни и редни).

(Интер)културни садржаји: устаљена правила учтиве комуникације; имена, презимена и надимци; родбина и родбинске везе; адреса; формално и неформално представљање; степени сродства и родбински односи; већи градови у земљама циљне културе.

Област/тема - описивање бића, предмета, места, појава, радњи, стања и збивања, садржаји:

Freiburg ist eine wunderschöne Stadt in Baden-Württemberg. Es liegt an der Grenze zu Frankreich. Freiburg ist eine Studentenstadt, weil dort sehr viele Studenten aus der ganzen Welt studieren.

Wie sieht deine Schwester aus? Sie ist ein hübsches Mädchen mit grünen Augen und roten, lockigen Haaren. Sie sieht wie eine Irin aus.

Elefanten sind die größten Tiere der Welt. Die können mehrere Tonnen wiegen, obwohl sie nur Pflanzen fressen.

Описни придеви. Поређење придева. Придевска деклинација – основни облици слабе и мешовите деклинације (уз конкретне именице). Презент. (Интер)културни садржаји: особености наше земље и земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике и сл.)

Област/тема - изношење предлога и савета, упућивање позива за учешће у заједничкој активности и реаговање на њих, садржаји:

Möchtest du mit mir morgen ins Konzert gehen? Es beginnt um 20 Uhr. Ich weiß, dass du diese Sängerin magst. Komm zu mir und bring deine CDs mit.

Du solltest mehr Obst und Gemüse essen, wenn du fit bleiben möchtest. Sport ist wichtig.

Ich gehe morgen einkaufen. Kommst du mit ? – Ja, gerne./ Einverstanden./ Abgemacht. Leider kann ich nicht. Ich muss meiner Mutter helfen.

Kommst du nicht mit? – Doch, das habe ich dir schon gesagt.

Питање се негацијом и афирмативан одговор Doch. Императив. Облик sollte за давање савета и препорука. Презент. (Интер)културни садржаји: прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве.

Област/тема - изражавање молби, захтева, обавештења, извињења, честитања и захвалности, садржаји:

Guten Tag, kann ich Ihnen helfen ? – Ja, ich suche ein T-Shirt aus Baumwolle in Größe XL./ Entschuldigung, wann fährt der ICE nach Hamburg ab? Um 23.45 von Gleis 5. – Danke schön. Wie komme ich zum Gleis 5? – Gehen Sie drüben und dann

noch etwa 50 Meter geradeaus, da ist der Gles 5. Liebe Fahrgäste, wir machen eine Pause an der Tankstelle, steigen Sie bitte in 15 Minuten wieder in den Bus ein. Ich habe gehört, dass du an der Deutscholympiade den ersten Preis gewonnen hast. Ich gratuliere dir zum Erfolg. – Danke schön. Ich bedanke mich.

Упитне реченице. Прилози за место. Предлози за правац. Основни бројеви.

(Интер)културни садржаји: правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања.

Област/тема – разумевање и давање упутстава, садржаји:

Lest den Text und macht dann die Übung 3!

Während der Klassenarbeit darf man kein Wörterbuch benutzen. Wähle die richtige Antwort aus und kreuze sie an. Du sollst alle Geräte vor der Reise ausschalten. Glasmüll kommt hier rein, in den Glascontainer. In Deutschland trennt man den Müll. Императив. Презент.

(Интер)културни садржаји: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом.

Област/тема – описивање радњи у садашњости, садржаји:

Ich trainiere Basketball seit 5 Jahren. Ich gehe zum Training jeden Abend von 20 bis 22 Uhr. Ich sehe jeden Morgen fern und zwar nur den Wetterbericht. Maria schwimmt gern, deshalb geht sie freitags ins Schwimmbad. Er fastet mittwochs und freitags. Предлози за време. Прилози за време. Презент.

(Интер)културни садржаји: породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања.

Област/тема – описивање радњи у прошлости, садржаји:

Wie hast du deine Ferien verbracht? Wohin bist du gereist? Als ich klein war, hatte ich Angst vor Hunden, aber vor zwei Monaten habe ich einen Hund zum Geburtstag bekommen. Habt ihr eure Hausaufgaben gemacht? Ich wollte mit Sophie telefonieren, aber niemand hat auf meinen Anruf geantwortet. Перфект. Претерит помоћних и модалних глагола. Временске реченице са везником als/wenn. Прилози за време.

(Интер)културни садржаји: историјски догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости.

Област/тема – описивање будућих радњи (планова, намера, предвиђања), садржаји:

Was möchtest du werden? Heute Nachmittag gehe ich mit Anna aus. Nächste Woche werde ich nach Berlin fahren. Am Sonntag werde ich 15. Dann organisiere/mache ich

eine Party. Präsent. Futur. Упитне реченице. (Интер)културни садржаји: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом.

Област/тема – исказивање жеља, интересовања, потреба, осета и осећања, садржаји:

Ich habe starke Halsschmerzen. – Schade. Tut mir leid. Bist du müde? – Ja, ich muss jetzt ins Bett gehen. Meine Schwester interessiert sich für Musik/ hat Interesse an Musik. Sei/Seid vorsichtig. Das macht mir Spaß. Императив. Präsent.

(Интер)културни садржаји: мимика и гестикулација; интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација.

Област/тема – исказивање просторних односа и упутстава за оријентацију у простору, садржаји:

Ich bin bei Marcus. Peter wohnt direkt gegenüber meinem Haus. Wenn du zu mir kommen willst, musst du die U-Bahn nehmen. Die U-Bahn Station heißt „Tiergarten“ und ist nicht weit von meinem Haus (entfernt). Von da aus gehst du nur geradeaus, nach der Ampel die dritte Straße links. Wo ist sie? – Ich denke, sie ist in der Apotheke. – In welcher? – In der Apotheke zwischen der Post und dem Museum. Упитне реченице. Употреба придева и предлога који описују просторне односе. Präsent. (Интер)културни садржаји: јавни простор; типичан изглед места.

Област/тема – изрицање дозвола, забрана, упозорења, правила понашања и обавеза, садржаји:

Ist der Platz hier frei? – Ja, nehmen Sie Platz, bitte./ Ja, setz dich bitte hin.

Diese Strasse ist gesperrt. Sie müssen einen Umweg machen. Darf ich denn meinen Koffer bis zur Abreise an der Rezeption stehen/liegen lassen? In der Klinik muss man das Handy ausmachen. Wenn du in die Kirche gehst, musst du eine lange Hose anziehen. Упитне реченице. Präsent модалних глагола. Императив.

(Интер)културни садржаји: понашање на јавним местима; значење знакова и симбола.

Област/тема – изражавање припадања и поседовања, садржаји:

Unsere Nachbarn leben in der Schweiz. Wir haben viele Poster in unserem Klassenzimmer. Susis Hund ist ein Rottweiler. Wessen Regenschirm ist das, deiner oder von deiner Mutter? Присвојни детерминативи. Присвојни придеви. Конструкције за изражавање припадања (ein Freund von mir).

(Интер)културни садржаји: породица и пријатељи; однос према својој и туђој имовини.

Област/тема – изражавање допадања / недопадања, садржаји:

Was ist deine Lieblingsfreizeitbeschäftigung? Was machst du in deiner Freizeit am liebsten? Was trinkst du lieber, Apfelsaft oder Orangensaft? – Orangensaft trinke ich am liebsten. London gefällt mir nicht, weil es zu viele Menschen auf den Straßen gibt. Ich finde das Leben in Wien sehr sicher. Ich verbringe meinen Urlaub am liebsten am Meer, denn ich mag Wasser und Schwimmen. Компарација придева. Деклинација именица.

(Интер)културни садржаји: уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм..

Област/тема – изражавање мишљења, садржаји:

Ich denke, wir müssen ihm helfen. – Du hast recht. Natürlich. Selbstverständlich. Meiner Meinung nach ist diese Reise zu teuer. Bist du auch dieser Meinung? Denkst du auch so? Was denkst du darüber? Was hältst du davon? Bist du damit einverstanden? – Ich denke/meine... Презент. Глаголи с предложном допуном (најфреквентнији за ову комуникативну функцију). Зависно-сложене реченице (dass, ob, w-?, weil). (Интер)културни садржаји: поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима.

Област/тема – изражавање количине, димензија и цена, садржаји:

Wieviele Schüler sind in deiner Klasse? Es gibt 12 Schülerinnen und 15 Schüler. Diese Jacke kostet jetzt 45 Euro, aber ihr Preis war 98,50 Euro. Jetzt ist sie stark reduziert, mehr als 50%. Er wohnt im dritten Stock. Sein Gebäude hat 12 Stockwerke. Columbus hat 1492 Amerika entdeckt. Mein Vater ist 1978 geboren und ich 2009. Für diese Torte brauche ich 5 Eier und 250 Gramm Butter. Основни бројеви преко 1000. Редни бројеви до 100. Изражавање година до 2000 и касније. Употреба члана. (Интер)културни садржаји: друштвено окружење; валуте циљних култура.

Изборни наставни предмети

Цртање, сликање и вајање

Ученици треба да: проширују искуства у ликовном изражавању и развију ликовно-естетски сензибилитет за: арабеску, пропорције, композицију и простор, обједињавање покрета игре и звука, фотографију и перформанс; упознају основне елементе ликовне организације и припреме се за самостално и колективно преобликовање одређеног простора; се оспособе да повезују

ликовни рад с литерарним сценским изразом, звуком и покретом ; упознају вредности споменика културе и своју културну баштину.

СТРУКТУРА: 1. Садржаји програма 2. Креативност 3. Медијуми

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА:

Цртање. Пропорције. Перцепција. Цртање - природни угљени штапићи, оловке с меким графитним улошком, папири... Пропорције - вежбање и естетска анализа. Компонување величина у простору. Перцепција. Цртање - природни угљени штапићи, оловке с меким графитним улошком, папири... Компонување и степеновање облика у простору. Перцепција - аперцепција. Цртање; одговарајућа средства и материјали. Арабеска. Перцепција – аперцепција. Цртање, сликање, одговарајућа средства и материјали. Арабеска - вежбање. Естетска анализа.

Сликање. Равнотежа облика и боје у простору. Перцепција – аперцепција. Цртање, сликање - одговарајућа средства и материјали. Контраст, светлина, површина и облика у одређеном простору. Перцепција – аперцепција. Цртање, сликање; одговарајућа средства и материјали. Сродност ликовних вредности у одређеном простору. Перцепција - аперцепција. Цртање, сликање - одговарајућа средства и материјали.

Вајање. Обликовање маса и волумена додавањем и одузимањем. Перцепција - аперцепција. Вајање; одговарајућа средства и материјали. Орнаменти (трдимензионални) Перцепција- аперцепција. Вајање - одговарајућа средства и материјали. Вајарски материјали ,одливање(негатив, позитив) Перцепција - аперцепција. Вајање - гипс и одговарајућа средства и материјали. Перформанс. Перцепција - аперцепција. Одговарајућа средства и материјали. Естетска анализа.

Хор и оркестар

Оперативни задаци. Ученици треба да: певају по слуху и из нотног текста песме наших и других народа (народне, уметничке, дечје, староградске); упознају основне појмове из музичке писмености; упознају музичке дела уз основне информације о делу и композитору развијају стваралачке способности.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА :

Хор. Веома је значајно правилно оценити могућности хора и руководити се ставом да је боље одлично извести неко једноставније дело, него лоше отпевати тежу композицију.

И за хор млађих и за хор старијих разреда обезбедити потребан број часова, што омогућује постизање добрих резултата и много радости члановима хора. Наставник-

хоровођа мора стално да води рачуна о доброј постави гласа, правилном дисању и декламацији, тачној интонацији и ритму. Композиције на репертоару хора млађих разреда треба да буду претежно једногласне и двогласне, док се с хором старијих разреда могу успешно изводити и трогласне композиције. Хор треба да пева а capella или уз инструменталну пратњу наставника (или неког ученика) на хармонском инструменту. Репертоар школских хорова обухвата одговарајућа дела домаћих и страних аутора разних епоха. У току школске године потребно је са хором извести најмање десет композиција.

Оркестар

Оркестар може да буде састављен од било које комбинације инструмената који могу да буду заступљени у најмање три деонице. За хомогене саставе постоји довољно литературе, било да се ради о оркестрима хармоника, блок флаута, мандолина и друго. Мало је теже наћи литературу за друге и за најразличитије саставе школских оркестара. За стручног наставника неће представљати потешкоћу да обради за свој састав одговарајућа дела. Ма колико аранжман неке композиције Баха, Моцарта, Бетовена или Чајковског био неприкладан и непожељан на концертном подијуму, он има пуно оправдање у школској музичкој пракси ако је зналачки и са укусом направљен, За ученике ће бити велико задовољство да познато дело великог композитора изведу "на свој начин". Школским оркестром се сматра инструментални ансамбл са најмање десет инструменталиста који изводе композиције у најмање три деонице. Оркестри могу бити састављени од инструмената који припадају истој породици (блок флауте, мандолине, тамбуре, хармонике, Орфов инструментаријум итд.) или мешовитог састава према расположивим инструментима. Репертоар школског оркестра чине дела домаћих и страних композитора разних епоха, у оригиналном облику или прилагођена за постојећи школски састав.

У току године оркестар треба да изведе најмање осам дела, од којих нека заједно са хором.

У свим школама у којима раде наставник или наставници који владају неким инструментима организује се додатна настава за даровите и заинтересоване ученика у свирању на појединим инструментима.

Задаци инструменталне наставе су: да код ученика развија музичке способности и жељу за активним музицирањем и суделовањем у школским ансамблима; да упоредо са инструменталном наставом ученицима даје и потребна теоријска знања; да и овом наставом подстиче код ученика њихове креативне способности и смисао за колективно музицирање.

Настава се одвија у групи до четири ученика, односно од пет до девет ученика када се ради о блок флаутама, тамбурама, мандолинама или Орфовом инструментаријуму. Зависно од могућности и интересовања ученика, у додатној настави се формирају мали музички састави.

Програмом и садржајима додатне наставе обухватити одговарајуће уџбенике, приручнике и збирке за поједине инструменте, као и дела (у оригиналном облику или прилагођена саставима ученика дотичне школе) домаћих и страних композитора из разних епоха, доступна извођачким могућностима ученика.

Ученици приказују своја индивидуална и групна достигнућа из додатне музичке наставе на школским и другим приредбама и такмичењима.

2.2.3. Програм осмог разреда

Правилник:

<https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/pg/ministarstva/pravilnik/2019/11/2/reg>

Обавезни наставни предмети

Српски језик

Оперативни задаци: даље овладавање знањима из граматике, стилистике, лексикологије, историје књижевног језика, дијалектологије; развијање позитивног односа према дијалектима (свом и другима), као и потребе да се усваја, негује и развија књижевни језик; даље усвајање ортоепске, ортографске, граматичке, лексичке и стилске норме српског језика; развијање критичког односа према језику и садржини текстова из свакодневног живота; развијање осетљивости на манипулацију језиком (нарочито у виду бирократског језика и језика реклама); формирање критеријума за самосталан избор, анализу и процену уметничких дела приступачних овом узрасту; ситематизација знања о књижевнотеоријским појмовима; овладавање расправом као обликом усменог и писаног изражавања; обнављање и систематизовање знања из свих подручја.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА: Језик. Граматика. Српски језик међу другим словенским језицима. Дијалекти српског језика (основни подаци). Народни језик (језик као скуп дијалеката) и књижевни језик. Појам нормирања. Развој српског књижевног језика: српкословенски, рускословенски, славеносрпски, Вукова реформа језика, писма и правописа, књижевни језик Срба од Вука до данас (основни подаци). Развој лексике српског језика (основни подаци). Језици националних мањина (основни подаци). Језик свакодневне комуникације – говорени и писани. Главне особине типичног говореног језика: ослањање на контекст и говорну ситуацију; функција гестова и

мимике; кратке, елиптичне и недовршене реченице, емоционалност, неформалност. Главне особине типичног писаног језика у јавној комуникацији: експлицитност, потпуност реченица, интелектуалност, формалност. Фокусирање реченичних чланова помоћу реченичног акцента (у говореном језику) и помоћу реда речи (у писаном језику). Главне особине писаних стилова јавне комуникације – публицистичког, научног, административног. Синтагме – придевске, прилошке, глаголске. Зависне предикатске реченице: обележја (зависни везници, везнички спојеви и др.); врсте: изричне (изричне у ужем смислу и зависноупитне), односне, месне, временске, узрочне, условне, допусне, намерне, последичне и поредбене; конституентска функција у оквиру више реченице (независне или зависне) или синтагме. Интерпункција у вези са зависним реченицама. Напоредни односи међу зависним реченицама (саставни, раставни, супротни). Исказивање реченичних чланова зависном реченицом и предлошко-падежном конструкцијом. Изражавање помоћу глагола (Очекивали су да авион полети; Авион је полетео иако је била магла) и глаголских именица (Очекивали су полетање авиона; Авион је полетео упркос магли). Преимућства именичког начина изражавања (у неким случајевима оно је прецизније и економичније) и њене мане (сликовитост се губи, а реченица теже прати). Основне функције и значења глаголских облика (обнављање и проширивање знање). Употреба глаголских облика у приповедању. Грађење речи – обнављање; комбиновано грађење, грађење претварањем. Гласовне промене у вези са грађењем речи (само скретање пажње на нормативна решења).

Једнозначне и вишезначне речи; хомонимија. Приказивање полисемије и хомонимије у великим једнојезичним речницима. Метафора и метонимија као начини да реч стекне нова значења (крило (птице) → крило зграде – метафора; Моја школа је близу → Цела школа иде на излет – метонимија). Главна правила стандардне акценатске норме и систематизовање знања о акцентима из претходних разреда.

Обнављање и систематизовање градива из претходних разреда ради припреме за завршни испит. Ортоепија. Проверавање правилног изговора самогласника и сугласника. Интонација просте и сложене реченице. Варирање интензитета, темпа и пауза у говору и у текстовима различитог садржаја. Правопис. Прилагођено писање имена из страних језика. Писање полусложеница. Генитивни знак. Систематизовање садржаја из правописа: употреба великог слова, интерпункција, спојено и растављено писање речи; писање скраћеница; растављање речи на крају реда. Књижевност. Тумачење текста. Оспособљавање ученика за самосталну анализу књижевноуметничког дела (лирска и епска песма, лирско-епска песма, приповетка, роман, драма и књижевнонаучне врсте) уз помоћ развијеног плана и теза.

Процењивање идејно-естетских, језичко-стилских и других вредности уметничког дела. Стицање поузданог критеријума за избор, анализу и процену књижевног текста. Упућивање ученика у коришћење одабране и приступачне литературе о делима и писцима. Подстицање и развијање критичког односа у проблемском приступу делу и писцу. Систематизовање знања о народној и ауторској књижевности (на примерима из лектире). Књижевнотеоријски појмови. Стилска средства: метонимија, рефрен, антитеза, асонанца и алитерација. Лирске врсте: љубавна народна лирика; љубавна народна и ауторска песма. Сонет. Епско-лирске врсте: поема, балада, романса. Спев. Путопис. Мемоари. Есеј. Трагедија. Трагично (појам). Протагонист и антагонист. Разрешење сукоба. Катарза. Сценски знакови. Режија. Телевизијска драма. Систематизација књижевних родова и врста у народној и ауторској књижевности. Систематизација облика казивања (форми приповедања) у књижевноуметничким текстовима: нарација (приповедање у 1. и 3. лицу); хронолошко и ретроспективно приповедање; дескрипција (портрет, пејзаж, појам ентеријера и екстеријера), наративна дескрипција; дијалог; монолог, унутрашњи монолог. Језичкостилска изражајна средства (систематизација). Структура уметничког текста (композиција, однос фабуле и сижеа, драмски елементи: експозиција, заплет, кулминација, перипетија, расплет). Врсте карактеризације (социолошка, психолошка, језичка ...). Мотиви: динамички, статички, наративни, описни, интернационални...). Функционални појмови. Подстицање ученика на схватање и усвајање функционалних појмова: романтичарско, романтично, реалистично, реално; документовано, рационално, теза, чињеница; етичко, естетско; рефлексивна, меморија; креативно, доживљајно, сугестивно, пластично; апсурд, провокација, противуречност, доследност; самокритичност, самоиницијатива; агресивност, себичност (егоизам), лицемерје, опортунизам; независно, самостално, зависно, завидно. Читање. Усавршавање изражајног читања (са захтевима као у претходним разредима). Развијање личног тона при читању и казивању напамет научених прозних и поетских целина. Вежбање у "летимичном" читању познатог текста, ради налажења одређених информација и увођења ученика у "летимично" читање непознатог текста, да би утврдили да ли их текст интересује и да ли ће га читати у целини (новински чланак, непозната књига и сл.). Језичка култура. Основни облици усменог и писменог изражавања. Причање о доживљају са ефектним почетком и завршетком. Интерпретативно препричавање књижевноуметничког текста. Расправа (аргументативни текст) и пропагандни текст. Објективно и пристрасно приказивање чињеница. Рекламе као врста пропагандних текстова. Језичке особине реклама. Манипулативност реклама. Попуњавање различитих образаца. Репортажа као новинарски жанр. Усмена и писмена вежбања. Вежбања у причању о доживљајима (са ефектним почетком и завршетком). Вежбања у интерпретативном препричавању књижевноуметничких текстова. Вежбе на

аргументативном тексту: сажимање текста, писање резимеа, проналажење кључних речи у тексту. Разликовање става аутора од других ставова изнесених у тексту. Издвајање из текста аргумената у прилог некој тези (ставу) и аргумената против ње; извођење закључака заснованих на тексту. Давање наслова тексту и поднаслова деловима текста. Усмене и писане расправе на задате актуелне теме из савременог живота. Критички приказ нове књиге, филма, радијске, телевизијске емисије и концерта. Синтаксичке вежбе: изражавање помоћу зависних реченица и помоћу средстава реченичне кондензације (глаголски прилози, глаголске именице: Док се враћао кући, размишљао је о свему – Враћајући се кући...; Обрадовао их је тиме што је пристао – Обрадовао их је својим пристанком). Замена глаголима неумесно употребљених глаголских именица. Препознавање бирократског језика као облика манипулације људима помоћу језика (да би се прикрила информација, истакла сопствена ученост, ублажиле непријатне чињенице). „Превођење“ са бирократског на обичан језик. Лексичке вежбе: прикладна употреба апстрактних речи и речи из интелектуалног речника ради прецизног и ефикасног изражавања током расправе. Употреба сликовитих речи ради ефектног изражавања у репортажи. Коришћење речника српског језика. Коришћење индексом, појмовником и библиографијом. Читање и разумевање нелинеарних елемената текста: дијаграми, графикони. Летимично читање (ради брзог проналажења важних информација). Ортоепске вежбе: увежбавање правилног изговора самогласника и сугласника, реченичног (логичког) акцента. Проверавање степена усвојености српског књижевног акцента и организовање акценатских вежби. Коришћење речника с акцентованим речима. Правилан изговор ијекавског рефлекса дугог јата (ије) и преношење акцента на проклитику у изражајном читању књижевних текстова (посебно у вези с дијалекатском основом). Осам домаћих писаних задатака и њихова анализа на часу. Четири школска писмена задатка (један час је за израду и два за анализу задатака и писање побољшане верзије састава).

Страни језик енглески језик

Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији.

Оперативни задаци по језичким вештинама. Оперативни задаци по језичким вештинама постепено се проширују и усложњавају. Истовремено се континуирано примењују и оперативни задаци из претходних разреда.

Разумевање говора. Ученик треба да: глобално, детаљно и селективно (у зависности од захтева комуникативне ситуације) разуме различите усмене текстове (дијалоге, монологе, песме и друго) о темама предвиђеним наставним програмом у трајању од 3

до 5 минута (у зависности од степена познавања теме и контекста), које чује уживо или са аудио визуелних записа; Разуме и реагује на одговарајући начин на усмене поруке у вези са активностима на часу (говор наставника и другова, аудио и визуелни материјали у настави); Разуме рекламе, радио и ТВ емисије блиске интересовањима ученика или значајне за младе, као и о темама образовног карактера из популарне науке; Разуме усмене текстове које исказују говорници различитих стандардних варијетета о темама из свакодневног живота ближег и даљег учениковог окружења, а које се односе на узрасно специфична интересовања.

Разумевање писаног текста. Ученик треба да: разуме глобално, детаљно и селективно (у зависности од захтева комуникативне ситуације и личних потреба) различите писане текстове (писма, новинске чланке, јасна илустрована упутства, огласе, прилагођене

књижевне текстове, текстове у вези са градивом других наставних предмета и слично) о темама из свакодневног живота и популарне науке, ближег и даљег учениковог окружења, а које се односе на узрасно специфична интересовања и чија дужина зависи од чињенице у

коликој мери ученик познаје дату тему и контекст. Увиђајући намеру аутора текста и контекста у којем је текст настао (емоционални и друго), ученик чита: да би се информисао; да би пратио упутства; ради задовољства.

Усмено изражавање. Ученик треба да: прилагођавајући свој говор комуникативној ситуацији, у временском трајању од два до три минута, на структурисани начин: говори о себи и свом окружењу, о догађајима и активностима у школи и изван ње; изрази своје утиске, осећања и аргументовано мишљење и ставове у вези са темама које су програмом предвиђене.

Интеракција. Ученик треба да: поштујући социокултурне норме комуникације, са саговорницима размењује информације, мишљења и ставове о темама из свакодневног живота, блиске његовом интересовању или из популарне науке и културе; започиње и води разговор о познатим темама., одржава његов континуитет и завршава га.

Писмено изражавање. Ученик треба да пише : сруктурисане и кохерентне текстове дужине од 140 до 160 речи у којима, користећи познату лексику и морфосинтаксичке структуре, описује догађаје и лична искуства, поруке и писма (у електронској и традиционалној форми) различитог садржаја (захваљивање, позивање, извињење, тражење и давање информација).

Медијација. У ситуацији када посредује између особа (вршњака и одраслих) које не могу да се споразумеју, ученик треба да: усмено преноси суштину поруке са матерњег

на циљни језик и са циљног на матерњи, писмено преноси поруке и објашњења, препричава садржај писаног или усменог текста.

Доживљај и разумевање књижевног текста. Ученик може да: изрази утиске и осећања о кратком прилагођеном књижевном тексту и тексту из области књижевности за младе (песма, скраћена верзија приче, музичка песма), користећи вербална и невербална средства изражавања (цртежи, моделирање, глума), препознаје у тексту елементе културе земаља чији језик учи, увиђа сличности и разлике са матичном и осталим културама.

Знања о језику и стратегије учења. Под знањем о језику подразумева се функционално знање, односно способност ученика да језичке структуре правилно употреби у датој комуникативној ситуацији.

Ученик треба да: препознаје и користи граматичке садржаје предвиђене наставним програмом; поштује основна правила смисленог повезивања реченица у шире целине; користи језик у складу са нивоом формалности комуникативне ситуације (нпр. форме учтивости); разуме везу између сопственог залагања и постигнућа у језичким активностима; уочава сличности и разлике између матерњег и страног језика и страних језика које учи; разуме значај употребе интернационализама.

Примењује компензационе стратегије и то тако што: усмерава пажњу, пре свега, на оно што разуме; покушава да одгонетне значење на основу контекста и проверава питајући неког ко добро зна (друга, наставника итд), обраћа пажњу на речи / изразе који се више пута понављају, као и на наслове и поднаслове у писаним текстовима; обраћа пажњу на невербалне елементе (гестови, мимика итд. у усменим текстовима; илустрације и други визуелни елементи у писаним текстовима); размишљајући утврђује сличности и доводи у везу стране речи које не разуме са речима у српском језику; тражи значење у речнику покушава да употреби познату реч приближног значења уместо непознате (нпр. **аутомобил** уместо **возило**); покушава да замени или допуни исказ или део исказа

адекватним гестом / мимиком; уз помоћ наставника континуирано ради на усвајању и примени општих стратегија учења (генерализација, индукција, дедукција, инференција и позитивни трансфер).

Ликовна култура

Оперативни задаци. Ученици треба да се: оспособе да опажају и представљају: слободне композиције, визуелне метафорике, контраста, јединства и доминанте у простору, фантастике; формирају навике за виши ниво културе рада, квалитет производа, културу живота и слободног времена; ликовно-визуелно описмене, развију

креативне способности, припремају за ефикасно и савремено укључивање у рад односно за различита занимања.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Слободно компоновање: Акционо сликање. Непосредно преношење динамичног тока мисли у одређеном временском интервалу. Сликање, одговарајућа средства и материјали. Ритмичко-хармонијска композиција чистог односа боје и форме. Перцепција – аперцепција. Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали. Систем низања скупова тачака, линија, боја, облика волумена према одређеној схеми. Комбинаторика унапред датог скупа геометријских бојених површина, пластичних елемената или линеатура. Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали. Слободно компоновање – вежбање. визуелна метафорика и споразумевање: Амблем, симбол, знак, персонификација, алегорије, хералдика, боја, облик као симбол, пиктограми... Перцепција и аперцепција. Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали. Визуелна метафорика – вежбање. Контраст, јединство и доминанта у простору: Контраст као средство ликовног израза. Опажање и представљање. Јединство као основна вредност композиције: Опажање и представљање. Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали. Статично и динамично јединство. Опажање и представљање. Цртање, сликање, вајање. Одговарајућа средства и материјали. Јединство и равнотежа. Опажање и представљање. Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали. Јединство израза. Опажање и представљање. Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали. Сродност ликовних вредности 2.3.6. Опажање и представљање. Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали. Доминанта као услов за повезивање разнородних елемената. Опажање и представљање. Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали. Контраст, јединство и доминанта у простору – вежбање. СЛОБОДНО КОМПОНОВАЊЕ И ФАНТАСТИКА. Реални облици у нереалним односима. Аперцепција (замишљања, подстицање имагинације). Цртање, сликање, вајање, одговарајућа средства и материјали. Слободно компоновање и фантастика.

Музичка култура

Оперативни задаци. Ученик уме да: препозна основне елементе музичке писмености - опише основне карактеристике музичких инструмената, историјско-стилских периода, музичких жанрова, народног стваралаштва. Ученик уме да анализира повезаност: музичких елемената и карактеристика музичких инструмената са музичком, изражајности, нпр. брз темпо са живахним карактером, структуре и драматургије одређеног музичког жанра нпр. оперски финале са догађајима у драми, облика народног музицирања са специфичним контекстом народног живота.

Ученик: зна функцију елемената музичке писмености и извођачких састава у оквиру музичког дела; разуме историјске и друштвене околности настанка жанра и облика музичког фолклора; критички и аргументовано образлаже свој суд; уме креативно да

комбинује изражајне музичке елементе у естетичком контексту (одређени музички поступак доводи у везу са жељеним ефектом).

Ученици умеју да: препознају теме из познатих композиција домаћих и страних аутора; упознају музику различитих жанрова; буду ангажовани у свим музичким активностима и сами стварају музику; активно учествују у припремању програма за такмичења и јавне наступе; стечена стваралачка искуства и искуства у слушању музике користе за процену својих и других музичких дела.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА: Упознавање музике различитих епоха и извођење музике. Примењивати стечена знања о музици различитих епоха кроз музичке примере. Основе музичке писмености. Стечена знања из музичке културе проширивати и примењивати на примерима за певање и свирање. Стварање музике. Подстицање музичке креативности кроз импровизацију на доступним инструментима. Стварање дечјих композиција.

Историја

Оперативни задаци. Ученици треба да: стекну основна знања о најважнијим одликама историјског периода од друге половине XIX до краја XX века, стекну основна знања о најважнијим одликама историјског периода од друге половине XIX до краја XX века на српском и југословенском простору, стекну основна знања о историји европских и ваневропских држава у периоду од друге половине XIX до краја XX века, разумеју најзначајније политичке идеје историјског периода од друге половине XIX до краја XX века, стекну основна знања о знаменитим личностима периода од друге половине XIX до краја XX века у општој и националној историји се упознају са културним и научнотехнолошким достигнућима на српском, југословенском, европском и ваневропском простору у периоду од друге половине XIX до краја XX века, разумеју да национална историја представља саставни део опште историје, развијају истраживачки дух и критички однос према прошлости и оспособе се да препознају различита тумачења истих историјских догађаја, разумеју узроке и последице најважнијих историјских појава у периоду од друге половине XIX до краја XX века, овладају вештином коришћења историјских карата за период од друге половине XIX до краја XX века, науче да повезују различите историјске садржаје (личности, догађаје, појаве и процесе) са одговарајућом временском одредницом и

историјским периодом, поседују свест о повезаности појава из прошлости са појавама из садашњости.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА: Свет у другој половини XIX и почетком XX века. промене у привреди, друштву и култури у другој половини XIX и почетком XX века. Међународни односи у другој половини XIX и почетком XX века. Велике силе и балканске земље. Србија, Црна Гора и Срби у Хабзбуршком и Османском царству од Берлинског конгреса до Првог светског рата. Србија од 1878. до 1903. Србија од 1903. до 1914. Црна Гора од 1878. до 1914. Срби у Хабзбуршкој. Босна и Херцеговина под аустроугарском. Срби у Османском царству. Балкански ратови. Савремено доба: Први светски рат и револуције у Русији и Европи. Свет у Великом рату. Човек у рату – лично и колективно искуство. Револуције у Русији. Србија и Црна Гора у Првом светском рату. Србија и Црна Гора у Великом рату. Економске, културне и друштвене прилике. Свет између демократије и тоталитаризма. Свет на путу ка новом рату. Југословенска краљевина. Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца од 1918. до 1929. Југославија од 1929. до 1941. Југословенски културни простор. Други светски рат – тотални рат. Доминација сила осовине и преломне године 1939–1941–1943. Победа антифашистичке коалиције. Последице рата. Југославија у Другом светском рату. Априлски рат и последице пораза. Отпор, устанак и грађански рат.

Југословенско ратиште и завршна фаза рата 1943–1945. Биланс рата и допринос Југославије победи антифашистичке коалиције. Свет после Другог светског рата.

Послератни свет и његове супротности. Европске интеграције – од идеје до реализације. Југославија после Другог светског рата. Нова власт. Друштвени, економски, политички и културни развој – главни процеси и проблеми. Друштвена криза и пораз Југославије.

Географија

Оперативни задаци. Ученици треба да: одређују, повезују и схватају значај географског положаја своје земље на Балкану, у Европи и у свету; стекну основна знања о природно-географским и друштвено-економским одликама Србије, њеним природним лепотама и културном наслеђу; примењују стечена знања у свакодневном животу, како би са разумевањем могли да прате друштвено-географске појаве, процесе и односе на простору наше земље, на Балкану, у Европи и у свету; познају својства географских објеката, појава и процеса у крају у коме живе и повезују појаве и процесе на регионалном и националном нивоу; развијају способности повезивања знања из географије са знањима из сродних наставних предмета; схватају потребу личног учешћа у заштити, обнови и унапређивању квалитета животне средине и значај

очувања природе и природних ресурса; поседују осећања социјалне припадности и привржености сопственој нацији и култури, те активно доприносе очувању и неговању националног и културног идентитета; развијају међусобно уважавање, као и сарадњу и солидарност између припадника различитих социјалних, етничких и културних група и доприносе друштвеној кохезији; подржавају процесе међународне интеграције наше земље; користе различите изворе информација и уочавају њихову важност у географским сазнањима; буду оспособљени да на терену осматрају, мере, анализирају, интервјуишу, скицирају и прикупљају податке и развијају способност исказивања географског знања речима, сликом, квантитативно, табеларно, графички и схематски; овладају техникама тимског/групног рада и групног одлучивања; буду оспособљени за континуирано образовање и самообразовање.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА: Увод у програмске садржаје. Циљеви, задаци и програмски садржаји географије за осми разред основне школе. Географски положај, границе и величина Србије. Географски положај, државне границе и величина Србије. Природне одлике Србије. Постанак и територијални распоред главних рељефних целина. Панонски басен. Панонска низија: географски положај, простирање, подела, одлике и значај. Јужни обод Панонског басена: географски положај, простирање, подела, одлике и значај. Планински рељеф Србије. Географски положај, простирање, основне одлике и подела. Српско-македонска маса. Географски положај, простирање, подела, одлике и значај. Динариди. Динарске планине, Шарске планине, Косовска и Метохијска котлина: географски положај, простирање, подела, одлике и значај. Карпато-балканиди. Карпатске и Балканске планине: географски положај, простирање, подела, одлике и значај. Клима Србије. Климатски елементи и фактори. Климатске области, типови климе и њихове одлике. Воде Србије. Реке црноморског слива: основне одлике и економски значај. Реке јадранског и егејског слива: основне одлике и економски значај. Језера: постанак, размештај и значај. Термоминералне воде: постанак, размештај, значај и искоришћавање. Земљиште и биљни и животињски свет. Земљиште: основни типови, одлике, простирање и значај. Биљни и животињски свет: распрострањеност и значај. Заштита природе. Заштита геонаслеђа, ваздуха, воде, земљишта и биљног и животињског света. Заштићени природни објекти и национални паркови у Србији. становништво и насеља Србије. Становништво: број, густина насељености, природни прираштај. Миграције становништва: врсте, узроци и

последице. Структура становништва: биолошка, национална, културно-образовна, социо-економска, верска. Народи и етничке заједнице у Србији. Насеља: подела, размештај и

перспективе развоја. Београд - главни град Републике Србије. Привреда Србије. Основне одлике и подела привреде. Пољопривреда: природни и друштвени услови за развој, мере за унапређивање, приоритети развоја и значај. Гране пољопривреде (земљорадња, сточарство, лов и риболов), основне одлике и перспективе развоја. Шумарство: врсте шума, експлоатација и значај. Индустрија: основне одлике, подела и значај. Рударство: развој и значај рударства; налазишта руда метала и неметала. Тешка индустрија: црна и обојена металургија, размештај и значај. Енергетика: врсте и размештај извора енергије и њихов значај. Прерађивачка индустрија: машинска индустрија, електроиндустрија, хемијска индустрија, индустрија грађевинског материјала и неметала: размештај производње и значај. Лака индустрија: подела, одлике, територијални размештај и значај. Саобраћај: подела, саобраћајна мрежа, услови, перспективе развоја и значај. Трговина: унутрашња и спољна, обим и структура извоза и увоза.

Туризам: подела и услови за развој, туристичке регије и центри, привредни значај туризма и перспективе развоја. Завичајна географија. Појам завичаја, географски положај, величина и простирање у оквиру Србије. Природне одлике завичаја: рељеф, клима, воде, земљиште, биљни и животињски свет. Врсте и типови насеља. Становништво: број становника, густина насељености, природни прираштај, структура становништва и миграције. Главне привредне делатности и гране. Перспективе развоја. Срби ван граница Србије. Срби у суседним државама: Босна и Херцеговина, Црна Гора, Хрватска, Словенија, Мађарска, Румунија, Бугарска, Македонија, Албанија; основне географске одлике простора у којима живе Срби.

Срби у дијаспори: број и територијални размештај; Европа и ваневропски континенти; везе са земљом матицом. Србија у савременим интеграцијским процесима. Значај интеграцијских процеса у Европи и савременом свету. Сарадња наше земље са другим државама и међународним организацијама: политичка, економска, културно-просветна и научно-технолошка. Годишња систематизација наставног градива.

Физика

Оперативни задаци. Ученик треба да: разликује физичке величине које су одређене само бројном вредношћу (време, маса, температура, рад, енергија, количина наелектрисања, електрични напон и струја) од оних које су дефинисане интензитетом, правцем и смером (брзина, убрзање, сила, јачина електричног и магнетног поља ...), уме да слаже и разлаже силу, јачину електричног поља; разликује различите врсте кретања (транслаторно, осцилаторно, таласно) и да зна њихове карактеристике, зна основне карактеристике звука и светлости, зна да је брзина светлости у вакууму највећа постојећа брзина у природи, разуме да је рад силе једнак промени енергије и на нивоу примене користи трансформацију енергије у рад и обрнуто, примењује законе

одржања (масе, енергије, количине наелектрисања), зна услове за настанак струје и Омов закон, прави разлику између температуре и топлоте, уме да рукује мерним инструментима, користи јединице Међународног система (SI) за одговарајуће физичке величине.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА: Осцилаторно и таласно кретање. Обнављање дела градива из седмог разреда које се односи на закон одржања механичке енергије. Осцилаторно кретање (осциловање тела обешеног о опругу, осциловање куглице клатна). Појмови и величине којима се описује осциловање тела (амплитуда, период, фреквенција). Закон о одржању механичке енергије при осциловању тела. Таласно кретање (механички талас).

Основни параметри којима се описује таласно кретање (таласна дужина, фреквенција, брзина). Звук. Карактеристике звука и звучна резонанција. Демонстрациони огледи. осциловање куглице клатна и тела обешеног о опругу (у ваздуху и у течности). Осциловање жица и ваздушних стубова (фрула зароњена у воду, ксилофон, различите затегнуте жице, једнаке стаклене флаше са различитим нивоима воде). Одакле долази звук (гумено црево са два левка, канап и две пластичне чаше...). Таласи (таласна машина или када). Лабораторијска вежба : Мерење периода осциловања клатна.

Светлосне појаве. Светлост (основни појмови). Праволинијско простирање светлости (сенка и полусенка, помрачење Сунца и Месеца). Закон одбијања светлости. Равна и сферна огледала и конструкција ликова предмета. Брзина светлости у различитим срединама. Индекс преламања и закон преламања светлости. Тотална рефлексција. Преламање светлости кроз призму и сочива. Одређивање положаја ликова код сочива. Оптички инструменти. Лупа и микроскоп. Систематизација и обнављање градива. Демонстрациони огледи. Сенке. Хартлијева плоча за илустровање закона о одбијању и преламању светлости. Преламање светлости (штапић делимично уроњен у чашу с водом, новчић у чаши са водом и испод ње). Преламање беле светлости при пролазу кроз призму. Преламање светлости кроз сочиво, око и корекција вида (оптичка клупа, геометријска оптика на магнетној табли, стаклена флаша са водом као сочиво). Лупа и микроскоп. Лабораторијске вежбе: Провера закона одбијања светлости коришћењем равног огледала. Одређивање жижне даљине сабирног сочива. Електрично поље. Наелектрисавање тела. Елементарна количина наелектрисања. Закон о одржању количине наелектрисања. Узајмно деловање наелектрисаних тела. Кулонов закон. Електрично поље (линије сила, хомогено и нехомогено поље). Рад силе електричног поља. Напон. Веза напона и јачине хомогеног електричног поља. Електричне појаве у атмосфери. Систематизација и обнављање градива. Демонстрациони огледи. Наелектрисавање чврстих изолатора и проводника. Елек-трофор, електрично клатно и

електроскоп. Линије сила електричног поља (перјанице, гриз у ричинусовом уљу и јаком електричном пољу). Фарадејев кавез. Антистатичке подлоге. Инфлуентна машина. Мехури сапунице у електричном пољу. Модел громобрана. Електрична струја. Електрична струја (једносмерна, наизменична). Услови за настајање електричне струје и извори струје. Мерење електричне струје и напона. Електрична отпорност проводника. Проводници и изолатори. Омов закон за део струјног кола. Рад и снага електричне струје. Џул-Ленцов закон. Омов закон за цело струјно коло. Везивање отпорника. Електрична струја у течностима и гасовима. Систематизација и обнављање градива. Демонстрациони огледи. Демонстрациони амперметар у струјном колу. Регулисање електричне струје у колу реостатом и потенциометром. Графитна мина (оловке) као потенциометар. Мерење електричне отпорности омметром. Загревање проводника електричном струјом. Протицање електричне струје у воденом раствору кухињске соли. Лимун као батерија. Пражњење у Гајслеровим цевима помоћу Теслиног трансформатора.

Лабораторијске вежбе. Зависност електричне струје од напона на проводнику (таблични и графички приказ зависности). Одређивање електричне отпорности отпора у колу помоћу амперметра и волтметра. Мерење електричне струје и напона у колу са серијски и паралелно повезаним отпорницима и одређивање еквивалентне отпорности. Магнетно поље. Магнетно поље сталних магнета. Магнетно поље Земље. Магнетно поље електричне струје. Дејство магнетног поља на струјни проводник. Допринос Николе Тесле и Михајла Пупина развоју науке о електромагнетним појавама и њиховој примени. Демонстрациони огледи. Линије сила магнетног поља потковичастог магнета и магнетне шипке. Магнетна игла и школски компас. Ерстедов оглед. Електромагнет. Узајамно деловање два паралелна проводника кроз које протиче струја. Елементи атомске и нуклеарне физике. Структура атома (језгро, електронски омотач). Нуклеарне силе. Природна радиоактивност. Радиоактивно зрачење (алфа, бета и гама зраци) и њихово биолошко дејство на биљни и животињски свет. Заштита од радиоактивног зрачења. Вештачка радиоактивност. Фисија и фузија. Примена нуклеарне енергије и радиоактивног зрачења. Демонстрациони оглед. Детекција присуства радиоактивног зрачења. (школски Гајгер-Милеров бројач). Физика и савремени свет. Утицај физике на развој других природних наука, медицине и технологије.

Математика

Оперативни задаци. Ученике треба оспособити да: умеју да решавају линеарне једначине (неједначине) и системе линеарних једначина с једном и две непознате на основу еквивалентних трансформација, као и да решења тумаче графички; одговарајуће текстуалне задатке изразе математичким језиком и реше их користећи

једначине; уоче функционалне зависности и да их приказују на различите начине, тј. да схвате појам функције и њеног графика; овладају појмом функције упознавањем/усвајањем линеарне функције и њених својстава, тако да могу да цртају и читају разне графике линеарне функције; умеју да тумаче податке представљене различитим дијаграмима и табелама; умеју да састављају табеле и цртају одговарајуће графиконе-дијаграме разних стања, појава и процеса; умеју да израчунају медијану и да је користе; схвате међусобне односе тачака, правих и равни у простору; науче најбитније чињенице о пројекцијама на раван; науче елементе и својства геометријских тела (призма, пирамида, ваљак, купа и лопта); умеју да цртају мреже и да израчунавају површину и запремину тела; примењују знања о геометријским телима у пракси, повезујући садржаје математике и других области; примењују елементе дедуктивног закључивања.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА:

Сличност троуглова. Талесова теорама. Сличност троуглова, примена сличности на правоугли троугао.

Тачка, права и раван. Однос тачке и праве, тачке и равни. Елементи који одређују положај праве и равни. Односи правих; мимоилазне праве. Односи праве и равни, нормала на раван, растојање тачке од равни. Односи две равни. Ортогонална пројекција на раван (тачке, дужи и праве). Полиедар.

Линеарне једначине и неједначине с једном непознатом. Линеарна једначина. Еквивалентност једначина. Решавање линеарних једначина с једном непознатом. Линеарна неједначина. Еквивалентност неједначина. Решавање једноставнијих примера линеарних неједначина с једном непознатом. Примена.

Призма. Призма: појам, врсте, елементи. Мрежа призме. Површина призме: површина праве четворостране, правилне тростране и правилне шестостране призме. Запремина призме. Запремина призме: праве четворостране призме, правилне тростране и правилне шестостране призме; маса тела.

Пирамида. Пирамида; појам, врсте, елементи. Мрежа пирамиде. Површина пирамиде; рачунавање површине четворостране, правилне тростране и правилне шестостране пирамиде. Запремина пирамиде. Запремина четворостране пирамиде, правилне тростране и правилне шестостране пирамиде.

Линеарна функција. Линеарна функција (). График линеарне функције; нула функције. Имплицитни облик задавања линеарне функције. Цртање и читање графика линеарних функција. Графичко представљање података. Представљање зависних величина табеларно и у координатном систему.

Графичко представљање статистичких података у облику дијаграма (стубичастих, кружних,...). Рачунање средње вредности и медијане. Поређење вредности узорка са средњом вредношћу.

Системи линеарних једначина с две непознате. Појам линеарне једначине с две непознате. Појам система од две линеарне једначине с две непознате. Еквивалентност система линеарних једначина. Решавање система методом замене и методом супротних коефицијената; графички приказ решавања. Разноврсни примери примене система линеарних једначина у решавању проблема из живота, геометрије, физике и др.

Ваљак. Ваљак и његови елементи. Мрежа ваљка. Површина и запремина правог ваљка. **Купа.** Купа и њени елементи. Мрежа купе. Површина и запремина праве купе.

Лопта. Појам лопте и сфере. Пресеци лопте (сфере) и равни. Површина и запремина лопте.

Биологија

Оперативни задаци. Ученици треба да: упознају појам биолошке разноврсности и њен значај за опстанак и еволуцију живота на Земљи; науче и схвате нивое организације живог света у природи; упознају предмет истраживања екологије и њен значај; упознају компоненте животне средине; упознају еколошке факторе и њихов значај за живи свет; схвате основне односе исхране и повезаност живих бића у ланцима исхране; схвате узајамне односе живих бића и животне средине и динамику односа материје и енергије; схвате значај еколошке равнотеже за одржавање екосистема; упознају основне типове екосистема и животне услове у њима; стекну знања у вези са изворима и последицама угрожавања животне средине - екосистема; упознају глобалне последице загађивања животне средине; упознају појам и концепцију одрживог развоја; разумеју улогу и значај личног ангажовања у заштити животне средине; упознају природне ресурсе, њихову ограниченост и значај рационалног коришћења; изграде ставове, развијају знања и умења неопходна за заштиту животне средине и допринос одрживом развоју;

- развијају еколошку, здравствену и културу живљења.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА: Увод. Биолошка и културна еволуција човека. Услови живота на Земљи. Разноврсност живог света. Нивои организације живог света. Екологија и животна средина. Предмет истраживања, историјски развој и значај екологије. Животна средина – појам и компоненте. Животно станиште - биотоп. Услови живота у станишту - еколошки фактори. Однос организама и животне средине (адаптације, животне форме). Популација – основне одлике. Животна заједница и њена организација (еколошка ниша, просторна и временска организација). Екосистем – основни процеси који се одвијају у екосистему. Односи исхране. Пренос енергије и кружење супстанце (материје).Развој екосистема (сукцесије). Основни биоми на Земљи. Биосфера. Угрожавање, заштита и унапређивање екосистема - животне средине. Разноврсност и структура екосистема (природни и антропогени). Екосистеми

копнених вода; загађивање и могућности заштите. Екосистеми мора; загађивање и могућности заштите. Шумски екосистеми; угроженост и могућности заштите. Травни екосистеми; угроженост и могућности заштите. Антропогени екосистеми (агроекосистеми и урбани екосистеми); угроженост и могућности заштите. Активност: Уочавање разноврсности и структуре екосистема у непосредном окружењу. Угрожавање и заштита биодиверзитета. Категорије заштићених природних добара (национални и међународни ниво). Црвене књиге флоре и фауне. Угрожавање и заштита културних добара.

Унапређивање животне средине – значај и могућности. Пројекат: Истраживање стања угрожености животне средине у непосредном окружењу. Активност: Примери позитивног

и негативног утицаја антропогеног фактора на животну средину. Активност: Посета једном заштићеном природном добру. Глобалне последице загађивања животне средине. Климатске промене. Ефекат стаклене баште. Оштећење озонског омотача. Киселе кише. Сушење шума. Ерозија земљишта. Ширење пустиња. Нестајање биљних и животињских врста. Пројекат: Глобалне последице загађивања животне средине (претраживање интернет страна, научних часописа ...). Животна средина и одрживи развој. Концепт одрживог развоја. Право на информисаност и учешће јавности у доношењу одлука у вези заштитне животне средине.

Природни ресурси – одрживо коришћење. Енергетска ефикасност. Активност: Процена

примене неких облика енергетске ефикасности. Отпад и рециклажа. Активност: Конкретан допринос селекцији отпада. Дебата на тему: Информисаност и учешће младих у заштити животиња (добробит животиња). Животна средина, здравље и култура живљења. Право на здраву животну средину. Савремен начин живота и здравље (бука, брза храна, дувански дим...). Култура живљења (еколошка култура). Активност: Организација и реализација разних активности унапређивања заштите животне средине и културе живљења. Обнављање и систематизација садржаја наставног програма петог, шестог, седмог и осмог разреда (провера знања дефинисаних образовним стандардима за крај обавезног образовања).

Хемија

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА: Неметали, оксиди неметала и киселине. Оперативни задаци. Ученик треба да: зна о заступљености неметала у природи, у елементарном виду и у једињењима; разуме основна физичка и хемијска својства важнијих представника неметала (водоника, кисеоника, сумпора, азота и угљеника); повезује структуру атома

неметала са њиховим својствима и положајем у Периодном систему елемената; зна која својства неметала одређују њихову практичну примену; зна да неметали реагују са кисеоником и граде оксиде; саставља формуле оксида неметала применом знања о валенци неметала; зна да оксиди неметала, који реагују са водом, са њом граде киселине; примењује знање да је валенца неметала иста у киселини и одговарајућем оксиду; уме да докаже киселине помоћу индикатора.

Садржаји: Заступљеност неметала у природи и њихова основна физичка својства. Водоник, његова својства и примена. Кисеоник, његова својства и примена. Сумпор, његова својства и примена. Сумпор(IV)-оксид, сумпор (VI)-оксид, сумпорна киселина и примена. Азот, његова својства и примена. Азот(V)-оксид, азотна киселина и примена. Амонијак, његова својства и примена. Угљеник, његова својства и примена. Угљеник(II)-оксид. Угљеник(IV)-оксид, угљена киселина и примена. Демонстрациони огледи. Вежбе. Метали, оксиди метала и хидроксида (базе).

Оперативни задаци. Ученик треба да: зна о заступљености метала у природи, у елементарном виду и у једињењима; разуме основна физичка својства метала; повезује структуру атома метала са њиховим својствима и положајем у Периодном систему елемената; разликује својства хемијски изразитих метала од технички важних метала; зна својства метала која одређују њихову практичну примену; зна да метали у реакцији са кисеоником граде оксиде метала; саставља формуле оксида метала применом знања о валенци метала; зна да оксиди метала, који реагују са водом, са њом граде хидроксида (базе); зна да је валенца метала иста у хидроксиду и одговарајућем оксиду; зна да је хидроксидна група једновалентна; саставља формуле хидроксида на основу валенце метала; уме да помоћу индикатора докаже базна својства раствора хидроксида; зна да у реакцији неких метала са киселинама настаје водоник; зна да су метали подложни корозији и поступке заштите од корозије; зна да се легирање врши у циљу добијања материјала са својствима погодним за одређену намену.

Садржаји: Заступљеност метала у природи и њихова основна физичка својства. Калцијум. Калцијум-оксид и калцијум-хидроксид, својства и примена. Гвожђе, алуминијум, бакар – својства на којима се заснива примена ових метала. Корозија метала. Гвожђе(III)-оксид, алуминијум-оксид. Легуре које се најчешће примењују (бронза, месинг, челик, дуралуминијум, силумини). Демонстрациони огледи. Вежба. Соли. Оперативни задаци. Ученик треба да: усвоји знања о појму соли; саставља формуле соли на основу валенце метала и валенце киселинског остатка; саставља формуле соли на основу назива соли и обрнуто; зна да соли могу настати у хемијским реакцијама: киселине и базе, метала и киселине, киселог оксида и базе; уочава међусобну повезаност оксида, киселина, хидроксида и соли; - предвиђа производе реакција у којима учествују хемијски елементи и једињења која су представници одређених класа неорганских једињења; зна о заступљености натријум-хлорида и

калцијум-карбоната у природи; зна о значају и примени важних соли. Садржаји: Физичка својства соли (агрегатно стање, растворљивост). Хемијске реакције соли (реакције са киселинама, базама и солима).

Примена соли. Демонстрациони огледи. Вежбе. Електролитичка дисоцијација киселина, хидроксида и соли.

Оперативни задаци. Ученик треба да: разуме како под утицајем поларних молекула воде дисосују киселине, хидроксида и соли; зна да киселине у води дају као позитивне јоне H^+ јоне; зна да у воденим растворима база постоје хидроксидни јони, OH^- ; разуме да је реакција неутрализације реакција између H^+ и OH^- јона; разуме да се доказивање кисело-базних својстава раствора помоћу индикатора заснива на постојању одређених јона у раствору; упознаје рН-скалу и на основу рН-вредности разврстава растворе у киселе, базне и неутралне. разуме међусобну повезаност оксида, киселина, хидроксида и соли. Садржаји: Електролитичка дисоцијација киселина, хидроксида и соли. Мера киселости раствора – рН-скала. Демонстрациони огледи. Увод у органску хемију.

Оперативни задаци. Ученик треба да: зна да су једињења угљеника, изузев оксида, угљене киселине и њених соли (карбоната и хидрогенкарбоната) органска једињења; зна да су угљеникови атоми у молекулима органских једињења четворовалентни; разуме да се угљеникови атоми могу међусобно повезивати у отворене и затворене низове (прстенове), да веза између атома угљеника може бити једнострука, двострука и трострука, те да је то узрок многобројности органских једињења; разуме да угљеникови атоми у молекулима органских једињења могу бити повезани и са атомима других елемената једноструком, двоструком или троструком везом.

Садржаји: Својства атома угљеника. Многобројност органских једињења. Општа својства органских једињења, разлике у односу на неорганска једињења. Демонстрациони огледи. Упоредивање својстава органских и неорганских једињења: растворљивост у води (натријум-хлорид, скроб, бензин, уље); понашање при загревању (натријум-хлорид и скроб). Доказивање угљеника у органским супстанцама. Угљоводоници.

Оперативни задаци. Ученик треба да: разликује алкане, алкене и алкине на основу молекулске и структурне формуле и на основу назива; разуме структурну изомерију; зна физичка својства угљоводоника (растворљивост, агрегатно стање на собној температури); зна да угљоводоници подлежу реакцији сагоревања у којој се ослобађа топлота; разуме разлике у структури и реактивности засићених и незасићених угљоводоника, односно да двострука веза у молекулима алкена и трострука веза у молекулима алкина условљава њихова хемијска својства; разуме основне хемијске реакције алкана (супституција), алкена и алкина (адиција); зна да су главни природни извори угљоводоника нафта и земни гас; зна важније деривате нафте (бензин,

петролеум, дизел уље, уље за подмазивање и асфалт) и да су то смеше једињења сличних физичких и хемијских својстава.

Садржаји: Елементарни састав, подела и физичка својства угљоводоника. Засићени угљоводоници (алкани) и незасићени угљоводоници (алкени и алкини). Хемијска својства угљоводоника (сагоревање, супституција, адиција). Ароматични угљоводоници. Бензен. Нафта и земни гас – извори угљеникових једињења и енергије. Полимери. Демонстрациони огледи. Испитивање растворљивости и сагоревање п-хексана (медицински бензин). Разликовање засићених и незасићених ацикличних угљоводоника (реакција са калијум-перманганатом). Вежба. Органска једињења са кисеоником. Биолошки важна органска једињења. Хемија животне средине.

Оперативни задаци. Ученик треба да: зна о значају безбедног поступања са супстанцама и значају правилног складиштења; зна о загађивачима (неорганским и органским супстанцама) ваздуха, воде и земљишта и мерама заштите. Садржаји: Загађивачи ваздуха, воде и земљишта. Мере заштите.

Техника и технологија

Физичко васпитање

Грађанско васпитање

Изборни страни језик немачки језик

Физичко васпитање - изабрани спорт

Информатика и рачунарство

Оперативни задаци: упознавање ученика са применом рачунара у области табеларних прорачуна и изради графикона; упознавање ученика са фазама израде проблемских задатака на рачунару; упознавање ученика са основама језика за израду једноставних презентација на мрежи; упознавање ученика са могућностима специјализованих програма за израду презентација на мрежи; - оспособљавање ученика за самосталну израду пројекта применом рачунарских технологија.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА: Табеларни прорачуни. Радна свеска и радни лист. Унос података. Форматирање ћелија. Рад са формулама. Коришћење уграђених функција. Рад са графичким објектима. Израда графикона. Штампање. Изборни модули. Програмирање. Поступци за решавање проблемских задатака. Решавање проблемских задатака. Презентације на мрежи. Основни елементи језика HTML. Боја и слика за позадину. Рад са текстом. Рад са сликом. Хиперлинк. Рад са табелама.

Специјализовани програми за израду веб страница. Израда самосталног пројекта. Избор теме. Израда плана рада на пројекту. Избор средстава за реализацију пројекта. Израда пројекта. Вредновање пројекта.

Слободне наставне активности за ученике 5-8. разреда

У другом циклусу основног образовања и васпитања, ученици за сваки разред (5-8.) бирају један од три програма слободних наставних активности које школа нуди. Правилницима је предвиђено да сви ученици током другог циклуса похађају четири различита програма.

На основу правилника који су објављени у „Просветном гласнику“ бр. 17/2021 од 05.11.2021. године, односно:

- [правилника који се односи на 5. и 6. разред](#), [правилника за 7. разред](#), [правилника за 8. разред](#),

- [Водича за остваривање слободних наставних активности у другом циклусу основног образовања](#),

као и састанака стручних већа за област предмета, предложене су следеће слободне наставне активности за школску 2024-2025. годину:

Разред	Слободна наставна активност	Реализатори у шк. 2024-25. години
5.	Медијска писменост	Наставници немачког језика
	Цртање, вајање и сликање	Наставници ликовне културе
	Вредности и врлине као животни компас	вероучитељи
6.	Вежбањем до здравља	Наставници физичког и здравственог васпитања
	Е-редакција	Наставници српског језика
	Вредности и врлине као животни компас	Наставници друштвених наука
7.	Историја технике	Наставници технике и технологије
	Предузетништво	Наставници информатике и рачунарства
	Уметност	Наставници ликовне културе
8.	Уметност	Наставници музичке културе
	Историја природних наука	Наставници природних наука

Од 12 одабраних слободних наставних активности, 9 је усвојено на основу предлога у поменутиим документима (на основу предлога Завода за унапређење образовања и васпитања и стручних друштава), док 3 представљају ауторске програме наших колега.

У зависности од броја пријављених ученика, тј. броја група (које ће се формирати на основу правилника о финансирању чије објављивање се очекује), реализатори свих слободних наставних активности ће бити одређени поделом часова за наредну школску годину.

4. Програм допунске, додатне и припремне наставе

4.1. Програм допунске наставе

Реализација допунског рада се планира за сваку школску годину, за ученике који заостају у савладавању наставног градива. При организовању допунског образовно-васпитног рада води се рачуна о јасним педагошким опредељењима приликом издвајања ученика за допунску наставу. Потребно је:

- Извршити дијагностиковање ученика код којих се може појавити неуспех и предузети педагошке и друге мере
- Применити одговарајуће методе, облике и принципе рада (индивидуализована настава, употреба разноврсних наставних средстава, принцип очигледности,...)
- Укључују се ученици по препоруци предметног наставника
- Предаје наставник који иначе предаје тај предмет у редовној настави. У овој настави мора преовлађавати индивидуални облик рада, а да би се то постигло формираће се групе од највише 10 ученика. Ученици свих разреда могу бити ангажовани са једним часом недељно. Евиденција о одржавању допунске наставе водиће се у дневнику рада, а о редовном похађању наставе води рачуна одељенски старешина и о томе обавештава родитеље и одговарајуће органе школе.

Обухватају се ученици који поједине целине наставног садржаја нису савладали, схватили, због болести или породичних и других разлога одсуствовали са наставе. Годишњи фонд часова допунске наставе је 36 по предмету, али може се планирати и већи или мањи број, зависно од потребе. Те потребе утврђују одељењска већа за свако одељење посебно.

Тачан распоред допунског рада и број обухваћених ученика немогуће је унапред

планирати због тога што директно зависе од броја ученика којима је оваква настава потребна. Након његовог усвајања на седницама одељењског већа, тај план постаје саставни део Годишњег плана и Школског програма.

Први циклус:

Програм допунске наставе из српског језика за 1.разред

Циљ и задаци допунске наставе српског језика су: спречавање застоја у напредовању; примене индивидуализоване наставе, тј. издиференцираних захтева у зависности од ученика; подстицање и мотивисање ученика да усвоје предвиђене наставне садржаје, отклањање неуспеха у учењу; навикавање ученика на самосталан рад и активно учење у заједничком раду и разговору; развијати памћење, мишљење, логичко мишљење и повезивање.

бр.	Област / тема	исход
1	ПОЧЕТНО ЧИТАЊЕ И ПИСАЊЕ	-разликује изговорени глас и написано слово; -изговорене и написане речи и реченице; -влада основном техником читања и писања Кириличног текста; -разуме оно што прочита;
2	КЊИЖЕВНОСТ	-активно слуша и разуме садржај књижевно уметничког текста који му се чита; -препозна песму, причу и драмски текст; -одреди главни догађај, време (редослед догађаја) и место дешавања у вези са прочитаним текстом;
3	ЈЕЗИК (граматика, правопис и ортоепија)	-разликује слово, реч и реченицу; - правилно изговори и напише кратку и потпуну реченицу једноставне структуре са одговарајућом интонацијом односно интерпункцијским знаком на крају;

4 ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

(говорење, слушање, писање)

- правилно употреби велико слово;
- учтиво учествује у вођеном и слободном разговору;
- обликује усмену поруку служећи се одговарајућим речима;
- усмено прича према слици/сликама и о доживљајима;
- усмено описује ствари из непосредног окружења;
- бира и користи одговарајуће речи у говору;
- напамет говори краће књижевне текстове;
- учествује у сценском извођењу текста;
- пажљиво и културно слуша саговорнике;
- примењује основна правописна правила;
- пише читко и уредно;
- писмено одговара на постављена питања;
- спаја неколико реченица у краћу целину;
- пише реченице по диктату примењујући основна правописна правила;
- гласно чита, правилно и са разумевањем;
- тихо чита (у себи) са разумевањем прочитаног;

Начин провере постигнућа и напредовања ученика

Проверавање постигнућа и праћење напредовања ученика вршиће се редовно на часовима допунске наставе усмено и писмено диференцираним прилагођеним захтевима. Усмено проверавање вршиће се кроз вештине изражавања (причање, препричавање, описивање), ортоепске вежбе лексичке и семантичке вежбе, синтаксичке, казивање напамет научених текстова (лирских и драмских), читање и тумачење текста, разумевање прочитаног. Писмено проверавање ученичких постигнућа вршиће се кроз индивидуализоване наставне листиће, ортографске вежбе, диктате, лексичке и семантичке вежбе, синтаксичке и стилске вежбе, домаће задатке. Пратиће се ангажовање ученика кроз однос према раду, однос према постављеним задацима, учествовање у процесу учења, сарадња са другим и исказано интересовање.

Програм допунске наставе из математике за 1.разред

Циљ и задаци допунске наставе математике су: спречавање застоја у напредовању; примене индивидуализоване наставе, тј. издиференцираних захтева у зависности од ученика; подстицање и мотивисање ученика да усвоје предвиђене наставне садржаје, отклањање неуспеха у учењу; навикавање ученика на самосталан рад и активно учење у заједничком раду и разговору; развијати памћење, мишљење, логичко мишљење и повезивање

бр.	Област / тема	исход
1.	ГЕОМЕТРИЈА	<ul style="list-style-type: none">-одреди међусобни положај предмета и бића и њихов положај у односу на тло;- упореди предмете и бића по величини;- уочи и именује геометријске облике предмета из непосредне околине;-именује геометријска тела и фигуре;- групише предмете и бића са заједничким својством;- сложи/разложи фигуру која се састоји од познатих облика;-разликује: криву, праву, изломљену, затворену и отворену линију;- црта праву линију и дуж помоћу лењира;- преслика тачке и фигуре у квадратној мрежи на основу задатог упутства
2.	БРОЈЕВИ	<ul style="list-style-type: none">- броји унапред и уназад и са прескоком;- прочита, запише, упореди и уреди бројеве прве стотине и прикаже их на бројевној правој;-користи редне бројеве;- разликује парне и непарне бројеве, одреди највећи и најмањи број, претходника и следбеника;

- користи појмове: сабирак, збир, умањеник, умањилац, разлика;
- сабира и одузима два једноцифрена броја не записујући поступак;
- сабира и одузима до 100 без прелаза преко десетице;
- растава број на сабирке и примени замену места и здруживање сабирака ради лакшег рачунања;
- реши текстуални задатак са једном операцијом;
- разликује новчане апоене до 100 динара и упореди њихову вредност;
- уочи правило и одреди следећи члан започетог низа;
- прочита и користи податке са једноставнијег стубичног и сликовног дијаграма или табеле
- измери дужину задатом, нестандартном јединицом мере;

3. МЕРЕЊЕ И МЕРЕ

Начин провере постигнућа и напредовања ученика

Праћење и вредновање, постигнућа и напредовања ученика вршиће се континуирано на часовима допунске наставе, уважавајући интересовања и активности ученика у процесу учења, а у складу са индивидуалним развојним способностима. Праћење и вредновање вршиће се усмено, писмено и кроз практичне задатке. Оцењивање се врши описно. Часови допунске наставе треба да делује подстицајно на ученика, користећи интересантне начине рада, и диференциране задатке. Усмене провере – ученик решава задатке пред таблом, самостално или уз помоћ наставника, писмене провере петнесто минутне вежбе путем наставних листића.

План допунске наставе из предмета енглески језик - 1. разред

Циљеви рада: Допунска настава се организује пре свега за ученике који показују тешкоће у артикулацији енглеских гласова и који не препознају гласове у говорном ланцу или који не изговарају развојно гласове и научене речи и изразе. Затим,

допунском наставом ће такође бити обухваћени и они ученици који не могу самостално да именују појмове или их именују тек уз већу помоћ наставника као и ученици који не реагују, било вербално или невербално, на постављена питања о познатим темама. Што се тиче усмене комуникације, допунском наставом ће бити обухваћени ученици који имају потешкоћа у састављању основне правилне реченичне структуре у говорном исказу. На крају, допунску наставу ће пратити и ученици који нису стекли основни фонд речи на овом нивоу учења језика.

бр.	Област / тема	временска артикулација	исход
1	Welcome – Увод: поздрављање и представљање – фразе и изрази: <i>Hello, I'm Zak.</i> Бројеви од 1 – 5 4 основне боје	септембар	- ученик уме да поздрави и отпоздрави - ученик уме да се представи - ученик препознаје и именује бројеве од 1 -5 - ученик препознаје и именује основне боје
2	My Birthday – Мој рођендан Боје, изрази: <i>How old are you? I'm seven.</i> <i>Happy birthday! Thank you</i>	септембар/октобар	- ученик уме да постави питање колико неко има година и зна да одговори на то питање - ученик уме да честита рођендан - ученик уме да се захвали за честитку
3	My School – Моја школа Лексика везана за школске предмете Израз <i>What's this? It's a...</i>	октобар`	- ученик уме да препозна и именује школске предмете - ученик уме да постави питање у вези са предметом и да у одговору представи предмет
4	My Family – Моја породица Лексика везана за чланове породице Занимања Изрази <i>This is...</i>	новембар	- ученик уме да представи чланове своје породице - ученик уме да опише сродство са члановима породице - ученик уме да представи занимања чланова своје

	<i>He's/She's...</i>		породице
5	My Body – Моје тело Лексика везана за делове тела Изрази <i>I've got/ You've got...</i>	децембар/јануар	- ученик уме да препозна и именује делове тела - ученик правилно користи у говору глагол „имати“
6	My Pets – Моји кућни љубимци Лексика везана за животиње које се држе као кућни љубимци Описни придеви <i>big, small, cold, hot</i>	фебруар	- ученик уме да препозна и именује кућне љубимце - ученик уме да опише љубимца једноставним језичким средствима
7	My House – Моја кућа Лексика везана за становање Изрази <i>Where's my? He's in the..., It's in the...</i>	март	- ученик уме да именује просторије у свом дому - ученик уме да опише једноставним језичким средствима просторне релације положаја предмета у његовом дому
8	My Food – Моја храна Речи <i>Yes/ No</i> Лексика везана за храну Придеви <i>good, bad</i> Изрази <i>I like..., I don't like..., Do you like?</i>	април	- ученик уме да препозна и именује речи везане за храну - ученик користи изразе да исказе допадање/недопадање и да постави питање другој особи да ли јој се нешто допада или не
9	I'm Excited – Узбуђен/Узбуђена сам Лексика везана за осећања	мај	- ученик уме да опише како се осећа
10	Goodbye – Збогом Израз <i>Goodbye</i>	јуни	Ученици знају поздраве приликом растанка, препознају појмове, правилно их артикулишу.
11	Festivals - Фестивали: Ноћ вештица, Божић, Ускрс Лексика везана за прославу празника Честитке <i>Happy</i>	октобар, децембар, април	Ученици су усвојили предвиђени фонд речи и изрази везаних за прославу празника, препознају појмове, правилно их артикулишу и знају да користе изразе којима се честитају

Програм допунске наставе из српског језика и математике за 2.разред

Годишњи фонд часова: 36

За ученике којима је потребна помоћ у савладавању програмских садржаја из Српског језика и Математике организована је допунска настава.

ЦИЉЕВИ

29. Усвајање наставних садржаја које ученици нису усвојили током редовне наставе
30. Усвајање наставних садржаја предвиђених планом и програмом на основном нивоу
31. Неговање сарадничких и кооперативних односа у раду
32. Увежбавање и понављање стечених знања и вештина и давање упутстава за савладавање потешкоћа у учењу
33. Пружање индивидуалне помоћи ученицима у учењу и бољем разумевању наставних садржаја
34. Оспособљавање ученика у повезивању градива сродних предмета и примени стечених знања
35. Омогућити да ученици кроз вежбу овладају, како теоријским, тако и практичним делом градива у оквиру својих могућности
36. Подстицање мотивације за рад и напредовање у учењу

ИСХОДИ

Ученици су:

2. усвојили наставне садржаје који су обрађивани на допунској настави
3. усвојили наставне садржаје предвиђене за основни ниво
4. остварили добре сарадничке и кооперативне односе – добра клима у одељењу
5. стекли нове вештине и знања, радне навике и одговорност према раду
6. боље разумели наставне садржаје и успевали да их примене на новим примерима

МЕТОДЕ

Монолошка, дијалогска, кооперативна, метода објашњавања и демонстрације, истраживачко-стваралачка, метода практичних радова.

НАЧИН ВРЕДНОВАЊА ПОСТИГНУЋА УЧЕНИКА

- продукти са часова (сликовно приказани садржаји)
- описно праћење напредовања ученика – записи у педагошкој свесци
- наставни листићи за проверу
- евиденција о редовном долажењу на допунску наставу
- прилагођени тестови за проверу
- провера усвојености градива на редовној настави
- давање мотивационе похвале за уложени рад и труд

НАПОМЕНА

На основу анализа успеха и резултата са иницијалног теста и провера знања у току школске године, ученици који покажу слабије резултате, долазе на организовану допунску наставу, о чему су благовремено обавештени и они и њихови родитељи.

СРПСКИ ЈЕЗИК

Глас и слог; самогласници и сугласници.

Врсте речи: именице (властите и заједничке); род и број именица; глаголи; глаголска времена: прошло, садашње, будуће време; потврдни и одрични глаголски облици; придеви (описни); бројеви (основни и редни).

Реченице: обавештајне, упитне, заповедне и узвичне.

Потврдне и одричне реченице.

Велико слово: писање назива држава, градова и села (једночланих и вишечланих) и једночланих географских назива.

Спојено и одвојено писање речи: писање речце ли и речце не уз глаголе.

Интерпункција: тачка (на крају реченице и иза редног броја); две тачке и запета у набрајању; писање датума арапским и римским цифрама.

Писање скраћеница: (мерне јединице и опште скраћенице ОШ, бр., итд., стр. и нпр.).

Друго писмо (латиница): штампана и писана слова.

Разумевање прочитаног кроз одговоре на питања.

МАТЕМАТИКА

Сабирање и одузимање са преласком. Замена места и здруживање сабирака.

Веза сабирања и одузимања.

Једначине са једном операцијом (сабирање или одузимање).

Римске цифре

Множење и дељење (таблично)

Нула и јединица као чиниоци; нула као дељеник.

Замена места и здруживање чинилаца.

Редослед рачунских операција.

Множење и дељење збира и разлике бројем.

Веза множења и дељења. Једначине са једном операцијом (множење или дељење).

Бројевни изрази. Формирање израза на основу реалистичних ситуација.

Разломци облика $\frac{1}{n}$, $1 \leq n \leq 10$

Дуж, права и полуправа. Тачка и права. Отворена и затворена изломљена линија.

Графичко надовезивање дужи. Дужина изломљене линије. Обим геометријских фигура без употребе формула.

Цртање правоугаоника, квадрата и троугла на квадратној мрежи, на тачкастој мрежи.

Симетричне фигуре.

Подударност фигура (интуитивно).

Мерење дужине стандардним мерним јединицама (м, дм, цм).

Мерење времена (дан, месец, година, час, минут).

Програм рада допунске наставе из енглеског језика за 2. разред

Циљеви рада: Допунска настава се организује пре свега за ученике који показују тешкоће у овладавању језичким вештинама, нарочито у погледу вештине слушања и писања. Додатна помоћ у погледу ових вештина биће упућена оним ученицима који не могу да препознају и разумеју већ представљене исказе у комуникацији изворних говорника, као и према оним ученицима којима слабије иде овладавање комуникативним вештинама и разумевање говора. Допунском наставом ће бити обухваћени и они ученици који слабије владају артикулацијом сложенијих нових речи и израза и који не препознају гласове у говорном ланцу. Затим, допунском наставом ће такође бити обухваћени и ученици који не реагују, било вербално или невербално, на постављена питања о познатим темама. На крају, допунску наставу ће пратити и ученици који нису стекли основни фонд речи на овом нивоу учења језика.

бр.	Област / тема	временска артикулација	исход	планиран бр. часова
1	Writing numbers	септембар	- ученик зна да пише	2

			бројеве - ученик уме да препозна спелинг бројева и именује их	
2	Birthdays around the World	септембар/октобар	- ученик препознаје значења речи и препознаје постављена питања и одговара на њих	2
3	Have got/has got and body features	октобар	- ученик уме да искаже припадност и опише личне ствари - ученик уме да опише личне карактеристике	2
4	Описи животиња са Have got/has got	новембар	- ученик уме да именује животиње и да их опише	2
5	Home-There is/are	децембар/јануар	- ученик уме да опише просторије у кући као и начештај	2
6	Clothes-I'm wearing	фебруар	- ученик уме да опише гардеробу коју има обучену као и друге особе	2
7	Things I Can Do – Шта умем да урадим Глагол „моћи“ – <i>can/can't</i> Исказивање способности	март	- ученик уме да препозна и именује сопствене способности и умећа	2
8	Food-I like and I don't like	април	- ученик уме да именује храну коју воли и коју не воли	2
9	What are you doing-activities	мај	- ученик уме да именује активности -ученик уме да	2

			користи облике I am/am not и He/she/it is/isn't	
10	Festivals - Фестивали: Божић, Дан мајки Лексика везана за прославу празника	октобар, децембар, април	Ученици су усвојили предвиђени фонд речи и израза везаних за прославу празника, препознају појмове и правилно их артикулишу.	2

Програм допунске наставе из српског језика у 3. разреду

Годишњи фонд часова 18 часова					
Предметни исходи	Опште међупредметне компетенције	Назив теме /садржај	Кључни појмови садржаја	Начини поступци остваривања програма	Начин провере остварености исхода
По завршетку разреда ученик ће бити у стању да: - разликује књижевне врсте: песму, причу, басну,	Сарадња: Изражава своје ставове, мишљења, осећања, на позитиван, конструктивни, аргументовани начин. Уважава саговорника	КЊИЖЕ ВНОСТ	Поезија, проза, драма, прича, бајка, басна, текст, књижевноу метнички и информати	Проверавање постигнућа и праћење напредовања ученика вршиће се усмено и писмено. Усмено проверавање вршиће се	Праћењем постигнућа ученика, усменим испитивањем; Бележењем постигнућа ученика оценом;

бајку, драмски текст;	реагујући на оно штоговори, а не на његову личност.	вни текст, народна књижевнос	кроз вештине изражавања	Усмене и писмене провере степена усвојености знања; Свеске ученика и њихови практични радови
- одреди главни догађај, време и место дешавања у тексту;	Одговорно учешће у демократском друштву:	т, наслов, пасус, тема текста, поука, порука текста, ликови, песма, стих, строфа, лирска песма, аутор, дијалог, монолог, песничке слике.	(причање, препричавање, описивање), ортоепске вежбе лексичке и семантичке вежбе, синтаксичке и стилске вежбе, казивање напамет научених текстова (лирских и драмских), сценско приказивање драмског и драматизованог текста, читање и тумачење књижевног дела, разумевање, применанаученог	
- одреди редослед догађаја у тексту ; - уочи главне и споредне ликове и разликује њихове позитивне и негативне особине;	Негује своју националну, културну баштину и активно учествује у интеркултуралном дијалогу.			
- наведе једноставне примерепоређења из текстова и свакодневног живота;	Решавање проблема:Формулише објашњења и закључке на основу резултата до којих је дошао у раду, презентује их и дискутује са другим особама и преиспитује их у светлу добијених коментара. Сечена нова сазнања и вештине повезује у јединствену целину са претходним. Проверава применљивост решења у пракси и користи стечена знања и вештине у новим ситуацијама. Рад са подацима и информацијама			
По завршетку разреда ученик ће бити у стању да: уочава и препознаје реченице по	Решавање проблема; Сарадња; Компетенција за учење;	ЈЕЗИК	Реченица, реч, слог, глас, слово, субјекат, предикат,	
			ортографске вежбе, диктате, лексичке и семантичке	

<p>значењу и облику, врсте речи - уочава главне делове реченице:</p> <p>субјекат и предикат</p> <p>- закључују да речи у реченици имају различиту функцију и означавају место, време и начин вршења радње</p> <p>дели именице на заједничке и властите; уочава род и број именица</p> <p>- закључују да се глаголи разликују по радњи, стању и збивању; усвајају да код глагола разликујемо облике садашњости, прошлости и будућности</p> <p>- усвајају знања о роду и броју придева</p> <p>- врше поделу придева на описне и градивне</p> <p>пише по правописним правилима</p> <p>По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:</p> <p>-влада основном</p>	<p>Комуникација;</p> <p>Естетичка компетенција;</p> <p>Рад са подацима и информацијама</p> <p>Комуникација: Изражава своје ставове, мишљења,</p>	<p>именице</p> <p>врста (род и број), глаголи (прошло, садашње и будуће време), придеви; обавештајн а,у питна, заповедна и узвична реченица</p> <p>вежбе, синтаксичке и стилске вежбе, домаће задатке и писмене задатке. - Пратиће се ангажовање ученика кроз однос према раду.</p> <p>ЈЕЗИЧК А КУЛТУ РА</p>	<p>Фабула – редослед догађаја, препричава</p>
---	--	--	---

техником читања и писања ћириличног и латиничког текста;

- користи различите облике усменог и писменог изражавања: препричавање, причање, описивање;

- правилно састави дужу и потпуну

реченицу и споји више реченица у краћу целину

- разликује основне делове текста (наслов, пасус, име аутора, садржај);

- износи своје

мишљење о тексту.

осећања, на позитиван, конструктиван и аргументован начин. Уважава саговорника реагујући на оно што говори, а не на његову личност. Естетичка компетенција: Препознаје и развија сопствене стваралачке

ње, причање, описивање, аутодиктат.

Програм допунске наставе из математике у 3. разреду

Годишњи фонд часова 18

Предметни исходи	Опште међупредметне компетенције	Назив теме /садржај	Кључни појмови садржаја	Начини и поступци остваривања програма	Начин провере остварености исхода

<p>По завршетку разреда ученик ће бити у стању да: упознаје и записује бројеве до 1000 (стотине, стотине и десетице); решава простије текстуалне задатке математички се изражава (математички записује текстуалне задатке, једначине и неједначине и решава их) упознаје, разликује и решава задатке са разломцима $1/5, 1/10, 1/100, 1/1000, 1/3, 1/6, 1/9, 1/7$</p> <p>упознаје и разликује римске од арапских бројева и записује их</p>	<p>Комуникација Уме јасно да се изрази усмено и писано, у складу са потребама и карактеристикама ситуације, поштујући ограничења у погледу дужине и намене</p> <p>Компетенција за учење Користи различите изворе информација и има критички однос према њима- Способан је да самостално и у сарадњи са другима истражује, открива и повезује нова знања.</p> <p>Сарадња</p> <p>Активно и конструктивно учествује у раду групе или пара, Критички процењује свој рад и рад чланова групе, доприноси унапређивању рада групе и уме да представи резултате рада.</p> <p>Решавање проблема</p> <p>Препознаје проблем, рашчлањује проблемску ситуацију на делове и уочава везе између њих, планира стратегију и решава проблем, примењује знања и вештине стечене учењем и ваншколским искуством.</p>	<p>Г РОЈЕВИ</p>	<p>Бројеви прве хиљаде. Сабирање и одузимање (усмени и писмени поступак).</p> <p>Множење једноцифреним бројевима и бројем 10 и дељење бројевима прве десетице са и без остатка (усмени и писмени поступак). Зависност резултата од промене компонената . Једначине</p>	<p>учење путем откривања истраживање симулација пројекат решавање проблема кооперативно учење</p>	<p>Прикупљање информација из различитих извора: свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови. Праћењем постигнућа ученика, усменим испитивањем Бележењем постигнућа ученика</p>
<p>По завршетку разреда ученик ће бити у стању да: - уочава и црта раван, полуправу, праву, дуж и односе међу њима, круг, угао, правоугаоник, квадрат</p> <p>- црта праве (паралелне, нормалне), дуж</p> <p>- израчунава обим квадрата и правоугаоника - уочава и црта троуглове</p> <p>израчунава обим троугла</p>	<p>Узајамни положаји правих (паралелне праве и праве које се секу). Угао, врсте углова. Троугао, врсте троуглова.</p> <p>Кружница и круг.</p> <p>Правоугаоник и квадрат.</p> <p>Обим троугла, квадрата и правоугаоника. Цртање</p>	<p>ГЕ ОМЕТРИЈА</p>	<p>Узајамни положаји правих (паралелне праве и праве које се секу). Угао, врсте углова. Троугао, врсте троуглова.</p> <p>Кружница и круг.</p> <p>Правоугаоник и квадрат.</p> <p>Обим троугла, квадрата и правоугаоника. Цртање</p>		

	Дигитална компетенција	паралелних и нормалних правих помоћу лењира.
	Приликом решавања проблема уме да одабере средство ИКТ-а и да га користи на одговарајући начин.	Конструкције троугла и кружнице.
	Рад са подацима и информацијама	Пресликавање геометријских фигура на квадратној мрежи.
По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	Користи информације у различитим симболичким модалитетима (табеларни, графички, текстуални приказ), чита, тумачи и примењује их, повезујући их са претходним знањем из различитих области.	Мерење масе (кг, г, т).
- упоређује мере		
- мери дужи		
- мери масу		Мерење времена
- мери време (година, век)		(деценија, век, секунд).
- мери запремину		
течности (литар, децилитар, центилитар, милилитар, хектолитар)		Мерење дужине (мм, км).
- примењује стечена знања о мерама и јединицама мере		
		Мерење запремине
		течности (л, дл, цл, мл, хл).
		Мерење површине геометријских фигура задатом мером.

Циљеви рада:

1. усвајање простих и сложенијих граматичких структура
2. проширивање речника
3. развијање четири језичке вештине

Допунска настава се организује пре свега за ученике који показују тешкоће у препознавању реченичних делова у писаном исказу као и за оне ученике који нису савладали основне елементе писмености (препознавање графема језика који се учи и писање истих). Што се тиче усмене комуникације, допунском наставом ће бити обухваћени ученици који имају потешкоћа у састављању основне правилне реченичне структуре у говорном исказу. На крају, допунску наставу ће пратити и ученици који нису стекли основни фонд речи на овом нивоу учења језика.

бр.	Област / тема	временска артикулација	исход
1	<i>Nature</i>	септембар/октобар	<p>4. ученик разуме једноставне поруке и питања која се односе на једноставне информације и непосредно окружење</p> <p>5. користећи кратке и једноставне исказе и једноставна језичка средства, ученик се представља, поздравља и отпоздравља, и описује своје непосредно окружење</p> <p>6. ученик правилно изговара и записује познату лексику</p>
2	<i>Me</i>	октобар/новембар	<p>7. ученик описује и представља себе и друге људе користећи глагол “<i>have /has got</i>” у потвдном, одричном и упитном облику</p> <p>8. ученик пише једноставне податке о себи и лицима из блиског окружења,</p>

			у обрасцима, упитницима или табелама 9. ученик правилно изговара и записује познату лексику	
3	<i>Pets</i>	децембар/јануар	10. користећи облике глагола “ <i>have/has got</i> ” ученик описује животиње/кућне љубимце 11. ученик повезује неколико кратких исказа у кратак, везани текст 12. ученик правилно изговара и записује познату лексику	
4	<i>Home</i>	фебруар	13. ученик описује свој дом/кућу користећи једноставна језичка средства 14. ученик разуме, тражи и пружа једноставна обавештења о положају у простору 15. ученик правилно изговара и записује познату лексику	
5	<i>Clothes</i>	март	16. ученик пише кратке и једноставне поруке у којима се захваљује, извињава или нешто честита 17. ученик на матерњем језику саопштава основну тему и најопштитји садржај кратког писаног текста на страном језику 18. ученик описује себе и друге у смислу одевања 19. ученик поставља и одговара на једноставна питања у вези са блиским темама 20. ученик правилно изговара и записује познату лексику	
6	<i>Sports</i>	април	21. ученик разуме, реагује на и упућује позив на заједничку	

			<p>активност</p> <p>22. ученик уме да изрази личне и туђе способности, знања и умећа користећи глагол “<i>can/can ’t</i>” у потврдном, одричном и упитном облику</p> <p>23. ученик правилно изговара и записује познату лексику</p>	
7	<i>Food</i>	мај	<p>24. ученик тржи мишљење и изражава допадање/недопадање, слагање/неслагање користећи глагол “<i>like</i>” у свим његовим облицима</p> <p>25. ученик правилно изговара и записује познату лексику</p>	
8	<i>Things we do</i>	мај/јун	<p>26. користећи једноставне граматичке структуре, ученик именује активности из свакодневног живота/слободног времена</p> <p>27. ученик разуме и уме да одговори на питање о томе шта тренутно ради (тренутна активност)</p> <p>28. ученик правилно изговара и записује познату лексику</p>	

Програм допунске наставе из српског језика и математике за 4.разред

Годишњи фонд часова: 36

За ученике којима је потребна помоћ у савладавању програмских садржаја из српског језика и математике организована је допунска настава према Закону о основама система и усаглашена са новим Законом о основној школи (члан 32. став

Циљеви:

- усвајање наставних садржаја које ученици нису усвојили током редовне наставе;
- усвајање наставних садржаја предвиђених планом и програмом на основном нивоу;
- неговање сарадничких и кооперативних односа у раду;
- увежбавање и понављање стечених знања и вештина и давање упутстава за савладавање потешкоћа у учењу;
- пружање индивидуалне помоћи ученицима у учењу и бољем разумевању наставних садржаја;
- оспособљавање ученика у повезивању градива сродних предмета и примени стечених знања;
- омогућити да ученици кроз вежбу овладају, како теоријским, тако и практичним делом градива у оквиру својих могућности;
- подстицање мотивације за рад и напредовање у учењу.

Исходи

Ученици су:

- усвојили наставне садржаје који су обрађивани на допунској настави;
- усвојили наставне садржаје предвиђене за основни ниво;
- остварили добре сарадничке и кооперативне односе – добра клима у одељењу;
- стекли нове вештине и знања, радне навике и одговорност према раду;
- боље разумели наставне садржаје и успевали да их примене на новим примерима.

Методe

Монолошка, дијалoшка, кооперативна, метода објашњавања и демонстрације, истраживачко-стваралачка, метода практичних радова.

Начин вредновања постигнућа ученика:

- продукти са часова (сликовно приказани садржаји);
- описно праћење напредовања ученика – записи у педагошкој свесци;
- наставни листићи за проверу;
- евиденција о редовном долажењу на допунску наставу;
- прилагођени тестови за проверу;
- провера усвојености градива на редовној настави;
- давање мотивационе похвале за уложени рад и труд.

Напомена

На основу анализа успеха и резултата са иницијалног теста и провера знања у току школске године, ученици који покажу слабије резултате, долазе на организовану допунску наставу, о чему су благовремено обавештени и они и њихови родитељи.

Српски језик

Садржај програма: читање текстова; реченице по значењу и облику; именице, врсте, род и број; усмено препричавање текста; писмено препричавање текста; субјекат, предикат- главни делови реченице; придеви, врсте, род и број; употреба великог слова; глаголи и глаголска времена; личне заменице; вежбе у писменом изражавању; вежбе у описивању; вежбе читања и писања; употреба; скраћеница; глаголи у тексту; писање речце не и ли; остали делови реченице - објекат, прилошке одредбе (време, место, начин); анализа реченица.

Математика

Садржај програма: бројеви до 1000000, читање, писање, задаци; месне вредности бројева до и преко 1000000; сабирање и одузимање до 1000000; сабирање и одузимање преко 1000000; текстуални задаци (сабирање и одузимање); једначине са сабирањем и одузимањем; дуж, права, полуправа; таблица множења и дељења; множење и дељење - писмено; текстуални задаци (множење и дељење); једначине са множењем и дељењем; редослед рачунских операција; изрази са више операција; мерење и мере; правоугаоник и квадрат, обим и површина; коцка и квадар- елементи, мрежа; коцка и квадар - површина; разломци.

Програм допунске наставе из енглеског језика 4. разред

Циљеви рада:

- 29. усвајање простих и сложенијих граматичких структура
- 30. проширивање речника
- 31. развијање четири језичке вештине

бр.	Област / тема	временска артикулација	исход	бр. часова
1	Present Simple of the verb to be, singular and plural of	септембар	Ученици умеју да препознају форму и	1

	nouns		користе у основној употреби Садашње просто време глагола 'to be'	
2	Possessives, there is and there are	септембар	Ученици умеју да користе присвојно 's	1
3	Demonstrative pronouns singular and plural	октобар	Ученици умеју да користе одговарајућу показну заменицу	1
4	Some and any	октобар`	Ученици умеју да препознају разлику у употреби израза за количину some и any	1
5	Have/has got – affirmative and negative	новембар	Ученици умеју да изразе припадање/неприпадање	1
6	Have/has got – questions and short answers	новембар	Ученици умеју да изразе припадање/неприпадање	1
5	Can and Can't	децембар	Ученици знају да изразе знање/умеће уз помоћ глагола can/can't	1
6	Present Simple Tense	децембар	Ученици умеју да препознају форму и користе у основној употреби Садашње просто време	1
7	Wh – words and questions	јануар	Ученици знају значење неколико упитних речи и препознају упитан ред речи у упитној реченици	1
8	Pronouns	јануар	Ученици препознају личне и присвојне заменице	1
9	Vocabulary	фебруар	Ученици су проширили речник	1
10	Reading skills	фебруар	Ученици умеју да	1

			прочитају кратак текст на познату тему са разумевањем	
11	Listening skills	март	Ученици умеју да разумеју кратак текст на познату тему слушањем	1
12	Present Simple Tense	март	Ученици умеју да препознају форму и користе у основној употреби Садашње просто време	1
13	<i>Present Simple Tense-positives</i>	април	Ученици умеју да препознају форму и користе у основној употреби Садашње просто време	1
14	<i>Present Simple Tense-negatives</i>	мај	Ученици умеју да препознају форму и користе у основној употреби Садашње просто време	1
15	Questions and pronouns	мај	Ученици знају значење неколико упитних речи и препознају упитан ред речи у упитној реченици; Ученици препознају личне и присвојне заменице	1
16	Questions and pronouns	мај	Ученици знају значење неколико упитних речи и препознају упитан ред речи у упитној реченици; Ученици препознају личне и присвојне заменице	1

--	--	--	--	--

Други циклус:

Српски језик

Допунска настава се организује за ученике који - из објективних разлога - у редовној настави матерњег језика не постижу задовољавајуће резултате у неком од програмско-тематских подручја.

Зависно од утврђених недостатака у знањима и умењима ученика, као и узрока заостајања, наставник формира одговарајуће групе с којима организује допунски рад (на пример: група ученика с недовољним знањем одређених садржаја и граматике или правописа; група ученика који нису савладали неки од предвиђених елемената књижевне анализе или облика усменог и писменог изражавања; група ученика са артикулационим проблемима, итд.). На основу претходног испитивања тешкоћа и узрока, за сваку групу се ствара посебан, одговарајући план рада, чијим ће се савладавањем отклонити испољени недостаци у знању, умењу и вештини ученика. Допунски рад претпоставља и специфичне облике у савладавању одређених програмских садржаја (индивидуализација наставе - полупрограмираним и програмираним секвенцама, наставним листићима; предавањима с друкчијим - очигледнијим примерима; посебни групни и индивидуални задаци и др.). Нарочито треба водити рачуна о одмерености захтева, као и о стимулисању ученика за показане резултате (похвале, награде, позитивна оцена).

Допунски рад организује се током целе наставне године, односно одмах чим се уоче тешкоће појединих ученика у усвајању програмских садржаја. Чим савлада одређену тешкоћу или отклони недостатак, ученик престаје с допунским радом ван редовне наставе. Током даље редовне наставе такве ученике не треба испуштати из вида, односно - диференцирањем редовне наставе - омогућити ученицима да градиво савладају на редовним часовима.

- реализовање исхода наставе и учења
- савладавање почетног читања и писања
- читање и разумевање прочитаног
- савладавање градива из граматике
- уобличавање знања о правопису српског језика и правилном говору □ усвајање образовних стандарда

- примена научног у учењу и даљем школовању
- повезивање знања
- примена правописних правила српског језика

Математика

Допунска настава се организује за ученике који из објективних разлога у редовној настави математике не постижу задовољавајуће резултате у неком од програмско-тематских подручја.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА допунске наставе из математике:

5.разред:

Скуп, елементи, подскуп. Венов дијаграм. Скуповне операције (унија, пресек, разлика). Кружница (кружна линија), круг. Кружница и права, тангенте. Угао, централни угао, кружни лук и тетива. Врсте углова и упоређивање углова. Мерење, сабирање и одузимање углова. Комплементни и суплементни углови. Појам природног броја, делиоци и садржаоци природних бројева. Дељивост декадним јединицама. Дељивост 2, 5, 4, 3 и 9. Проширивање разломака. Скраћивање разломака. Упоређивање разломка. Децимални запис разломка. Превођење децималног записа у разломак и обрнуто. Придруживање разломака на бројевној полуправи. Основне рачунске операције са разломцима. Изрази са разломцима. Једначине са разломцима. Неједначине са разломцима. Аритметичка средина.

Осна симетрија у равни. Симетричне тачке. Симетричност двеју фигура у односу на праву. Оса-симетрије фигуре. Симетрала угла и дужи.

6.разред:

Појам негативног броја; цели бројеви и бројевна права; супротни бројеви; основне рачунске операције са целим бројевима; једначине и неједначине у скупу Z .

Претварање рационалних бројева; приказивање рационалних бројева на бројевној правој; изрази са рационалним бројевима; једначине облика $ax=b$; решавање једначина са рационалним бројевима.

Троугао : однос страница, врсте троуглова; конструкција неких углова (60, 120, 30, 45,

75 и 135); подударност троуглова; описана кружница; уписана кружница; четири значајне тачке у троуглу и њихова конструкција. Четвороугао: врсте; паралелограм; трапез; основне конструкције. Појам површине четвороугла; једнакост и површина фигура; површина троугла; Површина паралелограма и трапеза; површина паралелограма са нормалним дијагоналама.

Правоугли координатни систем у равни. Пропорција; практична примена директне и обрнуте пропорционалности;

7.разред:

Квадрат рационалног броја; основна својства операција са реалним бројевима Питагорина теорема; важније примене Питагорине теореме; конструкције тачака на бројевној правој. Проширена пропорција. Степен чији је изложилац природан број; операције са степенима (степен производа, количника и степена). Алгебарски изрази са полиномима (збир, разлика и производ); квадрат бинома; разлика квадрата; растављање полинома начиниоце.

Многоугао (појам и врсте); збир углова и број дијагонала многоугла; обим и површина многоугла. Централни и периферијски угао; обим круга; површина круга; површина кружног исечка и прстена. Обрада података, средња вредност, медијана, статистика.

8.разред:

Талесова теорема, сличност троуглова. размера дужи; пропорционалне дужи, ортогонална пројекција. Решавање линеарне једначине са једном непознатом. Површина и запремина призме. Решавање линеарне неједначине са једном непознатом. Површина и запремина ваљка. Пирамида (појам, елементи, пресеци, мрежа); површина пирамиде; запремина пирамиде. Линеарна функција; график, нуле, знак функције. Решавање система две линеарне једначине са двен епознате (метода супротних коефицијената, метод замене, погодна метода). Површина и запремина купе. Површина и запремина лопте.

Програм допунске наставе из хемије, 7. и 8. разред

Циљ допунске наставе хемије је пружање помоћи ученицима који имају потешкоће при савладавању основних хемијских појмова и руковању лабораторијским прибором и посуђем те у редовној настави не постижу задовољавајуће резултате. Другим речима, циљ допунске наставе је оствареност образовних стандарда основног нивоа код ученика.

Кораци реализације: идентификовање ученика који спорије напредују, организација допунског рада (избор садржаја за одређеног ученика) и звођење допунске наставе, праћење ученика

Начин реализације (облици иметоде рада): диференцијација задатака, индивидуални рад, рад у пару, рад у групи.

Програм допунске наставе садржи исте наставне теме, јединице и садржаје као програм редовне наставе. Допунска настава ће бити организована током целе школске године, када се укаже потреба за њом, најмање 36 часова у току школске године за 7. разред односно 34 часа за 8.разред.

Допунска настава 7.разред.

бр.	Област / тема	временска артикулација	исход	планиран бр. часова
1.	Хемија као експериментална наука и хемија у свету око нас	септембар	-идентификује и објашњава појмове који повезују хемију са другим наукама и различитим професијама, и принципима одрживог развоја;	1.
2.	Хемијска лабораторија	септембар	– правилно рукује лабораторијским посуђем, прибором и супстанцама, и показује одговоран однос према здрављу и животној средини; – повезује физичка и хемијска својства супстанци са применом у свакодневно животу и различитим професијама; – тумачи ознаке са амбалаже супстанци/комерцијалних производа	4

3.	Атоми хемијски елементи	и	октобар-новембар	<p>– представља структуру атома, молекула и јона помоћу модела, хемијских симбола и формула;</p> <p>– повезује распоред електрона у атому елемента с положајем елемента у Периодном систему елемената и својствима елемента;</p> <p>– разликује хемијске елементе и једињења на основу хемијских симбола и формула;</p>	5
4.	Молекули елемената и једињења, јони и јонска једињења		новембар-децембар	<p>– правилно рукује лабораторијским посуђем, прибором и супстанцама, и показује одговоран однос према здрављу и животној средини;</p> <p>-објашњава основну разлику између хемијских елемената и једињења, и препознаје примере хемијских елемената и једињења у свакодневном животу</p> <p>– представља структуру атома, молекула и јона помоћу модела, хемијских симбола и формула;</p> <p>-повезује распоред електрона у атому елемента с положајем елемента у Периодном систему елемената и својствима елемента;</p> <p>– разликује хемијске елементе и једињења на основу хемијских симбола и формула;</p> <p>– разликује типове хемијских веза, препознаје тип хемијске везе у супстанцама и повезује са својствима тих супстанци;</p> <p>– правилно рукује лабораторијским посуђем, прибором и супстанцама, и показује</p>	5.
5.	Хомогене и хетерогене смеше		децембар,јануар, фебруар	<p>– правилно рукује лабораторијским посуђем, прибором и супстанцама, и показује</p>	6

			<p>одговоран однос према здрављу и животној средини; – објашњава по чему се разликују чисте супстанце од смеша и илуструје то примерима; – разликује хомогене и хетерогене смеше, наводи примере из свакодневног живота и раздваја састојке смеша; – представља структуру атома, молекула и јона помоћу модела, хемијских симбола и формула; – изводи израчунавања у вези с масеним процентним саставом раствора; – тумачи ознаке са амбалаже супстанци/комерцијалних производа</p>	
6.	Хемијске реакције и хемијске једначине	фебруар	<p>– објашњава основну разлику између хемијских елемената и једињења, и препознаје примере хемијских елемената и једињења у свакодневном животу; – разликује хемијске елементе и једињења на основу хемијских симбола и формула; – напише једначине хемијских реакција и објасни њихово квалитативно и квантитативно значење; - тумачи ознаке са амбалаже супстанци/комерцијалних производа</p>	3.
7.	Израчунавања у хемији	март, април	<p>- правилно рукује лабораторијским посуђем, прибором и супстанцама, и показује одговоран однос према здрављу и животној средини; – објашњава основну разлику између</p>	6.

8.	Водоник и кисеоник и њихова једињења. Соли	април, мај, јун	хемијских елемената и једињења, и препознаје примере хемијских елемената и једињења у свакодневном животу; – напише једначине хемијских реакција и објасни њихово квалитативно и квантитативно значење; – квантитативно тумачи хемијске симболе и формуле користећи појмове релативна атомска и молекулска маса, количина супстанце и моларна маса опише и објасни физичка и хемијска својства водоника и кисеоника; – разликује оксиде, киселине, хидроксиде и соли на основу хемијске формуле и назива, и опише основна својства ових класа једињења; – индикаторима испита и на рН скали процени киселост раствора; – тумачи ознаке са амбалаже супстанци/комерцијалних производа	6
----	--	-----------------	---	---

Допунска настава 8.разред

бр.	Област / тема	временска артикулација	исход	планиран бр. часова
1.	Неметали, оксиди неметала и киселине	Септембар-октобар	-разуме основна физичка својства неметала(водоник, кисеоник, сумпор) -повезује структуру атома неметала са њиховим својствима и положајем у периодном систему елемената -пише формуле оксида и киселина најважнијих неметала - доказује киселине помоћу индикатора -набраја примену	7

			најзначајнијих једињења неметала	
2.	Метали, оксиди метала и хидроксида (базе)	октобар- новембар	-наводи физичка и хемијска својства важнијих метала -повезује њихову примену са својствима -пише формуле оксида и хидроксида и једначине њиховог добијања	4
3.	Соли	новембар	-составља формуле соли на основу валенце метала и валенце киселинског остатка -составља формуле соли на основу назива соли и обрнуто - разликује реакције добијања соли и наводи примену неких најзначајнијих соли -уочава међусобну повезаност оксида, киселина, хидроксида и соли	4
4.	Увод у органску хемију	децембар	-уочава основне особине органских једињења	2
5.	Угљоводоници	јануар- фебруар	-наводи физичка својства угљоводоника -даје називе и пише формуле-алкана, алкена и алкина -пише једначине сагоревања, адитије и супституције -уме да наведе примере примене угљоводоника у свакодневном животу	7
6.	Органска једињења са кисеоником	март-април	-пореди основна физичка својства алкохола, карбоксилних киселина и естара -наводи практичну примену алкохола, карбоксилних	5

7.	Биолошки важна органска једињења	април-мај	киселина и естара -уочавао штетно дејство етанола на људски организам и токсичност метанола -разликује функционалне група као делове молекула који условљавају физичка и хемијска својства једињења Пише карактеристичне хемијске реакције алкохола,киселина и естара -износи значај и улогу масти и уља,угљених хидрата и протеина у живим бићима. -наводи животне намирнице богате угљеним хидратима, протеинима	6
8.	Заштита животне средине	мај	-износи значај заштите животне средине	1

Програм допунске наставе из физике, 6, 7. и 8. разред

Допунска настава из физике 6.разред

Допунска настава се одржава један час седмично. Наставне теме по месецима су:

ДОПУНСКА НАСТАВА	УВОД	1.	Величине којима се описује кретање (пут, време, брзина).
		2.	Рачунање брзине код равномерног кретања
		3.	Рачунање брзине код равномерног кретања
		4.	Рачунање пређеног пута и времена кретања код равномерног кретања

ДОПУНСКА НАСТАВА	КРЕТАЊЕ	5.	Величине којима се описује кретање
		6.	Рачунање брзине код РПК
		7.	Рачунање брзине код РПК
		8.	Рачунање пређеног пута и времена кретања код равномерног кретања
		9.	Рачунање брзине кретања код РПК

ДОПУНСКА НАСТАВА	СИЛА	10.	Променљиво праволинијско кретање
		11.	Променљиво праволинијско кретање
		12.	Одређивање средње брзине променљивог кретања
		13.	Узајамно деловање тела при непосредном додиру

ДОПУНСКА НАСТАВА	СИЛА	14.	Графички приказ деловања силе
		15.	Процена интензитета силе помоћу динамометра
		16.	Сила Земљине теже и тежина тела

ДОПУНСКА НАСТАВА	МЕРЕЊЕ	17.	Основне и изведене физичке величине и њихове јединице. Међународни систем мера
		18.	Мерење дужине
		19.	Одређивање површине

--	--	--	--

ДОПУНСКА НАСТАВА	МЕРЕЊЕ	20.	Мерење и одређивање запремине
		21.	Појам средње вредности мерене величине и грешке при мерењу
		22.	Мерење димензије малих тела нонијусом
		23.	Мерење запремине чврстих тела неправилног облика мензуром

ДОПУНСКА НАСТАВА	МАСА И ГУСТИНА	24.	Инертност тела. Закон инерције (Први Њутнов закон механике).
		25.	Маса и тежина као различити појмови
		26.	Густина тела и густина супстанце
		27.	Одређивање густине чврстих тела

ДОПУНСКА НАСТАВА	ПРИТИСАК. ГУСТИНА	28.	Одређивање густине течности мерењем њене масе и запремине.
		29.	Одређивање густине чврстих тела правилног и неправилног облика
		30.	Маса и густина – нумерички задаци

ДОПУНСКА НАСТАВА	ПРИТИСАК	31.	Спојени судови. Хидростатички притисак
		32.	Атмосферски притисак. Торичелијев оглед.
		33.	Атмосферски притисак.
		34.	Преношење спољашњег притиска

ДОПУНСКА НАСТАВА	СИСТЕМАТИЗАЦИЈА ГРАДИВА	35.	Паскалов закон и његова примена
		36.	Систематизација пређеног градива

Допунска настава из физике за 7. разред

ДОПУНСКА НАСТАВА	СИЛА И КРЕТАЊЕ	1	Равномерно праволинијско кретање (РПК) -обнављање
		2	Први Њутнов закон и маса тела – обнављање
		3	Сила као узрок промене брзине тела. Убрзање
		4	Убрзање

ДОПУНСКА НАСТАВА	СИЛА И КРЕТАЊЕ	5	Њутнови закони
		6	Равномерно променљиво праволинијско кретање (РППК)
		7	Равномерно променљиво праволинијско кретање
		8	Тренутна и средња брзина тела при равномерно променљивом праволинијском кретању

ДОПУНСКА НАСТАВА	СИЛА И КРЕТАЊЕ	9	Зависност брзине од времена код РППК
		10	Зависност пређеног пута од времена код РППК
		11	Графичко представљање зависности брзине и пређеног пута код РПК
		12	Графичко представљање зависности брзине и пређеног пута код РПК

Д	О	П	Ж	13	Слободан пад
---	---	---	---	----	--------------

		14	Хитац у вис
		15	Хитац наниже

ДОПУНСКА НАСТАВА	РАВНОТЕЖА ТЕЛА	16	Трење
		17	Отпор средине
		18	Кретање тела под дејством силе Земљине теже

ДОПУНСКА НАСТАВА	РАВНОТЕЖА ТЕЛА	19	Појам и врсте равнотежа тела. Полуга, момент силе
		20	Полуга и момент силе
		21	Сила потиска. Архимедов закон
		22	Равнотежа тела

ДОПУНСКА НАСТАВА	МЕХАНИЧКИ РАД И ЕНЕРГИЈА	23	Механички рад
		24	Рад силе теже и силе трења
		25	Механичка енергија
		26	Кинетичка и потенцијална енергија

ДОПУНСКА НАСТАВА	МЕХАНИЧКА ЕНЕРГИЈА. СНАГА	27	Закон одржања механичке енергије
		28	Снага и коефицијент корисног дејства
		29	Снага
		30	Рад, енергија и снага

ДОПУНСКА НАСТАВА	ТОПЛОТНЕ ПОЈАВЕ	31	Рад, енергија и снага - систематизација и обнављање градива
		32	Топлотно ширење тела. Температура
		33	Температура
		34	Количина топлоте. Специфични топлотни капацитет

ДОПУНСКА НАСТАВА	СИСТЕМАТИЗАЦИЈА ГРАДИВА	35	Топлотна равнотежа
		36	Систематизација пређеног градива

Допунска настава из физике за 8.разред

ДОПУНСКА НАСТАВА	ОСЦИЛАТОРНО И ТАЛАСНО КРЕТАЊЕ	1	Периодично кружно и осцилаторно кретање
		2	Појмови и величине који описују осцилаторно кретање
		3	Таласно кретање
		4	Звук и резонанција

ДОПУНСКА НАСТАВА	СВЕТЛОСМНЕ ПОЈАВЕ	5	Одбијање светлости. Равна и сферна огледала
		6	Равна и сферна огледала
		7	Брзина светлости. Преламање светлости. Тотална рефлексија
		8	Преламање светлости

ДОПУНСКА НАСТАВА	СВЕТЛОСНЕ ПОЈАВЕ - ЕЛЕКТРИЧНО ПОЉЕ	10	Брзина светлости. Преламање светлости. Тотална рефлексija
		11	Преламање светлости
		12	Количина наелектрисања
		13	Узајамно деловање наелектрисаних тела. Кулонов закон

ДОПУНСКА НАСТАВА	ЕЛЕКТРИЧНО ПОЉЕ	14	Кулонов закон
		15	Електрично поље
		16	Рад у електричном пољу. Напон

ДОПУНСКА НАСТАВА	ЕЛЕКТРИЧНА СТРУЈА	17	Извори електричне струје
		18	Електрична струја
		19	Мерење јачине и напона електричне струје

ДОПУНСКА НАСТАВА	ЕЛЕКТРИЧНА СТРУЈА	20	Електрична отпорност проводника
		21	Омов закон за део и цело струјно коло
		22	Рад и снага електричне струје
		23	Електрична енергија и Џулов закон

ДОПУНСКА НАСТАВА	МАГНЕТНО ПОЉЕ	24	Магнетно поље сталних магнета. Магнетно поље Земље
		25	Карактеристике магнетног поља
		26	Магнетно поље електричне струје

		27	Дејство магнетног поља на струјни проводник
--	--	----	---

ДОПУНСКА НАСТАВА	ЕЛЕМЕНТИ АТОМСКЕ ФИЗИКЕ	28	Структура атома. Нуклеарне силе
		29	Структура атома
		30	Природна радиоактивност. Радиоактивно зрачење

ДОПУНСКА НАСТАВА	ЕЛЕМЕНТИ НУКЛЕАРНЕ ФИЗИКЕ	33	Радиоактивно зрачење
		34	Вештачка радиоактивност. Фисија и фузија
		35	Примена нуклеарне енергије
		36	Атомска и нуклеарна физика

Програм допунске наставе из биологије

Разреди: пети, шести, седми и осми.

Циљ реализовања допунске наставе је да ученик уз помоћ наставника стекне основна знања из програма биологије запети, шести, седми и осми разред и усвоји елементарне исходе који одговарају стандардима основног нивоа постигнућа.

Фондчасова: 1 часнедељно, годишње по 36 часова од петог до седмог разреда, а у осмом 34 часа.

Садржаји допунске наставе прилагођавају се индивидуалним потребама ученика који похађају овај облик наставе (нпр. ако ученик има тешкоћа у савладавању градива, онда му се пружа помоћ да усвоји елементарна знања и дата знања активира у комуникацији).

Садржаји допунске наставе су у оквиру пет тема/области које се обрађују од петог до осмог разреда :

- Јединство грађе и функције као основа живота;
- Порекло и разноврсност живог света;
- Наслеђивање и еволуција;
- Живот у екосистему;
- Човек и здравље.

Часови ће се реализовати по потреби. Број часова који ће бити посвећен одређеним наставним садржајима одређује наставник током године на основу праћења напредовања ученика и евиденцију о томе води у својој педагошкој свесци.

Како се реализују часови допунске наставе: уколико већи број ученика посећује допунску наставу, онда није могуће задовољити индивидуалне потребе свих ученика. У том случају стално се смењују различите методе, приступи, облици рада и наставна средства. На тај начин, током више часова задовољавају се потребе свих ученика.

Ученици се континуирано прате и подстичу у раду, а наставник објашњава и по потреби

поједностављује делове градива који им нису били довољно јасни на часовима редовне наставе. Инсистира се на препознавању и објашњавању основних биолошких појава и процеса. На часовима се користе методе, технике, облици рада и наставна средства која

се користе и на часовима редовне наставе, али с њихов избор више прилагођава индивидуалним потребама и склоностима ученика (нпр. уколико ученик боље разуме градиво када му се поједини садржаји приказују сликом или шемом, онда се инсистира на анализи илустративних материјала). Такође, на часовима се издвајају и посебно објашњавају кључни садржаји одређених тема и лекција, док се други мање важни садржаји у одређеној мери занемарују.

Како се планира настава и како се прате постигнућа ученика: на основу постигнућа ученика у оквиру редовне наставе, могућности и потреба изражених од стране самог ученика, одређује се циљ и планира начин рада са ученицима који се укључују у рад допунске наставе. Наставник континуирано прати рад ученика на часовима редовне и допунске наставе и процењује напредовање ученика. На основу резултата праћења,

наставник планира рад за будући период и процењује достигнућност основних исхода предвиђених Планом и програмом наставе и учења. О постигнућима и напредовању ученика, наставник редовно обавештава одељењског старешину, ПП службу и родитеље.

План рада допунске наставе из географије

Разред: 5, 6, 7. и 8.

Циљеви рада:

- ✓ помоћи ученицима да савладају минимум редовног програма из географије
- ✓ вежбање и утврђивање градива
- ✓ развијање радних навика

Пети разред

бр.	Област / тема	временска артикулација	исход	планиран бр. часова
1	Сунчев систем	октобар – април (по потреби)	Ученици ће стећи основна знања из наставног предмета - географија	10-15
2	Планета Земља - литосфера			
3	Атмосфера			
4	Хидросфера			
5	Биосфера			

Шести разред

бр.	Област / тема	временска артикулација	исход	планиран бр. часова
1	Географска карта	октобар – април	Ученици ће стећи основна знања из наставног предмета - географија	10-15
2	Друштвена			

	географија	(по потреби)		
3	Основне одлике Европе			
4				
5				

Седми разред

бр.	Област / тема	временска артикулација	исход	планиран бр. часова
1	Европа	октобар – април (по потреби)	Ученици ће стећи основна знања из наставног предмета - географија	10-15
2	Азија			
3	Африка			
4	Северна и Јужна Америка			
5	Аустралија и Океанија			

Осми разред

бр.	Област / тема	временска артикулација	исход	планиран бр. часова
1	Положај, границе и величина Србије	октобар – април (по потреби)	Ученици ће стећи основна знања из наставног предмета - географија	10-15
2	Природне одлике Србије			
3	Друштвене одлике Србије			
4	Културна баштина и завичајна географија			
5	Срби у дијаспори			

Програм допунске наставе из енглеског језика

Допунска настава из енглеског језика, 5. разред

бр.	Област / тема	временска артикулација	исход	бр. часова
1	My world	септембар, октобар	да овладају вокабуларом, разумеју једноставније текстове, усвоје језичке структуре и примене их у комуникацији	3
2	People are people	октобар, новембар	да овладају вокабуларом, разумеју једноставније текстове, усвоје језичке структуре и примене их у комуникацији	4
3	Fashion	новембар, децембар`	да овладају вокабуларом, разумеју једноставније текстове, усвоје језичке структуре и примене их у комуникацији	4
4	It`s delicious	децембар, јануар	да овладају вокабуларом, разумеју једноставније текстове, усвоје језичке структуре и примене их у комуникацији	3
5.	My day	јануар, фебруар	да овладају вокабуларом, разумеју једноставније текстове, усвоје језичке структуре и примене их у комуникацији	3
6.	The music of life	фебруар, март	да овладају вокабуларом, разумеју једноставније текстове, усвоје језичке структуре и примене их у комуникацији	3
7.	A question of sport	март, април	да овладају вокабуларом, разумеју једноставније текстове, усвоје језичке структуре и примене их у комуникацији	3
8.	Hobbies and interests	апри, мај,	да овладају вокабуларом, разумеју	3

		јун	једноставније текстове, усвоје језичке структуре и примене их у комуникацији	
--	--	-----	--	--

Допунска настава из енглеског језика, 6. разред

бр.	Област / тема	временска артикулација	исход	бр. часова
1.	<u>My life:</u> Daily routines, hobbies, physical appearance, Present Simple/Present Continuous	октобар	Ученици су кроз вежбе поновили циљани вокабулар. Знају форму и начин употребе два садашња времена	Једном недељно
2	<u>Believe it or not, A visit to a City:</u> Past Simple and Past Continuous, body parts, describing feelings	новембар	Ученици су усвојили нове речи везане за циљани вокабулар. Знају форму и употребу два прошла времена	Једном недељно
3.	<u>A visit to a City, Science matters:</u> Comparison of adjectives, means of transport, zero conditional	децембар	Ученици уче вокабулар лекције, схватили су употребу нултог кондиционала и начин поређења придева у енглеском језику	Једном недељно
4	<u>Science matters</u> Future be going to, Future will, Conditional sentences-type 1, Reading	јануар/феб	Ученици су поновили вокабулар лекције, познају речи умеју да их користе у реченици, усвојили начине на које се може изразити будућа радња у енглеском језику као и први кондиционал	Једном недељно
5	<u>Danger:</u> Present Perfect Simple, Words related to	март	Ученици су научили трећу колону да би боље разумели употребу садашњег перфекта. Ученици су усвојили грађење и употребу новог времена као и	Једном недељно

	adventure, jobs, action sports		кључне речи које су битне за разумевање овог облика.	
6	<u>Nowadays:</u> Clothes, shopping, articles, Reading	мај	Ученици су исвежбали читање различитих текстова и усвојили нове речи циљаног вокабулара	Једном недељно
7	<u>Feeling good:</u> Food and drink, Sports and fitness, illnesses	јун	Поправљање оцена	Једном недељно

Допунска настава из енглеског језика, 7.разред

Оствареност циљева рада: Утврђени су садржаји које одређени ученици нису успели да усвоје у редовној настави применом индивидуализације како би им се омогућило усвајање програма. Ученици који су похађали наставу усвојили су садржаје и показали знање на редовним часовима као и писменим и усменим проверама знања.

бр.	Област / тема	временска артикулација	исход
1.	Unit1-Verb patterns	октобар	Ученик кроз вежбе поновио глаголе који захтевају инфинитив и герунд.
2	Unit 2- Weather and natural disasters/ Past simple and past continuous Unit 3-.Food and drink/ Present perfect and adverbials 3. Dictation	новембар	Ученик усвојио вокабулар лекције као и грађење и употребу глаголских времена. Ученик поовежбао текст који је предвиђен за проверу писања по диктату.
3.	Unit 3-Food and drink /present perfect/ adverbials /writing e mails Unit 1,2,3	децембар	Ученик познаје вокабулар лекције, схватио употребу времена презент перфект и познаје адвербијале и занчење истих, усвојио форму писања мејлова и уме да напише кратак мејл са свим потребним инфомацијама Ученик вежба задатке и градиво

			за проверу на 1.писменом задатку	
4	Unit 4 -Sports events / ways of expressing future, 1st conditional Unit 5 - future tenses	јануар/фебруар	Ученик поновио вокабулар лекције, познаје речи уме да их користи у реченици, усвојио начине на које се може изразити будућа радња у енглеском језику, као и употребу и формирање условних реченица 1.типа Ученик увежбао писмено и усмено, употребу 1. Кондиционала. Ученик увежбао начине исказивања будућих радњи, писмено и усмено.	
5	Unit 6 - Modals of prohibition, obligation and advice Unit 7- 2nd conditional 2nd conditional/ examples and practice Defining and non-defining clauses	март	Ученик поновио модалне глаголе и користи их у реченицама, у усменом и писменом изражавању. Ученик усвојио у увежбао грађење и употребу 2.кондиционала. Ученик 2.кондиционал користи у писаним задацима као и у вербалном обраћању. Упознао се са појмом релативних клауза.	
6	Unit 8 crime/ passive voice have something done	мај	Ученик научио употребу пасива и претварање активних реченица у пасивне конструкције. Такође научио једноствније реченице са конструкцијом have something done Ученик увежбао употребу пасивних конструкција	
7	Одговарање и поправљање оцена и проширивање знања из области обрађених на часовима.	јун	Поправљање оцена	

Програм допунске наставе из енглеског језика, осми разред

бр.	Област / тема	временска артикулација	исход	бр. часова
1	Past Simple (regular and	Јануар-	Разумевање	3 часа

	irregular verbs)	фебруар	једноставних текстова којима се описују радње у прошлости	
2	Present Perfect (the third column – Past participle)	Фебруар-април	Постављање питања као и одговора на питања која се односе на догађаје у прошлости односно дато време, као и грађење реченица	5 часова
3	Adverbs of manner	мај	Разумевање као и самостално коришћење у једноставним реченицама и наредбама	1 час
4	Modal verbs	мај	Оспособљавање за изражавање мишљења и разумевање различитих	1 час

Програм рада допунске наставе из немачког језика

Ученици који имају потешкоћа у савладавању градива похађају допунску наставу. На допунској настави ученици треба да савладају делове градива које нису савладали у току редовне наставе, да обнове вокабулар, да исказују једноставне усмене поруке, савладају технике читања, писања краћих реченица и обнове основне граматичке појмове, треба додатно да увежбају делове градива које нису успели да савладају у току редовне наставе, а предвиђени су за ученике основног и средњег нивоа, треба да се упознају са правилима ортографије и да умеју да их примене, треба да увежбају читање и течноизговорају речи из познатог и непознатог текста, треба да савладају основна граматичка правила редоследа речи и да умеју да их примене у упитној и изјавној реченици, треба да умеју самостално да реше домаћи задатак.

За ученике 5. разреда:

Редни број	Област/тема	Временска артикулација	Исход
------------	-------------	------------------------	-------

1.	Идентификација потешкоћа код ученика у савладавању градива редовне наставе	Прво полугодиште	Ученик уме да примени основне граматичке појмове и правила и да реши задатке за напредни ниво.
2.	Немачка абецеда	Прво полугодиште	Ученик уме да препозна, пише и изговори речи на страном језику. Ученик примењује стечено знање из вокабулара.
3	Основни бројеви до 1000	Прво и друго полугодиште	Ученик је савладао писање и читање бројева до 20 и на основу слушања зна правилно да напише одређени број.
4.	Вежбе читања текстова из уџбеника	Током целе године	Ученик је увежбао читање текста и уме правилно да изговори сваку реч, чак и у непознатом тексту.
5.	Вежбе писања – преписивања и диктати	Током целе године	Ученик уме да препозна, пише и чита сва слова немачке абецеде . Уочава грешке које је направио на диктату.
6.	Говорне вежбе – основна комуникација на тему представи се, породица	Током целе године	Ученик успешно примењује стечено знање и повезује у језичке целине. Самостално осмишљава дијалоге.
7.	Граматичке вежбе: глаголи промена по лицима у презенту	Током целе године	Ученик је успешно савладао граматичка правила презента правилних и неправилних глагола.
8.	Помоћ при изради домаћих задатака	Током целе године	Ученик разуме и уме самостално да реши задатке.
9.	Припрема за контролне и писмене задатке	Прво и друго полугодиште	Ученик је успешно савладао задатке који су предвиђени за проверу знања.

За ученике 6. разреда:

Редни број	Област/тема	Временска артикулација	Исход
1.	Идентификација потешкоћа код ученика у савладавању градива редовне наставе	Прво полугодиште	Ученик уме да примени основне граматичке појмове и правила и да реши задатке за напредни ниво.
2.	Немачка абецеда	Прво полугодиште	Ученик уме да препозна, пише и изговори речи на страном језику . Ученик примењује стечено знање из вокабулара.
3	Редни бројеви до 1000	Прво и друго полугодиште	Ученик је савладао писање и читање бројева до 20 и на основу слушања зна

			правилно да напише одређени број.
4.	Вежбе читања текстова из уџбеника	Током целе године	Ученик је увежбао читање текста и уме правилно да изговори сваку реч, чак и у непознатом тексту.
5.	Вежбе писања – преписивања и диктати	Током целе године	Ученик уме да препозна, пише и чита сва слова немачке абецеде . Уочава грешке које је направио на диктату.
6.	Говорне вежбе – основна комуникација	Током целе године	Ученик успешно примењује стечено знање и повезује у језичке целине. Самостално осмишљава дијалоге.
7.	Граматичке вежбе: модални глаголи промена по лицима	Током целе године	Ученик је успешно савладао граматичка правила презента модалних глагола.
8.	Помоћ при изради домаћих задатака	Током целе године	Ученик разуме и уме самостално да реши задатке.
9.	Припрема за контролне и писмене задатке	Прво и друго полугодиште	Ученик је успешно савладао задатке који су предвиђени за проверу знања.

За ученике 7.разреда:

бр.	Област / тема	временска артикулација	исход
1	Моји доживљаји	Прво полугодиште	<p>Ученик уме да</p> <p>размени једноставније информације личне природе;</p> <p>у неколико везаних исказа саопшти информације о себи и другима;</p> <p>разуме једноставније текстове који се односе на опис особа, предмета, места, појава, радњи, стања и збивања;</p> <p>опише и упореди жива бића, предмете, места, појаве, радње и користећи једноставнија језичка средства</p> <p>разуме уобичајене молбе и захтеве и реагује на њих;</p> <p>упути уобичајене молбе и захтеве;</p> <p>честита, захвали и извини се користећи једноставнија језичка средства;</p> <p>разуме једноставније текстове у којима се описују искуства, догађаји и способности у</p>

прошлости;

опише неколико краћих, везаних исказа искуства, догађај из прошлости;

изрази жеље, интересовања, осете и осећања једноставнијим језичким средствима;

2 Мој свет и тој свет

упути предлоге, савете и позиве на заједничке активности користећи ситуационо прикладне комуникационе моделе;

затражи и пружи додатне информације у вези са предлозима, саветима и позивима на заједничке активности;

разуме једноставнија питања која се односе на оријентацију/положај предмета и бића у простору и правац кретања и одговори на њих;

Друго
полугодиште

затражи и разуме обавештења о оријентацији/положају предмета и бића;

опише правац кретања и просторне односе једноставним, везаним исказима;

изрази допадање и недопадање уз једноставно образложење;

разуме једноставније исказе којима се тражи мишљење и реагује на њих; разуме једноставније изразе који се односе на количину и цену; пита/каже/израчуна колико нешто кошта.

За ученике 8.разреда:

Редн и број	Област/тема	Временска артикулација	Исход
1.	Идентификација потешкоћа код ученика у савладавању градива редовне наставе	Прво полугодиште	Ученик уме да примени основне граматичке појмове и правила.
2.	Вежбе читања текстова из уџбеника	Током целе године	Ученик је увежбао читање текста и уме правилно да изговори сваку реч, чак и у непознатом тексту.

3.	Вежбе писања – преписивања и диктати	Током целе године	Ученик уме да препозна, пише и чита сва слова немачке абетеде.
4.	Говорне вежбе – основна комуникација	Током целе године	Ученик успешно примењује стечено знање и повезује у језичке целине. Самостално осмишљава дијалоге.
5.	Граматичке вежбе	Током целе године	Ученик је успешно савладао граматичка правила
6.	Помоћ при изради домаћих задатака	Током целе године	Ученик разуме и уме самостално да реши задатке.
7.	Припрема за контролне и писмене задатке	Прво и друго полугодиште	Ученик је успешно савладао задатке који су предвиђени за проверу знања.

4.2. Програм додатне наставе

Додатна је намењена развијању специјалних способности изузетно даровитих ученика за поједине дисциплине и области. Циљ је продубљивање и проширивање знања, развијање креативности и смисла за стваралачки самосталан рад. Укључени су ученици од 4. до 8. разреда који у појединим предметима постижу натпросечне резултате захваљујући својим способностима и склоностима, сазнањима и интересовањима, али који не морају показивати такве резултате и одличан успех у осталим наставним областима. Не обухватају се ученици само зато што су им опште способности натпросечне или што су вредни у учењу, већ су талентовани у посебној области. Додатни рад се организује у групама од највише 5 ученика у оквиру разреда (у оквиру наставног предмета може постојати више група). У раду ће бити заступљени индивидуални и групни облик рада.

У наредној години наставници ће радити по посебном програму и са талентованим ученицима, припремајући их за такмичења (у школи, граду, Републици). Тачан распоред додатног рада и број обухваћених ученика немогуће је унапред планирати због тога што директно зависе од опредељења ученика и термина такмичења.

Планирани фонд часова по предмету за који се организује додатни рад је 36 часова

годишње. Додатни рад се реализује у међусмени (од 13.10 до 13.55 часова), а по потреби и у другим терминима. Рад реализују наставници које одређују стручна већа, у складу са својим плановима рада и потребама школе.

Регионална и републичка такмичења организују се из предмета: српски језик, математика, физика, хемија, географија, историја, биологија, енглески језик и техничко образовање, па се додатна настава реализује управо из ових предмета, а из осталих предмета према потреби.

СРПСКИ ЈЕЗИК

1. За додатни рад опредељују се ученици од V до VIII разреда изнадпросечних способности и посебних интересовања за наставу српског језика, односно за продубљивање и проширивање знања из свих или само појединих програмско-тематских подручја редовне наставе (књижевност, језик, култура изражавања, филмска и сценска уметност). То су они ученици чија се знања, интересовања и даровитост изразитије испољавају већ у I, II и III разреду. Такве ученике уочавају, прате и подстичу наставници разредне наставе и педагошко-психолошка служба школе све до IV разреда када се први пут организује додатни рад (изводи се све до завршног разреда).

2. Додатни рад се организује и изводи за ученике од V до VIII разреда, један час недељно током целе наставне године. Изузетно је важно да се започета динамика додатног рада одржи док се не реализује утврђени програм. Уколико се, изузетно, додатни рад организује само у једном делу наставне године, пожељно је да се интересовање даровитих ученика за овај рад доцније не гаси, односно да се они подстичу на самостални рад другим формама рада (нпр. појачаном индивидуализацијом рада у редовној настави, давањем посебних задатака, ангажовањем у одговарајућим слободним активностима и др.).

3. Додатни рад - заснован на интересовању ученика за проширивање и продубљивање знања, умења и вештина - непосредније активира ученике и оспособљава их за самообразовање, развија њихову машту, подстиче их на стваралачки рад и упућује на самостално коришћење различитих извора сазнања. Под руководством наставника ученици се у додатном раду самостално служе књижевном и некњижевном грађом (у учењу и истраживању), те припремају и излажу своје радове (усмене, писмене, практичне) пред својом групом, разредом или целом школом.

Знања, умења и вештине које су стекли истраживачким, индивидуалним и групним радом ученици користе у редовној настави, слободним активностима и у другим приликама (конкурси, такмичења, школске и друге приредбе). Ученике који се посебно истичу у додатном раду треба и посебно стимулисати (похвале, награде, стипендије за даље школовање, упис у одговарајућу средњу школу и др.).

4. **Уочавање потенцијално даровитих ученика** у овој области остварује се непосредним праћењем од стране наставника разредне и предметне наставе, анализом радова ученика и остварених резултата на смотрема, такмичењима, интервјуисањем ученика и родитеља и применом одређених инструмената од стране школског психолога-педагога. На основу добијених резултата праћења и испитивања, интересовања и жеља даровитих ученика и напред наведених оријентационих садржаја, наставник заједно са ученицима утврђује (конкретизује) програм додатног рада с групама или појединим даровитим ученицима. **Програмом рада** обухватају се сегменти оријентационих садржаја програма (зависно од интересовања и жеља ученика: сва подручја или само књижевност, односно језик, односно култура изражавања, односно филмска или сценска уметност). То значи да наставник није обавезан да с појединцем или групом ученика оствари оријентационе програмске садржаје у целини. Битно је да планирани програмски садржаји буду у складу са интересовањима и жељама ученика, као и са расположивим годишњим фондом часова.

5. Додатни рад из српског језика **може се реализовати као индивидуализовани** (примерен појединим ученицима) и **групни** (за групе ученика једног или више разреда који се посебно интересују за исте програмске садржаје додатног рада). Зависно од интересовања ученика и програмских тема, групе се могу мењати (флексибилност састава групе).

6. **Улога наставника у додатном раду је специфична.** У сарадњи са учеником (евентуално - родитељима и школским педагогом - психологом) наставник утврђује конкретан програм додатног рада (у развијеним школама програм може да утврди и стручни актив наставника српског језика у разредној и предметној настави). Реализујући програм додатног рада, наставник за сваку од одабраних тема проналази и примењује најпогодније облике и методе рада, пре свега оне које у највећој могућој мери активирају све потенцијале ученика, а нарочито оне који омогућавају развој креативности ученика. Током додатног рада наставник се поставља као сарадник који стручно помаже рад појединца или групе: упућује и усмерава, помаже да се дође до прaviх решења, закључака и генерализација. Однос ученика и наставника у додатном раду је сараднички, непосреднији и ближи него у редовној настави, заснован на

узајамном поверењу и поштовању.

7. У додатном раду са ученицима наставник **прати и евидентира** њихов развој и напредовање, усавршава утврђене програме, открива нове могућности индивидуализације рада (проблемски задаци, истраживачки радови, програмиране и полупрограмиране секвенце, коришћење књижевне и некњижевне грађе и разних апарата и техничких помагала и др.), те врши уопштавање и примену стечених знања, умења и вештина у различитим ситуацијама. Обезбеђује укључивање ученика у организоване облике рада ван школе (конкурси, смотре, такмичења). За сваког ученика води досије у који уноси битне податке о његовом напредовању у развоју, те се стара да тај досије прати ученике пре уписа у средњу школу.

8. Ученици се самостално опредељују за додатни рад из српског језика (могу бити мотивисани, али никако присиљавани на то). Приликом опредељивања ученика за додатни рад, објективно треба проценити мотиве који су утицали на њихову одлуку (у обзир долазе само стварно надарени ученици, оцене из српског језика, а жеље ученика и родитеља не представљају пресудан фактор, јер не мора у сваком одељењу да буде даровитих ученика за овај предмет, талентованих за све предмете и области). Ученик остаје укључен у додатни рад онолико времена (година) колико жели. Посебно треба водити рачуна о томе да се даровити ученици не оптерећују изнад њихових стварних могућности и жеља (довољно је да ученик - уз редовну наставу - буде ангажован још само у једном виду васпитно-образовног рада - додатном раду, на пример, из овог предмета).

9. Додатни рад са ученицима може се остварити и онлајн алатима и програмима, уколико ученик поседује потребна знања из области информатике и рачунарства.

ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Додатна настава се одвија по разредима и наставници су поделили задужењ тако да један наставник држи додатну наставу – секцију за сва одељења неког разреда. Ученици се непосредно припремају за такмичење и испољавају знања која на редовним часовима можда не могу довољно да испоље.

ЛИКОВНА КУЛТУРА

За додатни рад од V до VIII разреда се опредељују даровити ученици и посебних интересовања за области из предмета ликовна култура, односно за продубљивање и проширивање знања и развијање стваралачког мишљења. То су ученици чија се даровитост изразитије испољава већ у I, II и III разреду. Такве ученике прате и подстичу наставници разредне наставе и педагошко

психолошка служба школе све до B разреда када се први пут организује додатни рад. Важно је да се додатни рад изводи током целе

године, све док траје реализација утврђеног програма. Иако се повремено, из објективних разлога, не организује ова настава, важно је да се рад са даровитом децом не прекида. У том случају треба да се подстичу на самостални рад у другим формама (појачаном индивидуализацијом рада у редовној настави, давањем посебних задатака и ангажовањем у слободним активностима).

Додатни рад је заснован на интересовањима ученика за проширивање и продубљивање умења и вештина. Непосредније активира ученике и оспособљава их за самообразовање, развија њихову машту, подстиче их на стваралачки рад и упућује на самосталност у трагању различитих извора сазнања. Под руководством наставника, ученици у додатном раду самостално бирају одговарајуће медијуме, средства за рад и непосредније излажу свој критичан став према вредностима. Ангажоване ученике с тога треба стимулисати (похвале, награде, стипендије за даље школовање) и постепено их уводити у области професионалне оријентације ка широком пољу ликовних делатности. Програмом рада обухваћени су сегменти оријентационих садржаја програма (зависно од могућих интересовања). Битно је да садржаји буду у складу са интересовањима ученика.

Наставник у сарадњи са учеником (евентуално родитељима и школским педагогом-психологом) саставља програм додатног рада. У реализацији програма наставник води разговор, проналази и примењује најпогодније облике и методе рада, пре свега оне које мотивишу ученике. Ученици се самостално опредељују за рад и неопходно је проценити мотиве који су утицали на њихову одлуку. Наставник треба да прати конкурсе, смотре, такмичења, обавештава и мотивише у правцу одређеног ликовног проблема. и афирмише дечје стваралаштво. Подржава их у раду инсистирајући на формирању збирке радова (мапе) и у сарадњи са родитељима у време наставе води дневник и прати развој детета. Очувањем тежње даровитих ученика ка креативном изражавању, заједно са овладавањем материјалом (развој техничке спретности и сензибилитета), доприноси даљем ликовном образовању. У том циљу предложене су области које ће се реализовати у додатној настави. Цртање: постепено обогаћивање појединостима на основу опсервирања или претходним вежбама рада по природи.

Сликање: увођење у бојене вредности процесом рада по природи и илустровању.
Графика: обогаћивање линеарног израза графичких површина, са постепеним свеснијим композиционим решењима.

МУЗИЧКА КУЛТУРА

ХОР И ОРКЕСТАР (Оријентациони садржаји програма)

Свака основна школа је обавезна да организује рад хорова. Хорови могу бити организовани као хор разреда првог циклуса, хор разреда другог циклуса, хор на нивоу школе, од првог до осмог разреда, или разредни хор.

Оркестар може да се образује у зависности од услова школе. Оркестар је инструментални састав од најмање 10 извођача који свирају у најмање три самосталне деонице. Могу се образовати оркестри блок флаута, тамбурица, гудачког састава, хармоника, мандолина, као и мешовити оркестри.

Рад са хором/оркестром представља сложенији вид образовног-васпитног рада наставника. Рачуна се као саставни део обавезне наставе, а вреднује се као педагошка норма наставника у оквиру обавезне двадесеточасовне норме са по 1 часа недељно, односно по 36 часова годишње. Часови хора/оркестра изводе се континуирано од почетка до краја школске године и део су радне обавезе ученика који су прошли аудицију за хор/оркестар.

Рад са хором/оркестром има образовни и васпитни циљ.

Образовни циљ обухвата развијање музичког укуса, стваралачких способности, спонтаног изражавања, музичког слуха и ритма, развијање гласовних могућности и учвршћивање интонације, способност за фино нијансирање и изражајно певање применом елемената музичке изражајности (темпо, динамика...). Развија се дечји глас, правилно држање, дисање, интонација, изговор и артикулација.

Васпитни циљ обухвата развијање осећања припадности колективу – тимски рад, развијање толеранције, дисциплине, поштовања различитости и правила понашања, развијање одговорности, стицање самопоуздања, савладавање треме и пружање помоћи у смислу вршњачког учења и сарадње. Упознавање разноврсних дела домаћих и страних аутора доприноси развоју опште културе, међусобном разумевању, уважавању и поштовању.

Утицај музике на здравље (психолошки, социолошки, емоционални развој) је веома значајан. Учествовање у хору/оркестру у великој мери доприноси смањењу стреса и агресивности. Ученици који певају, односно свирају показују боље резултате у учењу и социјалним вештинама. Уједно, учествовање у групном музицирању подстиче и доживотну љубав према музици.

ИСТОРИЈА

Додатна настава из историје одвија се током целе године и предвиђа један час недељно где ће ученици по својим афинитетима проширивати стечена знања из овог предмета. Ученици се припремају за такмичења у којима је потребно дати максимум и показати виши степен знања.

ГЕОГРАФИЈА

Додатна настава из географије одвија се током целе године. Предвиђен је један час недељно. На додатној настави, ученици уз помоћ наставника, проширују и продубљују стечена знања и припремају се за такмичења.

Програм рада додатне наставе из географије

Циљеви рада:

Припрема ученика за такмичење, логично закључивање и повезивање градива напредног нивоа.

Седми разред

бр.	Област / тема	временска артикулација	исход	планиран бр. часова
1	Европа	Децембар-април	Ученици самостално израђују задатке напредног нивоа и сами долазе до закључака	10-15
2	Азија и Африка			

3	Северна и Јужна Америка		везаних за дати период.	
4	Аустралија и Океанија			

Осми разред

бр.	Област / тема	временска артикулација	исход	планиран бр. часова
1	Положај, границе и величина Србије	Децембар-април	Ученици самостално израђују задатке напредног нивоа и сами долазе до закључака везаних за дати период.	10-15
2	Природне одлике Србије			
3	Друштвене одлике Србије			
4	Културна баштина Србије, Срби у дијаспори и завичајна географија			

Програм рада додатне наставе из физике 6. разред

Циљеви рада:

- решавање једноставних проблема и задатака у оквиру наставних сад-ржаја
- развијање способности за примену знања из физике
- развијање логичког и апстрактног мишљења

бр.	Област / тема	временска артикулација	исход	планиран бр. часова
1	Кретање	IX - X	Ученик треба да: <ul style="list-style-type: none"> - усвоји основне представе о механичком кретању и величинама које карактеришу равномерно кретање (пут, временски интервал, средња брзина) - уме да решава сложеније задатке везане за равномерно и промељиво кретање зна да прикаже график зависности брзине и пређеног пута од времена 	7
2	Сила	XI - XII	Ученик треба да: <ul style="list-style-type: none"> - схвати силу као меру узајамног деловања тела - разуме да сила има интензитет, правац и смер и да се мери динамометром - уме да решава сложеније задатке везане за силу и тежину тела. 	7
3	Мерење	I - II	Ученик треба да: <ul style="list-style-type: none"> - уме да рукује мерилима и мерним инструментима (метарска трака, хронометар, мензура, вага, динамометар); - Одреди средњу вредност неке непосредно мерене величине; - Зна да прикаже табеларно и графички добијене податке 	7

4	Маса и густина	III - IV	Ученик треба да: - усвоји појам масе и тежине и прави разлику између њих; - уме да одреди густину чврстих тела и густину течности - користи јединицу густине и масе у SI систему - решава теже задатке везане за густину чврстих тела и течности	7
5	Притисак	V - VI	Ученик треба да: усвоји појам притиска и уме да одреди притисак чврстих тела; - разуме и зна да примени Паскалов закон; схвати значај и примену спојених судова; разуме појам атмосферског притиска; - зна да решава сложеније задатке везане за притисак	6

Програм рада додатне наставе из физике 7. разред

Циљеви рада:

- решавање једноставних проблема и задатака у оквиру наставних сад-ржаја
- развијање способности за примену знања из физике
- развијање логичког и апстрактног мишљења

бр.	Област / тема	временска артикулација	исход	планиран бр. часова

1	Сила и кретање	IX - XI	Ученик треба: - Разуме различите врсте кретања и зна да их опише; - зна да графички представи зависност брзине од времена код равномерно променљивог кретања - користи на нивоу примене основне законе механике – Њутнове законе - зна да изврши динамичко мерење силе и решава сложеније проблеме везане за равномерно променљиво кретање	13
2	Сила теже	XI - I	Ученик треба да: - Стекне појам о гравитацији и гравитационом пољу и да разликује силу теже од тежине тела како би могао да разуме појам бестежинског стања - Зна да решава задатке везане за кретање тела у гравитационом пољу - Зна да решава задатке везане за силу трења и силу отпора средине	7
3	Равнотежа тела	II - III	Ученик треба: - Уме да слаже и разлаже силе - Познаје услов равнотеже сила - Познаје принцип рада и примену простих машина - Зна Архимедов закон и његову примену - Зна да решава сложеније задатке везане за равнотежу тела	6

4	Рад. Снага. Енергија	III - IV	Ученик треба да: - разуме везу између енергије и радаразуме појам снаге - схвати закон одржања енергије у механици - зна да решава сложеније задатке везане за рад, енергију и снагу	6
5	Топлотне појаве	V - VI	Ученик треба да: - зна да постоји веза између унутрашње енергије и кретања молекула тела; - зна да прави разлику између температуре и топлоте - зна да одреди и израчуна специфични топлотни капацитет - зна да решава сложеније задатке везане за количину топлоте	4

Програм рада додатне наставе из физике 8.разред

Циљеви рада:

- решавање једноставних проблема и задатака у оквиру наставних сад-ржаја
- развијање способности за примену знања из физике
- развијање логичког и апстрактног мишљења

бр.	Област / тема	временска артикулација	исход	планиран бр. часова
1	Осцилаторно и таласно кретање	IX - X	Ученик треба да: <ul style="list-style-type: none"> - схвати практичну примену Доплеровог ефекта у акустици - разуме појам резонанције 	4
2	Светлосне појаве	XI - XII	Ученик треба да: <ul style="list-style-type: none"> - схвати основне законе оптике и њихове последице - разуме појаву помрачења Сунца и Месеца - зна особине видљиве светлости и њен значај за живи свет - зна да решава сложеније задатке из ове области - зна да користи лупу и микроскоп 	7
3	Електрично поље	I - II	Ученик треба да: <ul style="list-style-type: none"> - схвати основне законе електростатике - зна да решава сложеније задатке из ове области 	5

4	Електрична струја	III - IV	Ученик треба да: <ul style="list-style-type: none"> - уме да користи мултиметар - зна да решава сложеније задатке везане за ову наставну тему 	10
5	Магнетно поље	V – VI	Ученик треба: <ul style="list-style-type: none"> - упозна појаву електромагнетне индукције ради њених многобројних примена - усвоји и разуме Фарадејев закон електромагнетне индукције и Ленцово правило <p>стекне основне појмове о наизменичној струји и трансформаторима</p>	4
6	Елементи атомске и нуклеарне физике		Ученик треба да: <ul style="list-style-type: none"> - Разуме да су макроскопске појаве условљене различитим нивоима структуре на микро нивоу (атом, јон, молекула); - Упозна радиоактивност као природну појаву; - Стекне појам о нуклеарним силама, о нуклеарној енергији и њеној примени. 	4

Садржаји додатног рада морају, пре свега, бити везани за садржаје овог разреда и на тај начин бити њихова интензивнија обрада. Уз то, могу да се изаберу и све друге занимљиве теме водећи рачуна да су битно садржајне. Сви наставници у школи сарађују са релевантним институцијама и друштвима из ове области, као што су Друштво математичара Србије, Математичка гимназија, КММ "Архимедес", итд.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА додатне наставе из математике:

5.разред:

Уочавање најбржег пута у проналажењу одређених веза између елемената неког скупа (комбинаторика) као и правилно записивање и логичко образложење решења.

Решавање сложенијих задатака у скупу целих и скупу рационалних бројева (операције, упоређивање, једначине, дељивост бројева).Решавање задатака уз помоћ разних дијаграма. Однос страница и углова у троуглу и четвороуглу, као и примена на теже задатке. Интуитивно проналажење решења у анализи конструктивних задатака, правилна конструкција, правилан запис доказа и дискусије. Оспособљавање ученика да врше конструкције: само шестаром, само лењиром и у задацима са недостижном тачком. Оспособити ученике да разлагањем сложених фигура на просте решавају разне задатке. Продубљивање и проширивање математичких знања ученика, подстицање ученика на самосталан рад, развијање код ученика способности логичког мишљења, оспособљавање ученика за самообразовање уз помоћ литературе.

6.разред:

Уочавање најбржег пута у проналажењу одређених веза између елемената неког скупа (комбинаторика) као и правилно записивање и логичко образложење решења. Решавање сложенијих задатака у скупу целих и скупу рационалних бројева (операције, упоређивање, једначине, дељивост бројева). Решавање задатака уз помоћ разних дијаграма. Однос страница и углова у троуглу и четвороуглу, као и примена на теже задатке. Интуитивно проналажење решења у анализи конструктивних задатака, правилна конструкција, правилан запис доказа и дискусије. Оспособљавање ученика да врше конструкције: само шестаром, само лењиром и у задацима са недостижном тачком. Оспособити ученике да разлагањем сложених фигура на просте решавају разне задатке. Продубљивање и проширивање математичких знања ученика,

подстицање ученика на самосталан рад, развијање код ученика способности логичког мишљења, оспособљавање ученика за самообразовање уз помоћ литературе. Dirchletov принцип.

7.разред:

Откривање Питагорине теореме; Питагорина теорема (увод, исказ, доказ); Троугао, правилан шестоугао и четвороугао; спирале другог корена и Питагорина стабло. Кругови у житу; историја броја пи; површина круга и чаробни број пи; Круг и кружница; Кружни исечак; Кружни лук; Кружни прстен. Талесова теорема; Талес против Кеопсове пирамиде; појам сличности; подела дужи на једнаке делове; пропорционалне дужи; примена сличности на правоугли троугао. Магични квадрат. Комбинаторика. Задаци који се решавају цртањем. Игре са заменама.

8.разред:

Талесова теорема, сличност троуглова, примена сличности на правоугли троугао. Израчунавање броја правих, равни, једноставни докази. Решавање линеарне једначине са

једном непознатом; Решавање линеарне једначине са апсолутном вредношћу; Диофантове једначине. Површина призме; Запремина призме. Решавање линеарне неједначине са једном непознатом. Површина и запремина пирамиде. Линеарна функција (примена, разни примери); цртање график, нуле, знак функције, испитивање. Обрада података, средња вредност, медијана, статистика. Решавање сложенијих проблемских ситуација применом система. Конјункција по модулу, критеријуми дељивости. Површина и запремина обртних тела.

БИОЛОГИЈА

Додатна настава из биологије одвија се током целе године и предвиђа један час недељно где ће ученици по својим афинитетима проширивати стечена знања из овог предмета. Ученици се припремају за такмичења у којима је потребно дати максимум и показати виши степен знања.

Програм рада додатне наставе из биологије за 5. и 6. разред

Циљеви рада:

- Циљ додатног рада из биологије је да ученици који показују веће интересовање за биологију, а редовне наставне садржаје савлађују са лакоћом, прошире и продубе своје знање.

- Циљ учења Биологије је да ученик, изучавањем биолошких процеса и живих бића у интеракцији са животном средином, развије одговоран однос према себи и природи и разумевање значаја биолошке разноврсности и потребе за одрживим развојем.

Циљ је да ученик:- развије способност за самостални рад и истраживачки рад;

- развије способност за решавање проблемских ситуација;

- развије логичко, критичко и биолошко мишљење;

- развије личност и понашање у складу са усвојеним и увежбаним знањима и вештинама.

бр.	Област / тема	временска артикулација	исход	планиран бр. часова
-----	---------------	------------------------	-------	---------------------

1	<p>Јединство грађе и функције као основа живота</p>	<p>септембар-јануар</p>	<ul style="list-style-type: none"> -упореди грађу животиња, биљака и бактерија на нивоу ћелија и нивоу организма; -повеже грађу и животне процесе на нивоу ћелије и нивоу организма; - одреди положај органа човека и њихову улогу; - цртежом или моделом прикаже основне елементе грађе ћелије једноћелијских и вишећелијских организама; - хумано поступа према организмима које истражује; - користи ИКТ и другу опрему у истраживању, обради података и приказу резултата. - табеларно и графички представи прикупљене податке и изведе одговарајуће закључке - разматра, у групи, шта и како је учио/учила и где та знања може да примени. 	18
---	---	-------------------------	---	----

2	Живот у екосистему	фебруар- март	<ul style="list-style-type: none"> -направи разлику између животне средине, станишта, популације, екосистема и еколошке нише; - размотри односе међу члановима једне популације, као и односе између различитих популација на конкретним примерима; - илуструје примерима међусобни утицај живих бића и узајамни однос са животном средином; - истражи утицај средине на испољавање особина, поштујући принципе научног метода; - користи ИКТ и другу опрему у истраживању, обради података и приказу резултата. - табеларно и графички представи прикупљене податке и изведе одговарајуће закључке; - разматра, у групи, шта и како је учио/учила и где та знања може да примени. 	8
---	--------------------	------------------	---	---

3	Наслеђивање и еволуција	март-април	<ul style="list-style-type: none"> - истражи утицај средине на испољавање особина, поштујући принципе научног метода; - идентификује примере природне и вештачке селекције у окружењу и у задатом текст - повеже еволутивне промене са наследном варијабилношћу и природном селекцијом; - користи ИКТ и другу опрему у истраживању, обради података и приказу резултата. - табеларно и графички представи прикупљене податке и изведе одговарајуће закључке; - разматра, у групи, шта и како је учио/учила и где та знања може да примени. 	3
4	Порекло и разноврсност живота	април-мај	<ul style="list-style-type: none"> -групише организме према особинама које указују на заједничко порекло живота на Земљи; - одреди положај непознате врсте на „дрвету живота”, на основу познавања општих карактеристика једноћелијских и вишећелијских организама; - користи ИКТ и другу опрему у истраживању, обради података и приказу резултата - табеларно и графички представи прикупљене податке и изведе одговарајуће закључке; - разматра, у групи, шта и како је учио/учила и где та знања може да примени 	3

5	Човек и здравље	мај- јун	<p>-прикупи податке о радовима научника који су допринели изучавању људског здравља и изнесе свој став о значају њихових истраживања</p> <p>- одржава личну хигијену и хигијену животног простора у циљу спречавања инфекција</p> <p>- доведе у везу измењено понашање људи са коришћењем психоактивних супстанци</p> <p>- збрине површинске озледе коже, укаже прву помоћ у случају убода инсеката, сунчанице и топлотног удара и затражи лекарску помоћ кад процени да је потребна;</p> <p>- повеже узроке нарушавања животне средине са последицама по животну средину и људско здравље и делује личним примером у циљу заштите животне средине;</p> <p>- користи ИКТ и другу опрему у истраживању, обради података и приказу резултата.</p> <p>- табеларно и графички представи прикупљене податке и изведе одговарајуће закључке;</p> <p>- разматра, у групи, шта и како је учио/учила и где та знања може да примени.</p>	4
---	-----------------	----------	---	---

Програм рада додатне наставе из биологије за 7.разред

Циљеви рада:

продубљивања знања у вези са биолошком и културном еволуцијом људи и развојем еволуционих теорија у вези са овом тематиком;

развијање способности аргументованог дискутовања на теме за које постоје различити ставови;

подстицање радозналости, потребе за знањем за разумевање природе, њених процеса и појава.

продубљивање стечених знања о типовима екосистема, животним условима у њима, изворима загађења и последицама истог на екосистеме

продубљивања знања у вези са анатомијом и физиологијом људског тела, као и вежбања на примерима тестова какви ће бити на такмичењу;

разумевање узрока и последица болести зависности, као и неправилне исхране и уопште нездравих стилова живота

продубљивања знања у вези са анатомијом и физиологијом полних органа, њиховом правилном негом, превенцијом и болестима, контрацепцијом, као и последицама уколико се она не практикује;

стицање хигијенских навика и одговорног односа према сопственом и здрављу других.

бр.	Област / тема	временска артикулација	исход	планиран бр. часова
1	Порекло и развој људске врсте	септембар	Анализа Дарвинових дела, одломака из књиге „Порекло врста“; Дискусија на еволуционо значајне теме у вези са пореклом људске врсте – настанак разума, интелекта и говора; Мини пројекат: портрет једног „супермена“ (како ће изгледати човек будућности – мешање различитих типова људи и наслеђивање особина).	2

2	Основи цитологије и хистологије	октобар	<p>Микроскопирањем препарата људских и животињских ткива ученици повезују теорију са практичним радом;</p> <p>Разумевање генетике; функција хромозома и гена, правила наслеђивања, квалитативне и квантитативне особине...</p> <p>Групна припрема за Дан природних наука</p>	5
3	Грађа човечијег тела	новембар – април	<p>Ученици разумеју механизма наслеђивања болести везаних за X хромозом</p> <p>Самостално закључивање на основу експеримента са костима у сирћетној киселини</p> <p>Разумевање антагонистичког рада мишића помоћу направљеног модела.</p> <p>Ученици самостално израђују задатке напредног нивоа -припрема за такмичење које организује СБД</p>	25
4	Репродуктивно здравље	мај	Способност зреле дискусије у вези са репродуктивним здрављем, хигијеном, нежељеном трудноћом, контрацепцијом и заштитом, превенцијом, могућим болестима и лечењем.	4

Програм рада додатне наставе из биологије за 8.разред

Циљеви рада:

Развијање мотивације за учење, заинтересованости за наставне садржаје и примену знања у свакодневном животу

Развијање логичког, апстрактног и критичког мишљења.

Подстицање радозналости, потребе за знањем за разумевање природе, њених процеса и појава.

Продубљивање стечених знања о типовима екосистема, животним условима у њима, изворима загађења и последицама истог на екосистеме

Продубљивање знања о важности заштите природе као и биљних и животињских врста

од изумирања.

Разумевање улоге и значаја личног ангажовања у заштити животне средине.

Продубљивања знања у вези са анатомијом и физиологијом људског тела, као и вежбања на примерима тестова какви ће бити на такмичењу;

Разумевање узрока и последица болести зависности, као и неправилне исхране и уопште нездравих стилова живота

ОБЛАСТ / ТЕМА	предвиђени бр. часова	време реализације
јединство грађе и функције као основа живота	13	септембар-новембар
човек и здравље	5	децембар-јануар -
порекло и разноврсност живота	4	јануар
наслеђивање и еволуција	5	фебруар- март
живот у екосистему	7	април-јун

укупно	34	
---------------	----	--

Наставна тема	Ознака исхода	Исход
јединство грађе и функције као основа живота	ГФ1	- повеже грађу ћелијских органела са њиховом улогом у метаболизму ћелије;
	ГФ2	- повеже однос површине и запремине ћелије и тела са начином обављања основних животних функција;
	ГФ3	- идентификује регулаторне механизме у одржавању хомеостазе;
	ГФ4	- илуструје примерима везу између физиолошких одговора живих бића и промена у спољашњој средини;
човек и здравље	ЧЗ1	-одговорно се односи према свом здрављу;
	ЧЗ2	-изрази критички став према медијским садржајима који се баве здравим стиловима живота;
	ЧЗ2	- повеже промене настале у пубертету са деловањем хормона;
	ЧЗ4	-идентификује поремећаје у раду органа и система органа изазваних нездравим начином живота;

порекло и разноврсност живота	ПР1	-доведе у везу промену животних услова са еволуцијом живота на планети;
	ПР2	-истражи давно нестале екосистеме;
наслеђивање и еволуција	НЕ1	-повеже промене које се догађају у организму током животног циклуса са активностима гена;
	НЕ2	-повеже промене наследног материјала са настанком нових врста путем природне селекције
живот у екосистему	ЕК1	-установи узрочно-последичну везу између губитака врста у екосистему и негативних последица у преносу супстанце и енергије у мрежама исхране;
	ЕК2	-критички процени последице људских делатности у односу на расположиве ресурсе на Земљи;
	ЕК3	-повеже утицај еколошких чинилаца са распоредом карактеристичних врста које насељавају простор Србије;
	ЕК4	-истражи присуство инвазивних врста у својој околини и вероватне путеве насељавања;
	ЕК5	-истражи разлоге губитка биодиверзитета на локалном подручју;

Начини и поступци остваривања програма за наставни предмет:

Облици рада: фронтални, индивидуални, групни, рад у пару

Методе рада: метода усменог излагања, текстуална метода, демонстративна метода, метода презентације

Провера постигнућа: наставни листићи, провера остварености исхода на крају сваког

часа, тестови, решавање проблемских задатака, прављења мапа појмова

Активност наставника: мотивисање ученика за учење новог предмета, демонстрација слика са презентација и модела, вођење и усмеравање тока часа, наставник инструкцијама усмерава ученике који самостално истражују, структуришу чињенице и извлаче закључке; оцењивање

активности ученика: слушање, активно укључивање у дискусију, повезивање са претходно стеченим знањем, извођење закључака

Ученици могу похађати додатну наставу током целе године или по потреби – у договору с наставником. Програм додатног рада треба планирати и организовати у оквиру недељног распореда часова образовно-васпитног рада или га интегрисати у пројектну наставу.

ДОДАТНА НАСТАВА ХЕМИЈЕ

Циљ додатне наставе хемије је пружање подршке ученицима који су током редовне наставе са лакоћом савладали градиво предвиђено наставним планом и програмом и показали изразите склоности и интересовање за хемијске наставне садржаје. На часовима додатне наставе знање ученика се проширује и продубљује, и повећава се мотивација за учење.

Кораци реализације: уочавање ученика који брже напредују, организација додатног рада (избор садржаја за одређене ученике), извођење додатне наставе, праћење ученика

Начин реализације (облици и методе рада): диференцијација задатака, индивидуални рад, рад у пару, рад у групи

Вредновање-начин коришћења резултата вредновања: усмена и писмена провера постигнућа, вођење педагошке документације, учешће даровитих ученика на свим нивоима такмичења (школско, општинско, окружно, републичко)

ИСХОДИ ХЕМИЈА 7.разред:

По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

- правилно рукује лабораторијским посуђем (биретом и пипетом) за прецизна мерења запремине течности;
- изводи експерименте према задатом циљу, да бележи и приказује резултате табеларно и графички, формулише објашњења и изводи закључке;
- објашњава порекло симбола хемијских елемената;
- анализира састав смеше и да на основу тих својстава изабере и изведе одговарајући поступак за раздвајање састојака смеше (укључујући кристализацију и дестилацију);
- црта хемијске формуле и приказује 3Д моделе у програму ChemSketch;
- примењује научни метод (постави хипотезе, планира и изведе експеримент за тестирање хипотеза; донесе релевантан закључак на основу резултата добијених у експерименталном раду);
- одреди растворљивост супстанци у води;
- израчунава процентну заступљеност неке супстанце у смеси;
- изводи сложена стехиометријска израчунавања;
- пише једначине хемијских реакција добијања соли;
- испитује кисело-базна својства супстанци применом природних индикатора;
- претражује интернет како би пронашао релевантне и поуздане информације.

ТЕМЕ – 7. РАЗРЕД	БРОЈ ЧАСОВА
1. Хемија као експериментална наука и хемија у свету око нас	1
2. Хемијска лабораторија	3
3. Атоми и хемијски елементи	6
4. Молекули елемената и једињења, јони и јонска једињења	5
5. Хомогене и хетерогене смеше	6
6. Хемијске реакције и хемијске једначине	3

7.Израчунавања у хемији	6
8.Водоник и кисеоник и њихова једињења.Соли	6
	Укупно часова 36

Исходи хемија 8.разред

По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

-изводи стехиометријска израчунавања и израчунава масену процентну заступљеност супстанци;

-разликује чисте супстанце и смеше на основу врста честица које их изграђују;

-испитује и описује физичка и хемијска својства метала и неметала, повеже их с њиховом практичном применом;

-препознаје физичке и хемијске промене неорганских и органских супстанци у окружењу, и представља хемијске промене хемијским једначинама;

-разуме хемијске реакције угљоводоника, алкохола, карбонилних једињења, карбоксилних киселина и естара;

-разуме видове практичне примене угљоводоника, алкохола, карбонилних једињења, карбоксилних киселина и естара на основу својстава која имају;

-објасни сапонификацију триацилглицерола и хидрогенизацију незасићених триацилглицерола, наводи производе хидролизе дисахарида и полисахарида и опише услове под којима долази до денатурације протеина;

-објасни структуру молекула који чине масти и уља, угљене хидрате и протеине;

-објасни реакцију уља с бромном водом, реакције сребрног огледала угљених хидрата и биуретску реакцију;

-критички процени последице људских активности које доводе до загађења воде, земљишта и ваздуха;

-објасни и прикаже како настаје ефекат стаклене баште, које су последице по живи свет, како тече поступак рециклирања папира и који је значај рециклирања.

ТЕМЕ 8.РАЗРЕД	БР.ЧАСОВА
1.Метали, оксиди и хидроксиди	5
2. Неметали, оксиди и киселине	6
3. Соли	4
4. Органска једињења и њихова општа својства	1
5.Угљоводоници	5
6.Органска једињења са кисеоником	4
7.Биолошки важна органска једињења	7
8.Заштита животне средине	2
УКУПНО	34 ЧАСА

ТЕХНИЧКО И ИНФОРМАТИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ

Додатна настава одвија се у секцијама, свака је предвиђена да има један термин недељно током целе године. Ученици се спремају и учествују и на такмичењима. Секције су следеће: авио-моделарство, конструктори, техничко цртање.

НЕМАЧКИ ЈЕЗИК

Додатна настава се одвија по разредима и наставници су поделили задужења тако да један наставник држи додатну наставу – секцију за сва одељења неког разреда. Ученици се непосредно припремају за такмичење и испољавају знања која на редовним часовима можда не могу довољно да испоље.

Програм додатне наставе из немачког језика за 7.разред

Циљеви рада:

Ученици треба да самостално говоре о себи, породици, школи, слободном времену, хобијима, распусту, одећи, куповини.

Ученици треба да умеју да се изразе у прошлости, садашњости и будућности.

Ученици треба да умеју да користе зависно сложене реченице при усменом и писменом изражавању.

Ученици треба да разумеју прочитани текст и одслушани интервју на одређене теме.

Ученици треба да се правилно писмено изражавају.

бр.	Област / тема	временска артикулација	исход	бр. часова
1	Wortschatz zum Thema Ferien	Септембар	Ученик уме да поставља питања и одговара на тему	1
2	Perfekt	Септембар	Ученик уме да говори о догађајима у прошлости	2
3	Hörverstehen	Октобар	Ученик разуме дијалоге, интервјуе које чује	2
4	Nebensätze	Октобар	Ученик уме да користи везнике dass, weil; denn	2
5	Komparation der Adjektive	Новембар	Ученик уме да користи придеве у позитиву, компаративу и суперлативу	3
6	Adjektiv nach ein/eine; der/das/die im Nominativ und Akkusativ	Новембар	Ученик уме да користи придеве после неодређеног и одређеног члана у номинативу и акузативу	2
7	Die Verben stehen, sitzen, liegen, hängen; die Verben stellen, setzen, legen, hängen;	Децембар	Ученик уме да користи реченице са наведеним глаголима	3
8	Wortschatz zum Thema Kleidung, Einkaufen	Децембар јануар	Ученик уме да поставља питања и одговара на задату тему	4

Програм додатне наставе из немачког језика за 8.разред

Циљеви рада:

Ученици треба да самостално говоре о себи, породици, школи, слободном времену, хобијима, плановима за будућност, заштити животне средине, жељама.

Ученици треба да умеју да се изразе у прошлости, садашњости и будућности.

Ученици треба да умеју да користе зависно сложене реченице при усменом и писменом изражавању.

Ученици треба да разумеју прочитани текст и одслушани интервју на одређене теме.

Ученици треба да се правилно писмено изражавају.

бр.	Област / тема	временска артикулација	исход	бр. часова
1	Wortschatz zum Thema Mein Körper und meine Gesundheit	Септембар	Ученик уме да поставља питања и одговара на тему	3
2	Die zusammengesetzten Substantive	Октобар	Ученик уме да користи сложенице правилно	1
3	Hörverstehen	Октобар	Ученик разуме дијалоге, интервјуе које чује	3
4	Präpositionen	Октобар	Ученик уме да користи предлоге за време, место, узрок, као и одређен број глагола који захтевају одређене предлоге	2
5	Perfekt	Новембар	Ученик уме да говори о догађајима у прошлости у перфекту	3
6	Präteritum von regelmässigen Verben	Новембар	Ученик уме да говори о догађајима у прошлости у имперфекту	2

7	Präteritum von unregelmässigen Verben	Новембар	Ученик уме да говори о догађајима у прошлости у имперфекту	2
8	Nebensätze	Децембар јануар	Ученик уме да користи реченице са везником да, када, јер, иако	3

ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ

Рад се одвија у спортским секцијама или школским екипама које се формирају према интересовању и полу ученика. Посебан програм се сачињава узимајући у обзир материјалне и просторне услове рада, узрасне карактеристике и способности ученика, као и програм школских спортских такмичења ученика Србије.

4.3. Програм припремне наставе

Припремна настава ће се организовати за ученике који на крају наставне године покажу недовољан успех из једног или два предмета, као и за ученике 8. разреда који полажу завршни испит за упис у средњу школу.

Припремна настава за ученике који полажу поправни испит биће организована према календару рада у трајању од пет дана до два часа према посебном распореду.

На основу члана 82 Закона о основама система образовања и васпитања и Годишњег плана рада ОШ „Жарко Зрењанин“ у Новом Саду након завршеног осмог разреда ученици полажу завршни испит.

Завршним испитом процењује се степен остварености општих и посебних стандарда постигнућа у основном образовању и васпитању. Након обављеног испита ученик стиче право на упис у средњу школу без полагања квалификационог испита, осим пријемног испита за проверу изузетних способности, на начин и по поступку

прописаним посебним законом. Она се организује у оквиру програма професионалне оријентације ученика. Програм завршног испита у школи доноси министар и биће накнадно достављен.

Припремна настава се реализује у другом полугодишту по посебном распореду, само се за српски језик и математику реализује током целе школске године. Реализује се у терминима који одговарају ученицима осмог разреда (викендом), као и у времену од престанка редовне наставе до полагања пријемног испита. У оквиру припремне наставе ученици ће радити и тестове знања, који ће бити сачињени и реализовани на начин који очекујемо да ће бити сличан начину реализације завршног испита. Циљ је да се изврши психолошко-техничка припрема ученика, као и да ученици сами сагледају степен своје припремљености, ради евентуалних корекција.

Рад је у потпуности прилагођен наведеним циљевима, али и захтевима ученика.

СРПСКИ ЈЕЗИК

Планирано је да се одржи 36 часова припремне наставе и то по обласима предмета и заступљености на завршним испитима. Припремана настава изводиће се у току целе године. Предвиђени број ученика је око 80% на почетку и око 35% ученика на крају школске године.

ИСТОРИЈА, ГЕОГРАФИЈА, ФИЗИКА, БИОЛОГИЈА, ХЕМИЈА

Планирано је да се одржи 10 часова припремне наставе и то по обласима предмета и заступљености на завршним испитима. Припремана настава изводиће се у току целе године. Предвиђени број ученика је више од 50%.

МАТЕМАТИКА

Планирано је да се одржи 36 часова припремне наставе и то по обласима предмета и заступљености на завршним испитима. Припремана настава изводиће се у току целе године. Предвиђени број ученика је око 80% на почетку и око 35% ученика на крају школске године.

Циљ организовања овакве врсте наставе је управо систематизација усвојених знања ученика провучено кроз све нивое знања (основни, средњи и напредни), повезивање наставних садржаја и њихова примена у различитим мање или више стандардним и нестандартним реалним ситуацијама, осамостаљивање ученика приликом решавања задатака, али и полагања испита у виду теста.

Садржај програма:

Бројеви и операције са њима (Записивање различитих врста бројева, превођење децималног записа броја у разломак и обрнуто; одређивање супротног броја, реципрочне и апсолутне вредности броја; Упоредивање бројева истог записа; упоређивање бројева различитог записа; израчунавање вредности једноставнијих бројевних израза; израчунавање вредности сложенијих бројевних израза; примена бројевних израза у једноставнијим реалним ситуацијама; примена бројевних израза у реалним ситуацијама; примена основних правила дељивости са 2, 3, 4, 5, 9, декадним јединицама; Примена дељивости и правила дељивости у проблемским ситуацијама)

Алгебра и функције (Израчунавање степена датог броја, основне операције са степенима; операције са степенима, квадратни корен; основне операције са полиномима (сабирање, одузимање, множење); квадрат бинома; примена формула за квадрат бинома и разлику квадрата; растављање полинома на чиниоце; директно и обрнуто пропорционалне величине изражавање одговарајућим записом. Израчунавање непознатог члана у пропорцији; Примена пропорционалности; Решавање линеарних једначина у којима се непозната појављује само у једном члану; Решавање линеарних

једначина са једном непознатом; Примена линеарних једначина на сложеније текстуалне задатке; Решавање линеарних неједначина; Примена линеарних неједначина на сложеније текстуалне задатке; Решавање система линеарних једначина са две непознате; Примена система на сложеније проблемске задатке; Функција $y=ax$ и њен график; Линеарна функција, њена својства и графичка интерпретација)

Геометрија (Основни појмови у геометрији; Врсте углова и њихово израчунавање (ако су дати само у степенима); Врсте углова и њихово израчунавање (претварање угаоних мера), углови са паралелним крацима, углови на трансферзали; Осна симетричност фигуре; Збир углова у троуглу и четвороуглу; Конструкција троуглова; Подударност троуглова; Питагорина теорема; Обим и површина троугла и свих врста четвороуглова; Примана Питагорине теореме на троугао и четвороугао; Многоугао – збир углова, број дијагонала; Правилан шестоугао (полупречници уписане,описане кружнице, обим, површина, карактеристичан троугао); Обим и површина круга и кружног прстена; Централни и периферијски угао круга, површина кружног исечка, дужина кружног лука; Сличност троуглова; Површина и запремина призме и пирамиде када су подаци непосредно дати; Површина призме и пирамиде када подаци нису непосредно дати; Површина и запремина ваљка, купе и лопте када су подаци непосредно дати у задатку; Површина и запремина ваљка, купе и лопте када подаци нису непосредно дати)

Мерење (Претварање јединица дужине, масе и времена у мање, апоени новца; Упоредивање величина које су изражене различитим мерним јединицама за дужину и масу; Претварање јединица мере и рачунање са њима; Претварање износа једне валуте у другу- примена пропорција; Приближна вредност броја- заокружљивање у рачунање са приближним вредностима)

Обрада података (Координатни систем; Читање графикона, дијаграма, табела и обрађивање података по једном критеријуму (аритметичка средина, поређење вредности узорака са средњом вредношћу); Представљање података табелом или дијаграмаом, мод , медијана; Процент; Примена процентног рачуна у једноставнијим реалним ситуацијама; Примена процентног рачуна у сложенијим реалним ситуацијама).

2.2.4. Програм рада продуженог боравка

Савремени начин живота све већем броју родитеља намеће потребу збрињавања детета млађег школског узраста које након редовне наставе одлази кући и без надзора проводи време до доласка родитеља. Самосталан боравак код куће често излаже дете многим опасностима, а страх и брига родитеља за дете током радног дана намећу потребу за организованом бригом за дете. Школе тиме добијају нову и захтевнију улогу која од запослених захтева организацију бригу о детету током целог дана. Продужени дневни рад након (или пре) редовне наставе – **продужени боравак**, један је од модела којим се могу квалитетно и структурално решити наведени проблеми, посебно у урбаним срединама. Нова улога школе на тај ће начин бити максимално и рационално искоришћена јер пружа небројене могућности деловања у сврху правилног развоја и раста сваког детета у квалитетну особу, корисну својој породици и заједници.

ОПИС РАДА У ПРОДУЖЕНОМ БОРАВКУ

Пре или после редовне наставе (у зависности од смене) организује се продужени боравак у школи за ученике првог и другог разреда основне школе.

Боравак и рад према таквом облику организује се од 8 сати до 17 сати . Организују се групе ученика истог разреда, али различитих одељења.

Два учитеља воде једну овакву групу, односно одељење и по договору одлучују о подели активности у одељењу (часови редовне наставе, израда домаћег задатка, сати слободних активности и сати слободног времена).

Учитељи који раде у продуженом боравку се договарају и усклађују своје активности са учитељима из редовне наставе. У циљу упознавања деце, као и решавања педагошких ситуација учитељи из продуженог боравка су упућене на континуирану сарадњу са педагогом и психологом школе.

Учитељи који раде у продуженом боравку делују јединствено, сараднички, синхронизовано, свеобухватно и интегрисано са читавим разредним процесом. Заједно сарађују с родитељима, одржавају родитељске састанке и појединачне индивидуалне разговоре с родитељима.

Следећа начела курикуларног приступа, а у складу с начелима локалног и школског курикулума, унутарња организација намеће свакој школи одговорност у креирању недељног и дневног распореда активности. Сваки учитељски тим креатор је свакодневног рада с ученицима, у складу са законитостима струке.

ЦИЉЕВИ ПРОГРАМА

Циљеви реализације садржаја у продуженом боравку у складу су са општим **циљевима** основног образовања (три општа циља)

1.Омогућити детету пун живот и открити његове/њене пуне потенцијале као јединствене особе

2.Омогућити детету његов/њен развој као социјалног бића кроз живот и сарадњу са осталима како би допринела/допринео добру у друштву

3.Припремити дете за даље образовање и целоживотно учење (учити како учити)

Специфични циљеви:

- потпун и хармоничан развој детета
- важност истицања индивидуалних различитости (свако дете је јединствено; осигурава му се развој свих потенцијала)
- фокусирање на учење (истиче се важност онога што дете учи и процеса којим усваја знања)
- оспособити ученика за самостално учење
- истиче се радост учења и подстиче мотивисаност за учење
- потенцирати важност учења утемељеног на опажању процеса из окружења (очигледна метода)
- писменост (језичка, математичка, информатичка)
- рад на начинима изражавања емоција (друштвено прихватљиви модели)
- развијање духовне димензије живота
- европска и глобална димензија модерног живљења

- плурализам, поштивање различитости и важност толеранције
- партнерство у образовању
- улога технологије у образовању
- брига о деци са посебним потребама

КЉУЧНА ПОДРУЧЈА РАЗВОЈА

Хармоничан развој тела и душе: задовољавање потребе за кретањем и установљавањем културе кретања; поправљање координације покрета, осећаја за ритам и; комуницирање с основним предпоставкама здравог начина живота; утемељивање основних хигијенских и здравствених навика; обогаћивање емоционалног живота; упознавања себе и других; објективна самоевалуација; јачање потреба за интерперсоналним везама.

Процес социјализације и комуникације: истраживање и континуирани рад на побољшању интелектуалних, емоционалних и моралних особина личности; упознавање са друштвено прихватљивим облицима понашања у одређеним ситуацијама; јачање антидискриминационог осећања и хуманог односа према друштву ; усвајање практичних знања повезаних са елементарним грађанским васпитањем и свакодневним животним дужностима.

Вербална комуникације или вербализација: рад на усавршавању вербалне вештине и проширивању вокабулара; циљани развој менталних способности; утемељење вештина за самоучење и самообразовање.

Уз постизање вештине прецизног и течног писања и читања, од ученика првог и другог разреда захтева се развијање вештине интерпретативних, критичких и креативних читатељских вештина и изражајног читања и рецитовања.

Учење писаних слова први је корак у учењу употребе писаног језика. Аутоматском писању претходи учење облика и спајања слова. Ученици морају бити оспособљени да довољно брзо пишу како би писање користили као алат.

Захтев развијања лепог рукописа, економичне и уредне организације текста и употребе стандардних и уредних слова не спречава индивидуалне особине рукописа. Ученици морају да науче како да пишу без изостављања, замене или испуштања слова.

Утемељење основа математичке, логичке и научно-технолошке писмености: активности креативног, јасног и логичног решавања проблема; откривање, ређање, класификовање, генерализовање, скицирање, рачунање и мерење; примена математичких знања у различитим концептима; употреба речи, бројева, симбола, табела и модела за објашњење математичких законитости; коришћење пригодног математичког записа, математичке и остале терминологије везане уз природне науке; решавање проблема вербалним и симболичким делатностима; употреба информацијско комуникацијских технологија; увежбавање и развој радно-практично-техничких вештина.

Културно-уметничко подручје развоја: повезивање емотивне и моралне са естетском сфером живота и рада кроз позоришне и филске (тв) представе; читање поезије и прозе и експериментисање у интерпретацијама; упознавање с класичном и прикладном литературом; креативно изражавање кроз креирање ликовно-вајарских радова.

Пажња се обраћа књижевним, историјским, географским и уметничким информацијама и изражајима блиским узрасту ученика.

Игре, спорт и рекреација: задовољавање потреба за кретањем; игре опонашања, дечје игре из народне традиције, импровизовање игара у самосталној режији, поправљање координације покрета, групно импровизовање игара пропраћено ритмом, покретом и мимиком; елементарне игре, групне игре, спортске игре, такмичарске игре итд.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Остваривање циљева и развој кључних подручја ће се најбоље остварити усмеравањем рада на садржаје, теме, кључне појмове и образовна постигнућа која су прописана Наставним планом и програмом за одређени разред. Садржаје ће реализовати учитељ у продуженом боравку, али у договору с учитељем који ради у редовној настави. Стога је изузетно важно све активности планирати како би се

постигла кохерентност међу одабраним садржајима и усклађеност деловања међу учитељима.

Време предвиђено за реализацију пратећих активности треба реализовати у складу с претходно наведеним циљевима рада у продуженом боравку, имајући увек на уму узраст и могућности детета.

Креативност, иновативност и учитељска вештина максимално ће доћи до изражаја при одабиру игара, литературе, културних садржаја као и садржаја којима ће реализовати захтеве за развојем социјализацијских и комуникацијских те радно-техничких компетенција. Посебну пажњу треба посветити целокупном развоју детета , у здраву, самосталну, радно оспособљену јединку која ће у будућности својим знањем, развијеним животним вештинама и ставовима допринети развоју друштва.

2.2.5. Матерњи језик са елементима националне културе Основна школа "Жарко Зрењанин"

Наставни предмет: мађарски језик са елементима националне културе

Годишњи фонд часова: 72

1. разред

Циљ. Циљ наставе мађарског језика са елементима националне културе јесте да ученици: овладају нормама стандардног мађарског језика, што подразумева граматичку, лексичку, ортографску норму; развију језичке способности у говорној и писаној употреби стандардног језика и развију и обогате лексички фонд новим појмовима; упознају националну културу свог народа; развију позитивно вредновање мађарског језика и националне културе; развију свест о значају употребе тог језика; стекну заинтересованост према националној књижевности и негују литералне способности; развију љубав према читању националне књижевности, као и књижевности других народа и националних мањина са овог простора.

Задаци: упознавање ученика са језиком, граматицом и нормама мађарског језика кроз учење о разним појавама упоређујући га са језиком, односно граматицом српског језика; оспособљавање ученика за слушање, говор, читање и писање на мађарском језику; оспособљавање ученика за говорну и писану комуникацију, за изражајно читање, читање по улогама и драматизацију књижевних текстова; усвајање основних ортографских норми језика; упознавање и усвајање фонолошког, морфолошког и синтаксичког система језика; проучавање књижевних дела националне књижевности и књижевности народа из окружења; развијање свести о властитим коренима и идентитету, култури, обичајима и традицији; упознавање, поштовање и развијање властитог националног и културног идентитета; развијање осећања за поштовање основних људских вредности; развијање одговорног понашања према себи и другима, оспособљавање ученика за процену људских вредности; развијање одговорности према раду, обавезама, развијање самосталности у раду; развијање спремности за помоћ својим друговима, за сарадњу и заједништво, развијајући и негујући

толеранцију међу њима; оспособљавање ученика за истраживачки и стваралачки

Р. б. тем е	Бр. час ова	Садрж ајпрогу рама	Активности образовно-	Основни облици извођења	Оперативни задаци извођења програма	Станд знања
-------------	-------------	--------------------	-----------------------	-------------------------	-------------------------------------	-------------

начин учења.

			васпитном раду	програма		
1.	6	Ősz a parkban	игре погађања физичке активности	индивидуални фронтални тандем	именује ствари из учионице, школски прибор и ствари из школског окружења, поздрављање, представљање, упознавање, извињавање, препознавање просторија у школи, исказивање просторних односа.	
2.	5	Én és a családom	причање на основу слика слушање понављање	индивидуални тандем интерактивна демонстративна кооперативна рад у паровима рад у групи игра аудитивна	именује и описује чланове породице, исказивање просторних односа, позив на активност и прихватање позива.	
3.	5	Játzóter, park	рецитација игре погађања	индивидуални тандем интерактивна	поставља питања, потврда и одричан одговор, извињавање, захваљивање, тражење дозволе.	

4.	5	Mikulás	Кратки одговори у вези са сликом, слушање, рецитованье	индивидуални рад у пару	слушање инструкције наставника или са CD и реаговање представљање других тражење и давање информација о поседовању позив на активност и прихватање позива описивање активности молба за услугу захваљивање исказивање просторних односа
5.	7	Hónapsorló	слушање понављање сецкање и лепљење	индивидуални фронтални и аудитивни	песме, бројалице, именованье годишњих доба, описивање временских прилика
6.	5	Ó, azok a csodálatos	цртање рецитованье показивање	индивидуални демонстративна кооперативна	препознаје домаће и дивље животиње, живину и ономатопеје
7.	6	Köszöntők napjára	сецкање и лелепљење певање рецитованье бојење	индивидуални фронтални тандем	Разуме говор наставника, аудио-визуелни запис, песме, бројалице, кратке дијалоге,
8.	6	Tavas	бојење цртање рецитованье показивање	индивидуални тандем	Честитање, примање и давање поклона, позивање на рођендан, прослава

9.	6	Húsvéti szokások	описивање слике показивање	индивидуални	Песме, бројалице именује годишња доба и карактеристике истих
10.	7	Közlekedés	игре погађања рецитовање слагалице	индивидуални рад у пару	Именује објекте у ближој или широј околини, уочавање правила понашања у саобраћају, препознавање саобраћајних знакова, именовање делова тела, изражавање бриге, описивање емоција, молба за услугу.
11.	5	Ki mit csinál otthon	игре погађања рецитовање уз гестикалацију, физичке активности, драматизација	индивидуални фронтални аудитивни	Честитање, примање и давање поклона, позивање, прослава именује активности чланова породице представљање чланова породице описивање ликова
12.	7	Környezetünk	цртање цитовање игра кратки дијалози слушање описа слике показивање	индивидуални фронтални тандем	песме, бројалице разуме говор наставника, аудио-визуелни запис, песме, бројалице, кратке дијалогe,
13.	5	Itt a vakáció	цртање рецитовање оказивање	индивидуални тандем	песме, бројалице, именовање објеката у ближој и широј околини

Начин и поступак остваривања програма

Врсте часова

У првом разреду ученици говоре о доживљајима, причају краће приче, догађаје, разговарају о предметима, сликама. Ове вежбе говора се примењују и у другом разреду. Већ од првог разреда се посвећује посебна пажња прикладном изговору гласова, интонацији и обогаћивању фонда речи.

У оквиру тематских јединица се обраћа пажња на састављање реченица и правилан изговор гласова и речи. На постављена питања ученици треба да одговарају целим реченицама. Увежбавају се са ученицима лепо казивање и драматизација текстова.

Ширење фонда речи уз помоћ скупљања речи у вези неке теме. Разговор о непознатим изразима и речима.

Упознавањем елемената културе, историје и традиције Мађара, у нижим разредима углавном се остварује упознавањем и приближавањем дела традиционалне књижевности и историје кроз прилагођено градиво.

Функционални задаци. Функционални (формални) задаци – односе се на развијање способности (интелектуалних, вербалних, практичних, психомоторних и сл.). У првом и другом разреду је битно развити способност говорног изражавања, тако да се учи казивање и драматизација текстова на предходно подељеним улогама. Треба описивати предмете, упоређивати их, говорити о фрагментима и сликама. При састављању реченица, подстицати ученике да додавањем појединих речи употпуне смисао реченице што тачније.

Различити видови модернизације наставе

У овом предмету изучаваће се књижевност и норма стандардног мађарског језика, што подразумева граматичку, лексичку, ортографску норму тако да ће ученици када год је то могуће и од зависности од њиховог узраста сами решавати

проблеме ваннаставним активностима тј. истраживачким радом, зато што област захтева активно учешће и креативност ученика. Тиме се постиже и постиче самосталност ученика, већа толеранција у односу према групи, критички однос према сазнатом, мотивација за даљи и дубљи рад. Развију свест о значају употребе тог језика, и такође развију љубав према читању националне књижевности, као и књижевности других народа и националних мањина са овог простора

Наставни предмет: мађарски језик са елементима националне културе

Годишњи фонд часова: 72

2. разред

ЦИЉ. Циљ наставе мађарског језика са елементима националне културе јесте да ученици: овладају нормама стандардног мађарског језика, што подразумева граматичку, лексичку, ортографску норму, развију језичке способности у говорној и писаној употреби стандардног језика и развију и обогате лексички фонд новим појмовима, упознају националну културу свог народа, развију позитивно вредновање мађарског језика и националне културе, развију свест о значају употребе тог језика, стекну заинтересованост према националној књижевности и негују литералне способности, развију љубав према читању националне књижевности, као и књижевности других народа и националних мањина са овог простора.

ЗАДАЦИ:упознавање ученика са језиком, граматицом и нормама мађарског језика кроз учење о разним појавама упоређујући га са језиком, односно граматицом српског језика; оспособљавање ученика за слушање, говор, читање и писање на мађарском језику; оспособљавање ученика за говорну и писану комуникацију, за изражајно читање, читање по улогама и драматизацију књижевних текстова; усвајање основних ортографских норми језика; упознавање и усвајање фонолошког, морфолошког и синтаксичког система језика; проучавање књижевних дела националне књижевности и књижевности народа из окружења; развијање свести о властитим коренима и идентитету, култури, обичајима и традицији; упознавање, поштовање и развијање властитог националног и културног идентитета; развијање осећања за поштовање основних људских вредности; развијање одговорног понашања према себи и другима, оспособљавање ученика за процену људских вредности; развијање одговорности према раду, обавезама, развијање самосталности у раду; развијање спремности за помоћ својим друговима, за сарадњу и заједништво, развијајући и негујући

толеранцију међу њима; оспособљавање ученика за истраживачки и стваралачки

Р. б. теме	Бр. час ова	Садржај програма	Активности у образовно-васпитном раду	Основни облици извођења програма	Оперативни задаци извођења програма	Стандарди знања
------------	-------------	------------------	---------------------------------------	----------------------------------	-------------------------------------	-----------------

начин учења.

1.	6	Ősz a parkban	игре погађања физичке активности	индивидуални фронтални тандем	именује ствари из учионице, школски прибор и ствари из школског окружења, поздрављање, представља ње упознавање, извињавање, препознавање просторија у школи, исказивање просторних односа
2.	5	Én és a családom	причање на основу слика слушање понављање	индивидуални тандем интерактивна демонстратив на кооперативна рад у паровима рад у групи игра аудитивна	именује и описује чланове породице исказивање просторних односа позив на активност и прихватање позива
3.	5	Játzóter, park	рецитација игре погађања	индивидуални тандем интерактивна	Поставља питања, потврдан и одричан одгово, извињавање, захваљивање тражење дозволе

4.	5	Mikulás	Кратки одговори у вези са сликом слушање рецитовање	индивидуални рад у пару	слушање инструкције наставника или са CD и реаговање, представљање других, тражење и давање информација о поседовању позив на активност и прихватање позива описивање активности, молба за услугу, захваљивање исказивање просторних односа
5.	7	Hónapsorló	слушање понављање сецкање и лепљење	индивидуални фронтални и аудитивни	песме, бројалице именоване годишњих доба описивање временских прилика
6.	5	O, azok csodálatos állatok	цртање рецитовање показивање	индивидуални демонстратив на кооперативна	препознаје домаће и дивље животиње, живину и ономатопеје
7.	6	Köszöntők nők napjára	сецкање и лелепљење певање рецитовање бојење	индивидуални фронтални тандем	разуме говор наставника, аудио-визуелни запис, песме, бројалице, кратке дијалоге,
8.	6	Tavas	бојење цртање рецитовање показивање	индивидуални тандем	читање, примање и давање поклона, позивање на рођендан, прослава

9.	6	Húsvéti szokások	описивање слике показивање	индивидуални	песме, бројалице именује годишња доба и карактеристике истих	
10.	7	Közlekedés	игре погађања рецитовање слагалице	индивидуални рад у пару	Именује објекте у ближој или широј околини, уочавање правила понашања у саобраћају, препознавање саобраћајних знакова, именовање делова тела изражавање бриге описивање емоција молба за услугу	
11.	5	Ki mit csinál otthon	игре погађања рецитовање уз гестикулацију физичке активности драматизација	индивидуални фронтални аудитивни	стицање, примање и давање поклона, позивање, прослава менује активности чланова породицепредстављање чланова породице описивање ликова	
12.	7	Környezetünk	цртање цитовање игра кратки дијалози слушање описа слике показивање	индивидуални фронтални тандем	песме, бројалице разуме говор наставника, аудио-визуелни запис, песме, бројалице, кратке дијалогe,	

13.	5	Itt a vakáció	цртање рецитовање показивање	индивидуални тандем	песме, бројалице именовање објеката у ближој и широј околини	
-----	---	---------------	------------------------------------	------------------------	--	--

Начин и поступак остваривања програма

Врсте часова.

У другом разреду ученици говоре о доживљајима, причају краће приче, догађаје, разговарају о предметима, сликама. Ове вежбе говора се примењују и у другом разреду. Већ од првог разреда се посвећује посебна пажња прикладном изговору гласова, интонацији и обогаћивању фонда речи.

У оквиру тематских јединица се обраћа пажња на састављање реченица и правилан изговор гласова и речи. На постављена питања ученици треба да одговарају целим реченицама. Увежбавају се са ученицима лепо казивање и драматизација текстова.

Ширење фонда речи уз помоћ скупљања речи у вези неке теме. Разговор о непознатим изразима и речима.

Упознавањем елемената културе, историје и традиције Мађара, у нижим разредима углавном се остварује упознавањем и приближавањем дела традиционалне књижевности и историје кроз прилагођено градиво.

Функционални задаци. Функционални (формални) задаци – односе се на развијање способности (интелектуалних, вербалних, практичних, психомоторних и сл.). У првом и другом разреду је битно развити способност говорног изражавања, тако да се учи казивање и драматизација текстова на предходно подељеним улогама. Треба описивати предмете, упоређивати их, говорити о фрагментима и сликама. При састављању реченица, подстицати ученике да додавањем појединих речи употпуне смисао реченице што тачније.

Различити видови модернизације наставе

У овом предмету изучаваће се књижевност и норма стандардног мађарског језика, што подразумева граматичку, лексичку, ортографску норму тако да ће ученици када год је то могуће и од зависности од њиховог узраста сами решавати проблеме ваннаставним активностима тј. истраживачким радом, зато што област захтева активно учешће и креативност ученика. Тиме се постиже и постиче самосталност ученика, већа толеранција у односу према групи, критички однос према сазнатом, мотивација за даљи и дубљи рад. Развију свест о значају употребе тог језика, и такође развију љубав према читању националне књижевности, као и књижевности других народа и националних мањина са овог простора

Наставни предмет: мађарски језик са елементима националне културе

Годишњи фонд часова: 72

3.разред

Циљ. Циљ наставе мађарског језика са елементима националне културе јесте да ученици:

овладају нормама стандардног мађарског језика, што подразумева граматичку, лексичку, ортографску норму, развију језичке способности у говорној и писаној употреби стандардног језика и развију и обогате лексички фонд новим појмовима, упознају националну културу свог народа, развију позитивно вредновање мађарског језика и националне културе, развију свест о значају употребе тог језика, стекну заинтересованост према националној књижевности и негују литералне

способности, развију љубав према читању националне књижевности, као и књижевности других народа и националних мањина са овог простора

Задачи: упознавање ученика са језиком, граматиком и нормама мађарског језика кроз учење о разним појавама упоређујући га са језиком, односно граматиком српског језика;

оспособљавање ученика за слушање, говор, читање и писање на мађарском језику; оспособљавање ученика за говорну и писану комуникацију, за изражајно читање, читање по улогама и драматизацију књижевних текстова; усвајање основних ортографских норми језика; упознавање и усвајање фонолошког, морфолошког и синтаксичког система језика;

проучавање књижевних дела националне књижевности и књижевности народа из окружења; развијање свести о властитим коренима и идентитету, култури, обичајима и традицији; упознавање, поштовање и развијање властитог националног и културног идентитета; развијање осећања за поштовање основних људских вредности; развијање одговорног понашања према себи и другима, оспособљавање ученика за процену људских вредности; развијање одговорности према раду, обавезама, развијање самосталности у раду; развијање спремности за помоћ својим друговима, за сарадњу и заједништво, развијајући и негујући толеранцију међу њима; оспособљавање ученика за истраживачки и стваралачки начин учења.

Р.б. тем	Бр. Час	Садржај програм а	Активности у образовно-васпитном раду	Основни облици извођења програма	Оперативни задаци извођења програма	Стандардна знања
1.	8	ismétlése, az új tananyag ismertetése	дидактичке игре	индивидуални фронтални	усвајање граматичке терминологије навикавање ученика да се облик речи у реченици мења, препознаје гласове (посебно оних којих нема у матерњем језику) у говорном ланцу, акценат, ритам и интонацију	
2.	8	Az olvasás gyakorlása, beszéd	игре погађања разумевање	индивидуални фронтални рад у пару	навикавање ученика да се облик речи у реченици мења препознаје слова, написане речи и реченице које је усмено већ усвојио и поштује правописне знаке приликом читања, разговетно изговара гласове, акцентује речи, поштује ритми интонацију, са саговорницима зармењује неколико основних исказа у вези са конкретном ситуацијом поштујући правопис преписује, допуњава и пише речи и краће реченице у вези са познатим текстом или визуелним подстицајем писмено и усмено даје основне податке о себи и другу, размењује информације о хронолошком времену препознаје садашње прошло и будуће време.	

3.	9	Palkó és a szamara	слушање понављање читање	и индивидуални фронтални демонстративни	<p>разуме кратке дијалоге, приче и песме о познатим темама, које чује уживо или са аудио-визуелних записа разуме основна значења кратких писаних и илустрованих текстова о познатим темама даје основне информације о себи и својој породици,</p> <p>самостално или уз наставникову помоћ пише своје личне податке (име, презиме, адресу) прави спискове са различитим наменама (куповина, прослава рођендана, обавезе у току дана...)</p>	
4.	7	A kiskakas...	слушање читање препричавање	индивидуални илустративни текстуални	<p>разуме и реагује на одговарајући начин на кратке усменепоруке у вези са личним искуством и са активношћу на часу (позив на игру, заповест, упутство итд), описује у неколико реченица познату радњу или ситуацију, користећи усвојене речи и реченичне моделе, учествује у комуникацији (у пару, у групи итд)</p> <p>одговара писмено на питања у вези са познатом тематиком, писмено и усмено употребљава предлоге (у, на, испод, иза),</p> <p>допуњава честитку, разуме везу између сопственог залагања и постигнућа у језичким активностима</p>	

5.	8	Téli örömök	игре погађања читање причање певање гестикулацију	уз индивидуални текстуални дијалогски	именује веће празнике и славља писање позивнице и честитке за рођендан савлађивање уобичајених фраза учтивости
6.	7	Farsangi népszokások	предавање понављање цртање, слушање певање рецитовање	индивидуални фронтални	упознавање ученика са историјом Мађара, цртање народне ношње, народних обичаја, слушање и певање мађарских дечијих народних песама
7.	9	Sándor: Anyám	предавање причање основу мапе	на индивидуални фронтални рад у пару	информисање ученика о суживоту Мађара са већинским народом и са другим народностима
8.	8	Szólások	играње певање	индивидуални фронтални демонстративни	играње дечијих народних игара именује неколико врста пића, поврћа, меса, салата, посланица ученик именује активности које упражњава у слободно време

9.	8	Környezetünk	именовање пантомима рецитовање читање разговор писање	индивидуални илустративни текстуални	разуме кратке дијалоге, приче и песме о познатим темама, које чује уживо или са аудио-визуелних записа, даје основне информације о себи, самостално или уз наставникову помоћ препознаје кад нешто не разуме, и поставља питања и тражи разјашњења поштујући правопис преписује, допуњава и пише речи и краће реченице у вези са познатим текстом или визуелним подстицајем упознавањем са главним градом Мађарске употреба предлога (испред, иза) једнина и множина именица препознаје основне граматичке елементе
----	---	--------------	--	--	---

Начин и поступак остваривања програма

У трећем разреду ученици решевају и сами измишљају питалице. Ради се на унапређењу читања. Немо читање и изражајно читање. Помоћу питања ученици треба да пронађу одређени текст. У разумевању текстова треба да раздвоје главне и споредне актере, да препознају њихове међусобне односе. Да разумеју суштину одређеног текста и да знају препричати садржај и поруку. Што се писмено изражавања тиче ученици се упознавају и треба да усвоје методику писменог изражавања, и његова три чиниоца. Препричавање емоција у вези са одређеним књижевним делом. Вођење дневника, упознавање са жанровима у књижевности и вежбе везане за исте. Упознавање са лиром, приповедкама и драмом. Ширење фонда речи уз помоћ скупљања речи у вези неке теме. Разговор о непознатим изразима и речима. Један од основних задатака неговања матерњег језика јесте развијање течног и изражајног читања. У трећем разреду, приликом развијања технике читања код ученика, треба обратити пажњу на то да они разумеју текст

који читају и да се уживе у то. Посебну пажњу треба обратити на изговор мађарских гласова. Од трећег разреда обрађују се литерарни текстови увежбавањем читања и препричавањем садржаја. Деца треба да препричају садржину, да је драматизују, да науче напамет кратке прозне и поетске текстове. Обрадом литерарних дела се код ученика развијају моћ расуђивања и размишљања, обogaћује се емоционални свет, речник и способност изражавања. Упознавањем елемената културе, историје и традиције Мађара, у нижим разредима углавном се остварује упознавањем и приближавањем дела традиционалне књижевности и историје кроз прилагођено градиво. У трећем разреду је битно развити способност говорног изражавања, тако да се и даље учи казивање и драматизација текстова на предходно подељеним улогама. Треба описивати предмете, упоређивати их, говорити о фрагментима и сликама. При састављању реченица, подстицати ученике да додавањем појединих речи употпуне смисао реченице што тачније. У трећем разреду ученици већ упознају врсте реченица: исказне, упитне и заповедне. Обрађује се глагол и именице. Постепено се усваја знање о правилном растављању речи на крају реда. Пишу се диктати, прво речи, а касније целе реченице.

Функционални задаци. Функционални (формални) задаци – односе се на развијање способности (интелектуалних, вербалних, практичних, психомоторних и сл.). У трећем разреду је битно развити способност говорног изражавања, тако да се учи казивање и драматизација текстова на предходно подељеним улогама. Треба описивати предмете, упоређивати их, говорити о фрагментима и сликама. При састављању реченица, подстицати ученике да додавањем појединих речи употпуне смисао реченице што тачније.

У трећем разреду ученици већ упознају врсте реченица: исказне, упитне и заповедне. Обрађује се глагол и именице. Постепено се усваја знање о правилном растављању речи на крају реда. Пишу се диктати, прво речи, а касније целе реченице.

Различити видови модернизације наставе

У овом предмету изучаваће се књижевност и норма стандардног мађарског језика, што подразумева граматичку, лексичку, ортографску норму тако да ће ученици када год је то могуће и од зависности од њиховог узраста сами решавати проблеме ваннаставним активностима тј. истраживачким радом, зато што област

захтева активно учешће и креативност ученика. Тиме се постиже и постиче самосталност ученика, већа толеранција у односу према групи, критички однос према сазнатом, мотивација за даљи и дубљи рад. Развију свест о значају употребе тог језика, и такође развију љубав према читању националне књижевности, као и књижевности других народа и националних мањина са овог простора.

Наставни предмет: мађарски језик са елементима националне културе

Годишњи фонд часова: 72

4.разред

ЦИЉ. Циљ наставе мађарског језика са елементима националне културе јесте да ученици:

- овладају нормама стандардног мађарског језика, што подразумева граматичку, лексичку, ортографску норму,
- развију језичке способности у говорној и писаној употреби стандардног језика и развију и обогате лексички фонд новим појмовима,
- упознају националну културу свог народа,
- развију позитивно вредновање мађарског језика и националне културе,
- развију свест о значају употребе тог језика,
- стекну заинтересованост према националној књижевности и негују литералне способности,
- развију љубав према читању националне књижевности, као и књижевности других народа и националних мањина са овог простора.

ЗАДАЦИ:

- упознавање ученика са језиком, граматиком и нормама мађарског језика кроз учење о разним појавама упоређујући га са језиком, односно граматиком српског језика;
- оспособљавање ученика за слушање, говор, читање и писање на мађарском језику;
- оспособљавање ученика за говорну и писану комуникацију, за изражајно читање, читање по улогама и драматизацију књижевних текстова;

- усвајање основних ортографских норми језика;
- уознавање и усвајање фонолошког, морфолошког и синтаксичког система језика;
- проучавање књижевних дела националне књижевности и књижевности народа из окружења;
- развијање свести о властитим коренима и идентитету, култури, обичајима и традицији;
- уознавање, поштовање и развијање властитог националног и културног идентитета;
- развијање осећања за поштовање основних људских вредности;
- развијање одговорног понашања према себи и другима, оспособљавање ученика за процену људских вредности;
- развијање одговорности према раду, обавезама, развијање самосталности у раду;
- развијање спремности за помоћ својим друговима, за сарадњу и заједништво, развијајући и негујући толеранцију међу њима;
- оспособљавање ученика за истраживачки и стваралачки начин учења.

Ред ни број ј тем е	Број часо ва	Садржа ј програ ма	Активности у образовно- васпитном раду	Основни облици извођења програма	Оперативни извођења програма задаци	Стан дард и зна ња
--	-----------------------------	---------------------------------------	---	---	--	---

1.	7	Ismerkedés a tananyaggal	народне дечије игре квиз путовање гледање филм	индивидуалн и фронтални илустративни	<p>оспособљавање ученика да изражавају мисли правилним састављањем краћих и дужих реченица, представљање себе и других, поздрављање, индентификација и именовање особа и објеката увези са темом, разумевање и давање једноставних упутстава и команди, постављање и одговарање на питања, молбе и изрази захвалности, примање и давање позива за учешће у игри/ групној активности, именовање активности у вези са темом, исказивање извињења и оправдања, давање и тражење, информација о себи и другима, изражавање допадања и недопадања, упознавање са обичајима других народа, писање позивнице, тражење и давање обавештења о времену на часовнику, употреба личних заменица, употреба чланова ред речи у реченици</p>	
----	---	--------------------------	--	--------------------------------------	---	--

2.	8	A magyar ábécé	писање увежбавање самостални рад	рад у групи	богаћењеречника,представљање чланова породице и родбине, занимања,постављање и одговарање на питања, именовање активности у вези са темом,давање и тражење информација о себи и другима,описивање свакодневних активности, кућни послови,писање кратког описа своје куће
3.	6	A főnév	усвајање знања увежбавање	индивидуалн и текстуални рад у пару	подела и правописна правила именице постепено и систематизовано упознавање граматике систематично упознавање правописа
4.	8	Az ige	причање писање диктат	индивидуалн и рад у групи текстуални	Глагол ,постепено и систематизовано упознавање граматике систематично упознавање правописа
5.	6	Егик: Majtenyi Boldog új esztendő	посета	индивидуалн и фронтални рад у пару текстуални	постепено и систематизовано упознавање граматике систематично упознавање правописаопис екстеријера и ентеријера уз правилан редослед речи

6.	8	A melléknév	описивање препричавањ е питања и одговори	индивидуалн и У текстуа лни У дијало шки	постепено и систематизовано упознавање граматике систематично упознавање правописа придев цртање народне ношње, народних обичаја, ентеријера и екстеријера села и града
7.	6	A nők napja	посета	индивидуалн и фронтални илустративни	опис екстеријера и ентеријера уз правилан редослед речи
8.	7	Közmondások	примена на примерима уочавање	индивидуалн и фронтални рад у групи	упознавање ученика са историјом Мађара
9.	7	Számnév	усвајање знања писање самостални рад	рад у групи текстуални дијалогски	постепено и систематизовано упознавање граматике систематично упознавање правописа бројеви цртање народне ношње, народних обичаја, ентеријера и екстеријера села и града

10.	9	Kedvenc állatom	усвајање знања уочавање	теренски рад индивидуалн и фронтални дијалогски	слушање касета са мађарским дечијим песмама и певање неких од тих песама интервјуисање друга постављање и одговарање на питања именоване активности у вези са темом ,вођење телефонског разговора, описивање животиња постављање и одговарање на питања именоване активности у вези са темом разговор о спортовима у нашој школи описивање предходниг распуста	
-----	---	-----------------	-------------------------------	---	--	--

Начин и поступак остваривања програма

Врсте часова

У четвртом разреду ученици решевају и сами измишљају питалице. Ради се на унапређењу читања. Немо читање и изражајно читање. Помоћу питања ученици треба да пронађу одређени текст. У разумевању текстова треба да раздвоје главне и споредне актере, да препознају њихове међусобне односе. Да разумеју суштину одређеног текста и да знају препричати садржај и поруку.

Што се писмено изражавања тиче ученици се упознавају и треба да усвоје методичку писменог изражавања, и његова три чиниоца. Препричавање емоција у вези са одређеним књижевним делом. Вођење дневника, упознавање са жанровима у књижевности и вежбе везане за исте. Упознавање са лиром, приповедкама и драмом.

Ширење фонда речи уз помоћ скупљања речи у вези неке теме. Разговор о непознатим изразима и речима.

Један од основних задатака неговања матерњег језика јесте развијање течног и изражајног читања. У трећем разреду, приликом развијања технике читања код ученика, треба обратити пажњу на то да они разумеју текст који читају и да се уживе у то. Посебну пажњу треба обратити на изговор мађарских гласова.

Од четвртог разреда обрађују се литерарни текстови увежбавањем читања и препричавањем садржаја. Деца треба да препричају садржину, да је драматизују, да науче напамет кратке прозне и поетске текстове. Обрадом литерарних дела се код ученика развијају моћ расуђивања и размишљања, обogaћује се емоционални свет, речник и способност изражавања.

Упознавањем елемената културе, историје и традиције Мађара, у нижим разредима углавном се остварује упознавањем и приближавањем дела традиционалне књижевности и историје кроз прилагођено градиво.

У четвртом разреду је битно развити способност говорног изражавања, тако да се и даље учи казиваље и драматизација текстова на предходно подељеним улогама. Треба описивати предмете, упоређивати их, говорити о фрагментима и сликама. При састављању реченица, подстицати ученике да додавањем појединих речи употпуне смисао реченице што тачније.

У четвртом разреду ученици већ упознају врсте реченица: исказне, упитне и заповедне. Обрађује се глагол и именице. Постепено се усваја знање о правилном растављању речи на крају реда. Пишу се диктати, прво речи, а касније целе реченице.

Функционални задаци. Функционални (формални) задаци – односе се на развијање способности (интелектуалних, вербалних, практичних, психомоторних и сл.). У четвртом разреду је битно развити способност говорног изражавања, тако да се учи казиваље и драматизација текстова на предходно подељеним улогама. Треба описивати предмете, упоређивати их, говорити о фрагментима и сликама. При састављању реченица, подстицати ученике да додавањем појединих речи употпуне смисао реченице што тачније.

У четвртом разреду ученици већ упознају врсте реченица: исказне, упитне и заповедне. Обрађује се глагол и именице. Постепено се усваја знање о правилном

растављању речи на крају реда. Пишу се диктати, прво речи, а касније целе реченице.

Различити видови модернизације наставе. У овом предмету изучаваће се књижевност и норма стандардног мађарског језика, што подразумева граматичку, лексичку, ортографску норму тако да ће ученици када год је то могуће и од зависности од њиховог узраста сами решавати проблеме ваннаставним активностима тј. истраживачким радом, зато што област захтева активно учешће и креативност ученика. Тиме се постиже и постиче самосталност ученика, већа толеранција у односу према групи, критички однос према сазнатом, мотивација за даљи и дубљи рад. Развију свест о значају употребе тог језика, и такође развију љубав према читању националне књижевности, као и књижевности других народа и националних мањина са овог простора.

Наставни предмет: мађарски језик са елементима националне културе

Годишњи фонд часова: 72

5.разред

Циљ. Циљ наставе мађарског језика са елементима националне културе јесте да ученици:

овладају нормама стандардног мађарског језика, што подразумева граматичку, лексичку, ортографску норму; развију језичке способности у говорној и писаној употреби стандардног језика и развију и обогате лексички фонд новим појмовима; упознају националну културу свог народа; развију позитивно вредновање мађарског језика и националне културе; развију свест о значају употребе тог језика; стекну заинтересованост према националној књижевности и негују литералне способности; развију љубав према читању националне књижевности, као и књижевности других народа и националних мањина са овог простора.

Задачи. Упознавање ученика са језиком, граматицом и нормама мађарског језика кроз учење о разним појавама упоређујући га са језиком, односно граматицом српског језика;

оспособљавање ученика за слушање, говор, читање и писање на мађарском језику; оспособљавање ученика за говорну и писану комуникацију, за изражајно читање, читање по улогама и драматизацију књижевних текстова; усвајање основних ортографских норми језика; упознавање и усвајање фонолошког, морфолошког и синтаксичког система језика;

проучавање књижевних дела националне књижевности и књижевности народа из окружења; развијање свести о властитим коренима и идентитету, култури, обичајима и традицији; упознавање, поштовање и развијање властитог националног и културног идентитета; развијање осећања за поштовање основних људских вредности; развијање одговорног понашања према себи и другима, оспособљавање ученика за процену људских вредности; развијање одговорности према раду, обавезама, развијање самосталности у раду; развијање спремности за помоћ својим друговима, за сарадњу и заједништво, развијајући и негујући

толеранцију међу њима; оспособљавање ученика за истраживачки и стваралачки начин учења.

Р. б. теме	Број часова	Садржај програма	Активности у образовно-васпитном раду	Основни облици извођења програма	Оперативни задаци извођења програма	Стандарди знања
1.	8	Ismétlés	предавање читање разговор	индивидуални фронтални	употребљава најједноставније језичке структуре да говори о себи и другима, писање реченица, кратких текстова, разумевање краћих дијалога и прича предвиђених наставним програмом	
2.	8	A népmese és a néphit	разговор писање читање	индивидуални фронтални текстуални дијалогски	догађаји из прошлости разумевање и реаговање на одговарајући начин на усмене поруке у вези са активностима на часу Учествовање у комуникацији поштујући социокултурне норме	
3.	9	Mondattan	разговор читање писање	индивидуални фронтални рад у пару	језичке структуре разумевање општих садржаја и издвајање кључних информација из текстова разумевање краћих текстова са великим процентом познатих језичких елемената чији је садржај у вези са интересовањем ученика	

4.	7	fő részei: Az alany és az	писање разговор дијалог	индивидуални фронтални	уочавање разлика између српског и мађарскогког језика
5.	8	A világ teremtése	набрајање опис читање	индивидуалн фронтални	именовање активности у слободно време читање и развијање комуникативних функција
6.	7	A szavak	читање писање рецитовање опис набрајање усмени превод певање писање састава	индивидуални фронтални рад у пару текстуални дијалошки	у вербално разликује једнину и множину именица препричавање и интерпретирање у неколи реченица садржај писаних, илустрованих и усмених текстова на теме превиђене наставним програмом
7.	9	Szülőföldem	писање практични рад	индивидуални фронтални	догађаји из прошлости, актуелни подаци конверзација путем кратких реченица
8.	8	Arany János: Családi kör	писање читање певање	индивидуалн фронтални	разумевање културе и традиције читање и писање краћих реченица коришћење научног реченичног фондакао
9.	8	Gárdonyi Géza: Apám	причање читање писање	индивидуални фронтални рад у пару	ученик именује позитивне и негативне особине људи

Начин и поступак остваривања програма

Врсте часова

У процесу наставе Мађарског језика са елементима националне културе треба уважити основну педагошку претпоставку да је ученик у центру образовно радне креације, па стога наставник мора упознати и уважити интелектуално - менталне и психолошке способности ученика, како би пронашао дидактичку формулу, која ће гарантовати да ће ученици моћи савладати нове садржаје.

Током наставног процеса и **петом разреду** треба на занимљив начин презентирати пажљиво одабране језичко, литерарне вредности, које ће ученици без тешкоћа усвојити и које ће им бити потребне за даље школовање, богаћење опште културе и знања о животу.

Настава се заснива и на социјалној интеракцији, потрагом за информацијама из различитих извора као на пример интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал.

Сем општих метода у савременој настави језика и књижевности треба применити:

методу читања и рада на тексту; методу упоређивања и корелације / са другим предметима, нарочито са музичком културом, познавањем друштва и природе, т.ј. Света око нас, историје и географије; методу разговора - дијалошку методу; методу излагања и објашњавања; методу посматрања и описивања; методу практичног рада: научно-истраживачка метода из области језика, дијалектологије, уочавање прозодијских особина локалног говора, сакупљање разних облика усмене књижевности, рад на средствима медијске технологије (давањем улога и задужења као: спикер-репортер, уредник-лектор, кореограф-глумац...)

Треба такође применити различите облике рада, као што су: рад са појединцима - индивидуални рад, диференцирани рад, рад у паровима, групама, фронтални рад; те учење кроз различите врсте игара: квизови, рецитали, имитације, скечеви, песмице за игру, брзалице и сл.; како би се ненаметљивим понављањем и увежбавањем дошло до циљаних резултата.

Функционални задаци. Функционални (формални) задаци – односе се на развијање способности (интелектуалних, вербалних, практичних, психомоторних и сл.). У трећем разреду је битно развити способност говорног изражавања, тако да се учи казивање и драматизација текстова на предходно подељеним улогама. Треба описивати предмете, упоређивати их, говорити о фрагментима и сликама.

При састављању реченица, подстицати ученике да додавањем појединих речи употпуне смисао реченице што тачније.

У четвртном разреду ученици већ упознају врсте реченица: исказне, упитне и заповедне. Обрађује се глагол и именице. Постепено се усваја знање о правилном растављању речи на крају реда. Пишу се диктати, прво речи, а касније целе реченице.

Различити видови модернизације наставе. У овом предмету изучаваће се књижевност и норма стандардног мађарског језика, што подразумева граматичку, лексичку, ортографску норму тако да ће ученици када год је то могуће и од зависности од њиховог узраста сами решавати проблеме ваннаставним активностима тј. истраживачким радом, зато што област захтева активно учешће и креативност ученика. Тиме се постиже и постиче самосталност ученика, већа толеранција у односу према групи, критички однос према сазнатом, мотивација за даљи и дубљи рад. Развију свест о значају употребе тог језика, и такође развију љубав према читању националне књижевности, као и књижевности других народа и националних мањина са овог простора.

Наставни предмет: мађарски језик са елементима националне културе

Годишњи фонд часова: 72

6.разред

Циљ. Циљ наставе мађарског језика са елементима националне културе јесте да ученици:

овладају нормама стандардног мађарског језика, што подразумева граматичку, лексичку, ортографску норму; развију језичке способности у говорној и писаној употреби стандардног језика и развију и обогате лексички фонд новим појмовима; упознају националну културу свог народа; развију позитивно вредновање мађарског језика и националне културе; развију свест о значају употребе тог језика; стекну заинтересованост према националној књижевности и негују литералне способности; развију љубав према читању националне књижевности, као и књижевности других народа и националних мањина са овог простора.

Задаци: упознавање ученика са језиком, граматиком и нормама мађарског језика кроз учење о разним појавама упоређујући га са језиком, односно граматиком српског језика; оспособљавање ученика за слушање, говор, читање и писање на мађарском језику; оспособљавање ученика за говорну и писану комуникацију, за изражајно читање, читање по улогама и драматизацију књижевних текстова; усвајање основних ортографских норми језика; упознавање и усвајање фонолошког, морфолошког и синтаксичког система језика; проучавање књижевних дела националне књижевности и књижевности народа из окружења; развијање свести о властитим коренима и идентитету, култури, обичајима и традицији; упознавање, поштовање и развијање властитог националног и културног идентитета; развијање осећања за поштовање основних људских вредности; развијање одговорног понашања према себи и другима, оспособљавање ученика за процену људских вредности; развијање одговорности према раду, обавезама, развијање самосталности у раду; развијање спремности за помоћ својим друговима, за сарадњу и заједништво, развијајући и негујући

толеранцију међу њима; оспособљавање ученика за истраживачки и стваралачки начин учења.

Редн и број теме	Број часо ва	Садржа ј програ ма	Активности у образовно- васпитном раду	Основни облици извођења програма	Оперативни задачи извођења програма	Станд арди знањ а
1.	8	Ismétlés	богаћење усмене и писмене културе изражавања путем говорних и писмених вежби	индивидуалн и рад у групи текстуални дијалошки	богаћење лексичког фонда развијање способности за правилно усмено и писмено изражавање, разуме монологско излагање наставника кратко саопштавање садржаја монолога да савлада технику читања, глобално разуме садржај непознатог текста, да издвоји најбитније елементе из обрађеног текста користећи савладану језичку грађу	

2.	8	Kosztolányi D: Csacsi rímek	превођење читање писање рецитовање опис набрајање усмени превод певање сање састава	индивидуалн и фронтални	развијање способности за правилно усмено и писмено изражавање разуме дијалоге и монолошка излагања даље усавршава изговор гласова монолошки представи себе или другога савладава технике читања пише сложене реченице
3.	8	Gobby Fehér Gyula: Az ujjiak mozgása	препознавање књижевних дела и њихове карактеристике самостално прављење речника усвајање и увежбавање нових	индивидуалн фронтални текстуални дијалошки	разумевање и тумачење полазног текста разуме глобално садржај непознатог текста издваја најбитније елементе из обрађеног дијалога или текста
4.	7	Kosztolányi Dezső: Téli alkony	препознавање књижевних дела и њихове карактеристике самостално прављење речника усвајање и увежбавање нових	индивидуалн и фронтални рад у пару	развијање потребе за књигом користи спонтано најчешће устаљене изразе учтивости пише реченице, изоловано или у краћим изменама

5.	7	Az ige	усвајање и увежбавање нових граматичких и правописних и садржаја фронтални	индивидуалн и и фронтални	постепено и систематизовано упознавање граматике систематично упознавање правописа разуме кратке дијалоге, приче и песме у вези са обрађеном темом ,пише једноставне поруке и кратка неформална писма
6.	6	A főnév	усвајање и увежбавање нових граматичких и правописних и садржаја дијалошки	индивидуалн фронтални и текстуални дијалошки	постепено и систематизовано упознавање граматике систематично упознавање правописа
7.	8	A melléknév	усвајање и увежбавање нових граматичких и правописних и садржаја дијалошки	индивидуалн и и фронтални и текстуални дијалошки	постепено и систематизовано упознавање граматике систематично упознавање правописа, даље усавршава изговор гласова даље савладава технике читања издваја најбитније елементе обрађеног дијалога и преформулише садржај
8.	7	A párbeszéd	богаћење усмене и писмене културе изражавања путем говорних и писмених вежби	индивидуалн и фронтални	развијање способности за правилно усмено и писмено изражавање, разуме и реагује на моголошка и дијалошка излагања наставника, води разговор у оквирима комуникативних функција

9.	7	Az igenevek	усвајање и увежбавање нових граматичких и правописних садржаја	индивидуалн и фронтални рад у пару	постепено и систематизовано упознавање граматике систематично упознавање правописа, разуме дијалоска и монолошка излагања користи спонтано најчешће устаљене изразе учтивости пише сложеније реченице на основу датог модела
10.	6	József Attila: Nyár	коришћење литературе писање састава	индивидуалн и фронтални текстуални дијалоски	богаћење лексичког фонда у неколико кратких реченица саопштава садржај наративног текста, или опште ситуације пише сложеније реченице на основу датог модела

Начин и поступак остваривања програма

Врсте часова. У процесу наставе Мађарског језика са елементима националне културе треба уважити основну педагошку претпоставку да је ученик у центру образовно радне креације, па стога наставник мора упознати и уважити интелектуално - менталне и психолошке способности ученика, како би пронашао дидактичку формулу, која ће гарантовати да ће ученици моћи савладати нове садржаје.

Током наставног процеса у **шестом разреду** треба на занимљив начин презентирати пажљиво одабране језичко, литерарне вредности, које ће ученици без тешкоћа усвојити и које ће им бити потребне за даље школовање, богаћење опште културе и знања о животу.

Настава се заснива и на социјалној интеракцији, потрагом за информацијама из различитих извора као на пример интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал.

Сем општих метода у савременој настави језика и књижевности треба применити:

методу читања и рада на тексту; методу упоређивања и корелације / са другим предметима, нарочито са музичком културом, познавањем друштва и природе, т.ј. Света око нас, историје и географије; методу разговора - дијалошку методу; методу излагања и објашњавања; методу посматрања и описивања; методу практичног рада: - научно-истраживачка метода из области језика, дијалектологије, уочавање прозодијских особина локалног говора, сакупљање разних облика усмене књижевности, рад на средствима медијске технологије (давањем улога и задужења као: спикер-репортер, уредник-лектор, кореограф-глумца...)

Треба такође применити различите облике рада, као што су: рад са појединцима - индивидуални рад, диференцирани рад, рад у паровима, групама, фронтални рад; те учење кроз различите врсте игара: квизови, рецитали, имитације, скечеви, песмице за игру, брзалице и сл.; како би се ненаметљивим понављањем и увежбавањем дошло до циљаних резултата.

Функционални задаци. Функционални (формални) задаци – односе се на развијање способности (интелектуалних, вербалних, практичних, психомоторних и сл.). У трећем разреду је битно развити способност говорног изражавања, тако да се учи казивање и драматизација текстова на предходно подељеним улогама. Треба описивати предмете, упоређивати их, говорити о фрагментима и сликама. При састављању реченица, подстицати ученике да додавањем појединих речи употпуне смисао реченице што тачније.

У четвртном разреду ученици већ упознају врсте реченица: исказне, упитне и заповедне. Обрађује се глагол и именице. Постепено се усваја знање о правилном растављању речи на крају реда. Пишу се диктати, прво речи, а касније целе реченице.

Различити видови модернизације наставе. У овом предмету изучаваће се књижевност и норма стандардног мађарског језика, што подразумева граматичку, лексичку, ортографску норму тако да ће ученици када год је то могуће и од зависности од њиховог узраста сами решавати проблеме ваннаставним активностима тј. истраживачким радом, зато што област захтева активно учешће и креативност ученика. Тиме се постиже и постиче самосталност ученика, већа толеранција у односу према групи, критички однос према сазнатом, мотивација за

даљи и дубљи рад. Развију свест о значају употребе тог језика, и такође развију љубав према читању националне књижевности, као и књижевности других народа и националних мањина са овог простора.

Наставни предмет: мађарски језик са елементима националне културе

Годишњи фонд часова: 72

7.разред

Циљ. Циљ наставе мађарског језика са елементима националне културе јесте да ученици:

овладају нормама стандардног мађарског језика, што подразумева граматичку, лексичку, ортографску норму; развију језичке способности у говорној и писаној употреби стандардног језика и развију и обогате лексички фонд новим појмовима; упознају националну културу свог народа; развију позитивно вредновање мађарског језика и националне културе; развију свест о значају употребе тог језика; стекну заинтересованост према националној књижевности и негују литералне способности; развију љубав према читању националне књижевности, као и књижевности других народа и националних мањина са овог простора.

Задаци: упознавање ученика са језиком, граматицом и нормама мађарског језика кроз учење о разним појавама упоређујући га са језиком, односно граматицом српског језика;

оспособљавање ученика за слушање, говор, читање и писање на мађарском језику; оспособљавање ученика за говорну и писану комуникацију, за изражајно читање, читање по улогама и драматизацију књижевних текстова; усвајање основних ортографских норми језика; упознавање и усвајање фонолошког, морфолошког и синтаксичког система језика; проучавање књижевних дела националне књижевности и књижевности народа из окружења; развијање свести о властитим коренима и идентитету, култури, обичајима и традицији; упознавање, поштовање и развијање властитог националног и културног идентитета;

развијање осећања за поштовање основних људских вредности;развијање

Редн и број теме	Број часо ва	Садрж ај програ ма	Активност и у образовно- васпитном раду	Основни облици извођења програма	Оперативни задаци извођења програма	Станда рди знања
---------------------------	--------------------	-----------------------------	--	---	--	------------------------

одговорног понашања према себи и другима, оспособљавање ученика за процену људских вредности; развијање одговорности према раду, обавезама, развијање самосталности у раду; развијање спремности за помоћ својим друговима, за сарадњу и заједништво, развијајући и негујући толеранцију међу њима; оспособљавање ученика за истраживачки и стваралачки начин учења.

1.	10	Ismétlés	народне дечије игре квиз гледање филма брајање	индивидуални рад у групи текстуални дијалошки	развијање способности за правилно усмено и писмено изражавање, разумевање и реаговање на текст у вези са темом самостално усмено изражавање ситуација и комуникативних функција у вези са темом, изражавање у писаној форми у вези са темом поштујући правила писаног кода остваривање комуникација и размена информација у вези са темом поштујући социокултурне норме, разумевање краћих дијалога	
----	----	----------	---	--	---	--

2.	9	Móricz Zsigmond: Hét krajcár	разумевање слушање актичан рад	индивидуални фронтални текстуални дијалошки	<p>разумевање краћих дијалога приче, после слушања аудио записа</p> <p>препричавање и адекватна интерпретација писаних, илустрованих и усмених текстова предвиђених наставним програмом</p> <p>описивање лица, догађаја, ситуација из окружења и упређивање са другима из области свог интересовања</p> <p>самостално изражавање ситуација и комуникативних функција у вези са темом</p> <p>остваривање комуникација са саговорником размењујући информације у вези са темом, разумевање општег садржаја и кључних информација из предвиђених текстова, разумевање и реаговање на усмене поруке у вези са личним искуством и са активностма на часу, препричавање садржаја писаних и усмених текстова на тему</p> <p>учествовање у комуникацији поштујући социокултурне норме комуникације</p> <p>коришћење писаног кода за изражавање сопствених потреба и интересовања (поруке, електронска пошта)</p> <p>препознавање и коришћење граматичких садржаја предвиђених наставним програмом</p>	
----	---	------------------------------	--------------------------------------	--	---	--

3.	9	József Attila: Tél	разумевање уочавање битног читање	индивидуалн фронтални	развијање смисла и способности за правилно, течно, уверљиво усмено и писмено изражавање, учествовање у комуникацији поштујући социокултурне норме комуникације коришћење писаног кода за сопствене потребе (ел. пошта, поруке, честитке, позив...), препричавање садржаја писаних и усмених текстова на тему, усклађивање ритма, интонације и висине гласа са сопственом комуникативном нормом писање реченица и краћих текстова (до 100 речи) чија се кохезија кохерентност постиже коришћењем познатих језичких елемената, поштовање основних правила смисленог повезивања реченица у шире целине	
4.	9	Az alany	разумевање увежбавање рад на тексту	индивидуални фронтални рад у пару текстуални дијалошки	постепено и систематизовано упознавање граматике, систематично упознавање правописа	
5.	9	natarozo k: idő, hely,	разумевање увежбавање	индивидуални фронтални	постепено и систематизовано упознавање граматике, систематично упознавање правописа	

6.	9	Janikovszky Éva: A tükör előtt	рад на тексту причање препричава ње мени превод	индивидуалн фронтални	читање и анализа остваривање комуникације и размена информација са саговорником у вези са темом извођење закључка о могућем значању непознатих речи ослањајући се на општи смисао текста и предходно знање одговарање на ограничен број непосредних питања која се надовезују уз могућност пружања помоћи при формулисању одговора
7.	9	Riport	читање ичање	индивидуални фронтални	развијање способности за правилно усмено и писмено изражавање коришћење писаног кода за изражавање сопствених потреба и интересовања препричавање садржаја краћег текста са аудио записа
8.	8	Kaffka Margit: Szinek és évek	читање разговор писмено одговарање на питања	индивидуалн фронтални рад у пару текстуални дијалошки	препознавање у тексту елемената културе земаља мађарског говорног подручија, започињање краћег разговора о познатој теми, одржавање континуитета и завршавање разговора разумевање текстова (до 200 речи) који садрже већи проценат познатих језичких елемената, интернационализме, а чији садржај је у складу са интересовањима ученика, изражавање осећања, мишљења, ставова уз аргументацију користећи познате језичке структуре

Начин и поступак остваривања програма

Врсте часова

У процесу наставе Мађарског језика са елементима националне културе треба уважити основну педагошку претпоставку да је ученик у центру образовно радне креације, па стога наставник мора упознати и уважити интелектуално - менталне и психолошке способности ученика, како би пронашао дидактичку формулу, која ће гарантовати да ће ученици моћи савладати нове садржаје.

Током наставног процеса и **седмом разреду** треба на занимљив начин презентирати пажљиво одабране језичко, литерарне вредности, које ће ученици без тешкоћа усвојити и које ће им бити потребне за даље школовање, богаћење опште културе и знања о животу.

Настава се заснива и на социалној интеракцији, потрагом за информацијама из различитих извора као на пример интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал.

Сем општих метода у савременој настави језика и књижевности треба применити: методу читања и рада на тексту; методу упоређивања и корелације / са другим предметима, нарочито са музичком културом, познавањем друштва и природе, т.ј. Света око нас, историје и географије; методу разговора - дијалошку методу; методу излагања и објашњавања; методу посматрања и описивања; методу практичног рада: - научно-истраживачка метода из области језика, дијалектологије, уочавање прозодијских особина локалног говора, сакупљање разних облика усмене књижевности, рад на средствима медијске технологије (давањем улога и задужења као: спикер-репортер, уредник-лектор, кореограф-гумац...)

Треба такође применити различите облике рада, као што су: рад са појединцима - индивидуални рад, диференцирани рад, рад у паровима, групама, фронтални рад; те учење кроз различите врсте игара: квизови, рецитали, имитације, скечеви, песмице за игру, брзалице и сл.; како би се ненаметљивим понављањем и увежбавањем дошло до циљаних резултата.

Функционални задаци. Функционални (формални) задаци – односе се на развијање способности (интелектуалних, вербалних, практичних, психомоторних и сл.). У трећем разреду је битно развити способност говорног изражавања, тако да се учи казивање и драматизација текстова на предходно подељеним улогама. Треба описивати предмете, упоређивати их, говорити о фрагментима и сликама.

При састављању реченица, подстицати ученике да додавањем појединих речи употпуне смисао реченице што тачније.

У четвртном разреду ученици већ упознају врсте реченица: исказне, упитне и заповедне. Обрађује се глагол и именице. Постепено се усваја знање о правилном растављању речи на крају реда. Пишу се диктати, прво речи, а касније целе реченице.

Различити видови модернизације наставе. У овом предмету изучаваће се књижевност и норма стандардног мађарског језика, што подразумева граматичку, лексичку, ортографску норму тако да ће ученици када год је то могуће и од зависности од њиховог узраста сами решавати проблеме ваннаставним активностима тј. истраживачким радом, зато што област захтева активно учешће и креативност ученика. Тиме се постиже и постиче самосталност ученика, већа толеранција у односу према групи, критички однос према сазнатом, мотивација за даљи и дубљи рад. Развију свест о значају употребе тог језика, и такође развију љубав према читању националне књижевности, као и књижевности других народа и националних мањина са овог простора.

Наставни предмет: мађарски језик са елементима националне културе

Годишњи фонд часова: 68

8. разред

Циљ:

Циљ наставе мађарског језика са елементима националне културе јесте да ученици: овладају нормама стандардног мађарског језика, што подразумева граматичку, лексичку, ортографску норму; развију језичке способности у говорној и писаној употреби стандардног језика и развију и обогате лексички фонд новим појмовима; упознају националну културу свог народа; развију позитивно вредновање мађарског језика и националне културе; развију свест о значају употребе тог језика; стекну заинтересованост према националној књижевности и негују литералне способности; развију љубав према читању националне књижевности, као и књижевности других народа и националних мањина са овог простора.

Задаци:упознавање ученика са језиком, граматиком и нормама мађарског језика кроз учење о разним појавама упоређујући га са језиком, односно граматиком српског језика;

оспособљавање ученика за слушање, говор, читање и писање на мађарском језику; оспособљавање ученика за говорну и писану комуникацију, за изражајно читање, читање по улогама и драматизацију књижевних текстова; усвајање основних ортографских норми језика; упознавање и усвајање фонолошког, морфолошког и синтаксичког система језика; проучавање књижевних дела националне књижевности и књижевности народа из окружења; развијање свести о властитим коренима и идентитету, култури, обичајима и традицији; упознавање, поштовање и развијање властитог националног и културног идентитета; развијање осећања за поштовање основних људских вредности; развијање одговорног понашања према себи и другима, оспособљавање ученика за процену људских вредности; развијање одговорности према раду, обавезама, развијање самосталности у раду;развијање спремности за помоћ својим друговима, за

сарадњу и заједништво, развијајући и негујући толеранцију међу њима;
оспособљавање ученика за истраживачки и стваралачки начин учења.

Редн и број теме	Број часо ва	Садржај програма	Активнос ти у образовн о- васпитно м раду	Основни облици извођења програма	Оперативни задаци извођења програма	Стан дард и знањ а
---------------------------	--------------------	---------------------	---	---	--	--------------------------------

1.	10	Népdal fajtái	народне дечије игре квиз гледање филма брајање	индивидуалн и рад у групи	разумевање културе и традиције препознавање интонације којом се искажују различита емотивна стања, разумевање излагања наставника усвајањем новог вокабулара током часа, спонтано ступање ученика у разговор у оквиру обрађене тематике, препричавање у неколико реченица догађаја из прошлости глобално и селективно разумевање садржаја непознатог текста од познате језичке грађе, писање краћих целина, писање електронских порука и краћих писама
2.	9	Tóth Árpád: Körúti hajnal	разумевање слушање актичан рад	индивидуалн и фронтални рад у пару текстуални дијалошки	развијање смисла и способности за правилно, течно, уверљиво усмено и писмено изражавање читање и анализа песама песника
3.	9	Beszélgetés (képek alapján) a népi építkezésről,	разумевање уочавање битног читање	индивидуалн фронтални	развијање способности за правилно усмено и писмено изражавање пазумевање и реаговање на текст у вези са темом помоћу слика и текста проширујемо знање о народној градњи
4.	9	A lakóházak belsejéről, homlokzatáról, udvaráról	разумевање увежбавањ е рад на тексту	индивидуалн и фронтални рад у пару	богаћење лексичког фонда у неколико кратких реченица саопштава садржај наративног текста, или опште ситуације, помоћу слика и такстапроширујемо знање о народној градњи

5.	9	Az óshazáról, a vándorlásról, a honfoglalásról	разумевање и увежбавање	индивидуални и фронтални	препознавање у тексту елемената културе земаља мађарског говорног подручија проширујемо знање о традицији, пореклу
6.	7	És ezzel a parhuzamosan nyelv fejlődéséről	рад на тексту причање препричавање њене мени превод	индивидуални фронтални	издваја најбитније елементе из обрађеног дијалога или текста и препричавање проширујемо знање о развоју језика
7.	7	Nagy Lajos: A bogár	читање и причање	индивидуални и фронтални рад у пару текстуални дијалошки	развијање смисла и способности за правилно, течно, уверљиво усмено и писмено изражавање разумевање садржаја текста на основу језичких предзнања и предзнања садржаја текста, спонтано ступање у разговор, препричавање текста обogaћивањем садржаја својим општим предзнањем, интерпретација тематски прилагођених скечева, усавршавања технике читања, разумевање логичких односа између реченица и дужих целина,
8.	8	Szirmai Károly: Már nem jön senki	читање разговор смено одговарање на питања	индивидуални фронтални	писање кратких састава, посебно оних у којима се приповедају догађаји из прошлости, уз давања појединости. развијање смисла и способности за правилно, течно, уверљиво усмено и писмено изражавање

Начин и поступак остваривања програма

Врсте часова. У процесу наставе Мађарског језика са елементима националне културе треба уважити основну педагошку претпоставку да је ученик у центру образовно радне креације, па стога наставник мора упознати и уважити интелектуално - менталне и психолошке способности ученика, како би пронашао дидактичку формулу, која ће гарантовати да ће ученици моћи савладати нове садржаје.

Током наставног процеса у **осмом разреду** треба на занимљив начин презентирати пажљиво одабране језичко, литерарне вредности, које ће ученици без тешкоћа усвојити и које ће им бити потребне за даље школовање, богаћење опште културе и знања о животу.

Настава се заснива и на социалној интеракцији, потрагом за информацијама из различитих извора као на пример интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал.

Сем општих метода у савременој настави језика и књижевности треба применити: методу читања и рада на тексту; методу упоређивања и корелације / са другим предметима, нарочито са музичком културом, познавањем друштва и природе, т.ј. Света око нас, историје и географије; методу разговора - дијалошку методу; методу излагања и објашњавања; методу посматрања и описивања; методу практичног рада: - научно-истраживачка метода из области језика, дијалектологије, уочавање прозодијских особина локалног говора, сакупљање разних облика усмене књижевности, рад на средствима медијске технологије (давањем улога и задужења као: спикер-репортер, уредник-лектор, кореограф-гумац...)

Треба такође применити различите облике рада, као што су: рад са појединцима - индивидуални рад, диференцирани рад, рад у паровима, групама, фронтални рад; те учење кроз различите врсте игара: квизови, рецитали, имитације, скечеви, песмице за игру, брзалице и сл.; како би се ненаметљивим понављањем и увежбавањем дошло до циљаних резултата.

Функционални задаци.

Функционални (формални) задаци – односе се на развијање способности (интелектуалних, вербалних, практичних, психомоторних и сл.). У трећем разреду је битно

развијати способност говорног изражавања, тако да се учи казивање и драматизација текстова на предходно подељеним улогама. Треба описивати предмете, упоређивати их, говорити о фрагментима и сликама. При састављању реченица, подстицати ученике да додавањем појединих речи употпуне смисао реченице што тачније.

У четвртој разреду ученици већ упознају врсте реченица: исказне, упитне и заповедне. Обрађује се глагол и именице. Постепено се усваја знање о правилном растављању речи на крају реда. Пишу се диктати, прво речи, а касније целе реченице.

Различити видови модернизације наставе

У овом предмету изучаваће се књижевност и норма стандардног мађарског језика, што подразумева граматичку, лексичку, ортографску норму тако да ће ученици када год је то могуће и од зависности од њиховог узраста сами решавати проблеме ваннаставним активностима тј. истраживачким радом, зато што област захтева активно учешће и креативност ученика. Тиме се постиже и постиче самосталност ученика, већа толеранција у односу према групи, критички однос према сазнатом, мотивација за даљи и дубљи рад. Развију свест о значају употребе тог језика, и такође развију љубав према читању националне књижевности, као и књижевности других народа и националних мањина са овог простора.

Наставни предмет: словачки језик са елементима националне културе

1.разред

Циљеви. Оспособити ученике да комуницирају на матерњем језику што се остварује културом усменог изражавања, неговати народни и културни идентитет код ученика, упознавање са елементима традиције, историје, културе и обичаја, развијање позитивних осећања не само према матерњем језику, већ и језицима других народа и националних мањина, суживот у духу толеранције и разумевања.

Задаци. Ученици треба да савладају правилан изговор, да усвоје основне карактеристике фонолошког система језика.

Начин и поступак остваривања програма

Врсте часова. У првом разреду ученици говоре о доживљајима, причају краће приче, догађаје, разговарају о предметима, сликама. Ове вежбе говора се примењују и у другом разреду. Већ од првог разреда се посвећује посебна пажња прикладном изговору гласова, интонацији и обогаћивању фонда речи.

У оквиру тематских јединица се обраћа пажња на састављање реченица и правилан изговор гласова и речи. На постављена питања ученици треба да одговарају целим реченицама. Увежбавају се са ученицима лепо казивање и драматизација текстова.

Ширење фонда речи уз помоћ скупљања речи у вези неке теме. Разговор о непознатим изразима и речима.

Упознавањем елемената културе, историје и традиције Словака, у нижим разредима углавном се остварује упознавањем и приближавањем дела традиционалне књижевности и историје кроз прилагођено градиво.

Функционални задаци. Функционални (формални) задаци – односе се на развијање способности (интелектуалних, вербалних, практичних, психомоторних и сл.). У првом и другом разреду је битно развити способност говорног изражавања, тако да се учи казивање и драматизација текстова на предходно подељеним улогама. Треба описивати предмете, упоређивати их, говорити о фрагментима и сликама. При састављању реченица, подстицати ученике да додавањем појединих речи употпуне смисао реченице што тачније.

Различити видови модернизације наставе. У овом предмету изучаваће се књижевност и норма стандардног мађарског језика, што подразумева граматичку, лексичку, ортографску

норму тако да ће ученици када год је то могуће и од зависности од њиховог узраста сами решавати проблеме ваннаставним активностима тј. истраживачким радом, зато што област захтева активно учешће и креативност ученика. Тиме се постиже и постиче самосталност ученика, већа толеранција у односу према групи, критички однос према сазнатом, мотивација за даљи и дубљи рад. Развију свест о значају употребе тог језика, и такође развију љубав према читању националне књижевности, као и књижевности других народа и националних мањина са овог простора.

2.разред

Циљеви. Циљ програма рада је неговање матерњег језика и оспособљавање ученика да на њему комуницирају, а у другом полугодишту и читају, пишу паралелно са учењем српског латиничног писма. Треба да обogaђују свој речник, развијају осећај за лепоту, да се упознају са културном историјом Словака и развијају језичку толеранцију према језицима других народа и националних мањина у Војводини/Србији.

Задаци. Развијање правилног усменог и писменог изражавања, савладавање технике читања и писања, васпитавање у духу толеранције, упознавање са елементима традиције, културе, обичаја,...

Начин и поступак остваривања програма

Врсте часова. У другом разреду ученици говоре о доживљајима, причају краће приче, догађаје, разговарају о предметима, сликама. Ове вежбе говора се примењују и у другом разреду. Већ од првог разреда се посвећује посебна пажња прикладном изговору гласова, интонацији и обogaћивању фонда речи.

У оквиру тематских јединица се обраћа пажња на састављање реченица и правилан изговор гласова и речи. На постављена питања ученици треба да одговарају целим реченицама. Увежбавају се са ученицима лепо казивање и драматизација текстова.

Ширење фонда речи уз помоћ скупљања речи у вези неке теме. Разговор о непознатим изразима и речима.

Упознавањем елемената културе, историје и традиције Словака, у нижим разредима углавном се остварује упознавањем и приближавањем дела традиционалне књижевности и историје кроз прилагођено градиво.

Функционални задаци. Функционални (формални) задаци – односе се на развијање способности (интелектуалних, вербалних, практичних, психомоторних и сл.). У првом и другом разреду је битно развити способност говорног изражавања, тако да се учи казивање и драматизација текстова на предходно подељеним улогама. Треба описивати предмете, упоређивати их, говорити о фрагментима и сликама. При састављању реченица, подстицати ученике да додавањем појединих речи употпуне смисао реченице што тачније.

Различити видови модернизације наставе. У овом предмету изучаваће се књижевност и норма стандардног мађарског језика, што подразумева граматичку, лексичку, ортографску норму тако да ће ученици када год је то могуће и од зависности од њиховог узраста сами решавати проблеме ваннаставним активностима тј. истраживачким радом, зато што област захтева активно учешће и креативност ученика. Тиме се постиже и постиче самосталност ученика, већа толеранција у односу према групи, критички однос према сазнатом, мотивација за даљи и дубљи рад. Развију свест о значају употребе тог језика, и такође

развију љубав према читању националне књижевности, као и књижевности других народа и националних мањина са овог простора.

3.разред

Циљеви. Обогаћивање активног фонда речи, стицање умећа правилног и течног читања краћих и дужих текстова, оспособљавање ученика да изражавају мисли правилним састављањем краћих реченица и њиховим повезивањем у већу целину, развијање љубави према матерњем језику, разликовање књижевног од народног језика, разумевање културе и традиције Словака у целини.

Задачи. Да ученици стекну базичну језичку писменост и овладају основним законитостима словачког језика, да се оспособе да решавају задатке у новим и непознатим ситуацијама. Неупадљиво и у складу с њиховим узрастом неговати њихов народни и културни идентитет и поштовање словачког језика.

Начин и поступак остваривања програма

Врсте часова. У трећем разреду ученици решевају и сами измишљају питалице. Ради се на унапређењу читања. Немо читање и изражајно читање. Помоћу питања ученици треба да пронађу одређени текст. У разумевању текстова треба да раздвоје главне и споредне актере, да препознају њихове међусобне односе. Да разумеју суштину одређеног текста и да знају препричати садржај и поруку.

Што се писмено изражавања тиче ученици се упознавају и треба да усвоје методичку писменог изражавања, и његова три чиниоца. Препричавање емоција у вези са одређеним књижевним делом. Вођење дневника, упознавање са жанровима у књижевности и вежбе везане за исте. Упознавање са лиром, приповедкама и драмом.

Ширење фонда речи уз помоћ скупљања речи у вези неке теме. Разговор о непознатим изразима и речима.

Један од основних задатака неговања матерњег језика јесте развијање течног и изражајног читања. У трећем разреду, приликом развијања технике читања код ученика, треба обратити пажњу на то да они разумеју текст који читају и да се уживе у то. Посебну пажњу треба обратити на изговор мађарских гласова.

Од трећег разреда обрађују се литерарни текстови увежбавањем читања и препричавањем садржаја. Деца треба да препричају садржину, да је драматизују, да науче напамет кратке прозне и поетске текстове. Обрадом литерарних дела се код ученика развијају моћ расуђивања и размишљања, обогаћује се емоционални свет, речник и способност изражавања.

Упознавањем елемената културе, историје и традиције Словака, у нижим разредима углавном се остварује упознавањем и приближавањем дела традиционалне књижевности и историје кроз прилагођено градиво.

У трећем разреду је битно развити способност говорног изражавања, тако да се и даље учи казивање и драматизација текстова на предходно подељеним улогама. Треба описивати предмете, упоређивати их, говорити о фрагментима и сликама. При састављању реченица, подстицати ученике да додавањем појединих речи употпуне смисао реченице што тачније.

У трећем разреду ученици већ упознају врсте реченица: исказне, упитне и заповедне. Обрађује се глагол и именице. Постепено се усваја знање о правилном растављању речи на крају реда. Пишу се диктати, прво речи, а касније целе реченице.

Функционални задаци. Функционални (формални) задаци – односе се на развијање способности (интелектуалних, вербалних, практичних, психомоторних и сл.). У трећем разреду је битно развити способност говорног изражавања, тако да се учи казивање и драматизација текстова на предходно подељеним улогама. Треба описивати предмете,

упоређивати их, говорити о фрагментима и сликама. При састављању реченица, подстицати ученике да додавањем појединих речи употпуне смисао реченице што тачније.

У трећем разреду ученици већ упознају врсте реченица: исказне, упитне и заповедне. Обрађује се глагол и именице. Постепено се усваја знање о правилном растављању речи на крају реда. Пишу се диктати, прво речи, а касније целе реченице.

Различити видови модернизације наставе. У овом предмету изучаваће се књижевност и норма стандардног мађарског језика, што подразумева граматичку, лексичку, ортографску норму тако да ће ученици када год је то могуће и од зависности од њиховог узраста сами решавати проблеме ваннаставним активностима тј. истраживачким радом, зато што област захтева активно учешће и креативност ученика. Тиме се постиже и постиче самосталност ученика, већа толеранција у односу према групи, критички однос према сазнатом, мотивација за даљи и дубљи рад. Развију свест о значају употребе тог језика, и такође развију љубав према читању националне књижевности, као и књижевности других народа и националних мањина са овог простора.

4.разред

Циљеви: – Обогаћивање активног фонда речи, стицање умећа правилног и течног читања краћих и дужих текстова, оспособљавање ученика да изражавају мисли правилним састављањем краћих реченица и њиховим повезивањем у већу целину, развијање љубави према матерњем језику, разликовање књижевног од народног језика, разумевање културе и традиције Словака у целини.

Задаци: – Даље овладавање знањима из стилистике, лексикологије, историје књижевног језика и дијалектологије. Такође развијање критичког односа према језику и садржини текстова из свакодневног њивота, систематизација знања о

књижевнотеоријским појмовима и на крају обнављање и систематизација знања из свих подручја.

Начин и поступак остваривања програма

Врсте часова. У четвртом разреду ученици решавају и сами измишљају питалице. Ради се на унапређењу читања. Немо читање и изражајно читање. Помоћу питања ученици треба да пронађу одређени текст. У разумевању текстова треба да раздвоје главне и споредне актере, да препознају њихове међусобне односе. Да разумеју суштину одређеног текста и да знају препричати садржај и поруку.

Што се писмено изражавања тиче ученици се упознавају и треба да усвоје методiku писменог изражавања, и његова три чиниоца. Препричавање емоција у вези са одређеним књижевним делом. Вођење дневника, упознавање са жанровима у књижевности и вежбе везане за исте. Упознавање са лиром, приповедкама и драмом.

Ширење фонда речи уз помоћ скупљања речи у вези неке теме. Разговор о непознатим изразима и речима.

Један од основних задатака неговања матерњег језика јесте развијање течног и изражајног читања. У трећем разреду, приликом развијања технике читања код ученика, треба обратити пажњу на то да они разумеју текст који читају и да се живе у то. Посебну пажњу треба обратити на изговор мађарских гласова.

Од четвртог разреда обрађују се литерарни текстови увежбавањем читања и препричавањем садржаја. Деца треба да препричају садржину, да је драматизују, да науче напамет кратке прозне и поетске текстове. Обрадом литерарних дела се код ученика

развијају моћ расуђивања и размишљања, обогаћује се емоционални свет, речник и способност изражавања.

Упознавањем елемената културе, историје и традиције Словака, у нижим разредима углавном се остварује упознавањем и приближавањем дела традиционалне књижевности и историје кроз прилагођено градиво.

У четвртном разреду је битно развити способност говорног изражавања, тако да се и даље учи казивање и драматизација текстова на предходно подељеним улогама. Треба описивати предмете, упоређивати их, говорити о фрагментима и сликама. При састављању реченица, подстицати ученике да додавањем појединих речи употпуне смисао реченице што тачније.

У четвртном разреду ученици већ упознају врсте реченица: исказне, упитне и заповедне. Обрађује се глагол и именице. Постепено се усваја знање о правилном растављању речи на крају реда. Пишу се диктати, прво речи, а касније целе реченице.

Функционални задаци. Функционални (формални) задаци – односе се на развијање способности (интелектуалних, вербалних, практичних, психомоторних и сл.). У четвртном разреду је битно развити способност говорног изражавања, тако да се учи казивање и драматизација текстова на предходно подељеним улогама. Треба описивати предмете, упоређивати их, говорити о фрагментима и сликама. При састављању реченица, подстицати ученике да додавањем појединих речи употпуне смисао реченице што тачније.

У четвртном разреду ученици већ упознају врсте реченица: исказне, упитне и заповедне. Обрађује се глагол и именице. Постепено се усваја знање о правилном растављању речи на крају реда. Пишу се диктати, прво речи, а касније целе реченице.

Различити видови модернизације наставе. У овом предмету изучаваће се књижевност и норма стандардног мађарског језика, што подразумева граматичку, лексичку, ортографску норму тако да ће ученици када год је то могуће и од зависности од њиховог узраста сами решавати проблеме ваннаставним активностима тј. истраживачким радом, зато што област захтева активно учешће и креативност ученика. Тиме се постиже и постиче самосталност ученика, већа толеранција у односу према групи, критички однос према сазнатом, мотивација за даљи и дубљи рад. Развију свест о значају употребе тог језика, и такође развију љубав према читању националне књижевности, као и књижевности других народа и националних мањина са овог простора.

2.2.6. Наставни план осмог разред

3. Програм допунске, додатне и припремне наставе

3.1. Програм допунске наставе

У складу са Правилником о школском календару за основне школе са седиштем на територији АП Војводине за школску 2020/2021. годину планирано је реализовање допунског рада са ученицима који заостају у савладавању наставног градива. При организовању допунског образовно-васпитног рада водиће се рачуна о јасним педагошким опредељењима приликом издвајања ученика за допунску наставу. Потребно је:

- Извршити дијагностиковање ученика код којих се може појавити неуспех и предузети педагошке и друге мере
- Применити одговарајуће методе, облике и принципе рада (индивидуализована настава, употреба разноврсних наставних средстава, принцип очигледности,...)
- Укључују се ученици по препоруци предметног наставника
- Предаје наставник који иначе предаје тај предмет у редовној настави.

У овој настави мора преовлађавати индивидуални облик рада, а да би се то постигло формираће се групе од највише 10 ученика. Ученици свих разреда могу бити ангажовани са једним часом недељно. Евиденција о одржавању допунске наставе водиће се у дневнику рада, а о редовном похађању наставе води рачуна одељенски старешина и о томе обавештава родитеље и одговарајуће органе школе.

Обухватају се ученици који поједине целине наставног садржаја нису савладали, схватили, због болести или породичних и других разлога одсуствовали са наставе. Годишњи фонд часова допунске наставе је 36 по

предмету, али може се планирати и већи или мањи број, зависно од потребе. Те потребе утврђују одељењска већа за свако одељење посебно.

Тачан распоред допунског рада и број обухваћених ученика немогуће је унапред планирати због тога што директно зависе од броја ученика којима је оваква настава потребна. Након његовог усвајања на седницама одељењског већа, тај план постаје саставни део Годишњег плана и Школског програма.

Први циклус:

Српски језик и математика за 4. разред

За ученике којима је потребна помоћ у савладавању програмских садржаја из српског језика и математике организована је допунска настава према Закону о основама система и усаглашена са новим Законом о основној школи (**члан 32. став 4.**)

Циљеви:

- усвајање наставних садржаја које ученици нису усвојили током редовне наставе;
- усвајање наставних садржаја предвиђених планом и програмом на основном нивоу;
- неговање сарадничких и кооперативних односа у раду;
- увежбавање и понављање стечених знања и вештина и давање упутстава за савладавање потешкоћа у учењу;
- пружање индивидуалне помоћи ученицима у учењу и бољем разумевању наставних садржаја;
- оспособљавање ученика у повезивању градива сродних предмета и примени стечених знања;
- омогућити да ученици кроз вежбу овладају, како теоријским, тако и практичним делом градива у оквиру својих могућности;
- подстицање мотивације за рад и напредовање у учењу.

Исходи. Ученици су:

- усвојили наставне садржаје који су обрађивани на допунској настави;

- усвојили наставне садржаје предвиђене за основни ниво;
- остварили добре сарадничке и кооперативне односе – добра клима у одељењу;
- стекли нове вештине и знања, радне навике и одговорност према раду;
- боље разумели наставне садржаје и успевали да их примене на новим примерима.

Методе. Монолошка, дијалогска, кооперативна, метода објашњавања и демонстрације, истраживачко-стваралачка, метода практичних радова.

Начин вредновања постигнућа ученика:

- продукти са часова (сликовно приказани садржаји);
- описно праћење напредовања ученика – записи у педагошкој свесци;
- наставни листићи за проверу;
- евиденција о редовном долажењу на допунску наставу;
- прилагођени тестови за проверу;
- провера усвојености градива на редовној настави;
- давање мотивационе похвале за уложени рад и труд.

Напомена. На основу анализа успеха и резултата са иницијалног теста и провера знања у току школске године, ученици који покажу слабије резултате, долазе на организовану допунску наставу, о чему су благовремено обавештени и они и њихови родитељи.

Српски језик. Садржај програма: читање текстова; реченице по значењу и облику; именице, врсте, род и број; усмено препричавање текста; писмено препричавање текста; субјекат, предикат- главни делови реченице; придеви, врсте, род и број; употреба великог слова; глаголи и глаголска времена; личне заменице; вежбе у писменом изражавању; вежбе у описивању; вежбе читања и писања; употреба; скраћеница; глаголи у тексту; писање речце не и ли; остали делови реченице- објекат, прилошке одредбе (време, место, начин); анализа реченица.

Математика. Садржај програма: бројеви до 1000000, читање, писање, задаци; месне вредности бројева до и преко 1000000; сабирање и одузимање до 1000000; сабирање и одузимање преко 1000000; текстуални задаци (сабирање и одузимање); једначине са сабирањем и одузимањем; дуж, права, полуправа; таблица множења и дељења; множење и дељење-писмено; текстуални задаци (множење и дељење); једначине са множењем и дељењем; редослед рачунских операција; изрази са више операција; мерење и мере; правоугаоник и квадрат, обим и површина; коцка и квадар-елементи, мрежа; коцка и квадар-површина; разломци.

Други циклус:

Српски језик

Допунска настава се организује за ученике који - из објективних разлога - у редовној настави матерњег језика не постижу задовољавајуће резултате у неком од програмско-тематских подручја.

Зависно од утврђених недостатака у знањима и умењима ученика, као и узрока заостајања, наставник формира одговарајуће групе с којима организује допунски рад (на пример: група ученика с недовољним знањем одређених садржаја и граматике или правописа; група ученика који нису савладали неки од предвиђених елемената књижевне анализе или облика усменог и писменог изражавања; група ученика са артикулационим проблемима, итд.). На основу претходног испитивања тешкоћа и узрока, за сваку групу се ствара посебан, одговарајући план рада, чијим ће се савладавањем отклонити испољени недостаци у знању, умењу и вештини ученика. Допунски рад претпоставља и специфичне облике у савладавању одређених програмских садржаја (индивидуализација наставе - полупрограмираним и програмираним секвенцама, наставним листићима; предавањима с друкчијим - очигледнијим примерима; посебни групни и индивидуални задаци и др.). Нарочито треба водити рачуна о одмерености захтева, као и о стимулсању ученика за показане резултате (похвале, награде, позитивна оцена).

Допунски рад организује се током целе наставне године, односно одмах чим се уоче тешкоће појединих ученика у усвајању програмских садржаја. Чим

савлада одређену тешкоћу или отклони недостатак, ученик престаје с допунским радом ван редовне наставе. Током даље редовне наставе такве ученике не треба испуштати из вида, односно - диференцирањем редовне наставе - омогућити ученицима да градиво савладају на редовним часовима.

- ✍ реализовање исхода наставе и учења
- ✍ савладавање почетног читања и писања
- ✍ читање иразумевање прочитаног
- ✍ савладавање градива из граматике
- ✍ уобличавање знања о правопису српског језика и правилном говору
- ✍ усвајање образовних стандарда
- ✍ примена наученог у учењу и даљем школовању
- ✍ повезивање знања
- ✍ примена правописних правила српског језика

Енглески језик

Допунска настава организује се по потреби ученика и на захтев наставника за ученике који слабије савладавају програм. Настава прати садржаје програма са редовне наставе, с тим што су примери примене једноставнији.

Географија

Допунска се одржава редовно, а планирано је 36 часова годишње. Динамика и врста градива зависи од ученика који дођу самостално на допунску да употпуне своје знање и од обавезног дела који одређује наставник у договору са појединим ученицима.

Физика

Допунска настава се такође организује са по једним часом недељно. Њу похађају ученици који у редовној настави нису били успешни. Циљ допунске наставе је да ученик, уз додатну помоћ наставника, стекне минимум основних знања из садржаја које предвиђа програм физике у основној школи.

Слободне активности ученика, који су посебно заинтересовани за физику, могу се организовати кроз разне секције младих физичара.

Математика

Допунска настава се организује за ученике који из објективних разлога у редовној настави математике не постижу задовољавајуће резултате у неком од програмско-тематских подручја. САДРЖАЈ ПРОГРАМА допунске наставе из математике:

5.разред:

Скуп, елементи, подскуп. Венов дијаграм. Скуповне операције (унија, пресек, разлика). Кружница (кружна линија), круг. Кружница и права, тангенте. Угао, централни угао, кружни лук и тетива. Врсте углова и упоређивање углова. Мерење, сабирање и одузимање углова. Комплементни и суплементни углови. Појам природног броја, делиоци и садржаоци природних бројева. Дељивост декадним јединицама. Дељивост 2, 5, 4, 3 и 9. Проширивање разломака. Скраћивање разломака. Упоређивање разломка. Децимални запис разломка. Превођење децималног записа у разломак и обрнуто. Придруживање разломака на бројевној полурави. Основне рачунске операције са разломцима. Изрази са разломцима. Једначине са разломцима. Неједначине са разломцима. Аритметичка средина.

Осна симетрија у равни. Симетричне тачке. Симетричност двеју фигура у односу на праву. Оса-симетрије фигуре. Симетрала угла и дужи.

6.разред:

Појам негативног броја; цели бројеви и бројевна права; супротни бројеви; основне рачунске операције са целим бројевима; једначине и неједначине у скупу Z .

Претварање рационалних бројева; приказивање рационалних бројева на бројевној правој; изрази са рационалним бројевима; једначине облика $ax=b$; решавање једначина са рационалним бројевима.

Троугао :однос страница, врсте троуглова; конструкција неких углова (60, 120, 30, 45, 75 и 135); подударност троуглова; описана кружница; уписана кружница; четири значајне тачке у троуглу и њихова конструкција.

Четвороугао: врсте; паралелограм; траpez; основне конструкције.

Појам површине четвороугла; једнакост и површина фигура; површина троугла; Површина паралелограма и трапеза; површина паралелограма са нормалним дијагоналама.

7.разред:

Квадрат рационалног броја; основна својства операција са реалним бројевима

Питагорина теорема; важније примене Питагорине теореме; конструкције тачака на бројевној правој. Степен чији је изложилац природан број; операције са степенима (степен производа, количника и степена). Алгебарски изрази са полиномима (збир, разлика и производ); квадрат бинома; разлика квадрата; растављање полинома на чиниоце.

Многоугао (појам и врсте); збир углова и број дијагонала многоугла; обим и површина многоугла. Централни и периферијски угао; обим круга; површина круга; површина кружног исечка и прстена. Правоугли координатни систем у равни.

Пропорција; практична примена директне и обрнуте пропорционалности; размера дужи; пропорционалне дужи; Талесова теорема; појам сличности троуглова.

8.разред:

Талесова теорема, сличност троуглова. Диедар, ортогонална пројекција. Решавање линеарне једначине са једном непознатом. Површина и запремина призме. Решавање линеарне неједначине са једном непознатом. Површина и запремина ваљка. Пирамида (појам, елементи, пресеци, мрежа); површина пирамиде; запремина пирамиде. Линеарна функција; график, нуле, знак функције. Обрада података, средња вредност, медијана, статистика. Решавање система две линеарне једначине са две непознате (метода супротних коефицијената, метод замене, погодна метода). Површина и запремина купе.

БИОЛОГИЈА

Допунску наставу из биологије заказује наставник и прати градиво које се учи на редовној настави. Постоје и часови допунске када се ученици

припремају за писмене и усмене провере знања. Свака измена плана врши се у договору са ученицима и њихоим потребама.

ХЕМИЈА

Допунска се одржава редовно, а планирано је 36 часова годишње. Динамика и врста градива зависи од ученика који дођу самостално на допунску да употпуне своје знање и од обавезног дела који одређује наставник у договору са појединим ученицима.

НЕМАЧКИ ЈЕЗИК

Допунска настава организује се по потреби ученика и на захтев наставника за ученике који слабије савладавају програм. Настава прати садржаје програма са редовне наставе, с тим што су примери примене једноставнији.

3.2. Програм додатне наставе

Додатна је намењена развијању специјалних способности изузетно даровитих ученика за поједине дисциплине и области. Циљ је продубљивање и проширивање знања, развијање креативности и смисла за стваралачки самосталан рад. Укључени су ученици од 4. до 8. разреда који у појединим предметима постижу натпросечне резултате захваљујући својим способностима и склоностима, сазнањима и интересовањима, али који не морају показивати такве резултате и одличан успех у осталим наставним областима. Не обухватају се ученици само зато што су им опште способности натпросечне или што су вредни у учењу, већ су талентовани у посебној области. Додатни рад се организује у групама од највише 5 ученика у оквиру разреда (у оквиру наставног предмета може постојати више група). У раду ће бити заступљени индивидуални и групни облик рада.

У наредној години професори ће радити по посебном програму и са талентованим ученицима, припремајући их за такмичења (у школи, граду, Републици), а посебан вид додатног рада обухвата припрема за завршни испит и упис у средњу школу. Тачан распоред додатног рада и број

обухваћених ученика немогуће је унапред планирати због тога што директно зависе од опредељења ученика и термина такмичења.

Планирани фонд часова по предмету за који се организује додатни рад је 36 часова годишње. Додатни рад се реализује у међусмени (од 13.10 до 13.55 часова), а по потреби и у другим терминима. Рад реализују професори које одређују стручна већа, у складу са својим плановима рада и потребама школе.

Регионална и републичка такмичења организују се из предмета: српски језик, математика, физика, хемија, географија, историја, биологија, енглески језик и техничко образовање, па се додатна настава реализује управо из ових предмета, а из осталих предмета према потреби.

СРПСКИ ЈЕЗИК

1. За додатни рад опредељују се ученици од V до VIII разреда изнадпросечних способности и посебних интересовања за наставу српског језика, односно за продубљивање и проширивање знања из свих или само појединих програмско-тематских подручја редовне наставе (књижевност, језик, култура изражавања, филмска и сценска уметност). То су они ученици чија се знања, интересовања и даровитост изразитије испољавају већ у I, II и III разреду. Такве ученике уочавају, прате и подстичу наставници разредне наставе и педагошко-психолошка служба школе све до IV разреда када се први пут организује додатни рад (изводи се све до завршног разреда).

2. Додатни рад се организује и изводи за ученике од V до VIII разреда, један час недељно током целе наставне године. Изузетно је важно да се започета динамика додатног рада одржи док се не реализује утврђени програм. Уколико се, изузетно, додатни рад организује само у једном делу наставне године, пожељно је да се интересовање даровитих ученика за овај рад доцније не гаси, односно да се они подстичу на самостални рад другим формама рада (нпр. појачаном индивидуализацијом рада у редовној настави, давањем посебних задатака, ангажовањем у одговарајућим слободним активностима и др.).

3. Додатни рад - заснован на интересовању ученика за проширивање и продубљивање знања, умења и вештина - непосредније активира ученике и

оспособљава их за самообразовање, развија њихову машту, подстиче их на стваралачки рад и упућује на самостално коришћење различитих извора сазнања. Под руководством наставника ученици се у додатном раду самостално служе књижевном и некњижевном грађом (у учењу и истраживању), те припремају и излажу своје радове (усмене, писмене, практичне) пред својом групом, разредом или целом школом. Знања, умења и вештине које су стекли истраживачким, индивидуалним и групним радом ученици користе у редовној настави, слободним активностима и у другим приликама (конкурси, такмичења, школске и друге приредбе). Ученике који се посебно истичу у додатном раду треба и посебно стимулисати (похвале, награде, стипендије за даље школовање, упис у одговарајућу средњу школу и др.).

4. **Уочавање потенцијално даровитих ученика** у овој области остварује се непосредним праћењем од стране наставника разредне и предметне наставе, анализом радова ученика и остварених резултата на смотрема, такмичењима, интервјуисањем ученика и родитеља и применом одређених инструмената од стране школског психолога-педагога. На основу добијених резултата праћења и испитивања, интересовања и жеља даровитих ученика и напред наведених оријентационих садржаја, наставник заједно са ученицима утврђује (конкретизује) програм додатног рада с групама или појединим даровитим ученицима. **Програмом рада** обухватају се сегменти оријентационих садржаја програма (зависно од интересовања и жеља ученика: сва подручја или само књижевност, односно језик, односно култура изражавања, односно филмска или сценска уметност). То значи да наставник није обавезан да с појединцем или групом ученика оствари оријентационе програмске садржаје у целини. Битно је да планирани програмски садржаји буду у складу са интересовањима и жељама ученика, као и са расположивим годишњим фондом часова.

5. Додатни рад из српског језика **може се реализовати као индивидуализовани** (примерен појединим ученицима) и **групни** (за групе ученика једног или више разреда који се посебно интересују за исте програмске садржаје додатног рада). Зависно од интересовања ученика и програмских тема, групе се могу мењати (флексибилност састава групе).

6. **Улога наставника у додатном раду је специфична.** У сарадњи са учеником (евентуално - родитељима и школским педагогом - психологом) наставник утврђује конкретан програм додатног рада (у развијеним школама програм може да утврди и стручни актив наставника српског језика у разредној и предметној настави). Реализујући програм додатног рада, наставник за сваку од одабраних тема проналази и примењује најпогодније облике и методе рада, пре свега оне које у највећој могућој мери активирају све потенцијале ученика, а нарочито оне који омогућавају развој креативности ученика. Током додатног рада наставник се поставља као сарадник који стручно помаже рад појединца или групе: упућује и усмерава, помаже да се дође до правих решења, закључака и генерализација. Однос ученика и наставника у додатном раду је сараднички, непосреднији и ближи него у редовној настави, заснован на узајамном поверењу и поштовању.

7. У додатном раду са ученицима наставник **прати и евидентира** њихов развој и напредовање, усавршава утврђене програме, открива нове могућности индивидуализације рада (проблемски задаци, истраживачки радови, програмиране и полупрограмиране секвенце, коришћење књижевне и некњижевне грађе и разних апарата и техничких помагала и др.), те врши уопштавање и примену стечених знања, умења и вештина у различитим ситуацијама. Обезбеђује укључивање ученика у организоване облике рада ван школе (конкурси, смотре, такмичења). За сваког ученика води досије у који уноси битне податке о његовом напредовању у развоју, те се стара да тај досије прати ученике пре уписа у средњу школу.

8. **Ученици се самостално опредељују за додатни рад** из српског језика (могу бити мотивисани, али никако присиљавани на то). Приликом опредељивања ученика за додатни рад, објективно треба проценити мотиве који су утицали на њихову одлуку (у обзир долазе само стварно надарени ученици, оцене из српског језика, а жеље ученика и родитеља не представљају пресудан фактор, јер не мора у сваком одељењу да буде даровитих ученика за овај предмет, талентованих за све предмете и области). Ученик остаје укључен у додатни рад онолико времена (година)

колико жели. Посебно треба водити рачуна о томе да се даровити ученици не оптерећују изнад њихових стварних могућности и жеља (довољно је да ученик - уз редовну наставу - буде ангажован још само у једном виду васпитно-образовног рада - додатном раду, на пример, из овог предмета).

9. Додатни рад са ученицима може се остварити и онлајн алатима и програмима, уколико ученик поседује потребна знања из области информатике и рачунарства.

ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Додатна настава се одвија по разредима и наставници су поделили задужењ тако да један наставник држи додатну наставу – секцију за сва одељења неког разреда. Ученици се непосредно припремају за такмичење и испољавају знања која на редовним часовима можда не могу довољно да испоље.

ЛИКОВНА КУЛТУРА

За додатни рад од V до VIII разреда се опредељују даровити ученици и посебних интересовања за области из предмета ликовна култура, односно за продубљивање и проширивање знања и развијање стваралачког мишљења. То су ученици чија се даровитост изразитије испољава већ у I, II и III разреду. Такве ученике прате и подстичу наставници разредне наставе и педагошко-психолошка служба школе све до B разреда када се први пут организује додатни рад. Важно је да се додатни рад изводи током целе године, све док траје реализација утврђеног програма. Иако се повремено, из објективних разлога, не организује ова настава, важно је да се рад са даровитом децом не прекида. У том случају треба да се подстичу на самостални рад у другим формама (појачаном индивидуализацијом рада у редовној настави, давањем посебних задатака и ангажовањем у слободним активностима).

Додатни рад је заснован на интересовањима ученика за проширивање и продубљивање умења и вештина. Непосредније активира ученике и оспособљава их за самообразовање, развија њихову машту, подстиче их на стваралачки рад и упућује на самосталност у трагању различитих извора

сознања. Под руководством наставника, ученици у додатном раду самостално бирају одговарајуће медијуме, средства за рад и непосредније излажу свој критичан став према вредностима. Ангажоване ученике с тога треба стимулирати (похвале, награде, стипендије за даље школовање) и постепено их уводити у области професионалне оријентације ка широком пољу ликовних делатности. Програмом рада обухваћени су сегменти оријентационих садржаја програма (зависно од могућих интересовања). Битно је да садржаји буду у складу са интересовањима ученика.

Наставник у сарадњи са учеником (евентуално родитељима и школским педагогом-психологом) саставља програм додатног рада. У реализацији програма наставник води разговор, проналази и примењује најпогодније облике и методе рада, пре свега оне које мотивишу ученике. Ученици се самостално опредељују за рад и неопходно је проценити мотиве који су утицали на њихову одлуку. Наставник треба да прати конкурсе, смотре, такмичења, обавештава и мотивише у правцу одређеног ликовног проблема. и афирмише дечје стваралаштво. Подржава их у раду инсистирајући на формирању збирке радова (мапе) и у сарадњи са родитељима у време наставе води дневник и прати развој детета. Очувањем тежње даровитих ученика ка креативном изражавању, заједно са овладавањем материјалом (развој техничке спретности и сензибилитета), доприноси даљем ликовном образовању. У том циљу предложене су области које ће се реализовати у додатној настави. Цртање: постепено обогаћивање појединостима на основу опсервирања или претходним вежбама рада по природи. Сликање: увођење у бојене вредности процесом рада по природи и илустровању. Графика: обогаћивање линеарног израза графичких површина, са постепеним свеснијим композиционим решењима.

МУЗИЧКА КУЛТУРА

ХОР И ОРКЕСТАР (Оријентациони садржаји програма)

Школа организује рад хорова, и то: хор млађих разреда и хор старијих разреда. У свакој школи у којој постоје услови треба да се оснује школски оркестар. Часови хора и оркестра се изводе континуирано од почетка до краја школске године. Годишњи фонд часова додатног рада износи 36

часова. Часови рада са хором и оркестром трају 45 минута и уносе се у распоред часова.

Хор. Репертоар школских хорова обухвата одговарајућа дела домаћих и страних аутора разних епоха.

У току школске године потребно је са хором извести најмање десет композиција.

Оркестар. Школским оркестром се сматра инструментални ансамбл са најмање десет инструменталиста који изводе композиције у најмање три деонице. Оркестри могу бити састављени од инструмената који припадају истој породици (блок флауте, мандолине, тамбуре, хармонике, Орфов инструментаријум, итд.) или мешовитог састава, према расположивим инструментима. Репертоар школског оркестра чине дела домаћих и страних композитора разних епоха, у оригиналном облику или прилагођена за постојећи школски састав.

У току године оркестар треба да изведе најмање осам дела, од којих нека заједно са хором.

Задаци инструменталне наставе су:

- да код ученика развија музичке способности и жељу за активним музицирањем и суделовањем у школским ансамблима;
- да упоредо са инструменталном наставом ученицима даје и потребна теоријска знања;
- да и овом наставом подстиче код ученика њихове креативне способности и смисао за колективно музицирање.

Настава се одвија у групи до четири ученика, односно од пет до девет ученика када се ради о блок флаутама, тамбурама, мандолинама или Орфовом инструментаријуму. Зависно од могућности и интересовања ученика, у додатној настави се формирају мали музички састави.

Да би се реализовао програм додатног рада, користе се одговарајући уџбеници, приручници и збирке за поједине инструменте, као и дела (у оригиналном облику или прилагођена саставима ученика) домаћих и страних композитора из разних епоха, доступна извођачким могућностима ученика.

Ученици приказују своја индивидуална и групна достигнућа из додатног музичког рада на школским и другим приредбама и такмичењима.

У свакој основној школи има музички обдарене деце, чије се интересовање и љубав за музику не могу задовољити само оним што им пружа настава у разреду. За такву децу, која не похађају музичку или балетску школу, може се организовати додатни рад, односно укључивање ученика у разне групе или школски оркестар.

ИСТОРИЈА

Додатна настава из историје одвија се током целе године и предвиђа један час недељно где ће ученици по својим афинитетима проширивати стечена знања из овог предмета.

ГЕОГРАФИЈА

Додатна настава из историје одвија се током целе године и предвиђа један час недељно где ће ученици по својим афинитетима проширивати стечена знања из овог предмета.

ФИЗИКА

Додатна настава из физике организује се у шестом разреду са по једним часом недељно. Програмски садржаји ове наставе обухватају:

- изабране садржаје из редовне наставе који се сада обрађују комплексније (користи се и дедуктивни приступ физичким појавама, раде се тежи задаци, из воде прецизнија мерења на сложенијим апаратима итд.),
- нове садржаје, који се наслањају на програм редовне наставе, али се односе на сложеније физичке појаве или на појаве за које су ученици показали посебан интерес.

Редослед тематских садржаја у додатној настави прати редослед одговарајућих садржаја у редовној настави. Уколико у школи тренутно не постоје технички услови за остваривање неких тематских садржаја из додатне наставе, наставник бира оне садржаје који могу да се остваре. Поред понуђених садржаја, могу се реализовати и теме за које ученици Завод за унапређивање образовања и васпитања покажу посебно

интересовање. Корисно је да наставник позове истакнуте стручњаке да у оквиру додатне наставе одрже популарна предавања.

МАТЕМАТИКА

Садржаји додатног рада морају, пре свега, бити везани за садржаје овог разреда и на тај начин бити њихова интензивнија обрада. Уз то, могу да се изаберу и све друге занимљиве теме водећи рачуна да су битно садржајне. Сви наставници у школи сарађују са релевантним институцијама и друштвима из ове области, као што су Друштво математичара Србије, Математичка гимназија, КММ "Архимедес", итд.

САДРЖАЈ ПРОГРАМА додатне наставе из математике:

5.разред:

Уочавање најбржег пута у проналажењу одређених веза између елемената неког скупа (комбинаторика) као и правилно записивање и логичко образложење решења.

Решавање сложенијих задатака у скупу целих и скупу рационалних бројева (операције, упоређивање, једначине, дељивост бројева).Решавање задатака уз помоћ разних дијаграма. Однос страница и углова у троуглу и четвороуглу, као и примена на теже задатке. Интуитивно проналажење решења у анализи конструктивних задатака, правилна конструкција, правилан запис доказа и дискусије. Оспособљавање ученика да врше конструкције: само шестаром, само лењиром и у задацима са недостижном тачком. Оспособити ученике да разлагањем сложених фигура на просте решавају разне задатке. Продубљивање и проширивање математичких знања ученика, подстицање ученика на

самосталан рад, развијање код ученика способности логичког мишљења, оспособљавање ученика за самообразовање уз помоћ литературе.

6.разред:

Уочавање најбржег пута у проналажењу одређених веза између елемената неког скупа (комбинаторика) као и правилно записивање и логичко образложење решења. Решавање сложенијих задатака у скупу целих и

скупу рационалних бројева (операције, упоређивање, једначине, дељивост бројева). Решавање задатака уз помоћ разних дијаграма. Однос страница и углова у троуглу и четвороуглу, као и примена на теже задатке. Интуитивно проналажење решења у анализи конструктивних задатака, правилна конструкција, правилан запис доказа и дискусије. Оспособљавање ученика да врше конструкције: само шестаром, само лењиром и у задацима са недостижном тачком. Оспособити ученике да разлагањем сложених фигура на просте решавају разне задатке. Продубљивање и проширивање математичких знања ученика, подстицање ученика на самосталан рад, развијање код ученика способности логичког мишљења, оспособљавање ученика за самообразовање уз помоћ литературе. Dirchletov принцип.

7.разред:

Откривање Питагорине теореме; Питагорина теорема (уводисказ, доказ); Троугао, правилан шестоугао и четвороугао; спирале другог корена и Питагорина стабло. Кругови у житу; историја броја пи; површина круга и чаробни број пи; Круг и кружница; Кружни исечак; Кружни лук; Кружни прстен. Талесова теорема; Талес против Кеопсове пирамиде; појам сличности; подела дужи на једнаке делове; пропорционалне дужи ; примена сличности на правоугли троугао. Магични квадрат. Комбинаторика. Задаци који се решавају цртањем. Игре са заменама.

8.разред:

Талесова теорема, сличност троуглова, примена сличности на правоугли троугао Израчунавање броја правих, равни, једноставни докази. Решавање линеарне једначине са једном непознатом; Решавање линеарне једначине са апсолутном вредношћу; Диофантове једначине. Површина призме; Запремина призме. Решавање линеарне неједначине са једном непознатом. Површина и запремина пирамиде. Линеарна функција (примена, разни примери); цртање график, нуле, знак функције, испитивање. Обрада података, средња вредност, медијана, статистика. Решавање сложенијих проблемских ситуација применом система. Конгуренција по модулу, критеријуми дељивости. Површина и запремина обртних тела.

БИОЛОГИЈА

Додатна настава из биологије одвија се током целе године и предвиђа један час недељно где ће ученици по својим афинитетима проширивати стечена знања из овог предмета. Ученици се припремају за такмичења у којима је потребно дати максимум и показати виши степен знања.

ХЕМИЈА

Додатна настава из биологије одвија се током целе године и предвиђа један час недељно где ће ученици по својим афинитетима проширивати стечена знања из овог предмета. Ученици се припремају за такмичења у којима је потребно дати максимум и показати виши степен знања.

ТЕХНИКА И ТЕХНОЛОГИЈА

Додатна настава одвија се у секцијама, свака је предвиђена да има један термин недељно током целе године. Ученици се спремају и учествују и на такмичењима. Секције су следеће: авио-моделарство, конструктори, техничко цртање.

НЕМАЧКИ ЈЕЗИК

Додатна настава се одвија по разредима и наставници су поделили задужењ тако да један наставник држи додатну наставу – секцију за сва одељења неког разреда. Ученици се непосредно припремају за такмичење и испољавају знања која на редовним часовима можда не могу довољно да испоље.

ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ

Рад се одвија у спортским секцијама или школским екипама које се формирају према интересовању и полу ученика. Посебан програм се сачињава узимајући у обзир материјалне и просторне услове рада, узрасне карактеристике и способности ученика, као и програм школских спортских такмичења ученика Србије

3.3. Програм припремне наставе

Припремна настава ће се организовати за ученике који на крају наставне године покажу недовољан успех из једног или два предмета, као и за ученике 8. Разреда који полажу завршни испит за упис у средњу школу.

Припремна настава за ученике који полажу поправни испит биће организована према календару рада у трајању од пет дана до два часа према посебном распореду.

На основу члана 82 Закона о основама система образовања и васпитања и Годишњег плана рада ОШ „Жарко Зрењанин“ у Новом Саду након завршеног осмог разреда ученици полажу завршни испит.

Завршним испитом процењује се степен остварености општих и посебних стандарда постигнућа у основном образовању и васпитању. Након обављеног испита ученик стиче право на упис у средњу школу без полагања квалификационог испита, осим пријемног испита за проверу изузетних способности, на начин и по поступку прописаним посебним законом. Она се организује у оквиру програма професионалне оријентације ученика. Програм завршног испита у школи доноси министар и биће накнадно достављен.

Припремна настава се реализује у другом полугодишту по посебном распореду, само се за српски језик и математику реализује током целе школске године. Реализује се у терминима који одговарају ученицима осмог разреда (викендом), као и у времену од престанка редовне наставе до полагања пријемног испита. У оквиру припремне наставе ученици ће радити и тестове знања, који ће бити сачињени и реализовани на начин који очекујемо да ће бити сличан начину реализације завршног испита. Циљ је да се изврши психолошко- техничка припрема ученика, као и да ученици сами сагледају степен своје припремљености, ради евентуалних корекција.

Рад је у потпуности прилагођен наведеним циљевима, али и захтевима ученика.

СРПСКИ ЈЕЗИК

Планирано је да се одржи 36 часова припремне наставе и то по обласима предмета и заступљености на завршним испитима. Припремана настава изводиће се у току целе године. Предвиђени број ученика је око 80% на почетку и око 35% ученика на крају школске године.

ИСТОРИЈА, ГЕОГРАФИЈА, ФИЗИКА, БИОЛОГИЈА, ХЕМИЈА

Планирано је да се одржи 10 часова припремне наставе и то по обласима предмета и заступљености на завршним испитима. Припремана настава изводиће се у току целе године. Предвиђени број ученика је више од 50%.

МАТЕМАТИКА

Планирано је да се одржи 36 часова припремне наставе и то по обласима предмета и заступљености на завршним испитима. Припремана настава изводиће се у току целе године. Предвиђени број ученика је око 80% на почетку и око 35% ученика на крају школске године.

Циљ организовања овакве врсте наставе је управо систематизација усвојених знања ученика провучено кроз све нивое знања (основни, средњи и напредни), повезивање наставних садржаја и њихова примена у различитим мање или више стандардним и нестандартним реалним ситуацијама, осамостаљивање ученика приликом решавања задатака, али и полагања испита у виду теста.

Садржај програма:

Бројеви и операције са њима (Записивање различитих врста бројева, превођење децималног записа броја у разломак и обрнуто; одређивање супротног броја, реципрочне и апсолутне вредности броја; Упоредивање бројева истог записа; упоређивање бројева различитог записа; израчунавање вредности једноставнијих бројевних израза; израчунавање вредности сложенијих бројевних израза; примена бројевних израза у једноставнијим реалним ситуацијама; примена бројевних израза у реалним ситуацијама; примена основних правила дељивости са 2, 3, 4, 5, 9, декадним јединицама; Примена дељивости и правила дељивости у проблемским ситуацијама)

Алгебра и функције (Израчунавање степена датог броја, основне операције са степенима; операције са степенима, квадратни корен; основне операције са полиномима (сабирање, одузимање, множење); квадрат бинома; примена формула за квадрат бинома и разлику квадрата; растављање полинома на чиниоце; директно и обрнуто пропорционалне величине- изражавање одговарајућим записом. Израчунавање непознатог члана у пропорцији; Примена пропорционалности; Решавање линеарних једначина у којима се непозната појављује само у једном члану; Решавање линеарних једначина са једном непознатом; Примена линеарних једначина на сложеније текстуалне задатке; Решавање линеарних неједначина; Примена линеарних неједначина на сложеније текстуалне задатке; Решавање система линеарних једначина са две непознате; Примена система на сложеније проблемске задатке; Функција $y=ax$ и њен график; Линеарна функција, њена својства и графичка интерпретација)

Геометрија (Основни појмови у геометрији; Врсте углова и њихово израчунавање (ако су дати само у степенима); Врсте углова и њихово израчунавање (претварање угаоних мера), углови са паралелним крацима, углови на трансферзали; Осна симетричност фигуре; Збир углова у троуглу и четвороуглу; Конструкција троуглова; Подударност троуглова; Питагорина теорема; Обим и површина троугла и свих врста четвороуглова; Примена Питагорине теореме на троугао и четвороугао; Многоугао – збир углова, број дијагонала; Правилан шестоугао (полупречници уписане, описане кружнице, обим, површина, карактеристичан троугао); Обим и површина круга и кружног прстена; Централни и периферијски угао круга, површина кружног исечка, дужина кружног лука; Сличност троуглова; Површина и запремина призме и пирамиде када су подаци непосредно дати; Површина призме и пирамиде када подаци нису непосредно дати; Површина и запремина ваљка, купе и лопте када су подаци непосредно дати у задатку; Површина и запремина ваљка, купе и лопте када подаци нису непосредно дати)

Мерење (Претварање јединица дужине, масе и времена у мање, апоени новца; Упоредивање величина које су изражене различитим мерним јединицама за дужину и масу; Претварање јединица мере и рачунање са

њима; Претварање износа једне валуте у другу- примена пропорција; Приближна вредност броја- заокруљивање у рачунање са приближним вредностима)

Обрада података (Координатни систем; Читање графикона, дијаграма , табела и обрађивање података по једном критеријуму(аритметичка средина, поређење вредности узорака са средњом вредношћу); Представљање података табелом или дијаграмаом, мод , медијана; Процент; Примена процентног рачуна у једноставнијим реалним ситуацијама; Примена процентног рачуна у сложенијим реалним ситуацијама)

4. Програм културних активности школе

Прославе школских и државних празника		
активност	реализатори	докази у установи
Академија поводом Дана школе	наставнице српског језика, музичке културе, учитељи, ученици, техничка подршка	фотографије, видео запис, позивнице, извештај у Летопису школе
Светосавска свечаност	наставнице српског језика, музичке културе, учитељи, вероучитељи, ученици, техничка подршка	фотографије, видео запис, извештај у Летопису школе
Дан просветних радника		

Прославе почетка и краја школске године		
активност	реализатори	докази у установи
Свечани пријем првака /приредба	разредно веће 3. разреда, ученици, техничка подршка	фотографије, видео запис, извештај у Летопису школе
Одељењске приредбе поводом завршетка школске године	одељењске старешине, ученици	фотографије, записник у есДневнику
Завршетак основношколског	наставнице српског језика, музичке културе, одељењске	фотографије, видео запис, извештај у

образовања/ приредба	старешине 8. разреда, техничка подршка, ученици	Летопису
----------------------	---	----------

Тематске манифестације у школи (представе, изложбе, концерти, радионице...)		
активност	реализатори	докази у установи
Дан отворених врата школе	тим за маркетинг, стручно веће за разредну наставу, педагошко- психолошка служба, директор, ученици	фотографије, видео запис, извештај у Летопису
Дани науке	стручно веће природних наука, одељењске старешине, ученици	објављене фотографије на сајту школе, ученички продукти, извештај у Летопису
Дан учионице на отвореном	стручно веће за разредну наставу, ученици	објављене фотографије на сајту школе, фб страници, ученички продукти, извештај у Летопису
Недеља математике	стручно веће за математику, стручно веће за разредну наставу, одељењске старешине, ученици	објављене фотографије на сајту школе, ученички продукти, извештај у Летопису
Представљање текућих пројектних активности	тим за пројектне активности, укључени наставници и ученици	објављене фотографије на сајту школе, ученички продукти, извештај у Летопису
Пријем првака у Дечји савез/ приредба	разредно веће 2. разреда, ученици, техничка подршка, учитељице у боравку	објављене фотографије на сајту школе, извештај у Летопису
Активности поводом Дечје недеље	стручно веће за разредну наставу, библиотекарка, ученици	објављене фотографије на сајту школе, фб страници, ученички продукти, извештај у Летопису
Новогодишњи концерт	директор, наставнице музичке културе, учитељице, одељењске старешне, ученици, техничка подршка	објављене фотографије на сајту школе, фб страници, извештај у Летопису школе, плакат и позивнице,
Вашар спретних руку	учитељице у боравку, ученици, школски мајстор	објављене фотографије на сајту школе, фб страници, ученички продукти,

		извештај у Летопису
Тематске изложбе у холу библиотеке	библиотекарка, ученици	објава на сајту школе, извештај у Летопису
Изложбе ученичких радова у холу боравка	учитељице у боравку, ученици	објава на фб страници школе, радови ученика
Тематске ликовне изложбе у холу школе	наставнице ликовне културе, ученици	објава на сајту школе, извештај у Летопису, радови ученика
Изложбе ученичких радова у холу школе	предметни наставници, ученици	објава на сајту школе, фб страници
Литерарни конкурси	библиотекарка, актив српског језика, учитељи, ученици	објава на сајту школе, извештај у Летопису, ученички радови
Позоришне представе	позоришне трупе, одељењске старешине, ученици	објава на фб страници школе
Такмичења и смотре	тим за маркетинг, стручна већа педагошко- психолошка служба, директор, ученици	објављене фотографије на сајту школе, извештај у Летопису

Тематске манифестације ван школе (представе, изложбе, концерти, радионице...)		
активност	реализатори	докази у установи
Активности поводом Дечје недеље	НДКЦ, одељењске старешине, ученици	објава на фб страници школе, извештај у Летопису, ученички радови
Машкарада	Музеј Војводине, наставнице ликовне културе, одељењске старешине, ученици	Маске, фотографије, објава на фб страници школе, извештај у Летопису, ученички радови
Учешће у ликовним конкурсима које подржава МПНТР	наставнице ликовне културе, одељењске старешине, ученици	извештај у Летопису, ученички радови
Учешће у литерарним конкурсима које подржава МПНТР	наставнице српског језика, одељењске старешине, ученици	извештај у Летопису, ученички радови
Учешће у драмским конкурсима које подржава МПНТР	наставнице српског језика, одељењске старешине, ученици	извештај у Летопису, ученички радови
Сајам образовања/ посета	тим за професионалну оријентацију, одељењске старешине, ученици	Записник у есДневнику, извештај у Летопису

Посете установама културе		
активност	реализатори	докази у установи

Час у библиотеци, огранак Градске библиотеке	учитељи 1. разреда, ученици, библиотекарка	фотографије, записник у есДневнику, извештај у Летопису
Радионице за децу у ГМС	одељењске старешине, ученици	фотографије, записник у есДневнику, извештај у Летопису
Радионице за децу у Музеју Војводине	одељењске старешине, ученици	фотографије, записник у есДневнику, извештај у Летопису
Радионице за децу у Покрајинском заводу за заштиту природе	одељењске старешине, наставнице биологије, ученици	фотографије, записник у есДневнику, извештај у Летопису
Радионице НСДКЦ	одељењске старешине, ученици	фотографије, записник у есДневнику, извештај у Летопису
Представе са репертоара СНП, Позориште младих	одељењске старешине, ученици	фотографије, записник у есДневнику, извештај у Летопису
Биоскопске пројекције	одељењске старешине, ученици	фотографије, записник у есДневнику, извештај у Летопису
Посета Музичкој школи „Јосип Славенски“	одељењске старешине, ученици	фотографије, записник у есДневнику, извештај у Летопису
Посета балетској школи	одељењске старешине, ученици	фотографије, записник у есДневнику, извештај у Летопису
Посета црквеним објектима	вероучитељи, ученици	фотографије, записник у есДневнику, извештај у Летопису

Обележавање значајних датума		
активност	реализатори	докази у установи
Недеља сећања и заједништва	одељењске старешине, ученици	фотографије, записник у есДневнику, извештај у Летопису
Одељењске приредбе посвећене обележавању 8. марта	одељењске старешине, ученици	фотографије, записник у есДневнику, извештај у Летопису
Дан књиге/акција Читајмо гласно	сви наставници библиотекарка, ученици	фотографије, аудио запис, записник у есДневнику, извештај у Летопису
Дан матерњег језика	сви наставници библиотекарка, ученици	фотографије, записник у есДневнику, извештај у Летопису
Дан планете Земље	сви наставници педагошко-психолошка служба, ученици	фотографије, записник у есДневнику, ученички продукти, извештај у

		Летопису
Дан града	сви наставници педагошко-психолошка служба, ученици	фотографије, записник у есДневнику, извештај у Летопису
Дани словенске писмености	Стручно веће за српски језик и књижевност, Стручно веће за уметност, Стручно веће разредне наставе	Фотографије, радови ученика, извештај Стручног већа

5. Програм школског спорта и спортских активности

Школски спорт и спортске активности:

Редни број	Време реализације	Садржаји рада	Носилац
1.	октобар новембар	Школски крос (учествују сви ученици школе) Општинско такмичење у малом фудбалу за ученике основних школа- Б програм (учествују ученици 5. и 6. разреда) Општинско и окружно такмичење у пливању (учествују ученици и ученице од 1. до 8. разреда)	Актив физичког васпитања
2.	новембар	-	Актив

	децембар	<p>Кошарка – општинско такмичење (учествују ученици 7. и 8. разреда)</p> <p>Одбојка– општинско такмичење (учествују ученици и ученице 7. и 8. разреда)</p> <p>Мали фудбал– општинско такмичење (учествују ученици 7. и 8. разреда)</p> <p>Пливање – републичко такмичење (учествују ученици и ученице који су остварили пласман са претходног нивоа такмичења)</p>	физичког васпитања
3.	јануар - фебруар	<p>Одбојка – међуокружно такмичење (учествују ученици и ученице који су остварили пласман са претходног нивоа такмичења)</p>	Актив физичког васпитања
4.	март		Актив

		Гимнастика – општинско и окружно такмичење (учествују ученици и ученице од 1. до 8. разреда)	физичког васпитања
5.	април	Гимнастика – међуокружно и републичко такмичење (учествују ученици и ученице који су остварили пласман са претходног нивоа такмичења) Спортски дан - организује се један дан у недељи када се слави дан школе (за ученике од 1. до 4. разреда, организују се игре без граница и весели полигони, а за ученике од 5. до 8. разреда турнири у фудбалу)	Актив физичког васпитања и актив наставника разредне наставе
6.	мај - јун	Атлетика – општинско, окружно, међуокружно и републичко такмичење (на првом нивоу такмичења, учествују ученици и ученице 7. и 8. разреда. На осталим нивоима учествују ученици и	Актив физичког васпитања

		<p>ученице који су остварили пласман са претходног нивоа)</p> <p>Атлетика – школско такмичење за ученике 3. и 4. Разреда</p> <p>Атлетика – школско првенство АП Војводине за ученике од 1. до 4. и 5. до 6. разреда (од 1. до 4. разреда учествују ученици и ученице који су остварили најбоље резултате на школском такмичењу)</p> <p>РТС крос кроз Србију (учествују сви ученици школе)</p> <p>Општинско такмичење одбојци за ученике и ученице основних школа- Б програм (учествују ученици и ученице 5. и 6. разреда)</p> <p>Општинско такмичење у кошарци за ученике основних школа- Б програм (учествују ученици 5. и 6. разреда)</p>	
--	--	---	--

		<p>Недеља спорта – турнири у фудбалу, одбојци, кошарци, између две ватре (учествују ученици и ученице 1. до 8. разреда)</p> <p>Фудбалска утакмица – матуранти против наставника</p>	
7.	<p>У току школске године одржава се такмичење из ПЛЕСА који организује Дечији савез ДУНС-а, а носилац активности је Весна Ђуровић.</p>		
8.	<p>У току школске године одржавају се такмичења из појединачних спортова (ЏУДО, СТОНИ ТЕНИС, СТРЕЉАШТВО, ТЕНИС, КАРАТЕ, ШАХ) у организације Савеза за школски спорт. Носиоц ових активности је актив физичког васпитања.</p>		

6. Програм заштите од насиља, злостављања и занемаривања и програми превенције других облика ризичног понашања

Основна школа „Жарко Зрењанин“ поносна је, у свом учествовању у новим токовима образовања, радом Тима за заштиту од насиља, дискриминације, занемаривања и злостављања. Тим већ низ година, осим што се бави ситуацијама и потенцијалним насиљем у школи, изводи разне културне и мултимедијалне акције и активности, промовише толеранцију и праштање, као и лепо понашање, води рачуна да се у школи сваки ученик осећа заштићено и са сазнањем да има коме да се обрати ако му се деси да се нађе у неприкладној ситуацији.

Превенција насиља је изузетно деликатна и осетљива област, зато је план мера превенције насиља и повећање сарадње базиран на добрим намерама и осећању правде свих учесника наставног процеса и то:

- ✓ Редовно праћење ученика којима је потребна помоћ и разумевање.
- ✓ Редовно праћење ситуације у школи када је потенцијално насиље у питању.
- ✓ Саветодавни рад са одељењским старешинама и другим запосленима у школи.
- ✓ Едукације запослених, ученика и родитеља о врстама насиља и њиховој превенцији и спречавању.
- ✓ Упознавање свих учесника школског живота са законским оквирима.
- ✓ Организација тематских културних манифестација.
- ✓ Укључивање ученика са проблемима у понашању у ваннаставне активности.
- ✓ Праћење и вођење Формулара за инцидентне ситуације.
- ✓ Организација и израда плана активности Вршњачког тима и његово укључивање у вршњачко посредовање.
- ✓ Едукација запослених за посредовање у сукобима и како се понашати када су конфликти у питању.
- ✓ Редовно инфомрисање путем медијски доступних средстава.
- ✓ Обезбеђивање тајности података за ученике, родитеље и наставнике.
- ✓ Редовно вођење документације.

- ✓ Сарадња са Ученичким парламентом.
- ✓ Подношење извештаја директору и Наставничком већу.
 - ✓ Укључивање свих чланова Наставничког већа у процес превенције и детекције.
- ✓ Друге активности у циљу повећања сарадње актера школског живота.

активности	задачи	циљ	време реализације	ноциоци и активности
Предлог за отварање-формирање посебног одељења за напредне ученике, у оквиру школе „Жарко Зрењанин“	Конмсултација са: Директором школе, Школском управом правником школе	отварање одељења за напредне ученике у циљу мотивисања ученика.	Школска 2020. година	Координатор и чланови тима
Израда годишњих планова радатима за наступајућу школску годину.	подела задужења	усвајање плана рада	Август	координатор тима и чланови
Покушај контакта са родитељима са	сарадња са секретаром	-утврђивање разлога, због	Септембар	координатор тима

територије наше школе , који нису децу уписали у ОШ”Жарко Зрењанин”	школе ради добијања потребне документац ије	којег су децембар родитељи изабрали другу школу		и чланови
Анкетирање и статистичка обрада података о ученицима који су се уписали у нашу школу, а нису са територије школе	Прикупљање података и анализа	утврђивање разлога за упис у нашу школу, обрада прикупљеног материјала	Септембар – октобар	координатор тима и чланови
Праћење разлике броја уписане и исписане деце из школе	Редовно информисање о протоку ученика	спречавање осипања ученика	Текућа школска година	координатор тима и чланови
Праћење разлога исписа ученика из наше школе	- утврђивање мотива за испис деце из наше школе	отклањање разлога за испис који нису у вези са пресељењем	Текућа школска година	координатор тима и чланови
Вођење прецизне евиденције	-уредна и благовремено вођена евиденција	порђење са претходном годином, увид у евентуално осипање ученика и превенција	Текућа школска година	координатор тима и чланови

		истог		
Израда годишњег извештаја о раду тима	-израда извештаја	анализа успешности тима и предлози за побољшање рада	Јуни	координа тор тима и чланови

7. Програм слободних (ваннаставних) активности ученика

Савремена школа има развијен систем друштвених и слободних активности ученика које организује самостално или у сарадњи са другим институцијама и друштвеним организацијама, чиме се омогућује деци да испоље, задовоље и даље развијају своје друштвене активности, склоности и интересовања.

Бројне ваннаставне и ваншколске активности се реализују путем:

- ученичких организација (као одељењски, разредни и школски колективи)
- заједница (као одељењски, разредни и школски колективи)
- слободних активности.

Обавезне слободне активности чине предмети: свакодневни живот у прошлости, цртање, сликање и вајање и хор и оркестар.

Слободне активности треба да стварају услове и погодне животне и васпитне ситуације за стицање знања и афирмацију ученичких способности, да васпитавају за друштвену активност и солидарност; да развијају свест о потреби друштвеног ангажовања у решавању заједничких задатака и проблема...

Задовољавајући своја разноврсна интересовања, слободно се опредељујући и удружујући са другима у раду, ученици уз помоћ својих

наставника, изграђују систем интересних колектива, које називамо - слободне активности ученика.

Слободне активности су груписане у четири подручја, и то:

- културно-уметничке,
- предметне (научно-истраживачке),
- техничке и радно-производне,
- спортско-рекреативне.

Слободне активности	Реализатори	Евалуација
Културно-уметничке слободне активности		
Секције:		
Рецитаторска секција	- Учитељи и ученици нижих разреда - Наставници српског језика и ученици виших разреда	извештаји учитеља и наставника, учешће на приредбама, фотографије
Драмска секција	- Учитељи из продуженог боравка и ученици 1.и 2. разреда који похађају боравак - Учитељи и ученици нижих разреда - Наставници српског језика и ученици виших разреда	извештаји учитеља и наставника, учешће на приредбама, учешће на такмичењима, фотографије
Литерарна секција	- Учитељи и ученици нижих разреда - Наставници српског језика и ученици виших разреда	извештаји учитеља и наставника, учешће на приредбама, учешће на литерарним конкурсима, фотографије

Новинарска секција	- Наставници српског језика и ученици виших разреда у сарадњи са Тимом за маркетинг школе	извештаји наставника, новински чланци плакати, фотографије, израда школског часописа
Српски блогери	- Наставници српског језика и ученици виших разреда	извештаји наставника и ученика, практични радови ученика
Слободне активности	Реализатори	Евалуација
Културно-уметничке слободне активности		
Секције:		
Дебатни клуб	- Наставници српског језика и ученици виших разреда	извештаји наставника и ученика
Клуб читалаца	- Школски библиотекар и ученици нижих и виших разреда	извештај школског библиотекара, организовање и учешће у литерарним вечерима, фотографије
Библиотекарска секција	- Школски библиотекар и ученици виших разреда	извештај школског библиотекара, фотографије
Ликовна секција	- Учитељи и ученици нижих разреда - Наставници ликовне културе и ученици виших разреда	извештаји учитеља и наставника, учешће на ликовним конкурсима, изложбе у школи и ван ње – продукти дечјег рада, фотографије
Хор и оркестар	- Наставници музичке културе и ученици нижих и виших разреда	извештај наставника, учешће у школским приредбама, фотографије

ТВ студио	- Учитељи, наставници и ученици нижих и виших разреда	анализа извештаја, фотографије, тв-прилози, продукти дечјег рада
Предметне (научно-истраживачке) слободне активности		
Секције:		
Забавна математика	- Учитељи и ученици нижих разреда	извештаји наставника, учешће на међународном такмичењу „Мислиша“, објава постигнутих резултата на сајту школе
Информатичка секција	- Учитељи и ученици нижих разреда - Наставници информатике и ученици виших разреда	извештаји наставника, учешће на такмичењима, објава постигнутих резултата на сајту школе
Еколошка секција	- Учитељи и ученици нижих разреда - Наставници биологије и ученици виших разреда	анализа извештаја о успешности акција, организовање и учешће у акцијама и манифестацијама у школи и ван ње, дечји радови, плакати, фотографије
Биолошка секција	- Наставници биологије и ученици виших разреда	извештаји наставника, учешће на манифестацијама и такмичењима, фотографије, плакати, објава постигнутих резултата на сајту школе
Хемијска секција	- Наставник хемије и ученици виших разреда	извештаји наставника, учешће на такмичењима, објава постигнутих резултата на сајту школе

Предметне (научно-истраживачке) слободне активности		
Секције:		
Физика - секција	- Наставник физике и ученици виших разреда	извештаји наставника, учешће на такмичењима, објава постигнутих резултата на сајту школе
Прва помоћ	- Наставници биологије и ученици виших разреда	извештаји наставника, учешће на такмичењима
Енглески језик - секција	- Наставници енглеског језика и ученици виших разреда	извештаји наставника, учешће на такмичењима, фотографије, објава постигнутих резултата и креативних радова на сајту школе
Немачки језик - секција	- Наставници немачког језика и ученици виших разреда	извештаји наставника, учешће на такмичењима, фотографије, објава постигнутих резултата на сајту школе
Историјска секција	- Наставници историје и ученици виших разреда	извештаји наставника, учешће на такмичењима, фотографије, плакати, објава постигнутих резултата на сајту школе
Географска секција	- Наставници географије и ученици виших разреда	извештаји наставника, учешће на такмичењима, фотографије, плакати, објава постигнутих резултата на сајту школе
Саобраћајна секција	- Наставници техничког и ученици виших разреда	извештаји наставника, организовање и учешће на саобраћајним полигонима
Техничке и радно-производне слободне активности		
Секције:		
Авио моделарство	- Наставници техничког и ученици виших разреда	извештаји наставника, учешће на такмичењима– продукти

Архитектура и грађевинарство	- Наставници техничког и ученици виших разреда	дечјег рада, изложбе, фотографије
Медијска секција	- Учитељи, наставници и ученици виших разреда	анализа извештаја, фотографије, плакати, тв-прилози, мултимедијално умрежавање школа, продукти дечјег рада

Слободне активности	Реализатори	Евалуација
Спортско-рекреативне слободне активности		
Секције:		
Шаховска секција	- Учитељи, наставници и ученици нижих и виших разреда	извештаји учитеља и наставника, такмичења у школи и ван ње, фотографије
Атлетика	- Наставници физичког васпитања и ученици нижих и виших разреда	извештаји наставника, организовање и учешће у спортским сусретима и другим спортским манифестацијама у школи и ван ње, резултати остварени на такмичењима и објављени на сајту школе, фотографије
Фудбал	- Наставници физичког васпитања и ученици нижих и виших разреда	
Кошарка	- Наставници физичког васпитања и ученици нижих и виших разреда	
Одбојка	- Наставници физичког васпитања и ученици нижих и виших разреда	

8. Акциони план професионалне оријентације

Оквир:

- Закон о основном образовању и васпитању Члан 43.

„Школа у сарадњи са установама за професионалну оријентацију помаже родитељима, односно старатељима и ученицима у избору средње школе и занимања, према склоностима и способностима ученика и у том циљу прати њихов развој и информише их о карактеру и условима рада појединих занимања. Ради праћења индивидуалних склоности ученика и пружања помоћи ученицима и њиховим родитељима, односно старатељима у избору средње школе и занимања, школа формира тим за професионалну оријентацију, у чијем саставу су стручни сарадници и наставници. Тим за професионалну оријентацију реализује програм професионалне оријентације за ученике седмог и осмог разред.

- Годишњи програм рада Основне школе „Жарко Зрењанин“ (у даљем тексту Школа)
- Чланство у пројекту ГИЗ
- Формирање Тима за професионалну оријентацију (у даљем тексту Тим)
- Решење директора за чланове Тима који чине Жана Манић, Нина Димитријевић и старешине седмог и осмог разреда.

Циљ:

- Информисање свих релевантних актера о активностима ПО у школи и очекиваним исходима.
- Помоћи ученицима да у оквиру сопствених способности, афинитета и могућности спознају себе, своје снаге и слабости
- Понудити ученицима и родитељима помоћ у вези са одлуком о даљем школовању
- Продубити интересовања ученика за области за које су нарочито заинтересовани или талентовани

- Отворити нове могућности за ученике и родитеље када су у питању професионални избори и њихова важност у животу
- Едукација свих запослених о потребама и обавезама које пред Школу ставља професионална оријентација

Уношење програма у школска документа:

- саставни део Школског програма
- саставни део Годишњег плана рада школе
- део Школског развојног плана
- део самовредновања и екстерног вредновања рада школе

Циљ ПО је да ученици буду оснажени и спремни да самостално донесу одлуку о даљем школовању и занимању.

9. Програм здравствене заштите

Циљеви програма.

Законом о здравственој заштити школа је обавезнана здравствено-васпитни рад са ученицима. Циљ наставе здравственог васпитања јесте да ученици овладају основним знањима, вештинама, ставовима и вредностима у области здравства кроз учење засновано на искуству. Поред формирања ставова и усвајања знања, животне вештине су неопходне да се на основу информација и критичког размишљања изграђују здрави и стиловиживљења.

Основне здравствено-васпитање деца и млади добијају, углавном у породици, групи вршњака, школи, здравственим установама и преко средстава масовних комуникација. Неумањујући значај породице и вршњака, сматрамо неопходним систематски рад на овом плану у оквиру: школе, здравствених установа и путем средстава масовних комуникација јерб и тада сва деца и млади били изложени сличним програмима, чији би се ефекти могли донекле пратити добро осмишљеном евалуацијом.

Учење садржаја здравственог васпитања подразумева превођење на ња о здрављу у жељени начин понашања, уз препознавање правих животних вредности и подстицање развоја личности.

Садржај програма се реализује кроз бавезне и изборне наставне предмете, часове одељењског старешине, секције и остале слободне активности, сарадњу са родитељима и локалном заједницом и рад стручних сарадника.

У ОШ "Жарко Зрењанин" годинама се изузетан значај придаје здравственом васпитању. Теме се углавном реализујуна часовима ОС и кроз предавања гостију лекара предавача. Здравственоваспитни рад реализујесе и кроз редовну наставу, ваннаставне и ваншколске активности. Међутим, потреба за овим радом не опада већ расте годинама.

Извештаји са систематских прегледа ученика као и званични подаци здравствених установа показују забрињавајуће високе проценте обољења младих, као и низак степен спремности на одговорно понашање, упркос поседовању добрих знања из ове области. То значи да су ученици, углавном, добро информисани о проблемима здравља, али да не довољно примењују превентивне активности у циљу његовог очувања. Зато је неопходно да здравствено васпитање буде инкорпорирано у живот и рад у школи, а када се ради о његовом информативном спектру, да се реализује што чешће примено активних метода кроз пројекат „Једимо здраво живимо здраво“ и путем пројекта „Здраво растимо“ као и истоименог квиза. Као и кроз групни рад, а не само фронталним монолозима предавача.

Наставна тема	Садржаји	Раз	Носиоци активности
Ово сам ја	Упознај своје тело И ја растем Видим, чујем, осећам Како сам дошао на свет	I-II	Наставници разредне наставе
Шта знам о здрављу	Ко све брине о мом здрављу Како сачувати здравље	I-II	Наставници разредне наставе
Хигијена	Лична хигијена Хигијена простора	I-IV	Наставници разредне наставе

	Болести које на стају због лошегодржавањаахигијене		
Исхрана „Једимо здрави живимо здрави.“ Здрави растимо“	Правилна исхрана Болести неправилне исхране Недеља здраве исхране Врсте хранљивихматерија Васпитавање за правилну исхрану Анорексија, булимија, гојазност Контаминацијахране	I-IV	Наставници разредне наставе Наставници биологије
Значај рекреације и спорта кроз пројекте “Једимо здрави,живи мо здрави“,Здрави растимо“	Један мој дан Организација дана Како препознати умор и замор	I-VIII	Наставници разредне наставе Наставници физичког васпитања
Болестизавис ности	Особине алкохола и никотина Од радозналости до зависности Основнипојмови о дрогама Штаје ХИВ инфекција Превенцијаакохолизма и наркоманије Ризично понашање у	III-IV V	Предавачи-гости лекари,психолог школе Наставник биологије

	дечијем узраст		
Пубертет Сексуално васпитање	Квалитативне промене у току биолошког сазревања Ментална хигијена Односи међу половима Примарне и секундарне полне карактеристике Хигијена спорта	III-V	Психолог, наставници биологије, наставници разредне наставе, наставници физичкогваспита ња
Болестидечје гдоба	Извор инфекција и путеви ширења Болести респираторног и дигестивногтракта Деформитети кичменог стуба Тетоважа, пирсинг Прва помоћ кодк рварења, сунчанице, колапса, тровања, алкохолизма, повраћања Стрес	II-VIII	Наставници разредне наставе Гост-лекар педијатар
Култураживљ ења и људскепотреб е	Социјално угрожена деца Злоупотреба и манипулација људским потребама Социјални притисак вршњака и проблеми понашања Култура исхране, становања, одевања Утицај породице на психосоцијални развој детета	II VIII	Одељењскестаре шине Психологшколе Гости-предавачи

	<p>Алкохолизам и насиље у породици</p> <p>Злостављање деце у породици</p> <p>Култура рада</p> <p>Средства масовне комуникације</p> <p>“Компјутерска” зависност</p>		
Прва помоћ	<p>Обука ученика за указивање прве помоћи при лакшим повредама.</p> <p>Како позвати хитну помоћ?</p>	IVIII	<p>Наставници разредне наставе</p> <p>Одељењске старешине</p> <p>Наставници биологије који су прошли обуку прве помоћи.</p> <p>Ученици чланови секције „Прва помоћ“</p>
Израђивање самопоштовања	<p>Сазнавање о себе</p> <p>Израђивање селф-концепта</p> <p>Правилно вредновање понашања</p> <p>Препознавање осећања</p> <p>Свест о сличности и разликама наших акција, осећања, изгледа</p> <p>Евидентирање промена у развоју и формирање идентитета</p> <p>Проналажење начина за превазилажења</p>	I-VII	<p>Наставници разредне наставе</p> <p>Одељењске старешине</p> <p>Наставници грађанског васпитања</p>

	психолошких проблема		
--	----------------------	--	--

10. Програм социјалне заштите

Неколико година уназад школа је била учесник бројних хуманитарних акција, а неке смо и сами организовали.

У наредном периоду намеравамо да наставимо са том праксом.

Да организујемо хуманитарне акције за наше угрожене суграђане.

Да организујемо слободну активност за старије суграђане.

Да организујемо прикупљање помоћи за децу са Косова и Метохије и да учествујемо у пријему деце са тог подручја у Новом Саду, у посети од неколико дана.

11. Програм заштите животне средине

Низ година подстичемо и промовишемо васпитање и образовање деце за чистију животну средину. Заштита и унапређење животне средине има за циљ стицање знања о друштвеним, природним, привредним и техничким појавама и токовима који преображавају, обогаћују или угрожавају животну средину.

ИСХОДИ:

- Развијен позитиван однос према природи и природом и радом створеним вредностима, селективном прикупљању и сортирању отпада
- Оплемењивање уже и шире средине,
- Стицање одговарајућих знања и формирање правилног односа према уређивању школе, насеља, култивисању расада и неговањ упаркова,
- Уређење школског дворишта

Предлог плана

Наставна тема	Садржаји	Време реализације	Носиоци активности
Селективно прикупљање	Одлагање папирног отпада и биоотпада створеног у свакој	Током године ,	Сви ученици и

и сортирање отпада у ШКОЛИ (папир , пластика , биоотпад , батерије , лименке , пластика)	учионици и на ходницима школе у " Папирка " (еколошке канте за папирни отпад) резервоаре и резервоаре за биоотпад разредне и предметне наставе као и унутаршколске кухиње . Одлагање батерија, лименки и пластике у одговарајући канту на ходнику у школи	сваког дана	учитељи , особље школе
Образовање еколошких патрола	Од чланова еколошке секције образоваће се три Еколошке патроле по три ученика. Њихов задатак је да буду промотери у одржавању чисте животне средине, регулисању одлагања отпада, заштити зеленила школе и околине.	пролеће	Еколошке секције нижих и виших разреда
Правилна исхрана – ЈЕДИМО ЗДРАВО - ЖИВИМО ЗДРАВО	Наставаке едукације о принципима здраве исхране и правилним навикама у исхраните о важности здравог школског доручка и ручка путем предавања, радионица , трибина, плаката и сл, уређивање школске кантине и трпезарије, едукативним ученичким радовима. Спровешће се акција у којој ће чланови екопатрола са ученицима из школе промовисати конзумирање	током год ине	Учесници пројекта из претходне године

	здраве хране на штандовима		
Одрживи развој: ПОТРОШЊА	Одрживи развој: потрошња ћемо посветити рециклажи батерија и папира	пролеће	Еколошке секције нижих и виших разреда
Радионице Еколошке паролe	учешћеученика у изради еколошких парола са различитим темама, порукама, зависно од акција које ће се током школске године изводити	Током целе године	Еколошке секције нижих и виших разреда
Значај заштите животне средине	Биће изведена у оквиру два округла стола радионичарског типа	Мај - јун	Еколошке секције нижих и виших разреда
Обележавањe ЕКОЛОШК И важних ДАТУМА	Према предвиђеном еко - календару кроз радионице , теренску наставу , путем наше школске телевизије и радија, медијске секције, уз учешће ученика и учитеља и координатора еко пројекта, обележиће се следећи датуми 16.09. Међународни дан очувања озонског омотача 26.09 . Светски дан чистих планина 04.10 . Међународни дан заштите животиња 12.10 . Дан захвалности за плодове земље	Оствари ваће се тематски , везано уз важне еко - датуме и еко - збивања у школи у холу школе .	тим за естетско уређење школе, библиотекарка, ликовна секција , ученици

	20.10 . Светски дан јабуке 17.11 . Светски дан непушача 29.12 . Међународни дан биолошке разноврсности 02.02 . Међународни дан заштите мочвара 22.03 . Светски дан вода 22.04. Дан планете Земље 03.05 . Дан Сунца 22.05. Међународни дан биолошке разноврсности 31.05.Свјетски дан без пушења 05.06. Светски дан заштите животне средине 11. Изложбама ученичких РАДОВА (теме : Вода , Енергија , Отпад , Правилна исхрана , Здрав живот , Рециклажа текстила)		
--	---	--	--

ЕКО РАДИОНИЦЕ, ЕКО ПРЕДАВАЊА (дебате, трибине) , ЕКО ИЗЛЕТИ
 Израда слика од рециклираних тканина и различитих украсних предмета
 употребом отпада . Овај део програма спроводиће сваки учитељ и
 наставник на редовној настави, часу одељенског старешине или на
 ваннаставним активностима.

Носиоци : сви ученици и учитељи као и координатори еко радионица.
 Наставници и учитељи ће бити едуковани на семинару „Управљање
 отпадом и рециклажом, који је планиран у овој школској години.

Време реализације : током године

Еко предавања организоваће учитељи (ученици) за ученике свих старосних
 група те за све раднике школе . Планиране теме :

РАЗРЕДНА НАСТАВА: Биљни свет Специјалног резервата природе Засавица (водене биљке)

Носилац: наставници биологије

Време остваривања: током године

Предметне наставе : Природни начин лечења здравствених проблема ,

Замке зависности (сарадња са Домом здравља Лиман)

Носиоци : школски координатори програма еко школе Србије

Време реализације : током године

Ове школске године , учитељи и ученици планирају посетити :

-Ботаничка башта Јевремовац Београд

- Специјални резерват природе Засавица

- Еко центар Сремски Карловци

- Каменички парк

- Национални парк Фрушка гора

- Носиоци : ученици из Еко - већа од 1. до 8. разреда ,наставници из Еко одбора школе.

- Време реализације : током године

РАД према наставном плану и програму

Сваки учитељ ће у годишњем програму свог предмета издвојити наставне јединице које се односе на спровођење плана еко - школе . Уз списак наставних јединица (у прилогу) по предметима, документацији се прилаже и огледни узорак припрема (једна из предметне, једна из разредне наставе) . Остале наставне јединице се чувају на заједничком ЦД .

Наставне јединице ће се заокружити у дневнику рада зеленом хемијском .

ПАНОИ , ЕКО обележја (МАЈИЦЕ, КАЧКЕТИ, ПОЗИВНИЦЕ С ЛОГОМ ШКОЛЕ ...)

У свакој учионици разредне и предметне наставе поставља се еко кутак (пано) који уређују ученици припадајућег разреда .

У сврху информисања ученика , радника школе и родитеља о еко - активностима школе, раду еко патрола, обележавањима важних датума у

холу школе поставиће се промењиви пано, као и презентација која ће се приказивати на телевизору у холу школе.

Носиоци : координаторке естетског уређења, еко - паноисти , сви ученици, наставници информатике

Реализација еко документације : током године

ФОТО ДОКУМЕНТАЦИЈА , видео записа и / или аудио запис , ШКОЛСКЕ НОВИНЕ

Школска телевизија ће бележити све еко активности школе , обележавање важних датума и сл

Носиоци : учитељи и наставници, ученици еко секције, информатичке секције, новинарске секције и школске телевизије

Реализација фото документације : током године

ЕКО ДОКУМЕНТАЦИЈА

Еко дневник школе уређиваће координатори Еко Пројекта и чланови еко одбора школе, а конкурс за доделу средстава за спровођење програма у сарадњи са свим учитељима и ученицима пратиће директор школе

Носиоци : координатори Еко Пројекта, чланови еко одбора школе, сви ученици и учитељи и наставници

Реализација еко документације : током године

УРЕЂЕЊЕ ОКОЛИНЕ ШКОЛЕ, уређења ентеријера ШКОЛЕ

Озелењавање ентеријера школе према плану за уређење школског дворишта

Постављање столова и клупица (летња учионица за пројектну наставу)

Постављење еколошких табли , око школе .

Носиоци : Тим за естетско уређење школе, наставници техничког, еколошке секције нижих и виших разреда, мајстор , сво особње школе , учитељи и ученици, родитељи

Време реализације : током године

УРЕЂИВАЊЕ спортских терена и игралишта

Поставити канте за отпад , поставити клупе , уредити прилаз главном улазу у школу .

Носиоци : сви ученици и наставници, и локална самоуправа

Време реализације : током године

КОНТАКТ С ЈАВНОШЋУ , ТВ , ШТАМПА, РАДИО , ОСТАЛА СРЕДСТВА
ИНФОРМИСАЊА

Носиоци : директор, педагог, секретарка, медијска секција, тим за
маркетинг школе, тим за сарадњу са родитељима, школски координатори
- Време остваривања : током године

ПРОЈЕКТНИ , ЕКО - ДАН ШКОЛЕ

Пројектни дан Еко Школе биће одређен на наставничком већу(предлог да
буде везан уз Дан планете земље са темом « Рециклажа батерија» .

12. Програм сарадње са локалном самоуправом и сарадња са другим школама

Област : Сарадња са локалном заједницом

Циљ : Успостављање сарадње школе и других чланова локалне заједнице у циљу

- остваривања сарадње на школским и ученички пројектима,
- стицања и проширивања знања о делатностима других организација,
- активног учешћа у акцијама локалних организација,
- активног учешћа у трибинама, предавањима и такмичењима које организују локалне организације,
- аплицирање на пројекте које расписује локална самоуправа
- аплицирање на пројекте које расписују невладине организације, а у сарадњи са локалном заједницом.

Крајњи циљ:

- успостављање сарадње са другим школама у локалној заједници и шире.
- размена искустава и унапређивање компетенција наставника,
- сензибилизација ученика за потребе вршњака са сметњама у развоју,
- промовисање мултикултурности и учење о различитости и недискриминаторском понашању,
- промоција тимског рада,
- одговорна деца која су свесна својих могућности и спремнија на бољу комуникацију,
- боља комуникациј аизмеђу вршњака..

Укупно трајање: 4 године

Активности	Реализатори	Време	Очекивања
Проширивање досадашње сарадње са Градском	ГОЦКНС, предметни наставници и наставници	прва година	Оспособљавање наставника за пружање прве помоћи, у случају

организацијом Црвеног крста – организовање семинара за запослене о пружању прве помоћи	разредне наставе		потребе, ученицима и запосленима.
Проширивање досадашње сарадње са Градском организацијом Црвеног крста – организовање прве едавања и трибина са темама актуелним за основношколски узраст деце	ГОЦКНС, предметни наставници и наставници разредне наставе, стручна служба, родитељи	трајно	Оспособљавање наставника и родитеља за превенцију, препознавање и спречавање друштвено непожељних понашања и навика.
Неговање досадашње сарадње са Градском организацијом Црвеног крста – учешће у многобројним хуманитарним акцијама	ГОЦКНС, предметни наставници и наставници разредне наставе, ученици, родитељи	трајно	Неговање хуманог односа према другима и развој добровољног давалаштва крви.
Неговање досадашње сарадње са	ГОЦКНС, предметни наставници и	трајно	Представљање школе у локалној заједници

Градском организацијом Црвеног крста – учешће у активностима такмичарског карактера	наставници разредне наставе, ученици		
Неговање сарадње са Покретом горана Новог Сада – активно учешће у програмима и манифестацијама	Покрет горана Новог Сада, предметни наставници и наставници разредне наставе, ученици	трајно	Представљање школе. Развијање свести о значају очувања живо тне средине.
Неговање сарадње са Покретом горана Новог Сада – учешће у предавањима и семинарима	Покрет горана Новог Сада, предметни наставници и наставници разредне наставе, ученици	трајно	Спремност и оспособљеност наставника и ученика да сачувају и заштите природу, као и развијање свести о обновљивим изворима енергије.
Остваривање сарадње са ЈКП Чистоћа	ЈКП Чистоћа, наставници и наставници разредне наставе, ученици	једно полугодиште	Развијање свести о потреби сепарације отпада, набавка канта за сепарацију.
Настављена сарадња са СУБНОР-ом	СУБНОР, предметни наставници, ученици	октобар све 4 године	Активно учешће у обележавању Дана ослобођења Новог Сада.

Обележавање важних датума Градске библиотеке, учешће у акцијама	Библиотекар школе, библиотекари градске библиотеке, наставници разредне наставе, предметни наставници	трајно	Развијање љубави према књизи и навике читања.
Матица српска	Библиотекар школе, библиотекари Матице српске, наставници разредне наставе, предметни наставници	трајно	Очување националне традиције, узнавање културних просветних вредности, препознавање позитивних вредности образовања.
ЈВП Воде Војводине, квиз, ПП Јегричка, едукације, радионице	Маркетинг служба ЈКП Воде Војводине, наставници разредне наставе	трајно	Развијање свести о значају чувања воде као природног ресурса.
ЈКП Зеленило – Штранд	Координатор ЈКП Зеленило на Штранду, наставници разредне наставе, предметни	трајно	Уступање простора ради реализације наставе и ваннаставних активности, радионица, самосталних

	наставници		изложби, праћење свих манифестација на Штранду.
Ватрогасна служба града Новог Сада	Ватрогасна служба града, наставници разредне наставе, предметни наставници	трајно	Обучавање ученика и наставника о понашању у случају пожара.
ПУ Нови Сад – безбедност у саобраћају	Саобраћајци, наставници разредне наставе	трајно	Обучавање ученика о безбедном и одговорном понашању у саобраћају.
Сарадња са музејима : Музеј града, Музеј Војводине и Завод за заштиту животне средине	Кустоси, наставници разредне наставе, предметни наставници	трајно	Посете сталним и повременим поставкама, упознавање ученика са прошлошћу и сведоцима прошлости, учешће у радионицама и на конкурсима.
Културни центар Новог Сада	Филмски уредик (ци), наставници разредне наставе, предметни наставници	трајно	Посете пројекцијама, радионице, учешће на конкурсима, манифестацијама.
Позориште младих Биоскоп	Организациони тим позоришта и биоскопа,	трајно	Посете позоришним и биоскопским представама

	наставници разредне наставе, предметни наставници		
Филозофски факултет Нови Сад	Наставници немачког језика, професори Филозофског факултета	годину дана	Хоспитовање студената Филозофског факултета
Филозофски факултет Нови Сад	Наставници српског језика, професори Филозофског факултета	годину дана	Хоспитовање студената Филозофског факултета
ДИФ	Наставници физичког васпитања, професори ДИФ - а	годину дана	Хоспитовање студената ДИФ-а факултета
СПЕНС	Маркетинг СПЕНС-а , наставници разредне наставе, наставници предметне наставе	трајно	Посете манифестацијама, позоришне представе,
ЈГСП	Маркетинг ЈГСП - а, наставници разредне наставе,	трајно	Обезбеђивање превоза за ученике, понашање у јавном превозу

	наставници предметне наставе		
Дечији савез града	Дечији савез града, школска организација дечјег савеза	трајно	Пријем ученика у дечји савез града, учешће у манифестацијама у организацији Дечјег савеза
Дом здравља Нови Сад	Лекари Дома здравља, наставници разредне наставе, наставници предметне наставе	трајно	Сарадња у оквиру контроле и превенција разних болести
Новосадски сајам	Маркетинг служба новосадског сајма, наставници разредне наставе, наставници предметне наставе	трајно	Посете манифестацијама у организацији новосадског сајма, Сајам образовања
Центар за јавно здравље Војводине	Координатори центра, наставници	трајно	Предавања на тему наркоманије, пушења, алкохолизма
Национални парк Фрушка	Маркетинг служба	трајно	Посета Националном парку

гора	(задуженалица) Националног парка, наставници разредне наставе, наставници предметне наставе		Фрушка гора , едукације, радионице
------	---	--	--

Област: сарадња и умрежавање са другим школама и установама

Област: Сарадња са другим школама	<p>Крајњи циљ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - успостављање сарадње са другим школама у локалној заједници и шире, - размена искустава и унапређивање компетенција наставника, - сензибилизација ученика за потребе вршњака са сметњама у развоју, - промовисање мултикултурности и учење о различитости и недискриминаторском понашању, - промоција тимског рада, - одговорна деца која су свесна својих могућности и спремнија на бољу комуникацију, - боља комуникација између вршњака.. <p>Укупно трајање: четворогодишњи период 2015/2019. година</p>		
Кораци/Активности:	Реализатори /ке:	Време:	Исход/очекивана промена и како ће се она проценити (копроцењује):

1. Формирати Тим за сарадњу са другим школама	-Директор	Август 2020.	-Формиран Тим за сарадњу са другим школама
2. Успоставити сарадњу са основним школама у локалној заједници и шире	-Тим за сарадњу са другим школама	2020/2024. година	-Успостављена сарадња са 10 основних школа у локалној заједници и шире
3. Успоставити сарадњу са средњим школама у локалној заједници и шире с циљем унапређивања професионалне оријентације	-Тим за сарадњу са другим школама - Стручна служба	2020/2024. година	-Успостављена сарадња са 5 средњих школа у локалној заједници и шире и упознавање са програмима школа
4. Успоставити сарадњу са ШОСО „Милан Петровић“ у циљу сензибилизације вршњака за потребе ученика са сметњама у развоју, пружања додатне подршке ученицима са сметњама у развоју и едукације наставника за рад са овим ученицима	-Стручни Тим за Инклузивно образовање -Тим за сарадњу са другим школама	2020/2024. година	-Успостављена сарадња са ШОСО „Милан Петровић“ - Посета ШОСО „Милан Петровић“ и упознавање са услугама Сервиса за подршку деци са сметњама у развоју
5. Успоставити сарадњу са	-Ученици и предметни	2020/2024.	-Успостављена сарадња са 1

основним школама на међународном нивоу	наставници и наставници разредне наставе	година	основном школом на међународном нивоу
6. Израда и реализација пројеката са другим основним школама у земљи и иностранству	-Наставници -Тим за сарадњу са другим школама - Бачки парламент	2020/2024. година	-Реализован пројекат са 1 основном школом из земље или иностранства
8. Презентовати школу у локалној заједници и шире	-Директор -Тим за сарадњу са другим школама	2020/2024. година	-Школа је презентована у електронским и штампаним медијима
9. Израда и редовно одржавање web-сајта школе	-Директор -Тим за сарадњу са другим школама	2020/2024. година	-Уређен и редовно одржаван сајт школе
10. Успостављање сарадње са предшколском установом	- Учитељи -Васпитачи	2020/2024. година	-Успостављена сарадња са предшколском установом
11. Евалуација и извештавање о раду Тима за сарадњу са другим школама	-Тим за сарадњу са другим школама	2020/2024. година	-Упознавање Наставничког већа, Педагошког колегијума, Савета родитеља и Школског одбора са

			результатима рада Тима за сарадњу са другим школама
--	--	--	---

13. Програм сарадње са породицом

Област: сарадња са родитељима

Циљ: ефикасна сарадња са породицом укључивањем родитеља, односно старатеља ради успешног остваривања постављених циљева образовања и васпитања

Задачи:

- Променити ставове важних актера у образовном процесу, јер су родитељи савезници у остваривању најбољих интереса деце и подстичу квалитет образовања
- Прилагођавање организације сарадње родитеља и школе

Активности:

- Партиципација родитеља као важан део компетенције наставника и мерило квалитета рада
- Партиципација као мерило за процену квалитета рада установе
- Процедуре за подстицање сарадње-правилник о сарадњи,
- Тим за сарадњу

Подстицање партиципације помоћу:

- Боље информисаности
- Укључивања у процес одлучивања у областима значајним за образовање
- Консултовање, тражење ставова и потреба

Очекивани резултати:

- Позитивна атмосфера у школи
- Развијање компетенција родитеља
- Мотивација осталих родитеља
- Мотивација ученика
- Партнерски однос- веза са родитељима и локалном заједницом

Облици сарадње:

- Писана комуникација-огласна табла, брошуре, школске новине, белешке о детету, кутија за сугестије, извештај о децјем напретку, ученички портфолио, сајт школе
- Непосредна комуникација-посете, сусрети приликом довођења деце у школу, телефонски разговори, индивидуални, родитељски састанци, отворена врата, учешће у тимовима, учешће у пројектима
- Непосредно учешће- посетиоци, волонтери, манифестације, помоћници, технички реализатори, помоћ у акцијама школе, организација излета, израда наставних материјала и средстава, учешће у изради ИОП-а.

Активности за родитеље: узајамна подршка, едукатори деце у областима у којима су експерти, образовне активности, социјалне активности, спортске активности, упућивање на могућности локалне заједнице, коришћење школске библиотеке за родитеље, заједнички пројекти, материјална и финансијска помоћ, радне акције, самоевалуација.

Атмосфера: потребно је развити емпатијски став

Фактори који утичу:

- друштвено историјски и економски
- карактеристике школе
- индивидуална својства

Улога директора: утврђивање потреба, стварање позитивне климе, мотивисање запослених за продубљивање сарадње

Улога наставника: подстиче сарадњу и главна веза је у истој

Припремне активности:

- Истраживање ставова директора школе према могућностима и облицима партиципације родитеља у различитим аспектима живота и рада школе, као и проценом успешности досадашње сарадње
- Испитивање ставова родитеља о могућностима и облицима сарадње са школом путем упитника
- Испитивање извршити са групом родитеља из сваког одељења, који нису укључени у управљачку структуру школе, члановима Савета родитеља, као и родитељима чија деца су са посебним потребама, ради

стицања јасније слике о томе како родитељи виде своју улогу и могућности укључивања према афинитетима и реалним потребама.

Области за испитивање:

- Комуникација на релацији школа- родитељи
- Фактори ометачи сарадње на релацији школа- родитељи
- Сарадња из угла школе (Савет родитеља)
- Сарадња из угла родитеља

Могућности онлајн комуникације:

- ✓ План сарадње са родитељима онлајн
- ✓ Могућности онлајн комуникације (платформе, апликације, мејл..)

14. Програм излета, екскурзија и наставе у природи

Приликом планирања и програмирања излета и екскурзија придржавали смо се важећих закона:

1. Правилник за остваривање екскурзије у првом и другом циклусу основног образовања и васпитања ("Службени гласник РС", број 30 од 25. априла 2019.)
2. Упутство за остваривање наставе у природи у првом циклусу основног образовања и васпитања.
3. Препорука свим основним и средњим школама за примену Закона о роковима измирења новчаних обавеза у комерцијалним трансакцијама на измирење новчаних обавеза насталих из уговора који за предмет имају организовање ђачких екскурзија(Министарство финансија и привреде,15.8.2017.),
4. Упутство за реализацију екскурзије и наставе у природи у ОШ(Министарство просвете) 24.5.2019.

Екскурзије

Циљ екскурзије, као облика образовно-васпитног рада, јесте да допринесе остваривању циљева и задатака образовања и васпитања, циљева и задатака наставних предмета, као и непосредно упознавање с појавама и

односима у природној и друштвеној средини, с културним, историјским и духовним наслеђем и привредним достигнућима.

Задаци екскурзије су:

- продубљивање, проширивање и обогаћивање знања и искустава ученика,
- повезивање и примењивање знања и умења,
- развијање љубави према отаџбини, њеној историји, култури и природним лепотама, неговање позитивног односа према свим њеним грађанима и њиховим националним, културним, етичким и естетским вредностима,
- неговање солидарности, хуманизма, другарства и осећаја заједништва,
- успостављање непосреднијих односа између наставника и ученика и ученика међусобно,
- проучавање објеката и феномена у природи,
- уочавање узрочно-последичних односа у конкретним природним и друштвеним условима,
- упознавање с начином живота и рада људи појединих крајева,
- развој и практиковање здравих стилова живота,
- развијање свести о значају одрживог развоја и изграђивање еколошких навика и навика заштите животиња,
- развијање способности проналажења, анализирања и саопштавања информација из различитих извора,
- оснаживање ученика у професионалном развоју,
- подстицање самосталности ученика и одговорности

Приликом планирања и програмирања излета и екскурзија руководили смо се следећим елементима:

- Садржаји екскурзије подразумевају остваривање дела наставног и ваннаставног

плана и програма и саставни су део Годишњег плана рада за 2013/14.школску

годину.

- Планирани обухват ученика је више од 80%
- Директор школе биће носилац припреме, организације и извођења плана и програма путовања.

-Стручни вођа путовања припрема и изводи програм који се односи на остваривање постављених образовно-васпитних циљева и задатака и одговарајућих садржаја. Стручног вођу пута именује директор из реда наставника који остварују наставни план и програм, а који су у вези са циљевима, задацима и садржајима наведених активности.

- Одељенски старешина обезбеђује организационо - техничке услове за извођење путовања и координира остваривање садржаја и активности предвиђених планом и програмом, стара се о безбедности и понашању ученика.

-Трајање екскурзије примерити узрасту и карактеристикама ученика

-Путни правац да буде у складу са прописаним садржајима екскурзија

-Техничка организација обавиће се у складу са Правилником о програму за остваривање екскурзије у првом и другом циклусу основног образовања и васпитања ("Службени гласник РС", број 30 од 25. априла 2019.)

-Начин финансирања -екскурзију ће финансирати родитељи ученика

- План дежурства ученика и наставника за време путовања мора бити благовремено направљен.

- Програм излета и екскурзија изложити родитељима, а после њихове сагласности предлог упутити Наставничком већу

-Придржавати се упутства за остваривање екскурзија

- Водити рачуна о материјалном стању родитеља

-Циљеви и задаци излета и екскурзија морају бити дефинисани како би се на основу истих, а уз помоћ туристичке агенције, саставио програм

-Планирати време

-По повратку сачинити извештај о реализацији екскурзије или излета

-Техничка организација обавиће се у складу са Правилником о програму за остваривање екскурзије у првом и другом циклусу основног образовања и васпитања

Настава у природи

Циљ и задаци наставе у природи

- Настава у природи је облик образовно-васпитног рада којим се остварују обавезни и изборни наставни предмети и ваннаставне активности из

наставног плана и програма за први циклус основног образовања и васпитања.

Циљ организовања наставе у природи је остваривање одговарајућег садржаја наставних и ваннаставних активности из наставног програма основне школе у климатски погодном месту из образовно-васпитних, здравствено-рекреативних и других разлога.

Задаци наставе у природи су:

- Програмски: Тематска реализација наставног градива, развијање способности

опажања, посматрања, развијање радних и хигијенских навика, развијање солидарности,

другарства и правилно коришћење слободног времена, развијање осећања одговорности

према личној и имовини других лица.

- Здравствени: Боравак у чистој животној средини; развијање еколошке свести и љубави

према природи и околини која нас окружује; бављење спортом и рекреацијом;

индивидуалне и колективне шетње и различите спортске активности

- Социјални: Заједничким животом и радом развија се социјализација деце и јача осећај

колективног духа и заједништва; испољавање осећања на социјално прихватљив начин;

усвајање ненасилних облика комуникације, заинтересованости ученика за одређени

проблем и његово конструктивно решавање.

У току извођења наставе у природи реализоваће се следећи садржаји наставног Плана:

- СРПСКИ ЈЕЗИК

- Рад на развијању способности причања доживљаја, причања са елементима описивања

на основу доживљених слика у природи.

- Упознавање са старим алатима и занатима- богаћење речника

- Писање писма и разгледнице
- Писање дневника
- СВЕТ ОКО НАС И ПРИРОДА И ДРУШТВО
- Ученици би упознали флору и фауну планине, животне заједнице шума и ливада,
међусобни утицај живе и неживе природе у тим пределима.
- ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ
- ходање и трчање у природи
- скакање и прескакање у природи
- елементарне игре у природи и на спортским теренима
- штафетне игре у природи
- СОЦИЈАЛНИ РАЗВОЈ
- неговање самосталности
- неговање колективног духа, другарства и сарадње

Да ли ће и како бити реализована настава у природи или екскурзија зависи од одлука одељењских већа и Савета родитеља за сваку школску годину појединачно, као и целокупног стања у земљи и могућности да се оваква настава изведе.

15. Програм рада школске библиотеке

1. ПЛАНИРАЊЕ И ПРОГРАМИРАЊЕ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА

- израђивање годишњих и оперативних планова рада
- перманентно праћење издавачке делатности (обиласци књижара, сајмова, сајтова издавача) и на основу тога и доступних средстава, прављење планова набавке литературе и периодичних публикација за ученике, наставнике и стручне сараднике
- планирање и програмирање рада са ученицима у школској библиотеци
- израда програма рада библиотекарске секције
- израда програма рада Клуба читалаца

33. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА

- учешће у изради годишњег плана рада и самовредновања рада установе
- одабирање и припремање литературе и друге грађе за разне образовно васпитне активности
- упознавање библиотекара са новим књигама, читање приказа, рецензија, критика ради
- унапређења фонда стручном литературом као и књигама за ученике
- набавка књига и часописа
- испитивање читалачких интересовања разговором са ученицима и наставницима, као и анкетом када је то потребно

34. РАД СА НАСТАВНИЦИМА

- сарадња са наставницима на промоцији читања
- одржавање часова из појединих предмета у школској библиотеци (обавезно за поједине разреде из српског језика или ЧОС)
- коришћење ресурса библиотеке у процесу наставе
- сарадња са наставницима око утврђивања годишњег плана обраде лектире и коришћења наставничко-сарадничког дела фонда библиотеке
- информисање корисника (наставника) о новим књигама, приручницима и садржајима стручних часописа
- учешће у прављењу приредбе посвећене школској слави Светом Сави
- организација три литерарна конкурса (Дечја недеља, Свети Сава, Дан школе), а по потреби и других ако се укаже потреба за тим
- сарадња са свим Стручним већима у школи, посебно са Стручним већима српског језика и разредне наставе
- приказ стручне књиге, едиције, сајта, библиотеке и сличног члановима стручних већа, или Наставничког већа, као и излагање битних садржаја семинара који могу бити корисни за чланове колектива

- организација и/или сарадња око хуманитарних акција које сваке школске године буду организоване као и разних других акција у оквиру школе
- учешће сваке школске године у манифестацији Дан отворених врата
- учешће у промоцији школе приликом доласка деце из предшколских установа – будућих првака
- организовање колега за учешће на позоришном фестивалу (учешће сваке од наредне 4 године ако фестивал настави да постоји)

35. РАД СА УЧЕНИЦИМА

- уписивање нових чланова (ученика 1. разреда) у другом полугодишту
- обучавање ученика за самостално коришћење библиотечког материјала: правила коришћења, организација фонда, увођење у начин и метод индивидуалног и групног истраживања у извршавању наставних и ваннаставних задатака (коришћење речника, лексикона, енциклопедија, библиографија, стручне литературе из појединих области, спискова литературе у књигама, фуснота)
- упознавање са деловима књиге (садржај, импресум, индекс, хрбат књиге)
- упознавање са творцима књиге (аутор, уредник, технички уредник, коректор, лектор)
- упућивање ученика у функцију каталога и упознавање са начином коришћења на организованим часовима (у току слободних активности, ЧОС)
- издавање књига ученицима и пружање помоћи при избору књига, као и разговори о прочитаном и упућивање на критике и студије о делима
- пружање помоћи ученицима у припреми и обради задате теме
- пружање помоћи код учења ван наставе и усвајању метода самосталног рада на тексту и другим материјалима
- одржавање часова на којима ће се вршити прикази и популаризација књига за одређени узраст
- рад са библиотекарском секцијом

- рад са Клубом читалаца школе
- одржавање стручних часова у библиотеци које организује библиотекар са свим разредима и одељењима у школи (садржај рада са сваким разредом биће истакнут у Годишњем плану)
- информисање корисника (ученика) о новитетима часовима у библиотеци, посетом часова, плакатима, изложбама, прилозима за блог и сајт школе, приказима књига које ће вршити библиотекарска секција
- обележаваће се важни датуми, организовати манифестације и изложбе
- одржавање литерарних вечери поводом обележавања Дечје недеље и Дана школе
- организација једног или више књижевних сусрета сваке школске године
- организација разних хуманитарних акција
- популаризовање књиге и читања пригодним вечерима и приредбама у школи (драматизација одломака из књижевних дела које ће глумом приказати чланови библиотекарске секције)
- рад на развијању медијске и информационе писмености код чланова библиотекарске секције као и код одељења код чијих учитеља и наставника постоји заинтересованост за сарадњу на том пољу
- рад на истраживању читалачких навика ученика који би требао да траје пет година. Тако је настао у школској 2019/2020. години пројекат Читалић, који ће се реализовати за сваку школску годину.
- Сваке године анкетирати одређени број ученика о томе колико, шта читају са посебник освртом став према читању класика у оквиру школске лектире. Ово анкетирање и истраживање би требало да траје континуирано и да се прате промене. Циљ је да се види да ли ученици који су читали и даље читају, шта читају и какав имају став према делима класика.
- Учешће на Антићевим данима – према могућностима

36. РАД СА РОДИТЕЉИМА, ОДНОСНО СТАРАТЕЉИМА

- остваривање сарадње са родитељима у вези са развијањем читалачких навика ученика разговором приликом доласка у библиотеку

- упућивањем на праћење блога и сајта школе где се могу пронаћи информације о активностима библиотеке, предлозима за читање ученика, списковима литературе и сличног

37. РАД СА ДИРЕКТОРОМ, СТРУЧНИМ САРАДНИЦИМА, ПЕДАГОШКИМ АСИСТЕНТОМ И ПРАТИОЦЕМ УЧЕНИКА

- сарадња са стручним већима наставника, педагогом, психологом и директором школе око набавке и коришћења књижне грађе и серијских публикација, те целокупном организацијом рада школске библиотеке
- информисање стручних већа, стручних сарадника и директора о набавци нове стручне литературе за предмете, дидактичко-методичке и педагошко-психолошке литературе.

38. РАД У СТРУЧНИМ ОРГАНИМА И ТИМОВИМА

- рад у школским тимовима на изради годишњег и развојног плана школе и школског програма, на реализацији наставе засноване на истраживању
- рад у Тиму за израду Извештаја о реализацији Годишњег плана рада, све док не буде одређена за рад у неком другом тиму
- учешће у раду, по потреби, Стручног већа српског и страних језика, Стручног већа учитељ, сарадња и са другим стручним већима у школи, редовно присуство на наставничким већима

39. САРАДЊА СА НАДЛЕЖНИМ УСТАНОВАМА, ОРГАНИЗАЦИЈАМА, УДРУЖЕЊИМА И ЈЕДИНИЦОМ ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ

- сарадња са Градском библиотеком у Новом Саду као и са њеним огранцима
- сарадња са другим школама и другим школским библиотекама
- сарадња са просветним, културним и другим установама
- учешће у раду Подружнице ДШБС и другим стручних организација
- сарадња са Змајевим дечјим играма око гостовања писаца

40. ВОЂЕЊЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ, ПРИПРЕМА ЗА РАД И СТРУЧНО УСАВРШАВАЊЕ

- вођење евиденције набавке књига
- вођење библиотечког пословања и физичка обрада библиотечке грађе
- класификација: каталожка обрада (1 каталог), вођење инвентарне књиге и инвентарисање
- вођење именског каталога
- компјутеризација библиотеке
- вођење документације о раду школске библиотеке и школског библиотекара
- стално праћење стручне литературе из области библиотекарства као и стручних сајтова (нпр. сајт ДШБС, Филолошког факултета у Београду и сличних)
- стална набавка стручне литературе за потребе наставе и ваннаставних активности
- пратити промене из области обавезне лектире и пратити нова издања из области природних и друштвених наука

- учешће на стручним семинарима (који се налазе у ЗУОВ-ом Каталогу) и стручним скуповима који се буду организовали у току сваке од наредне четири школске године ван школе
- учествовање на семинарима који се буду организовали у школи и узимање активног учешћа на њима раније поменути садржајима
- присуствовање излагањима, презентацијама, угледним и огледним часовима и сличном у школи у оквиру стручног усавршавања у установи
- одласци на промоције књига у Новом Саду
- посета Сајму књига у Београду и Салону књига у Новом Саду

16. Начин остваривања других области развојног плана школе који утичу на образовно-васпитни рад

АКТИВНОСТ	РЕАЛИЗАТОР	ИНДИКАТОР
укључивање у пројетке локалне заједнице	Стручни актив за развојно планирање	Школа реализује и укључена је у више од три пројекта годишње.
укључивање у пројетке покрајниског секретаријата за образовање	Стручни актив за развојно планирање	Школа реализује и укључена је у пројекат годишње.
укључивање у пројетке на државном нивоу и стране донације	Педагошки колегијум	Школа реализује и укључена у више од једног пројекта.
Мотивација наставника у напредовању и подстицај и подршка у раду и иновацијама у раду.	Директор, заменик директора, Педагошки колегијум	Наставни кадар је високо мотивисан и ради на себи и усавршавању својих вештина.
Већа и боља сарадња с родитељима	Наставничко веће, посебно одељењске старешине	Родитељи мотивисани и спремни да се укључе у школске активности (више од 30 родитеља)

17. **Индивидуални образовни планови свих ученика који се образују по ИОП**

У школи имамо четири ученика која се образују по ИОП-1, једног ученика који се образује по ИОП2 и једног ученика који се образује по ИОП-3 (српски језик С. Мушицки).

Индивидуални образовни планови су у електронској архиви школе и доступни су надлежним органима, а у складу са Законом о заштити података о личности, не могу се давати на увид јавности.

18. Програм безбедности и здравља на раду

Циљеви:

Превентивни: Стварање и неговање климе прихватања, толеранције и уважавања, укључивање свих интересних група (ученици, наставници, стручни сарадници, административно и помоћно особље, директори, родитељи, старатељи и локална заједница) у доношење и развијање програма превенције, подизање нивоа свести и повећање осетљивости свих укључених у живот и рад установе за препознавање насиља, злостављања и занемаривања, дефинисање процедура и поступака за заштиту од насиља и реаговања у ситуацијама насиља, информисање свих укључених у живот и рад установе о процедурама и поступцима за заштиту од насиља и реаговање у ситуацијама насиља, унапређивање компетенција наставног и ваннаставног особља, ученика, родитеља, старатеља и локалне заједнице за уочавање и решавање проблема насиља, злостављања и занемаривања.

Интервентни: Спровођење поступака и процедура реаговања у ситуацијама насиља, успостављање система ефикасне заштите деце у случајевима насиља, стално праћење и евидентирање врста и учесталости насиља и процењивање ефикасности програма заштите, ублажавање и отклањање последица насиља и реинтеграција детета/ученика у заједницу вршњака и живот установе, саветодавни рад са ученицима који трпе насиље, који врше насиље и који су посматрачи насиља.

НАЗИВ АКТИВНОСТИ	ОПИС АКТИВНОСТИ
Формирање Тима за заштиту деце и ученика од насиља злостављања и занемаривања	На почетку школске године, директор установе именује Тим за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања

<p>Израда на годишњем нивоу Плана и програма Тима за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања</p>	<p>На почетку школске године израђује се годишњи план активности за чију реализацију је задужен Тим за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања</p>
<p>Информисање свих запослених и родитеља/старатеља у установи о процедурама и поступцима за заштиту од насиља и реаговање у ситуацијама насиља, као и о интерним школским документима</p>	<p>На наставничком већу и Савету родитеља запослене и родитеље информисати о законским и подзаконским актима који се односе на безбедност ученика и Општим и Посебним протоколом, кућним редом школе, правилима понашања и др. Такође запослене треба информисати о вођењу васпитно дисциплинског поступка.</p>
<p>НАЗИВ АКТИВНОСТИ</p>	<p>ОПИС АКТИВНОСТИ</p>
<p>Стварање позитивне климе међу ученицима, као и стварање безбедног окружења у учионици и школи</p>	<p>Радионице које доприносе подизању свести о значају безбедног окружења у установи, часови одељењског старешине који су посвећени овој проблематици и предавања представника локалне заједнице на ову тему, ученици се сваке школске године на почетку информишу о својим правима и обавезама, кућним редом школе и правилима понашања.</p>
<p>Унапређење компетенција наставног и ненаставног особља, родитеља/старатеља за уочавање и решавање проблема насиља, злостављања и занемаривања</p>	<p>Школа преко Тима за стручно усавршавање прати понуду семинара и предавања који се баве проблемом безбедности и прави план присуствовања, Тим за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања шаље своје представнике</p>

	на предавања о безбедности, и своја знања преноси на колектив путем информисања преко сајта школе, мејлова и интерних предавања или одељењских и наставничких већа. Преко огласне табле, информишу се родитељи о активностима и предавањима на тему безбедности.
--	--

Сарадња са локалном заједницом	Тим за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања ће се одазивати на све активности у локалној заједници на које је школа позвана, а које имају за циљ смањење насиља и стварање безбеднијег окружења . У оквиру спољашње заштитне мреже школа ће сарађивати са Центром за социјални рад, ПУ Нови Сад, Домом здравља Нови Сад и Школском управом.
Провера безбедности школског простора и евакуација	Тим за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања именује Комисију за проверу безбедности школског простора која има обавезу да најмање два пута у току школске године изврши проверу безбедности школског простора. Тим именује и Тим за евакуацију који два пута у току школске године ради вежбу евакуације.

НАЗИВ АКТИВНОСТИ	ОПИС АКТИВНОСТИ
Обавештавање руководећих и управних органа о пропустима и мерама за побољшање безбедности у школи	Тим за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања периодично и по потреби обавештава директора и Педагошки колегијум о

	пропустима у процедурама и организацији и предлаже мере за отклањање истих
Програми превенције других облика ризичног понашања (алкохол, дуван, психоактивне сусптанце и малолетничка деликвенција)	Школа организује радионице (Форум театар) и предавања (информатори) у циљу превенције ризичног понашања (алкохол, дуван, психоактивне сусптанце и малолетничка деликвенција). Такође на часу одељењског старешине планирају се наставне јединице које указују на опасност ризичних понашања.
Посете часовима одељењских старешина у циљу упознавања динамике одељења и детекције евентуалних потреба за психосоцијалном подршком одељењима	Школа унапређује на овај начин ментално здравље и развија вештине превладавања стреса у школама и ствара здраво окружење за учење, живот и рад. Пружа се психосоцијална подршка ученицима.

Обележавање Дана толеранције 16.11.	Развијање толеранције према културним разликама
Вршњачка едукација – Светски дан против сиде, пружање прве помоћи	Информисање као превентива болести зависности
Евалуација	На крају школске године вршиће се евалуација и анализирати оствареност задатих циљева.

19. **Програм за стицање елементарних знања из српског језика за децу која су школу похађала, односно живела у иностранству**

С обзиром да се у нашу школу више пута преселио неки ученик из иностранства, са слабијим знањем српског језика, стекли смо одређена искуства, која су нам помогла да увидимо потребе ученика који у новој средини, доживљавају промене и не владају језиком у потребној мери. На основу тога направили смо план подршке и то:

месец	садржај
септембар	<ul style="list-style-type: none"> - Увод: о српском језику - Гласови, слова, ћирилица и латиница - Речник: бројеви, боје, дани у недељи, месеци у години - Читање и писање
октобар	<ul style="list-style-type: none"> - Врсте речи – променљиве и непроменљиве - Заменице - Помоћни глаголи ЈЕСАМ и БИТИ (потврдан, упитан и одричан облик) - Речник: школа и окружење - Читање и писање
новембар	<ul style="list-style-type: none"> - Именице - Падежи - Речник: породица, град
децембар	<ul style="list-style-type: none"> - Падежи (наставак) - Придеви - Речник: описивање изгледа - Читање и писање
јануар	<ul style="list-style-type: none"> - Глаголска времена - Речник: музика, филм, телевизија - Читање и писање
фебруар	<ul style="list-style-type: none"> - Глаголска времена (наставак) - Речник: описивање догађаја

	- Читање и писање
март	- Прилози - Речник: спорт - Читање и писање
април	- Реченица и делови реченице - Речник: гардероба и мода - Читање и писање
мај	- Реченице (наставак) - Речник: путовања - Читање и писање
јун	- Понављање и утврђивање

20. Правилник о безбедности

I ОСНОВНЕ ОДРЕДБЕ

Члан 1.

Овим правилником регулишу се мере, начин и поступак заштите и безбедности ученика Основне школе "Жарко Зрењанин" у Новом Саду, (у даљем тексту Школа) за време остваривања образовно-васпитног рада и других активности које организује Школа.

Члан 2.

Заштита и безбедност ученика школе организује се у сарадњи са надлежним органом јединице локалне самоуправе.

Члан 3.

У финансијском плану школе обезбеђују се средства за заштиту и безбедност ученика у складу са прописаним мерама овог Правилника.

II ЗАШТИТА И БЕЗБЕДНОСТ УЧЕНИКА

Члан 4.

Заштита и безбедност ученика Школе остварује се као:

- физичка заштита и безбедност

- здравствена заштита и безбедност
- ментална заштита и безбедност.

III ФИЗИЧКА ЗАШТИТА И БЕЗБЕДНОСТ УЧЕНИКА

Члан 5.

Школа је дужна да обезбеди физичку заштиту и безбедност ученика.

Спровођење ових мера Школа ће остварити у сарадњи са надлежним органима локалне самоуправе, ОУП-а и другима надлежним органима.

Надлежни органи локалне самоуправе дужни су да обезбеде средства Школи за спровођење оних мера које су наложене решењима надлежних инспекција у прописаним роковима.

Члан 6.

Физичка заштита и безбедност се остварује кроз:

- контролу безбедности самог објекта Школе
- контролу дворишта контролу уласка и изласка у школу
- контролу исправности електро, водоводних и других инсталација и уређаја
- заштиту у случају пожара, поплаве и других елементарних активности прву помоћ
- заштиту за време играња и других јавних окупљања
- заштиту за време наставе у природи, екскурзија заштиту за време организовања активности ван школе
- заштиту ученика у саобраћају
- предузимање других мера у циљу остваривања физичке заштите и безбедности ученика.

Контрола самог објекта

Члан 7.

Домар Школе је дужан да редовно прати и отклања недостатке на покретној и непокретној имовини Школе.

Справе у физкултурној сали морају се одржавати у исправном стању.

Пре почетка наставне године домар проверава стање висећих справа у физкултурној сали.

У случају да недостатке није у стању сам да отклони, дужан је да обавести директора или секретара Школе.

Члан 8.

Чувар, спремачице, сервирка дужни су да свакодневно прегледају учионице и остале просторије на којима су распоређени и да промене односно недостатке неодложно пријаве домару да их отклони.

Контрола дворишта

Члан 9.

Забрањен је улазак и боравак у дворишту школе свим лицима сем ученицима школе и запосленима у школи, осим у изузетним ситуацијама уз одобрење директора школе.

Члан 10.

Помоћно-техничко особље је дужно да редовно одржава двориште.

Члан 11.

Строго је забрањено улазити превозним средствима на четири точка (кола, камион и сл.) у двориште школе, сем у изузетним случајевима за потребе школе по одобрењу директора.

У школском дворишту забрањено је возити бицикле и мотоцикле.

Контрола уласка и изласка из Школе

Члан 12.

Дежурни наставници и техничко особље остварују контролу уласка у школу.

У ванрадном времену (од 21.00 часова до 06:00 часова наредног дана) улазак у Школу је забрањен, сем у изузетним случајевима, по одобрењу директора школе.

У случају било каквих проблема, обавештава се директор или секретар, а у њиховом одсуству психолог школе.

У случају било каквих проблема у ванрадном времену, чувар предузима потребне мере за решавање истих, а по прекој потреби обавештава дежурну службу ОУП, односно секретара или директора школе.

Члан 13.

Задатак спремачица је да обављају послове у оквиру свог радног места тј. да бораве на распоређеним теренима и помажу у вршењу дежурства.

Спремачице су дужне да обавесте секретара уколико се у просторијама ван места предвиђеног за пријем странака (канцеларија директора, канцеларија секретара, рачуноводства, просторија за психолошко-педагошку службу и

сл.) налази лице које не ради у Школи.

Члан 14.

Строго је забрањено уносити оружје, оруђе и друге предмете којима се могу нанети озледе, угрозити животи ученика и запослених, односно нанети штета школској и личној имовини.

Службена лица (запослени у ПУ-у и др.) могу уносити оружје у складу с правилима њихове службе.

Члан 15.

Ученицима је забрањено да за време одмора без дозволе одељењског старешине или дежурног наставника изађу из дворишта школе.

Одељењски старешина односно дежурни наставник може дозволити излазак из дворишта школе само у изузетним случајевима (на захтев родитеља и сл.)

Контрола електро, водоводних и других уређаја

Члан 16.

Домар је дужан да свакога дана на почетку рада изврши преглед свих просторија и увери се у исправност инсталација и постојању услова за несметан рад.

Члан 17.

У колико домар примети неке неправилности дужан је да их отклони, а ако није у могућности да то сам уради, да одмах обавести директора или секретара школе.

Члан 18.

Спремачице и чувар су дужни да после завршеног рада обиђу све просторије и у њима отклоне опасности које би могле да проузрокују пожар, експлозију или неку другу незгоду (искључити електро-уређаје, уклонити запаљиве течности и други лако запљиви материјал и сл.).

Члан 19.

У Школи треба да се обезбеди оптимална температура по стандардима за централно грејање.

Члан 20.

У Школи се мора обезбедити адекватно осветљење.

Прозори се морају редовно (најмање четири пута годишње) чистити, а домар је дужан да редовно мења прегореле неонске цеви.

Заштита у случају пожара, поплаве или других елементарних непогода

Члан 21.

Школа најмање једанпут годишње организује вежбу евакуације у случају пожара.

Учитељи и разредне старешине ће најмање на једном часу одељенске заједнице у току школске године упознати ученике о понашању у случају елементарних непогода.

Члан 22.

Домар школе је дужан да се стара о исправности и употребљивости ватрогасне технике којом располаже школа, да се брине да се иста налази увек на одређеним местима и да о томе води писмену евиденцију.

Прва помоћ

Члан 23.

У случају повреде ученика или запослених дежурни у школи ће затражити прву помоћ односно медицинско збрињавање у амбуланти Дома здравља која се налази у непосредној близини школе.

Члан 24.

Школа је дужна да обезбеди најмање два ормарића прве помоћи који ће стајати: у кабинету техничког образовања, у кабинету професора физичког, у хемијском кабинету, у биолошком кабинету, у кабинету физике и у педагошко - психолошкој служби.

Наставници су дужни да одржавају ормариће у уредном стању и са потребним количинама санитетског материјала и средстава за пружање прве помоћи и да обавештавају секретара школе о утрошеном материјалу ради замене потрошеног.

Члан 25.

У ормарићу из члана 24. овог Правилника мора се увек налазити следећи

санитетски материјал: 2 комада фластер - завоја 5 мањих и 5 већих стерилних првих (заштитних) завоја, 4 комада калико завоја дужине 5 м, ширине 8 см 2 троугласте мараме и 4 сигурносне игле ("зихерице") , 3 пакетића беле вате по 10 гр и 1 пакет просте вате од 100 гр 1 маказе за резање завоја са заврнутом главицом алкохол, јод, хидроген

Забрањено је стављати у ормарић предмете који се не сматрају санитарним материјалом. Ормарић за прву помоћ мора бити закључан.

Резервни кључ се мора налазити код секретара и у педагошко- психолошкој служби.

Заштита за време јавних окупљања

Члан 26.

Пре одржавања јавних окупљања у школи, секретар школе је дужан да писмено обавести ПУ о времену и трајању окупљања.

Члан 27.

За време окупљања у просторијама школе школа је дужна да обезбеди присуство дежурног зависно од броја присутних.

Члан 28.

Строго је забрањено пушење у школи и у дворишту школе, уношење и конзумирање алкохола, опијата и других средстава са психоактивним дејством, као и уношење оружја, оруђа и других средстава којима се могу нанети озледе, угрозити живот ученика и запослених, односно нанети штета школској и личној имовини.

Непоштовање ових одредби повлачи дисциплинску одговорност како ученика тако и дежурног наставника.

Заштита са време екскурзија и наставе у природи

Члан 29.

Школа организује екскурзије и наставу у природи у складу са Правилником о изменама Правилника о наставном плану и програму основног образовања и васпитања.

Члан 30.

За целокупну реализацију рекреативне наставе, излета, екскурзија, логоровања одговоран је наставник -вођа пута, а кога одреди директор

школе.

На екскурзије и наставу у природи упућује се по 1 или 2 наставника на 1 одељење зависно од броја ученика. Агенција са којом Школа сарађује у обавези је да обезбеди лекара који ће боравити са децом.

Организоване активности ван школе

Члан 31.

Школа ће, по правилу, организовано да превози већи број ученика ради обављања неких од ваншколских активности (одлазак у музеј, зоолошки врт, позориште, биоскоп и сл.).

У случају мањих група, Школа може да води ученике и без организованог превоза, али је потребно да се претходно обезбеди сагласност родитеља.

Заштита ученика у саобраћају

Члан 32.

Школа ће, у сарадњи са надлежном службом ОУП-а и другим службама (Министарство просвете, Секретаријат за образовање и сл.) спровести едукацију ученика о безбедности у саобраћају.

Члан 33.

Школа ће, у сарадњи са надлежним органом локалне самоуправе, предузети све мере ради обезбеђивања сигнализације на прометним раскрсницама, обезбеђивање школског полицајца и других мера ради заштите ученика на путу од куће до школе.

Предузимање других мера у циљу обезбеђивања физичке заштите и безбедности ученика

Члан 34.

Запосленима у Школи забрањено је да пуше у просторијама школе као и да уносе односно користе алкохол, опијате, наркотичка средства и друга средства са психоактивним дејством.

Члан 35.

У циљу заштите школске имовине и безбедности деце у школском дворишту ван радног времена школа ће обезбедити ноћног чувара уколико добије средства од Министарства просвете.

IV ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА И БЕЗБЕДНОСТ УЧЕНИКА

Члан 37.

Здравствена заштита и безбедност се остварује кроз: одржавање хигијене у школи и школском дворишту хигијену исхране редовне систематске и санитарне прегледе, едукацију ученика и наставника о очувању здравља, препознавању заразних болести и друге активности у циљу обезбеђења здравља ученика.

1. Одржавање хигијене у школи

Члан 38.

У циљу обезбеђивања здравствене заштите и безбедности ученика, спремачице и чувар-спремач су дужни да:

Свакодневно одржавају чистоћу и врше дезинфекцију у одређеним просторијама (свакодневно да обришу подове, више пута у току дана очисте тоалете са средствима за дезинфекцију, редовно обришу намештај и опрему, књиге у библиотеци,) и дворишту (најмање једанпут дневно почисте двориште и улични део уколико временске прилике то дозвољавају);

Два пута у школској години, а по потреби и чешће, детаљно чисте све просторије (перу зидове, рибају подове, перу прозоре, врата и опрему) - генерално чишћење; Редовно носе мантиле и одговарајућу обућу, Чисте снег на прилазима Школе, Врши друге послове у складу са систематизацијом послова и по налогу директора и секретара школе.

Члан 39.

У циљу обезбеђивања здравствене заштите домар школе је дужан:

- редовно да коси траву и одржава живу ограду у школском дворишту и испред школе (најмање 3 - 4 пута годишње)
- редовно одржава санитарни чвор у исправном стању (исправност славина, казанчића, бојлера, санитарија и сл.)
- редовно одржава објекат, инсталације и инвентар школе у исправном стању.
- редовно учествује у чишћењу снега и леда са степеништа школе и других прилаза школи,
- редовно носи одговарајућу одећу и обућу за рад редовно одржава школско возило у исправном стању
- врши друге послове у складу са систематизацијом послова и по налогу директора и
- секретара школе.

2. Хигијена исхране

Члан 40.

У циљу обезбеђивања здравствене заштите сервирка је дужна да:

- најмање два пута годишње обави санитарни преглед
- рукује и складишти намирнице у складу са хигијенским прописима
- редовно носи чисту униформу и капу на глави редовно одржава
- чистоћу у кухињи и трпезарији, редовно дезинфикује радне
- површине и посуђе храну не додирује директно рукама
- врши друге послове у складу са систематизацијом послова и по налогу директора и секретара школе.

3. Санитарни и систематски прегледи

Члан 41.

Ученици обављају систематске прегледе у сарадњи са надлежном службом Дома здравља.

2. Едукација ученика и наставника

Члан 42.

Школа ће кроз часове одељенске заједнице спроводити едукацију ученика о заштити здравља, препознавању заразних болести, вашљивости и сл.

По потреби школа може организовати и семинаре на ту тему за све запослене у Школи.

Члан 43.

У случају да је ученик оболео од неке заразне болести или постоји сумња у то, наставник ће ученика одстранити са часова и позвати родитеља и здравственог радника односно здравствену службу ради отклањања наведеног проблема.

Члан 44.

Систематску стоматолошку заштиту ученика спроводи надлежна служба дечје зубне амбуланте.

V МЕНТАЛНА ЗАШТИТА И БЕЗБЕДНОСТ УЧЕНИКА

Члан 45.

Ментална заштита и безбедност ученика се остварује кроз:

- уважавање личности детета, развијање

- хуманих односа у Школи
- успостављање оптималних односа између наставника и родитеља
- поштовање Правила понашања ученика, запослених и родитеља ученика у Основној школи „Жарко Зрењанин“
- свим другим активности у циљу очувања менталног здравља деце.

1. Уважавање личности детета

Члан 46.

У Школи су забрањене активности којима се угрожавају или омаловажавају ученици по

основу расне, националне, језичке, верске или полне припадности, као и подстицање тих активности. У Школи је забрањено физичко кажњавање и вређање личности детета.

2. Развијање хуманих односа у Школи

Члан 47.

Односи међу ученицима треба да буду засновани на међусобној сарадњи и помоћи, другарству, пријатељству, уважавању и поштовању личности и пристојном опхођењу.

Међусобне неспоразуме и сукобе ученици решавају у оквиру одељенске заједнице, уз посредовање одељенског старешине, психолога односно дежурног наставника.

Међусобне неспоразуме и сукобе ученика и наставника решава директор школе у сарадњи са школским психологом.

Члан 48.

Ученик који непримерено, грубо, агресивно и на други неприхватљив начин се понаша према другим ученицима, запосленима или трећим лицима подлеже дисциплинској одговорности.

Члан 49.

У оквиру одељенске заједнице ученици ће се редовно едуковати о хуманим међуљудским односима, умећу комуникације, толеранцији, сектама и другим облицима манипулације и сл.

3. Развијање оптималних односа између наставника и родитеља

Члан 50.

Ради решавања кључних образовно-васпитних питања (успех у школи, психофизички развој, проблеми у школи, ексцесна понашања, организација ваннаставних активности и сл.) повремено ће се организовати едукација родитеља путем семинара, радионичарским радом, дружењем, одржавањем културних манифестација и др.

21. **Правилник о награђивању и похваљивању ученика и запослених**

Члан 1.

Правилником о о похваљивању и награђивању ученика Основне школе “Жарко Зрењанин” у Новом Саду (у даљем тексту: Правилник) уређује се начин и поступак похваљивања и награђивања ученика као и врсте похвала и награда ученика Основне школе “Жарко Зрењанин” у Новом Саду (у даљем тексту: Школа).

Члан 2.

Похвале и награде додељују се ученицима за укупан успех у учењу и владању, за успех у раду и учењу у појединим наставним предметима, као и за успешно учешће у ваннаставним активностима.

Похвале могу бити за:

- 1) одличан успех и примерно владање;
- 2) постигнут изузетан успех из појединих наставних области, односно за изузетан успех у појединим ваннаставним активностима;
- 3) освојено прво, друго или треће место на школским такмичењима;
- 4) "Бака генерације".

Похвала из става 2. тач. 4) овог члана додељују се ученику завршног разреда.

Похвале се додељују на крају наставне године и могу бити писмене и усмене.

Усмену похвалу ученик добија за остварене резултате у раду, учењу и понашању у току наставног периода и саопштава их одељењски старешина пред одељењем и родитељима.

Писмену похвалу одељењског старешине и одељењског већа ученик добија за остварене резултате у раду, учењу, понашању, као и за учешће у културној и јавној делатности школе, на крају класификационих периода или на крају првог полугодишта и уписују се у ђачку књижицу.

Члан 3.

Ученици који на крају наставне године постигну општи успех одличан (5,00) и примерно владање похваљују се за постигнут одличан успех и примерно владање писменом похвалом коју добијају уз ђачку књижицу или сведочанство.

Похвала за постигнут изузетан успех из појединог наставног предмета, односно за постигнут успех у појединим ваннаставним активностима, додељује се ученицима који су се у току наставне године посебно истицали у тим наставним областима.

Члан 4.

Ђака генерације проглашава Наставничко веће, на предлог Одељенског већа.

Похвала "Ђак генерације" додељује се ученику завршног разреда који добије највише бодова по правилнику

Наставничко веће може посебном одлуком, ученику који постигне изузетне резултате у афирмацији школе, доделити до 5 бодова који ће се узети у обзир при утврђивању бодовне листе кандидата за избор Ђака генерације.

Члан 5.

Награде добијају ученици који на конкурс школског Тима за заштиту деце од насиља, занемаривања и злостављања буду у својим одељењима изабрани за најтолерантније.

Додељује се Плакета хуманости ученику или одељењској заједници за показану изузетну хуманост у претходној школској години.

Додељује се похвалница «Зелени лист» одељењу које сакупи највише еколошких бодова, које одређује Еко-одбор школе.

Похваљују се ученици за допринос култури читања, избор врше одељењскњ старешине, наставници српског језика, библиотекар на основу библиотечке евиденције и Читалачког дневника. Похваљују се три ученика нижих разред и три ученика виших разреда.

Посебно може да буде награђен ученик на основу одлуке Наставничког већа или директора за допринос у стварању веза међу представницима локалне заједнице (у смислу грађана) и ученика.

Члан 6.

Награде се додељују ученицима као признање за изузетан успех постигнут у учењу и раду у свим наставним и ваннаставним активностима, као и признања за освојено место на такмичењима које је школа организовала или у њима учествовала.

Награде ученику могу бити у облику посебних диплома, уверења и књига, а у изузетним случајевима и у симболичним поклонима.

Награде се могу додељивати појединим ученицима или групи ученика, као и одељенској заједници, на крају наставне године.

Награде додељује наставничко веће, на предлог одељењског већа.

Награде ученицима могу додељивати и спонзори, односно донатори, на основу критеријума које пропишу својим актима.

Ученици могу добити и друге облике материјалног награђивања који се исказују кроз плаћене екскурзије, летовања, одморе, куповину спортске опреме, реквизита и слично као трансфер од неких од нивоа власти. Предлог за доделу награда и похвала даје одељенско веће на основу мишљења одељенског старешине или стручног актива.

Члан 7.

У току школовања ученик може да добије диплому за изузетан општи успех, односно диплому за успех из појединих наставних предмета и области.

Врсте диплома, начин и услове за њихово додељивање прописује министар.

Члан 8.

Правилник ступа на снагу осмог дана од дана објављивања на огласној табли Школе.

22. Модернизација наставног процеса и увођење модерних наставних метода и облика рада

Модернизација наставеподразумева увођење свих нових и креативних метода и подстицај наставницима да уводе нове и то: интерактивне/ партиципативне метода, промена позиције ученика у процесу учења (ученик као активни партнер у конструкцији знања), промена позиције наставника у процесу поучавања (наставник као посредник знања и као ученик – тзв. учитељ незналица), интегрисање у школски курикулум садржаја који промовишу интеркултуралност,

подржавају вредности инклузивног образовања и критичко мишљење код ученика, отварање школе ка ресурсима који се смештени изван ње (хуманим/цивилним, материјалним, привредним), успостављање партнерстава са различитим подрживачима и заинтересованим странама (привредни, државни и цивилни сектор).

Политика високих очекивања у школи подразумева висок ниво компетенција и наставника (компетентни практичари) и школске администрације. Другим речима, захтева висок ниво управљања институцијама и процесима образовања што се сматра компетентним образовним системом. У компетентном систему ми смо функционална и ефикасна школа зато што је наставни кадар компетентан, наставници преносе јасну информацију својим ученицима о томе шта су и како постигли, односно како и шта треба да унапреде у свом учењу/знању. Родитељи се редовно обавештавају о постигнућима и новим методама наставе и радо прихватају да њихова деца уче на модерне начине и модерним методама.

У оквиру модернизације планира се онлајн сарадња са родитељима и онлајн реализација неких делова наставе. Наставници су обучени на основу едукација да користе бројне интернет алате.

23. Пројектне активности школе

Врста пројекта	Укљученост	Број запослених који учествују у пројектима
Пројекти локалне самоуправе	Редовно се конкурише, примљени у пројекте	30
Донаторски пројекти	Обучени за конкурисање, примљени у пројекте	10
Пројекти покрајинског Секретаријата за образовање и Министарства просвете, науке и технолошког развоја	Редовно се конкурише, сарадња са институцијама, примљени у пројекте	20
Хоспитовање студената катедре за немачки језик Универзитета у Новом Саду	Сваке године студенти долзе на хоспитовање (група од 10 студената, по 12 часова, укупно 120 часова годишње)	2
Хоспитовање студената Академије уметности Универзитета у Новом Саду	Сваке године студнти долазе на хоспитовање (група од 20 студената, до 6 часова недељно, укупно 120 часова)	2
Међународни електронски пројекат «Слика других»	Током целе године (комуникација помоћу писмима и презентација	2
Пројекат «SPEED-DATING» (брза конверзација) на	Један сусрет годишње	2

немачком језику		
Пројекат «Припремна настава за предшколце – будуће прваке»	Сваке године у мају и јуну	10
Међународни пројекат «Вода у срцу науке»	Током целе године	10
Међународни пројекат «Сарадња са школом из Темишвара»	Током целе године	20
Пројекат «Звезде толеранције»	Током целе године	15
Ерасмус+ пројекти	Током целе године	17

24. Програм стручног усавршавања

У складу са развојним приоритетима школе, план стручног усавршавања наставника, стручних сарадника и директора усмерен је на остваривање стратешких циљева предвиђених у развојном плану школе.

Циљ је јачање педагошких компетенција и континуирано стручно усавршавање наставника, стручних сарадника и директора на основу исказаних личних планова професионалног развоја, резултата самовредновања и у складу са потребама школе.

На основу досадашњих анализа и утврђених потреба, у планирању стручног усавршавања примењени су стандарди компетенција - К₁, К₂, К₃, К₄, а од приоритетних области највише су заступљене:

- превенција злостављања и занемаривања
- сарадња са родитељима, ученицима и ученичким парламентима
- комуникацијске вештине
- инклузија деце и ученика са сметњама у развоју и из друштвено маргинализованих група
- информационо-комуникационе технологије

План стручног усавршавања наставника, стручних сарадника и директора обухвата следеће активности:

- различите облике стручног усавршавања ван установе
- презентацију и примену стечених знања са семинара и других облика стручног усавршавања ван установе у настави и ваннаставним активностима
- афирмацију примера „добре праксе“ у савременој настави кроз презентације, угледне и огледне часове
- презентације савремених наставних средстава
- реализацију пројеката образовно- васпитног карактера и програма од националног значаја у установи
- учествовање у истраживањима, програмима огледа, планирању и остваривању облика стручног усавршавања у установи, у складу са потребама запослених

Овим активностима се запосленима омогућава да равномерно развијају своје компетенције и граде професионални идентитет,

У Развојном плану трећа приоритетна област је „Стручно усавршавање и компетенције наставника“ и у оквиру те области задатак 3.1 је :

„У току наредних пет година радити на константном стручном усавршавању наставника из што различитијих области и стицање што разноврснијих компетенција како би се ухватио прикључак са тенденцијама у образовању, развијати здрав такмичарски дух у стицању нових компетенција и реализација примера добре праксе“.

25. Самовредновање школе

Шта је самовредновање?

Самовредновање је процес сталног праћења, анализирања и процењивања успешности властитога рада. Самовредновање је процес неопходан за унапређивање образовно-васпитног рада у свим доменима.

- процена квалитета рада установе и врши се на основу стандарда квалитета рада установе
- Колико је добра наша школа?
- Како то знамо?

- Шта треба да учинимо да буде још боља?

Циљ самовредновања:

- унапредити квалитет рада школе. Извештаји о самовредновању служе као основ за планирање и припремање васпитно-образовног рада. За сваку школску годину врши се израда плана самовредновања на основу анализе показатеља из претходних година и у сарадњи са тимом за развојно планирање.

Области за самовредновање:

- Школски програм и Годишњи програм рада
- Настава и учење
- Постигнућа ученика
- Подршка ученицима
- Етос
- Ресурси
- Руковођење организација и обезбеђивање квалитета

Законска основа:

- Правилник о стандардима квалитета рада установе (Национални просветни савет , 01. фебруар 2011.)
- Правилник о вредновању квалитета рада установе (Министарство просвете , 27. децембар 2011.)
- Стандарди квалитета рада образовно-васпитних установа (Завод за унапређење квалитета образовања и васпитања , 2010.година)

У раду могу да се користе, као подршка при избору методологије и инструмената рада, и: Приручник за самовредновање и вредновање рада школе, Водич за самовредновање за установе у стручном образовању, Приручник за развој инклузивне културе и др., али вредновање и извештај треба конципирати према прописаним стандардима у свих седам области. Установе треба да самовреднују седам области у петогодишњем циклусу.

Годишњи план самовредновања припрема тим за самовредновање. Годишњи план самовредновања доноси се на основу процене стања у установи и саставни је део годишњег плана рада установе. У годишњем плану самовредновања дефинишу се:

- предмет самовредновања, односно област која ће бити вреднована према стандардима квалитета рада установе,
- предвиђене активности,
- временска динамика,
- носиоци активности;
- инструменти и технике самовредновања,
- исходи и критеријуми успеха, односно начин евалуације.

Самовредновање се врши на основу анализе квалитета евиденције и педагошке документације установе, програма образовања и васпитања, годишњег плана рада и развојног плана установе, базе података у оквиру јединственог информационог система просвете, стручног усавршавања, података прикупљених из истраживања спроведених у установе, ефеката реализованих активности у пројектима и других извора, затим на основу праћења различитих активности образовно-васпитног рада, као и на основу разговора, стручних дискусија, састанака, резултата спроведених анкета и др..Тим за самовредновање прикупља и обрађује податке везане за предмет самовредновања и врши анализу квалитета рада установе.

Кораци самовредновања - један пример (о начину рада, инструментима и осталом договору се тим, на основу законске регулативе, сходно аутономији установе):

- успостављање договора о областима самовредновања и одговорностима чланова тима;
- проучавање области квалитета и договор о циљевима, стандардима, индикаторима и нивоима које треба преиспитати;
- идентификовање и прикупљање доказа за процену оствареног нивоа одређеног стандарда у свим индикаторима;
- уочавање јаких и слабих страна,
- састављање извештаја о процесу самовредновања;
- давање предлога у вези са унапређивањем уочених слабости (акциони план), са дефинисањем критеријума успеха;
- уграђивање акционог плана у годишњи план рада установе;

- реализација плана,
- евалуација плана,
- годишњи извештај о самовредновању,
- дефинисање даљих активности ради непрекидног унапређивања квалитета рада.

Извештај о самовредновању на годишњем нивоу директор подноси васпитно-образовном већу, наставничком већу, педагошком колегијуму, савету родитеља и органу управљања.

Извештај садржи:

- опис и процену остварености стандарда квалитета рада установе,
- предлог мера за унапређивање квалитета рада установе и
- начин праћења остваривања предложених мера.

Директор обезбеђује начин да извештај о самовредновању у претходној школској години буде доступан свим заинтересованим корисницима.

На основу извештаја о самовредновању у целини, извештаја о остварености стандарда постигнућа и других индикатора квалитета рада, установа доноси развојни план. Нови развојни план као полазну основу узима резултате самовредновања. Школским програмом одређују се активности и програми који обезбеђују остваривање развојног плана, а у годишњем плану рада се све те активности операционализују и конкретизују.

Кључна област коју вреднујемо у 2014-2015. је НАСТАВА И УЧЕЊЕ.

Стандарди квалитета рада васпитно-образовне установе за област **Настава и учење**

2.1. Наставник примењује одговарајућа дидактичко-методичка решења на часу.

2.2. Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.

2.3. Наставник прилагођава рад на часу образовно-васпитним потребама ученика.

2.4. Ученици стичу знања на часу.

2.5. Наставници ефикасно управљају процесом учења на часу.

2.6. Наставник користи поступке вредновања који су у функцији дањег учења.

2.7. Наставник ствара подстицајну атмосферу за рад на часу.

Увидом у педагошку документацију наставника, анализом посећених часова, анкетирањем и индивидуалним разговорима са наставницима тим је дошао до следећих закључака:

Кључне снаге

- Професионална стручност наставника
- Оријентисаност на унапређивање квалитета наставе
- Добра опремљеност (лаптоп рачунари и телевизори у свим учионицама, осавремењавање опреме кроз пројекте- паметнатабла)
- Сарадња са другима(школе, предузећа, локална заједница, ШУ)
- Услови рада
- (објекти, фискултурна сала)
- Усклађеност дневних припрема наставника и месечних планова рада са годишњим планом рада наставника
- Месечни планови рада и дневне припреме наставника суурађене са свим неопходним дидактичко-методичким елементима
- Припрема часа је усклађена са током часа
- Структура наставног часа је јасно изражена

Кључне слабости

- Приврженост начинима и облицима наставе и учења који не воде ка постизању савремених циљева (превише фронталног рада са доминантним наставником) –још увек врло мала склоност ка променама, флексибилност код мањег броја наставника
- Недовољно заступљена активна настава
- Приликом оцењивања неки наставници у малој мери консултују ученике

SWOT анализа Области квалитета 6 – Организација рада школе и руковођење	
<p>1. Шта се може похвалити код ове области квалитета? (Овде наведите кључне снаге, које ће бити приказане и у дугорочном развојном плану установе.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Техничка опремљености школе, кабинета и припремних кабинета наставника • Стручни кадар • Летња учионица • Отвореност за промене и спремност за иновације 	<p>2. С којим потешкоћама се сусрећемо? (Овде наведите кључне слабости, које ће бити приказане и у дугорочном развојном плану установе.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Начин мотивисања запослених • Недовољна самоевалуација запослених и стварања, на основу тога, акционог плана
<p>3. Који су наши неискоришћени ресурси? (Наведите све неискоришћене ресурсе и друге могућности које је установа имала које су јој на располагању.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Школско двориште (само један фудбалски терен) 	<p>Шта нас спречава да напредујемо? (Наведите екстерне препреке/претње које спречавају вашу установу да остварије напредак.)</p> <p>Недовољна материјална средства</p>
<p>5. Шта можемо да урадимо да би смо били још бољи? (Наведите главна побољшања** која би се</p>	<p>Ко може да нам помогне да напредујемо? (Наведите установе, особе и све остале који би могли да помогну у побољшавању</p>

SWOT анализа Области квалитета 6 – Организација рада школе и руковођење	
<p>могла спровести – извршите поређења са осталима установама – пронађите примерена јбоље праксе.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • У току је трећа фаза уређења тоалета • Увођење паметних табли у учионици 	<p>квалитета рада установе.)</p> <p>Локална заједница, донатори, родитељи</p>

НАЦРТ**АКЦИОНОГ****ПЛАНА****Показатељ: Ефекти реализације**

Унапредити квалитет тимског рада у школи и направити правилник о континуираном праћењу и вредновању ефикасности и ефикасности резултата рада наставника и стручних тимова. **Показатељ:**

Самовредновање

Побољшати и појачати процес личног самовредновања запослених.

Показатељ: Ефикасност и ефикасност рада

Донети прецизне критеријуме за похваљивање и награђивање запослених и израдити правилник о мотивацији запослених.

SWOT анализа Области квалитета 5 – Етос	
<p>Шта се може похвалити код ове области квалитета?</p> <p>(Овде наведите кључне снаге, које ће бити приказане и у дугорочном развојном плану установе.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • наставници у великом проценту развијају критичко мишљење код ученика • у школи се организују разне радионице, школске активности, припреме за предшколце, Дан отворених врата, Мислиша, кенгур, међународна сарадња • тим за превенцију насиља организује трибине и радионице • посебна пажња се придаје ученичким радовима у уређењу школе • запослени у школи се према родитељима односе са уважавањем • школа подстиче и отворена је за сарадњу са родитељима и локалном заједницом • родитељи имају добру сарадњу са одељенским старешином свог детета • ученици се наводе на поштовање различитости • развијени су позитивни међуљудски односи • наставници са ученицима раде на јачању емпатије и бриге о људима • све информације у вези са дешавањима у школи налазе се на блогу 	<p>С којим потешкоћама се сусрећемо?</p> <p>(Овде наведите кључне слабости, које ће бити приказане и у дугорочном развојном плану установе.)</p> <p>потребно је допунити и осмислити интерни систем награђивања ученика и наставника за постигнути резултат</p> <p>У мањој мери је прилагођен простор деци са сметњама у развоју (само на главном улазу и улазу из дворишта)</p> <p>родитељи сматрају да у школи треба да се побољша међусобна сарадња и узајамно уважавање</p> <p>бригу о уређењу и одржавању школског простора не воде сви запослени у школи</p>

<p>и сајту школе како би се родитељи информисали.</p> <ul style="list-style-type: none"> • ученици се подстичу на бригу о свом окружењу 	
<p>Који су наши неискоришћени ресурси?</p> <p>(Наведите све неискоришћене ресурсе и друге могућности које установа има или које су јој на располагању.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • У већој мери промовисање резултата ученика са сметњама у развоју • Поред јавног истицања и промовисање резултата ученика и наставника • У већој мери подржавати иницијативе ученика • Награђивање наставника 	<p>Шта нас спречава да напредујемо?</p> <p>(Наведите екстерне препреке/претње које спречавају вашу установу да остварује напредак.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Материјална средства
<p>Шта можемо да урадимо да бисмо били још бољи?</p> <p>(Наведите главна побољшања** која би се могла спровести – извршите поређења са осталим установама – пронађите примере најбоље праксе.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • осмислити радионице у којима ће учествовати и родитељи и деца • организовати активности које ће још више зближити чланове колектива, успоставити још позитивнију социјалну климу, међусобну сарадњу и уважавање • укључити ученике у тим за заштиту деце од насиља • редовно ажурирати податке на блогу и сајту школе 	<p>Ко може да нам помогне да напредујемо?</p> <p>(Наведите установе, особе и све остале који би могли да помогну у побољшавању квалитета рада установе.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Локална заједница, донатори, родитељи који су у могућности да помогну рад школе

<ul style="list-style-type: none"> • укључити што већи број наставника у уређење школе • Представницима школе у Савету родитеља скренути пажњу да у већој мери прихвате иницијативе и сугестије родитеља. Да на неком од наредних састанака на дневном реду буде и тачка која ће решавати и ову проблематику 	
--	--

Нацрт акционог плана

✓ **Регулисани су међуљудски односи у школи:**

Наставити добру праксу неговања социјалне климе и међуљудских односа у школи.

Израђен Правилник о понашању ученика, родитеља и запослених.

✓ **Резултати ученика и наставника се подржавају и промовишу.**

Подстицати промоцију усећних резултата ученика и наставника. Направити интерни систем награђивања ученика и наставника за постигнуте резултате. У изради је Правилник о награђивању. Пронаћи начин за додатно промовисање ученика са посебним потребама.

✓ **Школа је безбедна средина за све.**

Омогућити чешће присуство школског полицајца и превентивна предавања за ученике и родитеље. Израђен Правилник о безбедности.

✓ **Школски амбијент је пријатан за све.**

Укључити већи број ученика и наставника у уређење и одржавање школског простора. Радити на реализацији пројекта о прилагођавању школског простора потребама деце са посебним потребама.

26. Евалуација школског програма

активност	Носилац активности	Врста обраде података
Праћење извођења наставног плана и поштовање предметног програма	Директор, психолог, педагог,	Посета часовима, упитници, интервјуи
Праћење и евалуација пројеката	Стручни актив за развојно планирање	Извештаји, планови
Праћење и мониторинг педагошког рада са ученицима	Педагошки колегијум	Анкете, интервјуи, огледно-угледни часови
Обавештавање ученика и родитељ о оценама	Одељењски старешина, педагог, психолог	Број контаката са родитељима
Сарадња са стручним већима и рад у тимовима	Сви запослени	Заједнички пројекти и планови
Задовољство родитеља и ученика статусом у школи и међуљудским односима	Тим за самовредновање, Стручни актив за развојно планирање	Анкете, интервјуи, упитници, разговори

27. Завршне одредбе

У случају промена и промене потреба анексе Школског програма усвајаће Школски одбор након разматрања, а на предлог директора, Наставничког већа и Педагошког колегијума.

Школски програм чува се у електронском облику и има штампану верзију за потребе инспекцијских и надзорних органа.